תנ״ך · אחרונים

עצי חיים על התורה

רבי חיים צבי טייטלבוים

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

עצי חיים על התורה

רבי חיים צבי טייטלבוים

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/עצי-חיים-על-התורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

ספר עצי חיים על התורה - הקדמה 5
ספר עצי חיים על התורה - פרשת בראשית 6
ספר עצי חיים על התורה - פרשת נח ... 22
ספר עצי חיים על התורה - פרשת לך לך 33
ספר עצי חיים על התורה - פרשת וירא . 41
ספר עצי חיים על התורה - פרשת חיי שרה 53
ספר עצי חיים על התורה - פרשת ויצא . 68
ספר עצי חיים על התורה - פרשת וישלח 78
ספר עצי חיים על התורה - פרשת וישב . 87
ספר עצי חיים על התורה - פרשת מקץ . 94
ספר עצי חיים על התורה - פרשת ויגש 101
ספר עצי חיים על התורה - פרשת ויחי .109
ספר עצי חיים על התורה - פרשת שמות 115
ספר עצי חיים על התורה - פרשת וארא 128
ספר עצי חיים על התורה - פרשת בא . 136
ספר עצי חיים על התורה - פרשת בשלח 147
ספר עצי חיים על התורה - פרשת כי תשא 193
ספר עצי חיים על התורה - פרשת ויקהל 195
ספר עצי חיים על התורה - פרשת צו . . 214
ספר עצי חיים על התורה - פרשת שמיני 218
ספר עצי חיים על התורה - פרשת תזריע 223
ספר עצי חיים על התורה - פרשת אחרי 230
ספר עצי חיים על התורה - פרשת אמור 239
ספר עצי חיים על התורה - פרשת בהר 243
ספר עצי חיים על התורה - פרשת בהעלותך 259
ספר עצי חיים על התורה - פרשת שלח 267
ספר עצי חיים על התורה - פרשת קרח 276
ספר עצי חיים על התורה - פרשת חקת 284
ספר עצי חיים על התורה - פרשת בלק 294
ספר עצי חיים על התורה - פרשת פנחס 304
ספר עצי חיים על התורה - פרשת מטות 311
ספר עצי חיים על התורה - פרשת מסעי 321
ספר עצי חיים על התורה - פרשת דברים 325
ספר עצי חיים על התורה - פרשת ואתחנן 333
ספר עצי חיים על התורה - פרשת עקב 347
ספר עצי חיים על התורה - פרשת ראה 359

ספר עצי חיים על התורה - פרשת שופטים 361
ספר עצי חיים על התורה - פרשת כי תצא 362
ספר עצי חיים על התורה - פרשת כי תבא 369
ספר עצי חיים על התורה - פרשת נצבים 375
ספר עצי חיים על התורה - פרשת וילך 381
ספר עצי חיים על התורה - פרשת האזינו 385
ספר עצי חיים על התורה - פרשת ברכה 387
עצי חיים דרושים על פרשת בראשית . 390
עצי חיים דרושים על פרשת נח 393
עצי חיים דרושים על פרשת לך לך 396
עצי חיים דרושים על פרשת חיי שרה . 406
עצי חיים דרושים על פרשת תולדות . . 409
עצי חיים דרושים על פרשת וישלח . . . 413
עצי חיים דרושים על פרשת ויגש 424
עצי חיים דרושים על פרשת ויחי 429
עצי חיים דרושים על פרשת שמות 431
עצי חיים דרושים על פרשת וארא 434
עצי חיים דרושים על פרשת בא 436
עצי חיים דרושים על פרשת בשלח 443
עצי חיים דרושים על פרשת יתרו 447
עצי חיים דרושים על פרשת תרומה . . . 455
עצי חיים דרושים על פרשת כי תשא . . 461
עצי חיים דרושים על פרשת ויקהל 463
עצי חיים דרושים על פרשת פקודי 465
עצי חיים דרושים על פרשת שמיני 470
עצי חיים דרושים על פרשת מצורע . . . 473
עצי חיים דרושים על פרשת אחרי 476
עצי חיים דרושים על פרשת אמור 480
עצי חיים דרושים על פרשת בהר 484
עצי חיים דרושים על פרשת בחקותי . . 486
עצי חיים דרושים על פרשת במדבר . . . 487
עצי חיים דרושים על פרשת נשא 488
עצי חיים דרושים על פרשת בהעלותך . 490
עצי חיים דרושים על פרשת חקת 500
עצי חיים דרושים על פרשת בלק 502
עצי חיים דרושים על פרשת פינחס . . . 506
עצי חיים דרושים על פרשת מטות 509
עצי חיים דרושים על פרשת דברים . . . 512
עצי חיים דרושים על פרשת ואתחנן . . 514
עצי חיים דרושים על פרשת שופטים . . 519
עצי חיים דרושים על פרשת כי תצא . . 521
עצי חיים דרושים על פרשת כי תבא . . 522
עצי חיים דרושים על פרשת נצבים 525
עצי חיים דרושים על פרשת וילך 527
עצי חיים דרושים על פרשת האזינו . . . 528
עצי חיים דרושים על פרשת וזאת הברכה 532

ספר עצי חיים על התורה - הקדמה

לרבי חיים צבי טייטלבוים זצוק"ל:

ב"ה הקדמה:

יתענגו התלמידים ויתנחמו הידידים בהגלות נגלות לעינינו הדר תפארת ח"ת, מאמרים נעימים כתובים, אשר השאיר אחריו ברכה, כ"ק אבינו רועינו רועה ישראל אדמו"ר הרב הגאון הקדוש המפורסם בכל קצוי תבל, רבים הלכו לאורו מרן חיים צבי טייטלבוים זצוקללה"ה, אשר בהיותו בן כ"ד שנים מילא מקום אביו ה"ה כ"ק זקינינו הרב הגאון הקדוש מאוה"ג איש חי"ל זצוקללה"ה בעהמ"ח סה"ק קדושת יו"ט, ולמעלה בקודש כ"ק זקינינו הרב הגאון הקדוש רשכבה"ג מרן ייט"ב זצוקללה"ה, בעהמ"ח סה"ק "ייטב לב" ושאר ספה"ק, ושימש בכתר הרבנות פה עיר סיגוט יצ"ו כ"ב שנים, משנת תסד"ר עד שנת תרפ"ו, הוא הגבר אשר הקים עולה של תורה והרבץ תורה ויראה, והעמיד תלמידים רבים הגונים וישרים, הלך בדרכי אביו הקדוש זצוקללה"ה: איש ח"י ורב פעלים לעבוד עבודת הקודש במס"נ לגדור גדר ולעמוד בפרץ להרים דגל התורה וקרן היראה, חבל על דאבדין כי בעוה"ר נשקע השמש בצהרים, כי פתאום נחלה בחולי אנושה ר"ל בעיר קליינוואַרדיין, ונצחו אראלים את המציקים, וביום ה' בבוקר וא"ו שבט עלה בסערה השמימה בעיר הנ"ל, והובל לקבורת אבותיו הקדושים זצוקללה"ה יום וא"ו עש"ק ז' שבט פה סיגוט יע"א, אהא כי גדול כים שברינו ושבר כל בית ישראל אשר נשענו עליו להנות ממנו עצה ותושי' במילי דשמיא ומילי דעלמא והשיב לשואליו דבר להלכה ולמעשה, ושתו בצמא את דברי קדשו, ושאבו מים ממעין החכמה בארו של תורה באר מים "חיים" הם למוצאיהם, אוי מי ירפא לנו להשלים ולמלאות את רב תורתו וחכמתו אשר השפיע לתלמידיו ולידידיו הבאים שעריו הקדושים:

אך זאת נחמתינו שהניח אחריו כתבי קודש ח"ת, ה"ה חידושים עה"ת שני חלקים אשר הננו נותנים לפניכם היום ברכה, חידושים על המועדים בדרך נפלא, שו"ת על ד' חלקי שו"ע, חידושים על ה' מקואות, חידושים על מס' גיטין, קידושין, בבא מציעא ועוד על שאר מסכתות, ואם כי כל ימיו המועטים במספר [אשר כל ימי שני חייו הי' בעוה"ר רק מ"ה שנים] הי' מוטרד בטירדות שונות, והי' מדוכה מהרבה צער הנפש ר"ל אשר עלו על צווארו, עכ"ז לא הניח מלכתוב ידו לה' ח"ת בכל עת, ואפי' בעת הגדיל צערו ר"ל התנחם תיכף בהתחדשות ח"ת ובזה השתעשע בכל עת ובכל רגע, אולם בעוה"ר הכל נשאר באמצע העבודה כי בחצי ימיו עזב אותנו והלך למנוחות ולא סידר בעצמו את הכתבים ח"ת, רק מקצת שו"ת מחלק או"ח התחיל לסדר בתחלת חורף שנת תרפ"ו, והגם כי

הי' נראה שכוונתו ורצונו הטהור הי' להוציא לאור את השו"ת בראשונה, אולם כדי לרוות צמאון התלמידים והידידים אשר עומדים ומחכים מתי יבריק לעיניהם תורת רבם להנות מנועם זיו אמרותיו הקדושים אמרות טהורות דברים העומדים ברומו של עולם והכל רצין לדברי אגדה, ע"כ ראינו לנכון להוציא לאור את החידושים עה"ת בראשונה, והדפסנו שני חלקים יען כי חלק שני שהוא ע"ד דרוש התחיל לכתוב כמו שנה א' לפני פטירתו, ורצונו הטהור הי' לעשות מזה חיבור מיוחד ומה מאוד השתעשע בזה, [אך כי בעוה"ר לא הספיק לכתוב יותר] ע"כ ראינו למלאות בזה רצונו הטהור, וע"כ הדפסנו זאת לספר מיוחד בתור חלק שני, וקראנו שם הספר עצי חיים כי א' משמו הקדוש בקרבו, וגם כי גילה דעתו הטהורה לפני כבוד ידידינו הרה"ח המופלג מו"ה משה הכהן נ"י נאמן ביתו נאוה קודש, כי עצ"י בגימטריא מספר שמו
הקדוש חיים צבי ז"ל:
ונאמר בזה תודה וברכה לאנשי עיר סיגוט קרתא יקירא אשר קבלו עליתם באהבה כאיש אחד בלב אחד את כבוד גיסינו הבן יקיר בחור כארזים חריף ובקי כש"ת מו"ה יקותיאל יהודא טייטלבוים שליט"א, למלאות מקום אבותינו הקדושים זצללה"ה, זכותם יגן עליהם ועל זרעם, שיתברכו ממעון הברכות, וישולם פעלם ומשכורתם שלימה, עדי יבא שילה, וישוב שופטינו כבראשונה בב"א:
ואפריון נמטי' לכבוד גיסינו הרה"ג המפורסם חסידא ופרישא בנש"ק כש"ת מו"ה חיים יצחק אייזיק הלברשוטאם שליט"א אבד"ק סלאטווינא והגליל, ולה"ה ש"ב הרה"ג בנש"ק כש"ת מו"ה יקותיאל יהודא גרויס שליט"א אבד"ק בערבעשט וכעת דומ"ץ פה"ק, אשר הרבה טרחו ויגעו בהסתדרות הכתבים להביאם לביהד"פ בסידור נכון:
ועל הטוב יזכרו כל אנשי ידידינו הנדיבים אשר נדבה לבם לסייע בהלוואת כסף מוצא ותמכו בידינו להביא את הספה"ק לביהד"פ, ישלם ה' פעלם ויזכרם לטובה ולברכה, ומעתה ידינו פרושות לפני אבינו שבשמים, שזכות אבינו הקדוש בעהמ"ק זצוקללה"ה יגן עלינו ועל כל בית ישראל שיושפע עלינו רב טוב, ונזכה להרמת קרן התורה וקרן כלל ישראל, ועינינו תחזנה בבנין ציון וירושלים בב"א:
דברי בני המחבר הקדוש זצוקללה"ה:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת בראשית

בראשית ברא אלקים וגו':

פירש"י ולא אמר ברא ה' שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת הרחמים ושתפה למדה"ד:
והקשו המפורשים דהלא אצל הית"ש לא שייך שינוי רצון והאיך נאמר דמתחלה עלה כך ולבסוף חזר בו ח"ו:
גם יש להבין קושי' רש"י ולא אמר ברא ה' ומאי קושי' הא אפשר לומר דבשם א' ברא את העולם:
ואפשר לומר עפי"מ שפי' הצל"ח בפסחים ד' כ"ו לא כעוה"ז עוה"ב עוה"ז נכתב ביו"ד ה"א ונקרא בא"ד ולעוה"ב נכתב ביו"ד ה"א ונקרא ביו"ד ה"א: ופי' עפי"ד הרב וכו' מו"ה אפרים זצ"ל הגמ' פסחים דף נו"ן העוה"ז על בשורות טובות מברך הטוב והמטיב וכו' פי' לפי שבעוה"ז האדם אינו מבין הדבר לאשורו ונדמה בעיניו כאלו היא רע כמו החולה שעושין לו תחבושת ויש לו יסורים עי"ז אמנם לעוה"ב שרואה ומבין הטוב האמתי וע"כ כלו טוב:
וז"ש העוה"ב נקרא ביו"ד ה"א ר"ל אין הכוונה שיבטל שם א"ד ח"ו אלא פי' כי שם א"ד מורה כי הוא אדון והכל עבדיו וזה מורה מדה"ד משא"כ שם הוי' מורה על עצם הרחמים:
ולכן בעוה"ז נדמה ששם שנקרא בו אינו דומה להשם שנכתב שזה רחמים וזה דין אבל לעוה"ב הוא נקרא ג"כ ביו"ד ה"א היינו שיבינו ששם א"ד ג"כ הוראתו כמו שם יו"ד ה"א עכ"ד הצל"ח:
ועי' בישמח משה פ' תשא שמפרש בזה נוסח התפלה שבעינו מטובך היינו שיהי' לנו נסים גלויים וזהו ושמחינו בישועתך, כי מי שאינו רואה הטובות אינו יודע לשמוח עיי"ש:
ובזה יתבארו דברי רש"י הנ"ל בראשית ברא א' והיינו במדה"ד, וע"ז הקשה רש"י ולא אמר ה' שמורה רחמים כיון שאנו יודעים אשר מאתו לא תצא הרעות והכל טוב ורוצה להטיב:
וע"ז אמר בתחלה עלה לבראתו במדה"ד כיון שתחלת המחשבה היא על אותם היודעים ומבינים הדבר לאשורו שגם מדה"ד היא מלא רחמים, וראה גם כן שאין העולם מתקיים כיון שלאו כל מוחא סביל דא ורק עיניו לנוכח יביטו באין מבין הדבר עומק מחשבתו יתב"ש ג"כ שיתף מדה"ר למדה"ד ואין כאן שינוי רצון לפניו יתב"ש כיון שזה תלוי בדעת האדם להגביר על שכלו ולראות רק הכל לטובה וכמעשה דנחום איש גם זו לטובה והבן:
בראשית ברא אלקים וגו':

פירש"י בשביל תורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית וכו': וי"ל האיך יתכן לומר שנברא בשביל זה וגם בשביל זה, אם נברא בשביל התורה איך שייך לומר שנברא בשביל ישראל ואם בשביל ישראל א"כ אינו בשביל התורה, גם לבאר המדרש כאן ילמדנו רבינו הבונה בית חדש כיצד צריך לברך, כך שנו רבותינו הבונה בית חדש מברך שהחיינו כדי שיעשה נחת רוח ליוצרו:

להבין הסמיכות של המדרש לכאן, וגם צ"ל הלשון כיצד דהול"ל מה צריך לברך:

עוד לנעוץ סוף התורה לתחלתה לכל האותות והמופתים וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית:

והנ"ל עפי"מ דאיתא בגמ' ברכות דף ו' אמר ר' יוחנן בשעה שהקב"ה בא לביהכנ"ס ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה:

ופי' במהרש"א דהיינו דלא מצא יו"ד כי אם ט' כועס הקב"ה ואמר מדוע באתי להשרות שכינתי שם ואין איש אחד פרטי שהוא משלים עשרה ואין עונה דבר שבקדושה עכ"ד:

ויש להקשות דמשמע מלשון זה דאם חסר אחד דייקא הוא כועס ר"ל והלא אם חסרו יותר בוודאי יש לכעוס:

גם כפל לשון הפסוק צ"ב דהול"ל מדוע קראתי ואין עונה:

וי"ל דהנה בברכות מ"ז ע"ב אי' אמר אמר ריב"ל תשעה ועבד מצטרפין לעשרה מיתיבי מעשה בר' אליעזר שנכנס לביהכנ"ס ולא מצא יו"ד ושחרר עבדו והשלימו לעשרה שחרר אין לא שחרר לא תרי אצטריכו שחרר חד ונפיק בחד והיכי עביד הכי והאמר רב יהודא כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו לדבר מצוה שאני, ופריך מצוה הבאה בעבירה היא ומשני מצוה דרבים שאני ומסיק שם דלית הלכתא כריב"ל עיי"ש:

והנה י"ל דאפי' לריב"ל דס"ל תשעה ועבד מצטרפין מ"מ מודה כיון דלא הי' עשרה מישראל ג"כ שייך משה"כ מדוע באתי ואין איש כיון דעכ"פ איש אחד מישראל הי' חסר לעשרה אע"ג דלא שייך לקרות עליהם קראתי ואין עונה כפירש"י שיעור שיוכלו לענות קדושה מ"מ מקרי ואין איש כיון דחסר איש פרטי מישראל וכה"ג כתב בס' טיב גיטין בגיטין דף ל"ח דאם רבו השיאו אשה וכן בהניח לו תפילין דכופין את רבו לשחרר' וקודם השחרור כבר הי' ראוי לצירוף עשרה מ"מ אסור בבת חורין קודם השחרור וכן י"ל בתשעה ועבד דאע"ג דראוי לצירוף עשרה מ"מ שייך לומר מדוע באתי ואין איש:

וגדולה מזה איתא בטו"ז יו"ד סי' א' סק"ב דעבד משוחרר אעפ"י שהוא כישראל גמור מ"מ הי' ראוי לומר דאינו ראוי להיות שוחט עיי"ש מה שהביא בשם המדרש:

ויש להעמיס זה בלשון הפ' מדוע באתי ואין איש הכוונה שהי' שיעור לענות קדושה בהצטרפות עבד לעשרה מ"מ איש אחד ישראל פרטי חסר ואמר עוד קראתי ואין עונה כלומר מכש"כ דכועס ח"ו אם אין כאן אפי' לענות קדושה כגון שחסר יותר דאפי' אם מצטרפין עבד ג"כ אין עשרה:

ובזה נ"ל ליישב קושי' העולם דבמס' גיטין דף ל"ח מביא ג"כ הגמ' הך מימרא דר"י א' שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה ומקשו בגמ' ממעשה דר"א ומשני מצוה שאני ולא מקשה בגמ' שוב כמו שהק' בברכות והא מצוה הבאה בעבירה ומשני שם מצוה דרבים שאני והיא תמי' רבתי בשינוי הסוגי' בגיטין ובברכות ועי' בנוב"י קמא בסופו מ"ש שם לת' בשם חתנו: ולהנ"ל יש לומר דהנה המפורשים כתבו הטעם בעשה דקיי"ל דדוחה לא תעשה אע"ג דל"ת חמירא דהא עונשין עלי' מלקות ובעשה אם לא קיים אין מענישין:

וכתבו משום דעשה מקיים בקום ועשה אבל לא תעשה שב ואל תעשה היא ומשו"ה קיל מעשה:

והא דאין עשה דוחה עשה היא משום דשניהם הם בקום ועשה ועל שניהם אין מלקין עליהם ולפי"ז י"ל דמשו"ה שחרר ר"א עבדו כדי להשלימו לעשרה אע"ג דשניהם מ"ע הם ואין עשה דוחה עשה אך כיון דעל מצות השלמה לעשרה מענישין עלי' כמו דאיתא שם ולא מצא עשרה מיד כועס ואי' במס' מנחות דף מ"א דאמר לי' מלאכא לרב קטינא דעל ביטול עשה לא מענישין רק בעידן רותחא:

וא"כ כיון דעל צירוף עשרה כועס הוי כעידן רותחא ומענישין עלי' משו"ה הוי האי מצוה עדיף ודוחה מצוה דלעולם בהם תעבודו:

ומשו"ה בגיטין דמשני הגמרא מצוה שאני לא פריך והא מצוה הבאה בעבירה דהא עשה דהשלמה היא חמור ודוחה עשה דלעולם בה"ת וליכא עבירה אבל בברכות שם פריך שפיר והא מהב"ע היא דהא התם מסיק תרי אצטרוכי שחרר חד ונפיק בחד וא"כ גם לאחר ששחרר האחד הי' רק תשעה ועבד וכבר כתבתי דתשעה ועבד אע"ג דמצטרפין מ"מ קרינא בי' מדוע באתי ואין איש וא"כ גם לאחר השחרור דהי' בכדי לענות קדושה מ"מ איכא כעס כנ"ל וא"כ מענישין גם אעשה וממילא דעשה דלעולם בהם תעבודו חמורה כמו עשה דהשלמה דהא בעידן רותחא מענישין אעשה וא"כ קשה שוב דאין עשה דוחה עשה ומשו"ה פריך והא מהב"ע הוא והא"ש דבגיטין לא מקשה הגמ' והא מצוה הבאה בעבירה משום דקאי לפי המסקנא דתשעה ועבד אין מצטרפין וא"כ לא הי' מעשה דר"א אלא בחד וכששחררו אע"ג דעבר אעשה דלעולם בה"ת מ"מ ליכא כעס דהא

יש עשרה ישראלים לאחר השחרור וע"כ דחי עשה דצירוף עשרה את העשה דאסור לשחרר כיון דעשה דצירוף עשרה חמיר דע"ז מענישין: אבל בברכות דמירי אליבא דריב"ל דתרי אצטרוכי וא"כ גם אעשה דשחרור איכא עונש ושניהם שוין בחומרתן ומשו"ה פריך שפיר והא מצוה הב"ע וע"ז משני בגמרא מצוה דרבים שאני היינו אע"ג דשניהם שוין לענין עונש מ"מ זה עדיף כיון דהיא מצוה דרבים:

והנה לפי דברי הגמ' דמצוה דרבים עדיפא ודוחה עשה:

נלע"ד לומר בהא דכתב הרמ"א בש"ע או"ח סי' תרפ"ב שכח על הנסים בברכת המזון יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' והתבו"ש חולק דאין להתפלל שיעשה לו נס והביא ראי' מהא דאמר בגמ' היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתי זכר ה"ז תפלת שוא משום דאין מזכירין מעשה ניסים:

והישועות יעקב שם מתרץ דברי הרמ"א דהא דאין להתפלל שיעשה לו נסים הוא משום שאמרו חכז"ל העושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ולפי"ז ניחא דעל נס נסתר כמו התם דאם תלד זכר אין אדם יודע אם נתהפך לזכר או מתחלה הי' זכר ואין בזה פירסום ע"ז אין להתפלל כיון שיש בזה לכיון זכות אמנם כשההס מפורסם שהכל מכירין כי מאת ה' היתה זאת ועי"ז נתקדש שמו ית' בעולם א"כ לעומת זה שניכו לו מזכיותיו הנה נוסף לו זכות חדש וע"ז מותר להתפלל שיעשה לו נסים עכ"ד ועיין במה שכתבתי בפ' חוקת:

והנה לכאורה יש להבין דבריו גם אם נתוסף לו זכות חדש מ"מ הא מנכין לו מזכיותיו שעשה עד הנה וא"כ מה בצע שיש לו זכות חדש הא יצא שכרו בהפסדו:

וי"ל כיון שנתקדש שמו ית' בעולם על ידו בפירסום והכל יודעים ויכירון כי לה' הישועה והוי מצוה דרבים והוא עדיף משאר מצות ולכן עדיף הזכות שניתוסף לו על ידי מצוה זו ממה שמנכין לו מזכיותיו:

ועפ"י הדברים האלה יש לפרש הפסוק סוף התורה לכל האותות והמופתים ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה, ופירש"י נסים וגבורות שבמדבר הגדול, וקשה מה החטיבה לישראל שנעשה להם נסים במדבר הא אם נעשה לאדם נס מנכין לו מזכיותיו, ואמר הכתוב שעשה משה לעיני כל ישראל ר"ל שנעשה בפירסום לעיני כל ובנס מפורסם ליכא לכיון זכות כי לעומת זה יש כאן קידוש ש"ש בעולם והוא מצוה דרבים:

ואמר בראשית וגו' ופירש"י בשביל התורה ובשביל ישראל שנקראו ראשית וקשה ע"ז כנ"ל האיך שייך לומר על שני פרטים שנברא בשביל זה לבדו ובשביל זה לבדו:

וי"ל עפי"מ שנ"ל לבאר בהא דמצוה דרבים עדיף עפימ"ש אא"ז ז"ל בייט"ל פ' וישב לפ' מה שאומרים בשבת מי שבירך וכו' ומי שמייחדים בתי כנסיות לתפלה ומי שבאים בתוכם להתפלל כי' דהנה כתיב עדת חנף גלמוד ופי' בס' אי"י דהנה ידוע אינו דומה יחיד העושה מצוה לרבים העושים מצוה כדמצינו בגמ' בג' אומר נברך בעשרה נברך אלקינו במאה אומר וכו' באלף וכו' הרי לפי מרבית אסיפתם יגדל יקרת קדושתם והנה גם בעסקי עוה"ז הדבר המוסכם בעצת רבים יותר מקובל ומקוים מהמוסכם מאדם פרטי אבל זה אינו רק אם הנאספים החוקרים על הדבר אין כוונתם אל הזולת רק להעמיק בתכלית הענין משא"כ באם יכוונו כ"א לטובתו ולתועלת עלינו אז אין לשפוט מפיהם יותר מעל המוסכם מאיש פרטי וזהו עדת חנף גלמוד אפי' אם יהי' עדה גדולה עכ"ז אינם חשובים כ"א כאיש פרטי וגלמוד עכ"ד האו"י וא"כ אם באים להתפלל ולבם בל עמם וכ"א חושב מחשבותיו ותחבולותיו אין זה נקרא כנסי' כ"א גלמוד וזהו שמייחדים בתי כנסיות וע"ז פי' דהיינו שבאים בתוכם היינו בפנימיותם להתפלל עכ"ד ז"ל: והנה לפי"ז י"ל דהא דמצוה דרבים עדיף היינו דוקא אם כוונתם לשם מצוה רק בלתי לד' לבדו ולא בשביל טובת עצמם אבל אם טובת עצמם ידרשי אף דהיא מצוה שנעשה ברבים מ"מ אינה נקראים רבים כי אם כאיש פרטי נחשבו: אמנם לומר עפימ"ש בס' נתיבות המשפט סי' צ"ז דבעיסקא שהיא פלגא מלוה ופלגא פקדון מותר לתפוס ואינו עובר בלאו דלא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו כיון דבשביל פקדון מותר לתפוס כשתופס חפץ גדול ששוה ככל החוב ג"כ מותר ואף שיכול לתפוס חפץ קטן ותופס בכיון חפץ גדול שיהי' בידו גם נגד המלוה מותר - ומייתי ראי' מהא דאי' במס' ב"מ דף ל' דמותר לשטוח את האבידה לצרכה ולצרכי ומשמע שם כשמכוין בשביל דבר האסור ובשביל דבר המותר מותר עיי"ש:

ולפי"ז י"ל גם כשמכוין להנאתו ולצורכו מ"מ אם יש בזה גם כוונה למצוה מקרי לצורך מצוה ואינו מעכב את המצוה מה שמכוין לצורך עצמו כמו התם באבידה דגם אם מכוין לשוטחה לצורכו מותר כיון דגם לצורך האבידה מכוין ה"נ אף דלהנאתו מכוין מ"מ הא גם למצוה מכוין וא"כ גם במצוה דרבים אפי' אם מכוין לתועלתו (ואינו נקרא משו"ז מצוה דרבים) אבל אם מכוין גם שם מצוה מקרי מצוה דרבים ועם זה נוכל להבין דברי רש"י בשביל התורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית היינו כדאי הוא שנברא העולם בשביל התורה לבדו ומ"מ כיון דגם בשביל ישראל הי' נברא ע"כ נקרא כלו בשביל ישראל כמו התם דלצורכו ולצורכה מקרי לצרכה ה"נ מקרי בשביל ישראל וכן ה"נ אע"ג דהי' נברא בשביל ישראל מקרי ג"כ שנברא בשביל התורה והיינו ג"כ

כנ"ל: ועפ"י הדברים האלה יתבאר סמיכות התורה סופו לתחלתו לכל היד החזקה היינו הנסים שעשה משה לישראל ואין כאן לכיון זכות כיון שנתקדש השם ברבים משום שעשה לעיני כל ישראל והוי מצוה דרבים והגם דהמופתים הי' לטובת ישראל שהוריד להם המן וקרע להם הים וא"כ כיון שכיוונו גם לטובת עצמם הי' נראה לומר שאין נקרא בשביל זה מצוה דרבים מ"מ כיון דגם מצוה איכא מקרי מצוה דרבים כמו באבידה כנ"ל: וז"ש בראשית בשביל התורה ובשביל ישראל ונברא העולם בשביל שניהם והיינו כנ"ל דמה שהוא לצורכה ולצורכו מקרי לצורכה וע"כ מקרי ג"כ מצוה דרבים כיון דהוי גם לצורך מצוה:

וז"ש התנחומא הבונה בית חדש כיצד צריך לברך היינו אם בונה בית חדש כדי לקיים מצות התלוים בה כגון מצות מזוזה ומצות מעקה והכנסת אורחים וכדומה כיצד צריך לברך אם על אשר עזרו לבנות בית ויוכל לקיים מצות התלויים בה או היון שיש לו ג"כ הנאת הגוף צריך לברך ברכת הנהנין על מה שהוא עצמו נהנה, ומדוייק תיבת כיצד ואמר ע"ז כך שנו רבותינו צריך לברך שהחיינו כדי לעשות נחת רוח ליוצרו היינו הגם שיש לו גם כן הנאה מ"מ מקרי ההנאה כולו לגבוה כיון דלצורך מצוה ולצורכו מקרי לצורך מצוה ודבר זה מבראשית למדנו שנברא העולם בשביל התורה ובשביל ישראל והיינו גם כן כנ"ל דאכל אחד לבדו מקרי שנברא בשבילו:

בראשית ברא וגו' במדרש לא הי' צריך להתחיל אלא מהחודש הזה וגו' ומ"ט גילה לישראל מה ביום הראשון ומה ביום השני בשביל שאמרו נעשה ונשמע: יתבאר דהנה ידוע כשעמדו ישראל על הר סיני פסקה זוהמתן והשיגו כל התורה עד שלא נתנה כמו אבותינו הקדושים אשר השיגו חכמת התורה וקיימו מה שכתב בה משום שכל אבר וגיד הי' מושך עצמו לעשות המצוה המוטלת עליו לעשות, כן הי' ישראל במעמד הר סיני שהי' יודעים את התורה עד שלא נתנה:

ובזה פי' המאמר, אלו קרבנו לפני ה"ס ולא נתן לנו את התורה דיינו: (עי' בקדושת לוי בקדושת פורים) וא"כ י"ל אשר כל עיקר קבלת התורה הי' רק לעסוק בדברי התורה הזאת כדי לזכך אברינו ולעלות עוד במעלה העליונה ע"י עסק התורה הק' וא"כ לא הי' קבלת התורה כדי לידע מה לשמור ולעשות כי על זה לא הי' צריכין להודיע אותנו את התורה אה ובזה פירשתי מה שאמרו ישראל נעשה ונשמע וכבר הק' דמהראוי הי' להקדים נשמע לנעשה דאי אפשר לעשות בלתי אם שמע תחלה:

ולהנ"ל י"ל כיון דכבר השיגו כל התורה גם קודם ששמעו וא"כ הי' יכולים לקיים התורה קודם השמועה ולכן הקדימו נעשה לנשמע דהעיקר היא מקודם לעשות כדי לעלות

אח"כ עוד למדרגה נשגבה ועליונה לקדש ולטהר ביתר שאת ועוז ע"י השמועה היינו עסק התורה (ועי' מ"ש ריש פ' ויקרא בדרך אחר קצת) והנה י"ל כמו כן מה שהתחילה התורה בראשית וגילה לנו סדר הבריאה ועוד כמה ענינים עד החודש הזה, אשר משם מתחיל עניני המצות אשר צונו הבוב"ה לעשות אשר באמת, כדי לידע את המצות מה לעשות ואת אשר לא תעשנה הי' די מהחודש הזה אבל כיון דע"י עסק התורה יזדככו אברינו וניתוסף בנו קדושה וטהרה במה שאנחנו עוסקים בה אפי' באותן הדברים אשר אינם להלכה ולמעשה כי אם בדרך דרוש וקבל שכר א"כ י"ל דמשו"ה התחילה התורה מבראשית הגם שאין נ"מ בזה לדינא מ"מ מועיל לנו לטהרנו את נפשינו - וז"ש המדרש בשביל שאמרו ישראל נעשה ונשמע וא"כ אעפ"י שהיינו יודעים את התורה מעצמינו עכ"ז רצינו לשמוע כדי לטהר ולזכך את אברינו וע"כ גילה לישראל מה ביום הראשון ומה ביום השני אעפ"י שלא הי' צריך להתחיל כי אם מהחודש הזה:

כדי לטהר ולזכך אותנו ע"י התורה גם באותן הדברים אשר אין בהם מצות ה' אשר צריך לעשות אותם:

בראשית ברא אלקים את השמים וגו':

וברש"י אין המקרא אומר אלא דרשוני כמ"ש רז"ל בשביל התורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית צל"ד הכוונה בזה במה שנקראו ראשית:

גם לפרש ולנעוץ סיום התורה לתחלתה ולא קם נביא עוד בישראל: לכל האותות והמופתים וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא: ונ"ל עפימ"ש בס' בית שמואל אחרון על מאמרם ז"ל הוא הבדיל בין איש לאשתו וגו' לפיכך אמרה תורה בדד ישב:

עפימ"ש המדרש שמואל על הפסוק והנה נרפא נגע צרעת מן הצרוע וז"ל דהנה חכמי הרופאים אומרים דצרעת בא מן תגבורת מרה שחורה ומרה שחורה בא מן התבודדת והרפואה מן תגבורת מרה שחורה שילך בין בני אדם וא"כ מצורע הי' לו לישב בין בני אדם ותורה אמרה בדד ישב אך נגעים באים ע"י לשה"ר ורפואה שלו שיפשפש במעשיו: והנה הרמב"ם ז"ל פי' וישב הים לאיתנו ואחז"ל תנאי התנה הקב"ה עם הים שיקרע לפני בנ"י דהי"ת אחר בריאת עולם לא רצה שיהי' שינוי טבע לכך התנה עם הים בשעת בריאה שיקרע ולא יהי' שינוי טבע:

ובזה יש ליתן טעם על הא דאי' במדרש שבעה דברים קדמו לעולם ואחד מהם התורה דתורה אמרה דברים שלא כדרך הטבע כמו במצורע שאמרה בדד ישב והיא למעלה מן הטבע:

וזה פי' הגמ' מפני מה אמרה תורה בדד ישב הא זהו שלא כדרך הטבע דדרך הטבע היא שהמצורע ישב בין אנשים כנ"ל לזה השיב לפיכך אמרה תורה וכיון שנכתב בתורה אשר היא קודם לבריאה לפיכך דרך הטבע היא כך עכ"ד הבש"א:

ובזה פי' בס' ש"מ פ' תזריע כוונת אמרם ז"ל התורה קדמה לעולם וישראל קדמו לעולם היינו דחוקי הטבע לא שלטה בהם עיי"ש:

ויש לומר זה בכוונת רש"י ז"ל טעם שהתורה נקרא ראשית וישראל נקראו ראשית הכוונה שהם קדמו לעולם לכן חוקי הטבע לא שלטה בהם:

וזה פי' סיום התורה נעוץ בתחלתו לכל האותות והמופתים וגו' אשר עשה משה ויקשה ע"ז הא היא שלא כדרך הטבע והקב"ה אינו רוצה בשינוי טבע:

וע"ז אמר בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית:

היינו שהם ראשית וקדמו לעולם הטבעי, וע"כ גם האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל לא היו שום שינוי טבע לפי שהם קדמו לבריאה ודרך הטבע הוא כך והבן:

א"י באופן אחר קצת עפימ"ש בגמ' ברכות דף כ' מ"ש קמאי דמתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרחיש לן ניסא וכו' קמאי דמסרי נפשייהו על קדושת השם אנן לא מסרינן נפשין על קדושת השם:

ופי' בעין יעקב כשם שמסרו נפשם על קדה"ש שלא כדרך הטבע כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו כן נעשה להם נס שלא כדרך הטבע ובזה נ"ל לפרש הגמ' הנ"ל תורה קדמה לעולם עפ"י אמרם ז"ל אדם כי ימות באוהל אין התורה מתקיימת עד שממית עצמו עלי' וז"ש תורה קדמה לעולם ר"ל בזכות התורה שאין מתקיימת עד שימסור נפשו עליה וזהו שלא כדרך הטבע ע"כ מי שעוסק בתורה הוא קודם לעולם היינו שאינו מושגח מהטבע:

וזש"ה לכל האותות והמופתים וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל ומהיכן זכו לזה לנסים ודברים שהם שלא כדרך הטבע בראשית בר אלקים, בשביל התורה שנקרא ראשית שקדמה לעולם ודרך הטבע ר"ל ע"י התורה דאין מתקיימת עד שימסור נפשו וזהו שלא כדרך הטבע ע"כ הי' יכול גם כן לעשות להם נסים שלא עפ"י דרך הטבע והבן:

מסורה בראשית ברא אלקים, אשר ברא אלקים לעשות, ברא אלקים אדם על הארץ:

יתבאר עפימ"ש בס' נזיר השם בהקדמה במה שאמרו בעירובין דף י"ג נמנו וגמרו טוב שלא נברא יותר משנברא ופי' המהרש"א הלשון נמנו וגמרו שמנו כין המצות ורבו הלאווין שהם שס"ה שמגיע עליהן עונש על העשין שהם רק רמ"ח שמקבלין עליהם שכר וא"כ קרוב להפסד יותר משכר משו"ה גמרו דטוב שלא נברא עכ"ד המהרש"א:

א:

אמנם לפי מה דמבואר במס' קידושין דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצטרף א"כ יש בקיום עשה שני פעמים רמ"ח פעם אחד על המעשה ופ"א ועל המחשבה משא"כ בל"ת אינו מצטרף המחשבה למעשה א"כ שוב השכר יותר על ההפסד וע"כ י"ל שוב דטוב שנברא עכ"ד והנה פרש"י בראשית ברא בשביל ישראל ובשביל התורה שנקרא ראשית:

וי"ל כיון דנברא העולם הכל בשביל ישראל וא"כ כיון דטוב שלא נברא האדם א"כ גם כל העולם היא כן דלא יהא הסיבה יותר וי"ל המסבב וטפל גדול מהעיקר, אך כיון דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה וא"כ טוב שנברא האדם והיינו ע"י התורה דכל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה ומפרשים משום דלומד ע"מ לעשות הרי הוא כאלו קיים בפועל ממש על ידי המחשבה טובה שמצטרף למעשה וע"כ נברא העולם בשביל התורה דהא ע"י התורה טוב שנברא האדם:

וזאת תורת המסורה בראשית ברא אלקים בשביל התורה שנקרא ראשית היינו ע"י התורה מקיים המצות במחשבה ומצטרף למעשה:

ואמר אשר ברא אלקים לעשות כלו' דעיקר בריאת האדם הוא רק אם מקיים מה שצונו לעשות הם המ"ע אבל בלא זה הא הלאוין הם יותר מהמ"ע ורחוק לשכר וקרוב להפסד:

ואמר ברא אלקים אדם על הארץ היינו שנברא וטוב לו שנברא באם מקיים המ"ע במעשה ובמחשבה ג"כ והם יותר על הלאוין וקרוב לשכר:

א"י לפ' המסורה עפימ"ש הגאון מווילנא דע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון:

כי נתינת דין הוא על מה שחטא ונתינת חשבון הוא מפני שאין אדם חפשי מבלי לקיים המצות בכל שעה ורגע א"כ באותו שעה שעבר עבירה מלבד העבירה שעשה הרי באותו שעה לא עשה מצוה וזה החשבון שלא קיים מצות בעת עשיית העבירה עכ"ד ז"ל:

והנה מה שמחויב בכל שעה לקיים המצות ואין אדם חפשי לעולם משום דהא בשביל זה נברא וגם אם ישמור עצמו שלא לחטוא אינו יוצא י"ח מה שבא האדם לעוה"ז דהא גם אם לא הי' נברא האדם ג"כ לא הי' עושה עבירות וא"כ מה שנברא האדם הוא רק כדי לקיים מצותיו ית"ש:

וז"ש המסורה בראשית ברא אלקים וכפרש"י בשביל התורה ובשביל ישראל היינו שישראל יקיימו התורה ועדיין איני יודע אם בזה אשר ישמור א"ע מכל חטא ופשע ג"כ יצא י"ח, או מחויב להשתדל בכל שעה לקיים מצותיו ית"ש ובשביל זה נברא האדם וז"ש המסורה אשר ברא אלקים לעשות מצות ולא די במה שלא עשה עבירות, ואמר

דאל"כ למה נברא וזהו אשר ברא אלקים אדם על הארץ דאם לא יבא לעולם ג"כ לא יעשה עבירות וא"כ עכשיו שנברא בודאי היא העיקר שיעשה מצות ואין אדם חפשי מבלי לקיים מצות ה': א"י לפ' המסורה הנ"ל גם לפ' סיום התורה נעוץ בתחלתו לכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא וגו' ונראה עפימ"ש רש"י ז"ל בראשית ברא אלקי' בתחלה עלה במחשבה לברוא במה"ד ראה שאין העולם מתקיים שיתף מדה"ר למדה"ד:

והיא תמי' דאם רצונו ית' שיתקיים במדה"ד בודאי הי' קיום לעולם אף במדה"ד:

ונראה לפרש דברי רש"י עפי"ד התיקונים תקון כ"ט וז"ל פקודין דלא תעשה מסטרא דדין דאיהו אלקים פקודין דעשה מסטרא דימינא דאיהו רחמי דכלילן באברהם עכ"ל ועי' רמב"ן עה"ת פ' יתרו עה"פ זכור את יום) וז"ש בראשית ברא א' בתחלה עלה לברוא במדה"ד היינו שישמור האדם א"ע מל"ת דבא ממדה"ד משם אלקים כמ"ש בתיקונים ראה שאין העולם מתקיים ר"ל דאפי' אם ישמור עצמו מל"ת מ"מ אין די בזה לקיום העולם כי האדם נברא כדי לעסוק בתורה ומצות וכל העולם לא נברא אלא לכבודו לעשות רצונו ית"ש וא"כ בזה שישמור עצמו מל"ת אין כדאי לקיום העולם לכן שיתף מדה"ר למדה"ד היינו שיקיים ג"כ מ"ע דהיא מסטרא דרחמי ועל אופן הזה ברא האדם שישמור עצמו מל"ת דהיא מסיטרא דדין וגם יתאמץ במ"ע דהוא מסיטרא דרחמי וזש"ה לכל היד החזקה מה שמקיימים בפועל ממש ובידו ובכחו והיינו המצות עשה ולכל המורא הגדול היינו הל"ת דאיהו מסטרא דדין אשר עשה משה וגו' היינו שיקיים המ"ע וגם המל"ת בראשית ברא אלקים וכפירש"י ראה שאין העולם מתקיים וכו' משום שצריך לקיים שניהם המ"ע וגם הל"ת:

וזהו דברי המסורה בראשית ברא אלקים היינו בתחלה צריך לשמור ממצות ל"ת דאיהו אלקים ואח"כ אשר ברא אלקים לעשות ר"ל המצות אשר צונו ה' לעשות היינו המ"ע ובזה ראה קיום לעולם באם ישמור שניהם והיינו אשר ברא אלקים אדם על הארץ באופן זה היא קיום לעולם וברא את האדם, א"י לפ' דברי המסורה עפ"י מאמרם ז"ל ברכות דף י"ז כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא:

ועי' בתוס' שם וז"ש בראשית ברא א' ופירש"י בשביל התורה שנקרא ראשית וי"ל דמהכא יש ללמוד דהעוסק בתורה שלא לשמה דנוח לו שלא נברא דהא עיקר בריאת העולם בשביל התורה וא"כ אם אינו עוסק בתורה לשמה א"כ הוא מאבד את העולם דהא בשביל תורה שלא לשמה בודאי לא נברא העולם: וז"ש בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית

היינו אם עוסק בתורה לשמה וז"ש אשר ברא אלקים לעשות כדי לעסוק בתורה ע"מ לעשות לשמה:

ובאופן זה ברא אלקים אדם על הארץ דהא בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא אבל אם עוסק בתורה לשמה כדי לעשות נוח לו שנברא והיינו אשר ברא אלקים אדם על הארץ:

א"י ע"ד המסורה הנ"ל בראשית ברא אלקים וגו':

אשר ברא אלקים לעשות, אשר ברא אלקים אדם על הארץ:

עפי"מ דאיתא בספר בני ישששכר במאמרי שבתות מ"ד ע"ד חז"ל במעשה בראשית נמלך בנשמותיהם של צדיקים תחלה:

דהנה הי"ת רצה לברוא עולם הבחירה שיהי' כל הפעולות והמעשים נעשים כפי מעשה התחתונים הכל על ידי האתערותא דלתתא הנה הי' בהכרח שגם בראשית הבריאה יהי' ע"י האתעוררתא דלתתא כי היסוד הוא שורש הכל והאיך הי' באפשרי הרי לא הי' אלא הוא ושמו בלבד ע"כ ישראל עלו במחשבה כביכול שיער בחכמתו ית"ש איך שיהי' לו תענוג מעבודת ישראל בכל זמן ועידן אחר הבריאה ובפרט מעבודת הצדיקים בכל דור ודור וזה הי' מספיק להתעוררת דלתתא כיון שהיו מוכנים לצאת אל הפועל לפי"ז מה שכל אחד ואחד מישראל עושה איזה מצוה כעת מניח תפילין ומתעטף בציצית זה הי' במעשה בראשית בבחינת אתעוררתא דלתתא והבן מאוד עכ"ד ז"ל (וע"ד זה פי' בס' אור המאיר על נוסח בגלל אבות שעשו רצונך' שהם עשו וגרמו כבי' הרצון שלך בבריאת העולם):

ועי' במ"ש פ' ויחי ופ' משפטים:

ובזה יש לפרש מ"ש רש"י בשביל תורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית כלומר שישראל המקיימין את התורה הם נקראים ראשית כיון שעלו במחשבה קודם שנברא העולם והם הי' בבחינת אתעוררתא דלתתא:

וזאת תורת המסורה בראשית ברא אלקים והיינו כמו שפירש"י בשביל תורה וישראל שנקראים ראשית היינו שעלו במחשבה קודם שנברא העולם והיינו אשר ברא אלקים לעשות דכל הפעולות והמעשים נעשים ע"י עשי' מעשה התחתונים:

אשר ברא אלקים אדם על הארץ ר"ל ע"י מעשה אדם וזה מעשה התחתונים ע"י ישראל עם קדוש נאמן לד' ובתורתו והם הי' בבחי' אתעוררותא דלתתא ובזה נעשו כל הפעולות לעולם ועד והבן והארץ היתה תהו ובהו וחשך וגו':

ופירש"י לשון תמה ושממון שאדם תוהה ומשתומם על בהו שבה:

ונראה עפי"מ שאמרו במדרש והארץ הי' תהו אלו מעשיהם של רשעים ויאמר אלקים יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים:

והנה בספר מסלת ישרים הובא בישמח משה קהלת (ב' י"ג) פי' מה שאמר הכ' דרך רשעים כאפילה לא ידעו במה יכשלו:

כי חשכת הלילה מטעה את האדם בשתים אחד שאינו רואה מה שלפניו כלל וכלל ושנית שמכזב לו הדמיון היינו שנדמה לו על עמוד א' שעומד לפניו כאלו הוא אדם ועל אדם כאלו הוא עמוד וכן הוא שכת וגשמיות העוה"ז שמטעה לאדם בשתי טעיות אינו מניח לו שיראה המכשלות שבדרכי העולם והטעות השני הוא קשה מן הראשון שמטעה ראיתו שמדמה הרע כאלו הוא טוב והטוב כאלו היא רע והיינו דרך רשעים באפילה שלא ידעו ולא יראו כלל והיא הטעות הראשון והשני כי לא ידעו במה יכשלו דמכשול היינו שוגג ר"ל מה שרואה בעיניו בזה עצמו יכשל כי אינו רואה היטב מה שלפניו וזה היא כטעות השני עכ"ד בשינוי לשון עייש"ה:

וזש"ה והארץ היתה תהו ובהו ופירש"י לשון תמה שאדם תוהה ומשתומם על בהו שבה פי' כמו שאמר במדרש דתהו אלו מעשיהם של רשעים וע"כ שייך עליהם לשון תמה וישתומם כדרך רשעים שלא ידעו במה יכשלו ואינם יכולים להבחין בין טוב לרע לבקר ואינם יודעים מה לפניהם כאדם המשתומם ומחריש לדעת ולא יבין:

וחושך על פני תהום אלו רשעים שלא ידעו כלל ולא יראו שום אור להם כדרך רשעים באפילה יתהלכו:

ויאמר ד' יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים כיון שהצדיקים יבינו וישכילו איזה דרך ישכון אור ויודעים להזהר מכל מכשול ועל כן נקרא מעשיהם של צדיקים בבחינת אור והבן:

ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וגו':

אמרו רז"ל מה הי' העולם חסר מנוחה בא שבת בא מנוחה וכו' וצ"ב: ונראה עפ"י מ"ש ביערות דבש (דרוש א' ח"א) וז"ל בקיצור דבתשובה צריך להתעוררתא דלתתא האדם צריך להתחיל מעט בתשובה ואח"כ הקב"ה עוזר לו כאמרם הבא לטהר מסייעין אותו אמנם בעשי"ת מעורר אותנו בתשובה בלי התעוררת דלמטה כיון שהוא עת וזמן התחלת בריאת העולם ואמרינן היום הרת עולם ע"כ מעורר אותנו בתשובה כעין מעשה בראשית דלא הי' עובדא דלתתא כלל כמו שנאמר והאדם אין לעבוד האדמה עכ"ד ז"ל עיי"ש:

והנה

והנה באוה"ח פ"ז כתב כי בששת ימי המעשה נברא גוף העולם ולא הי' בו כח להתקיים רק ע"י השביתה ביום השביעי הקנה בו נפש למען יעמוד וז"ש כי ששת ימים כלומר שיעמוד רק ששת ימים עשה ד' וגו' וביום השביעי שבת וינפש הקנה בו בחי' נפש להתקיים עכ"ד:

ובזה פי' בישמח משה שומריו וזוכריו המה מעידים כי לששה הם ברואים ועומדים: לא אמר בששה רק לששה כי לא הי' יכול להתקיים עד שקנה נפש ביום השביעי:

ומזה נשפוט כי בכל יום השביעי שבת קודש נברא מחדש העולם ומלואה כמו בתחלת הבריאה ואם כן כמו דאמרינן בעשי"ת דא"צ להתעוררת דלתתא רק הי"ת מעורר אותנו כיון שהזמן מסוגל ומוכשר לזה להתעוררת דלעילא בלי שום התחלת עבודת עבד דלתתא כ"כ בכל שבתות דכולי שעתא דהעולם נברא מחדש כנ"ל בשם האוה"ח דנתעורר עי"ז התעוררת דלעילא כיון שהוא באמת אז הזמן של התחלת בריאת העולם בכל שבת ושבת:

וזש"ה שאחר שכלה השי"ת מלאכתו אשר עשה ונשלם זמן ועת בריאת עולם ר"ל אשר בעת ההוא מסוגל להתעוררותא דלעילא ומנוחה והשקט בלי שום עבדות לזה דלתתא וזה שרמזו חז"ל חסר מנוחה ר"ל שצריך לעבוד מעצמו לעורר את עצמו לשוב כיון שכבר נגמרה מלאכתו אשר עשה וע"כ אמר בא שבת בא מנוחה כי שבת היא ג"כ עת בריאת העולם מחדש בכל פעם וע"כ נזכה לזכות להתעוררתא דלעילא ג"כ ע"י השבת כמו בעי"ת והבן:

(אח"ז מצאתי מעין זה בבנ"י מאמרי השבתות.) ומעץ הדעת טו"ר לא תאכל ממנו וגו': לא טוב היות אדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו:

להבין הסמיכות זל"ז ציווי על עץ הדעת ללא טוב היות אדם לבדו (ב') עזר כנגדו דלכאורה היא תרתי דסתרי ודברי רש"י ידועים:

והנ"ל כי הנה ידוע שהעיקר מה שברא הקב"ה את האדם על האדמה היא רק לעבוד אותו בכל לבבו ונפשו ומאודו לכבוש את יצרו הבוער בקרבו ולא נברא האדם אלא לשבר את הטבע ובזה ב"א שוכנים בתי חומר גדולים יותר ממה"ש לפי שאין להם שום יצה"ר להטותם ימין ושמאל לעבור את פי ד' אשר לא כן בני אדם המה בשר ודם וכרוך בטבעם מעת צאתם מרחם אל תאות ותענוגי בשרם כמאה"כ כי יצר לב האדם רע מנעוריו ובכן יזכה נער את ארחו אם הוא גבור וכובש את יצרו ומושל ברוחו מלוכד עיר:

והנה קודם חטא אדם הראשון הי' מושלל מגשמיות והיה כמלאכי מרום כמבואר בספה"ק קודם החטא הי' כתנות אור בא' ר"ל בלי גשם וחומר כלל רק רוחני כעצם השמים לטוהר ואח"כ נתגשם בכתנות עור בעי"ן:

(עי"ן בזוהר בא ובפ' ואתחנן חנן ד' רס"א ובנזה"ק סו"פ י"ח באורך): ולדעתי י"ל כי סבה מאת ד' היתה זאת לחטא הקדום דלכאורה יפלא וכי יציר כפו של הקב"ה שלא נצטווה רק על מצוה חדא ועוד לא פנה היום וצללי ערב עוד לא נטו פנה עורף לבלי שמוע בקול ה' אולם לכך אנה ה' לידו להכשל בחטא כדי שאח"כ כשיאכל מעה"ד יהי' בו מתערובות טו"ר עבודה שהוא זרה ממנו ג"כ ר"ל אחר החטא הוטל בו ארס זוהמת הנחש הקדמוני הוא היצה"ר שניתן באדם ומסיתו:

ולזה צריך האדם להבין ולהשכיל שע"כ בא לו היצה"ר כדי לעמוד נגדו ולהתגבר עליו ונתן לו הקב"ה גם את היצ"ט שיוכל לעמוד נגדו כאמרם ז"ל בגמ' אלמלא עוזרו לא יכול לו:

וז"ש הכתוב ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו לא טוב היות האדם לבדו כלומר בלי יצה"ר דהעיקר בריאת האדם בעוה"ז הוא שיהי' לו יצה"ר כדי לכבשו וע"כ אמרו במדרש טוב מאוד זה יצה"ר וא"כ לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר זה יצ"ט וגם כנגדו הוא היצה"ר והבן:

ויבא קין מפרי האדמה וגו' והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו וחלביהן וישע ה' אל הבל וגו' הלא אם תטיב שאת ואם לא תטיב וגו':

והקשו המפורשים מה נשתנה זמ"ז כיון שכל אחד הביא ממה שבידו: גם צל"ד מה חטא קין על שאמר לו הקב"ה אם תטיב ואם לא תטיב: ונראה לי בהקדם לתת טעם קצת לפי ענ"ד מדוע ולמה הקפידה תורה להביא קרבן לה' מן הבקר או מן הצאן פי' ממין שיש בו רוח חיים דוקא: ונראה עפ' מש"ל משמיה דהגאון מוהר"א מווילנא לפרש דע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון כי נתינת דין הוא על מה שחטא ונתינת חשבון היא שאין אדם חפשי מבלי לקיים המצות בכל שעה ורגע א"כ באותו רגע שעבר עבירה מלבד העבירה שעשה הרי באותו שעה לא עשה מצוה וזהו החשבון שלא קיים מצוה בעת עשיית העבירה:

לפי"ז נ"ל דלכך האדם אשר שב מחטאו אשר חטא צריך להביא הקרבן ממין שיש בו ריח חיים דוקא לרמז בזה אשר הוא מתחרט מעיקרו על שתים רעות אשר עשה הא' מה שעבר בפועל ממש העבירה ועל השני מה שעשה בהעלם באין רואה שום פעולת העבירה וזה עצמו היא העבירה מה שלא עשה שום מצוה בעת ההוא וע"כ בדומה לו קרבנו מן הבהמה שיש בה גוף בגשם ממשי ועוד נוסף כח חיונו שהיא רוחני, גוף הקרבן העצם והגשם שבה היא תמורת מעשה העבירה בפועל:

וברוח חיים שבבהמה שהיא טמיר ונעלם בקרבה תכפר על העבירה מה שלא עשה מצוה שהיא ג"כ אין נראה במעשה העבירה:

והנה י"ל שזהו חטא קין במה שדימה בנפשו הלא די לו אם לא יחטא ולא יעבור על רצונו ית"ש בפועל ממש וע"כ הביא מפרי האדמה מנחה לד' לכפר על מה שבא עבירה לידו אבל מה שביטל לעשות מצוה אמר בלבו לא פעלתי און עי"ז:

וע"ז אמר לו הי"ת הלא אם תטיב שאת ר"ל אם תטיב לעשות מצוה ירצה א' את מעשיך ואם לא הטיב אף אם לא תעבור שום עבירה עכ"ז לפתח וגו' כי האדם נברא לעשות טוב בארץ ואין די בזה שלא יעבור נגד רצונו כ"א לעבדו ולעשות רצונו (יעי' מ"ש בפ' תצא) ויש לפרש בזה דברי המדרש ויצא קין פגע בו אדה"ר א"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי א' כך היא גדולה כחה של תשובה מיד פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת וכו' ויש להבין השייכות זל"ז הא דשבת לענין תשובה גם הלשון נתפשרתי קשה:

ולהנ"ל יתבאר עפי"מ דאמרי' בפרק כל כתבי כל

השומר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כאנוש מוחלין לו:

והקשה בטו"ז או"ח סי' רמ"ב אי לא עשה תשובה שבת מאי מהני ואי עשה תשובה שבת למה לי ותי' עיי"ש:

ונראה לת' דהנה בעושה תשובה מתחרט על מה שעבר עבירה והקב"ה ברב טובו וחמלתו מעביר ממנו פשעיו ונמחל לו כאלו לא עשה שום מעשה רע ולא יחשוב ד' לו עון אבל עכ"פ האיך נוכל לומר אשר ע"י תשובתו ועזיבת חטאו ירצה לפני ה' כאלו עשה מצוה באותו שעת שעשה העבירה:

ודומה לזה אי' בירושלמי פ' חזקת הבתים (עי' ש"כ חו"מ סי' כ"א) אונסא כמאן דלא עביד אמרינן אונסא כמאן דעביד לא אמרינן וא"כ מכח הסברא דהתשובה לא מהני רק על עשיית העבירה אבל על חשבון העת בשעת העבירה שהי' צריך לעשות מצוה מאי מהני וז"ש הגמ' השומר שבת אפי' עע"ז כאנוש מוחלין לו ומיירי דוקא בעשה תשובה ולא קשה אי עשה תשובה שבת ל"ל כקושי' הטו"ז ולהנ"ל יתורץ דהא התשובה לא מהני רק לכפר על חטאיו מה שעבר עבירה אבל לא על מה שלא עשה מצוה בשעת עשיית העבירת ורק ע"י מה ששומר שבת כהלכתו מוחלין לו ג"כ על זה שלא עשה מצוה דהא שבת הוא שה ולא תעשה ומה שגופו נח ממלאכה ולא יעשה שום דבר הרי הוא כאלו עשה מצוה בפועל ממש וכדברי הכתוב אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם הרי דשביתה ממלאכה ביום השבת יקרא בשם "לעשות" עשי' בפועל ממש וע"כ בזכות שבת

נתעורר עליו זכות שנחשב לו ג"כ מה שלא עשה מצוה כאלו עשה מצוה כמו בשבת דג"כ נחשב לו מצוה אף במה שלא עשה שום עשי' ומקיים מ"ע בשמירת שבת:
וז"ש המדרש א"ל מה נעשה בדינך פי' בהדין כנ"ל במה שעשה העבירה דזה מקרי דין וא"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי דייקא ר"ל רק מחצה דהתשובה לא מהני רק על הדין היינו על עשיית העבירה אבל על חשבון היינו מה שלא עשה מצוה בשעת עשיית העבירה מצד הסברא לא מהני התשובה כנ"ל וע"כ רק נתפשרתי מיד פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת דע"י השבת יחשב לו ג"כ כאלו נעשו מצותיו ית"ש ונחשב לו כאלו עשה מצוה בפועל ממש כמו בשבת דהוי כקיום מצותיו בקום ועשה רק במה שהגוף נח ושבת ממלאכה והבן: ולפי הדברים האלה יתבאר ג"כ המדרש בפ' שמות הבה נתחכמה רצו לבטל השבת והיא תמוה' ולהנ"ל יתבאר דהנה מצינו במדרש כשהיו ישראל על הים קטרג שר של מצרים על ישראל מה נשתנו אלו מאלו הללו עובדי ע"ז והללו וכו' והשיב לו הקב"ה הללו באונס והללו ברצון וכו' והנה אף שישראל לא הוי כעובדי ע"ז כיון שהי' באונס ומתוך טירוף הדעת אבל עכ"ז לא קיימו מצות בזמן שהיו במצרים דכל המודה בע"ז כל מה שעושה הוא לשם ע"ז ח"ו אבל בזה ששמרו בנ"י את השבת הוי כאלו עשו מצות וסר עונם בזה ג"כ דע"י שמירת שבת דהיא ג"כ מצוה במה ששובת וגופו נח ממלאכה ולא עשה שום עשי' ע"כ גם מה שלא עשו מצות במצרים נחשב להם כאלו עשו מצוה ע"י זכות השבת כנ"ל וע"כ אמרו שנתחכמה לבטל מהם השבת כדי שיוכל ח"ו לחול קטרוגו של שר מצרים וע"י שקיימו את השבת איו שטן ופגע רע והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת נח

נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו:
צ"ל הל' תמים גם תואר תמים מה הוא, גם בדורותיו לכאו' שפת יתר, עיין רש"י:
ובגמ' סנהדרין איתא בזה"ל יש דורשין לשבח כ"ש שאלו הי' בדורו של אחרים הי' צדיק יותר ויש שדורשין אותו לגנאי לפי דורו הי' צדיק ואלו הי' בדורו של אחרים לא הי' נחשב לכלום, רבים ראו כן תמהו מהיכי תיתי לדרוש לגנאי אם נוכל לדרוש לשבח, גם צ"ל באיזה סברא פליגי:
ונ"ל דהנה כתיב שימו לבבכם לכל הדברים וגו' כי לא דבר רק הוא מכם, ופי' בספר חן טוב בהקדמתו כי ידוע אשר תרי"ג מצות הן המה נגד אברים וגידים שבאדם וז"ש שימו לבבכם לכל הדברים שאין שום דבר ריק מכם מאבר או מגיד עכ"ד וז"ש איש צדיק

תמים הי', ר"ל שהי' תמים בכל אבריו וגידיו בדורותיו אם כי בדורותיו עוד לא נתנה התורה עכ"ז שמר נח כל תרי"ג מצות כאלו הי' מצווה ועושה:

וזה שפירש רש"י יש מרבותינו דורשים לשבח יובן עפי"ד הגמ' (קידושין ל"א ובש"ד) אמר רב יוסף מריש הו"א מאן דהי' אמר הלכה כר"י דאמר סומא פטור ממצות וכו' דהא לא מפקידנא ועבידנא השתא דשמיעתא להא דאמר רבי חנינא גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה וכו' עיי"ש: ומעתה י"ל דבזה נחלקו רבותינו ז"ל דיש דורשין אותו לשבח כ"ש שאלו הי' בדורו של אחרים היינו בעת שנצטוו על המצות הי' צדיק יותר כי הוא הי' אינו מצווה ועושה כל המצות, והם ס"ל דאינו מצווה גדול ממצווה ועושה, והיש שדורשין לגנאי לפי דורו הי' צדיק אבל אלו הי' בדורות אחרים לא הי' נחשב לכלום כי אזי כולנו מצווים ועושים והוא הי' אינו מצווה ועושה ומגרע גרע, ונחלקו בזה אם גדול מצווה ועושה או אינו מצווה ועושה והבן:

א"י עפי"מ שנחלקו הקדמונים אם המתאוה ומתגבר על יצרו עדיף או האינו מתאוה כלל עדיף דלדעת הרמב"ם מי שאינו מתאוה כלל ואין לו שום נטי' לרע עדיף כי הוא השלם במדותיו וחסיד מתקרי כענין שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך שהפכו כלו לטוב הרי שנשתבח בה ששוב לא הי' לו נטי' לרע, וחלקו עליו כי אדרבה המתגבר עדיף שעושה וכופה את יצרו משא"כ מי שטבעו כך א"כ במה עובד את אדוניו:

ובזה י"ל בכוונת רש"י ז"ל את האלקים התהלך נח ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו נח הי' צריך סעד לתמכו אבל אברהם הי' מתחזק ומהלך בצדקו מאליו עפי"ד הגמ' קידושין יצרו של אדם מתגבר עליו ואלמלא הקב"ה עזרו לא הי' יכול לו וז"ש בנח הי' צריך סעד לתמכו כי אלמלא עזרו לא יכול לו אבל באאע"ה שהפכו לטוב כלו שלא הי' לו שום נטי' לרע וע"כ הי' מתחזק בצדקו מאליו בלי שום סעד ועזר:

ובזה נחלקו רבותינו ז"ל יש דורשים לשבח כ"ש אלו הי' בדורו של א"א הי' צדיק יותר, כדעת החולקים על הרמב"ם כי באברהם אחר שבא למדרגה זו שלא הי' לו שום נטי' לרע צדיק מה פעל, וע"כ הנסיון של נח הי' יותר כי הי' לו התגברות היצר ובכיבוש מלחמה נצחו, ויש מרבותינו דורשים לגנאי אלו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכלום כדעת הרמב"ם ז"ל שבעוד שיש לו נטי' לרע לא נחשב לשלם וע"כ לא נחשב לכלום והבן:

צדיק תמים הי' בדורותיו את הא' התהלך נח, ולהלן נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני ולא נאמר תמים ידוע מה שדרשו ז"ל בזה, גם צל"ד תיבת לפני היא לכאו' כשפת יתר, ונראה עפימ"ש בספר שבט מישראל על תהלים סי' ע"ח בפי' הכ' במה אקדם לד', דאי' באלשי"ך עה"פ מי הקדמני ואשלם לו תחת כל השמים לי הוא, לפי שאמרו מי הקדים

לעשות מצוה לפני טרם אשלם לו עשה ציצית נתתי לו טלית עשה מזוזה נתתי לו בית וכו' והוסיף הרב הרמ"א שאפי' מה שיעשה כל ימי חייו אינו מספיק תמורת כל מה שנברא בעולם ושישנו תחת השמים וז"ש תח"ת כל השמים ר"ל תמורת מה שיש תחת כל השמים לי הוא באופן כי אין לאדם שום קדימה על הקב"ה עיי"ש:

ולפי"ז מי שקונה ענוה דמשה ומשים עצמו כמו שאינו בעולם אז המצוה אשר עשה האדם יוכל להקדים לד' דליתא להא כללא דרמ"א והן דברי הנביא במ"ה אקדם ה' בהיותו ערך מה שהוא ענותנותו דמשה שאמר ונחנו מה דייקא כאלו אינו בעולם אז אקדם ה' עכ"ל:

(הובא בישמח משה פ' בראשית עה"פ לא ידין רוחי באדם) ועי' מ"ש בפ' תזריע:

וזש"ה צדיק תמים הי' ופירש"י במס' ע"ז תמים עניו ושפל רוח שהי' נחשב בעיניו לכלום בבחי' מה כמי שאינו בעולם וע"כ את הא' התהלך נח בבחי' אלקים ר"ל אף לפי מדה"ד שכרו לא יקופח כיון שקנה ענוה דמשה ועי"ז הוא הקדים לה' וז"ש כי אותך ראיתי צדיק לפני ר"ל הוא הצדיק לפני ה' כי התהלך לפני ה' שלא הקדים לו ה' כיון שהי' עניו מאוד והי' כאלו אינו בעולם ואז הוא לפני ה' כאלו לא הקדים לו ה' כנ"ל:

א"י איש צדיק תמים הי' וגו' עפימ"ש בדברי חיים פ' שלח בשם ס' צמח ה' לצבי עה"פ מה ה"א שואל מעמך וגו' כי בחינת ענוה ויראה כמעט אי אפשר להיות ביחד כי משורש ענוה להיות בטל במציאות ואינו בגדר שיתייירא כי מה הוא, וגדר יראה יש עכ"פ במציאות וז"פ הפ' מה ה"א שואל מעמך היינו שתהי' בבחי' מה, כי אם ליראה היינו ליראה לא תהי' בבחי' מה עכדה"ק (ועי' מ"ש בפ' שלח) והנה רש"י פי' בע"ז צדיק תמים שהי' עניו ושפל רוח, וע"כ אמר הכ' דאף שהי' עניו מ"מ לענין היראה הי' בבחי' גאות לבש כמאה"כ ויגבה לבו בדרכי ה' וזשא"כ את הא' התהלך נח כתרגומו בדחלתא דה' הליך נח ר"ל אף שהי' צדיק תמים והיינו שהי' עניו מ"מ הי' ירא את ה' שהענוה לא מיעט ממנו גדר היראה:

א"י איש צדיק תמים וגו' עפי"מ דאיתא בס' יראים בשם המגיד ז"ל לפ' אמרם ז"ל דרכו של איש לחזור אחר אשה, כי אהבה נקרא איש ויראה נקרא אשה כטעם אשה יראת ה' וגו' וכשיש לאדם יראת שמים אז הקב"ה נותן לו מדת אהבה בנדבה ומתנה כדכתיב אוהבם נדבה (הובא בייט"ל ס"פ בראשית) ועם זה י"ל מה שפי' רש"י נח הי' צריך סעד לתמכו אבל אברהם הי' מהלך בצדקו מאליו, הכוונה אברהם שהי' מדת החסד והי' עובד את השי"ת במדת אהבה מעצמו כטעם אברהם אוהבי' ולא בא לו מדת אהבה בנדבה ומתנה כ"א מאליו זכה למדרגת אהבה אבל נח כתיב בי' את הא' התהלך נח

כתרגומו בדחלתי' דה' הליך נח כלומר שהוא פעל בעצמו מדרגת היראה והי' צריך סעד לתמכו שבא לו מדת אהבה במתנה, וזש"ה צדיק תמים הי' כלומר בשלמות המדות יראה ואהבה ומפרש הכתוב דמדת היראה פעל מעצמו והיינו שאמר את האלקי' כנ"ל ועכ"ז הי' תמים בשלימות המדות שבא לו אהבה בנדבה, (ועי' מ"ש בפ' וישב):

א"י איש צדיק תמים וגו' עפי"מ שכתב בס' עבודת ישראל פ' בחקותי שהעומד מאהבה צריך שיהי' לו יראה המגביל ומצמצם האהבה דאלולי היראה יוכל להתקרב עד כלות הנפש כענין שנאמר בקרבתם לפני ד' וגו' וז"ש הוי מתפלל בשלומה של מלכות היינו שיהי' לך שלימות של מלכות שמים מאהבה ומיראה שאלמלא מוראה איש זה הקב"ה את רעהו העובד מאהבה חיים בלעו וז"ש והתהלכתי בתוככם ופירש"י יכול לא תראו ממני וח"ו יגיעו עד כלות הנפש ת"ל והייתי לכם לאלקים רומז להאימה והיראה המגביל עכ"ד: (ועי' מה שכתבתי בפ' ואתחנן עה"פ קרב אתה ושמע):

וז"ש איש צדיק תמים היינו שהגיע לשלימות המדות שעבד את השי"ת מאהבה וגם מיראת, והנה כתיב לעיל ונח מצא חן בעיני ה' שם רומז למדת אהבה וגם את האלקים התהלך נח רומז לבחינת האימה והיראה ולכן נקרא צדיק תמים:

איש צדיק תמים הי' בדורותיו וגו' ולהלן נאמר צדיק לפני, גם את האלקים התהלך נח צריך ביאור וי"ל עפימ"ש אא"ז זלה"ה בייט"ל עה"פ ויתהלך חנוך את האלקים וגו' כי הנה עינינו רואות אשר העובד ד' באמת נראה בעיניו כי איננו כלום ומי שאינו עובד ד' באמת ידמה בעיניו לאדם חשוב והטעם דאי' בספרים כי כל מצוה דלאו איהי בדחילו ורחימו לא פרחת לעילא א"כ נשאר בכאן ונדמה בעיניו שעושה מצות ומע"ט ומי שעובד באמת בדו"ר פרחת לעילא ולא נשאר פה מאומה ולזה נדמה בעיניו כאלו לא עשה כלום וזהו ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כלומר שהי' "חשב בעיניו כאין והטעם כי לקח אותו אלקים כלומר כל מצות ומע"ט שלו לקח אלקים ופרחת לעילא שלא נשאר אצלו מאומה עכ"ל:

והנה פירש"י בע"ז נח צדיק תמים שהי' עניו ושפל רוח, היינו שהי' נחשב בעיניו לכלום וא"כ היינו כנ"ל משום שכל מצות ומע"ט שלו פרחו לעילא וע"כ לא ראה מאומה בידו דהי' צדיק תמים וז"ש את האלקים התהלך נח היינו שמעשיו לא הי' פה מאומה כי פרחו לעילא את האלקים, וז"ש כי אותך ראיתי צדיק לפני שהמעשים טובים שלו היו לפני כי לקח אותו אלקים ולא נשארו פה וא"כ משה"כ צדיק תמים, שהי' עניו ושפל רוח היא אחד עם מ"ש צדיק לפני דהא משום שהי' לפני שפרחו ממנו לעילא ע"כ הי' עניו מאוד וזה צדיק תמים:

בדרתיו וברש"י יש דורשין לשבח ויש דורשין לגנאי, והקשו המפורשים אם יש לדרוש לשבח מה"ת לדרוש לגנאי ובאיזה סברא פליגי, את האלקים התהלך נח ופירש"י נח הי' צריך סעד לתמכו ויש להבין מהו הסעד, גם לפרש דברי הבעה"ט אלקים' התהלד' נח' סו"ת "חכם" ויש להבין למה חכם יתקרי: ונראה עפימ"ש במס' ר"ה האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני ה"ז צדיק גמור וכתבו התוס' דהא דאמרינן אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס היינו בתוהה על הראשונים אם לא תבא שאלתו עיי"ש ומשמע דבאינו תוהא שרי ע"מ לקבל פרס, אבל יש שיטה אחרת דס"ל דעבודה עמלק"פ הרי זה עובד את עצמו ולא מקרי עבודת ד' כדאיתא בחובת הלבבות, אלא דצדקה שאני דכתיב בחנוני נא בזאת:

והנה בייט"פ מאמר שוב אשיב כ"ח כתב דפליגי שני השיטות אי אמרי' מצות צריכות כוונה דלמ"ד מצ"כ היינו שצריך שיכוין לצאת י"ח בלתי לשמו ית' ולא להנאת עצמו ולמ"ד מאצ"כ היינו שיוצא אפי' אם אינו מכוין כלל לשם מצוה א"כ אתי' מכוין בשביל קבלת פרס נמי יצא דלא גרע מאלו נעשה בלא כוונה עכ"ד ז"ל:

והנה בסוטה דף י"ג דרשו עה"פ חכם לב יקח מצות זה משה דכל ישראל נתעסקו בביזה והוא נתעסק בעצמות יוסף וכתב במהרש"א על מה שתאר אותו בשם חכם דלכאורה אינו ענין לכאן רק תואר צדיק דאיזה דבר חכמה יש בזה ומפרש דשפיר הוא דבר חכמה דחושב הפסד מצוה כנגד שכרה עיי"ש: והנה אא"ז זלה"ה ביש"מ פ' ואתחנן הקשה האיך חשב משה השכר של מצוה כנגד ההפסד ובשביל זה החזיק במצוה א"כ הרי הוא ע"מ לקבל פרס, ותי' עפי"ד המהרש"א שם דבדבר שאינו מחויב ומביא עצמו לידי חיוב שרי עמלק"פ וההתעסקות עצמות יוסף לא הי' מוטל עליו החיוב לבדו רק על כללות ישראל ולא על יחיד בפ"ע ומש"ה מותר עמלק"פ עכ"ד יע"ש: ולפ"ז י"ל נח הי' צריך סעד לתמכו הכוונה דמעצמו בלי קבלת שכר הי' קשה לו לעבוד את ה' רק בשביל שחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ע"כ בחר לו זה הדרך לילך את האלקים וזהו הסעד ועזר לכבוש את יצרו שיהי' לו לנח בשביל שכר מצותיו וא"כ אם חשב הפסד מצוה נגד שכרה ע"כ חכם יתקרי כמ"ש חז"ל על זה חכם לב יקח מצות כפי' המהרש"א ז"ל וע"כ בא הרמז האלקים התהלך נח סו"ת "חכם" דזהו דבר חכמה לחשוב הפסד מצוה נגד שכרה:

אך לכאורה יקשה ע"ז האיך חשב נח הפסד מצוה נגד שכרה הא הוי ע"מ לקבל פרס בשלמא משה שפיר קעביד שלא הי' חייב לבדו במצוה זו כנ"ל אבל בנח דמשמע דעל הכלל נאמר דהי' צריך סעד לתמכו לילך את הא' בשביל שכר מצוה והא אין לעשות ע"מ לקבל פרס ולת' זה י"ל כמ"ד מצות אין צריכות כוונה לשם מצוה וא"כ מכש"כ דמותר

לעשות עמל"פ, ועם זה יתבאר דהיש דורשין לשבח היינו כמ"ד מצות אין צריכות כוונה וא"כ אף שהי' צריך סעד לתמכו ועשה עמלק"פ עכ"ז שפיר קעביד דהא גם אם אינו מתכוין כלל לשם מצוה ג"כ עשה מצוה ויש דורשין לגנאי משום שהיה ע"מ לקבל פרס, והם בשיטתי' דמצות צ"כ ואין לעשות עמלק"פ:

את האלקים התהלך נח ובבעה"ט הביא הרמז סו"ת חכם ויש להבין הכוונה בזה גם תיבת תמים למה, ובת"א בדחלתי' דה' הליך נח ונראה עפי"מ שאמרו במשנה אבות איזה דרך טובה שידבק בה האדם וכו' הרואה את הנולד דעיקר תכלית האדם שיחשוב בלבו בכל עת שהוא מוכן ועתיד ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה ואם לא יחשוב כן ח"ו בעודו בחיים חיותו כראוי וכנכון יתחרט ח"ו וע"כ בלבבו יבין ובעיניו יראה את הנולד מה שיהי' אחרי כן שלא יצטרך לעתיד לבא לדאוג על מעשיו ויאחז דרכו בקודש להתהלך עם ד' ויהא לבו נכון בטוח בה' וכן איתא ברש"י פ' הניזקין (דף נ"ה) א"ר מאי דכתיב אשרי אדם מפחד תמיד וגו' ופירש רש"י מפחד דואג לראות הנולד שלא תארע תקלה בכך אם אעשה זאת ע"ש הרי דהאדם צריך להיות מפחד תמיד והיינו לראות את הנולד כנ"ל:

והנה זהו דוקא במילי דשמיא צריך האדם בכל פעם לחקור על מעשיו ולראות את הנולד אבל לא כן במילי דעלמא מצינו בתורה תמים תהי' עם ה' אלקיך ופירש"י התהלך עמו בתמימות ותצפה לי ולא תחקור אחר העתידות, וא"כ מזה נשמע דבמילי דעלמא אין לראות את הנולד ואין לו אלא מה שעיניו רואות ותצפה לרחמי שמים בתמימות וזה כשני הפכים בנושא אחד דבמילי דעלמא לא יראה את הנולד ובמילי דשמיא צריך לראות את הנולד וזהו בחינת חכם, וכמו שפירש בעל קדושת לוי הפסוק וראיתי שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך, הענין שדומה חכמה לאור כי מבואר בריש פסחים דאור משתמע יממא ומשתמע אורתא כ"כ החכם פעמים ישתמש בחכמה ופעמים בסכלות כדמצינו בדוד בשנותו את טעמו ועשה עצמו כפתי ומשוגע משא"כ כסיל הרי הוא כחושך שאינו אלא בלילה כמו כן אינו יכול להשתמש במדות החכמה בשום פעם עכ"ד המתוקים:

וז"ש הכתוב נח איש צדיק תמים הי' שהלך בתמימות ולא חקר אחר העתידות והיינו במילי דעלמא שאסור לחקור אחר העתידות אבל את האלקים התהלך נח פי' כדברי התרגום בדחלתי' דה' הליך נח פי' בפחד ד' מהדר גאונו ולשון פחד מורה הרואה את הנולד כפירש"י אשרי אדם מפחד תמיד דואג לראות את הנולד וזהו הרמז בבעה"ט סו"ת חכם דהיא מדת החכם משתמש בשני הפכיים בנושא אחד פעם בחכמה ופעם בסכלות

וכ"כ בבחי' הנ"ל פעם בתמימות שלא לחקור אחר הנולד ובמילי דשמיא לעובדו ביראה ופחד לראות את הנולד: א"י עפי"מ דאיתא במס' סוטה (דף י"ג) חכם לב יקח מצות, זה משה שכל ישראל נתעסקו בביזה והוא נתעסק בעצמות יוסף:

וכ' המהרש"א בח"א על מה שתאר אותו בשם חכם, דלכאורה אינו ענין לכאן רק תואר צדיק דאיזה דבר חכמה יש בזה רק היא צדקה, ומפרש דשפיר היא דבר חכמה שחשב הפסד מצוה כנגד שכרה עכ"ד:

וביש"מ פ' ואתחנן הקשה היתכן לומר כן דאם מחשב השכר ובשביל זה היא מחזיק במצוה א"כ הרי היא ע"מ לקבל פרס ודבר זה אסור וקשה ג"כ על אמרם ז"ל במס' אבות הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה וכו' דזה מורה ע"מ לקבל פרס עיי"ש:

וכתבתי שם לת' עפי"מ דאיתא סוף פ"ק דקידושין לפי שהעולם נידון אחרי רובו ע"כ יראה האדם את עצמו ואת כל העולם כלו חצי' זכאי וחצי חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר ח"ו עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חוב עכ"ד:

ואאז"ל בייטב לב פ' ראה הביא בזה דאע"ג דאין רשאי לעשות ע"מ לקבל פרס עכ"ז בשביל שכר והעדר העונש של רבים להכריע את כל העולם לטובה בודאי ראוי ונכון לעשות ע"מ לק"פ למען לא יכריע את העולם לכף חוב כי אם לכף זכות כי השי"ת מקיר הטוב ורוצה להטיב וזה עצמו הוא מצוה להציל נפשות מישראל לדרוש שלומם וטובתם כל הימים וכש"כ שלא להיות גורם להרע ח"ו לרבים ולכל העולם עכ"ד שם באריכות ע"ש מה שמבאר בזה דברי הגמ' ב"ב בואו ונחשוב חשבונו של עולם וכו' ועד"ז י"ל מה שאמרו חז"ל הוי מחשב הפסד מצוה נגד שכרה, היינו לחשוב שכרה של כל העולם והפסידה ח"ו באופן זה דוקא הותר לחשוב הפסד מצוה ושכרה כיון שזה עצמו מצוה להטיב לזולתו אבל בשכר לעבוד לעצמו ולהנאתו ולטובתו דייקא ע"ז כבר אמרו דאין לעשות ע"מ לקבל פרס וגם במשה רבינו ע"ה דחשיב הפסד מצוה נגד שכרה הי' ג"כ רק באופן זה דחשיב עבור טובת הכלל כלו דבכגון דא מותר כנ"ל: ויתבאר בזה הפ' איש צדיק תמים הי' לפימ"ש הרמב"ן דסתם צדיק היינו שיצא צדיק בדינו אבל צדיק תמים היינו בכל דרכיו ולא נמצא עולתה בו ולדרכנו יאמר הכוונה דצדיק היינו שיצא צדק בדינו של עצמו דייקא שהכריע א"ע לכף זכות מ"מ הרי צריך לראות את העולם כלו חציו חייב וחציו זכאי וצריך להכריע לטוב את כל העולם וע"כ אמר הכ' דנח הי' צדיק תמים לא נמצא עולתה בו בדורותיו בשביל הדור כלו להכריע אותם לכף זכות עד עתה, וזה הרמז בס"ת האלקים' התהלך נח' חכם דזה הוא חכמה נפלאה לחשוב הפסד מצוה

כנגד שכרה כמו"ש במהרש"א הנ"ל ובאופן זה דייקא מותר בעבור השכר לטובת הכלל כלו כיון שזהו ג"כ מצוה להטיב לזולתו ולזכות את הרבים וכנ"ל:

א"י לפי"מ שפירשתי (בפ' מטות) דברי הרמב"ם פ"ז מהל' יסוה"ת ההפרש שבין משה לשאר הנביאים שכל הנביאים לא הי' מתנבאים בכל עת שירצו אלא כשמכוונים דעתם ומתבודדים בינם לבין קונם ומשה רבינו לא כן הי' אלא בכ"ע שיחפוץ אפי' בין אנשים הי' הנבואה שורה עליו לפיכך מתנבא בכ"ע שנאמר עמדו ואשאלה מה יצוה ה' לכם וגו' עכ"ד וביארתי עפימ"ש בס' נועם מגדים פ' בהעלותך כי הענוה פעמים באה לאדם מצד חושבו פחיתתו נגד רוממותו ית' אבל לא נגד אדם ומעלת משרע"ה שחשב עצמו כאין אפי' מכל אדם:

וז"ש והאיש משה עניו גם מכל האדם וזהו ענוה גדולה וזה הי' מעלה גדולה למשה יותר מאהרן ומרים עכ"ד ויתבאר בזה דברי הרמב"ם הנ"ל דהנה הענוה היא הגורמת להשראת השכינה והנבואה כמ"ש הכתוב אשכון את דכא ושפל רוח וע"כ כל הנביאים לא התנבאו רק כשכוונו דעתם בינם לבין קונם ר"ל בחשבם פחיתתם ומיעוט ערכם נגד רוממותו וגדולתו של הקב"ה אבל משרע"ה אפי' בין אנשים הי' הנבואה שורה עליו לפי שגם מכל האדם חשב עצמו כאפס ואין וראוי הוא שתשרה עליו שכינה בעמדו בין אנשים ג"כ דהא הי' עניו מאוד גם בעמדו בין אנשים היינו מכל איש הי' עניו:

וז"ש איש צדיק תמים היה בדורותיו, ופירש"י במס' ע"ז תמים עניו ושפל רוח, והנה הוא היה בדורות של רשעים ואיך היה עניו ושפל רוח הא אם כל הדור היו רשעים בודאי ראה את מעשיו לעומת מעשיהם כי טובים המה מהם ואמר הכתוב את האלקים התהלך נח שהיה מתבודד בינו לבין קונו ובאופן זה באה אליו ההכנעה בחשבו פחיתתו מול גדולת הבוב"ה:

כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה:

ויל"ד תיבת לפני לכאורה שפת יתר גם לעיל את האלקים התהלך נח צ"ב דכבר נאמר שהי' צדיק תמים, וי"ל עפי"מ ששמעתי מפרשים הפ' בפ' וירא ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו וגו' דהנה איתא בספה"ק דעבירה כאשר תבא למעלה שם נראה כמה גדולה הפגם וכל למעלה יותר בקדושה הפגם גדול עד שהמלאכים שרפי קודש יברחו כמה פרסאות מריח רע שנעשה ע"י העבירה אולם מי שיזכה לרב חסד מטה כלפי חסד נידון כאשר החטא הוא למטה אשר אין הפגם נראה כ"כ וז"ש ארדה נא מלמעלה למטה ואראה היינו האיך הפגם היא למטה הכצעקתה הבאה אלי עשו ר"ל אם העבירה היא כאשר היא באה אלי למעלה שנראה הפגם גדול וכו' עכ"ד:

ויש לפרש בזה וירא ה' כי רבה רעת האדם וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ, היינו כי למעלה העבירה היא רבה והפגם גדול ועל כן וירא ה' למעלה כי רבה רעת האדם אשר הפגם מעבירה כי רבה היא אבל האדם יצר מחשבות לבו לאשר כי האדם בארץ הוא ואין נראה הפגם כ"כ על כן אומר האדם כי רק רע לשון מיעוט כמו שאמרו אכי"ן ורקי"ן מיעוטין הן היינו שהפגם למטה מעט הוא ואינו נראה כ"כ וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ היינו מה שנברא בארץ ולכן יש לו התנצלות כי אין החטא גדול כ"כ אבל אם היה עין רואה מה שהחטא מלמעלה יעשה ח"ו ח"ו רושם כולי האי ואולי היה נמנע לחטוא את בשרו:

וז"ש הכתוב את האלקים התהלך נח היינו שהיה חושב האיך החטא פוגם למעלה את האלקים ואמר הכתוב כי אותך ראיתי צדיק לפנ"י ר"ל הוא היה חושב להיות צדיק לפני ה' ולא היקל לעצמו לחשוב על העון כפי שהוא למטה כ"א צדיק תמים היה לפני ה':

ויזכור א' את נח וגו' ופירש"י והוא מדברי המדרש זה השם מדה"ד ונהפכה למדה"ר ע"י תפלת הצדיקים ורשעת של רשעים הופכת מדה"ר למדה"ד שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם ויאמר ה' אמחה והוא שם מדה"ר:

עוד שם במדרש ויזכור א' את נח מה זכירה נזכר לו שזן ומפרנס אותם כל י"ב חודש בתיבה, יתבאר עפימ"ש אבא מארי ז"ל בס' קדושת יו"ט פ' וירא עה"פ ויטע אשל בבאר שבע וגו' עפ"י מאמרם ז"ל מתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ד ראה שאין העולם מתקיי' עמד ושיתף מדה"ר וכו' הרי כי מה שמתנהג הש"י במדה"ר הוא בשביל שיהיה קיום לעולם:

והנה ידוע מה שפירשו המפורשים ה' צלך כמו הצל שעושה מה שאדם עושה כך הקב"ה מתנהג עם האדם כמדתו וכדרך שאמרו ז"ל במדה שאדם מודד מודדין לו:

וז"ש ויטע אשל בבאר שבע ופי' שהוא ר"ת אכילה שתי' לוי' וע"י שריחם על הבריות לתת להם מאכל ומשתה ומקום ללון עי"ז ויקרא בשם ה' היינו שנתעורר רחמים בעולם כי במדה שמודד וכו' וע"כ א' עולם ע"י מדה"ר יש קיום לעולם עכ"ד ז"ל:

ויש לפרש בזה מה שאמרו חז"ל גדולה מתנות עניים שמהפכת מדה"ד לרחמים דהנה המרחם על הבריות ונותן מתנה לעניים הרי הוא רוצה בקיומו של עני להשיב אליו נפשו וחושש עבור קיום העולם במה שיש לו ע"כ מודדין לו כמדתו ומהפכין עליו מדה"ד לרחמים שהקב"ה מתנהג כן בשביל קיום העולם והנה במי שאינו חושש על קיום העולם לרחם על הבריות ואדרבה עינו רעה בשל אחרים ולא תשבע עד אשר טורף ממנו

די סיפוקו ופוסק לחיותי' מובן כי עי"ז מהפך עליו מדה"ר לדין כמו שעלה בראשית המחשבה לברוא העולם במדה"ד:
וז"ש במדרש הנ"ל רשעת של רשעים הופכת מה"ר למדה"ד שנאמר וירא ה' כי רבה וגו' דהנה בדור המבול שנאמר בהם כי מלאה הארץ חמס וא"כ לא חששו לקיום העולם לרחם על הבריות דהא גם ממון שאינו שלהם חמסו וגזלו וע"כ התנהג עמם הקב"ה במדה"ד:
וזשה"כ והנני משחיתם את הארץ ופירש"י עם הארץ ר"ל דגם העולם שהוא הארץ נחרב בעבורם כיון שלא חששו לקיום העולם התעוררו כמדתם להתנהג במדה"ד ואין העולם יוכל להתקיי' במדה"ד ולכן נשחת גם הארץ שהיא העולם אבל בנח שהתנהג במדה"ר שזן ופרנס אותם כל י"ב חודש הרי שריחם על הבריות וחשש לקיום העולם ולכן הפך עליו ה' מדה"ד למדה"ר: ויעל עולת במזבח וירח ה' את ריח הנחוח וגו' לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם וגו':
ויל"ד למה בעבור הקרבן נשבע ה' שלא יביא מבול לעולם גם הל' את האדמה בעבור האדם צ"ב דהול"ל לא אסף לקלל עוד את האדם:
ונראה דהנה לעיל כתיב והנני משחיתם את הארץ ופרש"י עם הארץ וצ"ב דאם האדם חטא אבל הארץ מה חטאה וי"ל עפימ"ש א"ז זלל"ה בישמ"מ פ' ויקרא בטעם הקרבנות כי הכל נברא בשביל האדם ואם האדם חטא בהמה למה ועפ"י משל מי שחטא למלך שכל שר יש לו כסא מיוחד אצל המלך וכשנתחייב ראשו ולא ירצו להמיתו וכו' זה הדין להשליך הכסא ולנתץ המבצר כי אחר אינו רשאי ללבשם והבגדים למה ועד"ז הי' חורבן ביהמ"ק עכ"ד ז"ל:
וזהו שאמר הכתוב והנני משחיתם את הארץ ופירש רש"י עם הארץ כיון שקץ כל בשר בא לפניו א"כ הארץ למה דהא הארץ ומלואה הכל ברא הקב"ה בשביל האדם וע"כ השחית ה' גם את הארץ עצמה:
והנה כאשר הקריב נח קרבן לד' בצאתו מן התיבה הי' ג"כ עד"ז שראה העולם חרבה וששממה מאין יושב והבין הטעם משום שכל העולם נברא בשביל האדם וכשחטא לקתה הארץ בעבור האדם ע"כ הקריב קרבן לד' משום דזה עצמו הטעם בקרבנות דאם חטא בהמה למה כנ"ל והנה כשהאדם מביא קרבן ויחשוב זאת בלבו וטובה הכנעה ומרדות בלבו של אדם ועי"ז סר עונו וחטאתו תכופר:
וז"ש הכתוב ויעל עולת במזבח משו"ז הטעם דאם אדם חטא בהמה למה וע"כ אמר ויאמר ה' לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם היינו דהא במבול נשחת גם הארץ

בשביל האדם כ"א כאשר יקריב קרבן מן הבהמה בזה עצמו תתכפר להם בחשבו על לבו טעם הקרבנות:

הוא החל להיות גבור בארץ הוא היה גבור ציד לפני ה' ע"כ יאמר כנמרוד גבור ציד לפני ה':

ויל"ד מהו החל הלא גם לפניו היה כן רשעים כמותו כמו דור אנוש ודור המבול גם כפל הלשון כ"פ צ"ב והנראה עפימ"ש בס' סמא דחיי דרוש ה' לפרש הכתוב בפ' ויקרא נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל:

דהנה אחז"ל כך דרכו של היצה"ר היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו לך עבוד ע"ז והוא מפתה את האדם מעט מעט עד כי נשרש בחטא והנה ר"י בן זכאי אמר לתלמידיו הלואי שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בו"ד תדע שאם אדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם וכו' נלמד מזה כי נוח לאדם להיות רע לשמים מלהיות רע לבריות וא"כ מסתברא מי שהיצה"ר התחיל לפתותו מפתי' תחלה במה שבין אדם למקום ואח"כ בין אדם לחבירו:

וזה פי' הפסוק נפש כי תחטא ר"ל כשהתחיל לחטוא אז ראשיתו למעול מעל בה' דהיינו בינם לבין המקום ועדיין לא חצוף לעשות עבירה שבינו לחבירו אך עבירה גוררת עבירה וגורמת להיות מכחש בפקדון דהיא עבירה שבין אדם לחבירו עכ"ד:

וזהו שאמר לעיל קץ כל בשר בא לפני היינו התכלית וסוף הדבר אשר הביאו אותם העבירות ומשכו העון עד שמלאו הארץ חמס ר"ל לעבור גם מהעבירות שבין אדם לחבירו ומזה מוכח כי כבר מלאו חטאים בינם לבין קונם כי מתחלה לא חציף אניש לעבור עבירה שיראנו אדם וע"כ אם מלאה הארץ חמס ע"כ היא תכלית וסוף מהעבירות:

וזש"ה הוא החל להיות גבור בארץ ופירש רש"י להמריד כל העולם על הקב"ה, דהנה כאשר התחיל נמרוד למרוד כל העולם על הקב"ה היינו שגם בפרהסיא העיז פניו למרוד בהקב"ה מזה מובן כי גם עד עתה עשה במחשך ניאצו מול ה' אך שם בסתר כדי שלא יראנו אדם:

וזה שאמר הוא היה גבור ציד לפני ה' כמו שאמרו במדרש לעיל נח איש צדיק תמים היה כל מקום שנאמר היה מתחלה ועד סופו צדיק ואמר הכתוב הוא הי' גבור ציד לפני ה' ר"ל אף דרך עתה הכירו בו רשעו על פניו אבל כיון שגילה מצפוני לבו בחוץ ולא ירא שלא יראני אדם מזה ראי' לדבר שגם מתחלתו הי' רשע, וז"ש לפני ה' שלא ידע מזה רק השי"ת לבדו כשהי' לפני ה' ואין זולתו רק שבראשיתו כך דרכו של יצה"ר להסית בעבירות שבצנעה למען לא יכירו בו בני אדם ואח"כ עבירה גוררת עבירה לעבור גם

בפרהסית ע"כ יאמר גם כל העולם כלו ענו ואמרו כנמרוד גבור ציד מקודם לפני ה' בינו לבין קונו ואח"כ המריד לעשות גם בדני אדם והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת לך לך

לך לך וגו':

י"ת עפימ"ש בפנים יפות פ' קדושים מה שתקנו לומר אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלינו ומה יפה ירושתנו כי עבודת ה' וקיום מצותיו ראוי לנו מג' פנים, הא' כי הנשמה חלק אלקי ממעל ראוי לדבק בשורשה בהווייתה וזהו מה טוב חלקינו, והב' הוא העצה הטובה היעוצה לנו מאת ה' בתורתו הקדושה כדכתיב ובחרת בחיים, והג' ראוי לנו מצד אבותינו הקדושים שזיכו אותנו בקדושתם בדורי דורות עכ"ד והנה באאע"ה שזכה וקידש עצמו בעבודה תמה מצד עצמו ואחד היה אברהם שהכיר את בוראו ולא מצד אבותיו ולא נשאר לו רק ב' פנים מהנ"ל ליקח ממנו לעבוד את ה' ואדרבה היה לו לשכוח דרכי אבותיו, וז"ש לו השי"ת שיעזוב את דרכי אבותיו וילך לו מארצם והיינו לך לך ממולדתך ומבית אביך ופירש"י לך לך להנאתך ולטובתך דייקא מצד העצה הטובה ומה נעים גורלינו כדכתיב ובחרה בחיים וגם אל הארץ אשר אראך שם רומז אשר שם יזכה לראות את עצמו דהא האדם העיקר היא הנשמה ויוכל להביט על עצמו אל חלק הנשמה חלק אלקי ממעל כמ"ש מה טוב חלקנו אבל אל חלק אבותיו אל יביט וזהו שילך לו מבית אביך וממולדתך:

לך

לך לך וגו' פירש"י להנאתך ולטובתך והק' המפו' וכי היה צריך להבטיח לאברהם לקיים מצות בוראו בשביל הנאתו וטובתו, ונראה עפי"מ שכתב אזללה"ה בס' ייט"ל פ' יתרו כי גלוי וידוע שהאדם צריך לעביד את בוראו בכל עת אפי' בשעת אכילתו ושתייתו וגם כי צריך לישן יהיה כוונתו לשמים כדי לעבוד בזה את הבוב"ה וזה אחת מעבודות הקשות אך במקום הקודש בעת שהי' ישראל שרוים על אדמתם שם היה בנקל יותר לקיים זה עייש"ב:

ועם זה יש לפרש בפ' ויצא וישכב במקום ההוא ופירש"י כאן שכב אבל בי"ד שנים ששימש בבית עבר לא שכב, וי"ל כי כל אותן שנים שהיה שם היה יעקב ירא לשכב כי אולי לא יוכל לעמוד בזה הנסיון שיהיה כוונתו רק בלתי לד' לבדו וכיון שבא יעקב אל המקום ההוא ששם היה בית אל וקיפל הקב"ה כל א"י תחתיו שם ראה בחוש הנרגש כי ניקל לו לישן שלא להנאת עצמו כ"א בכוונה זכה לו לה' וע"כ וישכב במקום ההוא:

וז"ש לך לך להנאתך ולטובתך אל הארץ אשר אראך ר"ל ששם בארץ אשר תבא שמה היינו אל מקום הקודש יוכל להנות ולהטיב לעצמו כיון ששם היא בנקל לכוין לשם ה':
א"י לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך, עפימ"ש בשל"ה פ' בחקתי עה"פ וזכרתי את בריתי יעקב והק' הלא זה הפ' הוא של נחמה ולמה נאמר בתוך הקללות וכ' שקבל כי גם זה הפסיק היא מתוכחות מוסר כי אינו דומה רשע בן רשע החוטא לרשע בן צדיק שראה אביו מתנהג בחסידות וכן אינו דומה מי שהוא דר במקום מכוער למי שהוא דר במקום תורה וע"ז אמר אזכור לך אלו הדברים שאתה מזרע אבות הקדושים וגם הארץ אזכור כי נתתי לך א"י שאוירה דא"י מחכים עכ"ד הקדושים:
ועפ"ז יש לפרש מה שאמר יעקב לבניו בסודם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי פרש"י זהו מעשה זמרי ומחלקותו של קרח שנאמר נשיא בית אב לשמעוני, קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא הזכיר בן יעקב, ולהנ"ל י"ל שיעקב אבינו התפלל על בניו שלא יזכר להם צדקתו של יעקב בעת שיחטאו שהם בניו זרע קודש מחצבתם:
ובזה י"ל ג"כ הברכה שברך יעקב את אפרים ומנשה ויקרא בהם שמי ושם אבותי ר"ל שברכם שיהיו צדיקים זרע ברך ד' וכשיקרא בהם שמי ושם אבותי יזכור להם לטוב ולא כמזכיר עונם בזה והנה באברתם אע"ה הי' ההיפך שאבותיו הי' עוע"ז וגם דר בחו"ל וזש"ה לך לך להנאתך ולטובתך וגו' ר"ל שילך מארצות אויר ארץ עכו"ם טמאה וגם מבית אביו שלא נהג כשורה אל הארץ אשר אראך היא א"י דאוירת מחכים ובנקל יותר לעבוד את ד' בכל לבבו ובזה יהיה ההליכה להנאתך ולטובתך:
לך לך וגו' אל הארץ אשר אראך, ובמד"ר פ' ר"י שמעי בת וראו והטו אזנך וגו' ויתאו המלך יפיך, יתבאר עפימש"ה וכל העם רואים את הקולות ופירש"י רואין את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר עכ"ל והיא דבר שאין בחוש השכל להשיגו איך יוכל עין בשר ודם לשלוט לראות את הקול מדבר אליו שהקול הוא אויר ורוחני:
ופרשתי (בדרושי לשבועות) עפ"י המבואר בעשרה מאמרות על הפ' כי האדם יראה לעינים וגו' כי אמרו תפוח עקבו של אדה"ר הי' מכהה גלגל חמה כלומר שהי' אדה"ר קודם החטא כלו שכלי מכף רגלו ועד ראשו והי' תפוח עקבו משיג יותר מגלגל החמה ואחר החטא נעשה כתנות עור בעין עו"ר תחת או"ר ואין בו השגה רק בלב ומוח בלבד, וז"ש כי האדם קדמאה יראה מה שתאוה לעינים ע"כ אלקים יראה רק ללבב עיי"ש:
והנה במעמד הנבחר כשעמדו ישראל אצל הר סני ופסקה זוהמתן מחטא הקדום והי' כמו אדה"ר קודם החטא כיון שהגשם הלך חלף לו מהם והי' כלו רוחני בכל אבריהם

ולכן שפיר עיניהם ראו את הקול דהיא דבר רוחני מה שהעין אינו יכול עתה לראות מחמת שנתגשמו האברים ואין הבנה בדבר רוחני כי אם בלב עיי"ש:

והנה איתא בערכין דף ל"ב דבעי יהושע רחמי על יצרא דעכו"ם ובטלו והיינו דקא קפיד קרא עליה דיהושע וכו' בשלמא משה לא בעא רחמי דלא הוי זכותא דא"י אלא יהושע דהוי לי' זכותא דא"י אמאי לא ליבעי רחמי ע"כ ומשמע דזכותא דא"י מגין לבטל היצה"ר ואפשר לומר דלכך צוה הקב"ה לאברהם לילך לא"י כיון דשם זכותא דא"י מגין לבטל היצה"ר וכן מצינו באברהם אשר תקן חטא אדה"ר והיה מושלל מהגשם (ועי' מ"ש בפ' ויחי) וז"ש המדרש הפ' שמעו בת וראו מדבר באברהם היינו שיראה בעיניו את הקול אשר צריך לשמוע וא"א לראות אבל אאע"ה כיון שהי' משולל הגשם ע"כ ראה מה שאחר שמע וע"כ אמר והטו אזנך הכוונה גם יטה אזנו לצד אחר עכ"ז יבין את הקול מה שיראה בעיניו את הקול כיון שבטל היצה"ר והי' כולו רוחני ויתאו המלך יפיך היינו כמו שתפוח עקבו של אדה"ר הי' מכהה גלגל חמה וגם אברהם שתקן החטא תואר והדר לו וכמו שפי' בייט"ל שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדם קדמאה שהיה יפה מעין אדה"ר קודם החטא כיון שהאבות תקנו חטא הקדום והיינו ויתאו המלך יפיך מעין שופרי' דאדה"ר קודם החטא:

ובמד"ר אכ"ל שני פעמים כתיב לך לך ואין אנו יודעים איזו חביבה אם הראשונה או השני' ממה דכתיב ולך לך אל ארץ המורי' הוי שני' חביבה מן הראשונה והקשו המפורשים האיך נשמע ממה דכתיב אל ארץ המוריה דהשני' חביבה יותר מן הראשונה, אל הארץ אשר אראך במד"ר ולמה לא גלה לו הארץ מיד כדי לחבבה בעיניו וליתן לו שכר על כל פסיעה ופסיעה וע"ז ג"כ הק' סבת השכר על כל פסיעה שלא יהי' זולת אם לא יגלהו מיד אנה ילך וגם מה חביבתו במה שיגלה לו אי' מקומו רק אח"כ:

והנראה עפימ"ש אא"ז זצ"ל בהקדמה לס' יש"מ לפרש המדרש רבנן אמרי חביב קרבנו של אהרן כקרבנם של נשיאים כתיב זה קרבן נחשון וכאן כתיב זה קרבן אהרן:

כי באמת אמרו אין חסידות כחסידות בראשיתו רק אחר שעה נתקרר וחוזר לקדמותו אבל הבני עלי' כל שעה ושעה כראשונה שבכל עת נדמה לו שעתה מתחיל לעבוד להשי"ת וזהו דברי המדרש דקרבן הנשיאים שהיה לחנוכת המזבח הי' בהתלהבות גדול כי היה חנוכה הראשונה והיה חביב מאוד כפי הדביקות והתלהבות שלהם ותנו רבנן שגם קרבן אהרן אף שהי' מקריב פעמים בכל יום אעפי"כ עשה בהתלהבות גדול כמו קרבנן של נשיאים עכדה"ק: וז"ש המדרש כדי לחבבה בעיניו פי' שלא גלה לו בפעם ראשונה בכדי שלא יסור ממנו זיקת אהבתו עד שיבא אל המקום אשר אמר לו א' לילך

לשם וע"כ לא גלה לו מיד רק אח"כ וכשאמר לו הקב"ה שנית באיזה מקום לקיים מצותיו נתעורר עוד הפעם בהתלהבות גדול לכן בדין הוא שיטול שכרו על הל פסיעה ופסיעה כיון דגם אח"כ היה חביב בעיניו כמו בתחלה דהא הי' דבר ה' אליו גם בפעם שנית ובודאי לא נתקרר מהתלהבות ואש של מעלה כאשר בתחלה:

וז"ש המדרש אינו יודע איזה חביבה אם נסיון הראשון או השני' ממה דכתיב ולך לך אל ארץ המורי' מזה נשמע דשני' חביבה מן הראשונה דהא גלה לו מיד את הר המוריה ולא דבר אתו שנית מאותו ענין ועכ"ז שש ושמח על המצוה ולא נכבה אש ההתלהבות של המצוה וע"כ השני' חביבה יותר מן הראשון דהי' נסיון גדול וע"כ היא חביבה וכקרבנו של אהרן:

ואעשך לגוי גדול פירש"י זה שאומרים א' אברהם עפימ"ש בס' באר מים חיים לפרש לך לך עד"ש ואיש את קדשיו לו יהיה עפ"ד החוה"ל דמה שהאדם עושה בעבודת השי"ת הן צרכי עצמו של אדם היא נשמת אדם וצורכי עניני עוה"ז צרכי גופו הוא צורכי אחרים שאינו עצמות אדם:

וז"ש לך לך כלו לצרכך לצורך עצמך שלא תעשה להנאת גופך שאז נקרא צורך אחרים רק לצורך עבודת השי"ת שזהו עצם האדם שלבעבור זה נברא לעשות רצון קונו ית' עכ"ד:

ובזה יש לפרש הפסוק (שמואל א' ז') והלך מידי שנה בשנה וגו' ושפט את ישראל את כל המקומות האלה ותשובתו הרמתה כי שם ביתו:

ואחז"ל כל מקום שהלך שם ביתו ר"ל ע"י ששפט את ישראל בכל מקום בואו וע"כ קנה לו לעצמותו ביתו ומנוחתו כיון שזה דוקא הוא שלו:

וז"ש כל מקום שהלך ביתו עמו ר"ל בזה שהדריך את ישראל לעבודת השי"ת ע"כ היה ביתו עמו:

וז"ש ואעשך לגוי גדול פרש"י ז"ש אלקי אברהם ר"ל בזה מקרי הליכה שלך על ידי שאומרים אלקי אברהם, והוא כמ"ש בזוה"ק (בראשית ד' ע"ז) בההוא יומא (שהציל הקב"ה את אברהם מאור כשדים) ידעו כל אומיא ולישניא דלא שיזביה לאברהם אלא קוב"ה דאיהו יחידאי דעלמא והוו מייתין בנייהו למשכנא דאברהם וכו' ועלייהו אמר קרא נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם וכו' עיי"ש וע"כ ואעשך לגוי גדול מה שנאספו כל האומות עם כל בניהם לאאע"ה ע"י שהודיע שמו של הקב"ה בעולם ואח"כ נקרא אלקי אברהם כנ"ל והבן:

ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין וגו':

יל"פ עפימ"ש המפורשים דיעקב ועשו חלקו העולמות עשו נטל עוה"ז ויעקב נטל עוה"ב וא"כ אמר יאמר עשו כי הכל מה שבידינו גזל הוא וכלו לעשו, ותי' דהא תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית דאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזור את העולם לתהו ובהו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ונמצא דאם לא היו ישראל מקבלים התורה מוט התמוטטה הארץ והשמים וכל אשר בהם ובאו ישראל וקבלו וקיימו הארץ ומלואה והו"ל כדין המציל מזוטו של ים ומשלולותו של נהר הרי אלו שלו ובני עשו שלא רצו לקבל התורה הנה ככל הגוים והפסידו עוה"ז וזכו בה ישראל כשקבלו התורה עכ"ד:

ובזה פי' הפ' כח מעשיו הגיד לעמו היינו שהגיד לעמו ישראל התורה הקדושה שהוא מעשיו של הקב"ה כמו שאמרו ז"ל שנטל הקב"ה כלי אומנתו התוה"ק ובזה ברא את העולם ועבור זה נתן להם נחלת גוים מה שנפל בגורלו של עשו היינו העוה"ז ג"כ כי גם זה שייך לנו עפ"י דת ודין המציל מן הנהר ומזוטו של ים:

וזש"ה ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין זה רומז על ענייני עוה"ז שגם זה שייך לו ולבניו אחריו ויאמר ברוך אברם וגו' קנה שמים וארץ פרש"י כמו עושה שמים וארץ וי"ל דקאי על אברהם דבזה שקבל עליו התורה לשמור ולעשות קנה את השמים וארץ כדין המציל מזוטו של ים דאלמלא התורה הי' בטלין חקות שמים וארץ ולכן מגיע לו לחם ויין היינו עוה"ז ואין לבני עשו חלק ונחלה בו דהא הכל לנו הוא ומהפקירא קזכינא והיינו אשר מגן צריך בידך הקב"ה מסר לו נחלת גוים ואינו גזל בידו כיון שהכל שלנו אחרי שקבלנו התורה:

ומלכי צדק וגו' בייט"ל פ' וישב מביא בשם דודו הגאוה"ק בעה"ס ארי' דבי עילאה ז"ל מווישניצא פירושו דמבואר באו"ח סי' רל"א שכל מעשיו יהי' לש"ש אפי' דברים של רשות כגון אכילה ושתי' והליכה והשינה והקימה וכל צרכי גופו יהי' כולם לעבודת הבורא ית' שיכוין שיאכל וישתה כדי חיותו לעבוד את בוראו כ"כ בשכיבה יתכוין לתת שינה לעיניו שלא תטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה וכ"כ בכל הדברים יכוין לעבודתו ית"ש:

וז"ש הוציא ענין זה לחם ויין ר"ל אפי' בהיותו עוסק במאכל ובמשתה בלחם ויין הוא עצמו באותו שעה כהן לאל עליון עכ"ד:

ובזה נ"ל להמשיך הדברים מה שאמר הכ' וברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ עפ"י דאיתא באו"ח סי' ו' סעי' א' בהג"ה ומפליא לעשות שקושר דבר רוחני בדבר גשמי,

פי' ג"כ כנ"ל שנוכל לעסוק בתורת ד' תמימה אף בעסקנו בדברים גשמיים ועכ"ז אם מחשבתינו דבוקים בד' וכל חפצנו לש"ש הוא כעוסק בדברים רוחניים ובמילי דשמיא: וזש"ה קונה שמים וארץ שקושר דבר הגשמי עם דבר השמימי שגם בעסק בצרכי הגוף אם מיחד מחשבתו נוכח פני ה' הוי כעוסק בצרכי שמים ובשלחן גבוה קזכי:

ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. ברש"י כמו עושה שמים וארץ ע"י עשייתן קנאן להיות שלו, צל"ד מה הרבותא ומה חידוש בזה שהשמים והארץ המה של הקב"ה על ידי עשייתו, גם להבין סמיכת הפ' וברוך אל עליון וגו' לויתן לו מעשר מכל:

ונראה לפרש ולדרוש סמוכין עפי"מ שפירשתי המדרש ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה לפיכך עומד משה ומזהיר את ישראל עשר תעשר והיא פלאי ונ"ל דהנה כבר אמרתי הטעם במה שצונו הבוב"ה ליתן תרומה ומעשר לכהנים ומשיחי ד' דהנה יחשוב האדם וידמה בלבבו כי כחו ועוצם ידו עשה לו החיל הזה ובפועל ידיו קבץ ואסף הונו ורכושו וע"כ צוה הקב"ה לתת חלק בראש מכל עמלו לאיש זר אשר לא יגע ולא פעל מאומה בפירותיו מזה ישכיל בדעתו ויזכור כי זה שיש לו אינו שלו רק הקב"ה בחסדו ובטובו נתן לו אחר כל המעשים והיגיעות שיגע ועבד בשדה ובכרם:

וכעין זה איתא בס' תפלה למשה מאא"ז זצוקלה"ה (תהלים קי"ט) שש אנכי על אמרתך כמוצא וגו' כי התורה אינה באה רק ע"י יגיעה כאמרם יגעת ומצאת:

ולכאורה היא שני הפכיים דמציאה באה בהיסח הדעת ולא שייך בה לשון יגיעה והפירוש הוא אם יגעת יעזרך השם ותמצא וה"ז כמציאה אחר אחר היגיעה עכ"ד בקיצור:

מזה נשמע דגם בתורת ה' אחר כל היגיעה היא רק בתורת מתנה ולא בכח ועוצם ידו:

וז"ש המדרש ושמחת בכל הטוב הכוונה אשר בכל הטוב אשר תמצא ידך תשמח בו כמציאה הבאה בהיסח הדעת כי אין טוב אלא תורה כלומר כי לא טוב הוא מהתורה אשר ג"כ באה לו במתנה אחר כל היגיעות ולפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר כי זהו ג"כ הטעם של המעשר להורות נתן כי לא בכחו עשה החיל הזה:

וזה שפירש"י קונה שמים וארץ כמו עושה שמים וארץ ע"י עשייתן קנאן להיות שלו היינו כי באדם בו"ד אף אם יגע וטרח אינו שלו אבל בהקב"ה ע"י עשייתו הוא שלו ממש: וזש"ה אשר מגן צריך בידך כי לא בכח יגבר איש רק הקב"ה הוא מגן צריך ולא בכח בו"ד וע"ז מסיים הב' ויתן לו מעשר להורות שהכל מהשי"ת ומידו ניתן לו במתנה והבן:

הרמתי ידי אל ה' וגו' ולא תאמר אני העשרתי את אברם, פירש"י הרמתי ידי לשון שבועה, ויל"ד מה צורך הי' לשבועה הא בודאי לא איחר ועמד והחזיר הרכוש למלך סדום וא"כ למה נשבע, גם ולא תאמר אני העשרתי משמע שבודאי יהי' עשיר רק שהוא העשיר אותו וצ"ב מנין הי' בטוח שיהי' עשיר וי"ל עפי"מ דאיתא בשבועות דף כ"ב בעי רב אשי נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן בכמה דכיון דכזית איסורא דאורייתא הוא כי קא משתבע אהתירא קמשתבע ודעתי' אמשהו וכו' וכתבו התוס' אפי' לר' יוחנן דאמר חצי שיעור אסור מן התורה אתיא בעיא דרב אשי דכיון דליכא אלא איסורא בעלמא לא חשיב לי' מושבע ועומד עיי"ש:

והנה אא"ז ז"ל ביש"מ כתב דעפ"י הדין הי' כל הרכוש של אברהם רק ממדת חסידות החזיר דקיי"ל המציל מן הנהר ומן הגייס הרי אלו שלו ומ"מ טוב וישר לעשות לפנים משורת הדין ולהחזיר כדאיתא ברמ"א חו"מ סי' רנ"ט עיי"ש וז"ש ולא תאמר אני העשרתי את אברם דהנה ידוע מה שכתבו המפורשים דאף דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא מ"מ מה שאדם עושה יותר מהחיוב יש שכר לפעולתן בעוה"ז וא"כ כיון שאברהם אבינו ע"ה קיים בזה במה שהשיב הרכוש מדת חסידות לפנים משוה"ד ע"כ מגיע לו שכר טוב בעמלו בעוה"ז לכן אמר אם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם כי מובטח עוז היה לאברהם אבינו שיתברך בעושר בעוה"ז על שקיים מדת חסידות שאינו חייב בה לעשותה עפ"י הדין:

וז"ש הרמתי ידי בשבועה ואמר בזה למלך סדום כי מצד הדין אינו מחויב להשיב רק לפנים משורת הדין וע"כ חלה עליו השבועה דהא אפילו באיסור חצי שיעור שהוא מן התורה חלה השבועה ולאו מושבע ועומד מה"ס הוא מכש"כ במדת חסידות אבל אם מצד הדין חייב להשיב כמו שאמר מלך סדום הרכוש קח לך דמשמע שהוא נתן לו וא"כ לא חלה עליו שבועה דהא מושבע ועומד עליו מהר סיני (עיי' ביש"מ פ"ז שהיה לו לא"א דין מצוה ועושה כמו אחר מ"ת) וא"א קיים כל המצות וקבל עליו בשבועה כמו כל ישראל שהיו מחוייבים לישבע שיקיימו התורה וע"ז אמר אאע"ה הרמתי ידי בשבועה שהשבועה חלה עליו כנ"ל והבן:

אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד ופירש"י אנכי מגן לך מן העונש, ויאמר אברם ד' אלקים מה תתן לי וגו' הן לי לא נתת זרע וגו' ויאמר לו כה יהיה זרעך וגו', להבין הסמיכות הן לי לא נתת זרע לדלעיל, ונ"ל עפימ"ש בס' יש"מ מאא"ז זצוק"ל פ' אחרי לפרש הגמ' ברכות דף יו"ד דאמר ישעי' לחזקי' צו לביתך כי מת אתה ולא תחי' וגו' כי מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב א"ל מאי כולי האי א"ל דלא עסקת בפריה

ורביה ויש להבין דהא חזקי' לא שאל אותו מפני מה דידע הא דכתיב כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא אך שאל אותו מאי כולי האי ור"ל מה מגיע לו עונש גדול כזה בזה ובבא וא"כ מה השיב לו מפני דלא עסקת בפו"ר אכתי קשה מאי כולי האי דע"ז אין מהראוי להעניש עונש גדול כזה אמנם הדבר נכון עפימ"ש העקרים שלפי שורת הדין ראוי שיהא העונש נצחי והשכר זמני אבל רב חסד מטה כלפי חסד ומנהיג העולם כלו ברחמים שיהיה השכר נצחי והעונש זמני עיי"ש מלתא בטעמא:

ולפי"ז נ"ל ליתן טעם דע"ז החטא שלא עסק בפו"ר ראוי להעמיד על קו הדין שיענש עונש נצחי בזה ובבא דהא אחז"ל שעלה במחשבה לברוח את העולם במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים ושיתף מדה"ר נמצא דהתנהגות מדה"ר אינו רק משום קיום העולם ומי שאינו עוסק במצוה זו הרי אינו חושש על קיום העולם נמצא נשאר עומד על תחלת המחשבה עכד"ק: ובזה יתבאר דהקב"ה אמר לאברהם אבינו אנכי מגן לך מן העונש שלא יהי' העונש ח"ו נצחי רק זמני ושכרך הרבה מאוד פי' שהשכר יהי' נצחי בלתי תכלית כמדת הרחמים, וע"ז השיב אברהם מה תתן לי פי' האיך ובמה תתן לי ככה להתנהג עמי במדה"ר הן לי לא נתת זרע וא"כ כיון שאינו עוסק בקיומו של עולם צריך להעמידו על קו הדין כי א"א ע"ה סבר בעצמו כי מה שלא זכה עד כעת לבנים היא בגרמתו ומעשיו גרמו לו כל אלה וע"ז אמר לו השי"ת כה יהיה זרעך שמעתה יזכה לבנים וע"כ ויחשבה לו צדקה ר"ל עי"ז שיהי' לו בנים ע"כ הקב"ה חשב לו הצדקה להתנהג עמו במדת החסד ולא בדין והבן:

ויאמר אברם י"א מה תתן לי ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר פירש"י דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים, ויאמר אברם הן לי לא נתת זרע והנה ב"ב יורש אותי וגו' והאמין בד' ויחשבה לו צדקה ועיין בייט"ל שדקדק במקראי קודש אלו טובא, א) מה איכפת לי' מה שאליעזר דולה ומשקה וכו', ב) אומרו הן לי לא נתת זרע הוא כפל ענין, ג) יורש אותי הוני ורכושי הול"ל ומה זה יורש אותי, ד) רש"י פי' ויחשבה לו צדקה הקב"ה חשבה לאברהם לזכות ולצדקה על שהאמין בו קשה מה רבותא הלא כתיב לא איש אל ויכזב:

והנראה עפימ"ש בהקדמת חתם סופר והותירך ה' לטובה בפרי בטנך בהקדם מ"ש הרמב"ם לבנו דע בני כי האדם המסכן בזה העולם אין לו מנוחה בו ואשרי למי שחתמו ימיו מהרה עכ"ל ומעתה יפלא הלא עינינו רואות אשר גם השרידים אשר ה' קורא גם המה ינובון בשיבה ובלי ספק כי השלימו נפשותם בימי נעוריהם ולהיכן אריכות ימים של אלו אמור מעתה כי אינם לטובת עצמם אך השי"ת מנוחם על האדמה לטובת זרעיהם

ותלמידיהם וצאצאיהם אשר גם הם יציקו מים ע"י להשלים נפשותם וזש"ה אחר שברכם ואמר יקימך ה' לו לעם קדוש וגו' והיה בתכלית השלימות בעצמותם ועכ"ז והותירך ה' לטובה בעוה"ז בפרי בטנך כלו' בעבור פרי בטנך עכ"ד:

ועפי"ז פי' אא"ז זצ"ל בייט"ל פ' חיי מה דכתיב עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא דהנה כתב הרמ"א בפ' נתן תתן לו ולא ירע לבבך וגו' ותורף הדברים שהשי"ת נותן לבעה"ב למען יתן לעניים, וזהו אמרו נתון לך למען תתן לו משלו ולכך לא ירע לבבך וגו', ועד"ז למי שכבר השלים נפשו השי"ת נותן לו אריכות ימים ושנים למען ישפיע מטובו להשלים לזולתו והוא ממש בדרך צדקה שמשפיע ה' לבעה"ב בשביל העני כאמור וזהו עטרת תפארת שיבה שיש להתפאר בהשיבה שהוא אינו לצורך עצמו רק בדרך צדקה לצורך אחרים עכ"ד ז"ל עיי"ש:

ובזה יש ליישב הדקדוקים הנ"ל דהנה באברהם שהשלים נפשו עוד בבחרותו ובודאי אריכות ימיו היה בשביל אחרים להשלים לזולתו לתלמידיו וכמו דכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן שגייר גרים כפירש"י ז"ל:

וז"ש אברהם ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים ובקש אברהם שיוכל להשפיע לא לבד לאחרים רק גם לבניו אחריו ישפיע מסוד תורתו ללמדם דרך ה' ולעשות צדקה ומשפט וז"ש הן לי לא נתת זרע דייקא בחי' עצמותי והנה בן ביתי יורש אותי דהא כל זמן שלא היה לו בנים נמצא דכל אריכות ימיו הוא בשביל דן ביתו אליעזר שהי' משקה מתורת רבו לאחרים ולא הקפיד אברהם על הונו ורכושו כי במה נחשב הוא לאברהם אע"ה ורק על בחי' עצמותו צר לו שלא יהיה רק בשביל אחרים ומה טוב הי' לו שיהי' לו זרע שיוכל בחי' עצמותו ליתן לבנו הקרוב אליו:

ואמר לו הקב"ה כה יהי' זרעך כה בבחי' זו שיתן לו בן שיוכל להשקות מתורתו לבנו אחריו והאמין בד' ויחשבה לו צדקה ר"ל הקב"ה חשב לאברהם כמו צדקה כיון דעיקר מה שבקש אברהם זרע למען יוכל להשפיע מתורתו לזולתו וע"כ הוא כמו צדקה שהי"ת נותן לבעה"ב למען יתן לעני וכן היה אריכות ימיו של אברהם אבינו ע"ה למען ישפיע מטובו להשלים לזולתו והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת וירא

וירא אליו ה' וגו' ופירש"י לבקר את החולה, ויאמר א' וגו' אל נא תעבור מעל עבדיך פירש"י לגדול שבהם אמר ד"א קודש הוא והי' אומר להקב"ה להמתין לו וכו' יש לפרש

עפי"מ דאיתא במס' שבת (דף י"ב) לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי ופריך מהא דר' אליעזר שאמר ידכירנך לשלם ומשני שאני חולה דשכינה עמו והנה מצינו שהתפללו תמיד אשר השכינה תהי' עמהם כמו שמצינו במשה רבינו ע"ה שאמר אם אין פניך הולכים וגו', וזש"ה וירא אליו ה' ופירש"י לבקר את החולה דהא אצל החולה שכינה עמו כש"כ אצל אברהם כמה מעלות טובות למקום עליו כשהי' חולה בפרט והנה כשראה אברהם שבאו אצלו המלאכים והבין מזה שאחד בא לרפאותו אבל הי' ירא פן כשיתרפא אולי יסור ממנו השכינה כיון שכבר נתרפא וע"כ התפלל דגם אחר שיתרפא מ"מ השכינה לא תעבור ממנו והיינו שאמר בדיבור אחד לגדול שבהם אמר אל כא תעבור מעל עבדיך ר"ל אחר שירפא אותו ובאותו דיבור התפלל ג"כ לה' שלא יסלק שכינתו ממנו גם לאחר הרפואה כמו שהיה עמו כשהיה חולה כן גם אח"כ לא תעבור ממנו:

וירא אליו ה' ובמדרש מה ענוה הרבה הקב"ה לאברהם אבינו שהיה יושב והשכינה עומדת וכו' וצ"ב ונ"ל עפימ"ש בייט"ל פ' נח לפרש דברי הרמ"א או"ח סי' א' שויתי ה' לנגדי תמיד זה כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני א' וכו' עד כשישים האדם אל לבו שהמלך ממ"ה עומד עליו ורואה במעשיו וכו' מיד יגיע אלו היראה וההכנעה ובושתו ממנו תמיד: וצ"ב איך מזה יגיע אליו ההכנעה ופי' עפי"ד הרמב"ם במורה שכתב דטעות דור אנוש הי' שעבדו לצבא השמים הוא באומרם שאין כבוד להש"י שיעבדהו בני אדם קרוצי חומר וע"כ מסר משטרו והנהגת עוה"ז למערכת השמים וכל צבאם כי אין כבודו להשגיח בשפלים ואולם עפרא לפומיי' כי בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו כי מכח גודל ענותנותו משגיח גם בארץ הלזו, והנה אמרו חז"ל לדבקה בו הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה החום וכו' וא"כ כמו שהקב"ה שהוא עניו להשגיח על מעשי ב"א כ"כ צריך האדם להיות שפל בעיניו כמדתו של הקב"ה וז"ש כל המתגאה ע"כ סובר שהקב"ה מתנהג ח"ו במדות הגאות ואין כבודו להשפיל לראות בארץ וע"כ הרי הוא כעובד ע"ז וזהו טעות דור אנוש שהקב"ה אינו משגיח בתחתונים והן הן דברי הרמ"א כמשים על לבו שהקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו וע"כ זהו מכח ענותנותו יתעלה שמשגיח במעשה ב"א ורוצה בעבודתם וע"כ מגיע אליו מזה ההכנעה ר"ל להדביק במדותיו מה הוא עניו אף אתה כן תהיה עניו עכד"ק ז"ל:

וזש"ה וירא אליו ה' שאברהם אבינו ראה את הקב"ה והי' לו זאת לנגד עיניו כמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד וע"כ בא אליו הכנעה והוא כמ"ש הכלי יקר דלשון אליו מורה על עצמותו

שהי' בבחי' עפר ואפר ורק בשמו נקרא אברהם שהוא לשון התנשאות אב המון גוים וע"כ לא נאמר וירא ה' אל אברהם כ"א וירא ה' אליו, וז"ש המדרש מה ענוה הרבה הקב"ה לאברהם אבינו ר"ל במה הראה הקב"ה ענותנותו שהי' יושב והשכינה עומדת ר"ל שהשכינה עומדת עליו ורואה במעשיו ובזה אתה מוצא ענותנותו של הקב"ה מה שמשגיח בתחתונים:

וירא אליו ה' באלוני ממרא ופירש"י הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה אליו בחלקו, וכבר הקשו המפורשים היתכן אשר בעצה הי' צריך אם לעשות דבר ה' או לא, וגם צל"ד למה ממרא בא בשכרו שהקב"ה נגלה אליו בחלקו ולא שכר אחר עבור העצה, גם דלא כתיב בתורה למה נגלה הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה כעת והלא לא דבר עמו שום דבר, ורבותינו דרשו דשאל בשלומו וגם זה צ"ב:

ונראה דהנה באוה"ח פ' שלח בענין המרגלים כתב אף שכשרים היו בשעה שנשלחו אך מחמת שכוונת המשלחים היתה רעה תפעול פועל הרע בשליח ויחזור להיות שלוחו של אדם כמותו ויולד בו תכונה רעה מה שלא היתה בו מקדם כדרך שתולד בחי' הקדושה בשלוחי מצוה בטובת ולזה ולזה הגם שצדיקים היו נולד בהם תכונה רעה מכח המשלחים ששלחו אותם מכח מיעוט האמונה וע"כ יעצו להדיח עכ"ד:

ובזה פירשתי מה שאמרו חז"ל בקידושין (דף ל"א) גדול המצווה ועושה מע' שאינו מצווה ועוסה ונתקשו המפורשים מאי טעמא והיא היפך הסברא, ולהנ"ל י"ל כיון דמצווה ועושה הוא נעשה שלוחי דרחמנא, וע"כ נולד בו תכונה קדישא מצד המצווה והוא המשלח הבוב"ה כביכול אבל לא כן כשאינו מצווה ועושה רק יעשה עפ"י דעתו מאין יולד בו בחי' הקדושה וע"כ גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה (ועי' מ"ש בזה בפ' קדושים ובחלק דרוש בפ' משפטים) והנה כבר עמדו המפורשים לת' הלא אאע"ה קיים כל התורה עד שלא נתנה וא"כ למה רק על מצות מילה שמר הדבר ולא עשה עד שנצטוה ותי' משום דמצות מילה אי אפשר לקיים בעצמו רק פעם אחד וכיון דגדול המצווה ועושה לכן אם הי' נימול עצמו מקודם לא הי' גדול כ"כ כמו שקיים אח"כ כשנצטוה מפי הקב"ה ע"כ המתין בזה עד שהיה מצווה ועושה עכ"ד והטעם דגדול המצווה ועושה לפי הנ"ל משום דנולד בו תכונה קדושה מצד המשלח, ובזה י"ל מה שאמרו חז"ל וכרות עמו הברית דהקב"ה סייעו למול עצמו וצ"ב הלא כל הכחות כולם שיש באדם הוא מאתו ית' ומה מלמדינו בזה ולהנ"ל יוצדק כיון דכל המצות שעשה אברהם אבינו עד הנה כיון דלא היה מצווה א"כ לא היה בבחי' הקדושה מהמשלח דהא הכל עשה מעצמו בלי צווי אך במצות מילה דהי' מצוה ונולד בו תכונה קדישא

מהמשלח ולכן כתיב וכרות עמו הברית שהקב"ה סייעו ר"ל בזה סייעו שנולד בו בחי' הקדוש' מאת המקום ב"ה כביכול:

ובזה ית' וירא אליו ה' ר"ל ע"י מצות מילה נגלה אליו ה' היינו בחי' הקדושה מאת המצווה נתלבש באברהם כיון שזה המצוה עשה ע"י ציווי של הקב"ה, וי"ל דזה היה עצת ממרא שלא ימול עצמו עד שיצווה לו הקב"ה שיהי' מצווה ועושה ויעשה המצוה בבחי' הקדושה מהמשלח וזה שפירש רש"י הוא נתן לו עצה על המילה לא שנתן לו עצה להמול דזה לא הי' צריך א"א לשאלו אלא שנתן לו עצה שלא למול עצמו עד שיצוה לו הקב"ה ולפיכך בא בשכרו שלם לו הקב"ה כמדתו ונגלה אליו בחלקו דהא זה הי' עצת ממרא כדי שיתגלה לו בחי' הקדושה ועי"כ זכה שיהי' נגלה בחלקו כפי עצתו:

א"י וירא אליו ה' עפימ"ש בס' החינוך להרא"ה פ' לך שרש מצות מילה כי הוא תשלום בריאה מסיר הערלה ומגלה העטרה שהיא תוספות בו ימה שלא נברא כן הוא לרמז כמו שתשלום צורת גופו הוא ע"י פעולת אדם ככה תשלום צורתו הנפשיות הוא ע"י מעשה ופעולתיו הטובים עכ"ד ומבואר מזה דמצות מילה בא לרמז שיש בחירה חפשיות באדם ושלימת צורת הנפשות תלוי הכל בבחירתו, והנה קודם שנצטוה א"א על מצות מילה י"ל שחשב אשר האדם מוכרח על תהלוכותיו הן לטוב הן לרע מצד טבעו בעצמותו וכמו שמצינו בב"ב (דף ט"ז) בקש איוב לפטור את העולם כולו בדין אמר רבש"ע בראת שור בראת חמור בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך ופי' במהרש"א דאיוב אמר שהאדם מוכרח במעשיו כמו שור שהוא טהור בטבעו וחמור הוא טמא בטבעו כן בראת צדיקים ובראת רשעים והם מוכרחים על מעשיהם מצד בריאותם ואין ראוי שיקבל הצדיק שכר והרשע עונש עכ"ד עיי"ש ולכן קידם שנצטוה א"א על מצות מילה משו"ה לא קיימה בעצמו כיון שחשב דהכל הוא מצד טבעו א"כ בטל הטעם והרמז ע"י מצות מילה על בחירת האדם דהא לפי דעתו מתחלה אינו תלוי בבחירת האדם עד שצוה לו הקב"ה להמול כיון דבאמת הכל צפוי והרשות נתונה לבחור בטוב ולהתגבר על חומרו: ובזה י"ל מה שפירש"י לעיל בפ' לך ויפול אברם על פניו וידבר אתו א' ממורא השכינה שעד שלא מל הי' סבור דהכל אינו מחמת בחירתו רק מצד טבעו וא"כ אין מגיע לו שום שכר על מעשה צדקותיו ולכן הי' בוש להסתכל בפני השכינה דמאן דאכיל דלאו דילי' בהית לאסתכולי באפי' לכן נפל על פניו והנה אח"כ כשנצטוה על מצות מילה והבין הטעם שע"י מצות מילה אשר צדקותיו הוא תלוי בבחירה וא"כ מגיע לו שכר על כל מעשיו ולכן כתיב אח"כ כשנמול וירא אליו ה' ר"ל שנגלה אליו ה' והי' יכול לראות

והוא בצדק יחזה פניו ע"י צדקותיו יוכל לחזות בנועם ה' ואין כאן נהמא דכסופא שלא לראות כשנגלה אליו ה' והבן:

והוא יושב פתח האהל כחום היום:

עיין בכלי יקר שמדקדק דהי' ראוי לומר בחום היום ולא בכ"ף כחום, ונראה עפי"ד הגמ' (שבת פ"ח) הנעלבין ואינם עולבין שומעין חרפתם ואינם משיבין וכו' עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ופי' הרי"ף שם לפי שהשמש הי' נעלב מהירח שאמרה ירח א"א לשני מלכים להשתמש בכתר אחד והי' רוצה הירח שתאיר תמיד ויגרע אור השמש והקב"ה נתן מעלה ויתרון לשמש למשול ביום ובלילה ויצא השמש בגבורתו להיותו נעלב כן ישיגו מעלה ויתרון האדם הנעלב עכ"ד ז"ל, נשמע מזה דהשמש השתמשה במדת ענוה והי' עלובה לא בקשה גדולה וכבוד לעצמה וזה ביאור אומרו וירא אליו ה' כמבואר בכלי יקר שנראה אליו ה' מצד מהות עצמותו כי הי' עניו ושפל רוח וזהו כחום היום פי' כמעשה חום היום היינו כהשמש בגבורתו דהשמש נקרא יום כדכתיב ויקרא אלקים לאור יום (עי' ביש"מ עה"פ כחם היום) והיינו כמו דהשמש הוא בגבורתו ותקפו מחמת שהי' בבחי' נעלב והיא מדת ענוה כן עי"ז זכה אברהם אבינו ע"ה מה שנראה אליו ה' מצד עצמותו שהי' עניו מאד:

והנה שלשה אנשים נצבים עליו ויירא וירץ לקראתם וגו' ברש"י בב"מ כתיב נצבים עליו וכתיב וירץ לקראתם כד חזי' וכו', אפשר לומר עפימ"ש א"ז ז"ל בס' רב טוב פ' לך בשם אביו ז' זצ"ל לפ' הפ' בעקידה וירא את המקום מרחוק והי' קשה לאברהם מדוע לא קפצה לו המקום להתקרב אליו ולכן ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור - עם הדומה לחמור כי אתם המעכבים בדבר ואח"כ ואני והנער נלכה עד כה פירש רש"י דרך מיעוט עכ"ד והנה מה שנעריו היו מעכבים שתקפוץ לו הארץ י"ל כמו שמצינו גבי לוט וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו פרש"י שכל זמן שהי' לוט עמו הי' השכינה פורש ממנו, ולכן כ"ז שנעריו היו עמו לא קפצה לו הארץ כיון שהשכינה לא הי' עמו וכל קפיצת הארץ היא ע"י השכינה שאינו תופס מקום וזמן וכל מה שצריך להיות אחר זמן הרי הוא כאלו הוא באותו זמן והעתיד היא עתה נעשה:

ועם זה יתורץ קושי' הגמ' הנ"ל דהנה אברהם אבינו ע"ה שהתפלל אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור פירש"י שאמר להקב"ה להמתין עליו וע"כ תרוויי' איתני' בי' אם שהי' צריך לרוץ לקראתם כיון שעמדו מרחוק ממנו עכ"ז הי' נצבים עליו סמוך לו כיון שהשכינה הי' אתו ולכן תיכף כשרצה לילך ולרוץ ברגליו הגיע אל המקום אשר הי' בדעתו להתקרב עליו ולכן כתיב נצבים עליו וגם כתיב וירץ לקראתם דהא היו רחוק

ממנו עד שהי' נצרך לאיש אחר לרוץ אל המקום שהי' שם והוא לא צריך שהי' לו קפיצת הארץ לכן כתיב והנה שלשה אנשים נצבים עליו:

והוא יושב פתח האהל וגו':

אצל הפתח גם מה שפירש"י יום שלישי למילתו הי' ובא הקב"ה ושאל בשלומו צ"ב, ונראה עפי"ד הגמ' (שבת ל"א) אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימית ומפתחות החיצונות לא מסרו לו ופירש"י שם יראת שמים דומה לפתחים חיצונים שדרך להם נכנסין לפנימים:

עוד שם אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה, והנה בס' עבודת ישראל פ' בחקותי פי' הוי מתפלל בשלומה של מלכות כי עיקר העבודה להקב"ה היא ע"י אהבה לדבקה בו אלא שמגודל אהבה ותשוקה יכול לבא לידי כלות הנפש לזה צריך ללבוש בחי' יראה וחרדה מפחד ה' וז"ש הוי מתפלל בשלומה של מלכות כלומר שיתפלל לה' שיתן לכם שלימות המדות של מלכות שמים אהבה ויראה שאלמלא מוראה איש זה הקב"ה את רעהו הצדיק חיים בלעו עכ"ד ויתבאר בזה מה שפירש"י יום שלישי למילתו הי' כמו דאיתא בספה"ק דאאע"ה נגמר תיקונו וטהרתו לגמרי לאחר שנימול כמו שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך ודרשו חז"ל שנעקר יצה"ר ממנו והפכו לטוב וסמיך לי' וכרות עמו הברית, וכיון דאחר המילה נגמר תיקונו לגמרי וממילא הי' לו שלימות המדות וע"כ בא הקב"ה ושאל בשלום"ו יל"ד למה כ' שישב ועל שלימות המדות שייך הלשון ושא"ל בשלום"ו שלימות המדות יראה עם אהבה וזאו שפירש"י ושאל בשלומו כמאמר הכתוב מה ד"א שואל מעמך כי אם ליראה ושאל ממנו שיהי' לו יראה בשלומו ר"ל בשלימות המדות יראה עם אהבה:

וז"ש והוא יושב פתח האוהל כיון שהי' לו יראה עם אהבה אשר מדתו של א"א ע"ה מדת החסד ואהבה ואחר המילה שתקן א"ע לגמרי ישב פתח אוהל רומז שהפתח היא יראה דיראה דומה לפתחים חיצונים כמו שפי' רש"י שם: ויאמר א"ד וגו' אל נא תעבור מעל עבדך פירש"י לגדול שבהם אמר ד"א קודש הוא והי' אומר להקב"ה וכו' ונ"ל דשניהם צדקו יחדיו ובקנה אחד עולים עפימ"ש המפורשים לאותן הפוסקי' שסברו הפורע מלוה חבירו אבד מעותיו ואין הלוה מחויב לשלם לו א"כ לכאו' לפי"ז י"ל שאין בדין לשלם שכר לעושה צדקה ונותן מעותיו לעני כי הנה הוא כאלו פורע חובו של הקב"ה שהרי כתיב נותן לחם לכל בשר ובא זה ופורע חובו מה שיש להקב"ה ליתן לו מזונותיו, וניחא להו לרבנן לפי מה דקי"ל דאם הלוה עמו ורואה בעת שהוא נותן ופורע חובו לכ"ע מחויב

לשלם א"כ גם הכא כתיב כי יעמוד לימין אביון שהקב"ה קאים גבי' ע"כ בדין שיטול שכרו בשביל צדקתו ועומדת לעד עכ"ד (עי' בבינה לעתים דרוש ס"ח ובשפת אמת פ' משפטים): וז"ש לגדול שבהם אמר ר"ל מכיון שזימנם לסעוד אצלו והוי כפורע חובו של הקב"ה ומדין לא יקבל שכר פרי צדקותיו והניח מעותיו על קרן הצבי וע"כ כיון בדברו אל המלאכים ובקשם לאכול מפתו אשר אל יעבור הקב"ה ממנו ויעמוד לימינם ובגלל כן יקבל שכרו משלם ולא יקופח:

א"י עתימ"ש רש"י שאחד בא לבשר את שרה, ובזוה"ק הקשה שוב אשוב אליך שוב ישוב מיבעי' לי' דהא מפתחא דא למפקד עקרות בידא דקב"ה הוא ולא בידא דשלוחא אחרא וכו' אלא ודאי קב"ה דהוי קאים עלי' אמר מלה ובג"כ כתיב ויאמר שוב אשוב אליך ע"כ:

וזה שאמר לגדול שבהם אמר שבא לבשר את שרה שתלד בן וע"כ אמר א"ד קודש הוא דלא יעבור מעל פניו:

ובזה יוכל לומר שוב אשוב כדכתיב והבן:

יקח נא מעט מים וגו' פירש"י ע"י שליח והקב"ה שילם לבניו ע"י שליח שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע, אבל הלחם שלקח בעצמו שילם לבניו בעצמו (כ"ה בגמ' בב"מ פ"ז) וצריך להבין מאיזה טעם לא הביא אברהם אבינו בעצמו מעט מים כמו שהטריח עצמו לרוץ אל הבקר, והנ"ל עפי"מ דאיתא בסה"ק (עיין בזוהר בר"מ פ' פנחס דף רל"ה בסוד את קרבני לחמי לאשי) דאכילת המלאכים הי' שהוציאו הרוחנית והעלו אל הקדושה ובזה פעלו פעולת הצדיקים שוכנים פה היינו עלית לקרתא הלוך בנימוסי' (ועי' בישמ"מ פ' בראשית על הפ' תדשא) והנה תי' הק' מהר"ם מרומניב ז"ל וישלח אברהם את ידו וגו' כי בשאר המצות כל אבריו וגידיו של אאע"ה הי' משיגים המצוה ורצים מאליהם לדבר מצוה משא"כ עתה בהעקידה שלא רצה היד לשחוט את יצחק כי באמת לא הי' מצוה רק לאשר שהוא הי' סובר שהוא מצוה הוכרח לשלוח את ידו בכפי' וזהו וישלח אברהם את ידו בע"כ וז"ש לו אל תשלח ידך אל הנער שלא תכוף את ידך כי באמת אל תעש לו מאומה לכן בדין אין היד רוצה לשחוט עכ"ד (הובא בייט"ל פ' זו) ובזה יובן דהנה פירש"י ורחצו רגליכם כסבור שהם ערביים ומשתחוים לאבק רגליהם וכו' וא"כ כיון שהי' מלאכי רומה וחשדם בע"ז מה שלא עלתה על לבם ולא הי' צריך להם מים לרחיצה וע"כ אין היד מוליכו להביא מים כיון שלא הי' מצוה אבל מה שהביא להם פת לחם אף שהי' מלאכים ממש עכ"ז כיון שבאו בדמות אנשים

והי' צריכים לעשות כמנהג המדינה ולהלוך בנימוסי' לתקן ולעלות המאכל אל הקדושה כנ"ל וע"כ הביא בעצמו וערך שלחן לפניהם כיון שהי' מצוה ואבריו רצו מאליהם והבן: ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבורו וק' הלשון אחר תעבורו ורש"י נלחץ לפרש אחר כן תלכו, וי"ל עפ"י המבואר בבינה לעתים (דרוש י"ז) ההפרש שיש בין שמחת התענוגים הגופני' ושמחת הנפשיית היא שהשמחה הגשמיית אינה כי אם בעוד התענוג מושג בזמן האכילה והשתי' או בעת הטיול וכיוצא אמנם אחרי כן לא תשאר אצלו שום רושם שמחה מהתענגות אדרבה ילוד לו עצב וכעין חרטה משא"כ בשמחה של מצוה אחרי סיבת השמחה עוד ישוב לשמוח ולשוש על מה שהי' לו מהתענוג והשמחה וזה היא הפירוש וצדיקים ישמחו ויעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה עכ"ד:

וזה פי' הכ' יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם הכוונה שימשכו וירחצו עצמם מן הע"ז הכרוך ברגליהם והשענו תחת העץ דא אילנא דחיי שיקבלו עליהם מלכות שמים כמו שפי' רש"י על ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' ע"י אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה א' לכל העולם ובזה וסעדו לבכם אחר תעבורו יהי' לכם שמחה וטוב לב גם אחר שתעבורו כי בשמחה של מצוה עוד יש לשוש ולשמוח גם אחר עבור סיבת השמחה וזה לאות בשמחה מעולה לש"ש: ואברהם הי' יהי' וגו' יל"ד השייכות לכאן גם אומרו למען אשר יצוה וגו' וכי לא סגי בצדקתו של אאע"ה לבדו עד כי הוצרך לחפש בזכות כי יצוה את בניו וגו':

והנ"ל עפימ"ש ביש"מ בהפטרה פ' לך עה"פ ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי להבין אומרו ישראל עבדי ויעקב אשר בחרתיך עדימ"ש האלשיך עה"פ רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם מצד עצמם אך מה שרצה בכם לא מצד עצמיכם אתם כדאי רק ויבחר בכם מכל העמים כלומר שמעריך אתכם נגד העמים ובערכם אתם טובים מהם עכ"ד:

והנה ידוע דבני עלי' מכונים בשם ישראל והפחותים בשם יעקב ובבחי' יעקב הוי הבחירה מן העמים:

וז"ש ואתה ישראל עבדי מעצמיכם אך יעקב היא אשר בחרתיך מכל העמים מפני שהוא זרע אברהם אהבי עכ"ד ז"ל:

ועפי"ז אמרתי לפ' המסורה בפ' וארא ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהי' האות הזה עי' בעה"ט שם ר"ל כיון דהפדות כלומר ההבדל היא בין עמי ובין עמך דייקא לא מצד עצמם הם כדאי רק מה שמשערים אותם נגד העמים וע"כ היא פדת חסר ושלח לעמו הפדת כי אינו בשלימות עוד נקוה להשי"ת למחר שהוא לאחר זמן כשנחי' ונגיע

למעשה אבותינו והקב"ה ישיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם ר"ל אשר נטה לבבינו לעובדו שכם אחד ונהי' כדאי גם מצד עצמינו אז יהי' האות הזה יהי' הפדות שלם במילואו והרבה עמו פדות:

וזש"ה ואברהם הי' יהי' לגוי גדול והיא ע"ד שכתב רש"י ז"ל ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלקי אברהם ר"ל שבחר הקב"ה באברהם להיות לו לאלקי הוא מצד עצמו שהי' כדאי וע"כ נקרא שם ה' עליו ולא בהעריך מעשיו נגד גויי הארץ ונברכו בו כל גויי הארץ ר"ל שא"צ להזכיר פחיתת ערך העמים ואמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו כאמור לעיל שבחר בבני יעקב זהו המון עם הפחותים שבהם מפני שהם זרע אברהם אוהבי בזכותו ובכחו הגדול יוכל לצוות את בניו אחריו כמו שהם במדרגה קטנה ועכ"ז ישמרו דרך ה' וגו' והקב"ה בחר בהם מכל העמים מצד מעלת אאע"ה והבן: ארדה נא ואראה הכצעקתה וגו' צ"ב מה צורך ירידה זו הלא מלא כל הארץ כבודו, ודברי רש"י ידוע גם מה שדרשו חכז"ל הכצעקתה צעקת ריבה אחת על שנתנה מזון לעני גם זה צ"ב וכי רק זו בלבד עשו אנשי סדום והלא הי' רעים וחטאים לה' מאוד, ונראה עפימ"ש חכז"ל גדול כח מתנות עניים שמהפכת מדה"ד לרחמים, ונ"ל עפי"מ דאמרו מתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף מדת הרחמים למדת הדין:

נמצא דהנהגת מדה"ר היא רק משום קיום העולם והנה המרחם על הבריות ונותן מפתו לעני ומהנהו הרי כי הוא רוצה בקיומו של עני להשיב אליו נפשו וחושש עבור קיום העולם במה שיש לו וע"כ במדה שאדם מודד מודדין לו ומהפך עליו מדה"ד למדה"ר בעבור קיום העולם אבל אם הוא אינו חושש בקיום העולם ומעלים עינו מן העני בשעת דחקו להמציא טרף לביתו ע"כ נשאר אליו תחלת המחשבה במה שברא העולם במדה"ד:

וזש"ה הכצעקתה צעקת ריבה אחת על שנתנה מזון לעני ר"ל על שלא נתנו מזון לעני בעבור זה דייקא כלה כיון שלא חששו לקיום העולם ונשאר על תחלת המחשבה שהוא במדה"ד וע"כ כלה ממילא מכיון שבמדה"ד אין העולם מתקיים:

וז"ש ארדה נא עפי"מ שכ' בסה"ק שבעולמות העליונים אשר נתהו' מחשבתו היא במדה"ד אבל בסוף השתלשלות היא במדה"ר (עי' בערבי נחל ריש פ' בראשית) וע"כ אמר ארדה נא לדונם בדין של מטה במדה"ר וזהו דוקא אם חשבו בקיום העולם אם נתנו מזון לעני כאמור והבן:

וה' פקד את שרה וגו' ויעש ה' לשרה וגו', ויל"ד דהול"ל ג"כ לאברהם דהא הנס הי' גם לאברהם כמו שאמרה שרה מי מלל לאברהם, ב' הלשון למועד ל"ב, ג' ותרא שרה את

בן הגר וגו' מצחק ופירש"י לשון רציחה וקשה שלא פירש מדוע ולמה בא להורגו ולקמן איתא במדרש יצחק וישמעאל הי' מדיינים זע"ז ישמעאל אמר אני חביב ממך שנמלתי לשלש עשרה שנה אבל אתה נמלת בקטנך א"ל יצחק אלו מבקש לי הקב"ה להשחט איני מעכב מיד וה' נסה את אברהם, ד) אל ירע בעיניך על הנער וגו' כי ביצחק יקרא לך זרע ויש להבין דהא עכ"פ ישמעאל הוא ג"כ זרעו ומה הפרש בין זה לזה ומאחז"ל ידוע בזה, ה) במד"ר התחיל אברהם תמי' אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע חזרת ואמרת קח נא את בנך ועכשיו אמרת אל תשלח ידך אתמהה אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי וגו' כשאמרתי לך קח נא את בנך לא אמרתי שחטהו אלא והעלהו וכו' עכ"ד המדרש והוא תמוה מה זה שאלת אברהם על מה שאמר לו הקב"ה אל תשלח ידך והא זה הוא בדין כיון דכבר אמר כי ביצחק יקרא לך זרע גם הלשון והעלהו צ"ב:

והנראה לפע"ד בזה עפימ"ש בלקוטי תורה פרשה זו בענין שאמר אלישע לשונמית את חובקת בן כלומר מסטרא דנוקבא רגלי' יורדת וכו' ואינו דבר מתקיים וע"כ אמרה אל תכזב בשפחתך פירש"י אל תראני דבר שיופסק כ"א שיהי' של קיימא וכן הי' שמת ואלישע החי' אותו וכ"כ כתיב כאן ולשרה בן מסטרא דידה וע"כ לא הי' דבר מתקיים כ"א נעקד ובשעת העקידה פרחה נשמתו ונכנס בו נשמה מסטרא דדכורא והיינו דכתיב להלן ותהי אשה לבן אדוניך דייקא עכ"ד עיי"ש הביאו בייט"ל פ' זו:

ויתבאר בזה דברי הכתובים וה' פקד את שרה וגו' ר"ל מסטרא דידה ולכן לא הי' דבר המתקיים ואמר הכתוב למועד אשר דבר אתו א' כי לא הי' כי אם למועד ולזמן כיון שלא הי' מתייחס אחר אברהם מסטרא דדכורא, ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו' מצחק פירש"י לשון רציחה כיון דישמאל בן אברהם אמר ליצחק מתייחס אחר שרה ובלא"ה חייו אינם חיים וגברא קטילא קטל ואמר במדרש שהי' יצחק משיב לישמעאל אלו מבקש לי הקב"ה להשחט לא הייתי מעכב ותשובתו הוא בזה דלאו גברא קטילא הוא דלאחר פקידה יכנס בו נשמה מסטרא דדכורא ואז יהי' בן קיימא וכל יומא מזומן הוא להיות נעקד על גבי המזבח וירע הדבר מאוד על אודות בנו ר"ל שאברהם אבינו ידע אשר ישמעאל הוא בנו מסטרא דדכורא והוא יחיה לפניו אבל יצחק אינו בנו כי אם את שרה אשתו ואמר הקב"ה לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע ל"ך דייקא הגם שעתה יצחק בנה של שרה אבל לעתיד אחר העקידה יכנוס בו נשמה דדכורא ויקרא לך זרע היינו שיהי' בן אברהם ואז יהי' יצחק בן קיימא, ועפי"ז יתבאר דברי המד"ר התחיל אברהם תמי' אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע וא"כ אם בני מסטרא דדכורא למה חזרת ואמרת קח נא וגו' למה הי' צריך להיעקד דהא משו"ז יהי' צריך להיות נשחט כיון שלא הי' בו

נשמתא מסטרא דדכורא וא"כ הוא נעקד משום שהוא מסטרא דנוקבא ואינו מתקיים א"כ למה עכשיו אתה אומר אל תעש לו מאומה ואמר לו הקב"ה לא אמרתי שחטהו אלא והעלהו ר"ל להעלותו מבחי' סטרא דנוקבא ע"י מעשה העקידה דהא ע"י העקידה פרחה נשמתו ונכנס בו נשמתא דדכורא וז"ש לו הקב"ה כי ביצחק יקרא לך זרע ע"י מה שהעלו על העקידה ומוכרח עי"ז להיות נעקד עפ"י דיבורו של הקב"ה קח נא וגו' וגם לא הי' נצרך לעשות לו מאומה כיון שכבר פרחה ממנו נשמתו דנוקבא ונכנס בו נשמתא דדכורא והבן: ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם, יתבאר עפימ"ש בבני יששכר מאמרי השבתות במה שאמרו ז"ל נמלך בנשמותיהם של צדיקים תחלה, דהנה השי"ת רצה לברוא עולם הנסיון והבחירה שיהי' כל הפעולות נעשים ע"י התעררותא דלתתא והי' בהכרח שגם בראשית הבריאה יהי' ע"י התעררותא דלתתא כי היסוד הוא שורש הכל ע"כ נמלך בנשמותיהם של צדיקים תחלה ר"ל כביכול שיער בחכמתו ית"ש איך שיהי' לו תענוג מעבודת ישראל אחר הבריאה וזה הי' מספיק להתעררותא דלתתא כיון שהי' מוכנים לצאת אל הפועל נמצא מה שכל אחד ואחד מישראל עושה איזה מצוה כעת מניח תפילין ומתעטף בציצית זה הי' במע"ב בבחי' אתערותא דלתתא עכ"ד ז"ל, ובזה פירשתי בפרשת משפטים מה שאמרו חז"ל בפרקי אבות בעשרה מאמרות נברא העולם והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא כדי להפרע מרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ויש להבין האיך הוא קיומו ואבדו של העולם ע"י מעשה בני אדם, ולהנ"ל יתבאר כיון דכל מעשי בני אדם לטובה הי' בראשית המחשבה להתעררותא דלתתא ובכח זה נברא העולם וא"כ מי שהוא רשע מאבד את העולם ח"ו כיון שע"י מעשיו נחסר ח"ו האתעררותא דלתתא ולהיפך ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם דהא פרי צדקתם עמדה בתחלה לאתעררותא דלתתא, ובזה יש לפרש הפ' אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ודרשו חז"ל באברהם ר"ל דנברא העולם בשביל אברהם והיינו משום דאחד הי' אברהם בדורו שהכיר שמו בעולם לעשות רצונו ית"ש א"כ הוא לבדו במעשיו הי' להתעררותא דלתתא, וזש"ה ויקרא שם בשם ה' אל עולם דהנה פירש"י ויקרא שם בשם ה' ע"י אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה א' לכל העולם, ר"ל דמשו"ה נקרא אל עולם כיון דהוא הודיע טבעו של הקב"ה בעולם ועי"ז הי' קיום ומצב לכל העולם דמעשי הצדיקים זהו הכח והאתעררותא דלתתא להיות נברא העולם ועי"כ ע"י אותו האשל נקרא שמו של הקב"ה אל עולם:

וירא את המקום מרחוק ובמסורה דין ואידך מרחוק ה' נראה לי, יתבאר עפי"ד הפנים יפות פ"ז שעיקר הנסיון שהקב"ה מסלק עזרו ממנו כמשחז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו וכו' אלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו וז"ש לך לך כמו שפרש"י בפ' שלח לך לדעתך ר"ל בלא עזר עכ"ד ויש לפרש מה שפירש"י עוד שם שלח לך לדעתך וכו' חייך שאני נותן להם מקום לטעות, וקשה הא אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ולהנ"ל י"ל דהמקום לטעות אם הקב"ה מסלק עזרו ממילא לא יכול לו וזהו המקום לטעות, ובזה כבין אמרו קח נא ופירש"י אין נא אלא לשון בקשה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא הי' בהם ממש ויש להבין אמאי נאמר לו בלשון בקשה ולא בלשון צווי גם מדוע אם לא יעמוד בנסיון זה יאמרו שגם הראשונות אין בהם ממש ונראה לומר דהנה הא דהקב"ה עוזרו היינו משום שכל המצוה אשר קדשנו וצונו לעשות וכיון דיצרו של אדם מתגבר עליו וקשה לעמוד כנגדו ע"כ הקב"ה עוזרו כיון דהשי"ת ברצונו כביכול אשר נקיים כפי מצותיו ממילא הוא הנותן כח וחיל ועזר שנוכל לקיימם אבל במה אשר האדם רוצה לעשות גם מה שלא בא אליו הצווי מאתו ית"ש רק מעצמו נתעורר לעשות מצוה א"כ למה יהי' בעוזרו כיון דאינו מצוה אשר צוה ה' לעשותו וע"כ נסיון דעקידה (אשר לא עלתה על לבו זה עקידת יצחק) לא בא בלשון צווי רק בלשון בקשה וכיון דלא הוי צווי לכן סילק הקב"ה עזרו וזה הי' עיקר הנסיון אבל בנסיונות הראשונות כגון הליכתו מבית אביו או מצות מילה כיון דרצון השי"ת הי' שיעשה מצוה זו והי' מחוייב לעשותו וע"כ הקב"ה עזרו, וזה שפירש"י שלא יאמרו הראשונות אין בהם ממש היינו שלא בכחו גבר על היצה"ר כ"א בעזר השי"ת וע"כ אין בהם ממש אבל אם יעמוד בנסיון העקידה שהי' בלשון בקשה ולא בצווי ואין הקב"ה עזרו זהו הנסיון הגדול ועיקר גדול מכל הנסיונות שהי' לפניו:

וירא והנה איל אחר וגו':

עי' בישמ"ש שדקדק וכי יצחק איל הי', וזה איל אחר, גם דברי המדרש תנחומא בפ' צו מהו אחר, אחר שראה הקב"ה כי בכל לבבו בא להעלות את יצחק בנו הבטיחו הקב"ה בעת שיעלו בניו עולות, יקבלם מיד, וקשה האיך מוכח המד"ת כן מן תיבת אחר ונראה בהקדם מה שכתוב באוה"ח פ' שמיני במה שאמרו רז"ל כל האומר הקב"ה וותרן יותרו מעיו א"כ אם הנפש החוטאת משפטה היא תמות כמאמר הנביא איך יביא קרבן ויפטר: ונראה כי טעם נכון יש בדבר עפ"י המשפט כי כשאדם חוטא אין בחינתו בחינת אדם ע"ד שאמרו אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות ונעשה בהמה וביום שחוזר

בתשובה יעלה ממדרגת בהמה למדרגת אדם האם ראוי להמית אדם תחת בהמה ולזה דוגמת החוטא שהי' בהמה ראוי להקריב תמורתו בהמה וזהו על קו המשפט עכ"ד ז"ל: ובזה פירשתי הכ' אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה וגו' ודקדקו אדם ל"ל דודאי רק באדם דיבר הכתוב ולהנ"ל י"ל דה"ק דדוקא כשהוא אדם היינו אם שב מידיעתו ועלה למדרגת אדם אזי יקריב קרבן מן הבהמה ונרצה לו לכפר עליו דאל"כ נפש החוטאת נידון בחמורה אך אם ישוב בתשובה יש לו להביא ממין הבהמה כמו שהוא הי' דוגמתו בעת אשר חטא בבחי' בהמה, והנה ידוע מאמר חז"ל אחר הדברים האלה אחר דבריו של שטן שקטרג על אברהם, ולזה י"ל דהי' סבר אאע"ה בעת שנאמר לו להעלות את יצחק בנו על העקידה הוא מפני איזה חטא וכיון דמדה"ד אומרת נפש החוטאת תמות ע"כ אמר א"א בלבו דלכן נגזר עליו לשחוט את בנו יחידו אשר אהבו וכאלו הוא עצמו נשחט בעבור החטא, או אפשר חשב בלבו כי מחמת שחטא יצחק ע"כ נתחייב לשוחטו ויען שהי' מצות המלך ומהקב"ה עשה המצוה בהתלהבות יתירה, והנה כשנאמר לו ע"י מלאך ה' אל תשלח ידך אל הנער וגו' חזר ואמר בלבו היתכן היא אחר שנתחייב לשחוט את יצחק א"כ אין הקב"ה וותרן וע"כ חשב בלבו כתי' הנ"ל היינו כיון ששב בתשובה ועלה מבחי' בהמה למדרגת אדם ולכו אין מהדין לעשות עונש באדם כיון שאין ראוי להמית אדם תחת בהמה וזש"ה והנה איל אחר היינו שראה איל אחר ר"ל דמשו"ז ראוי להקריב איל שהוא בהמה כיון שהי' נדמה לאאע"ה שהוא משום חטא וע"כ הי' בבחי' בהמה וא"כ שייך לומר שהוא איל אחר ר"ל בהמה אחרת תמורת בחי' הבהמה שהי' קודם, ויתבאר בזה המדרש הנ"ל דהנה ענין זה אשר ראוי לבוא תמורת החוטא בהמה כופר נפשו כיון דבעת החטא הי' אז בבחי' בהמה הנה זה נמשך עלינו לטובה מאברהם אבינו ע"ה כי כן הי' כוונתו ומחשבתו כמו שאה"כ והנה איל אחר והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת חיי שרה

ויהיו חיי שרה מאה שנה וגו' בב"ר זש"ה יודע ד' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהי' כשם שהן תמימים כך שנותיהם תמימים, נ"ל עפימ"ש ברמ"א או"ח סי' א' שויתי ד' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה וכו' אין דומה ישיבת האדם ותנועותיו וכו' לא דיבורו עם בני אדם כדיבורו במושב המלך כש"כ כשישים האדם אל לבו שהמלך מה"מ עומד עליו ורואה במעשיו מיד יגיע אליו היראה והכנעה ובושתו ממנו תמיד וכו' מדבריו למדנו דמי שיראת ה' על פניו שומר פיו ולשונו ויגיע אליו מזה הכנעה ונמיכת רוח וזש"ה יראת ד' תוסיף ימים עפי"מ שראיתי כתוב בס' דרך פקודיך (מל"ת ל"ד) בשם הרב הקדוש

מהרמ"א זצוק"ל דבדבר האדם דברים בטלים הוא כלל אביזרי' דאזהרת לא תרצח כי כל דיבור הוא שיעור קומה שלימה (יוצא מכל כחות נפשו) נפשו יוצאה בדברו והוא מבטלי' שמריק הקומה הלזו למקום תהו ובטל אזי מבטל ומרצח אותה הקומה, חלק מכוחות נפשו ע"כ ועי' בזהר פ' קדשים עה"פ לא תלין פעולת שכיר וכו' וז"ל דהא כל אינין הבלים דנפקי מפומי' כל ההוא יומא כולהו סלקין קמי' דקב"ה וקיימין קמי' לבתר סלקא נפשי' ונפשייהו דאנשי ביתו וקיימין באינון הבלים דפומי' וכדין אפי' אתגזר על ההוא ב"נ כמה יומין וכמה טבאן כלהו מתערקאו ומסתלקו מיני' ע"כ, וזש"ה יראת ה' תוסיף ימים כי הירא את דבר ד' ישים רסן ומחסום לפיו ולא ידבר דיבור לבטלה וע"כ יוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה כי הוא מרצח בזאת נפשו ומקצר ימיו כנ"ל, והיינו יודע ה' ימי תמימים ר"ל כמו"ש רש"י (ע"ז ו') כח איש צדיק תמים עניו ושפל רוח, וז"ש המדרש כשם שהם תמימים (ענוים ושפלים ברוחם) כך שנותיהם תמימים דהא בהא תלי' כי מי שיראת ד' חופף עליו כל היום שומר פיו ולשונו ואינו מדבר מה שאסור לדבר כנ"ל בשם הרמ"א וע"כ שנותיהם תמימים כי אינו מקצר נפשו ורוחו והיינו ויהי' חיי שרה בהוויתן שלא נחסר משנותי' כלל והבן: א"י עפימ"ש בזוה"ק בתוספתא והכי פתח רב מתיבתא מאן דאיהו זעיר איהו רב ומאן דאיהו רב איהו זעיר דכתיב ויהי' חיי שרה וגו' מאה דאיהו חושבן רב כתב בי' שנה זעירא דשנין חד אזעיר לי' ושבע דאיהו חושבן זעיר אסגי לי' ורבו לי' דכתיב שנים וכו' עיי"ש:

וביש"מ על קהלת פי' דברי הזהר דהנה נודע כי מאו"ר נעשה עור ע"י חטא הקדום וזה תיקונו שיזכך חומרו וישבר תאותו למען שמו שיחזור מעו"ר לאו"ר נמצא התיקון והשלימות לנפש לתקן תיקון הנ"ל מעו"ר או"ר וז"ש הזהר מאן דאיהו רב וכו' דהחילוק בין אור לעור היא רק א' דאיהו זעיר במספר הקטן שבאותיות או עי"ן נמצא מאן דאיהו רב שהוא בעי"ן הוא זעיר דנמשל כבהמה שלא תקן נפשו ומאן דאיהו זעיר שהוא בא ע"י בחירתו הוא רב דחשוב יותר ממלאכי השרת שהם אורים מהיצירה והוא בבחירתו עשה או"ר תחת עו"ר ועפי"ז פי' הפ' כל עמל אדם לפיהו שם רומז לחטא דאדם קדמאה באכילתו מעה"ד, וגם הנפש אשר היא חלק א' ממעל לא תמלא דאם נכשל אדרבה מחזיק חטא הקדום ונתוסף חומריות על חומרית וגשמיות על גשמיות ולא הועילה הנפש ואין לה שלימות עכ"ד ז"ל בקיצור, וזש"ה יודע ה' ימי תמימים ר"ל שהם תמימים שהשלימו עבודתם ותקנו את נפשם ועי"ז מתקן חטא הקדום של אדה"ר ומהפכין מעו"ר לאו"ר וע"כ ונחלתם לעולם תהי' כמו"ש המפו' דמשה נקרא טוב משום דלא הי' לו חלק בעה"ד טו"ר דנשמתו הי' בקנה וע"כ משה לא מת (עיין בישמ"פ ויחי עה"פ ויכל יעקב)

וגם שרה הי' תיקונה של חוה וע"כ נאמר חיי שרה שכולן שוין לטוב"ה כיון דהמיתה היא רק בעטיו של נחש, וזש"ה דאם יהי' תמימים בשלימות גמור אחר התיקון מחטא אז נחלתם לעולם תהי' שיהי' בחיים וקיימים לעולם והבן: ויהי' חיי שרה וגו' שני חיי שרה פירש רש"י כולן שוין לטובה, ודקדקו המפורשים הא כבר נדרש בת ק' כבת כ' לחטא, ובמד"ר יודע ה' ימי תמימים וגו' כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים, וצ"ב מה תמימות שייך אצל שנותיהם, ונראה עפימ"ש הגאון מווילנא דע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון כי נתינת דין הוא על מה שחטא ונתינת חשבון היא מפני שאין אדם חפשי מבלי לקיים המצוה בכל שעה ושעה וזה החשבון שלא קיים מצוה בעת עשיית העבירה עכ"ד ובזה י"ל דהנה ע"י חטא האדם נעשה פגם בנפשו במה שעשה עבירה כי המצות כולן מכוונים נגד אברי האדם כנודע אבל במה שלא עשה מצוה ע"ז לא שייך לומר שפגם בנפשו דהא בלא"ה לא יוכל לעשות כל המצות על רגל אחת ורק דהפגם הוא בהזמן שנאבד ממנו שלא קיים מצוה באותה שעה וז"ש המד"ר כשם שהם תמימים כלומר שלא פגמו בשנותיהם והם ושנותיהם תמימים ששמרו המצות כראוי בכל שעה, וז"ש רש"י כולן שוין לטובה דהנה ממה שאמר בת"ק כבת כ' לחטא אינו מוכח רק שלא עשתה עבירות אבל אם עשתה מצות אינו מוכח מזה לכן כתב שני חיי שרה דכולן שוין לטובה היינו שעשתה מצות דמה שלא עשתה עבירות זהו רק העדר הרע אבל לא לטובה לכן פירש"י כולן שוין לטובה היינו שעשתה ג"כ לטובה ר"ל שעשתה מצות והבן:

א"י עפי"ד רז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה וא"כ משמע דמשו"ה מותר לעסוק אפי' שלא לשמה משום דאח"כ יעסוק לשמה אמנם כ"ז הוא רק בהמוני ופשוטי עם אבל הבני עלי' מתחלת עשייתם ועבודתם הוא רק לשם ה' וז"ש רש"י כולן שוין לטובה דהנה אם בתחלתו הי' שלא לשמה אף דאח"כ הי' לשמה א"כ אין שוין לטובה דהא מתחלה לא היו המעשים טובים כ"כ כמו אח"כ שהי' לשמה וז"ש רש"י כיון דכבר מבואר דבת ק' כבת כ' לחטא ע"כ מוכח מיתורא דשני חיי שרה דהיו שוין לשמה מתחלת שנותי' והן דברי המד"ר דדרש הך דרשה כשם שהם תמימים וזה לא יוצדק רק למי שעבד מתחלתו לשמה היינו הבני עלי' שכל שנותיהם הם תמימים כמו שמצינו בשרה דכל שנותיה הי' שוין לטובה:

שני חיי שרה. פירש"י כולן שוין לטובה, והק' הא כבר נאמר בת ק' כבת כ' לחטא, ובמדרש יודע ה' ימי תמימים וגו' כשם שהן תמימים וכו' יתבאר עפימ"ש בייט"ל מ"ש לפ' הגמרא מטבע של אברהם אבינו בחור מצד זה וזקן מצד זה כי איש בחור בימי נעוריו כחו רב וחזק לעבוד את בוראו, בבחי' מעשה אולם השכל עודנו חלש עד שיבא

האיש בימים ואז תוסיף ההשגה תוספת עצומה אבל כחו חלש בענין המעשה, אולם א"א מעודו הי' ערום מבחי' תאוה וגם כשהזקין החליף כח ונתחדש כנשר נעוריו והי' אצלו המעשה והמחשבה כאחד טובים וז"ש ע"ד מליצה מטבע של א"א בחור מצד זה בענין הגבורה והכח וזקן מצד זה בענין השכל הן בימי עלומיו והן בימי זקנתו עכ"ד הקדושים והנה בעקידה שער שבעים פי' הפ' ואתם הדבקים בה' א' חיים כלכם היום ר"ל שאתם הדבקים בו ית' בחיים לא ישולל מהם הדביקות לאחר מותם וק"ו ב"ב של ק"ו אחר הפרד הנפש מהגוף כיון שהוסר מסך המבדיל הגשמיות עכ"ד, וע"י ביש"מ פ' תצוה שפי' בזה דברי הגמ' גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם דהיינו שחשובין יותר לפני המקום ב"ה כי עיקר צדקתם מתגדל ומתרבה אז עיי"ש באריכות, וזש"ה יודע ה' ימי תמימים אותן שהם תמימים בשלימות גמור תמיד בכל ימיהם גם בבחרותם וגם בזקנותם כי מי שעובד את השם הנכבד והנורא בבחרותו רק בבחי' מעשה ולא בבחי' שכלו ובמחשבה זכה עולה כליל לה' הרי זה אינו צדיק תמים בשלימות כי נחסר ההשגה מעבודת המעשה וגם אם בזקנותו יניח ידו החזקה לעבוד את הש"י בכח גדול ג"כ אינו בתמימות אך באם בימי עלומיו וגם כשהוא זקן בא בימים יעבוד את הש"י ברב שכלו וגם ביד חזקה בזו השתים כאחד אזי הוא בתמימות לא תחסר כל בו וע"כ נחלתם לעולם תהי' כי מי שהוא בדביקות בו ית' היינו שעובד את השי"ת בעומק שכלו ומתבונן להשיג גדולת הבוב"ה אזי לא ישלול ממנו הדביקות לעולם וה' הוא נחלתו וכשם שהן תמימים כך שנותיהם תמימים ר"ל גם בתחלת שנותיהם הם תמימים וגם בזקנותם הם תמימים כנ"ל, וז"ש רש"י כולן שוין לטובה פי' שיהי' כל שנותיהם הן בתחלת שנותיהם והן בסוף ימי' היו שוין כאחד לטובה וכמו שהשיגה בעת זקנתה בתוספת עצומה כן ג"כ בנערותה הי' שכלה זך וחזק וזה שהי' כל שנותי' שוין כ"א במדרגה אחת לטובה:

א"י כי ידוע מחלוקת הקדמונים איזה עדיף, דעת הרמב"ם הוא מי שאינו מתאוה כלל ואין לו שום נטי' לרע עדיף וכי הוא השלם במדותיו וחלקו עליו כי אדרבה המתגבר עדיף שעשה לכבוד קונו משא"כ מי שטבעו כך במה עובד אדוניו:

וא"ז זצ"ל בישמ פ' ראה הכריע ביניהם דהתחלת האדם בודאי העיקר כהחולקים דאם נטבע כך מבטן צדיק מה פעל אבל אח"כ צריך ע"י מלחמתו בחזקה לכבוש את יצרו שלא יהי' לו נטי' לרע כללו של דבר דבהתחלתו קי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם עכ"ד עיי"ש (עיין מזה קצת בקיו"ט אבל היא קצת באו"א) ולפי"ז נראה דגם בהתחלת עבודת האדם אשר עוד בו נטי' לרע ורק בכחו יגבר על יצרו עכ"ז גם בעת ההוא יקרא שהגיע אל תכלית השלימות כיון דרק בזאת ירצה האיש את מעשיו אם בבחרותו הוא לוחם

מלחמת ה' ואח"כ יתגבר על יצרו עד שיהא שלם ונאמן בעבודתו ית"ש: (עי' מ"ש בז לחג הסוכות, על הגמ' סוכה דף כ"ג באמרם ז"ל אשרי ילדותינו וכו'), וז"ש בת ק' כבת כ' לחטא והגם כשהיתה בילדותה לא הי' כאשר בזקנותה בלי שום נטי' לרע כי כן הוא מדרגת השלימים אשר בילדותם עובדים את השם בהתגברות על היצה"ר עכ"ז כולן שוין לטובה כפירש"י משום דגם בהתחלה מקרי תכלית השלימות דהא בתחלה קי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם כנ"ל:

ואברהם זקן בא בימים וגו' יתבאר ע"ד שכתב בס' תולדות יעקב יוסף פ' פנחס עפ"י דברי הגמ' (ע"ז) אשרי איש שעושה תשובה כשהוא איש, וז"ש מאן דדמיך בריש שתא היינו בתחלת שנותיו והוא בריש שתא כמו נפש אשר עשו בחרן דאמר לשון יחיד, דמיך מזלי' ועד"ז פי' בסה"ק שובו בנים שובבים חוץ מאחר ר"ל קודם שנעשה אדם אחר בעוד כחו יפה וחזק ורתיחות הגופניות לא סר ממנו:

ועפי"ז יל"פ המדרש רע"ק הי' יושב ודורש והי' הציבור מתנמנים בקש לעוררן אמר מה ראתה אסתר שמלכה על קכ"ז מדינות אלא תבא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים ותמלוך על קכ"ז מדינות, ועם זה יתבאר שהי' הציבור מתנמנים (ע"ד דדמיך בריש שתא) כי חשבו שדי להם להפקיע עצמם במה שיחשבו על מעשיהם כשיזקינו ויתנו על לבם אז ולכשאפנה אשנה ובקש לעוררן דלא זהו הדרך ישכון אור, לכן אמר מה ראתה אסתר וכו' הרי שעל כל קכ"ז שנים במילואם יש שכר ולא יגרע דבר ולא ינוכה ממנה אף תחלת שנותי':

וז"ש ואברהם זקן זה שקנה חכמה ובינה, בא בימים תיכף כשבא לימים היינו בתחלת שנותיו. וה' ברך את אברהם בכל ברב עושר וכל טוב כי לא דמיך מזלי' כאמור:

ועם זה יל"פ המדרש הנ"ל עה"פ ויהי' חיי שרה זש"ה יודע ה' ימי תמימים וגומר כשם שהם תמימים ר"ל דשנותיהם תמימים שלא הלכו לריק בביטול זמן וכדומה וכל השנים הי' טובים ולברכה אף בתחלת שנותיהם כמו שמצינו בשרה דבת ק' כבת כ' לחטא וכולם שוים לטובה מתחלה ועד סוף כל הימים:

א"י ואברהם זקן וגו' ובב"ר פ' נ"ט כתיב עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, ר"מ אזיל כו' א"ל לכו וטפלו בצדקה ואתם זוכים לזקנה מ"ט עטרת תפארת שיבה והיכן היא מצוי' בדרך צדקה מנ"ל מאברהם דכתיב בי' ושמרו לעשות צדקה ומשפט זכה לזקנה שנאמר ואברהם זקן וכו' ושם אות ה' רשב"י פתח רודף צדקה וחסד ימצא חיים וכו' זה אברהם, והנ"ל בזה עפי"מ דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה וגו' וקשה האם אברהם אבינו ע"ה לא צוה את בניו ואת ביתו אחריו

רק על צדקה ומשפט הלא על כל התורה והמצוה צונו לעשות ומדוע פרט הני תרי מילי מעליותא דוקא, ונראה עפי"מ שחקר העקרים מאמר ג' פ' כ"ח איך יהי' שלימות לנפש מחלק המשפטים שבין איש לרעהו הלא אינם אלא תיקון המדיני וישוב העולם והעלה כי הם נותנים שלימות לנפש מצד המחשבה והכוונה שמכוין בהשמרם לקיים מצות ה' לא בשביל תיקון המדיני לבד, ועד"ז פי' הפ' (ישעי' ל"ב) והי' מעשה הצדקה שלום, בקיבוץ המדיני ועבודת הצדקה שמכוין בשביל מצות ה' שזה העבודה בצדקה יגרום השקט ובטח עד עולם עכ"ד עיי"ש והנה כתבו המפורשים כי במצוה שיש בו הנאת הגוף אם עושה בשביל קיום מצותיו לא בשביל הנאת עצמו שכרו גדול ביותר כי היא ענין נסיון שאף שיש בו הנאת עצמו אינו עושה בשביל זה רק בשביל קיום מצותיו ית' עכ"ד ועיין בייט"ל פ' שמיני, וז"ש הכ' כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו' ושמרו דרך ה' ר"ל לשם ד' דייקא אף במצות לוקה ומשפט שהוא גם להנאת עצמו בשביל תיקון המדינה ושלום בקיבוץ המדיני ונסיון גדול לעשות לשם ד' ועכ"ז צוה אברהם אין צו אלא זירוז אשר גם במצות צדקה ומשפט יעשו רק משום דרך ה':

ובזה יתבארו דברי המדרש דמשום מצות צדקה דעיקרו במחשבה בכוונה לשם ה' ולא העיקר במעשה ע"כ בזה זוכה לזקנה עפ"י האמור בייט"ל פ' זו ביאור דברי הגמ' מטבע של א"א בחור מצד זה וזקן מצד זה כי הנה איש בחור בימי נעוריו כחו רב וחזק לעבוד את בוראו בבחי' מעשה אולם השכל עודנו חלש ובלתי זך ובימי הזקנה השכל ניתוסף וזקני ת"ח כל זמן שמזקינים דעתם ניתוספת עלי' אכן כחן חלש בענין המעשה וע"כ הרמז בזה מטבע של א"א בחור מצד זה בענין הכח והגבורה וזקן מצד זה בענין השכל הן בימי עלומיו והן בימי זקנותו:

וז"ש ואברהם זקן זה שקנה חכמה ושכל וגם בא בימים בבחי' ימים בימי הבחרות כאלו עוד לא בא רק בימים ולא בשנים והבן עכ"ד זצ"ל: וז"ש המדרש לכו טפלו לכם בצדקה דהעיקר בזה אל הכוונה דהמעשה אינו באה לשלימות הנפש כי אם לקיבוץ והשלום המדיני ואתם זוכין עי"ז לזקנה אשר בימים האלו עיקר עבודת הבורא ב"ה בשכל ודעתו נתוסף ולא במעשה כיון דהכח חלש בענין המעשה וע"כ במצות צדקה בשכר זאת יזכו לזקנה ומביא המדרש ראי' לדבר אשר יצוה א"א ע"ה את בניו וכו' לעשות צדקה ומשפט דשניהם באו רק בקיום המחשבה ומשום זה זכה אברהם לזקנה ואברהם זקן בא בימים והבן:

(ועיין מ"ש בפ' משפטים):

וה' ברך את אברהם בכל, במד"ר מי יעלה בהר ה' זה אברהם ומי יקום וגו' זה אברהם שנאמר וישכם אברהם בבוקר אל המקום, נקי כפים אם מחוט ועד שרוך נעל, ובר לבב ומצאת את לבבו נאמן וצדקה מא' ישעו וה' ברך את אברהם בכל:

יתבאר עפי"מ שהביא בס' קדיו"ט לא"א זללה"ה בהשמטות לפ' ויצא כי נודע שיש שני מיני נסיונות נסיון העוני ונסיון העושר והנה אף כי עניות מעביר על דעת קונו עכ"ז נמנו וגמרו שגדול נסיון העושר מן העוני ומצינו דהכתוב הזהיר רק על נסיון העושר פן תאכל ושבעת ורם לבבך ושכחת, ואיתא בספה"ק אשר זה אינו רק בהעשירות הבא בידי מערכת השמים אשר מזלי' גרם לי' אמנם מי שזכה להעשירות בגזירות האומר ועושה לא ע"פ מזלי' ומנהג העולם זה לא יטה לבו מדרכי השם כי מאתו לא תצא הרעות ובלתי ספק אשר ה' הנותן לו כסף וזהב ישמרהו ג"כ שלא יזיק לו לעבודתו וע"ז נאמר ברכת ה' תעשיר וגו' עכד"ק:

ולפי"ז יתבאר משא"ה אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם ופירש"י וא"ת לתת לי שכר מבית גנזיך לא אקח שהקב"ה הבטחני לעשרני ר"ל שלא רצה אברהם אבינו לקבל הרכוש ממלך סדום כיון שזה הוא מדרך הטבע דהמציל מן גייסות ומן הלסטים הרי הוא שלו ואם הוא בדרכי הטבע והמזל הוא נסיון גדול לעמוד בו ולכן מיאן אברהם אבינו לקבל ממנו פן יחטיא אותו וכל כסף וזהב כאין נחשב באופן כזה אם נסיון העושר יטה לבו מדרך הטוב והישר ולכן אמר לא אקח מבית גנזיך כי אם מה שהקב"ה הבטיחנו לעשרני ואם הוא הנותן חיל בטוח הוא בעצמו שלא יזיק לו להטות מדרכי חיים וז"ש המדרש מי יעלה בהר ד' ומי יקום במקום קדשו זה אברהם היינו שנתקיים במקום קדשו ובמדתו אשר עמד בו ולא הזיק לו נסיון העושר כיון שברכתו בא לו מאת ה' מן השמים ומאתו לא תצא הרעות והיינו אם מחוט ועד שרוך נעל שלא רצה לקבל ממלך סדום כיון שהוא עפ"י המזל בדרך הטבע ולכן ובר לבב זה אברהם שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך שעמד בנסיונו אף שהי' לו עושר רב, ואמר וצדקה מאלקי ישעו הכוונה שברכתו בא לו מד' ולא עפ"י דרך הטבע וע"כ וה' ברך את אברהם שהברכה הוא בכל שג"כ לא הזיק לו לעבודת השי"ת:

תולדות ואלה תולדות יצחק וגו' פירש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה וצ"ב מה משמיענו בזה, ויש לפרש עפי"מ שנתקשה המג"א בסי' תקצ"א בדברי הריב"ש שכ' האומר ועקידת יצחק לזרעו של יעקב תזכור טועה דעשו לא נקרא לזרע של יצחק מדכתיב ביצחק ולא כל יצחק:

והקשה עליו דלמא זרע אברהם הוא דלא נקרא אבל זרע יצחק נקרא ע"כ וזה שרמז רש"י ואלה תולדות יצחק יעקב ועשו האמורים בפרשה פי' אף דעשו לא נקרא זרע אברהם מ"מ נקרא זרע יצחק גם שניהם האמורים בפרשה וא"ש מ"ש אח"כ אברהם הוליד את יצחק כלומר דאברהם הוליד רק את יצחק אבל לא כל יצחק, אבל יצחק הי' לו תולדות האמורים בפרשה, ועיין בפנים יפות שכתב היפך מזה ודבריו צריכים ביאור:

ואלה תולדות יצחק וגו' ובמד"ר הה"ד גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו וצ"ב ונראה עפימשה"כ פ' וישב כי בן זקונים הוא לו ופירש"י ואונקלס תרגם ארי בר חכים הוא לי' שכל מה שלמד משם ועבר מסר לו ד"א שהי' זיו איקינון שלו דומה לו ע"כ ופי' ביש"מ כי שני הפירושים בקנה אחד עולים עפי"ד הרמב"ן פ' בראשית עה"פ זה ספר תולדות אדם בשם רב שרירא גאון וז"ל שמסרו חכמים אחד לחבירו הכרת פנים וסדרי השרטוטין ואין מוסרין סתרי תורה ורזין אלא למי שנראה שראוי לכך עכ"ל וזה שא' ארי בר חכים הוא לי' ושלא תקשה למה מסר לו כל זה לזה אמר ד"א שהי' זיו איקונין דומה לו ר"ל דודאי שם ועבר שמסרו רזי תורה ליעקב היינו מפני שראו בו השרטוטין שראוי לכך ולפיכך גם יעקב מסרו לו שהי' זיו איקונין דומה לו עכ"ד ז"ל:

ובזה פי' בייט"ל פ' וישב הגמ' לעשות צרכיו נכנס אלא שנראה לו דמות דיוקנו של אביו בחלון דהיא ע"ד המליצה כלומר ששפט בדעתו הרי יש לו דמות דיוקנו דיוקנו של אביו ואם חלילה יחטא יאבד צורתו ודמותו הדומה לאביו עכ"ד ז"ל ולע"ד י"ל בדרך אחר קצת, דמות דיוקנו של אביו, עפי"מ שאמרו חז"ל בקידושין יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום וכו' בראתי יצה"ר בראתי תבלין התורה, ואם אבן הוא נימוח עיי"ש ולפי"ז י"ל דמשום שיצרו של אדם מתגבר לפיכך לעשות צרכיו נכנס אלא שאח"כ הצילו התורה שהיא ניכרת עליו ע"י דיוקנא של אביו היינו סתרי תורה ורזין דאורייתא שמסר לו אביו ועי"ז פירש מעבירה:

וזה שאמר הכתוב גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו היינו לפי שהוא חכם וגם כשנולד הי' חכמתו ניכרת בו ע"י השרטוטין וע"כ תיכף גיל יגיל אבי צדיק דהא חכמתו ניכרת בו וזה שיעמוד לו לאחר כן להיות צדיק ולהצילו מעבירה דהתורה מגינא ומצלי מעבירה כנ"ל, ומביא המד"ר הפ' הזה הכא במשאה"כ אברהם הוליד את יצחק ופירש רש"י צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם ומזה הקלסתר פנים שהי' לו ליצחק דומה לאברהם והי' לו הסימנים והשרטוטין שראוי לקבל חכמה וע"כ תיכף נקרא ילד חכם ארי בר חכי הוא לי' מפני שהי' לו דיוקנא של אברהם אביו וגם כן הוא צדיק דהא התורה מגין ומציל מן היצר הרע והבן:

ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו וגו' ויעתר לו ה' פירש"י ולא לה שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה להבין אמרו לנוכח אשתו, גם להבין המד' ששפך תפלות בעושר:

ואפ"ל בפשיטות עפי"ד הגמ' (ברכות ז') צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו צדיק בן רשע, רשע וטוב לו רשע בן צדיק, רשע ורע לו רשע בן רשע:

נמצא לפי"ז דלבן צדיק לעולם טוב לו אף אם הוא רשע ולבן רשע לעולם רע לו אף אם הוא צדיק וע"כ הוצרך יצחק להתפלל לנכח אשתו (בשביל אשתו כפי' המפו') דייקא כי היא היתה בת רשע שלא יחשב לה מעשה אבותי' ויעתר לו ה' בזכותו דייקא לפי שאינו דומה תפלת צב"צ לצדיק ב"ר דלבן צדיק לעולם טוב לו כאמור, וז"ש המד"ר ששפך תפלות בעושר בבחי' עושר כמו שמצינו דלבן צדיק טוב לו והיינו שנתברך בעושר כי נחשב לו לצדקה לטוב לו גם שיתברך בבנים:

ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר א"כ למה זה אנכי ותלך לדרוש את ד' הדקדוקים ידועים מבלי צורך לפורטם, ולענ"ד עפי"מ שאמרו ז"ל (בב"ב ט"ז) אמר רבא בקש איוב לפטור את העולם כלו בדין אמר רבש"ע בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך ומה אהדרו לי' חבריו לאיוב ברא הקב"ה יצה"ר ברא לו תבלין תורה ועי' בחא"ג שפי' דברי הגמ' דאיוב כפר ואמר שהאדם הוא מוכרח במעשיו בתולדתו ובטבעו ולזה אמר ולקח הדמיון מב' בריאות הפכיים בראת שור שהוא מבחר שבמינים שפתח בו הכתוב תחלה בטהורים ובראת חמור שהוא השפל שבמינים מצד חומרו שעי"כ נקרא חמור והשור לא ישובח והחמור לא יגונה לקבל שכר או עונש כיון שכל אחד מוכרח מצד טבעו מיום הבריאה כ"כ בראת צדיקים ובראת רשעים שכך יהי' מצד בריאתם והם מוכרחים על מעשיהם ואין ראוי שיקבל הצדיק שכר והרשע עונש, ואהדרי לי' חבריו שהדבר תלוי בך שברא הקב"ה יצה"ר באדם שע"י נעשה רשע אבל נתן ביד האדם תבלין שהיא התורה לבחור בטוב עיי"ש בדבריו כי נעמו (ועי' מש"כ בפ' וילך) ועפי"ז ישל"פ הגמ' אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה והקשו המפורשים הלא מי האיש אשר יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאי ומקרא מלא הוא האנוש מא' יצדק ואם מעושהו יטהר גבר וכהנה כ"פ, וגם דמשמע דעון ביטול תורה קל הוא, ולפי הנ"ל יתבאר דפשפש ולא מצא ר"ל שלא מצא דעל העונות יתחייב עליהם עונש כטענת איוב כיון שהאדם מוכרח במעשיו על טבעו מצד הבריאה וההכרח לא יגונה וע"כ אמר בגמ'

יתלה בביטול תורה ר"ל דע"י התורה יוכל להתגבר על יצרו וא"כ תלוי בבחירתו לבחור בטוב ע"י התורה:

וזש"ה ויתרוצצו הבנים בקרבה, כשהי' עוברת על פתחי תורה יעקב מפרכס לצאת ועל פתחי ע"ז עשו מפרכס לצאת ותאמר א"כ היא טבע צדיקים וטבע רשעים, למה זה אנכי מה גבר בגוברין למה נתייחדתי משאר נשים ומהולל במעשים הלא הטבע היא כך והאדם מוכרח על מעשיו ע"כ ותלך לדרוש את ד' לבית מדרשו של שם ר"ל הבינה אח"כ דאף שברא הקב"ה יצה"ר ברא לו תבלין תורה והיינו לבית מדרשו של שם פי' עם התורה נוכל לבטל היצה"ר והבן:

ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר א"כ למה זה אנכי וגו' וצ"ב:

ויהי עשו איש יודע ציד, ויעקב איש תם, להבין מ"ש בכפילא איש בעשו וגם ביעקב אמרו איש, ונראה עפ"י דברי הגמ' (ע"ז י"ט) אשרי איש ירא ד' ופריך בגמרא אשרי איש ולא אשרי אשה, אמר רב עמרם אמר רב אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש עיי"ש:

ובזה יתבאר ע"נ דהנה כשראתה רבקה כשהיא עוברת על פתחי ע"ז עשו מפרכס לצאת עוברת על פתחי תורה יעקב מפרכס לצאת והיא סוברת שהוא עיבור אחד ואיכא מקום להרהר דהרמז בזה שהעיבור יש לו שני טבעיות דעת נערים ודעת זקנים דבילדותו לא יזכה הנער את ארחו ללילך בדרך טובים רק יסור מאחרי ד' עד כי יזקין ואז ישליך אולתו לשוב לעבודתו ית' שמו ולמשמרתו משמרת הקודש ע"כ אמרה למה זה אנכי דא"כ הוא דגם אשרי אם עושה תשובה לעת זקנתו ובא בימים ע"כ הפי' הוא אשרי איש ולא אשה ולמה זה אנכי ר"ל שהיא אשה ויאמר ד' לה שני גוים בבטנך הא' הוא צדיק גמור מעיקרו כשהוא איש בעודו בבחרותו ג"כ יצא כגבור לכבוש את יצרו ויהי עשו איש יודע ציד כשהוא איש הוא רשע ויעקב איש תם בעודו בכחו ותקפו גם הוא תם ויושב אוהלים באהלי של שם ועבר והבן:

א"י ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה פירש"י לציד ולרמות ויעקב איש תם, מי שאינו חריף לרמות קרוי תם, מלבד הפשוט אפ"ל כוונה אחרת בזה גם להבין מה שנקרא עשו איש שדה ויעקב יושב אוהל, ונראה לומר ע"ד דרוש קצת עפי"מ דאמרי' בגמ' (ב"מ ד' מ"ז) דבר תורה מעות קונות ומפני מה אמרו משיכה קונה גזירה שמא יאמרו נשרפה חטיך בעלי' וכו' ובגמ' בכורות (ד' י"ג) אמרי' לעמיתך בכסף ולנכרי במשיכה, נמצא מזה דלישראל מעות קונות מה"ת ובעכו"ם משיכה קונה ועיי' בחו"מ סי' קצ"ח ונ"ל הטעם לזה עפ"י מה שפירש רש"י דמשו"ה לר"ש אי קני במעות ולא במשיכה מוכר מצי הדר בי' ולא לוקח משום דעי"ז טרח מוכר ומציל מפני הדליקה משום שאם יוקירו יוכל לחזור

בהמקח ומימר אמר עדיין שכרי תלוי בהם, והק' בתוס' הכי תקנו משיכה בשביל אנשים שאינם מהוגנים דטרח ומציל לפי שאם יוקירו יחזור ויקבל עליו מי שפרע שצדיקים לא יחזרו לעולם אפי' אם יוקירו, ותי' דודאי לא תקנו אלא משום שאינם מהוגנים שיניחו פירות חבריהם לשרוף עיי"ש:

ובזה נ"ל הטעם דבישראל מעות קונות מה"ת כיון דמדאורייתא לא נחשד אחד מישראל לאינו הגון וכשר שיניח פירות חבירו לשרוף וכל ישראל בחזקת כשרות הם וע"כ בישראל מעות קונה אולם לא כן בעכו"ם שחשודים על הגזל מכש"כ לילך בערמימות ובדרך שאינו הגון וגם להניח טירות חבריהם לשרוף וע"כ דיניהם שפסקה להם התורה במשיכה דוקא ולא בכסף כדי שלא יאמרו נשרפו חטיך בעלי' ולא חלקה התורה בין אם ישראל קונה מהם חפץ או אם עכו"ם קונה מישראל, והנה מבואר הדין בסי' קצ"ח בחו"מ דמשיכה צריך להיות דוקא שלא ברשות המוכר וצריך להוציאו מביתו לסימטא מקום הילוך לרבים והפקר כמו שדה:

וזש"ה ויהי עשו איש יודע ציד פירש"י לצוד ולרמות וע"כ דינו כמו בעכו"ם דמשיכה קונה ולא מעות כדי שלא יאמרו נשרפו חטיך בעלי' איש שדה כשעסק במו"מ ולקנות דבר או איזה חפץ הי' דרך קנייתו בשדה דוקא מקום המוכשר לקנות במשיכה כי באהלו מקום דירתו ורשותו משיכה אינו קונה וצריך לקנות דוקא במקום הפקר ויעקב איש תם אינו חריף לרמות ודינו כדין תורה דמעות קונות וע"כ הי' קנייתו בביתו ובאהלו דמעות קונות בכל מקום שהוא והבן:

א"י ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה וגו' עפי"ד הגמ' (ברכות ד' ל"ד ע"ב) אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא פירש"י שכשהוא במקום צנועות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר, ובתוס' שם הק' והכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תעלה כדאי' שם (ד' כ"ד) עיי"ש ואפ"ל דאין ראי' מיצחק שהתפלל בשדה דלאו כל אדם יכול ליטול את השם כמו יצחק שהתפלל בשדה כיון דהטעם הוא שצ ר י ך ל ה ת פ ל ל ב מ ק ו ם צ נ ו ע ו ת כדי שיהי' עליו אימת מלך והנה יצחק הי' לו מדת היראה והפחד מכל האדם אשר ע"פ האדמה כדכתיב ופחד יצחק לכן גם בהיותו בשדה הי' לו יראה מאת רוממותו ית"ש אבל לא כן בשאר האדם הלואי שיהי' עליו אימת מלך אם מתפלל במקום צנועות וע"כ אין להתפלל במקום פרוץ כדאי' בגמ' עכ"פ נשמע דבשדה אינו חל אימת מלך כי אם במקום מוצנע והנה כתיב (ישעי' כ"ט) יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי' יראתם אותי מצות אנשים מלומדה ונשמע מזה דאם היראה אינה באמת ממעמקי הלב ומקרב איש אז גם מה שידבר בפיו לכבוד המקום

אינו רק משפה ולחוץ ולבו רחוק ממנו ית"ש, וז"ש ויהי עשו איש יודע ציד פירש"י לצוד ולרמות את אביו בפיו וכו' כסבור אביו שהוא מדקדק במצות ואמר הכתוב אשר לכן מה שדבר בענין איזה מצוה הי' רק במרמה ולא הי' פיו ולבו שוין מחמת שהי' לו מיעוט יראה ויעקב איש תם פירש"י כלבו כן פיו ר"ל כאשר בשפתיו כבד את ה' כן בלבו הי' צפון ליראה את השם הנכבד והנורא וזהו מפני שהי' יושב אהלים במקום מוצנע ועל כן הי' עליו אימת מלך ממ"ה ולבו נשא אל ה' יושב בשמים והנה יצחק אהב את עשו כי ציד בפיו ר"ל כי יצחק חשב על עשו בשבתו בכל עת בשדה היא מפני שגם עשו בא למדרגה כאשר יצחק אשר אין צריך להתעוררת ליראת השם ולכן הוא יושב בכל עת בשדה וא"כ אם הוא ביראה גדולה כ"כ אשר א"צ לשום התפעלות למדרגת היראה ובודאי אשר גם מה שידבר בפיו היא ג"כ בלבו ופיו יחדיו הם תמים למעלות השי"ת וע"כ אהבו כי ציד בפיו חשב שכל דבריו בודאי לשמים ורבקה אוהבת את יעקב כי הבינה אשר יעקב יושב באוהל מוצנע לכן פיו ולבו שוים ביראת ה' אבל עשו איש שדה יושב במקום פרוץ דבריו הי' לרמות ולבו רחוק מן השי"ת והבן:

ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו וגו' ופ' הת"א ארי מצידי הוי אכיל וצ"ב גם להלן מי איפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל וגו' וקשה הל' מכל ועיי' רש"י ונראה דהנה קודם חטא העגל הי' עבודה בבכורים ויתכן דיצחק לא אכל בשר כי אם מה שהקריב שלמים לה' ע"י עשו שהוא הבכור וכהן הי' קודם שמכר הבכורה ליעקב (וכן אי' בס' נחלת בנימין הובא במעשה רוקח פ' ויקרא דהאבות לא הי' אוכלים בשר תאוה דאז הי' היתר הבמות כמו במדבר עיי"ש) וז"ש ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו של יצחק היינו שהוא הביא את יצחק לאכול מן הקדשים ואכילת קדשים קלים מצותן באכילה ועל כן אהבו אביו וז"ש מי איפוא הצד ציד וגו' כיון שאינו עשו שהוא הבכור א"כ לא אכל מן הקדשים והיינו שאמר ואכל מכל מן הכל אפי' ממה שלא נקרב ממנו החלב ודם לה':

ויזרע יצחק בשנה ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה': ופירש רש"י אומד זה למעשרות הי', וקשה דאמאי לא הביא המקרא כמה הוציא לו הזריעות וממילא ידעי' עפ"י חשבון כמה הי' למעשרות דמאי נפקא לן המספר למאה דהרי העיקר בא ללמד ברכותיו כמה הי' עוד קשה דלכאורה הי' צ"ל קודם ויברכהו ה' ואח"כ וימצא מאה שערים דהא משום מה מצא מאה שערים בשביל ברכת ה' והו"ל להקדים העלול להעילה והמסובב להסיבה כדרך שכ' בכל מקום:

והנ"ל עפ"י דאי' בתפלה למשה (תהלים י"ח) בצר לי אקרא ה' ר"ל בצר לי אקרא רק לה' ומפרש ואל אלקי אשוע כ"ל מה שנוגע לו כאמרם המתפלל בעד חבירו והוא צריך

לאותו דבר הוא נענה תחלה וע"כ ישמע מהיכלו קולי ושועתי ר"ל מה שנוגע לי עכ"ד, וכן פי' בסה"ק אני לדודי אם כל כוונתי היא לא בעבור עצמי בשבילי הנוגע לי כ"א רק לדודי זה הקב"ה ר"ל מה שנוגע לכבודו ית"ש אז דודי לי הקב"ה יפנה אלי ויעשה רק למעני להנאתי ולטובתי, וזש"ה ויזרע יצחק וימצא בשנה ההוא מאה שערים ואומד זה למעשרות הי' ורמז הפ' כי יצחק אבינו ע"ה כל כוונתו רצוי' הי' וכל מה, שעשה אפי' בקניני עוה"ז עבור כן עשה כדי לעשות מזה נ"ר ליוצרו ולא למענו ובשבילו מה שנוגע לו לעצמו, וע"כ אמר הכ' וימצא מאה שערים היא המעשרות מה שקיים ע"י יגיעו וזה הי' תכלית כוונתו וכל חלק עמלו רק לקיים מצות הבוב"ה וע"כ ויברכהו ה' כיון שכל כוונתו לשמו יתב' ע"כ הוא נענה תחלה להתברך עד כי גדל מאוד והבן:

גשה נא ואמשך בני וגו' ויאמר הקול קול יעקב והידים ידי עשו ולא הכירו כי הי' ידיו כידי עשו וגו' ונ"ל ע"ד צחות עפי"ד הכלי יקר פ' שמיני עה"פ ואת הגמל כי מעלה גרה הוא דקשה הול"ל כי פרסה איננו מפריס שזה עיקר הטעם על הטומאה ולמה הזכיר את הסימן טהרה ופי' שסימן טהרה שבו מוסיף טומאה על טומאתו וזה מורה על כל מי שאינו תוכו כברו כמדת הצבועים המראים עצמם כשרים והמה בלי ספק גרועים מן הרשעים גמורים שנראה לעין כל שהם רשעים עכ"ד:

וז"ש גשה נא ואמשך כיון שיצחק סבר שהוא עשו אשר ציד בפיו והראה לו סימני טהרה אבא האיך מעשרין את המלח וכו' ע"כ אמר לו גשה נא ואמושך, ע"ד שפי' ימשמש במעשיו במעשים הטובים ומשמש אם נעשו כראוי כאדם המשמש בבגד אם הוא ממין הטוב וז"ש לו הקול קול יעקב אף כי בפיו ראה בו סימן ברכה וטהרה כמדתו של יעקב עכ"ז הידים ידי עשו ר"ל מעשיו שאינם טובים והם נקראים ע"ש הידים וע"כ לא הכירו פי' לא אהבו גם מה שנראה לעין לסימן טהרה כי גם זה סימן טומאה באיסור כולל ומוסיף כי יותר הוא רשע בהולך תמים לעין והוא כמדת הצבועים, ממי שהוא רשע גמור ר"ל, וע"כ אח"כ כאשר הרגיש יצחק שהוא תוכו כברו וכלבו כן פיו וראוי לברכה, ע"כ ויברכהו:

וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ד', במד"ר כגון יוסי משיתא ויקום איש צרורות עיי"ש ועי' ביפ"ת דדריש א"ת ריח בגדיו אלא ריח בוגדיו כמו שדרשו רז"ל פ"א דיני ממינות עכ"ל, וצ"ל מנ"ל לשנות הקריאה, ב) כריח שדה פירש"י וזה שדה תפוחים וצ"ב, ג) יש להבין הדמיון ריח בגדיו לשדה אשר ברכו ד', ונ"ל עפי"מ ששמעתי בשם אחד קדוש מדבר לפרש מ"ש במוצש"ק בזמירות יזכר לך עתה אתמול אשר דברת, כי ידוע ומקובל לנו כי באופן אחר לא נוכל לקבל הארת אור שב"ק

ולטעום מעין עוה"ב שבת מנוחה מחדותא דמלכא כי אם באם נפשפש במעשיני ערב שבת עם חשיכה מה שעבר עלינו בששת ימי המעשה ולקבל על עצמינו מעתה לעבוד הבוב"ה מעתה עבודה תמה וכו' ואז כשנגיע לידי מדה זו נהי' כלי מוכן ומוכשר לקבל טהרה מקדושת אור שבת קודש וע"כ הרי אלו באזהרה במוש"ק השמר לך פן תשכח את הדברים אשר קבלת עליך מיום השישי קודם הכנסת כלה וזהו יזכר לך עתה ר"ל מאתחלתא דימי החול אתמול אשר דברת ע"כ:

ועפי"ז נ"ל לפרש הגמ' תניא אר"ח חייב אדם למשמש בגדיו ע"ש עם חשיכה אמר ר' יוסף הלכתא רבתא לשבתא, ויל"ד אמאי דוקא זה הלכתא רבתא לשבת יותר משאר פרטי דינים, ועפ"י האמור יתבאר דהנה ידוע מה שפי' בזוה"ק וירא ני את יהושיע כ"ג לבוש בגדים צואים דאם אדם עושה מצות עושה מלבושים נאים לנשמה ואם עושה עבירות עושה מלבושים צואים לנשמה, וע"כ אמר בגמ' חייב אדם למשמש בגדיו ע"ש עם חשיכה ר"ל שימשמש את המלבושים שלו לנשמה אם עשה בגדים טובים או בגדים צואים אמר ר' יוסף הלכתא רבתא לשבתא ר"ל בלי זה א"א לסבל נועם שבת כאמור:

וזש"ה וירח את ריח בגדיו ר"ל מעשיו ובמדרש א"ת בגדיו אלא בוגדיו ר"ל דגם אם עבר ואח"כ תיקן מעשיו אהני לי' ג"כ וע"ז פירש"י כריח שדה אשר ברכו ד' וזה שדה תפוחים כידוע מאמר הזוהר בי' בלילה מתברכא מטרוניתא וכלהו חקל תפוחין ר"ל בשבת קודש בהכנסת כלה היא יסוד וההערה זו בתיקון בגדיו כנ"ל ותבן:

ויתן לך האלקים מטל השמים וגו' ואיתא במדרש מטל השמים זה ציון כדכתיב כטל חרמון שיורד על הררי ציון ומשמני הארץ אלו הקרבנות ורוב דגן אלו הביכורים ותירוש אלו הנסכים, וצ"ב דהא משמע מדכתיב אח"ז יעבדוך עמים, שהברכות האלו הם מתענוגי עוה"ז, ונראה עפימ"ש בגמרא (ר"ה דף ט"ז) אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שיתברך לכם תבואה שבשדות הביאו לפני ב' הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה עיי"ש נשמע מזה דהמצות הם פועלים להתברך על ידם לעושיהם וזה שאמרו ג"כ בגמ' (ברכות דף ל"ה) אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה כו' תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, הכוונה שמקריבין עומר בפסח עי"ז נתברך התבואה שבשדות ומלאכתן נעשית מאליהן בתוספת ברכה ומרובה: וז"ש המדרש מטל השמים זה ציון ומשמני הארץ אלו הקרבנו' ר"ל כיון דישראל השוכנים בציון ואין לך מצוה גדולה מזו כיון ששם שכינת עוזו ומשכן כבודו ית"ש ומתענגים שם מזיו השכינה וגם מקריבין לפניו זבחי רצון אלו קרבנות ע"כ יתברכו בציון בטל השמים ובזכות הקרבנות יתברכו

במשמני הארץ ורוב דגן וכו' וא"כ כוונת הכתוב בברכות אלו מעניני עוה"ז ובאים בזכות המצות כדאיתא בגמ' הנ"ל שבזכות עומר בפסח נתברך תבואה שבשדות:

א"י לפ' הגמ' הנ"ל גם מה שפירש"י והוא ג"כ מדברי המד"ר ויתן לך האלקים יתן ויחזור ויתן וצ"ב למה לא יתן הכל בפעם אחד הלא הקב"ה כל יכול, ונראה עפימ"ש א"ז זצ"ל ביש"מ פ' בשלח לפרש הפ' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא, ופירש"י שלא ילקטו היום לצורך מחר, וקשה הי' ראוי לומר ולקטו בכל יום ופי' שם דהנה יעקב ועשו חלקו עוה"ז ועוה"ב והנה מה שלוקח יעקב מעוה"ז כדי שיוכל לעבוד הש"י דאם אין קמח אין תורה וכן לעשות מצוה ליתן צדקה וכדומה וגם אם יש לו עשירות לרוב הרי הוא נסיון העושר ואם עומד בנסיון הרי הוא הדרך להגיע לעוה"ב ודאי שלא ינוכה שכרו לעוה"ב, והנה דרשו חז"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם: וז"ש הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ושמא תאמר כי הוא ברעה ח"ו שיטלו חלקם בעוה"ז כנ"ל לזה הבטיח הקב"ה ולקטו דבר יום ביומו ולא שלמחר היום ומפרש הטעם למען אנסני הילך וגו' כי בזה גופא יש תורה ומצות וכיון שצורך התורה היא אין לנכות וראוי לקבל שכר העוה"ב אף אם יטול בעוה"ז עכ"ד הקדושים בקיצור:

ובזה יתורץ דברי רש"י יתן ויחזור ויתן היינו יתן לך בעוה"ז ועכ"ז שכרך לא ינוכה לעוה"ב ויחזיר ויתן היינו לעוה"ב, מטל השמים זה ציון, ומשמני הארץ אלו הקרבנות ר"ל כיון דכל אלו הברכות גם מה שהם מעניני עוה"ז הם גופו תורה ומצות וצורך גבוה הוא והיינו מטל השמים זה ציון ומשמני הארץ מביאים קרבנות ומרוב דגן מקיימין מצות ביכורים וכו' וע"כ יתן לך בעוה"ז ויחזור ויתן לעוה"ב בלי שום נכיון עבור מה שלקח בעוה"ז:

א"י על המדרש ופירש"י הנ"ל עפי"ד הר"ם אלשיך עה"פ א' יחננו ויברכנו וגו' כלומר אם א' שהוא מדה"ד יסכים עם מדה"ר ויחננו ויברכנו אז יאיר פניו אתנו וגם סלה כי הוא יעשה נצחיות:

ואא"ז זלה"ה בייט"ל פ' מטות עה"פ נקום נקמת ב"י הוסיף על דבריו שלזה שמדה"ד יסכים למדה"ר היפך טבעו לזה צריך לעבוד את הש"י היפך טבע העולם והוא כאשר ישאל דבר מאת האלקים לא יתכוין להנאת עצמו כ"א למען יתקדש שמו יתברך וזה שגמר אומר כי אין כוונתו כ"א לדעת בארץ דרכך, וז"ש ברוך הוא אלקינו דייקא אשר טוב גמלנו וכו' אז אלה וכאלה יוסיף עמנו וגם נצחיות כי אין כוונתי למעני כ"א להגדיל שמו הגדול עכ"ד (ועי' מ"ש בדרוש לר"ה):

ועפי"ז יתורץ דהנה יל"ד במה שאמר הכתוב ויתן לך האלקים דהול"ל ה' דהוא מדה"ר אך דיצחק רצה לברך את בנו לא את עצמו בלבד כי ברכה נצחיות לו ולזרעו אחריו ע"כ ברכו אשר מדה"ד שהוא אלקים יסכים לברכה אשר ברכו אביו כדי שיהי' ברכה נצחיות, וזה שכתב רש"י ויתן ויחזור ויתן והיינו כיון שהוא מדה"ד הברכה אין לה סוף והנה לפי' הנ"ל בייט"ל דלזה שמדה"ד יסכים להברכה צריך לעבוד להשי"ת באופן זה כאשר ישאל מאת ה' לא יתכוין להנאת עצמו כ"א למען שבזה יתקדש שמו ית' וע"כ אמר במדרש מטל השמים זה ציון ומשמני הארץ אלו הקרבנות וכו' היינו דעיקר הברכה אשר הי' מתאוה יעקב לקבל הוא כדי לעבוד בזה להשי"ת וע"כ ברכו יצחק אשר מדה"ד יסכים על הברכות דאם אינו מכוין בשאלתו להנאת עצמו הברכה אין לו סוף והבן

ספר עצי חיים על התורה - פרשת ויצא

ויצא יעקב וגו' פירש"י הזכיר יציאתו מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם וכו' והקשו המפורשים הלא יצחק נשאר בבאר שבע, גם להלן אכן יש ה' במקום הזה וגו' מה כורא המקום הזה אין זה כי אם בית א', וקשה למה בשביל שהוא בית א' הוא נורא, וגם מה שאמר בלשון שלילה אין זה כי אם דהל"ל זה בית א' ונראה עפימש"כ בס' פנים יפות פ' ויגש עה"פ ויהי ה' את יוסף עפימש"כ רז"ל כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם ומשעת מכירת יוסף התחיל הגלות ולכן נסתלק השכינה מיעקב עד ששמע מיוסף וקבל עליו הגלות לירד למצרים אז שרתה עליו שכינה כדכתיב ותחי רוח יעקב אביהם חיות אמיתי מרוח הקודש עכ"ד, ובזה י"ל הענין בעת חורבן בית מקדש בעוה"ר מה ששפך חמתו על עצים ואבנים ועלה לשריפת אש משום שגלו ישראל ושכינה הלך עמהם ונשאר מקום המקדש פנוי בלי השראת שכינה וע"כ באו גוים בנחלת קדשו והיה להם שליטה לעשות מה שלבם חפץ כיון שכבר נסתלק שכינה משם וכמו שאמרו רז"ל לא המקום מכבד את האדם וכו' כשהי' השכינה על הר סיני נאמר השמרו לכם וגו' נסתלקה השכינה במשוך היובל המה יעלו בהר, והנה אמרו רז"ל (יומא דף ס"ט) משה אמר הא' הגדול הגבור והנורא ואתא ירמי' אמר עכו"ם מקרקרין בהיכלו אי' נוראותיו אתו אנשי כנה"ג אמרו אדרבא אלו הם נוראותיו שאלמלא נוראותיו אומה אחת איך יכולה להתקיים בין שבעים אומות עיי"ש וז"ש ויצא יעקב וגו' פירש"י יציאת צדיק מן המקום עושה רושם היינו כיון שיעקב הוצרך לגלות ממקומו וגלה שכינה עמו ונסתלקה משם שכינה וע"כ נעשה רושם מקום פנוי שהי' שם קודם השראת שכינה ופנה זיוה והודה והדרה היינו השכינה שהלכה עם יעקב בגלות ואמר א"כ יש ה' במקום הזה שהרגיש

יעקב אשר השכינה עמו בגלותא ואמר מה נורא המקום הזה אין זה כ"א בית א' לשון שלילה כי בכל מקום שהוא שם בית א' כי השכינה מלוות אותו בכ"מ שהוא בגלות וע"כ מה נורא המקום הזה שזה הוא נוראותיו אשר השכינה הולכות עמנו בגלות להצילנו שה אחת בין שבעים זאבים והן הן נוראותיו והבן:

ויצא יעקב וגו' ובמדרש אשא עיני אל ההרים וכו' ונראה לפרש עפימ"ש א"ז ז"ל בייט"ל פ' בראשית להבין דברי רש"י בראשית ברא א' בתחלה עלה במחשבה לברוא במה"ד ראה וכו' ושיתף מדה"ר וכו' והקשו וכי שייך שינוי רצון אצל השי"ת וכ' עפי"ד הסדש"ש לפ' מה דכתיב מי הקדימנו ואשלם אחז"ל אמר הקב"ה מי עשה מזוזה עד שלא נתתי לו בית ציצית עד שלא נתתי לו בגד וכו' ענינו כי בכל דרכך דעהו ובכל הענינים אפי' במילי דעלמא צריך לקבוע במחשבתו בראשיתו כדי לקיים בו מצות בוראו עד"ז כשבונה בית תהא עיקר כוונתו כדי לקיים מצות מזוזה ומעקה קודם שנתן לו הקב"ה בית וציצית קודם הטלית וע"ז נאמר מי הקדימנו ואשלם עפ"י הדין ואם אינו מקיים המצוה כי אם אחר שמקדים לו הקב"ה לתת לו בית וטלית אינו מגיע לו שכרו כי אם בחסד ורחמים עיי"ש באורך, וזהו שאמר בראשית כלומר בשביל ראשית מי שמקדים לקיים המצוה במחשבה בראשית המעשה ברא אלקים הוא יכול להתקיים עפ"י הדין וז"ש בתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד והטעם את השמים ואת הארץ כלו' מפני שמקדים האדם דבר השמימי לדבר הארצי אך ראה כי בני עלי' המה מועטים לתקדים המצוה טרם עשותו המעשה לכן שיתף מדה"ר והיינו דכתיב ביום עשות ד' אלקים ארץ ושמים כלומר שמקדים דבר הארצי לדבר השמימי עכ"ד ז"ל, וזשה"כ אם יהי' אלקים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש היינו מה שיהי' לו ולא יחסר כל בו יהי' מבחי' א' שמגיע לו ממה"ד בשביל שהקדים המצוה במחשבה קודם המעשה והיינו ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך שיקיים בכל דרכיך דעהו אשר גם בדרכיו בתחלה כשהולך לעשות המעשה יהי' עד"ז שכל מה שעושה הכוונה בזה ראשיתו לה' ושבתי בשלום וגו' וע"ד שכ' באלשיך א' יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה הכוונה שאם הברכה בא ממדה"ד אז היא לעולם כי אם באה ממדה"ר יש לחוש פן יקטרגו ח"ו עליו שאינו כדאי אבל אם מה"ד יחננו אז היא סלה כיון שאין עליו קטרוג עכ"ד וז"ש ושבתי בשלום כי אם הברכה תבא ממה"ד אז בוודאי לא תמוש ממני הטובה לעולם וע"כ ישוב בשלום שלא יופסק ממני הברכה וז"ש המ"ר אשא עיני וגו' מאין יבא עזרי וגו' היינו במה מגיע לי השכר בדין ולא מצד החסד והרחמים ואמר עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ ר"ל במה שהאדם

מקדים השמימי לארצי ואז גם בראשית המחשבה מקדים לקיים מצות בוראו בזה מגיע לו השכר בדין ויטול שכרו לעולם:

ויצא יעקב וגו' במדרש אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי אליעזר וכו' מה כתיב בי' וכל טוב אדוניו בידו ואני אין בידי לא נזם ולא צמיד חזר ואמר לית אנא מוביד סברי מן ברי' עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ: ונ"ל עפי"ד הגמרא קידושין יצרו של אדם מתגבר עליו בכ"י ואלמלא הקב"ה עזרו אין יכול לו, ועוד שם לעיל מיני' אמרו בראתי יצה"ר בראתי תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו, וז"ש אשא עיני אל ההרים דקאי על היצה"ר שנקרא הר כאמרם ז"ל וקראו בלשון רבים ההרים כיון שנתחדש עליו בכל יום וא"כ מאין יבא עזרי מי יוכל לעמוד מפניו, עזרי מעם ד' ר"ל כיון שהקב"ה עזרו וע"כ יוכל לנצחו וגמר אומר עושה שמים וארץ יובן עפימ"ש בזוה"ק בהקדמה (ד"ד) וכן כל מלה ומלה דחכמתא איתעבדין רקיעין קיימין בקיומא שלים קמי עתיק יומין וכו' ועל דא כתיב כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני, עשיתי לא כתיב אלא עושה דעביד תדיר מאינון חידושין ורזין דאורייתא וכו' וזש"ה עושה שמים וארץ ר"ל בכל פעם ובכל עת עי"ז דעוסק תדיר באורייתא ובזה יוכל האדם לכבוש ההרים הרמים להמלט מעצת היצה"ר והבן: וז"ש המדרש אשא עיני אל ההרים דא יצה"ר, מאין יבא עזרי עפימ"ש המהר"ם מלובלין על הגמ' (תענית דף כ"ה) בעובדא דר"א בן פדת דהוי לי' דחיקא שעתא וכו' א"ל ניחא לך דאחריב עלמא והדר איברי וכו' שני דחייא נפשין או דחיינא א"ל דחי' א"ל אי הכי לא בעינא, דעיקר רצונו של ראב"פ שלא יהי' לו עניות דהי' ירא שלא יעביר אותו על דעתו ועל דעת קונו וכששמע דמה דחי' כבר נפשין א"כ עברו רוב שנותיו ולא חטא שוב לא יחטא וע"כ אמר א"ה לא בעינא:

וז"ש יעאע"ה אליעזר מה כתיב בי' וכל טוב אדוניו בידו ר"ל אף כי גם הוא הלך מקודם לחו"ל לא ירא לנפשו פן יחטיאו אותו יושבי הארץ וילמוד ממעשיהם גוש אויר ארץ העמים אבל אני אין בידי לא נזם וכו' וירא לנפשו פן יגרום לעצמו רעה בצירוף מה שעניות מעביר ע"ד קונו כנ"ל חזר ואמר לית אנא מוביד סברי מן ברי' ר"ל כי בטוח אני שלא יאבד אמונתי וסברי מעם הקב"ה רק תמיד אהי' דבוק ביראת השם עד עולם עזרי מעם ד' עושה שמים ר"ל ע"י התורה דבזה נברא שמים בכל עת ובכל פעם בזה אוכל להנצל ולכבוש את היצה"ר והבן:

א"י עפי"מ דאמרי' בגמ' (שבת פ"ח) אמר חזקי' מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה ולמה יראה כדר"ל דאמר ר"ל מאי ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ה' יתירה למה

לי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימים ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו:

ובזה ביאר הרב החיד"א זלה"ה במה שחקרו קדמונים דיעקב ועשו אחים שחלקו, עוה"ז נטל עשו והעוה"ב נטל יעקב וא"כ איך מצאנו ידינו ורגלינו לעשות חיל ולאכול חלב הארץ ויאמר האומר כי גזל בידינו אבל רוח חכמים נוחה דאלמלא קבלו ישראל התורה מוט התמוטטה הארץ נמוגים הארץ וכל יושביה ונמצא דהעולם הי' אבד ובאו ישראל וקיימו העולם ומלואה והו"ל כדין המציל מזוטו של ים ומשלילות של נהר, וזש"ה אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי עכ"ד ז"ל, ובזה יל"פ המדרש הנ"ל דכשראה יעקב אבינו ע"ה אשר אליפז גזל ממנו כל הונו ורכושו הבין כי לא דבר ריק הוא ולא בחנם עלתה לו כך וע"כ שפט בדעתו כי בדין הוא יען כי העוה"ז נפל בגורלו של עשו ואין לו חלק ונחלה בו ואח"כ כאשר בא בית מדרשו של עבר חזר ואמר לית אנא אוביד סברי מן ברי' עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ ר"ל כי עתה מגיע לו בדין גם מעוה"ז כי הוא המקיים את השמים וארץ ע"י שלמד תורה ואם לא בריתי וגו' חקות שמים וארץ לא שמתי והו"ל כמציל מן הים כנ"ל והבן: והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, יתבאר עפ"ד א"ז זלל"ה ביש"מ פ' בראשית הלא אם תטיב שאת, כי לפעמים היצה"ר מדיח את האדם מדרך הטובה בהראות לו שפלותו ופחתותו כמ"ש העקידה שער ס"ז מחויב השקפת האדם אל החלק המעולה שבו ולא אל חלק הפחות עיי"ש וזה שמזהיר הכ' דלטוב ישא א"ע ויאמר הלא אני חלק אלקי ממעל עכ"ד ז"ל וזהו ע"ד שכתוב ויגבה לבו בדרכי ה' וז"ש והנה סולם מוצב ארצה ירמוז על האדם אף שהוא מוצב ארצה שצריך לאחוז במדת ענוה להשפיל עצמו עדי ארץ כמו"ש חז"ל מאד מאד הוי שפל רוח עכ"ז לפעמים יראה האדם לחלק הטוב והמעולה שבו והיינו וראשו מגיע השמימה שיאמר האדם הלא אני חלק אלקי ממעל בשמים והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו כי לפעמים דרך העבודה של הצדיקים שנקראים מלאכי אלקים ע"י שרואים את עצמם בבחי' ירידה כאלו הם אינם מאומה וכאפס בעיניהם ולפעמים עולים היינו לטובה מגביהים עצמם:

וזש"ה אח"כ וישא יעקב רגליו פרש"י נשא לבו וכו' היינו שלמד ממה שנאמר לו בחלום והנה מלאכי אלקים עולים וגו' וכמו"ש ויגבה לבו בדרכי ה' וכמש"ה הלא אם תטיב שאת וע"כ משו"ז נשא ויגבה לבו בדרכי ה': ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה וגו' אין זה כי אם בית אלקים וגו' והדקדוק ידוע למה אמר בלשון שלילה אין זה כ"א ב"א הול"ל זה בית א', והנראה עפימ"ש א"ז זצ"ל בייט"ל פ' יתרו עה"פ ויקח יתרו וגו'

לפ' הפ' ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד בהקדם לתת טעם לשבח על שנקרא לחם הפנים כי גלוי וידוע שהאדם צריך לעבוד את בוראו בכ"ע ובכל שעה אפי' בעת אכילתו ושתייתו יהי' כוונתו לשמים ולבו יהי' דבוק בו ית' וזו אחת מעבודות הקשות ולאו כל מוחא סביל דא אמנם לחם הקדוש הנערך על השלחן הטהור בביהמ"ק נתקדש בקדושה של מעלה עד שהי' ניקל על האדם לאכלו בקדושה לשם ה' לא למלאות תאותו ח"ו נמצא בעת אכלו הי' לו לאותו לחם ב' פנים גשמי ורוחני, וז"ש לחם פנים שיהי' לו שני פנים כי תהי' לפני תמיד אפי' בעת אכילתך ע"ד שויתי ה' לנגדי תמיד עכ"ד ז"ל ע"ש, והנה ביעקב אבינו ע"ה אף שבודאי הי' כל מעשיו לש"ש בלתי לד' לבדו עכ"ז דבר שאין בנקל לעשותו ולקיימו כגון זה לכוין לשם ה' באמת בכל דבר שאין עושה להנאת עצמו בודאי צריך יגיעה רבה לעבדה ולשמרה: וזש"ה ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה פי' שהרגיש שאף בלי יגיעה הי' בנקל לו לכוין לישן לשם ה' וכמו"ש בשו"ע או"ח סי' רל"א דגם כשצריך לישן אם עשה להנאת גופו אינו משובח אלא יתכוין לתת שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות שלא תטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה עיי"ש וע"כ אמר יעקב כשהקיץ משנתו אכן יש ה' ר"ל על כוונתו הזכה שישן לשם ה' והבין כי זה גרמא לו יען שהי' במקום שעתיד להיות מקום המקדש ומקומו זכה לי' כיון ששם בנקל על האדם לעשות הכל בקדושה לשם ה' ולא למלאות תאותו כמו שמצינו שעל זה היה נקרא לחם הפנים כיון שנתקדש שם במקום הזה בקדושה של מעלה וע"כ אין זה כ"א בית אלקים ר"ל בית הזה אינו כי אם בית אלקים ואינו משתמש לחולין כלל דגם כל עשיית גשמי נתקדש שם בכוונה לשם ה' וע"כ אינו רק בית אלקים ואין לאחרים חלק בו כלל רק כולו לגבוה סלקא כיון שהכל הולך אחר הכוונה: ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כ"א בית אלקים וזה שער השמים, ודקדקו המפורשים מה הי' המורא הגדול מן המקום הזה, גם אמרו בלשון שלילה אין זה כ"א הול"ל זהו בית אלקים, גם יל"ד דקודם כתיב בית אלקים אח"כ וזה שער השמים דבית הוא מבפנים ושער הוא בחוץ מקום הכניסה לבית, גם דהול"ל אין זה כ"א בית אלקים ושער השמים ותיבת וזה היא כשפת יתר לכאו':

ונראה עפי"ד הגמ' (חגיגה דף ה') במאי דכתיב עוז וחדוה במקומו וכתיב המשל ופחד עמו דבבתי בראי חדוה במקומו ובבתי גואי המשל ופחד עמו, ובזה פי' ביע"ד אמרם ז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, יבואר הדבר כי הבע"ת מה לו לשמחה והוא באימה ופחד וע"כ אין לו מקום בבתי בראי אך הקב"ה חותר חתירה וכו' להכניסו בבתי גואי אבל הצדיקים גמורים עובדים את ה' בשמחה

בבחי' בתי בראי לא עביד הקב"ה ניסא למגנא להכניסם לבתי גואי עכ"ד ועיין ביש"מ פ' יתרו הדרך הרביעי:

והנה אא"ז זלה"ה בס' רב טוב ריש הפרשה פי' ויצא יעקב וגו' וילך חרנה עפי"מ שפי' מאמרם האי ת"ח דרתח אורייתא קא מרתחא לי' היינו שמכח אש התורה כועס על עצמו שנדמה לו שאינו יוצא ידי חובתו כראוי לו וכאלו הוא מלא עון וכ"כ יעקב הלך לחו"ל בכעס על עצמו כי שפט בדעתו מסתמא עונותיו גרמו לו לצאת מא"י לחו"ל עכדה"ק:

ולפי"ז י"ל דכ"ז שהי' יעקב בא"י ובבית עבר ועבד את ה' בשמחה הי' בבחי' בתי בראי כנ"ל דלמה יעשה לו ניסא להכניסו בבתי גואי אבל אח"כ בצאתו לחו"ל שכעס ע"ע אודות עונותיו שגרמו לו והי' באימה ופחד לפני דר עליון וא"כ הי' בבחי' גואי כי לא הי' לו עוד מקום בבתי בראי: ועם זה ית' משאה"כ ויקץ יעקב משנתו וגו' ויל"ד למה ביאר הכ' שאמר כן כשהקיץ ממשנתו, ב) אכן יש ה' במקום הזה וקשה הלא מלא כל הארץ כבודו, וי"ל דיעקב כשנתעורר בתשובה ע"י שהוצרך לצאת מא"י ועי"ז הי' בבחי' בתי גואי וע"כ אמר הכ' ויקץ יעקב משנתו היינו שנתעורר בתשובה ע"ד שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה עורו ישנים משינתכם ולכן אמר אכן יש ה' במקום הזה ר"ל על ידי התשובה הי' בבתי גואי וא"כ יש ה' במקום הזה דייקא דהא עד אותו זמן הי' בבתי בראי ולא במקום ה' היינו בבתי גואי אבל השתא הכא הוא במקום ה' היינו בבתי גואי ואנכי לא ידעתי כלו' שלא ידע ממדה הזאת כי צדיקים גמורים שעובדים את ה' בשמחה לא יבואו לזה המקום בבתי גואי רק השתא הי' בבתי גואי וזש"ה וירא ויאמר מה נורא המקום הזה היינו שהי' בבתי גואי ושם המשל ופחד עמו ע"כ הי' ירא לנפשו במדה אשר משתמש שם ויאמר מה נורא כנ"ל וע"כ אמר בלשון שלילה אין זה דהא מן המדה אשר משתמש שם היינו היראה מזה מוכח דהוא בתי גואי והוא בית א', וזה שער השמים ר"ל וזה המדה ומקום אשר הי' שם בתחלה כשעבד את ה' בשמחה הי' רק שער השמים אבל זה כיון שהוא נורא הוא בית א' בתי גואי והבן:

מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית א' וזה שער השמים ודקדקו המפורשים הלשון שלילה אין זה, דהל"ל זה בית א' גם לפ' דברי רש"י וזה שער השמים, וי"ל עפ"י השל"ה עה"פ הבה לי בנים וגו' לפי שחשבה שהשי"ת מונע ממנה פרי בטן מחמת שמתאווה הקב"ה לתפלתו של יעקב כאמרם ז"ל למה נעשו אמותיהן של ישראל עקרות מפני שהקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים וע"ז השיב יעקב שזה הוא בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו אבל בחו"ל הניתן תחת שרי מעלה אין הקב"ה מייסר את הצדיק מפני שחושק לתפלתו כי אולי יפסיקוהו עוברי דרכים הם שרי החיצונים וז"ש התחת א'

אנכי פי' וכי אני בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו וכו' יעי"ש, ה היוצא מדבריו דבא"י לפעמים מייסר את הצדיק מפני שחושק לתפלתו כי שם יתקבל תפלתו בטח באין שטן ופגע רע וז"ש מה נורא המקום הזה פי' כיון שהוא בא"י לכן הוא נורא ר"ל שיש שם לירא אולי את אשר יאהב ה' יוכיח מפני שהקב"ה מתאווה לתפלתו ולא יפסיקוהו המסטינים כיון שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו ואין זולתו, וזש"ה אין זה כי אם בית א' בעצמו ולא תחת שרי מעלה וע"כ וזה שער השמים כפרש"י לעלות לעלות התפלה השמימה ולא יפסיקוהו דרכים כיון שהוא רק בית א' ואין בלתו:

עוברי אם יהי' א' עמדי ושמרני בדרך הזה וגו' והי' ה' לי לא' פירש"י בשלום שלם מן החטא, והי' ה' לי לא' שלא ימצא פסול בזרעי יל"ד מנ"ל דבשלום משמע שלם מן החטא, וגם מהיכא דייק לומר דהכוונה שלא ימצא פסול בזרעו דכל הדברים האלו לא נכתב במקרא וצ"ב, ונ"ל עפמש"כ ביש"מ פ' כח עה"פ אלה תולדות נח וגו' ואמרו ז"ל במדרש דנח מצא חן בזכות תולדותיו, דהנה בגמ' פ"ק דע"ז אמרי' דהא דאמרי' משניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע היינו דוקא בצדיק שאינו גמור אבל בצדיק גמור אף שניתן רשות למשחית ח"ו הוא מבחין, וזש"ה אלה תולדות נח היינו שתולדותיו גרמו לו שינצל מאף כדברי המדרש וש"ת למה לא בזכות עצמו והלא בצדיק גמור ל"ש אינו מבחין וראוי להנצל בעת הזעם לזה אמר איש צדיק תמים הי' ר"ל הא דנחשב לצדיק תמים היינו צדיק גמור בדורותיו ר"ל עם צירוף דורות העתידים לצאת ממנו ועל ידם נתעלה מדרגתו יותר ממה שראוי לו ולכך נחשב לצדיק תמים ומפרש מה הי' חסר להשלמתו שלא יחשב לצ"ג ע"ז אמר את הא' התהלך נח דהיינו שהי' צריך סעד לתמכו ולא מעצמו ולכך בלי תולדותיו לא נחשב לצדיק גמור עכ"ד בקיצור ובזה ית' דברי הכ' אם יהי' א עמדי ושמרני בדרך הזה, היינו שהשי"ת ישמור אותו שלא ילמוד מדרכי לבן ומעשיו הרעים, ושבתי בשלום אל בית אבי, שלום מן החטא ר"ל אף שהשי"ת ישמור אותו ויהי' בסעד לתמכו לילך בדרכיו וא"כ אינו נקרא שלם ותמים ר"ל צדיק גמור עכ"ז ישוב בשלום להיות נקרא שלם וצדיק גמור ולזה אמר והי' ה' לי לא' ופירש"י שלא ימצא פסול בזרעי ר"ל ע"י תולדותיו ודורותיו עד סוף כל הדורות עי"ז יהא נקרא שלם ותמים אף שלא ילמוד מדרכי לבן רק בעזר הי"ת עכ"ז יהי' צדיק גמור בזכות דורותיו:

ושבתי בשלום וגו', פירש"י שלם מן החטא והי' ד' לי לא', פירש"י שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, יש להבין מנ"ל לרש"י לפרש בשלום שלם מן החטא, גם האיך נרמז בקרא והי' ה' לי לא' שלא ימצא פסול בזרעו, גם השייכות למה דמסיים עשר אעשרנו לך:

ונ"ל עפ"י שפי' א"ז זצ"ל בס' ייטב לב פ' חיי עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא עפימש"כ בהקדמת חתם סופר והותירך ד' לטובה בפרי בטנך, בהקדם מ"ש הרמב"ם לבנו דע בני כי האדם המסכן בזה העולם השפל אין לו מנוחה ואשרי למי שחתמו ימיו מהרה עכ"ל, ומעתה יפלא הלא עינינו רואות אשר גם השרידים אשר ד' קורא גם המה ינובון בשיבה ובלי ספק כי השלימו נפשותם בימי נעוריהם ולהיכן אריכות ימים של אלו, אמור מעתה כי אינם לטובת עצמם כי כבר השלימו עצמם אך הי"ת מניחם עוד על האדמה לטובת זרעיהם ותלמידיהם וצאצאיהם אשר גם המה יציקו מים ע"י להשלים נפשותם וז"ש יקימך ד' לו לעם קדוש וגו' ונהי' בתכלות השלימות בעצמותם ועכ"ז והותירך ד' לטובה בעוה"ז בפרי בטנך כלומר בעבור פרי בטנך עכ"ד ודפח"ח, עיי"ש:

ונקדים עוד מש"כ הרמ"א פי' נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו וגו' ותורף הדברים שהי"ת נותן לבעה"ב למען יתן לעניים נתן לך למען תתן משלך ולכן ולא ירע לבבך וגו' ועד"ז למי שכבר השלים נפשו הי"ת נותן לו אריכת ימים ושנים למען ישפיע מטובו להשלים לזולתו והוא ממש בדרך צדקה שמשפיע ד' לבעה"ב בשביל העני וזה אמרו עטרת תפארת שיבה, שהילדות לא ביישה את השיבה שכבר השלימו עצמם בילדותם, אז השיבה בדרך צדקה תמצא היינו למען אחרים וכנ"ל עכ"ד זצ"ל, ונקדים עוד מ"ש בייטב לב פ' תולדות בשם אאזצ"ל הגה"ק מו"ה אלעזר ניסן לפ' אמרו ראה ראינו כי ד' הי' עמך וגו' ונשלחך בשלום אתה עתה ברוך ד' עפ"י מאמרם לא יאמר לחבירו לך בשלום שהרי דוד אמר לאבשלום לך בשלום והלך ונתלה אנא לך לשלום והטעם כי בשלום משמע שכבר הוא בשלימות גמור ובעודו חי אינו בטוח אם הוא בשלימותו לזה יאמר לו רק לך לשלום, אמנם יצחק אבינו בטוחים הי' בו שכבר הוא בשלימות גמור ע"כ אמרו לו בשלום דייקא ומזה הבינו כי ד' עמו שהרי אמרו לו בשלום ועכ"ז עודנו חי ברב עשרו ולא נחסר לו מאומה וז"ש ראה ראינו כי הי' ה' עמך כי הלא נשלחך בשלום ועכ"ז ועכ"ז אתה עתה ברוך ה' והבן עכ"ד ודפח"ח עיי"ש ועפ"י הדברים האלה ית' הפ' ושבתי בשלום פי' רש"י שלם מן החטא כי הלשון בשלום משמע שהוא בשלימות גמור כנ"ל והי' ד' לי לא' ירצה כי ה' יהי' עמדי היינו שיהי' בחיים חיותו וקשה אם כבר השלים נפשו להיכן אריכות ימים לו וכדברי הרמב"ם הנ"ל וע"ז פירש"י שלא ימצא פסול בזרעו היינו לגדל בניו לתורה ועבודת הי"ת לנטוע בהם נטע נעמן ולא לעבודת עצמו כ"א להשפיע מטובו לזולתו לבניו אחריו וגמר אומר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך רומז למצות צדקה כנ"ל בשם האלשיך שיוכל להשפיע לזולתו והיינו כנ"ל שיהי' בחיים כדי להטיב מטובו לזרעו אחריו והבן:

ושבתי בשלום אל בית אבי וגו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, ודקדקו המפו' מה הוא הרבותא ליעקב שיתן מעשר, וגם למה רק זה בחר לו יעקב לנדור נדר לה' שיתן מעשר: ונראה עפימ"ש בס' אגרא דפרקא בשם כתבי מוהר"ש ז"ל על הא דאמרו חז"ל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש דהוא דוקא במי שלא חטא ונותן צדקה לקיים מצות צדקה אז יש לה שיעור וגבול משא"כ מי שחטא ונותן צדקה להמשיך ע"ע אור נערב אין לדבר שיעור וכל אשר יש לו יתן בעד נפשו, ובזה פי' כ"ק אאמו"ר זלה"ה בקדיו"ט פ' תרומה המדרש ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה לכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר, דהנה אמרו ז"ל בראתי יצה"ר בראתי תבלין וזו התורה וזולת זאת א"א להנצל מהיצה"ר שלא יחטא וא"כ ע"י התורה אינו מחויב ליתן יותר מכפי שיעור הקצוב מעשר או מצוה מן המובחר שני עישורין אבל זולת התורה א"א שלא יחטא א"כ אין לדבר שיעור כי כל אשר לו יתן בעד נפשו וזה אמרו במדרש אין טוב אלא תורה שיוכל להנצל ע"י התורה שלא יחטא ע"כ משה מזהיר לישראל עשר תעשר כי די בזה לקיים מצות צדקה עכדה"ק: ובזה י"ל המדרש ריש הפרשה מאין יבא עזרי אליעזר מה כתיב בי' וכל טוב אדוניו בידו אני אין בידי לא נזם וכו' ר"ל כיון דקודם הליכתו לחרן הי' יושב ועוסק בתורה בבית עבר והתורה מגינא ומצלי מן החטא ולא הי' ירא לנפשו שמא יחטא כי התורה היא תבלין להכניע היצה"ר אבל אח"כ כשהלך משם במה ינצל מן היצה"ר וגם אם הי' בידו כסף וזהב כמו שהי' לאליעזר הי' נותן צדקה להמשיך ע"ע אור כערב מבחי' סובב כ"ע אבל כיון שאין בידו במה לחונן דלים וגם מביהמ"ד הי' צריך לעקור מקומו ובזה הי' לו יראה ופחד שלא ילכד ברשת היצה"ר וחזר ואמר עזרי מעם ה' היינו אשר ה' יהי' עמו ובזה יהי' נשמר מהחטא כאמרם ז"ל (שבת נ"ו) כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנ' וה' עמו אפשר שכינה עמו וחטא בא אל ידו ע"ש וזש"ה ושבתי בשלום אל בית אבי והי' ה' לי לא' וי"ל"ד אמרו לי לא' דהא בודאי ה' הוא הא' וי"ל עפי"מ שפירש"י בשלום שלום מן החטא שלא אלמד מדרכי לבן ואמר הכ' במה יהי' שלם מן החטא היינו ע"י מה שה' יהי' עמו ולכן אמר ה' לי שיהי' עמו וכיון דהשכינה עמו אין חטא בא על ידו והנה לפי הנ"ל דע"י התורה שהוא מגינא ומצלי מן החטא די לקיים מצות צדקה כשיעור הקצוב מעשר או למצוה מן המובחר שני עישורין וזשה"כ דבזה שיהי' שלם מן החטא ע"י מה שהשכינה עמו ולכן וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך היינו כי יהי' די במעשר או שני פעמים מעשר דעשר אעשרנו רומז לחומש דהוא מצוה מן המובחר:

ונתן לי לחם לאכול וגו' פירש"י שלם מן החטא נ"ל השייכות זל"ז עפימ"ש בישמ"מ פ' עקב לפ' ה' רועי לא אחסר, עפ"י הגמרא קידושין פ"ב ראית מימך חי' ועוף מתפרנסין

שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, דהנה העיקר האדם הוא הנשמה א"כ אם עושה רצון קונו איננו חסר מרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו והיינו ה' רועי בזמן אשר לא אחסר שאיננו חסר בעצמותי והבן עכ"ד הק' וז"ש ונתן לי לחם לאכול וגו' היינו שיתן לי פרנסתי די סיפוקי שלא בצער בזמן ושבתי בשלום שלם מן החטא היינו שאברי' וגידי' יהי' שלמים בלי מחסור ואז היא בטבע הבריאה ומטובו לזון בריותיו כמו שהוא הק"ו מחי' ועוף, ועפ"י האמור יתבאר ג"כ דברי המדרש רבנן אמרו על הפרנסה לא השיבו ועל הכל השיבו אם יהי' א' עמדי אמר לו הנה אנכי עמך וכו' א"ר איסי אף על הפרנסה השיבו שנ' כי לא אעזבך ואין עזיבה אלא פרנסה שנ' כי לא ראיתי צדיק נעזב וגו' עכ"ד וי"ל מהיכן משמע לי' דעזיבה הוא פרנסה ומקרא דמייתי האיך משמע מזה דעזיבה הוא פרנסה וי"ל עפימ"ש חז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו א"כ מה שהאדם יכול לכבוש את יצרו הוא בעזרת הש"י והיינו כי לא אעזבך שהקב"ה יהי' בעזרו ועזוב יעזוב עמו לכבוש את היצה"ר וע"כ אין עזיבה אלא פרנסה דהוא בא ממילא דבזה שהקב"ה אל יעזבנו ויהי' נשמר מן החטא היא בטבע הבריאה שלא יחסר לו כ"ט מק"ו דחי' ועוף שמתפרנסין שלא בצער (ועי' מ"ש עה"פ ויבא יעקב שלם):

לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה, יתבאר כפל הלשון עפי"מ שפי' האלשיך הפ' רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ירצה מצד עצמותם אך ויבחר בכם לא מכח עצמותם רק מכל העמים בהעריך אתכם נגד העמים, וכ"כ מצינו להיפך ג"כ בפרשת תולדות בפ' לך מעמנו כי עצמת ממנו מאוד, ופי' האלשיך כמו"ש עה"פ כי באת אלי להזכיר את עוני כי מתחלה הי' מעריך מעשי מול מעשה בני עירי והי' טובים אך עתה שבאת אצלי ונערכין מעשי מול מעשיך אין אני נחשב לכלום, וע"כ אמרו לך מעמנו כי עצמת ממני דייקא בהעריך מעשיך מול מעשינו עי"ז עצמת מצדינו מאוד וכל טוב מעביר מאתנו ונתנה לך עכ"ד:

ובזה י"ל שאמרו בני לבן על יעקב אשר הוא מצד עצמו לא הי' כדאי להטיב לו כ"כ אך משום שהי' אצל לבן ובהעריך את מעשה יעקב מול מעשה לבן ע"כ הוא חשוב וטוב יותר מלבן וכ"כ להיפך כי לבן לא הי' נחשב כ"כ לרע רק משום שבא יעקב אצלו ונערך מעשיו מול יעקב ע"כ אינו נחשב לכלום וז"ש בני לבן לקח יעקב את כל אשר לאבינו ר"ל כי בא יעקב להזכיר את עון לבן וכל טוב אשר הי' ללבן העביר ממנו ונתנה ליעקב ועוד מאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה ר"ל מה שיעקב נחשב לצדיק הוא רק מאשר לאבינו להעריך את יעקב מול לבן וע"כ ותען רחל ולאה ותאמרנה ליעקב כי לא כן הוא דאפילו אם לא יהי' יעקב אצל לבן וגם אם ילך מלבן ג"כ הי' נחשב לצדיק וע"כ כל

העושר אשר הציל א' מאבינו לנו הוא ר"ל לנו בשביל עצמותו ועתה כל אשר אמר א' אליך עשה כי אפי' אם ילך מלבן ראוי הוא מצד עצמותו:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת וישלח

וישלח יעקב מלאכים לפניו וגו' ודרשו חז"ל מלאכים ממש ויל"ד מנ"ל וגם תיבת לפניו לכאו' שפת יתר גם למה כתב ארצה שעיר שדה אדום למאי נפ"מ היכן הי' עשו:
ונראה דהנה לעיל כתיב ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלקים וגו' ויקרא שם המקו' ההוא מחנים פרש"י מלאכים של א"י באו לקראתו ללותו לארץ, מחנים שתי מחנות של חו"ל שבאו עמו ע"כ ושל א"י שבאו לקראתו והוא ממדרש תנחומא והיינו שמלאכי א"י אין יכולים להיות בחו"ל וכן מלאכי חו"ל אין יכולים להיות בא"י:
והנה קשה א"כ לא הי' צריך להיות רק מתנה אחת של חו"ל או של א"י, ואפ"ל עפי"מ דאיתא במס' שבת (ד' ל"א) סותר ע"מ לבנות שלא במקומו פטור ופריך ממשכן דהוי סותר ע"מ לבנות שלא במקומו ומשני כיון דכתיב עפ"י ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי:
ולכאורה הוא משולל הבנה ופי' בס' ערבי נחל פ' שלח עפי"ד הזוה"ק והאר"י ז"ל שהקשו הלא ידוע איסור קדשים בחוץ ואיך הקריבו ישראל קרבנותיהם בעת היותם במדבר ותי' כמו דמצינו ביעקב שקיפל הקב"ה כל א"י תחתיו כמו כן בישראל בעת צאתם מארץ מצרים בכל מקום שהי' חנייתם הי' שם קדושת א"י וגם בנסעם נסע עמהם א"י וכל הקדושה וא"כ באותו מקום שסתרו היינו בא"י שם בנו ג"כ בא"י והוי כסותר ע"מ לבנות במקומו עכ"ד:
(ועי' מ"ש בפ' בהעלתך) ולפי"ז י"ל דיעקב אע"ה אף בהיותו בחו"ל מ"מ היו אתו מלאכי א"י כיון שבכל מקום שהי' אפי' בחו"ל נסע עמו א"י וא"כ בכל מקום שהי' יעקב הוא א"י והנה עכשיו שראה לפניו מלאכי חו"ל הבין מזה שהוא צריך לשלחם לעשו אחיו שהוא דר בחו"ל וא"א לשלוח אליו מלאכים שהם עמו תמיד כיון שהם מלאכי א"י:
וזש"ה ויעקב הלך לדרכו היינו שהלך בדרך שהוא שלו תמיד הוא א"י ויפגעו בו מלאכי אלקים היינו מלאכי חו"ל ולכן ויקרא שם המקום מחנים שתי מחנות מלאכי א"י שבאו ללותו ומלאכי חו"ל שהי' צריך לשלחם לעשו וע"כ וישלח יעקב מלאכים ממש ולא שלח שלוחים אחרים כי הבין אשר רק לזה צריך מלאכי חו"ל כדי לשלחם לעשו והיינו כיון שהי' צריך לשלחם לפניו שילכו מאתו וכיון שהלכו לפניו ולא הי' אצל יעקב א"כ

לא הלכו לשם מלאכי א"י, וז"ש אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום ששם היא חי"ל ואין למלאכי א"י לבא לשם וע"כ שלח מלאכי חו"ל:

ויצו אותם לאמור כה תאמרון וגו':

יל"ד תיבת לאמור שהוא כפל לשון כיון שאמר כה תאמרון וי"ל עפימ"ש באוה"ח סו"פ נשא עה"פ וישמע את הקול מדבר אליו, וז"ל לפי"מ שכתבנו במקומות אחרים כי דיבור היוצא מה' הי' נוצר ממנו מלאך והוא המדבר לנביא והוא אמרו הקול מדבר אליו פי' קולו של הקב"ה מדבר לו עכ"ל, והנה אמרו חז"ל שכינה מדברת מתוך גרונו של משה וא"כ גם מה אשר ידבר משה נוצר ממנו מלאך והוא המדבר למי שהי' צריך משה לדבר וכן ביעקב שהי' במדרגה כמשה וכחדא אזלי כנודע:

וזש"ה ויצו אותם לאמור כה תאמרון היינו במה שצוה מזה הדיבור נעשה מלאך שהי' מדבר כה תאמרון וגו' והבן:

עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור פירש"י לא נעשיתי שר וחשוב ד"א גרתי בגימ' תרי"ג כלומר תרי"ג מצות שמרתי:

ונראה לפרש דשניהם בקנה אחד עולים עפימ"ש בספר שבט מישראל סי' ע"ח הובא בישמ"מ פ' בראשית לפרש הפ' במה אקדם ה' וגו' וז"ל דאיתא במהר"ם אלשיך בפירושו על איוב וז"ל המקרא מי הקדמני ואשלם לו תחת כל השמים לי הוא, לפי שאמרו מי הקדים לפני לעשות מצוה טרם שאני משלם לו עשה ציצית נתתי לו טלית כו' והוסיף הרב הרמ"א שאפי' כל מה שיעשה כל ימי חייו אינו מספיק תמורת מה שנברא בעולם ושישנו תחת השמים ושהקב"ה הוציאו יש מאין וז"ש תחת כל השמים ר"ל השמים תמורת מה שיש תחת כל השמים לי הוא באופן כי אין לאדם קדימה על הקב"ה בשום אופן עיי"ש: ולפי"ז מי שקונה לעצמו ענוה דמשה ומשים עצמו כמו שאינו בעולם אז המצות אשר יעשה האדם יוכל להקדים דליתא להא כללא דהרמ"א והן דברי הנביא לומר במ"ה אקדם ה' ר"ל בהיותו בערך מה שהוא ענותנותו דמשה שאמר ונחנו מה שהוא כאלו אינו בעולם אז אקדם ה' עכ"ל:

וזש"ה עם לבן גרתי ולא נעשיתי שר וחשוב ר"ל אני לעצמי לא נעשיתי שר וחשוב רק אני בעיני כאלו אינו חשוב לכלום ותרי"ג מצות שמרתי וא"כ כל מה שעשיתי קדמתי לה' דבמי שהוא בעצמו כאלו אינו:

ליתא להא כללא דרמ"א ובדין מגיע לו שכרו לשלם שהוא המקדים וע"כ ויהי לי שור וחמור בשכרי שמגיע לי בדין והבן:

א"י עפי"מ שנודע כי יש שני מיני נסיונות נסיון העושר ונסיון העוני והנה אף כי עניות מעביר ע"ד קונו עכ"ז נמנו וגמרו שגדול נסיון העושר יותר מהעוני דמצינו דהזהיר הכ' רק על נסיון העושר כמו שא"ה פן תאכל ושבעת, ורם לבבך ושכחת וגו' ואי' בספה"ק אשר זה אינו רק בעשירות הבא מידי מערכת השמים אשר מזלו גרם לו וזהו אשר יוכל להטות לבבו מדרכי החיים וע"ז נאמר יש עושר שמור לבעליו לרעתו, אמנם כן מי שזוכה לעשירות בגזירת האומר ועושה לא עפ"י מזל ומנהג העולם, העושר הזה הניתן מאתו ית"ש לא יטה לבו מדרך הטוב כי מאתו לא תצא הרעות ואין לך רעה גדולה מזו באם יסור מאחרי ד' ע"י עשירות ובלתי ספק אשר ה' הנותן לו כח לעשות חיל ישמרהו ג"כ שלא יזיק לי לעבודתו (עיין בקדושת יו"ט בהשמטת פ' ויצא, ועיין מ"ש לעיל בפ' לך) וזש"ה עם לבן גרתי הוא לבן הארמי אשר החליף את משכורתי עשרת מונים ומדרכי הטבע הוא מהנמנע לאסוף ולקבץ הון ורכוש וא"כ כל מה שאסף יעקב אבינו מלא חפנים ויהי לו צאן רבות וכו' ויפרוץ האיש לרוב הוא ע"כ לא מפאת המזל ועפ"י דרך הטבע כי עפ"י הטבע כל מה שעלה במצודתו, לבן ברמיותו הי' נוטל ממנו וע"כ כל העושר אשר הי' ליעקב רק מאת ה' היתה זאת כמאה"כ לולי אברהם אבי וגו' כי עתה ריקם שלחתני וע"כ בטוח הי' יעקב אבינו ע"ה שהעושר לא יזיקנו להטותו לדרך עקלתון כיון שבא לו מאת ה' ולא מפאת המזל, וזש"ה עם לבן גרתי הוא לבן הארמי ועכ"ז ויהי' לי שור וחמור וגו' ע"כ הוא רק מאתו ית"ש ולא ע"י הטבע וע"כ ותרי"ג מצות שמרתי שלא תטהו לצד השמאל לסור מאחרי ה' כיון שבא לו מאת ה' ומאתו לא תצא הרעות רק כלו טוב:

א"י עפימ"ש ביש"מ פ' ויקרא בטעם הקרבנות אם אדם חטא בהמה מה חטאה וכ' דעיקר שישים החוטא אל לבו מה זה שבשביל שחטא ישחט הבע"ח וישרף על לא חמס בכפו ואף אם הבע"ח אין לו יכולת לעמוד כנגד מ"מ איך לב האנושי יסכים בזה לעשות עול כזה רק התירוץ ע"ז כי כן ראוי להשתעבד הפחות לנכבד והיינו הפחות במדרגה למעלה במדרגה ומזה יתעורר ללמוד ק"ו וב"ב של ק"ו ומה אם הבע"ח לנגד האדם כך על אחת כו"כ האדם לנגד ממ"ה הקב"ה שאינו אף כבעה"ח לנגד האדם אף חלק א' מני אלף רק כאפס ואין מכש"כ שצריך האדם להשתעבד בכל גופו ונפשו לנגד ממ"ה הקב"ה ועי' בפ' צו שפי' בזה ג"כ מאמרם ז"ל בברכות נ"ה שלחנו של אדם דומה למזבח דר"ל ע"י ששוחט בהמות ועופות למאכלו ע"כ מטעם השתעבדות הפחות להנכבד א"כ מזה יקח הק"ו הנ"ל לעצמו להשתעבד לרוממות הבורא יתעלה עכ"ד: וז"ש עם לבן גרתי ר"ל ששמרתי תרי"ג מצות ויהי לי שור וחמור ר"ל מה שהשור וחמור היא לי לכל צרכי להשתעבד בם ולא נבראו אלא לשמשני והיתכן שהבע"ח יהא מוכרח לשעבד בגופו

לאדם על חנם בלי דבר ע"כ מטעם כי כן ראוי להיות משועבד הפחות לנכבד וע"כ מזה אני דן הק"ו לשמור מצותיו של השי"ת כנ"ל:

(ועי' מ"ש פ' קרח עה"פ אל תפן.) עם לבן גרתי פירש"י לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך:

י"ל דהנה בברכת יצחק נאמר ויתן לך הא' ויל"ד דהא א' משמע דין ויותר נראה דהוב: ויתן לך ה' דהוא משמע רחמים, ונראה עפי"ד רבינו הקדוש מו"ה דוב זצוק"ל לפ' משוך חסדך ליודעיך א' קנא ונוקם עפ"י משל למי שהי' אהוב וחביב בעיני המלך ואח"כ הרים יד במלך ובכבודו ונגמר דינו ליסרו ולהכותו ויען המלך כי נכמרו רחמיו על אהובו מה בצע כי נהרגהו או נכהו א"כ תהי' יראה הכרחית מכח יסורי עונש ולא בזה בחרתי, לכן אמר המלך לגדלו ולרוממו להושיב את כסאו מעל השרים ובזה עצמו יבוש ויכלם ויאמר בלבו מה עשיתי נגד מלך מוחל וסולח וטובה מרדות א' בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות וז"ש משוך חסדך ליודעיך א' קנא ונוקם, ובזה פי' אאזלה"ה בייט"ל פ' פנחס השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בנקמו את נקמתי בתוכם בתוך לבבם עכ"ד, וז"ש ויתן לך הא' דמשמע דין היינו רק עד"ז ענש יענש במה שהקב"ה ישפיע לו מטובו ולגדלו ולרוממו ועי"ז יתן מרדות בלבו להכניע א"ע לפני ממה"מ ויחשב לפניו כעונש הבא ממדת א' וא"כ לפ"ז במה שנתברך יעקב הוי גביר לאחיך היא ג"כ עד"ז כדי שיהי' נכנע בלבו יותר וע"כ אמר יעקב לאמור לעשו אינך כדאי לשנוא אותי על ברכת אביך דבזה יכניע א"ע על שגדלו המלך וע"כ אמר עם לבן גרתי לא נעשיתי שר וחשוב בעיני עצמי אע"פ שהי' לי שור וחמור וגו' דהא אדרבה בזה השפיל עצמו יותר על כל הטובה שנעשה לו עוד יהי' לו בושה מאת המלך רחום וחנון וא"כ אין כדאי לשנוא אותי באופן זה על הברכות:

קטנתי מכל החסדים וגו' פירש רש"י נתמעטו זכיותי וכו':

והק' המפו' על ענין היראה והא כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי אינו חוזר, ונראה עפ"י שאמרו חז"ל (חולין ד' ז') ההיא אתתא דהוי קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעא דר' חנינא א"ל שקלי לא מסתייע מלתא אין עוד מלבדו כתיב (ואפי' כשפים) ופריך והא אר"י למה נקרא שמו כשפים שמכחישין פמליא של מעלה ומשני שאני ר"ח דנפיש זכותי' עכ"ד הגמ':

והנה ידוע דעשו כחו רב בטומאה ושרו של עשו הוא ס"מ ראש הקליפות וע"כ נקרא איש שעיר מורה מאחיזתו בשער של ראש שהוא כתר בהטומאה נגד כתר בקדושה (עיין בלק"ת פרשת תולדות) ועל כן ו י י ר א י ע ק ב מאוד מחמס עשו אחיו שלא יוכל

להזיק לו בקסמים ובכח הטומאה אשר לו ואם שהקב"ה הבטיחו שייטיב עמו עכ"ז הא כשפים מכחישין פמליא של מעלה וע"כ אמר יעאע"ה שמא נתמעטו זכיותי דבנפיש זכותי' אין עוד מלבדו כתיב ואפילו כשפים רק אפשר שנתמעטו זכיותי ועל כן הי' ירא לנפשו שלא יוכל עשו להרע לו והבן:

א"י קטנתי מכל החסדים וגו' כי ירא אנכי אותו, ופי' בתרגום יונתן ארום מסתפי אנא מיני דהוא עוסק ביקרא דאבוי, ויש לפרש עפימ"ש אא"ז זלה"ה ביש"מ פ' וישב בפירש רש"י בקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף עפ"י שידוע שהי' על יעקב חוב כיבוד אב ואם שחיסר:

והנה איתא במנחות (ד' מ"א) דעל ביטול עשה לא מענישין רק בעידן רותחא והנה ידוע דיוסף הי' מסלסל בשערו ומבואר בנזיר (ד' ד') דהסלסול ביופי הוא ענף מגאוה והנה אמרו חז"ל כל המתגאה מרבה חימה ועפי"ז יתבאר פירש רש"י בקש יעקב לישב בשלוה ר"ל להתקיים ע"י השלוה שהיא היפך עידן רותחא ולא הי' נענש על ביטול מ"ע של כיבוד אב קפץ עליו רוגזו של יוסף דהיינו הרוגז שנתעורר ע"י יוסף שהי' מסלסל בשערו וע"י קצת גאותו הרבה קצת רוגז וחימה, וממילא נענש על שביטל מ"ע דכיבוד עכ"ד ז"ל עיי"ש:

וזשו"ה עם לבן גרתי ופירש רש"י לא נעשיתי שר וחשוב היינו שאמר אעפ"י שלא קיים מ"ע דכיבוד עכ"ז אין עליו עונש כיון שקטן יעקב בעיניו אינו לא שר וחשוב אלא ה"ה כגר וא"כ כיון שאינו מתגאה ואינו מרבה חימה ולא הוי עידן רותחא ולא מענישין על ביטול עשה ואמר קטנתי מכל החסדים היינו שמכל החסדים עוד הוא יותר קטן בעיניו על כן אף שביטל מ"ע ליכא עונש עליו כי ירא אנכי אותו הכוונה כנ"ל דאך בשביל זה הי' ירא עקב כיון שעשו עסק ביקרא דאביו והוא ביטל נ"ע זו ולכן היה מקטין את עצמו כדי שלא להרבות חימה ואין מענישין על עשה שלא בעידן רותחא והבן: א"י קטנתי מכל החסדים וגו' כי במקלי וגו' הצילני נא מיד אחי מיד עשו וגו' פירש"י קטנתי מכל החסדים נתמעטו זכיותי ע"י כו':

ויל"ד א"כ מה זה שאמר אח"כ הצילני נא דהא בתפלה צריך להזכיר זכיותיו כדי שיתקבל תפלתו ולא כמזכיר עון ח"ו:

גם מה שאמר כי במקלי ועתה הייתי לשני מחנות בעבור זה נתמעטו זכיותיו וקשה להבין דהלא ביעקב אבינו אין כסף נחשב לו למאומה ומה הנאה הי' לו בזה שיהא זה כמו קבלת שכר עבור מצותיו שינוכה לו בזה מזכיותיו: ונראה עפימ"ש להלן בפרשה קח נא את ברכתי אשר הובאת לך וגו' ויפצר בו ויקח ויש להבין למה הפציר בו כ"כ

שיקח את המנחה הלא כבר נתרצה אתו ונמלך מלעשות לו רע א"כ מה בצע אם יקח גם את המנחה גם הלשון את ברכתי קשה דהול"ל את המנחה, וי"ל עפי"מ שהובא בספרים בשם הגאוה"ק מבארדיטשיב זלה"ה ע"מ שנאמר ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב איך יתכן שמחה וטוב לב להמן אלא שזכה לזה ביום ההוא דייקא ממה שנהנה מסעודת אסתר שהי' בקדושה ובטהרה וזה הי' כוונת אסתר שזימנה אותו כי לולי זה הי' כלו רע ולא הי' אפשר לה להכניעו מגודל אחוזתו בקליפה אך אחר שדבקה בו קצת טוב ונפרד ממקור הקליפה ע"כ הי' ביכולתה להכניעו ולהשפילו עכ"ד ובזה פי' אא"ז זללה"ה בייט"ל בפ' ויצא דברי המדרש שאמר יעקב, אליעזר כתיב בי' וכל טוב אדוניו בידו להשפיעו מטובו מעט ללבן לעקור אותו ממקורו אבל אני אין בידי לא נזם אחד אפי' מעט טוב להכניעו חזר ואמר וכו' עזרי מעם ה' שהוא כל יכול ה' ישמרך מכל רע מעשו ולבן כלומר אף שהוא כולו רע עכ"ד:

ולפי"ז י"ל דמשו"ה רצה יעקב אשר עשו יקבל ממנו המנחה כדי שיהנה ממנו ויהי' נדבק בו קצת קדושה ולא יהא כ"כ אחוז בהקליפה ואז אח"כ יוכל יעקב להכניעו, וז"ש יעקב קח נא את ברכתי אשר הובאת לך ר"ל דזהו ברכתו של יעקב ע"י שיקבל ממנו עשו דהא ע"י המנחה הזאת יוכל להכניעו וע"כ הוציא הכתוב הלשון ברכתי ולא כתיב המנחה ני זה הי' העיקר אשר הפציר בו שיקח מפני שבזה הי' ברכתו של יעקב:

ויתבאר בזה דהנה יעקב כשהלך אצל לבן והשי"ת הבטיח לו ושמרתיך בכל אשר תלך אף שלא הי' בידו מה ליתן לו כדי להכניע תוקף אחיזתו בקליפה חשב יעקב ע"י רוב זכיותיו שהי' לו אם הי' כדאי וכח בידו להכניעו אף שלא הי' בידו מאומה, אבל עכשיו אמר יעקב שמא נתמעטו זכיותיו ע"כ התקין עצמו לג' דברים לדורן וכו' אולי יוכל להכניעו ע"י המנחה אשר לפניו וכנ"ל וז"ש קטנתי מכל החסדים כי במקלי וגו' היינו שאז שמר ה' אותו אף שלא הי' בידו מאומה משום שהי' לו הרבה זכיות אבל עתה אף שנתמעטו זכיותיו מ"מ כיון שהי' לשני מחנות רומז למחנה אחת שישלח לעשו וכמו"ש ויפצר בו ויקח ע"כ בזה יוכל להכניעו וע"כ התפלל הצילנו נא היינו שהתפלל שע"י המנחה אשר ישלח לו ידבק בו קצת מהקדושה שעי"ז יתמעט כחו ורב חילו ויכניע כחו של עשו והבן ויאבק איש עמו וגו' וירא כי לא וגו' ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך וגו' ובגמ' חולין (ד' צ"א) בהאבקו עמו שהעלו אבק עד כסא הכבוד והיא תמי' לכאורה:

ונראה עפימ"ש בזוה"ק פ' זו ד' קע"ט פתח ר' אלעזר ואמר דחה דחיתני לנפול וה' עזרנו דחה דחוני מבעי לי' מה דחה דחיתני אלא דא סט"א דדחייא לי' לבר נש תדיר ובעי לדחייא לי' ולאסטאה לי' מן קב"ה ודא הוא יצה"ר דאשתכח לגבי' דבר נש תדיר וכו'

ועלי' אמר דוד דחה דחיתני לנפול בגיהנם וה' עזרנו דלא אסמסרנא בידך וכו', ובזה יש לפרש משאחכז"ל כל המתיהר נופל בגיהנם דידוע משה"כ אשכון את דכא ושפל רוח שהקב"ה משרה שכינתו על נמוכי רוח דייקא ולהיפך כל ההולך בקומה זקופה כאלו דוחק רגלי השכינה וע"כ כל המתיהר ואין השכינה שרוי' אצלו אין לו מי שיצילו מיצה"ר וע"כ נופל בגיהנם:

ועפי"ז יש לפ' מ"ש דוד המע"ה (תהלים ל"ו) אל תבואני רגל גאוה וגו' שם נפלו פועלי און דוחו ולא יכלו קום, ר"ל דהמע"ה התפלל על עצמו שהקב"ה ישמרהו ויצילהו מגאוה והתנשאות רוח כי שם בגיהנם נפלו פועלי און כמאה"כ דחה דחיתני לנפול בגיהנם דוחו ולא יכלו קום דא סט"א ויצה"ר דדחיין לי' לבר כש ולא יוכל קום כי הקב"ה אינו מצילו כי אין אני והוא יכולים לדור שם וע"כ לא יכלו קום לקום מפניו להמלט מן הצר הצורר דא יצה"ר:

וזש"ה ויאבק איש עמו ופירש"י שהוא שרו של עשו וידוע ששרו של עשו הוא היצה"ר וירא כי לא יכול לו כי היצה"ר לא יכול להתגבר עליו וזה שרמזו חכז"ל שהעלו אבק עד כסא הכבוד ר"ל מלחמתם והתאבקותם הי' עד כסא הכבוד שהקב"ה עזרו לכבשו ולנצחו וע"כ שאל מה שמך ויאמר יעקב המורה על עקב ושפלות ובזה הכניע את היצה"ר כיון שהקב"ה שוכן אתו עמו ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך ר"ל לא בזה בלבד ששמך יעקב הי' בכחך לנצח את היצה"ר כ"א ישראל כי שרית עם א' ועם אנשים ור"ל מה שנצחת ליצה"ר הנקרא איש כאמור ויאבק איש עמו] היא בעזר אלקים אשר בזכות הענוה שמרומז בשם יעקב הקב"ה עזרך דלא נמסרת בידי וע"כ ותוכל והבן: וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב וגו':

יש לפרש עפי"מ דאיתא במדרש פ' ברכה וזאת הברכה אשר ברך משה איש הא' מהו איש הא' א"ר אבין מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה א' והנה ידוע דיעקב ומשה כחדא אזלין דיעקב הוא במדרגת משה רבע"ה ובזה יובן דהנה המלאך בהאבקו עמו לא יכול לו כיון שיעקב הי' ג"כ מחציו ולמעלה במדרגת א' לכן ויגע בכף ירכו דהיינו מחציו ולמטה שם הי' לו כח לערוך עמו מלחמה ולכן ותקע ירך יעקב כיון ששם הי' במדרגת איש ואין כחו חזק כמלאך א' ועם זה ית' משה"כ ויזרח לו השמש וגו' עפימ"ש בסדש"ש ח"ב מחציו ולמטה איש היינו בבחי' איש גובר על יצרו לבלי להתכוין להנאתו ולצורכו ע"ד דאיתא באו"ח באו"ח סי' רל"א וממילא מחציו ולמעלה א' נקרא כלו רוחני עיי"ש וא"כ נשמע מזה דלכן נקרא משה רבע"ה איש א' כיון שגבר על יצרו וטבעו להכניעו לעבודת השי"ת, והנה בישמ"מ פ' וירא פי' הכ' מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת

השמש דהנה השמש יש לה מנגד למהלכה הטבעי שמכריחה להיפך ואעפי"כ איננה מניחה את שלה אף רגע אחת והולכת לאט עד שתגמור הליכתה והיא מוסר ויסוד גדול בעבודת השי"ת כי סיבת כל חולי הנפש היא ע"י סיבת המונעים והעכובים ע"ד הילוך השמש עכ"ד ז"ל, וזש"ה ויזרח לו השמש ופירש רש"י לרפאותו כיון שהי' יעקב בבחי' מחציו ולמטה איש גובר על יצרו וטבעו אשר הם המונעים ומעכבים מעבודת השי"ת ולכן ויזרח ובא השמש לרפאותו כיון שזהו כמדת השמש לעשות רצון קונו אעפ"י שיש לה מניעת ועיכובים:

ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך וגו' ואחז"ל בברכות (ד' י"ג) כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, אלא מעתה הקורא ליעקב וכו' ומשני שאני הכא דאהדרי' קרא ויאמר יעקב יעקב והק' המפורשים מ"ט נעקר לגמרי שם אברם ולא נעקר שם יעקב:

ונראה דהנה רש"י פי' לא יעקב יאמר עוד שמך לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמי' ויש ליתן טעם למה באו הברכות ליעקב ברמי' הלא דבר הוא, ויתבאר עפימ"ש בס' בני יששכר כי סגולת עבירה לשמה הוא להפיל שונאי ישראל כי בעת שישראל עושים מצות ומע"ט ירד הטוב והשפעה על כל פנים שגם אוה"ע יהנו מהטוב הנשפע ולהיפך בעת שישראל עושים ח"ו עבירות תבא הרע על כל פנים א"כ איפוא יכולים להמשיך רק רע לשונאי ישראל זהו רק ע"י עבירה לשמה שהכוונה היא טוב לישראל וע"י המעשה רעה תבא עליהם עכ"ד ז"ל:

ולפי"ז י"ל דמשו"ה באו הברכות ליעקב ברמי' כיון דיעקב שהי' מתאוה להברכות כדי לעבוד בהם את הבוב"ה כמ"ש במדרש מטל השמים זה ציון כמש"כ כטל חרמון שיורד על הררי ציון ומשמני הארץ אלו הקרבנות ורוב דגן אלו הביכורים וכו' ע"ש וכיון דע"י המצות אשר יגיעו מזאת הברכה יבא רק שפע טובה לעולם ובהברכות שנתברך בהם יעקב כתיב בה גם רע לשונאי ישראל כמוש"נ יעבדוך עמים וגו' אוררך ארור וע"כ באו הברכות ברמי' וה"ה כמו עבירה לשמה וע"י הכוונה אל הברכות כדי לעשות מצות ומע"ט נתברך יעקב וע"י שבאו הברכות ברמי' נתקללו שונאי ישראל: וזש"ה לעיל ויעקבנו זה פעמים את בכורתי לקח ועתה לקח ברכתי, ויאמר הלא אצלת לי ברכה דהיינו עי"ז אשר עקב יעקב את הברכות וזהו עבירה לשמה בזה נתקלל עשו וע"כ לא השאיר ברכה לעשו כי כבר נתקלל ואלו הי' באו הברכות ליעקב שלא ברמי' הי' עדיין נשאר ברכה גם לעשו אבל אחר שכן באו ליעקב הברכות אשר שונאיו יתקללו ע"כ לא האציל עוד ברכה לעשו דאין ברכה מתדבק בארור, ויתבאר בזה הכ' לא יעקב יאמר וכו' כי שרית עם א' ועם אנשים ותוכל, פירש רש"י עם אנשים עשו ולבן היינו ע"י מה שהי'

שמו יעקב שבאו לו הברכות ברמי' משו"ז שרית עם עשו ולבן דהא ע"י עבירה לשמה היא סגולה להפיל שונאי ישראל, ומיושב מה שלא נעקר שם יעקב ממקומו לגמרי כי אם שניהם יקראו על שמו יעקב וגם ישראל כי הב' שמות אחד היא דעי"ז נקרא יעקב משום שבאו הברכות ברמי' ועי"ז נקרא ישראל ע"ד שנאמר כי שרית עם א' ועם אנשים היינו עשו ולבן ורעה תבא עליהם משום שבאו הברכות ליעקב ברמי' והכי קרא שמו יעקב והבן:

ויבא יעקב שלם, פירש רש"י שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו: ויש להבין במאי משמע שלם בכולהו מיני שלימות, ונראה דכל הני חדא מלתא הוא, עפי"מ דאי' בישמח משה פ' עקב לפ' הגמרא קידושין (ד' פ"ב) ראית מימיך חי' ועוף מתפרנסין שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, והנה עיקר האדם היא הנשמה וא"כ אם הוא עושה רצון קונו הוא אינו חסר מרמ"ח אברים ושס"ה גידיו והיינו ה' רועי בזמן אשר לא אחסר שאיננו חסר בעצמותי והבן ע"כ ר"ל דידוע אשר רמ"ח אברים ושס"ה גידים באדם המה מכוונים כנגד רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת וכשמקיים התרי"ג מצות הוא נותן כח וחיות באבריו וגידיו ולהיפך מגרע כחו ח"ו והנה כתבו המפורשים במה דכל א' מישראל צריך לקיים כל התרי"ג מצות והאיך הוא באפשרי דכמה מצות אשר לא כל אחד יכול לעשותן כגון מצות הנוהגים בכהנים ומצות התלוים בארץ וכהנה רבות, ותי' דע"י לימוד התורה יוכל לקיים כולם דהנה אמרו רבותינו ז"ל כל העוסק בתורה כאלו הקריב עולה וכן כל המצות יכול לקיים ע"י עסק בהלכה של אותו מצוה עכ"ד המפו' ועיין בישמ"מ פ' שמות, וזש"ה ויבא יעקב שלם בגופו שלא חסר מאבריו וגידיו והיינו שקיים כל התרי"ג מצות ובזה נתן חיות לכל אבריו וגידיו והם בשלימות וע"כ שלם ג"כ בממונו כמוש"נ ה' רועי לא אחסר בזמן שלא חסר בעצמותו וקיים כל התרי"ג מצות מטובו לזון לבריותיו מק"ו מחי' ועוף והיינו שלם בממונו, וקשה האיך אפשר לקיים כל התרי"ג מצות כנ"ל ע"כ הי' שלם בתורתו בזה שלמד הלכה של אותו המצוה נחשב כאלו עשה מצוה והיינו שלם בתורתו:

ובזה י"ל המסורה בפ' לך והי' ברכה והי' תמים והי' שם, וי"ל והי' ברכה דהא מטובו של הקב"ה לברך את בריותיו והיינו והי' תמים בזמן שהוא תמים שלא חסר מרמ"ח אבריו וגידיו ע"י שמקיים התרי"ג מצות ואמר עלה אלי ההרה והי' שם ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה ר"ל דהא לאו כל אדם יוכל לקיים בעצמו כל התרי"ג מצות רק ע"י התורה שעוסק בתורת המצוה כאלו עשה המצוה והיינו והתורה והמצוה דע"י התורה מקיים המצוה שלא יחסר לו מעצמותו ומגופו והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת וישב

וישב יעקב וגו' פירש"י ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו וכו' וקשה מה חטא בזה על שביקש לישב בשלוה, ב) כי בן זקונים הוא לו פירש"י שנולד לעת זקנתו ואונקלוס תרגום בר חכים הוא לי' כל מה שלמד משם ועבר מסר לו גם זה צ"ל וכי מפני שאותו ילד לעת זקנתו אהבו מכל בניו ועוד הלא יעקב אבינו בחור האבות בודאי לא יצויר אצלו אהבה גשמיות אשר יתואר לאיש המוני לומר כי זה אצלו בן אהוב בשביל סיבה גשמי, וגם עפ"י התרגום אונקלוס קשה מדוע רק ליוסף מסר מה שלמד משם ועבר וליתר בניו אשר הוליד העלם מהם, ג) ולא יכלו דברו לשלום צ"ב איך יתכן בשבטי י"ק לשנוא את אחיהם כ"כ ולמה:

ואפשר לומר עפי"ד הגמ' חגיגה ד"ה והא אמר רב פפא אין עציבות לפני הקב"ה ומשני לא קשיא הא בבתי גואי והא בבתי בראי פי' בבתי גואי ע"ז נאמר המשל ופחד עמו ובבתי בראי עוז וחדוה במקומו עכ"ד הגמ' ועפי"ז פי' ביע"ד (ח"ב דרוש ראשון) מה שאמרו בגמ' במאמר דוד המע"ה זמירות הי' לי חקיך אמר הקב"ה ד"ת דכתיב התעיף עיניך ואיננו אתה אמרת זמירות חייך שאני מכשילך וכו' דהנה התורה היא בבחי' בתי גואי כי הקב"ה שוכן שם ואין להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה ולכן מקמי דלפתח בגרסא יש לשמוח כי הוא בתי בראי אבל משנכנס לבתי גואי אין לשמוח כי אם ללמוד באימה והמשל ופחד עמו ואם כן אין התורה בבחי' זמירות היינו שמחה אבל הוא למעלה מזה ביראה ופחד עכ"ד עיי"ש:

ובזה ביאר אא"ז זצ"ל בישמ"מ פ' אחרי במיתת בני אהרן על שהי' משה ואהרן הולכין תחלה ונדב ואביהוא מהלכין אחריהם ואומרים מתי ימותו שני זקנים הללו וכו' והדברים קשים להבין ולהנ"ל י"ל דהנה העבדות בשמחה הוא דבר יקר מאוד שנאמר עבדו את ד' בשמחה אבל כל זה בבתי בראי אבל בבתי גואי המשל ופחד עמו והנה משה ואהרן שהי' שקולים ודאי בבחי' בתי גואי הי' כי משה רואה באספקלריא המאירה ומקבל ונותן התורה בכחו והנה נראה דנו"א היו במדרגה אחת למטה מהם בבחי' בתי בראי והיו מתלהבים בהתלהבות האהבה והשמחה עד אין חקר וראו שאין ענין זה במשה ואהרן וחשבו למיעוט כבוד שמים והי' קשה בעיניהם ולא השיגו מדרגתם שהוא המשל ופחד ואעפי"כ לא רצו לתלות בוקי סריקי ח"ו במשה ואהרן רק שדנו אותם לכף זכות כי הזקנה גורם מועט חדוה כעין שנאמר עד אשר לא יבואו ימי הרעה אלו ימי הזקנה וזה אמרם שהי' משה ואהרן מהלכין תחלה ר"ל במדרגה למעלה מהם ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן ר"ל במדרגה למטה מהם כי הם היו בבחי' בתי בראי ולכן אמרו מתי

ימותו שני הזקנים דייקא וכו' ויתרבה כבוד שמים אבל טעו בזה שלא השיגו מדרגת בתי גואי עכ"ד ז"ל עיי"ש: ועם זה יובן מש"כ בסה"ק דהאדם צריך להיות אבלו בלבו וצהלה בעניו דהנה האדם הוא דוגמת פרצופים אשר למעלה וכאשר ביאר דבר זה רבינו הקדוש מוהרח"ו בספר שער הקדושה עיי"ש וכמו שדרשו חכז"ל עה"פ והלכת בדרכיו הדבק במדותיו וכו' ולכן כן הוא דרך ישרה שיבור לו האדם להיות אבלו בלבו היינו בבתי גואי יהי' באימה ויראה לפני דר עליון דהלב היא תוכיות ופנימיות האדם וצהלה בפניו היינו בתי בראי דהוא בפניו יעבוד את ה' בשמחה ובטוב לב:

ויתבאר דברי רש"י בן זקונים שנולד לעת זקנתו ר"ל כיון שנולד יוסף בעת כי זקן יעקב לכן בכח טבעת זקינו השריש בו בבנו מדתו אשר הי' זקן בא בימים ובבחי' זקנה והי' עובד את השי"ת במיעוט חדוה רק באימה ויראה הרוממת ובכן הי' יוסף ג"כ בבחי' זו לעבוד לפניו ביראה ופחד בחי' בתי גואי וזה שפי' הת"א בר חכים הוא לי' ופירש"י כל מה שלמד משם ועבר מסר לו כיון שהי' בבחי' זקנה מיעוט חדוה היינו בתי גואי א"כ לו נאה למסור רזי דאו' דהא התורה היא ג"כ בבחי' בתי גואי וא"כ שני הפירושים אחד הם: וז"ש הכתוב וישנאו אותו ולא יכלו לדבר עמו לשלום ר"ל דהשבטים הי' סבורים שיותר ראוי לעבוד את השי"ת בשמחה כדעת נד"ו כנ"ל והיינו שלא יכלו דברו עמו לעבוד את הש"י בשלום היינו בשמחה ובשלוה והשבטים בראותם את יוסף עובד את עבודתו בעצב לכן חשבו הם למיעוט כבוד שמים וישנאו אותו עבור זה וזהו הי' מחלקותו של יוסף עם אחיו השבטים אם יותר נאה לעבוד את ה' בשמחה או ביראה עילאה וזה שפירש"י ביקש יעקב לישב בשלוה היינו לעבוד את ה' בשמחה כדעת השבטים וקפץ עליו רוגזו של יוסף ר"ל דרוגז משמע הטלת אימה ופחד כאשר נהג יוסף לעלות במעלות עליון בחי' בתי גואי כאשר בכן זכה לכתרה של תורה והבן:

א"י וישב יעקב עפימ"ש א"ז זלה"ה בייט"ל פ' לך לפרש המשנה בש"א בערב יטה ויקרא ובבוקר יעמוד ובה"א קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך, דהנה אמרינן במס' מגילה דאף דתרי קלא לא משתמעי מ"מ בהלל ובמגילה אפי' עשרה קורין כא' דכיון דחביבא יהבי דעתי' ע"ש וא"כ משמע מזה ג"כ דמי שהתורה חביבה עלי' יהיב דעתי' אפילו בשעה שעוסק בצרכי עוה"ז אבל מי שהתורה אינה חביבה עליו לא יכול לכוין דעתי' בשעה שעוסק בענינים אחרים (ועיין מ"ש בישמ' פ' תרומה) וזה י"ל הטעם של ב"ש שאין קורא כשהוא מהלך כי ההולך אינו יכול לכוין כראוי וזהו כשאינו עובד כ"א מיראה אבל מי שעובד מאהבה יהיב דעתי' לכוין כראוי גם בלכתו בדרך וזה הטעם של ב"ש דבערב יטה ובבוקר יעמוד אבל אין לקרוא כשהוא מהלך משום שהי' בבחי' מדת גבורה

בחי' יראה, אבל הלל מדה אחרת הי' בו בחי' חסד ואהבה לזה אמר קורא כדרכו אפי' בלכתו בדרך עכ"ד ז"ל:

ויתבאר בזה וישב יעקב שהי' רוצה לעבוד את השי"ת רק כשיהי' יושב אבל לא כשהוא מהלך כי אולי כשהוא מהלך לא יוכל לכוין כראוי כיון שהי' בארץ מגורי אביו פי' בבחי' יראה כמו אביו וכפי דברי הזוה"ק שפי' מגורי אביו יראה וז"ל מאי מגורי אביו כד"א מגור מסביב דכל יומי הוי דחיל והוי בדחילו עכ"ל ויעקב חשב שהוא עובד את השי"ת רק בבחי' יראה ולכן הי' עבודתו רק בבחי' וישב יעקב אבל לא כשהוא מהלך והנה ביוסף כתיב הי' רועה את אחיו בצאן ופי' האלשיך שהי' מנהיג את אחיו ומדריכן בצאן ולא בבית אביו כי אביו הי' מדריכן בביתו ע"ש:

ולהנ"ל י"ל שהי' מדריכן אשר גם בעסקם בצאן היינו במילי דעלמא ג"כ יכוונו דעתם לש"ש ושיהי' עובדים את השי"ת באהבה וכל שום טרדה לא יבטלם מכוונת הלב:

ועפי"ז יתבאר דברי רש"י ז"ל ביקש יעקב לישב בשלוה כיון שיעקב הי' בחור האבות התכללות התכללות מאברהם ויצחק והי' עובד את הש"י גם באהבה כמדתו של אברהם והיינו שבקש לישב גם בשלוה ר"ל בשמחה ואהבה ועכ"ז הי' ביקש "לישב" דייקא ולמעט עבודתו כשהי' מהלך משום הטירדא וקפץ עליו רוגזו של יוסף ע"ד שאמרו חז"ל הלל מחייב עניים, ונתעורר עליו ממה שיוסף הדריך את אחיו לעבוד את השי"ת גם בצאן שאין דבר מעוה"ז יבטלו כיון שהי' חביב בעינו יהיב דעתי':

מה כתיב למעלה אלה אלופי אדום וגו' הוא עשו אבי אדום וישב יעקב בארץ מגורי אביו נראה לפי' עפי"מ שאמרתי ע"ד לאות מה שאומרים בברכת המילה ישמח האב ביוצאי חלציו ותגל אמו בפרי בטנה ככתוב ישמח אביך ואמך וגו' ויל"ד לכאורה למה הוצרך להביא ראי' על הברכה ככתוב ישמח אביך, הול"ל בסתם אשר אביו ואמו ישמחו בפרי בטנם כמו שתקנו במטבע הברכה אשר הי"ת יקיים את הילד לאביו ואמו ולא הביא ע"ז שום ראי' וזכר לדבר מהכתוב:

ונ"ל הכוונה בברכה זו דהנה בעוה"ר בדור פרוץ הזה חדשים לבקרים באו רבים מעמי הארץ שמים חושך לאור ותחת אשר מחויבים לגדל בניהם ולחנכם עוד בקטנותם ע"פ דרכי התורה והמצוה לתקוע אמונת ה' בלבבם כדי שגם בזקנותם לא יסור מהם ולא ימיש מזכרונם והרגל נעשה טבע, וזהו העיקר להירא את ה' להניח אחריו זרע ברך ד' כמו שמצינו באאע"ה שלא הניח מכל מצות התורה שלא קיימם ואפי' עירוב תבשילין ועכ"ז רק בזאת אישתבח ובזה בחר בו ד' בשביל שצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט ובעוה"ר טח עיניהם מראות, את בניהם בילדי נכרים

ישפיקו בדעות כוזבת וחכמת חיצונית ממלאים כריסם מהם והילד עודנו רך בשנים ריק מהתורה והמצוה בהתיצב על דרך לא טוב ומובן מאליו כשבא לכלל שנים יוסיף דעת ויוסיף מכאוב, דרכי היהדות כקוץ בעיניו ובוחר לעצמו דרך חדש אשר אביו לא הכיר וכחכם הוא בעיניו הולך לרוח העת קדימה ויאמר אל לבו מה לי לדרוש מה לפנים מה שהי' כבר לעולמים אשר לא הבינו ולא ידעו האיך מצעדי גבר כוננו, ואולם לא כן לא זהו הדרך ישכון אור כ"א החיוב מוטל על האבות לגדל בניהם לת"ת ביראת ד' טהורה ולזכר עולם יהי' שמם לטובת ולברכה ויחשבו מה יהי' בסופם לאחר אריכת ימיהם כי ירגיזם ממנוחתם כי יזכרו להם מעשה בנים לאבות אשר הניחו אחריהם בנים משחיתים עזבו מקור חיים לחצוב להם בארות נשברים ודין גרמא שלא עמדו על המשמר בעודם בחיים חיותם למנוע רגלם מלילך בדרך לא טובים ואף אם עתה בעולם עובר הכלה ונפסד נאה להם ויפה בעיניהם אבל באמת עפ"י התורה זהו חושך ולא אור וז"ש בהברכה ישמח האב ביוצא חלציו וכו' ככתוב ישמח אביך וגו' שיגדלו כשורה וכתורה לא שישמחו בפרי בטנם אם יראו אותם בדרכי השכלה והתחדשות, וזש"ה הוא עשו אבי אדום ר"ל עשו שגדל את בניו פניהם קדימה בהתחדשות והשכלה מזויפת וכאשר נתגדלו הנערים לא התייחסו אחר עשו אביהם כי אדרבה הי" לצחוק בעיניהם כי עשו עוד לא הי' בקי בחכמת העתים ובמדעי הזמנים והי' כרוך אחר בניו וע"כ נקרא עשו אבי אדום ויחוסו הי' כי הוא אבי אדום אבל יעקב קרא לעצמו לשם ולתפארת כי הוא דר בארץ מגורי אביו וכאשר אביו למדו ומנהיגו כן התנהג עצמו לילך בדרכי אבות:

א"י ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף עפי"ד הגמ' שבת נ"ו כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנ' ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו אפשר חטא בא על ידו ושכינה עמו, והנה השי"ת הבטיח ליעקב אע"ה והנה אנכי עמך ובזה הי' מובטח שלא יחטא כיון דשכינה עמו אין חטא בא לידו וזש"ה ושבתי בשלום וגו' והי' ד' לי לא' ופירש רש"י שלם מן החטא וז"ש ביקש יעקב לישב בשלוה שלא יהי' דאגה שמא יחטא כיון שהבטיח לו השי"ת שיהי' שכינה עמו וא"כ אין חטא בא לידו ובזה יהי' לו שלוה ומנוחה וקפץ עליו רוגזו של יוסף ונסתלקה ממנו שכינה וכמו שפי' רש"י עה"פ ותחי רוח יעקב שפירשה ממנו שכינה מעת מכירת יוסף: א"י עפימ"ש בייט"ל סו"פ בראשית בשם המגיד ז"ל בדברי חז"ל דרכו של איש לחזור אחר אשה כי אהבה נקרא איש ויראה נקרא אשה כמו שכ' אשה יראת ה' וגו' וכשיש לאדם יראת שמים אז הקב"ה נותן לו מדת אהבה בנדבה כדכתיב אוהבם נדבה עכ"ד (ועי' מ"ש בפ' נח) ויל"פ בזה משה"כ בפ' מקץ זאת עשו וחיו את האלקים אני ירא עפי"ד הגמ' (יומא דף פ"ו) דתשובה מאהבה

זדונות נעשו כזכיות שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחי' ומבואר מזה דעל עבודת השי"ת מאהבה הוא יחי', וז"ש יוסף זאת עשו וחיו כיצד יקבלו שכר שיחיו עי"ז שיבואו למדרגת אהבה בנדבה ומתנה ואמר את האלקים אני מעצמותי ירא היינו אם יהי' להם יראת שמים מעצמם אז הקב"ה נותן מדת האהבה בנדבה ובזה ע"י מדת אהבה יחיו:

וזש"ה וישב יעקב ופירש"י ביקש יעקב לישב בשלוה היינו לעבוד השי"ת בשלוה ר"ל בבחי' אהבה דהוא שלוה ולכן וישב יעקב בארץ מגורי אביו וכפי' הזוה"ק מגורי אביו דכל יומי הוי בדחילו וע"י שהי' לו יראה מזה בא לבחי' אהבה בנדבה וז"ש קפץ עליו רוגזו של יוסף היינו רוגזו מדת יראה שהי' לו ליוסף כמו שנאמר את האלקי' אני ירא וזאת עשו וחיו כנ"ל ובזה למד לעצמו דאם יש לאדם יראה הקב"ה נותן לו אהבה בנדבה:

והוא נער את בני בלהה וגו' עי' רש"י שהוא עושה מעשה נערות ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם וישראל אהב את יוסף וגו' כי בן זקנים הוא לו וגו' פירש"י שנולד לעת זקנתו:

יתבאר עפימ"ש בס' אפיקי יהודא לפרש מאמר דהמע"ה שמח נפש עבדך וגו' עפי"ד הס' רוח חן שכ' שהטביע השי"ת באדם כח המתאוה שיתאוה וישתוקק ליותר ממה שיש לו ולא יסתפק במה שהשיג למען ע"י כח המתאוה יבקש לעלות במעלות בדרכי התורה והמצוה ומה שהשיג יחשב למעט מזעיר ולא יאמר די מה שלמדתי ומה שעשיתי אולם לא כן בעניני עוה"ז גדר גדול גדרו ואמרו איזהו עשיר השמח בחלקו כלומר מסתפק במיעוט במה שלפניו ולא יתאוה יותר וזה מלאכה קשה להשתמש בשני הפכיים לזה בקש דוד המע"ה שמח נפש עבדך אתה ה' שימה נא מדת השמחה והסתפקות בנפש עבדך בעסקי הגוף ואמר כמתנצל למה איני משתדל בזה בעצמי, כי אליך ה' נפשי אשא בכח המתאוה בנשיאת ראש יותר ויותר ממה שבידי והם שני הפכיים ע"כ אני מבקש שמח נפש עבדך עכ"ד הנחמדים וז"ש ואברהם זקן בא בימים ר"ל כי א"א ע"ה הי' לו הב' מדרגות בשני הפכיים בחי' זקנה כי נחלש אצלו כח הגוף וכבה אש התאוה בעסקי עוה"ז והי' לו בזה מדת השמחה והסתפקות אבל בעניני הנוגע לעבודת השי"ת הי' רק כמו בא בימים בתחלת שנותיו בהשתוקקת ותאוה רבה לעלות במעלות בדרכי התורה והיראה (ועי' בייט"ל פ' חי') וזש"ה ביוסף הצדיק אף כי נער עושה מעשה נערות ר"ל שהי' מתאמץ בעבודת הבוב"ה כאיש בחור שכחו רב וחזק בהשתוקקת וחשק נמרץ ועכ"ז נקרא בן זקונים כזקן שקנה חכמה וכחו חלש ונח מרתיחת ליחות הגופניות (ועי' בקיו"ט שפי' כן לדרכו) וזה שפירש"י וישב יעקב ביקש לישב בשלוה ר"ל לעבוד את הש"י במדת השמחה והסתפקות והיינו בשלוה כלומר ודי בזה אם יקפץ ידו מתאות

ותענוגי בשרים וחומרית אבל לא לאחוז בב' ההפכיים שיהי' לו תאוה לעבודת הבוב"ה כי הוא דבר קשה מאוד להשתמש בהב' הפכיים וע"כ קפץ עליו רוגזו של יוסף ר"ל כיון שיוסף הי' לו גם שני המדות בחי' נער ובחי' זקן כא' והוא ע"ד שאמרו ז"ל הלל מחייב עניים:

וזש"ה ויבא יוסף את דבתם שאינם עושים מעשי נערות כמוהו להשתוקק ביתר שאת במצות הבורא וזה הי' רעה אל אביהם כי גם אביהם הי' רוצה בזה לישב בשלוה ר"ל לצאת י"ח במה שמסתפק בשמחה לעצור ברוחו מתענוגי עוה"ז וע"כ הי' רעה בעיני אביו מה שדבר עליהם והבן:

ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח וגו' וירא אדוניו כי ה' אתו וגו' פירש"י שם שמים שגור בפיו:

יתבאר עפימ"ש הרמ"א או"ח סי' ט' שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים כי אין דומה ישיבת האדם ותנועותיו ולא דיבוריו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו וכו' כ"ש כשישים אל לבו שהמלך מה"מ עומד עליו ורואה במעשיו מיד יגיע אליו היראה והכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד וכו' נשמע מזה דאם לא ימוש מזכרונו אשר השי"ת אתו ועומד עליו ורואה במעשיו לא בא לידי חטא כלל הן במעשיו והן בדיבורו, ועם זה נבין אמרם ז"ל (שבת נ"ו) כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר וה' עמו אפשר חטא בא על ידו ושכינה עמו, הכוונה כיון שה' עמו לא ימיש מזכרונו שעומד עליו ורואה במעשיו לא יוכל לבא לידי חטא וז"ש בנוסח ההודאה דחנוכה כשעמדה מלכות יון הרשעה להשכיחם תורתיך ולהעבירם מעל חוקי רצוניך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם כבת את ריבם וכו' עפימ"ש הרמב"ם במורה כי השגחה היא סבת הדביקות ומי שהוא דבוק בה' תמיד אז הוא מושגח מאתו ית"ש תמיד ובסור הדביקות יוסר ממנו ההשגחה, וז"ש להשכיחם תורתיך ולהעבירם מעל חוקי רצוניך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם ר"ל כיון שהשי"ת עמד עליהם וע"כ לא שכחו ולא עברו מברית ד' א' כיון שה' אתם בזה שמרו צעדיהם ונתיבתם מבלי לצאת חוץ מדרך ה' ועי"ז רבת את ריבם כו' כיון שהיו דבוקים בו ית"ש לא סר השגחתו מהם לריב ריבם כיון שהיא סבת הדביקות:

וזש"ה ויהי ד' את יוסף ר"ל שהי' דבוק בו תמיד וע"כ הי' איש מצליח כי הי' מושגח מהש"י, וירא אדוניו כי ה' אתו פירש"י ש"ש שגור בפיו ר"ל כיון שה' אתו אין דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו רק כדיבורו במושב המלך מה"מ וע"כ שם שמים שגור בפיו:

איננו גדול בבית הזה ממני וגו' ואיך אעשה וגו' וחטאתי לאלקים, ובייט"ל מדקדק דפתח בכד וסיים בחביות שפתח הן אדוני וגו' איננו גדול וגו' משמע יראת אדוניו וסיים וחטאתי לאלקים:

ונראה עפימ"ש א"ז זצ"ל ביש"מ פ' ויקרא בטעם הקרבנות דהעיקר דע"י הקרבן ישוב החוטא אל לבו מה זה שבשביל שחטאתי ישחט תמורתי בע"ח שלא חטאה ואין עול בכפי' ובודאי אין זה כ"א שצריך להשתעבד הפחות לנכבד ומזה יתעורר ללמוד ק"ו האיך האדם לנגד הקב"ה שאינו אף חנק א' מני אלף אלפים ראוי להשתעבד הפחות ר"ל האדם לשמו הנכבד ממ"ה הקב"ה עכ"ד: ובזה פירשתי (בפ' קרח) מאמרם לא מרובכם מכל העמים וגו' אמר הקב"ה חשקני בכם דאפילו בשעה שאני נותן לכם גדולה אתם ממעטים עצמיכם לפני וכו' ירצה בשעה שאני נותן לכם גדולה למשול על הקטנים מכם עי"ז הדבר בעצמו תקחו לכם דרך המוסר איך האדם מועט לעולם צריך למעט עצמו מלפני השי"ת:

וז"ש איננו גדול בבית הזה יאמר אשר השי"ת הגדיל אותו מכל עבדי אדוניו כי הוא נכבד מכל בית אדוניו ע"כ מהראוי שעי"ז ילמוד ק"ו למעט עצמו מלפני השי"ת וח"ו שלא לעשות נגד רצונו יתב"ש ואיך אעשה וגו' וחטאתי לאלקים:

ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לא' עי' בייט"ל בשם א"ז הגאוה"ק מו"ה אלעזר ניסן זצוקלה"ה שדקדק וכי רעה קטנה מזה הי' עושה גם הי' לו לומר ואחטא ולא וחטאתי דמשמע לשעבר עיי"ש דבר נחמד:

ול"נ עפ"י אמרם ז"ל בקידושין (ד"מ) לעולם יראה אדם את עצמו כאלו חצי' חייב וחצי' זכאי עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע עצמו לכף חוב ראב"ש אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חוב עיי"ש יוצא לנו מזה דגם אם רוב מעשיו לטובה ובהשפטו יצא זכאי עכ"ז בעשותו אחת מכל מצות ד' אשר לא תעשינה יוכל לעשות ולגרום רעה גדולה ח"ו לו ולכל העולם לפי שהעולם אחר רובו נידון ואפ"ל שהיא ידעה והודית לדבריו שאסור לעשות כן וחטא הוא אעפי"כ אמרה לו לפי שהאדם אחר רובו נידון ויוסף הוא הצדיק אשר מעולם לא חטא וגם אם יעשה עבירה אחת לא יגיע לו עונש דהא גם לאחר החטא יהי' רוב מעשיו לזכות והי' כמשיב לה ואיך אעשה הרעה הגדולה ר"ל דגם אם לצד עצמו יוכל לצאת י"ח ויוצדק לפי רוב מעשיו עכ"ז יש לחוש לחורבן עולם שאפשר

יכריע בחטא זה כל העולם לקו חוב ועוד וחטאתי לא' ירצה שגם לעצמו יש לחוש כי כבר חטא ויש לדאוג גם לנפשו שלא להכריע עצמו לכף חוב חלילה והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת מקץ

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם וגו' במדרש אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים ע"י שאמר לשר המשקים כי אם זכרתני אתך וגו' ניתוסף לו שתי שנים, ותמהו המפורשים מה חטא בזה וכי אין רשאי לאדם להשתדל בדרך הטבע ובדרכי אנושי והלא אמרו יכול יהא יושב ובטל ת"ל וברכתיך בכל אשר תעשה:

והנ"ל עפי"ד הבל"ע מאמר עת צאת (דרוש כ"ד) כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממנו איכה אוכל להורישם לא תירא מהם וגו' הכוונה אם תאמר בלבבך אשר כפי הטבע הם רבים וחזקים ממך ואין באפשרות להורישם במנהג העולם אז אני מבטיחך שלא תהא לך שום מורא מהם אבל אם תדע ותחשוב בלבך שאתה בעצמך תוכל להורישם בבטחך על ריבוי אוכלסין שלך והמה מועטים אז יש לך באמת לירא מהם עכ"ד מדבריו למדנו שכאשר כפי הטבע הוא דבר הנמנע להנצל ועת צרה היא ליעקב אז אדרבה אם בטח בד' ממנה יושע אבל אם במחשבתו איזה צד ואופן שיוכל להציל עצמו עפ"י הטבע אזי באמת יש לו לירא יותר:

ועפ"י הדברים האלה יש לפרש מ"ש בהודאה לחנוכה ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם כו' מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים ורשעים ביד צדיקים:

והדקדק מבואר מה הוא הרבותא שעמדו על נפשם והקב"ה הצילם מידם אף שהיו רשעים וטמאים הלא יכול להיות שהצדיקים בטבע הם עצמם היו גבורי כח יותר מהם, גם צ"ל מה שמסדר שבחי דמרא גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים הלא אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט וגבור לא ינצל ברב כח, ועפ"י האמור יובן אמרו ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם ר"ל לפי שהי' צר להם עפ"י הטבע וידעו שקצרה ידם לנצח וזרועם לא יושיע למו ע"כ הושיע להם ד' וע"ז אמר מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים היינו מפני שהם היו הגבורים והרבים וע"כ בשם קדשו בטחו כי עפ"י הטבע לא הי' במציאות להנצל וע"כ עזר להם השי"ת ויצילם מכף אויב:

ובזה יש לפרש הפ' בפ' בהר וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית וגו' וצויתי את ברכתי לכם וגו' עי' שם בס' נועם אלימלך שהק' למה נכתב בתורה הקושי' הול"ל כ"א וצויתי את ברכתי ממילא לא יקשה שום אדם לומר מה נאכל:

ולהנ"ל י"ל דהכי פירושו וכי תאמרו מה נאכל בשנה וגו' ר"ל כפי הטבע לא יהי' מה לאכול כיון שלא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו שלש שנים רצופים וע"כ וצויתי את ברכתי דאדרבה אם אין בדרך הטבע מה לאכול אז יצוה ד' חסדו להשפיע מטובו ברב חסד ורחמים:

וז"ש ויהי מקץ שנתים ימים היינו לאחר שעברו שנתים ימים ויוסף התיאש עצמו ממה שהבטיחו שר המשקים לזכרו לפני פרעה מלך מצרים ואז לא שם לבו ובטחונו רק בד' וע"כ ופרעה חלם נצמח לו קרן ישועה בחלום פרעה וכאמור:

וז"ש אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו זה יוסף וע"י שאמר לשר המשקים כי אם זכרתני ר"ל שעלה בדעתו שיוכל להושע בדרך הטבע ע"כ ניתוסף לו ב' שנים כדי שיתייאש עצמו ממנו עד שישים על ד' מבטחו ואז ופרעה חלם ר"ל השי"ת עזר לו והבן:

א"י על המדרש הנ"ל עפימ"ש הרמב"ם ז"ל עה"פ וישב הים לאיתנו שאחז"ל תנאי התנה הקב"ה עם הים שיקרע בפני ישראל דהשי"ת אחר בריאת עולם לא רצה שיהי' שינוי טבע ולכך התנה עם הים בשעת הבריאה שיקרע הים ולא הוי שינוי טבע, ובזה פי' בבש"א פ' תזריע הא דאי' במדרש שבעה דברים קדמו לעולם ואחד מהם התורה דתורה אמרה דברים שהם שלא כדרך הטבע כמו במצורע בדד ישב מחוץ למחנה והרופאים אומרים דהרפואה של המצורע ע"י שילך בין אנשים וא"כ התורה הוא שלא כדרך הטבע והשי"ת לא רצה שיהי' שינוי טבע אחר הבריאה לכך קדמה תורה לעולם וא"כ הוא דרך הטבע בבריאה כך ועיין בישמ"מ שם שכ' שזה כוונת אמרם ז"ל התורה קדמה לעולם ישראל קדמו לעולם דהיינו דחוקי הטבע לא שלטה בהם עכ"ד עיי"ש:

ובזה אמרתי לפרש מה שאומרים בהודאה בחנוכה כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתיך ולהעבירם מעל חוקי רצוניך וכו' מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, וצ"ל אמרו על עמך ישראל וכי לא ידענו ממי דיבר ועוד קשה כפל הלשון להשכיחם תורתיך ולהעבירם וכו' גם מה שסידר שבחו של הקב"ה שמסר גבורים ביד חלשים וכו' הכי זה חידוש ופליאה מאת ד' אשר ברא יש מאין ובעל היכולת כולם אם ברצונו להושיע בין נגד גבורים או חלשים הלא כל הגבורים כאין נגדו וכאפס נחשבו, ולהנ"ל יונח כיון שהקב"ה אינו רוצה בשינוי טבע אחר בריאת העולם רק בישראל עם קרובו ובהתורה אשר נתן להם הם קודמים לעולם וחוקי הטבע לא שלט עליהם:

וז"ש כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל דייקא שהם למעלה מחקי הטבע וגם ברצונם הי' להשכיחם תורתיך שגם התורה הוא למעלה מחקי הטבע וע"כ הי' ה' בעוזרם להושיעם מיד צר אף כי המה רבים וגבורים ואנו המעט מהעמים ובדרך הטבע

הוא שהגבור ינצח את החלש והקב"ה אינו רוצה בשינוי הטבע עכ"ז למען תורתו ולמען ישראל שהם קודם לחוקי הטבע וע"כ הושיעם בחמלתו והוא שעמדה לנו אף שלא עפ"י הטבע:

(ועי' מ"ש בפ' בראשית) ובזה יתבאר ויבא יוסף לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית וגו' וינס ויצא החוצה, ויל"ד למה יספר הכתוב מעין המאורע אשר בא לעשות מלאכתו ומאי נ"מ מה הי' לו לעשות בבית ועוד למה הוצרך לומר להיכן נס אם החוצה או למקו"א, ולהנ"ל ית' בהקדם מש"כ בזוה"ק שם ויבא הביתה לעשות מלאכתו בגין לאשתדלא באורייי' ולמיעבד פקודא דאורייתא דאיהו מלאכתו דבר נש בהאי עלמא וכו' עכ"ל והנה אמרו ז"ל במס' ע"ז מ"ד באברהם ויוצא אותו החוצה שהקב"ה אמר לאברהם לא החוצה ר"ל מאיצטגנינות שלך אין מזל לישראל ר"ל שיתנהג שלא עפ"י דרך הטבע עיי"ש וז"ש ויבא הביתה לעשות מלאכתו לאשתדלא באורייתא דזהו מלאכתו דב"נ כמו"ש בזה"ק וע"כ ויצא החוצה עי"ז יצא חוץ מגדרי הטבע כיון שהתורה היא למעלה מהטבע:

וז"ש המדרש אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ר"ל ביוסף שהשתדל באורייתא וע"כ יוכל לשום רק בה' מבטחו ולא עפ"י חוקי הטבע כיון שהתורה קדמה לעולם הטבעי וע"י שאמר לשר המשקים וכו' ניתוסף לו ב' שנים:

א"י המדרש הנ"ל וקו' המפורשים מה חטא בזה וכי אינו ראוי לאדם להשתדל בדרך הטבע והלא אמרו יכול יהא יושב ובטל ת"ל וברכתיך בכל אשר תעשה, ועוד דהמדרש סותר דברי עצמו דתחלה אמר דיוסף שם ה' מבטחו ואח"כ אמר ע"י שאמר וכו':

ונראה עפי"ד הגמ' (ברכות ל"ה) ת"ר ואספת דגניך הנהג בהן מנהג דרך ארץ רשב"י אומר בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשה ע"י אחרים ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן, ובמס' שבת (דף נ"ו) אמרינן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנ' וה' עמו אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו, ויל"פ בזה הפ' אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו כלומר שלא הי' עושה בידו מאומה כי מלאכתו הי' נעשה ע"י אחרים באשר ה' אתו ופירש"י שם בשביל שה' אתו והיינו שאין חטא בא לידו שמי שזוכה שיהי' ה' עמו אין חטא בא לידו ולכן אם הוא עושה רצונו של מקום אין צריך לעשות מאומה ומלאכתו ממילא נעשית וע"כ ואשר הוא עושה ה' מצליח אפילו בלי השתדלות בדרכי אנושי וז"ש אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף כי בטחונו הי' במה שה' עמו ונמצא דאין חטא בא לידו ובעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשה ע"י אחרים בלי שום השתדלות בדרך הטבע וע"י שאמר לשר המשקה

כי אם זכרתני והזכרתני נתוסף לו ב' שנים כי הוא הי' עושה רצונו של מקום ולא הי' צריך לשום עשי' ותחבולה כי מלאכתו ממילא נעשה על ידי אחרים: א"י עפי"ד חז"ל במס' שבת (דף ל"ב) לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס ואם עושין לו מזכירין לו עונותיו, ויש לפרש בזה דברי הגמ' הנ"ל בעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים היינו באם עושין רק רצונו של מקום ולא רצונו אז אין לו לירא שמא יזכירו לו עונותיו מותר לסמוך עצמו על הנס ככתוב לא ימוש ספר התורה הזאת מפיך דברים ככתבן ומלאכתן נעשית ע"י אחרים או ע"י נס ועם זה ית' ג"כ הפ' וירא אדוניו כי ה' אתו וכל אשר הוא עושה ה' מצליח עפימ"ש ברמ"א שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים וכו' כשישים האדם על לבו שהמלך מה"מ עומד עליו ורואה במעשיו מיד יגיע אליו היראה והכנעה מפחד השי"ת עכ"ד עיי"ש הרי דמי שמקיים שויתי ה' זוכה ליראת השם תמיד:

וז"ש וירא אדוניו כי ה' אתו וממילא דהוא נשמר מכל חטא וע"כ אשר הוא עושה ה' מצליח אפי' מה שהוא שלא כדרך הטבע ה' מצליח בידו ומותר לו לסמוך על הנם דבטוח הוא שלא יזכירו לו עונותיו וזה שנאמר בזוה"ק שם וירא אדוניו שראה ניסין דקוב"ה עביד עמי' כל יומי והיינו שהי' מותר לו לסמוך על נס כנ"ל:

וז"ש המדרש אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף במה שקיים שויתי ה' לנגדי תמיד וע"כ הי' בטוח ויכול לסמוך על נס ולא הי' לו לירא משום שמא יזכירו לו עונותיו וע"י שאמר לשר המשקים וכו':

א"י על המדרש הנ"ל עפי"מ דאי' בשבת (ד' י"ב) אל יתפלל אדם בלשון ארמית ופריך מהא דאמר ר"א יפקדך לשלום ומשני שאני חולה דשכינה עמו ופירש רש"י וא"צ למלאכי השרת עיי"ש ומשמע מדברי הגמ' דאינש אחרינא צריך שמה"ש יכניסו תפלתו רק חולה כיון דשכינה עמו א"צ למה"ש, ועי' מ"ש אא"ז זלה"ה ביש"מ פ' וירא דהוא הטעם שהתפלה צריכה להיות בדיבור ולא במחשבה לבד מפני שמה"ש אינם יודעים המחשבה ולא ידעו להכניס תפלתו עכ"ד ז"ל עיי"ש ובזה נ"ל לפרש מה שאומרים בנוסח ההודאה בחנוכה כשעמדה מלכות יון הרשעה וכו' ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם וכו' דהנה מצינו אשר הרשעים האלה כ"כ לא הניחו לעבוד את ד' אפי' להתאסף לצעוק ולבקש ולהתחנן לפני המלך מלכו של עולם ג"כ מיחו בידם ועי' בס' בני יששכר וא"כ איפוא זאת הי' אז ישראל נושעים בה' הא בתפלה שהיא רק במחשבה אין המלאכים יודעים וא"כ מי הכניס תפלתם לעלות לרצון למעלה עד עתיק יומין וא"כ על כרחך צ"ל דגדלה להם הישועה בעת ההוא שהקב"ה השרה שכינתו בתוכם ולכן לא הי' צריכים

למה"ש שיכניסו תפלתם וז"ש כשעמדה מלכות יון הרשעה וכו' להעבירם מעל חוקי רצונך שרצון הקב"ה שיתפלל כמוש"ה רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם ולא יכלו אפי' להתאסף ולהתפלל בפה ולשון כי אם בקרב קדושים ומלב עמוק שפכו שיח תחינתם אבל קולם לא נשמע בפיהם וא"כ מלה"ש לא הכניסו תפלתם ועל כן ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם היינו שהשכינה עמדה עמהם ולא הי' צריכין למה"ש כנ"ל ועפי"ז יש לתרץ מה שהקשו המפורשים למה עושים זכר רק לנס דמנורה ולא על הנס נצחון המלחמה, ולהנ"ל יש לומר דכל הנס של הנצחון נעשה רק ע"י המנורה ולכן בכלל הנס דמנורה ממילא נעשה זכר על המלחמות דהנה אמרי' בגמ' שם (ד' כ"ד) מחוץ לפרוכת העדות דהמנורה עדות לישראל שהשכינה שורה בישראל עיי"ש וא"כ לפי"ז דהמנורה הוא להראות שהשכינה שורה בישראל וע"כ בזה שעושין זכר למנורה בזה נעשה ג"כ זכר על הנסים שעשה ה' לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה דהא לא יכלו להתפלל בפה ולשון רק במחשבה ואפ"ה ע"י שהשכינה שורה בישראל שהוא עדות לנו ע"י המנורה בזה הקשיב ה' לתפלתינו אשר ערכנו אליו במחשבה להצילנו מכף כל העריצים ואם כן המנורה היא גם כן זכר על הנס של המלחמה:

והנה כתיב ויוסף הורד מצרימה וגו' ויהי' ה' את את יוסף ויהי איש מצליח ויש לפרש, דה"פ דהנה כתבו המפו' במ"ש בהגדה אני ולא מלאך לפי שארץ מצרים מקום טומאה ביותר ויש לפחד אם הי' שולח לשם מלאך הי' יכול להתפגם לכן אני ולא מלאך עכ"ד ובזה פי' משאה"כ בפ' וארא ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ד' ופירש רש"י אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהי' מלאה גלולים, וי"ל דבתוך העיר לא התפלל לפי שלא הי' מלאך יכול לכנוס שמה מפני תוקף הטומאה ואינש אחרינא דלאו חולה הוא צריך למה"ש שיכניסו תפלתו ולכן דייקא כצאתי מן העיר הי' יכול להתפלל שם לה' כדי שיתקבל שם תפלתו ע"י המלאכים מכניסי רחמים:

וזש"ה ויוסף הורד מצרימה מקום טומאה שלא יכול מלאך לכנוס שמה ועכ"ז ויהי איש מצליח ע"י תפלתו משום ויהי ה' את יוסף שהי' השכינה עמו ולא הי' צריך למה"ש ובזה י"ל דגם מה שמותר לאדם לעשות השתדלות בדרך הטבע דהכל ברא ה' לשמש בו בעוה"ז וגם הטבע ברא א' לעשות ולהשתמש בו והן הן שלוחיו של ממ"ה הקב"ה וכמו שמותר להתפלל שמכניסי רחמים יכניסו תפלתינו לפני הקב"ה מאזין תפלות כ"כ מותר להשתדל בדרך הטבע שהוא ג"כ משלוחיו של מקום והנה ביוסף אשר ה' אתו וא"צ למה"ש כ"כ א"צ לעשות בדרך הטבע וזש"ה אשרי הגבר אשר ה' דייקא מבטחו שהי' ה' אתו ולכן לא הי' לו לומר לשר שנים והבן:

הנמצא כזה איש אשר רוח א' בו וגו' אין נבון וחכם כמוך וגו' וילבש אותו בגדי שש וגו' פירש רש"י דבר חשיבות הוא במצרים, נראה מדברי רש"י דקשה למה הלבישו בגדי שש וע"כ אמר דבגדי שש הם מאני מכבדותא במצרים ולענד"נ דהנה יש להבין ג"כ מאחר שאמר פרעה דיוסף הבין לפתור חלום מהודעת אלוקית ורוח ד' דיבר בו כאשר אמר אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח א' בו למה חזר אח"כ ואמר אין נבון וחכם כמוך מזה משמע דהבין כ"ז מחכמה ומעומק בינתו ולא מהודעת א' ובדרך נבואה:

ונראה בהקדם מ"ש התבואת שור בבכו"ש מס' שבת (ד' קמ"ה) מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים לפי שאינם בני תורה ולכאורה קשה מאי קשי' לי' הא קיי"ל עשיק לגבך וכו' ונראה עפימ"ש הרמב"ן ז"ל סוף פ' תזריע הענין נגעי בגדים הוא ע"י שהאדם הוא במעלה בפרט בא"י ששם השכינה שורה וכשהשכינה מסתלקת ממנו מחמת איזה פגם שעשה והוא לא ידע ואשם ובא הנגע בבגדו לסי' סילוק שכינה כדי שיתן אל לבו ויפשפש במעשיו לתקן אשר עוות ותשוב השכינה למקומה ע"ש, והנה אמרו פי"א דנגעים שאין הצבועים מטמאין כ"א בגדים לבנים, ולפי"ז כל ת"ח וגדול אשר מחמת אור תורתו השכינה מתדבקת בו ראוי לו שלא ילבש כ"א בגדים לבנים שהם המטמאין בגדים כדי שאם יאשם קצת בלא הודע ותסתלק השכינה יבואר לו ע"י סימן נגע בבגדו משא"כ בלבשו בגדי צבעונים מהיכן יודע לו והיינו דקאמר מ"מ ת"ח שבבל מצויינים פי' בבגדי צבעונים ובמה יודע להם סימן לסילוק שכינה והשיב לפי שאינם בני תורה כלומר שאינם גדולים כ"כ שהשכינה מתדבקת בהם עיי"ש:

ובזה נ"ל לפ' הפ' וירח את ריח בגדיו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' ר"ל דהבין בבגדיו החמודות אשר לבש בו שהשכינה דבוק בו תמיד וע"כ אמרו בגמ' וירח את ריח בגדיו א"ת בגדיו אלא בוגדיו ר"ל שעל כן לבש בבגדים שניכר בהם אשר השכינה מתדבקת בו כדי שיודע ו אם ח"ו יחטא ויגרום לנפשו סילוק השכינה תומ"י ירגיש לתקן את המעוות וזה א"ת בגדיו אלא בוגדיו ר"ל מבגדיו יוכל לידע את חטאתו אשר חטא, ועי' בגמ' יבמות (דף ד') מדשש כיתנא תכלת עמרא הוא ומשמע מזה דשש בגדי לבן מהסתם:

וזש"ה איש אשר רוח א' בו כי השכינה מתדבקת בו תמיד אין נבון וחכם כמוך ר"ל שהוא חכם כ"כ עד שע"י אור תורתו השכינה מתדבקת בו כמו"ש בבכור שור הנ"ל בהחילוק שבין ת"ח שבבבל לת"ח שבא"י וע"כ וילבש אותו בגדי שש ר"ל כסות של פשתן, וזהו ב ג ד י ל ב ן כדי שיהי' ניכר לסימן לידע כ"ז שהשכינה דבוקה בו כיון שהוא חכם כ"כ אשר רוח אלקים בו ראוי לו לילך בבגדי לבנים כאמור והבן:

ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ וגו' ובאוה"ח מדקדק הא אין דרך השלטון לטפל במכירת התבואה, ואפשר ירמוז בזה למ"ש במדרש פ' שמות הבאים מצרימה והלא כבר באו אלא עד שלא מת יוסף לא הוטל עליהם משא של מצרים וכו' לכך הוי כאלו באים עתה לפי שעתה הרגישו בביאתם ופי' ביש"מ דהנה בעת הרוחה גדולה התפשטות הקדושה שולטות ולהיפך בהיפך כי לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים ובגלות מצרים נאמר ולא יכלו להתמהמה מחמת גודל התפשטות הסט"א ולעתיד נאמר ומלאה הארץ דעה וגו':

והנה אמרו רז"ל איזה גבור הכובש את יצרו ובפרט במצרים המקום גורם שהי' ערות הארץ כנודע הי' צריך התחזקות גדול היינו משא של מצרים והנה אמרו ז"ל בזכות יוסף שגידר עצמו מן העריות נגדרו כל האנשים ודעת לנבון נקל שכ"ז שיוסף קיים שהוא שרש מדת יסוד והי' התפשטות מדה זו בעולם הי' בנקל להזהר משא"כ אח"כ הי' צריכים להתחזקות גדול והיינו עד שלא מת יוסף לא הוטל עליהם משא של מצרים עליהם דייקא כי הוא הנושא המשא משא"כ אח"כ הוטל עליהם משא של מצרים ערות הארץ עכ"ד עיי"ש שהאריך מאוד:

וז"ש כשעמדה מלכות יון הרשעה להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חקי רצוניך ר"ל כיון שעמדה מלכות יון הרשעה היינו שהי' להם תקומה כמו"ש כשזה קם כנ"ל וגברה יד הסט"א ועי"ז נתמעט הדעת דקדושה וע"כ עמדו בזה להשכיחם תורתך וכו' והבן וזש"ה ויוסף הוא תשליט על הארץ ר"ל הוא מושל בכל ארץ מצרים מקום הטומאה ערות הארץ בכחו ובמדתו שנתפשט בכל העולם ושליט על מצרים להכניע כח הסט"א של מצרים הוא המשביר לכל עם הארץ בנקל הי' להזהר כיון שמדת יסוד הי' מתפשט בעולם:

ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש, מדרש פתח קריא בגלות יתן לכם רחמים כד"א ויתן אותם לרחמים לפני האיש זה הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה, והקשו ע"ז א"כ הוא הנותן רחמים והוא המקבל ועי' ייט"ל, ונראה עפי"ד הרי"ף ברכות (ל"ג א') א' נקמות ה' ופי' כי מדת אל הוא דין כדכתיב ואל זועם וה' הוא מדת רחמים ומתוך הנקמה שינקום הקב"ה מעכו"ם אותה הנקמה גורמת רחמים לישראל וזהו אל נקמות לעכו"ם הוא רחמים לישראל נרמז בשם ה' עכ"ד, וז"ש בחנוכה ואתה ברחמיך הרבים וכו' נקמת את נקמתם היינו הרחמים שהנקמה שהי' על הגוים ההם היא עצמה הי' רחמים לישראל, והארכתי בזה בדרושים לחנוכה:

וזש"ה ואל שדי דהוא מדת דין והיינו לעכו"ם אבל הוא יתן לכם רחמים מפני שגורמת רחמים לישראל וע"כ כתיב שדי שידוע שהוא ר"ת שומר דלתות ישראל ומשו"ה צריך

שמירה כיון שמתנהג בדין לעכו"ם ע"י מדת אל והקב"ה שומרינו ומצילנו ונתהפך הדין לרחמים לישראל, וזה שאמר המד"ר ה' איש מלחמה דלכאורה היא סתירה מני' ובי' ה' משמע רחמים ומלחמה משמע ההיפוך אבל כן הוא המדה מלחמה ודין לעכו"ם, וזה הדין גורמת רחמים לישראל ומביא המדרש דומה לזה הכ' כאן דמדת אל שהוא דין לעכו"ם זה עצמו יתן לכם רחמים:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת ויגש

ויגש אליו יהודא ויאמר בי אדוני וגו' ובמד"ר רבנן אמרו הגשה לתפלה, וי"ל עפימ"ש בספר ברית שלום דיהודא אמר ליוסף בי אדוני שמי נקרא כולו על שמו של הקב"ה ר"ל שם בן ד' אותיות כמ"ש חז"ל בסוטה דף ל"ו יהודא שקידש ש"ש בפרהסיא נקרא כולו על שמו של הקב"ה עכ"ד עיי"ש באריכות גדול ועיין ביש"מ והנה אמרו חז"ל ברכות דף כ' מ"ש ראשונים דמתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרחיש לן ניסא ואנן מצווח קמצווחינן ולית דמשגח בן וכו' קמאי דמסרי נפשי' אקדושת השם וכו' עיי"ש וא"כ משמע מדברי הגמ' דמי שמוסר נפשו על קדושת השם יתקבל תפלתו:

וז"ש הכתוב ויגש אליו יהודא כדברי המדרש הגשה לתפלה ואמר בי אדוני שנקרא כולו על שמו של הקב"ה מפני שקידש שם שמים בפרהסיא וע"כ בא בשכרו ונגש לתפלה:

דרוש מה שאמרתי בס"ד בחינוך ביהמ"ד דחברה מחזיקי תורה פה קהלתינו שנת עת"ר לפ"ק ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי וגו' אשר מכרתם אותי מצרימה ועתה אל תעצבו וגו' כי למחיה שלחני אליכם וגו' לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה וקשה למה שאל עוד הפעם העוד אבי חי והלא כבר אמרו לו שהוא חי וגם הלשון ועתה אל תעצבו משמע דקאי אדלעיל דמשום שמכרו אותו מצרימה משו"ה אל תעצבו וצ"ב וגם הלשון שארית בארץ ולהחיות לכם הוא כפל לשון:

ונבאר ג"כ דברי הגמ' במנחות דף צ"ט ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוויי' תורה נתנה בארבעים יום ונשמה נוצרה בארבעים יום כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר תורתו אין נשמתו משתמרת, ויש להבין הלשון נשמתו משתמרת ומה ענין שמירת הנשמה לתורה דייקא, עוד נראה לבאר דברי הגמ' בברכות (דף ו') אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרינה ואל התפלה ויש להבין טעמא מפני מה דוקא בבית הכנסת תפלתו נתקבל והלא מלא כל הארץ כבודו, עוד שם בגמ' א"ר יצחק מנין שהקב"ה מצוי בב"ה שנאמר אלקים נצב

בעדת אל ומנין לשנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר אז נדברו יראי ה' וגו' עכ"ד הגמ' ויש להבין סמיכות מימרות הללו:

והנ"ל עפי"ד השל"ה מה שאמרה רחל הבה לי בנים לפי שחשבה שהשי"ת מונע ממנה פרי בטן מחמת שמתאווה לתפלתן של צדיקים כאמרם ז"ל למה נעשו אמותיהן של ישראל עקרות מפני שהקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים, וע"ז השיב יעקב שזה הוא בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו אבל בחו"ל הניתן תחת שרי מעלה אין הקב"ה מייסר הצדיק מפני שחשק לתפלתו כי אולי יפסיקהו עוברי דרכים הם שרים החיצונים, וזה שאמר התחת אלקים אנכי פי' וכי אני בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו וכו' עכ"ד עיי"ש: היוצא מזה דבחו"ל הניתן תחת שרי מעלה יש לחוש ולירא אולי יפסיקהו המשטינים ומקטריגים ולא תתקבל תפלתו ח"ו:

והנה פי' האלשיך (פ' פנחס) ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם דמאחר שאמר ונתתי משכני מה הוצרך לומר ולא תגעל וגו' אבל הענין עפ"י מאמרם ז"ל במדרש שוחר טוב נפשו של אדם עולות ויורדות תמיד לצאת ממנו שמשתוקקת לשוב אל שרשה היא השכינה אלא שרואות שמלא כל הארץ כבודו חוזרת למקומה וז"ש ונתתי משכני בתוככם בתוך לבבכם ועי"ז ולא תגעל נפשי אתכם שהנשמה תרצה לשבת בגוף עכ"ד:

ובזה פי' אאזלל"ה בייט"ל פ' תרומה דברי הגמ' איכא סבי בבבל תמה למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב כלומר ששם נאמר עיני ה"א בה ושם חביון עוזו לכן הנשמה אינה ממהרת לצאת משא"כ בבבל כיון דחזו דמקדמי ומחשכי לבי' כנישתא ששם שכינתו ית"ש ואמרו מנין לעשרה שמתפללים בביהכנ"ס ששכינה עמהם שנאמר אלקים נצב בעדת אל וגו' אמר היינו דאהני להו להאריך ימיהם ושנותיהם וכו' עכ"ד ז"ל:

ויתבאר דברי הגמ' הנ"ל אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת כיון שיש לחוש שמא יפסיקהו עוברי דרכים כל זמן אשר אנחנו יושבים פה בחו"ל הניתן תחת שרי מעלה אך בביהכנ"ס אשר שם שכינתו בתוכינו והוא כא"י לאותו דבר שהוא תחת יד הקב"ה עצמו שם תפלתו של אדם נתקבל לרצון באין שטן ופגע רע ולכן מביא בתר זה הגמ' המאמר מנין שהקב"ה מצוי בביהכנ"ס שנאמר וכו' דזהו ראי' לדבר אשר בהכ"נ הוא כא"י ואין שם מסטינים המפסיקים בין ישראל לאביהם שבשמים מדברי הכתוב אלקים נצב בעדת אל דשם כתיב בפי' דשכינת עזו ית"ש הוא בביהכ"נ ואמר עוד הגמ' דגם בביהמ"ד שנים שעוסקים בתורה שכינה עמהם ונוח גם שם שיתקבל תפלתו וכמאמר חז"ל ר"א ור"א הוי מצלי במקום דהוי גרסי וז"ש אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים ר"ל כיון דזה בית אל ששם מתכנסים לעמוד לפניו בתפלה ותחנונים ואלקים

נצב שמה לכן הוא שער שמים לעלות דרך שם התפלות באין מסטין ומפרוע כיון שהוא תחת יד הקב"ה אשר הוא מצוי שמה כמו בא"י, ויתבאר דברי הגמ' במנחות כל המשמר את תורתו וגורם להשכינה שיהי' משכן כבודה בעוה"ז כי אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה על כן נשמתו משתמרת אז תשוב הנשמה לשבת בהגוף כיון שרואה את הקב"ה שוכן אתה:

ומעתה יתבארו הכתובים מה ששאל יוסף העוד אבי חי וגו' דהנה פי' הפנים יפות (עה"ק ויתן את קולו) הא דכתיב ויהי ה' את יוסף עפימ"ש חז"ל כל מקום שגלו שכינה עמהם ומשעת מכירת יוסף התחיל הגלות ולכן נסתלקה השכינה מיעקב עד ששמע מיוסף וקיבל עליו הגלות לירד למצרים אז שרתה עליו שכינה כדכתיב ותחי רוח יעקב אביהם חיות אמיתי מרוח הקידש עכ"ד ז"ל:

ויש להוסיף נופך על דבריו דהיינו דכתיב ותחי רוח יעקב היינו כיון ששרתה עליו שכינה בזה חי' יחי' והנשמה פסקה עוד להשתוקק לצאת מהגוף כיון שראתה השכינה מצוי אצלו וזה ששאל יוסף את אחיו העוד אבי חי היינו הנשמה חלק אלקי ממעל שמשתוקק להתדבק בשורשה ועיקר קיומה בעוה"ז אך במה שרואות השכינה וא"כ כיון שהוא נמכר למצרים והשכינה כביכול ירדה עמו בגלות ע"כ הוצרך לשאול עוד הפעם העוד אבי חי אם הנשמה המשכלת היא עוד דבוקה בגוף וזה שרמז ג"כ יהודא באמרו ונפשו קשורה בנפשו דהנה אם בנימין יהי' עבד במצרים ויודע הדבר ליעקב אמיתית הדברים שהוא חי במצרים לא איכפת לי' כ"כ דהא רק בזה מורא עלה על ראשו של יעקב אבינו ע"ה פן יקראנו אסון בדרך אבל כן אמר יהודא כיון שירד בנימין לגלות מצרים וכל מקום שגלו שכינה עמהם וחשש יהודא אשר עוד יותר יסתלקה השכינה מאביו ואפשר הוא לא ידע שכבר נסתלקה ממנו שכינה ועל כן אמר ונפשו היינו הנשמה קשורה בנפשו דהחיות של אביו תלוי באם לא יתחיל הגלות כדי שיהא השכינה שרוי' אצלו (ועל יוסף אמר ואחיו מת) ואינו בגלות ואמר יוסף לאחיו אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה וכבר התחיל הגלות וירדה השכינה עמו ועתה אל תעצבו וגו' כי למחיה שלחני וגו' בזה אשר השכינה אתו הוא לפניכם למחיה לתת הנשמה בקרבכם לשום לכם שארית בארץ בעוה"ז להיות נשמתכם משתמרת בתוככם ולהחיות לכם לפליטה גדולה היינו חיות של הנשמה חלק א' שהוא לכם בזה לפליטה גדולה:

ויאמר אני יוסף אחיכם וגו' ועתה אל תעצבו וגו' כי למחיה שלחני א' לפניכם להבין אומרו ועתה כי אין זה נתינת טעם שלא יתעצבו במכירתו, ונראה עפ"י דאיתא בספר אהבת יהונתן על ההפטורה פ' ואתחנן על מה דאיתא בגמ' מזמור לדוד בברחו קינה

לדוד מבעי לי' ומשני דסבר דוד שמא עבד או ממזר הוא דלא חס עלי' כיון שראה שבנו הוא שמח דסתם ברא חס על אבא, ולכאורה הא חזינן דלא הי' חס ורצה להרוג את אביו, ונראה דהענין הוא דאם האדם חטא סר ממנו השגחת השם ונעזב למקרייו ומקבל צרכו ע"י מערכת השמים וזהו סילוק השגחה ואיננו כפרת עונותיו ואולם אם רעה באה עליו שלא כדרך הטבע זהו עונש על חטאיו מן השם ב"ה ובזה יצחצחו עונותיו וזהו ששר דוד בברחו מפני אבשלום בנו דמקודם לזה כאשר בא נתן הנביא ואמר אליו הנני מקים רעה מתוך ביתך סבר שמא עבד או ממזר הוא ויהי' מאיכות סילוק השגחה וזהו בדרך הטבע ואיננו עונש על חטאיו לא הי' שר אבל כשראה שבנו הוא וזהו כנגד הטבע ומוכח שזהו עונש על חטאיו ולכן שר השירה הזאת כי יתלבנו עונותיו עכ"ד:

הרי היכא דיסורים באים שלא כדרך הטבע כגון בברא דחייס על אבא והוא מכח השגחה לכפר עון ולא כן יסורים הבאים עפ"י הטבע הם יכולים שיהי' מפאת המזל ומיקרי הזמן, וביעורות דבש מפ' עוד בזה במאי דקאמר בגמ' דמה שאמר דוד שבע פעמים בני אסקי' משבעה מדורא גיהנם ובפעם השמיני שאמר בני אסקי' לג"ע ור"ל כנ"ל דבזה שאמר בני שהוא שלא כדרך הטבע וע"כ מה שעשה אבשלום הוא מהשגחה וסיבה מאת ה' הית' זאת:

וז"ש יוסף הצדיק לאחיו השבטים אני יוסף שמצא חן בעיני כל רואיו ומה שלמד יעקב בשם ועבר מסר לו וגם אחיכם ואין זה מפאת הטבע שימכור אותו אחיו למצרים וע"כ הוא סיבה מאת ה' ולא יעשה כן ח"ו בזדון וע"כ דרך למחי' שלחני א' לפניכם ומשום זה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם דכיון שהוא שלא כדרך הטבע ע"כ הוא מרצון השם וסבת השי"ת כאמור ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים וגו' ולא יגיע אליהם שום עונש כיון שהוא שלא כדרך הטבע ובודאי הוא מרצון השי"ת ולא מדעתם:

א"י עפ"י מה שפרשתי [בדרוש לחג השבועות] המדרש אין ישראל ניזונין אלא בזכות האמונה פירשו המפורשים טעמא מאי דוקא משום זכות האמונה הם ניזונין ונראה עפימ"ש בישמח משה פ' פנחס על המד' שם אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו עפימ"ש הרמב"ם במאמר התחי' הביאו בס' מתנות כהונה על המדרש פ' פנחס וז"ל כי כשבאו עליו להרגו פרחה נשמתו מפחדם ונשאר כמת והניחוהו ונפשות נדב ואביהו שהי' עדיין משוטטת שם הי' מרגישין בדבר והחזירו לו נפשו בעודו חם עיי"ש והנה הטעם דאין משלמין שכר בעוה"ז משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וא"כ אצלו הוי הסוף ולכך בדין הוא שיטול שכרו כלומר תיכף ומיד עכ"ד הישמח משה ז"ל עיי"ש: וכבר והנה אמרו חז"ל שבשעת מתן תורה מקול ה' בכח פרחה נשמתן והשי"ת

השיב להם נפשם וזה שאמר המדרש אין ישראל ניזונין אלא בזכות האמונה דהא לכל המצות אינו מגיע שכר בעוה"ז משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף רק בזכות האמונה לפי כששמעו ישראל אנכי ה"א מפי הגבורה פרחה נשמתן וא"כ אצלם הי' בעת ההוא הסוף ע"כ מגיע להם השכר תיכף, והנה מבואר במדרש תנחומא כשאמר יוסף אני יוסף פרחה נשמתן ונעשה להם נס וחזרה נשמתן וז"ש יוסף כי למחי' שלחני א' לפניכם דבזה שנעשה הסיבה ע"י שפרחה נשמתן על כן בזה הוא למחי' ר"ל בשביל זה הם ניזונין ומגיע להם שכר בעוה"ז ולהחיות לכם ר"ל כיון שנעשה להם נס וחי' מחדש ע"כ הוא למחי' כאמור:

וישמני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים, ויש לדקדק אריכות הלשון למה, ולהלן נאמר ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם וגו' ותחי רוח יעקב אביהם וצריך ביאור מדוע לא האמין להם בתחלה עד שדברו אליו את כל דברי יוסף ואז נאמנו דבריהם בעיני יעקב:

ונראה עפימ"ש באוה"ח דדבר ידוע כי הצדיקים יותר יחפצו בהעדר הבן בהיותו בן מביש ומה גם יעקב הצדיק אשר ע"כ לא היתה שמחתו שלימה מספק עד שהכיר בו בפניו כי הכרת פנים תענה באיש, וזה שאמר אליו אמותה הפעם, פירוש הפעם הזה בראייתך ולא מקודם כשנתבשרתי והטעם אחרי ראות פניך והכרתי שעודך חי, פירוש צדיק כמקדם כי הצדיקים קרויים חיים עכ"ד:

והנה בחולין (דף ד' ע"ב) אמרינן דגברי דאחאב לא הוי מעלי דכתיב מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים ע"ש, והנה יוסף אף שהי' מושל בארץ מצרים מ"מ אם הי' נכנע תחת יד פרעה גם הוא הי' נגרר אחריו ובכלל משרתיו יקרא וע"כ שלח יוסף להודיע ליעקב אביו כי הוא אינו נכנע תחת פרעה אדרבא הוא אב לפרעה ואדון לכל ביתו ועל כן הוא עוד מחזיק בתומתו וצדקתו כמקודם וכשבאו אחי יוסף וספרו לאביו כי עוד יוסף חי, ר"ל הוא צדיק ומתחזק באמונתו כבתחלה וגם הוא מושל בארץ מצרים ולא אמרו שהוא אב לפרעה רק סתם מושל וע"כ ויפג לבו ולא האמין להם כי יעקב סבר דאף שהוא מושל אבל מ"מ אף הוא נכנע תחת פרעה הוי בכלל משרתיו והאיך אפשר שיהי' צדיק ואח"כ כשדברו אליו כל דברי יוסף ר"ל גם מה שאמר שהוא אב לפרעה ואינו נכנע תחתיו וע"כ ותחי רוח יעקב אביהם אח"כ האמינם שהוא עומד בצדקו כאשר בתחלה:

אל תרגזו בדרך ומפרש במדרש ובגמ' אל תעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך הביאו ברש"י) ומדקדקין המפורשים למה לא צוה יעקב על כך, ונראה דהנה אמרינן

במס' תענית דף ז' וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות, והקשה בתוס' והלא אמרינן (פסחים נ') לעולם יעסוק בתורה אע"ג שאינה לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וי"ל דתרי שלא לשמה הוי דמה שאמרי' לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה היינו כדי שיקרא רבי או כדי שיכבדוהו, ומה שאמרינן הכא כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשה לו סם המות היינו מי שלומד לקנטר עכ"ל, והנה יש להבין מדוע על שלומד שלא לשמה יגיע לו עונש כולי האי עד שתורתו נעשית לו סה"מ, ועוד מנ"ל לתוס' חילוק זה בין שלא לשמה כדי שיכבדהו או משום כדי לקנטר, ואפשר לומר דמוכח כל דבריהם מהא דאמרינן בגמ' (שבת ל"א) באחד שבא לפני שמאי ואמר גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחד וכו':

אתא לקמי' דהלל גיירו אמר לי' כל מה דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך פירושא זיל גמור, ופי' בבש"א פ' שמות דהנה כל אחד מישראל צריך לקיים כל התרי"ג מצות והנה כמה מצות שאין כל אדם יוכל לקיים כולן כמו מצות הנוהגים בכהנים ומצות התלויים בארץ וכדומה וצריך להתגלגל עד שיקיים כולן והנה הגר הזה רצה להתגייר באופן שיקנה שלימות בפעם הזאת שהוא בעולם ולא יצטרך שוב להתגלגל ורגל הוא לשון פעם כמו שלש רגלים וזה אמרו גיירני על מנת שתלמדני כשאני עומד על רגל אחד ר"ל שיוכל לקיים כל התורה בפעם אחד ולא יצטרך לגלגל, והנה איתא בספרים דמי שמקשר עצמו עם כל אחד מישראל כנפשו הרי נחשב כגוף אחד עם כל ישראל וכל מה שקיים א' מישראל כאלו קיים הוא, וזה שהשיב לו הלל מה דעלך סני לחברך לא תעביד וע"כ במצות שיעשה חבירך תצא ידי חובתך גם אתה עכ"ד בתוס' נופך, ובספר סמא דחי' הוסיף לפרש ואידך זיל גמור ר"ל דיש עוד תקנה לקיים כל התרי"ג מצות ע"י לימוד התורה כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכן כל המצות יכול לקיים ע"י עסק התורה בהלכה של אותה מצוה עכ"ד ועי' מ"ש בפ' תרומה:

והנה הא דכל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה דעת לנבון ניקל דהוא משום שעוסק בתורה כדי לשמור ולעשות ומקבל עליו בלבבו אשר המצוה דעסיק בה בלמדו בתורה מתי שיבא לידו יקיימנה בזה, הרי נחשב כאלו קיימה מה שקבל על עצמו כיון דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה כדאיתא בפ"ק דקידושין, ולפי"ז הא דאמר בספר סמא דחיי דע"י עסק התורה יכול לקיים כל התרי"ג מצות היינו דוקא בעוסק בתורה לשמה כדי לשמור ולעשות, ויובן דברי חז"ל כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות כיון דאם עוסק בתורה שלא לשמה לא אהני לי' ע"י תורתו לקיים בזה כל התרי"ג מצות וצריך להתגלגל עוד הפעם וימות ח"ו שתי פעמים בגילגול זה

ובגילגול אחר עוד הפעם, ובזה פי' בס' תולדות י"י איזהו שוטה הלן בבית הקברות ר"ל בכמה וכמה קברים:

והנה עכ"פ יוכל לקיים כל התרי"ג מצות ע"י שימת שלום ואהבת חבירים ובזה נחשבים כגוף אחד ובמה שיעשה חבירו הרי הוא כמותו, ויתבאר דברי התוס' הנ"ל שכתבו דהא דלומד שלא לשמה נעשית לו סה"מ היינו דוקא במי שלומד לקנטר ר"ל דאם אינו לומד לקנטר והרי הוא עם כל אחד מישראל כנפשו א"כ יוכל לקיים התרי"ג מצות ע"י האחדות ואפי' אם לומד שלא לשמה רק כדי שיכבדוהו אפ"ה אינה נעשית לו סה"מ ר"ל שיהא מוכרח להתגלגל עוד הפעם רק דאם לומד שלא לשמה וגם אינו מקשר נפשו עם נפשות ישראל והיינו שלומד ג"כ לקנטר בזה תורתו נעשית לו סה"מ אבל אם לומד כדי שיכבדוהו ועם בני אדם עכ"פ הוא כנפש אחד שפיר יוכל לקיים את כל דברי התורה הזאת ע"י האחדות כנ"ל:

ויתבאר דברי הכתוב דהנה רש"י פי' שם עוד לפי שהיו נכלמים הי' דואג יוסף שמא ירובו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה אתה ספרת לה"ר עליו וגרמת לנו לשנאתו עכ"ל:

והנה כל הפירושים דברי א' חיים וע' פנים לתורה ויש לומר דיעקב אבינו לא הי' צריך להזהיר אותם שלא יעסקו בדרך בתורה כיון דדבר זה הי' מקובל בידם מכבר, אבל יוסף הי' ירא יותר כיון שיריבו זה עם זה ע"י עסק מכירת יוסף א"כ לא יהי' ביניהם אחדות ושלום וא"כ במה איפה יוכלו לקיים כל התרי"ג מצות אם לא ע"י עסק התורה ועל כן הי' צריך יוסף להזהיר אותם ביותר מיעקב כיון שיעקב לא ידע את מכירת יוסף:

ויגידו לו לאמור עוד יוסף חי וגו' ויפג לבו כי לא האמין להם, כבר כתבתי דקשה מדוע מתחלה לא האמין להם ואח"כ כשדברו אליו כל דברי יוסף אז ותחי רוחו כי האמין להם, ובמדרש ויאמר ישראל רב עוד יוסף חי רב כחו של יוסף בני דעומד בצדקו:

ונראה עפימ"ש אאמו"ר הגה"ק זללה"ה בהשמטות לפ' ויצא דנמנו וגמרו שגדול נסיון העושר יותר מן העוני ומצינו דהכתוב הזהיר רק על נסיון העושר פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת, ואי' בספה"ק אשר זה אינו רק בהעשירות הבא מפאת המזל, אמנם מי שזכה לעשירות בגזירת האומר לא ע"פ מזלו ומנהג העולם הלא מאתו לא תצא הרעות ואין לך רעה גדולה מזו באם יסור מאחרי ה' ע"י העשירות ובלתי ספק אשר ישמרהו ה' שלא יזיק לו לעבודתו וע"ז נאמר ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה עכ"ד, ויש לבאר בזה הכתוב ועתה אל תעצבו וגו' כי למחיה שלחני א' לפניכם דהנה יוסף אף כי ימלוך על מצרים הי' חושש פן יאמרו אחיו דאין זה טובה לו במה שהגדיל ונעשה מושל

על מצרים דהנה ברבות הטובה והגדולה בנקל הי' שיעבור על ידי זה מדרך השם ואפי' במלך ישראל הי' צריכים לזרזו יותר לבלתי רום לבבו ולבלתי סור מן המצוה ומכש"כ במצרים יותר יש לחשוש בהתערבו עם הגוים שלא ילמד ממעשיהם ולכן אמר יוסף אל תעצבו כי מברכת ה' לא יבא עצב אף שנעשיתי מלך כי למחי' שלחני א' לפניכם היינו מאת ה' היתה זאת ולא מפאת המזל ולכן כי היא ברכת ה' לא תעשו עי"ז עצב, וי"ל דזהו שאמר יוסף דאף דגדול נסיון העושר מ"מ אם הוא בא ע"י ברכת ה' הברכה חל גם על זה שלא יטהו מדרך ה' וזה הסברא חידש לן יוסף אבל מקודם עוד לא היו ידעו דבר זה כ"א מה שנאמר בתורה ורם לבבך ושכחת מזה היו יראים פן לא יוכל לעמוד בנסיון העושר ולכן כשהשבטים הגידו ליעקב עוד יוסף חי והיינו עפי"ד המדרש ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי רב כחו של יוסף בני שעומד בצדקו, וא"כ לפי"ז מה שאמרו ליעקב עוד יוסף חי היינו ג"כ שעומד בצדקו אבל יעקב פג לבו כי לא האמין להם אם יכול לעמוד בנסיון העושר שנעשה מלך ומושל בארץ מצרים ואח"כ כשהגידו לו את כל דברי יוסף מה שאמר כי למחי' שלחני א' והיינו זה הסברא כי חילוק יש אם הוא מפאת המזל או מאת השי"ת לבד וגם מה שאמר להם לא אתם שלחתם אותי הנה כי הא' וגו' וא"כ הוא מאת השי"ת והבין יעקב דבר זה דכיון דהיא מאת השי"ת אזי מאתו לא תצא הרעות וע"כ אח"כ האמין להם כי הוא עומד בצדקו ואז ותחי רוח יעקב אביהם:

אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עינך וגו':

ויש לדקדק מה הי' היראה לרדת מצרימה ואם היראה הי' מצרת השיעבוד איך נותן טעם כי לגוי גדול אשימך:

ב) אנכי אעלך גם עלה דמשמע דעל בניו אומר כן ואיך מתקשר לזה אומרו ויוסף ישית ידו על עינך ועי' באלשיך:

ונראה עפ"י הידוע דמצרים הי' ערות הארץ שטופי זימה וע"ז הי' צריך התחזקות גדול לעמוד נגד יצרו וזה הי' עיקר צער ופחד ליעאע"ה בבואו לארץ מצרים לגור שם כי ירא לנפשו פן ואולי בניו אשר יולד עד כי פקד יפקוד ד' את עמו להוציאם משם יתערבו בגוים ויטמאו ביניהם ח"ו, והנה אחז"ל שבזכות יוסף שגידר עצמו מן הערוה נגדרו כל האנשים, ובתשו' מהרי"ט כתב דהגם דעשו ישראל מומר הוי דיורש את אביו עכ"ז אין לו זרע לירש אותו כיון שנשא נשים נכריות קרוי בנה וממילא אין להם חלק בארץ, אבל אנחנו בני אברהם יצחק ויעקב זוכים בארץ מכח ירושת אבינו כי שבטי יה עדות

לישראל שלא נטמאו אף בהיותם במצרים כדכתיב החנוכ"י וגו' ועי' בישׁ"מ פ' וארא [ד"ה והיתי]:

וזש"ה אל תירא מרדה מצרימה [דיראתו על פניו הי' שלא יטמאו ח"ו שם] כי לגוי גדול אשימך שם דכיון שישמרם ד' מכל טומאה ממילא יהא בניהם ובני בניהם מתייחס אחריהם ולא אחרי אמם וע"כ יהי' לגוי גדול אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ר"ל הקב"ה ייחד שמו עליהם וזהו עדות לישראל כמבואר] ויוסף ישית ידו וגו' ר"ל כי גם בזכות יוסף גדרו עצמם מן העריות כנ"ל:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת ויחי

ויחי יעקב וגו' בזוה"ק ריש הפרשה אמר ר' יוסי וכו' ולא מטא לנבואה דויחי אלא במצרים והיא נבואה מעלייתא ולא אתנביאו דכוותי' ולא מטא להו שום אינש מן בני נבואה אלא הוא ומשה במשה כתיב כי לא יראני האדם וחי, ביעקב כתיב ויחי יעקב ויחי נבואתה דנחתא מאספקלריא דנהרא עכ"ל הזוה"ק:

ויש להבין פירוש הדברים ע"פ פשוטן האיך משמע הל' דויחי דהוא נבואה מעלייתא אשר לא מצינו כן בשאר הנביאים וגם מהו אספקלריא דנהרא, ואפשר לומר עפימ"ש א"ז זצ"ל פ' זו בישׁ"מ עה"פ ויכל יעקב וגו' הטעם על אמרם ז"ל יעקב אבינו לא מת כי נודע מ"ש דמשה נקרא טוב משום דאין לו חלק בעץ הדעת טוב ורע משום דנשמתו הי' בקנה של אדם הראשון המוציא קול ולא עביד לבלוע כלל וע"כ משה לא מת דהלא המיתה בצדיקים אינו רק בעטיו של נחש וידוע מהזוהר דיעקב ומשה כחדא אזלין משה מלגאו ויעקב מלבר וע"כ כמו משה רבינו שלא מת יען הי' בסוד הקנה דאדה"ר כן גם יעקב לא מת ואח"כ מצאתי הדברים מפורשים בגלגולים פ"ב בהג"ה עיי"ש עכ"ד ז"ל (ועי' מ"ש לקמן עה"פ בן פורת וגו') וז"ש הזוהר ויחי יעקב דהיא נבואה מעלייתא ר"ל מה שהי' יעקב אבינו ע"ה לעולם בבחי' ויחי יעקב כאמרם ז"ל יעקב לא מת היא נבואה מעלייתא מה שלא מצינו כן בשאר הנביאים כיון שכל בני האדם הי' כלולים באדם קדמאה אך ביעקב כיון שיעקב אבינו לא הי' לו חלק בעה"ד וגם במשה כתיב כי לא יראני האדם וחי וטובים אלו השנים כאחד שהי' בהו נבואתה דויחי כיון שלא טעמו כלל מעץ הדעת ויחי נבואתה דנחתא מאספקלריא המאירה ר"ל כמו שמבואר דקודם החטא הי' כל הנבראים בבחי' כתנות אור באל"ף ואח"כ נעשה כתנות עו"ר בעין עור בעד אור ולכן ביעקב שהשיג ובא למעלת הנבואה דויחי כמו קודם החטא וע"כ נבואתו נחתא מאספקלריא המאירה

בבחי' כתנות אור בא' והבן: ברש"י למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השיעבוד שהתחילו לשעבדם:

יל"פ עפי"ד הגמ' ברכות (ד' ל"ה) ת"ר ואספת דגניך הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וכו' תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשה ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו וכו', אין עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמו ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן שנ' וכו' עכד"ה:

והנה לעיל סוף הפרשה אי' בתרגום יונתן עה"פ וישב ישראל וגו' ובנו להון בתי מדרשין ופלטין בארעא דגושן וכו' נראה מדבריו דיעקב אבינו עשה לבניו בתי מדרשים שיעסקו בהם בתורה וממילא כל זמן שעסקו בתורה הי' מלאכתן נעשית ע"י אחרים וק"ו שמלאכת אחרים לא נעשה על ידם אבל כיון שנפטר יעקב ר"ל מה שתיקן להם יעקב שיעסקו בתורה כבר עזבו את דבריו וכמאחז"ל כל המניח בן ממלא מקומו כאלו לא מת וגם המעמיד תלמודים כאלו לא מת כיון שכחו עוד לא נסתלק מן העולם וכאלו הוא עוד חי וקים וכיון שנפטר נסתמו עיניהם ולבם מצרת השיעבוד שהתחילו לשעבדם דהא באין עושים רצונו של מקום גם מלאכת אחרים נעשה על ידם וכן פרשה זו סתומה ואסמכין אדלעיל שכ' וישב ישראל בארץ גושן שבנה להם יעקב בתי מדרשים ועד שישבו בהם לא התחיל השיעבוד כלל:

הרעה אתי מעודי עד היום הזה המלאך הגאל אתי מכל רע וגו':

יתבאר עפי"ד הישמ"מ פ' עקב לפרש הכ' ה' רועי לא אחסר עפ"י הגמ' קידושין פ"ב ראית מימיך חי' ועוף מתפרנסין שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, והנה והנה עיקר האדם היא הנשמה וא"כ אם עושה רצון קונו אינו חסר מרמ"ח אבריו ושס"ה גידיו והיינו ה' רועי בזמן אשר לא אחסר שאינני חסר בעצמותי ומזה מבואר דבזמן שאדם עושה רצון קונו אינו צריך לזכות רק הוא בטבע הבריאה וכמו שהוא הק"ו מחי' ועוף וא"כ זכות אבות נשאר לו להיותר טוב ועפי"ז יבואר והי' עקב תשמעון וגו' ושמר וגו' אשר נשבע לאבותיך וגו' עכ"ד ובגמ' סופ"ק דקידושין אמרי' יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנאמר רק רע כל היום ואלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו, וזש"ה א' הרועה אותי מעודי והטעם לזה כמבואר ששמרתי עצמי מכל רע ולא הרעותי את מעשי ופרנסתי באה אלי מטבע הבריאה:

וז"ש המלאך הגואל אותי מכל רע ומפרש בזוה"ק פ' זו המלאך הגואל אותי דא שכינתא דאזיל עמי' דבר נש תדיר ור"ל דא שכינתא דאזיל עמי' דבר נש להצילו מיד יצה"ר וע"כ

רועה אותי מעודי עד היום הזה כמו שהוא בטבע הבריאה ומטובו לזון את בריותיו וע"כ ויקרא בהם שמי לזה התפלל יעאע"ה שישאר זכותו לבני בניו לדורותיו אחריו כיון שזכותו לא נצרכה לגופא ונשאר להבנים הבאים מכחו אחריו:

א"י עפימ"ש ביש"מ פ' מקץ לפרש הפ' הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם דהנה משמע מהגמ' יומא (ד' ס"ט) דיצרא דעבירה והסט"א הם כפיר וארי' והפוגמים באוב"ק ר"ל מושכין ניצוצות קדושות מנשמתו לתוך הטומאה והנבראים מהניצוצות צועקים לפני הזן ומפרנס ית"ש שיטול מאביהם אשר בראם הפרנסה הנקבצת לו וליתן להם די מחסורם כי מי בקש זאת מידו שיבראם וזהו פירש הפסוק הכפירים היינו אלו הנבראים שלא בקדושה ונקראים כפירים כי המה משורש הסט"א והחיות שלהם שואגים לטרף שיתן להם פרנסתם ולבקש מאל אכלם של אותם בני אדם שבראם עיי"ש: וז"ש הא' הרועה אותי מעודי עד היום הזה ר"ל כי טרפו וחקו נתן לו ולא למקום אחר כידוע ביעקב שלא גרם רעה לעצמו מעודו ולא ראה וכו' מימיו וע"כ אמר מעודי עד היום הזה המלאך הגואל אותי מכל רע כי חטא המשחית בארץ ז"ל נקרא רע כדכתיב ויהי ער רע בעיני ה' ור"ל הקב"ה שמרו מכל דבר שנקרא רע וזה שברך יעקב את אפרים ומנשה ו י ק ר א ב ה ם שמי כי יעקב מדתו אמת שלא שיקר בחותמו של הקב"ה זה שאמרו בישראל על שגדרו עצמם מן העריות במצרים שלא שינוי שמם ר"ל שם וחותם אשר בבשרם והבן:

ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם וגו' ואמרו רז"ל ביקש יעקב לגלות את הקץ לבניו ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא ח"ו יש פסול במטתי אמרו שמע ישראל וגו' מיד ענה אותי הזקן ואמר בשכמל"ו:

הנה לכאורה יפלא איך אמר ואגידה כיון שלא הגיד והלא כתיב תתן אמת ליעקב, ועי' ביש"מ פ' מקץ, ונראה לי לומר באופן אחר קצת עפימ"ש המדרש ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי וגו' אמר הקב"ה למשה הים סוער והשונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני א"ל משה מה לי לעשות א"ל ואתה הרם את מטך באותה שעה אמרו ישראל ה' ימלוך לעולם ועד: ועי' ביש"מ שם שפי' דהנה כל מעשיו ית' בעצמו ראוי הי' להיות נצחי כמוהו ופעולה שאינה נצחיות היא פחיתות לו ח"ו אם יהי' ע"י עצמו וצריך להיות ע"י שליח וכאן הי' בקיעת י"ס רק לפי שעה ואח"כ שב לאיתנו ולכך הוצרך להיות ע"י שליח וגם ע"י מטה דוקא דהא שכינה מדברת מתוך גרונו של משה ודברו המה דבר ד' בעצמו כעי' מ"ש המפורשים בטעם שהכה משה את הסלע עפימ"ש חז"ל (ב"מ פ"ו) מפני שאמר אברהם אבינו יקח נא מעט מים ע"י שליח שלם הקב"ה לבניו ע"י שליח ואם הי' משה מדבר אל הסלע הי' הענין נעשה ע"י הקב"ה בעצמו כי השכינה מדברת מתוך

גרונו של משה אך מה שנענש היינו מפני שכעס ואמר שמעו נא המורים וכל הכועס שכינה מסתלקת ממנו א"כ שוב הי' לו לדבר והבן עכ"ד:

וז"ש המדרש מה תצעק אלי דייקא ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני שאקרענו הלא זה לא יתכן כי אז יהי' נצחי וא"ל משה מה לי לעשות כלומר הלא גם דיבורי הוא דבורך כי שכינה מדברת מתוך גרונו וא"כ גם אם יהי' נקרע ע"י דיבורי ג"כ יהי' נצחי ע"ז השיב לו הקב"ה ואתה הרם את מטך ולא ע"י דיבור באותה שעה אמרו ה' ימלוך לעולם ועד ר"ל שהבינג שלא יתכן להיות ק ע"י מטה מפני שמעשי ה' נצחי והטעם כנ"ל הואיל והוא ית' נצחי והבן עכ"ד בקיצור:

והנה נ"ל לומר הטעם שזכה משרע"ה להיות דיבורו נצחי וקיים לעד עפי"מ שאחז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו מי שיש לו מנה רוצה מאתים ואמרו עוד משביעו רעב וכו' מזה נשמע דאם האדם יערב לנפשו תאות עוה"ז ותענוגי חומרים וגשמיים אזי היצה"ר לא ינוח ולא ישקוט ממנו עד אין סוף ותכלית וגם אם יגיע אל מה שעיניו רואות ולבו חומד עכ"ז עוד כסף יכסוף להגיע עוד לרבות הטובה עד אין שיעור וקצבה וע"כ במשרע"ה דמצינו בו שפירש מתאות עוה"ז כטעם ואתה פה עמוד עמדי ונקרא שמו איש האלקים כמלאך משרת ולא הי' בו שום תאוה מתענוגי בשרים וע"כ זכה להיות דיבורו נצחי ובא על שכרו מדה כנגד מדה כמו דהתאות הם נצחים כ"כ מי שפירש מהם שכרו להיות דיבורו נצחי וקיים לעד:

ובזה נבין הגמ' הנ"ל דהנה כבר מבואר מה שכתוב בזוה"ק דיעקב ומשה כחדא אזלין וא"כ גם ביעקב אע"ה שכינה מדברת מתוך גרונו כמו במשה רבע"ה, וז"ש הגמ' ביקש יעקב לגלות את הקץ ר"ל מתי יהי' גאולת ישראל ממצרים ואז אם ידבר בפיו אז יהי' גם גאולת מצרים פדות עולם ונצחי כיון שהשכינה מדברת מתוך גרונו כמו שמצינו במשה שלא רצה לדבר אל הסלע כנ"ל:

ויש לרמז עוד בתיבת ביקש לגלות את הקץ היינו שיהי' נחסר מנין קץ מן ארבע מאות שנים שנגזר עוד לאאע"ה בברית בין הבתרים כמו שפי' על שא' שהקב"ה חישב את הקץ, דהא לא הי' במצרים רק רד"ו שנים וע"כ נסתלקה ממנו שכינה ואז אם יאמר בסילוק שכינה לא יהי' נצחי דיבורו ואח"כ אמר שמא ח"ו יש פסול במטתי אמרו שמע ישראל חזר ואמר בשכמל"ו כי מעיקרא הי' סובר שמא יש ח"ו פסול במטתו ודין גרמא לסילוק שכינה אבל כשאמרו לו שאין בלבם אלא אחד ונתודע כי מטתו שלימה וכולם צדיקים אז ידע והבין דלכך נסתלקה ממנו השכינה כיון שלא הי' עוד בזמן ההוא עת האסף וזמן

גאולה נצחיית וכ"ז שהשכינה אתו ומדברת מתוך גרונו דיבורו נצחי וקיים לעולם ועד ולזה אמר בשכמל"ו ר"ל כי כבודו ית"ש מעשיו ודבריו הם נצחיים לע"ו:

א"י חזר ואמר בשכמל"ו עפי"ד הגמ' גבי ישעי' הנביא כתיב שש כנפים לאחת וגבי יחזקאל הנביא כתיב וארבע כנפים לאחת ומשני כאן בזמן שביהמ"ק קיים היינו בימי ישעי' הי' עדיין קיים וכאן בזמן שאין ביהמ"ק קיים בימי יחזקאל כבר נחרב הבית נחסר ב' כנפים:

והנה אי' בכתבי האר"י ז"ל בשכמל"ו אינון שית תיבין נגד שית גדפין (עי' בס' אוהב ישראל פ' וישב) וזה שהתפלל יעאע"ה ואמר בשכמל"ו ר"ל שיהי' בנין ביהמ"ק מהרה כדאי' במד"ר שסבר הי' יעקב אשר תחיית המתים יהי' בימיו דהא אינון שית תיבין כנגד שית גדפין וזהו דוקא בזמן שביהמ"ק הי' קיים וי"ר שיבנה בב"א:

וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול וגו':

כל"פ עפי"מ דאי' בס' שהטוב יתחלק לשלשה דברים ערב, וטוב, ומועיל: ערב, הוא מה שהוא מתוק וחיך אוכל יטעם טעם עריבות אבל בעצם לא יאמר עליו כי טוב רק מתוק וזה יקרא בשם ערב:

וטוב, היינו שהוא טוב בעצם אף כי תחלתו קשה בעיניו ואינו מרגיש בו טעם טובה עכ"ז סופו מתוק וזהו טוב אמתי אם יתקיים הטובה לאחר מיכן, ועוד יותר ממעלה הזה נקרא מועיל שהוא טובה יותר גדולה שמועיל ונצמח לו ע"י טובה יתירה עכ"ד וכזה אמרי' בגמ' דמצות לאו ליהנות נתנו וכתב הרשב"א בחידושיו (סוכה ד' ל"א) אע"ג דמתהני בעשיית מצות שמקבל שכר זה לא חשיב הנאה אלא כשנהנה בגופו של דבר אבל כל שאין הנאה מגופו אלא שגורם לו הנאה זה לא נקרא הנאה מגופו וכההוא דאמרי' בנודר הנאה ממעין שטובל בו בימות הגשמים שאינו נהנה מגוף המעין ואעפ"י שגורמת לו טבילה זו לעלות מטומאה לטהרה ומכשרתו לכל הדברים לית לן בה עכ"ד עיי"ש והנה התורה והמצוה נקראים טוב כטעם טוב לי תורת פיך וכהנה והאדם לא נברא רק לקיים התוהמ"צ אף דלאו ליהנות נתנו ואין הנאה מגופו עכ"ז בעצם הם טוב ואינם נקראים בבחי' מועיל כי אסור לו לאדם לעשות ע"מ להועיל היינו לק"פ, וזה ביאור הכ' וירא מנוחה כי טוב רומז לתוה"ק שהיא מנוחה כי אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה ואמר כי טוב כמוש"ל דאף דמצות לאו ליהנות נתנו עכ"ז הם טוב בעצם, ואת הארץ כי נעמה רומז לעניני ארציות המה בבחי' ערב טעם מתוק לחיך תחלתו מתוק וסופו מר וע"כ ויט שכמו לסבול ר"ל אף כי לפי הנראה בגוף המצוה אינו הנאה עכ"ז הטה שכמו

לסבול עול תורה כיון שהיא בעצם טוב, ולכן אמר הכתוב וירא לשון הבנה היינו שהבין שהמנוחה שהיא התוה"ק היא בעצמו טוב:

בן פורת יוסף בן פורת עלי עין בנות צעדה עלי שור וגו' פירש רש"י להסתכל ביופיו וצ"ל מה זהו שבחו של יוסף שהי' יפה תואר וגם הלשון עלי עין צ"ב:

ונראה עפ"י המבואר בעש"מ עה"פ כי האדם יראה לעינים וגו' כי אמרו תפוח עקבו של אדם הראשון הי' מכהה גלגל חמה כלומר שהי' אדה"ר כלו שכלי מכף רגלו עד ראשו והי' תפוח עקבו משיג יותר מגלגל החמה ואחר החטא נעשה כתנות עו"ר בעי"ן ולא הי' בו השגה רק בלב ומוח בלבד, וז"ש כי האדם הראשון יראה מה שתאוה לעינים ע"כ יראה רק ללבב, ועפי"ז כתב אא"ז זצ"ל בייט"ל פ' זו דהנה שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדם קדמאה וז"ש שכל את ידיו ותרגומו אחכמינון לידוה' אפי' הידים הוא מילא השגת השכל והחכמה עכ"ד עיי"ש:

ועי' בישמ"מ פ' זו עה"פ ויכל יעקב פירש שם הטעם על אמרם ז"ל יעקב אבינו לא מת כי נודע מ"ש דמשה נקרא טוב משום דאין לו חלק בעץ הדעת טו"ר משום שהי' בקנה של אדה"ר המוציא קול והקנה לא עביד לבלוע וע"כ משה לא מת דהלא המיתה בצדיקים אינו רק בעטיו של נחש וידוע מהזוהר דיעקב ומשה כחדא אזלין משה מלגאו ויעקב מלבר וא"כ כמו משה רבינו לא מת יען הי' בסוד הגרגרת דאדה"ר כמו כן יעקב לא מת ואח"כ מצאתי הדברים מפורשים בגלגולים פ"ב בהג"ה עכ"ד ז"ל ועפי"ז יש לפרש מאמר חז"ל מרגליות טובה הי' תלוי בצוארו של אברהם אבינו ע"ה כל חולה הרואה מיד נתרפא וכשנפטר תלאה הקב"ה בגלגל חמה והדברים נפלאים וצריך ביאור:

וי"ל דהנה מצינו שקיים א"א כל התורה עד שלא נתנה וכתבו המפורשים מאין הי' יודע המצות לקיימם ותירצו שהיו אבריו וגידיו משיגים תורת ה' ורצים מאליהם אחר כל המצות לעשותם, נשמע מזה כי אאע"ה הי' כמו קודם החטא וכל אבריו הי' מלאים השגה ושכל ועי' בזוה"ק פ' וירא ק"ב וז"ל ות"ח כד חב אדם בעץ הדעת טו"ר חב וכו' וכד אתא אברהם באילנא אחרא אתקין עלמא וכו' עכ"ד ור"ל שאדה"ר נתגלגל באברהם וכדי לתקן את אשר עוות עשה העץ שהוא דוגמת עץ החיים ועי' באור החמה שם:

וז"ש בגמ' ע"ד מליצה מרגליות טובה היינו בבחי' טוב והוא שהי' כמו קודם החטא הי' תלוי בצוארו של א"א ר"ל שהי' במדה זו כמו הצואר הוא הקנה של אדה"ר שלא טעם טעמא דאיסורא מחטא הקדום כן א"א הי' בבחי' זו שתקן חטא דטו"ר כל חולה הרואה היינו חולה הנפש אשר חטא במראית עין כדכתיב ותרא האשה כנ"ל מיד נתרפא כי אאע"ה תיקן פגם העינים חטא אדה"ר וע"כ היו אבריו משכילים הבחי' כתנות או"ר

וכשנפטר תלאה הקב"ה בגלגל חמה ר"ל כיון שקודם החטא הי' תפוח עקבו של אדה"ר מכהה גלגל חמה ולמדרגה זו בא גם כן אברהם אבינו ע"ה שהי' מזהיר כזוהר הרקיע יותר מגלגל חמה וכשנפטר תלאה הקב"ה בגלגל חמה דמי יאמר טהרתי מחטאי ותיקן פגם חטא הקדום וע"כ האברים אינם מזהירים בכתנות אור באלף כגלגל חמה:

וזש"ה ביוסף כי בן זקונים הוא, ופירש רש"י שהי' זיו איקינון שלו דומה לו:

וקשה וכי בשביל זה בלבד אהב את יוסף מכל בניו הלא דבר זה אינו תלוי בבחירת האדם כי הוא מצד הטבעי ומתולדה ולהנ"ל יוצדק דהנה שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדם הראשון היינו שהי' זיו פניו מכהה גלגל חמה כמו אדם הראשון קודם החטא כיון שתיקן חטא הקדום וכמו כן ביוסף שהי' זיו איקונין שלו דומה לו היינו שהי' שופרי' ג"כ כאדם הראשון שהיה בלא חטא ועל כן בדין הוא שאביו אהבו יותר כיון שהי' ריקן מעבירה:

וז"ש בן פורת יוסף עלי עין שהי' במדרגה גדולה שתקן חטא הבא על ידי העין האדם אשר ראה לעינים וע"כ בנות צעדה עלי שור להסתכל ביופיו שהי' מעין שופרי' דאדם הראשון קודם החטא שהיה למעלה מהעין רואה והבן:

סליק ספר בראשית בעזה"י:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת שמות

ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה וגו' הק' המפו' א) הבאים והלא כבר באו ומה שתי' במדרש שעד שלא מת יוסף לא הוטל עליהם משא של מצרים וכו' לכך הוי כאלו באים עתה לפי שעתה הרגישו בביאתם, קשה הלא כתיב אח"ז באו, ב) ויהי כל נפש וגו' שבעים נפש ויוסף הי' במצרים מקודם הי' ראוי לומר ויוסף הי' במצרים ואח"כ ויהי כל נפש שהרי יוסף במנין השבטים ובכלל השבעים נפש, ג) וימת יוסף וגו' ובני ישראל פרו וישרצו וגו' מה שייכת לזה כאן, ד) הא כבר נאמר למעלה סוף פ' ויגש ויפרו וירבו מאוד ותרי קראי למה לי:

והנראה כי נודע קושי' הקדמונים הא השי"ת אמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ולא היו אלא רד"ו, ותי' כי רבוי העם שפרו ורבו מאוד זה השלים המנין, וצריך להבין דהא גזירה זו נגזרה על כל ישראל וא"כ מה בכך שהי' ריבוי עם הא גם על אותן שנתרבו יותר מן הטבע ג"כ נגזר הגזירה של ועבדום וענו אותם, ונלע"ד עפי"מ שכתב א"ז זצ"ל ביש"מ פ' בשלח (ד"ה עוד במדרש) פי' הגמ' אלמלי הי' ישראל באגודה אחת אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם דהיינו משום דשם ישראל מורה על השליטה באומות ובשריתם למעלה כמשה"כ כי שרית עם אלקים ועם אנשים והנה הוא זכה

לזה לאשר כי הי' בו כל מיני שלימות וכל מדות הטובות ואח"כ כאשר נאסף אל עמו נתחלק בחינתו לי"ב שבטים ומהם לשבעים נפש ומהם לס' רבוא צינורות הם הנפשות של ישראל ובכללם תמצא כל המדות הטובות והשלימות שהי' בישראל סבא, ולכן הם נקראים ישראל על שמו ואז נאמר עליהם כי שרית, אך זה דוקא כשהם באגודה אחת וחזי לאצטרופי בהדדי דאז הכללות הוי כישראל סבא, וזהו שאמרו אלמלי הי' ישראל באגודה אחת דאז יש להם בחי' ישראל סבא לא שלטה בהם אומה ולשון עכ"ד עיי"ש ובפ' תשא: ועפי"ז יובן אמרם דריבוי עם השלים המנין ר"ל כיון שעד שלא הי' בהם ס"ר עוד לא נתחלק בחי' ישראל סבא לגמרי אך בהגיע העת שנשלם מניינם יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים ולא הי' שליטת המצריים להשתעבד בישראל כיון שבאו אז בכללות לבחי' ישראל סבא הנאמר עליו כי שרית וגו': וז"ש במדרש עד שלא מת יוסף לא הוטל עליהם משא של מצרים דהא נתחלק בחי' ישראל לי"ב שבטים וע"כ כשהיו השבטים קיימים אין כל אומה ולשון הי' יכול לשלוט בהם ומשו"ה קודם פטירת יעקב מוכרחים הי' יעקב ובניו לרדת מצרימה כיון שיוסף הי' במצרים והי' צריכים להיות באגודה אחת להיותם כישראל סבא כנ"ל ובא הכתוב להודיע ויוסף הי' במצרים לומר בזה מדוע באו בני יעקב למצרים וע"כ אמר כיון שיוסף הי' במצרים והי' צריכים להיות באגודה אחת ואח"כ וימת יוסף וכל אחיו והי' צריך להתחלק בחי' ישראל לס' רביא וע"כ ובנ"י פרו וגו' כדי להשלים המנין ס"ר וכשהי' ס' רבוא עלו ממצרים ואין שום אומה ולשון הי' יכולה לשלוט בהם:

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו, עיין בבעה"ט ישראל הבאים הבאים ר"ת וסו"ת "מילה", את יעקב איש סו"ת "שבת", וצ"ב:

ונראה עפימ"ש בס' בני ישששכר לפרש הפסוק בישעי' והי' מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות וגו' דהנה אנחנו לא נדע איזה זכות מן המצות אשר יהיה בידינו לראות בפורעניות הרשעים הצוררים הנה גילה השי"ת ע"י הנביא הנאמן אשר אלו הג' מצות חדש שבת מילה יספיקו לזכות את ישראל שיזכו ע"י לראות בפורעניות הרשעים והוא הנאמר לישעי' והי' מדי חדש בחדשו (הרי לך מצות חדש), ומדי שבת בשבתו (הרי לך מצות שבת), יבא כל בשר (זהו מצות מילה) אבר שאין בו עצם רק כל בשר הנה בזה יבא להשתחות לפני עכ"ד עיי"ש:

ובזה נראה לומר מדוע מצוה ראשונה שנצטוו ישראל הי' מצות קידוש החדש דייקא, ולהנ"ל י"ל דבזמן שהגיע עת שיגאלו ישראל ממצרים והי' ערום וערי' בלי מצות ומע"ט אך בזאת ששמרו בנ"י את השבת גם במצרים כנודע מאחז"ל שמשה רבינו ע"ה בחר להם

יום מנוחה את יום השבת, וגט כי שמרו בריתו של א"א להמול להם כל זכר כמוש"ה ביהושע כי מלים הי' כל העם היוצאים וגו' בשכר זאת הי' די להם להגאל אותם ממצרים ורק כיון שלזה עוד צריך להם זכות של מצות חדש לכן בעבור זה צוה ה' אותנו תיכף עוד בהיותם בארץ מצרים מצוה דהחדש הזה לכם ראש חדשים כדי שיצטרפו אלו הג' מצות כולם כאחד לזכות אותם לדורות עולם:

וע"ז יל"פ דברי המדרש הבה נתחכמה רצו לבטל את השבת ורש"י פי' נתחכם למושיען של ישראל וי"ל שנתחכמו למושיעם של ישראל היינו כיון שמשה תקן להם לישראל לשמור את השבת אשר בזכות זה נגאלו כי הוא אחד מהג' דברים שעמדה לאבותינו לזכות לגאולה וע"כ נתחכמו לבטל עצת משה רבע"ה ורצו לבטל אה השבת:

ודברי רש"י והמדרש אחד הוא:

והנה יעקב ובניו כשירדו למצרים בזה תמכו יתידותם שלא ישתקעו שם אף כי הבינו וראו בניהם אשר יקומו אחריהם לא יהי' ראויים לגאולה בזכות עצמם אך בזה אשר ישמרו את השבת וגם את ברית מילה ינצרו הי' בטחונם חזק ואמיץ אשר ה' ירחם עליהם לגאולה ולפליטה גדולה ולכן שם רומז ישראל הבאים ר"ת וסו"ת מילה, את יעקב איש סו"ת שבת ר"ל בזה טובים אלו השנים עד שיבא מצוה השלישי שיהי' מצוים קודם הגאולה ובאלו יהי' כדאי להגאל:

הבאים מצרימה דקדקו המפורשים דהול"ל אשר יצאו מארץ כנען, גם מ"ש בזוה"ק הבאים אינון רתיכין ומשריין עילאין דנחתי עם יעקב והיכן רמיזא בהפסוק:

ואפשר לומר עפי"מ דאיתא במס' שבת (דף ל"א) דר"י סובר סותר ע"מ לבנות שלא במקומו פטור ופריך ממשכן דהוי סותר ע"מ לבנות שלא במקומו ומשני כיון דכתיב עפ"י ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי ולכאורה הוא משולל הבנה ופי' בס' ערבי נחל פ' שלח עפי"ד הזוה"ק והאר"י ז"ל שהקשו הלא ידוע איסור קדשים בחוץ לביהמ"ק ואיך הקריבו ישראל קרבנותיהם בעת ההוא במדבר ותי' כמו דמצינו ביעקב שקיפל הקב"ה כל א"י תחתיו כמו כן בישראל בעת צאתם ממצרים בכ"מ שהי' חנייתם הי' שם קדושת א"י וגם בנסעם נסע עמהם א"י וכל הקדושה עכ"ד, וא"כ דון מינה כשאמר הקב"ה ליעקב אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך גם עלה אשר בנסעו ובחנייתו במצרים יעלה אתו והרי הוא כאלו הי' בא"י כיון שהי' עפ"י ד' ולא ירד למצרים:

וזש"ה הבאים מצרימה ולא כתיב אשר יצאו מארץ כנען כיון דגם כשבאו למצרים לא יצא מא"י משום דגם בנסעם נסע א"י עמהם:

וז"ש בזוה"ק אינון רתיכין ומשריין עילאין דנחתי עם יעקב היינו הקדושה שבא"י שהי' עמו באה עם יעקב כיון דכתיב הבאים ולא כתיב יצאו דמשמע דנסע עם א"י וכל הקדושה והבן:

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף, י"ל דהנה לעיל בפ' מקץ כתיב ביוסף הוא השליט הוא המשביר לכל עם הארץ, ופי' בספה"ק שיוסף בצדקו הי' המשפיע שפע ופרנסה לכל העולם והנה אמרו בפ"ק דתענית פרנסה בשביל רבים שנ' הנני ממטיר לכם וגו' ופריך והרי מן בזכות משה ומשני שאני משה כיון דלרבים הוא בעי כרבים דמי ע"ש, ולפי"ז י"ל דה"נ ביוסף שהי' בכחו להשפיע פרנסה פרנסה לכל עם הארץ אע"ג דיחיד הוא משום דלרבים בעי כרבים דמי: והנה כתב בכלי יקר עה"פ הנה עם בנ"י רב ועצום ממנו הכוונה כי עצום הוא ממנו כביכול שהקב"ה גוזר והצדיק מבטל א"כ הגזר של ד' מאות שנה הוא משענת קנה רצוץ עכ"ד, והנה לא פירש בכל"י תיבת רב דלפי דבריו לא הול"ל רק עצום ותיבת רב ל"ל:

ונראה עפימ"ש בפ"ק דר"ה אר"י גדולה תשובה שמקרעת גז"ד של אדם והק' ע"ז ומסיק ל"ק כאן ביחיד כאן בציבור, וא"כ י"ל דזה הי' פחד מצרים פן יבטלו הגזירה של ד' מאות שנה אע"ג שהוא לאחר גז"ד מ"מ כיון דרב הוא היינו בצבור יכולים לבטל אפי' לאחר גז"ד וזהו שאמר פרעה אל עמו הנה עם בנ"י רב וע"כ הוא עצום ממנו כב"י ולכן נתחכמה להם למעטם פן ירבה כי לפי מרבית אסיפתם יגדל יקרת קדושתם וא"כ כל מה שירבו בכמות ובאיכות יותר יוכלו לבטל הגזירה ע"כ מגמתם הי' שלא ירבו כ"כ שלא יהיה להם דין רבים לבטל הגזירה לאחר גז"ד אבל טעו בדמיונם דהא אפי' אחד יוכל להיות שיש לו דין רבים ובכחו לבטל הגזירה וראי' מיוסף שהוא לבדו הי' המשביר לכל עם הארץ אע"ג דפרנסה בשביל רבים והיינו משום דכרבים דמי:

וזש"ה אשר לא ידע את יוסף היינו שלא ידע להביא ראי' מיוסף דגם אחד יש לו דין רבים: וי"ל בזה עוד הבה נתחכמה לו פן ירבה ופירש"י מן המדרש נתחכם למושיען של ישראל היינו למשה שיש לו דין רבים ובזכותו ירד המן משום דכרבים הוא ועי' בפר"ד דרוש י"ג וע"כ נתחכמה לו לדונם במים פן ירבה ר"ל שהוא בעצמו ירבה שיש לו דין רבים לבטל הגזירה והבן:

ויקם מלך חדש וגו' אשר לא ידע את יוסף ופי' חז"ל וכן התרגום דלא מקיים גזירת יוסף, וצ"ל אתה גזירה:

ונראה דהנה לעיל בפ' מקץ כ' ותרעב כל ארץ מצרים וגו' ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו ופירש"י שיוסף אמר להם שימולו, וצ"ל למה צוה להם

שימולו דוקא ולא פקד אותם על שאר מצות, וי"ל דהנה נתבאר בס' החינוך להרא"ה פ' לך כי שרש מצות מילה כי הוא תשלום הבריאה וכו' ומה שלא נברא כן הוא לרמז כמו שתשלום צורת גופו היא ע"י פעולת האדם ככה תשלום צורתו הנפשות ע"י מעשה האדם ופעולתו הטובים עכ"ד:

מדבריו למדנו דמצות מילה לרמז בא שצריך האדם להשלים עצמו במעלות ובמדות טובות וע"כ כשהיו המצרים צועקים ללחם אמר להם שיתקנו מעשיהם והי' מחוי להם במחוג שימולו והיינו שצריכין לתקן את מעשיהם ולא יחסר להם דבר ויהי' ניזונין שלא בצער כההוא דאמרי' בקידושין ראית חי' ועוף מתפרנסין שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי: וז"ש הנה עם בנ"י רב ועצום ממנו עפימ"ש א"ז זצ"ל ביש"מ פ' בראשית עה"פ נעשה אדם דמשמע לשון רבים ולא אמר אעשה אדם דהנה האדם העיקר בכוונת בריאתו להגיע לשלימתו בבחירתו להוציא מכח אל הפועל השגת שלימות שבראו ית' בטבע יצירתו וא"כ איך יאמר אעשה אדם הרי באמת בעת בריאתו אינו בגדר אדם וכעיר פרא אדם יולד כ"ז שלא הוציא כחו לפועל השלימות וא"כ הוא אינו בגדר אדם ע"י פעולת הקב"ה לבדו רק בצירוף הכח ההוא לפועל שלימתו בבחירתו עכ"ד עיי"ש:

וזה שאמר אל עמו כי עצום הוא ממנו כביכול כמו שפי' רש"י על כי חזק הוא ממנו ר"ל דהאדם הוא בורא את עצמו חלק התלוי בבחירתו והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וא"כ האדם רק הוא יכול לברוא את עצמו במה שישלים עצמו בהשגת שלימותו:

וז"ש אשר לא ידע את יוסף ותרגומו די לא מקיים גזירת יוסף דהא יוסף אמר לכל מצרים שימולו והיינו שישלמו עצמם דע"ז רומז מצות מילה וא"כ אם הם אומרים דבנ"י עצום הוא ממנו כב"י וכנ"ל דהיינו שישראל באו לשלימותם משמע שהם לא הגיעו למדה זו ועל כרחך שלא קיימו גזירת יוסף שלא השלימו נפשותם:

ויש לפרש בזה מ"ש הבעה"ט ישראל הבאים ר"ת וסו"ת מילה וצ"ב השייכות לכאן, ולהנ"ל י"ל דבא לרמז ישראל הבאים כנ"ל דישראל השלימו נפשותם וע"כ חזק הוא ממנו כביכול ודבר זה מוכח ממה שישראל קיימו מצות מילה, אשר לא ידע את יוסף שמצרים לא קיימו גזירת יוסף:

ויאמר אל עמו הנה עם בנ"י רב ועצום ממנו עי' בכל"י דהכוונה כי עצום הוא ממנו כביכול שהקב"ה גוזר והצדיק מבטל כמו שדרשו בפ' כי חזק הוא ממנו עיי"ש:

ולפי"ז י"ל אומרו רב ועי' בישמ, גם להבין דברי המדרש הבה נתחכמה רצו לבטל השבת והוא תמוה:

ונראה עפי"מ דאיתא בחולין (דף ז') ההוא איתתא דהוי קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעא דר' חנינא א"ל שקלי לא מסתייע מילתך אין עוד מלבדו כתיב (ואפי' כשפים) ופריך והא אר"י למה נקרא שמו כשפים שמכחישין פמליא של מעלה ומשני שאני ר"ח דנפיש זכותי' עכ"ד הגמ' והנה ידוע דבמצרים הי' מלא כשפים כמ"ש רש"י בפ' וארא שאמר פרעה כשפים אתם מביאים למצרים שכולה כשפים, ואין עבד הי' יכול לברוח ממצרים ע"י הכשפים ולכן יראו המצרים לנפשם אף דכשפים מכחישין פמליא של מעלה עכ"ז פן ירבו זכיותיהן של ישראל ולא יוכלין להגביר כחם על ישראל בכשפים כיון דנפיש זכותי':

וז"ש הנה עם בנ"י רב ר"ל רב ונפיש זכותיהם וע"כ ועצום ממנו כביכול דאף דכשפים מכחישין פמליא של מעלה עכ"ז כחם עצום מזה כיון דנפיש זכיותי' ולא יסתייע מלתא לנגוע בהם לרעה וע"כ נתחכמה לו שלא ירבו זכיותיהן וימררו את חייהם כמ"ש הכלי יקר כי אצל הקב"ה נאמר כי הוא חייך וגו' בעבודה קשה היינו בע"ז שהוא קשה ורעה וכל המודה בה כאלו כופר בכל התורה כולה ע"כ עיי"ש, ובזה התחכמו שלא יהי' להם זכיות ומצות ומע"ט להצילם מכשפים אחרי שכל מעשיהם לא יועילו להם כיון שיעבדו ע"ז והנה אמרי' בגמ' דכל השומר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו הן הן דברי המדרש דרצו לבטל מהם השבת דאם ישמרו שבת יסור עונם וחטאתם יכופר ע"כ מורא עלה על ראשם שוב פן ואולי ירבו זכיותייהן וע"כ רצו לבטל השבת, ועי' מ"ש בפ' בלק ובפ' וישב: (עוד ביאור על מדרש זה תמצא לעיל בפ' בראשית), ותיראן המילדות את הא' וגו' ותחיין את הילדים פירש"י מספקות להם מים ומזון:

ונראה עפימ"ש אאמ"ר זללה"ה בפ' וירא לפרש הכ' ויטע אשל וגו' ויקרא בשם ה' אל עולם, עפ"י מאמרם ז"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ד שנאמר בראשית ברא אלקים ראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף מדה"ר שנאמר ביום ברוא ה' א' ארץ ושמים, הרי דזה מה שמתנהג השי"ת במדת הרחמים הוא בשביל שיהי' קיום לעולם וידוע כי ה' צלך ופירשו במדה שאדם מודד מודדין לו וכמו הצל שעושה מה שהאדם עושה כן השי"ת מתנהג עם האדם כמדתו:

וזש"ה ויטע אש"ל ר"ת אכילה שתי' לוי' וא"כ ריחם על הבריות לתת להם מאכל ומשתה עי"ד ויקרא בשם ד' היינו שנתעורר רחמים בעולם כי במדה שאדם מודד וכו' וא"כ א' עולם בשביל שיהא קיום לעולם עכ"ד ז"ל עיי"ש: וזש"ה ותיראן המילדות את הא' בשביל שמתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד היינו בשם א' ראו והבינו אשר אך בשביל קיום העולם מתנהג הקב"ה ברחמים רבים וע"כ צריך לעשות ולדבק במדותיו כדי שיתעורר

מדה"ר בעולם ולכן מספקות להם מים ומזון ובשביל שהם חששו לקיום העולם התנהג הקב"ה עמהם במדת רחמים וכמש"ה וייטב אלקים למילדות וירב העם וגו' היינו שהי' קיום לעולם וגם ויעש להם בתים וכמו שנאמר ויבן את את בית ה' וגו' שנתעורר מדת הרחמים על ידי מעשיהם:

א"י ותיראן המילדות את האלקים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים:

וקשה כפל הלשון דאם לא עשו כדבר המלך ממילא מובן דחיו את הילדים עי' רש"י:

ונראה עפ"י דאי' במס' סוטה (דף י"א) ובמדרש ולא עשו כאשר דבר אליהן מלמד שתבען לדבר עבירה ולא קבלו ממנו, והנה איתא בעקידה דהירא מא' אין לו אלא יראה אחד מאחד ואין לו יראת הברואים דהוא מושל על הכל והטעם בזה דכל מה שיש בעולם יש באדם ויש בו כח מכל הברואים והכח הזה הוא כמלך אצל הכח שיש בברואים וא"כ כשעובד אלקים ומכניע כל הכחות תחת הנשמה כו' משא"כ כשהוא נמשך אחר הבהמיות א"כ כל הכוחות שיש לו מושלים עליו מכש"כ מה שהוא חוץ ממנו עכ"ד ובזה פי' בישמ בהפטרה לפ' ראה הפ' הן גור יגור אפס מאותי ר"ל דאפס היא לשון אסיפה כמו אפס כסף ור"ל הן גור יגור פי' שיש לו כמה יראת משום דאפס מאיתי היינו שאין א' כל מזימותיו עכ"ד:

וזש"ה ותיראן המילדות את האלקים ר"ל שלא נמשכו אחר תאות הבהמיות וזהו שלא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים ר"ל שלא נתבעו לו בדבר עבירה כמבואר בגמ' סוטה (דף י"א ע"ב) וע"כ משו"ז יכלו להחיות הילדים ולא יראו ולא שמרו פי מלך כיון שיראו מאלקים ולא הי' להם יראה אחרת חוץ ממנו וא"ש:

ותרא אותו כי טוב ואי' במדרש שנולד מהול:

וצ"ל מהו הטוב שנולד מהול, ב) איך שייך לומר טוב ביום שנולד ואיזה ילד אינו טוב ביום שנולד, ג) האיך נמשך כי טוב ליתצפנהו ג' ירחים וכי בלא זה לא הי' משתדלת להציל פרי בטנה:

ונראה עפ"י דברי החינוך להרא"ה פ' לך כי שורש מצות מילה היא תשלום הבריאה מגלה עטרה ומסיר הערלה שהוא תוספות בו ומה שלא נברא כן הוא לרמז כמו שתשלום צורת גופו הוא ע"י פעולת האדם ככה תשלים צורתו הנפשות הוא ע"י מעשי האדם ופעולתו הטובים עכ"ד:

והנה בס' העקרים (מאמר ג' פ"ב) האיר עינינו במה שיש לדקדק מפני מה ביצירת כל הבע"ח נאמר בהם כי טוב וביצירת האדם לא נאמר כי טוב, ותירץ לפי שאין בבע"ח

שום שלימות זולת שלימות המציאות ולכן נאמר ביצירתם כי טוב לרמז כי עם מציאתם מיד נשלם הטובות שאפשר שיהי' בהם אבל ביצירת האדם לא נאמר כי טוב להורות כי הטוב המכוון באדם אינו רק שלימות המציאות אבל יקוה שיגיע ממנו טובות אחר יותר נכבד ולא יגיע עם מציאותו אלא אחר שיוציא הכוחנית מכח אל הפועל אז יגיע אל שלימות המכוון בו שהוא שלימות התכלית ע"כ ת"ד לענינינו:

(ועי' ביש"מ בראשית עה"פ נעשה אדם) והנה במשה רבינו ע"ה שנולד מהול שהוא ע"כ לרמז שהוא אינו כשאר בני אדם שלא נבראו בתכלית השלימות כ"א לאח"כ כשישלים עצמו במדותיו שיהי' נקרא אח"כ שלם בגופו ובצורתו ועל כן נאמר במשה ביום תולדתו "כי טוב" להורות שבעת מציאותו הי' בשלימות הטוב בלי שום מחסור בגופו ובצורתו: וזש"ה ותרא אותו כי טוב ר"ל כי ביציאתו נולד עם הטובות שבו בשלימות גמור ולא הי' צריך עוד שום תיקון וע"כ שגם נולד מהול דהא מצוה זו לרמז שעוד צריך תיקון בנפשו להשלמת צורתו וע"כ אמר במדרש שנולד מהול אבל באדם אחר ביום שנולד אינו טוב כי עוד צריך תיקון ע"י פעולת אדם, ולפי"ז נמשך שפיר ותצפנהו שלשה ירחים דמאחר שראתה כי טוב הוא ונולד בתכלית השלימות הבינה מזה דע"כ נולד לא להשלמת עצמו כ"א לטובת עמו ישראל שינתן התורה על ידו:

והנה בז' אדר נולד משה וא"כ ישלמו ג' חדשים בששה בסיון יום המעותד ששת ימי בראשית לקבלת התורה וכן הוא בסוטה (דף י"ב) אותו היום ששה בסיון הי' ולכך ותצפנהו שלשה ירחים לרמז על זה נולד לקבל התורה בשביל ישראל שהי' ע"י משה והבן:

(ועי' ביש"מ ועי' מ"ש לעיל):

ויאמר אנכי אלקי אביך וגו' ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים: ויל"ד מפני מה לא הסתיר משה פניו עד שנאמר לו פעם שנית אנכי אלקי אביך ובתחלה כשאמר לו הקב"ה של נעליך בודאי הבין מזה כי המראה הגדול אשר רואה הוא ממראה אלקים ומדוע לא הסתיר פניו תיכף:

ב) את עני עמי אשר במצרים הוא לכאורה שפת יתר, וגם מפני נוגשיו ל"ל כי ידעתי את מכאוביו פירש"י שמתי לב להתבונן וצ"ב:

ונראה עפימ"ש האלשיך בפ' רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם כי לגודל כשרון מעשיהם חשק ד' לאהבה אותם מצד עצמם אך מה שרצה בכם לא מצד עצמיכם אתם כדאים רק ויבחר בזרעם בכם מכל העמים כלומר מכח שמעריך אתכם נגד העמים וראה שבערך האומות אתם טובים מהם עכ"ד:

(ועי' מש"ל בפ' וירא.) ועפי"ז יתבאר כשאמר הקב"ה למשה אנכי אלקי אביך דייקא הבין משה רבינו ע"ה מזה שאינו כדאי מצד עצמו שיקרא לו הקב"ה בשם אלקיו ולא זכה עוד מצד עצמו לבדו לאהבה אותו כ"א מצד זכות אבות היינו מה שהוא מזרע אברהם כו' וע"כ ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל הא' כאמרם ז"ל בירושלמי דערלה דמאן דאכיל לא דילי' בהית לאסתכולי באפי' ומשו"ז לא רצה להביט אל הא' ובזה יתב' מה שאמר לו השי"ת ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ר"ל ראיתי את עם בנ"י כמו שהם נגד המצרים ובערך המצרים הם טובים מהם ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו ר"ל ע"י נוגשיו וע"כ ידעתי את מכאוביו שמתי לב להתבונן עליהם דכשצריך להבחין להכיר האחד נגד חבירו מי נדחה מפני מי שייך לשון התבונן לדעת ולשקול במאזני שכל עד כמה הוא שוה בעירוכין יותר מן השני ודברה תורה כלשון בני אדם וא"כ הגאולה ממצרים בזכות עצמם כיון שהם כדאי עכ"פ נגד המצרים והבן:

ויאמר משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וגו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים וגו' הדקדוקים ידועים, ואפ"ל ע"ד הגמ' יבמות (דף ק"ה) אני ישמעאל ב"ר יוסי שבאתי ללמוד תורה מרבי אמר לי' וכי אתה הגון ללמוד תורה מרבי א"ל וכי משה הי' הגון ללמוד תורה מפי הגבורה עיי"ש:

היוצא מזה דאין שום אדם הגון לפני הקב"ה אפי' כמשה רבע"ה:

וזה שאומרים כי אתה שומע תפלת כל פה, ר"ל כיון דאפילו מי שהוא הגון וכדאי שיקובל תפלתו עכ"ז לפני הקב"ה אינו חשוב והגון ואם כן עי"ז שומע תפלת כל פה דהא אין חילוק בין זה או זה ולפניו ית"ש כלם אינם הגונים דמי לנו גדול ממשה:

וזש"ה מי אנכי כי אלך היינו דמשה לפי ענותנותו הבין שהוא אינו ראוי להיות שלוחא דרחמנא לגאולת ישראל ואמר לו הקב"ה כי אהי' עמך היינו שהקב"ה שלחו וא"כ לפניו לא נחשב שום איש כאלו הוא הגון וגמר אומר בהוציאך את וגו' תעבדון את האלקים וגו' אעפ"י שאינו הגון ללמוד תורה מפי הגבורה וכמו כן יהי' השליח גואל את ישראל אעפ"י שנדמה לו מי אנכי כי לפניו ית"ש הכל חד:

ויאמר משה מי אנכי וגו' וכי אוציא את בני ישראל ממצרים ויאמר כי אהי' עמך וגו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה: יתבאר לענ"ד עפ"י הידוע כי יציאת מצרים הי' תוך זמנו, ויש ע"ז שני תירוצים א' המבואר בפר"ד דרוש ה' דכובד העבודה השלים:

ב' דיתר הגליות משלימין:

והנה איתא במדרש לשעבר הייתם נושעים ע"י בני אדם וכשם שהם אינם חיים וקיימים לנצח כך גאולתם אינו נצחי אבל לעתיד אי אתם נושעים אלא על ידי ובכבודי וכשם שאני חי וקיים עדי עד ולנצח נצחים כך תשועתי וכו' הה"ד ישראל נושע בד' תשועת עולמים ע"כ:

ועפי"ז יש לפ' וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה וגו' וידבר משה וגו' הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמענו פרעה וגו':

והנה לכאורה הנך ב' תיבות אל משה היא שפת יתר גם כבר עמדו ע"ז המפרשים הא ק"ו פריכא הוא דכבר נתבאר הטעם ולא שמעו וגו' מקוצר רוח ומעבודה קשה אבל בפרעה דלא הי' לו קוצר רוח אפשר שישמע לו, ולהנ"ל יתבאר דהנה ישראל לא שמעו כיון שהי' אל משה כלומר ע"י שליח ולא ע"י הקב"ה בעצמו ועי"ז הבינו שאינו עוד גאולה נצחית כיון שהיא ע"י בו"ד, וזש"ה ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה ר"ל כיון שהי' להם כובד עבודה וקושי שיעבוד והי' ראוי להיות גאולה נצחית כיון שזה השלום הזמן ואין צריך עוד ליתר הגליות להשלמת הזמן וא"כ לא שמעו אל משה דייקא:

וז"ש וידבר משה וגו' הן בני ישראל לא שמעו אלי, כיון שהוא על ידי, ואיך ישמעני פרעה כלומר ואיך יהי' אם ישמעני פרעה וישלח אותם מגלות מצרים הא עכ"ז אין זה עוד תכלית הנרצה כיון שהיא ע"י בו"ד ומוכרח עוד לגלות אחרות:

וש"ה ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה ר"ל שמשה סירב מלילך אל פרעה כיון שהוא ע"י ולא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו וכי אוציא את בנ"י ר"ל גם אם אוציא את בנ"י איזה תועלת יהי' בזה כיון שאינו נצחית וע"ז השיב לו הקב"ה כי אהי' עמך:

ושימה בפי' המפו' שרמז לו שתהא שכינה מדברת מתוך גרונו של משה והוי כאלו הי' ע"י הקב"ה בעצמו ובאמת אלו לא חטאו בעגל ובמרגלים כאשר פסקו זוהמתן במעמד ה"ס הי' חרות ומה"מ ומשיעבוד מלכיות הי' גאולת מצרים גאולה נצחיות, וז"ש בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ר"ל כאשר יבואו מדבר סיני ויקבלו התורה אזי יהי' גאולת בני ישראל גאולה נצחית וחירות עולם:

וכי אוציא את בני ישראל ממצרים:

ופירש רש"י מה זכו ישראל שיעשה להם נס, וקשה הרי מצינו בזכות ד' דברים נגאלו ישראל על שלא שינו את שמם וכו' א"כ מצינו שהי' להם זכות בעבור זה שיגאלו ממצרים, עוד פירש רש"י וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה וכו' וגם זה ל"ב הלא רק אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו ותרי"א מצות נצטוינו מפי משה מפי הגבורה לאחר

מ' יום לא על ההר ההוא ומדוע רק בשתי המצות נגאלו ממצרים, ונראה דהנה מצינו במדרשים דבמצרים עובדי ע"ז הי' וזה שטען שר של מצרים על הים מה נשתנו אלו מאלו הללו עע"ז והללו כו' ואמרי' בגמ' חמירא ע"ז דכל המודה בה כאלו כופר בכל התורה כולה פי' ואפי' אם עושה כל המצות אינו עולה לו וכאלו לא עשה כלל:

וז"ש משה מה זכו ישראל שיעשה להם נס ר"ל אף אם יש להם כמה זכותים עכ"ז מה הוא להם כיון דעבדו ע"ז וכאלו כפרו בכל התורה ח"ו וא"כ באיזה זכות יצאו ממצרים ואמר לו הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ר"ל דהקב"ה משגיח על העתיד שעתידים לקבל התורה על ההר הזה דייקא ר"ל מה שקבלו על ההר אנכי ולא יהי' לך ששמענו מפי הגבורה יקבלו עליהם עול מלכות שמים וצופה השי"ת לעתיד לטובה מה שיעזבו דרכם הרעה וא"כ ממילא יש להם זכותים רבים כיון שנעקר מהם שם עובדי ע"ז ממילא יש להם כמה זכותים וכמו שאמרו חכמינו ז"ל בזכות ד' דברים והיא שעמדה להם שיצאו ממצרים:

וישב משה אל ה' ויאמר וגו' למה זה שלחתני וגו', עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וגו', ולהלן הוא אומר וידבר א' אל משה ויאמר אליו אני ד' פירש רש"י נאמן לשלם שכר וכלשון הזה מצינו בכמה מקומות אני ה' נאמן להפרע כשהוא אומר אצל עונש וכשהוא אומר אצל קיום מצות אני ה' לשלם שכר:

וקשה דלמה הביא זה דאני ה' משמע נאמן להפרע ועי' מ"ש שם במקומו, ועתה נאמר עפימ"ש בקדושת לוי בקדושה חמשית שם בדברי קדשו כתוב לאמור כשהתעורר לאהוב את העולמות ע"י מעשה הצדיקים אזי ממנו כולד השנאה להמעיקים והמצירים את ישראל ומאהבה עצמה באה השנאה להצרים אותם וכשהשפע באה מהתעוררת עליון זולת מעשה תחתונים אזי אינו בא רק אהבה ולא יצמח שום שנאה, וזהו גדולים מעשה צדיקים וכו' פי' השפע הבאה ע"י הצדיקים ממעשה ידי הקב"ה השפע הבאה מהתעוררת עליון זולת מעשה ידי הצדיקים וכו' עכ"ד:

ובזה יש לפרש הפ' בתהלים ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי פי' אם ה' לי בשבילי בעוזרי היינו שהשפע בא עבורי בשביל מעשה התחתונים אז ואני אראה ג"כ בשונאי דכהשפע ע"י מעשה הצדיקים נתעורר כ"כ האהבה עד שבא שנאה להמצירים לישראל:

וזש"ה למה זה שלחתני כי משה ברב ענותנותו חשב דמה שלא בא עוד הגאולה והתמורה לישראל הוא מפני מעשיו שגרמו כל זאת וע"כ אמר למה זה שלחתני וע"ז השיב לו הקב"ה עתה תראה וגו' כי ביד חזקה ישלחם היינו ע"י האותות ומופתים ונקמה בפרעה ומצרים וזהו רק ע"י זכותו של משה כי אם בא האהבה רק מהתעוררת עליון לא נולד מזה

שום שנאה להצרים את ישראל (וכן הוא במדרש פ' בא כי בזכות משה נגאלו ישראל ממצרים) ויאמר אליו אני ד' נאמן לשלם שכר ונאמן להפרע מרשעים כי זהו ענין אחד דהשכר יהי' גדול כ"כ ע"י מעשה צדיקים שנולד שנאה להמעיקים את ישראל ולהפרע מן הרשעים כי האהבה לישראל גדולה כ"כ כנ"ל:

עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וגו', ופירש רש"י הרהרת על מדותי לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואח"כ אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחר מדותי לפיכך עתה תראה העשוי לפרעה ולא העשוי למלכי שבעה אומות כשאביאם לארץ, וקשה מה שייכות ענין נסיון דעקידה לכאן וגם מה זה עונש מדה כנגד מדה דבשביל שהרהר אחר מדותיו של הקב"ה לא יבא לארץ ישראל, ועוד קשה הא מקרא מלא דבר הכתוב שעל חטא מי מריבה לכן לא הביא משה את בני ישראל לארץ ישראל, ונראה עפי"מ דאיתא במס' סוטה (ד' י"ג) חכם לב:

יקח מצות זה משה שכל ישראל נתעסקו בביזה והוא נתעסק בעצמות יוסף וכ' במהרש"א שם על מה שתאר אותו בשם חכם דלכאו' אינו ענין לכאן רק תואר צדיק או חסיד ומפרש דשפיר דבר חכמה היא שחושב הפסד מצוה כנגד שכרה עכ"ד, וכתב בישמ"מ פ' ואתחנן דאם מחשב השכר של המצוה ובשביל זה החזיק א"כ הרי הוא ע"מ לקבל פרס ודבר זה הוא אסור וא"כ האיך חשב משה השכר של המצוה כנגד הפסידה ואם נימא דבאמת לא הי' צריך משה להחשבון א"כ הדק"ל מה"ת יתואר בשם חכם ולא יתואר בשם צדיק, ותי' כיון דהתעסקות עצמות יוסף אין מוטל החוב עליו לעסוק לבדו רק על כללית ישראל ולא על יחיד בפני עצמו לכך שפיר עביד ע"מ לק"פ דבכה"ג שרי ולכך חשב זה החשבון וחכם יתקרי:

וכתב עוד שם בישמ"מ לפ' דברי הגמ' (סוטה י"ד) שאמר לו הקב"ה למשה בשעה שבקש ממנו לכנוס לארץ וכי לאכול מפרי' אתה צריך אלא לקיים המצות התליות בה הריני מעלה עליך כאלו קיימת אותן ואתן לך שכר בעבורן עכדה"ג, וקשה ג"כ כנ"ל וכי משה עשה ח"ו ע"מ לקבל פרס שהשיב לו הקב"ה שאתן לך שכר ולהנ"ל י"ל דאף בכה"ג דמביא עצמו לידי חיוב שרי על מנת לקבל פרס מ"מ לפי מדרגת משה היא פגומה קצת ואף שחז"ל הוריני לעשות זה החשבון הפסד מצוה נגד שכרה היינו לנו להכניע את החומר לא כן לגבי משה ופגימה זו היתה סיבה שלא בא לא"י עד"ש וסביביו נשערה מאוד ועל שלא קיים אז באהבה גמורה כפי מדרגתו רק שחשב חשבון זה לכך נמדד לו עכשיו כמדתו כאלו הי' רוצה לכנוס לארץ ע"מ לק"פ אף שלא הי' כוונתו עכשיו כן עכ"ד ז"ל עיי"ש באורך:

ועוד נקדים מ"ש בישמ"מ פ' וירא בענין העקידה דהנה עיקר הנסיון היא שמחת הלב דהמעשה מוכרח מצד מצות הבורא ב"ה והנה מבואר בעיקרים דבמה שאין השכל מסכים השמחה וחשקות הלב היא בקושי מאוד וכמעט אין לו מבוא, וע"כ צריך בתחלה בשעה שמכין עצמו להעשי' של מצוה לחשוב בקבלת השכר ברב טוב הצפון כמה רב וכמה גדול ועי"ז בא לידי שמחה וע"י השמחה בא להתלהבות הדביקו' באש ה' וא"כ לפי"ז הקרבת אדם את בנו יחידו ודאי אין השכל מסכים ומחשבת השכר לא יועיל שם דמשום הרוחת השכר לא יסכים שום אדם לשחוט בנו יחידו בידיו ומכש"כ בן חכם כיצחק א"כ ודאי דאין השמחה בזה אלא מגודל אהבתו הבוער כאש תמיד לא תכבה וא"כ לפי"ז עיקר הנסיון של השמחה היא בבחינת ה מ צ ו ה שאין השכל מסכים בה עכ"ד עיי"ש:

ובזה יתבארו הכתובים הנ"ל למה הרעת וגו' למה זה שלחתני ר"ל דהרע למשה מאוד שבגרמתו בא צער גדול לישראל אף שקיים בזה שליחות מהקב"ה ומצוה קעביד עכ"ז טוב הי' לו יותר אם הקב"ה לא הי' שולח אותו ואינו חפץ בשכר מצוה ולא יועילנו שום הון ושכר בשביל צערו מה שע"י גרמתו הרע לעם הזה וע"כ הי' קובל על אשר שלחו ה' ואמר לו הקב"ה הנך רואה שאברהם לא הרהר אחר מדותי ולא הי' משגיח בשום שכר והשמחה שלו הי' לקיים מצות השי"ת אף בדבר שאין השכל מסכים וקשה מאוד לשמחה וזה עיקר הנסיון לשמחה גם במצוה שאין השכל מסכים וא"כ אף שמצד השכל היטב חרה למשה על צערן של ישראל ועבור שכר באמת לא הי' כדאי לעשות המצוה כי צערן של ישראל הוא יותר יותר מזה באין ערוך אליו בשום ערך בעולם מ"מ זהו עיקר הנסיון בשמחה של מצוה אף במקום שאין לחשוב בקבלת שכר כדמצינו בא"א ע"ה כנ"ל:

וע"כ עתה תראה אשר אעשה לפרעה ובכיבוש שבע מלכים אי אתה תראה כיון שבאמת זהו הי' הסיבה ג"כ מה שלא בא משה לא"י כיון שעשה על מנת לקבל פרס ולא קדש עצמו אף במקום שמותר לעשות ע"מ לק"פ משום דמ"מ לפי מדרגת משה הי' פגומה קצת כנ"ל וע"כ רמז לו בזה דענין אחד הוא מה שאמר למה הרעות וגו' גם הסיבה שלא ראה בכיבוש שבע מלכים הוא הדבר על שעשה ע"מ לק"פ במקום שמותר כנ"ל וידבר א' אל משה ויאמר אליו אני ד' ופירש רש"י אני ה' נאמן לשלם וקשה מאי הביא רש"י כאן דנאמן לשלם שכר דהא אדרבה נראה שדבר הקב"ה קשות ולהנ"ל יש לומר דזהו קשות מה שאמר לו דנאמן לשלם שכר דזהו לפרש מה שעשה משום דנאמן לשלם שכר דייקא והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת וארא

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד':
עי' באלשיך מה שמדקדק א) מה שמשנה מדיבור לאמירה, ב) טרם אמרו ית' אליו הדיבור חזר ואמר ויאמר, ג) מה שמשנה מאלקים להוי' ד) אמרו אני ד' מה חידוש לו ע"כ, עוד קשה לי אני ד' פירש"י נאמן לשלם שכר ובלשון הזה מצינו בכמה מקומות אני ד' נאמן ליפרע כשהוא אומר אצל עונש, וכשהוא אומר אצל קיום מצות אני ד' נאמן לשלם שכר ע"כ:
וקשה אם אני ד' משמע רחמים ונאמן ליתן שכר האיך במשמעותו נאמן ליפרע, גם צ"ל מה שאמר למעלה וישב משה אל ה' ויאמר למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתני פירש רש"י וא"ת מה איכפת לך קובל אני על ששלחתני והקשו המפורשים היתכן לומר מה איכפת בצערן של ישראל בפרט במשה רעיא מהימנא אשר מסר נפשו בעד כלל ישראל וכמ"ש ואם אין מחני נא וגו': ונראה בהקדם מש"כ הצל"ח בשם הרב וכו' מו"ה אפרים מגיד זצ"ל לפ' הגמ' פסחים (דף נ') העולם הזה על בשורות טובות מברך הטוב ומטיב וכו' מברך דיין האמת לעוה"ב כלו הטוב ומטיב, ויל"ד במאמר הזה במה שאמר לא כעוה"ב עוה"ז הרי בעסק הברכה אין הפרש שעל טובות גם בעוה"ז מברך הטוב ומטיב אלא שבעוה"ז יש גם כן רעות ולעוה"ב לא יהי' רע כלל, ומפרש שבעוה"ז האדם אינו מבין הדבר לאשורו ונדמה בעיניו כאלו הוא רע כמו החולה שעושין לו תחבושת חריפים ומרים ויש לו יסורים עי"ז אבל לעוה"ב שרואה ומבין הטוב האמיתי וע"כ כלו טוב:
וזה כוונת המאמר על בשורות רעות דיין האמת שסובר שזהו מצד הדין ולעוה"ב כלו הטוב ומטיב שיראה שהכל הוא טוב עכ"ד הרב ר' אפרים ז"ל: ועפי"ז מפרש הצל"ח שם (דף נ"ו) לא כעוה"ז עוה"ב עוה"ז נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באד' ולעוה"ב שמו אחד נכתב ביו"ד ה"א ונקרא ביו"ד ה"א ר"ל אין הכוונה שיבוטל שם אד' חלילה אבל כך הפירוש כי שם אל"ף דלי"ת מורה כי הוא אדון והכל עבדיו וזה מורה מדה"ד משא"כ שם הוי' מורה על עצם הרחמים ולכן בעוה"ז נדמה ששם שנקרא בו אינו דומה לשם שנכתב שזה רחמים וזה דין אבל לעוה"ב הוא נקרא ג"כ ביו"ד ה"א דהיינו שיבינו ששם א"ד ג"כ הוראתו כמו שם י"ה עכ"ד הצל"ח:
ובזה יתבאר וישב משה אל ה' ויאמר אד' ר"ל השיב עצמו אל שם הוי' ב"ה המורה על רחמים ויאמר האמירה אד' כי לא כשאני נכתב אני נקרא וע"כ אמר א"ד שמורה על מדה"ד למה הרעות לעם הז"ה דייקא שלא יבינו מעשה ופעולות ד' כי טובים המה

בתוכחת מגולה ובאהבה מוסתרת וא"ת מה איכפת לך ר"ל למה ירע לבבי ע"ז כיון שכל מה דקוב"ה עביד לטב עביד וא"כ בהדי כבשי דרחמנא ל"ל למה זה שלחתני ר"ל הי' לך ליגאל בעצמך כאשר ידוע דגאולה העתידה ב"ב יהי' ע"י הקב"ה וע"כ תהי' לעולם ועד ואז יתפשט הדעת ומלאה כל הארץ דעה ויבינו כי רעה גם כן היא טובה אבל כיון שעדיין יהי' הגאולה על ידי שליח ואם כן הצער של עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה: וזש"ה וידבר אלקים ויאמר אליו אני ד' ר"ל דגם הדיבור שהוא לשון קשה ומה"ד הוא ג"כ אמירה רכה ומלא רחמים אני ד' נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע מן העונש ר"ל דהכל שם חד הוא דגם מה שנראה לעונש הוא ג"כ חסדים טובים וה' יעזרנו למען כבוד שמו בחסדים מגולים:

א"י עפימ"ש ביש"מ בהקדמה בשם מורו בעהמח"ס אבן פינה לפרש דברי הגמ' ברכות (דף ד') עה"פ נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול קום בתולת ישראל דבישראל אם יגיעו ח"ו למדרגה התחתונה בתכלית השפלות אז בהכרח שיתהפך הסיבוב:

וז"ש בגמ' נפלה ולא תוסיף לנפול דהיינו שיהי' נפילה בגדר שלא יוכל להוסיף דהיינו במדרגה התחתונה אז קום בתולת ישראל עכ"ד:

וז"ש למה הרעות לעם הזה ר"ל שמשה התנצל עצמו אשר רעתם עתה גדולה מאוד וכמ"ש לתת חרב בידם להרגני והיינו שבאו לכלל סכנת נפשות והוא בגדר נפילה שלא יוכל עוד להוסיף ע"ז וע"ז השיב לו השי"ת עתה תראה ר"ל עתה כיון שבאו למדרגה התחתונה ועת צרה הוא ליעקב ממנה יושעו ויצמיח מזה להם ישועה כי בהכרח שיתהפך הסיבוב כנ"ל, וז"ש וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' ר"ל מזה הדיבור הקשה ומדה"ד יתמלא עליהם ברחמים כי אם שחה לעפר נפשם אז בהכרח יבא עזרת ד' להמיחלים לו:

א"י וידבר אלקים וגו' עפ"י המשל המובא בספה"ק לאחד שהי' אוהב של מלך שחטא נגדו והמלך מרוב חסדו ואהבתו אליו לא רצה לענשו ועכ"ז ביקש לעורר לבו לשוב עמד והגדיל אותו ביתר שאת ובראותו גודל חסדו וטובו של המלך אליו אחר שחטא נגדו נתמלא בושה והכנעה באמרו מה עשיתי כי מרדתי פי המלך הטוב ומטיב וזה הבושה והמרדות שבלבו טובה יותר ממאה מלקות עכ"ד:

ועפי"ז פי' אא"ז זצוקלה"ה בס' ייטב לב פ' ויקרא, ויקרא אל משה וידבר ה' אליו, מה שקרא אותו בקריאה של חיבה נחשב לו כאלו וידבר ה' אליו דברים קשים כגידין והיינו דכתיב ויקרא בא' זעירא כי מכח הקריאה נעשה משה שפל בעיניו עכ"ד:

ובזה יש לפרש הפסוק כי תשא את ראש בנ"י לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה' ולא יהי' בהם נגף בפקוד אותם:
וי"ל לפקודיהם מלשון חסרון ע"ד ולא נפקד ממנו איש ר"ל דהעונש של ישראל אם יחטאו ח"ו, יהי' בכי תשא את ראש בנ"י היינו לגדלם ולרוממם ועי"ז ישיבו אל ה' בחרטה ועזיבת החטא ונתנו איש כופר נפשו לה' ע"י כך יתמלאו בושה והכנעה בחשבו איך העזתי פנים נגד רצונו ח"ו ועכ"ז ישא את ראשי להטיב לי, ואמרו ולא יהי' בהם נגף בפקוד אותם ר"ל דהעונש לא יהי' ח"ו שלא ע"ד הטבע רק אדרבה יגדל וינשא אותם ובזה יחזרו בתשובה:
וזש"ה וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' ר"ל דהדיבור הקשה ודין אל משה הי' בזה שאמר אליו אני ה' אמירה רכה כי עי"ז נעשה קטן ושפל בעיניו עוד יותר:
א"י וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' ודקדקו דמשנה מדיבור לאמירה ומאלקים לה' וברש"י אני ה' נאמן לשלם שכר, וקשה מה מלמדני דודאי ה' נאמן ליתן שכר:
ונראה דהנה הקשו המפורשים קו' עצומה על מה שאמר משה למה הרעתה הלא זה כ"פ שהבטיחו הקב"ה להוציא את בנ"י ממצרים ולא איש אל ויכזב: אמנם י"ל דמשה ירא לנפשו כמו שמצינו ביעקב אבינו ע"ה שהי' ירא מאוד אף כי אמר לו השי"ת והבטיחו מ"מ פן יגרום החטא ועי"ז יהי' איזה חזרה ח"ו וכ"כ אמר משה בלבו כשראה שהרע לעם הזה פן גרם החטא שלא להוציאם עוד:
והנה פירש האלשיך אלקים יחננו ויברכנו אם מדה"ד יסכים עם מדה"ר אז יאר פניו אתנו סלה כי הוא ישועה נצחית ואאזללה"ה בייט"ל פ' מטות מוסיף על דבריו שלזה שמדה"ד יסכים למדה"ר היפך טבעו לזה צריך לעבוד את השי"ת היפך טבע העולם והוא כאשר דבר מאת האלקים לא יכוין להנאת עצמו כ"א למען יתגדל ויתקדש שמו ית' וזה שגמר אומר כי אין כוונתי למעני כי אם לדעת בארץ דרכך וגו' עכ"ד:
ובזה יש לפרש משה"כ מי אנכי כי אלך אל פרעה ופירש"י באיזה זכות היינו שאמר משה אף כי אמר ה' להוציא את בנ"י בנ"י מ"מ פן ישתנה הדבר ע"י קטרוג כי מה זכות יש להם להגן מן המקטריגים ואמר לו השי"ת בהוציאך את העם וגו' תעבדון את האלקים שם רומז כי יאמר להם אשר בעבור זה יאבו לצאת ממצרים כדי שיעבדו את האלקים:
ובזה גם מדה"ד יסכים עם מדה"ר ולא יהי' מקום לחול שום קטרוג כי תהי' ישועה נצחית:
וזש"ה וידבר אלקים היינו מדה"ד ויאמר אני ה' היינו הרחמים שגם מדה"ד הסכים לרחמים ולזה פירש"י אני ה' נאמן לשלם שכר ר"ל נאמן ולא ישתנה אפי' ע"י קטרוג כמו"ש יאר פניו אתנו סלה דאם גם מדה"ד מסכים אז היא ישועה נצחית:

ויאמר אליו אני ד' פירש"י ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי וכו' וקש' וכי יעלה עה"ד ח"ו שהקב"ה ישלח אותו לחנם, וי"ל עפי"מ שפי' הרב הקדוש מוהרמ"מ מרימינוב ז"ל הפ' וישלח אברהם את ידו כי בשאר המצות כל איבריו וגידיו של אברהם אבינו ע"ה היו משיגים המצוה ורצים מאליהם לדבר מצוה לא כן בהעקידה שלא רצה היד לשחוט את יצחק כי באמת לא הי' מצוה, רק לאשר הוא סבר שהוא מצוה לזה כפה את ידו, וזהו וישלח אברהם בע"כ:

וז"ש לו אל תשלח ידך אל הנער שלא תכוף את ידך כי באמת אל תעש לו מאומה לכן בדין אין היד רוצה לשחוט עכדה"ק:

(ועי' מ"ש בזה בפ' וירא עה"פ יקח נא מעט מים.) ועפי"ז יתבאר דהנה כשראה משה כי מאז בואו אל פרעה עוד הרע לעם הזה מזה שפט משה בדעתו והסתכל לאחוריו כי מה שסירב מתחלה ללכת אל פרעה להוציא את ישראל ממצרים הוא מפני שלא יוכל לקיים הדבר הזה לעשות טובות עם ישראל שישלח פרעה אותם ממצרים ואדרבה יוצמח מזה ח"ו רעה לישראל וע"כ אבריו לא רצו ללכת בשליחות השי"ת עתה כיון שאינו מצוה כי בודאי גם במשה אשר לא קם כמוהו היו איבריו וגידיו משיגים כל המצות ורצים מאליהם וא"כ מדוע סירב כ"כ לזכות את הרבים ללילך בשליחות הקב"ה ומזה הוכיח משה דזה האות שאינה מצוה:

וז"ש משה למה הרעות לעם הזה וא"ת שאינה רעה כי מזה יוצמח אח"כ ישועה למה זה שלחתני בע"כ ע"י כפיי' דמזה מוכח שהוא רעה לישראל וע"כ ויאמר אליו הקב"ה אני ה' ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי פי' הגם ששלחתיך בע"כ עכ"ז לא לחנם הוא ח"ו כי אם לקיים דברי כיון שהבטחתי מכבר בודאי מוצא שפתי לא אשנה ולא אכזב כאמור להלן:

וגם אני שמעתי את נאקת בנ"י אשר מצרים וגו' ואזכור את בריתי, תיבת אני לכאורה כמיותר, גם יל"ד במ"ש ואזכור את בריתי הלא כבר אמר שמעתי את נאקת בנ"י ונראה עפימ"ש בס' אוהב ישראל שמעתי את נאקת בנ"י היינו הנאקה שהם צועקים על צער הגלות והשיעבוד ועוד שומע אני צעקה אחרת אשר מצרים מעבידים אותם ר"ל שצועקים ע"ז ביותר ע"ז שהמתינו לשוב בתשובה עד שבאו עליהם המצרים המצירים ומעיקים להם והם היו מפעילים ומעבידים אותם עבודת השי"ת כי פרעה הקריב לבם לאביהם שבשמים ולמה לא עשו זאת מאליהם עכ"ד עיי"ש:

והנה כתב בס' זרע קודש לפרש הפ' ושב ה"א את שבותך דהנה בהתערותא דלתתא נעשה כן לעילא וכשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כך למעלה שכביכול אומר ואשר

הרעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי את היצה"ר: וז"ש ושב ה"א כלומר שהוא כבי' ישוב בתשובה ע"י שבותך וזהו שובה ישראל עד ה"א שגם הוא ישוב ויתחרט ע"ז עכ"ד עיי"ש:

ממוצא הדבר נשמע שע"י התשובה נתעורר כן למעלה ושב ומתחרט על שברא היצה"ר: ובזה יש לפרש מה שאומרים בתפלת ראש חדש ראשי חדשים לעמך נתת זמן כפרה כו' בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר בעדם ותשועת נפשם מיד שונא וכו':

ויש להבין טעמא מאי בראשי חדשים הוא זמן כפרה, ב) משמע דשעירי חטאת היא הגורמת לכפר ומדוע נשתנה שעיר זה יותר מכל הקרבנות, ג) ותשועת נפשם מיד שונא צ"ב ומאיזה שונא דבר ולהנ"ל י"ל דהנה אמרו בגמ' חולין (דף ס') מה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי את הירח, ולכן י"ל דבר"ח אף בלי התעוררת דלתתא ג"כ נתעורר רצון העליון להתחרט על מה שנתן את היצה"ר כיון שנתעורר כבר מדת החרטה בזה שמיעט את הירח וע"כ בר"ח זמן כפרה נתן לעמו ישראל כיון שמקריבים לפניו שעירי חטאת לה' על שמיעט הירח ובזה נתעורר ג"כ החרטה כביכול למעלה על מה שברא היצה"ר וע"כ בעת ההוא זמן כפרה דהא על הכל גרם להם היצה"ר:

וז"ש ותשועת נפשם מיד שונא עפימ"ש בסוכה [דף נ"ב] שלמה קראו שונא שנאמר אם רעב שונאך וגו' ובעת ההוא בר"ח הישועה מיד שונא היינו היצה"ר דאני הוא שגרמתי להם (ועי' מ"ש בפ' תרומה):

ויתבאר בזה הכתוב וגם אני שמעתי את נאקת בנ"י דהנה רש"י כתב לעיל ושמי ה' לא נודעתי להם לא נכרתי להם במדת אמתית שלי שהרי הבטחתי ולא קיימתי:

וז"ש הכתוב וגם אני שמעתי כביכול הקב"ה שמע לעצמו את נאקת בנ"י אשר מצרים מעבידים אותם מה שהמצריים מעבידים אותם כדברי הא"י הנ"ל עבודת השי"ת לשוב בתשובה ואזכור את בריתי ע"י תשובתם אל ה' נתעורר כן לעילא וכבי' השי"ת מתחרט על מה שהבטיח ולא קיים ועי"ז אחר כך אזכור את בריתי:

והוצאתי אתכם וגו' והצלתי וגו' אחכז"ל נגד ד' לשונות של גאולה תקנו ד' כוסות (הובא ברשב"ם ותוס' ריש ערבי פסחים) וצריך להבין שייכות הדברים זל"ז:

עוד שם (דף ק"ח ע"ב) אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות מחויבים בארבע כוסות אר"י וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין וכו' ופירש"י מה תועלת לתינוקות והלא הם פטורים מן המצות עיי"ש וצ"ב הלא בכל המצות פטורין ואפי"ה חייבין בחינוך:

ונראה עפי"מ דאי' במס' ב"ק (ד' פ"ז) ובקידושין (דף ל"א) א"ר יוסף [דהוי סגי נהור] השתא דשמענא להא דר' חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה מ"ד אין הלכה כר"י [דס"ל סומא פטור ממצות] עבידנא יומא טבא לרבנן מ"ט דכי מפקידנא א"ל אגרא טפי ומזה הביא בישׁ"ש ב"ק פ"ד סי' ל"ז שמצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כמו רב יוסף שעשה סעודה אבשורה שלא הי' נודע לו ע"ע ורצה לעשות יו"ט כש"כ על הגעת הזמן והעת שמחויב במצות שראוי לעשות יו"ט עי' במג"א סי' רכ"ה ובמחה"ש שח, והנה פירש"י בשם המכילתא עה"פ אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מאר"מ כדאי הוא ההוצאה זו שתהי' משועבדים לי ע"כ: ובזה נכון משאחז"ל ד' כוסות כנגד ד' גאולות דכיון ששמעו ישראל בד' לשונות של גאולה כי פקד ד' את עמו ויוציאם מעבדות לחרות הבינו מזה שיהי' משועבדים להקב"ה לקיים ולשמור מצותיו עי"ז וע"כ ע"ש כן תקנו ד' כוסות שהוא כמו ד' סעודות (שהסעודה ע"ש משתה נקרא) כיון שע"י הגאולה נתחייבו במצות וראוי לעשות ע"י זה יו"ט כמו שמצינו בר' יוסף שרצה לעשות יו"ט אם יהי' מצווה ועושה:

וז"ש אר"י מה תועלת לתינוקות ביין פירש"י דהם פטורים ממצות ר"ל כיון דכל עיקר הטעם של הארבע כוסות היא משום שנתחייב במצות ע"י הגאולה וכשאדם נעשה מצווה ועושה צריך לעשות סעודה א"כ בקטנים שעוד המה אינם מצווים במצות מ"ט צריכין לשתות הד' כוסות והבן:

והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים וגו' ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לא' וגו', המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים:

וצ"ל אמרו בכפילא הצלת ישראל ממצרים, גם אמרו והייתי לכם לא' וידעתם כי אני ה' מאי ענינו הכא:

ונראה עפימ"ש לעיל בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ופירש רש"י שם וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה, הרי דבעבור זה עשה ה' לנו שהוציאנו ממצרים רק בשביל זכות קבלת התורה והנה כתב רש"י ז"ל בפ' יתרו עה"פ אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים כדאי היא ההוצאה שתהי' משועבדים לי, פי' דמשו"ה מחוייבים ישראל לקבל התורה בשביל הטובה שעשה לנו הקב"ה שהוציאנו ממצרים, ויש ליישב בזה קושי' האוה"ע על השי"ת כלום כפית עלינו הר כגיגית כדרך שכפית על ישראל כמבואר במס' ע"ז (ד' ב') ולמ"ש א"ש דרק בישראל בדין הוא שבא עליהם השי"ת ע"י כפי' כיון שנגאלו ממצרים וכדאי ההוצאה שתהא משועבדים לו משא"כ

באוה"ע אין עליהם לבא בכפי', ועל כל פנים יצא לנו מהנ"ל דבזכות זה יצאו ממצרים בשביל קבלת התורה, וגם משו"ה קבלו ישראל את התורה בשביל הוצאה ממצרים:
וזש"ה והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים:
וקשה באיזה זכות יצאו ממצרים ואמר הכ' משום ולקחתי אתכם לי לעם היינו שיקבלו ישראל התורה ואחר כך אמר הכתוב דמשו"ה לקח הקב"ה את ישראל ונתן להם התורה אף על ידי כפי' מה שלא עשה כן לכל גוי ואמר דמשום דהוציא אותם מתחת סבלות מצרים וכדאי הוצאה זו שתהיו משועבדים לי:
הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמענו פרעה ואני ערל שפתים:
והקשו המפורשים הא ק"ו פריכא היא דבני ישראל לא שמעו אליו מקישוי השיעבוד אבל פרעה אפשר שישמע אליו:
ונראה עפימ"ש בכלי יקר פ' שמות לפ' הפ' וימררו את חייהם בעבודה קשה כי אצל הקב"ה נאמר כי הוא חייך וע"י שסרו מאחרי ד' מררו את חייהם בעבודה קשה היינו העבודה זרה שהיא קשה ורעה ולפי שהי' בכלל מחטיאי הרבים שאין מספיקין בידם לעשות תשובה ע"כ הקשה ד' את לב פרעה ועבדיו ובזה הותר הספק אשר נתחבטו בו הראשונים בענין קישוי לב פרעה וכי עוות הדין הוא ח"ו עכ"ד בקיצור:
וזש"ה וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה, ואי' במדרש קשה הי' להם לפרוש מע"ז וע"כ אמר מקוצר רוח ומעבודה קשה ר"ל ע"ז שהיא קשה וכ"ז בא להם מאת פרעה ועבדיו שהם גרמו להחטיאם וע"כ אמר משה הן בני ישראל לא שמעו אלי כיון שהי' קשה להם לפרוש מע"ז וזהו ע"י פרעה וא"כ איך ישמעני פרעה האיך יוכל פרעה לשמוע לי ולשוב מרשעתו לשלח את בני ישראל מארצו כיון שהחטיא את הרבים ואין מספיקין בידו לעשות תשובה:
התפאר עלי למתי אעתיר לך וגו' למען תדע כי אין כה' א':
ויל"ד דלהלן במכת ערוב גם כן כתיב למען תדע, וכן במכת דבר בעבור תדע וגו' כתיב כן באזהרה לפרעה קודם שבא עליו המכה אבל לאחר שסר ממנו לא כתיב דהא זהו בטבע ואינו חידוש כ"כ אם יחזור הדבר לאיתנו וכאן אמר משה לפרעה למתי אעתיר, למען תדע כדי שיסור ממנו המכה והלא אין זו רבותא:
והגם שיש לומר כיון שקבע לו זמן וזהו חידושו אבל מ"מ יותר הי"ל זה באזהרה ואפשר לומר עפימ"ש בישועת יעקב סי' תרפ"ב לפ' הפ' אל תירא אברם אנכי מגן לך הכוונה בזה כי אמרו חז"ל שאם עושין לאדם נס מנכין לו מזכיותיו דכתיב קטנתי מכל החסדים וגו' אמנם כשהנס מפורסים עד שהכל יודעים שמאת ד' הי' זאת ועי"ז נתקדש שמו ית'

בעולם א"כ לעומת זה שמנוכה לו מזכיותיו נוסף לו זכות חדש מה שע"י נתקדש שמו בעולם: וז"ש אל תירא אברם מכח לכיון זכיות שהרי הכל יודעין שאנכי מגן לך ונתקדש שמו ע"כ שכרך הרבה מאוד ומזה מוכיח שם כדעת הרמ"א שם שאם שכח לומר על הנסים בברכת המזון יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים עיש"ה ולפי"ז ית' דהנה כשאמר משה התפאר עלי ופירש רש"י משתבח לומר אני גדול ממך וא"כ בזה שקבע משה עת למתי אעתיר וגו' להכרית הצפרדעים הנס הוא למשה ומשתבח בזה שאין דבר גדול שלא יוכל לעשותו כפירש רש"י וא"כ התפלל משה שיעשה לו הקב"ה נס ומנכין לו מזכיותיו ובפרט מה צורך הי' לקבוע לו זמן הא ממילא תסור המכה דהא לא באה רק לזמן בציווי הקב"ה, וא"כ הגבלת זמן שיסור המכה הוא כמו נס למשה ומנכין לו מזכיותיו וע"ז אמר למען תדע וגו' דהא יתרבה קידוש שמו ית' וניתוסף לו זכות חדש מה שיתקדש שם שמים בעולם:

במסורה ג' פעמים פדות, ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, פדות שלח לעמו, והרבה עמו פדות:

יתבאר במה שאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה ופירש רש"י מה זכו ישראל שיעשה להם נס ויאמר כי אהי' עמך וגו' וזה לך האות וגו' תעבדון את הא' על ההר הזה:

ודקדקו המפורשים למאי נפ"מ אם יקבלו התורה על ההר דייקא ועוד הקשו הא עכ"פ בעת ההוא קודם קבלת התורה לא הי' להם זכות זה וא"כ באיזה זכות נגאלו אז, ונראה עפי"ד ז' זלה"ה ביש"מ פ' במדבר ליישב קושי' האוה"ע דאי' בע"א (ד' ב') דיאמרו אוה"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית, דהנה קשה על אמרם ז"ל (שבת פ"ח) כפה עליהם הר כגיגית הא קיי"ל אונסא כמאן דלא עביד אך ידוע מה שכתוב הרמב"ם ספ"ב מה' גירושין בהא דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני בטעם הדבר דאחר שמסירין המונע עושה הטבע את שלו ה"נ טבע הישראל לשמוע למצות קונו אילולי המונע הוא השאור שבעיסה עיי"ש:

ולפי"ז לא קשה קושי' האוה"ע דדוקא בישראל מהני כפי' לאשר כי הם זרע קודש מחצבתם ועיקרן ושרשן טוב ואז בהסיר המניעה קבלו ברצון אבל בעכו"ם לא מהני כפי' דאונס שלהם לא הוי כרצון עכ"ד ז"ל:

והנה מצינו שטען שר של מצרים מה נשתנו אלו מאלו הללו וכו' והשיב לו השי"ת הללו מתוך טירוף הדעת ועפי' הדברים האלה נבין דמשה רבינו ע"ה אמר באיזה זכות יעשה להם נס כקו' השר של מצרים מה נשתנו אלו מאלו ואמר לו הקב"ה בהוציאך אם העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר דייקא היינו שיקבלו ישראל התורה ע"י כפי' של ההר

במה שכפה עליהם ההר כגיגית וקשה הא אונסא כמאן דלא עביד וע"כ הטעם דבישראל מהני כפי' לאשר הטבע שלהם ושרשן טוב ויצא לנו מזה דכל המכשול מישראל היא מתוך טירוף הדעת וא"כ מוכח כמו דישראל קבלו התורה על ידי כפי' ה"נ לא קשה הללו והללו ואם כן שפיר זכו ישראל שיעשה להם נס:

וזהו תורת המסורה ושמתי פדות בין עמי ובין עמך היינו דבישראל כפה עליהם ההר כגיגית ומהני כפי' משא"כ באוה"ע לא כפה ואמר דע"י כן זכו ישראל שיעשה להם נס ושיגאלו ממצרים משום שעשו מתוך טירוף הדעת וזהו פדות שלח לעמו שנגאלו ממצרים משום שעשו מתוך טירוף הדעת וכן צוה להם בריתו שנתן להם התורה ע"י כפי' ואמר והרבה עמו פדות דדוקא בישראל ריבה בהם הכ' דמהני כפי' לאשר כי שרשן טוב אבל לא כן בעכו"ם לא מהני הכפי' ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך לכן ישראל ניצולו מיד מצרים ונסתר טענת מה נשתנו אלו מאלו:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת בא

בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו':

ודקדקו דהול"ל לך אל פרעה, ב) אמרו אני ל"ל והי' די באמרו כי הכבדתי, ג) וידעתם כי אני ה' הי"ל כי לה' הארץ או כי אין כה' כמ"ש לעיל, דהא עד השתא ג"כ כתב ויאמן העם:

ונראה עפימ"ש המפורשים בהגדה אני ולא מלאך הכוונה לפי שארץ מצרים מקום טומאה יותר מכל העולם והי' מפחד אם הי' שולח לשם מלאך הי' יכול לאתפגם לכן אני ולא מלאך עכ"ד:

ובזה נראה לומר כשירד יעקב אבינו למצרים ירא לנפשו שלא יפגם שמה את נפשו הוא ובניו מטומאת וזוהמת המקום ע"כ הבטיחו הקב"ה אנכי ולא מלאך גם עלה שהוא בעצמו ישמרהו ולא ע"י מלאך כיון שהמלאך עצמו צריך שמירה מעולה שלא יתפגם במצרים וכן במשה כשאמר לו הקב"ה לכה ואשלחך אל פרעה השיב משה מי אנכי כי אלך אל פרעה ר"ל אפי' מלאכי רומה משרתי אש לוהט הם בסכנה שלא יתפגמו במצרים ומכש"כ אדם קרוץ מחומר האיך יכנס במקום סכנה במקום שאין מלאכים ממש יכולים לעמוד שם ואמר לו הקב"ה כי אהיה עמך כיון שהקב"ה עמך ישמרך מכל רע שלא יזיקוך מאויר טומאת ארץ מצרים:

וזש"ה בא אל פרעה שגם אני הולך עמך כי אני הכבדתי את לבו וגו' ר"ל דכל האותות והמופתים אני בעצמי עשיתם ולא ע"י מלאך כי מלאך אין לו לכנוס במצרים כנ"ל, ומזה

וידעתם כי אני ה' ולא ע"י מלאך הוצאתי את צבאותי ממצרים כיון שהקב"ה הלך עמו למצרים ולא הניח אפילו מלאך לכנוס שמה:

בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו':

והקשו המפו' דנתינת טעם הזה משולל הבנה דהא אדרבה א"כ למה ילך: ונראה דהנה כתב בלקוטי בלקוטי תורה מאר"י ז"ל שפרעה ידע שם אלקים אבל לא שם הוי' כמו שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח לזה אמר ויאמר ה' אל משה וגו' למען שיתי אותותי אלה של הוי' בקרבו עיי"ש לפי דרכו:

ונלע"ד לפ' עפימ"ש הראב"ע בפ' וארא כי שם שדי מורה לשדד המערכה מ"מ נסים שלו נסתרים בדרך המערכה וניסי שם הוי' באתגליא כי השם הזה הי' קודם עכ"ד עיי"ש:

והנה ידוע כי ארץ מצרים הי' מסוגרת אפילו עבד לא הי' יכול לברוח ממצרים לפי הטבע וא"כ מדרך הטבע לא הי' יכולים ישראל לצאת ממצרים על כרחם של מצרים וע"כ פרעה הי' בטוח בלבו שאם לא ירצה לשלח את ישראל לא יצאו משם כיון שרק שם אלקי' ידע אשר התנהגותו עפ"י הטבע ואלקי"ם גימטריא הטב"ע:

וז"ש לא ידעתי את ה' המורה על נסים נגלים וע"כ גם את ישראל לא אשלח כי בדרך הטבע לא יוכלו לצאת מתחת שיעבודו וע"כ ויאמר לו הוי' אשר נסים שלו נגלים בא אל פרעה היינו כביכול עם משה שכל אחד יראה ע"י נסים נגלים אשר הקב"ה בא עם משה אל פרעה והיינו בא עמי ואח"כ כשיראה פרעה את אותותי אשר שמתי בם בזה אשית אותותי אלה בקרבו היינו אח"כ ידע גם משם הוי' כפי' הלקו"ת הנ"ל כיון שהוא מורה על נסים נגלים וידעתם כי אני הוי' היינו שידע אחר האותות והמופתים את שם הוי' כאמור:

א"י בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו':

ונ"ל הדקדוק הנ"ל עפימ"ש בס' זרע קודש פ' תצא לפ' הכ' ושב ה' אלקיך את שבותך דהנה באתערותא דלתתא נעשה כן לעילא וכתיב ד' צילך כשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כן למעלה שכביכול הקב"ה אמר ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי היצה"ר ושב הוא כביכול ומתחרט ע"ז וז"ש ושב ה"א את שבותך כלומר שהוא כב"י ישוב בתשובה ע"י שבותך:

ובזה כתב אאמ"ו זלה"ה בס' קדושת יו"ט פ' אחרי טעם לשבח מדוע לאוה"ע לא מהני תשובה רק לישראל [כדאיתא בתנחומא] כיון שהתשובה היא רק להתעורר עי"ז מדה העליונה שיאמר ד' אני הוא שגרמתי להם אבל כ"ז בישראל אשר אין עול בהם כ"א מפאת היצה"ר אבל באוה"ע אשר הם ממקור הרשע וגם אם לא ברא הקב"ה היצה"ר

הי' הולכין בחושך לא אור ע"כ בדין הוא שלא יועיל להם התשובה עיי"ש ועי' מ"ש בזה פ' וארא:

וזשו"ה בא אל פרעה ופירש"י והתרה בו פירש לעזוב דרכו הרע ולשוב בתשובה על אשר הרע לישראל והנה לכאורה הי' מקום לומר דאפי' אם ישוב בתשובה לא מהני מידי דהא לאוה"ע לא מהני תשובה ע"ז אמר הכתוב כי אני הכבדתי את לבו ר"ל דהא הטעם מה שלאוה"ע לא מהני תשובה הוא כיון שעונותם על עצמותם מעצמם חטאו ולא מצד היצה"ר אבל כיון דהכבדת לב פרעה מאת ה' היתה זאת א"כ שפיר מהני לי' תשובה כדי שיתעורר עי"ז מדה העליונה שיאמר הקב"ה אני שגרמתי נו אשר הכבדתי את לבו:

ויש לומר בזה מה דאיתא בזוה"ק ריש פרשה זו ר' יהודא פתח אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון, וצריך להבין שייכות הך קרא להכא ולהנ"ל י"ל דהנה השופר בא לעורר את העם לתשובה והיינו ע"י החרטה נתעורר החרטה למעלה כנ"ל וזהו לישראל דוקא אבל לא לאוה"ע כיון שהם לא חוטאים ע"י סיבת היצה"ר:

וז"ש חז"ל אשרי העם יודעי תרועה וכי אוה"ע אינם יודעים להריע וכו' אלא שיודעים לרצות את בוראם בתרועה ר"ל דבישראל ע"י השופר נתעורר החרטה למעלה אני הוא שגרמתי להם וע"כ יודעים ע"י השופר לרצות את בוראם בתרועה אבל אוה"ע אינם יודעים תרועה דהא החרטה שלהם לא מהני מידי כיון שחטאם לא בא ע"י היצה"ר כי אם מעצמם ולכן אסמכי' להך קרא להכא כיון שבזה הי' טענת משה שלא רצה לילך אל פרעה מפני שלא מהני תשובה לאוה"ע וכמו שלא מהני השופר ג"כ לאוה"ע:

א"י בא אל פרעה וגו' וידעתם כי אני ה':

יתב' עפי"מ שפי' הכתוב מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י וגו' תעבדון את האלקים על ההר הזה, ופירש"י וכי אוציא מה זכו ישראל שיעשה להם נס, וקשה היתכן על כלל ישראל שאין להם זכות:

וי"ל עפי"מ שאמרו חז"ל אין ישראל ניזונין אלא בזכות האמונה היינו דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא רק בזכות האמונה מגיע להם שכר טוב בעוה"ז וכמ"ש וצדיק באמונתו יחי' היינו בעוה"ז:

וז"ש מה זכו ישראל שיעשה להם נס דהא בעד שום זכות ליכא שכר בהאי עלמא ואמר לו השי"ת בהוציאך וגו' תעבדון את האלקים וגו' ר"ל שיקבלו עליהם עול מלכות שמים מה שכולם שמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לך על ההר הזה וזהו האמונה ומגיע עליהם שכר בעוה"ז להוציאם ממצרים בשכר האמונה (ועי' מ"ש בזה בשירת הים):

וזש"ה בא אל פרעה דמשמע אשר השי"ת יהיה עמו ולכן לא נאמר לך אל פרעה שילך לבדו כ"א בא דמוסב על מה שאמר למעלה שאמר משה מי אנכי וגו' ועל מה שאמר וכי אוציא היינו מפני מה זכו ישראל שיעשה להם נס וכנ"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא על זה אמר וידעתם כי אני ה' והיינו בשכר האמונה מגיע להם שכר בעולם הזה:

א"י בא אל פרעה וגו' עפימ"ש בישועת יעקב סי' תרפ"ב לפרש הפ' אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד ואי' במדרש הכל יודעין שאנכי מגן לך:

הכוונה בזה כי אחז"ל שאם עושין לאדם נס מנכין לו מזכיותיו דכתיב קטנתי מכל החסדים וגו', אמנם כשהנס מפורסם עד שהכל יודעים שמאת ה' היתה זאת ועי"ז נתקדש שמו ית' בעולם א"כ לעומת מה שמנכין לו מזכיותיו נוסיף לו זכות חדש מה שע"י נתקדש שמו בעולם:

וז"ש אל תירא אברם מכח לכיון זכות שהרי הכל יודעין שאנכי מגן לך נתקדש שמו ע"כ שכרך הרבה מאוד עכ"ד:

ועם זה נבון מה שא"ה לעיל בסוף כל מכה שהביא הקב"ה על המצרים למען תדע כי אין כד' אלקינו, כי אני ה' בקרב הארץ כיון דהאותות והמופתים הם נסים לישראל ונקמה באויביהם וא"כ יש לחוש לנכיון זכות אבל בזה שנתקדש שמו ית' וכל יושבי תבל הכירו וידעו כי לה' הארץ א"כ נתוסף עי"ז עוד זכות חדש וע"כ אין כאן נכיון זכות:

וזש"ה בא אל פרעה כי משה דימה בדעתו אשר יתכן וטוב ומועיל יותר הי' אם פרעה יאבה לשלוח את בנ"י מארצו לא ע"י אותות ומופ' שהם נסים שלא כדרך הטבע כדי שלא יגרע חלקם ע"י נכיון הזכיות ואמר לו הקב"ה אשר בא יבא אל פרעה להרבות האותות ושכרם לא יקופח כי אני הכבדתי את לבו' ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה' וא"כ הרי מכח המופתים יודע שמו ית' בעולם ונתוסף עי"ז זכות מחדש בזה שיתרבה כבוד שמים:

ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה' יתבאר עפימ"ש בייט"פ במאמרי חנוכה דמי שעושין לו נס בנדבה ומתנת חנם צריך לתת שבח והודאה לבלי היות כפוי טובה משא"כ מי שפורעין לו ממה שמגיע לו מהדין א"צ ליתן הודאה כי את שלו הוא נוטל לכן לא אמרו האבות שירה כי נטלו בזרוע ובדין שיעשה להם נס משא"כ ישראל בשעה שיצאו ממצרים הי' ערום וערי' בלא מצות ומע"ט לכן אמרו שירה על הים עיי"ש וכן מבואר בישמ"מ פ' וישב מדברי הירושלמי עיי"ש:

וז"ש עתידין ישראל שיאמרו שירה לעתיד לבא עפימ"ש האלשיך ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה היינו כי הפדיון יהי' בתורת צדקה וגם אם ח"ו אינם ראוים יעשה הקב"ה

עמנו צדקה, וע"כ יאמרו שירה כי בנס הבא בתורת צדקה ונדבה צריך לתת שיר ושבח והיינו ג"כ דכתיב בשוב ה' את שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל היינו שיגילו וירננו לפני ה' בשבח והלל כיון שהוא בנדבה צריך לשמוח לפני ה' לבלי היות כפוי טובה:
וז"ש ולמען תספר וגו' היינו כי יספרו ויהללו הודו משום שהגאולה הי' בתורת חסד ונדבה ואז וידעתם כי אני ה' מלא רחמים אשר החסד שעשה ה' עמנו הי' רק ברחמים:
עד מתי מאנת לענות מפני וגו' יתבאר בפ' בשלח עה"פ וירא ישראל את היד הגדולה:
יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם ותרגומו חזו ארי בישא דאתון סבירין למיעבד לקבל אפיכון לאסתחרא וצ"ב, ורש"י הביא מ"א שמעתי כוכב א' יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם וכו':
ואפ"ל דשני הפירושים בקנה א' עולים עפי"מ שדקדקו המפורשים מדוע הקפיד פרעה על הטף דייקא, ונראה דהנה אמרינן בגמ' חגיגה (דף ג') הקהל את האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באים כדי ליתן שכר למביאיהם עיי"ש, לכאורה ק' היכי אמרו ליתן שכר למביאיהם והא לאו משנת חסידים דאין לעבוד על מנת לקבל פרס: אך י"ל דאמרינן בר"ה דכורש הוחמץ על מה שאמר ומצלין לחיי מלכא ובניה' והק' בגמ' ומאן דעביד הכי לא מעליותא והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני הרי זה צדיק גמור ומשני לא קשיא כאן בישראל כאן באומות הרי דבישראל מותר ע"מ לק"פ, ורק באוה"ע אסור ע"מ לק"פ ועיי"ש בתוס' מה שתי' דלא תקשה ע"ז מהך דאבות:
ולפי"ז י"ל ג"כ בהך דטף למה ליתן שכר למביאיהם משום דבישראל מותר ע"מ לק"פ:
והנה ידוע מה שהאריך בפר"ד דרוש ראשון אם גם קודם מתן תורה יצאו ישראל מכלל בני נח לגמרי אפילו להקל או לא עיי"ש, ונקדים עוד מה שאמרו בגמ' שלהי שבת א"ר יוחנן מנין שאין מזל לישראל שנאמר כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה, גוים תחתו ולא ישראל דישראל אינם תחת המזל ואוה"ע הם תחת המזל ועי' בפר"ד דרוש שני:
ויתבאר בזה הכ' יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם דייקא:
הקפיד פרעה על הטף דייקא משום דטף למה ע"כ רק בעלילה אתם באים כדי לברוח ואין לומר כדי ליתן שכר למביאיהם הוא דאסור ע"מ לקבל פרס ופרעה סבר שעוד דין בני נח להם ובאוה"ע אסור ע"מ לקבל פרס, ואמר ראו כי רעה נגד פניכם כוכב אחד עולה לקראתכם והוא סימן לא טוב לכם ומאותות השמים תחתו כיון דדין ב"נ להם

עוד והאוה"ע הם תחת הכוכבים ומזלות ופי' התרגום ארי בישא דאתון סבירין למיעבד היינו לילך עם הטף ליתן שכר למביאיהם לקבל אפיכון לאסתחרא ר"ל דבזה אתם נכשלים שתי פעמים דכשם שאסור לכם לעבוד ע"ע לקבל פרס משום דהם עוד כגוים כן אתם נידונים תחת הכוכבים ומזלות וראו כי אותו כוכב עולה לקראתכם: ראו כי רעה נגד פניכם פירש"י ומ"א שמעתי כוכב א' יש ששמו רעה וכו' והוא סימן דם והריגה וכשחטאו ישראל בעגל בקש הקב"ה להרגם וכו' וינחם ה' על הרעה והפך את הדם לדם מילה וכו' ויש להבין ביאור הדברים במה יתקן חטא העגל ע"י דם מילה דלכאו' עפ"י פשוטו משמע שהקב"ה הפך את המזל לטוב ע"י דם מילה ע"ז קשה וכי אין בידו להושיעם בלא זה ועוד הא אמרינן אין מזל לישראל:

ונראה עפי"מ שאחז"ל לא היו ישראל ראוין לאותו מעשה כו' כיון שבאמת קשה להבין ולתלות בוקי סרוקי בישראל עם קדוש לאחר מ"ס יום שקבלו את התורה במעמד הנבחר על הר סני וכל העם ראו את הקולות ואת הלפידים ופתח להם את הרקיעים ולא ראו שום תמונה ואחר עבור זמן לא כביר ישתחוו לשור אוכל עשב ובפרט שפסקה זוהמתן בעת עמדו רגליהם על הר סני ולא היה בהם שום נטי' לרע כ"א כלו טוב בלי שום מחשבת פסול ופגול ומהיכן באו לידי מדה זו להמיר את כבודו ית"ש בלא יועיל וע"כ שפטו רבותינו בהחלט שלא הי' ראוין לאותו מעשה ורק מאת ה' היתה זאת, ונראה לומר שנודע כי תכלית בריאת העולם הי' למען יכירו וידעו גם בעולם השפל הזה כי מלכותו בכל משלה והרשות נתונה לאיש לעשות כרצונו לבחור בטוב ולמאס ברע וח"ו להיפך ועי"ז האדם הוא במעלה יותר ממלאכי השרת כיון שהאדם מורכב מיסודות גשמיים הפוניים ומושכים לטבעם שיתאוו תאוה תענוגת בשרים וחמדת ממון ודומיהן ומן ההיתר מביא אל האיסור והאדם אשר דעתו עליו מתגבר כארי על יצרו וזובח תודה יכבדנו לשם ה' וזהו העיקר תכלית בריאת האדם שיהי' לו נטי' לרע וילחם מלחמת חובה עד אשר יכבוש את יצרו ויעקר הרע שבקרבו ובזה יעשה נ"ר להבוב"ה כי בלא היצה"ר צדיק מה פעל ומה גבר בגוברין ויותר במעלה ממ"ה אשר עושים באימה רצון קונם תמיד אשר על כן במעמד הנבחר כשפסקה זוהמתן מישראל ובטל היצר סוכן בם א"כ נתבטל הבחירה מכל וכל כיון שלא הי' בהם עוד נטי' לרע ומה בתקנתן של ישראל גם אם יסגלו בתורה ומצות אם אין בהם מלחמת היצר והמה כמלאכים ע"כ כשחטאו בעגל חזרו למומן בגוף חומרית המושך בחבלי שוא להבלי עוה"ז והאדם אשר ימשוך ידו מהחומר הנ"ל יזכה את ארחו וישמור פקודיו לעשותו והבן: ובזה יל"פ מ"ש רש"י פ' חוקת לפי שהשטן

ואוה"ע מונין את ישראל מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חוקה גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחרי':

דהנה הקשו המפורשים על הטעם של ר' משה הדרשן שהפרה באה לכפר על עון העגל והלא חק הפרה עוד במרה נצטוו שהי' קודם למעשה העגל, ולהנ"ל י"ל כיון שמאת ה' היתה זאת המסבב כל הסיבות חטאו ישראל בעגל כדי שיהי' להם נטי' אל החומר ובזה יתעלו במעלה העליונה ע"י שיתגברו כאיש גבורתו ללחום על היצר אשר סוכן באיש וע"כ משו"ז הי' מקודם הדיבור במצות הפרה ובזה הידיעה אשר באה אל הפועל מאת השי"ת לצוות לנו לעשות הפרה תהי' מוכרחת אח"כ לסיבת העגל וזה היה רצונו ית"ש כנ"ל: וזה שפירש"י לפי שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה ר"ל שהם ישאלו טעם המצוה כי עוד במרה נצטוו קודם החטא א"כ נסתר טעמו של ר"מ הדרשן ולפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפני וקאי על חטא העגל שהיה גזירה מלפני ית"ש כדי שיהי' לישראל בחירה חפשית והיא הנעלה באדם שיתגבר על יצרו וינצחו:

והנה נתבאר בס' החינוך להרא"ה פ' לך שרש מצות מילה כי היא תשלום בריאה מסיר הערלה ומגלה עטרה שהיא תוספת בו ומה שלא נברא כן הוא לרמז כמו שתשלום צורתו בגופו הוא ע"י פעולת אדם ככה תשלום צורתו הנפשית הוא ע"י יועיל מעשה ופעולותיו הטובים עכ"ד:

מדבריו למדנו דשורש מצות מילה היא לרמז על חפשית הבחירה שיש לאדם משא"כ בכל הנבראים וז"ש הפך את הדם לדם מילה ר"ל דזה היא התיקון חטא העגל ע"י מצות מילה דממצוה זו מוכח דרצון הבוב"ה שיהי' לאדם בחירה חפשית ועי"ז היא מליצה ישרה על ישראל שלא הי' ראוין לאותו מעשה רק שבא החטא על ידיהם כדי שיהי' להם בחירה כנ"ל והבן:

נטה ידך על השמים וגו' ובמד"ר הה"ד שלח חשך ויחשיך ולא מרו את דברו אמר הקב"ה למלאכים המצרים ראוים ללקות בחושך מיד הסכימו כולם כאחד ולא המרו, והוא תמוה דמהכ"ת שהמלאכים לא יסכימו, וגם מדוע רק בחשך לא המרו את רוחו:

ונראה עפימ"ש בזוה"ק ובאלשיך קשה מזונותיו של אדם כקריעת י"ס, וכי איכא קשיא קמי' קוב"ה אלא הוי קשה למיעבר על דינא ר"ל בעת שקטרגו המלאכים מה נשתנו אלו מאלו וזה הי' מן הקשות שהי' ביציאת מצרים לרדוף את מצרים ולחונן את ישראל והמלאכים משמאילים אשר עמדו להסטין טענו כלפי מעלה מלך במשפט יעמיד ארץ מדוע לא יעשה משפט שלא לישא פנים כי אם או לרחם על כל מעשיו או לכולם ינהג

באמת ומשפט והקב"ה ברב עוז ויד חזקה נהג ברחמים לישראל ולא עשה כן לכל גוי כי אם במשפטים הודע להם כפרי מעללם רעה תבא עליהם:

ובזה יש לפרש הפ' להלן סוף הפרשה והיה לך לאות על ידך וגו' כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים ודרשו חז"ל להניח תפילין על ידך היינו יד כהה שהיא יד שמאל, ודקדק באוה"ח שם מדוע לא בחר ה' ביד ימין לעשות בו המצוה כי היא המשובחת עיי"ש לפי דרכו ולהנ"ל י"ל כיון שעיקר הנס הי' להעביר את המקטריגים ובלא"ה מי איכא קשי' קמי' שמי' ע"כ צונו להניח תפילין בזרוע השמאלי להראות גודל הנס שעזר לנו הקב"ה מיד המקטריגים והם נקראים משמאילים כנודע והכ' עצמו נתן טעם לזה כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים והיינו החוזק יד שהי' קשה להוציאם ממצרים ע"י המקטריגים משמאילים אשר סתם הקב"ה פיהם:

ובזה יתבארו דברי המדרש הנ"ל עפימ"ש רש"י ולמה הביא עליהם חשך שהי' בישראל באותו הדור רשעים ולא הי' רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפילה כדי שלא יראו מצרים במפלתם וכו' וא"כ היה מכת חשך דין למצרים וגם לישראל וע"כ לא הי' קטרוג בחושך של המצרים מה נשתנו וכו' כיון דגם ישראל הרשעים נלקו באותו זמן וע"כ הסכימו כולם כאחד אפי' מלאכים המקטריגים על ישראל ולא המרו את דברו כיון שלא להם לקטרג והבן: דבר נא באזני העם וישאלו וגו' אחז"ל אין נא אלא לשון בקשה אמר הקב"ה למשה א"צ לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, וקשה למה ביקש זאת מידם וכי מעצמם בלי שום צווי לא היו יודעים לשאול להם כסף וזהב כיון שכבר הבטחו מאברהם ואח"כ יצאו ברכוש גדול:

עוד הקשו המפורשים ל"ל הטעם שלא יאמר ב) בהם למה לי, ג) מה זה הבטחה לאברהם אבינו ע"ה שיצאו ברכוש גדול הכי אוהב כסף היה ח"ו, והנ"ל עפימ"ש בחוה"ל דמה שאדם עושה מצות ומע"ט הרי הוא עושה בשל עצמו אבל מה שעוסק בענין גשמיות הרי הוא כאלו עושה בשל אחרים עי' במש"ל סוף שער הבחינה:

ועפי"ז פירש הסדש"ש ואיש את קדשיו לו יהי' ר"ל מה שהאדם מתעסק בקדשים היינו מצות ומע"ט המה לו קנין עצמית עיי"ש:

והנה כזה בנאולת מצרים שהי' יודע א"א שינצלו את מצרים שישאלו מהם כלי כסף וכלי זהב אבל אם אינה באה ע"י צווי הבוב"ה מה תועלת יש בדבר ואינו שלהם דמה שעוסק בעניני גשמיות הרי הוא כאלו עושה בשדות אחרים וע"כ כשנצטוו מאת השי"ת שישאלו איש מאת רעהו א"כ הי' מצווה בדבר והרי הוא שלהם לעצמם דמה שהאדם מצווה מהשי"ת ועושה הרי הוא שלו: וז"ש כדי שלא יאמר אותו צדיק ואח"כ יצאו

ברכוש גדול לא קיים בה"ס דייקא ר"ל דאף אם יצאו ברכוש גדול לא יהי' בהם דהוי כעוסק בשל אחרים וע"כ בבקשה מהם שישאלו ואח"כ אם יהי' מצוה יהי' בהם שלהם ולעצמם, עוד יתבאר כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וכו' ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, דהנה בהעיר לב ושים שכל יש לשאול הלא אם ירצה ה' לתת להם נחלת גוים למה לא הנחילם בדרך הטבע ולמה הנסים במצרים הי' הכל עפ"י אות ופלא:

ונראה עפי"מ שהביא אאמו"ר זלה"ה בקדיו"ט (השמטות לפ' ויצא) שנודע כי יש שני מיני נסיונות נסיון העוני ונסיון העושר וידוע כי נסיון העושר הוא גדול מנסיון העוני והכ' הזהיר רק על נסיון העושר פן תאכל ושבעת ורם לבבך וגו' ואיתא בסה"ק אשר זהו רק בעשירות הבא בידו ממערכת השמים אשר מזלו גרם לו זהו אשר יוכל להטות לבבו מדרכי החיים אמנם מי שזכה להעשירות מגזירת האומר ועושה לא ע"פ מזל ומנהג העולם זה לא יטה את לבו מדרך ה' כי הלא מאתו לא תצא הרעות ואין לך רעה גדולה מזו אשר יסיר מאחרי ה' ובלתי ספק אשר ה' הנותן לו כסף וזהב ישמרהו ג"כ שלא יזיק לו לעבודתו ית"ש עיי"ש ועי' מ"ש בפ' נשא:

וז"ש דהנה עם ה' אלה אשר יצאו מארץ מצרים כדי לעבוד את השי"ת ולקבל התורה פן לא ירצו לקבל רוב טובה כסף וזהב אשר יכולו לרכוש מאת המצריים כי יחושו על נפשותם אולי אם ישבעון טוב כסף וזהב יזיק להם ח"ו לנטות מדרך ה' וע"כ אמר ה' למשה דבר נא לשון בקשה שישאלו ממצרים ויעמדו נא גם בנסיון העושר בכדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם היינו נסיון העוני כשהיו עבדים לפרעה הציל ה' את בנ"י אבל בנסיון העושר לא קיים בהם ואולי בזה לא יוכלו עמוד ולכן בקש ה' זאת מידם שישאלו ממצרים כדי להראות אשר גם ע"י נסיון העושר לא יסורו מאחרי ה' ולכן נתן ה' להם נחלת גוים ע"י נסים שלא עפ"י טבע כיון דאם העושר בא שלא עפ"י הטבע אין כאן שום נסיון דהא בזה ע"י ההכרח ה' שומרם ומצילם כדי שלא יצא מאתו הרעה ח"ו והבן:

א"י וישאלו איש מאת רעהו וגו' ויל"ד למה הוצרכו ליקח מהם בתורת שאלה והלא אם יאמרו ישראל שיתנו כספם וזהבם בתורת מתנה ג"כ הי' נותנים להם כי אמרו כלנו מתים וכמ"ש רש"י עה"פ וה' נתן את חן העם וגו' וישאילום, גם מה שפירש"י כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' והק' מה הבטחה זו לאברהם וכי הי' אוהב כסף:

ונראה ע"ד שא"ה אם בחקתי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו' וקשה וכי מותר לעבוד ע"מ לקבל פרס ועי' בתויו"ט באבות פ"א, והנה דעת הרמב"ם בס' המדע כי באמת אין זה בתורת שכר ועונש דבהאי עלמא ליכא אלא הבטיחנו יוצרנו ב"ה שאם נלך בחוקותיו

יסייע בידינו בכל טוב עוה"ז למען נהי' פנוים ומוכנים לעבודתו ית' ואם לא תשמעו וגו' אז ירבה מניעות ועיכובים המרחקים מן העבודה עכ"ד:

ולפי"ז י"ל דמשו"ה אמר כדי שלא יאמר אותו צדיק ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם לא משום אהבת כסף וזהב אלא שבקש אברהם אבינו שנהי' פנוי"ם ולא יהי' לנו מניעות ועיכובים ע"י דלות ועניות כדי שנוכל לעבוד את הבוב"ה כמו שהבטיחנו הכתוב בשכר טוב עוה"ז אע"ג דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא אלא הכל מה שאנו מבקשים מעוה"ז כדי שתהא הכנה לעבודת הבוב"ה:

והנה בייט"פ לר"ה אות י"ב כתב מה שאמר דוד המלך אחת שאלתי מאת ד' וגו' דהא לדברי הרמב"ם הנ"ל כל יעודי עוה"ז כדי שיהא סיפוק בידינו לעבדו ית"ש בהרחבת דעת וא"כ אינו אלא שאלה דהדרא בעינא לבעלים, וז"ש דוד אחת שאלתי שאינו אלא שאלה דהדרא לבעלים אותה אבקש שבתי בבית ה' וגו' לחזות בנועם ה' וא"כ הרי הדבר חוזר אליו עכ"ד:

ועפי"ז יתבאר וישאלו איש מאת רעהו היינו מה שיהי' להם כסף וזהב ומאת המצריים הי' יכולים ליטול בע"כ וא"כ הוא שלהם עכ"ז היא רק בתורת שאלה דע"מ כן נתן להם ה' רק שיהא מוכנים לעבודת השי"ת וא"כ הוא כמו שאלה דהדרא לבעלים וע"כ וישאלו וגו' ולא מן המצריים הוא שאלה להם כי אם מאת ה' הוא להם בתורת שאלה אשר עי"ז יכלו לחזות בנועם ה':

ויקרא משם לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם לאן למשפחותיכם, והקשו המפורשים למה קרא להזקנים דייקא "למשפחותיכם" פירש בת"א לזרעיתכון וקשה וכי הפסח נאכל דוקא איש וביתו היינו זרעו הא נאכל למנויו אפילו אינו מזרעו דוקא, ואפ"ל דרומז בזה למ"ש בהקדמת החת"ס לפרש הכתוב והותירך ד' לטובה בפרי בטנך עפימ"ש הרמב"ם לבנו דע בני כי האדם הסכן בזה העולם השפל אין לו מנוחה בו ואשרי למי שחתמו ימיו מהרה עכ"ל ומעתה יפלא הלא ענינו רואות אשר גם השרידים אשר ה' קורא גם המה ינובון בשיבה ובלי ספק כי השלימו נפשותם בימי נעוריהם ולהיכן אריכות ימים של אלו אמור מעתה כי אינו לטובת עצמן כי כבר השלימו עצמם אך השי"ת הניחם עוד על האדמה לטובת זרעיהם ותלמידיהם וצאצאיהם אשר גם המה יציקו מים ע"י להשלים נפשותם וזכות הוא לנפש להשפיע מאורו לזולתו, וזש"ה אחר שברכם ואמר יקימך ד' לו לעם קדוש וגו' וזהו בתכלית השלימות בעצמותם עכ"ז והותירך ד' לטובה בעוה"ז בפרי בטנך כלו' בעבור פרי בטנך עכ"ד ז"ל:

וזש"ה ויקרא משה לכל זקני ישראל ר"ל להזקנים שבדור שכבר השלימו את נפשותם וא"כ להיכן אריכות ימים של אלו וע"כ רק לטובת פרי בטנם להורות להם הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ומהם יראו וכן יעשו ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם וגו' ותרגומו לזרעיתכון ר"ל שגם הזקנים צריכים לעסוק במצות בשביל זרעם ובניהם אחריהם לנטוע בהם נטע נאמן שגם הם יציצו ויפריחו בתורת ה' תמימה וזה שסיים הפרשה ומשה ואהרן כן עשו פירש"י אף משה ואהרן כן עשו ולמה הודיע לנו זאת הכ' וכי נחשדו משה ואהרן שלא לעשות כמצות ה' ח"ו וע"כ לומר שאף משה ואהרן שכבר השלימו נפשם עכ"ז עשו למען תלמידיהם וזרעם אחריהם:

ואכלתם אותו בחפזון וגו' ובמדרש יכול לעתיד לבא יהא בחפזון ת"ל כי לא בחפזון תצאו וגו' כי הולך לפניכם ה' ומאסיפכם א' ישראל וצ"ב: ונראה דהנה כתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנים ולא היו במצרים כי אם רד"ו שנים וידוע מ"ש המפורשים דמשו"ה הוציאם תוך זמן משום כי לא יכלו להתמהמה ואלו לא הוציאם הקב"ה תיכף ח"ו היו נשקעים שם ע"י טומאת מצרים ומשום האי טעמא גופא אכלו ג"כ בחפזון לרמז כי הגאולה הי' בחפזון קודם הזמן ודלג הקב"ה על הקץ כיון שהי' חפץ בגאולתם:

והנה איתא במדרש ישראל נושע בד' תשועת עולמים, לשעבר הייתם נושעים ע"י בו"ד לכך לא היה גאולת עולמים אבל לעתיד לבא תהי' נושעים על ידי וזה נושע בד' יהיה תשועת עולמים:

עוד איתא במדרשים אשר גליות ד' מלכיות משלימים גלות מצרים: ויתבאר דברי המדרש הנ"ל דהנה במצרים היה בחפזון כיון שלא יכלו להתמהמה ויצאו קודם הזמן וע"כ הי' נושעים ע"י שליח שלא הי' גאולה נצחית דהא צריך להשלים הגלות בשיעבוד ארבע מלכיות אבל לעת"ל לא יהיה בחפזון כיון שכבר עבר עלינו עול הגלות מה שנגזר עלינו וגם יהי' גאולה נצחית וע"כ יהי' הישועה ע"י הקב"ה בעצמו:

וזש"ה כי לא בחפזון תצאו ולא במכוסה תלכון ואמר הכ' הטעם כי מאסיפכם יהי' כביכול על ידו ולא ע"י שליח ויהי' תשועת עולמים ולכך א"צ לעת"ל שיהא הגאולה בחפזון:

מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו':

יש לשאול דמשמע דאם לא ישאלו הבנים מה העבודה א"צ לומר זבח פסח והא מבואר בדברי התנא ר"ג שמחייב לומר פסוק זה ואם לא אמר לא יצא י"ח: ונראה עפימ"ש בייט"פ לחנוכה אות כ"ט בשם הרב הק' ר"א מסטרעליסק שפי' כי תאמר בלבבך רבים

הגוים האלה ממני וגו' לא תירא מהם והסיבה לזה זכר תזכור את אשר עשה לפרעה וגו' ובאותו זכירה תגרום עשות גם היום כן להכרית הגוים ההם עכ"ד ז"ל:
ובזה י"ל הטעם מה שאנו קורין לחג המצות בשם פסח היינו כיון דהמצות הם אינם זכר להנס שנעשה לישראל רק שכן היה המעשה שלא הספיק בצקם להחמיץ וע"כ אם קורין חג המצות אין עוד זכר להנס כדי שעי"ז ימשוך לנו גם עתה נסים הללו לכן אנחנו קורין בשם פסח והוא זכר על שם שפסח ה' על בתי בנ"י ובזה הזכירה יגרום לנו גם עתה להצילנו מכף כל אויבינו:
ובזה יתבאר כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם היינו לעצמיכם ר"ל האיך נוכל להמשיך לנו מאותן הנסים אשר נעשו לאבותינו בימים ההם גם על זמן הזה ואמר הכ' דהעצה לזה ואמרתם זבח פסח וגו' היינו במה שנאמר הנסים בפה באותו זכירה תגרום גם היום להתעורר עלינו הנסים בכל דור ודור:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת בשלח

ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא הוא, ובמדרש ילקוט שנאמר לבני ישראל עם קרובו כלומר העם קרובו של הקב"ה י"ל עפימ"ש הרב אלגזי על מה שאמרו בגמ' לעתיד לבא יאמרו אוה"ע להקב"ה ישראל שקבלו את התורה נ"כ לא קיימוהו ומשיב הקב"ה אני מעיד עליהם שקיימוהו ויאמרו לו רבש"ע כלום יש אב מעיד על בנו ויאמר להם הקב"ה וכו' והקשה הרב הנ"ל כבי' מתחלה מאי קסבר למה יאמר הקב"ה דבר כזה כיון שיכולין להשיבו כלום יש אב וכו' ותי' עפ"י המדרש ושמרתם את מצותי ועשיתם אותם, אר"ח ב"פ אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו אתם עשיתם עצמיכם ע"כ ועתה כיון דע"י התורה מעלה הקב"ה עליהם כאלו עשו את עצמן והוי כאלו הולידו את עצמן שפיר מעיד עליהם הקב"ה עפ"י ד"ת עכ"ד האלגזי, ועי' בס' בנ"י מאמרי השבתות מאמר ט' שפי' בזה דברי הרמב"ם ז"ל בהל' תשובה וז"ל ומהו התשובה שיעזוב החוטא חטאו ויסירנו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישיב לזה החטא, והקשה הלח"מ האיך יעיד עליו היודע תעלומות הלא הבחירה חפשית עדיין בידו, ולפי האלגזי הנ"ל ניחא דהנה הבעל תשובה כששב באמת הנה לא יזכירנו לו הראשונות ונחשב כאלו קיים כל התורה ואז כבי' יכול להעיד עליו ואין לומר כלום אב וכו' וע"כ כתב הרמב"ם ויעיד עליו יודע תעלומות שתהא תשובתו כ"כ באמת עד שיחשב כברי' חדשה וכאלו עשה את עצמו ויוכל כבי' השי"ת להעיד עליו ולא קשה קו' הלח"מ איך יעיד עליו היודע תעלומות הלא הבחירה חפשית

דלפי הנ"ל הכוונה שיעשה אדם תשובה מעולה באמת כדי שיוכל להעיד עליו הקב"ה כיון דהוי כאלו עשה האדם א"ע כ"ד ז"ל עיי"ש ועד"ז פירשתי הכ' בפ' אחרי ושמרתם את חקותי וגו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' ויל"ד אשר יעשה לכאו' שפת יתר הוא, אני ה' פירש"י נאמן לשלם שכר וקשה מה קמ"ל בזה התם וגם מה רבותא הוא זה אשר הקב"ה נאמן בבריתו לשלם שכר לעושי רצונו ועי' מ"ש שם במקומו:

ולהנ"ל יתבאר דהכתוב אומר ושמרתם את חקותי וגו' אשר יעשה אותם האדם ר"ל כדברי המדרש הנ"ל אם תשמרו את התורה אז אני מעלה עליכם כאלו עשיתם עצמיכם והיינו אשר יעשה אותם האדם בזה נעשה האדם כברי' חדשה אני ה' נאמן לשלם שכר ר"ל בזה דנעשה כברי' חדשה וכאלו עשה את עצמו ולא שייך הטענה כלום יש אב מעיד על בנו והקב"ה נאמן ויוכל להעיד עליו לשלם לו פעלו ומשכורתו שלימה כיון שהוא עשה את עצמו:

וז"ש המדרש כי קרוב הוא ישראל עם קרובו של הקב"ה דהנה בבעלי התוס' כ' פי' הכ' כי קרוב הוא אמר הקב"ה אם אוליכם דרך הישר עכשיו מחזיקים איש בשדהו ובכרמו ומבטלין ת"ת אבל אני אוליכם ארבעים שנה דרך המדבר ויאכלו המן וישתו מי באר ותתיישבו בגופן ע"כ ולהנ"ל שני הפירושים דברי המדרש ומ"ש בבעה"ת עולים בקנה אחד כיון שהוא קרוב לא"י יבאו תיכף ויחזקו בשדות וכרמים ומבטלים ת"ת אבל אם ילכו במדבר מ' שנה ויעסקו בתורה ובזה יהי' כאלו עשו עצמן לא יהי' קרובים להקב"ה כ"א כבריה חדשה ואמר במדרש דמשו"ה לא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא אם יבואו מיד בצאתם ממצרים לא"י יהי' קרובים להקב"ה והתכלית המכוון היא שיהי' כאלו עשיתם עצמיכם והבן:

עוד יתבאר המדרש הנ"ל כי קרוב הוא שנאמר לבני ישראל עם קרובו, וצ"ב דא"כ מה שייכות למשה"כ ולא נחם אלקים וגו':

דהנה באוה"ע כשרוצים לערוך מלחמה יתקנו א"ע כאו"א עפ"י דרך הטבע מערכה מול מערכה ובתחבולות יעשו מלחמה פעם ינצחו ופעם ינוסו אבל לא כן בישראל עיניהם אל ה' ומיחלים לחסדו כמו שאמר הכתוב והיה כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל ובמשנה ר"ה וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא בזמן שישראל משעבדין את לבם לשמים בודאי יתגברו במלחמה לנצח אויביהם הקמים עליהם:

וז"ש פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה היינו שיהא בלבם מורא ופחד מחמת רב חיל ומנהמת קול מלחמה ולכן ויסב וגו') וחמשים עלו בנ"י ופירש רש"י מזויינים היינו בתפלה ובתחנונים כמו שפירש התרגום עה"פ אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי

ובקשתי בצלותי ובבעותי ועל כן יהי' לבם בטוח בה' ובחסדו על ידי שהם מתפללים ומבקשים שים מאת הקב"ה ולא ירך לבבם להשיב מפני אויב אחור:

וז"ש המדרש כי קרוב הוא שנאמר לבני ישראל עם קרובו היינו שנקראים קרובים להקב"ה בזה אשר יאזין ויקשיב לתפלתינו כמ"ש הכתוב ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו מזה נראה דמשו"ז נקראים קרובים לה' מפני אשר בכל קראינו אליו הוא קרוב לנו: וש"ה דמשו"ה לא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים פן ינחם היינו שירצו לערוך מלחמה עפ"י הטבע כי קרוב הוא כנ"ל שהם עם קרובו ר"ל דבתפלה ותחנונים ה' נלחם לנו להכניע שונאינו ולהדריכנו על במות אויבינו:

א"י ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא וגו' ובמד"ר הובא בבעלי התוס' אם אני מוליכם דרך הישר עכשיו מחזיקין איש בשדהו ובכרמו ומבטלין תלמוד תורה אבל אני אוליכם ארבעים שנה דרך המדבר וכו': ונראה עפי"ד הגמ' ברכות (דף י') במה שאמר ישעי' לחזקי' כי מת אתה בעוה"ז ולא תחי' לעוה"ב א"ל מאי כולי האי א"ל משום דלא עסקת בפ"ו מבואר מזה דמשום דלא עסק בפ"ו יענש עונש נצחי בזה ובבא, וכתב אא"ז זלל"ה בישמ"מ פ' אחרי הטעם למה ע"ז החטא ראוי לענוש עונש גדול כזה דהא אי' שעלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף מדה"ר נמצא דההתנהגות מדה"ר אינו רק משום קיום העולם ומי שאינו עוסק במצוה זו הרי אינו חושש לקיום העולם דלא תוהו בראה נמצא נשאר עומד על תחלת המחשבה עכ"ל:

ובזה יל"פ הכ' לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו היינו משום אם יהי' לבדו ואז לא יעסוק בקיום העולם א"כ במה יתעורר עליו התנהגות של מדה"ר דהא חסד ה' היא לשלם לאיש כמעשהו היינו דבמדה שאדם מודד מודדין לו וע"כ טוב לו שלא יהי' לבדו ואמר הכתוב אעשה לו עזר כנגדו ר"ל להשתתף מדה"ר עם מדה"ד וזהו העזר ר"ל מדה"ר עם כנגדו המדה"ד: והנה גם בתורה מצינו הכי בסוף מס' סוטה תורה תחלתה גמ"ח וסופה גמ"ח ע"ש וא"כ גם ע"י התירה שנקראת תורת חסד נתעורר שיתנהג האדם ע"י במדה"ר וע"כ אחז"ל בשבת (דף כ"ט) תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אם יקבלו התורה מוטב ואם לא אחזיר אתכם לתוהו ובוהו שנאמר אם לא בריתי וגו' חקות שמים וארץ לא שמתי והיינו כנ"ל דאם יקבלו התורה שהוא תורת חסד ונתעורר עי"ז מדה"ר בעולם יוכל העולם להתקיים אבל אם לא יקבלו במה יתעורר מדה"ר וע"כ אחזיר לתוהו ובוהו דהא במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים:

וזש"ה ולא נחם אלקים וגו' כי קרוב הוא היינו שלא נחם אלקים ר"ל מדה"ד ואמר מ"ט כי קרוב הוא כדברי המדרש אם אוליכם דרך הישר וכו' מבטלין תלמוד תורה אבל משום

שהלכו במדבר ועסקו בתורה ארבעים שנה הנהיגם השי"ת במדת הרחמים אשר מגיע להם ע"י התורה שהוא חסד ורחמים: פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה, י"ל עפימ"ש חז"ל וילחם עם ישראל ברפידים בשביל שרפו ידיהם מדברי תורה:

ית' עפי"ד חז"ל בקידושין בראתי יצה"ר בראתי תבלין היינו תורה דע"י התורה יוכל לנצח את היצה"ר ואם אבן הוא נימוח, והנה אמרו במשנה ר"ה והי' כאשר ירום משה ידו וגבר ישראל, וכי ידיו של משה עושות מלחמה אלא בזמן שישראל משעבדין את לבם לשמים הי' מתגברים:

וי"ל דאם רפו ידיהם מדברי תורה ולא הי' להם במה לנצח את היצה"ר ולשעבד את לבם ע"י התורה לאביהם שבשמים וע"כ ויבא עמלק וילחם בישראל:

והנה בעת צאתם ממצרים קודם שקבלו התורה משו"ז הי' לבם פחד מן המלחמה כיון שבעיניהם ראו כי קשה להם לשעבד את לבם לשמים וע"כ אמר הכתוב כי קרוב הוא וכמו שפי' בפנים יפות שקבלת התורה לא הי' אפשר עד חמשים יום וכיון שהי' ארץ פלשתים קרובה עדיין לא הי' ראוין לקבלת התורה ע"ש וכיון שלא הי' ראוים עוד לקבלת התורה משו"ז יש פחד פן ינחם העם בראותם מלחמה שלא יכולים עוד לשעבד את לבם לשמים:

מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו וגו', ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה, וצ"ל אומרו מה תצעק אלי הלא הי' מוכרח לצעוק ולהתפלל אל ה' להושיעו מיד שונא הרודף וגם בתוך הים ביבשה הני מילי סתרי אהדדי דאם הוא בתוך הים אינו ביבשה:

ונראה עפימ"ש בגמ' (ברכות ד' כ') מ"ש ראשונים דמתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרחיש לן ניסא ואנן קא מצערינן נפשין ומצווח קא צווחינן ולית דמשגח בן וכו' קמאי דהוי מסרו נפשיהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם וכו' עיי"ש ופי' בעיון יעקב כשם שמסרו נפשם על קידוש השם שלא כדרך הטבע כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו כן נעשה להם נס שלא כדרך הטבע:

והנה אי' שהלכו עד צווארם בים ואמרו בגמ' סוטה (ד' ל"ז) קפץ נחשון בתוך הים ועליו נאמר בקבלה הושיענו א' כי באו מים עד נפש עיי"ש והוא אמונה רבה וחזקה ממש מסי"נ:

וז"ש מה תצעק אלי כלומר מה יושיע ע"י הצעקה כמו שכתוב בגמ' הנ"ל ואנן קא צווחינן ולית דמשגח, דבר אל בני ישראל ויסעו היינו שיסעו לתוך הים ממש וזהו מסירת נפש על אמונת ה' ואח"כ כשימסרו נפשם על קדוה"ש יעשה להם הקב"ה נס שלא כדרך הטבע ויבואו בני ישראל בתוך הים תחלה שהלכו עד צווארם לים וזהו מסירת נפש

ואח"כ ביבשה בעבור זה עשה ה' להם נס שלא כדרך הטבע לעשות מהים יבשה ע"י מסירת נפשם ג"כ שלא כדרך הטבע והבן:

א"י ויתבאר ג"כ המדרש עה"פ הנ"ל (הובא בישמח משה) אמר הקב"ה למשה הים סוער והשונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני אמר לו משה מה לי לעשות א"ל ואתה הרם את מטך באותו שעה אמרו ישראל ה' ימלוך לעולם ועד:

והיא תמוה מאוד וכולו מוקשה:

ונראה על פימ"ש השל"ה על מה שאמרה רחל הבה לי בנים לפי שחשבה שהשי"ת מנע ממנה פרי בטן מחמת שמתאוה לתפלתן של צדיקים וע"ז השיב יעקב שזה היא בא"י שהיא תחת הקב"ה בעצמו אבל בחו"ל שהיא תחת שרי מעלה אין הקב"ה מייסר את הצדיק מפני שמתאוה לתפלתו כי אולי יפסיקהו עוברי דרכים הם שרים החיצונים וז"ש התחת אי אנכי באיי שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו עכ"ד ז"ל:

ונקדים עוד דהנה ידוע מ"ש ביחזקאל ואני בתוך הגולה על נהר כבר, כי שארי ארצות אינם כשרים לנבואה חוץ מארץ ישראל ועל המים שורה הנבואה כמו בארץ ישראל ושם נפתחו לו השמים ונסתכל בנבואה:

וזה שרמז לו במאמרו מה תצעק אלי ר"ל האיך אתה מתפלל במקום שיש לחוש שיפסקוהו השרים את התפלה לעלות אל כסא כבודו כיון דבחוץ לארץ הניתן תחת השרים יש לירא מעיכוב התפלה וע"כ אמר דבר אל בני ישראל ויסעו לתוך הים שהוא מקום טהרה כמו בארץ ישראל שאין להם רשות והיא תחת הקב"ה בעצמו ויבואו בני ישראל בתוך הים תחלה כיון דבאמת קודם שבאו לתוך הים קטרגו מה נשתנו אלו מאלו אבל כשבאו לתוך הים שהוא כמו בארץ ישראל אין להם רשות שם לקטרג ועפי"ז יתבאר דברי המדרש אמר הקב"ה למשה הים סוער והשונא רודף דאי' בילקוט והמים להם חימה שטען הס"ס הללו עובדי ע"ז והללו וכו' ונתמלא הים עליהם חמה להטביעם וכו' וז"ש הים סוער מטענת שרי מעלה שקטרגו על ישראל וסוער עליהם בחימה ואתה עומד ומרבה בתפלה והלא יש לחוש שלא יפסיקהו עוברי דרכים אמר לו משה ומה לי לעשות ואתה הרם את מטך שיבאו בתוך הים דייקא שהוא מקום טהרה כמו בא"י ושם אין מגור ופחד מהמסטינים ובאותו שעה פצו פה ואמרו ד' ימלוך לעולם ועד הבינו אשר שם מקום תפלה וזה שער השמים וה' ימלוך לעולם ועד הוא ולא אחר רק תחת יד הקב"ה בעצמו:

ויושע ה' ביום ההוא את ישראל וגו' וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וגו' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ואיתא במדרש אם במשה האמינו בה' ב"ה וב"ש לא כש"כ אלא וכו'

ואפשר לתרץ קו' המד"ר עפימ"ש בקדושת לוי בקדושה חמשית כשהתעורר לאהוב את העולמות ע"י מעשה צדיקים אזי ממנו נולד השנאה להמעיקים והצרים לישראל וכשהשפע בא מהתעוררת העליון זולת מעשה התחתוני' אזי אינו בא רק אהבה ומזאת האהבה לא יצא שום שנאה כי האהבה איני כל כך עזה, וז"ש חכז"ל גדולים מעשה הצדיקים יותר ממעשה ידי הקב"ה כי השפע ע"י מעשה הצדיקים בשתי ידים כלומר אהבה יד ימין לישראל ונגף ושנאה לאומות העולם יד שמאל עיי"ש באורך:

(ועיין מה שכתבתי בדרושים לחנוכה.) וזש"ה ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים הרי אהבה ושכר טוב לישראל וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים הרי שנאה להצרים את ישראל וע"כ ויאמינו בה' ובמשה עבדו ר"ל האמינו שבא להם הישועה מאת הקב"ה ע"י משה עבדו וזהו ע"י מעשה הצדיקים דאז נתעורר כל כך האהבה עד שנולד שנאה להמעיקים והצרים לישראל:

וירא ישראל את היד הגדולה וגו', אז ישיר משה וגו', אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים, יתבאר עפימ"ש בייטב לב פ' נח לפ' דברי דברי הרמ"א או"ח סי' א' שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלת הצדיקים ההולכים לפני א' וכו' עד שישים האדם אל לבו שהמלך מלכי המלכים עומד עליו ורואה במעשיו מיד יגיע אליו היראה: והכנעה ובושתו ממנו תמיד, וצריך לבאר איך מזה יגיע אליו ההכנעה ופי' עפי"ד הרמב"ם במורה שכתב דטעות דור אנוש שעבדו לצבאי השמים הוא באמרם שאין כבוד להשי"ת שיעבדוהו בני אדם קרוצי חומר וע"כ מסר משטרי והנהגת עוה"ז למערכת השמים וכל צבאם כי אין כבודו להשגיח בשפלים ואולם עפרא לפומי' וכו' כי בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו כי מכח גודל ענותנותו משגיח גם בארץ הלזו, והנה אמרו חכז"ל ולדבקה בו הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' וא"כ כמו שהקב"ה הוא עניו להשגיח על מעשה בני אדם כ"כ צריך האדם להיות שפל בעיניו כמדתו של הקב"ה:

ח"ש כל המתגאה ע"כ סובר שהקב"ה מתנהג ח"ו במדת הגאות ואין כבודו להשפיל לראות בארץ וע"כ הרי הוא כעובד ע"ז, וזהו טעות דור אנוש שהקב"ה אינו משגיח בתחתונים, והן הן דברי הרמ"א כשמשים אל לבו שהקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו וע"כ זה הוא מכח ענותנותו יתעלה שמשגיח במעשה בני אדם ורוצה בעבודתם וע"כ מגיע אליו מזה הכנעה ר"ל לדבוק במדותיו מה הוא עניו אף אתה תהי' עניו עכדה"ק ז"ל ובזה אמרתי לפ' מ"ש פרעה מי ה' וגו' לא ידעתי את ה', וגם את ישראל לא אשלח ר"ל כיון שפרעה מתגאה ומזה שלא האמין בה' אשר משגיח בעונתנותו גם בתחתונים

על מעשה בני אדם וע"כ אמר לא ידעתי את ה' שהוא משגיח במעשה בני אדם וגם את ישראל לא אשלח כי מי יאמר לו מה יעשה אבל אנחנו בני ישראל מאמינים בה' אשר בענותנותו צופה ומביט מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר נאמר בהם ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את עמו ראה את עניים ר"ל שהאמינו שהמלך מלכי המלכים עומד עליהם ורואה במעשיהם ומזה הגיע אליהם ההכנעה וענוה וע"כ ויקדו וישתחו בנמיכת רוח כיון שזה מדתו של הקב"ה להתנהג במדת ענוה שהוא משגיח בתחתונים ע"כ קימו וקבלו עליהם לדבוק במדותיו של הקב"ה לילך בקידה והשתחוי':

וז"ש משה לפרעה כה אמר ה' עד מתי מאנת לענות מפני כתרגומו לאתכנעה והיא מגזירת עני ושפל עי' רש"י ר"ל כנ"ל כיון שנתגאה משום שלא האמין בה' שמשגיח בתחתונים, וז"ש 'מפני' ר"ל להדבק במדותיו של הקב"ה מה הוא עניו אף אתה תהא עניו:

וזש"ה וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' ר"ל שראו בני ישראל שהכל בא מה' ולא מאת המערכה והקב"ה משגיח גם בעוה"ז דהוא מדת ענותנותו אז ישיר משה פי' רש"י עלה בלבו לומר שירה והוא כמו"ש הרמ"א כשישים האדם אל לבו שויתי ה' לנגדי תמיד, אשירה לה' כי גאה גאה ר"ל אף כי גדול ה' ומהולל מאוד עכ"ז לא שם משטרו ביד מערכת הכוכבים כ"א בענותנותו משגיח במעשה התחתונים לשלם להם כדי מדתם וכפרי מעלליהם וע"כ סוס ורוכבו רמה בים להורות שהוא בכבודו משגיח גם בתחתונים:

אז ישיר משה וגו' פירש רש"י אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה, וצ"ב ונראה עפימ"ש באוה"ח לעיל סו"פ בא עה"פ והי' לאות על ידכה ואמרו ז"ל ידכה יד כהה שהיא יד שמאל וצריך לדעת מדוע לא בחר ה' ביד ימין לעשות בו המצות כי היא המשובחת ופי' כי הכתוב עצמו נתן טעם הדבר במ"ש כי בחוזק יד יש לך לדעת כי הבוב"ה יש במדותיו ב' בחי' הא' נקרא יד הגדולה והא' תקרא יד החזקה, יד הגדולה הוא ימין צד החסד והטוב והיד החזקה היא הגבורה שבשמאל המשלמת לעושי רעה כרעתו והנה בהוצאת ישראל ממצרים נטה ה' יד החזקה והכה שונאיו עשר מכות אשר לזה תהי' הנחת תפילין ביד כהה שלנו שהיא דוגמת יד החזקה מוציאה אותנו ממצרים וז"ש הכתוב כאן כי בחוזק יד ונכון עכ"ל:

ונראה דטעם זה מכוונת יחד עם מה שאחז"ל בטעם הנחת תפילין על יד שמאל להיות מכוון כנגד הלב שבצד שמאל לשעבד בזה תאות ומחשבות לבנו לעבודתו ית"ש, דהנה כבר עמדו המפו' אהא דכתיב ואני אקשה את לב פרעה וכתיב כי אני הכבדתי את לבו וגו' וכי יעוות משפט גבר להכביד לבו כדי לענשו, והרמב"ן תי' בפ' וארא כי כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם רך לבו והי' נמלך לשלחם מכובד המכות לא לעשות

רצון בוראו כי אם מכח ההכרח ולא בבחירתו ותשובה ע"י הכרח אינו כלום ע"כ הקשה השם את רוחו ואמץ את לבבו להעמידו על קו הבחירה אולי ישיב וישלחם מרצונו ע"י שיבחר בטוב והוא עמד ברשעו ע"כ נענש אלו תורף דברי הרמב"ן עיי"ש, מדברי הרמב"ן נלמד דהיד החזקה אשר עשה ה' במצרים בעבור שכבד לב פרעה עד אשר גברו עליו המכות וע"כ נענש וא"כ הוא הטעם בעבור חוזק יד היינו המכות שעשה ה' במצרים על הכבדת לבו שהוא מרמז על יד שמאל וכן הוא לרמז בזה שיד שמאל הוא כנגד הלב לשעבד בזה את לבו להשי"ת למען לזכור כי בעבור זה עשה ה' וענש את פרעה על אשר הכביד לבו נגד רצון השי"ת והבן:

וז"ש וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ופירש רש"י יד הגדולה היינו הגבורה הגדולה ואז כשראה הנס היינו היד החזקה אשר עשה ה' במצרים עלה בלבו דייקא לומר שירה היינו שראה כי הנס הי' על הכבדת לב שהי' לפרעה ועלה בלבו דייקא לומר שירה להלל לה' בלב ונפש ואחר כוונת הלב הן הדברים והבן:

אז ישיר משה, ופירש רש"י אז כשראה הנס:

י"ל עפי"מ דאי' במס' מגילה באותו שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה אמר להם הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני ע"ש והקשיתי לשאול א"כ למה אמרו משה ובני ישראל שירה הא אין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ועי' מ"ש בזה בשירת הים:

ונראה לפע"ד דהנה הקשו המפורשים למה לא אמרו בני ישראל שירה על נסי מצרים והמתינו עד נס הים ויש לומר דהנה נסי מצרים הי' הכל להעניש המצרים, ובני ישראל שלא שלטה בהם העונש נשארו על דרך הטבע ובים העונש של מצרים הי' בדרך הטבע כי ירדו לים ונטבעו אבל ישועת ישראל הי' שלא כדרך הטבע שהלכו ביבשה בתוך הים ועי' בס' ישועת יעקב עה"ת ולפי"ז י"ל דמשו"ה לא אמרו שירה על נסי מצרים כיון דע"ז שלא שלטה בהם העונש לא הי' צריכים לומר שירה כיון דזה הי' בטבע ועל מה שלקו המצרים ג"כ אין לומר שירה דהא אין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים אבל אצל הים אמרו שירה שנעשו להם נס שלא כדרך הטבע שהלכו ביבשה בתוך הים אבל על מה שנטבעו המצריים הי' בדרך הטבע ועל מה שנעשה בדרך הטבע אין אומרים שירה כמו שאין אומרים שירה בכל עת במה שאין בעל הנס מכיר בניסו וא"כ אפי' אם הי' ראוי לומר שירה על מפלתן של רשעים כיון שנטבעו בדרך הטבע לא הי' להם לומר שירה ולפי"ז לא קשה למה אמרו בני ישראל שירה ולמה המלאכים לא הי' רשאים לומר שירה ולהנ"ל י"ל דהא אצל בני אדם קרוצי חומר יש חילוק בין דבר הנעשה בדרך הטבע או

שלא כדרך הטבע וע"כ אמרו שירה רק על מה שנעשה להם הנס אבל לא על מפלתן של המצריים שהי' בדרך הטבע אבל אצל המלאכים שוכני רומה גם מה שנעשה בדרך הטבע אחד הוא להם בעיניהם כמו שנעשה שלא כדרך הטבע דהא גם הטבע הוא הכל בהשגחה מאת המסבב כל אמר ויהי וא"כ כשיאמרו המלאכים שירה הי' צריכין לומר גם על מה שנטבעו המצריים וזה אינו רשאי לשמוח על מפלתן של רשעים:

והנה למעלה אמר ה' ילחם לכם ואתם תחרישון ואמרו במדרש תהי' שותקים מלומר שירה, כיון שמתחלה הי' סבור משה שהנס והישועה תהי' כמו שהי' במצרים ע"ד עונש למצרים והישועה תהי' ממילא לישראל בזה שלא ישלוט בהם העונש וא"כ באופן זה אין ראוי לומר שירה כמו שלא אמרו על נס מצרים וע"כ ואתם תחרישון מלומר שירה אבל אח"כ כשנעשה הישועה לישראל ע"ד נס והמפלה למצרים בדרך הטבע וע"כ אז כשראה אופן הנס שהוא שלא כדרך הטבע לישראל עלה בלבו שע"ז יש לומר שירה כיון שעיקר הנס הוא שנעשה טובה לישראל שהלכו ביבשה בתוך הים:

אז ישיר משה וגו':

במד"ר הה"ד נופת תטופנה שפתותיך, בדבר שהם חוטאים הם מתקנים אמר משה באז חטאתי לפניך שאמרתי ומאז באתי אל פרעה באז אני מתקן אז ישיר:

ונראה דהנה הרמב"ם פ"ו מהל' תשובה הקשה הלא כתיב ועבדום וענו אותם הרי גזר על המצרים לעשות רע ולמה נפרע מהם, ותי' הראב"ד שם כי הבורא אמר וענו אותם והם עבדו בהם בפרך כענין שנאמר אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה לפיכך נתחייבו עכ"ל:

ויש להקשות על תי' הראב"ד מהא דהקשו המפו' היכן נתקיים הגזירה של ועבדום ועכו אותם ארבע מאות שנים והלא לא הי' מעבודה וענוי למחצה ולשליש ותי' כובד העבודה שעשו בהם באותן השנים דכתיב וימררו את חייהם בעבודה קשה נחשב כאלו נשתעבדו בהם ד' מאות שנה, עי' בפר"ד וא"כ לפי"ז קשה שוב קושי' הרמב"ם אמאי נענשו המצרים אע"ג שעבדו בהם בפרך מ"מ הא כובד העבודה השלים השנים אשר היתה הגזירה ד' מאות שנים וא"כ הכובד העבודה בכלל הגזירה היא דאלולי כובד העבודה הי' מתעכבים במצרים עוד עד ד' מאות שנים:

אך י"ל לפי דברי המדרש בפ' בא עה"פ החדש הזה הה"ד קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים בזכות אבות שנקראו הרים כדכתיב שמעו הרים וגו' וא"כ מבואר משם דגם בלא כובד העבודה הי' נגאלים בזכות אבות קודם שהגיע העת קץ דהא ל"ל דכובד עבודה השלים הקץ א"כ זכות אבות מאי מהני וא"כ לפי"ז שפיר קאמר הראב"ד דנענשו בשביל כובד העבודה שעבדו את בני ישראל בפרך:

ובזה יש לפרש וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים אז ישיר משה ובני ישראל וגו':
דהנה מבואר בישמ"מ פ' וישב בשם הירושלמי שהצדיקים שהנס נעשה להם בדין אינם מחוייבים לומר שירה רק שאומרים בדרך נדבה אבל שאר ישראל שעושה להם בחסדו הם מחוייבים לומר שירה ועיין בייט"פ לחנוכה שכתב ג"כ הכי מדעת עצמו עיי"ש וי"ל בזה כיון שראו ישראל את מצרים מת על שפת הים, והי' קשה להם למה נענשו מצרים וכי מפני שעבדו בהם בפרך הוא כובד העבודה הא אדרבה שהיא השלים הזמן של הגזירה וע"כ צ"ל שהי' יוצאים גם בלא"ה קודם הזמן מפני זכות אבות וא"כ דנעשה להם הנס כ"א מחסדו ית"ש דזהו ג"כ מרוב רחמיו וחסדיו של הקב"ה לזכור לנו זכות אבותינו אם אינם כדאים מעצמם ע"כ אז כשראו הנס מה שנעשה עם המצריים הבינו כי מחוייבין לומר שירה ולכן אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' דייקא רומז כי החסד היא מה' מלא רחמים ומחויבין בדין לומר שירה: והנה משה שאמר להקב"ה ומאז באתי לדבר בשמך הרע לעם הזה:
היינו כי חשב בדעתו דמה שנכבד העבודה על העם הוא כדי לצאת קודם הזמן וע"כ כיון שבא משה לגאול אותם עתה הי' עוד יותר כובד העבודה כדי שיהי' תיכף נשלם הזמן אבל משה רבע"ה ביקש מהקב"ה שגם בלא כובד העבודה יצאו קודם זמנם, בזכות אבות ידלג על ההרים כנ"ל וע"כ הרע למשה ואמר לו הקב"ה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם היינו גם עתה עוד קודם שנשלם הזמן עכ"ז יהי' עונש לפרעה ולמצרים והוא כי ביד חזקה ישלחם כיון שיצאו בזכות וא"כ מגיע לו עונש בעבור כובד העבודה וזהו ביאור המדרש אמר משה באז חטאתי לפניך היינו שהרע למשה על כובד העבודה כדי שיגאלו ישראל בזכות אבות א"כ הוא בחסדו של הקב"ה ע"כ מחויבין לומר שירה:
ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותינו וגו' דאם ימיתו מה להם בסיר הבשר, למען אנסנו הילך בתורתי צ"ב:
ונראה עפי"ד הגמ' תענית (ד' כ"ה) במעשה דר"א בן פדת דהוי דחיקא לי' שעתא וכו' א"ל ניחא לך דאחריב עלמא והדר איברי וכו' א"ל שני דחיי נפישין או דחיינא א"ל דחיית א"ל אי הכי לא בעינא, ופי' במהר"ם מלובלין דעיקר רצונו של ר"א שלא יהי' לו עניות מפני שהי' ירא שלא יעביר אותו על דעתו מדעת קונו וכמו שאמרו חכמינו ז"ל עניות מעביר על דעת קונו וכששמע דמאי דחיי כבר נפישין א"כ כיון שעברו רוב שנותיו ולא חטא שוב לא יחטא ע"כ אמר א"ה לא בעינא עכ"ד עיי"ש:

ובזה פירשתי המדרש בפ' ויצא שאמר יעקב אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי אליעזר עבד אברהם מה כתיב בי' וכל טוב אדוניו בידו אני אין בידי לא נזם ולא צמיד אחד חזר ואמר לית אנא מוביד סברי מן ברייי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ ע"כ יל"פ דיעקב אע"ה הי' ירא לנפשו כשהי' צריך להיות בבית לבן שלא יעבור אותו מדעת קונו ע"י העניות כיון שלא הי' בידו כלום והנה קודם שהי' נטמן בבית עבר י"ד שנים הי' בן ס"ג שנים כנודע ולא הי' אז רוב שנותיו וע"כ ירא לנפשו פן יחטיא אותו שם כיון שאין בידו מאומה ואח"כ כשהי' בבית עבר י"ד שנים וכבר עברו רוב שנותיו אשר הי' חי ע"פ האדמה חזר ואמר לית אנא מוביד סברייי מן ברייי ר"ל שאינו ובקש עוד שלא יחסר לו כל בעוה"ז כיון שהוא מובטח שלא יחטא וזה שאמר עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ כמו"ש שם בגמ' ניחא לך דאחריב עלמא והיינו מפני שמזלו גרם לי' שיהי' דחיקא לי' שעתא וא"א לשנות המזל כ"א שיחרב עלמא והדר איתבראו וגם ביעקב י"ל שאמר כיון שכבר עברו רוב שנותיו אין רצונו לשנות המזל וכו':

וזה שאמרו מי יתן מותינו ביד ה' בשבתינו על סיר הבשר באכלם לחם לשובע ולכן הי' עובדים את ה' ולא כן בלכתם במדבר אולי ע"י הדחק יעבירם מדעת קונם ויאמר ה' להם הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, למען אנסנו הילך בתורתו היינו כיון שלא יחסר להם דבר יוכלו לילך בתורתו באין מפריע:

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא:

ופירש רש"י צורך אכילת יום לקטו ביומו ולא היום לצורך מחר וצ"ב וגם מהו הנסיון בזה אם ילכו בתורת ה':

ונראה עפי"מ דאיתא בש"ע או"ח סי' רל"א בכל דרכיך דעהו שכל כוונתו יהי' לשם שמים דכל עשיית שאדם עושה אף לצרכי עוה"ז יכוין לעבודת הבוב"ה בשעה שאוכל שיהי' לו כח לעבוד עבודת הבורא ית"ש ובזה פירש בס' בית שמואל אחרון פ' שמיני דברי הגמ' הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא דהנה החכם אוכל כדי שיהי' לו כח לעבוד עבודת הבוב"ה והפתי מחוסר דעת אוכל שיהי' לו כח לעבוד עבודת עוה"ז להרויח ממון ולמה לו ממון כדי שיהי' לו לאכול וא"כ אוכל לחם שיהי' לו לחם והיינו בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא שאוכלים לחם שיהי' אוכלים אח"כ גם כן לחם עכ"ד ויש לפ' בזה משה"כ היא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה דהנה ידוע שהמן נקרא לחם אבירים מזון הרוחני הנותן חיות לנפש האדם לטהר ולזכך האיברים שיהי' מוכנים לעבודתו ית"ש כמו שאמרו חז"ל לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן וע"כ הוא הלחם ר"ל

הוא לבדו ולא לחם אחר אשר נתן ה' לכם לאכלה ולא לאכול אותו הלחם כדי לאכול עוד לחם והיינו נהמא בנהמא כיון שהוא מזון רוחני ובזה נעשה כלי מוכן לקבל עליהם עול תורה ומצות:

וז"ש הנני ממטיר לכם לחם מן השמים כמו"ש בש"ע הנ"ל שיהא כל עשיותיו לשם שמים וע"כ על טעם זה נקרא המן ג"כ לחם מן השמים דאכילתו הוא לצורך שמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו ופירש רש"י לצורך אכילת יומו ילקטו ולא ילקטו לצורך אכילת מחר היינו שלא יאכלו היום כדי לאכול למחר למען אנסנו הילך בתורתו היינו בזה יקיימו בכל דרכיך דעהו וילכו בתורת השם בכל דרכיהם:

כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק וגו': ויש להבין למה צריך לכתוב זאת בספר, וגם הלשון שים באזני יהושע צ"ב גם מדוע במלחמת עמלק שהי' בימי משה הי' ע"י מלחמה והיינו ע"פ הטבע כמו שנאמר וצא הלחם בעמלק ולעתיד לבא במהרה נאמר כי מחה אמחה דמשמע ע"י הקב"ה בעצמו ובכבודו ואפשר לומר עפימ"ש בס' קדושת לוי במאמרי חנוכה בקדושה שני' הטעם דלא נקבע לקרות מגלת חשמונאים כמו מגלת אסתר כי באורייתא ברא קוב"ה עלמא והמתנהגים ע"פ התורה א"צ לשום פעולה גשמיות וכזה הי' הנס של מרדכי ואסתר שלא עשו שום פעולה לכן זה הנס קורין המגלה והיא תורה אבל הנס של חשמונאים שהי' איזה סיוע פעולה גשמיות ממעשה התחתונים שהי' דרך מלחמה והתורה היא כמו שהי' בתחלת הבריאה קודם חטא אדם הראשון שכל הטבעים יעשו שליחות בי"ד בלי שום פעולת התחתונים לכך אין קורין מגלת חשמונאים עכ"ד הצורך לענייננו, ובזה י"ל דמשום זה בימי משה הי' התגברות ע"י מלחמה והיא פעילה גשמיות דהא דרשו חכמינו ז"ל ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים בשביל שרפו ידיהם מן התורה וע"כ כיון שהי' בלי תורה לכן לא הי' מתנהגים שלא עפ"י הטבע כ"א ע"י פעולה גשמיות לא כן לעת"ל שיעבור רוח הטומאה מן הארץ וימלא הארץ דעה והכל יהי' דבקים בה' ובתורתו יהי' הישועה שלא עפ"י הטבע בלי שום סיוע מפעולת התחתונים כ"א ע"י הקב"ה בעצמו ובכבודו:

וזש"ה כתב זאת זכרון בספר דהתגברות על עמלק שיהי' לעתיד תכתוב בספר לקרותו בכל דור ודור כי תורה היא וללמוד אותה צריך ושים באזני יהושע ע"י הקריאה היא שימה באזני יהושע ואמר הטעם כי מחה אמחה בעצמי את זכר עמלק שלא עפ"י הטבע וע"כ צריך לקרותו כיון שהוא תורה:

ובזה יש לפרש מה שאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה ואמר לו השי"ת בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה, דהנה משה רצה שיהי' הכל עפ"י נס

בלי שום פעולה גשמיות כ"א ע"י הקב"ה בעצמו ובכבודו וע"כ אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה ר"ל למה צריך הוא לילך לפרעה ולמה לא יעשה הקב"ה נס בלי שום פעולה גשמי היינו על ידי שליחות בו"ד והשיב לו הקב"ה בהוציאך את העם תעבדון את הא' ור"ל כיון שעתה הוא עוד קודם שקבלו ישראל התורה לכן ההנהגה היא עפ"י הטבע קצת וצריך לשליחות לפרעה על ידי בו"ד:

כי יד על כס ק' מלחמה לה' בעמלק מדור דור להבין פי' הכתוב בפשיטות אפ"ל עפימ"ש חז"ל במשנה (ר"ה ד' כ"ט) והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו', וכי ידיו של משה עושות מלחמה אלא לומר לד כל זמן שהי' ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים הי' מתגברין וכו' עיי"ש, והנה אמרי' בגמ' יומא (פ"ו) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, והנה עיקר התשובה היא החרטה וקבלה בלב בשיעבוד הגוף והנפש לעבודתו ית"ש:

וזש"ה כי יד על כס י"ק היינו במה שהרים משה את ידיו לאל עליון לשעבד את לבן של ישראל לאביהם שבשמים וזהו על כס י"ק דהא הקבלה בלב מגעת עד כסא הכבוד בזה מלחמה לה' בעמלק עי"ז דידן נצח דכיון שהי' ישראל משעבדין את לבם לאביהם שבשמים הי' מתגברין ולה' הישועה ללחום לנו באויבינו ולמחות שמו של עמלק במהרה בימינו אמן יתרו וישמע יתרו - את כל אשר אי למשה וגו' וברש"י ז"ל מה שמיעה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק ובגמ' זבחים (ד' קט"ז) איתא בזה הלשון מה שמועה שמע ובא להתגייר, קריעת ים סוף ומלמחת עמלק:

והקושי' מפורסמת דמה מקשה מה שמועה שמע ובא הלא מפורש בקרא וכן מה מתרץ קריעת י"ס ומלחמת עמלק הלא כתיב את כל אשר עשה וגו' ולמה נקט רק ב' דברים הללו, ונראה לפ' בס"ד דהנה הר"ם אלשיך ז"ל סוף פרשת בשלח הקשה מה גדלה החרדה הזאת במלחמת עמלק שהי' צריך משה להרים ידו כל היום ואהרן וחור לתמוך ידיו מזה אחד ומזה אחד וגו': ובכל אלה רק החלישו אותו ולא כלו אותו מן העולם וכי ח"ו יש מעצור ביד הקב"ה להפיל שר שלו מן השמים תחת כפות רגליהם ואח"כ ממילא יכלה אומתו מלמטה כדמצינו בשארי אומות יפקוד ד' על צבא מרום ואח"כ על מלכי האדמה וגו' וכדאיתא בקריעת י"ס וירא ישראל את מצרים ודרשו ז"ל את שר של מצרים וכן מצינו בכמה מקומות מפורסמות:

ותי' דחילוק יש בדבר כי בשארי אומות ודאי כן היא שמשפיל מקודם את השר ואח"כ ממילא כלתה הרעה אליהם למטה, אבל לא כן במלחמת עמלק ידוע שהשר שלו הוא השטן הוא היצה"ר הוא הס"מ שמו אשר כל מפלתו תלוי בבחירתנו להתגבר

עליו ולהשליט עליו היצר טוב ולעקרו מקרב לבבינו ואח"כ יגמור השי"ת וימחה שמו מלמעלה, ובזה פי' כי מחה אמחה פי' כי אם מחה מלמטה אז אמחה מלמעלה את זכר עמלק מתחת השמים עכת"ד: ונקדים עוד דהנה בס' יש"מ פ' אמור הק' על מה דאי' בפ' החולץ על מה שאמרה רות עמך עמי שאמרה לה חמותה אסר לן ע"ז וע"ז השיבה אלקיך אלקי ותמה ע"ז הלא עיקר הגירות היא מה שפירשה מע"ז וקבלה עלי' יהדות ועול מלכות שמים ומה השאלה ומה התשובה ומביא שם בשם ס' עיר בנימין שעמד ע"ז ומביא מספרו נחלת בנימן שעמד על המחקר בעיקור קבלת גרים דלכאו' הוי כעין השגת גבול כי בהנחל עליון גוים מסר לכל אומה ולשון שר שלהם רק יעקב בחר לו ד' וגם האומות קבלו עליהם שר שלהם כ"א לאדון ופטרון ומי יפקיע שיעבודם:

אך יש לזה ב' תירוצים הא' כי אין ביד האבות לשעבד לדורות הבאים אחריהם לדעת כמה רבוותא כנזכר בטויו"ד סי' רכ"ח, או כמו"ש הגאון בעש"מ כי גרים מינן הוי ואדחי, והנה בס' זרע ברך שני עי' עה"פ לא יהי' לך אלקים אחרים על פני פירש רש"י ז"ל כ"ז שאני קיים ופי' הוא שלא תאמר שלא נצטוו על ע"ז אלא אותו הדור בלבד ועפי"ז מביא הרב בעיר בנימן הנ"ל להלכה פסוקה שיש כח ביד האבות לשעבד דורות הבאים אחריהם ולכן אמרה נעמי לרות אסר לן ע"ז ואף שלא נצטוו רק אותו הדור בלבד ע"כ מדכתיב על פני מוכח שיש להם כח זה וא"כ גם אתם אסורים להתגייר וממ"נ ולכן השיבה רות אלקיך אלוקי פי' כתי' הב' כי אין זה השגת גבול כי גם אלקיך אלוקי דמינן הוי ואידחי עכ"ד, ועפי"ז נראה לי לתת טעם נכון למה שאמרו אין מקבלין גרים לעת"ל כי אז יהי' הבירור והפירוד כמש"ה ובחנתי' כבחון את הזהב וצרפתים כצרוף את הכסף ולא יהי' מן הדחיים כלל כידוע, והנה הקשו על יתרו למה איחר פעמיו לבא להתגייר א"ע ולמה לא הספיק לו נס יצ"מ ונפלאותיו שהכה ראשית אונם ועשה שפטים בא' ולמה המתין על קי"ס ומלחמת עמלק ולהנ"ל יוצדק דיתרו הי' חושש לנפשו ומתייירא אולי הוא גמר הבירור ולא שייך התי' מינן הוי ואידחי וא"כ בטל הגירות מכל וכל וקו' עיר בנימן הנ"ל אבל אחר ששמע קי"ס שהפיל הקב"ה שר שלהם כנראה מס' הזהר בשלח נ"ב ע"ב וז"ל ההוא שלטנא ממנא דמצראי אחמאי לון קוב"ה דאעביר לי' בנהר דינור דהו' בשפתא דימא רבא מת מ"ט מת דאוקמיה דאעבירי לי' מההוא שלטנותא דילי' עכ"ל: הרי שהשי"ת מפיל תחלה את השר של האימה מתחת, גם שמע מלחמת עמלק שהי' איפכא כנ"ל בשם האלשיך שהוצרכו לכל החרדה והטורח כנ"ל ע"י משה ואהרן וחור ויהושע עם אנשים נבחרים ואח"כ החלישו אותו וע"כ כתב האלשיך דשר של עמלק הוא הס"ס תלוי בבחירתינו ומוכח שעדיין לא הי' הבירור נגמר דלעת"ל יעבור

רוח הטומאה מן הארץ וימחה שמו מתחת השמים ואין זכר למו וא"כ שייך שפיר התי' של בעל עשרה מאמרות דמינן הוי ואדחי ולכך בא עכשיו וזה שאלת הגמ' מה שמועה שמע ובא להתגייי"ר קריעת י"ס ומלחמת עמלק וא"ש:

וישמע יתרו וגו' וברש"י מה שמיעה שמע ובא קרי"ס ומלחמת עמלק: וי"ל עפי"ד הגמ' חולין (דף ז') ברפב"י שאמר לנהר גינאי חלוק לי מימך ואעבור בך אמר לי' אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה אני ודאי עושה א"ל אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם, ופי' המהרש"א שהתשובה היתה שהספק שלי התלוי בבחירה שלי טוב מודאי שלך שההכרח לא ישובח ולא יגונה וספק שלי התלוי בבחירה כדאמרי' הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים טוב מהם עכ"ל: ובזה י"ל בדברי המדרש לעיל בפ' בשלח וז"ל וכיון שהלך משה לקרוע את הים לא קבל עליו להקרע אמר לו הים מפניך אני נקרע אני גדול ממך שאני נבראתי בשלישי ואתה בשישי, וי"ל דה"ק הים שהוא הולך לעשות רצון קונו עוד מיום השלישי וא"כ כבר קדם לו הציוו מהקב"ה שילך כדרכו של הים וע"כ הוא קודם למשה אף שגם הוא הולך לעשות רצון קונו דמאי אולמא האי מצוה מהאי מצוה דקדים אבל לפי האמת דמה שעשה משה רצון קונו הוא טוב יותר ממה שעושה הים כיון שאדם הוא בעל בחירה אבל הים שעושה הכל בהכרח אינו משובח כמו מעשי בני אדם כנ"ל דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים:

והנה דבר זה דהכל בידי שמים חוץ מי"ש יש ללמוד ממלחמת עמלק כמו שכתבתי לעיל בסמוך מדברי הרמ"א שהשר של עמלק הוא הס"מ ויצה"ר וזה תלוי רק בבחירתינו להתגבר עליו ולעקרו מקרב לבבינו כנ"ל, וכבר הבאתי כ"פ את דברי החינוך בפ' לך שהשורש מצות מילה הוא תשלום הבריאה ומה שלא נברא הארם כן לרמז על צורת הנפשות הוא ג"כ ע"י פעולת האדם עכת"ד, וא"כ מבואר דמצות מילה הוא ג"כ לרמז על הבחירה:

וז"ש מה שמועה שמע ובא היינו בא להתגייר ולמול א"ע וכמ"ש בגמ' ויחד יתרו שהעביר חרב חדה על בשרו ומנין נודע לו ששמע שהכל תלוי בבחירה של האדם כי ע"כ בא הרמז ממצות מילה ואמר ששמע קרי"ס ומלחמת עמלק שמתוך שניהם יש ללמוד ענין הטוב שבאדם שעושה רצון קונו ע"י הבחירה דמשו"ה נקרע הים לפני משה וגם ענין מלחמת עמלק הוא מפני שתלוי בבחירתנו עד אשר ישקיף וירא ה' וימחה את שמו בב"א:

עוד י"ל מה שמועה שמע ובא וכו' עפימ"ש א"ז זצ"ל בייט"ל פ' תצוה לפרש המשנה בר"ה (דף כ"ט) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכי ידיו של משה עושות מלחמה אלא לומר לך כ"ז שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם

שבשמים הי' מתגברין וכו', דהנה כ' בעקידה שער ס"ד באריכות ותו"ד להגיע אדם אל שלימותו צריך שתהי' השקפתו אל הטוב שבשרשי מציאותו ולא על הרע שבו כי השרשים הטובים יחייבוהו לפעול פעולות טובות אמנם הרעות יחייבו אל הפחותים ועד"ז נאמר שכחי עמך ובית אביך היינו החומרי וזכור כי ממקום קדוש לקחת עכ"ד: וז"ש והיה כאשר ירים משה להתנשאות למעלה ואז"ל בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה שיש בהן ולא אל הפחיתות שבהן ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים ר"ל מכח הצורה שזה חלק הקב"ה והוא אבינו לא אל חלק החומרי שהוא מאב ואם החומרים אז וגבר ישראל אבל כאשר יניח ידו ר"ל להסתכל למטה לבחי' שפלות ופחיתות אז וגבר וכו' עכ"ד ז"ל:

ובזה י"ל הפ' ופרעה הקריב וישאו בנ"י את עיניהם וגו' ודרשו חז"ל הקריב את לבם לאביהם שבשמים ר"ל דהקריב את לבם שיהי' וישאו בנ"י את עיניהם היינו להסתכל למעלה שבהם ולא לפחיתות וכנ"ל:

וז"ש מה שמועה שמע ובא ונתגייר מדוע לא הביט אל פחיתות ערך שבו ובית אביו שהי' מזרע חם אבי כנען המקולל כ"כ ברבינו בחיי על גיורא עד עשרה דרי שהי' דור עשירי לחם אבי כנען והאיך מלאו לבו לגייר עצמו ולהסתפח בנחלת ה' והי' כמשיב קריעת י"ס ומלחמת עמלק ר"ל משם בארה שצריך האדם להתנשאות עצמו בדרכי ה' כמו שמצינו על הים וישאו בנ"י את עיניהם וכמו כן במלחמת עמלק כאשר ירים משה ידו ועי"ז מלאו לבו לבא להתגייר ועי' מ"ש בפ' שלח:

אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם וגו' עתה ידעתי כי גדול ה' וגו' וקשה שתי פעמים אשר הציל ל"ל גם עתה ידעתי הלא כבר שמע, עי' רש"י, וי"ל עפימ"ש בקדושת לוי בכללות הנסים ותו"ד כי מאתו לא תצא הרעות רק הכל טובות וכל מכה היה טובה לפרעה שעי"ז נתגדל ונתקדש שמו ית' בעולם וזהו חשקת של הצדיקים שעל ידם יהי' קידוש ש"ש אפי' ע"י הכאות ויסורים כדמצינו ברע"ק שאמר מתי יבא לידי ואקיימנו אך שהאומות אטומים להבין התועלת הזה:

ובזה פי' אאז"ל ביש"מ פ' בא אות ה' ליישב הקושי' על הכבדת לב פרעה כיון דבאמת טובה הוא להם שיתקדש ש"ש על ידם ע"י האותות והמופ' א"כ אין בזה עוות משפט אם הכביד את לבם כדי שיעשה להם האותות ואדרבה חסד גדול הי' להם עכ"ד ומבואר מזה כשם שעשה ה' לישראל טובה במה שהצילם מיד מצרים כך גדלה הטובה גם להם שנתקדש שמו יתב' בעולם:

וז"ש יתרו והודה וברך לה' שני פעמים הא' מה שעשה ה' טובה לנו ואמר אשר הציל אתכם דייקא וגם אשר הציל את העם אפי' אם לא הי' זאת לנו רק אחד מן העם אך כיון שנעשה הנס ונתקדש שמו ית' בעולם ע"י וא"כ נעשה טובה להם ואמר דלכן הוא טובה למצרים כיון דעתה ידעתי כי גדול ה' וגו' והיינו ע"י המצריים נתוודע שמו בעולם וע"כ יש להודות על הטובות שנעשה להם:

ועם זה יתבארו דברי רש"י ז"ל ויחד יתרו שנעשה בשרו חידודין והי' מיצר על איבוד מצרים ועכ"ז הי' מברך לה' משום דאף שנאבדו מ"מ הי' טובה להם וע"כ יש להודות ולהלל גם בשביל המצריים וע"כ ויחד יתרו שמח בשביל קידוש השם שנעשה ע"י המצריים, וב' הפירושים עולים בקנה אחד: ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלקים, פירש"י ומשה היכן הי' כו' עוד שם מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאלו נהנה מזיו השכינה:

יש לפרש עפימ"ש בס' פנים יפות בע' משפטים לפ' ויחזו את הא' היינו שהיו נהנין מזיו השכינה וזהו שאמר ויאכלו וישתו והוא ההפרש שנאמר במשה בכל ביתי נאמן הוא שלא רצה להנות מזיו השכינה וכמ"ש ויהי משה וגו' לחם לא אכל דהיינו שאפי' לחם שמים שהמלאכים אוכלים והוא מזיו השכינה גם זה לא אכל כי מחמת הדביקות בה' האמיתי הי' בו שביעה ולא רצה להנות מזיו השכינה עכ"ד עיי"ש:

וזש"ה לאכל לחם לפני האלקים ופירש"י שהיו נהנין מזיו השכינה נהנין דייקא ובזה הרי נקרא שאכלו לחם לפני הא' במה שהיו מתענגין מזיז השכינה כאלו אוכלין ושתין וע"כ משה לא הי' שם דזה הי' מלתא זוטרתא לגבי משה דהוא היה במדרגה נעלה מזה שלא רצה להנות מזיו השכינה וע"כ משה אין כתיב כאן כי עבד נאמן הוא שלא רצה להנות מזיו השכינה וע"כ לחם לא אכל לפני הא' והבן:

אם את הדבר הזה תעשה וגו' וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום, יל"פ עפי"ד המדרש בפ' משפטים ועוז מלך משפט אהב הרי נתן לכם הקב"ה את תורתו אם אין אתם עושים הדינים הוא נוטל את תורתו מכם שלא נתן לכם את התורה אלא על מנת שתעשה הדין:

וי"ל בזה משה"כ ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום דהנה אמרו חז"ל במשנה סופ"ק דאבות על שלשה דברים העולם קיים על הד' ועל האמת ועל השלום והנה התורה נקראת אמת כטעם תורת אמת, והנה לפי דברי המדרש הנ"ל עי"ז נתן לנו הקב"ה התורה אם עושין הדינים וא"כ כלום חסר מן הג' דברים שהעולם קיים רק השלום וע"כ אמר הכתוב ה' עוז לעמו יתן דהוא התורה שנקראת עוז כנ"ל אשר נתן לנו ע"י שעושין הדינים

וע"כ יברך אותנו גם בשלום כדי שלא יהיה חסר דבר מן השלשה דברים וזשה"כ אם את הדבר הזה תעשה וגו' ויכלת עמוד היינו שתוכל לקיים הדינין וע"כ גם בזה יברך ה' אותנו אשר כל העם הזה יבא בשלום:

ומשה עלה אל האלקים וגו' יתבאר עפי"מ דאיתא בספה"ק בשם המגיד ז"ל במה שאמרו חז"ל דרכו של איש לחזור אחר אשה כי אהבה נקרא איש ויראה נקרא אשה כמ"ש אשה יראת ה' וכשיש לאדם יראת שמים אז הקב"ה נותן לו מדת אהבה בנדבה ומתנה כדכתיב אוהבם נדבה עכ"ד:

[הובא בייט"ל סו"פ בראשית.] ובזה פירשתי משה"כ ונח מצא חן בעיני ה' אלה תולדות נח וגו' צדיק תמים וגו' את ה"א התהלך נח היינו שהי' צדיק בשלימות המדות יראה ואהבה וע"כ יקרא בשם תמים שלא חסר לו ואמר הכ' את הא' התהלך נח ופי' התרגום בדחלתא דה' הליך נח היינו דמדת היראה עשה לו מעצמו שהי' לו י"ש וע"כ ונח מצא חן בעיני ה' דהוא מדת אהבה שהוא מדת החן זה מצא בעיני ה' שבא לו כמציאה ובהיסח הדעת והיינו כנ"ל דאדם שיש לו י"ש הקב"ה נותן לו אהבה בנדבה:

וז"ש ומשה עלה מעצמו אל הא' היינו שמעצמו היה לו י"ש והלך בדחלתא דה' בלי עזר ממעל ואח"כ נתן לו הקב"ה מדת אהבה, וז"ש ויקרא אליו ה' רומז כמוש"ל ונח מצא חן בעיני ה' כ"כ הגיע למשה מדת אהבה מלמעלה ואמר הכתוב כה תאמר בלשון הזה וכסדר הזה דאם יעלה מעצמו קודם למדת י"ש אז יבוא אליו מדת אהבה מלמעלה מעצמו:

א"י ומשה עלה אל האלקים ויקרא אליו ה' וגו' ודקדק באוה"ח למה עלה משה קודם שיקרא לו ה' וברש"י כה תאמר בלשון הזה וכסדר הזה וצריך ביאור:

ונראה עפימ"ש בטו"ז ס"א סק"ב בפירוש דברי הטור אני מעורר השחר ואין השחר מעורר אותי דקשה סיפא למה לי וכתב שם שיש ב' מיני התעוררת תחלה מעורר למטה ואח"כ בא עליו התעוררת העליון לסייע לו וע"ז שיבח דוד את עצמו שהי' במעלה כ"כ שהתעוררת שלו מלמטה אין צריך לסייע התעוררת שלמעלה וע"כ אמר אני מעורר את השחר ומעלה הזאת אינו אלא לדוד וכיוצא בו עכ"ד הטו"ז ויתבאר בזה הכתוב ומשה עלה אל האלקים שהתעורר מקודם למטה מעצמו ואח"כ ויקרא אליו ה' היינו שבא לו אח"ז ההתעוררת העליון שקרא אליו ה' לסייע לו ורמז ה' אליו לאמור לבנ"י כה תאמר לבית יעקב שישמרו כה דרכי ד' להתעורר עצמו מתחלה בלי שום סיוע דלעילא רק אח"כ יצפו להתעוררת העליון, דלמשה לעצמו הי' במדריגה דלא הי' צריך כלל להתעוררת למעלה ורק רמז כן לצורך בני ישראל, וזה שפירש רש"י בלשון הזה שנאמר במשה שעלה

קודם אל הא' ואח"כ קרא אליו וכסדר הזה שלא יחליפו הסדר להתעוררת עליון מקודם ואח"כ יתעורר עצמו כ"א לילך תמיד כסדר הזה וכלשון הזה, ועי' מ"ש בפ' ויקרא:

ומשה עלה וגו' ובמ"ר באותו שעה בקשו מלה"ש לפגוע במשה צר הקב"ה קלסתר פניו דומה לאברהם אמר להם אי אתם מתביישים ממנו לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בביתו אמר הקב"ה למשה לא נתנה תורה אלא בזכות אברהם שנאמר לקחת מתנות באדם וכו' וצ"ב:

ונראה עפימ"ש בנזר הקודש פ' ע"ה סי' ג' לפרש דברי המדרש אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע מכל ע' אומות שיש לך אי אתה מצווני אלא על ישראל א"ל מפני שהם דבוקים לי שנאמר כי כאשר ידבק האיזור על מתני איש וגו' ופי' שם עפימ"ש בסופ"ק דסוטה התורה תחלתה וסופה גמ"ח בתחלה נאמר ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם סופה ג"ח דכתיב ויקבור אותו בגיא, ופי' מהרש"א הטעם לפי ששורש התורה למעלה נאצלת ממדת החסד כדכתיב ותורת חסד על לשונה ולפיכך תחלתה וסופה גמ"ח ללמד ששורשה בנוי על מדרגת חסד, ואמרי' בביצה פ' המביא כתיב ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו והטעם לפי שא"א החזיק תמיד בעמוד החסד והכנסת אורחים ואברהם הנחיל מדה זו מורשה לבניו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה וגו' וא"כ מהאי טעמא היות התורה שרשה בנוי על מדת החסד ראוי לזרע אברהם המחזיקים בעמוד החסד והצדקה ובהא דכתיב ובו תדבקון אי' בספרי וכי אפשר להדבק בשכינה אלא הדבק בדרכיו מה הוא גמ"ח אף אתה תהא ג"ח והיינו דאמר משה להקב"ה מדוע אתה מצווני את התורה על ישראל יותר מכל האומות ועז"א מפני שהם דבקים לי שמתדבקים בדרכי דרכי חסד ורחמי' ומדה זו נחלו מורשה מאברהם אביהם ולפיכך זכו הם להתקרב יותר מכל האומות לתורה הנקראת תורת חסד עכ"ד נזה"ק עיי"ש:

וז"ש המדרש באותו שעה שעלה משה למרום לקבל התורה בקשו מה"ש לפגוע בו לאמור לו מדוע הוא ראוי לקבל התורה יותר מן הכל וצר הקב"ה קלסתר פניו דומה לאברהם ואמר להם לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בביתו וא"כ ראיתם בעיניכם כי הוא דבוק במדת החסד וע"כ התורה ראוי אליו שינתן התורה שהוא חסד לאברהם יותר מן הכל ולכן אמר הקב"ה למשה לא נתנה לך התורה אלא בזכות אברהם שהוא הנחיל אתכם מורשה מדת החסד ולפיכך נתנה לך התורה:

ועם זה יתבאר המדרש פ' במדבר בשעה שקבלו את התורה נתקנאו בהם אוה"ע מה ראו אלו להתקרב יותר מן הכל סתם הקב"ה את פיהם וא"נ הביאו לי את ספר יוחסין שלכם

כשם שמביאין לי בני שנאמר ויתילדו על משפחותם לבית אבותם דאוה"ע תמיהין ושואלין מדוע הקב"ה מצוה את התורה רק לישראל וסתם הקב"ה בזה את פיהם דישראל שהביא ספר יוחסין שלהם מאברהם אביהם אשר לבש במדת החסד ומדה זו מורשה לנו מאבותינו לכן הם ראויים לקבלת התורה אבל באוה"ע מה להם לקבלת התורה כי הם ההיפך ממדת התורה שהוא בבחי' חסד ורחמים:

עוד יתבאר ומשה עלה אל האלקים וגו' ופירש"י בלשון הזה וכסדר הזה, כי נודע דמתחלה צריך להיות סור מרע שלא לעשות מכל רע המפסיד בעבודה כדי שלא יהיה זורע אל הקוצים ח"ו ואח"כ יוכל לקיים ועשה טוב לעשות המצות בשלימות כראוי וצריך להכין לעצמו מקודם מקום פנוי להתחזקות הקדושה לטהר לבו מכל שמץ וסמכו זה עה"פ נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים, והנה שם אלקים נודע כי הוא יסוד הל"ת אשר הזהירנו ית"ש באם יעבור על אחת מהנה ענש יענש ח"ו והמ"ע הם משמו הוי' ב"ה כי המצות באים ממדת אהבה אשר קדשנו ולמדנו אורחת חיים והודיע לנו ממדותיו ית"ש: וזש"ה ומשה עלה אל הא' היינו דרכו בקודש הי' מתחלה לשמור עצמו שלא יכשל באיזה ל"ת ואח"כ עי"ז היה מוכן בגוף קדוש וטהור מכל סיג ופגם לקבל עליו ולעשות המצות והיינו אח"כ ויקרא אליו ה' בא אליו מדה זו בשכרו לקיים המ"ע והוא בא משם הוי' ב"ה, ואמר לו השי"ת כה תאמר בלשון הזה וכסדר הזה היינו הסדר כן מתחלה לשמור עצמו מעבירה שלא יבא לידו ואח"כ יוכל לקיים המ"ע וע"כ אמר בלשון הזה מתחלה שם הא' ואח"כ בשם הוי' ית"ש:

כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבנ"י פירש"י כה תאמר בלשון הזה וכסדר הזה, לבית יעקב אלו הנשים ותגיד לבנ"י אלו הזכרים:

אפשר לרמז בזה ע"ד שכ' בשב שמעתתא בהקדמתו לפרש אמרם ז"ל בת תחלה סימן יפה לבנים עפי"ד הזהר שמכנה להיראה בשם בת ולתורה בשם בן ואמרו באבות כל שיראתו קודמת לחכמתו וכו' וזהו בת תחלה היינו היראה סימן יפה לבנים היינו התורה דע"י היראה התורה מתקיימת:

ובזה יבואר הפ' בשירת האזינו וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו היינו מה שמקדימין בן לבת פי' תורה ליראה ויאמר אראה מה אחריתם כי דור תהפוכות המה שמהפכין הסדר וע"י כן בנים לא אמן בם פי' גם התורה לא תתגדל ותתקיים בהם עכדפח"ח:

ובזה פירשתי מה שמצינו שאמר הקב"ה לאוה"ע ראשונות ישמענו שבע מצות שקבלתם היכן הם ר"ל ראשונות מה שצריך להיות בראשית החכמה היינו יראת ה' וע"כ שבע מצות שקבלתם היכן הם כיון שלא קדמה להם היראה ע"כ גם המצות לא קיימו [ועי'

מ"ש בפ' במדבר] וזש"ה כה תאמר בלשון הזה וכסדר הזה היינו בזה הסדר דוקא קודם היראה ואח"כ החכמה, לבית יעקב אלו הנשים דבת רומז על היראה, ותגיד לב"י אלו הזכרים היינו אם יראתו קודמת יוכל להיות קיום להתורה, וז"ש אלו הזכרים היינו כינוי לתורה כנ"ל:

אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים וגו' כי לי כל הארץ:

יתבאר ע"ד דרוש דהנה כל זמן שישראל היו במצרי' עבדים היינו לפרעה ובזה שהוציאנו ה' ממצרים קנה אותנו להיות משועבדים לו כמו שפירש"י בפ' יתרו עה"פ אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים כדאי הוצאה זו שתהי' משועבדים לי, והנה אמרי' בש"ע חו"מ סי' קצ"ו דהגבהה קונה בעבד היינו שאם הרב הגביה את העבד קנאו, ועי' עוד בסי' קצ"ז דמשיכה אינו קונה אלא בסימטא או בחצר של שניהם אבל אם החצר של אחד אינו קונה במשיכה אבל הגבהה קונה בכל מקום:

וזש"ה אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ובהוצאה זו כדאי שתהי' משועבדים לי והקב"ה קנה אותנו לעבדים מתחת יד מצרים וע"כ ואשא אתכם על כנפי נשרים היינו כיון שבכל דבר צריך קנין ע"כ נשאתי אתכם והיינו הגבהה, כי לי כל הארץ ר"ל הטעם בזה משום דלי כל הארץ דאצל הקב"ה הדין נותן דלא מהני משיכה כיון דמלא כל הארץ כבודו ובחצר של אחד לא מהני משיכה אבל מכיון שקנין הי' ההגבהה ע"י שנשא אותם על כנפי נשרים ומשו"ה מהני קנין להיות אנחנו עם ה' דהא קונין בהגבהה בכל מקום, [ועי' מ"ש בפ' תולדות עה"פ איש יודע ציד]:

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי וגו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' ופירש"י שרים, יתבאר עפי"ד הגמ' ברכות בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ועי' ביש"מ פ' בשלח מ"ש שם בזעת אפך תאכל לחם והוא גזירה והקנס שנקנס על כל בני אדם וקאי על לחם הגשמי הנה באמת קאי גם על לחם התורה שנא' לכו לחמו בלחמי וע"כ אותן שתורתן אומנתם אין צריכין לשום השתדלות לטרפם לפי שנתקיים בהם הגזירה בעמל התורה עיי"ש:

וז"ש ועתה אם שמע תשמעו בקולי שתעשו רצונו של מקום ושמרתם את בריתי היינו שתהיו עמלים בתורה ותצאו ידי חובת קנס הקדום ע"י עמל התורה אז תהי' לי ממלכת כהנים ופירש"י שרים שתהא מלאכתן נעשית על ידי אחרים ועמדו זרים לעשות מלאכתן כשרים כאשר יהיה לעתיד והי' מלכים אומניך וגו':

והייתם לי סגולה מכל העמים וגו':

יתבאר דהנה ישראל כשקבלו התורה אמרו נעשה ונשמע ויש להבין כפל הלשון דהא נשמע הוא בכלל נעשה וי"ל דהנה עיקר לימוד התורה הוא ע"מ לשמור ולעשות והיינו תורה לשמה כדי שע"י התורה נוכל לידע האיך לקיים מצות התורה לשמרה ולעבדה וגם שהעסק והיגיעה בתוה"ק הוא מזכך ומטהר האברים וכל הגוף והמוח אשר באדם והנה בבני עשו וישמעאל אשר גם להם החזיר הקב"ה שיקבלו התורה ואמרו חז"ל ששאלו להקב"ה תורה מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף ואמרו אי הכי לא בעינא ויש להבין דהא אפי' בלא קבלת התורה מחוייבים המה דהם משבע מצות בני נח וא"כ למה פרט הקב"ה הנך שהיו מחויבים בהם אפי' אם לא יקבלו התורה, וי"ל דהאומות היה רוצים לקבל התורה אבל לא ע"מ לעשות כי אם להגות בה בלבד ולא לקיימה והיינו תורה שלא לשמה וזהו שאמרו אוה"ע תורה מאי כתיב בה היינו שהיו רוצים תיכף ומיד לשמוע וללמוד מה כתיב בתורה והקדים להם הקב"ה דהיא העיקר ע"י הלימוד כדי לידע מה שכתוב בתורה כדי ליזהר מדברים האסורים ולקיים דברי התורה וע"כ אמר להם לא תרצח לא תנאף היינו לשמור עצמו מכל חטא ואמרו האוה"ע א"ה לא בעינא וזהו באוה"ע אבל לא כן בישראל שאמרו נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע דהעיקר הוא להם לעשות את התורה אך מכיון דאי אפשר לעשות בלתי אם ילמוד וע"כ אמרו ג"כ נשמע היינו להבין ולהשכיל בתורה שידעו מה לעשות וע"כ אמרו בכפלים נעשה דוקא על קיום המצות ונשמע היינו על לימוד התורה:

וזש"ה ועתה אם שמוע תשמעו בקולי היינו קיום המצות ושמרתם את בריתי היינו לימוד התורה וע"כ והייתם לי סגולה מכל העמים כיון דכל העמים לא רצו לקבל אלא ללמוד ולא ע"מ לעשות אבל בנ"י שקבלו התורה ללמוד ע"מ לעשות ולשמור הם סגולה וחביבים מכל העמים:

כי לי כל הארץ וגו' ואינו מובן המשך הדברים לדעיל, וי"ל עפי"ד האוה"ח פ' בראשית עה"פ כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו' גילה כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם זולת לעמוד ששת ימים וביום השבת חוזר ה' ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד ששת ימים, וזה שאמרו חז"ל כל המקדש וכו' ואומר ויכולו כאילו נעשה שיתף להקב"ה במעשה בראשית, ודבריהם רחוקים לפי הנראה, מי שמע כזאת שיבא אדם וישתתף בדבר שכבר נגמרה מלאכתו, אך כי להיות שהשבת הוא המקיים העולם כל ששת ימים וכן כל שבת ושבת ולזה כל המקדש את השבת פי' מקיים ושומר קדושתו ומאמצעותו מתקיים העולם ואין לך שותף גדול מזה כדין וכהלכה עכ"ד: וי"ל לפי"ז דגם כשקבלו ישראל את התורה על הר סיני נעשו בזה שותפים להקב"ה במעשה בראשית

עפי"ד הגמ' שבת (דף פ"ח) שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלין התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו וא"כ מבואר דאלולי שקבלו ישראל התורה הי' העולם תהו ובהו וא"כ באמצעות ישראל מתקיים העולם וע"כ הם כשותפים ע"י קבלת התורה במע"ב:

וי"ל בזה מ"ש בגמ' שם (דף פ"ו) דכולי עלמא בשבת נתנה תורה, ויש להבין דמשמע דהני תרי מימרות מישך שייכו להדדי ובמאי ולהנ"ל יתבאר דהא ע"י שבת מתקיים העולם באמצעות שומרי' כיון דאלמלא השבת לא הי' הכח בעולם לעמוד וכ"כ ע"י התורה נתקיים העולם וע"י שניהם נעשו ישראל שותפים במע"ב וע"כ נתנה התורה בשבת אשר שוים המה דהא ע"י שניהם מתקיים העולם:

וזש"ה ועתה אם שמוע תשמעו בקולי היינו שיקבלו ישראל את התורה והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ היינו חביבים לפני המקום יותר מכל העמים כיון דלגבי העמים לי כל הארץ ואינם שותפים במע"ב אחרי שכבר עשאום היוצר וברוא העולם אבל ישראל חביבים לפני המקום דהם כשותפים בזה אשר ישמעו בקול ה' וקבלו התורה ומתקיים העולם ע"י ישראל:

וצ"ע מ ש פ ט י ם ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, וברש"י למה נסמכה פ' דינין לפ' מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל מזבח, אשר תשים אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך כו' כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם: נראה לי לפרש ולחבר הני תרי מימרות של רש"י והיו לאחדים עפימ"ש ביש"מ פ' קרח עה"פ המעט מכם וגו' כי מדרך השלימים הוא במה שמקבלים טובות וגדולת מהשי"ת הוא מקטין עצמו יותר כמו שדרשו חכז"ל עה"פ לא מרובכם מכל העמים וגו' אמר הקב"ה חשקני בכם דאפי' בשעה שאני נותן לכם גדולה אתם ממעטים עצמיכם לפני, נתתי גדולה לנמרוד המריד את כל העולם וכו', נתתי גדולה למשה ולאהרן אמרו ונחנו מה וה"נ אמר משה רבינו ע"ה כי יודע השי"ת מי שמקטין עצמו ע"י הגדולה זה ראוי אליו וא"כ ראו ההפרש כי אתם ע"י הגדולה שנתן לכם הקב"ה אין אחד מכם מתקטן רק אדרבה וכו' והיינו המעט מכם וכי אחד מכם נתמעט בעיניו ע"י כי הבדיל א' אתכם, ואהרן מה הוא שנתקטן בעיניו עכ"ד ז"ל:

והנה פירשתי הגמ' הנ"ל אפי' בשעה שאני נותן לכם גדולה אתם ממעטים עצמיכם עפי"ד הישמ"מ פ' צו בטעם הקרבנות אם אדם חטא בהמה מה חטאה והעיקר הוא דעל ידי הקרבן ישים החוטא אל לבו מה זה בשביל שחטאתי ישחט בע"ח תמורתי שלא חטאה ואין עול בכפה ובודאי אין זה כ"א שצריך להשתעבד הפחות לנכבד ממנו ואם

יעלה זאת על לבו יתעורר ללמוד ק"ו ומה החי לנגד אדם שלא בראו ולא הוציאו מאין ליש ולא גמלו כל טוב יאבד מן העולם עבורי עאכו"כ האדם לנגד הקב"ה ממה"מ שאינו אף חלק מני אלף אלפי וכו' ועוד שגמלנו כל טוב בודאי ראוי להשתעבד הפחות ר"ל האדם לשמו הנכבד ממה"מ הקב"ה, ויובן מאמרם ז"ל ברכות נ"ה שלחנו של אדם דומה למזבח ר"ל דגם ע"י ששוחט בהמות ועופות למאכלו ע"כ מטעם השתעבד פחות לנכבד א"כ גם מזה יוכל ליקח הק"ו הנ"ל לעצמו להשתעבד לרוממת הבורא יתעלה עכ"ד ז"ל עיי"ש ובפ' ויקרא באורך, ועפ"י דבריו יובנו דברי הגמ' הנ"ל אפילו בשעה שאני נותן לכם גדולה שאתם ברום המעלה למשול על אלה הקטנים מכם עי"ז הדבר בעצמו תקחו לכם דרך העבודה איך האדם מועט לעולם צריך למעט עצמו מפני השי"ת (ועי' מ"ש פ' קרח) הלא מעתה יובן סמיכת מאמרי רש"י כי מטעם זה נסמכה פ' דינין לפ' מזבח להורות לנו את הדרך האמת שלא יעלה על לב האדם העומד לנס עמו בראש עם קודש להגביה עצמו בגבהות ע"י הגדולה שניתן לו מהשי"ת אדרבה ע"י הגדולה ימעטו עצמם מק"ו מלפני השי"ת, וז"ש שתשים סנהדרין אצל המזבח שיהי' תמיד נגד עיניהם ענין המזבח שמקריבין עליו הקרבנות כדי שממנו ילמדו כיצד צריכים להיות נכנע לפניו ית' ואמר הקב"ה אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם כי גם משלחנו של אדם אשר הכל מוכן לפניו מכל החי אשר יאכל נוכל ללמוד זאת המדרגה הטובה השתעבדות הפחות להנכבד מכש"כ האדם הגדול מחבירו האיך ישפיל עצמו וישתעבד נגד קונו ית"ש כנ"ל מדברי מוזלה"ה וזהו שאמר לפניהם ולא לפני עכו"ם כי המדה הזאת אשר בהיות האדם ראש לשבטי ישראל אזי ע"י גדולתו מקטין עצמו לפניו ית"ש זהו רק לישראל נאמר וכדרוש הנ"ל חשקני בכם שאתם בשביל הגדולה עצמה ממעטים עצמיכם ולא כן אוה"ע שע"י הגדולה שניתן לו כש"כ דפקר טפי כי לא עשה כן לכל גוי ורק בישראל נאמרה המדה הטובה הזאת והבן:

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ובמד"ר הה"ד מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללוי' הללוי' וצ"ב:

ונראה עפימ"ש בישמ"מ פ' אמור לתרץ האיך אומרים ומשבחים ומפארים וקילוסים בפייטים וכי סיימתנהו לכולא שבחא דמארא כדאיתא בברכות דף ל"ג) ותירץ מפ"י המדרש פ' לך ואף שבחו של הקב"ה אומרים מקצתו בפניו דלא כדעת רבא שם בברכות ר"ל כיון דהשראת השכינה בתוך בנ"י והוי בפניו וע"כ אומרים רק מקצת שבחו ומשו"ז מותר להללו ולספר הודו עכת"ד עיי"ש:

ונקדים עוד מ"ש בספרים בשם החן טוב לפי שעומק הדין אינו ו מושג אלא בהיות ה' עם השופט ומלמדו לכוין הדין כהלכה כמשה"כ וה' עמו מלמד שהלכה כמותו ולא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום כי אין השכינה שורה על אוה"ע עיי"ש בחן טוב, וזה שמסיים הכ' הללוי' כיון דהשכינה שורה בישראל ובתוכם משכן כבודו והוי בפניו ואומרים רק מקצת שבחו וע"כ אמר הכתוב ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם דייקא ולא לפני עכו"ם כיון דבאוה"ע לא הוי השראת שכינה ועומק הדין אינו מכוון רק בהיות ה' עמו:

א"י להבין מ"ש רש"י שתשים סנהדרין אצל המזבח מה זהו סמיכה, נראה עפימ"ש ביש"מ פ' תצוה בשם הקדמונים שעמדו על המחקר הכי שני מקדשות שחרבו הם פועל ריק ח"ו חלילה לומר כן אמנם כן הסבר הדבר עפ"י משל לאחד שנטע זרע אילן טוב ממרחק ועקרו וחזר והביא זרע אילן אחר עד שצץ ופרח ועשה פרי ועקרו וחזר והביא זרע אילן אחר מן המובחר ונטעו לקיום להיות דבר המתקיים עדי עד והנה הרואה משתומם על מה עשה ככה לנטוע אילן טוב ויפה ולעקור נטוע זה פעמיים אולם האיש הנוטע מענה בפיו כי הארץ הגשומה מה הזאת לא תוכל שאת ואין בה כח להצמיח ולעשות פרי נחמד כי המדינה היא רזה ורק אח"כ כשקבלה הארץ כח שמנינות מהנטיעות הראשונות אז עקרם לנטוע אילן הג' לקיום עדי עד, וכן הדבר עשה הבורא ית"ש לבנות ב' מקדשות ולהחריבן לאשר לולא ב' מקדשות הראשונות לא הי' בכח הארץ הלזו לקבל קדושת המקדש הג' שעתיד הקב"ה בעצמו לבנותו, וז"ש תביאמו זה מקדש ראשון ותטעמו זה מקדש שני וש"ת מה התועלת ממנו שעתיד להיות נחרב והי' כמשיב מכון לשבתך פעלת ה' דהראשונות הם הכנה להאחרון עיי"ש באריכות דבריו הקדושים:

ובזה פירש אאמו"ר זצוקלל"ה בדרושים לר"ה סי' ח' מה שאמר יוסף לאחיו וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ דענין יוסף הצדיק שהורד מצרימה והי' שם בעוני וכבל ושוב עלה לגדולה למען אשר הוצרכו ישראל לירד שם בגזירת בין הבתרים והיה מהצורך שעם בנ"י יהיו גדורים בעריות ומאין להם זאת, אולם הוא הדבר ג"כ ע"י יוסף הצדיק נשאי להם שם במקום ההוא רשימא קדישא והוא שעמדה להם גם לישראל להשמר מכל דבר רע ע"י אותו הכח שהניח להם יוסף הצדיק, וז"ש וישלחנו אלקים לפניכם ר"ל למענכם לשום לכם שארית בארץ דייקא להשאר פה רשימא קדישא עכ"ד הקדושים עיי"ש:

ועם זה יתבאר דברי הכתוב ואלה המשפטים ר"נ על שם השופטים ושוטרים אשר תשימו עליכם יהי ג"כ לפניהם כחם יהי' גם לפניהם לדורות עולם ר"ל שישאר רשימא

קדישא וטובות זכרונות גם כן על להבא, וזה שפירש"י מלמד שתשים סנהדרין אצל מזבח ר"ל דהסנהדרין יהיו בבחי' המזבח שנחרב ב' פעמים אף דכמה עולות ושלמים וזבחים הי' מקריבים שם לפניו ית' ולא לריק הי' ח"ו כי אם להשאיר בארץ הגשומה שמנינות רוחני להבא כן גם יהיו הסנהדרין בבחי' ההוא שישפיעו מהודם וזיו שכינתם גם על לפניו ולפני פניו:

ואלה המשפטים, במדרש פעם אחת אמר עקילס לאדרינוס המלך רוצה אני להתגייר א"ל לירידה שבאומות אתה רוצה להתערב מה ראית בהן כו' א"ל הקטן שבהם יודע איך ברא הקב"ה את העולם מה נברא ביום הראשון וכו' וע"מ העולם עומד וכו' וצ"ב איך האדם אפי' הגדול יודע איך ברא הקב"ה את העולם ותו מה שיאטי' הכא דהו"ל להביא זה המאמר אצל קבלת התורה או בבראשית בסדר בריאת העולם:

ונראה עפימ"ש בס' בנ"י במאמרי שבתות מאמר ד' על מה שאז"ל במעשה בראשית נמלך בנשמותיהן של צדיקים תחלה דהנה השי"ת רצה לברוא עולם הנסיון והבחירה שיהי' כל הפעולות והמעשים נעשים כפי מעשי התחתונים הכל על ידי התעררותא דלתתא הנה הי' בהכרח שגם בראשית הבריאה יהי' ע"י התעררותא דלתתא כי היסוד הוא שורש הכל והאיך הי' באפשרי הרי לא הי' אלא הוא ושמו בלבד ע"כ ישראל עלה במחשבה כביכול שיער בחכמתו ית"ש איך שיהי' לו תענוג מעבודת ישראל בכל זמן ועידן אחר הבריאה ובפרט מעבודת הצדיקים בכל דור ודור וזה הי' מספיק להתעררותא דלתתא כיון שהיו מוכנים לצאת:

אל הפועל לפי"ז מה שכל אחד ואחד מישראל עושה איזה מצוה כעת מניח תפילין ומתעטף בציצית זה הי' במע"ב בבחי' אתעררותא דלתתא והבן מאוד עכ"ד ז"ל:

ובזה פירשתי (פ' ויחי) מה שאמרו במשנה בעשרה מאמרות נברא העולם והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא כדי להפרע מרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ויש להבין איך רשע אחד מאבד את העולם כלו ח"ו ועי' בברטנורא שם שמיישב דר"ל נפשו לבד וכל המאבד נפש אחת כו' עיי"ש, ולהנ"ל יתבאר כיון דכל מעשה בני אדם לטובה היו בראשית המחשבה ובבחי' זו נברא העולם בזה הי' התעררותא דלתתא וא"כ מי שהיא רשע ח"ו מאבד את העולם כיון שבמעשיו נחסר עי"ז התעררותא דלתתא ולהיפך ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שבזה שמניח תפילין ומתעטף בציצית וכדומה זה הי' במעשה בראשית לאתעררותא דלתתא כנ"ל והבן:

ועפי"ז נבין מה שאמרו חז"ל כל הדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ולכאורה יפלא מדוע גדלה כ"כ כחן של הדינים שנעשה שותף על ידי זה במעשה בראשית, ולהנ"ל יוצדק בהקדם מ"ש במדרש א"ל משה לישראל הרי נתן לכם הקב"ה את תורתו אם אין אתם עושים את הדינים הוא נוטל את תורתו מכם למה שלא נתן לכם את התורה אלא ע"מ שתעשו את הדינים שנאמר ועוז מלך משפט אהב עכ"ד, ונמצא דעי"ז שישמרו בנ"י את הדינין בשביל זה נתן לנו את תורתו וזה הי' בראשית הבריאה בבחי' אתעררות' דלתתא מה שישראל יקיימו את התורה אח"כ ובכח ההוא נברא העולם וע"כ אמרו חז"ל הדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית כיון דע"י הדינים נתן לנו הקב"ה את התורה וזה היה בבחי' אתעררותא דלתתא מה ששיער בחכמתו אשר ישראל יקיימו את התורה והוי ממש כשותף במע"ב כיון שבכחו הי' האתעררותא דלתתא וע"י העולם עומד והוי כמסייע שיש בו ממש במעשה בראשית והבן:

וז"ש המדרש הקטן שבהם יודע איך ברא הקב"ה את העולם ר"ל דהא בהכרח גם בראשית הי' בבחי' אתעררותא דלתתא והאיך הי' באפשרי הרי לא הי' אלא הוא ושמו בלבד וע"כ בזה ברא אלקים את השמים ואת הארץ במה שישראל יעשו תענוג ונח"ר להבוב"ה אח"כ, ועל מה העולם עומד כמ"ש במשנה שהצדיקים מקיימין את העולם בזה שמניח תפילין וכדומה זה הי' בבחי' אתעררותא דלתתא ועי"כ מקיימין את העולם וע"כ הביא המדר' זה המאמר סמוך ונראה פסוק ואלה המשפטים שע"י הדינים הוי כאלו נעשה שותף במעשה בראשית דמה שנתן הקב"ה תורתו לעמו ישראל הוא רק אם ישמרו את הדינים והבן:

א"י ואלה המשפטים וגו' וברש"י למה נסמכה וגו' עפי"ד הגמ' כתובות (דף ק"ג) ת"ר בשעת פטירתו של רבי אמר נר יהא דלוק במקומו שלחן יהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת במקומה ופי' רש"י דכל ע"ש הי' בא לביתו משנפטר כדלקמן ע"כ והוא גופא טעמא בעי למה בא לביתו לעוה"ז אחר פטירתו והא בעוה"ב צדיקים יושבים ונהנין מזיו השכינה, ואפשר לומר עפי"מ שהביא א"ז זצוק"ל בייט"ל פ' מטות בשם דודו הגה"ק מו"ה ארי' ליב מווישניצא לפרש הפ' ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה וגו' ושרת את אחיו וגו' לשמר משמרת ועבודה לא יעבוד שהוא לכאו' כפל הלשון אבל הענין כי עיקר עבודת הלוים בשירם ובזמרם לעורר לבבות ישראל לתשובה בבואם להקריב את קרבנותיה' ומבן חמישים כפסל בקול עי' רמב"ן ולא הי' יכול לעשות עבודתו בקול עכ"ז עמד על משמרתו עם אחיו הלוים לעורר הלבבות לתשובה והענין כי אז בינה יתירה

נודעת להם שהם היו מתבודדים בינם לבין קונם ובא בקושרות עם כללות לבבי ישראל האחוזים זה בזה ובכן היו מעוררים הלבבות לפשפש במעשיהם, וז"ש ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד בפועל ממש ועכ"ז ושרת את אחיו עם אחיו לעורר הלבבות הגם ועבודה לא יעבוד בפועל עכ"ד הנחמדים עיי"ש מזה נשמע אשר הצדיקים אשר בחייהם היו מעוררים לבבות ישראל בדברות קדשם בלהבות אש לפני ה' כמו כן גם במותם לא נפרדו גם לאחר הסתלקותם מעולם הזה ואין בכחם בפועל ממש לעורר לבבות ישראל עכ"ז יעזרו אותנו כאשר בחיים לשרת עם אחיו כמו הלוי' שנפסלו בקול עכ"ז לא יעברו ממשמרתם כיון שכ"ז שהי' בכחם לעשות עבודתם עבודה תמה הי' עושים כן גם לאחר פטירתם למה יגרע כי העיקר הוא למען הודיע בעולם לקרוא בשם ה' לעורר הלבבות בנ"י, והנה רבינו הקדוש פעל רב טוב לבני ישראל איזן וחקר ועשה אזנים לתורה לכן בדין הוא שבא לזה העולם גם אחר צאתו מעוה"ז כאשר דברו מזה המפורשים:

וז"ש רש"י ז"ל ואלה המשפטים וגו' לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח ר"ל כמו שמצינו במזבח שהיו הלוים מעוררים בשירם ובזמרם בבואם להקריב וגם אחר שנפסלו בקול היו עומדים במשמרותיהם כמו כן הסנהדרין ראשי ישראל יהיו מעוררין תמיד לבבות ישראל אף שלא יהיו נראים בחוש ובפועל ממש ואף לאחריהם יהי' תמיד עמנו לעורר אותנו ואומרו כשלחן ערוך ומוכן לפני האדם לאכול פי' אף אם הלך לו המסדר השלחן עכ"ז כחו ועשייתו אשר הכין כשהי' פה לא נסתלק כן יהיו הסנהדרין כחם חזק ונשתרש אפילו כשאינם נראים בחוש הראות ובפועל ממש כמו הלוים אצל המזבח:

א"י ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ופירש"י לפניהם ולא לפני עכו"ם, יתבאר עפי"מ שידוע דע"י עבודת ישראל בתורה ועבודה בהתעוררת דלתתא ככה יתער לעילא עד"ש דע מה למעלה היא הכל ממ"ך וכתב בישמ"ם בפ' נצבים שזהו לישראל לפי שהם חלק אלקי ממעל ובהתנועע הענף מתנענע השורש לכך ישראל מעוררים דוגמתם למעלה משא"כ האומות כי אין להם נפש רק מעולם הגלגלים ואין להם שורש למעלה לכך אינם פועלים בהתעוררתן ועי' בס' אור המאיר הובא שם בישמ"ם ועפ"ז ית' דהנה בתרגום ואלה המשפטים ואילן דיניא די תסדר קדמיהון וי"ל הכוונה דאלה הדינים תשים לפניהם כמו שיצא מפניהם ע"י התעוררותא דלתתא שהם עושים ככה נתעורר למעלה ולא לפני עכו"ם דרק בישראל כיון שהם כענף מן השורש לכן מעוררים דוגמתם למעלה ולא כן האומות:

א"י ואלה המשפטים אשר חשים לפניהם ודרשו חז"ל לפניהם ולא לפני עכו"ם, י"ל עפי"מ דאיתא במגילה (דף י"ג) אין הקב"ה מכה את ישראל אא"כ ברא להם הרפואה שנאמר כרפאי לישראל ואח"כ ונגלה וגו' אבל אוה"ע אינו כן אלא מכה אותם ואח"כ בורא רפואה ועי' במהרש"א דאם רפואתן מוכן קודם למכה בודאי ירפאו ע"ש:

וזש"ה ואלה המשפטים כתרגומו ואילן דיניא היינו הדינים תשים לפניהם ר"ל קודם יהי' הרפואה ואח"כ לפניהם הדינים וכמ"ש הרי"ף בח"א בין תבין את אשר לפניך שאתה הולך אליו היינו ולאן אתה הולך עיי"ש וגם כאן י"ל כן לפניהם שיהי' הדינים לאחר הרפואה וכתרגומו לפניהם קדמיהון והיינו שיהי' הרפואה קודם וע"ז דרשו ולא לפני עכו"ם דהא באוה"ע אינו כן שמכה אותם ואח"כ בורא הרפואה אבל בישראל הרפואה מוכן קודם ובודאי ירפאו:

כי תקנה עבד עברי וגו', במדרש ילקוט הובא בישׁ"מ בעת ההוא אחפש את ירושלים בנרות אל תקרי אחפש אלא אחפוש מלשון חפשי אמר הקב"ה כתבתי בתורה וכי יכה איש את עין עבדו לחפשי ישלחנו אני שסמיתי שני עיניהם אינו בדין שיצאו לחפשי שנאמר ויעצם את עיניהם א"ר ברכי' כתיב בתורה כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא וגו' והוא תמוה: ונראה עפי"ד הגמ' ברכות (דף ה') יסורים ממרקין עונותיו של אדם שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין שהוא אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהם לחירות יסורים שממרקין כל גופו של אדם לא כ"ש, והקשה בפנ"י ובהרי"ף על עין יעקב הא רק עבד כנעני יוצא בשן ועין אבל לא עבד עברי וא"כ איך נלמוד ק"ו לאיש ישראל מה שאינו נוהג בעברי, ותי' הרי"ף כי ידוע שאנחנו עבדים לה' לעבדו ולשמור מצותיו וזה שרמז הכ' שש שנים יעבוד רמז עד ס' שנה שאדם בא בימים יעבוד עבודתו ובז' שבא לכלל ע' שנה ימי שנותינו יצא לחפשי נעשה חפשי מן המצות כי במתים חפשי והולך אל המנוחה ואל הנחלה ומי שאינו עושה רצונו ית"ש נמשך עבודתו גם לאחר מותו כי נמסר לשר של גיהנם ונמצא עבד עולם דומה לעבודתו של הכנעני ומתוך היסורים שבאו עליו נתמרקו עונותיו ק"ו מעבד כנעני ופודין אותו מלהיות עבד עולם ובמותו יצא לחפשי אל המנוחה ואל הנחלה עכ"ד: ובזה יש לפרש הכתוב בפ' תבא הנאמר בסוף התוכחה והתמכרתם לעבדים ולשפחות ואין קונה אלה דברי הברית וגו' ע"פ הנ"ל דמתורה למדנו דיסורים ממרקין עונותיו של אדם מק"ו משן ועין שעבד יוצא בהן לחירות והיינו שאמר אחר דברי התוכחה היינו היסורים שבאו על העונות של אדם וממתמרקין בזה העונות ויצא לחירות ממה שנשתעבד גם אלאחר מותו והתמכרתם לעבדים ולשפחות ואין קונה

היינו דמשו"ה אין קונה כיון דע"י היסורים יוצא לחירות ממה שנמכר לעבד עולם ואמר הכתוב אלה דברי הברית ר"ל כמו שאמרו בגמ' שם דמתורה תלמדנו דבר זה ואמר כאן ג"כ אלה דברי הברית ר"ל הא דאין קונה אלה דברי הברית היינו התורה הזאת תלמדנו דבז' דיוצא לחירות ע"י היסורין ק"ו משן ועין:

ועם זה יתבארו דברי המדרש הנ"ל כתבתי בתורה וכי יכה איש את עין עבדו וגו' אני שסמיתי שני עיניהם אינו בדין שיצאו לחפשי ולכאורה קשה כנ"ל הא רק עבד כנעני יוצא בשן ועין אבל לא עבד ישראל וא"כ מאי ק"ו איכא וע"ז השיב ר' ברכי' כתיב שש שנים יעבוד וגו' אבל אם אינו עובד להשי"ת נמשך עבודתו עוד עד לעולם ודומה לעבד כנעני שיוצא בשן ועין וע"כ בדין הק"ו הוא שיצא לחפשי:

וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו וגו' אפ"ל עפי"מ דאיתא בקידושין (דף מ') לפי שהעולם נידון אחר רובו ע"כ יראה האדם את עצמו ואת כל העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף חוב עיי"ש, ובגמ' זבחים (דף מ"א) תנא דבי ר"י מפני מה נאמר פרוכת הקודש בפר כהן משיח ולא נאמר בפר העלם דבר של צבור משל למלך ב"ו שסרחה עליו מדינה אם מיעוטן סרחו פמלי' שלו קיימת אם רובן סרחו אין פמלי' שלו קיימת עכ"ל הגמ' וזש"ה וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה ר"ל במה שיעשה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה בזה יוכל ח"ו להכריע גם את חבירו לכף חוב דהעולם אחרי רובו נידון מעם מזבחי תקחנו למות שם רומז דאם רובן סרחו נוגע עד רום מעלה וע"כ לא נאמר פרוכת הקודש בפר העלם דבר של צבור מזה תקח להבין דאם ח"ו הפגם עד רובו עד היכן הדברים מגיעים שהכל תלוי ברוב המעשה להכריע את כל העולם לכף זכות:

אשר יאמר כי הוא זה עד האלקים יבא דבר שניהם וגו' ופרש"י ורז"ל דרשו כי הוא זה ללמד דאין מחייבין אותו שבועה אלא א"כ הודה במקצת, וקשה לי הא בגמ' בב"מ (דף ג') ועוד בכמה דוכתי' בש"ס אמרינן הטעם מודה במקצת אמאי ישבע משום דחזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו וע"כ אין לו מיגו דכופר הכל ועוד דאישתמוטי קמשמיט עיי"ש, וא"כ קשה למה צריך קרא ע"ז הא איכא סברא וכהאי גוונא הקש' בגמ' בכמה מקומות הא למה לי קרא סברא היא, עוד יש לדקדק הלשון עד האלקים ופרש"י לעיל עה"פ ונקרב בעה"ב אל האלקים אל הדיינים וקשה למה לא כתיב בפירוש אל הדיינים או אל השופט כמ"ש בפ' שופטים אל השופט אשר יהי' בימים ההם: ונראה עפי"מ שחקר הר"י אלבו בס' העקרים מאמר ג' פ' כ"ח איך יהי' שלימות לנפש מחלק המשפטים

שבין איש לרעהו הלא אינם אלא תיקון המדיני וישוב העולם והעלה כי הם נותנים שלימות לנפש מצד המחשבה והכוונה שמכוין בהשמרם לקיים מצות ה' לא בשביל תיקון המדיני לבד ועד"ז פ' הפ' (ישעי' ל"ב) והי' מעשה הצדקה שלם בקיבוץ המדיני ועבודת הצדקה שמכוין בשביל מצות ה' שזה העבודה בצדקה יגרום השקט ובטח, עד עולם עכ"ד עיי"ש, ועי' מ"ש בזה בפ' חיי:

ולפי"ז יתורץ מאי דאיצטריך הכתוב וטרח וכתב קרא לחייב מודה במקצת שבועה ולא סגי בסברא לחוד כיון אם יקיים הדינים בשביל הסברא לבד א"כ אינם נותנים שלימות לנפש האדם לכן כתב לה בתורה שהוא מצות ה' ובהשמרם יכוין רק בלתי לשם ה' לבדו, ובזה יוכל האדם לבא להשלמת נפשו מצד המחשבה שהוא זכה כדי לקיים מצות ה':

וזש"ה עד האלקים יבא דבר שניהם דהמשפט הוא דוקא עד הא' ר"ל בשביל מה שצונו ה' אלקינו לא בשביל הסברא כ"א הרצון בזה לקיים אשר קדשנו במצותיו וא"ש מ"ט הוציא הכתוב את השופט לקרותו בלשון אלקים כיון דמצות הדיינים הוא רק אם יכוין שהכל הוא רק לקיים מצות אלקינו ולא מחמת השופט שלפעמים יוכל לשפוט מסברא שכליות אנושי כ"א הכל רק למען אשר קדשנו במצותיו ית"ש:

ויתבאר בזה מה שפירש"י ריש הפרשה אשר תשים לפניהם אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק והלכה עד שתהא סדורה בפיהם ואני מטריח עצמי להבינם טעם הדבר ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשנתן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם, ולכאו' יפלא המשפטים:

ולהנ"ל יש לומר דהנה הי' ראוי להעלים טעמי הדבר כי אז יקיימו מכח מצות השם ולא מצד הסברא ולכן נאמר אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך כו' והוא עד"ש המפורשים כי במצוה שיש בה הנאת הגוף אם עושהו בשביל קיום מצות הבורא לא בשביל הנאת עצמו שכרו גדול ביותר כ"כ צריך להבינם טעם הדבר כדי לקיים לא בשביל הנאת עצמו היינו בשביל הטעם כ"א בשביל קיום מצות ה' והיינו כשלחן ערוך כמו שצריך לאכול לא בשביל הנאת עצמו כ"א יעשה הכל אפי' צורך גופכו לשם ה' ובכל דרכיך דעהו כמו כן יקיימו המשפטים לא בשביל טעם המובן כ"א בשביל לקיים מצותיו ית"ש ובשביל זה יבינם הטעם שיהא שכרם כפול ולא יעשו מחמת הטעם רק בלתי לשם ה' לבדו והבן:

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו וגו' וברש"י לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה בתורה אזהרה היא במקום לאו, ויש להבין דאזהרה משמע שלא לעשות ומ"ע הוא בקום ועשה, ובזה"ק פ' זו (דף קכ"ג ע"ב) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו רבי יהודא פתח שמע עמי ואעידה בך וגו' ולא יהי' בך אל זר וגו' אנכי ה"א המעלך מארץ

מצרים וגו' הני קראן אמרן דוד ברוח קודשא וכו' בכמה אתרין קוב"ה אזהיר בי' בבר נש וכולא לתועלתא דבר נש בגין דינטר פקודי אורייתא וכו' עיי"ש, ויש להבין שייכות מימרא זו להפסוק זה גם להבין אומרו דקב"ה אזהיר בבר נש בגין דינטר פקודא אורייתא והלא פשוט הוא דבוודאי לכך אזהר כדי לשמור ולעשות:

ונ"ל עפימ"ש אאמ"ר זלה"ה בספרו קדושת יו"ט פ' יתרו לתרץ מה דמצינו בתהלים ששינה המקרא שכתב בתורה אנכי ה"א וגו' ואח"כ לא יהי' לך אלקים אחרים ובתהלים כתב קודם לא יהי' בך אל זר וגו' ואח"כ אנכי ה"א המעלך מארץ מצרים וגו' לאשר כי נודע דמתחלה צריך להיות סור מרע שלא לעשות מכל הדברים המפסידים בעבודה הקדוש' כדי שלא יהי' זורע אל הקוצים ח"ו ואח"כ יוכל לקיים ועשה טוב לעשות המצוה בשלימות כראוי וצריך להכין עצמו מקודם מקום פנוי להחזקת הקדושה לטהר לבו מכל שמץ והנה אחכז"ל שבת (דף קמ"ו) ישראל שעמדו על הר סני פסק' זוהמתן ונעשו כולם אז קדושים וטהורים מכל שמץ ופגם החטא וע"כ אמר הקב"ה מקודם אנכי ה"א לרמז שבמעמד הזה יכולים להיות מקודם עשה טוב בקיום המ"ע כיון שהיו טהורים מפגימת החטא אכן לאחר שחטאו וחזרו לזוהמהן מעתה צריך לקיים מקודם תסור מרע ואח"כ ועשה טוב וע"כ אמר דוד המלך ע"ה לא יהי' בך אל זר דהיינו סור מרע ואח"כ ועשה טוב אנכי ה"א עיי"ש בדבריו כי נעמו:

ובזה יש לפרש דברי המדרש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע נעקר יצה"ר מלבם עפימ"ש מהרש"א בחא"ג (שבת דף פ"ח) דבזה שאמרו נעשה ונשמע קבלו עליהם העשין והלאוין נעשה רומז על העשין ונשמע רומז על הלאוין עיי"ש:

והנה קשה למה הקדימו נעשה לנשמע הא קודם צריך לקיים הל"ת ואח"כ העשין בבחי' סור מרע ואח"כ ועשה טוב וע"כ מתרץ המדרש דנעקר יצה"ר מלבם ר"ל דבמעמד הנבחר על הר סיני שפסק זוהמתן יכולים להיות בקום ועשה כיון שהיו טהורים מפגימת החטא אף קודם שקבלו עליהם הל"ת כמ"ש בתורה אנכי ה"א וזהו המ"ע ואח"כ לא יהי' היינו הל"ת, וזהו שפירש"י ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לעשו' כל מ"ע באזהרה ר"ל קודם שמקיים המ"ע הרי הוא באזהרה שיקיים מה שמצוה עליו שלא לעשות ואח"כ יוכל לעשות מה שמחויב עליו בקום ועשה:

וזה ג"כ הכוונה מ"ש בזה"ק ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ר"י פתח לא יהי' בך וגו' אנכי ה"א וגו' בכמה אתרין קוב"ה אזהיר בי' בב"נ וכולא לתועלתא דב"נ בגין דינטר פקודא אורייתא ר"ל דאזהיר בב"נ שלא לעשות ובגין כך הוא כדאי שיוכל לינטר פקודא דאורייתא ר"ל המ"ע והיינו אם מקודם יהא נזהר שלא לעבור על ל"ת אזי יוכל לקיים

אח"כ המ"ע דאל"כ מה מועיל אם יעשה המצוה אם מקודם לא יטהר גברא ממעשי תעתועים אשר לא צוה ה' אותם וע"כ בא האזהרה מקודם שיוכל לקיים אח"כ המ"ע והבן: ועבדתם את ה"א וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך, התחיל בלשון רבים ומסיים בלשון יחיד, ונראה עפימ"ש בפ' נשא דנשיאת כפים בעשרה דוקא ואמרו חז"ל כל בי' עשרה שכינתא שריא הענין הוא כי ביחיד מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאי ואין בי עקש ונפתל אבל בכללות ישראל כולם יפים אף נעים זה יש לו מדה טובה זו וזה יש לו מדה אחרת טובה הימנה כמ"ש בייט"ל לפ' בלק על המסורה אפס קצהו תראה וכלו לא תראה, וכלו מחמדים, ר"ל שא"ל בלק לבלעם שישים עינו רק על קציהם ולא ישגיח על הכלל כי וכלו מחמדים שבכולן נמצאו כל הטובות בהם עכ"ד וע"כ נשיאת כפים לברך את ישראל בעשרה דוקא ואז תחול הברכה על ראשם ואין שטן ומסטין כיון דבכללות ישראל נמצא בהם כל מיני מחמדים וע"כ בי' עשרה שכינתא שריא דבאתר רקניא ריק מתורה ומצוה ליכא השראת השכינה אבל צבור בכלליות המה מלאים מצות וע"כ שורה השכינה עליהם, וז"ש ועבדתם את ה"א לשון רבים ר"ל אם תעבדו את ד' בכללות בהצטרפות זע"ז ע"כ תבא ההשפעה גם על היחיד ועי"ז וברך את לחמך לשון יחיד ויתברך כאו"א בפרטן (ועי' מ"ש בפ' וזאת הברכה):

לא תהי' משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא, להבין המשך הדברים יש לומר עפ"י מ"ש בפתיחה להחת"ס לפ' הפ' בפ' תבא יקימך ה' לו לעם קדוש וגו' והותירך ה' לטובה בפרי בטנך, עפי"ד הרמב"ם דע בני כי האדם המסכן בזה העולם השפל אין לו מנוחה ואשרי מי שחתמו ימיו מהרה בלי טרדת הנפש עכ"ל, והנה עינינו רואות כי השרידים הצדיקים השלימים התמימים גם המה ינובון בשיבה טובה אם כי השלימו נפשם בימי נעוריהם ובלי ספק כי אין זה למענם כי אם השי"ת יאריך ימיהם ושנותיהם לטובת זרעיהם ותלמידיהם להדריכם בדרך ישרה להשלים נפשם, וז"ש יקימך ה' לו לעם קדוש וגו' ובכ"ז והותירך ה' לטובה ישאירך בזה העולם בפרי בטנך ע"כ, ויתבאר בזה דהנה לעיל כתיב ועבדתם את ה' וגו' היינו שישלימו נפשותם לעבוד את ה"א ועכ"ז את מספר ימיך אמלא ר"ל שיאריך ימים על האדמה אם כי כבר השלימו נפשותם והיינו לטובת זרעיהם להדריכם בדרך ישרה וע"כ לא תהי' משכלה ועקרה בארצך כי אם בנים ובנות תוליד ובכן יאריכו ימים למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו לשמור את דרך ה' אם כי השלימו נפשותם:

ובזה יש לפרש המסורה את מספר ימיך אמלא, ואוצרותוהם אמלא, ופי אמלא תוכחות, בהקדם עוד דברי הרמב"ם במס' פאה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה

והקרן קיימת לעולם הבא הענין דהמצות נחלקין על שני חלקים חלק הא' במצות המיוחדות בינו לבין קונו כגון ציצית ותפילין והחלק השני היינו במצות התלויות בתועלת בני אדם כגון אזהרה על הגניבה וכו' וכשיעשה האדם מצות המיוחדות לנפשו יקבל שכר עליהם לעוה"ב וכשיעשה מצות התלויות בתועלת בנ"א תחשב לו לצדקה לעוה"ב מצד המצוה וימצא טובה בעוה"ז בעבור שנהג הטובה בין בני אדם עיי"ש: ולפי"ז יש לי לחדש בה דבר והוא דאם יעשה טובה לבני אדם במה שילמוד אותם חקי ומשפטי ה' ע"ז יגיע לו שכר גם בעוה"ז דהא גם בזה עשה מצוה שהיא לתועלת בני אדם דזהו יותר גדול מאלו יעשה טובה בדבר הנוגע לענין ממון:

וזאת תורת המסורה את מספר ימיך אמלא היינו שיאריך ימים אם כי כבר השלימו נפשותם כדי לעשות טובות לזרעיהם ותלמידיהם ולכן גם אוצרותיהם אמלא היינו על זה מגיע להם שכר בעוה"ז כי הוא נהג טובת עין עם בני אדם להנחילם תורה ומצות ואמר אשר הטובה שעשה עם בני אדם הוא עד"ז ופי אמלא תוכחות היינו להוכיח במישור וללמדם תוכחות וזהו טובה ותועלת גדול לבני אדם וע"כ מגיע ע"ז טובה ואוצרותיהם אמלא היינו בעוה"ז והבן:

תרומה ויקחו לי תרומה פירש"י לי לשמי ובתדב"א בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה גם כפל הלשון ויקחו לי תרומה מאת כל איש וגו', ונראה עפי"מ שאמרו חכז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וי"ל דזה שאמרו ישראל נעשה ונשמע היינו דנעשה אפי' אם לא יהי' כ"כ תיכף במדרגה זו לעשות הכל רק לשמו ית' ג"כ יעשו ואח"כ כשמע לשון הבנה ענין המצות כיצד צריך לעשותן שמתוך שלא לשמה בא לשעה, וזש"ה ויקחו לי תרומה כפרש"י לי לשמי ואמר הכתוב דגם מאת כל איש לרבות כל איש אפי' אינו עוד במדרגה לתת תרומה לשמו ית' ג"כ תקחו את תרומתי דמתוך שלא לשמה בא לשמה, וז"ש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע דמתוך שלא לשמה בא לשמה ע"כ אמר הכתוב דמאת כל איש אפי' לא ידע לעשות לשמה ג"כ תקחו את תרומתי ויקחו לי תרומה ובמדרש הה"ד כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, יתבאר עפימ"ש בנזיר השם בהקדמה במה שאמרו בעירובין דף י"ג נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא ועי' מהרש"א במס' ברכות הלשון נמנו וגמרו פי' שמנו מנין המצות ורבו הלאוין שהם שס"ה שמגיע עליהם עונש על העשין שהם רמ"ח שמקבלין עליהם שכר וקרוב להפסד יותר משכר משו"ה גמרי דנוח שלא נברא ע"כ, ואמנם לפי מה דמבואר בקידושין דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצטרף א"כ יש בקיום עשה שני פעמים

רמ"ח פ"א על המעשה ופ"א על המחשבה משא"כ בל"ת לא נחשב רק המעשה א"כ שוב נפיש ויותר השכר על ההפסד עכ"ד, ומבואר דאע"ג דהל"ת המה יותר מהמ"ע א"כ י"ל דלא לטובה ח"ו נתן לנו הקב"ה את תורתו כיון דהוי קרוב להפסד יותר משכר מ"מ כיון דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ע"כ טובה גדולה לנו שנתן לנו את התורה והנה אמרו חז"ל כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה והיינו דע"י עסק התורה אנו מקבלים על עצמינו במחשבה בשעת הלימוד כדי שנדע האיך ומה לשמור ולעשות ואם הי' בידינו כח וסיפוק היינו עושין המצות להקריב קרבן ה' במועדו ע"כ הרי הוא כאלו הקריב עולה ע"י מחשבה טובה זה שמצרפה הקב"ה למעשה, וזש"ה כי לקח טוב נתתי לכם היינו דהתורה אשר נתן לנו הקב"ה אע"ג דהל"ת מרובין על העשין מ"מ הוא טוב אך תורתי אל תעזובו היינו ע"י התורה ואנו מקבלים על עצמינו במחשבה איך לעשות לכן המ"ע הם מרובין מהל"ת כנ"ל וגם כאן אמר הכתוב ויקחו לי תרומה וגו' מאת כל איש אשר ידבנו לבו וכמ"ש בייט"ל בשם המפורשים דמלבד מה שנתנו איש כפי אשר תשיג ידו גם מה שנדבה לבו לתת יותר ממה שנתן אם הי' ביכולתו ליתן נחשב לו לצדקה כאלו נתן כי מחשבה טובה יצטרף למעשה, וז"ש אשר ידבנו לבו תקחו וגו' עכ"ד, וז"ש המדרש הה"ד כי לקח וגו' תורתי אל תעזובו היינו ע"י התורה מצטרף המחשבה למעשה, ויתבאר ג"כ דברי הבעה"ט "תרומה" היא תורה מ' יום שעמד משה בהר וכנ"ל דע"י התורה שמקבל עליו האיך לשמור ולעשות בזה המחשבה טובה מצטרף למעשה:

ויקחו לי תרומה וברש"י לי לשמי, יתבאר עפי"ד הגמ' חולין דף ס' במה שאמרה הלבנה הואיל ואמרתי דבר הגון אמעט את עצמי וכו' אמר לה ליקרי צדיקים בשמך יעקב הקטן שמואל הקטן חזיי' דלא קא מיתבא דעתה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח והיינו דאמר ר"ל ומה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי הירח, ויש להבין דמשמע דבמה שאמר לה צדיקים ליקרו בשמך הי' די בזה כדי ליישב דעתה הא לפי דברי המהרש"א שכתב דאלו הצדיקים לא נקראו כן אלא שמקטינן עצמן בעוה"ז יעקב אמר קטנתי מכל וגו' וכן בדוד עיי"ש וא"כ קשה הא לא דמיא קטנות הלבנה לקטנותן של צדיקים דהא הלבנה נתקטנה בכמותה אבל הצדיקים נשארו גדולים כמו שהיו אלא הם קטנים בעיניהם, ונראה עפי"ד הזרע קודש לפרש הכתוב ושב ה"א את שבותך דהנה בהתערותא דלתתא נעשה כן לעילא וכשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כך למעלה שכביכול אומר ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם את היצה"ר וז"ש ושב ה"א את שבותך כלומר שהוא כביכול ישוב בתשובה על ידי שבותך, וזה שובה ישראל עד ה"א ר"ל שגם הוא ישוב ויתחרט עכ"ד

ומבואר דעל ידי התשובה נתעורר כן למעלה ושב ומתחרט כביכול על שברא היצה"ר, ולפי"ז י"ל דמה שאמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח והיינו כביכול שנתחרט ע"ז שמיעט הירח וכיון דכל התעררותא דלעילא היינו זה שיתחרט למעלה אינו רק בהתעררותא דלתתא וכיון דהצדיקים מקטנין עצמן בעוה"ז היינו שכל ימיהם הם בתשובה ורוח נשברה ע"כ בזה מעוררין החרטה למעלה מה שאמר הקב"ה הביאו עלי כפרה וז"ש צדיקים יקראו בשמך יעקב הקטן וכמ"ש במהרש"א שמקטנין עצמן בעוה"ז וא"כ נתעורר החרטה למעלה על שמיעט הקב"ה את הירח וכדי ליישב דעת הלבנה אמר הקב"ה שמתחרט ואמר הגמ' חזיי' דלא קא מיתבא דעתה היינו שנתקשה הלבנה כקושיון הא לא דמיא קטנות הצדיקים לקטנות הלבנה דהא הצדיקים אינם קטנים אלא שמקטנין עצמן והיא לא הבינה דהכוונה שעי"ז שהצדיקים מקטנים עצמן נתעורר החרטה ופירש לה הקב"ה הביאו כפרה עלי היינו ע"י שמקטנים הצדיקים נתעורר מה שאומר הקב"ה הביאו כפרה עלי ועיי' מ"ש בפ' וארא והנה בבנין בית הבחירה מצינו שהיתה כדי לכפר על עונותינו וכן במשכן ע"י מה שאספו בנ"י להשתחוות שם בכריעה והכנעה פנימית ושרתה עליהם שכינה והי' להם בזה כפרת עונותיהם:

וז"ש ויקחו לי תרומה ופירש"י לי לשמי ר"ל בבנין המקדש שהוא לכפרה לכפר על עונותיהם ע"י החרטה שבלב האדם ונתעורר כן למעלה החרטה וא"כ הוא לשמו וכמ"ש בשעיר של ר"ח מה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו לה' וכן בנין המקדש הוא לה' שנתעורר החרטה למעלה:

ויקחו לי תרומה ובמדרש הה"ד כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל העזובו, ובתדב"א בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע מיד אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה: יתבאר עפי"מ שפירשתי בפ' שופטים הא דאמר בגמ' שבת דף נ"ו כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וה' עמו אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו, ויל"ד הא בסנהדרין דף צ"ג דרשינן וה' עמו מלמד שהלכה כמותו בכל מקום וא"כ האיך משמע תרתי מתיבה אחת, ונראה עפי"מ דכתב בפ' ראה שמור ושמעת את כל הדברים האלה וגו' וכתב באור החיים ע"ד אומרם ז"ל מי שהוא בעל עבירות שערי התורה ננעלו בפניו כי שערי פתחי ההבנה בדברי תורה הם סוד הקליפות המתהוים מעבירות האדם, וז"ש שמור ושמעת פי' אם אתה רוצה שתעמוד על אמיתות התורה שמור המצות לבל תעבור עליהם ובזה ושמעת עכ"ל, ויתבאר דברי הגמ' וה' עמו שלא בא חטא לידו וא"כ ממילא משמע דהלכה כמותו בכל מקום דהא ידיעת הפכים בשוה דמי שאינו בעל עבירה שערי דעת התורה פתוחים לפניו וא"כ מזה דדרשינן שאין חטא בא על ידו מזה מוכח שהלכה

כמותו בכל מקום ושפיר משמע שניהם מהא דכתיב וה' עמו ויבואר בזה מה שאמרו ישראל נעשה ונשמע דהוא לשון כפל דהא נשמע הוא בכלל נעשה ולהנ"ל י"ל דנעשה הוא שמירת המצות בפועל ונשמע הוא לשון הבנה בעסק יגיעת התורה וע"כ אמרו ישראל קודם נעשה ובזה שישמרו המצות לבלי יעבורו עליהם ואח"כ ונשמע אז נוכל לעמוד להבין ולהשכיל אמיתות התורה:

ויתבאר התדב"א דהנה פירש"י ויקחו לי תרומה לי לשמי היינו על ידי המקדש יהי' שם השראת השכינה וכמאמר הכתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וא"כ ע"י השראת השכינה אשר בתוך בנ"י לא יבואו לידי חטא וכדברי הגמ' הנ"ל אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו וממילא אם יהי' נשמרים מהחטא יוכלו להבין אמיתות התוה"ק, וז"ש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע היינו על ידי שמירת המצות ישיגו בתורת אמת ע"פ ההלכה וע"כ בשכר זה נתן להם הקב"ה המקדש והשראת שכינתו בתוכם כדי שלא יבא חטא לידם וז"ש מיד אמר הקב"ה ויקחו לי לשמי ויבואר המדרש הה"ד כי לקח טוב וגו' תורתי אל תעזובו ר"ל אם יעסקו בתורה יכוונו כהלכה דע"י השראת השכינה המבואר כאן ויקחו לי לשמי וע"כ תורתי אל תעזובו כי אם יעסקו בה ועמדו על אמיתות התוה"ק:

א"י עפי"מ דאיתא בריש פ"ק דביצה לענין ביצה שנולדה ביו"ט דב"ה אמרו לא תאכל ואוקמה רבה שם דמיירי בתרנגולת העומדת לאכילה וביו"ט שחל להיות אחר השבת ומשום הכנה וקסבר רבה כל ביצה דמתילדה האידנא מאתמול גמרה לה ופירש"י שם דמשו"ה באחד בשבת בעלמא לית לן למיסר בילה שנולדה בו משום הכנה משום דסעודת חול לא אצריכה בי' רחמנא זימון ולא אחשבה רחמי רק לסעודת שבת ויו"ט שיזמננה מבעוד יום עיי"ש, א"כ חזינן מזה דסעודת חול אף באחד בשבת שהוכן מבעוד יום ומאתמול מ"מ כיון שעל סעודת חול לא צונו הבוב"ה לא נקרא הכנה ורק סעודת שבת כיון שהוא מצות התורה זהו נקרא הכנה ומלאכה ועשי' וכעין זה כתב רש"י ז"ל ג"כ להלן במס' ביצה כ"ז גבי חלה שנטמאה שאסור לשורפה ביו"ט אף להדליק בש"ש אף דהבערה לצורך אכילת אדם מותר מ"מ כיון דמצוה עביד בשריפת קדשים טמאים דכתיב באש ישרף הלכך אחשבי' רחמנא להבערתו ומלאכה הוא ע"ש, ומזה ראינו דמה שציותה התוה"ק אף דבעצם אינה מלאכה כלל מ"מ מצות הבוב"ה עשהו מלאכה ועשי' ובזה פירש אאמו"ר זצוקללה"ה בפ' ויקהל במה שאמרו ישראל נעשה ונשמע ר"ל נעשה דייקא דהיינו שיהי' עשיי' משום ונשמע שהוא מצות הבוב"ה עכ"ד עיי"ש, ותראה כי טוב הוא, והנה נ"ל לבאר דברי רש"י ז"ל הנ"ל ע"ד אגדה מ"ט מלאכת חולין לא מיקרו הכנה ולא נחשבת למלאכה עפ"י האמור בחוה"ל דמה שאדם עוסק במצות ומע"ט ה"ה

עוסק בשל עצמו אבל מה שעוסק בענין גשמיות הרי הוא כאלו עושה בשל אחרים עי' במ"ש בסוף שער הבחינה, ועפי"כ פי' הסדש"ש ואיש את קדשיו היינו המעש"ט לו יהי' עכ"ד, וזהו כדברי רש"י ז"ל דסעודת חול לא בעי הזמנה ולא מיקרי הכנה כיון דזה הוא לא שלו דענייני עוה"ז וגשמיין הוויין כאלו הם של אחרים וע"כ לא אחשבי' הכתוב ג"כ למלאכה לענין יו"ט דלאו כלום הוא ומה שעביד לא מהני מאומה והבן:

והנה כי כן אם יבורך גבר בהון ועושר ורכוש רב מה הוא לו וכן מה שיש לו הא הרי הוא כאלו עוסק בשדות אחרות ואינו שלו רק אם מזכה את ארחו לשמור פקודי ה' וצדקה וגמ"ח ירבה בברכת ה' אשר הופיע עליו אז כל רכושו יחשב לו כאלו הוא שלו קנין עצמיות, ויתבאר דברי הכתוב ויקחו לי תרומה ולא אמר הכתוב לשון ויתנו דהא לאו שלו שיהא שייך בו לשון מתנה דמשמע שהוא נותן משלו דהא קודם שהפריש נדבה לה' מכל אשר בידו אינו שלו וע"כ נופל הלשון ויקחו קיחה מאחרים מאת כל איש אשר ידבנו לבו היינו קודם התפרשה כשיעלה על לבו להפריש תקחו עוד את את תרומתי דייקא היינו שאין שום קנייי עוד לבעל הממון כיון שעוד אינו שלו וע"כ לא מיקרי תרומת האיש ההוא אשר נתן התרומה רק תרומתו דייקא היינו התרומה שהוא מאת ה' ולא משלו, וז"ש בתדב"א בשעה שאמרו נעשה ונשמע היינו שעל ידי שנשמע בקול ה' מיקרי עשיי' וזולת זה במידי גשמיות לא מיקרי בשום דבר בשם עשיי', ועיין מ"ש בפ' בהעלתך בפ' נוסעים אנחנו אל המקום וכו' ויקחו לי תרומה במדרש [הובא ביש"מן ההד"ד מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וגו' מים רבים אלו אוה"ע שנאמר וכו' לא יוכלו לכבות את האהבה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו אבל בני יעשו משכן של יריעות ושכנתי בתוכם וכו:

ויתבאר עפימ"ש אא"ז זצ"ל ביש"מ פ' פנחס במה שאמר אלי' קנא קנאתי לה' א' צבאות וגו' כי האלשיך פי' הכ' למה ה' תעמוד ברחוק דבהגלות אין שמו שלם דהיינו שיש ח"ו פירוד בין י"ה לו"ה בענין השפעה וכעין זה כתב הגלאנטי בפ' כי ראתה גוים באו מקדשה כי ראתה סו"ת י"ה באו מקדשה סו"ת ו"ה וגוים ביניהם, והנה בעבור ישראל ח"ו הם מרחקין השם כביכול וגם מסלקין שכינתו ואז ח"ו לא נקרא אלקי ישראל רק אלקי צבאות עליונים ונוח לי ית"ש שיקרא אלקי ישראל והיינו קנא קנאתי ר"ל שתי קנאות א' לה' שאינו שלם ועומד ברחוק ע"י עונותיהם ב' אלקי צבאות מה שנקרא א' צבאות עכ"ד, ועפי"ז פירשתי בהפטרה פ' ואתחנן דברי הכתוב למה יאמרו הגוים וגו' ר"ל הגוים אשר הרחיקו ועשו הפירוד בין הדבקים יאמרו אי' א' ר"ל שאינו נקרא אלקי ישראל וא' בשמים היינו על העליונים א' צבאות שמו ונוח לו ית"ש להיות נקרא אלקי ישראל:

ויתבאר משה"כ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ופירש"י ועשו לשמי בית קדושה ר"ל עי"ז מה ששכינתו ית"ש שוכן אתנו עי"ז הוא לשמי יהי' שמו שלם דהא כל זמן ששכינתו בתוכינו שמו שלם בלי פירוד והרחקה, וז"ש ויקחו לי תרומה ופרש"י לי לשמי כנ"ל ע"י המקום מקדש שיעשו בנ"י מכון לשבתו ה' הוא בזה לשמו ית"ש שיהי' שמו שלם, ויתבאר דברי המדרש מים רבים אלו אוה"ע לא יוכלו לכבות את האהבה שבין ישראל לאלקינו שבשמים לעשות ח"ו הרחקה ופירוד ולכן בנ"י יעשו משכן של יריעות ושכנתי בתוכם ובזה הכל יודעין אשר הגוים לא יוכלו ח"ו לעשות הרחקה ולעולם ועד לא תהי' בינינו פרידה:

ויקחו לי תרומה ופרש"י לי לשמי, ונראה עפי"מ שכ' בזרע קודש לפרש הכ' ושב ה"א את שבותך דהנה בהתעררותא דלתתא נעשה כן לעילא וכשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כך למעלה שכביכול אומר ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי יצה"ר ח"ש ושב ה"א כלומר שהוא כביכול ישוב בתשובה ע"י שבותך וז"ש שובה ישראל עד ה"א ר"ל שגם הוא ישוב ומתחרט עכ"ד ז"ל, ובזה יש לפרש המדרש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע נעקר יצה"ר מלבם דהנה מקום המקדש ומשכן כבודו כבי' המקום גורם לכל איש אשר בא שמה לשוב אל ה' ע"י שהי' שמה השראת השכינה או ע"י הקרבנות בהיותם מקריבים זבחי רצון לכפר בעדם והנה אי' בתדב"א בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה עכ"ד והיינו משום שאמרו ישראל נעשה ונשמע בשכר זאת זכו שיבנה המשכן לכפר על עונותינו והנה התשובה דמהני הוא משום שנתעורר למעלה כביכול שהוא מתחרט על מה שברא היצה"ר וזהו שאמר במדרש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע עי"ז זכו שאמר הקב"ה ויקחו לי תרומה היינו שיבנה המשכן ועל כן נעקר היצה"ר מלבם דהמשכן שמעורר ישראל לתשובה עי"ז נעקר היצה"ר אשר הקב"ה אומר ואשר הרעותי שבראתי יצה"ר, וזש"ה ויקחו לי תרומה ופירש"י לי לשמי דהתשובה נוגע כביכול עד לשמי שהקב"ה אומר אני הוא שגרמתי להם והוא ע"ד שאמרו חז"ל בחולין דף ס' מפני מה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר לה' אמר הקב"ה הביאו עלי כפרה על שמעטתי את הירח והכי נמי כיון דהתשובה הוא לעורר החרטה למעלה ועל כן יתכן ג"כ לומר הלשון לשמי לשם ה' אני שגרמתי שבראתי יצה"ר:

[כעין זה מבואר ג"כ לעיל] ככל אשר אני מראה אותך וגו' יתבאר עפימ"ש המפורשים ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה שישועתו וחסדו יתב' אינו על אותו זמן בלבד כ"א לכל עת אפי' לאחר זמן אותן הפלאות הם מוכנים ועומדים לא ימושו, ובזה פירש

אמ"ו זללה"ה פ' תצוה ויקחו אליך שמן זית וגו' דהנה גם בעניני רוחניות כן הוא כי אין בנו כח להתחזק לעבודתו ית"ש בתכלית השלימות כראוי אך בזאת אנו נשענים במה שהראשונים פתחו דרכי העבודה ונתקיים מעשיהם לבניהם אחריהם עד סוף כל הדורות, וז"ש ויקחו אליך דייקא היינו במדרגה שלך יקחו שמן זית רומז לחכמה כידוע כדי להעלות נר ע"ד נר ה' נשמת אדם תמיד בכחך זה עד סוף כל הדורות עכ"ד הקדושים עיי"ש, ומבואר דישועה אשר יעשה ה' בזכות הצדיקים גדולים הם כ"כ כי תשאר ברכה מהם לאחר זמן שיושעו מכחם בדבר ישועה ורחמים בטוב עוה"ז וגם ברוחניות יבא ברכה ע"י להאיר לנו בהתחזקות עבודתו ית"ש וז"ש יוסף הצדיק וישלחנו אלקים לפניכם עי"ז שהוא בא לשם בזה יהי' להם ישועה ושארית בארץ היינו בעוה"ז ע"י זכותו וישועתו אשר נעשה לו נסים וטובות וגם להחיות לכם לפליטה גדולה היינו ישועה נצחית דהוא גדולה מזה כיון דהוא ישועה ברוחניות בשפע קדושה לאחר זמן בלי תכלית:

ויתבאר הכתוב ככל אשר אני מראה אות"ך דייקא היינו השראת השכינה אשר בא על ידי משה וכן ת ע ש ו כפירש רש"י לדורות כיון שהשפע שבא ע"י צדיקים הוא תמיד גם לדורות:

ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו' וכן תעשו ופרש"י לדורות, יתבאר ע"ד שכתב בישמ"מ בהקדמה על המדרש זה קרבן אהרן ובניו ר"י אמר חביב קרבנו של אהרן לפני הקב"ה כקרבנו של נשיאים ופי' שם כי באמת אין לך אדם שאין לו שעה שחושק לעשות רצון קונו, והנה אין חסידות כחסידות בתחלתו רק אחר עבור שעה נתקרר וחוזר לקדמותו אבל הבני עליי' כל שעה ושעה כבראשונה ובכל עת נדמה לו שעתה מתחיל לעבוד להש"י וזהו דברי המדרש דהנה קרבן הנשיאים שהוא לחנוכת המזבח בראותם כבוד ה' מלא את המשכן והי' בהתלהבות גדול ולכן הי' חביב מאוד כפי הדביקות והתלהבות שלהם ותנו רבנן שקרבן אהרן אף שהי' בכל יום פעמיים חביב לפני השי"ת כקרבן נשיאים שכן דרך בני עלי' שכל שעה ושעה כשעה ראשונה עכ"ד זצ"ל עיי"ש:

וזש"ה ועשו לי מקדש ופרש"י לשמי בית קדושה ושכנתי בתוכם כיון שבכל לב ובכל מאודם נדבו רוחם להקמת המשכן ועל גודל התלהבותם השרה הקב"ה שכינתו במעשה ידינו בתוכינו וככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן היינו בהשראת השכינה בתוכה משום שהי' אז בהתלהבות רשפי אש שלהבת יה כן תעשו לדורות כן תראו לעשות אשר לא ימיש עמודי אש ועננ' ה' גם לדורות עולם ובמה אשר אם זיקי האש

תמיד לא תכבה מכם בהתלהבות גדול לעבודת השי"ת ובזה תהי' שכינתו חופף עלינו כל הימים:

א"י עפימ"ש בייט"ל כי ע"י שהכהנים ירומו המובחר והראשית שבו למעלה כולה בתר רישא גרירה ונקל להבעלים להעלות גם הנשאר בדבר ההוא לשורשן באכילתן ועפי"ז פי' אאמוזלל"ה משה"כ דבר אל בני ישראל היינו לאותן אשר בני ישראל יכונה שהוא מורה על מדריגה גבוה ויקחו לי תרומה כפי' רש"י לי לשמי ור"ל ע"י שהם יקחו בתחלה התרומה ויעלו אותו בכוונה רצוי' רק לשמו עי"ז מאת כל איש אשר ידבנו לבו היינו עי"כ כל או"א אפילו הפשוטות בעם יוכלו לאכול ולשתות בכוונה רצוי' רק לשמו ית' עכ"ד הקדושים, והנה אמרו חכז"ל ביבמות (דף צ"ו) מ"ד אגורה באהליך עולמים וכי אפשר לו לאדם לדור בב' עולמות אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע י"ר שיאמרו דבר שמועה מפיו בעוה"ז דא"ר יוחנן משום רשב"י כל ת"ח שאומרים שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר עכ"ל הגמ' היוצא מזה דאם אומרים שמועה מפי ת"ח עי"ז הם חיים וקיימים אתנו לעולם ושפתותיהם מרחשין בקבר בתורת ה' תמימה וממילא כמו המה אשר עסקם בעבודת השי"ת הי' בכוונה עצומה רק לשמו ית' כמו כן מכחם יפעל בנו לעשות הכל לרצון לפני ה' ית"ש כיון שגם הם שפתותיו דובבת בקבר והראשית שלהם הוא ויעלו הכל ביחד למעלה בגבהי מרומים וע"כ אמר הכתוב וכן תעשו לדורות ר"ל כמו אשר עשו בחייהם לי לשמי ופעלו במעשיהם הטובים אשר כל איש ידבנו לבו לעשות הכל לפני ה' כמו כן יעשו לדורות להלהיב לבות ישראל בכוונה רצוי' לשם ה' ע"י הראשית אשר הי' מכחם ובזה נשרש נטע נאמן בתוך לבות בני ישראל לדורות עולם ע"י שאומרים שמועה מפיהם או איזה הנהגה טובה אשר נחלנו מאבותינו:

א"י ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו' בהקדם לבאר דברי הגמ' במ"ק (דף כ"ד) לאו סבר לה מר אין אבילות בשבת א"ל הכי א"ר יוחנן דברים שבצנעה נוהג עיי"ש והנה לא איתפרש הטעם מדוע בצנעה נוהג אבלות בשבת והא זה היום עשה ה' להתענג בו במנוחה ושמחה וכל עצב בו לא יהי' וגם מה חילוק בפרהסיא או בצנעה הא דבר האסור אפי' בחדרי חדרים אסור, ונראה לענ"ד עפי"ד הגמ' במס' תענית דף ח' א"ר יהושע בן לוי כל השמח ביסורין מביא ישועה לעולם שנא' בהם עולם תושע ופי' במהרש"א שם שמצדיק עליו הדין לקבל יסורין ונושע ע"י שיתמרקו כל עונותיו בעוה"ז עיי"ש וא"כ משמע מזה דים לשמוח ביסורין משום דיתמרקו עונותיו, והנה איתא ביומא דף פ"ו כתיב מכסה פשעיו לא יצליח וכתיב אשרי נשוא פשע כסוי חטאה ומשני לא קשיא כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם היינו דבחטא שאינו

מפורסם לא יגלה חטאו עיי"ש, ולפי"ז י"ל דמשו"ה בפרהסיא אינו נוהג אבילות בשבת כיון דהוא יום של שמחה משו"ה א"צ לנהוג בו אבילות ואף גם כדי לשמוח ביסורים משו"ז ג"כ אין לנהוג אבילות בשבת כיון דהשמחה הוא משום שיתמרקו עונותיו ואין לפרסם חטאיו בפרהסיא אבל בצנעה נוהג אבילות בשבת כיון דמזה ג"כ יוכל להתעורר שמחה ע"י שיזכור להצדיק עליו את הדין ויתמרקו עונותיו דהא בינו לבין קונו אם יסתר איש במסתרים מחויב להתודות על אשר חטא על נפשו, ויתבאר בזה דברי הכתוב דהנה בחורבן בית המקדש תבנה ותכונן ב"ב מצינו ג"כ שחס רחמנא עלן ושפך חמתו על עצים ואבנים כדי להציל אותנו:

וזש"ה ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן היינו הבה"מ שהוא נעתק מהמשכן שעשה משה במדבר כמ"ש בסה"ק והוא עתה חרב בעוה"ר וזה הי' להטיב לנו למחוק את חטאתינו ואמר הכתוב וכן תעשו לדורות עולם להאמין אשר מאתו ית"ש לא תצא הרעות כי אם הכל עשה ה' להטיב לברואיו וה' יראנו חסדים טובים מגולים עדי נכון יהי' הר ה' בראש הרים בב"א:

א"י ככל אשר אני מראה אותך וגו' עפי"ד הגמ' ברכות (דף ו') כל הקובע מקום לתפלתו א' אברהם בעזרו דכתיב וישכם אברהם בבקר אל המקום וגו' וכתב הצל"ח שם כי כשאדם מתפלל במקום קונה שם השראת קדושה ומועיל להתקבל תפלתו שמתפלל שם עיי"ש, ובזה פרשתי הכ' וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף וכבר דרשו חז"ל עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרחה שמשו של צדיק זה ולכן יש לומר דהנה מצינו שהצדיקים לאחר פטירתן מן העולם הם מתפללין כדאיתא בב"מ (דף פ"ה) דאמר אליו אדאוקמינא לאברהם ומצלי וכן ליצחק וכן ליעקב עיי"ש וא"כ י"ל דאחר פטירתן הם באים להתפלל במקום שהתפללו שם בחיים חיותן בעוה"ז כיון שהמקום כבר קנה קדושה להשראת שכינתו ומועיל במקום ההוא שכבר התפלל להתקבל תפלתו וזש"ה וזרח השמש ובא השמש היינו כי גם לאחר שבא השמש ר"ל לאחר פטירתו וזרח השמש אותו הצדיק בעצמו הוא בא לאחר פטירתו לזה העולם ואמר הטעם ואל מקומו שואף היינו משום כבודי שעמד שם בתחלה בחיים להתפלל הוא בא שמה להתפלל כדי שיתקבל תפלתו:

וזש"ה ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן היינו השראת השכינה שהי' במשכן ע"י מרע"ה שהורד שכינתו שם ע"י מעשיו ותפלותיו בעד כללות ישראל וכן תעשו כפרש"י לדורות ר"ל גם לאחר פטירתו יהי' שם בתבנית הזה שהמקום ההוא יקנה איכות קדושה ושארית לנצח גם לדורות עולם: אמנה תצוה ואתה תצוה את בנ"י וגו'

יתבאר עפ"י דברי הגמ' שבת (דף כ"ב) מחוץ לפרוכת העדות מאי עדות עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל, ביאור הדבר עפימ"ש חז"ל גמ' ב"ב (דף כ"ה) הרוצה שיחכים ידרים וכו' וסימנך מנורה בדרום מבואר מזה דהמנורה רומזת להשפעת חכמה והשגת התורה עי' באלשיך וביש"מ והנה אמרו חז"ל (סנהדרין צ"ג) בדוד שכתב גבי' וה' עמו ודרשו מלמד שהלכה כמותו, חזינן דמי שזכה להשראת השכינה מעיינותיו פתוחות לפניו בהשגת התורה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וז"ש בגמ' דמנורה עדות הוא שהשכינה שורה בישראל כיון שע"י המנורה בא יבא שפע החכמה והיא רק מהשפעת אלקי ממעל והרי זה בא ללמד אשר ה' אתם ושכינה שורה עליהם ובזה יזכו להשגת התורה הבא ע"י המנורה, והנה אמרו בסוטה (כ"א) אם יש לה זכות תולה ואמרו שם זכות דמאי אילימא זכות התורה הא אינה מצווה ועושה היא דנשים פטורות מת"ת [וכיון דאינה מצווה אין שכרה גדול כ"כ] אלא זכות דמצוה מי מגינא כולה האי הא תניא כו' כי נר מצוה ותורה אור תלה הכ' את המצוה בנר ואת התורה באור לומר לך מה נר אינה מאירה אלא לפי שעה כך מצוה אינה מאירה אלא לפי שעה ואת התורה באור לומר לך מה אור מאיר לעולם אף תורה מאיר לעולם א"ר יוסף וכו' עיי"ש ונמצא דזכות התורה דוקא אם הוא מצווה ועושה מגינא ומצלא ומאיר לעולם:

וזש"ה ואתה תצוה את בנ"י וגו' תצוה דייקא כיון שהם ע"ז מצווים ועושה ויקחו אליך שמן זית הרומז להשפעת החכמה ע"י המנורה ע"כ להעלות נר תמיד באופן כזה הזכות דתורה מאירה בתמידית כר"ש בגמ' הנ"ל דזכות דתורה דוקא אם הוא מצווה ועושה מאיר ומגין הזכות לעולם:

א"י ואתה תצוה וגו' עפימ"ש הר"מ אלשיך בפי' שני כתובים בתהלים גמול על עבדך אחיה ואשמרה וגו' גל עיני ואביטה נפלאות כי הנה ב' העולמות עוה"ז ועוה"ב יש בכל אחד חדא למעליותא שאין בחבירו דעוה"ז הוא עולם המעשה לעשות מצות ומע"ט וכמו"ש התקן עצמך בפרוזדור ולא כן בעוה"ב עבד חפשי מאדוניו, ועוה"ב אית בי' מעליותא כי שם יזכו הצדיקים להשיג סודות ותעלומות חכמות תורפינו הקדושה משא"כ בעוה"ז מחמת מסך חומה המבדיל, ודוד המע"ה רצה לזכות ב' מעלות טובות הנ"ל כאחד יחדיו יהיו תמים על ראשו לזה בקש גמול וגו' אחי' בעוה"ז ואשמרה וגו' היינו קיום המצות ועכ"ז גם מזה אל תנח ידי להשיג הסודות כמו בעוה"ב וזהו גל עיני וגו' נפלאות היינו הדברים המכוסים בנסתרם עכ"ד הרמ"א ז"ל, והנה אמרו במס' חגיגה עה"פ יומם יצוה ה' חסדו כל העוסק בתורה בעוה"ז שדומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעוה"ב שהוא דומה ליום ע"ש, ובזה מפרש בס' נועם מגדים כוונת הפ'

ויעש א' את שני המאורות הגדולים הכוונה על שני חלקי התורה אור הנסתרות לה' א' והנגלות ואמר את המאור הגדול דהוא הנסתר ויקרא גדול מצד מהותו כמ"ש חז"ל דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויית דאביי ורבא לממשלת היום עיקר שליטתו וממשלתו הוא ביום בעוה"ב שדומה ליום אז יזכה הצדיק לעיקר סתרי תורתו ואת המאור הקטן הוא חלק הנגלה דבריו של קטן לממשלת הלילה בעוה"ז שהוא דומה ללילה יזכה בו עכ"ד עיי"ש:

וזש"ה ואתה תצוה וגו' ויקחו אליך דהנה משה רבינו ע"ה שהי' מחציו ולמעלה א' משולל מהגשם והחומר כי גם בעוה"ז קיים כל המצות כתיקונן זכה ג"כ להבין ולהשכיל בסתרי התורה על רגל אחד והגשם לא עצרוהו דגם גופו נעשה אור בהיר ואח"כ לצוות את בכ"י ויקחו אליך דייקא כפי מדתך שגם בעוה"ז גופך נזדכך ועבד את ה' בכל הכוונת שמן הרומז להתורה והחכמה ז"ך דייקא כתית למאור בלי חומר וגשם להעלות נר תמיד ר"ל אשר גם בעוה"ז תעלה את מעשיך למאור הגדול לעבוד את השי"ת בלי שום תערובות דבר זר ובהשגה נפלאה העולה למעלה כאשר כן יהי' לעת"ל דהוא נר תמיד לא תכבה וכן בעוה"ז אשר נחי' תהי' כן עסקינו בתורה המאור הגדול אור תורה בלי שום חומריות רק זך יזהיר כאור השמש ובהשגה שלימה והיינו מערב עד בקר יערוך אותו וגו' בעוה"ז שדומה לערב עוד קודם שנגיע לבקר שהוא עוה"ב שדומה לבקר:

כתית למאור וגו' עי' בבעה"ט כתית רמז ה"י ת"כ שנים הי' נוהג הדלקת המנורה וצ"ב למה רמז זה במנורה דייקא:

ונראה עפי"מ שהביא במדרש בשעה שבקש הקב"ה להחריב את ביהמ"ק אמר כל זמן שאני בתוכו אין העכו"ם נוגעין בו אסלק שכינתי ממנו ואעלה על מכוני הראשון הה"ד אלך ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני הביאו הפר"ד בדרוש כ"ד עיי"ש, והנה כבר הבאתי לעיל הגמ' דמנורה סי' לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל, וז"ש ת"י ת"כ שנים הי' נוהג הדלקת הנרות ולכן כ"ז שהי' מדליקין הנרות הי' השכינה שורה בביהמ"ק ולא יכלו האויבים לנגוע בביהמ"ק:

ואפשר עד"ז אמרו חז"ל חייב אדם לבסומי בפורי' עפימ"ש אאזצ"ל בישמח משה פ' שמיני בדברי הגמ' עירובין ס"ד דאמר רב נחמן אנא עד לא שתינא רביעית יין לא צלילא דעתאי והוא דלענין שכל אנושי יין טורדו אבל ביין של שמחה של מצוה עלול לרוה"ק סוד ה' ליראיו כמו"ש שם (דף ס"ה) יין בגימ' שבעים סוד גימ' שבעים, וכן מבואר שם בעובדא דר"ג שהשתמש ברוה"ק עיי"ש והנה להורות הנס שלא שלטו בנו האויבים ע"כ

חייב אדם לבסומי בפורי' ביין שמחה של מצוה המסוגל לרוה"ק והיינו השראת השכינה דאז אין אומה ולשון יכולה לשלוט בנו כ"ז ששכינתו בתוכנו:
ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בנ"י וגו' במדרש כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע למשה א"ל הקב"ה תורה שלי הי' ונתתי' לך ונתקררה דעתו של משה:
ונ"ל דהנה בעקרים (מ"ד פ' ל"ו) חקר בענין שכר ועונש אם הדין נותן שיהי' שניהם זמני לפי ערך העושה והעובד שהוא בעל תכלית או לפי ערך הנעבד ית' שהוא בלתי ב"ת והרי שנינו שהעונש עפ"י הרוב זמני משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש ולפעמים הוא נצחי כמ"ש בר"ה על קצת רשעים שנדונים לדורי דורות וכן בשכר על הרוב נצחי שנאמר לעולם ירשו ארץ ולפעמים זמני כמ"ש משלם לשונאיו והעלה כי שוה"ד נותן שיהי' השכר זמני לפי ערך העובד והקב"ה רב חסד ומשלם לעושי רצונו שכר נצחי ובעונש להיפך עיי"ש:
ובספר ייט"ל מאא"ז זצוקלה"ה מביא בשם מורו זלה"ה (פ' פנחס) לפימ"ש חז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה אבל מחשבה רעה אינו מצרף למעשה, ולפי"ז מי שאינו עובד רק במעשה שכרו בגבול ותכלית בעוה"ז אבל מי שעובד את ה' במעשה ובמחשבה זכה ובלב תמים ורצונו לעבוד את בוראו במס"ב רוחו ונשמתו בשביל קדושתו למסור עצמו ואת זרעו אחריו ע"ע בשביל שיתקדש שמו ית' וחושק ומתאוה בלב ונפש לעבוד את בוראו בעבודה שאין לה סוף ותכלית עדי עד אלא שהגוף שהוא ב"ת והגשם יעצרהו לכן ה' החוקר לב וצופה ומביט מחשבתו הטובה מעלה עליו כאלו עשהו ממש עכ"ד ודפח"ח, וז"ש פנחס בן אלעזר וגו' בקנאו את קנאתי בתוכ"ם דייקא הרי לך גודל המס"נ כמבואר בגמ' ומדרש ולכן אמר הנני (בבחי' מה שאני אין סוף) נותן לו את בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם (הרי שכר עדי עד) תחת אשר קנא לא' שהוא אין סוף וכו' עכ"ד וצ"ל עיי"ש, ועי' עוד בייט"ל שם בעובדא דאהרן שאמר מוטב יתלה הסרחון בי ולא בהם ופי' המפורשים עפ"י הגמ' כי בפר כהן המשיח נאמר פרוכת הקודש ובפר העלם דבר של צבור לא נאמר הקודש כי אם רובן חטאו קדושתו מסתלקת וע"כ מוטב יתלה הסרחון בי ולא בהם ויאבד ח"ו הוא ונפשו בעשותו זאת ולא יסתלק קדושתו ית' ועל כיו"ב נאמר ואהבת את ד' כו' ובכל נפשך נפש ממש כדאיתא בתקוזה"ק עיי"ש:
ועפי"ז נראה לי לפרש הפ' ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך (שמסר נפשו בשביל קדושתו ית') ואת בניו אתו שיהי' לו שכר בלתי תכלית עדי עד בזה דגם בניו הם כהני ומשיחי ד' עד אין סוף, מתוך בנ"י עי"ז שאמר יתלה הסרחון בי ולא על בנ"י כדי שלא

יסלק קדושתו ית' כנ"ל, והנה אמרו במדרש בשעה שעשו את העגל אמר משה כך אמרת אנכי ד' אלקיך אלקיכם לא נאמר וכו', ובזה ביארתי הכתוב ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת היינו מה שכתוב בתורה וידבר א' אל משה אנכי ד' אלקיך דמשמע שנאמר רק למשה לי צוית ולא להם כאמור במדרש הנ"ל:

ועפי"ז יתבאר כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בנ"י הרע למשה מדוע ולמה לא נתקבל גם תפלתו כמו שנתקבל לפני הקב"ה מ"ש אהרן יתלה וכו' ולא בהם וע"ז אמר לו הקב"ה תורה שלי היתה ונתתיה לך דייקא ר"ל דגם מה שאמרת אשר רק לך צויתי ולא להם נתקבל לרצון לפני בעד מליצת ישראל לטוב להם כל הימים: זה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי במד"ר הה"ד לעולם ד' דברך נצב בשמים א"ת בשמים אלא כשמים כשם שכגזרת ונעשה שמים ויעמידם לעד לעולם אף דיבור שדברת לקדש את אהרן ובניו קיים לעולם שנאמר והי' לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם למה כך כן יהי' דברי אשר יצא מפי ולכך נאמר וזה הדבר עכ"ל מדרש רבה וצ"ב:

ונ"ל עפימ"ש בס' ליקוטי אמרים שער היחוד והאמונה בשם הבעש"ט ז"ל לפ' הפ' לעולם ד' דברך נצב בשמים, כי דברך שאמרת יהי רקיע בתוך המים וגו' ותיבת אלו הן נצבות ועומדת לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים להחיותם וכו' כי אלו הי' האותיות מסתלקים כרגע ח"ו וחוזרת למקומן הי' כל השמים אין ואפס והי' כלא הי' כלל וכמו קודם מאמר יהי' רקיע עייש באורך, ועפי"ז נ"ל לפרש הכתובים לא תשא את שם ד"א לשוא זכור את יום השבת לקדשו כי ששת ימים עשה ד' וגו' בהקדם מ"ש באוה"ח פרשת בראשית בששת ימי המעשה נברא גוף העולם ולא הי' בו כח להתקיים רק ע"י ששבת ד' ביום השביעי הקנה בו נפש למען יעמוד ימים רבים, וז"ש כי ששת ימים כלומר שיעמוד רק ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת וינפש הקנה בו בחי' נפש להתקיים עדי עד, וז"ש כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו הוי כאלו נעשה שותף להקב"ה במע"ב שמי ששומר שבת כהלכתו הוא סיבה לקיום העולם ובזה נעשה שותף עכ"ד האוה"ח:

ובזה יתבאר סמיכת הפ' לא תשא את שם ד"א לשוא כמש"ל לעולם ד' דברך נצב בשמים שלא יהא גורם בנזקין שיבא ח"ו שם א' לשוא כי במה שנתקיים העולם שברא הקב"ה בזה נתקיים ג"כ מאמר ד' בהארץ ומלואה כדברי הבעש"ט הנ"ל אשר דבר אלקינו יקום לעולם בכל הדברים בשמים ובארץ ומלא כל הארץ כבודו וכל העמדת העולמות הוא רק בכח פיו אשר העמידם לעד לעולם ולא יזדעזע העולם ומסיים הכ' זכור את יום השבת

לקדשו כי בזה שנשמור את השבת נעמיד את העולם גם מעתה עד לעולם כי ששת ימים עשה כי רק על ששת ימים עשה ד' את השמים כדברי האוה"ח הנ"ל:
ובזה יתבאר וזה הדבר ר"ל בזה הדיבור של הקב"ה (כמו שפירש"י כי בגלל הדבר הזה יברכך ליתן שכר על הדיבור, וזה דבר השמיטה דיבור של שמיטה) תעשה להם לקדש אותם לכהן לי בזה הדיבור של הקב"ה יתקדשו לי אף לדורות כי הדיבור של הקב"ה יעמוד להם אף לדורות ברית כהונת עולם, וע"ז אמר המדרש הה"ד לעולם ד' דברך נצב בשמים כשם שגזרת ונעשה שמים לעולם בל תמוט וזה הוא משום דיבורו של הקב"ה העומד לעד אף הדיבור שדברת לקדש אהרן ובניו קיים לעולם וכו' ולכך נאמר וזה הדבר והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת כי תשא

כי תשא את ראש בני ישראל וגו' יתבאר עפימ"ש ביש"מ פ' בראשית הלא אם תטיב שאת, כי לפעמים היצה"ר מדיח את האדם מדרך הטוב בהראותו לו שפלותו ופחיתותו כמ"ש בהעקידה (שער ס"ד) מחויב השקפת האדם אל חלק המעולה שבו ולא על חלק הפחות עיי"ש, וזש"ה דלטוב ישא א"ע ויאמר הלא אני חלק אלקי ממעל עכ"ד ז"ל, וזה י"ל דילמדנו הכ' כאן דלפעמים צריך האדם להגביה עצמו היינו לעבודת השי"ת אל יאמר מי אנכי לבא עד הלום לעסוק בתורת ה' כי אם יביט אל מקור מחצבתו נצר גזעי מעשי ידי הקב"ה להתפאר נפשו אשר הוא חלק אלקי ממעל:
וז"ש כי תשא את ראש בנ"י היינו לפעמים כי יתנשא א"ע לצורך גבוה וע"כ צוה הקב"ה לתת רק מחצית השקל כי במדת גאות לבש אל ישתמש רק בחלק המחצה במה שצריך לו אך בלתי לה' לבדו אבל זולת זה הרחק ממך בחי' הנז':
כי אות הוא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדישכם, אפ"ל עפי"מ שכתבתי בפ' בראשית דהנה ידוע דתשובה צריך התעוררותא דלתתא האדם צריך להתחיל מעט בתשובה ואח"כ הקב"ה עוזרו אמנם בשבת מעורר אותנו בתשובה בלי התעוררותא דלתתא והוא עפימ"ש ביע"ד דבעשי"ת כיון שהוא עת וזמן תחילת בריאת עולם דלא הי' עובדא דלתתא כמו שאה"כ ואדם אין לעבוד את האדמה ע"כ מעורר אותנו בתשובה כעין מעשה בראשית וזמן קא גרם, והנה הבאתי לעיל את דברי אוה"ח כי בכל יום השבת קודש נברא העולם מחדש ואין בהעולם כח להתקיים כ"א ששת ימים כמ"ש כי ששת ימים וגו' וע"כ האומר ויכלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וממילא הוי כמו בעשי"ת א"צ להתעוררותא דלתתא ע"כ, וזש"כ כי אות הוא ביני וביניכם ר"ל ע"י

יום השבת אנו נעשים כשותפים כביכול במע"ב וע"כ השבת הוא האות בין קוב"ה ובין ישראל וא"כ לדעת כי אני ד' מקדישכם כיון שאנחנו כשותפים במע"ב ע"י מה שנברא העולם בכל פעם מחדש ביום השבת וע"כ כיון דהוי כהתחלת בריאת עולם ע"כ אני ד' מקדישכם בשפע קודש הבאה ממעל בלי התעוררת דלתתא כמו בעשי"ת דהי"ת מעורר אותנו בלי אתעררותא דלתתא ושמרו בנ"י את השבת לעשות את השבת, כפל הלשון לעשות את השבת ל"ל, ויתבאר ג"כ מה שאמרו חז"ל (שבת קי"ח) אלמלי שמרו ישראל שני שבתות מיד היו נגאלין שנאמר אשר ישמרו את שבתותי, והביאותים אל הר קדשי, הטעם אמאי ב' שבתות דייקא:

ונראה עפימ"ש דמתחלה צריך האדם להיות סור מרע שלא לעשות מכל הדברים לא טובים המפסידים בעבודת השי"ת כדי שלא יהי' זורע אל הקוצים ח"ו ואח"כ יוכל לקיים ועשה טוב לעשות המצוה בשלימות וצריך להכין בעצמי מקום טהור ופנוי להחזקת הקדושה לטהר לבבו מכל שמץ, ועי' מ"ש בפ' משפטים, ולפי"ז י"ל דאע"ג דשמירת שבת טוב ומועיל דאם נשמור את השבת מיד הי' נגאלים מ"מ הא לכל מצוה מקודם צריך לטהר עצמו כנ"ל וא"כ גם קודם השבת צריך לטהר עצמו מכל עונותיו כדי שיוכל לשמור את השבת בקדושה וטהרה והנה אמרו חז"ל כל השומר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו, ועיין בטו"ז ריש הלכ' שבת, וי"ל דמשו"ה צריך שני שבתות כדי שיהי' שבת ראשונה מועיל למחילת עונותיו וטהר גברא ואח"כ יהי' כלי מוכן וראוי לקבל שבת הבאה ולשמור אותו כהלכתו וע"כ אמרו בדיוק אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלין:

וז"ש הכ' ושמרו בנ"י את השבת היינו שבת ראשונה ומועיל לו למחילת עונותיו כדי לעשות את השבת כהלכתו דאם יטהר עצמו בשבת הראשון אזי ראוי ומוכן שיהי' נחשב לפניו ית"ש מה שישמור אח"כ את השבת: ביני ובין בנ"י אות הוא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש, פרש"י וינפש כתרגומו ונח וכל לשון נופש היא לשון נפש שמשיב נפשו ונשימתו וכו', אפשר לרמז עפימ"ש האלשיך פ' פנחס, ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם, דמאחר שאמר ונתתי משכני מה הוצרך לומר ולא תגעל וגו' אבל הענין היא עפ"י מאמרם ז"ל והוא במדרש שוחר וב עה"פ כל הנשמה תהלל יה, וז"ל נפשו של אדם עילות ויורדות תמיד לצאת ממנו שמשתוקקת לשוב אל שרשה הוא השכינה אלא שרואות שמלא כל הארץ כבודו חוזרת, וזה ונתתי משכני בתוככם בתוך לבבכם ועי"ז ולא תגעל נפשי אתכם שהנשמה תרצה לשבת בגוף עכ"ד:

ובזה נ"ל לפרש הגמ' מנחות (דף צ"ט) ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו תורה ניתנה בארבעים יום ונשמה נוצרה בארבעים יום כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת וכו' והנה אמרו ז"ל מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה הרי דהשראת השכינה היא רק במקום תורה ור' אמי ור' אסי לא הוי מצלי אלא במקום דהוי גרסי ג"כ מטעם הנ"ל כי שם עיקר השראת השכינה במקום שיושבים ועוסקים בתורה וע"כ אמרו בגמ' כל המשמר את תורתו וגורם להשכינה שישכון דירתו ומשכן כבודו בעוה"ז כי אין להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה וע"כ נשמתו משתמרת והנשמה תנוח בהגוף כיון שרואות את הקב"ה שוכן אתה, וידוע אשר שבת קודש מורה לנו באצבע שהקב"ה משרה שכינתו בתוכינו וכי עם בנ"י בנים למקום וכל האומות נתונים נתונים המה תחת המערכה ומשפט הכוכבים ואותנו לקח ה' לו לעם וע"כ אף כי מהטבע והמערכה יום השבת מורה על העצב ותוגה מאין פנות אל המנוחה וישראל שמחים עלי גיל כי הם רק תח"י הי"ת לבדו (עיין בפר"ד דרך הערבה וביע"ד באורך ביאור דבר זה):

וז"ש וביום השביעי שבת וינפש ופרש"י לשון נופש שמשיב נפשו ונשימתו ר"ל שהקב"ה משרה שכינתו בתוך בנ"י ע"י השבת משיב נשמתו שהנשמה רואה את הקב"ה וחוזרת ונוחה בגוף כנ"ל:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת ויקהל

ויקהל משה וגו' להבין למה נאמרה פרשה זו בהקהל עפימ"ש א"ז זלה"ה ביש"מ פ' חקת ותורף הדברים שמצינו כמה דברים שהם בעצמותן חריפים ומרים כמו מלח ותבלין ועם דברים אחרים הם טובים וכ"כ נמצא בבנ"א שבעצמותן נראים דלתי יפים אבל בכלליות כלך יפה אף נעים וע"כ לעולם אל יוציא עצמו מן הכלל עד"ש בתוך עמי אנכי יושבת והקב"ה משגיח על כלל ישראל ולא בפרטן עכ"ד ועיין בייט"ל פ' בלק:

ובזה יש לפרש הגמ' (יומא כ"ב) ר' יונתן רמי כתיב והי' מספר בנ"י כחול הים וכתיב אשר לא ימד ולא יספר ל"ק כאן בזמן שעושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושין רצונו של מקום, והקושי' ידוע האיך יתכן לומר דבזמן שעושין רצונו של מקום לא ימד ולא יספר והא בכל עת יכול להיות שיהיו עושים רצונו של מקום וא"כ האיך ברגע אחד יתרבו כ"כ עד אשר לא יספר מרוב וכי יולד גוי בפעם אחת, ולהנ"ל י"ל דה"פ דאם לא ימד ולא יספר היינו דאם לא יספר כל אחד לבדו ויראה את ישראל בכללן ולא בפרטן וע"כ עי"ז נקראים עושים רש"מ דהא בכללות הם טובים אבל אם יהי' מספר בנ"י היינו

דאם נחשוב כאו"א בפני עצמו כדרך המונים שכל אחד יש לו מספר לבדו אז ח"ו הם מקרי אין עושין רש"מ דהא על כל אחד אם יהי' לבדו יוכל לראות חסרונו ומי יאמר זכיתי לבי וכו' ואין אדם צדיק בארץ וגו':

ועם זה יתבאר ויקהל משה וגו' דהנה בא כאן לצוות את ישראל שיעשו משכן להשראת שכינת עוזו בתוך בנ"י וזה מורה אשר ראויים הם לכך ואין בהם חטא כמ"ש להלן אלה פקודי המשכן משכן העדות ופרש"י עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם ולכן ויקהל משה את כל עדת בנ"י משום דבאופן זה הם ראויים להשראת השכינה אם הם בהקהל ואז בכללות כולם נאה אף יאה וראוי שתשרה שכינה:

ויקהל משה את כל עדת בנ"י ויאמר אליהם אלה הדברים וגו', א) להבין למה נאמר מצות שבת בהקהל כל העדה, ב) להבין פירש רש"י הקדים אזהרת שבת למלאכת המשכן לומר שאינו דוחה שבת וכבר הקשו ע"ז האיך ס"ד דמלאכת המשכן ידחה שבת הא אין עשה דוחה ל"ת ועשה, ג) אומרו ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קודש דקשה ששת ימים ליל דסגי לומר ביום השביעי וגו' שבת וגו', ד) אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם קשה הלשון הול"ל שלא לעשות דהא מצות שבת הוא אזהרה על שביתת המלאכה: ויתבאר לדעתי דהנה נחלקו הרמב"ם ורבינו ירוחם בכל שאר מצות שבתורה חוץ מהג' דברים דהדין בהו דיעבור ואל יהרג אם אדם רשאי להחמיר על עצמו דהרמב"ם סובר דאינו רשאי ומתחייב בנפשו ורבינו ירוחם וסייעתו שוברים דרשאי להחמיר על עצמו, אמנם מבואר ברמ"א וש"ך שם דאם הוא אדם גדול חסיד וי"ש כ"ע מודו דרשאי למסור עצמו על קדוה"ש אפי' על מצוה קלה, וביש"מ פ' תשא כתב דלכאורה יש להפליא וכי בשביל שהוא חסיד וי"ש ישתנה דינו הלא כתיב וחי בהם, ונראה דהאי וחי בהם יש לפרש בשני פנים הא' כפי' רז"ל ולא שימות בהם ב' שכל חיותו יהי' בהם שיהי' כל עשיותיו ועסקיו רק בתורה ומצות וזולתם לא יהי' לו חיות בעולם וכ"כ יהי' דבוק ונתעצם עם התורה ועבודה עד שאם ירצו להעבירו על אחת ממצות ה' יופסק חיותו וא"כ לפי"ז היא ההיפך דרשאי למסור עצמו דהנה ידוע דהתורה נתנה לפי מדרגת של כאו"א וא"כ אצלה ההמונים אשר כל עסקם בעניני עוה"ז פירוש הפ' הנ"ל כפשוטו ולא שימות בהם כפי' הגמ' אמנם אצל הצדיקים הדבוקים בו ית"ש תמיד ועיקר חייתם הוא רק בתוה"ק באלו יתכן פי' הפ' וחי בהם כפי' הב' הנ"ל ומחייבים למסור נפשם על כל דבר פשע כי הם חיותם ממש עכ"ד:

ובזה נ"ל ליתן טעם בהא דאמרי' עשה דוחה ל"ת אעפ"י דלכאורה נראה דעשה קילא לי' לאינשי דהא על ל"ת יש עונש במלקות ארבעים ועל מ"ע לא מענשין ולהנ"ל ניחא דא"כ הוא דעיקר החיות החיות של איש רק לקיים מצות השי"ת ולעובדו עבודה תמה וא"כ זה שמקיים המ"ע עוסק בפועל ממש בעבודת השי"ת וע"ז נברא ובא לעולם הזה אבל אם יניח המ"ע ויקיים הל"ת דהיינו שלא לעשות כלל אף שיקיים הל"ת אבל עכ"ז הא בזה לא עביד כלל שלא עשה שום דבר לנחת רוח להבוב"ה וכמה בטלני איכא בשוקי ע"כ יותר טוב לקיים המ"ע וידחה הל"ת לעבור עלי' אף שעל ל"ת מענשין עכ"ז לא איכפת לי' בזה כיון דעיקר חיותו במה שמקיים מצות הבוב"ה דהא רשאי למסור נפשו ג"כ אם עיקר חיותו תלוי רק במצות ה' ומכש"כ לקבל עליו עונש בהעברת הל"ת כדי שיוכל לקיים המ"ע אשר בזה יעשה נח"ר להבוב"ה והבן:

ולפי"ז י"ל דבר חדש דהנה בשבת גם המ"ע היא בשוא"ת לשבות ממלאכה ע"כ ידחה מלאכת המשכן שהוא מ"ע בקום ועשה את השבת שהוא ל"ת ועשה כיון דבשבת גם במ"ע לא יקיים ציוי הבוב"ה בקום ועשה ולא יעשה שום מעשה ובמלאכת המשכן יקיים רצון הבוב"ה בעשי' ממש והסברא נותנת לכאורה דמלאכת המשכן ידחה שבת אף שהוא ל"ת ועשה, והנה עכ"ז השביתה בשבת מיקרי קום ועשה כיון דבששת ימי המעשה עובד עבודתו ואינו פועל בטל ממלאכה רק קוצר בשעת קצירה וחורש בשעת חרישה וכדומה וביום השביעי ישבות בחריש ובקציר וכאלו כל מלאכתו עשי' הרי דשביתת ממלאכה היא רק בלתי לה' לבדו לשמור את השבת ולא משום דכבר השלים מלאכתו וע"כ מקרי שמירת שבת קיום מצוה בקום ועשה (וכמבואר בקידושין ל"ט ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושי מצוה כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול הימנו וה"נ כיון שבששת ימים עבד עבודתו וביום ש"ק נח הרי הוא כאלו עשה מצוה בקו"ע ומשו"ז אין עשה דמשכן דוחה את השבת שהיא ל"ת ועשה:

וזש"ה ויקהל משה את כל עדת בנ"י ובתיבת בנ"י רומז לאלו האנשים אשר הם במדרגה היותר גבוה שכל עסקם רק בתורה ומצוה והסברא נותנת לגבי' דעשה במקדש שהוא בקיום המצוה בעשי' תדחה את השבת שהיא בשוא"ת וכמו שביארנו בטעם עשה דוחה ל"ת דלא איכפת לי' בעונש הל"ת כיון שעכ"פ יקיימו המ"ע וע"כ אער הכ' כיון דששת ימים יעשה מלאכה והטבע בכל ימות השבוע כך הוא דלא ישבות וע"כ ביום השביעי היא לכם קודש שבתון לה' דייקא ר"ל השביתה היא רק לה' ומקרי בקו"ע כנ"ל וע"כ אין עשה דמקדש דוחה לא תעשה דשבת והבן:

א"י עפימ"ש בס' תפל"מ תהלים ס"ב דידוע דהתשובה המעולה להעלותו אל הקדושה הוא רק בתשובה מאהבה רק לשם ה' ובזה כעשה מזדונות זכיות והנה זה דבר קשה מאוד ליחיד משא"כ צבור אל כביר לא ימאס ודוקא כשיש אחדות ביניהם דזולת זה לא יתכן דהיא היפך מדתו ית"ש ויובן בזה אך הבל וגו' שעושין כל השנה במאזנים היינו בחודש תשרי צריך לעלות המה מהבל היינו אותן שנעשו מההבל וזה לא יתכן כ"א יחד בצבור באחדות הגמורה עכ"ד ז"ל:

והנה בשבת מצינו דהשומר שבת מוחלין לו וא"כ שמירת שבת מסוגל מאוד לתשובה ועי' טו"ז באו"ח סי' רמ"ב ובודאי דכ"ז דוקא אם הוא דוקא לשם ה' אז הוא מעלה הכל להקדושה כמו בתשובה מאהבת ה' דהכל מעלין לעשות עבירות כזכיות אבל אם עוד לא יטהר רעיוניו אז פשיטא דלא מעלה ארוכה כ"כ בשבת להפוך לזכות אכן כשיש אחדות בין בנ"י אז נפעל ע"י שמירת שבת אף במי שאינו זוכה להבין ולהשכיל כיצד צריך לשמור את השבת רק בלתי לה' ובכוונה רצוי' כראוי וכנכון, עכ"ז בהקהל וע"י אחדות בישראל אל כביר לא ימאס ויקבלנו ע"י השבת בתשובה שלימה להפוך מהעבירות לזכיות:

וזש"ה ויקהל משה את כל עדת בנ"י כנסם יחד להורות ע"ז דע"י השבת אם יהי' כולם בהקהל שיהי' ביניהם אחדות ע"י כן אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות הכוונה על כל התורה דע"י השבת מוחלין להם הכל והעבירות שעברו עליהם עד עתה יהי' נחשבים למצות ה' לעשות אתם ואמר שבת שבתון לה' כיון דהשביתה צריך להיות רק לשם ה' ובהקהל הוא נחשב כאלו כיוונו בה ברעותא דלבא היותר נכון לשם ה' והבן:

א"י עפימ"ש בספר ליקוטי אמרים שער היחוד והאמונה בשם הבעש"ט ז"ל לפ' הכ' לעולם ה' דברך נצב בשמים כי דברך שאמרת יהי רקיע בתוך המים וגו' תיבות אלו נצבות ועומדת לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים להחיותם וכו' כי אלו הי' האותיות מסתלקים כרגע ח"ו וחוזרות למקומן הי' כל השמים אין ואפס והי' בלא הי' כלל וכמו קודם שאמר יהי רקיע עיי"ש באורך, ועפי"ז פירשתי סמיכת הכתובים לא תשא את שם ד"א לשוא זכור את יום השבת לקדשו וגו' כי ששת ימים עשה ד' וגו' עפימ"ש באוה"ח פרשת בראשית בששת ימי המעשה נברא גוף העולם ולא הי' בו כח להתקיים רק ע"י ששבת ה' ביום השביעי הקנה בו נפש למען יעמוד ימים רבים, וז"ש כי ששת ימים כלומר שיעמוד רק ששת ימים עשה ה' וביום השביעי שבת וינפש הקנה בו נפש להתקיים עדי עד עכ"ד האוה"ח, וז"ש לא תשא את שם ד"א לשוא ר"ל שלא יהא גורם בנזקין שיבא א' לשוא כי במה אשר העולם עומד וקיים בזה נצב לעד מאמרו

בהארץ ומלואה ודבר אלקינו יקום לעולם וכל העמדת העולמות הוא רק במאמרו אשר ברא והכל הוא שמותיו של הקב"ה ואח"כ זכור את יום השבת לקדשו כי בזה שנשמור את השבת נעמיד את העולם לעד כי ששת ימים עשה ה' כלומר רק על ששת ימים יש קיום לעולם וע"כ תזהרו בשבת להחזיק את המאמרות שבהם נברא העולם (עי' בפ' תשא) וי"ל בזה דברי הגמ' שבועות דף ל"ט כל העולם נדעזע בשעה שאמר הקב"ה לא תשא, הכוונה להזהיר בזה לשמור את דברי הקב"ה שבהם נברא העולם והן הן קיום העולם ע"י שלא יבא ח"ו לשוא וע"כ כל העולם נזדעזע בשעה שאמר לא תשא שהרי בזה תלוי ועומד חיותן וקיומו מכל העולם:

ועם זה ית' דברי הכתוב אלה הדברים ר"ל הדברים משמת ימי בראשית שברא אלקים בהן את העולם צוה ה' לעשות אותם שיהי' קיימים ונעשים שלא יהא לשוא ומפרש הכ' ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קודש ר"ל עי"ז שנשמור את יום השביעי קודש לה' ותקנה העולם נפש חדש להתקיים לעד בזה נפעול אשר דברות קודש מאמר פיו של הקב"ה יתקיים כדי עמידת העולמות, וזה שפרש"י הקדים אזהרת שבת למלאכת המשכן לומר שאין דוחה שבת דסד"א כיון דמלאכת המשכן הוא כדי להשרות שכינתו בתוכינו ע"כ תדחה שבת דהוא מורה על השראת שכינה כנ"ל וקיום העולם כמו המשכן שמורה על השראת השכינה ואפשר גם בזה היא כדי קיום העולם וע"כ בא להזהיר שאינו דוחה שבת והבן:

ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קדש שבת שבתון לה', יל"ד אומרו אלה הדברים ל"ל עוד יל"ד כיון דעל השביתה בא להזהיר למה אמר צוה ה' לעשות הלא ציווי השביתה הוא שלא לעשות, גם אומרו ששת ימים תעשה מלאכה בלשון ציווי הוא משולל הבנה וביותר צ"ל אומרו תעשה דמשמע ע"י אחרים, גם למה אמר שבת שבתון לה' צ"ב, והנ"ל עפימ"ש במפורשים בביאור הכתוב אך את שבתותי תשמורו הכוונה שישמרו את השבת אף מהדיבור ואמירה שלא לדבר דברי חול בש"ק כשם שנאמר בשבת בראשית ר"ל כאשר כן שבת צור העולמים ביום השביעי מכל מלאכתו אשר ברא בששת ימי המעשה שמי השמים וארץ וימים תבל ומלואה והכל יצר ועשה רק בדיבור ובמאמרות נברא העולם הרי מזה דגם הדיבור יחשב למעשה כמאה"כ בדבר ה' שמים נעשו כן האדם צריך לעשות את יום השביעי קודש לשבות גם בדיבור שלא ידבר דבר האסור וזהו אך את שבתותי תשמרו ר"ל שבת לד' אף מדיבור ג"כ תשמרו כי כל זה יחשב למלאכה ומעשה שבת עכ"ד:

וזש"ה אלה הדברים ר"ל הרי אלו באזהרה אשר גם הדברים שידבר האדם צוה ה' לעשות אותם ר"ל גם הם יחשבו לעשי' ממש ואסור בהם בשבת, ששת ימים תעשה מלאכה ר"ל גם אם תעשה מלאכה בששת ימי המעשה ע"י אחרים עפ"י דיבורך ולא תעבוד בעצמך כ"א ע"י שלוחך עכ"ז גם מזה ביום השביעי תנח ידך ויהי' לך קודש כי שבת שבתון לה' צריך אתה לשבות ממלאכה כאשר שבת אל מכל המעשים ושביתתו הי' רק מדיבור וא"כ גם אתה צריך לעשות כן לעצור את עצמך ביום השבת מהדיבור ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי וגו' בילקוט (תשא רמז שצ"א) כתוב אחד אומר ששת ימים תעשה מלאכה וכתוב אחד אומר ששת ימים תעבוד, אלא כשישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים עיי"ש, ויל"ד למה אצל שמירת שבת ילמדנו הכ' אשר כשישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית ע"י אחרים:

ונראה עפי"ד הרמ"א באו"ח סי' ר"צ דב"ב שאינם עוסקים בתורה כל ימי השבוע יעסקו יותר בתורה בשבת ות"ח אשר יעסקו בתורה כל ימי השבוע ימשיכו בעונג אכילה ושתי' שהרי מתענגין בלימודם כל ימי השבוע עיי"ש, ובזה יל"פ משאה"כ וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד דהנה מבואר במס' ברכות פ' כ"מ דבעושה רש"מ מלאכתו נעשית ע"י אחרים, וזהו מקרי קדוש ה' כי הוא המקדש עתותיו לשמים ואינו מבלה מעשיו וימיו בהבלי עוה"ז וא"כ מי שהוא קדוש ה' יכול לענג את השבת בעונג אכילה ושתי' אבל ב"ב העוסקים בכל השבוע במלאכתן צריכים לעסוק בתורה ביום השבת, וזש"ה וקראת לשבת עונג היינו באכילה ושתי' לקדוש ה' מכובד כיון שאינו עוסק בכל השבוע במלאכה ונעשה ע"י אחרים ע"כ הוא יקרא לשבת עונג באכילה ושתי', וזה ירמוז בקרא ששת ימים תעשה מלאכה ע"י אחרים דאם עושים רש"מ מלאכתן נעשית ע"י אחרים ושייך זה הכא לענין שבת דייקא דיש נפק"מ לענין עונג שבת אשר חילוק יש בין בעלי בתים ובין הת"ח כמבואר ברמ"א הנ"ל:

ראו קרא ד' בשם בצלאל ובגמ' בצלאל על שם חכמתו נקרא בשעה שאמר הקב"ה למשה לך אמור לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן וכו' א"ל שמא בצל אל היית וידעת אמר רב יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ שנאמר וימלא וגו' בחכמה ובתבונה ובדעת וכו' עיי"ש, ויל"ד למה הפך משה ממה שאמר לו הקב"ה וגם לשון בצל אל היית צ"ב, וגם יל"ד למה הי' צריך בצלאל לצרף לענין עשיית המשכן אותיות שנבראו בהן שמים וארץ וכמו דמשמע שם בגמ':

ונראה עפ"י המדרש ה' צלך מה הצל כשהוא שוחק הצל שוחק כנגדו וכשהוא בוכה הצל בוכה כנגדו כך הקב"ה כבי' צל, ומבואר בקדו"ל בשם הבעש"ט דהכוונה הוא כאשר

הוא באתעררותא דלתתא ככה איתער לעילא, והנה ביע"ד דרוש א' כתב דהנה בתשובה כן הדבר דצריך להתעוררת דלתתא והאדם צריך לעשות מעט בתשובה ואח"כ הקב"ה עוזר לו כאמרם ז"ל הבא לטהר מסייעין אותו, אמנם בעשי"ת בעת ההוא שהי' בריאת העולם בלי עובדא דלהתא גם הקב"ה מעורר אותנו בתשובה בלי התעוררת דלתתא כעין מעשה בראשית רק אדרבה הוא נמצא מקודם לעורר לבנו בתשובה עכ"ד:

ולפי"ז י"ל במשכן וכלים כן הוא דהכלים הם הצינורים שיבא בהם השפעה לישראל וכמו שאמרו חז"ל דמשלחן בא עושר ומהמנורה השפעת החכמה וכמו כן בכל הכלים שבמקדש הם רומזים להשפעת רב טוב לישראל והיינו ע"י המשכן שרומז להשראת השכינה כאמור ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וע"י השראת השכינה על הכלים יכולים הכלים לקבל ההשפעה ולכן הי' סבור משה דקודם צריך לעשות הכלים שיהי' מוכנים לקבל וזהו בבחי' אתעררותא דלתתא להכין עצמו במה לקבל השפעת הטובה ואח"כ המשכן היינו השראת השכינה שנתעורר ע"י התעררותא דלתתא שיבא השראת השכינה וזהו אח"כ התעררותא דלעילא אבל הקב"ה אמר למשה לעשות קודם המשכן ואח"כ הכלים עפי"ד הגמ' מגלה (דף י') דביום השמיני של מלאים היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ, ומבואר דקדושת המשכן ועבודתו היתה בבחי' בריאת שמים וארץ וע"כ דכל עבודתו הי' כעין זה דהתעררות דלעילא נמצא לנו מקודם שנתעורר מעצמינו וא"כ יש לעשות מקודם המשכן ואח"כ הכלים ויתבאר בזה דמשה אמר לבצלאל בצל אל היית היינו כיון דכל העולם מתנהג שהם בבחי' ה' צלך דהקב"ה הוא בבחי' צל ולכן אמר לו משה שיעשה הכלים ואח"כ המשכן כדי שיהי' בבחי' צל דמשמע דהתעוררת בנו מקודם מלמטה וע"ז אמר בגמ' יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ ולכן ראה וידע דגם המשכן היא בזה הבחינה כמו בתחלת הבריאה כמו"ש בגמ' הנ"ל וע"כ אמר לעשות תחלה המשכן ואח"כ הכלים כמו שהי' בעת הבריאה שהי' קודם התעוררת ממעל וכן במשכן הי עד"ז והבן:

ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב ופירש"י עם הנשים וסמוכין עליהם, יש לפ' עפי"ד הגמ' גיטין דף כ"ב במשנה הכל כשרין לכתוב את הגט אפי' חרש שוטה וקטן ופריך בגמ' והא לאו בני דעה נינהו פרש"י ולא ידעו לכתוב לשמה אמר ר"ה שהי' גדול עומד על גביו עיי"ש ומשמע דאם עומד מי שיודע לכוין לשמה אצל מי שאינו יודע לכוין אהני כוונת העומד ע"ג לגבי דאידך שאינו יודע לכוין לשמה עיין במפרשים שם, וי"ל דמשו"ה באו האנשים על הנשים כיון שהנשים לא ידעו לכוין לשמה להבאת המשכן כמו האנשים וכל אנשים שבמקרא לשון חשיבות כמו שפרש"י בפ' שלח וע"כ באו

האנשים על הנשים ופרש"י וסמוכין עליהם היינו שהיו עומדים על גביהם ואמר הכ' כל נדיב לב ר"ל עי"ז גם הנשים היו נדיבי לב במחשבה בלב לשמה כמו האנשים כיון שהאנשים כוונו לשמה ע"כ הוי כאלו גם הנשים כוונו לשמה:

והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה והותר, עי' באוה"ח שהקשה דהיא ב' דברים הפכים אם דים אינו הותר ואם הותר אינו דים ועוד לא הי' צ"ל אלא שהי' יותר ותי' דים ל"ל ועוד כל הכ' מיותר שהרי אמר למעלה מרבים העם להביא מידי העבודה, ונראה עפימ"ש הרמב"ם והעקרים ז"ל במאמר רחב"ע אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, דהיינו שבכל מצוה ומצוה יושג השלימות והמציא השי"ת מיני שלימות רבים כדי שלא יעדר מן כל אדם אם ירצה וע"כ הרבה להם תורה ומצות בכדי שאף אם יאבד אחת ושתים מהמצות ח"ו יוכל עכ"פ להשיג שלימות מהמצוה אחרת, וזש"ה והמלאכה היתה דים לכל המלאכה ר"ל אשר בנ"י כן עשו והביאו תרומת המשכן באופן היותר מועיל להם וכבר השיגו שלימותן בזו המצוה לבד וע"כ הי' דים לכל המלאכה לעשות אותה ואומרו והותר ירמוז למ"ש החת"ס בהקדמתו לפרש הפ' והותירך ד' לטובה בפרי בטנך עפי"ד הרמב"ם שכתב לבנו אשרי מי שחתמו ימיו במהרה ואלו השרידים אשר ד' קורא וכבר השלימו נפשותם בימי נעוריהם ואריכות ימים של אלו אינו לטובת עצמן רק לטובת זרעם ותלמידיהם אשר גם הם יציקו מים על ידם, וזש"ה יקימך ד' לו לעם קדוש וגו' בתכלית השלימות בעצמותן ועכ"ז והותירך ה' לטובה בפרי בטנך כלומר בעבור פרי בטנך עכ"ד:

וזש"ה אע"ג שהי' דים לכל המלאכה דכבר השיגו השלימות ועכ"ז והותר הותירם ד' לטובת הכלל למען ילמדו מהם ועי"כ גם תלמידיהם וצאצאיהם ישלימו נפשותם והבן פ ק ו ד י אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה וגו' ופי' בבעה"ט עדות לישראל שהשכינה שורה בישראל, ויש להבין מהו העדות, ב) למה השמיענו שהי' עפ"י משה וכי עד עתה לא ידענו שהכל נעשה עפ"י משה, ובזהר ר"י פתח מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך וגו' מה רב טובך דא הוא אור וכו', יתבאר עפימ"ש א"ז זלה"ה ביש"מ פ' שמות עה"פ ותרא אותו כי טוב וגו' פרש"י כשנולד נתמלא הבית כלו אורה, ותוכן דבריו שם דהשראת השכינה לא יתכן רק במי שאין בו תערובות רע רק כלו טוב והנה בכל יש תערובות ע"י חטא הקדום רק מי שמתקן עצמו כמו אברהם אבינו ע"ה שהפכו לטוב, והנה איתא בספרים דאורה בה"א היינו אור השכינה, וז"ש ותרא אותו כי טוב הוא דייקא שאין בו תערובות מפני שלא הי' כלול בחטא הקדום ומפרשין רז"ל מהיכן ראתה שנתמלא הבית כלו אורה היינו אור השכינה וזה לא יתכן רק בכולו טוב עכ"ד

ז"ל, ועם זה י"ל דמשו"ה הקים משה בעצמו את המשכן כיון שהי' השראת השכינה במשכן וזה לא יתכן רק בכלו טוב כמשה וע"כ הוא בעצמו הי' צריך לעסוק בהקמת המשכן כדי שתשרה שכינה במעשה ידיו, וזש"ה אשר פקד על פי משה דכל עבודת המשכן הי' ע"פ משה וזהו עדות שהשכינה שורה בישראל וראוי שתשרה שכינה על ידו ויתבאר בזה דברי הזהר ר"י פתח מה רב טובך במשרע"ה שנקרא טוב והיינו שהוא כלו טוב ודא הוא אור היינו אור השכינה אשר יזכה לזה רק מי שהוא כלו טוב:

אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה ופרש"י משכן משכן שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהם, ובבעה"ט עדות שהשכינה שורה בישראל, ויש להבין למה זה לחשבון המשכן, גם צ"ל הכי לא ידענו ע"ע שהכל נעשה על פי משה וגם דהול"ל על ידי משה:

ונראה עפימ"ש המפו' הטעם שהכה משה את הסלע עפי"ד הגמ' ב"מ פ"ו מה שאמר א"א יוקח נא מעט מים ע"י שליח שילם הקב"ה לבניו ע"י שליח ואם הי' משה מדבר אל הסלע הי' נעשה ע"י הקב"ה כי השכינה מדברת מתוך גרונו אך מה שנענש היינו מפני שכעס ואמר שמעו נא המורים וכל הכועס שכינה מסתלקת ממנו א"כ שוב הי' לו לדבר והבן עכ"ד, והנה ידוע מהמדרש הובא בפר"ד דרוש ח' אלמלי הי' משה רבינו נכנס לא"י לא הי' נחרב ביהמ"ק א"כ לפי"ז כל החורבן בתי מקדשות היא מסיבת החטא מי מריבה כי עי"ז לא נכנס משרע"ה לא"י, והנה תיבת פקד הוא מלשון חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש, וזש"ה אלה פקודי המשכן משכן שעתיד להפקד ולחרוב ולהתמשכן אשר פקד (נחרב) על פי משה משום שלא דבר אל הסלע בפיו רק הכה את הסלע, וז"ש בבעה"ט עדות היא שהשכינה שורה בישראל שמשה המשיך השכינה למטה והי' מדברת מתוך גרונו והסלע הי' צריך ליתן מימיו רק ע"י שליח דייקא כנ"ל והבן:

א"י משה"כ עפ"י משה עפימ"ש א"ז זצ"ל בתפל"מ מ"ה לפ' הכ' רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך דהנה תקנו לומר לשם יחוד כמ"ש הג' מו"ה זרח ז"ל שזה תקנה שלא יחטפו הס"א המצות דקיי"ל מצות צריכות כוונה ואפי' למ"ד א"צ כוונה אם אומר בפי' שאינו רוצה לצאת אינו יוצא כמבואר בר"ן וע"כ אומרים אנו עושים מצוה זו רק לשם יחוד קוב"ה ואם ח"ו עונות גרמו לבלי לגרום יחוד אינו רוצה לצאת כלל וממילא אין להם מה לחטוף עכ"ד, וז"ש רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך כלו' באופן ש שיגיע מעשי לממ"ה ולא לזולת עכדה"ק ז"ל והנה כתיב המשכן משכן פרש"י שנתמשכן בעוניתיהם של ישראל והיינו שחטפו המצות על ידי העונות שגרמו כל אלה ונתמשכן עי"ז אבל משרע"ה רחש לבו דבר טוב שלא ישלטו העונות וקדשו לשם ה' כמאה"כ

ועשו לי מקדש לי לשמי שאמר בפירוש בפיו שנעשה רק לשם יחוד קוב"ה, ובזה לא יהי' להם שליטה וז"ש עפ"י משה שהזמינה וקדשה בפה רק לשם ה' ולא לזולת וזר אל יתערב בנו כ"א בלתי לה' לבדו והבן:

סליק ספר שמות בעזה"י ויקרא א' זעירא, מאהל מועד לאמר פרש"י צא אמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמו וכו' וקשה מהו דברי כבושין הא אדרבה הוא דברי גדולה שלא זכה משה לדבר עם השכינה כי אם בשביל ישראל, ונראה ע"ד שפירשו המפורשי' אלו קרבנו לפני הר סני ולא נתן לנו את התורה דיינו וקשה דאם לא הי' ניתן לנו התורה מה לנו במה שקרבנו אל הר סני, ופי' עפ"י אמרם ז"ל דכשבאו ישראל להר סני פסקה זוהמתן היינו שנטהרו ונזדככו אבריהם וגידיהם שהשיגו מעצמם כל התורה כולה עד שלא נתנה כמו שמצינו באברהם אבינו ע"ה שקיים כל התורה עד שלא ניתנה משום שכל אבר וגיד שלו הי' מושך עצמו לעשות המצוה המוטלת עליו לעשות עכ"ד ז"ל, ובזה יש לפרש מה שאמרו ישראל נעשה ונשמע וכבר הקשו דמהראוי הי' להקדים נשמע לנעשה דאי אפשר לעשות בלתי אם שמע תחלה ולהנ"ל י"ל כיון דכבר השיגו כל התורה אצל הר סני גם קודם ששמעו תורת ד' מפי משה מפי הגבורה ולכן הי' יכולים לקיים התורה קודם השמיעה ולכן הקדימו נעשה לנשמע והא דהקב"ה נתן לנו התורה כיון שהי' צפוי הכל והמגיד מראשית אחרית ידע את אשר יעשה וסופם יהי' ברשת זו יהא נלכדים בחטא העגל אשר חזרו בזה למומם ועור בשרם ילבשו "עור תחת "אור ונתגשמו כאשר בתחלה ולא השיגו עוד מעצמם אור יקרות התורה ולכן נחוץ הי' לצוות עליהם את התורה כדי שידעו דרך ישכון אור איך ובמה לזכות את נפשו ולהשלים את שלימותו וידוע אשר חטא הדור מזיק למעלה גם בשורש היינו בראש הדור אשר שפעת (י-17) קודש ממעל יורד אל העם דרך הצינורות היינו ע"י זקני העם הם המדברים המקבלים ממקום גבוה להאציל מן הרוח קדשם אל כל אחד ואחד מישראל כפי חלקו בתורתו שורשו וקודש מחצבתו, וזה שפירש רש"י אמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי ר"ל בשביל אשר חטאו הם בנפשותם הכה שורש אשר התורה הי' נדבר גם למשה מה אשר קודם מזה השיג משה מעצמו כל התורה כמו האבות ולכן הוא דברי כבושין שהי' צריך לשמוע את דברי התורה לידע מה לעשות והיינו שכתב א' זעירא ג"כ לרמז ע"ז על שהי' קטן משה בעיני עצמו מה שהי' צריך לקרוא אליו לקבל את התורה ולא הבין מעצמו:

ובזה יש לפרש המדרש ויקרא אל משה הה"ד ברכו ד' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו בישראל שעמדו על הר סני הכתוב מדבר שהקדימו עשיי' לשמיעה

ויאמרו נעשה ונשמע וכו' לכך נאמר ויקרא אל משה עכ"ד היינו דהמדרש בא לבאר מהו דברי הכבושין שאמר להם משה דהא אדרבה דברי גדולה הוא שזכו ישראל אשר בשבילם נדבר להם עם משה וע"כ אמר המדרש שגדולה יותר אם הי' מבינים התורה מעצמם וכמו שמצינו במעמד הר סני שהקדימו נעשה לנשמע מפני שידעו מה לעשות אף בלי השמועה והבינו מעצמם כל התורה:

א"י לבאר דברי המדרש עפי"ד הטו"ז באו"ח סי' א' סק"ב לפרש דברי הטור אני מעורר השחר ואין השחר מעורר אותי דקשה סיפא ל"ל וכתב שם שיש ב' מיני התעוררת תחלה מתעורר מלמטה ואח"כ בא עליו התעוררת העליון לסייע לו וע"ז שיבח שיבח דוד א"ע שהי' במעלה כ"כ שהתעוררת שלו מלמטה אין צריך לסיוע התעוררת שלמעלה וע"כ אמר אני מעורר את השחר ומעלה הזאת אינו אלא לדוד וכיוצא בו עכ"ד ז"ל, ובזה י"ל דישראל אמרו והקדימו נעשה לנשמע ר"ל שקבלו עליהם אשר התעוררת שלהם יבא עליהם מעצמם מלמטה תחלה ואח"כ יבא עליהם התעוררת העליון לסייע להם מלמעלה והיינו שאמרו נעשה מעצמינו תחלה בהתעוררות דלתתא ואח"כ ונשמע התעוררת העליון, והנה כן כתוב כאן ויקרא אל משה וכתבו המפורש' הטעם שנכתב א' זעירא כי מרע"ה מצד ענותנותו לא רצה לכתוב אלא ויקר והשי"ת צוה לו לכתוב ויקרא לכן כתוב א' זעירא עיי"ש, והחילוק מבואר דהלשון ויקר משמע שבא הנבואה רק דרך מקרה בלי הכנה מעצמו ע"י התעוררת דלמטה אבל במשה רבינו ע"ה כתיב ויקרא בא' כי בא אליו הנבואה מצד קדושתו ורוממת הכנתו והיינו ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מצד עצמותו וכמו שפי' בכלי יקר וירא ה' אליו באלני ממרא, אשר עשה משה לנפשו ע"י התערורתא דלמטה תחלה שיהא ראוי לנבואה וע"כ אמר המדרש הה"ד ברכו ד' וגו' עושי דברו תחלה שהתעוררתם מלמטה תחלה ואח"כ לשמוע בקול דברו ההתעוררת מלמעלה ומדבר בישראל שהקדימו נעשה תחלה מצד עצמם ואח"כ ונשמע מלמעלה ההתעוררת ע"י סיוע רצון עליון:

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מעד, ופרש"י ויקרא לשון חבה ויל"ד למה דוקא בפ' הקרבנות השתמש בלשון חבה גם מאהל מעד ל"ל, בהקדם לפרש מענינו דיומא פ' החדש ור"ח החדש הזה לכם ראש חדשים ראשין הוא לכם וגו' ודקדקו לכם שתי פעמים ל"ל גם מה שנאמר בפייט החדש אשר ישועות בו מקיפות למה בחדש הזה מסוגל יותר לישועות, וי"ל דהנה בר"ה (דף י') ר"א אומר בתשרי נברא העולם ור' יהושע אומר בניסן נברא העולם ואיתא בשם האר"י ז"ל דאו"א דברי א"ח דר"א אומר בתשרי נברא העולם הכוונה על בחי' עיבור של העולם שהי' בהעלם ובכח ור"י אומר בניסן נברא העולם

הכוונה על בחי' הלידה שנתהו' העולם בגלוי ובפועל בחדש השביעי להריון כי יולדת לשבעה יולדת למקוטעין וזהו סוד היום הרת עולם לשון הרה והריון עייש"ה והנה אמרו חז"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים שיתף מדה"ר למדה"ד ונמצא דמחשבה הי' על מדה"ד ובמעשה כשנברא העולם בפועל הי' במדה"ר ולכן י"ל דמשו"ה בתשרי נידון העולם ומלך במשפט יעמיד ארץ הכל לפי מעשיו וספרי חיים וכו' פתוחין לפניו כיון דבעת ההוא כן הזמן גרמא בעת בריאת העולם במחשבה שעלה לברוא במדה"ד שיהא הכל נידון לפניו בדין ובאמת אבל בניסן שנברא העולם במעשה וראה שאין העולם מתקיים ושיתף מדה"ר על כן בניסן הוא החדש אשר ישועות בו מקיפות כיון שנתעורר הזמן שיתנהג העולם במדה"ר, וזש"ה החדש הזה לכם ראש חדשים היינו לנו בעיני האדם חדש הזה הוא ראש חדשים כיון שהיום נברא העולם בפועל והכל יודעין שנברא העולם כי מה שהי' עד עתה בהעלם בבחי' עיבור לא הי' נראה ולא נמלא כי אם בכח וע"כ רק עתה הוא ראש חדשים ואמר הכתוב דמשו"ז ראשון הוא לכם וכמו שמצינו במקום אחר שדרשו חכז"ל לכם לכל צרכיכם כיון שעתה הוא ראש חדשים שנברא העולם בפועל ובמעשה שמתנהג העולם במדה"ר וא"כ הוא לנו לכל צרכינו כן יתנהג עמנו השי"ת במדה"ר ובפרט בחדש הזה אשר נתעורר מדה זו בעולם, ויתבאר ג"כ דמשו"ה באחד לחדש ניסן הוקם המשכן כיון דמהמשכן משם בא שפע ברכות לבית ישראל ע"י השראת השכינה וכמו שנאמר בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך וע"כ האי יומא הוא דקגרים באחד בניסן שהי' בריאת העולם בפועל ונתעורר מדת הרחמים בעולם שיבא לנו ברכות ע"י השראת השכינה בתוכינו ולכן הי' העת ההוא מסוגל להקמת המשכן:

והנה ענין הקרבנות הוא ע"י מדה"ר וכמ"ש חז"ל דמדה"ד אמרה דלא מהני קרבן וכמו שפירשו זובח לא' יחרם היינו אם אומר שמדה"ד שהוא א' מזה בא הזבח לא מהני לי' כלום בלתי לה' היינו שהקרבן הוא משם ה' שהוא רחמים וע"כ אמר כאן הכ' ויקרא אל משה לשון חבה כיון שהוא בא ללמד כאן מעשה הקרבנות דהוא ממדה"ר ולכן הודיענו הכתוב שהוא לשון חבה ר"ל ממדה"ר מה דמהני הקרבן שיתכפר ונרצה לו ואמר מאהל מעד לאמיר וכנ"ל דממשכן ששם היא השראת שכינתו ית"ש וכל הברכות וע"כ משם הודיענו מאהל מועד את מעשה הקרבנות דהוא ממדה"ר והרצון:

ויקרא אל משה וידבר אליו ה' ופירש"י קריאה לשון חבה וקשה הא וידבר משמע לשון קשה והאיך יתכן בקר ריאה של חבה דיבור לשון קשה ונראה ע"פ המבואר בייט"ל בשם ק"י במה שאמרו חז"ל הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה כי לפי ערכו ומעלתו

דבר קל נחשב לחטא וכ"כ ברשעים להיפך כי שוקלין זכיותן לפי ערך רשעתן וז"ש טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים משחוק שמשחק עם הרשעים הענין כי הכעס המעורר ח"ו קטרוג על הצדיקים איננו בלתי אם הזכירו מקודם יקר ערכו ומעלותיו הטובים ולהיפך בשחוק שמשחק עם הרשעים אינני בלתי אם הזכירו מקודם גודל רשעו ומעשיו הפחותים עכ"ד ויש לפרש בזה הכתוב בפ' יתרו כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל ופירש"י כה תאמר אמירה לשון רכה ותגיד דברים קשים כגידין וי"ל דהא ידוע דבית יעקב היינו הפשוטים בעם וע"כ להם יאמר לשון רכה דהא לאיש שפל ופחות מזכירין לו זכיותיו ותגיד לשון קשה כגידין לבנ"י היינו להחשובים וטובים שבהם ואמר לשון קשה כי הקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה וזש"ה ויקרא אל משה לשון חבה אבל מ"מ הי' למשה לשון דיבור היינו קשה דהא מתוך שבחו מדקדק עמו יותר:

עוד י"ל גם לפרש המדרש ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע וגו' בישראל שעמדו על הר סיני הכתוב מדבר שהקדימו עשי' לשמיעה ואמרו נעשה ונשמע, ויש להבין השייכות להכא:

ונראה דהנה לכאורה יש להבין במה אשר נתן לנו ה' תורת אמת כדי שבזה נבא לתכלית השלימות לקדש אברינו להיותינו עבד נאמן לה' וא"כ זהו במצות עשה אשר בהם נעסוק ונעשנה ביגיעה ושקידה רבה אבל במצות ל"ת איך נבוא בזה לשלימות הא בשב ואל תעשה מה רבותא הא גם בלא"ה אם לא בא עבירה לידו לא יעשה וכמה בטלני איכא בשוקא ואם משום המחשבה והקבלה בלב הא זהו נוכל לקיים בכל מ"ע בכל עת וזמן ומה צורך עוד להרבות בל"ת לזכות את ישראל, ונראה עפ"ד עבודת ישראל בפ' בחקתי שהעובד מאהבה צריך שיהי' לו יראה המגביל ומצמצם האהבה דאלולי היראה יוכל להתקרב אליו ית' מרוב אהבה עד כלות הנפש:

וז"ש והתהלכתי בתוככם ופירש"י יכיל לא תראו ממני וח"ו יגיעו עד כלות הנפש ת"ל והייתי לכם לא' שממני האימה והיראה המגביל עכ"ד ועי' מ"ש בפ' נח והנה ידוע דמ"ע הוא מדת אהבה ומקור הרחמים וע"כ על המצות עשה מגיע שכר עליהן ואם יעבור לא יענש כי אם בעידן ריתחא כמבואר במנחות אבל בל"ת בעשותו ענוש יענש ובאזהרתם אינו מבואר שכרן על משמרתם והיינו משום דל"ת בא מסיטרא דדינא והוא מדת היראה, ודבר זה מבואר בזוה"ק ובתקו"ז ע"ש ולפ"ז י"ל דמשו"ה בחסדו אשר צוה ה' אותנו לעבדה ולשמרה היינו המ"ע, וגם המל"ת משום דמ"ע לבד הוא מדת אהבה וכיון דהאהבה הוא בלתי מוגבל בקרבתם לפני ה' וצריך לזה גם מדת היראה המצמצם האהבה ע"כ מתורתו תלמדני גם ל"ת כדי שנקנה בזה מדת היראה ומבין שניהם נוכל לעבוד את

ה' תמיד ביראה המגביל האהבה ויתבאר בזה כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבנ"י וקשה הא אמירה לשון רכה ותגיד הוא לשון קשה כגידין כפירש"י שם וי"ל דהתורה משמעינן דרך העבודה דהאמירה הוא לשון אהבה וכיון דהאהבה יוכל להגיע עד כלות הנפש ע"כ אמר לשון היראה ג"כ דברים קשין כגידין כדי אשר היראה יצמצם האהבה:

והנה איתא במפורשים פי' הכתוב נעשה ונשמע דנעשה הוא מ"ע ונשמע הוא ל"ת ולהנ"ל דלזה צריך לעבוד את השי"ת במ"ע וגם בל"ת כדי אשר האהבה יצמצם היראה כדי שנוכל לעבוד את ה' תמיד גם לאח"כ וי"ל דלהכי אסמכי' המדרש הכא ויקרא אל משה וידבר אליו וקשה כנ"ל הא קריאה לשון חבה ודבור הוא לשון קשה וי"ל דאע"ג דקרא ה' למשה בלשון חבה והראה לו אותות האהבה והיינו משום שהי' עובד את השי"ת במדת אהבה והאהבה חזרה אליו בבחי' אני לדודי ודודי לי ועכ"ז דבר אליו בלשון קשה כדי שתהא האהבה מוגבלת לעבוד את ה' בלי נזק והיראה מצמצם הנפש בגוף וזה חיינו ואורך ימינו לעולם וע"כ אמרו במדרש דישראל הקדימו נעשה לנשמע דקבלו עליהם האהבה בהשתתפות היראה וזהו שלימות האדם לעבוד את ה' בדחילו ורחימו: ויקרא אל משה וגו' מאהל מועד לאמור ופירש"י לא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי וקשה אמאי הוא דברי כבושין דהא אדרבה הוא דברי גדולה גם הטעם למה כתיב ויקרא א' זעירא ונראה עפימ"ש אא"ז זצוק"ל בייט"ל פ' נח לפרש דברי הרמ"א או"ח סי' א' שויתי ה' לנגדי תמיד זה כלל גדול בתורה וכו' עד כשישים האדם אל לבו שהמלך ממ"ה עומד עליו ורואה במעשיו וכו' מיד יגיע אליו היראה והכנעה ובושתו ממנו תמיד וצריך לבאר איך מזה יגיע אליו ההכנעה ופי' עפי"ד הרמב"ם במורה שכתוב דטעות דור אנוש הי' שאין כבוד להשי"ת שיעבדוהו בני אדם קרוצי חומר וע"כ מסר משטרו והנהגת עוה"ז למערכת השמים וכל צבאם כי אין כבודו להשגיח בתחתונים ואולם עפרא לפומי' כי בבל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותי' מכח גודל ענותנותו משגיח גם בארץ הלזו והנה אמרו חז"ל לדבקה בו הדבק במידותיו מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' וא"כ כמו שהקב"ה שהוא עניו להשגיח על מעשה בני אדם כ"כ צריך האדם להיות שפל בעיניו כמדתו של הקב"ה והן הן דברי הרמ"א כשמשים על לבו שהקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו וזה הוא מכח ענותנותו יתעלה שמשגיח במעשי ב"א ורוצה בעבודתם וע"כ מגיע אליו מזה הכנעה ר"ל להדביק במדותיו מה הוא עניו אף אתה תהא עניו עכ"ד ז"ל וז"ש ויקרא אל משה מה שקרא ה' אל משה וראה מזה אשר ה' משגיח בתחתונים ואף כי גדול ה' ומהולל מאוד עכ"ז אתה מוצא ענותנותו והרי זה בא ללמד מדת ענוה להיות דבוק במדותיו ומזה נתמלא בושה

והכנעה והיינו דכתיב ויקרא א' זעירא שמענין הקריאה נעשה שפל בעיניו והגיע אליו הכנעה וזה שפירש"י צא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי וזה דברי כבושין אם כבודו יתברך מתנהג בענוה ומשגיח בתחתונים מזה יגיע היראה והכנעה ובושתו ממנו תמיד:

דבר אל בכ"י ובמד"ר אמר משה לפני הקב"ה מכל שבעים אומות שיש לך אי אתה מצווה אלא על ישראל אמר לו הקב"ה מפני שהמליכוני על הים ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד ונראה עפימ"ש א"ז זצ"ל בישמח משה בטעם הקרבנות אם אדם חטא בהמה מה חטאה דהעיקר ע"י הקרבן ישים החוטא על לבו מה זה שבשביל שחטאתי ישחט תמורתי בע"ח שלא חטאה ואין עול בכפי' ובודאי אין זה כ"א שצריך להשתעבד הפחות לנכבד ממנו וממנו יקח ללמוד ק"ו מה החי לנגד אדם שלא בראו ולא הוציאו מאין ליש ולא גמלו כל טוב יאבד מן העולם עבורו עאכו"כ האדם לנגד הקב"ה ממ"ה בודאי ראוי להשתעבד הפחות ר"ל האדם לשמו הנכבד ממ"ה הקב"ה עכ"ד ז"ל ונמצא דעיקר הקרבן כדי שיתעורר בזה בתשובה ע"י החשבון השתעבדות פחות לנכבד ובזה פירשתי דברי הגמ' לא מרובכם מכל העמים וגו' אמר הקב"ה חושקני בכם דאפי' בשעה שאני נותן לכם גדולה אתם ממעטים עצמיכם לפני נתתי גדולה לנמרוד המריד את כל העולם עלי נתתי גדולה לפרעה אמר מי ה' אשר אשמע בקולו נתתי גדולה לנ"נ אמר אעלה על במתי עב נתתי גדולה לאברהם אמר ואנכי עפר ואפר וכו' לדוד וכו' למשה ואהרן עיי"ש פי' בשעה שאני נותן לכם גדולה למשול על הקטן מכם ע"י הגדולה בעצמו תקחו לכם מוסר איך האדם מועט לעולם צריך למעט עצמו מלפני הי"ת בק"ו הנ"ל שצריך להשתעבד הפחות לנכבד אבל לא כן באוה"ע שלא באו לחשבון השתעבדות פחות לנכבד וע"כ ע"י הגדולה הגיסו דעתם עוד יותר וז"ש המדרש דבישראל דוקא הם מצווים על הקרבנות כיון שמלכותו ברצון קבלו עליהם על הים ושייך בהם ג"כ הקרבנות לעשות החשבון הנ"ל אבל בשבעים אומות למה לי רוב זבחיהם ואין חפץ לה' בעולותיהם כיון שהם טועים בחשבונם ובטל מהם הקרבנות דהא לא שייך טעם הנ"ל:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה וגו' הלשון מכם צריך ביאור גם להבין ענין הקרבנות מה שנראה דהקתידה תורה להביא מן הבהמה היינו דבר שיש בו רוח חיים, ונראה עפימ"ש באיוב סי' י' עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תשוככנו, וקשה להבין דאם העור ובשר וגידום ועצמות הם רק לבוש והכיסוי א"כ למי ילבישו דהא לפי עין הרואה זה כל האדם מורכב מעור ובשר וכו' ונראה מזה דהכתוב יראינו בזה דעיקר האדם אינו מהגשם הנראה בחוש המישוש רק האדם יקרא על שם תוכו ופנימיותיו

שכל הטמון בקרבו והוא הנפש המשכלת חלק האלקי ממעל כמו שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים ורוח האלקים המשוטט ושולט בתוכיותו הוא האדם ואבריו וגידיו הם רק לבוש ומכסה האדם הוא הנשמה והנה מצינו ג"כ במצות הבוב"ה אשר ציוה ה' לעשותם, דעיקר המצות הולכים אחר כוונת הלב והן הן הדברים שכתב בתורה מה ה' א' שואל מעמך כ"א ליראה ולאהבה היינו שהיא דבר כללי מגיד לאדם כיצד יעשה את כל פקודי ה' שיעלו לרצון לפני ממ"ה הקב"ה, וע"כ אמר הכתוב אם יעשה אותם באהבה ויראה היינו שיכוון בעשיית המצוה שהוא לכבוד ונ"ר להי"ת ואם יחשוב על נפשו מה הוא לו שנעשה כלי שרת לשמש בקדש ואשריו שזכה לעשות נ"ר ליוצריו וח"ו אם להיפך שעשה המצוה רק משפה לחוץ ולא יחשוב לו את ה' בכוונה ורעותא דלבא כראוי וכנכון מה זו עושה וכבר המשילו דבר זו בספה"ק דאם עושה מצוה בלי כוונה הרי כגוף בלי נשמה דמה יתרון להגוף גם אם הוא שלם בכל אבריו ולא נחסר לו מאומה ואין בו שום חסרון בחוץ כ"א חסרון בפנים היינו הנשמה אשר טמון בקרבו שאינו נראה לעין מאומה חסר מהגוף ובזה הוי כחסר כולו ומה קנית כך במצוה ג"כ אף אם עושה כולה ולא מקצתה אם חסר ממנו פנימותו שהיא החיות שבו דהיינו הכוונה כראוי שהיא החיות בהמצוה כמו שהנשמה היא חיות האדם אזי עוד לא יצא ידי חובת הבוב"ה ובזה נראה ליתן טעם מה שציונו הבוב"ה לנפש המטהר מחטאו להביא דווקא תמורת נפשו לכפרתו מן הבהמה אשר בו רוח חיים דהיינו לתקן עי"ז גם המצות אשר עשה בלי חיות וזהו הכוונה כראוי וע"כ יביא לכפרת נפשו שהיא עיקר האדם החיות אשר טמן בקרבו ובזה האדם דומה למצות ה' אשר ברא ע"כ יביא דווקא דבר שיש בו רוח חיים לכפר עניו על העבודה שלא נעשה בפנים היינו בפנימיות וזש"ה אדם כי יקריב מכם ר"ל מכם מתוכיותו על שלא עבד כראוי שחטא שלא כיוון כראוי אם מן הבהמה דבר שיש בו רוח חיים יקריב את קרבנו אז ונרצה לו לכפר על נפשו, וזה שנאמר בהבל שהביא קרבנו מבכורות צאנו מנחה לה' והבל הביא גם הוא ר"ל הו"א בדומה לו דהאדם הוא החיות אשר בו ע"כ הביא מן הצאן את קרבנו שיש בי ג"כ רוח חיים ובזה תכפר עונו וחטאתו יסור ממנו אבל בקין שלא הביא רק מפרי האדמה א"כ אין זה תמורת האדם ודומה לו דהגשם של הקרבן אינו ענין אחד עם האדם רק הפנימיות בנדמה לו בהבהמה וע"כ רצה ה' רק את קרבנו של הבל והבן:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה וגו' הלשון מכם צ"ב גם למה נכתב אדם כי יקריב וגו' דלכאורה די לומר מן הבהמה וגו' ותו לא ונראה דהנה אמרו חז"ל כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה ולכאורה לפי"ז אמר יאמר כלום מה הפסדנו במה שאין

לנו כהן בעבודתו להקריב קרבנותינו דהא גם באמירה בעלמא אם נעסוק בתורת עולה הרי הוא כאלו הקרבנו העולה אבל יובן עפימ"ש אא"ז זצ"ל ביש"מ פ' אמור דהנה המצות הם תועלת לנו בטבע אף שאין אנו יודעים סיבת התועלת א' הבין דרכה והנה העושה המצוה בפועל ממש בניקל הוא התיקון והיחוד שראוי להיות ע"י מצוה זו אפי' בעשיי' כפשוטו משא"כ כשאין עושה המצוה בפועל רק דוגמא במקומו שזה אין טבע התיקון צריך להיות בטהרה וקדושה נפלאה שיעלה כאלו נעשה בפועל והוא ע"ד משל והנה באאע"ה אם לא הי' בכוונת זכה כ"כ הי' צריך לשחוט את יצחק בנו בפועל ממש אבל מחמת שהי' בכוונה זכה הי' די להיות נשחט תמורו איל וזהו לשון הפייט [ביוצר לר"ה יום ב'] זבח קודש כהוכשר אז בעיניו ר"ל כאשר עמד אברהם בנסיון בלב שלם וכבר הוכשר הזבח ע"י כוונתו הזכה על כן רגל תמורתו איל לפניו וכו' עכ"ד ז"ל עיי"ש ובזה יתבאר הענין דאף דהעוסק בתורת עולה היא כאלו הקריב עולה עכ"ז העוסק בתורת עולה ע"כ היא רק דוגמא והתורה אינו בעצם בפועל ממש הקרבן וא"כ אם ירצה לצאת ידי חובת הקרבן ע"י עסק התורה צריך להיות בכוונה זכה אבל לא כן כשהי' ישראל במעמד וכהנים בעבודתם כשהי' מקריבים לפניו ית"ש הקרבן ממש בפועל אפי' אם לא הי' בכוונת הלב כ"כ הי' ג"כ נעשה הכל התיקון הראוי להיות על ידה והנה כבר הבאתי לעיל דאפי' עצם הקרבן ג"כ אינו רק דוגמא ואך משום זה זכה אאע"ה שיהא נרצה לו האיל משום שהי' בכוונה זכה ובלב שלם ועכ"ז עכ"פ היא יותר נקרא עצם המצוה מה שהוא מקריב גוף הקרבן מן הבהמה או אם לא יקריב כלום רק ע"י עסק התורה בדיני הקרבן והוא נחשב כאלו הקריב קרבן, ויתבאר בזה מה שאה"כ זאת תורת העולה היא העולה והיינו דהכתוב מלמדינו דכמו שתורת העולה דהוי כאלו הקריב עולה ובזה בודאי שצריך להיות בכוונה רצוי' ובלב שלם כיון שאינו רק דוגמא כמו כן העולה עצמו אף שהוא עצם הקרבן ממש עכ"ז ג"כ אינו רק דוגמא ובכן ירצה לפני ה' אם יהי' בלב שלם כמו העוסק בתורת העולה שצריך להיות בלב שלם וזש"ה אדם כי יקריב מכם קרבן לה' אם מקודם תקריבו את הקרבן מכם מתוככם היינו מפנימיות הלב אז תוכלו להקריב את הדוגמא היינו מן הבהמה וגו':

תקריבו את קרבנכם הלשון לכאורה כולו שפת יתר ונראה עפי"מ שידוע דכל עניני עוה"ז ה"ה כאלו אינו שלו דהאיך יתכן לקרותו שהוא שלו אם אינו קנין עצמיות לנצח כמש"ה כי לא במותו יקח הכל ולא ירד אחריו כבודו כ"א בזאת יתהלל המתהלל שהוא שלו אם עמלו בתורה ומצות המלוין לו לאדם ובהתהלכו מעוה"ז תנחה אותו ע"ז יתכן לקרוא עליו שהוא שלו וע"כ גם אם צריך להמצוה להשתמש בדברים גשמיים כגון בית

לקבוע בו מזוזה וטלית ללבוש בו ציצית וכדומה אפי"ה לזה יקרא שלו כיון שהיא רצון הבוב"ה לעבוד בזה עבודתו ובלתי אפשרי זולתם לעשות כמצותו ע"כ עשאן הכתוב כאלו הם שלו לקיים בזה מצות ה' ובזה פירשתי מה שהקשו כולם מה בין הרשע מסיח לפי תומו מה העבודה הזאת לכם ובין בן חכם השואל ג"כ מה העדות וכו' אשר ציוה הא' אתכם דמשמע ג"כ אתכם ולא לו כמו בלשון לכם, ולהנ"ל י"ל דהרשע שואל מה העבודה הזאת לכם היינו שהוא שואל דכל מה שאדם עושה בעוה"ז גם במצות ומעש"ט אינו שלו ואינו לכם ר"ל שיהא העבודה לכם משלכם כיון שכל מה שיעשה האדם אינו שלו ואפי' בעניני מצות ובזה ירצה לומר הרשע כיון שכל המצות דומים לעניני עוה"ז ובשניהם אינו שלו ומה לי זה או זה וע"כ תשיב אמריו בעבור זה עשה ה' לי ר"ל בעבור זה כדי שנוכל לקיים מצות עשה אותם לי דאל"כ אין מי שיוכל לקיים מצותיו ית"ש, וזש"ה ארם כי יקריב וגו' קרבן לה' ע"כ תקריבו את קרבנכם שלכם דאל"כ כל מה שיש לאדם אינו שלו אבל אדם המביא קרבן לה' זה היא קרבנכם דייקא משלכם:

אל פתח אוהל מועד יקריב אותו לרצונו לפני ה' ונראה לפרש עפימ"ש אזצ"ל בייט"ל פ' יתרו טעם לשבח על שנקרא לחם הפנים כי גלוי וידוע שהאדם צריך לעבוד את בוראו בכ"ע ובכל שעה אפי' בעת אכילתו ושתייתו יהי' כוונתו לשמים וזו אחת מעבודת הקשות ולאו כל מוחא סביל דא אמנם לחם הקדוש הנערך על השלחן הטהור בבהמ"ק הי' ניקל על האדם לאכלו בקדושה לשם ה' לא למלאות תאותו ח"ו נמצא בעת אכלו הי' לאותו לחם ב' פנים גשמי ורוחני וז"ש לחם פנים שהי' לו שני פנים כי תהי' לפני תמיד אפי' בעת אכילתן ע"ד שויתי ה' לנגדי תמיד עכ"ד ז"ל עייי"ש והנה כי כן האדם אשר הקריב את קרבנו לפני ה' לכפר עליו על שגגתו אשר שנג הי' צריך להתחרט על חטאיו לא מטעם יראת העונש ואשר פגם לנפשו והעדר השכר כי אם מטעם יראת רוממותו יתעלה ועל כי אשר עונותיו הבדילו בינו לבין אלקיו ח"ו וזהו מה שאמר הכתוב זובח לאלקים יחרם היינו אם בשביל מדת הדין הוא זובח קרבנו כדי שלא יבוא לו היזק ועונש או שלא יקופח שכרו מהדין רק צריך להביא קרבנו בשביל שהוא מתאוה לעבוד את בוראו באהבה חשוקה ודבוקה בו ית' בלתי לה לבדו להשי"ת המורה רחמים וחסדים מגולים עלינו בלי שום דין ומשפט ואמר הכתוב דאפי' מי שלא בא לידי מדה זו לעשות הכל רק לריח ניחוח לה' ויתייאש מעצמו להנאתו ולטובתו עכ"ז כיון שהביאו אל פתח אוהל מועד שם הי' בניקל לעשות הכל לשם ה' לא למלאות רצונו והיינו יקריב אותו לרצונו אף שהוא לרצונו בתחלתו וקשה לו לעשות הכל בכוונה רצוי' בלתי לה' לבדו עכ"ז בעת הקריב אותו לפני ה' וראוי לבא לפתח אוהל שם נתקדש בקדושה של מעלה

אשר תהי' כל מעשיו אך לפני ה': יקריב אותו לרצונו לפני ד' ופרש"י [והוא מדברי הגמ' זבחים דף קי"ט] יקריב אותו מלמד שכופין אותו לרצונו הא כיצד דהא אם הקרבן נקרב ג"כ ע"י כפי' הא אינו לרצונו אלא כופין אותו עד שיאמר רוצה אני לפני ה' מה ת"ל מלמד שאין סמיכה בבמה, ואפשר לומר עוד עפימ"ש ביש"מ פ' אמור ע"ד משל וכו' והנמשל כל המצות הם תועלת לנו בטבע אף שאין אנו יודעים סיבת התועלת א' הבין דרכה והוא ידע את מקומה ונמצא העושה בפועל הוא בנקל התיקון והיחוד שראוי להיות ע"י מצוה זו אף בעשיי' כפשוטו וכו' משא"כ כשאין עושה המצוה בפועל רק דוגמא במקומו שזה אין טבע התיקון ע"כ צריך להיות בטהרה וקדושה נפלאה וכוונה זכה שיעלה כאלו נעשה בפועל, והנה בא"א ע"ה אם לא הי' בכוונה זכה כ"כ הי' צריך לשחוט בפועל ממש אבל מחמת שהי' בכוונה זכה ע"כ המחשבה נחשב למעשה והי' די להיות נשחט חמורו איל וזהו לשון הפייט (ביוצר לר"ה יום א') זבח קודש כהוכשר אז בעיניו ר"ל כאשר עמד אברהם בנסיון בלב שלם וכבר הוכשר הזבח ע"י כוונתו הזכה ע"כ אז רגל תמורתו איל להקריב לפניו וכו' עכ"ד עיי"ש, ויתבאר דברי הכתוב יקריב אותו בפועל ממש מלמד שכופין אותו והנה אף דאם הוא ע"י כפי' א"כ אינו נעשה ברצון ומחשבה טובה וזכה עכ"ז העושה מצוה בפועל ממש אף בלי כוונת טהרה וקדושה הגדולה יחשב לו לרצון לפני ה' ואפילו בעשי' כפשוטו ואמר הכ' לרצונו ר"ל אם אינו מקריב בפועל ממש רק ברצון והיינו במחשבה וגם מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה אבל אם אינו בפועל ממש רק במחשבה ע"כ צריך להיות דייקא שיהי' לפני ד' היינו בכוונה זכה בלתי לד' לבדו דאם אינו עושה המצוה בפועל רק בדוגמא צריך להיות בטהרה וכוונה זכה כאמור וזה שאומרים בתפלה בכל יום שתרגילינו בתורתיך ודבקינו במצותיך ויש לדקדק הא כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכן בכל המצות תלמוד גדול שהוא כמו המעשה ע"י שלומד ע"מ לעשות מחשבה טובה הוא כמעשה וע"כ אם כבר נאמר שתרגילנו בתורתיך שהוא כלל גדול לקיים כל המצות א"כ בכלל זה הוא ממילא אנו דבקים בכל המצות ומה צריך לכפול הדברים ודבקינו במצותיך, ולהכיל י"ל דאף שבת"ת נוכל לקיים כל המצות עכ"ז מי יאמר זכיתי לבי בלימוד התורה מהמצוה שיהא עולה בלימוד כאלו עשה המצוה דהא בדוגמא צריך להיות בזהירות יתירה ובכוונה זכה וע"כ אנו מתפללים ודבקינו במצותיך בפועל ממש ואז בין כך ובין כך יעלו לרצון ולריח נחוח דבדבר הנעשה בפועל ממילא נעשה הכל אף בלי כוונה נעלה:

אשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצות ה"א אשר לא תעשנה וגו' ופרש"י לשון אשרי אשר הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו וכו' וצ"ב, עוד יש לדקדק על

הלשון מכל מצות ד' דהא מה שצוה התורה בל"ת אינו מצות ד' דמצות משמע שצוה הבוב"ה לעשותם, ונראה לפרש עפימ"ש ביש"מ פ' נח בדורותיו פרש"י יש דורשין לשבח ויש דורשין לגנאי וכו', וי"ל דאו"א דברי א"ח דהנה לפי השקפה ראשונה העושה בסתר משובח יותר מהעושה בגלוי לפי שהעושה בסתר אינו עלול להתערב בו סיגים ממלאכת החורף, והנה בדורו של נח שהיו רשעים לא הי' אז שום התפארות בעבודת ה' שהרי לא הי' חשוב בעיניהם כלל ומי שהלך אז בדרך הישר בודאי הי' בשלימות רק לשמו ית' וזה מאמר הכתוב על נח איש צדיק תמים הי' היינו בשלימות והמופת על זה כי בדורותיו את הא' התהלך נח ולא הי' אז שום התפארות וא"כ בדורותיו נדרש לשבח אך אלי' וקוץ בה בדורותיו לא הי' מקום להתפארות והיחוד מעשה לשמו ית' בזה היא דבר קל כמ"ש ע"כ דרשו ג"כ לגנאי דאלו הי' בדורות של צדיקים מי יודע אם לעת כזאת ג"כ הי' ניצול ממחשבת פגול בלי תערובות רע בטוב רק לשמו ית' כיון דבדור של צדיקים יש מקום להתפארות בשעושה לפני בני אדם כדי שישבחוהו על מעשיו עכ"ד בקיצור:

וזש"ה אשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצות ד' הוינו מה שצוה השי"ת ועשה באופן אשר לא תעשינה, דהיינו שיעשה במחשבת בעירוב בו דבר זר לשם ולתפארת לו ולא רק לשמו ית' ואמר הכתוב אם יעשה מצות ד' אבל יעשה אותם בבחי' שלא לשמה רק להתפארות ואז יבוא קרבן ויכפר עליו וזה שפרש"י אשרי הדור שנשיא יחטא ר"ל אשר כן יחטא בזה שיש לו התפארות ממעשיו הטובים א"כ הדור ראוי וכשרים באותו שעה דאל"כ אין שום התפארות במע"ט כמו שמצינו בנח מפני שדורותיו רשעים היו מעיד עליו הכתוב דבודאי לא עשה לשום התפארות כיון שלא הי' חשוב בעיניהם כלל אבל אם הנשיא יחטא שבא לו במחשבתו איזה התפארות וא"כ בודאי אשרי הדור דמזה מוכח דצדיקים וכשרים הם:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת צו

צו את אהרן וגו' זאת תורת העולה היא העולה, יש להבין כפל הלשון וברש"י אין צו אלא זירוז מיד ולדורות וצ"ב ובתנחומא בעת שעשה אברהם עולת האיל שנאמר וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר מהו אחר אלא אחר שראה הקב"ה כי בכל לבבו ובכל נפשו בא להעלות את יצחק בנו לעולה ושלח לו האיל הבטיחו בעת שיעלו בניו עולות שיקבלם מיד וכו' וצריך ליישב מדוע לא כתב המדרש זאת במקומו בפ' וירא, ונראה עפימ"ש ביש"מ פ' חקת כי הענין בכל המצות יש תיקונים וכל התיקונים הם מ"י הכוונות ולפי"ז יעלה על הדעת שאותן שאינם יודעים לכוון אינם פועלים כלום בעשיית

המצות ח"ו והם שלא להזכיר כי אמנם דבאמת עיקר תיקוני המצות הם ע"י הכוונה הראוי בקשר במדות עליונות אך מחסד השי"ת שאם אחד עושה מצוה כראוי כבר עשה סולם לכל העושים מצוה ההוא עכדה"ק עיי"ש: וזש"ה וישא אברהם את עיניו ר"ל הגביה עיניו למעלה כאדם הצופה ומביט למרחוק לדעה מה יעשה לו כן הביט אברהם אחרי מופלג בדורות אחרונות אשר לא יבינו ולא ישכילו האיך ובמה להקריב את קרבן ה' ככל חקתו ומשפטו בכוונה הראוי' להיות וע"כ וירא והנה איל ואחר שראה הקב"ה שאברהם אבינו הקריב את האיל תחת בנו בכל לבבו ובכל נפשו וכיון ותיקן בכל כוונה הראוי' כמצותו וע"כ בשכר זאת שכבר עשה הסולם שראשו מגיע השמימה בכל הייחודים עי"ז יוכלו גם בניו להקריב את קרבן ה' אף אם אינם עוד בגדר זה לתקן שרשה במקור עליון בתכלית כוונה הנרצה ועי' מ"ש סוף פ' בחקותי, וזש"ה זאת תורת העולה היינו הכוונה המצוה בייחוד ותיקון הראוי' להעשות היא העולה ע"י התיקון דעיקר נעשה רק לפי הכוונה ותורתו וע"כ פרש"י אין צו אלא זירוז כוונה הראוי' מיד ולדורות ר"ל דאם נעשה מיד כראוי' וכנכון כבר עשה בזה סולם גם לדורות הבאים אחריהם לכבוש להם הדרך וכאשר אנו מכוונין בכל המצות כאשר כוונו בה אנשי כנה"ג, זאת תורת העולה הוא העולה, ויל"ד כפל הלשון ונראה דהנה אמרו חז"ל כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו היינו דמי שמזכה את הרבים הקב"ה רגלי חסידיו ישמור שלא יבא חטא ומכשול לידו, ובזה י"ל מה שאמרו חז"ל ומתלמידי יותר מכולם היינו במה שמלמד לזולתו תורה ומוסר עי"ז גם לעצמו מועיל כי הקב"ה מצילו מחטא וע"כ הרי הוא כאלו לומד מהם מוסר, וז"ש ג"כ קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים היינו אפי' יקשוט עצמו מ"מ אל תאמין בעצמך כי לפעמים יפול הנופל ח"ו אבל אם יקשוט אחרים ומזכה את הרבים אז הקב"ה שומרו ומצילו מחטא, וזש"ה צו את אהרן ואת בניו לאמור לאחרים זאת תורת העולה שילמדו לאחרים ויהא מזכה את הרבים וזה היא העולה היינו הקב"ה יעזור לו אשר גם הוא יקריב את העולה כי במה שלמד לאחרים לעשות המצוה כן הקב"ה יעזור לו שיוכל לקיים ככל המצוה עליו לעשות:

א"י זאת תורת העולה וגו' עפי"ד הפנים יפות תחלת פ' ויקרא לפרש והיו נכונים ליום השלישי שכל מצוה צריכה הכנה ועי"ז נעשה כלי מוכן לקבל אור התורה ואור המצוה ומטעם זה אמר הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי לך והודיעם והוא אור של שבת הגנוז וא"א לקבל האור בלתי הכנה שע"י ההכנה נעשה כלי לקבל עכ"ד, ובזה יש לפרש בהפטרה הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בוא יום ה' וגו' ויל"ד למה אלי' יבא לפני היינו קודם בא יום ה' אך להנ"ל כיון דלקבל האור צריכה הכנה ע"כ

בהכרח אשר אלי' יבוא מקודם כדי אשר אנחנו נדע האיך ובמה להכין עצמינו לקבל האור ושפע הקדושה אשר יהי' בימים ההם במהרה בימינו, וכן אמרו חכז"ל לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר והכינו את אשר יביאו היינו שצריך להשכים ולהכין את עצמו שיהא כלי מוכן לקבל בעצמו אור קדושת שבת, וזש"ה זאת תורת העולה היינו ע"י שלומד מקודם תורת העולה ומכין עצמו לקבל אור המצוה של העולה ואח"כ היא העולה נעשה כלי מוכן לקבל אור המצוה של העולה, וז"ש צו את בנ"י וכפרש"י אין לו אלא זירוז היינו שצריך להשכים ולזרז עצמו לקבל אור המצוה:

זה קרבן אהרן ובניו, במדרש הה"ד זה ישפיל וזה ירים בלשון זה השפיל ואשליכהו באש ויצא עגל הזה ובלשון זה הוגבה זה קרבן אהרן וצ"ב, ונראה עפימ"ש בספר עבודת ישראל פ' בלק ע"ש הרב הקדוש קדושת לוי ז"ל לפרש מ"ש חז"ל גם אלה תשכחנה זה מעשה עגל ואנכי לא אשכחך זה מ"ת, והענין כי עינינו רואות כי מי שהוא מגזע טובה ממקור הקדושה ועבד את בוראו אינו חידוש כ"כ כי התורה מחזרת לאכסני' שלה משא"כ אדם שבא ממשפחת בזוי' ומכח שורש לא ט"ב ועוזב דרך הרע והולך בדרך הטוב והישר הוא דבר חידוש והוא יתעלה יותר בזה שבא ממשפחה רמה ועושה טוב והנה ישראל קדושים ממקום קדוש יהלכו זרע אברהם יצחק ויעקב הגם שקבלו התורה ואמרו נעשה ונשמע לא הי' דבר חידוש כי אפשר לומר מעשה אבותיהם בידיהם ולא מידם וכחם אבל אחר שעשו העגל מזה נראה בעליל שהי' בהם מוטבע בטבעם שורש רע מאשר ישבו במצרים ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם וכיון שאח"כ עשו תשובה ונתקן החטא אז גדולה ונפלאה מעלתם בקבלתם את התורה, וז"ש גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל כיון שעשו תשובה אבל ואנכי זה מעשה סיני לא אשכחך כלומר בעת שאזכור מעשה סיני אז לא אשכח מעשה העגל כ"א זכור אזכרנו להגדיל זכותם עי"ז עכדה"ק עיי"ש, ובזה יש לפרש מה שפרש"י פ' שמיני עה"פ ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח שהי' אהרן בוש וא"ל משה למה אתה בוש לכך נבחרת והדקדוקים ידוע ועי' מ"ש שם במקומו ולהנ"ל י"ל שהי' אהרן בוש להיות כהן משרת עבד ד' וסרסור בין ישראל לאביהם שבשמים וכיון שידע בנפשו מה שאירע לו מקרה בסבת חטא העגל וא"ל משה למה אתה בוש ר"ל בשביל זה עצמו שאתה בוש במעשה עגל לכך נבחרת לפי שזה יותר מתהלל אם מעצמו בחר בטוב בבחירתו וגבר על טבע הרע ממי שהוא בשרש הטבע בקדושה יתירה, וז"ש המדרש זה ישפיל ואשליכהו באש ויצא עגל הזה והיינו מעשה העגל ואדרבא בזה ירים אהרן להיות כהן גדול מה שצוה ה' עליו לאמר לו זה קרבן אהרן ביום המשח אותו להיותו כהן גדול כיון שהוא מתהלל יותר אדרבא ע"י

מעשה וחטא העגל להגדיל עי"ז זכותו וכנ"ל: א"י כי ידוע דהעיקר הקרבן הוא התשובה בחשבו אל לבו דמה שנעשה עם הקרבן בנפש הבהמה הי' צריך לעשות לו וכששוחט הבהמה יחשוב אז כאלו הוא נשחט וכאלו דמו נזרק וכאלו מעיו נחתכין ונשרפים כאפר על גבי אש המזבח וכן כל מעשה קרבן כסדר הזה, והנה אמרו חז"ל כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה וכבר אמרו חז"ל באהרן הכהן שאה"כ ויעש את העגל הזה דלש"ש נתכוון כדי לתלות הסרחון בו ולא בב"י עם קדושיו וראי' לזה דאל"כ איך יביא קרבן בציווי הי"ת הלא אם הוא המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, וז"ש המדרש בלשון זה השפיל היינו מעשה העגל ובלשון זה קרבן אהרן (דקרבן הוא עיקר התשובה) הוגבה דמזה מוכח דכוונתו לש"ש דהא נתקבל תשובתו הבא ע"י קרבן: קח את אהרן וגו' ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד ותקהל העדה אל פתח אהל מועד ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ד' לעשות, ופרש"י עה"פ הקהל את העדה זה אחד מן המקומות שהחזיק מיעוט את המרובה, ויש לדקדק דזה הו"ל לרש"י לפרש עה"פ ותקהל העדה עוד יש לדקדק דהו"ל ויקהל העדה גם מה שאמר משה זה הדבר וגו' הוא לכאו' כשפת יתר, והנראה לי עפימ"ש בישמ"מ פ' בשלח הטעם דקריעת ים סוף הי' על ידי שליח ולא ע"י הקב"ה לבדו משום דכל מעשיו ית"ש בעצמו ראוי להיות נצחי כמוהו ופעולה שאינה נצחי הוא פחיתות ח"ו לו ית' ומטעם זה אמרו אלמלא אמרו ישראל למשה דבר אתה עמנו לא הי' שכחה ובקריעת י"ס שהי' רק לפי שעה ואח"כ שב לאיתנו לכך הוצרך להיות ע"י שליח עכ"ד עיי"ש ומזה דפעולת השי"ת הוא כמוהו כבי' וכשם שהוא בלתי תכלית מהוה כל הוויות למעלה מהזמן ואינו תופס מקום כך פעולותיו ית"ש אינו תופס מקום ואין להם שום דמיון ותפיסה כלל, ויתבאר בזה כשאמר הקב"ה בעצמו למשה קח את אהרן ולא אמר לו הקב"ה לאמור לאחרים רק הוא בעצמו יקח את אהרן ואת כל העדה אל פתח אהל מועד ודיבורו של הקב"ה ופעולתו הוא כמוהו בלי שום תפיסת מקום וע"כ פרש"י מה"פ ואת כל העדה הקהל זה אחד מן המקומות שהחזיק מיעוט את המרובה כיון שדבריו ית"ש אין תופס שום מקום וכמו באם הי' שמעו ישראל התורה מפי הגבורה לא הי' שכחה משום דפעולותיו כמוהו כמו כן מה שנאמר למשה מפי הגבורה לעשות אין לו שום תפיסת מקום כלל ולכן לא פרש"י שהחזיק מיעוט את המרובה עה"פ ותקהל העדה כיון שזה נמשך ממה שנאמר מפי הקב"ה בעצמו למשה לעשות וע"כ אין כתיב ויקהל העדה דמשמע שהי' ע"י פעולה אנושי רק ותקהל מעצמו בלי שום עשיי' וכשראה משה כן אמר לישראל זה הדבר אשר

צוה ד' לעשות ר"ל מה שהי' כן בלי שום תפיסת מקום ומאליו בלי שום עשי' הוא מחמת שהשי"ת צוה כן לעשות ופעולותיו כמוהו בלתי שום מקום ותפיסה כלל:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת שמיני

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל ובמדרש כל שבעת ימי המילואים הי' משה משמש בכהונה גדולה כסבור ששלו הוא ביום השביעי א"ל הקב"ה לא שלך הוא אלא של אהרן הה"ד ביום השמיני וגו' וברש"י לזקני ישראל להשמיעם רז"ל שעל פי הדיבור אהרן נכנס ולא יאמרו מאליו נכנס, וקשה למה הוצרך רש"י לומר כפל דברים דכיון שהי' עפ"י הדיבור נשמע ממילא שלא נכנס מאליו גם צ"ל מהיכן נשמע שהשמיעם דבר זה, ונראה עפימ"ש באוה"ח פ' קרח לפרש הפ' בזאת תדעון כי ד' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי כי החשד אולי מצד שמצא משה חן בעיני ד' כשהי' משה חפץ לתת גדולה לאחד מקרוביו כגון הכהונה לאהרן והנשיאות לאלצפן הי' ד' מסכים על ידו אבל לא מצד שיש עיכוב בדבר לזה אמר כי לא מלבי לא הייתי חפץ בדבר זה אך הכל הי' רצון הבוב"ה עכ"ד עיי"ש נמצא דאהרן נכנס לכהונה גדולה לא מצד איזה פעולה ורצון משרע"ה כי אם הכל מאת ד' היתה זאת, וזהו שפרש"י שעפ"י הדיבור אהרן נכנס ולא יאמרו מאליו נכנס פי' שלא יאמרו מאליו מצד שרצה משה אשר אהרן אחיו יהי' כה"ג והסכים הקב"ה על ידו וא"כ הוא מאליו שלא הי' עיכוב בדבר עפ"י הדיבור ומשה השמיע להם דבר זה ביום השמיני וכמו"ש במדרש דמשה הי' סבור ששלו הוא וא"כ ממילא דלא הי' חפץ על אהרן וזה מוכח מביום השמיני שקרא משה לזקני ישראל להשמיעם שלא נכנס אהרן מאליו עפ"י רצון משה דהא הי' סבור ששלו הוא:

ויהי ביום השמיני וגו' במס' מגילה (דף יו"ד) אמרינן תנא אותו היום שמחה גדולה היתה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ כתיב הכא ויהי ביום השמיני וכתיב התם ויהי ערב ויהי בקר עיי"ש, צל"ד מדוע תלה יום זה והשוהו ליום שנבראו בו שמים וארץ, ונראה עפימ"ש החינוך להרא"ה ז"ל הטעם על המקוה שמטהרת על שהוא כמו שלא בא עדיין הדבר לעולם והי' רק מים ולא שום דבר נברא עכ"ד, וי"ל בזה ביאור הדברים עפ"י מ"ש בד"מ או"ח סי' תר"ו בשם מהרי"ל דבעי"כ צריך לטבול משום תשובה כגר המתגייר שצריך טבילה עיי"ש, ויש להבין דמה ענין טבילה לתשובה, ויותר צ"ב דמשמע דגר שצריך טבילה הוא משום תשובה ומה ענין זה לזה ולהנ"ל יובן כיון דהבעל תשובה צריך לתקן מעשיו שעשה עד כעת וכאלו לא עשה מן העבירות כלל ולא יזכרו

ולא יעלו על לב לעולם ע"כ צריך טבילה במים כי להיות מחובר לטהור וכמו שהמים קדמו לעולם שהי' קודם כל נברא כן הבע"ת ע"י חרטה הוא כמו שלא בא עד כעת לעולם וכן הגר שנתגייר הוא כקטן שנולד דמי ועד שנתגייר הוא כמו שלא בא לעולם וצריך נמי משו"ז טבילה במים, והנה אהרן הכהן כשאמר לו משה קרב אל המזבח פרש"י שהי' אהרן בוש וירא לגשת משום מעשה שהי' וכל העושה עבירה ומתבייש בו מוחלין לו כל עונותיו וזהו עיקר התשובה הכנעה ומרדות בלבו של אדם לפני ממה"מ יותר ממאה מלקיות כמבואר בגמ' וע"כ היתה שמחה גדולה לפני הקב"ה בו ביום השמיני שהי' אהרן בוש כיום שנבראו בו שמים וארץ ר"ל דהבע"ת הוא כמו קודם כל הנבראים כנ"ל והוא והוא דומה ממש כיום שנבראו שמים וארץ שהי' בעת ההוא קודם כל הנבראים שהי' אז חידוש העולם בכל מעשי בראשית ומי כאהרן שהי' בוש ממנו ית"ש והי' בע"ת גמור וע"כ היתה שמחה גדולה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ:

כי היום ה' נראה אליכם, ולהלן הוא אומר וירא אליכם כבוד ה' גם תיבת היום צ"ב, ונראה עפימ"ש ביערות דבש דבעשי"ת אז באים הרהורי תשובה בלי התעררותא דלתתא, ובזה מפרש בתפלה למשה עזרי מעם ד' בלי התעררותא דלתתא אימת עושה שמים וארץ דהיינו בר"ה עת הבריאה של שמים וארץ ובזה יתבאר דהנה במגילה (דף יו"ד) איתא אותו היום שמחה גדולה הי' לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ כתיב הכא ויהי ביום השמיני וכתיב התם ויהי ערב ויהי בקר עיי"ש וא"כ מבואר דביום השמיני של מילואים היתה שמחה לפני הקב"ה כיום הבריאה וע"כ גם בעת ההוא היתה התעררותא דלעילא בלי התעררותא דלתתא, וזש"ה כי היום ביום השמיני שהוא כיום הבריאה ד' נראה אליכם מעצמו בלי התעררותא דלתתא אבל אח"כ אמר הכתוב וירא אליכם כבוד ד' היינו אם תעוררו עצמיכם מקודם כי הכל נעשה בהתעררותא דלתתא:

זה הדבר אשר צוה ד' תעשו וירא אליכם כבוד ד' ובמדרש ילקוט אשר צוה ד' תעשו אותו יצה"ר תעבירו מלבבכם והנ"ל עפימ"ש א"ז זצלה"ה בס' יש"מ פ' יתרו על המדרש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע נעקר יצה"ר מלבם בהקדם הא דאי' במס' ברכות (דף ל"ה) בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות ראשונים הי' מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות אחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות כדי לפטרן ממעשר, וי"ל דאלו ואלו כוונתם לשמים וללמד זכות על האחרונים דבאמת נתנו מעשר ועשו אך לפטור כי היכי דלהוי כאינו מצוה ועושה ומצד הסברא אינו מצוה ועושה עדיף דמ"ט דמצווה ועושה עדיף הוא משום דמגרי יצה"ר וידוע דכל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו א"כ בדורות הראשונים דהי' גדולים א"כ מצווה ועושה

חשוב להכניס דרך טרקסמון ודורות אחרונים דיצה"ר קלוש א"כ אינו מצווה ועושה חשוב לכך הכניסו דרך גגות, והייצא מזה דלולא יצה"ר אינו מצווה ועושה עדיף, והנה כאן אמרו ישראל נעשה ונשמע נעשה קודם לנשמע וקשה למה לא אמרו נשמע ונעשה דמצווה ועושה עדיף לזה אמר המדרש בשעה שאמרו נעשה ונשמע נעקר יצה"ר מלבם א"כ אינו מצווה ועושה עדיף, ושפיר הקדימו נעשה לנשמע עכ"ד הקדושים, ועפי"ז פרשתי דברי רש"י בפ' צו אין צו אלא זירוז מיד ולדורות היינו מכח הצווי גדול כח היצר וצריך זירוז יותר מיד (היינו בדורות ראשונים) ולדורות (אף בדורות האחרונים דיצה"ר קל עכ"ז מכח הצווי יתגבר היצר) וז"ש המדרש זה הדבר אשר צוה ד' תעשו אותו יצה"ר תעבירו מלבבכם כלומר אם ד' צוה א"כ יתגבר היצה"ר וע"כ אמר המדרש זה יצה"ר תעבירו מלבבכם וכנ"ל והבן:

וירא אליכם כבוד ד' ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח וגו' פרש"י שהי' אהרן בוש וירא לגשת ואמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת, ונראה לפ' עפימ"ש בתפלה למשה סי' י"ז אני בצדק אחזה פניך וגו' כי בנהמא דכסופא מתבייש למחמי אפין באפין והנה המקבל צדקה יש לו נהמא דכסופא אבל אני בצדק ר"ל אף שאני מקבל צדקה מהשי"ת רק דנ"ל סברא נכונה דידוע דקוב"ה משלם מדה כנגד מדה א"כ מי שמקיים בחייו שויתי ד' לנגדי תמיד שהשי"ת תמיד לנגד עיניו וכמו שפרשו יראו את ד' קדושיו שהם רואין אותי ית' בכל מקום שרואין רואין אותו יתעלה כי אין מחסור ליראיו כי יראיו יודעין כי כחו ית"ש בכל והוא המקיים הכל ולית אתר פנוי מיניי א"כ אח"כ בעת קיבל שכרו זוכה ורואה כ"כ אפין באפין אך מי שאינו מקיים כנ"ל ח"ו נשאר על קו הדין דבאמת הוי נהמא דכסופא ומתבייש ובעית לאיסתכולי באפי' והיינו פי' דהאי קרא אני בצדק אף שאני מקבל צדקה עכ"ז אחזה פניך בזמן שאשבעה בהקיץ תמונתיך דהיינו שמקיים שויתי ד' לנגדי תמיד והוא פי' נפלא בס"ד עכ"ד הק':

וז"ש הכתוב וירא אליכם כבוד ד' ר"ל בעיניכם הרואות תוכלו לחזות בנועם ד' אפין באפין, וז"ש רש"י ז"ל שהי' אהרן בו"ש וי"א לגשת כמו"ש הרמ"א או"ח סי' א' שויתי ד' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים וכו' כ"ש כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה עומד עליו ורואה מעשיו מיד יגיע אליו היראה והכנעה בפחד הית"ש ובושתו ממנו תמיד, וע"כ אהרן שהי' תמיד הית' לנגד עיניו וע"כ הי' בו"ש ממנו תמיד וגם יר"א כאשר כן עי"ז יגיע היר"ה והכנעה בפח"ד הי"ת וע"ז אמר לו משה למה אתה בוש ר"ל בשביל זה עצמה שאתה בוש היינו כיון שעיניך תמיד אל ד' ע"כ לכך נבחרת לשרת בקודש כי כן הוא מדה כנגד מדה וע"י עבודתך תזכה אשר ירא אליכם

כבוד ד' ר"ל שתשרה שכינה בינינו ועין בעין נראה בהתגלות כבודו עלינו א"י למה אתה בוש לכך נבחרת עפימ"ש ביש"מ פ' ויקרא להבין ענין הקרבן אם אדם חטא בהמה מה חטאה דעיקר הוא שישים אדם אל לבו שבשביל שחטא ישחט תמורתו בעל חי שלא חטאה ואין עול בכפה בודאי אין זה כ"א השתעבדות פחות לנכבד ומזה יקח ק"ו החוטא בעצמו אם הבע"ח לנגד אדם אשר לא בראו ולא גמלו כל טוב על אחת כמה וכ"ש איך ראוי להאדם להשתעבד ולהכניע להנכבד ממה"מ הקב"ה שבראו והוציאו מאין ליש וגמלו כל טוב ואינו מסיר השגחתו ממנו אף רגע כו' עיי"ש, ועפי"ז י"ל ג"כ כשדיבר משה אל אהרן להקריב את חטאתו לכפר בעדו ובעד ביתו שם אלו לבו החשבון הנ"ל איך שראוי לו להשתעבד לממה"מ וע"כ הי' בוש להקריב את קרבן ד' כי מי הוא שיהי' נרצה להיות ספין כמלאך משרת וע"ז השיב משה לו אדרבה מטעם זה שאתה בוש לכך נבחרת כי זהו עיקר טעם הקרבנות ליקח מוסר השכל לדעת חכמה ומוסר לבא עי"ז לידי הכנעה ומדות טובות איך ראוי לאדם השפל להשתעבד להשם הנכבד ממה"מ הקב"ה: א"י עפימ"ש באוה"ח פ' זו על מה שאמרו חכז"ל כל האומר הקב"ה וותרן יותרו בני מעיו א"כ הנפש החוטאת משפטה הי תמות כמאמר הנביא איך יביא קרבן ויפטר, ונראה כי טעם נכון יש בדבר עפ"י המשפט כי כשהאדם חוטא אין בחינתו בחינת אדם ע"ד שאמרו אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות ונעשה בהמה וביום שחוזר בתשובה רוח הוא באנוש יעלה ממדרגת בהמה למדרגת אדם האם ראוי הוא להמית אדם זה תחת בהמה ולזה דוגמת החוטא שהי' בהמה ראוי להקריב תמורתו בהמה ובזה אפי' בזמן הקרבת הקרבן בעד ה החטא היא על קו המשפט עכ"ד ז"ל, ובזה פירשתי הפ' אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבקר וגו' ול"ל אדם ל"ל גם מדוע הקרבן צריך להיות ממין הבהמה דייקא, ולהנ"ל יאמר דהכ' ישמיעני דדוקא כשהוא אדם היינו ששב מחטאו ועלה למדרגת אדם יקריב קרבנו דאל"כ נפש החוטאת נדון וכו' ולזה צריך להביא ממין הבהמה דוגמתו שהי' אז בשעת החטא בבחי' בהמה, ויל"פ בזה המדרש ואל א' כי ירבה לסלוח זהו עשירית האיפה שויתר הקב"ה משלו (הובא ביע"ד ח"ר) דהנה נתבאר דמה שהאדם מביא קרבן כפרה אין זה שום ויתר רק בדין הוא כיון דלאחר זה ששב האדם אין זה הוא שהי' בעת שחטא כיון שנתעלה לבחי' אדם וצריך להביא קרבן תמור נפש הבהמה שהי' האדם בעת החטא והנה בעשירית האיפה שנרצה לו לכפר מליו ולא הביא דבר מה עבור בחי' נפש הבהמה שחטא וע"כ מקרי ויתר מה שהקב"ה מוותר לכפר עליו שא"צ להביא קרבנו מן הבהמה והבן:

ובזה יתבאר דברי רש"י הנ"ל שהי' אהרן בוש וירא לגשת מאימת הדין להקריב קרבן לה' לכפר עליו כיון שבדין לכאו' לא מהני קרבן על חטא וע"כ אמר לו משה למה אתה בוש ר"ל מה זה שאתה בוש בעבירה שבידו וזהו עיקר החרטה והתשובה בושה והכנעה ומרדות בלבו של אדם וכמו שאחז"ל כל העושה עבירה ומתבייש מוחלין לו לכך נבחרת בחיים ומהני הקרבן דלאחר התשובה גם הדין מסכים להביא קרבן להתכפר בו כנ"ל זה הדבר אשר צוה ד' תעשו וירא אליכם כבוד ד' ובילקוט אשר צוה ד' תעשו אותו יצה"ר תעבירו מלבבכם וצ"ב, ונראה דהנה כתבו התוס' בע"ז דף ג' דהא דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה לפי שהיצה"ר מתגבר יותר על המצווה להחטיא ממי שאינו מצווה עי' בע"י שם, ועפי"ז פרשתי הכ' התהלך לפני והי' תמים ופרש"י התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהי' תמים שכ"ז שהערלה בך אתה בעל מום לפני, ונתקשו המפורשים מדוע לא נקרא תמים עד שמל עצמי וי"ל דהנה אאע"ה שקיים כל התורה כולה עד שלא נתנה חוץ ממצות מילה מילה שלא קיים עד שנצטווה והנה עד שלא קיים מצות מילה יש לבעל דין מקום לחלוק דאין רבותא דהא לא הי' מצווה ועושה ואין היצה"ר מתגרה בו ואלו הי' מצווה ועושה אולי לא הי' יכול לעמוד לכבוש את היצה"ר והנה עכשיו שצוה לו הקב"ל להמול את בשר ערלתו ועמד בנסיונו לכוף את יצרו הרי מזה דאף בדבר שהוא מצווה עליו ואעפי"כ יעשה כתורה וכמצוה ע"ב בשכר זאת תמים יקרא בכל מעשיו כי מזה נראה בחוש שאפי' אם הי' מצווה בכל מעשיו הטובים שעשה עד כעת הי' מתגבר על היצה"ר לעשות את אשר צוה ד' אותו, ובזה יל"פ הכ' ויפול אברהם על פניו ופרש"י ממורא השכינה שעד שלא מל לא הי' בו כח לעמוד ורוה"ק נצב עליו וצ"ב ונראה עפימ"ש בקידושין דף ל' יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו שנאמר וכו' וא"כ נשמע שהאדם זוכה להשראת השכינה כדי שינצל מהתגברות היצה"ר עליו וא"כ אאע"ה קודם שנימול שקיים כל התורה בלי צווי וא"כ לא הי' לו היצה"ר וע"כ לא הי' בו כח לעמוד כשרוה"ק נצב עליו דהא השראת השכינה הוא על האדם כדי להנצל מהיצה"ר ובאאע"ה בלא"ה לא הי' היצה"ר מסיתו כיון שהי' אינו מלווה ועושה עד שנימול:

ויתבאר דברי המדרש הנ"ל דהנה לעיל כתיב כי היום ד' כראה אליכם פרש"י להשרות שכינתו במעשה ידיכם וז"ש זה הדבר אשר צוה ד' תעשי ר"ל אם תעשו מה שצוה ד' אתכם אז וירא אליכם כבוד ד' להשרות שכינתו בתוככם כיון דע"י הציווי בא התגברות היצה"ר וע"כ תזכו להשראת השכינה לעזור אתכם להצילכם ואמר המדרש אותו היצה"ר תעבירו מלבבכם דאעפ"י שתהא מצווים ועומדים והיצה"ר מתגבר עי'ז ולכן

תעבירו אותו מלבבכם: זה הדבר אשר צוה ד' תעשו וירא אליכם כבוד ד' ובמדרש אורי יצה"ר תעבורו מלבבכם, אפ"ל עפי"ד הגמ' סוכה דף נ"ב לעת"ל מביא הקב"ה ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר וכו' ואף הקב"ה מתמה עמהם שנאמר גם בעיני יפלא, ופי' המפורשים הכוונה עפימ"ש חז"ל לולא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו ויאמרו הצדיקים א"כ איפוא מה נבא מחר על שכרינו שלא יהי' נהמא דכסופא כיון שלא נעשה דבר מצדנו ולכן גם הקב"ה כביכול מתמה עמהם שנאמר גם בעיני יפלא ר"ל שהקב"ה יתלה הנצחון בהם ויאמר גם בעיני יפלא נצחונם עכ"ד עיי"ש: וזש"ה זה תדבר אשר צוה ד' תעשו ר"ל מה שהקב"ה צוה עלינו אף שהכל בא בעזר ד' מ"מ תעשו ר"ל העשי' נקרא עלינו כאלו אנחנו עשינו בלי עזר ולכן וירא אליכם כבוד ד' דמאן דאכיל דלאו דילי' בהית לאיסתכולי באפי' והיינו וירא אליכם כבוד ד' שלא נבוש בעוה"ב ונוכל לראות כבוד ד' כיון שהקב"ה יתלה הנצחון בנו כאלו מעצמינו עשינו בלתי עזר מקודש, וז"ש המדרש אותו יצה"ר תעבירו מלבבכם אנו מעצמינו נעבור את היצה"ר והקב"ה יתמה עם הצדיקים כאלו הם לבדם היו יכולים לכבוש אותו: וזש"ה ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח פרש"י שהי' אהרן בוש להקריב את הקרבן שבא על חטא לכפר כיון שהי' חושב בנפשו אשר מעתה לא יוכל לכבוש את היצה"ר מעצמו וא"כ יהי' לו נהמא דכסופא וע"כ הי' בוש עתה יותר כיון שאחר החטא קשה יותר את היצה"ר וכמו שמצינו בכתובות דף י"א דבטעם טעמא דאיסורא קשה לפרוש ממנו וא"כ אלמלא לא עזרו לא יכול לו וע"כ אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת היינו באופן זה גם אם רק בעזרתו נכבוש את היצה"ר חשוב כאלו מעצמינו יכול לו לכבוש אותו ולך ה' החסד שהוא נחשב כאלו הכל ממעשינו בלתי עזר כי אני ד' המעלה אתכם מארץ מצרים וגו' עיין מ"ש בחידושי לבבא מציעא דף ס"א ע"ב:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת תזריע

אשה כי תזריע וגו' במדרש הה"ד אחור וקדם צרתני זכה אדם נוחל שתי עולמות ואם לאו בא ליתן דין וחשבון:

ונראה ביאורו עפימ"ש שם במדרש כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חי' ועוף במע"ב כך תורתו מתפרשת אחר תורת בהמה חי' ועוף (הובא ברש"י) ובגמ' סנהדרין ד' ל"ח שנינו ת"ר אדם נברא בע"ש ומפני מה שלא יהי' צדוקים אומרים שותף הי' להקב"ה במעשה בראשית דבר אחר שאם תזוח דעתו עליו אומר לו יתוש קדמך במע"ב דבר אחר כדי שיכנס למצוה מיד וצ"ד למה לי הכי ג' טעמים ולא די בראשון לבד ואפ"ל עפ"י מ"ש

במשנה אבות הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מאין באת מטפה סרוחה כי' ופי' הרע"ב המסתכל שבא מטפה סרוחה נצול מן הגאות והמסתכל שעתיד לילך למקום עפר רמה ותולעת נצול מן התאוה וכו' והמסתכל שעתיד ליתן דין וחשבון פורש מן החטא כי' מזה נשמע דעל שלשה דברים האדם עומד והם היסוד שלו כ' המה לו למחסה ולמסתור מיצה"ר וינצל מן העבירה וזהו רומז בגמ' הנ"ל דלכך נברא בע"ש כדי שלא יאמרו שותף הי' להקב"ה במע"ב ר"ל לזכור גדולתו של הקב"ה ולפניו יטהר גבר בעת יעמוד למשפט ומשו"ז בעודו בכוחו וגבורתו יפשפש במעשיו:

ואמרו ד"א שאם תזוח דעתו עליו אמור לו יתוש קדמך שם רומז לזכור הפחיתות שבו ממקום שבא מטיפה סרוחה ועי"ז ינצל מגאוה:

ואמרו ד"א כדי שיכנס למצוה מד ירמוז למה שהזהיר להסתכל ולחשוב בדעתו בכל עת ולאן אתה הולך למקום עפר יאמרו במשנה שוב יום א' וכו' היינו שכל ימיו יהי' בתשובה כי לא תדע מה יולד יום ועי"ז אמרו שיכנס למצוה מיד כי אין אדם יודע ימיו וע"כ יכנס למצוה מיד וז"ש במדרש אשה כי תזריע כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חי' ועוף וכו' והטעם כנ"ל להסתכל בג' דברים המצילים את האדם מן החטא וע"ז אמר המדרש הה"ד אחור וקדם צרתני ופי' בס' אמרות טהורות תלים קל"ט שכל עיקר יצירתו של אדם בעבור שינצל מיצה"ר ע"י אחור וקדם דהיינו לקדמותו מאין באת וזהו קדם ולאן אתה הולך הוא אחור דהיינו אחריתו, ותשת עלי כפכה דהיינו ועוד בה שלישי' והוא לזכור לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון והבן: א"י לפ' דברי המדרש הנ"ל עפי"ד הגמ' הנ"ל מפני מה נברא האדם בע"ש שאם תזוח דעתי עליו אומר לו יתוש קדמך ד"א כדי שיכנס למצוה מיד ויש לומר דהני תרי טעמי אחד הוא עפימ"ש בס' שבט מישראל סי' ע"ח בפי' ה"כ במה אקדם לה' דאיתא באלשיך מי הקדמני ואשלם לו תחת כל השמים לי הוא: לפי שאמרו מי הקדים לעשות מצוה לפני טרם אשלם לו עשה ציצית נתתי לו טלית עשה מזוזה נתתי לו בית וכו' והוסף הרב הרמ"א שאפי' מה שיעשה כל ימי חייו אינו מספיק תמורת כל מה שנברא בעולם ושישנו תחת השמים וז"ש תחת כל השמים ר"ל תמורת מה שיש תחת כל השמים לי הוא באופן כי אין לאדם שום קדומה על הקב"ה עיי"ש:

ולפי"ז מי שקנה ענוה דמשה ומשים עצמו כמי שאינו בעולם אז המצוה אשר יעשה האדם יוכל להקדים ד' דליתא להאי כללא דהרמ"א והן דברי הנביא במה אקדם ה' בהיותו בערך מה שהוא ענותנותו דמשה שאמר ונחנו מה שהיא כאלו אינו בעולם אז אקדם ה' עכ"ל [הובא בישמ"מ פ' בראשית ד"ה לא ידון רוחי באדם] וזה ירצה בכוונת

אמרם הנ"ל דאדם נברא בע"ש כדי לאחוז במדת ענוה שאומרים לו יתוש קדמך ואידך פירושא גומר דבריו כדי שיכנס למצוה מיד ר"ל מיד תיכף בלי הקדמת ה' דאם משים עצמו כאינו אז יקדים לה' כאמור:

ויתבאר בזה המדרש אשה כי תזריע וגו' והטעם דתורתו מתפרשת אחר תורת בהמה וכו' כדברי הגמ' הנ"ל כדי ללמוד מדת ענוה ובזה יוכל להקדים לה' וע"כ אמר הה"ד אחור וקדם צרתני ר"ל אם יתגאה מי הקדים לעשות מצוה טרם עזרתו מעם ה' וזהו בבחי' אחור אבל אם בענוה יאחז ערכו אז הוא בבחי' קדם שהוא מקדים לה' והבן:

אשה כי תזריע וגו' וטמאה וגו' וביום השמיני ימול וגו' וקשה מה ענין מצות מילה לכאן: ונראה עפי"מ שכתבו בטעם סיבת חטא הקדום דלכאורה יפלא הכי יציר כפיו של הקב"ה יפנה עורף לבלי שומע בנקל ה' שלא נצטוה אלא מצוה אחת: וניחא להו להמפו' דהנה ידוע דעיקר מה שנברא האדם הוא לשבר את הטבע מה שנולד מבטן אמו בתאות וחומריות:

והנה קודם חטא אדה"ר הי' מושלל מהגשם והי' כאחד ממלאכי מרום ואח"כ כשחטא נתגשם ע"י תערובות טו"ר וזהו המסיתו לכל דבר ולכן היי זאת בכוונה וה' אנה לידו להכשל בחטא כדי שיהי' בו מהגשם והאדם בבחירתו יעמוד נגד היצה"ר לכבשו ולנצחו וזהו טובה גדולה לאדם אם יצא כגבור נגד יצה"ר והדברים עתיקין כ"כ האר"י והערבי נחל:

ועי' מ"ש בפ' בראשית:

והנה אמרו במס עירובין אמר ר' יצחק הרבה ארבה עצבונך אלי שני טיפי דמים דם נדה ודם בתולים הרי שחטא הקדום הוא מקור לדם נדה וזש"ה וטמאה שבעת ימים והוא ע"י חטאו דאדם קדמאה דהוא סבה ראשונה כדי שיהא האדם מוכרח בכחו וגבורתו לעמוד מול עצת היצר וע"כ ביום השמיני ימול וגו' שהוא ג"כ רמז אשר האדם בבחירתו צריך לעבוד עבודה תמה להשלים עצמו במדותיו כמו"ש בספר החינוך פ' לך כי שירש מצות מילה ממה שלא נברא מהול לרמז כמו שתשלום צורת גופו הוא ע"י פעולות אדם ככה תשלום צורתו הנפשיות הוא ע"י מעשה ופעולתו הטובים עכ"ד וע"כ אמר הכ' אחר שהזכיר טומאת נדה ויולדת שהיא בא מסבת חטא הקדום כדי שהאדם יעמוד בבחירתו אמר ג"כ מצות מילה שהיא ג"כ לרמוז אשר האדם בחירתו חפשית וצריך להשלים עצמו ע"י מעשיו ופעולתו הטובים:

א"י על המדרש הנ"ל אחור וקדם צרתני זכה נוחל שני עולמות וכו' עוד שם אחור וקדם צרתני זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית לא זכה אומרים לו יתוש קדמך:

ונראה עפימ"ש בבני יששכר במאמרי שבתות מאמר ד' במה שאמרו חז"ל במעשה בראשית נמלך בנשמותיהן של צדיקים תחלה דהנה השי"ת רצה לברוא העולם הנסיון והבחירה שיהי' כל הפעולות והמעשים נעשים כפי מעשה התחתונים הכל ע"י התעוררת דלתתא הנה הי' בהכרח שגם בראשית המחשבה יהי' ע"י התעוררת דלתתא כי היסוד שורש הכל והאיך יהי' באפשרי הר' לא הי' אלא הוא ושמו בלבד ע"כ ישראל עלה במחשבה כביכול שיער בחכמתו ית"ש איך שיהי' לו תענוג מעבודת ישראל בכל זמן ועדן אחר הבריאה ובפרט מעבודת הצדיקים בכל דור ודור וזה הי' מספיק להתעוררת דלתתא כיון שהי' מוכנים לצאת אל הפועל לפי"ז מה שכל אחד ואחד מישראל עושה איזה מצוה כעת מניח תפילין ומתעטף בציצית זה הי' במעשה בראשית בבחי' אתערותא דלתתא והבן מאוד עכ"ד ז"ל ובזה פירשתי אמרם ז"ל במשנה בעשרה מאמרות נברא העולם והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא כדי להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות ויש להבין איך רשע אחד מאבד את העולם כלו ח"ו ועי' בברטנורא שם משפ"י ולהנ"ל יתבאר כיון דכל מעשה בני אדם לטובה הי' בראשית המחשבה בעת בריאת העולם וזה הי' בבחי' התעוררת דלתתא וא"כ מי שהוא רשע ח"ו מאבד את העולם כיון שבמעשיו נחסר עי"ז האיתערותא דלתתא ולהיפך ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם כלו שבזה שמקיימין מצות השי"ת זה הי' במעשי בראשית להתעוררת דלתתא וע"כ מקיימין את העולם כיון שרק במעשיהם גרמו מה שצוה ונברא העולם והבן:

וע"י מ"ש בפ' משפטים:

ועם זה יובן דברי המדרש הנ"ל עה"פ אשה כי תזריע דמדבר מתחלת ביאת האדם לעוה"ז ומפרש ג"כ יצירתו כמושפ"י רש"י כאן ואמר הה"ד אחור וקדם צרתני זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מעשי בראשית:

כיון דנשמותיהם של צדיקים עלה במחשבה תחלה ובכח מעשיהם שיעשו אח"כ נברא העולם וע"כ הם קודמין למעשה בראשית דהא הן הי' בבחי' אתערותא דלתתא לכל מעשה בראשית וע"כ הם כאלו קדמו לכל מע"ב כיון שהקב"ה יודע ועד מראש קורא הדורות ונחשב מעשיהם להיות תחלה וע"כ קודמים למע"ב במעשיהם הטובים לא זכה אומרים לו יתוש קדמך כיון שבאמת בעת הבריאה אחרי ככלות הכל נוצר אח"ז האדם ואם חיו לא זכה במה נחשב עכשיו לתחלה וע"כ יתוש קדמך ואמר המדרש ג"כ זכה נוחל שתי עולמות עוה"ז ועוה"ב כיון שמעשיו נחשבין תחלה לאתערותא דלתתא בעת

הבריאה והוא מקיים עי"ז העולם כמו"ש במשנה ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם ואם ח"ו לא זכה עתיד ליתן דין וחשבון על שמאבדין העולם כיון שבמעשיו נחסר האתעררותא דלתתא אשר עי"ז נברא העולם והבן:

אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים במדרש הה"ד תן חלק לשבעה אלו ז' ימי נדה וגם לשמונה אלו ח' ימי מילה אמר הקב"ה אם שמרת ימי נדה אני נותן לך בן ואתה מולו לשמונה ימים הוי וביום השמיני וכו' ונראה דהנה גמר אומר הכתוב כי לא תדע מה יהי' רעה על הארץ ולכאורה לפי המדרש מה ענינו לכאן ויתבאר לע"ד דהנה לעיל בפ' בא כתיב ראו כי רעה נגד פניכם ופירש"י כוכב אחד ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנונית שלי אותו כוכב עולה לקראתכם והוא סי' דם והריגה והפך ה' את הדם לדם מילה שמל יהושיע אותם:

נשמע מזה דאם יש לישראל בנים זכרים ומלים אותם מהפכים אותו כוכב רעה לדם מילה אבל אם אין להם בנים זכרים להמול במה יתהפך אותו הכוכב לטוב וז"ש תן חלק לשבעה אם שמרת ז' ימי נדה אני נותן לך בן שנימול לשמונה ואמר הטעם כי לא תדע מה יהי' רע על הארץ היינו אם לא יהי' לך בן שנימול ל"ח לא תדע במה יהי' להפוך את הכוכב ששמו רעה ובזה יתבאר הסמיכות מה כתיב למעלה אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים וגו' להבדיל בין הטמא וגו' אשה כי תזריע וילדה זכר היינו כי ה' המעלה אותנו מארץ מצרים להטיב לנו ולא ברעה הוציאנו כי הפך את הרעה לטוב והיינו לדם מילה ולכן להבדיל בין הטמא ר"ל לשמור ז' ימי נדה ובשכר זאת יתן ה' בן שנימול לשמונה על ידי שתבדילו בין הטמא:

לכן אשה כי תזריע וביום השמיני ימול, אשה כי תזריע וילדה זכר ופירש"י כשם שיצירתן של אדם אחר כל בהמה חי' ועוף במעשה בראשית כן תורתו מתפרשת אחר תורת בהמה חי' ועוף:

ובמדרש הנ"ל הה"ד אחור וקדם צרתני זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית לא זכה אומרים לו יתוש קדמך ונראה עפי"מ דאי' בסנהדרין מפני מה נברא אדם בע"ש שאם תזוח דעתו עליו אמר לו יחוש קדמך במע"ב ולכאורה קשה להבין דמשמע דמזה יבא ללמוד מדת ענוה מפני שיתוש נברא בתחלה ומה בכך:

ויש לומר לפי"נ היד אפרים באו"ח פי' קס"ז בהא דמקשים אהדדי הא דאמר"י דאסור לטעום קודם שיתן לבהמתו ויליף לה מקרא דכתי' ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת וכתיב א' אומר ותשת העדה ובעירם ותי' ביד אפרים דהטעם דאסור לשתות קודם משום דכל אדם אין להחזיק עצמו לזכאי שלפעמים אין לו זכות רק שאוכל

בזכות הבהמה כדאיתא במדרש בעובדא דאלכסנדר מוקדן ולכן בהוצאת מים מן הסלע שהי' לפי נס ע"כ האדם קודם לבהמה עי"ש וז"ש בגמ' הנ"ל שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך במע"ב היינו דמשו"ז נברא הבהמה קודם מפני שאם אין זכות לאדם ניזון בזכות הבהמה וע"כ גם ביצירה נברא הבהמה קודם ואומרים לו לאדם יתוש קדמוך שהבהמה קודם והאדם ניזון בזכות הבהמה וז"ש במד"ר זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מע"ב היינו שאם באמת זכה הוא קודם לבהמה לכן אם הוא בדרך נס הוא רק בזכות אדם הוא קודם לבהמה ואמר הכ' הכא שמדבר בתורת האדם שמתפרשת אחר כל בהמה מפני שנברא כן כפירש"י והטעם שנברא האדם אחר הבהמה מפני שלפעמים האדם ניזון בזכות הבהמה וע"כ אמר המדרש דאם זכה נעשה לו נסים והוא קודם לבהמה והבן מ צ ו ר ע זאת תהי' תורת המצורע במדרש הה"ד מי האיש החפץ חיים מעשה ברוכל אחד וכו' והי' מכריז מאן בעי למזבן סם חיים כו' הוציא לו ספר תהלים הראה לו הפסוק מי האיש החפץ חיים מה כתיב בתרי' נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב וכו' לפיכך משה מזהיר את ישראל וא"ל זאת תהי' תורת המצורע המוציא רע עכ"ל:

ונראה לפרש עפימ"ש בשב שמעתתא לפרש הכתוב בהאזינו כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם כי בהיות הנשמה למעלה אינו אלא בבחי' בור ריק שאינו נובע רק מתמלא מאחרים ומצד עצמו הוא ריק וברדתה אל עולם השפל והשיג' מה שעלי' להשיג בגזירתו ית"ש אז היא בבחי' באר מעין המתגבר וכל דלית לי' מגרמי' כלום עני חשוב כמת כמ"ש בגור ארי' דמי באר קרוין מים חיים לפי שנובע מעצמו משא"כ מי בור ולזה עני חשוב כמת ושונא מתנות יחי' ולזה אמר ויפח באפיו נשמת חיים דעיקר בריאת האדם בעוה"ז בכדי שתהא הנפש בבחי' באר ותקרא נשמת חיים ולזה אמר כי לא דבר ריק הוא מכם פי' מעצמותיכם בבחי' בור שאינו מצד עצמו רק מתמלא מאחרים כי הוא חייכם עיקר הבריאה שיהא חיים בבחי' חיות מעצמיכם נבאר ומים המתגבר ונובע מעצמו ובזה לא יהי' נהמא דכסופא עכ"ד עיי"ש: ובזה פירשתי בפ' בהעלותך מה שאמרו חז"ל מצורע חשוב כמת כי ידוע דצרעת בא על עון לה"ר כמבואר בערכין ט"ז ואי' בספרים דמי שמדבר לה"ר נוטלין ממנו כל המעשים טובים מה שעשה וע"כ אמרו דמצורע חשוב כמת כיון דלית לי' מגרמי' כלום ואין לו מבחי' חיות ומאי אהני לי' במה שבא לעולם הזה שיגע לריק שאין לו כלום משלו ועזב לאחרים חילו וע"כ נקרא מת שאין לו כלום משלו שהוא בבחי' חיות מעצמו:

ועם זה יתבאר המדרש מי האיש החפץ חיים היינו שיהא בבחי' מים חיים שנובע מעצמו דתכלית הבריאה אשר ברא אלקים את האדם על הארץ להשיג מה שבכחו להשיג ובזה

הוא בבחי' חפץ חיים (יט-19) והוציא לו ספר תהלים נצור לשונך מרע שלא ידבר לה"ר ואז אם יקיים ועשה טוב הרי הוא בבחי' חיים דאם דבר לה"ר מאי אהני לי' כל עמלו אף אם יגע בתורה ומצוה כיון שנוטלין ממנו הכל ואך אם שומר פיו ולשונו מלדבר מה שהפה אסור לדבר הרי כל מה דעשה טוב קנין עצמית והוא בבחינת חיים ומסיים המדרש לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהי' תורת המצורע המוציא רע ר"ל דאם מוציא רע היינו שדבר לה"ר אף כל מה שעשה לטוב כל הימים אינו עולה בידו כלל:

א"י עפימ"ש בס' דרך פקודיך מל"ת ל"ד בשם הרב הקדוש מוהרמא"ו זצוק"ל דבדבר האדם דברים בטלים הוא כלל אביזרי' דאזהרת לא תרצח כי כל דיבור הוא שיעור קומה שלימה יוצא מכל כחות נפשו והוא מבטלי' שמריק הקומה הלזו למקום תהו ובטל אזי מבטל ומרצח אותה הקומה חלק מקומת נפשו עכ"ד עיי"ש, ומצאתי כדבריו בזוה"ק פ' קדושי' עה"פ לא תלין וגו' דהא כל אינן הבלים דנפקי מפומי' כל ההוא יומא כלהו סלקין קמי' קוב"ה וקיימין קמי' לבתר סלקא נפשי' ונפשי' דאנשי ביתי' וקיימין באינון הבלין דפומי' וכדין אפי' אתגזר על ההוא בר נש כמה יומין וכמה טבאן כלהו מתערקין ומסתלקי מיני' ע"כ עיי"ש, ובזה פירשו הפ' יראת ד' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה דהנה ידוע מ"ש הרמ"א באו"ח סי' א' שויתי ד' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה וכו' כי אינו דומה ישיבת האדם ותנועותיו וכו' ולא דיבורו עם בני אדם כדיבורו במושב המלך כ"ש כשמשים האדם על לבו שהמלך מה"מ עומד עליו ורואה במעשיו מיד יגיע אליו היראה והכנעה ובושתו ממנו תמיד וכו' עכ"ד הרי דמי שיראת ד' על פניו שומר פיו ולשונו מלדבר דברים בטלים והבלים, וזש"ה יראת ד' היינו הירא את דבר ד' והוא ע"י שמקיים שויתי ד' לנגדי תמיד דבזה שישים רסן לפיו יגיע אליו היראה מהדר גאונו ע"כ יוסיף ימים עי"ז דבהיפוך ח"ו אשר לא שם אל לבו ליראה את ד' ומדבר דברים בטלים מרצח כחות נפשו ועי"כ שנות רשעים תקצורנ' דאינו שומר תנועותיו ועסקיו ורשע יתקרי וגם שמדבר מה שהפה אסור לדבר ומריק מהקומה שלימ' למקום תהו וע"כ שנותיו תקצרנה ועיי' מש"כ בפ' חי', ובזה יש לפרש ג"כ מה שאמרו חז"ל מצורע חשוב כמת והיינו משום דצרעת בא על עון לה"ר והיינו דברים בטלים ואסורים ועובר בזה על רציחת דמו בנפש עצמותו שמקצר ח"ו ימיו בזה וע"כ נקרא חשוב כמת כיון דע"י לה"ר פסק לחיותא דילי' שמריק כחות נפשו, ובכן לך תעלה ביאור המדרש מי האיש החפץ חיים שלא יקצר ח"ו משנותיו וגם אוהב ימים לראות טוב ר"ל דיומין טבאן דאיתגזר עלי' לא יתערקו ולא יסתלקו מיני' כדברי הזוהר הנ"ל ע"כ ינצור לשונו מרע ושפתיו מדבר מרמה והיינו ע"י שישים ד' לנגדו תמיד ויהי' דיבורו כאלו יושב לפני המלך ותנועותיו

ועסקיו אינו דומה במושב המלך כתנועותיו ועסקיו כשהוא יושב לבדו בביתו וז"ש סור מרע ועשה טוב דבהא תליא דכשם שדיבורו יהי' במדה ומשקל כך תנועותיו ועסקיו יהי' כאלו יושב בבית המלך וע"כ יסיר תנועותיו מרע ויעשה אך טוב ולכך הזהיר משה לישראל זאת תהי' תורת המוציא רע דבא על עון לה"ר ועי"כ הי' חשוב כמת דבדבר דברים בטלים מרצח כח חיותו ובשב ורפא לו נאמר ביום טהרתו דייקא היינו על מה שטימא עצמו שחב לעצמו עד יום טהרתו: כנגע נראה לי בבית, במשנה פי"ב דנגעים איתא אפי' ת"ח ויודע שהוא נגע ודאי לא יגזור ויאמר נגע לי בבית אלא כנגע, ואפשר הטעם בזה עפימ"ש בהרמב"ם שם שראיית צרעת הנזכרת בתורה אמרו שהוא עונש וכו' ויתחילו בביתו ואם חזר בו מוטב ואם לאו יבא במצעות ואם לא חזר בו עדיין יבא לגופו עכ"ד עיי"ש ונראה לבאר דבריו דמשו"ה לא התחיל בתחלה בעור בשרו וגופו עוד בפעם הראשון כיון דכל מה שאירע לאדם ח"ו לחטוא נגד הבוב"ה היא מחמת שכחה כמו"ש בגמ' אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות גם ידוע דברי הזוה"ק במה שנגע בכף ירך יעקב ופי' הזהר גיד דאיהו מנשה לבני נשא מפלחנא דמאריהון ותמן רביע יצה"ר, והנה אמרי' בפ"ב דביצה גבי ההוא סמיא דשכח להניח עירוב תבשילין ואמר לי' שמואל סמוך אדידי לשנה הבאה שכח ג"כ וא"ל שמואל פושע את עיי"ש הרי מזה דהשוכח פעם ראשון נקרא שוגג אבל השוכח ב' פעמים נקרא פושע ומש"ה באם חטא בפעם ראשון יבא הצרעת בביתו אבל לא בגופו כיון דחטא בא מחמת שכחה ונקרא שוגג בפעם ראשון ואף דשוגג ג"כ צריך כפרה מ"מ לא יגיע לו עונש בגופו בחטאו בשגגה ואם חזר בו מוטב ואם לאו יבא במצעות ובגופו ממש כיון דמפעם שנית ואילך נקרא פושע וז"ש במשנה אפי' ת"ח ויודע לא יגזור שהוא נגע ודאי רק יהא כמסתפק ושואל כאלו אינו יודע וכאלו אינו ת"ח דהא בת"ח אמרינן בב"מ דף ל"ג דשגגות נחשב להם כזדונות ומייתי לה מקרא הגד לעמי פשעם וגו' אלו ת"ח ששגגות נעשה להם כזדונות וע"כ אין לומר שהוא ת"ח דהא בת"ח אף שוגג יחשב כמזיד ואלו נגעי בתים מורים דנחשב לו לשוגג והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת אחרי

אחרי מות שני בני אהרן פרש"י מה ת"ל משל לרופא וכו' בא אחר וא"ל אל תאכל וכו' כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן, אפשר לרמז בדבריהם ז"ל עצה אשר ממנו נקח לעבוד את שמו ית' כי כתבו בספה"ק אשר לפעמים היצה"ר מטעה את האדם בדבר עבירה ומסמא את עיניו לראות כי הוא מצוה

והנסיון לזה לאדם שאינו יודע איזהו סברת ועצת היצ"ט או עלת יצה"ר אזי ישגיח על אדם אחר העושה מעשה הלזו ואם יהי' נבזה בעיניו נמאס בזה ידע ביחוד גם לעצמו כי הוא עצת היצה"ר, ועוד כתב האלשיך עה"פ ויך לב דוד על אשר כרת את כנף אשר לשאול (שמואל א' כ"ד) דהנה אם האדם נידון ברוחו אם הוא דבר עבירה או מצוה אחר שיעשה הדבר עפ"י אחת משתי הדיעות אזי יבין הדבר לאמתו דאם אחר גמר הדבר לא ירך לבבו על אשר עשה ידע כי הי' עצת היצ"ט אבל אם אחר שעשה ילביש חרטה וירך לבבו ודאי שזה בעצת היצה"ר שיורד ומסית עולה ומקטרג וזה עצמו אירע לדוד שהי' בספק אם מותר לו להרוג את שאול יען כי רדפו וגרשו מהסתפח בנחלת ד' וסברא ג"כ להיפך מי שלח ידו במשיח ד' ולזה עשה נסיון בהכרית ככף המעיל ויהי בכרתו ויך לב דוד לכן אמר חלילה לי לנגוע במשיח ד' מצינו למדין שיש ב' מיני נסיונות הא' מאחרים דאז אין צריך לעשות אפי' התחלה מהעבירה, ונסיון הב' ע"ד האמור בדברי הרמ"א הנ"ל וזה א"א עד ביאו קצת להעבירה ומובן ממילא אשר נסיון הראשין עדיף שיוכל לשמור עצמו מעבירה אפי' כל דהוא ובזה פי' בערבי נחל פ' שלח הפ' לכו נא הגברים וגו' ר"ל אנשים צדיקים שהם בעלי שכל בחי' גברים ועבדו את ד והשיב משה גם מקנינו ילך עמנו ר"ל גם אותם שהם בבחי' בהמות ג"כ ילכו כי ממנו נקח לעבוד את ד' ר"ל מהם נדע אנחנו איך להתנהג בעבודת ד' לעשות נסיון ומבחן ממעשיהם ואנחנו ר"ל אם לא נהי' רק אנחנו לבד לא נוכל לידע איזה סברא הוא עבודת ד' עד בואינו שמה ר"ל עד שנביא לקצת עבירה לכן צריכין אנחנו לאותן האנשים לענין עבודת ד' עכ"ד ז"ל בקיצור: ובזה פרשתי בפ' עקב הפ' חדלו לכם מן האדם וגו' כי במה נחשב הוא הכוונה דהנביא מוכיח ומזהיר את ישראל השמרו לכם אל תגעו אף בקצה העבירה ואם תאמר מה נעשה אם יעלה ספק כדת מה לעשות אם הוא מצד היצה"ר עצת חטאין או מן היצ"ט ולזה אמר הבחינה מן האדם ר"ל אם יעשה דבר הנה אדם אחר אם ייטיב בעיניו הלא אז בעיניו יראה ובלבו יבין כי הוא דבר ערוה ויותר טוב בזה להיות הנסיון והבחינה מאחר ועל דרך זה דייקא תלך לבטח דרכך, כי במ"ה נחשב הוא הכוונה דבר מה העבירה קלה ומתחלתו ומה הוא ג"כ נחשב לעבירה וע"כ יותר טוב לחדול מלחטוא מן האדם עיי"ש וזה שפרש"י אחר שכ' אחרי מות שני בני אהרן וגו' וכמובן כוונתם הי' לשמים אלא שטעו וע"ז אמר משל וכו' אל תאכל כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מהראשון והמשל היא לטהרת הנפש כיצד האדם ישמור את עצמו מכל דבר רע וע"כ אומרים לו איזה הדרך שיבור לו האדם הוא מן פלוני דייקא מה שבעיניך תראה אשר פלוני עשה כך וכך מזה תוכל להבין אשר לא טוב עשה ימ"כ זה זרזו יותר מן הראשי דהא בסתם אם הוכיח

לחבירו שלא יעשה מה שאסרה תורה א"כ כשהוא מסתפק ועולה אם דבר זה מותר ד אסור בהכרח לעשות מקצת העבירה ובזה דוקא יוכל לעמוד על הנסיון לעצמו אבל אם זרזו מאדם אחר הוא זרוז יותר אפי' ממקצת העבירה אפילו מתחלתו והבן:

אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ד' וגו' ובמדרש בשעה שנכנסו שני פולמסין דנורא לתוך חוטמיהן של נדב ואבי' עלו שרפי קודש ואמרו השיבנו ד' אליך ונשובה:

יתבאר עפימ"ש אא"ז ז"ל בייט"ל סו"פ מצורע לפ' הפ' וערבה לד מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות עפי"מ דאמרו ז"ל דקודם בריאת אדם אמרו מלאכי השרת זמין למיחטי קמך והשיב להם השי"ת עד לא בראתי עלמא אתקינת תשובה ובזה פירשו ראשו סתם פז כלומר בראשית הבריאה ראה ד' כי אפי באיתן שהם נקיי הדעת ומבהיקין כפז יהי' כתם בבגדיהם מלשון כתמי אשה המטמאים יזש"ה וערבה לד' מנחת יהודה וירושלים הקרבנות שמביאין על החטא כימי עולם וכשנים קדמוניות היינו איתן ימים ושנים שקדמו לבריאה עולם שראה הקב"ה שכך עתיד להיות ואעפי"כ נברא האדם כי באלה חפצתי עכ"ד עיי"ש:

והנה י"ל בנדב ואבי' שכתוב בם בקרובי אקדש ופירש"י שאמר משה לאהרן רואה אני שהם גדולים ממני וממך ואעפי"כ הקריבו אש זרה אשר לא צוה אותם הי' ג"כ ע"ד בחי' זו ראשו כתם פז אשר גם בפז ראה ד' שיהי' כתם כנ"ל וזש"ה אחרי מים שני בני אהרן שהי' מפני החטא ואמר הכ' אף בקרבתם לפני ד' היינו שהי' קרובים למלכות ונתקרבו לד' שהי' גדולים ממשה ואהרן מ"מ גם בארזים נעלה שלהבת ויש לדאוג שלא יבא חטא על ידם והיינו שאמרו מלאה"ש השיבנו ד' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם ר"ל כקדם היינו כימי קדם קודם בריאת העולם מה שראה הקב"ה אשר זמין האדם למחטי קמי' ומשרה עד לא קדמה עולם ידע והכין מראש תשובה, וזש"ה ואל יבא בכל עת אל הקודש היינו שמזומן האדם לחטוא עוד מראשית הבריאה וע"כ כפעם נדחה מלבא אל הקודש כי אם בזאת יבא וגו' ע"ד שכתבו המפורשים דזאת היא רמז לתשובה ועד"ז נברא האדם אף שהוא עתיד לחטוא כיון שיש לו תקנה ע"י תשובה וכ"ז מוכח מבני אהרן שנתקרבו לפני ד' והגיעו למדרגה היותר נעלה ועכ"ז אירע להם להקריב לפני ד' אשר לא צוה והבן:

בקרבתם לפני ד' דקדקו המפו' דנראה כמו שבא לפ' סיבת מיתתם ולא פירש: ונראה עפי"ד הגמ' סנהדרין נ"ב במיתת בני אהרן דאיכא למ"ד שמתו על שלא נשאו נשים:

וקשה ע"ז לכאו' דהא מהכא נראה שמתו על קרבתם לפני ד' וקשה ג"כ באמת אמאי לא נשאו נשים היתכן לומר בבני אהרן שעברו בשאט נפש ח"ו על מה שנ' שכ' בתורה:

ונראה עפ"י דברי החן טוב פ' תצוה על המדרש כשאמר לו השי"ת למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע למשה אמר לו הקב"ה תורה שלי היתה ונתתי' לך ותוה"ד שהרע למשה כי דעתו הי' כי לו נאה להיות כה"ג יען כי קדוש הוא לאלקיו ופרוש מאשה וכמלאך משרת והשיב לו הקב"ה שמאותו טעם שנתתי תורה לישראל ולא למלאכים מכח טענת כלום יצה"ר יש בכם מאותו טעם נבחר אהרן לכהן לד' ולא משה כי משה הי' בבחי' מלאך משולל מגשם ויותר מתרבה כבוד שמים ע"י שעובד מי שהוא בעל גשם עכ"ד:

והנה כי כן י"ל הטעם על בני אהרן שלא נשאו נשים יען כי הגשם חלף ועבר מהם בקרבתם לפני ד' וכמו משה רבע"ה שפי' מאשתו וקדושים הי' פרושים מדרך ארץ וגופניות עוה"ז:

וז"ש משה אל אהרן בקרובי אקדש ופירש"י רואה אני שהם גדולים ממני ממך ור"ל שהם קרובים אל ד' כביכול וע"כ משו"ז אינם ראוים להיות כה"ג משרתי עליון כי יותר טוב ונאה לעבודה מלובש קצת בגשם:

ויתבאר בזה הפ' והגמ' הנ"ל דפי' סיבת מיתתם היינו בקרבתם לפני ה' שהי' קרובים לה' שהיו משוללי הגשם ועי"ז מתו שלא הי' ראוים לכה"ג וזהו ג"כ הטעם שלא נשאו נשים מחמת קורבתם לפני ד' כמו"ש במשה ואתה פה עמוד עמדי שפירוש מאשה והגמ' מפ' טעם דקרא וא"ש והבן:

ושמרתם את חקתי וגו' ית' עפ"י הידוע מסה"ק אשר כל התורה והמצוה אשר יעשה אדם בעודו רשע לא ירצה לקרבן אשה לה' ואדרבה נותן ומוסיף כח בהסט"א ועז"כ נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים ולרשע אמר א' מה לך לספר חוקי וגו' וצריך מקודם לטהר עצמו מכתמי העונות כמש"פ סור מרע ועשה טוב וינקה אברי' גופו ונשמתו מכל חטא ועון ואשמה ואז יעלו המצות לריח ניחוח אשה לד':

ובזה פירשתי בפ' משפטים הפ' ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, ופירש"י לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה אזהרה הוא במקום לאו:

ויל"ד קצת האיך יתכן לומר על קיום מ"ע אזהרה דאזהרה משמע שלא לעשות: ולהנ"ל יתבאר דר"ל דכל מ"ע הוא פעם באזהרה שלא לעשות אותה אם עוד לא תיקן נפשו ואבריו ומום בו עוד הרי אלו באזהרה שלא לעשות אלא ישוב וינחם אל ה' ואז יקרב לעשותו עיי"ש באורך:

וזש"ה ושמרתם את חקתי וגו' אשר יעשה אותם האדם דהמצות אשר האדם עושה צריך שמירה והיא אזהרה שלא לעשות עד אשר יטהר נפשו טהור גברא: וחי בהם ולא שימות

בהם הכוונה ג"כ על המצות דאם ח"ו לא שב מדרכו הרעה אז טוב יותר ההעדר מן העשי' וע"כ גם אלה המצות אשר החיות תלוי בהם ח"ו בזה יוכל להמית בהם כי אדרבה טוב יותר אם לא יעשה אותם: אני ה' בוחן כליות ולב וע"כ מקודם צריך לכה"פ להרהר בלבו לשוב אל ד: ובזה אמרתי לתרץ מה שהקשה בישמח משה פ' נשא בשם משכיל אחד למה לא נכתב מצות תשובה בביאור בתוה"ק והגם כי הוא נמנה למ"ע עיקר זה שנמנה היא הוידוי כי הוא הבאה בתוה"ק בלשון צווי כמש"ה והתודו את חטאתם אבל התשובה שהיא החרטה ועזיבת החטא לא נמנה למ"ע בפ"ע כמבואר ברמב"ם הל' תשובה, ולהנ"ל יונח מכיון שכל המצות אשר יעשה אותם האדם בעודו נקרא רשע לא יחשב לו למצוה ולא עלו לבעלים רק לחובה וע"כ לפי"ז לא יתכן למנות למ"ע החרטה ועזיבת החטא מכיון שזה בא בעודו נקרא רשע ומשו"ז לא נקראת המצוה על שם החרטה רק אם אחר שהתחרט על נפשו ויתמרמר בלבו מה זה ועל מה זה עשיתי זאת להכעיס את קוני יוצרו ובוראי ועושי אז אח"כ כשיתודה אל ד' נוכל למנות מצות וידוי בין שאר המצות ולא החרטה שהוא באה קודם ששב מידיעת הטומאה, וז"ש הכ' בפ' נשא איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם:

ר"ל אם יעשו אחת מכל מצות ד' אשר לא תעשינה היינו בעוד נפשו לא מטוהרה אז ומעלה מעל בה' ח"ו בכל המצות ר"ל בכל המצות אשר יעשה בעודו לא תיקן נפשו מה יתן ומה יוסיף בהם ואדרבה כנ"ל וע"ז זאת העצה היעוצה והתודו את חטאתם אשר עשו ואז יחשב לו מה שיעשה הכל למצוה:

ק ד ש י ם דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדשים תהי' וגו' פי' רש"י מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל וכו' ונראה ליתן טעם מפני מה מ"ע זו נאמרה בהקהל יותר משאר מצות עפימ"ש אא"ז בישמח משה פ' מטות אהא דכתיב בפ' יתרו כה תאמר לבית יעקב וגו' אתם ראיתם וגו' אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל:

כי אי' במדרש אין ישראל ניזונין אלא בזכות אמונה ופי' המפורשים דיש להבין מה שדרשו חכז"ל היום לעשותן ומחר לקבל שכרם הא הקב"ה שומר תורתו וכתיב ביומו תתן שכרו ותרצו משום דתרי"א מפי משה שמעו והוי ע"י שליח וא"ע בבל תלין אבל השתים ששמעו מפי הגבורה והן יסוד האמונה מגיע שכר בעיה"ז וידוע כי כל הנביאים התנבאו בכה, מוסיף עליהם משה שהתנבא בזה הדבר וא"כ בעת שהתנבא בכה בדיבור של עצמו הוי ע"י שליח אבל בעת שאמר זה הדבר ששכינה מדברת מתוך גרונו זה הוי ממש ע"י הקב"ה כביכול וקיי"ל לענין בל תלין תבעו עובר לא תבעו אינו עובר ולפי"ז להמוני עם אמר משה בלשון כה ע"י שליח משום דזה הדבר הוי ע"י הקב"ה ומגיע

שכר בעוה"ז אם יתבע ולא ישאר להם לעוה"ב אבל לבני עלי' שבודאי לא יתבעו שכרן תיכף שלא להחליף עולם עובר בעולם עומד שאמר להם בלשון זה הדבר ואי דהוי ע"י הקב"ה הא לא תבעו אינו עובר בבל תלין וז"ש כה תאמר לבית יעקב היינו לפחותי ערך בכה, אלה הדברים דהוי כמו זה הדבר אשר תדבר אל בני ישראל שהם הבני עליי' עכ"ד מתוקים מדבש, והנה ידוע מה שכתבו המפורשים דהא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא היינו דוקא מה שמחוייב אבל לא מה שהוא עושה יותר מן החיוב וכן מבואר להדיא במס בב"ק דף ט' ע"ב הידור מצוה עד שליש ואמרו משמי' דר' זירא עד שליש משלו מכאן ואילך משל הקב"ה ופרש"י משלו שאינו נפרע לו בחייו מכאן ואילך מה שמוסיף בהידור היינו יותר מן החיוב יפרע לו הקב"ה בחיים, ועם זה יתבאר דמצות קדושים תהי' עיקר יסודו לפרוש עצמו מצ"ט שערי היתר וקדש עצמך במותר לך (עיין רמב"ן) אף מה שלא אסרה תורה והיא לעשות לעצמו גדר וסייג ומשמרת למשמרת לבלתי נגוע אף בקצהו בכיעור והדומה לו וע"כ במצות קדושים תהי' יגיע שכר אף בעוה"ז כי במה שהאדם עושה יותר מהחיוב מגיע שכר מצוה אף בהאי עלמא משו"ה פ' קדושים תהי' נאמרה בהקהל אם כי בשאר מצות משה לחלק יצא בין העם ליחד הדיבור לבני ישראל בפני עצמו בלשון זה הדבר ולהמוני עם בפ"ע בלשון כה שיהי' ע"י שליח פן יתבעו שכר תיכף בעוה"ז כנ"ל אבל במצות קדושים דהוי יותר מן החיוב מגיע שכר בעוה"ז הקהיל כולם כאחד וזה שסיים הכ' כי קדוש אני ד' ר"ל משה אמר כן והשכינה מדברת מתוך גרונו כאלו אמר אף דלפי עין הרואה משה אמר כן אבל הדברים המה כאלו מפי הקב"ה בעצמו וע"כ הקהיל את כולם כיון דע"י מ"ע זו יגיע שכר בעוה"ז כמו שנצטוו מפי הקב"ה בעצמו ובכבודו והבן:

דבר אל כל עדת בנ"י ואמרת אליהם קדשים תהיו כי קדוש אני ד' במדרש הה"ד ישלח עזרך מקודש וגו' יתבאר ע"ד שכ' האוה"ח הטעם שכפל לומר ואמרת עפימ"ש ז"ל דפרשה זו רוב גופי תורה תלוין בה לזה עשה בה ג"כ כסדר נתינת התורה שדבר בה רכות וקשות כה תאמר וגו' ותגיד לבנ"י וגו' וע"כ אמר דבר לשון קושי ואמרת לשון רכה עכ"ל, והנה פרשתי מה שאמרו ישראל נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע עפי"ד הטו"ז באו"ח סי' א' לפרש דברי הטור אני מעורר את השחר ואין השחר מעורר אותי דהנה יש ב' מיני התעוררת תחלה מתעורר מלמטה ואח"כ בא עליו התעוררת העליון לסייע לו וע"ז שבח דוד א"ע שהי' במעלה כ"כ שהתעוררת שלו מלמטה אין כריך לסיוע התעוררת שלמעלה וע"כ אמר אני מעורר השחר ומעלה הזאת אינה אלא לדוד וכיוצא בו עכ"ד:

ובזה י"ל דישראל הקדימו נעשה לנשמע ר"ל שיקבלו עליהם אשר התעוררת שלהם יבא אליהם מעצמם תחלה מלמטה ואח"כ יבא אליהם התעוררת העליון לסייע להם והיינו שאמרו נעשה מעצמינו מקודם ואח"כ ונשמע התעוררת העליון (כי על התעוררותא דלעילא שייך לשון שמיעה כי הוא כמו שמיעה דהוא רק אור רוחני כמובן) ועיין מ"ש בפ' ו ויקרא:

וזש"ה קדשים תהיו כי קדוש אני ד' היינו כיון שבפרשה זו רוב גופי תורה תלויין בה וע"כ הזהיר הכ' כאן לזכור את יום אשר עמדנו לפני ד' בחורב בעת קבלת התורה וקדמנו נעשה לנשמע ולכן אמר הכ' קדשים תהיו מעצמינו תחלה ואח"כ יבא אלינו התעוררותא דלעילא, וז"ש אח"כ תדעו כי קדוש אני ד' אח"כ יהי' קדושתינו מלמעלה לקדש אותנו, וז"ש המדרש הה"ד ישלח עזרך מקודש היינו באופן זה אם אנו מקדשים עצמינו תחלה אח"כ ישלח ד' עזרתינו מלמעלה לקדש אותנו קדשים תהיו כי קדוש אני ד' ובמדרש ילקוט זש"ה ואתם הדבקים בד' וכו' נקרא קדוש וקרא לישראל קדושים, יתבאר עפימ"ש א"ז ז"ל ביש"מ פ' אחרי עה"פ את משפטי תעשו וגו' אני ה"א דהנה אמרו רז"ל כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה ויש להבין הלא אמרינן בכל המצות אשר קדשנו במצותיו רק הענין דאית קדושה בהשתלשלות רחוקה ואין נרגש ואית קדושה נרגשת והנה מי שבא דבר עבירה לידו ומתגבר על יצרו ועומד בנסיון ובפרט אם מוסר נפשו על הדבר רוח קדושה לבשתו וכמו שמצינו במס' שבת דף נ"ו בנתן דציצותא והנה בע"ז וג"ע וש"ד צריך למסור נפשו עליהם והיינו אתה מוצא דייקא שהוא קדושה נרגשת, וז"ש את משפטי תעשו בלי שום תנאי אפי' למות על ידם דהיינו גדר ערוה האמור בפרשה אז אני ד' א' שמייחד שמו ית' עליו עכ"ד, וזש"ה קדשים תהיו ופרש"י הוי פרושים מן העריות שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה ר"ל כנ"ל שהקדושה תהא נרגשת לכן אני ד' א' שמייחד שמו ית' עלינו ואנו מרגישים הקדושה, וזש"ה ואתם הדבקים בד' ר"ל שאנו דבקים בו ית"ש כי על ידי הנסיון אנו דבקים בו והקדושה נרגשת בנו קדשים תהיו כי קדוש אני ד' א' והקשו הידמה יציר ליוצרו ובמדרש הה"ד ישלח עזרך מקודש, והנראה טעימ"ש אא"ז זצ"ל בס' ייטב לב פ' פנחס בשם מוזלל"ה והעולה מדבריו דאף האדם שהוא בעל תכלית עכ"ז אם עובד את ד' ורצונו לעבוד את בוראו במס"נ למסור עצמו ואת זרעו אחריו ע"ע אלא שהגוף שהוא בע"ת והגשם יעצרוהו מזה מלהביא הדבר מכח אל הפועל כי איננו חי לעד לכן ד' החוקר לב מעלה עליו כאלו עשהו ממש ויחשב לו כאלו עובד את השם עד אין סוף ותכלית עיש"ה, וזש"ה קדשים תהיו כ"כ עד אין סוף ותכלית לפי ערך הנעבד כי קדוש

אני ד' וקדושתו גבוה מעל גבוה עד אין סוף כן ה"נ יש לעבוד את בוראו בקדושה יתירה להדביק במדותיו שיהא נחשב עבודתו באין סוף ותכלית והיינו דאמרי' בגמ' ג"כ קדש בעצמך במותר לך היינו בקדושה בלתי תכלית אף מה שלא אסרה תורה ורק הוסיף מדעתו כי רצונו לעבוד את ד' בלי סוף ותכלית, והנה בישמ"מ סו"פ חיי הביא לפ' אמרם ז"ל אלמלי הקב"ה עוזרו לא יכול לו ר"ל כשהוא בגדר שלא הי' יכול לו אם לא עוזרו השי"ת היינו דכתיב ד' לא יעזבנו בידו כי בענין שיכול לעמוד נגד היצה"ר בכחו לא עביד הקב"ה ניסא למגנא רק כשעושה אדם כל מה שבכחו וכבר כלתה כחו אז השי"ת עזרו והבן עכ"ד ז"ל עיי"ש, ויתבאר דברי המדרש קדשים תהיו כי קדוש אני ד' והיינו בבחי' זו לפי ערך הנעבד שיעבוד את השי"ת בלי סוף ותכלית לפי כחו אלא מה שהגוף יעצרהו מה לו לעשות עוד ובזה יבא אל הקודש לחשוב לו כמדתו העולה במחשבתו עד אין סוף ותכלית ובזה האופן כן גם ד' יעזרהו כי כשאדם עושה כל מה שביכלתו אז השי"ת עזרו וע"כ סמך לכאן הפ' ישלח עזרו מקודש היינו שהקב"ה עוזרו אם יעשה כפי יכולתו:

ולא תלכו בחקות הגוי אשר אני משלח מפניכם וגו' ואומר לכם אתם תירשו את אדמתכם וגו' אני ד' אשר הבדלתי אתכם מן העמים, וילד"ד דלא ביאר הכתוב מה חקת הגוי אשר בעבור זה קאה הארץ את הגוי ההוא וגם מדוע תלה זאת בהארץ ומה איכפת להארץ האיך הגוי היושב עלי' באיזה חוקה תלך וגם במה הבדיל ד' אותנו מן העמים, ונראה עפי"מ שכ' בנזה"ק ריש פ' ויצא ההבדל שבין עושי מצות ללומדי תורה שתורתם אומנתם שעל בעלי מצות נאמר חונה מלאך ד' סביב ליראיו ויחלצם כלומר שמשגיח עליהם ע"י מלאך אבל בעלי תורה שזכו לכתר תורה כראוי הקב"ה משגיח עליו בכבודו ובעצמו, ועפי"ז פרשתי משחז"ל בבא מציעא דף פ"ה על מה אבדה הארץ דבר זה וכו' עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר על עזבם את תורתי עיי"ש ויש להבין מדוע בעונש ביטול תורה חרבה הארץ וכבר נאמרו ונשנו שזה פירושים רבים, וי"ל דהנה ידוע דכל שארי הארצות ניתנו תחת שרי מעלה אבל א"י הוא תחת יד הקב"ה לבדו ודורש אותה תמיד לא ע"י מלאך כ"א הקב"ה בעצמו ובכבודו ועי' בשל"ה שפי' הכתוב התחת א' אנכי וכי אני בא"י שהוא תחת יד הקב"ה עיי"ש וזש"ה על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי דהנה כל זמן שעסקו בתורה והקב"ה השגיח עליהם בעצמו לא ע"י מלאך ע"כ הי' ראוי לישב בא"י כי גם הארץ ההוא היא בבחי' זו שהשגחת הש"י עלי' הוא רק משכינת עוזו ית"ש אבל לא כן כשעזבו את תורתו אבדה הארץ כי מה להם לשבת בה אם אינם כדאי להשגחת תשי"ת לבדו כמו הארץ הלזו לכן ויאמר ד' דייקא שהארץ נתונה תחת ידו לבדו ולא

לזולתו על עזבם את תורתי ואינם מושגחים עוד ח"ו מאת השי"ת לבדו, ויתבאר בזה דברי הכתוב ולא תלכו בחקת הגוי דהנה מכלל לאו אתה שומע הן דלא תלכו בחוקות הגוי כ"א תלכו בחוקות השי"ת כמשה"כ להלן אם בחקתי תלכו ופרש"י שתהי' עמלים בתורה וע"ז הזהיר אותנו הכ' ג"כ כאן ולא תלכו בחקת הגוי כי אם בחקותי תלכו דהיינו שתהי' עמלים בתורה ולכן ואומר אליכם אתם תירשו את אדמתכם דאם תהי' עמלים בתורה ויהי' מושגחים מאת השי"ת ע"כ תהי' כדאים להיות בארץ ולירש את אדמתם ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי כאשר ידוע בהנחל עליון גוים כל האומות מסרם ד' תחת שר ומלאך והאומה ההוא מושגח ע"י אבל אנחנו בני ישראל המה תח"י הקב"ה והם חבל נחלתו לא ע"י שום מלאך ולכך ראוים הם לישב בארץ ישראל כנ"ל כיון שהם מובדלים מן העמים וכמו א"י שהוא תח"י הקב"ה כן בנ"י עם קרובו מה שלא עשה כן לכל גוי: והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין וגו' פירש"י אין צריך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין וניכרים הם אלא בין טהורים לך לטמאים לך בין נשחט רובו של סימן לנשחט חציו וכו' והייתם לי קדושים וגו' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי ופירש"י ר' אלעזר בן עזרי' אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר וכו' אבל יאמר אפשי בה ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתם מהם לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים:

ונראה לפרש עפי"מ שחקר מוהר"י אלבו בס' העקרים מאמר ג' פ' כ"ח איך יהי' שלימות לנפש מחלק המשפטים שבין איש לרעהו הלא אינם אלא תיקון המדיני וישוב העולם והעלה כי הם נותנים שלימות לנפש מצד המחשבה והכוונה שמכוין בשמירתם לקיים מצות השם לא בשביל תיקון המדיני לבד עכת"ד:

ועפי"ז פירשתי דברי המד' ילקוט שמעוני זאת החי' אשר תאכלו רשב"י פתח עמד וימודד ארץ מדד הקב"ה את העולם ולא מצא אומה שיהא ראוי' לקבל התורה אלא ישראל בלבד:

והיא פליאה מה שייכות יש לזה דייקא עם להפסוק זאת החי' אשר תאכלו: ולהנ"ל י"ל עפ"י המבואר בס' החינוך פ' משפטים בטעם איסור נבילה וטריפה כי הטריפות וכ"כ הנבילות מולידים הפסד אל הגוף האוכלים עיי"ש וא"כ קשה כנ"ל איך יתכן אשר קיום מצוה זו יתן שלימות לנפש ועכצ"ל כי עיקר השלימות לא בשביל המעשה ר"ל שמקיים בפועל לבלי לאכלו כ"א מהכוונה שאינו אוכל רק בשביל מצות השם אשר צוה שלא לאכלם:

ועי' בייט"ל ממוזלה"ה פ' שמיני שפי' בזה המדרש אריסטון עתיד הקב"ה לעשות לצדיקים על הפ' זאת החי' הנ"ל:

והנה זה ניחא בישראל דוקא דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה וא"כ אף שקיום המצוה בפועל אינו נותן שלימות לנפש עכ"פ מקיים המצוה במחשבה אבל באוה"ע המחשבה טובה אינו מצטרף למעשה וא"כ לא שייך גבי' שום מצוה כגון זו:

(והטעם דגבי ישראל מחשבה טובה מצטרף למעשה ולא כן באוה"ע מבואר במפו' משום דישראל מקורם טוב ואיקו אחזקי' חזקת אבהתא ולא כן באוה"ע זנתה אמם הובישה הורתם כידוע) וז"ש המדרש זאת החי' אשר תאכלו ודרשו רבותינו חי' אכול שאינה חי' לא תאכל ור"ל דנבילה או טריפה שאינה יכולה לחיות אסור לאכול והטעם כמבואר שהם מולידים הפסד בהגוף וא"כ קשה קי' העיקרים הנ"ל האיך נותנים שלימות לנפש מצוה כזו וע"כ כנ"ל דהעיקר בהמצוה זו רק המחשבה והכוונה לבד וע"כ אמר ע"ז המדרש עמד וימודד ארץ שלא מצא אומה שתהא ראוי' לקבל התורה אלא ישראל כיון דלדידהו מחשבה טובה אינו מצטרף למעשה וא"כ מצוה זו מה זה עושה משא"כ בישראל שפיר יוכלו לקיים עכ"פ במחשבה והבן:

ובזה יתבאר והבדלתם בין הטמאה לטהורה בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו:

כמו שכתבתי לעיל דעיקר מצוה זו מצד המחשבה לבד לשם ד':

וזש"ה ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי:

ופירש"י שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר כלו' מניעת בשר חזיר שלא אוכל לא יהי' מצד עצמו וגופו שקצה בו כי אם המניעה יהי' יען אשר ד' צוה שלא להתגאל בו ואבי שבשמים גזר עלי וזהו טהרת המחשבה ואבדיל אתכם מן השמים להיות לי שבשביל זה נתן הקב"ה תורה לעמו ישראל דייקא ולא לאוה"ע יען כי באוה"ע אין מחשבה טובה מצטרף למעשה לא שייך גבי' כגון מצוה וו שמקיימין מצד המחשבה דייקא ומשו"ה הבדלתי אתכם מן העמים כיון שישראל יוכלו לקיים המצות כגון נבילה וטריפה וכדומה שקיומן תלוי ועומד רק בהכוונה זכה בלתי לד' לבדו פורש מן העבירה שלא לעבור פי ד' ח"ו ומקבל עליו עול מלכות שמים והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת אמור

אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו כפול הלשון אמור ואמרת, גם דקדוק האלשיך לנפש לא יטמא בעמיו למה לא אמר למת: ונ"ל עפימ"ש

בספר פנים יפות פ' קדושים לפ' מה שתקנו לומר אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו:

כי עבודת ה' וקיום מצותיו ראוי לנו מג' פנים הא' כי הנשמה חלק אלקי מממל הוא ראוי לדבק בשורשה וזהו מה טוב חלקינו והשני היא העצה הטובה היעוצה לנו מאת ה' בתורתו הקדושה כדכתיב ובחרת בחיים וזהו מה נעים גורלנו והג' ראוי לנו מצד אבותינו הקדושים שזכו אותנו בקדושתם בדורי דורות וזהו מה יפה ירושתינו עכ"ד עיי"ש ולדרכו ירמוז הכ' אמור אל הכהנים בני אהרן וגם מצד העצה היעוצה לנו מאת השי"ת וז"ש ואמרת אליהם ר"ל למענם לטובת עצמם הנני נדרש וגם הזהיר הכ' לנפש לא יטמא פי' הנשמה חלק אלקי ממעל וראוי להיות כהווייתה ושורשה והבן: א"י עפימ"ש בייט"ל פ' מטות בשם דודו הגאוה"ק ארי' דבי עילאי דהענין עיקר עבודת הלוים בשירם ובזמרם לעורר לבבות ישראל לתשובה ומבן חמשים שנה נפסל בקול ולא הי' יכול לעשות עבודתו עי' רמב"ן עכ"ז עמד על משמרתו עם אחיו הלוים והי' מתבודדים בינם לבין קונם ובכן הי' מעוררים הלבבות לתשובה וז"ש ומבן חמשים שנה וגו' ולא יעבוד עוד בפועל ממש ועכ"ז ושרת את אחיו לעורר הלבבות עכ"ד ז"ל וז"ש אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים היינו הגדולים הם מוזהרים על הקטנים אשר בעבודתם יפעלו התעוררת ושפע קודש להקטנים והיינו לנפש לא יטמא בעמיו:

בעוד שהוא בתוך עמיו ר"ל בזה אשר הם בקושרות עם ישראל אחוזים זה לזה יכולו לעורר את ישראל הכלל כלו לטהרת נפשם:

נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה וגו' ושמרו משמרתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללהו אני ה' מקדשם:

ויל"ד הא כבר כתיב נבילה וטריפה לא יאכל עי' רש"י גם למה כפל לומר אני ה' מקדשם: ונראה עפי"מ שחקר העיקרים איך יהי' שלימות לנפש מחלק המשפטים שבין איש לרעהו והלא אינם אלא תיקון המדיני וישוב העולם והעלה כי הם נותנים שלימות לנפש מצד המחשבה והכוונה שמכוין בהשמרם לקיים מכות השם לא בשביל תיקון המדיני לבד:

ובזה פי' בייט"ל סו"פ שמיני הפ' בפ' אחרי ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כלו' אפי' המשפטים שצריך לעשותם בשביל שיחי' בהם חיי עוה"ז בקיבוץ המדיני לא יהי' כוונתו בשביל זה כ"א מכח אני ה' גזרתי ועיי"ש עוד בייט"ל בהא דמבואר בס' החינוך פ' משפטים הטעם הפשוט באיסור נבילה וטריפה כי הטריפות וכ"כ הנבילות מולידים הפסד אל הגוף האוכלים וא"כ קשה איך יתכן שיתן

שלימות לנפש קיום מצוה זו וע"כ צ"ל כי עיקר השלימות לא בשביל המעשה ר"ל מה שמקיים בפועל לבלי לאכלו כ"א מהכוונה שאינו אוכל בשביל שצוה הי"ת שלא לאכלם עכ"ד עיי"ש:

ובזה נלע"ד לפ' הגמ' מנחות דף מ"ה עה"פ כל נבילה וטריפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים ופריך כהנים הוא דלא אכלי הא ישראל אכלי ומשני רבינא כהנים איצטרכי לי' סד"א הואיל ואשתרי מליקה לגבי לשתרי נמי נבילה קמ"ל עכל"ה והקשה בדורש לציון הא אכילת קדשים הוא עשה משו"ה דוחה ל"ת אבל מה"ת לומר דאישתרי נבילות וטריפות בשביל דאישתרי מליקה:

וע' בקדושת יו"ט סו"פ זו ולהנ"ל י"ל ע"ד אגדה כיון דהטעם באיסור נבילה היא משום שמולידים הפסד אל הגוף וא"כ כיון דבכהנים הטבע גופי' אשר אין מזיק להם הנבילות דהא דרכי' דרכי נועם כתיב ובודאי אכילת קדשים אשר צוה ה' לכהנים שיאכלו מליקה אין מזיק להם ושומר מצוה לא ידע דבר רע וא"כ הי' יכול לומר דכל נבילות וטריפות אין מזיק להם וסד"א דמותר להם לאוכלם אכן כיון דאינן שומרים מצות ה' לא בשביל הנאתינו כ"א הכוונה לקיים מצות ה' ועל כן בנבילות וטריפות דלא יאכל הוא מטעם רק בשביל קיום מצותיו ולא משום שהיא נזק לגוף וא"כ גם בכהנים דאישתרי מליקה לגבי אפי"ה לא אישתרי נבילות וטריפות כיון דרק מליקה דהוא מצות עשה דאכילת קדשים דוחה ל"ת אבל בשאר נבילות וטריפות גם בכהנים איסורו במקומו עומד:

וזש"ה נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה ר"ל כיון דהכ' דיבר כאן בכהנים ע"כ אמר דלא יאכלו גם הכהנים נבילה וטריפה אף דלא שייך הפסד אל הגוף דהא אישתרי מליקה לגבי' עכ"ז לא יאכלו משום שלא לטמאה בה ר"ל כדי שלא יטמאו בהם כי עיקר שלימות לנפש מכח קיום המצות היא בשביל הכוונה כדי לקיים מצות ה' ולא לתכלית הנאתינו ולא בשביל פגם הנפש ואמר הכ' ושמרו את משמרתי דייקא בשביל שהוא משמרת ה' ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללוהו אני ה' מקדשם כדי לקיים מצות השי"ת ובכן נותן המצוה שלימות לנפש אדם לקדש עצמו והבן:

שור או כשב וגו' ובמד"ר ר"ל פתח הן אתם מאין ופעלכם מאפע וגו' הן אתם אומה אחת אתם לי וכו' ופעלכם מאפע כל טובות ונחמות אינם אלא בשביל פועה שפעיתם ואמרתם נעשה ונשמע תועבה יבחר בכם אותה תועבה שכתוב עשו להם עגל מסכה הביאו לפני קרבן שנאמר שור או כשב וצ"ב ועיין בייט"ל ובדרכו אלך אך באופן אחר קצת בהקדם מ"ש בחן טוב הובא בישמ"מ פ' זו בשם חכמי קשטיליא עה"פ ילך נא ד' בקרבנו וגו' וז"ל שאמר משה להקב"ה למה יחרה אפך בעמך ואם מפני קישוי ערפם ועודם מתחזקים

בהטומאה שהורגלו במצרים הלא אדרבה זו טענה חזקה לקרבם אליך כיון שטבעם קשה עורף וחזקים להפוך פניהם מדבר שהרגלו כמו כן יהי' עם קשה עורף אחר שיורגלו בעבודתם יהי' חזקים באמונתם וז"ש ילך נא ד' בקרבינו כיון שעם קשה עורף עכ"ד ז"ל ובזה יש לפ' מה שאחז"ל גם אלה תשכחנה זה מעשה עגל ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני, דהנה לולא אותו חטא הי' מקום לומר אף שאמרו נעשה ונשמע וקבלו התורה מ"מ פן ישכחו אח"כ מה שקימו וקבלו עליהם אבל מכח שעשו אותו מעשה מחמת שהורגלו כן במצרים בזה ניכר אשר אחר שירגלו בתורה ומצות יהיו חזקים באמונתם ולא יעברו וזש"ה הן אתם אומה אחת אתם לי שהם קשה עורף וחזקים באמונתם ופעלכם מאפע שפיעתם ואמרתם נעשה ונשמע ושמא תאמרו פן יחזרו לאחוריהם ממה שקבלו עליהם לקיים את דברי התורה הזאת ע"ז אמר תועבה יבחר בכם כלומר מכח אותו תועבה יבחר בכם כי בזה ניכר קושי' ערפם ועי"ז נתגדל זכותם כי אות הוא לבנ"י אשר כשירגלו בעבודת השי"ת יתחזקו בעבודתם ויראתם תמיד לא ימוש מפינו לעולם ועד וע"כ מאותו תועבה תביאו לפני קרבן הה"ד שור או כשב וגו': תמימות תהיינה ובמדרש אימתי הם תמימות בשעה שהם עושים רצונו של מקום, יש לפרש עפי"מ שנאמר משמי' דהגאון הר"א מווילנא על המשנה באבות ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, כי נתינת דין הוא על מה שחטא ונתינת חשבון היא מפני שאין אדם חפשי מבלי לקיים המצות בכל שעה ורגע וזה החשבון שלא קיים מצוה בעת עשיית העבודה עכ"ד ז"ל: ובזה פרשתי המדרש פ' חיי ויהי ימי חיי שרה הה"ד יודע ד' ימי תמימים וגו' כשם שהם תמימים כך שנותיהן תמימים, וצ"ב מה שייך תמימים בהם ובשנותיתם וגם השייכות להתם ולהנ"ל י"ל דהנה בזה שהצדיקים שומרים את עצמם שלא יבא חטא לאדם הם שומרים את גופם ונפשם שיהא שלימים מפגם ובמה שהם משתדלים בכל גופם לעשות מצוה הם שומרים את העת שלא ילך לבטלה אבל לא את גופם דהא אפי' אם לא יעשה מצוה מ"מ לא בא עי"ז פגם בנפשותם:

וז"ש יודע ד' ימי תמימים היינו שהם שומרים הימים שיהי' תמימים והיינו החשבון של העת שלא ילך לריק שיקיימו בכל עת מצות החי"ת ואמר המדרש כשם שהם תמימים מן החטא כך שנותיהם תמימים ר"ל דהרי זה בא ללמד אשר הם תמימים מן החטא דאל"כ גם ימיהם אינם תמימים דזה החשבון שלא קיים המצוה בעת עשיית העבירה, וזש"ה תמימות תהיינה אימתי הם תמימות רק אם עושים היינו שיקיימו המצות בפועל ובעשי' ממש אבל בזה ששומר עצמו לבלי יעשה עבירה אבל אינו עושה מצוה הימים אינם תמימים רק גופם תמימים והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת בהר

בהר סיני לאמור, והקשה רש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני, וכראה עפי"מ דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, וכתבו המפורשים עפי"ד הזוה"ק בפ' יתרו ויברך א' את יום השביעי כיון דלא משתכח בי' מזוני מה ברכתא אשתכח בי' אלא הכי תאנא כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תלין דההוא יומא מתברכאן מני' כל שתא יומין, וכ"כ בשמיטת הארץ דהוא שבת לד' ופרש"י כשם שנאמר בשבת בראשית והיינו דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה שבזכות שנת השמטה יהי' הברכה וע"כ יהי' לכם לאכלה בזכות שבת הארץ עכ"ד עי' בס' רב טוב פ"ז, ומעתה י"ל אעפ"י דבזכות שנת השבע שנת השמיטה יהי' לאכלה מ"מ לא בשביל זה ישבותו בשנה השביעי למען שיקבלו שכר הברכה כי אם לשם ד' לקיים מצות הבוב"ה וכמו שפירש"י שבת לד' לשם ד' ולא למען לקבל שכר, וזה נלמוד מהר סיני עפימ"ש בבש"א פ' יתרו הטעם שכפה הקב"ה על ישראל הר כגיגית אף דכבר אמרו נעשה ונשמע וקבלו התורה ברצון דרצה הקב"ה להגדיל שכרן דאם לא הי' כופה והי' עובדים מאהבה לקבל התורה אין חידוש כ"כ אבל ע"י הכפי' והי' בידם לקבל התורה מיראה שלא יהרגם ואעפ"כ לא קבלו מיראה רק מאהבה שכרם גדול יותר עכ"ד, וזהו שסמך שמיטה אצל הר סיני ר"ל כמו בהר סיני אעפ"י שהי' בידם לקבל התורה בעבור הנאת עצמם שלא יהרגם ע"י שכפה עליהם הר כגיגית עפי"כ קבלו התורה רק מאהבת ד' כמו כן בשמיטה אעפ"י שבזכות שבת הארץ יהי' לכם לאכלה מ"מ עיקר שמיטת הארץ יהי' לשם ד' ולא בשביל הנאת עצמם:

בהר סיני לאמר עי' רש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני, ושבתה הארץ שבת לד' ופרש"י לשם ד' כשם שנאמר בשבת בראשית וצ"ב, ונראה דהנה ידוע דבעון השמיטות הי' סיבת הגליות כמאה"כ אז תרצה הארץ את שבתותי' והנה כתב א"ז זצ"ל ביש"מ פ' יתרו דלהכי הניח ד' כל ההרים הגדולים ובחר בסיני הנמוך מכל ההרים דזה לאות ולמופת כי ח"ו תמעט התורה ותרד מכבודה כי קודם שנתגלה מלכותו אשר בכל משלה רצונו ית' להסתיר לבוש הגאות אבל לעתיד לבא שיתגלה מלכותו לעין כל אזי יתלבש בלבושו ההדר לו וה' מלך גאות לבש עיי"ש באריכות, ובזה יבואר דכתב שמיטה אצל הר סיני דהא בעון שמיטה גלינו מארצינו וע"כ רומז בזה כי זכור נזכור מה שנאמר כל התורה והמצוה על הר סיני דהוא ג"כ לאות על הגלות וע"כ יש להזהר שלא ילכד ח"ו ורק לשמור ולפשות כאשר צונו השי"ת והנה אמרי' בגמ' אלמלי שמרו ישראל שני שבתות מיד הי' נגאלים שנאמר אשר ישמרו את שבתותי וגו' והביאותים אל הר קדשי הרי דע"י שמירת יום ש"ק מסוגל לנו שנגאל במהרה בימינו ועי"ז יתגדל ויתקדש שמי' רבא

על ידינו כמאה"כ (יחזקאל ל"ו) ויבואו אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי, וזש"ה ושבתה הארץ שבת לד: לשם ד' ר"ל כדי שיתקדש השם וישארו ישראל לבטח על אדמתם עי"ז שישמרו את השמיטות וע"כ נקרא לשם ד' שלא יתחלל שם ד' ע"י גלותם בארץ לא להם כשם שנאמר בשבת בראשית דהא גם ע"י שמירת השבת נזכה להגאל במהרה ויביאינו אל הר קדשו:

א"י באופן אחר קצת עפימ"ש באוה"ח פ' בראשית כי בששת ימי המעשה נברא גוף העולם ולא הי' בו כח להתקיים רק ע"י ששבת ד' ביום השביעי הקנה בו נפש למען יעמוד ימים רבים וז"ש כי ששת כלומר שיעמוד רק ששת ימים עשה ד' וגו' וביום השביעי שבת וינפש הקנה בו בחי' נפש להתקיים עדי עד עכ"ד, וכבר הבאתי דבעון השמיטות הם היו סיבת הגלות כמאה"כ אז תרצה הארץ את שבתותי' וגו', וזש"ה ושבתה הארץ ופרש"י כשם שנאמר בשבת בראשית ר"ל דבשבת בראשית מצינו דשבת הוא הנותן כח וחיל בעולם להתקיים גם לעתיד כ"כ י"ל בשבת הארץ ע"י השמיטה נותן כח בהארץ להתקיים גם לעתיד וע"כ כ הי' סיבת הגלות בעבור השמיטה דבשנה השביעית יש בו בחי' נפש לקיום הארץ עדי עד וע"כ נקרא שבת לד' כמו"ש באוה"ח שם דלכן האומר ויכולו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית כיון שהאדם ע"י מעשיו ששומר את השבת יש בו חלק במע"ב לקיימם כנ"ל וע"כ אומר ג"כ שבת לד' לשם ד' ר"ל כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית:

שש שנים תזרע שדך וגו' ואספת את תבואתה ובשנה השביעית שבת שבתון יהי' לארץ וגו' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' וקשה הא לזרע את שדהו ולאסוף התבואה בשש השנים הוא רשות ולא ציווי, גם מה הפי' שבת הארץ לכם לאכלה והלא אין חריש וקציר בשנה השביעית, ואפשר לומר עפי"מ דאמרינן בגמ' ברכות דף ל"ה ת"ר ואספת דגניך וכו' רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה קוצר בשעת קצירה תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל אין עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמם שנאמר ואספת דגניך והקשה במהרש"א בח"א האיך מתוקם האי קרא ואספת וגו' באין עושים רצונו של מקום והא מפורש בי' והי' אם שמוע וגו' לאהבה את ד' וגו' ועלה קאי ונתתי מטר ארצכם ואספת דגניך, ותי' דודאי אייריי קרא בעושין כש"מ אבל אין עושין כ"כ דאינם צדיקים גמורים דאע"ג דכתיב והי' אם שמוע וגו' לאהבה את ה"א מ"מ מדכתיב בהך פרשה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתיב ובכל מאדכם כדכ' בפ' שמע ובכל מאדך משמע דאיירי הכא באינן צדיקים במאוד היינו בממון כדאמרינן יש לך אדם שממונו חביב עליו יותר מגופו וע"כ עונשין נמי בדבר שבממון שאין מלאכתן נעשה ע"י

אחרים עכ"ד עיי"ש וזה ביאור הכתוב שש שנים תזרע שדך וגו' ואספת את תבואתה ר"ל קודם שהגיע שנת השבע שנת השמטה אשר עוד לא באו בנסיון אם יוכלו לעמוד לקיים מצות ד' במאודו ג"כ לכן אינם נחשבים לצדיקים גמורים שיהא מלאכתן נעשית ע"י אחרים וע"כ ואספת את תבואתה ע"י עצמם אך אם ישבתו העם בשנה השביעית מבלי לעבוד עבודת שדה וכרם ומזה כי השליכו עצמן מרחוק בשביל אהבת השי"ת גם בממונו ומאודו ע"כ כמדתם וכמעשם ישלם ד' להם פעלו ומשכורתו ואמר הכ' ע"ז אשר שבת הארץ יהי' לכם לאכלה כי במדה שאדם מודד מודדין לו שאם יעבדו אב ד' בדבר שבממון בדין הוא שיטלו שכרן ג"כ בדבר שבממון אשר מלאכתן יהא נעשה ע"י אחרים ומעצמם ולכן בזה אשר שבת תהי' לארץ יהי' לכם לאכלה מעצמם וע"י אחרים והבן:

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף וגו' וצויתי את ברכתי לכם, והקשו המפו' איך יעלה עה"ד לשאול ע"ז דהוא ח"ו מגדר מיעוט האמונה הן לא קצרה יד ד' להושיע וכבר כתבתי פי' ע"ז בפ' מקץ, והנראה לפרש דהנה אמרו ז"ל המוסר עצמו ע"מ שיעשו לו נס אין עושין לו נס דכתיב הן לא ידוע לך מלכא וגו' וכן אי' במדרש דמת הרן על פני תרח אביו מפני שאמר אם נצח אברהם מן דאברהם אנא עיי"ש:

ויתבאר דבר זה עפי"מ דאמרינן בגמ' (ברכות דף כ') מ"ש ראשונים דמתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרחיש לן ניסא קמאי דקא מסרי נפשי' אקדושת השם אנן לא מסרן נפשן אקדושת השם וכו' ופי' בעין יעקב הטעם דקמאי כשם שמסרו נפשם על קידוש השם שלא כדרך הטבע כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו כן נעשה להם נס שלא כדרך הטבע עכ"ד ולכן אמרו המוסר עצמו ע"מ שיעשו לו נס ועל מנת כן עושה כדי שיעשו לו נס וע"כ לא איתרחיש לו ניסא כי אם עושה בדרך הטבע ככה יתנהג עמו בדרך הטבע ולא בדרך נס, ועם זה יתבאר דברי הכתוב וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע וגו' הכוונה דכן יראה בעיניו דאם לא יזרע ולא יבצור בשנה השביעית לא יהי' לו מה לאכול ודיבר הכ' בניחותא ולא בלשון קושי' רק כן תאמרו שלא יהי' להם מה לאכול ועכ"ז הוא עושה בעבור מצות ד' ולא יביט על נפשו לדעת מה יהי' עמו ורק בהפקירא דנפשי' ניחא לי' לבלתי סור מאחרי ד' ולא יהי' צופה ומביט אשר השי"ת ישיב לו כל תגמולוהו במה שקיים מה שצוה לו ד' והיינו שלא יעבוד עבודתו ע"מ שיעשה לו נס ואז וצויתי את ברכתי אבל לא כן אם יהי' בהבטחה זו שבודאי השי"ת ישלם לו כפעולתו ומה שהי' צריך לגדל בשביעית יזמין לו השי"ת הריוח ממקום אחר וע"מ כן עושה הרי הוא כאלו מוסר עצמו ע"מ שיעשה לו נס והעיקר דב"כ וב"כ העיקר בעיניו רק למען לא יסור מן המצוה ימין ושמאל ואז בזה האופן דייקא וצויתי את ברכתי:

א"י וכי תאמרו מה נאכל וגו' עפימ"ש אא"ז ז"ל בייט"ל פ' ראה לפ' הגמ' כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו שיהא לאחדים עם הג"מ נותנים לו כחלה בלי מצרים עפ"י המדרש אין ישראל ניזונים אלא בזכות האמונה וכתבו המפורשים הטעם שעל זה מגיע שכר עוה"ז דהוי שכרו ע"י עצמו ועובר על בל תלין משא"כ בשאר מצות ששמענו מפי משה הוי ע"י שליח ואינו עובר על בל תלין דהאמונה היא אנכי ולא יהי' מפי הגבורה שמענו והיינו דכתיב טובים השנים (ששמענו) מן האחד אשר (כי) יש להם שכר טוב בעמלם, והנה שבת עיקר האמונה כי ששת ימים עשה ד' וגו' וגם זכר ליציאת מצרים כדכתיב כי עבד היית ולכן על שבת מגיע שכר עוה"ז וכמו שכתבו דורשי רשומות שבת ר"ת ב"יומו ת"תן ש"כרו והיינו בתובעו דוקא דבלא תבעו אינו עובר עליו, וז"ש כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו דייקא ושמא תאמר א"כ ירצה שכרו בעוה"ז ומה יהי' לו לעוה"ב ולזה אמר נותנים לו נחלה בלי מצרים א"כ יש לו שכר בזה ובבא עכ"ל ז"ל, והנה בשמיטת הארץ ידוע כי הוא ג"כ למען יבינו כל העולם וישכילו כי הקב"ה ברא את הארץ ונתנה לאשר ישר בעיניו וזה שפרש"י ושבתה הארץ שבת לד' כשם שנאמר בשבת בראשית ר"ל דשבת בראשית מורה על חידוש העולם כך שבת הארץ רמז לבריאת העולם עיין בכלי יקר ומפו' ולפי"ז גם ע"י מצות שמיטה מגיע שכר בעוה"ז כיון שהוא מורה על האמונה כנ"ל ובזה יתכן לומר ענין שמיטה אצל הר סיני ללמד יצא כמו השנים אשר מפי הגבורה שמענו עת אשר קרבנו המקום לפני הר סיני ומגיע לנו ע"ז שכר עוה"ז כיון שלא הוי שליח ה"נ שמיטה מורה על חידוש העולם והאמונה אשר נטע בתוכינו לכן על זה גם כן מגיע שכר עוה"ז:

וזש"ה וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית דהא מה שמגיע שכר עוה"ז היינו דוקא אם תבעו ואז וצויתי את ברכתי לכם לשלם לאיש כמעשהו כדין התורה שלא לעבור על בל תלין:

ב ח ק ת י אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו וגו' פירש"י היו עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים, וישבתם לבטח בארצכם ונתתי שלום בארץ וגו' נראה להבין סמיכות הדברים לפי"מ שפירש בבש"א פ' שמות הגמ' שבת ל"א בגר שבא לפני הלל ואמר גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחד:

כי בהיותו נכרי הי' נקל לו לקיים ז' מצות ב"נ אבל כשבקש להתגייר ולקבל עליו תרי"ג מצות הי' קשה בעיניו איך אפשר לאדם לקיים כולם דהרבה מהן שהן חובה על הכהנים ולוים והרבה מהן שאינם באין לידו ובקש שילמדנו עצה איך לקיים כל התורה בשעה שעומד על רגל אחד ורגל לשון פעם כמו שלש רגלים ואמר לו הלל מה דעליך סני

לחברך לא תעביד פי' ואז יהי' לו שלום ואחדות עם ישראל ומה שיקיים חבירו יחשב גם לו לצדקה כאלו קיים גם הוא עצמו ואידך פי' זיל גמור כלו' ע"י עסק התורה יחשב כאלו קיים המצות היינו בלומד ע"מ לשמור ולעשות כשיבא לידו אז מחשבה טובה מצטרף למעשה:

ועפי"ז פי עוד שם הגמ' (כתובות ס"ח) כל המעלים עין מן הצדקה כאלו עובד ע"ז עפי"ד האר"י ז"ל אין ב"ד בא עד שיוכלו כל הנשמות שבגוף היינו אוצר הנשמות קרוי גוף ואם הנפשות אינם חוטאים ומתוקנים בפעם א' הרי באים בכל פעם כשמות חדשות שיוכל משיח לבא במהרה אבל אם הנשמות אינם מתוקנים ויצטרכו לבא בגלגול אז אינם יוצאים נשמות חדשות ומתעכב ביאת משיח וזהו ובעונותינו שרבו יצאו מה שיצאו ר"ל לעוה"ז נשמות שיצאו כבר שהי' צריכין לגלגול ולא יכלו נשמות חדשות לצאת מאוצר הגוף ולכך ועדיין ב"ד לא בא עכ"ד האר"י ז"ל:

וזה פשוט דמי שיש לו אהבה ואחדות עם כל א' מישראל וודאי מקיים מצות צדקה בכל האפשרי לו משא"כ כשמעלים עין ממנו בודאי הוא מפני שאינו אוהבו וא"כ א"א לו לקיים כל התרי"ג מצות ומעכב את ביאת המשיח וכבר אמרו ז"ל (כתובות ק"י) כל הדר בחו"ל כאלו עובד ע"ז וא"כ המעלים עין מן הצדקה גורם לשבת בחו"ל שהוא כעובד ע"ז עכ"ד:

ועפי"ז יש ל"פ דברי הכ' כאן אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו שתהי' עמלים בתורה ע"מ לשמור ולעשות וא"כ תוכלו לקיים עי"ז כל התרי"ג מצות בפעם אחד ע"י עסק התורה ולא תצטרכו לבא בגלגול יבואו נשמות חדשות לעולם ויוכל ב"ד לבא במהרה ואה"כ ונתתי שלום בארץ כי גם ע"י השלום ג"כ תוכלו לבא במהרה לארצם כי ע"י השלום והאחדות יחשב לצדקה גם מה שקיים חבירו וכל ישראל חברים הם במצות ומה שמקיים האדם כל ישראל יש להם חלק בהמצוה:

אם בחקתי תלכו וגו' ודקדקו המפורשים מה הליכה שייך באלה המצות ובמד"ר הה"ד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דוד בכל יום הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך לדירה פלוני אני הולך והי' רגלי מוליכות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות:

יש לפרש עפימ"ש אא"ז זצ"ל ביש"מ פ' תרומה דמצינו בגמ' מגילה ד' כ"א אף דתרי קלא לא מישתמעי מ"מ בהלל ומגילה אפי' עשרה קורין כ"א דכיון דחביב יהיב דעתי' ומזה יש ללמוד על הכלל כלו דבדבר חשיב אין שום טירדא מבטלו וא"כ מי שהתורה חביבה עליו יהיב דעתי' אפי' בשמה שעוסק בצרכי עוה"ז ואינו מסיח דעתי' מהשי"ת ומתורתו אבל מי שאין התורה חביבה עליו הלואי שיהי' דעתם צלולה בשעת תורה ותפלה עכ"ד

ז"ל ובזה פי' אא"ז זצ"ל בייט"ל פ' לך הטעם של ב"ש שאין קורין ק"ש כשהוא מהלך כי ההולך איני יוכל לכוין כראוי אבל זהו כשאינו עובד כ"א מיראה אבל מי שהוא עובד מאהבה יהיב דעתי' לכוין אף בלכתו בדרך ובשכבו ובקומו ובזה י"ל דב"ש שהי' בחי' מדת גבורה מדת יראה ולכן אמרו שאין קורין כשהוא מהלך אבל הלל מדה אחרת הי' בו בחי' חסד ואהבה כנודע לזה אמרו דקורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך עכ"ד עיי"ש וזש"ה אם בחקתי תלכו ר"ל גם כשאתם הולכים בשוקי בראי וקשה לכוין כראוי בדרך הליכה עכ"ז תהי' עמלים בתורה תמיד ולא יבטל אתכם שום מניעה וטירדא ואף דשמעתא בעי צילותא לא יגרע מעבודתכם דבר איידי דחביבי יכוין דעתי' וע"ז אמר המדרש אמר דוד חשבתי דרכי בעניני ועכ"ז ואשיבה רגלי אל עדותיך אף בלכת אין שום דבר מבטל אותי מעבודתו ית"ש:

סימ"ש בסה"ק ההבדל שבין עושי מצוה ללומד תורה שתורתם אמונתם שעל בעלי מצות חונה מלאך ד' סביב ליראיו ויחלצם כלו' עליהם ע"י מלאך אבל על בעלי תורה כתר תורה כראוי הקב"ה משגיח עליהם ובעצמו כי שכינת עוזו ית' הוא תמיד במקום רה עי' בנזה"ק ריש פ' ויצא:

ועפי"ז פירשתי ז"ל בב"מ ד' פ"ה על מה אבדה הארץ דבר אמרו חכמים ולא פירשו נביאים ולא פירשו ירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על את תורתי אשר נתתי לפניהם ויש להבין בעונש ביטול תורה חרבה הארץ וכבר נאמרו פרושים רבים ונראה דהנה ידוע דכל שארי נתונים הם תחת שרי מעלה אבל א"י הוא הקב"ה ודורש אותה תמיד לא ע"י מלאך כ"א בעצמו ובכבודו והנה כל זמן שעסקו בתורה השגיח עליהם בעצמו לא ע"י מלאך ע"כ ראוים לישב בטח בא"י כי גם הארץ ההוא זו שהשגחת הארץ רק משכינת עוזו ית"ש לא כן כשעזבו את התורה אבדה הארץ כי ם לשבת בה אם אינם בבחי' זו שיהי' כדאים ת השם לבדו כמו הארץ ההוא וזש"ה אם תלכו פירש"י שתהי' עמלים בתורה דייקא התורה תהי' מושגחים מכבודו בעצמו ית' וישבתם לבטח בארצכם כבחי' הארץ אשר עיני ה' דורש אותה הוא ולא אחר:

לפ' לשון רש"י שתהיו עמלים בתורה ונתנה בולה וגו' והשיג לכם דיש את בציר וגו' ש בישמח משה פ' בשלח כי הנה נקנס על בזעת אפיך תאכל לחם ע"כ צריך לבלות מנים טובא למצוא טרף לביתו והנה באמת מה שאמר הכ' בזעת אפיך וגו' ג"כ על לחם שנ' לכו לחמי וגו' דהא להבין בתורה צריך רבה והדעת נותן דהיגיעה נתחדש אחר כי מקודם הי' כתנות אור דהיינו שלא הי' המבדיל בין אור תורה לבינו אבל אחר החטא ה כתנות עור בעי"ן והוא מסך המבדיל צריך ליגיעה רבה וא"כ אף שהגזירה והקנס נקנס

על כל בני אדם הנה אותן שתורתן אומנתם שוב אין צריכין לשוב השתדלות לטרפם לפי שנתקיים בהם הגזירה בעמל התורה וזה ביאור דברי הגמ (סנהדרין צ"ט ע"ב) אדם לעמל יולד אינו יודע אם לעמל תורה אם לעמל מלאכה ר"ל כי הבחירה ביד כל האדם באיזה עמל שיבחר כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל תורה וזהו אמרם כל המקבל עליו עול תורה ונתקיים בו הגזירה בעמל התורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול ד"א עכ"ד ז"ל עיי"ש: ובזה יש לפ' דברי הגמ' ברכות ד' ל"ה בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שכ' ועמדו זרים ורעו צאנכם ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנ' ואספת דגניך וכו' ועפ"י הנ"ל יובן דבזמן שישראל עושין רצונו של מקום היינו שהם עמלים בתורה ומקבלין עליהם עול מלכות שמים ובזה מקיימין הגזירה הקדומה של בזעת אפיך תאכל לחם ע"כ אין צריכים עוד לעמל ויגיעת עוה"ז ומלאכתן נעשית בלי טורח ויגיעה והיינו ע"י אחרים ובזמן שאין עושין רצונו של מקום ליגע עצמו בדברי תורה הנה הנם צריכים לקיים הקנס עפ"י פשוט וע"כ ואספת דגניך ע"י עצמו בעמל ויגיעה וזש"ה אם בחקתי תלכו שתהי' עמלים בתורה עמלים דייקא דאדם לעמל יולד וא"כ תקיימו העמל בד"ת וע"כ ונתנה הארץ יבולה בדרך מתנה בלי שום פעולה ויגיעה והשיג לכם דיש את בציר שלא כדרך הטבע דהיינו בלי שום עשי' כיון שנתקיים הגזירה בעמל התורה וע"כ אין צריכין לעמל המלאכה:

ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם וגו' ובמד"ר ועשיתם אותם אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו עשיתם עצמיכם וצ"ב גם מה שהקשו המפורשים במה שנכתב יעודי עוה"ז בהאי פרשה הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא: ונראה עפימ"ש ביש"מ פ' עקב לפרש הכ' ד' רועי לא אחסר עפ"י הגמ' ראית מימיך חי' ועוף מתפרנסין שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי והנה עיקר האדם היא הנשמה וא"כ אם עושה רצון קונו אינו חסר מרמ"ח אבריו ושס"ה גידיו והיינו ד' רועי בזמן אשר לא אחסר שאיננו חסר בעצמותי עכ"ד ז"ל, מבואר מזה שאם אדם עושה רצון קונו אינו חסר ממנו והוא בשלימות ברמ"ח אבריו וגידיו וגם היא בטבע הבריאה מטובי ית"ש שיתפרנס שלא בצער והוא עכ"פ כמו חי' ועיף שמתפרנסין שלא בצער, וזש"ה ועשיתם אותם מגלה אני עליכם כאלו עשיתם עצמיכם ע"י שישמור אח התורה אינו חסר מעצמותו והוא כאלו עשה את עצמו וע"כ אינו חסר ממנו ולכן ונתתי גשמיכם בעתם והיינו לא בששר המצות כי אם בטבע הבריאה כמו חי' ועוף אשר השי"ת זן ומכלכל ומפרנס אותם כן האדם ק"ו אם לא ירע את מעשיו הוא בטבע הבריאה כתפרבס:

ועץ השדה יתן פריו, וערש"י הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות, נראה לי לפ' בזה הפסוק אז ירננו כל עצי יער דהנה לעתיד אשר כל אילני סרק יתנו פירות א"כ יהי' אסורין להשחית את עילם כמו כל עץ מאכל אשר אנו נזהרין עליהם בלאו דלא תשחית, וז"ש אז ירננו כל עצי יער היינו עצי יער שהם עתה אילני סרק ומותר לקכצם אבל לעתיד כשהם יטענו פירות ירננו כיון שאין לקצץ אותם, ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח בארצכם ונתתי שלום בארץ:

יתבאר עפימ"ש אא"ז זצללה"ה בייט"פ במאמרי ליל ז דסוכות לפ' הפ' אם יהי' א' עמדי ושמרני בדרך הזה וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ושבתי בשלום וגו' דהנה מבואר באו"ח סי' רל"א שכל מעשיו יהי' לש"ש אפי' דברים של רשות כגון האכילה ושתי' והליכה ושינה וכו' אמנם לאו כל מוחא סביל דא שגם בעסקו בצרכי גופו יהי' לבו דבוק בד' ובתורתו אבל כשהי' ישראל שרויים על אדמתם סביב לביהמ"ק יחנו הי' בניקל לעשות הכל לש"ש, ובזה פי' המפו' ותזנח משלום נפשי זה בנין ביהמ"ק כי בזמן שביהמ"ק הי קיים הי' שלום בין הגוף והנפש שהי' אוכל בשביל להחיות את גופו לעבוד בזה את בוראו ית"ש, וז"ש יעקב אבינו ע"ה אם יהי' א' עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך היינו אף שהלך מארץ לחו"ל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ושבתי בשלום היינו שיהי' אכילה ושתי' לש"ש שיהא שלום בין הגוף והנפש עכ"ד עיי"ש, וזש"ה ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח בארצכם ונתתי שלום וגו' היינו שיהי' שלום בין הגוף והנפש אף בעת אשר אכלו לשובע ר"ל בעת עסקיכם בצרכי הגוף והיינו בעת אשר ישבתם לבטח בארצכם אז בניקל לעשות ולהגיע לידי מדה זו גם בעת אכילה ושתי' ועסקו בצרכי עצמם יהי' כל מעשיו לש"ש וע"ז יהי' שלום בין הגוף והנפש:

אלה המצות אשר צוה ד' את משה חל בני ישראל בהר סיני, לנעוץ סוף הספר לתחלתו המדבר במעשה קרבנות אדם כי יקריב מכם קרבן וגו' דהנה יש לדקדק בלשון אשר צוה ד' את משה אל בנ"י דמשמע דעיקר הציווי הי' אל משה ואח"כ אל בנ"י דהול"ל אשר צוה ד' אל בנ"י ביד משה כמ"ש לעיל פרשה זו:

ונראה עפמי"ש ביש"מ פ' חקת כי הענין בכל המצות יש תיקונים וכל התיקונים ה ע"י כוונת ולפי"ז יעלה על הדעת שאותם אשר אינם יודעים לכוין אינם פועלים בעשיית המצוה ח"ו והס שלא להזכיר כי אמנם דבאמת עיקר תיקוני המצות ע"י הכוונה הראוי בקשר במדות עליונות אך מחסר השי"ת שאם אחד עושה מצוה עד"ז כב עשה סולם לכל העושים מצוה ההוא וזה העושה בכוינה הראוי' הוא העושה המצוה והיא תכלית השלימות ממש למי שיזכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו וא"כ מפני שמשה זכה

להתגלות הטעם והי' פרה הראשונה נעשית בכוונתו והיא סולם לכל הפרות שיעשה ע"כ הי' טהרה ממנה אבל לולי זה הי' נעדר שלימתה ואין טהרה ממנה והיתה המצוה נמנעת ע"כ אתר ויקחו אליך דהיינו על ידך הוא הלקיחה משום דלך אני מגלה וכו' והיינו שכל הפרות בטלות דמעצמם הם דבר בטל רק ושל קיימת בכל הפרות עכ"ד הקדושים עיי"ש:

ובזה ב"ל לפרש המדרש תנחומא פ' צו וירא והנה איל אחר מהו אחר אלא אחר שראה הקב"ה כי בכל לבבו ובכל נפשו בא להעלות אה יצחק בני לעולה ושלח לו האיל שם הבטיחו הקב"ה בעת שיעלו בניו עולות שיקבלם מיד עיי"ש, ולפי האמור י"ל בפי' המדרש דמשום שאברהם אבינו ע"ה הקריב את האיל לעולה תחת בנו בכל לבבו ונפשו וברצונו הי' להקריב גם את בנו יחידו וכיון ותיקן בכל הכוונה הראוי' במצות קרבן ד' כהלכתו וע"כ בשכר זאת שכבר עשה הסולם שראשו מגיע השמימה בכל היחודים עי"ז יוכלו גם בניו להקריב קרבן ה' אף אם אינם בגדר זה לתקן שרשה במקור עליון לתכלית כוונת הנרצה כיון שאברהם אבינו ע"ה כבר כבש את הדרך לפנינו נתתו' היחוד והתיקון ע"י עשייתנו בהיחוד והתיקון אשר כיון בה אאע"ה כיון שעל דעתו אנו סומכין וכאשר אנו מכוונין בכל המצות כאשר כוונו בה אנשי כנה"ג, ועיין מ"ש בפ' מסעי וזש"ה אלה המצות אשר צוה ד' את משה דייקא כיון שהוא עמד בסוד ד' ליריאיו וכיוון כראוי ונכון ואח"כ גם אל בנ"י ר"ל גם בנ"י יוכלו לקיים ככל מוצא פי ד' כיון שכבר קיים הוא כמצותו, וז"ש גם אדם כי יקריב מכם קרבן לד' דמשום זה זכו ישראל להקריב קרבן ד' כיון שאאע"ה כבר הקריב קרבנו ורצה ד' את מעשיו וע"כ נבטח לו ולזרעו אחריו בעת שיעלו עולות שיתקבלו אף אם לא יוכלו לכוין כראוי וכנכון ורק שיסמכו עצמם על מה שהעריך להם אביהם והבן:

סליק ספר ויקרא בעזה"י ב מ ד ב ר שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותם לבית אבותם וגו' (ילקוט ריש הסדר) בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקנאו בהם אוה"ע אמרו מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל סתם הקב"ה פיהם ואמר להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כדרך שמביאין בני ותמהו על אמרם, א) מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל הלא הם לא רצו לקבל התורה כמו שנאמר וזרח משעיר למו וגו', ב) מה ענין ספר יוחסין לזה הלא כבר נאמר מחוטב עציך עד שואב מימיך, ואפשר לומר ע"ד שכתב בשב שמעתתא בהקדמתו לפרש ע"ד רמז מה שאמר הגמ' בת תחלה סימן יפה לבנים עפי"ד הזוה"ק שכינה להיראה בשם בת ולתורה בשם בן ואמרו באבות כל שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראתו וכו' וזהו בת תחילה היינו

היראה סימן יפה לבנים היינו התורה דע"י היראה התורה מתקיימת, ובזה יבואר פי' שירת האזינו וירא ד' וינאץ מכעס בניו ובנותיו היינו מה שמקדימין בן לבת עי' תורה ליראה ויאמר אראה מה אחריתם כי דור תהפוכות המה שמהפכין הסדר ועי"כ בנים לא אמן בם פי' גם התורה לא תתגדל ותתקיים בהם עכ"ד דפח"ח, והנה בגמ' ע"ז איתא שיאמרו אוה"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית וישוב להם הקב"ה ראשונות ישמיעני שבע מצות שקבלתם היכן הם ונמצא מזה דלא קיימו אוה"מ ז' מצות דבן נח שלא יראו את דבר ד' וממילא דאין ראוי להם לקבל התורה כיון דלא קדמו להם היראה מה שקבלו כבר לא קיימו ועבור זה לא כפאם השי"ת לקבל התורה כיון שחכמתם לא יעמוד להם לעולם ולא יתקיים בהם כיון שחכמתם קודמת ליראתם וז"ש מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל להכריחם על כך מה שלא עשה כן לכל גוי וכלום כפית עליהם הר כגיגית והתשובה הביאו ספר היוחסין שלכם ר"ל ע"ד שכתב בספר הזוהר כינוי היראה לבת והתורה לבן ור"ל סדר יחוסיכם אם קדמה בת תחלה פי היראה או בן תחלה פי' התורה וא"כ שבע מצות שקבלתם לא קיימתם ולא קדמה לכם היראה ולמה לכם לקבל התורה הא בין כך ובין כך לא תתקיים בידכם כדרך שמביאין בני כדרך הזה בת תחלה ואח"כ בן ר"ל היראה קודמת להתורה והבן:

א"י עפימ"ש בבש"א פ' יתרו דמה שכפה הקב"ה על ישראל הר כגיגית אף דכבר אמרו נעשה ונשמע וקבלו התורה ברצון דרצה הקב"ה להגדיל שכרן דאם לא הי' כופה והי' עובדין מאהבה לקבל התורה אין חידוש כ"כ אבל ע"י הכפי' הי' בידם לקבל התורה מיראה שלא יהרגם ואעפי"כ לא קבלו רק מאהבה ולא מיראה שכרם יותר גדול ועפי"ז קושי' האוה"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית יתורץ משום דבאמת לא משום יראה מכפיית ההר קבלו ישראל את התורה רק הכפי' הי' מטעם הנ"ל וזה דוקא בישראל ולא באומות כיון שהם לא רצו מתחלה לקבל וז"ש באאע"ה עתה ידעתי כי ירא א' אתה כשאמר לו הקב"ה שלא לשחוט את בנו הי' יכול להיות בלבו למען הנאת עצמו ועשה רק למען אהבת המקום בזה נתוודע כי עובד מאהבה אתה דמה שאמרתי לך שאל תשחט לא עשית להנאת עצמך רק למען אהבת השי"ת, כמ"ש ביימ"פ במאמרי אבני זכרון אות י"ב ובייט"ל פ' לך בשם הגאוה"ק מניקלשבורג זלה"ה:

ובזה פירש ביש"מ פרשת תשא ונתנו איש כופר נפשו ואין הנאה גדולה מזו כי כל אשר לו יתן בעד נפשו מ"מ היא רק לד' וש"ת שהוא הנאה רחוקה לזה אמר ולא יהי' בהם נגף תיכף בפקוד אותם והוא הנאה גלוי' תיכף ומיד עכ"ד:

וזש"ה שאו את ראש כל עדת בנ"י למשפחותם לבית אבותם ר"ל כאשר תשא את מניינם לגלגלותם בקע לגלגולת כדי שלא יהי' בהם נגף בפקוד אותם ואפי"ה יהא כיונתם רצוי' לשם ד' ולא למען הנאת עצמם כאשר כן נאו במעשי אביהם שלא שחט את בנו יחידו רק כאשר כן צוה לו ד' ולא להנאת עצמו, וז"ש המדרש בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל ושמעו האומות שהי' בכפי' ואמרו מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל ר"ל לכופם ולהכריחם מה שלא עשה כן לכל אומה ולשון ולזה באה התשובה להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני ור"ל דמשו"ז הכפי' ע"ד שמצינו באאע"ה דאף מה שהי' יכול לכוון להנאת עצמו הי' כוונתו רק לשם ד' כך בישראל הי' הכפי' כדי להרבות שכרן להראות דאחר הכפי' והיראה מסכנת נפשות כוונתם רק מאהבת השם ית' ומשו"ז דוקא בישראל הי' כפי' ולא באוה"ע והבן: א"י שאו את ראש וגו' עפ"י שפרשתי הכתוב פ' ויחי בסודם אל תבא נפשי זה מעשה זמרי וכו' אל יזכר שמי בדבר שנאמר זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא נאמר בן יעקב וכן במחלוקת של קרח אל יתייחד עמהם שמי שנאמר קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשנתייחסו בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח בן יצהר בן לוי בן ישראל, והנראה עפ"י מ"ש השל"ה פ' בחקותי עה"פ וזכרתי את בריתי יעקב והקשה הא זה הפסוק הוא של נחמה ואיך הפסיק בפסוק של נחמה בתוך הקללות וקבלתי כי אף זה הפסוק הוא מתוכחת מוסר כי אינו דומה רשע בן רשע החוטא לרשע בן צדיק שראה אביו מתנהג בחסידות וכן אינו דומה מי שהוא דר במקום מכוער למי שהוא דר במקום תורה וע"ז אמר אזכור לך אלו הדבדים שאתה מזרע אבות הקדושים וגם הארץ אזכור כי נתתי לך ארץ ישראל שאוירה מחכים עכ"ד הקדושים, ויתבאר דברי רש"י יעקב אבינו ע"ה התפלל על בניו שלא יזכר להם בחטאם ח"ו שהם מבניו של יעקב ועי"כ יגדל אשמתם כ"א לא יחשוב להם ד' עון בזה כי הם זרע קודש מחצבתם וע"כ אמר בסודם אל תבוא נפשי וגו' שלא יזכור להם הקב"ה שהם בני יעקב אבל כשיעמדו על הדוכן יתוסף להם זכות אבות לבנים וע"כ נאמר שם בן יעקב וכמו שמצינו במשנה שזכות אבותם מסייעתם וכן כשעמדו ישראל על הר סיני אמר במדרש ויקרא אליו ד' מן ההר בזכות ההר אלו האבות ומזה מוכח דגם בענין עבודת השם לשמור ולעשות כאשר צונו השי"ת גם כן צריכין לעזרת השם שנוכל להוציא מחשבות לבנו אל הפועל בזכות אבותינו הקדושים כאמור, וזש"ה שאו את ראש בנ"י לישא את ראשם למשפחותם לבית אבותם היינו במעש"ט שיגיע מעשינו למעשי אבותינו הקדושים, וזהו ג"כ בזכות אבותינו והיינו דכתיב ג"כ ויתילדו על משפחותם לבית אבותם ללכת בדרכיהן ולהגיע למעשיהם בזכותם דייקא, וז"ש המדרש הביאו לי

ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני ר"ל עד"ז אם הם מתייחסין אחרי אביהם להאיר להם ללכת בדרך התורה יומם ולילה אבל ח"ו להיפוך עוד יוכל לצמוח ח"ו איזה נזק בהעריך מעשה בנים אם אינם הולכים בדרך הישר מול אבותם ורק כשאוחזין מעשה אבותם בידם לטוב אז עד"ז עושה הקב"ה חסד לבני בניהם בזכות אבותם:

א"י עפימ"ש האלשיך עה"פ רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם מצד עצמם אך מה שרצה בכם לא מצד עצמיכם אתם כדאי רק ובחר בזרעם בכם מכל העמים כלומר מה שמעריך אתכם נגד העמים וראה שבערכם אתם טובים מהם עכ"ד ועפי"ז פי' ביש"מ בהפטרה פ' לך משה"כ ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי דידיע דבני עלי' מכונים בשם ישראל והמין עם בשם יעקב ובבחי' יעקב הוי הבחירה מן העמים וז"ש ואתה ישראל עבדי מעצמיכם אך יעקב הוא אשר בחרתיך מכל העמים מפני שהם זרע אברהם אוהבי עכ"ד ז"ל ועיין מ"ש בפ' וירא, והנה פרש"י מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה ואמר הכתוב שאי את ראש בני ישראל למשפחותם לבית אבותם ר"ל דלא זז מחיבתן לישא את ראשם ולידע מנינם בכל שעה מפני שהם זרע אבותינו והיינו למשפחותם לבית אבותם, וז"ש המדרש מה ראת להתקרב להם יותר מן הכל הלא מצד עצמם אינם כדאי וסתם הקב"ה את פיהם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני ר"ל דהם כדאי וראויים ליבחר בהם מכל העמים מפני שהם זרע אברהם יצחק ויעקב: שאו את ראש בנ"י ובמד"ר בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל וכו' יתבאר ע"ד שאמרו בזוה"ק כי שבעה שבועות ימי הספירה הם כנגד שבעה ימי נקיים כדי לטהר המדות אשר נפגמו ונתקלקלו ובזה יזכו ישראל לקבל התורה בחג השבועות שהוא דוגמת נשואין וכמ"ש מז"ל ביום חתונתו זה קבלת התורה והנה איתא במדרש תנחומא פ' האזינו דתשובה לא מהני רק לישראל אבל לא לאוה"ע ופי' המפורשים משום דבישראל אוקמי' אחזקת אבהתא וכל מה שעושים הוא מפאת היצה"ר וכמ"ש חכז"ל ואשר הרעותי אני גרמתי להם שבראתי היצה"ר אבל באוה"ע אשר אין להם זכות אבות וכל תאותם בוער בקרבם מעצמם ולכן לא מהני להם תשובה ועיין בקדויו"ט פ' אחרי, וי"ל דהיינו מה ששאלו אוה"ע מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל היינו כיון דקבלת התורה הוא דוגמת חבת נשואין ושייך לשון קריבה וכמו דכתיב בכל עריות לא תקרבו וגו' וכיון דצריך לטהר עצמו מקודם כמו אשה מטומאת נדתה ואז יקרב לעשותו ובאוה"ע דלא מהני להם תשובה לכן לא הי' ראויים לקבלת התורה כיון שמקורם לא טהור וסתם הקב"ה פיהם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני ר"ל דבישראל מהני התשובה מכח יחוסיהם הם ובשבעה שבועות נטהרו לתקן המדות אשר נפגמו ולכן ראויים לטהר

עצמם ולקבל התורה אבל באוה"ע אשר כבר נטמאו אין ראויים עוד לטהר עצמם ולקבל התורה דהא באוה"ע לא מהני תשובה:

איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בנ"י מנגד סביב לאוהל מועד יחנו, וי"ל מדוע כתוב באותות לבית אבותם יחנו הלא גם בלכתם ובמסעם כן נסעו לדגליהם וגם מה שפרש"י מנגד מרחוק מיל וקשה הלא סביב משמע דקרוב הוא ועיין בייט"ל מה בזה ולדעתי נראה עפי"מ דאיתא במס' שבת דף ל"א סותר ע"מ לבנות שלא במקומו פטור ופריך ממשכן דהוי כסותר ע"מ לבנות שלא במקומו ומשני כיין דכתיב עפ"י ד' יחנו ועפ"י ד' יסעו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי ע"כ, ולכאורה הוא משולל הבנה ופי' בס' ערבי נחל פ' שלח עפי"ד הזוה"ק והאר"י ז"ל שהקשו הלא ידי איסור קדשים בחוץ עבור כי אין מקום להקריב קרבן אם לא בביהמ"ק שעומד בא"י אשר שם נתקדש בעשר קדושות וא"כ איך הקריבו קרבנות בכל ארבע שנה שהיו ישראל במדבר ותירצו כמו שמצינו ביעקב אבינו שקיפל הקב"ה את כל א"י והניחו תחתיו כמו כן בישראל בעת צאתם מארץ מצרים בכל מקום שהי' חנייתם וגם בנסעם נסע עמהם א"י וכל הקדוש שה והנה נודע שהקדושה השוכן ומשגיח בא"י הוא מדת מלכות והנה מדה זו נקרא פה כמבואר במאמר אלי' ז"ל מלכות פה, בש"ס כיון דכתיב עפ"י ד' יחנו שכל מקום שהלכו הלך עמהם א"י וקדושתו הנקרא פי ד' הו"ל סותר ע"מ לבנות במקומו דהא באותו מקום שסתרו באותו מקום עצמו בנאו שסתרו בא"י ובנאו בא"י עכ"ד ז"ל, ובזה י"ל משאחז"ל במגילה דף כ"ט עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבע בא"י וי"ל עפ"י הנ"ל דהיינו משום דכתיב ויתפללו דרך ארצם דצריך לכוון עצמו בעת התפלה נגד א"י כמבואר בשו"ע משום דתפילות ישראל יתקבלו ביותר בא"י ולכן יעשה ד' עמנו אות לטובה אשר בכל מקום בית תפלתינו קדושת א"י עצמו עמנו בכל מקום שאנחנו יושבים נמצא שהביהכ"נ שבחו"ל הוא ממש א"י ולכן עתידין שיקבעו שם כיון שבאמת הם חלק מא"י, וזש"ה שמחתי באומרים לי בית ד' נלך ואמר הטעם דהא עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים דהא הקב"ה קיפל לנו בביהכנ"ס א"י ממש, וזש"ה כאן איש על דגלו באותות לבית אבותם ופרש"י באות שמסר להם יעקב וי"ל דאות שמסר לנו יעקב היינו אשר קיפל הקב"ה א"י תחתיו כן גם בישראל בעת חנייתם במדבר נחלו מדה זו מיעקב אביהם אשר יחנו בנ"י ר"ל אפי' בעת שיסע בנ"י הלשון שפי' ש ם י ש ב כ שאהא ים ז"ל מלכות פה, חא"ש בנ"י ממקום למקום גם כן נקרא חנייי' דהא בנסעם עמדו בכל עת על מקום אחד דהא מתחלה עמדו בא"י וגם לאחר כן הי' בא"י ואמר הכתוב מנגד כפרש"י מרחוק היינו אפי' בהיותם מרחוק מארצם עכ"ז סביב לאוהל מועד יחנו כי בכל

מקום שהי' ישראל הם סביב בקרוב לאוהל מועד היינו למקום המקדש וכמו שהקריבו בעבור זה קרבנותיהם מפני שה בכל עת סביב למקום המקדש:

נ ש א נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחתם ודקדקו המפורשים תיבת גם הם הוא כשעת יתר לכאורה גם מדוע לפעמים הקדים הכתיב למשפחותם ואח"כ לבית אבותם ופעמים כתיב לבית אבותם ואח"כ למשפחותם ואפשר עפי"מ ששמעתי מפי קודש אאמ"ו זללה"ה שאמר משמי' דאבי' מרן בעל ייט"ל זללה"ה לפרש הכתוב מה שבירך יעקב אבינו ע"ה את מנשה ואפרים ויקרא בהם שמי ושם אבותי דהכוונה דהנה מדרך העולם:

אם הבן הוא אב בחכמה ומפורסם בעולם לשם ולתהלה יותר מאביו אזי האב מתייחס ונקרא על שם בנו ר"ל שאומרים זהו הוא אביו של פלוני וכדרך שאמר הכתוב יתרו חתן משה וכן אם אביו הוא יותר מפורסם ונודע טבעו יותר מהבן אזי הבן נקרא על שם אביו והיינו שבירך יעקב אבינו ע"ה את נכדיו ויקרא בהם שמי היינו אשר שמו של יעקב יקרא על שם בניו וכלום מתקנא בבנו ור"ל אשר בניו יהי' חשובים ונקראים בעולם יותר ממנו והוא יקרא בהם עכ"ד ז"ל ויתבאר בזה דהנה בכל פעם שנתמנו ישראל הוא מפני חיבתם של ישראל לפני המקום וכמו שפירש"י לעיל בפ' במדבר ומשו"ז כתיב נשא דהלשון מורה על גדולה ונשיאות ראש למעלה ואמר הכתוב אשר גם שניהם נתייחסו זה עם זה תפארת בנים משום אבותם וגם עטרת האבות בשביל בניהם והיינו שאמר נשא את ראש שהוא לשון חיבה בני גרשון בשביל שהם בני גרשון וא"כ הבנים הי' תולה זכותם בזכות אבותם ועוד גם הם ר"ל אשר האבות שמם יקרא בשביל הבנים ולכן הקדים הכתוב פעמים תיבת למשפחותם ופעמים תיבת לבין אבותם ע"ד שאמרו חז"ל דלכן כתיב משה קודם לאהרן ופעמים כתיב אהרן קודם למשה ללמד ששקולים הי' והכי נמי ללמד בזה ששקול הוא שנתייחסו הבנים בשביל אבותם וגם נתייחסו האבות ע"י בניהם:

ואיש את קדשיו לו יהי' במדרש הה"ד אשרי כל ירא ד' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך ורש"י ז"ל פי' לו יהי' מגיד שטובת הנאתן לבעלים, ונ"ל ע"ד שכתב בספר עוללת אפרים סי' ל"ד בביאור מאמר מחכז"ל גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים כי הנהנה מיגיע כפו הוא רמז להעובד את ה' מאהבת ה' כי הוא הנהנה מעצם יגיעת המעשה בהיות שאינו עושה מחמת קיבול שכר ואין לו תכלית אחר זולת בעצם יגיעת המעשה לבד הוא נהנה וע"כ אמר שהנהנה מיגיע כפו דהיינו העובד מאהבה גדול מהעובד מיראה שהעובד מיראה תכלית כוונתו לא לעצם המעשה ויגיעו רק מאהבת השכר או מיראת שמים וזהו נקרא עובד את עצמו ולא יתקרי עבד ד' עכ"ד בקיצור, וזש"ה

ואיש את קדשיו לו יהי' והיינו המעש"ט והדברים שבקדושה אשר יעשה לו יהי' ר"ל בעבור עצמן יעשה אותן ולא עבור קבלת שכר והעדר עונש, וזה שפירש"י מגוד שטובת הנאתן לבעלים ר"ל שההנאה מעצם יגיעת המעשה יהי' לבעליהן וז"ש המדרש הה"ד אשרי כל ירא ד' ההולך בדרכיו עפי"מ שמבואר בכלי יקר פ' בהעלתך בענין הליכה נופל על תנועת הרגלים אם שדעתו ומחשבתו עודנו קשורה במקומו הראשון עכ"ז הולך הוא עיי"ש, וז"ש אשרי כל ירא ד' ההולך בדרכיו ר"ל אף אם רק הולך בדרכי ד' שכוונתו ומחשבתו עודנה אינה קשורה באהבת ה' שכוונתו לא לתכלית עצם יגיעת המעשה רק מה שיבא אליו הנאה גופניות בזה העבודה ואמר הכתוב למעלה מזה אם יגיע כפיך כי תאכל שהנאתך לתכלית עצם יגיעת המעשה ואינך מצפה לתכלית והנאה אחרת זולת מה שנוגע אליו ית"ש אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב כי על מעשה הזך יגיע שכר נצחי וכמ"ש בחוה"ל עפ"י משל בסו' שער הבחינה:

כה תברכו את בנ"י אמור להם יברכך ה' וישמרך יל"ד הלשון אמור להם כאלו הברכות באו בציווי אל בנ"י בעל כרחם, ובמדרש מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים מאברהם דכתיב בי' כה יהי' זרעך גם לפרש דברי הספרי יברכך ד' בנכסים וישמרך בנכסים וכו' ור' יצחק אמר וישמרך מיצר הרע: ונראה עפי"מ שנודע כי יש שני מיני נסיונות נסיון העוני ונסיון העושר והנה אף כי עניות מעביר על דעת קונו עכ"ז אמרו שגדול נסיון העושר יותר מנסיון העוני ומצינו דהכ' הזהיר רק על נסיון העושר באמרו פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת ואיתא בסה"ק אשר זה אינו כי אם בהעשירות הבא בסבת מערכת השמים ומזלי' גרם לו עשירות הזה הוא שכר קרוב להפסד אשר יוכל להטות לבבו מדרך הטוב אמנם מי שזוכה לעשירות והון רב בגזירתו האומר ועושה לא עפ"י מזלו ומנהג העולם זה העושר לא יטה לבו מדרך ד' כי הלא מאתו לא תצא הרעות ואין לך רעה גדולה מזו באם יסור מאחרי ד' ובלתי ספק אשר ד' הנותן לו כסף וזהב ישמרהו ג"כ שלא תזיק לו לעבודתו וע"ז נאמר ברכת ד' הוא תעשיר וכבר ביארתי בזה הפסוק ויאמר אברהם מה תתן לי ואנכי הולך ערירי וגו' ואי' במדרש אמר אברהם אם עתיד אני להעמיד בנים שאינם מהוגנים מוטב לי ואנכי הולך ערירי והנה לפי"ז קשה דעל זה לא השיב לו הקב"ה במה שהוציא אותו החוצה ואמר לו כה יהי' זרעך, ולפי הנ"ל י"ל דהנה א"א ע"ה מורא עלה על ראשו כיון דרוב בנים הולכין אחר אחי האם יפקון מני' בנים דלא מעלי אבל זה אך כשהלידה הוא עפ"י טבע בכח הגוף אבל כיון שהי' עפ"י נס ומאת ד' היתה זאת ומאתו לא תצא הרעות וע"כ לא חיישינן מחמת הרוב ועמך כולם צדיקים, וז"ש המדרש אמר אברם אם עתיד אני להעמיד בנים שאינם מהוגנים מוטב ואני הולך

עירי וע"כ ויוצא אותו החוצה ודרשו חז"ל שאמר לו הקב"ה צא מאיצטגנינות שלך ר"ל כיון דע"י המזל ודרך הטבע אי אפשר לך להוליד בנים וע"כ יהי' לך בודאי בנים צדיקים כיון שהוא מאת ד' ולא מפאת הטבע והמזל:

וזש"ה יברכך ד' ר"ל כיון שהברכה תבא אל ביתך מאת ד' דייקא ולא מפאת המזל ועל כן וישמרך שלא תאונה אליך כל רע מהברכה כי לא תבא לידי נסיון העבירה מדרך הטוב ע"י העשירות כי מאתו לא תצא הרעות, וז"ש בספרי יברכך ד' בנכסים ועכ"ז ישמרך מן היצה"ר אשר העשירות לא יטה לבך מדרכי ד', וזה שבא באזהרה אמור להם יברכך ד' וישמרך ר"ל אשר הברכה תגיע ויחולו על ראשך דייקא מאת ד' ולא מחמתך וכאשר תדמה בעינך בכחך לעשות חיל כי הוא אשר תדאג לנפשך באם תבא אליך בדרך הטבע פן ח"ו בזה תכשל ותאשם ויחטיא אותך לי ע"י העשירות, וזה שסיים המדרש מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים ר"ל אשר כה יתברכו בהעשירות אשר אין לו שום צד נזק לסור מאחרי ד' ח"ו אף כי גדול נסיון העושר רק באופן זה שבא שלא כדרך הטבע ובזה מובטח שהוא בן עוה"ב שלא יעבירהו הטוב והנאה המגיע לו מן דרך ד' וע"כ אמר מאברהם שנאמר כה יהי' זרעך שע"ז התפלל להושע בבנים רק שלא כדרך הטבע כדי שיהא מובטח שיהא לו בנים מהוגנים כיון שבא שלא כדרך הטבע ומאתו לא תצא הרעות והבן:

במדרש מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים ח"א ממתן תורה וצ"ב, וגם מה שדקדקו המפורשים אמור להם לשון רבים יברכך לשון יחיד, ונראה עפימ"ש בייטב לב פ' בלק על המסורה אפס קצהו תראה וכלו לא תראה דין ואידך וכלו מחמדים גם הפסוק גופא מוקשה הוא למה הוצרך לומר אפס קצהו תראה דהא כשיהי' באותו מקום ידע כי לא יוכל לראות רק קצתו ויובן עפימ"ש א"ז זלה"ה בישמ"מ פ' חוקת ותורף הדברים ע"ד שמצינו כמה דברים שהן בעצמותן חריפין ומרים כמו מלח ותבלין ועם דברים אחרים הם טובים ולא יאכל תפל מבלי מלח וכו' וכ"כ נמצא בבני אדם שבעצמותן נראים לכאו' בלתי יפים אבל בכללות כלך יפה אף נאה זה יש לו מדה טובה זו וזה יש לו מדה טובה זו וכדומה וע"כ לעולם אל יוציא עצמו מן הכלל ע"ד האמור בתוך עמי אנכי יושבת והקב"ה משגיח על כלל ישראל ולא בפרטן, וז"ש בלק לבלעם אפס קצהו תראה שישים עינו על קצתם וכלו לא תראה שלא ישגיח על הכלל כלו כי הלא וכלו מחמדים שמכללן נוציא כל מיני מחמדים אבל הקב"ה היפר עצת בלעם ולא השגיח על פרטן כי אם על כללותן עיי"ש, ועפי"ז נ"ל הטעם על נשיאת כפים בעשרה דוקא כי אז יכול לחול הברכה על ראשם באין שטן ופגע רע מכיון דכללות ישראל הם כולם יפים ועד"ז אמרו חז"ל כל בי'

עשרה שכינתא שריא אבל ביחיד מי יכול לאמור זכיתי לבי ואין בו שום עקש ופגם, וז"ש כה תברכו את בנ"י אמור להם דייקא לשון רבים ואז ברבים ודאי יניח ברכה על ראשם באין מפריע מכל צר ומסטין וידוע דאם שלום על ישראל נקראים בלשון יחיד כמשה"כ ויחן שם ישראל ופרש"י כאיש אחד בלב אחד משא"כ באם ח"ו יש פירוד ביניהם רבים המה וע"כ אמר הכתוב יברכך לשון יחיד ור"ל שיראה כאו"א לבלתי יוציא עצמו מן הכלל ואז הקב"ה ישגיח עליהן בכללותן:

וא"ש המדרש מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים ממתן תורה שהי' ביניהם אחדות ושלום רב כמשה"כ ויחן שם ישראל שהי' ביניהם אחדות וע"כ זכו לברכת כהנים להתברך כאו"א מתוך הכלל כלו:

ויקריבו אותם לפני המשכן ופרש"י אמר ר' נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה וכו' ויש להבין מדוע נתרשלו שלא להביא בתחלה במלאכת המשכן כי הלא הם ראשי בנ"י היו ומה ראו על ככה, ונראה דהנה אמרינן בגיטין דף י"ח דלא חיישינן שמא כתב הגט ואותבי' בכיסתי' ויתן אותו לאחר זמן משום דלא מקדים אינש פורענותא לנפשי' ופרש"י לא רגילי למיעבד הכי דכיון דלא ניחא לי' בגירושין פורעניות הוא לגבי' ולא מקדים לי' והנה כתב בישמ"מ פ' תרומה אות ג' דלהכי נעשה המשכן מנדבת ישראל דלכאורה קשה הלא לי הכסף ולי הזהב אבל הענין הוא דכבר אמרו רז"ל משכן משכן שנתמשכן שתי פעמים בשביל עונותיהם ש"י ואלמלא לא שפך חמתו וכו' לא נשתייר ח"ו משונאיהם של ישראל שריד ופליט:

והנה אם לא הי' נעשה משל ישראל כלל לא הי' יכול להתמשכן בעונותיהם כיון דאין לבו"ד חלק בו לכך רצה השי"ת שיבנהו משל ישראל כדי שיתמשכן בעונותיהם כי נעשה משלהם וכו' עכ"ד והנה הנשיאים הבינו זאת דלמה הוצרך הש"י לנדבתן א"ו משום שיתמשכן בעונותיהם והוא בשורה קשה לישראל ודי לצרה בשעתה ולכן לא הקדימו להביא למלאכת המשכן דהא לא מקדים אינש פורענותא לנפשי':

ספר עצי חיים על התורה - פרשת בהעלותך

בהעלתך את הנרות וגו' פרש"י ז"ל למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים לפי כשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא הי' עמהם בחנוכה א"ל הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות ויעש כן אהרן פרש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה וצ"ב מה רבותא בשבח על אהרן הכהן שלא שינה ממה שציוה ד', ובמד"ר הה"ד שלח אורך ואמתך וגו':

ונ"ל עפי"מ שפירש א"ז זצ"ל ביש"מ בפתיחה דברי המדרש רבנן אמרו חביב קרבנו של אהרן לפני הקב"ה כקרבנו של נשיאים כתיב זה קרבן נחשון בן עמינדב וכאן כתיב זה קרבן אהרן ובניו, כי באמת אין לך אדם בישראל שאין לו שעה שחושק לעשות רצון קונו ונותן לב לשוב רק אחר שעה נתקרר וחוזר לקדמותו אבל הבני עלי' כל שעה ושעה כראשונה שבכל עת נדמה לו מעתה מתחיל לעבוד להשי"ת ואין אצלו אמצע וסוף רק תמיד התחלה וזה דברי המדרש כי בודאי קרבן נשיאים שהיא לחנוכת המזבח הי' בהתלהבות גדול בראותם כבוד ד' מלא את המשכן והי' חנוכה ראשונה ובודאי הי' חביב מאד בעיני הקב"ה וע"ז אמר המדרש כי גם קרבן אהרן שהי' בכל יום פעמיים חביב לפני השי"ת כקרבן נשיאים שכן דרך בני עלי' כל שעה ושעה כשעה ראשונה עכ"ד, ועפי"ז יתבאר דברי רש"י ז"ל כאן כשראה אהרן חנוכת הנשיאים היינו שהי' בהתלהבות וכוונה רצוי' וע"כ חלשה דעתו שלא הי' עמהם בחנוכה ר"ל שירא לנפשו פן ואולי הוא המקריב לא הי' עשה כמוהם בכוונה זכה בלי מחשבת פגול המפסיד בעבודה וע"ז אמר לו הקב"ה שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות ר"ל שאתה מדליק בכל יום בכוונה ורעותא דליבא וא"כ שלך גדולה משלהם כי הם לא פעלו רק פעם אחת ובראשונה ואז בנקל להיות בכל לבבו ונפשו כי אין חסידות כחסידות בתחלתו והעיקר רק אחר עבור שעה גם כן יעשה כבראשונה ויקום על משמרתו כאשר בתחלתו, וע"ז גמר אומר ויעש כן אהרן (ר"ל אהרן עשה גם להבא אחר עבור זמן הציווי) כאשר ציוה ד' את משה ופרש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה מאשר עשה בתחלה וכמעשהו בראשונה כן לא שינה לאחר כן ג"כ ורק עשה בהלהבות ובחשק נמרץ בכל פעם, וז"ש המדרש הה"ד שלח אורך ואמתך המה ינחוני ע"ד שפירש א"ז זצ"ל בס' תפלה למשה פירושא דהאי קרא ר"ל שהשי"ת ישלח אורו רשפי' רשפי אש שלהבת יה הרהורי תשובה רק שיעזור השי"ת שיהי' קיום נצחי כמ"ש הרמב"ן בפ' קטנתי מכל החסדים ומכל האמת כי החסדים הקיימי' נקראו אמת עיי"ש, ועד"ז פרשתי מה שאנו אומרים בתפלה וטהר לבנו לעבדך באמת דהא לכאורה קשה כפל הלשון דאם השי"ת יטהר לבנו אז בודאי יהי' באמת רק דהכוונה היא שיהא באמת ר"ל נצחי וקיים עדי עד כנ"ל, וע"כ סמך המדרש האי קרא להכא בהעלתך את הנרות הה"ד שלח אורך ואמתך וגו' כמו אהרן שלא שינה את תפקידו לעבוד את ד' בכל לב בלי הפסק כן דוד המלך ע"ה התפלל בעדינו שישלח ד' אורו שלהבת יה באמת בקיום נצחי א"י בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה וגו' ופרש"י צריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליו:

ונראה עפימ"ש ביש"מ פ' חיי לפרש הכתוב אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי כי עוז לאלקים ולך ד' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, דהנה התורה כולה הוא מה שדבר לנו ד' מה נעשה ומה לא נעשה ובכל דבר הוא ית"ש המתחיל כמ"ש מי הקדמני ואשלם ואין לנו כח להתחיל זולתו ית"ש והמסיים וגו' ג"כ ית"ש כמ"ש רז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו וא"כ האדם אינו רק קצת ממוצע בבחירתו כמסייע ואין בו ממש ועד"ז אין מגיע השכר רק בחסד כאלו הוא עושה כולו, והן הן דברי הפ' אחת דבר אלקים ר"ל כל מה שדבר לנו אלקים בתוה"ק רק על חלק אחת דהיינו חלק האמצעות שתים ר"ל שתי החלקים האחרים דהיינו ראש וסוף זו שמעתי ר"ל זה אנו מבינים כי עוז לאלקים ר"ל בכח וביכולת ור"ל אלו שני החלקים הוא רק לאלקי' ולא לאדם דמי הקדמנו ואשלם וגם אלמלא עוזרו כו' וש"ת מפני מה יקבל שכר ולזה אמר ולך ד' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ר"ל כאלו הי' מעשהו עושה כלו והבן עכ"ד הקדושים בקיצור, ובזה נ"ל לפרש דברי הגמ' שבת כ"ב עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל ואמר רב זו נר מערבי שניתן שמן בה כמדת חברותיה וממנה הי' מדליק ובה הי' מסיים עפ"י הידוע כי המנורה מרומז נגד התורה תורה אור וזהו שבעה קני מנורה כי התורה נחלקת לשבעה ספרים ויהי בנסוע הוא ספר בפ"ע, וז"ש בגמ' דהמנורה המרומז לתורה עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל ר"ל ע"י השכינה האדם ניצל מן החטא מה שקודמתו ע"ד מי הקדמני ואשלם וגם לבסוף דאלמלא עוזרו אין יכול לו, וז"ש שממנה הי' מדליק ר"ל דהתחלה בא מהקב"ה ובה הי' מסיים דגם סוף הדבר בא רק מעזר השם כנ"ל: וזש"ה אל מול פני המנורה העלה נרותי' דהנרות ר"ל המצות יאירו רק לחלק האמצעי כי זה המקצת שייך לכח וחלק האדם והראש והסוף הוא בא מעזר השם כנ"ל, וזה שפרש"י מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאלי' ר"ל יכוון בהמצוה עד שהקב"ה יחשוב לו למצוה כאלו הוא עשה מאליו המצוה בלתי עזר מזולתו:

בהעלותך את הנרות וגו' יתבאר עפימ"ש אא"ז זצ"ל ביש"מ פ' תצוה לפרש דברי הגמ' (חגיגה י"ד) אחר קיצץ בנטיעות דהנה היראה והאהבה והדביקות היא התכלית של התורה והמצות כי האהבה והדביקות הוא השורש וכל המצות הם הענפים ומ"מ מחויבים לעשות כל המצות גם אחר שבא למדריגת הדביקות כי לא יצויר לאחוז בהשורש רק מי שנאחז בהענפים בכל כחו והנה אלישע אחר שנכנס לפרדס והשיג ענין הדביקות האמיתו והיחודים פרק מעליו עול התורה והמצות באמרו שהגיע להתכלית המבוקש מהתורה והמצות והיינו קיצץ בנטיעות שאמר שאין לו שוב צורך בענפים כיון שהגיע לשורש עיי"ש נועם דבריו באריכות גדול ויתבאר דברי הכתוב בהעלותך את

הנרות היינו התורה והמצות שהם נקראים נרות כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור וגם המנורה הוא נגד התורה כנ"ל כשתעלה אותם אל מול פני המנורה יאירו היינו שע"י המצות תשיג אל הפנימיות המנורה ר"ל להתכלית ושורש שבהם דהיינו מדת האהבה והדביקות שתוכל לבא ע"י פעולת המצות ואמר הכתוב ויעש כן אהרן ופרש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה דקשה וכי ס"ד אשר אהרן ישנה ח"ו דברי ד' ולהנ"ל י"ל דבא לומר בזה שבחו של אהרן דגם אחר שבא למדריגת אהבה ודביקות עכ"ז לא שינה נאחז בהענפים דהיינו במצות ד' גם אחר שהשיג התכלית ופנימיות המצות, עשה לך שתי חצוצרות כסף ואיתא בספר אוהב ישראל שמעתי בשם הרב הק' מו"ה ר' דוב בער זללה"ה שאמר אלו הדיבורים עשה לך שתי חצוצרות נוטריקן שתי חצי צורות אך פירושן של דברים לא שמעתי עכ"ד, ועיין בקדויו"ט מאבי מורי עוד יש לבאר משאה"כ ובני אהרן יתקעו בחצוצרות והיו לכם לחקת עולם וגו' וקשה מאי בעי הכא לומר לחקת עולם, ועוד יש לדקדק טעמא מאי ובני אהרן יתקעו ולא איש אחר, ואפשר לפרש עפימ"ש א"ז זלה"ה בפתיחה ליש"מ הבאתיו לעיל לפרש דברי המדרש זה קרבן אהרן וגו' חביב קרבנו של אהרן כקרבנו של נשיאים כתיב הכא זה קרבן נחשון בן עמינדב וכו' דהנה אין לך אדם שאין לו שעה שנותן לב לשוב ואין חסידות כחסידות בתחלתו רק אחר עבור שעה מתקרר וחוזר לקדמותו רק מי שהוא חכם תמיד עיניו בראשו היינו כהתחלתו וכל שעה ושעה אצלו כשעה ראשונה, וז"ש המדרש חביב קרבנו של אהרן שהקריב בכל יום תמידין כסדרן כקרבנו של נשיאים שהקריבו עתה פעם ראשונה לחנוכת הבית בראותם עין בעין בכבוד ד' שמלא את המשכן עכ"ד ז"ל עיי"ש, ובזה פי' אא"ז זללה"ה בייט"ל פ' תצא (אות ב') הטעם על מחצית השקל ולא שקל שלם כי הראשית המחשבה והתחלה הוא טוב אבל לא המעשה והסוף כי אח"כ מתקרר והולך ע"כ זה יתנו וגו' מחצית השקל לכפר על נפשותיכם רק נגד סוף המעשה ולא על הראשית לכן סגי במחצית השקל עכ"ד ז"ל, ויתבאר הרמז דנוטריקן שתי חצי צורות ר"ל לזכור בזה שיש שתי חצי צורות האחרות המעשה והראשית לא ראוי זה כראוי זה וצריך לתקן זאת שיהא האחרות כראשית והמעשה כמו המחשבה והשתי צורות יחדיו יהיו תמים הסוף אל ראשו, וזש"ה ובני אהרן יתקעו בחצוצרות בני אהרן דייקא שזכות אבותם מסייעתם לשם שמים כמו שאהרן הכהן הי' חביב בעיניו מצות קרבנות אף בסוף המעשה כמו בראשונה לכן גם בני אהרן יתקעו בחצוצרות דהרמז בא לשני צורות על שם המכוון הנ"ל על חצי המעשה ועל חצי המחשבה והי' לכם לחקת עולם היינו מה שתקבלו עליכם

במחשבה ובראשית המעשה כן יהי' לכם לחקת עולם שלא יתקרר זיקי אש וההתלהבות שלכם וסוף המחשבה תהי' כאשר הי' במחשבה תחלה:

ויאמר משה וגו' נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ד' אותו אתן לכם וגו' ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי וגו', ויל"ד דהול"ל נוסעים אנחנו אל ארץ כנען, גם להבין הויכוח שבין יתרו למשה מאיזה טעם מיאן לילך ומה שהשיב לו משה אל נא תעזוב אותנו כי ע"כ ידעת חנותינו במדבר וכבר האריכו בכל זה המפורשים:

ונראה עפי"מ שנחלקו הקדמונים איזה עדיף, דעת הרמב"ם הוא מי שאינו מתאוה כלל ואין לו שום נטי' לרע עדיף וכי הוא השלם במדותיו וחסיד מתקרי וחלקו עליו כי אדרבה המתגבר עדיף שעשה לכבוד קונו משא"כ מי שטבעו כך במה עובד אדוניו ואא"ז זללה"ה ביש"מ פ' ראה מכריע בין השיטות דאו"א דא"ח דהתחלת האדם בודאי העיקר כהחולקים דאם נטבע מבטן צדיק מה פעל אבל כשע"י מלחמתו בחזקה כבש את יצרו להפכו לטוב זהו השלימות כללו של דבר דבהתחלתו ק"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם עכ"ד ז"ל, והנה מצינו דאוירא דא"י מחכים היינו שקדושת המקום גורם תכונה קדושה ושם בניקל יותר לעבודת השי"ת וע"כ בחר לו ד' ונתן א"י לעם סגולתו כדי שיהא מוכנים ומזומנים לעבודתו ולתורתו וע"כ אמר משה בזה הלשון אל המקום אשר אמר ד' אותו אתן לכם היינו שזה המקום גורם מחמת איכותו ואמר ה' שהוא ראוי שינתן לעצמיכם להשלמת נפשותיכם ומטעם זה מיאן יתרו ללכת לא"י שהוא סבר כשיטת החולקים דיותר יתכן לעביד את השי"ת בזה האופן ללחום עם היצה"ר אבל בא"י אשר בנקל לכבוש את היצה"ר עבודתו אינה רצוי' כ"כ וע"כ אמר לא אלך כי אם אל ארצי וגו' והשיב לו משה כי ע"כ ידעת חנותינו במדבר היינו באופן זה כבר עשה כשהי' במדבר בהתחלת עבודתו והכי נקרא שמו מדבר מקום הפקר שהקליפות שולטים שמה ושם הי' העבודה עד"ז ללחום כנגד היצר אבל אח"כ בסופו יתכן יותר לעבוד את השי"ת בלי שום נטי' לרע וזה הוא השלמת האדם כשיטת הרמב"ם: א"י ויאמר משה לחובב וגו' נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ד' אותו אתן לכם וגו' ויאמר לא אלך כי אם אל ארצי וגו' כי על כן ידעת חנותינו במדבר והיית לנו לעינים, ויל"ד דהי' לו לומר נוסעים אנחנו אל ארץ כנען ומדוע שינה כאן לשונו והאריך לומר אל המקום אשר אמר ד' אותו אתן לכם, וגם יש להבין הוכוח שבין יתרו למשה מאיזה טעם מיאן לילך ומה שהשיב לו משה אל נא וכו' ותו מה דאמר והיית לנו לעינים צ"ב, ובמדרש ילקוט כי על כן ידעת חנותינו אר"י אתה ידעת החן שניתן לאבותינו במצרים שנאמר וד' נתן את חן העם בעיני במצרים:

ונ"ל עפ"י המשל בחוה"ל דמה שאדם עוסק בצרכי גופו הוא כעוסק בשל אחרים ובשדה אחר זולת מה שעוסק בעבודת השי"ת וצרכי נשמתו הוא כעוסק בשל עצמו, ובזה פי' בסדש"ש ואיש את קדשיו לו יהי' היינו עסקי הקדש לו יהי' חשובים שלו עכ"ד בקיצור, והנה ידוע כי אוירא דא"י מחכים היינו כי א"י בעצמו היא מסוגל למצות ומעש"ט ולעבוד את השי"ת וזו ארץ אשר ד"א דורש אותה תמיד כי שם שכינת עוזו תמיד ובהיפוך אויר ארץ עכו"ם טמאה כי שולט רוח הטומאה בארץ והיא מונע את האדם מעבודתו ית"ש, וז"ש משה נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ד' אותו אתן לכם ר"ל היא המקום אשר היא לכם כי עניני עוה"ז (כב-22) ועניני גופני אינו לכם כי הוא רק כעוסק בשדה אחר אבל א"י הוא לכם שלכם תהא כי מרגליות טובה תלוי בצוארה שיש בה סגולה לעבודת השי"ת ויאמר יתרו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך, עפ"י המבואר בישמח משה עה"פ יאר ד' פניו אליך ויחנך וז"ל קדשו כפי מה שפרשו חכז"ל וכפי מה שפירש החן טוב ברכת יברכך הכוונה שיהא כשרים וצדיקים א"כ לפי"ז היא לכאורא נהמא דכסופא כיון שיהי' צדיקים שלא בעמל ויגיעה וידוע דבנהמא דכסופא מתבייש פנים נגד פנים ולכך אין להביט בו אך באהבה החנות נהמא דכסופא ליכא כמו בן המסיב אצל אביו ולכך אמר יאר ד' פניו אליך יביט בך בפנים מאירות והטעם לזה ויחנך היינו אהבה החנות עכ"ד זצ"ל, וז"ש יתרו לא אלך כי אם אל ארצי ומולדתי אלך ר"ל דיתרו לא אבה ומיאן ללכת לאה"ק מכיון דשם עבודת השי"ת בניקל לעשות ולא כל כך בעמל ויגיעה רבה כמו בארצי חו"ל, על כן יותר טוב לו מבלי לשום לדרך פעמיו בדרך הקודש לא"י רק לשוב למקומיו ולארצו כדי ליקח שכר טוב בעמלו שלא יהא נהמא דכסופא, וע"ז השיב לו משה כי על כן ידעת חנותינו במדבר אתה ידעת החן שניתן לאבותינו במצרים ובאהבת החן נהמא דכסופא ליכא, וא"כ גם אם תבא עמנו לא"י ושם תעבוד במקום הקודש בלי עיכוב ומניעה מע"ז משכורתן שלימה מעם ר' ולא יהא נהמא דכסופא כיון שבא ממדת החן שנתברכו בזה עם בני ישראל והיית לעיניים ר"ל גם בעינך תביט ולא המבייש פנים נגד פנים כיון שהיא מאהבת המנות כנ"ל והבן:

א"י נוסעים אנחנו וגו' התרגום אונקלוס מפרש והיית לנו לעינים וגבורן דאיתעבידא לנא חזיתא בעינך, ונראה עפימ"ש הטו"ז בענין נס חנוכה דע"כ נשאר שמן ביום א' כדי שיחול עלי' הברכה כדמצינו באלישע כ"א אסוף שמן ומבואר בזוה"ק שצריך דבר יש שיחול עליו הברכה ובס' אפיקי יהודא השיג עליו כי זה אינו אלא כשהוא ע"י בו"ד צריך להיות דבר יש למען יהי' מכוסה בטבע קצת אבל בודאי כי יד ד' לא קצרה מהושיע בלי דבר יש כמו סברא יש מאין, ועפי"ז פירש אא"ז צוקלה"ה בס' ייטב לב הפ' לך לך

מארצך וגו' אל הארץ אשר אראך פי בהיות אברהם בחו"ל תחת שרי החיצונים ודאי צריך תחבולה ועשי' ומסתמא עסק במו"מ להמציא לחם חקו וגם יכול להיות שעסקו ברפואות הוא ואשתו שרה וכ"ז מחמת שהי' תחת שרי מעלה בחו"ל וע"ז אמר לו השי"ת לך לך מארצך וגו' אל הארץ אשר אראך שם נסים נגלים בלי כסות בטבע ואעשך אני בעצמי לגוי גדול להוליד בנים ואברכך אני בעצמי בלי שום תחבולה ואגדלה שמך בלי שום עשי' והשתדלות עיי"ש, ובזה יתבאר דמשה אמר ליתרו נוסעים אנחנו אל המקום ארצינו הקדושה שהוא תחת הקב"ה בכבודו ובעצמו ולא ניתן תחת שרי מעלה ושם נסים נגלים מבלי מכוסים בטבע וע"כ עינך אל תחוס על מקום מולדתך וכסף וזהב אשר הרבית לך שם ואמר הכתוב אשר אמר ד' אותו אתן לכם ר"ל השי"ת נותן לנו בעצמינו ומשלו הוא ולא ע"י מלאך ולא ע"י שליח ויתרו השיב ע"ז כ"א אל ארצי ואל מולדתי אלך ופרש"י אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי ור"ל דאין להאדם לסמוך על נס שלא כדרך הטבע נסים ונגלים מבלי קצת סייע בהטבע שיוכל לחול הברכה כי עוד לא הי' בא"י בחנותם במדבר שהוא בחו"ל צריך קצת השתדלות אבל משה בדעתו כיון שהם נוסעים לא"י וקיי"ל דלצורך א"י הוי כמו א"י וא"כ כיון שנוסעים בכוונתם ודעתם וכל עסקם במדבר רק לנסוע לא"י הוי כמו א"י, וזה שאמר לו והיית לנו לעינים ופי' התרגום וגבורן דאיתעבידא לנא הנסים שנעשה לנא חזיתא בעינך ר"ל שלא הי' בהסתר ונעלם מלובש בטבע רק אתה ראית אותם עין בעין נסים נגלים משום דהוי כמו א"י בחנותם במדבר ובזה בקש מאתו לילך עמו מארצו וממולדתו אל המקום אשר אמר ד':

והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאווה וישבו ויבכו גם בנ"י ויאמרו מי יאכלנו בשר ופרש"י והאספסוף אלו ערב רב וקשה למה בתחלה לא התאוו כ"א הע"ר ואח"כ במה הטעו בתאוותם גם את בנ"י, ב) מי יאכלנו צ"ב הול"ל מאין לנו לאכול, ג) מה שהקשה רש"י והלא כתיב ומקנה רב הי' לבני ראובן וגו':

ונראה עפימ"ש בנועם אלימלך פ' בהר בשם אחיו הקדוש פי' הכתוב וכי תאמרו מה נאכל בשנה וכו' וצויתי את ברכתי לכם וכו' וז"ל ונראה שהשי"ת ב"ה כשברא העולם השפיע מטובו צינורות מושכים שפע לצרכי ב"א ודרך השפע שלא להפסיק כלל אלא כשאדם נופל ממדרגתו ואין לו בטחון בבורא ב"ה וכו' אז עושה האדם ההוא במחשבתו אשר לא מטוהר פגם חלילה בעולמות עליונים ומתישין כח פמליא של מעלה ר"ל אז נפסק השפע חלילה וצריך השי"ת ב"ה לצוות מחדש השפע שתלך כמו מתחלת הבריאה וזהו וכי תאמרו וכו' כאשר יפול מן הבטחון לחשוב מה יאכל הוא עושה פגם חלילה

בהשפע ואז תטריחו אותי וצויתי פי' לצוות מחדש אלא תתנהגו ותבטחו בד' ואז תלך השפע בלי הפסק כלל תמיד עכ"ד הקדושים:

וזש"ה והאספסף אלו הע"ר התאוו תאווה פי' בכל עת הי' שואלים מה נאכל למחר וזהו כפל הלשון התאוו תאווה שני תאוות בעת ההוא וגם להבא משמע מפני שבכל עת היו דואגים ומתאווים על להבא ולא הי' די להם מה שהי' לפניהם בעת ההוא ובזה הי' מתישין ח"ו כח פמליא של מעלה ולכן וישובו אח"כ ויבכו גם בנ"י מי יאכלנו בשר ר"ל כיון דהם הע"ר מתישין הכח למעלה א"כ מי יאכלנו דהא עבור זה נפסק ח"ו השפע ואין מי ח"ו להאכיל להם ואמר הכתוב ואל העם תאמר התקדשו למחר ופרש"י הזמינו עצמיכם ר"ל כיון שנפלו מהבטחון והי' נצרך הזמנה לבריאה חדשה:

אל נא תהי כמת אשר בצאתו מרחם אמו וגו' ופרש"י כמת שבמצורע חשוב כמת אשר בצאתו מרחם אמו אמנו הול"ל אלא שכינה הכתוב וכו':

ונראה לפרש עפימ"ש בשב שמעתתא בהקדמה לפרש הכתוב בהאזינו כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם כי בהיות הנשמה למעלה אינה אלא בבחי' בור ריק שאינו נובע רק מתמלא מאחרים ומצד עצמו הוא ריק וברדתו אל עולם השפל והשיגה מה שעלי' להשיג בגזירת חכמתו ית"ש אז הוא בבחי' באר מעין המתגבר וכל דלית לי' מגרמי' כלום עני חשוב כמת כמ"ש בגור ארי' דמ' באר קרוין מים חיים לפי שנובה מעצמו משא"כ מי בור ולזה עני חשוב כמת ושונא מתנות יחי' ולזה אמר ויפח באפיו נשמת חיים דעיקר בריאת האדם על הארץ בכדי שתהא הנפש בבחי' באר ותקרא נשמת חיים ולזה אמר כי לא דבר ריק הוא מכם פי' מעצמותיכם כבחינת בור שאינו מצד עצמו רק מתמלא מאחרים כי הוא חייכם עיקר הבריאה שיהי' חיים בבחי' חיות מעצמיכם כבאר ומעין המתגבר ונובע מעצמו ובזה לא יהי' נהמא דכסופא עיי"ש:

וזה יש לומר בדברי המדרש פ' בחקתי ועשיתם אותם א"ר חנינא בר פפי אם שמרתם את התורה הריני מעלה עליכם כאלו עשיתם עצמיכם ור"ל דבעת בריאת האדם היינו בעת שבא האדם אל העולם אינו בגדר אדם כיון דאין בו חיות רק בבחי' בור ואח"כ כשישמור את התורה הוי כאלו הוא ברא את עצמו והנפש חי' אשר בקרבו בא לו ע"י עצמו במה שהשיגה ידו לתכלית הנשמה אשר בעבורה הורידה לעוה"ז ובין תבין בזה מה שטבעו חכמים בברכת חתנים אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו ור"ל דהקב"ה ברא את האדם על הארץ כביכול בתבנית של השי"ת שהאדם יתן בעצמו חיותו כמו שהקב"ה נתן באיש כח החיוני כן האדם בעצמו עיקר חיותו תלוי בעצמו בבחירתו להגיע לתכלית שלימות האדם והתקין לו ממנו בנין עדי עד שיהא מקור נובע כבאר

ומעין המתגבר מים חיים ברוך אתה ד' יוצר האדם ר"ל ע"ז נברא האדם להמציא לו חיים ע"י עצמו, ובזה יובן מ"ש חז"ל מצורע חשוב כמת כי ידוע דצרעת בא על עון לה"ר והובא בספרים דמי שמדבר לה"ר נוטלין ממנו כל המעשים טובים מה שעשה וע"כ אמרו דמצורע חשוב כמת כיון דלית לי' מגרמי' כלום ומאי אהני לי' במה שבא לעוה"ז שיגע לריק שאין לו כלום משלו ועזב לאחרים חילו וע"כ נקרא מת כי הוא כמו כעת שבא לעוה"ז מבלי כסות ושלמה משלו:

וזש"ה אל תהי כמת דמצורע חשוב כמת שבא על עון לה"ר שנוטלין ממנו כל אשר לו והוא בבחינת מת אשר בצאתו מרחם אמו ר"ל דהכתוב מפרש דלאו מיתה גופניות היא רק מיתה דנדמה כמו צאתו מרחם אמו דאין לו כלל משלו ורק הכל בא לו משל אחרים והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת שלח

שלח לך אנשים וגו' וישלח אותם משה על פי ד' כולם אנשים ראשי בנ"י המה, וברש"י שלח לך לדעתך אני אינו מצוה לך אם תרצה שלח וכו' כולם אנשים כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות ואותה שעה כשרים היו, עפ"י ד' ברשותו שלא עיכב על ידו, ויל"ד דהא וודאי אם משה שלח אפי' רק מדעתו הי' בזה רצון הבוב"ה ומצוה קעביד א"כ מ"ט לא צוה הקב"ה רק אמר לו שלח לך לדעתך, ב) על פי ד' ברשותו שלא עיכב ע"י מאי דוחקי' להוציא ממשמעות הכתוב על פי ד' ממש, ג) מה משמיענו בזה דאותו שעה כשרים היו מה נפ"מ לן מזה:

ויתבאר לדעתי עפי"ד א"ז זצ"ל בס' יש"מ פ' יתרו לפרש דברי הגמ' ברכות ל"ה בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות אחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות כדי לפוטרן מן המעשר, וי"ל דאלו ואלו כוונתן לשמים וללמד זכות על האחרונים דבאמת נתנו מעשר ועשו רק כדי לפטור כי היכי דלהוי כאינו מצווה ועושה שמצד הסברא אינו מצווה ועושה עדיף דמ"ש דמצווה ועושה עדיף משום דמגרי בי' היצה"ר כמ"ש בתוס' וידוע דכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו א"כ הראשונים דהיו גדולים א"כ מצווה ועושה חשוב הכניסו דרך טרקסמון ובדורות אחרונים דיצה"ר קיל א"כ אינו מצווה ועושה חשוב לכך הכניסו דרך גגות עיי"ש, ועפי"ז פרשתי הכ' הנאמר באברהם התהלך לפני והי' תמים פרש"י לפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהי' תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני עיי"ש, ונתקשו בזה רבים מדוע לא נקרא תמים

עד שמל עצמו, ולהנ"ל יתבאר דהנה אברהם אע"ה קיים כל התורה עד שלא נתנה חוץ ממצות מילה שלא קיים עד שנצטווה והנה עד שלא קיים מצות מילה מקום יש בראש לבעל דין לחלוק מה רבותא אם קיים כל התורה הא הי' אינו מצווה ועושה ולא שייך בו גירוי היצה"ר ואלו הי' מצווה ועושה אפשר לא הי' מקיים כי לא הי' יכול לעמוד נגד היצה"ר, והנה עכשיו שצוה לו הקב"ה לאחר שהזקין ובא בימים בן תשעים ותשע שנים למול את בשר ערלתו ואעפי"כ עמד בנסיונו הרי מזה דאף אם הי' מצווה אעפי"כ עשה כתורה וכמצוה ע"כ בשכר זאת יקרא תמים בכל מעשיו כי מזה איגלאי מילתא למפרע שכל המצות אשר עשה עד כעת אף אם הי' מצווה עליהם הי' עושה אותם: ועפי"ז י"ל גם כאן דמאי טעמא לא צוה הקב"ה לשלוח מרגלים לתור את הארץ דאז יהי' מצווים בדבר ויהי' קשה להם לכבוש את היצר ולמען טובתם לבלי להכביד עליהם העבודה עשה כן הקב"ה שלא לצוות להם כ"א מעצמם יעשו וע"כ אמר הקב"ה למשה רבע"ה שלח לך לדעתך אני אינו מצוה לך וע"ז אמר הכ' וישלח אותם משה עפ"י ד' ר"ל ששלח אותם דייקא מדעתו ולא ע"י מצות הבוב"ה עפ"י ד' ר"ל כדי שעי"כ יוכלו לקיים רצון הבוב"ה כדי שלא יהיו מצווים בדבר ולא יתגרה בהם היצה"ר, כולם אנשים ראשי בנ"י אנשים לשון חשיבות ר"ל שהיו במעלה גדולה דאל"כ אף אם הי' מצווים אעפי"כ אין היצה"ר מיתגר בם כמ"ש ביש"מ הנ"ל בדורות אחרונים דאינו מצווה ועושה חשוב טפי דלכך היו מכניסין פירותיהן דרך גגות ולזה השמיענו הכ' דהי' חשובים וכשרים ולכן לא צוה להם הקב"ה רק משה מדעתו צוה להם כדי שלא יהיו כמצווים בדבר ויוכלו לעמוד נגד יצרם והבן:

שלח לך אנשים וגו' ברש"י שלח לך לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח, ויש כאן תמוה רבתי הזכירוהו המפו' א"כ מדוע הוטב בעיני משה לשלח כמ"ש בפ' דברים ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו וגו' ויטב בעיני הדבר, ואולי י"ל עפימ"ש ביש"מ פ' וישלח עה"פ וישלח יעקב מלאכים לפניו דתיבת לפניו הוא שפת יתר ופי' שם דדבר גדול דברה תורה כי לא כפעולות עניני עבודת השי"ת הם פעולת עניני עוה"ז כי בענין עבודתו ית"ש רחמנא ליבא בעי ואם הוא בלא לב זך הנה יגיעו לריק ובפעולת עוה"ז בסיבת טרפו או בסיבת הצלה מנזק אם היא בתוכיות הלב ששם סיבה זו להציל הרי שם כזב מחסו כי אין לבטוח על שום סיבה רק על סיבת הכל ית"ש וצריך להשתדל בכל מה דאפשר רק להשלים צוואת הבוב"ה היוצא מזה דכל עניני עוה"ז צריך להיות רק עשיית חוצי ולא עשיית תוכיות רק תוכו רצוף אהבה בבטוחונו על הבורא ית"ש ולא על הפעולה וכאן הודיע הכ' צדקת יעקב אע"ה אף ששלח מלאכי רומה והדעת נותן דיוכל לסמוך

עליהם כעל עמוד ברזל אבל הוא לא בטח בהם כ"א בטחונו יהי' בהשי"ת והשליחות הי' רק לפניו דהיינו חוץ ממנו אבל לא בתוכיות הלב, וז"ש הכתוב וישלח יעקב מלאכים דייקא ואעפי"כ לפניו כנ"ל עכ"ד הקדושים, ועם זה יובן דהנה כשאמרו ישראל למשה נשלחה אנשים לפנינו דייקא היינו עשיית חוצי ולא עשיית תוכיות לשום בטחונם על שליחות המרגלים להודיע להם הדרך ילכו יעלו בה כאשר מורה הלשון לפנינ"ו דהוא רק פעולת חוצי וע"כ וייטב הדבר בעיני משה כיון שלא שמו סבת הצלה מנזק מתוכיות הלב על שליחות המרגלים ועיקר בטחונם בהשי"ת, ובזה יש לומר הטעם מה שלא צוה ד' אותם על שליחות המרגלים כיון דאם השליחות של מרגלים הי' בצווי השי"ת א"כ ראוי לשום בטחונם על המרגלים דבצווי השי"ת העיקר הכוונה כמו בכל פעולת עבודת השי"ת דאחר כוונת הלב הוא הדבר ובאמת שליחות המרגלים היא כשאר פעולה עניני עוה"ז ואין לשום בטחונו עליהם כ"א רק עשיית חוצי לפנינו דייקא והבן:

שלח לך פירש"י לדעתך אני אינו מצוה לך אם תרצה שלח, ודקדקו המפו' הו"ל לדעתך, גם אמרו אני אינו מצוה לך הא כתיב עפ"י ה' וי"ל עפי"ד הפנים יפות ריש פ' ויקרא לפ' הפ' והי' נכונים ליום השלשי שכל מצוה צריכה הכנה כמו"ש רז"ל התקן עצמך ללמוד תורה ועי"ז נעשה כלי מוכן לקבל אור התורה והמצות ומטעם זה אמרו חז"ל הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו שאמר הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי לך והודיעם והוא אור של שבת הגנוז וא"א לקבל האור מבלתי הכנה עכ"ד וי"ל דכן הי' כאשר בא העת לישראל שילכו לא"י ויזכו להנות מטוב הארץ היינו האור והקדושה השוכן בה ולקיים מצות התלוים בארץ הי' צריכים הכנה דרבה עד שיהי' נעשים כלי מוכן לקבל אור של קדושת הארץ ומטעם זה הי' צריכים לשלוח מרגלים לתור הארץ כדי שהם יהי' שמה מקודם ובזה יעשו הכנה לקבל אור הצפון שם ומטעם זה שלחו אנשים ראשי בנ"י כפירש"י כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות והקשו המפורשים למה שלח משה נשיאי העדה והלא אנשים פשוטים יודעים יותר להבין את טוב הארץ ואם נוח לכבוש וכבר פרשתי דבר זה לעיל ולהנ"ל י"ל כיון דלראות את טוב הארץ באמת ע"ז לא הי' צריך לשלוח את המרגלים ואדרבה הי' להם לבטוח בשם ה' כי הוא יצילם ויביאם אל הארץ אשר נשבע לאבותם לתת להם אך כי עיקר השליחות הי' בשביל לעשות הכנה לקיים מצות התלוים בה וע"כ הי' מהצורך לשלוח רק נשואי העדה בני עלי' אשר להם הבינה והמדע להשיג ערכה כיצד צריכים להכין עצמם ובאותו שעה כשרים הי' ע"כ שלח אותם משה, והנה א"כ הי' בדעתם אשר כל מגמתם הי' רק לבוא לא"י לקיים מצות התלוים בה הי' באמת הליכת המרגלים לטוב להם אבל אח"כ כאשר השיבו אותם דבר ויראום את

פרי הארץ היינו שמעלו בשליחותם והי' העיקר להם לראות את פרי הארץ וע"ז לא הי' להם כלל לילך לשם כ"א בה' ישימו בטחונם וזהו פרי חטאתם אבל במשה רבינו ע"ה מצינו בגמ' שאמר לו הקב"ה כלום מפרי' אתה צריך אלא לקיים מצות התלוים בה ועל כוונה זו כדי לקיים מצות התלוים בארץ ועל אופן כזה מותר לשלוח המרגלים וזהו שלח לך לדעתך וזהו עפ"י ד' כדי להכין עצמיכם למצוה שכל מצוה צריכה הכנה ועכ"ז אינו מצוה לך כיון שעל הכנה דמצוה ליכא צווי אלא דזריזים מקדימין למצות ע"י הכנה:

א"י עפי"ד אזוללה"ה בתפלה למשה ל"ד עה"פ חונה מלאך ד' וגו' טעמו וראו וגו' וביש"מ סו"פ קדושים ותו"ד דבאם עובדין רק מיראת העונש או מאהבת השכר הרי העונש והשכר הממוצע בין ית"ש ובין העובדו ולכך ההשגחה ג"כ ע"י מלאך שהוא הממוצע משא"כ בעובד רק לנ"ר לפניו ית"ש בלי ממוצע א"כ השגחת הבורא מתפלשת עליו ג"כ בלי ממוצע והיינו חונה מלאך ד' רק ע"י מלאך סביב ליראיו דייקא אבל טעמו וראו כי טוב ד' למה לו לבקש ממוצע רק מצד שהוא טוב ואז אשרי הגבר יחסה בו דייקא עכ"ד ז"ל ולזה י"ל דישראל יראו לנפשם מפני כי עז העם היושב בה כי אמרו אשר השגחתם ע"י מלאך וידוע דאם ההשגחה הוא ע"י מלאך אז מתנהג בדרך הטבע והוא השליח וע"י בנזה"ק ריש פ' ויצא כי הטבע ג"כ שלוחו של המסבב הסיבות ועילת כל העילות וע"כ אף שהאמינו בד' מ"מ פחדו פחד כי אינם ראוים לנס שלא עפי"ד הטבע כיון שהשגחתם הוא ע"י מלאך ולכך כששלח אותם משה לתור את הארץ כתיב וישלח אותם משה עפ"י ד' היינו שהזהיר אותם אשר עבודתם יהי' רק לנ"ר לד' בלי ממוצע ואז יהי' השגחתם עפ"י ד' ולא ע"י מלאך ושליח וכיון שהשגחתם הוא מאת ד' יתנהג עמהם שלא עפ"י הטבע וזש"ה שלח לך כפרש"י לדעתך וכנ"ל שאמר לו הקב"ה כלום לאכול מפרי' אתה צריך אלא לקיים מצות התלוים בה וכיון שלא הי' במחשבתו של משה להנאת עצמו כלל ממילא גם בזה לא הי' מחשבתו מיראת העונש או מאהבת השכר דהוא ג"כ בכלל הנאת עצמו וע"כ לדעתך כמו שהי' בדעתו של משה הי' מותר להם למרגלים לילך ולא הי' להם לירא מפחד הטבע או סיבה אחרת לטעות כמו שהי':

איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם וישלח אותם משה ממדבר פארן עפ"י ד' וגו' ויל"ד אמרו עפ"י ד' דהא רש"י כ' לעיל שלח לך לדעתך ומשמע דהשליחות לא הי' על פי ד' עי' רש"י גם לפ' דברי הת"י כד חמי משה ענותנותי' קרא משה להושע בר נון יהושיע, ונראה עפימ"ש בישמ"מ פ' בראשית בפ' הלא אם תטיב שאת כי לפעמים היצה"ר מדיח את האדם מדרך הטוב בהראות לו שפלותו ופחיתותו כמו"ש העקידה (שער ס"ד) מחויב השקפת האדם על חלק המעולה שבו ולא על חלק הפחות עיי"ש וזה

שהזהיר הכ' דלטוב ישא א"ע ויאמר הלא אני חלק אלקי ממעל עכ"ד והנה בפ' זו מביא ביש"מ בשם השל"ה דטעות המרגלים הי' שישראל אינם צדיקים ואינם ראוים עוד לבא לא"י עיי"ש וזש"ה איש אחד למטה אבותיו ר"ל לשלחם למטה אבותם כי הם ממשפחת אפרתים ומיוחסים שבישראל כל נשיא בהם רומז שיהי' להם קצת התנשאות דלטוב ישא א"ע כטעם אם תטיב שאת וביטו אל חלק המעולה שבהם:

וישלח אותם משה ממדבר פארן על פי ד' ר"ל מה שיש בהם חלק אלקי ממעל כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ואחז"ל כל הנופח מעצמו כופח והכוונה באמרו עפ"י ד' ר"ל החלק אלקי שבו וזה ביאר הת"י וכד חמא משה ענותנותי הוצרך להתפלל עליו עוד ביותר כדי שלא יפיל בטעות המרגלים וע"כ התפלל עליו י"ה יושיעך מעצת מרגלים:

ויקרא משה להושע בן נון יהושיע ובת"י וכד חמא משה ענותנותי' קרא משה להושע בן נון יהושיע וצ"ב וכבר אמרתי באופנים שונים ועוד י"ל עפימ"ש בדברי חיים פ' זו מה שמפרש בס' צמח ד' לצבי שבחי' ענוה ויראה כמעט אי אפשר להיות ביחד כי משורש ענוה להיות בטל במציאות ואינו בגדר שיתירא כי מה הוא וגדר יראה יש עכ"פ במציאות ובזה מפרש הפ' מה ד' א' שואל מעמך היינו שתהי' בבחי' מה כי אם ליראה היינו ליראה לא תהי' בבחי' מה עכ"ד הקדושים עיי"ש ובזה פירשתי לעיל בפ' בהעלותך ויעש כן אהרן מל מול פני המנורה העלה כרתי' ופירש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה ותמהו כולם האיך יעלה על הדעת אשר אהרן הכהן ישנו את תפקידו אשר צוהו ד' ולהנ"ל יתב' דהנה הדלקת המנורה הי' על יד אהרן כיון שהמנורת עדות שהשכינה שורה בישראל וע"כ הדלקת המנורה ראוי רק לאהרן ולבניו אחריו בזכותו כיון שהי' בבחי' מה וראוי שתשרה עליו שכינה דהקב"ה בוחר בנמוכין כש"ה אשכון את דכא ושפל רוח והנה בחי' ענוה ממעטת גדר היראה וע"כ בא הכתוב להגיד שבחו של אהרן אעפ"י שהי' בבחינת ענוה עכ"ז גם מבחי' יראה לא הניח ידו, כמו"ש במדרש מיראה שנתירא אהרן וכו', ולא שינה וא"כ זה השבח הוא רק לאהרן כיון שהי' בבחי' מה ואעפי"כ לא שינה עם זה יבואר דלכן בחר לו משה לשלח לרגל את הארץ כל נשיא בהם ולא שלח פשוטי עם היודעים יותר בטוב הארץ מה הוא רק כדי להצילם שלא יבואו לידי מכשול להוציא דבה אל הארץ לכן אמר משה אשר הנשיאים בעם יזהרו יותר כיון שהנהגו נשיאתם ברמה ולהם נוח יותר להיותם בבחי' יראה כמו אותם אשר הם נמוכים ושפלים בעיניהם כיון שענוה ממעט גדר היראה כנ"ל וז"ש כד חמא משה ענותנותי' קרא משה להושע בן נון יהושיע וכמו שפירש"י שהתפלל עליו י"ה יצילך מעצת מרגלים ר"ל עי"ז חשש משה לבל ילכד בשחיתותם כיון שהי' ענו מאוד וזה ממעט גדר היראה ועי' בשל"ה דחטא

מרגלים בא להם באמרם כי אינם כדאים להיות שרוים על אדמתם בארץ ישראל והיינו כנ"ל ועי' מ"ש בפ' דברים: ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה ד' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ד' וגו' מבלתי יכולת ד' להביא את העם הזה, ואולם חי אני וימלא כבוד ד' את כל הארץ, יתבאר בהקדם מ"ש מו"ז זלה"ה בייט"ל פ' דברים לפי' דברי הגמ' גיטין שעמד ריב"ח על פתח ביהא"ס ואמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו תינוק הלא ד' זו חטאנו לו אמר מובטחני שיהי' מורה הוראה בישראל ועמדו ע"ז המפורשים מה חכמה מצא בתשובה זו שהשיב סיפא דקרא, והנ"ל עפ"י דברי הרמב"ם במורה דהאיש אשר לא יסיר שכלו תמיד מד' תהי' ההשגחה בו תמיד ואשר יפנה בקצת עתים מחשבתו תהי' ההשגחה בו אך בעת חשבו בד' ומפני זה נ"ל כי כל מי שתמצאהו רעה מן החסידים השלימים לא מצאו הרע ההוא רק בעת השכחה ובזה סר מה שהביאו הפילוספים לשלול השגחת השם מכל איש ואיש וראיתם ע"ז ממה שמצאו החסידים הטובים רעות גדולים ח"ו ולמ"ש התבאר הסוד הזה וכו' והיוצא מזה דמי שדבק בד' תמיד הוא מושגח תמיד ובסור הדביקות יוסר ההשגחה והוא מופקר ח"ו עיי"ש והנה כבר נאמר משמי' דהרב הקדוש מלובלין זצלה"ה על הפסוק חכמת מסכן בזוי' ר"ל בזו י"ה כלו' בכל דבר שרואה אומר בזו יש הו"י ב"ה ומכל דבר שרואה מבין הימנו גדולת הבוב"ה:

וז"ש מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים והיא קושי' הפילסופים על ענין השגחה ועל זה השיב התינוק הלא ד' זו חטאנו לו ר"ל מה שראוי לדעת ולומר על כל דבר שיש בזו הו"י ב"ה חטאנו לו כי לא הי' הדביקות כראוי לכן הוסר ההשגחה, וע"ז אמר מובטחני שיהא מורה הוראה בישראל דכיון שה' עמו אז יכוין הלכה לאמיתו כמו"ש בדוד וד' עמו שהלכה כמותו עיי"ש:

שאמר משה שמעו כי אתה ד' בקרב העם הזה תמיד הם דבוקים בד' יתברך ולא יסירו הדביקות מאלקי ממעל תמיד כי עין בעין נראה אתה ד' ר"ל כיון שעין בעין נראה הן הן גבורותיו ונפלאותיו ובלי ספק לא תפנה מחשבתם מד' רק אליו ידרושון בלי הרף אף רגע וע"כ ישאלו מה שהקשו הפילוסופים מבלתי יכולת ד' כיון שהם דבוקים תמיד מדוע תסיר ההשגחה מהם כפעם בפעם ע"ז השיב לו השי"ת סלחתי כדבריך ואולם חי אני וימלא כבוד ד' את כל הארץ ר"ל בתנאי אם זאת יעשו אשר כבוד ד' ימלא כל הארץ בכל פעם במילואו בלי חסרון ובטול רגע אז יגיע אליהם ההשגחה תמיד ולא תאונה רעה אליהם לעולם, ובזה אפשר לפי' מה שהקשה באור החיים למה לא השכילו יהושיע וכלב לדון עפ"י משפט התורה להכחיש דברי העשרה בדברי השנים כיון שדין העדות הוא

תרי כמאה ומאה כתרי עיי"ש, ולהנ"ל י"ל כיון שנחשדו אז בנ"י שלא האמינו בהשגחת ד' וע"כ לא יכלו ג"כ לדון עפ"י ד"ת לקבל עדות להכחישן כיון שבדין תורה לכוין הלכה לאמתו אינו רק בעת הדביקות בב"ה ואז יקוב הדין את ההר אבל מכיון שיראו ללכת ארצה ישראל מאימת בני ענק ואת הנפילים אשר ראו שמה מזה נראה שנפלו בעת ההוא ממדרגתן לבטוח רק בשם ד' וע"כ גם הד"ת לא יכלו לברר כשמלה לאמתו והבן, עי' ביש"מ פ' משפטים דמה"ט אמרי' לפניהם ולא לפני עכו"ם:

ועתה יגדל וגו' כאשר דברת לאמור ד' ארך אפים וגו' ודקדק באוה"ח הרבה אומרו ועתה גם אומרו יגדל משמע שיעשה איזה דבר שבו יגדל ומה זה כאשר דברת מה דיבר ד' והיכן דיבר גם תיבת לאמור למ' יאמר ע"ש עוד דקדוקים גם יש לדקדק אומרו וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים וגו' היכן מצינו אשר נשא להם לישראל במצרים:

ונראה עפ"י המבואר בפר"ד שזה מחסדיו ית"ש שאם אדם עתיד לעשות טוב ולהיות צדיק מטיב עמו ע"ש העתיד אך אם עתיד לחטוא אינו מסתכל בזה ואינו דן אלא לפי שעתו כמו שמצינו במדרש בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה בשביל שעתידים לקבל התורה הם נגאלים אבל לרע מצינו במדרש דאינו דן את האדם אלא לפי שעתו ע"ש, והנה כתב בייט"פ לר"ה אות ל"א דדבר הזה אנו מוצאים ביעקב אבינו בשעה שבקש לברך את אפרים ומנשה כתיב וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה פרש"י שאינם ראויים לברכה לפי שעתיד ירבעם לצאת מאפרים ויהוא ממנשה ואעפי"כ ויברך אותם ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יגדל ופרש"י לפי שעתיד גדעון לצאת ממנו אולם אחיו הקטן יגדל ממנו לפי שעתיד יהושוע לצאת ממנו הרי שהי' מסתכל בטוב העתיד ולא ברע העתיד והסכים הקב"ה על ידו לשום את אפרים לפני מנשה בדגלים עכ"ד ז"ל עייש"ה, ובזה יש לפרש משאה"כ יענך ד' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב סלה דהנה כתב הרא"ש בר"ה דף י"ז בהא שאומרים בי"ג מדות של רחמים ה' ה' ודרשו חז"ל שם אני ד' קודם שיחטא ואני ד' לאחר שיחטא, וקשה קודם שיחטא מה צריך לרחמים ותי' הרא"ש דה"ק אעפ"י ש שיודע הקב"ה שעתיד לחטוא אינו דן אלא לפי מעשיו של עכשיו ע"ש, וז"ש יענך ד' ביום צרה ר"ל במדת ד' דמשמע שאינו דן את האדם במה שעתיד לחטוא, כמו שמצינו אצל ישמעאל באשר הוא שם, בזה יעננו ד' כיון דלטוב מסתכל לעתיד דברע אינו מסתכל לעתיד ואמר מנין לו זה דאעפ"י דברע אינו מסתכל לעתיד מ"מ לטוב מסתכל לעתיד ע"כ אמר הכ' ישגבך שם אלקי יעקב היינו במה שהסכים הקב"ה במה שעשה יעקב אבינו והקדים בברכתו את אפרים לפני מנשה מפני שהסתכל בטוב העתיד לצאת מהם וראה אשר אחיו הקטן יגדל ממנו,

וא"כ לפי"ז זכינו לדין כיון דכל אחד מישראל עתיד לעשות מצות וכיון דבטוב העתיד מסתכל הקב"ה וא"כ ראוי להתנהג בחסד ע"ש העתיד לעשות מצות ואעפ"י דאפשר שעתיד לעשות רע ח"ו מ"מ ברע אינו דן אלא לפי שעתו וזש"ה ועתה יגדל נא כח ד' היינו כפי' הרא"ש דכח ד' משמע דאינו מסתכל במה שעתיד לחטוא אלא לפי מעשיו של עכשיו וזהו ועתה ר"ל לפי מעשיו של עתה ולא במה שעתיד להיות וזהו יגדל כי רבו רחמיו בזה דבהטוב מסתכל לעתיד וברע אינו מסתכל והיא שני הפכים כאשר זברת לאמר ד' וגו' היינו דגם ד' הוא ג"כ בתוך הי"ג מדות אשר צוה ד' לאמר וע"כ כפי' הרא"ש שאינו מסתכל ברע העתיד להיות וא"כ בזה המליץ משה רבינו ע"ה טוב לישראל כיון שאינו מסתכל ברע העתיד דכל ישראל זכאים ע"י טוב העתידים כל אחד לעשות וזש"ה וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה ר"ל כמו שמלינו ממצרים דהתנדב עמהם במדה זו להסתכל בטוב העתידים לקבל התורה אבל ברע מצינו שם וירא און ולא יתבונן כן התפלל משה עליהם עתה וא"כ יש להכריע אותם לכף זכות:

והי' באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה' ראשית עריסותים חלה תרימו תרומה וגו' ובמד"ר כך פתח ר' תנחומא לך אכול בשמחה לחמך ושתה בטוב יינך כי כבר רצה א' את מעשיך, והיא פלאי, גם יל"ד במקרא קודש כי כבר רצה דמשמע מאז ומקודם וצ"ל מאיזה זמן מדבר אשר כבר רצה א' את מעשיך, ונראה עפימ"ש בסדש"ש על מה דאיתא בס"ס כתיב רב חסד ואמת בתחלה ואמת ולבסוף ורב חסד והוא משולל הבנה, ופי' בס' הנ"ל עפי"מ דכתיב מי הקדימני ואשלם אז"ל אמר הקב"ה מי עשה מעקה עד שלא נתתי לו בית ציצית עד שלא נתתי לו בגד וכו' ענינו כי בכל דרכיך דעהו ובכל הענינים אפי' במילי דעלמא צריך האדם לקבוע במחשבתו בראשיתו כדי לקיים מצות בוראו עד"ז כשבונה בית תהא עיקר כוונתו לקיים מצות מזוזה ומעקה קודם שנתן לו הקב"ה בית וציצית קודם הטלית וע"ז נאמר מי הקדימיני ואשלם עפ"י הדין ומ"ז אמר בתחלה ואמת מגיע לו שכרו עפ"י הדין ולבסוף שאינו מקיים המצוה כ"א אחר שמקדים לו הקב"ה לתת לו בית וטלית אז ורב חסד אינו מגיע לו שכרו כ"א בחסד ורחמים עיש"ב, ובזה פירש מוזלה"ה בייט"ל בראשית ברא א' כלומר בשביל ראשית בשביל מי שמקדים לקיים המצוה במחשבה בראשית המעשה ברא א' כי הוא יכול להתקיים עפ"י הדין עיי"ש, ועפי"ז נ"ל ג"כ פי' הכ' לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך ר"ל שיהא נקרא לחמך שלך תהא שיגיע לך מצד הדין והאמת ולא מצד חסד וזהו דוקא אם כב"ר (בראשית המעשה) רצה א' את מעשיך וזש"ה תרימו תרומה לד' ראשית עריסותיכם

חלה תרימו ג"כ לכוונה הנ"ל שראשית עריסותיכם תהי' כן ע"ד זה כדי שתרום תרומה לד' וזהו שסמך המדרש הפ' לכאן והבן:

ועשו להם ציצית וגו' במדרש הה"ד אור זרוע לצדיק וגו' ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר זרע הקב"ה את התורה ואת המצות להנחילם לישראל לחיי העולם הבא ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה יצא לחרוש לא תחרוש בשור וחמור כו' לקצור כי תקצור קצירך וכו' מתכסה בטלית ועשו להם ציצית, יובן לפי ענ"ד עפי"ד הגמ' מנחות מ"ג תניא הי' ר"מ אומר גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת משל למה הדבר דומה למלך בו"ד שאמר לשני עבדיו לאחד אמר הביא לי חותם של טיט ולאחד אמר הביא לי חותם של זהב ופשעו שניהם שלא הביאו איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שאמר לו הביא לי חותם של טיט ולא הביא דכיון שמצוי הוא ולא הביא עונשו מרובה, ונראה עפימ"ש הרב בעל למודי ה' (הובא בס' בנ"י במאמרי ימי הגבלה) בטעם למה התשובה מועלת לישראל דוקא ולא לאוה"ע היות שהשי"ת הרבה לישראל התורה והמצות ודקדוקי המצות וענפיהן לאין שיעור ואדם יציר חומר תכבד עליו משא מלאכת הקודש ע"כ חשובים כאונסים משא"כ הגוים תמעט מצות הניתן להם אם לא ישמרו מזידים המה עכ"ד וזה נ"ל בדברי המדרש לא לרעתכם נתתי לכם את התורה אלא לטובתכם ירצה שהתורה והמצוה באם יזכה את ארחו לשמור חקיו ופקודיו מה טוב ומה נעים חלקו וגורלו ובאם ח"ו יחטא לאחת מהנה עכ"פ יש לו התנצלות כיון שברוב דברים והרבה מצות לא יחדל מלפשוע וכאונסים יחשבו וע"כ אמר דהתורה לא ניתן רק לטוב ולא לרעה וכוונו לזה במאמר ר"ח ב"ע במשנה סוף מס' מכות רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות ר"ל דעי"ז שהרבה להם תורה ומצות ודקדוקי מצות עד אין מספר לפיכך רק זכות הוא בלתי שום צד חוב כיון שיש] התנצלות לומר דכאנוסים יחשבו בשביל זה שנאמר ד' חפץ למען צדקו לעשות צדקה וחסד עם בני ישראל ע"כ הרבה להם המצות ובזה רק צדקה יחשב להם אם יעשו כסדר הזה אבל ח"ו אין מצטרף לרעה כיון שהם הרבה נדונים כאנוסי' ואין עליהם שום אשמה וז"ש ג"כ בגמ' גדול ענשו של לבן יותר מעונש של תכלת כיון שמצוי הוא ובנקל לקיים ע"כ עונשו יותר כמו דאמרינן דבאוה"ע לא מהני תשובה כיון שאין להם רק ז' מצות ב"נ והוי כמזידים מטעם זה עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת וע"ז אמר המדרש הה"ד אור זרוע לצדיק ה' חפץ למען צדקו לא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה וכיון שהרבה להם כ"כ קשה מאוד לקיימם ובמשא כבד הוא וכאונסים יחשבו וזרע הקב"ה את המצות

לישראל רק להנחילם לחיי עוה"ב ר"ל רק לטובה נתן הקב"ה את התורה לעמו ישראל כדי להטיב להם, וז"ש ה' חפץ למען צדקו למען עשות חסד וע"כ יגדיל תורה:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת קרח

ויקח קרח ודרשו חכז"ל שלקח מקח רעה לעצמו, יתבאר עפימ"ש בנועם מגדים פ' וישלח לפ' הפסוק ויבן לו בית וגו' כי גם הצדיק בהיותו בזה העולם צריך לעסוק מעט בחומריות אך שהיא בדרך עראי והעיקר תורה ועבדות ד' וזהו ויבן לו בדברים שהם לו ואין לזר אתו בית עיקר וקבע ולמקניהו לעסקי חומריות עשה סוכות עראי עכ"ד ז"ל:

ועפי"ז פירשתי מ"ש הכ' באספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג ד' שבעת ימים והקשו המפורשים הכי בשביל זה כל ענין החג בשביל אסוף התבואה ולהנ"ל י"ל דהכ' משמיענו איפכא דבעת האסף לא יחשב לו זאת לעיקר וקבע כאילו עיקר מגמתו היא לזה דוקא רק עסקו בקניני עוה"ז יהי' לו רק לעראי וכפי הכרחיות אשר צריך ומוכרח לעשות וע"כ צותה התורה אשר בעת האסף את תבואת הארץ יעשה חג הסוכות ר"ל דהשמחה הוא לו רק בסכות שהוא בנין עראי ולא כן בדברים שהם לו לקנין עצמית היינו מצות ומע"ט אשר יעשה אותם האדם הם בדרך קביעות ועיקרות, והנה בקרח שרצה להרבות כבודו כמוש"ה המעט מכם וגו' ובקשתם גם כהונה הרי שרצה להוסיף לו יתרת הכבוד ורדף אחרי המותרות ועזב את העיקר ובחר בטפל וא"כ עשה ההיפך לקנות לעצמו מה שהיא קנין עצמיות רק מעט ובדרך עראי וזה שדרשו חז"ל שלקח לעצמו ר"ל מה שהוא לו שחלקו מקח רע ר"ל רק קנין עראי: ובזה יש לפ' מה שפי' רש"י בפ' ויחי במה שאמר יעקב בקהלם אל תחד כבודי כשיקהל קרח על משה ואהרן לא תתייחד שמי עמהם ור"ל כיון שקרח לקח מקח רע לעצמו רק קנין עראי וזהו שלא כמדתו של יעקב שעשה לו מה שהוא לעצמו בית קנין עיקרי וקבע ע"כ בשביל זה בקש יעקב שלא יזכר שמו בן יעקב במחלקותו של קרח והבן:

וברש"י ויקח קרח לקח עצמו לצד אחר להיות נחלק מתוך העדה, ודקדקו המפורשים הלשון מתוך העדה גם לפ' המדרש פליאה מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת פרה אדומה ראה והיא תמוה:

ונראה עפימ"ש בגמ' חולין פ"ט גדול מה שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם דאלו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ואלו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה ופשוטן של דברים משמע שענוה יתירה באמרם ונחנו מה שהיא העדר המציאות משא"כ בעפר ואפר שיש בו איזה ממשות וצריך להבין איזה התנשאות שייך במי שהוא

בגדר עפר ואיך יצויר ענוה יתירה מזה ופי' בס' לב ארי' כי הנה בבוא איש להתפלל לפני ד' ישפוך שיחו ומעריך עצמו נגד גדולת הבוב"ה הלא אז יכנע לבו ואולם אם יקום ויתהלך בחוץ נגד בני אדם הלא תזוח דעתו עליו לאמור אני ואפסי עוד ובפרטיות כאשר יקום איש על רעהו לריב ריב עמו ולפגום בכבודו יעלה לשמים שיאו עד שכל העולם אין כדאי לו והוא גדול מכל בני קדם ולא כאלה חלק משה ואהרן שאף בהתלוננו העם עליהם הי' כ"כ נבזים ושפלים בעיניהם עד שאמרו ונחנו מה וזהו ביאור דברי הגמ' גדול הנאמר במשה ואהרן וכו' אינו מדבר על עצם משה ואהרן שהיו יותר ענוים מאברהם אבל הוא מדבר שאותו הענין הנאמר במשה ואהרן הוא גדול ומופלא יותר מאותו ענין שנאמר באברהם דאלו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר בהיותו עודנו עומד לפני ד' לא נפלאת הוא להיות נבזה בעיניו משא"כ במשה ואהרן שהעם התלוננו עליהם והי' נבזים בעיניהם זהו דבר נפלא מאוד ולזה דייק הגמ' גדול מה שנאמר במשה ואהרן עכ"ד יזה שפרש"י ז"ל לקח עצמו להיות נחלק מתוך העדה ר"ל אף אם בעמדו להתפלל לפני ד' הי' קרח מכיר מקומו והי' שפל בעיניו עכ"ז גבה לבו מתוך העדה בהעריך מעשיו מול העדה לומר כי לו נאה להיות כהן ונשיא, וז"ש משה לקרח המעט מכם כי הבדיל א' ישראל אתכם מעדת ישראל ר"ל וכי אחד מכם נתקנן בעיניו בזה שהבדיל אתכם מעדת ישראל ר"ל אם אתם בדעתם שאתם נבזים ושפלים מאחד מהם כי זהו הענוה המשובחת אשר גם לנגד בני אדם הוא גרוע מהם ואהרן מה הוא כי תלינו עליו ר"ל גם בשעה שאתם מלינים עליו ותתקוטטו עמו מ"ה הוא אז ג"כ ישפיל עצמו נחדל אישים וכאין ואפס יחשב, וז"ש המדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פ' פרה אדומה ראה ר"ל עפימ"ש במדרש פ' וירא אתה אמרת ואנכי עפר ואפר חייך שאני נותן לבניך כפרה בהם שנאמר ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת יאסף איש טהור את אפר הפרה (וכן הוא שם בגמ') הרי דזיכה אברהם לבניו במצות פרה במה שאמר ואנכי עפר ואפר אף שלא מצינו בו ענוה דמשה שהי' עניו מכל האדם אשר ע"פ האדמה ורק במה שהרבה ענווה יתירה בעמדו לפני הקב"ה זכה למצוה זו וע"כ גם קרח לקח עצמו לצד אחר באמרו שהוא ראוי להיות כהן במה שנבזה בעיניו נמאס נגד גדולתו של הקב"ה אף דנגד בני אדם מראה גדולתו ולא ישפל בפני איש והבן: ברש"י הלבישן טליתות שכולן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה תכלת חייבת בציצית או פטורה אמר להם חייבת התחילו לשחק חוט אחד של תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור עצמה, ויש להבין מה זו טענה במחלוקתם על משה גם היכן מרומז דבר זה בתורה באמרם אל משה ואהרן רב לכם וגו':

ונראה עפימ"ש הב"ח באו"ח סי' כ"ד לברך להתעטף בציצית בפתח תחת הבי"ת להורות על הידוע דהיינו תכלת עפימ"ש תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד והביא בשם הזוהר שע"י הזכרון כה"כ ששם מקום הדין יהי' יראת ד' על פניו וכיון דכתיב וראיתם אותו וזכרתם ראוי לזכור לכן אעפ"י שאין לנו תכלת מ"מ יזכור אותו בברכתו ועי"ז יתן אל לבו מאימת הדין עכ"ד עיי"ש, ועי' במחצה"ש סי' ח' סק"ז, המורם מזה דתכלת מביא את האדם לידי יראת שמים ואשר זהו טעמא דקרא שצריך ליתן על הכנף פתיל תכלת מפני שמביא לידי יראת שמים, והנה אמרי' בגמ' עה"פ מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה וגו' אטו יראה מילתא זוטרתא הוא ומשני אין לגבי משה מלתא זוטרתא הוא ושימה בפי המפורשים דר"ל לגבי משה כל זמן שהי' בנ"י חונים לגבי משה הי' הוא משפיע עליהם מהודו לחופף עליהם ביראת שמים וע"כ בעת ההוא גם לכל העולם הוי מילתא זוטרתא עכ"ד והנה טענת קרח למשרע"ה כי לא בא עליהם ועל כל ישראל יראת ד' בזכות משה רק כי מעצמם באו לידי מדה זו וזהו כי כל העדה כולם קדושים מעצמם ולא מפני שהי' לגבי' דמשה וא"כ מדוע תתנשאו על קהל ד' ולכן הלבישן טליתות שכולה תכלת ודרש ק"ו של שטות שכולה תכלת לא דין שתפטור דהא אפי' מחוט א' מביא את האדם לידי זכורה של כה"כ כש"כ טלית שכולה תכלת ובתוך הדברים הי' מחוי במחוגא למשה רבע"ה כי לא מחמתו באו ליראת ד' כי אם מעצמם שזוכרים את כסא כבודו מתכלת הדומה לכסא הכבוד, וישמע משה וידבר אל קרח בוקר ויודע ד' את אשר לו ופרש"י לעבודת לוי' דלוי' מורה על פחד ד' וגבורתו ר"ל ממי בא אליהם היראה אך ממשה עבד ד' ולא מעצמם:

אנשי שם וצ"ב מהו אנשי שם, כולם קדושים פרש"י כולם שמעו מפי הגבורה אנכי ד"א ויל"ד היכן הוציא זה מהכתוב, וי"ל עפימ"ש בס' הלכה אדם מישראל וז"ל בפסוק וארא אל אברהם וגו' ושמי ד' לא נודעתי להם פרש"י לא שאלו אותי מה שמי וגם הקמותי את בריתי וכשבא לקבור את שרה לא מצא עד שקנה בדמים מרובים והיא תמוה מה חיבור הדברים להדדי ושמעתי פי' נחמד עפ"י דאי' בירושלמי קידושין א"ל ר' אסא לר' בון תא ואמסור לך שמא דמפורש א"ל לית אנא יכול בגין דאנא אכיל מעשר ומאן דידע ליי לית לי' לאתנוי' משל אחרים, והשתא א"ש בלא זה לא הי' יכול לומר לא שאלו אותי מה שמי דלמא משו"ה לא שאלו אחר שמו שהוא שם המפורש משום שרצה להנות משל אחרים לכן מתרץ רש"י ולא עוד אלא בשעה שרצה כו' עד שקנה בדמים מרובים וא"כ לא רצה ליקח מעפרון מתנה משום שלא רצה להנות משל אחרים ואעפי"כ לא שאלו אותו מה שמו עכ"ד (הובא בתפלה למשה קפיטל ט'), ויתבאר בזה דהנה משרע"ה אמר

לא חמור אחד מהם נשאתי מזה משמע כאלו הם חשדוהו אשר לוקח משל אחרים אשר ע"כ הי' צריך להתנצל עצמו לפני הקב"ה כי הוא חף מדבר זה ובצע כסף לא לקח וא"כ י"ל דהכי אמר קרח ובתוכם ד' היינו שהם ראוים כולם לידע שם ד' שם המפורש וזה שאמר כולם שמעו בסיני אנכי ד' א' וא"כ הכל ראוים לידע שם המפורש דהא שמעו מפי הגבורה את שמו הנכבד מפורש יוצא כביכול מפי הגבורה וע"כ ויקהלו אליו אנשי שם ר"ל שראוים לידע את השם מפורש ובאו בזה כחולק על משה כי הוא ח"ו אינו ראוי לכך כיון שחשדוהו שנהנה משל אחרים ולכך השיב משה רבינו ע"ה כי לא כן הוא לא חמור אחד נשאתי מהם וא"כ לא קיבל משום אדם מתנת חנם ואין להם עליו שום התלוננות כי לא נהנה משל אחרים:

ויקהלו על משה ואהרן וגו' כי כל העדה כולם קדושים וגו' ויל"ד למה נקהלו הלא כל אחד בפרטות ג"כ הי' יכולים לומר מה שהי' בלבם ומשמע דע"י שנקהלו הוא הנותנת מקום לחלוק גם כפל הלשון כולם ל"ל דהא כבר כתיב כי כל העדה, ונראה עפימ"ש אא"ז ז"ל בייט"ל פ' בלק על המסורה אפס קצהו תראה וכלו לא תראה דין ואידך וכלו מחמדים עפימ"ש ביש"מ למוזלה"ה פ' חקת דהנה נמצא בבני אדם שבעצמותן נראים לכאו' בלתי יפים אבל בכללות כלך יפה אף נעים זה יש לו מדה טובה זו וזה יש לו מדה טובה זו וכדומה ועל כן לעולם אל יוציא עצמו מן הכלל ע"ד האמור בתוך עמי אנכי יושבת והקב"ה משגיח על כלל ישראל ולא בפרטן וז"ש בלק לבלעם אפס קצהו תראה שישים עינו על קצתם וכלו לא תראה שלא ישגיח על הכלל כי הלא וכלו מחמדים שבכללן נמצא כל מיני מחמדים אבל הקב"ה היפר עצתי ולא השגיח על פרטן כ"א על כללותן עכ"ד ז"ל ועי' מ"ש בפ' נשא, וי"ל דזה הי' טענת קרח כי כל העדה כולם קדושים היינו כשהם כולם ביחד הם קדושים ובכללותן הם טובים ולא נמצא עולתה בהם ומדוע תתנשאו על קהל ד' ולכן ויקהלו על משה ואהרן להראות שזה טענתם הם כולם קדושים ע"י ההקהל אבל משה השיב להם את מי תדמיון לאהרן שהוא בקדושתו גם לעצמו גם מבלי לכללו יחד וז"ש משה רבינו ע"ה בקר ויודע ד' את אשר לו ופרש"י יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנאמר ויהי ערב ויהי בקר ויבדל כך ויבדל אהרן להקדישו ר"ל דאהרן גם כשהוא מובדל ומופרש בפני עצמו ג"כ קדוש יאמר לו וע"כ הוא ראוי יותר מכל האדם אשר הם נקראים קדושים רק ע"י כללותן ולא בפרטות:

רב לכם כי כל העדה כלם קדושים וגו', ויל"ד מה הי' טענת קרח בשביל שכולם קדושים יש לחלוק על כהונתו של אהרן ומה הי' תשובת משרע"ה בקר ויודע ד' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו דמשמע דרק אהרן הוא הקדוש ולא כולם גם מה שאמר לכן אתה

וכל עדתך הנועדים על ד' צל"ד למה בזה הערער על הכהונה הם נועדים על ד' גם דברי המדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פ' פרה אדומה ראה:

וי"ל עפימ"ש בספר ברית שלוה הובא בישמ"מ פ' שמיני לפרש המדרש ויעש אהרן את העגל מוטב יתלה הסרחון בי ולא בהם אמר לו הקב"ה הואיל וכך עשית לא תזוז מן הפלטין שלי לעולם עפ"ד הגמ' זבחים דף מ"א מפני מה נאמר פרוכת בפר כהן משיח ולא נאמר בפר העלם דבר של צבור משל למלך בו"ד שסרחה עליו מדינה אם מיעוטן סרחו פמליא שלו קיימת אם רובן סרחו אין פמליא שלו קיימת עכ"ל הגמ' וזה הי' כוונת אהרן דאם יהי' החסרון בו שהוא יחיד ואין קדושתו מסתלקת אבל אם יתלה הסרחון בהם א"כ יחטאו רבים וח"ו קדושתו מסתלקת והשי"ת החופש סרעף לב וכליות אמר מדה כנגד מדה הואיל וכוונתך לבל יסתלק קדושתי לכך לא תסתלק אתה מקדושתו עכ"ד ונמצא לפי"ז דמשו"ה נבחר אהרן להיות כהן עבד ד' משום שכוונתו הי' לבל יסתלק קדושתו ית"ש וכדי שתהא פמליא שלו קיימת והנה קרח אמר רב לכם כפירש"י הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמיכם היינו משו"ז אינו ראוי להיותו אהרן כהן כי כל העדה כלם קדושים דגם בזכות העדה לעצמם ג"כ לא הי' מסתלק ח"ו קדושת שמו ית' וא"כ גם הם קדושים כמו אהרן שזכה שלא יסתלק מקדושתו משום שגרם שלא יסתלק קדושתו כן בשביל העדה אפי' לא הי' אהרן תלה הסרחון בו ג"כ לא הי' מסתלק קדושתו ית"ש וע"כ כולם קדושים ואמר לו משה בקר ויודע ד' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו היינו שהשי"ת יודיע את אשר לו בכוונה רצוי' לשמים ורק אהרן הוא הקדוש שתלה הסרחון בו משום מסירת נפשו ורוחו על קידוש השם ולכן בזה שקרח ערער על אהרן אשר בזה שתלה הסרחון בעצמו עוד אינו ראוי לכהונה ואינו קדוש יותר משאר ישראל לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ד' היינו דלפי טענותיו שלא הי' כוונת אהרן לתלות הסרחון בו כדי שלא יסתלק קדושתו א"כ ח"ו חזר הדין כאלו רובן סרחו אין פמליא שלו קיימת וא"כ הם נועדים על ד' וזש"ה מה ראה קרח לחלוק על משה פ' פרה אדומה ראה דבאה לכפר על עון העגל כפירש"י פ' חקת ומזה מוכח שלא נטל אהרן הסרחון מעל בנ"י ותלה בו כדי שלא יסתלק קדושתו וא"כ עי"כ הי' לקרח מקום לחלוק א"כ למה זכה אהרן לכהונה אבל באמת אעפ"י שהי' צריכים לכפר עון העגל מ"מ במחשבתו של אהרן הי' לתלות הסרחון בו ולכן הוא בא בשכרו שלא יזיז מן הפלטין שלי לעולם: כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ד' וגו' יתבאר ע"ד שכתב הרמ"א באו"ח סי' א' שויתי ד' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני א' וכו' כ"ש כשישים אל לבו שהממ"ה עומד עליו ורואה במעשיו מיד יגיע אליו היראה וההכנעה ובושתו ממנו תמיד

עכ"ל וזש"ה כל העדה כלם קדשים ובמה הם קדושים ואמר ובתוכם ד' היינו כיון שהם תמיד לנגד עיניהם ד' וע"כ השיב משה לקרח בקר ויודע ד' את אשר לו היינו מי שהוא ד' לו ר"ל שמקיים שויתי ד' לנגדי תמיד והיינו המעט מכם ר"ל אם אחד מכם נתקטן בעיניו ובא אליו הכנעה ואם מקיים שויתי ד' וגו' יגיע אליו מזה הכנעה ובושה ממנו תמיד אבל אהרן מה הוא כי הוא באמת בעיניו נחשב לכלום וא"כ אהרן הוא מקיים שויתי ד' וגו' אבל אתה וכל עדתך הנועדים על ד' היינו כיון שהם שוכחים זאת מלבם וע"כ הם נועדים על ד' דייקא:

רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ד' ומדוע תתנשאו על קהל ד' יתבאר עפימ"ש בגמ' סנהדרין ל"ח נעשה אדם מכאן פקרו המינים לומר ח"ו שתי רשויות דנעשה לשון רבים משמע:

אך אמרו רז"ל דבא ללמד מדת ענוה שיהא הגדול נמלך בקטן דהקב"ה נמלך בפמליא של מעלה בבריאת האדם על הארץ:

והנה הרב האי כתב להוכיח מזה דנוח לו לאדם שלא נברא עפי' המדרש (קדושים סי' ב') ד' נתן וד' לקח דהטוב נותן הקב"ה בעצמו ועל ההיפוך ח"ו מתייעץ עם ב"ד וע"כ אמר הכתוב נעשה לשון רבים דהקב"ה לקח עצה כבי' מב"ד כיון דטוב שלא נברא עכ"ד א"כ באמירת נעשה אדם נוכל ללמד מדת ענוה כדרשת חז"ל או נוכל ללמוד מזה דטוב שלא נברא כדברי רב האי ז"ל והנה ידוע מה שנאמר משמי' דהקדוש רר"ש ז"ל עה"פ וירא ד' כי רבה רעת האדם וגו' דהא דטוב שלא נברא היא כיון דהמצות ל"ת מרובים הם מהמצות עשה והוי קרוב להפסד ורחוק משכר כמו"ש מהרש"א אך אם מקיים המ"ע גם במחשבה ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ונמצא דהמ"ע הם בכפילא במחשבה ובמעשה שוב ניחא לומר דטוב שנברא, וז"ש קרח כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ד' ר"ל שהם מקיימים המצות גם בתוכם בפנימיות הלב היא המחשבה ונמצא דהמ"ע הם בכפילא וא"כ אמרי' בכה"ג טוב שנברא וע"כ דנעשה לשון רבים מורה לומר ללמד מדת ענוה ולא כדברי רב האי לומר דטוב שלא נברא וא"כ מדוע תתנשאו על קהל ד' ר"ל מדוע לא תקיימו להיות ענוים כדברי הכ' נעשה ללמד מדת ענוה, והשיב משה ג"כ לפי שיטתם המעט מכם, וכי א' מכם הקטין בעיניו כיון שאתם שאתם באתם לומר דנעשה משמע ללמד מדת ענוה שלא לטעות ח"ו לומר שתי רשויות וא"כ למה לא תעשו כדבריכם כן ואמר לכן אתה וכל עדתך (ר"ל לפי דבריכם) הנועדים אל ד' כיון שאתם מתנשאים ותדברו גבוה גבוה בגאוה ובוז בזה אתם נועדים על ד' כיון שזה משמע ח"ו דשתי רשויות כיון שאתם מדברים בלי שום מורא ונעשה לשון רבים משמע ואהרן מה

הוא ר"ל אבל לא כן באהרן אשר מלבשתו ענוה ושפיר דרש נעשה ללמד מדת ענוה והבן:
בקר ויודע ד' את אשר לו, יתבאר עפימ"ש אאזלה"ה בייט"ל פ' יתרו עה"פ לך אל העם וקדשתם היום ומחר כי ישראל אמרו כל אשר דבר ד' נעשה וזה הי' מכח שעמדו על הר סיני ופסקה זוהמתן וחש ד' לבל יחזרו למחר לכן ויאמר ד' וגו' לך אל העם וקדשתם היום "ומחר" כלומר לאחר זמן גם אחר שילכו וישיבו לאהליהם עכ"ד והנה קרח אמר כי כל העדה כלם קדושים ופירש"י כולם שמעו בסיני מפי הגבורה והיינו שפסקה זוהמתן מכח שעמדו על הר סיני ונעשו אז כולם קדושים אבל העיקר שגם אחר כן לא יחזרו ממדרגתן כמוש"ה וקדשתם היום ומחר ויש מחר שהוא לאח"ז וז"ש בקר ויודע ד' את אשר לו היינו בוקר כמו מחר ואת הקדוש והקריב אליו כלו' מי שהוא הקדוש גם בבוקר שהוא מחר לאח"ז זה הוא ראוי להקריב אליו וגם במעמד ה"ס ע"ז נצטוינו לעמוד בקדושה גם לאח"ז היום ומחר:
בקר ויודע ד' את אשר לו ובמדרש א"ל משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בוקר לערב כן תוכלו לבטל את זו וצ"ב ובגמ' נדרים וסנהדרין איתא שמש ירח עמד זבולה מלמד שעלו לזבול ואמרו אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא וגם זה צ"ב, ונראה עפי"ד הגמ' (שבת פ"ח) הנעלבין ואינם עולבין שומעין חרפתן ואינם משיבים עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ופי' הרי"ף שם לפי שהשמש הי' נעלב מהירח שאמרה א"א לשני מלכים להשתמש בכתר אחד והי' רוצה הירח שתאיר תמיד ויגרע אור השמש והקב"ה נתן מעלה ויתרון להשמש למשול ביום ובלילה ויצא השמש בגבורתו להיותו נעלב כן ישיג מעלה ויתרון האדם הנעלב עכ"ד ז"ל, וא"כ מצינו אשר הירח קבלה דין מן השמים על אשר בקשה גדולה לעצמה יותר מהשמש והשמש מפני שהי' עלובה לכן נתעלה במעלות עליון יותר, ובזה פי' בייט"ל פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה דהנה יהושיע אמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה ולא רצה שישתמשו בכתר א' כמשה רבו אבל משה מדה אחרת הי' לו ואמר המקנא אתה לי וזהו דוגמת חמה ולבנה פני משה כפני חמה שהי' עלובה ופני יהושע כפני לבנה כנ"ל עכ"ד, וכן הוא בבש"א פ' בהעלתך, והנה במחלוקתו של קרח שיצא לחלוק על מלכותו של משה רבע"ה והי' משה נעלב מפני קרח ע"כ השמש והירח חגרו עוז לעזרת ד' בגבורים וחסו על כבודו של צדיק ואמרו לעשות דין לבן עמרם באמרם כמוני כמוהם כאשר היא הירח המעיטה עצמה מפני שקנאה על השמש וכן השמש עוד נתעלה עבור שהיתה עלובה כן בדין כמו כן שיטול משה את שכרו וגם לקרח למה תהא מדה"ד נלקה ואין משא פנים בדבר וכן אמר משה יכולים אתם להפוך בוקר לערב

כן תוכלו לבטל את זו דהנה השמש נקרא יום כמש"כ ויקרא אלקים לאור יום ומצינו בכמה מקומות דהשמש נקרא על שם יום וא"כ כמו שלא תוכלו להפוך את בקר דהיינו השמש לערב שלא תאיר רק כמו בערב והיינו מפני היתה עלובה ולכן עלתה לגדולה כן תוכלו לבטל את זו דהא אדרבה על ידי קנאתם תמעטו את עצמיכם עוד יותר ואהרן מה הוא וע"כ הוא ראוי לגדולה:

אל תפן אל מנחתם ופרש"י בשם המדרש יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון, ויש להבין זאת מדוע יגיע עליהם עונש זה וכי הוא זו מדה כנגד מדה שחטאו:

ונראה עפימ"ש ביש"מ פ' זו בפי' המקרא המעט מכם וגו' כי מדרך השלימים הוא במה שמקבלים טובות וגדולות מהשי"ת הוא מקטין עצמו יותר, וכמו שדרשו חז"ל עה"פ לא מרובכם מכל העמים וגו' אמר הקב"ה חשקנו בכם דאפי' בשעה שאני נותן לכם גדולה אתם ממעטים עצמיכם לפני וה"נ אמר מרע"ה כי יודע ד' מי שמקטין עצמו ע"י הגדולה זה ראוי' אליו וא"כ ראו ההפרש כי אתם על ידי הגדולה שנתן לכם השי"ת אין אחד מכם מתקטן רק אדרבה וכו' והיינו המעט מכם וכי אחד מכם נתמעט בעיניו ע"י כי הבדיל אלקי ישראל אתכם וגו' ואהרן מה הוא שנתקטן בעיניו ע"כ ראוי הוא לגדולה עכ"ד ז"ל:

והנה פרשתי הגמ' הנ"ל אפי' בשעה שאני נותן לכם גדולה אתם ממעטים עצמיכם עפי"ד היש"מ פ' צו בטעם הקרבנות אם אדם חטא בהמה מה חטאה והעיקר דע"י הקרבן ישים החוטא אל לבו מה זה שבשביל שחטאתי ישחט תמורתי בעל חי שלא חטאה ואין עול בכפי' ובודאי אין זה כ"א שצריך להשתעבד הפחות לנכבד ממנו ואם יעלה זאת על לבו אזי יתעורר ללמוד ק"ו ומה החי לנגד אדם שלא בראו ולא הוציאו מאין ליש ולא גמלו כל טוב יאבד מן העולם עבורו עאכו"כ האדם לנגד הקב"ה ממ"ה שאינו אף חלק מני אלף אלפי וכו' ועוד שגמלני כל טוב בודאי ראוי להשתעבד הפחות ר"ל האדם לשמו הנכבד ממ"ה הקב"ה עכ"ד ונמצא דהעיקר הקרבן כדי שיתעורר בתשובה ע"י החשבון השתעבדות פחות לנכבד, וזש"ה פ' בא גם מקנינו ילך עמנו וגו' כי ממנו נקח לעביד את ד' ר"ל שמקנינו ילך עמנו לזבוח לד' ומזה נקח האיך לעבוד את ד' ע"י השתעבדות פחות לנכבד במה שבעה"ח משועבד לנו לשחטו מכש"כ שראוי לשום אל לב שהאדם צריך לשעבד גופו ומחשבתו לאבינו שבשמים:

ובנה יובן דברי הגמ' הנ"ל אפי' בשעה שאני נותן לכם גדולה שאתם ברום עולם ואני נותן לכם גדולה למשול על אלה הקטנים מכם עי"ז הדבר בעצמו תקחו לכם דרך העבודה איך האדם מועט לעולם צריך למעט עצמו מלפני השי"ת:

והנה בקרח שלא מיעט עצמו במה שעלה לגדולה כמאמר הכ' המעט מכם כי הבדיל ר"ל במה שהבדיל אתכם מעדת ישראל ועליתם לגדולה לא בא בחשבון השתעבדות פחות לנכבד למעט עצמו כנ"ל וא"כ בטל מאליו אף הטעם דהקרבנות שהוא ג"כ ע"ד חשבון הנ"ל, וע"כ אמר משה אשר חלקם שיש להם בתמידי צבור לא יקובל לפניך לרצון כיון דזה עיקר הטעם בקרבנות השתעבדות פחות לנכבד ואם הוא טועה בחשבון הנ"ל מה לו בזבחיו והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת חקת

זאת חקת התורה וגו' וברש"י לפי שה שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה וכו' וקשה הא יש בה טעם לכפר עון העגל וא"כ יש להשיב להם כפי הטעם גם לפרש דברי המדרש בקש שלמה לידע טעמה של פרה אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממנו: ונראה עפימ"ש אאזללה"ה בייט"ל פ' ויגש לפרש הכתוב לדוד משכיל אשרי נשוי פשע וגו' דהנה כתיב הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי היינו בעמדי במחשבתי ביני לבין קוני צריך להתוודות לד' אך להסיר תלונות המקטריגים והמסטינים לצאת זכאי בהשפטו ע"פ שוה"ד ע"ז יכול להתנצל ותנצל נפשו באיזה טענה לומר שאין החטא גדול כ"כ וזה ענין חכמה אשר בינו לבין קונו ישא ויגדל חטאו ע"ד שאמר משה אנא חטא העם חטאה גדולה ונגד המקטריגים יכסה פשעיו באיזה תירוץ כמו שאמר משה לא להם צוית, וזש"ה לדוד משכיל שזה ענין מושכל אשרי נשוי פשע שנושא ומגדל הפשע היינו בינו לבין קונו, כסוי חטאה בפני המקטריגים עכ"ד ע"ש, ובזה י"ל דהענין בפרה אדומה שבאה לכפר עון העגל ועל כן כתיב אדומה תמימה ופרש"י אדומה ע"ש אם יאדימו כתולע שהחטא קרוי אדום תמימה ע"ש ישראל שהיו תמימים ונעשו בעלי מומים, ויל"ד דכמו שהוא אדומה ע"ש החטא ככה הי' צריכה להיות הפרה בעלת מום ע"ש החטא נעשו בע"מ או להיפך הפרה הי' צריכה להיות לבנה כמו קודם החטא שהי' לבנים ולמה נעשה אדומה שהוא רומז כמו שהוא אחר החטא ותמימה שהוא כמו קודם החטא וי"ל עפ"י הנ"ל דכיון שצריך להסתיר החטא בפני המקטריגים ע"כ צריך לעשות איזה ענין כמו קודם החטא ומשו"ה היא תמימה אבל בינו לבין קונו צריך להתודות ולהתחרט על החטא ע"כ צריך לעשות לעצמו ענין שמכיר חטאו ומשו"ה בפרה אדומה נעשה שתיהם שהוא אדומה וגם תמימה וזה שפרש"י לפי שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה היינו שהם רוצים לקטרג ח"ו ע"כ הם שואלים הטעם וע"כ להם יש לומר שאינה

באה לכפר על עון העגל כי אם הוא חוקה, כמ"ש בקדושת לוי פ' פרה, וכמו שאמר משה לא להם צוית ואין כאן מקום לקטרג כיון שאינו על חטא וזה רק להצדיק עצמו בפני השטן והאוה"ע הם המקטריגים אבל בינו לבין קונו הוא הטעם לכפר עון העגל כמו שפרש"י, ועם זה יתבאר המדרש ביקש שלמה לידע טעם פרה ואמאי קרי לי' חוקה אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ר"ל דזהו הענין של פרה אדומה אחכמה כנ"ל דהיא ענין מושכל להתודות בינו לבין קונו ולהסתיר בפני המקטריגים והיינו אחכמה והיא רחוקה ממני דאע"ג שיודע הטעם עכ"ז יאמר שהיא רחוקה ממני הטעם כדי להסיר תלונות המקטריגים יאמר שאין שום חטא והבן:

זאת חקת התורה אשר צוה ד' וגו' והקשו המפו' דהול"ל זאת חקת הפרה גם אשר צוה ל"ל, ובמדרש בקש שלמה לידע סודה של פרה אדומה אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני וצ"ב:

ונראה עפי"ד אא"ז זללה"ה בישמ"מ פ' ויצא על אמרם ז"ל גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה דהנה בכל מצוה יש כוונת ידועים ליחידי סגולה ויותר מזה אשר לא נודעו רק לרשב"י וחבריו או רק למשה בחיר ד' ויותר מזה אשר עקבותיהם לא נודעו לשום נברא רק המצווה ית"ש א"כ מתקן בשורשו אף מה שנעלם מכל נברא ואם אינו רק עפ"י שכל א"כ אינו יכול לתקן יותר ממה שהשכל מגיע והיינו גדול המצווה ועושה שגדול יותר ומגיע יותר והבן עכדה"ק:

ויתבאר בזה בקש שלמה לידע סודה של פ"א דהא יש הרבה טעמים כדברי ר"מ הדרשן וגם כמו שביארו המפורשים כ"א לפי דעתו אולם לפי הנ"ל דהכוונות אשר נודעו לבני אדם אינו מגיע התיקון מן המצוה כ"א עד מקום שהשכל משיג והיינו שאמר שלמה המע"ה אמרתי אחכמה שידע הכוונה והתיקון אבל א"כ היא רחוקה ממני אינו יותר רק כפי שהשכל משיג אבל לא כן אם לא יחכם הרבה ולא ידרוש הטעם אז מגיע יותר למעלה ועיין מזה בינט"ל, ויתבאר דברי הכ' זאת חקת התורה אשר צוה ד' הכוונה כמו אשר צוה ד' לנו כל המצות ולא מעצמינו אנו מקיימין אותם אפי' למי שיוכל להשיג כל המצות עד שלא נתנו מפני שגדול המצווה ועושה והיינו שגדול יותר ומגיע למעלה יותר כן זאת חקת התורה צריך לקיים כל התורה מטעם חק ולא מפני הטעם והשכל שיוכל האדם להשיג כי אם מפני הטעם של המצווה ית"ש ואז נעשה התיקון בשורשו למעלה יותר מהשגת אדם:

א"י אמאי קרי לי' חקה והא הטעם מבואר כמו שאמר ר"מ הדרשן עפ"ד הקדושת לוי הובא בעבודת ישראל פ' בלק על מה שאמרו חכז"ל גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל

ואנכי לא אשכחך זה מתן תורה, דהנה מי שהוא מגזע טובה ועובד את בוראו אינו חידוש כ"כ כי התורה מחזרת על אכסניא שלה משא"כ אדם שבא ממשפחת בזוי' ומשורש לא טוב ועוזב דרך הרע המושרש בטבעו והולך בדרך הטוב והישר הוא יתהלל יותר ממי שבא ממשפחה רמה ועושה טוב והנה ישראל שקבלו את התורה לא הי' דבר חידוש כי הי' אפשר לומר מעשה אבותיהם בידיהם ולא מידם וכחם הי' זאת אבל אחרי שעשו העגל מזה נראה בעליל שהי' מוטבע בהם שורש רע מאשר ישבו במצרים ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם וכיון שאח"כ עשו תשובה ונתקן החטא אז גדלה מעלתם בעיני ד' בקבלתם התורה, וז"ש גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל כיון שעשו תשובה אבל ואנכי זה מעשה סיני לא אשכחך כלו' בעת שאזכור מעשה סיני אז לא אשכח מעשה עגל להגדיל זכותם שהגם שהי' מוטבע בהם שורש רע עד שעשו העגל עכ"ז גברו בסיני וקבלו התורה וז"ש וביום פקדי אותם לטוב ופקדתי עליהם חטאתם להגדיל זכותם עכ"ד ז"ל, ועיין בייט"ל פ' וארא ובזה י"ל ג"כ בפרה אדומה שבאה לכפר עון העגל אע"ג דכבר נתקן החטא כאמור גם אל"ה תשכחנה וא"כ למה צריך לעשות הפרה עכ"ז כיון דלא נשכח לגמרי שלא יזכר ולא יעלה על לב לעולם דהא להגדיל עי"ז זכותם שקבלו התורה לא נשכח מעשה העגל ע"כ באה הפרה לכפר עון העגל כדי שיהא נזכר להגדיל בזה זכותם, ועם זה יתבאר הפ' זאת חקת התורה ודקדקו למה כתיב חקת התורה דהול"ל חקת הפרה ולהנ"ל י"ל כיון דפרה בעצמותה א"צ לה דהא כבר נתקן החטא אלא להגדיל עי"ז זכות קבלת התורה ועל כן כתיב זאת חקת התור"ה ר"ל דכל עיקר הפרה היא להגדיל זכות קבלת התורה והנה כאשר שאלו הם מה המצוה ומה טעם יש בה אין להשיבם כדי לכפר עון העגל כיון דכבר נתקן החטא ורק חקה היא וכל עיקר טעם הפרה היא רק לאחר שנתקן החטא כדי להגדיל זכות קבלת התורה: י"ל אמאי קרי לי' חקה גם למה בכאן דוקא שאלו הטעם השטן ואוה"ע ולא אחד בלבד השטן בפ"ע והאוה"ע בפ"ע כי אם גם שניהם ביחד, ונראה עפי"מ דאיתא בתנחומא פ' האזינו כתיב ישא ד' פניו אליך וכתיב אשר לא ישא פנים עשה תשובה נושא פנים יכול לכל ת"ל אליך ולא לאוה"ע, וכתב אמו"ר זלה"ה פ' אחרי הטעם דבאוה"ע לא מהני תשובה כמו לישראל עפי"ד הזרע קודש לפ' הכ' ושב ד"א את שבותך דהנה בהתעררותא דלתתא נעשה כן לעילא וכתיב ד' צלך כשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כך למעלה שכביכול אמר ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי היצה"ר ושב הוא כביכול ומתחרט וז"ש ושב ד"א את שבותך כלו' שכביכול הוא ישוב בתשובה ע"י שבותך ע"ש, והנה י"ל שזה דוקא בישראל עם קודש בני חנוניו אבות הקדושים אוקי' אחזקת אבהתא שלולא היצה"ר שברא הקב"ה

הי' עובדים את השם בכל לב ושפיר יוצדק לומר ואשר הרעותי משא"כ אצל העכו"ם המה ממקור הרע א"א לתלות ביצה"ר וגם אם לא ברא הקב"ה את היצה"ר הי' הולכים בדרך לא טוב ע"כ בדין שלא יועיל להם תשובה, וז"ש שובה ישראל דייקא עכ"ד ז"ל באריכות ע"ש, ויתבאר בזה משה"כ וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם ואמרו חז"ל הובא ברש"י אין פורעניות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל, ויש להבין למה וי"ל דהנה במעמד הר סיני פסקה הזוהמא מישראל ולא הי' עוד יצר סוכן בנו עד שחטאו בעגל וחזרו למומן בגוף חומריות והיצה"ר אשר כרוך ונולד עם איש וצריך להתגבר עליו ולכבוש אותו, ולפי"ז י"ל דבכל עבירות אשר יחטא האדם באחת מהנה יוכל להצטדק עצמו אשר היצה"ר גרם לו אבל על חטא העגל אשר עוד לא הי' היצה"ר בהם ומדוע נכשלו בזה ומה נאמר ומה נצטדק וע"כ כל הפורעניות ר"ל דאין יסורים בלא חטא ועון יש בה קצת מעון העגל דאל"כ מי חשוד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא דהא הוא הגורם להם שברא היצה"ר וע"כ יש בה מעון העגל דהוא הי' בלי היצה"ר וע"כ מגיע ע"ז עונש ח"ו, אך באמת יש לחפש זכות על ישראל דגם הסיבה הראשונה הוא עון העגל גם ע"ז אמרו חז"ל לא הי' ישראל ראוים לאותו מעשה רק להורות תשובה לרבים וא"כ גם על חטא העגל הם לא גרמו לעצמם כנ"ל רק הי' סיבה מה', והנה בפרה אדומה דכתיב ויקחו אליך פרה אדומה ודקדקו חז"ל בל' אליך וי"ל לפי הנ"ל דכיון דפ"א באה לכפרה וכל הקרבן דמכפר הוא ע"י תשובה וע"כ כתיב אליך כמו"ש בתנחומא אליך לישראל מהני תשובה ולא לאוה"ע והנה הטעם דמהני תשובה כבר כתבתי משום דנתעורר כן למעלה שכביכול הקב"ה אומר שהוא הגורם שברא היצה"ר הוא השטן וע"כ לא מהני תשובה רק לישראל ולא לאוה"ע וע"כ שאלו בכאן דייקא "השטן והאוה"ע" מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה דאין לומר שהוא באה לכפר עון העגל דהא כפרה אינה באה כ"א ע"י תשובה וא"כ לאוה"ע אמאי לא מהני תשובה ומה נשתנו אוה"ע מישראל דהא חטא העגל בא בלא יצה"ר דהא פסקה זוהמתן במעמד הר סיני וע"כ שאלה זו שייך דייקא לשניהם לשט"ן דהוא היצה"ר וגם לאוה"ע מה נשתנו אלו מאלו וע"כ להם יש להשיב דהוא חוקה אבל לפי האמת רק לישראל מהני התשובה גם על חטא העגל כיון דישראל לא היו ראוים לאותו מעשה:

זאת חקת התורה, פרש"י לפי שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה, ונלע"ד עפי"מ שכ' הרמב"ם בפ"ה מהל' יסוה"ת ובפ"ה מהל' תשובה אעפ"י שידיעת הי"ת מוכרחת עכ"ז רצונו ית"ש שלא לבטל בזה הבחירה והרשות נתונה לאיש לעשות

כרצונו ובעל החסד משלם לאיש כמעשהו והנה אף שהשכל אנושי אינו משיג זאת עכ"ז אין להרהר אחר מדותיו של השי"ת ודברים שבמופלא ממך אל תדרוש כי לא מחשבותי מחשבותיכם, והנה הטעם בפרה אדומה הוא לכפר עון העגל כאשר הביא רש"י מר' משה הדרשן והקשו המפורשים הלא חק הפרה במרה נצטוו והי' קודם העגל ותי' כנ"ל דזה מחכמתו של יוצר בראשית דידיעתו אינו מבטל הבחירה עי' בס' בנ"י ובייט"ל, וזה שפרש"י שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה ר"ל דהם שואלים ובאו לחלוק על הדין ועל מצות פרה מהטעם חוקותי' במרה נצטוו באזהרה וזה הי' קודם חטא העגל וא"כ כיון שהקב"ה יודע מקודם שעתידים לחטוא לפניו בעגל א"כ אין צריכים לכפרה כיון דהי' מוכרחים מידיעתו ולזה כתב בה חוקה גזירה היא מלפני ר"ל שכן גזרה חכמתו ית"ש אשר הידיעה לא תכריח הבחירה החפשית בב"א וכל הרוצה לבחור איזה דרך ילך בה יבחור לעצמו ואף שאין בשכל אנושי להשיג ולהבין זאת אין לך רשות להרהר אחרי' כי לא מחשבותי מחשבותיכם והבן: זאת חקת התורה אשר צוה ד' לאמר ודקדקו המפורשים דהול"ל זאת חקת הפרה גם לאמר ל"ל גם להבין מדוע הפרה נקראת לעולם על שם משה כפרש"י פרה שעשה משה, ונראה דהנה מודעת זאת אשר כל המצות אשר צוה ד' אותנו אנו מקבלים עלינו לשמרה ולעבדה באהבה רבה ובכל עת ובכל שעה אנו מצפים תמיד מתי יבואו לידינו כדי שנוכל לקיים:

והנה בפרה אדומה שמצוה זו באה על טהרת בנ"י מטומאת מת הנה ע"ז לא שייך לומר שרצונינו שיבא לידנו לקיימה דהא מצוה זו אינה באה כי אם על סבה לא טובה ויותר טוב הי' שלא יארע שום נזק וצער לשום בר ישראל וחיים כלכם היום ובפרט לפי המבואר בגמ' שבת דף נ"ה אין מיתה בלא חטא ואף משה ואהרן בחטאם מתו עיי"ש א"כ מצוה זו באה בעבירה ע"י חטא שהי' מקודם וע"כ הרמז בזה בתוה"ק כי מצוה זו של הפרה צונו ד' רק ללמדה ואין ברצון הקב"ה דוקא לקיימא בפועל ממש והיא ע"ד דרוש וקבל שכר וזש"ה זאת חקת התורה דייקא ולא כתיב פרה דמשמע פרה ממש ורק תורה היא וללמוד אותה צריך ולאמר דייקא במו פיו ולא לעשותה כי אין רצון הקב"ה לעשותה דייקא כי אם לאמור ועל כן לעולם היא נקראת על שם משה כי הפרה שעשה משה במדבר הי' בראשית המחשבה כי הי' תהי' לעולם ולא תהי' אחרת ולא יהי' צריכין לעשות עוד פרה אחרת:

א"י עפי"מ שחקרו המתפלסים לאיזה צורך בקיום המצות ואזהרת העבירות אם הוא צורך גבוה ובטעם מכוון או רק גזירת המלך בלי טעם כלל רק לצרף בהם הבריות יקיימו מצותיו וישמרו אזהרותיו ועיין בס' אהבת ציון (דרוש ב') שכתב שזה רמז המדרש בב"ר

וכי מה איכפת להקב"ה בין שהוא שוחט מן העורף או שוחט מן הצואר הוי אומר לא ניתנו המצות אלא לצרף בהם הבריות באופן שכל הפגמים שאנו פוגמים בעונותינו וכל התיקונים שאנו מתקנים במעשינו הטובים אין שום פגם ולא שום תיקון שייך לגבי הא"ס חס מלהזכיר בזה וכיוצא בזה כי הוא ית"ש השלם בכל מדותיו וא"צ לזולתו עיי"ש, וז"ש שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה ר"ל שהם אומרים שבכל המצות יש טעם מכוון ועי"ז נעשה התיקון והיסוד הראוי לזה דוקא ע"י עשייתנו וא"כ נמצא עד אשר נעשה התיקון הראוי יש ח"ו פגם במעשה בראשית וצריך עוד לסייע לתכלית גמר מזולתו הס מלהזכיר וע"כ כתב בה חקה גזירה היא מלפני ר"ל שכל המצות המה רק כגזירה על בני מלכותו כמשל מלך בו"ד שגוזר לפעמים על חיילותיו ואין בה שום תכלית וטעם רק לראות אם הם נאמנים בבריתו לשמור פקודתו, וזש"ה זאת חקת התורה ר"ל בכל התורה הוא רק בגזירתו ית"ש על עמו לטובתינו ולתועלתינו רק לצרף להם את הבריות:

ולפי"ז יש לפרש הפ' (קהלת ג') ידעתי כי כל אשר יעשה ה"א הוא יהי' לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, פי' שמעשי ד' המה בתכלית התיקון ואין צריך עזר מזולתו להוסיף על מעשהו וגם ח"ו בחטא ופגם אין מגרעת בזה בפעולותו ית"ש וא' עשה שיראו מלפניו ר"ל כל המצות והתיקונים אשר צוה ד' אותנו הוא רק כדי ליראות מלפניו כמלך שמצוה על עבדיו וכדי לצרף בהם את הבריות:

ויקחו אליך וגו' ופרש"י לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר וצ"ב מדוע הפרה נקראת ע"ש משה יותר משאר דברים ובמדרש כתיב ביום ההוא לא יהי' אור יקרות וקפאון יקפאון כתיב דברים המכוסים מכם עתידים להיות צופים לעוה"ב, ונלע"ד ביאור הדבר דהנה אחכז"ל משל לשפחה שטינף בנה פלטין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח צואת בנה, והקשה האלשיך אם הי' הפרה מכפרת עון העגל הי' המשל צודק אך לא כן הוא רק לטהר הטמא מת ותי' כי הנה הטמא מת בא מחטא הקדום חטא עץ הדעת עטיו של נחש ולאשר הזוהמא אשר המית את האדם כרוכה בו מתפשט לטמא הנוגע בו ורק הזוהמא היא המטמא:

והנה כשעמדו בנ"י על הר סיני פסקה זוהמתן והי' נפסק המיתה והטומאה עד אחר חטא העגל שחזרו אז לזוהמתן כמקדם ונמצא טינף הנדבק בנטמא למת היא ע"י העגל לכך תבא אמו שהיא הפרה ותקנח שהיא מטהרה מטומאה זו ותקנתה מזוהמא הנדבקת בטמא למת עכ"ד האלשיך, והנה בישמ"ס וי"פ ויחי מביא מה שמשה נקרא טוב משום דאין לו חלק בעץ הדעת טוב ורע וע"כ משה רבינו לא מת עיי"ש, וז"ש ויקחו אליך לעולם

היא נקראת על שמך דטהרת פרה אדומה שהיא באה לתקן חטא עץ הדעת לא יוכל להיות כ"א ע"י משה שלא הי' בחטא הקדום כנ"ל כמ"ש חז"ל יבא זכאי ויכפר וז"ש המדרש דברים המכוסים מכם יהי' צופים לעוה"ב ר"ל אחר התיקון יהי' הכל צופים כמבואר בעש"מ עה"פ כי האדם יראה לעינים וגו' כי תפוח עקבו של אדם הראשון הי' מכהה גלגל חמה כלו' שהי' אדה"ר כלו שכל מכף רגלו ועד ראשו והי' תפוח עקבו משיג יותר מגלגל חמה ואחר החטא נעשה כתנות עור בעי"ן ואין בו השגה רק בלב ומוח בלבד, וז"ש כי האדם הראשון יראה מה שכתאוה לעינים ע"כ ה"א יראה רק ללב עכ"ד עיי"ש, וז"ש המדרש אחר שבא הכ' ללמדינו כיצד טהרה מחטא עה"ד והיא ע"י הפרה ואמר דברים המכוסים מכם עתה ר"ל האברים שאינם עוד בבחינת השגה כיון שאחר החטא כעשה כתנות עור בעי"ן וע"כ הם כמכוסים מלמעלה בעו"ר פרוס עליהם יהי' צופים לעוה"ב ר"ל לאחר התיקון כל האברים יהי' מזהירים ומשכילים וישיגו עין בעין כולם אורחות חיים:

קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם וגו' יען לא האמנתם בי להקדישיני לעיני בני ישראל וגו' יל"ד למה צוה להוציא מים מן הסלע בהקהל דוקא גם לעיניהם למה, ונראה דעיקר הנס כדי שיהי' לעיני בני ישראל וכפל הדבר באמרו יען לא האמנתם בי להקדישיני לעיני בנ"י, גם יש להבין ענין מי מריבה אשר רבו בנ"י כי לפי הנראה יש בדברי בנ"י מן העדר האמונה וכאלו מתייחסים הכל אל הטבע כי במקום ישוב ימצא לחם ומים אבל במדבר לא מקום זרע וכו' שאינו בנמצא בטבע יד ד' תקצר ח"ו להספיק להם וקשה להבין על דור המדבר אשר בעיניהם ראו הן הן גבורתיו ונפלאותיו ית' \יסי מצרים ובים ובמתן תורה קולות וברקים ארץ רעשה ואח"כ בזמן לא כביר יעלה על דעתם כי קצרה יד ד' מהושיע להם אף במדבר בארץ לא זרועה והוא דבר פלא:

ונראה לענ"ד עפימ"ש בסי' תרפ"ב באוה"ח שכח על הנסים בבה"מ יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כו' והתבו"ש דעתו דאין להתפלל שיעשה לו נס והביא ראי' מהא דאמר בגמ' היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתי זכר הרי זה תפלת שוא משום דאין מזכירין מעשה ניסים, והישועות יעקב מתרץ דהא דאין להתפלל שיעשה לו ניסים מכיון שאחז"ל העושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ולפי"ז ניחא דעל נס נסתר כמו התם דאם תלד זכר אין אדם יודע אם נתהפך לזכר או אם הי' מתחלה זכר ואין בזה פירסום נס ע"ז אין להתפלל כיון שיש בזה נכיון זכות אמנם כשהנס מפורסם שהכל מכירין כי מאת ד' היתה זאת ועי"ז יתקדש שמו ית' בעולם א"כ לעומת מה שינוכו לו מזכיותיו הנה נוסף

לו זכות חדש מה שע"י נתקדש שמו ית' בעולם וע"ז רשאי להתפלל שיעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו למען יתקדש ש"ש בעולם והכל יהללו שמו ית' עכ"ד ועיין בזה בייט"פ במאמרי חנוכה אות כ"ו שע"כ עשה יוסף השתדלות על ידי שר המשקים לאשר אין סומכין על הנס וזה הי' טעות כי צאתו מבית האסורים הי' מהנמנע עפ"י הטבע לפי נימוסי מצרים וע"כ לא הי' צריך להסתר הנס ואדרבה לגלותו לפני כל למען ידעו ויכירו הכל כי מאת ד' היתה הנס ויתקדש ש"ש בעולם עכ"ד, וזש"ה וירב העם עם משה וגו' ולמה הבאתם את קהל ד' אל המדבר הזה ר"ל דבשלמא אם הי' במקום אנשים ובמקום פירסום לרבים שפיר יש מקום להתפלל אל ד' שיעזור להם בצרתם אף שלא כדרך הטבע ועפ"י הנס אבל מכיון שהמה במדבר במקום נסתר ואין להתפלל על נס כיון שיש כאן נכיון זכות וע"כ אמרו בגוע אחינו לפני ד' ר"ל הנסים שנעשה להם הי' לפני ד' ולא ניכוי מזכיותיהם כיון שהי' בפירסום וידוע לרבים ע"כ אמר השי"ת קח את המטה והקהל את העדה ר"ל שאין צריך פירסום יותר להתקדש ש"ש רק להקהיל את העדה ונקדשתי בתוך בניי ודברתם אל הסלע לעיניהם דייקא שיראו בעיניהם שיעשה להם נסים ואין לך קידוש השם גדול מזה ואין כאן נכיון זכות רק אדרבה הוספת זכות חדש מה שיתקדש ש"ש ע"י ומשה ג"כ רצה להסתיר הנס להלביש אותו קצת בטבע כמו שהכה צור בחורב ויצא מים וכמו שמצינו אצל יוסף שרצה שהנס יהא מכוסה בטבע קצת וע"כ הכה הצור כדי שיהא איזה כח עשי' בפועל ממש שלא יהי' נכיון זכות כיון שהוא מלובש קצת בטבע אבל באמת כיון שעפ"י הטבע אף לאחר שהכה בצור לא נתן מימיו רק בדרך נסים וא"כ אין צריך להסתיר הנס רק אדרבה יכירו וידעו הכל כי מאת ד' היא שיתקדש שמו ית' בעולם, וזש"ה יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בנ"י כיון שהי' בעין כל ובמקום צופים לרבים ע"כ אין להסתיר הנס רק יתקדש שמו ית' על ידינו והבן:

יען לא האמנתם בי להקדישני וגו' ודקדקו המפו' הכי ע"י שהכה בסלע יתמעט הנס וח"ו לא נתקדש השם בזה כמו כאשר דיבר אל הסלע וגם על מה אירע ככה אשר משה ח"ו ישנה מלדבר אל הסלע כאשר ידבר ד':

ונראה עפימ"ש בישועת יעקב פ' זו בענין מי מריבה דנסים שנעשו לישראל קודם מ"ת לא הי' בזכות ישראל רק למען כבוד ד' וע"כ היו נעשים במטה ד' אשר שם המפורש חקוק עליו וכאן הי' רצונו של הקב"ה להראות להם כי לאהבת ישראל שנקראו בנים למקום הי' רצון ד' שידברו אל הסלע שיתן מימיו בלי הכאה עיי"ש באריכות, והנה איתא בזבחים דף מ"א תנא דבי ר"י מפני מה נאמר פרוכת הקידש בפר כהן משיח ולא נאמר בפר העלם דבר של צבור משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מיעוטן סרחו פמליא שלו

קיימת אם רובן סרחו אין פמליא שלו קיימת עכ"ל הגמ', ומעתה יתבאר לפיענ"ד דהנה השי"ת צוה למשה שידבר אל הסלע שיתן מימיו יען כי הם ראוים לעשות להם נס בזכות עצמם וע"כ לא יעשה להם הנס על ידי המטה שמורה שאין הנס בזכות ישראל ורצה משה לעשות כן כי כן צוה לו המלך מלכו של עולם ואח"כ כשאמר להם משה שמעו נא המורים היינו כמו שפרש"י שהיו ישראל אומרים להם מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים וא"כ חשדם בזה משה רבע"ה כאלו הם אומרים זה בשביל העדר האמונה ח"ו דהיא העיקר בישראל כמו שאמרו חכז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת היינו על האמונה אשר צריכה להיות תקוע ומושרש בלב ונפש הישראלי וא"כ דנם בזה כאלו ח"ו מרדו כלפי מעלה ועל כן אמר להם שמעו נא המורים ועל הכלל כלו יצא לומר להם כן וע"כ חשב משה כי מעתה אין ראוים עוד על הנס לדבר אל הסלע כ"א שיעשה הנס ע"י המטה וע"כ הכה בצור שיזוב מימיו ולכן אמר הקב"ה לא האמנתם בי להקדישני היינו שיקרא כבי' קדוש כי בזה אשר חשד את ישראל שאין ראוים להנס כ"א ע"י המטה וכאלו רובן סרחו ולא נקרא ח"ו קדוש וכמו דאיתא שם דאם רובן סרחו אין כתיב פרוכת הקודש וזה הי' החטא שחשד את ישראל ולכן כתיב להקדישני לעיני בני ישראל שיקרא קדוש ע"י בנ"י כי הם מאמינים בני מאמינים ונקרא קדוש כביכול על ידינו: אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי ואמרו חכז"ל וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לא וכו' יתבאר ע"ד הפשוט עפי"ד הרמב"ם במורה פ' נ"א ח"ג וז"ל והנה נגלה אלי ענין נפלא כי כפי שכל בעל שכל תהי' ההשגחה בו והאיש אשר לא יסיר שכלו מה' תמיד תהי' ההשגחה בו תמיד והאיש אשר תפנה מחשבתו בקצת עתים תהי' ההשגחה בו בעת חשבו בה' לבד ותמעט בעת שכחו מה' ומפני זה נ"ל כי כל מה שתמצאהו רעה מן החסידים השלימים לא מצאהו הרע ההוא רק בעת השכחה ההוא וכו' עכ"ד ז"ל, היוצא מזה כי צריך להיות דבוק בד' תמיד ואז יהי' מושגח תמיד ובסור הדביקות יוסר ההשגחה והוא מופקר ח"ו עיי"ש, וז"ש בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ר"ל שהם דבקים בד' הם מתרפאים לא יוכל לחול עליהם שום נזק ורעה אליהם לא תאונה כיון שאינם מסירים מחשבתם ודבקים בד' תמיד וכן השגחתו ית"ש חופף עליהם כל היום ואם לאו ח"ו וכו' כיון דאיש אשר תפנה מחשבתו מה' תמעט ההשגחה בו:

על כן יאמרו המושלים וגו' ודרשו חז"ל בב"ב ע"ח אלו המושלים ביצרם באו חשבון באו ונחשוב חשבונו של עולם ואם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז ותכונן בעוה"ב, יתבאר עפי"ד הגמ' שבת דף פ"ט אמר הקב"ה ליצחק בניך חטאו והשיב יצחק כמה שנותיו של

אדם שבעים דל עשרים שאינו בר עונשין דל כ"ה דלילות וכו' עיי"ש מזה למדנו דאצל רשעים צריכין לקצר שנותיהן ובצדיקים הם מוסיפים לילות וימים, ובזה פירשו יראת ד' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה, ובזה יש להבין דברי הגמ' עירובין (דף י"ג) נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא היינו כיון שנברא האדם בעוה"ז רק לעבוד את השי"ת וכיון דנמנו שנותיו של אדם וראו אשר צריך לחשוב כי רוב מימי חייו אין לו בהם חפץ היינו פלגא דלילות וגם שאר צרכי גופו ולכן גמרו כיון דהכל הולך אחר הרוב א"כ טוב שלא נברא משנברא ועי' בישמ פ' חי' ובזה פרשתי המדרש בפ' אמור שבע שבתות תמימות תהיינה אימתי הם תמימות בזמן שהם עושים רצונו של מקום ר"ל דמי שהוא עושה רצונו של מקום שנותיו הם תמימים דא"צ לקצר ולחשוב חשבונות למעט אצלו הימים וע"כ הם תמימות, וז"ש בגמ' ע"כ יאמרו המושלים ביצרם באו ונחשוב חשבונו של עולם היינו דאלו המושלים ביצרם רוצים לחשוב כל ימי עולם מימי חייהם ואינם צריכים לקצר שנותיהם שלא יהא נחשבים לימי חייהם כ"א אדרבה יאמרו באו ונחשוב אותם כי לא להבל ולריק כלו ימי שנותיהם ולו יחשב לטוב להם ואם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז אז טוב לו שנברא משלא נברא ואין צריכין לחשוב אשר שנותיהם ימעטו וטוב לו שנברא ותכונן לעוה"ב דאם עוסק במצות ומע"ט תכונן לעוה"ב:

א"י על כן יאמרו המושלים והגמ' בב"ב הנ"ל באו ונחשוב חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ואם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז ותכונן לעוה"ב: ונראה עפימ"ש בספרים כי היצה"ר מתלבש במחשבות האדם ומיפה לו העבירות בטענת מזויפות שיש בזה מצוה וכבוד שמים ואם יראה אדם אחר עושה כך אז מבין הוא מיד שהיא עבירה רק הוא בעצמו כשעושה הדבר היצה"ר מסמא את עיניו והנסיון בזה לידע איזה דרך ישכון אור לאדם שישגיח על אדם אחר ובודאי יהי' המעשה רע ונבזה בעיניו וידע ביחוד מה הוא האסור לו וימנע עצמו עי"ז, עוד הביא האלשיך בחי' לידע אם היא מעצת יצה"ר אם אחר שעשה הדבר לא ירך לבבו על אשר עשה ידע ביחוד כי היא עצת היצ"ט ואם ילבש חרטה וירך לבבו ודאי עצת חטאין הוא וזה אירע לדוד המע"ה שהי' מסתפק בדבר אם מותר להרוג את שאול יען גרשו מהסתפח בנחלת ד' וסברא ג"כ להיפוך מי שלח ידו במשיח ד' ונקה ולזה עשה נסיון בעצמו להכרית כנף מעילו בכדי שידע אח"כ איך יפול דבר אם לא יתחרט ידע כי הוא מצד היצ"ט ויהי בהכרתו ויך לב דוד לכן אמר חלילה לי לנגוע במשיח ד' עכ"ד (שמואל א' כ"ד) ועיין בערבי נחל פ' שלח שהביא הנפ"מ בין ב' נסיונות הנ"ל דבנסיון הראשון מאחרים שרואה מה שהם עושים אין צריך לעשות

אפי' התחלה מעבירה משא"כ בנסיון מעצמו אי אפשר לו לידע עד בואו קצת להעבירה עכ"ד עיי"ש:

ובזה נ"ל לפ' הפ' (ישעי' ב') חדלו לכם מן האדם וגו' כי במה נחשב הוא ר"ל דהנביא מוכיח ומזהיר חדלו לכם מן העבירה ואל תגעו בה אף בקצהו לבלי לטעות בטענה המזויפת מהיצה"ר המראת לאדם סמני טהרה אף בדבר עבירה כדי ללכוד ברשתו ח"ו מן האדם דייקא ר"ל אם ספק בא לידך אם הוא הסתה מהיצה"ר ודבר אסור היא או אם הוא מעצת היצ"ט ומצוה קעביד אז תנסה ותבחון הדבר אם לעשותו מן האדם ר"ל מן אחרים אם אחר יעשה זאת אם לא יהא נבזה בעיניך זה הוא הבחינה הישרה תפארת לעושי' כי במ"ה נחשב הוא ר"ל אף דבר מה כל שהוא וקצת מהעבירה נחשב ג"כ לעבירה וע"כ יותר טוב וכשר הדבר להיות נסיון ומבחן אם תשקול ותפלס בדעתך אם ראית מן האדם אחר מעשה זאת ובזה דוקא תנסה לידע לחדול מן העבירה, ובזה יתבאר ע"כ יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם שלא יניחו עצמם מאויבים מסביב להטות מן הדרך למען כחש בטענה מזויפת מן היצה"ר שמחליף עבירה בשינוי שמו וטעמו באמרו כי מצוה הוא באו חשבון נחשוב חשבונו של עול"ם ר"ל דהבחינה אצלם לידע אם הוא מצוה או עבירה לא באופן הב' הנ"ל היינו שיעשה קצת להעבירה ובזה ידע אשר עבירה עשה רק יבא בחשבון של עולם ר"ל מהעולם יביא ראי' כיצד יעשה אם אחר עושה זאת אם בעיניו יראה שהיא עבירה בזה ימנע עצמו מן הכיעור ומן הדומה לו דאם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז ותכונן לעוה"ב עפימ"ש בגמ' תענית (דף מ"א) אל אמונה ואין עול כשם שנפרעים מן הרשעים בעוה"ב אפי' על עבירה קלה כך נפרעין מן הצדיקים בעוה"ז אפי' על עבירה קלה שעושין עכדה"נ, וז"ש אם אתה עושה כן ותמנע עצמך אף מעבירה קלה ר"ל מאתחלתא דעבירה תבנה בעוה"ז כי אם תנסה באופן השני ותעשה קצת מהעבירה אף שהיא עבירה קלה ומוטלת בספק עכ"ז לא ינקה מהדין עי"ז בעוה"ז ובאופן הא' תבנה בעוה"ז נ"כ כי אין כאן שום צד עבירה כלל והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת בלק

וירא בלק וגו' את כל אשר עשה ישראל לאמורי, ויל"ד דהול"ל את כל אשר עשו בני ישראל לשון רבים כמו"ש ויגר מואב בפני העם, ונראה דהנה ידוע כשעמדו בנ"י על הר סיני פסקה זוהמתן ונעשו חרות ממה"מ וחירות משיעובד מלכיות וא"כ לאחר קבלת התורה עד שחטאו בעגל לא הי' יראים מכל אומה ולשון והנה איתא בלקוטי תורה דמשה רבע"ה הי' כמו קודם חטא אדה"ר ולכן לא מת וע"כ נקרא טוב כי לא הי' בו מתערובות

טוב ורע וא"כ הוא הי' לעולם כמו שהיו ישראל במעמד הר סיני וע"כ בכחו הגדול לא הי' ירא משום אומה ולשון והנה כתיב לעיל בפ' חקת וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמרי ופרש"י ובמק"א תולה השליחות במשה שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדימות לומר שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל ומוכח מזה אשר משה לבדו נקרא ישראל והוא שלח לכבוש את מלך האמורי, וז"ש וירא בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי היינו משה לבדו שהוא נקרא ישראל הוא כבש את האמורי וע"כ כתיב לשון יחיד כי רק במשה דיבר שהי' כמו קודם החטא והי' חירות משיעובד מלכיות וז"ש ויגר מואב מפני העם כי רב הוא ופירש בזוה"ק על שום רב עלאה דאזיל בהו עיי"ש ר"ל רב עלאה הוא משה רבע"ה שהי' במעלה יותר מכל האדם כי לא חטא בחטא הקדום כנ"ל וע"כ יראו ממנו מפני רב גבורתו כי אין שום אומה ולשון יכול לשלוט בו:

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל וגו' ודקדקו המפו' דהו"ל עשו ועוד הו"ל בני ישראל, ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא הו"ל כי רבים הם ולהלן נאמר לא תלך עמהם לשון רבים כי ברוך הוא על ישראל נאמר לשון יחיד:

ונראה עפימ"ש אא"ז זצ"ל ביש"מ פ' בשלח (ד"ה עוד במדרש) מה שאמרו חז"ל אלמלא הי' ישראל באגודה אחת אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם הענין:

דיעקב אבינו ע"ה נקרא ישראל דשמו מורה על השליטה באומות ובשריהם למעלה כמו שנאמר כי שרית וגו' והנה הוא זכה לזה לאשר הי' בו כל מיני שלימות וכל המדות הטובות ואח"כ כאשר נאסף אל עמו נתחלק בחינתו לי"ב שבטים ומהם לששים רבוא צינורות הם הנפשות של ישראל ובכללם תמלא בהם כל המדות שהיו בישראל סבא ולכן הם נקראים ישראל על שמו אך זהו דוקא כשהם באגודה אחת וחזי לאצטרופי בהדדי דאז הכללות הוי כישראל סבא וזהו שאמרו אלמלא היו ישראל באגודה אחת דאז יש להם בחי' ישראל סבא לא שלטה בהם אומה ולשון כי אז נאמר עליהם כי שרית וגו' עכ"ד ז"ל עי"ש, וזה ביאור דברי הכתוב וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל היינו ישראל סבא לאמורי וככחו אז כן עתה דאין אומה ולשון יכול לשלוט בו ולא בכח בניו כי רבים הם בזה הורישו את האמורי מפניהם אך בבחי' ישראל אביהם אשר נתחלק בחינתו לכל הדור ההוא בזה עצמו כח ורב חיל להדוף את שונאיהם מפניהם את זה ראה במשקופי דחכמתא ויגר מואב וגו' כי רב הוא היינו כחו של ישראל רב הוא וז"ש לא תלך עמהם כי ברוך הוא עוד מכבר שאין כל אומת ולשון יכול לשלוט בהם, וז"ש להלן מי מנה עפר יעקב ר"ל אפי' אם הם לרוב אשר מי יכול למנות אותם עכ"ז הם במספר

את רובע ישראל לשון יחיד על שם ישראל אביהם לתת להם נחלת גוים שלא ישלוט בהם שום אומה ולשון:
את כל אשר עשה ישראל לאמורי ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא, ויל"ד דהול"ל אשר עשו ישראל, ב) כי רבים הם הול"ל, ג) כלחוך השור את ירק השדה מאי בעי בזה, ובמדרש מה שור מנגח בקרניו אף ישראל מנגחין בתפלתן, ויל"ד א"כ מה אמר הכ' את ירק השדה:
ונראה עפי"מ דאיתא בחולין (דף ס') ר"א רמי כתיב וכו' מלמד שיצאו דשאים ועמדו עד שבא אדה"ר ובקש רחמים וירדו גשמים וצמחו מלמד שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ר"נ ב"פ הוי לי' האי גינתא זרע בי' ולא צמח בעא רחמי אתא מיטרא וצמח אמר היינו דר"א פרש"י שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים והוא תמוה דר"נ יאמר על עצמו שהוא צדיק ותי' אאזלל"ה בייט"ל פ' בשלח ע"פ הזוהר פ' תולדות וז"ל עשרים שנין אישתהא יצחק עד דצלי צלותא בגין דיתרבי ויתוסף רבות קודשתו לכל מאן דאיצטריך בצלותהון דצדיקיא וז"ש ר"נ מכח ענוה היינו דרב אסי כלומר שהוא נושע בתפלתו לא בזכותו כ"א ע"י תפלתו של אדה"ר שהתפלל על הגשמים שהקב"ה מתאוה לתפלתן למען בתפלתו יושעו דורות הבאים עכ"ד:
ובזה פירשתי הכ' בפ' ויחי ואני נתתי לך וגו' אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי ורש"י שם נדחק היכן מצינו שלקח יעקב אבינו מיד האמורי וכ' שהוא עשו שעשה מעשה האמורי ד"א שהי' צד אביו באמרי פיו ולהנ"ל י"ל עפי"ד הת"א שפי' בחרבי ובקשתי בצלותי ובבעותי והיינו שהתפלל יעקב אבינו ע"ה על דורות הבאים בעת שיהי' להם מלחמה עם האמורי שיצליחו ובתפלתו שהתפלל מקודם עליהם יהי' להם תשועה והיינו אשר לקחתי מיד האמורי ע"י תפלתי ודיבר על העתיד כאלו כבר לקח מיד האמורי וז"ש את כל אשר עשה ישראל היינו ישראל סבא יעקב אבינו הוא עשה תפלותיו לאמורי ולכן ויגר מואב וכו' כי רב הוא כלשון הזוה"ק בגין דיתרבי ויתוסף רבות קודשא והיינו כי רב הוא דנתרבי קודשא ע"י תפלותיו של ישראל סבא ואמר כלחוך השור וכדאי' במדרש מה השור מנגח בקרניו אף ישראל מנגחין בתפלתן כנ"ל דפחד מואב הי' ע"י תפלותיו של יעקב אבינו וע"כ אמר את ירק השדה שם רומז אשר הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים דעמדו דשאים על גבי הקרקע והיינו למען יושעו דורות הבאים וכן עתה פחדו פחד בשביל תפלתו של יעקב אבינו ע"ה:
הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ וגו' ועתה לכה ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממנו אולי אוכל נכה בו וגו' כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו' והוא תמוה

דפתח פיו באולי אוכל נכה בלשון ספק ואח"ז אמר כי ידעתי דמשמע ידיעה בבירור בלי ספק גם הלשון ועתה צריך ביאור: ונראה עפימ"ש בס' בינה לעתים מאמר עת צאת (דרוש י"ד) לפרש הפ' כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם לא תירא מהם וגו' ומבלי האריך בדקדוקים יאמר אל תחשוב שאתה בעצמך תוכל להוריש הגוים ההמה בבטחך על רבוי אוכלסיך והם מועטים אז יש לך באמת לירא מהם כי לא בכח יגבר איש ואין המלך נושע ברוב חיל אך אם בהיפוך זה תאמר ותדע בלבבך כי אדרבא כפי הטבע הם רבים וחזקים ממך ואין באפשרות יכולת להורישם במנהגו של עולם אז אני מבטיחך שלא תהי' לך שום מורא מהם ולא תדאג כלל שיוכלו לך כי הנה ד' יוצא בהשגחתו ויכולתו להצילך מידם בדרך נס ופלא עכ"ד הבל"ע נמצא שכאשר כפי הטבע היא דבר הנמנע להציל אז אדרבה אם בוטח בד' ממנו יושע אבל אם במחשבתו איזה צד ואופן שיוכל להציל עצמו כפי הטבע אז באמת יש לו לירא יותר כנ"ל וזה ששלח בלק אל בלעם לאמור לו הנה עם יצא ממצרים דייקא שאין יכולת לצאת משם בטבע כי אפי' עבד לא יכול לברוח ממצרים וע"כ ד' הושיעם בחמלתו להוציאם משם לפי ששמו בטחונם רק בד' ולא חשבו בדעתם כי בכחם וגבורתם יאזרו חיל להמלט מאויביהם אבל עתה דייקא לא כן מעמדם כי עצום הוא ממני ופן ואולי יחשבו בנ"י ויסמכו ידיהם בכחם אשר להם אשר גם בדרך הטבע נתנו להצילם בנפשם כיון שהם עצומים ממנו וע"כ אם כפי הטבע יוכלו להציל עצמם בזה יסיר השגחתו מהם וע"כ שלח בלק אל בלעם לאמור לו אשר עתה מועד ועת שיוכל לקללם לפי שהשי"ת לא יהי' בישע ימינם וע"כ אמר כי ידעתי ידיעה נאמנה את אשר תברך מבורך וגו' ירצה כיון שברכתו היא בטחון עי"ז רק להשי"ת ולא בכח אנושי כפי דרך הטבע אבל עכ"ז הי' מסופק בלק אם גם על ישראל יוכל לחול מה שיאמר עליהם דהא גם אם ישראל לא ישימו בטחונם על רב חילם וגבורתם כי אם רק בשם ד' יבטחו בודאי שלא יוכל לנגוע בהם וע"כ הי' בידו רק בלשון ספק אולי אוכל וגו':

וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם וגו' פרש"י קסם זה נטלו בידם זקני מדין אם יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם וכו' ויש להבין מה הקסם הזה הלא אפשר כן הוא אשר בעת ההוא לא יוכל לעשות להם דבר ולאחר זה יוכל לעשות:

ונראה דהנה ידוע דבלק קוסם גדול הי' ובודאי עשה הכל מה שהי' ביכולתו לעשות בקסמיו אבל רא קסם בישראל והנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל ולכן התחכם בלק לשכור את בלעם אשר ברוה"ק ושם א' יקלל אולי בזה יוכל נכה בהם והנה הם חשדו

גם את בלעם אשר רק מעשה כשפים עושה ולא ברוה"ק מדבר מתוך גרונו והנה איתא בזוה"ק עה"פ התפאר עלי דקסם לאו בכל זמן רק לעתים ידועים אבל דבר ד' לעולם בלי השתנות (הביאו ביש"מ פ' זו) ולכן קסם זה הי' בידי זקני מדין לאות ולמופת אם הוא ברוה"ק או ע"י כשפים דאם ילך עמהם בפעם הזאת בלי עיכוב ודחי' סימן הוא להם שהוא ע"י רוה"ק ואם ידחה אותם ע"כ הוא רק בכשפים דהא דבר ד' הוא בכל פעם וע"כ כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו ע"כ אין בו ממש דהא כבר פעלו בקסמים וכשפים והי' ללא הועיל:

מי האנשים האלה עמך, פרש"י להטעותו בא אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו וכו' והוא תמוה האיך עלה על דעתו של אותו רשע ששיבח בעצמו שיודע דעת עליון ויטעה בדבר זה ולהלן נאמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ד' הל' לא אוכל צ"ב דהול"ל לא ארצה לעבור את פי ד' כיון שהכל תלוי בבחירת האדם לטוב או להיפוך: ונראה עפ"י הידוע כי ידיעת הש"י מוכרחת היינו מה שיודע השי"ת הוא שיהי' על כרחך ועכ"ז רצונו ית' שלא לבטל הבחירה עי"ז ואף שהכל צפוי עכ"ז הרשות נתונה לכל איש לעשות כרצונו, והנה דבר זה אין ביכולת בשכל אנושי להשיג האיך ידיעתו ית"ש לא יזדקק לבחירה וע"כ נאמר במופלא ממך אל תדרוש כי לא מחשבותי מחשבותיכם כי כן גזרה חכמתו ית"ש להיות בחירה חפשית ביד האדם וזה תכלית הבריאה בעוה"ז וכבר האריך בזה הרמב"ם כידוע, ויתבאר בזה כי בלעם הרשע שרצה לעקור את הכל ובזה שנזרקה בו האפיקורסית וע"כ חשב בדעתו פעמים שאין הכל גלוי לפניו פי' בדבר התלוי בבחירה במצותיו ית"ש או שלא לעבור על רצונו ח"ו אין הכל גלוי לפניו דאם יודע מה שיהי' נתבטל על כרחך הבחירה דהא במה שיודע שיהי' נעשה לאחר כך עי"ז הוא מוכרח להעשות וא"כ צדיק מה פעל דהא מעשיו מוכרחים וע"כ שיער בנפשו כי אין הכל גלוי לפניו, ובזה נסתפק והולך ואמר לא אוכל לעבור את פי ד' א' או ח"ו דאין הכל גלוי לפניו או דהידיעה מזדקק לבחירה היינו ע"י ידיעתו ית"ש נתבטל הבחירה וע"כ אמר שלא אוכל פי' שאין באפשרות לעשות היפך מרצונו ע"י הידיעה ואמר אך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה לשלול דעתו הנפסדה פי' כיון דצוה לו השי"ת מה שיעשה מזה נשמע דהכל תלוי בבחירה ע"י רצון האדם: מה אקב לא קבה אל וגו' כי מראש צורים אראנו וגו' ופירש"י כשהיו ראוים להתקלל לא נתקללו מראש צורים אראנו פירש"י אני מסתכל בראשית ובתחלת שרשיהם וכו' על ידי אבות ואמהות:

ונראה עפימ"ש בשל"ה בפ' בחקתי עה"פ וזכרתי את בריתי יעקב וגו' והקשה הא עסוק זה הוא של נחמה ואיך הפסיק בזה בתוך הקללות ותי' כי אף זה מתוכחת מוסר כי אינו דומה רשע בן רשע החוטא לרשע בן צדיק שראה אביו מתנהג בחסידות וכן אינו דומה מי שהוא דר במקום מכוער למי שדר במקום תורה וע"ז אמר אזכור לך את הדברים האלה שאתה מזרע אברהם אבות קדושים וגם הארץ אזכור כי נתתי לך א"י שאוירה מחכים עכדה"ק, ובזה פירשתי מ"ש יעקב אבינו ע"ה בסודם אל תבא נפשי ופרש"י זה מעשה זמרי ומחלוקתו של קרח אל יזכור שמי עמהם שנאמר נשיא בית אב לשמעוני, קרח בן יצהר וכו' בן לוי ולא נאמר בן יעקב, ויתבאר כנ"ל שיעקב אבינו התפלל על בניו שלא יזכר להם בחטאם לד' ח"ו שהם מבניו של יעקב וע"כ יגדל אשמתם כי אם לא יזכר ואל יתייחד שמי עמהם אבל בהתייחסם על הדוכן היינו לדבר מצוה יזכר שם יעקב עמהם וכמו שמצינו שזכות אבותם מסייעתם היינו לדבר מצוה טוב להזכר שם אבותם הקדושים לסייע להם לעבודת השי"ת, וז"ש מה אקב לא קבה אל ופרש"י כשהי' ראוים לקללם ר"ל להזכיר להם זכות אבותם ויגדל חטאם והם ראוים לקללה כמו"ש וזכרתי בין הקללות אבל לא קבה אל היינו כמו שברכם יעקב בסודם אל תבא נפשי שלא יזכר להם חטאם ע"י אבות ואמר כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשרנו היינו שפירש דבריו דמה שאמר שהי' ראויים לקללם ר"ל שהוא מסתכל בראשית ובתחלת שרשיהם ע"י אבות ואמתות היינו שלא הזכיר להם זכות אבותיהם להגדיל עי"ז חטאם כ"א לטובה הזכיר להם זכות אבותיהם אבל לא לקללה כי אם לברכה: ומה אזעום לא זעם ד' כי מראש צורים אראנו וגו' מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל וגו' י"ל עפימ"ש אאמו"ר ז"ל בספר קדושת יו"ט פ' וירא לפרש הכ' ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ד' אל עולם עפ"י מאמרם ז"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף מדה"ר וכו' וכן איתא במד"ר בראשית פ"ז שאמר אברהם אם עולם אתה מבקש אין דין ואם דין אתה מבקש לית עולם ח"ו עיי"ש הרי כי מה שמתנהג השי"ת במדה"ר הוא בשביל שיהא קיום העולם והנה ידוע מה שאמרו ז"ל במדרש ד' צלך דבמדה שאדם מודד מודדין לו וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכמו הצל שעושה מה שהאדם עושה והיינו ד' צלך, וזש"ה ויטע אש"ל והוא ר"ת א"כילם ש"תי' ל"וי' כמו"ש רש"י במס' סוטה (דף י') ומכח זה שריחם אברהם אבינו ע"ה על הבריות ונתן להם מאכל ומשתה ומקום ללון עי"ז ויקרא בשם ד' שנתעורר מדה"ר בעולם כי במדה שאדם מודד וכו' והיינו אל עולם דאם אין דין יש עולם עכ"ד ז"ל, וזש"ה ומה אזעום לא זעם ד' היינו שמתנהג העולם לישראל ע"י מדה"ר ולא בזעם ר"ל ע"י מדה"ד

והכל הוא בזכות אבות מורשה לנו ע"י מעשיהם נתעורר מדה"ר בעולם להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור והיינו שאמר כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשרנו ופרש"י אני מסתכל בראשית שלהם האבות ומשו"ז לא זעם ד' ומנהיג העולם לישראל במדה"ר ואמר מי מנה עפר יעקב וגו' ע"ד שפי' אא"ז זצ"ל ביש"מ פ' אחרי בנדב ואביהו שמתו על שלא נשאו נשים ע"ד האמור לעיל מפני שלא נשאו נשים וא"כ לא חששו על קיום העולם וע"כ במדתם נמדד להם במדה"ד עיי"ש באורך, וז"ש מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל כפרש"י רביעותיהן וא"כ גם הם בעקבות אבותיהם ילכו לעורר מדה"ר ע"י מה שיחושו על קיום העולם על כן מתנהג הקב"ה עמנו במדה"ר בזכות אבותינו הקדושים שהתעוררו מדה זו בעולם עלינו:

עוד יאמר לפרש הפסוק הנה עם יצא ממצרים וגו' עפ"י המבואר בעש"מ עה"פ כי האדם יראה לעינים וגו' כי תפוח עקבו של אדם הראשון הי' מכהה גלגל חמה כלומר שהי' אדם הראשון כלו שכלי מכף רגלו עד ראשו והי' תפוח עקבו משיג יותר מגלגל חמה ואחר החטא נעשה כתנות עו"ר בעי"ן עו"ר תחת או"ר ואין בו השנה רק בלב ומוח בלבד: וז"ש כי האדם הראשון יראה לעינים ע"כ אלקים יראה רק ללבב עכ"ד: ובזה פי' א"ז זצללה"ה ביש"מ כי מלאה הארץ (הוא הגוף) דעה את ד' וגו' עכ"ד ועיין בייט"ל פ' ויחי מש"כ שם והנה כשעמדו ישראל על הר סיני וחנו שם נגד ההר פסקה זוהמתן ונזדככו אבריהם כולם ועלו למעלה עד שהשיגו הכל כמו קודם החטא וע"מ כן הוציאם ד' בחמלתו ממצרים לקבל התורה על הר סיני ושיהא כליותיהם ואבריהם יועצים חכמה ותבונה לדעת שלימות ההשגה, וז"ש הנה עם יצא ממצרים והיינו ע"מ לקבל התורה ובזה נתמלאו כלו שכלי והנה כסה את עין הארץ ופי' בת"א הא חפא ית עין שמשא דארעא ר"ל שהי' מלאים שכלי עד שהם מכסים את עין השמש כמו אדה"ר שהי' מכהה גלגל חמה והיינו כסה את עי"ן הארץ ר"ל מה שהי' קודם מ"ת עי"ן הארץ היינו בעי"ן ועתה נעשה תחת העי"ן אל"ף כי מלאה כל הארץ דעה כנ"ל ולכן הוא יושב ממל' ופרש"י להכריתני כי לאחר מתן תורה כתיב חרות על הלוחות ודרשו חכז"ל חרות משיעובד מלכיות ולא הי' ישראל יראים משום אומה ולשון ועתה הוא יושב ממלי ולכן ויגר מואב מפני העם מאוד:

כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו וגו' יתבאר דהנה ידוע מחלוקת הקדמונים יש אומרים דמי שיש לו נטי' לרע וכובש את יצרו גדול מזה שנולד במזג טוב ויש אומרים דאותו שיש לו נטי' לרע הגם שכבש את יצרו עכ"פ יש לו תכונה רעה בנפשו ע"כ

אותו שנולד במזג טוב עדיף וזהו דעת הרמב"ם ז"ל ומוזלה"ה בישמח משה בהפטרה לפ' ראה כתב דאלו ואלו דברי אלקים חיים דהתחלת האדם ודאי העיקר כיש אומרים דאם נטבע כן מבטן צדיק מה פעל אבל לאחר הכיבוש ומנוחה יכבשנו כ"כ עד שיבא לבחינת דוד המלך ע"ה ולבי חלל בקרבי ואחז"ל שהרגו ליצה"ר וזהו ודאי מה טוב ועדיף מהלוחם כל ימיו כללו של דבר דבתחלה קיי"ל כיש אומרים ובסופו כהרמב"ם ובזה פי' הפ' סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא וגו' דסוף צריך להיות את אלקים ירא בלי שום נטי' כלל כי זה כל האדם עיי"ש: וזש"ה כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו ופרש"י אני מסתכל בראשית שלהם ר"ל ע"ד שאמרו חז"ל (סוכה כ"ב) צדיקים נדמה להם כהר הרי דקראו חז"ל ליצה"ר בלשון הר ואיתא שם שבע שמות נקרא היצה"ר ואחד מהם אבן שנאמר והסירותי לב האבן מבשרכם, וז"ש אני מסתכל בהם בראשיתם שבתחלה יש להם מלחמת היצה"ר שנקרא צור (אבן) ומגבעות אשורנו קאי ג"כ על היצה"ר שנקרא הר ואח"ז הן עם לבדד ישכון בלי יצה"ר ובלי תערובות רע בטוב רק הפכו כולו לטוב ורמז עוד באומרו ובגוים לא יתחשב כי כל אלה המחשבות זרות אשר יחשבו קודם הכיבוש ומנוחה מן היצה"ר אינם נחשבים כי בישראל מחשבה רעה אינו מצטרף למעשה ובגוים 'לא' יתחשב ר"ל המחשבה רעה בגוים יחשב להם למעשה ואמר תמות נפשי מות ישרים ר"ל כאשר הם לאחר זמן שיעלו במעלה הנשגבה ותהי אחריתי כמהו ר"ל כאחרית שלהם לאחר הכיבוש והפכו כלו לטוב ובזה סדר שבחן של ישראל דמתחלה הם בתערובות של היצה"ר ואח"כ יהפכו כלו לטובו זהו השלמת האדם ביתר שאת בתחלתו כהיש אומרים ובסופו כהרמב"ם כנ"ל:

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה"א עמו ותרועת מלך בו אל מוציאם ממצרים כתועפות ראם לו, ופרש"י ז"ל לא הביט הקב"ה עון ביעקב כשהם עוברים על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ה' אלקיו עמו אפי' מכעיסין וממרים לפניו אינו זז מתוכם ע"כ וקשה דלמה ד' נושא פנים להם ואינו מדקדק אחריהם כשהם עוברים על דבריו ואיפכא אמרי' כל האומר הקב"ה וותרן יותרו מעוהו ועיין בפר"ד דרך מצרים ודרך הערבה:

והנ"ל עפי"ד מוזלה"ה בס' יש"מ פ' נצבים מביא בשם ספה"ק קושי' גדולה על עוברי עבירה ר"ל והיא תמוה קיימת דלית לה פירוקא אשר נערוך מול האיש הזה כי ממנ"פ אם הוא מאמין באמת שהשי"ת רואה אותו ומשגיח על מעשיו איך פנים יעוז כ"כ למרות אחרי רצונו יחשוב נא בדעתו הלא אם הי' עומד כעת אדם כנגדו ועוד אדם חשוב בודאי לא הי' עושה דבר וא"כ איך יעשה זאת לפני מלך מה"מ הקב"ה ואם יעלה על דעתו שאין

השי"ת רואה זו קשה מן הראשונה שהוא כופר בעיקר השגחת השי"ת בכל מקום וזמן ומי הוא זה אשר בשם ישראל יכונה שלא ימסור נפשו למיתה בכדי שלא יכפור בעיקר והנה לא מצאנו מענה לקושי' זו רק מ"ש חז"ל בריש סוטה אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות כי בלא רוח שטות א"א לשום בר דעת לעבור עבירה אם יעלה על דעתו קושי' הנ"ל וא"כ קלקולו זו תקונו אף אם עבר עבירה במזיד מ"מ כשוגג יחשב לו כיון שמאמין בד' א' ובמלכותו עכ"ד, ובזה פירשתי הסמיכות מה שאנו אומרים בעשי"ת א"מ חטאנו לפניך, א"מ אין לנו מלך אלא אתה דכבר עמדו כולם לפרש השייכות זל"ז, ועוד דהפסיק בתפלה ותחנונים לסדר שבחו של מקום ובמלכותו, ולפי הנ"ל ניחא שפיר וה"פ אף דחטאנו לפניך עכ"ז אנו מבקשים בדין לסלוח לנו על חטאתינו כיון דאין כאן רק שגגה ורוח שטות שאין לנו מלך אלא אתה ר"ל שאנו מאמינים בד' ובמלכותו לעולם ועד שהוא בוחן כליות ולב ואין דבר נסתר ממנו וא"כ איך יתכן לעבור עבירה וע"כ הוא רוח שטות:

ובזה יש לפרש ג"כ לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ופרש"י כשהם עוברים על דבריו אינו מדקדק אחריהם וקשה מ"ט נושא ד' להם פנים והכתיב לא ישא פנים וע"ז אמר ד' א' עמו ותרועת מלך בו ר"ל שהם מאמינים בד' ובמלכותו עלינו וא"כ לא יתכן בהם שום עבירה דאם מאמין בד' אשר רואהו גם במסתרים כי מלא כל הארץ כבודו היתכן לעבור עבירה מול פני הקב"ה אלא א"כ רוח אחרת ודעת שוטים אתו בזה וע"כ אין הקב"ה מדקדק אחריהם והבן:

א"י עפימ"ש הרמ"א באו"ח סי' א' שויתי ד' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני ד' וכו' עד כ"ש כשישים על לבו שהמלך מה"מ עומד עליו ורואה במעשיו כדכתיב אם יסתר איש במסתרים וגו' מיד יגיע אליו היראה וההכנעה והפחד ובושתו ממנו תמיד וכו' ע"כ, וזהו לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ר"ל לא יראה בישראל שום ערות דבר ועבירה היפך רצון הבוב"ה וזהו ע"י כי ד' אלקיו עמו בכל עת לנגדו וכישים אל לבו שהשי"ת עומד ורואה במעשיו יאחזמו רעד ויגיע אליו היראה וההכנעה וימנעו מלעבור נגד רצונו ית"ש והבן:

מה טבו אהליך יעקב וגו' ובגמ' מתוך ברכתו של של אותו רשע ניכר מה שהי' בלבו לקללם ביקש שלא יהי' להם בתי כנסיות אמר מה טבו אהליך יעקב ביקש שלא תשרה שכינה על ישראל אמר משכנותיך ישראל, והקשו איך מוכח שהי' בלבו לקללם באופן זה ונהפך באופן אחר:

ונראה עפ"י המדרש בשעה שבקש הקב"ה להחריב את ביהמ"ק אמר כל זמן שאני בתוכו אין העכו"ם נוגעים בו אסלק שכינתי ממנו ואעלה על מכוני הראשון הה"ד אלך ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני ועיין בפר"ד דרוש כ"ה והנה י"ל דמה שרצה בלעם לקלל שלא יהי' להם בתי כנסיות אין הכוונה שלא יעשו להם כלל בתי כנסיות דהא זה תלוי בבחירתו וברצונו של איש וכמו כל המצות אשר הרשות נתונה לבחור דרך הטוב אך י"ל דכוונתו הי' דח"ו יחרבו הבתי כנסיות והנה כיון דאמרו חז"ל בברכות (דף ו') דהקב"ה מצלי בביהכנ"ס א"כ כמו בביהמ"ק דכל זמן שהקב"ה שרוי בתוכו אין יכולה ליחרב וגם בתי כנסיות הם נקראים מקדש מעט וכל זמן שיש שם השראת שכינה אין כחרב וא"כ הא בהא תליא דאם יהי' השראת שכינה על ישראל וכש"כ בביהכ"נ א"כ יהי' להם גם בתי כנסיות דהא אין יכולה להחרב, אך זה יכול להיות דיהי' להם בתי כנסיות ועכ"ז ח"ו אין השראת שכינה שם דהא אעפ"י דאם אין השראת שכינה יכולה ליחרב מ"מ אין הדבר מוכרח בודאי שיחרב ח"ו והנה בלעם כשאמר מה טובו אהליך יעקב היינו שברכם שיהי' להם בתי כנסיות ואח"כ אמר משכנותיך ישראל דהיינו שתשרה שכינה על ישראל לכאורה קשה הי' די שיאמר משכנותיך ישראל דהיינו שתשרה שכינה על ישראל וממילא יהי' להם גם בתי כנסיות דהא אם יש השראת השכינה על ישראל וגם בבתי כנסיות ממילא אין יכולה ליחרב כדברי המדרש הנ"ל אך כיון שבלבו הי' לקללם וא"כ אם כה יאמר שלא תשרה שכינה על ישראל ע"כ אין בכלל זה שלא יהי' להם בתי כנסיות דהא גם בלא השראת שכינה יוכל להיות שיהי' להם עכ"פ בתי כנסיות וע"כ אמר בלבו תחלה לקללם שלא יהי' להם בתי כנסיות דהיינו שיחרבו וא"כ ממילא לא יהי' להם השראת שכינה ג"כ דהא לא יוכלו להחריב בלתי אם לא יהי' השראת שכינה וכאשר הפך ד' מקללה לברכה ואמר בלעם מה טבו אהליך יעקב דהיינו שיהי' להם בתי כנסיות וע"כ רצה לקללם בזה עכ"פ דאפי' אם יהי' להם בתי כנסיות מ"מ לא יהי' בהם השראת שכינה וגם בזה הפך ד' מקללה לברכה ואמר משכנותיך ישראל, ומבואר היטב דברי הגמ' מתוך ברכותיו של אותו רשע שלא אמר קודם משכנותיך ישראל או משכנותיך ישראל לבד מוכח מה שהי' בלבו לקללם דאם הי' בדעתו לברכם הי' אומר מקודם משכנותיך ואח"כ אהליך יעקב בדרך זו ואצ"ל זו דהכי עדיף טפי כמבואר בכ"מ בש"ס וא"כ מוכח שהי' בדעתו לקללם וזש"ה ויהפוך ה"א לך את הקללה לברכה היינו מדברי הכתוב שכתוב בהיפוך מקודם אהליך יעקב ואח"כ משכנותיך ישראל מוכח שהי' בלבו קללה והקב"ה הפכו לטובה ולברכה:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת פנחס

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בנ"י בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בנ"י בקנאתי לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום, ובמדרש אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו, ונראה עפי"מ דאיתא בפ"ק דברכות ד' יו"ד אהא דישעי' אמר לחזקי' צו לביתך כי מת אתה ולא תחי' כי מת אתה בעוה"ז ולא תחי' לעוה"ב א"ל מאי כולי האי א"ל משום דלא עסקת בפו"ר:

ויש להבין דהא חזקי' לא שאל אותו מפני מה מגיע לו העונש אך דשאל אותו מאי כולי האי ור"ל מפני מה מגיע לו עונש גדול בזה ובבא וא"כ מה השיב לו משום דלא עסקת בפו"ר אכתי קשה מאי כולי האי דע"ז אין מהראוי לעונש גדול כזה:

ובס' ישמח משה פ' אחרי מתרץ דברי הגמ' בטוב טעם עפימ"ש העקרים [מאמר ד' פ' ל"ו ל"ז ל"ח] כי לפי שורת הדין ראוי שיהי' העונש נצחי והשבר זמני אבל רב חסד מטה כלפי חסד ומנהיג עולמו ברחמים שיהי' השכר נצחי והעונש זמני עיי"ש באורך מלתא בטעמא:

ולפי"ז נ"ל ליתן טעם נכון דע"ז החטא דלא עסק בפו"ר ראוי הי' להעמידו על קו הדין: שיענש נצחי בזה ובבא דהא אי' שעלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ד שנ' בראשית ברא א' ולא אמר ברא ד' וראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף מדה"ר למה"ד והיינו דכתיב ביום עשות ד' אלקים ארץ ושמים נמצא דהתנהגות מדה"ר אינו רק משום קיום העולם ומי שאינו עוסק במצוה זו אינו חושש אל קיום העולם דלא תהו בראה, נמצא נשאר עוד על תחלת המחשבה עכ"ד ונראה לפרש בזה נוסח הברכה ברוך אתה ד' אלקינו מלך העולם וכו' והתקין לו ממנו בנין עדי עד וכו' ר"ל דנברך לד' אלקינו היינו במה ששיתף מדה"ר למדה"ד והיא ע"י שהתקין מן האדם בנין עדי עד וכיון שהאדם חושש לקיום העולם גם הקב"ה מתנהג עמו במדת החסד לשתף למדה"ד מדה"ר, ובזה פירשתי הגמ' כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, עפי"ד האוה"ח הקדוש פ' בראשית ההוא אמר דבששת ימי המעשה נברא גוף העולם ולא הי' בו כח להתקיים רק ע"י מה ששבת ביום השביעי הקנה בו נפש למען יעמוד ימים רבים וז"ש כי ששת ימים כלומר שיעמוד רק ששת ימים עשה ד' וגו' וביום השביעי שבת וינפש הקנה בו נפש להתקיים בו עדי עד, וז"ש כל המתפלל בע"ש ואמר ויכלו כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שמי ששומר שבת כהלכתו הוא סיבה לקיום העולם ובזה נעשה שותף עכ"ד האוה"ח, מזה למדנו במה ששומר שבת הוא גורם וסבה לקיום העולם ר"ל ששומר את יום השבת וודאי במדה שהוא מודד הקב"ה מודד לו כמדתו ומתנהג עמו במדה"ר

לתת לו שכר נצחי כי כן הוא ממדת טובו ית"ש, וז"ש כל המענג את השבת כינוי לשומר את יום השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים ר"ל שכר נצחי כנ"ל, וז"ש פנחס בן אלעזר וגו' ולא כליתי את בנ"י בקנאתי הרי דבמעשיו פעל וגרם לקיום העולם שבקנאתו קנאת ד' צבאות נצלו עם רב בנ"י לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום בדין הוא שיטול שכרו נצחי מדה במדה והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם שכר נצחי עדי עד, וזאת תורת המסורה לכן אמור לבנ"י אני ד' בפ' וארא אני ד' מורה על מדת טובו ד' מלא רחמים שהקב"ה מנהיג עולמו במדה"ר לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום שיטול שכרו נצחי עדי עד כי לפי מדת החסד ראוי שיהי' השכר נצחי כאמור:

א"י פנחס בן אלעזר וגו' ופירש"י לפי שהי' השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפוטם עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן:

ונראה עפי"מ דאיתא במדרש ויעש אהרן את העגל אמר מוטב יתלה הסרחון בי ולא בהם אמר לו הקב"ה הואיל וכך עשית לא תזוז מן הפלטון שלי שנאמר ומן המקדש לא יצא, וקשה מאי מעליותא בזה שתלה הסירחון בו ולא בהם ופי' בפ' ברית שלום עפ"י הגמ' זבחים (מ"א) תנה דבי ר"י מפני מה נאמר פרוכת הקודש בפר כהן משיח ולא נאמר בפר העלם דבר של ציבור משל למלך בו"ד שסרחו עליו מדינה אם מיעוטן סרחו פמליא שלו קיימת אם רובן סרחו אין פמליא שלו קיימת עכ"ל הגמ' וזה הי' כוונת אהרן דאם החסרון בו שהוא יחיד אין קדושתו ית' מסתלקת אבל אם יתלה החסרון בהם א"כ יחטאו הרבים וח"י קדושתו מסתלקת וזהו מסירת נפשו ונשמתו על קדושת השי"ת ע"כ הי"ת אמר לאהרן מכ"מ הואיל וכוונתך הי' לבל יסתלק קדושתי לכך לא תסתלק אתה מקדושתי עכ"ד וביש"מ פ' שמיני פי' בזה דברי רש"י קרב אל המזבח לפי שהי' אהרן בוש א"ל משה למה אתה בוש לכך נבחרת, והיינו שהי' אהרן בוש מפני החטא במעשה העגל ואיך ישמש לפניו וע"ז אמר משה למה אתה בוש ר"ל משום דבר זה שאתה בוש ממנו לכך נבחרת עכ"ד ז"ל, וזש"ה ולא כליתי את בנ"י בקנאתי וגו' והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם ר"ל כיון דמעשיו מה שקנא לד' קנאת ד' צבאות גרמו בזה טובת ישראל על הכלל כלו שישראל יעמדו בחיים על מעמדם ויכפר על בנ"י ופמליא של הקב"ה קיימת וקדושתו ית"ש אינו מסתלקת ע"כ בדין הוא שיטול שכרו שלא יזיז מן הפלטין של המלך לעולם וא"כ בזה שלא כליתי את בנ"י ניתן לו השכר לזה כנגד מה שהי' לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם, וזה הפי' לפי שהי' השבטים מבזים אותו שאבי אמו פיטם עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל ר"ל שערערו על פנחס בכהונה שמי שהרג נשיא שבט מישראל ישא כפיו ויהי' כהן לא' עליון ע"כ בא הכתוב ויחסו אחר אהרן ר"ל

דעבור זה זכה אהרן בכהונה ע"י שתלה החסרון בו לבל תסתלק קדושת ית' וה"נ פנחס שקנא לד' צבאות לבל תסתלק קדושתו ית' זכה שיהי' הכהונה לו ולזרעו אחריו:

השיב את חמתי מעל בנ"י וגו' יל"ד ולשאול במה השיב את החמה מעל כלל ישראל:

גם לפ' דברי המדרש הנני נותן לו את בריתי שלום בדין הוא שיטול שכרו, יתבאר עפימ"ש מוזלה"ה בס' ייט"ל פ' ראה לפרש דברי הגמ' ב"ב ע"ח מה דכתיב ע"כ יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם בואו חשבון בואו ונחשוב חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה שכר עבירה וכו' אם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז ותכונן לעוה"ב, וקשה הא לאו משנת חסידים הוא כדאי' באבות אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס וכי המושלים ביצרם עובדים את הי"ת מכח שכר ועונש ומפ' עפ"י המבואר בספרים עפי"מ דאי' בסופ"ק דקידושין לפי שהעולם אחר רובו נידון ע"כ יראה האדם את עצמו ואת כל העולם כאלו "חצי" זכאי "וחצי" חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה א' אוי לו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף חוב ע"כ ועפי"ז י"ל דבשביל שכר ועונש של רבים בודאי ראוי ונכון לעשות ע"מ לק"פ למען לא יכריע את העולם לכף חוב כ"א לכף זכות כי מקור הטוב רוצה להטיב וזה עצמו הוא מצוה להציל נפשות מישראל וכש"כ שלא להיות גורם להרע לרבים ולכל העולם והן דברי הגמ' כי הבלתי מושלים ביצרם עושים מכח שכר ועונש של עצמם אבל המושלים ביצרם אומרים בואו ונחשוב חשבונו של עולם דייקא מה שהעולם נדון אחר רובו והוא מכריע על מעשה כאו"א לכף זכות או להיפוך ח"ו וכו' עיי"ש באורך, ובזה ביארתי דברי הכתוב אתם נצבים היום כלכם לפני ד"א ראשיכם שבטיכם וגו' כל איש ישראל לעברך וגו' ויש להבין כפל הלשון כלכם וכל איש ישראל גם תחלה אמר אתם נצבים לשון רבים ואח"כ לעברך בברית לשון יחיד, ועפי"ז יתבאר דהתורה למדנו אשר בכל אחד ר"ל ע"י מעשה כאו"א אתם נצבים כולכם לפני ה"א במשפט כי מעשה איש א' מכריע את העולם לטוב או להיפוך ח"ו, וז"ש השיב את חמתי וגו' פנחס לבדו השיב את החימה כלו מעל בנ"י שהכריע את העולם לטוב ולזכות וע"כ לא כליתי את בנ"י בקנאתו כי במצוה זו אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות ועי"ז הנני נותן לו את בריתי שלום וז"ש במדרש בדין הוא שיטול שכרו על אופן זה כדי להכריע את העולם לטוב להם בדין הוא לעבוד ע"מ לק"פ כי זה עצמו הוא מצוה להטיב לישראל על הכלל כולו: לכן אמר הנני נתן לו בריתי שלום, ובמדרש בדין הוא שיטול שכרו, והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם וגו', ונראה עפי"מ שנראה לי בטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, עפימ"ש בחוה"ל דמה שהאדם עוסק בעניני גשמיות ה"ה כאלו עושה בשל

אחרים עי' במשל בסוף שער הבחינה, ועפי"ז פי' הסדש"ש ואיש את קדשיו היינו מע"ט לו יהי' עכ"ד, וזה הטעם מה שבעוה"ז אין משלמין לאדם שכר מצותיו דבעוה"ז ליכא שכר כ"א בדברים גשמיים וא"כ אף אם ינתן לאדם טוב וחלב הארץ תחת כל השמים ואחר כל אלה לא יהא נקרא השכר להעושה מצוה גופי' כ"א לאדם אחר דבעניני גשמיות כל מה שאדם עושה ה"ה כאלו עושה בשל שדות אחרים אבל לא כן בעוה"ב דאין בו אכילה ושתי' ותענוגי גשמיות כ"א צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה וזהו עיקר השכר דיכולים להשיג שם בדבר רוחניים בלי מסך המבדיל ומפסיק כחומת ברזל בינו ובין שכלו השגה אמיתית הזכה וזהירה כעצם השמים לטוהר וע"כ בעוה"ב הוא שכר האדם לאדם עצמו העושה מצות ית"ש וזש"ה בפנחס דשכרו הוא והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם דהיינו שיוכל לעבוד את הבוב"ה ולהיות כהן משרת לאדוניו וסרסור בין ישראל לאבינו שבשמים עד סוף כל הדורות ע"כ בדין הוא שיטול שכרו בעוה"ז ג"כ כיון דבא בשכרו הוא לו ולעצמו וכאלו עושה בשלו ולא בשל אחרים והבן:

לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם וגו' והקשה בזה"ק ד' ר"כ לכן הנני נותן לו מבעי' לי' ולמה אמר לכן אמור עיי"ש, יתבאר ע"ד שכתבו המפורשים דמשו"ה הי' קריעת ים סוף ע"י מטה כמו שנאמר ואתה הרם את מטך ולא הי' ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו כבי' או עכ"פ ע"י דיבורו של משה דהנה כל מעשי ית"ש ראוי להיות נצחי כמוהו ופעולה שאינה נצחית היא פחיתות ח"ו לא' ית' וכיון דקריעת י"ס הי' רק לפי שעה ואח"כ שב לאיתנו לכן הוצרך להיות ע"י שליח וגם ע"י מטה דוקא דהא שכינה מדברת מתוך גרונו של משה ודיבורו ודיבורו היא דבר ד' בעצמו כביכול ובזה פי' אא"ז זלה"ה ביש"מ פ' בשלח המדרש מה תצעק אלי וכו' א"ל ואתה הרם את מטך וכו' באותו שעה אמרו ד' ימלוך וכו' עיי"ש ולפי"ז י"ל דהנה פנחס ע"י שקנא לד' בדין הוא שיטול שכרו לעולם שכר נצחי כיון דע"י קנאתו הציל את כללות ישראל וצדקתי עומדת לעד ע"כ גם שכרו לא יקופח במדה שמדד וע"כ מגיע לו שכר נצחי והנה שכר נצחי לא יתכן כי אם ע"י הקב"ה כיון שמעשיו הם נצחי כמוהו וכן גם ע"י דיבורו של משה כיון ששכינה מדברת מתוך גרונו של משה ע"כ: וע"כ באה הצואה למשה לכן אמור היינו שמשה בעצמו יאמר ולא ע"י שום שליח כיון דרק באופן זה יתכן שיהי' נצחי אם משה בעצמו ידבר הוא אז יהי' לעולם, ובזה יש לפרש דברי הת"י על מ"ש הנני נותן לו את בריתי שלום ויחי לעלמא שמבשרא גאולתא בסוף יומייא היינו כיון שמשה בעצמו אמר כן לכן יחי' לעלמא לבשר הגאולה אשר תהי' במהרה

בימינו וכמו דאי' במדרש דגאולות הראשונות לא הי' נצחית כיון שהי' ע"י שליח אבל גאולת אחרונה אשר ישראל נושע בד' ולכן יהי' תשועת עולמים וע"כ פנחס בא בשכרו ע"י משה המדבר ומקיים ששכינה מדברת מתוך גרונו יהי' הוא מבשר טוב לישראל במהרה תשועת עולמים אשר תהי' ג"כ ע"י הקב"ה בעצמו: אמר הנני נותן לו את בריתי שלום ובמסירה לכן לכן אמר לבנ"י אני ד' ובמדרש אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו, ונראה עפי"ד אא"ז זלה"ה בתפלה למשה עה"פ חנה מלאך ד' וגו' ותוכן הדברים דבאם עובדין רק מיראת העונש או מאהבת השכר הרי העונש והשכר ממוצע בין ית"ש ובין העובדו לכך גם השכר הוא ע"י מלאך והוא הממוצע משא"כ בעובד רק לנ"ר לפניו ית"ש בלי ממוצע א"כ השגחת הבורא עליו ג"כ בלי ממוצע והשכר בא מאת הקב"ה בעצמו כביכול עכ"ד, והנה העובד את השי"ת במסה"נ בכל לבבו ובכל נפשו ודאי דאין זה בשביל יראת העונש או אהבת השכר דהא כל אשר לו יתן בעד נפשו למות וגבי פנחס אית' בגמ' שהי' רוצי' להרגו רק שנעשה לו נסים עיי"ש וא"כ ודאי אשר פנחס הי' עובד להשי"ת לא בשביל שכר ועונש וא"כ מגיע לו שכרו מאת השי"ת בעצמו כביכול ולא ע"י ממוצע וזש"ה הכני בעצמי ולא ע"י שליח נותן לו את בריתי שלום וע"ז אמר המסורה לכן אמר לבנ"י ד' וכמו שדרשו חז"ל במקום אחר אני ד' ולא השליח משום דאם עובד השי"ת בלי ממוצע מגיע לו שכרו ג"כ בלי ממוצע, ויתבאר המדרש בדין הוא שיטול שכרו דהנה הטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא כתבו המפו' כדי שלא יתן האדם עיניו בשכר מצותיו ולא יחפוץ במצוה עצמו ואם בעיניו יראה שכר טוב בעמלו בעוה"ז יהי' קשה לו לפרוש מהשכר ע"כ וכל זה בשאר בני אדם אבל פנחס אשר חרף נפשו למות והשליך עצמו מנגד אפי' על דבר שלא הי' מחיוב בה למסור נפשו י שלא הי' כוונתו בשביל אהבת השכר על כן חזר הדין שיטול שכרו בעוה"ז ולא חשיד שיעבוד על מנת לקבל פרס אפי' אם יקבל שכרו בעוה"ז ולכן בדין הוא שיטול שכרו תיכף בעוה"ז:

כי צוררים הם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור, וקשה הלשון בנכליהם אשר נכלו דהול"ל במעשיהם אשר עשו וכי לא חטאו רק במחשבה לבד, ונראה עפי"ד חז"ל בסנהדרין (דף כ"ט) מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני דאמר ר' שמלאי הרבה הי"ל לנחש לטעון ולא טען ומפני מה לא טען לו הקב"ה לפי שלא טען הוא מאי הו"ל למימר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין עיי"ש, והנה קשה להבין דמשמע דאי הוי טען הנחש כן הוי טענה טובה רק משום דלא ידע לטעון אנן לא טעינן לי' וקשה אמאי לא מיפטר ממילא דהא באמת לפי טענה זו פטור והא אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואטו משום דלא ידע לטעון יתחייב אתמהה, ונראה לתרץ עפימ"ש הסמ"ע

סי' קפ"ב בפירוש דברי הגמ' דברי הרב וכו' משום שיכול המשלח לומר סברתי שלא ישמע לי לעשות ולכך אין המשלח חייב עיי"ש ולפי"ז י"ל דהא תינח באם הוא עצמו טען כן סברתי שלא ישמע לי משום הכי אין המשלח חייב אבל אם הוא לא טען א"כ אנן לא מצינן למיטען לי' כן דהא אין לומר שהמשלח סבר שלא ישמע לו דא"כ הי אומר כן ומדלא טען ש"מ שהמשלח הי' סבר שישמע לו וממילא דאנן לא מצינן למיטען לי' הכי ולפי"ז י"ל ג"כ במדינים דצוותה תורה לצרור אותם דלכאורה אין לחייב אותם משום דדברי הרב וכו' אך דהא הטעם הוא משום שסובר שלא ישמע לו אבל הם כוונו דייקא להחטיאם וזש"ה בנכליהם אשר נכלו לכם דעיקר התחייבות להם הוא רק משום המחשבה שכוונו להחטיא את ישראל אבל על עצם המעשה הי' יכולין לטעון דברי הרב וכו': ונתת מהודך עליו וגו' פרש"י ולא כל הודך ומצינו למדין פני משה כפני חמה פני יהושוע כלבנה ובגמ' אמרו זקנים שבדור אמרו אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה, יתבאר לפענ"ד בפי"ד הגמ' שבת פ"ח הנעלבים ואינם עולבים שומעין חרפתן ואינם משיבים עליהם הכ' אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ופי' הרי"ף ז"ל לפי שהשמש הי' נעלב מהירח שאמרה א"א לשני מלכים להשתמש בכתר אחד והיתה רוצה הירח שתאיר תמיד ויגרע אור השמש והקב"ה נתן מעלה ויתרון להשמש למשול ביום ובלילה ויצא השמש בגבורתו להיות נעלב כן ישיגו מעלה ויתרון האדם הנעלב עכ"ד ז"ל, והנה כתב בבית שמואל אחרון בפ' בהעלתך וכ"ה בייט"ל עה"פ וישארו שני אנשים במחנה וגו' ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה ויען יהושע בן נון וגו' ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם ד' נביאים וגו' א"כ מהמשך הכ' משמע דיהושוע לא רצה אשר אלדד ומידד יהי' משתמשים בנבואה ובכתר אחד כמשה רבו וע"כ כעס יהושיע על הזקנים שהתנבאו אבל משה מדה אחרת הי' לו והי' בבחי' נעלב ואמר המקנא אתה לי והיינו פני משה כפני חמה שהי' עלובה וע"כ אמר מי יתן כל עם ד' נביאים ופני יהושיע כלבנה שאמרה אי אפשר לשתי מלכים שישתמשו בכתר אחד עכ"ד והיינו שאמרו חז"ל זקנים שבדור אמרו היינו הזקנים שראו אשר יהושוע קינא להם וע"כ הי' בבחי' לבנה והיינו היפך ממה שאמרו הנעלבים ואינם עולבים שומעין חרפתן ואינם משיבים שאינו שותק לסבול עלבונו וחרפתו ובאמת טוב לו יותר לסבול בושה כזה כמו בחי' החמה אשר נתעלה ע"ז יותר וע"כ אמר מהודך ולא כל הודך להיותו בבחי' לבנה והזקנים דייקא אמרו אוי לאותה בושה כי טוב יותר שלא יתבייש בזה והיא מעלת ודוגמת השמש שיצאה בגבורות על שהי' בבחי' נעלב:

את קרבני לחמי לאשי וגו' תשמרו להקריב לי במועדו להבין כפל הלשון לחמי לאשי, גם במועדו ל"ל, ונראה עפימ"ש חז"ל ברכות (דף נ"ה) ר"י ור"א דאמרו תרווייהו כל זמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו וצריך להבין הטעם דשלחנו של אדם מכפר כמו המזבח ואפשר לומר עפימ"ש ביש"מ פ' צו בטעם הקרבנות בדרך השלישי להורות כי הכל נברא בשביל אדם ואם אדם חטא בהמה למה ועפ"י משל מי שחטא למלך כו' זה הדין להשליך הכסא ולנתץ המבצר משום טעם זה כי אחר שחטא הבגדים למה ועד"ז הי' חורבן ביהמ"ק שיבנה במהרה עכד"ק, וזה שאמרו חז"ל דשלחנו של אדם מכפר כמו הקרבן כיון דבאמת הענין מה שאדם עושה לצורכו ושוחט בהמות למאכלו ונוטל מהם חייתם בשביל הנאה מועטת לשעה קלה בעת האוכל את המאכל היא דבר זר לכאורה וכמו שבאמת הפילוסופים יש מהם שמנעו עצמם מאכילת בשר באמרם מה נשתנה זה מזה היתכן שישלוט האדם בבהמה כל כך אשר בשביל חיי שעה ותענוג עובר ימית את בעלת חי מאחר שתש כחה מהאדם ולא תוכל עמוד נגדו והנה האמת לא כן היא דהכל נברא בשביל האדם וזה הוא המעלה נשגבה לתכלית השלימות לנברא בעולם אם יזכה להיות ממסייעים לאדם אשר נברא לעבוד את הבוב"ה וכל העולם לא נברא אלא בשביל זה ולצוות לזה כמאמר חז"ל והנה אם באמת האדם יחשוב בלבו ורק בעבור זה ישחוט כדי להעלותו אל תכלית היותר נעלה היינו בכח האכילה ההוא ילך לעבודתו עדי ערב עבודה תמה בכל לבבו ונפשו למצות הבוב"ה היינו היא דאהני לי' לאכול לשובע נפשו אבל בלא זה הא באמת קמה וגם נצבה קושי' הפילוסופים מהיכי תיתי ירהיב בנפשו עוז להכות נפש בעל חי בעד מאכלו כנ"ל וע"כ דזה שאוכל האדם את הבע"ח היא רק בשביל שהכל נברא ונה' בעבור האדם והוא דוגמא לזה מה שהאדם מביא קרבן ונתכפר לו להראות כי הכל נברא בשביל האדם וזהו הטעם ועד"ז הי' חורבן בית המקדש בעוה"ר כאמור ביש"מ הנ"ל והיינו דאמרינן בגמ' דשלחנו של אדם דמורה באצבע שהכל ברא לכבודו בשביל האדם הוא מכפר כמו הקרבן דחד טעמא היא כנ"ל וזה שאמר הכ' את קרבני לחמי לאשי היינו מה שלחם נקרא קרבן בזמן שאין ביהמ"ק קיים כדחז"ל וגם לאשי היא עצם הקרבן בזמן שביהמ"ק הי' קיים תקרבו לי במועדו במועד ועת אשר תוכלו להקריב את קרבן ד' בקרבנות ההם ממש בזמן שביהמ"ק הי' קיים וגם את לחמי בשלחנו של אדם הנקרא ג"כ קרבן בזמן הזה תקרבו במחשבה הראוי' כנ"ל להחשב קרבן ויהי רצון שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו אמן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת מטות

וידבר משה אל ראשי המטות לבנ"י לאמור זה הדבר אשר צוה ד' איש כי ידור נדר וגו' לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה יל"ד המטות ל"ל וגם זה הדבר שפת יתר לכאורה, גם כפל לשון לא יחל וגו' ככל היוצא וגו': ונראה עפ"י האמור בתפל"מ (קפיטל ט"ו) נשבע להרע ולא ימיר כספו לא נתן בנשך וגו' השייכות זה לזה עפימ"ש בכלי יקר פ' מטות הטעם דחכם מתיר או שלשה הדיוטות היינו משום דכמו שהאשה ברשות בעלה כך כל אדם מישראל הוא ברשות ב"ד והנה מי שכספו נותן בנשך נותן כתף סוררת להב"ד דלא צוית להם א"כ לדידי' לא מהני היתר נדר ואין שבח לו אם אינו מתיר נדר, וז"ש נשבע להרע כמו שדרשו להרע או להטיב ולא ימיר אינו מניח להתיר לו רק מקיים כריב"ל דמעולם לא אתשיל אנדרי' אף דכספו לא נתן בנשך שיהא מוכרח ליתן כתף סוררת ואעפי"כ אינו מתיר לעצמו הוא שוכן בהר קדשו עכ"ד הקדושים:

וז"ש אל ראשי המטות לבנ"י ר"ל בנ"י אשר המה תחת ראשי המטות וברשות ב"ד זה הדבר אשר צוה ד' היינו דוקא אם מקיים מה שצוה ד' אז הוא תחת ראשי המטות דאל"כ נותן כתף סוררת מול הב"ד ומסיים הכתוב לא יחל דברו ודרשו בגמ' הוא לא יחל אבל אחרים מוחלים לו ככל היוצא מפיו יעשה ר"ל ככל היוצא מפיו כביכול מדבר אל הקב"ה כל מה שצוה ד' יעשה ואז דוקא אחרים מיחלים לו דהא זה היא הטעם של היתר נדרים יען כי הוא תחת רשות ב"ד וזהו דוקא אם יעשה רק מה שצוה ד':

וידבר משה אל ראשי המטות לבנ"י זה הדבר במדרש ילקוט מגיד שכל הנביאים התנבאו בכה רק משה התנבא בכה מוסיף עליהם שהתנבא בזה הדבר וכו' וצ"ב מה זו רבותא יותר בלשון כה או זה הדבר:

ונראה עפימ"ש הרמב"ם בפ' חלק ובה' יסודי התורה פ"ז ההפרש שבין משה לשאר הנביאים שכל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו אלא כשמכוונים דעתם ומתבודדים בינם לבין קונם ומשה רבינו לא כן הי' אלא בכ"ע שיחפוץ אפילו בין אנשים הי' הנבואה שורה עליו לפיכך מתנבא בכ"ע שנאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ד' לכם וגו' עכ"ד ובארתי דבר זה במ"ש בספר נועם מגדים פ' בהעלתך כי הענוה לפעמים באה לאדם מצד חושבו פחיחתו נגד רוממות הקב"ה אבל לא נגד אדם ומעלת משה רבינו ע"ה שחשב עצמו כאין אפי' מכל האדם וזש"ה והאיש משה עניו גם מכל האדם הי' עניו וזהו ענוה גדולה וזה הי' מעלה גדולה למשה יותר מאהרן ומרים עיי"ש, ויתבאר דברי הרמב"ם שכל הנביאים לא נתנבאו רק כשמכוונם דעתם בינם לבין קונם כמשה"כ אשכון את דכה ושפל רוח ונמצא דהענווה הוא הגורמת להשראת השכינה וע"כ לא

התנבאו רק כשכוונו דעתם בינם לבין קונם בחשבם פחיתתם נגד רוממות הקב"ה ועי"ז באו למדריגת הענווה מצד חשבם מיעוט ערכם נגד גדולתו של הקב"ה וע"כ היו צריכין לכוון בדעתם מה הם לבין קונם ובזה באה עליהם שפעת א' ממעל אבל משה רבינו ע"ה אסי' בין אנשים הי' הנבואה שורה עליו לפי שגם מכל האדם חשב עצמו כאפס ואין וראוי שתשרה עליו שכינה גם בעמדו בין אנשים ובכ"ע שחפץ הי' מתנבא כיון ששרתה עליו שכינה בכל פעם דהא הי' עניו מאוד גם מכל איש והנה הלשון כה משמע לשעבר היינו שמאז נעשה הדבר אבל הלשון 'זה' משמע דעתה הוא עת לדבר הזה וכמורה באצבע דבר הנפעל והמדובר וע"כ אמר המדרש כל הנביאים התנבאו בכה ר"ל שהשפע הנבואה בא להם מכבר בעת התבודדם בינם לבין קונם ועי"כ דייקא הושפלו עצמם מוסיף עליהם משה שהתנבא בזה הדבר ששרתה עליו רוה"ק גם בעמדו בין שאר אנשים שהי' גם מכל איש שפל ושחוח ראש וע"כ התנבא תיכף בעת דברו עם העם כי גם שם צוה ד' עליו את הברכה בהשפעת הנבואה בכל עת וזמן:

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמור זה הדבר וגו' ויל"ד ל"ל תרתי ראשי המטות וגם לבנ"י, ונראה עפימ"ש אא"ז זצ"ל בייט"ל לפרש אומרו זה הדבר דנתכוון למ"ש הרמב"ם בפ"י מה' תשובה לא יעסוק בתורה ומצות מפני דבר בעולם לא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש טובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת עכ"ל והיינו זה הדבר בשביל עצמותו תעשו את אשר צוה ד' ולא מפני דבר בלעדו עכ"ד ז"ל, עוד נקדים מ"ש בייט"ל פ' ראה המובחן להכיר ערכו וכוונתו אם הוא זכה וצלולה בלתי לד' לבדו או כוונתו לצורך עצמו הוא כי בהיות כוונתו זכה לא יפול ממנו כי שפת אמת תכון לעד משא"כ אם כוונתו לעצמו לשום שכר או מיראת העונש אז איננו במעמד אחד כי אם לפעם יפול הנופל ממנו ועד ארגיעה לשון שקר עוד שם מה שהביא מסה"ק דמי שיראתו ועבודתו מכח שכר ועונש ואיננה רצונית אינו מורשה לבניו אחריו משא"כ עבודה רצונית מיראת רוממותו ית"ש האב זוכה לבניו ולדורותיו אחריו ברית עולם עיי"ש, ויתבאר דברי הכתוב וידבר משה אל ראשי המטות לבנ"י זה הדבר וגו' ר"ל אם תעשה בבחי' זה הדבר היינו בשביל עצמותן ולא בשביל דבר אחר בעולם אז יהי' גם לבנ"י היינו לבניהם אחריהם וסיים הכ' לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה היינו גם הוא בעצמו כאשר החל לעשות כן יעשה לעולם ולא יופסק ממנו כי בהיותו בכוונה זכה תכון לעד ויקום על מעמדו כאשר בתחלה:

איש כי ידור נדר לד' לא יחל דברו וגו' יל"פ עפימ"ש אאזללה"ה ביש"מ בפתיחה חביב קרבנו של אהרן כקרבנם של הנשיאים כי באמת אין לך אדם מישראל שאין לו שעה

שחושק לעשות רצון קונו ונותן לב לשוב רק אחר עבור שעה נתקרר וחוזר לקדמותו אבל הבני עלי' בכל עת נדמה לו שעתה מתחיל לעבוד להשי"ת ובכל פעם מתחיל לעבוד במדריגה יותר גבוה: והנה קרבן הנשיאים בחנוכה ראשונה בראותם כבוד ד' מלא את המשכן ודאי שהקריבו את קרבנם בחשק והתלהבות גדול והי' חביב מאד וכ"כ קרבן אהרן אף שהי' פעמים בכל יום הי' חביב כקרבן הנשיאים שכן דרך בני עלי' כל שעה כשעה ראשונה עכ"ד עיי"ש, וז"ש איש כי ידור נדר לד' שיקבל עליו בחובה לעשות רצון קונו העיקר אשר לא יחל דברו וגם מכאן ולהלאה יחזיק בהתלהבותו והשתוקקו מבלי הרף רק בכל פעם כשעה ראשונה וז"ש גם במדרש מגיד שכל הנביאים התנבאו בכה וכו' מוסיף עליהם משה שהתנבא בזה הדבר והיינו שהתנבאו בכה כיון שלא היו במדריגה אחד בעת שבא עליהם דבר ד' כמו שהי' בעת דברם אל העם ולכן נבאו בבחי' כה כיון שלא היו בבחינתם הראשונה ממש אבל משה רבינו ע"ה התנבא בזה הדבר וכמו שהי' בתוס' קדושה בעת ששרתה עליו רוח ד' לפעמו לקבל נביאתו כן הי' במדריגה זו בכל פעם ועל כן נתנבא בזה הדבר:

א"י לפרש המדרש הנ"ל גם אמאי אמר המדרש זה הדרש דמשה התנבא בזה הדבר דייקא הכא בפ' נדרים, ונראה עפימ"ש א"ז זללה"ה ביש"מ פ' ראה עה"פ סוף דבר הכל נשמע דהנה נחלקו הקדמונים דלדעת הרמב"ם מי שאין לו שום נטי' לרע הוא עדיף כי הוא השלם במדותיו ובתכונתו ודעת החולקים כי אדרבה המתגבר עדיף משא"כ מי שטבעו כך א"כ במה עובד אדוניו ודעת זקני ז"ל כמכריע דהתחלת האדם ודאי העיקר כהחולקים דאם נטבע כך מבטן צדיק מה פעל אבל אח"כ יבא לבחי' דוד המלך ע"ה שהרגו ליצה"ר שנאמר ולבי חלל בקרבי וכאברהם שהפכו לטוב שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך כללו של דבר דבהתחלתו קי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם וזה הפי' סוף דבר הכל נשמע ר"ל דהאדם יש לו שתי שמועות יצה"ט ויצה"ר וסוף דבר ראוי להיות הכל נשמע אפי' היצה"ר כי זה כל האדם רק זה הוא תכלית השלימות משא"כ המנצח ולוחם עדיין הוא רק מקצת אדם עכ"ד ז"ל:

ויש לפרש בזה דברי הגמ' נדרים דף ח' אר"ג א"ר מנין שנשבעין לקיים את המצוה שנאמר נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדקך והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא אלא הא קמ"ל דשרי לי' לאינש לזרוזי נפשי', ונראה דהנה הנשבע לקיים המצוה בודאי הוא משום שירא לנפשו פן יתעכב ע"י סיבה ומניעה ע"י עצת היצה"ר העומד לשטנו לבטלו וע"כ הוא קופץ ונשבע שלא יוכל לו להפריע ממנו עבודתו ית"ש והנה אם הי' שלם בתכונתו ובמדתו שלא יהא לו שום נטי' לרע ממילא נשמע שלא הי' צריך לזרוזי נפשי'

ע"י שבועה כי הוא מעצמו הי' זריז ונשכר לעשות רצון אביו שבשמים והנה כשעמדו ישראל על הר סיני ופסקה זוהמתן לא הי' בהם שום נטי' לרע רק אח"כ חזרו למומן כידוע וע"כ מאז כל אדם צריך לעשות פעלו לטובה להכניע את חומרו והיצה"ר אשר טמן בקרב איש ונולד עמו מבטן וזה שאמרו חז"ל והלא מושבע ועומד מהר סיני היינו כיון שכל אדם קבל תורה מסיני עד"ז כדי לקיים התורה בלי שום נטי' לרע וא"כ אמאי נשבעין לקיים המצוה הא צריך לקיים המצוה גם בלי שום התגברות על היצה"ר ומשני דשרי לזרוזי נפשי' היינו דאח"כ כן הוא בטבע שיש לאדם חומר ויצה"ר אשר זה כל עבודת האדם לשבר את הטבע וצריך להכניע היצה"ר והנה ידוע כי מעלת משה רבינו ע"ה שלא הי' שום נטי' לרע וכמו שהי' אדה"ר קודם החטא והכי נקרא שמו משה איש א' וי"ל דע"כ משה התנבא בזה הדבר דהנה כל זמן שיש באדם צד הרע הוא המסך המבדיל ואינו בדביקות גמור כי עדיין יש לו רצון בפ"ע וזה החילוק בין מרע"ה לשאר הנביאים כי משה התנבא בזה הדבר מפני שלא הי' אצלו ענין נפרד וזה הדיבור עצמו הי' השכינה מדברת מתוך גרונו אבל כל הנביאים הגם אשר גם הם היו שלמים במדותיהם אבל מ"מ לפי מדרגותיהם אשר עלו למעלה כפי השגתם בכל עת לא היו בתכלית השלימות ולפיכך לא נתנבאו רק בבחי' כה כיון שלא הי' בכל השלימות כמו משה רבינו ע"ה ונמצא דהחילוק בין משה רבינו ע"ה להנביאים שהוא הי' בתכלית השלימות וע"כ גלה לנו זה הענין הכא בענין הפרשה איש כי ידור נדר לד' או השבע וגו' דהשבועה הוא לד' כדי לזרוזי נפשי' לקיים מצות השי"ת וכל זה אינו צריך רק למי שאינו בתכלית השלימות וצריך לזרוזי נפשי' והא קמ"ל דמעלת משה רבע"ה שהתנבא בזה הדבר מפני שהוא הי' בתכלית השלימות וזה תכלית האדם שלא יהי' לו אח"כ שום נטי' לרע רק כולו טוב:

א"י על המדרש וגם הגמ' הנ"ל עפ"מ דמצינו בגמ' אין שבות במקדש משום דכהנים זרוזים הן וכמה פוסקים ס"ל דכל איסורי דרבנן אין נוהגים במקדש וי"ל הטעם משום דכל איסורי דרבנן הם משום גדר וסייג שלא לעבור על האיסור תורה ולא משום דהם בעצמם אסורים ועל כן במקום המקדש דקדושת המקום הי' מסייעו שלא לעבור על איסור תורה וגם דכהנים גופי' עם קדוש הם לא' וא"כ אפי' בלא גדר וסייג הם נזהרים ונשמרים מבלי נגוע בקצהו בחקת ה' ולכן במקדש אין צורך לגדרים וסייגים וע"כ אמרי' אין איסור שבות צריך במקדש ומובן ג"כ מה שכתב בס' ארעא דרבנן אות ז' שנלמד מדברי הרמב"ם ה' שופר דכשם שאמרו אין שבות במקדש כך י"ל אין שבות במקום ב"ד ע"ש וי"ל ג"כ דהא במקום ב"ד יש השראת שכינה וכל מקום שיש השראת שכינה הוא

מגין ומציל מן החטא כמו שאמרו חז"ל במס' שבת כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר וה' עמו אפשר שכינה עמו וחטא בא על ידו ע"ש וכיון דבלא"ה במקום ב"ד אין בא לידי עבירה וע"כ אין צריך לגדרים וסייגים ועל כן אמרי' ג"כ אין שבות במקום ב"ד ויתבאר דברי הגמ' בנדרים הנ"ל והלא מושבע ועומד מהר סיני ר"ל למה צריך לישבע לקיים את המצות כדי לזרוזי נפשי' והלא בהר סיני פסקה זוהמתן ולא הי' עוד יצר סוכן בם וא"כ כ אפי' בלי גדר וסייג ג"כ אינם בא לידי עבירה וא"כ טורח השבועה למה ומשני דאה"נ כשהי' בהר סיני לא הי' צריכין לשום גדר וסייג ואלו הי' ישראל גם לאחר כן במעלה זו לא הי' צריכין לזרוזי נפשי' אבל אח"כ כשירדו ממדרגה כמו עתה שרי לאינש היינו ליחיד לעצמו שלא במקום ב"ד לזרוזי נפשי' ואפשר משו"ז הטעם לא ניתן בתורה שבכתב גם כל הגדרים וסייגים שעשו חז"ל אח"כ משום דבאותו מעמד כשקבלו ישראל התורה ופסקה, זוהמתן לא הי' צריכין לשום גדר וסייג כנ"ל וזש"ה וידבר משה אל ראשי המטות וגו' זה הדבר אשר צוה ה' וי"ל דתורה שבכתב הוא בבחי' זה הדבר דהא זהו בעצמותו דבר ה' אבל תורה שבע"פ אע"ג דגם כן אנו מחויבים לעשותו ולשמרו מ"מ אינו נקרא זה הדבר רק בבחי' כה דהא רק אח"כ כשגזרו חז"ל גם זה נעשה הלכות קבועות וע"כ הוא רק בבחי' כה ולהנ"ל דבמקום ב"ד אמרי' אין שבות נוהג שמה א"כ במקום ב"ד הוא בחי' זה הדבר וזש"ה וידבר משה אל ראשי המטות היינו במקום ראשי המטות זה הדבר אשר צוה ה' בבחי' זה הדבר דהא אין שבות במקום ב"ד, ויתבאר המדרש כל הנביאים נתנבאו בכה כיון שאח"כ היי צריכין לגדרים וסייגים להוסיף על מה שכתב בתורה שבכתב וזה הוא בבחי' כה אבל במשה איש א' נאמר זה הדבר כיון שלא הי' צריך לזרוזי נפשי' ולא הי' צריך לגדר וסייג וכמו שאמרו אין שבות במקדש ובמקום ב"ד: זה הדבר אשר צוה ד' ובמדרש מגיד שכל הנביאים התנבאו בכה מוסיף עליהם משה שהתנבא בזה הדבר, יתבאר ע"ד דאיתא במדרש מעשה ברוכל אחד שהי' מכריז מאן בעי למיזבן סם חיים כניף כ"ע לגבי' הוציא להם ספר תהלים והראה מי האיש החפץ חיים מה כתיב בתרי' סור מרע ועשה טוב ופי' בס' סדש"ש ח"ב ד"ד כי עתה בזמן הזה שמלאכתן בעסקי עוה"ז קבע ותורתן ארעי הבא לומר דברי תוכחה ומוסר צריך להמשיל משל מעניני עוה"ז להבין מזה עניני שמימה היינו כמו שהרופא צריך לנקות תחלה הגוף והקיבה מזוהמתם ואח"ז יתן סמי רפואות להחיות כ"כ צריך תחלה לסור מרע לנקות המוח והלב מזוהמתם אח"ז יעסוק בעניני רפואות בחי' עשה טוב אבל בזמניהם שתורתם קבע והי' טפל בעיניהם עניני עוה"ז הוצרך הרוכל לומר להם המשל מעניני שמימה מה שכתב בתהלים סור מרע ואח"ז ועשה טוב כ"כ בעניני עוה"ז צריך תחלה

לנקות הגוף מזוהמתו אח"ז לשתות סמי רפואות עכ"ד, (הובא בייט"ל פ' האזינו אות י"ד,) וזש"ה וידבר משה אל ראשי המטות לבנ"י לאמור היינו כשיאמרו ראשי המטות דברי תוכחה ומוסר לבנ"י בזה האופן יאמרו בבחי' זה הדבר עצמו ולא ע"ד משל מעניני ארציות כדי להבין עי"ז ענייני שמימה כי אם כ"כ יהי' ענייני שמימה קבוע בלבן אשר יבינו וישכילו את ענייני שמים בלי משל מעניני ארציות, ואמר המדרש כל הנביאים התנבאו בכה היינו בדורות האחרונים שלא הי' תורתן קבע והוצרכו הנביאים להסביר דבריהם ע"פ משל וע"כ אמרו כה בלשון משל מעניני ארציי מוסיף עליהם משה שהתנבא בזה הדבר עצמו בלי משל ומליצה כיון שהי' דור דעה כ"כ שהבינו בלא משל כין שהי' תורתן קבע והוא ע"ד שפירשו בספרים אין לגבי משה יראה מילתא זוטרתא הוא כשהיו ישראל לגבי משה ר"ל אצל משה הי' היראה לכל אחד מישראל מילתא זוטרתא וז"ש לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה לא יעשה דבריו חולין ר"ל לומר משל מעניני ארציי שהוא דברי חול כי אם ככל היוצא מפיו יעשה מה שיאמר בפיו זה עצמו יעשה:

לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, ודקדקו כפל הלשון יתבאר עפימ"ש אא"ז הייטו"ל פי' הכתוב שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת שצריך האדם מקודם לתקן מה שעברו על הל"ת ואח"כ יוכל לקיים את המ"ע כי אם יקיים את המצות עשין קודם שעזב את מעשיו הרעים אזי גם המ"ע נחשבים לאפס וזהו שוא לכם משכימי קום היינו שמשכימים הקום ועשה מאחרי שבת ומאחרים המצות ל"ת שהם בשב ואל תעשה וזה דרך מהופך עכ"ד, (ועיין בקדושת יו"ט סו"פ זו, והנה פרש"י זה הדבר אשר צוה ד' זה הדבר הוא מיעוט לומר שהחכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה ואם חלפו אין מותר ואין מופר עיי"ש, ויתבאר עד"ז איש כי ידור נדר לד' שנדר לד' לקיים מצות ד' בקום ועשה או השבע שבועה לאסור איסור על נפשו מה שכבר נאסר עוד אסר על נפשו בגדרים וסייגים שלא לעבור על ל"ת ואמר הכתוב שלא יהפוך את הסדר לשמור מקודם את המ"ע ואח"כ הל"ת כי אם קודם לא יחל דברו להשמר ממצות ל"ת ואח"כ ככל היוצא מפיו יעשה היינו המ"ע, וזש"ה זה הדבר והוא ע"ד פרש"י ז"ל זה הוא מיעוט ר"ל שאם חלפו שקיים המ"ע מקודם ואח"כ הל"ת בזה יקלקל מעשיו כיון שהוא דרך מהופך כי אם קודם יקיים הל"ת ואח"כ המ"ע ועיין מ"ש בפ' משפטים עה"פ ובכל עשר אמרתי אליכם תשמרו:

נקום נקמת בני ישראל וגו' ויל"ד הלשון נקמה ב' פעמים, עוד דקדקו המפורשים במה ששינה הכתוב דקודם אמר נקמת בנ"י ואח"כ כתב נקמת ד', עוד מש"כ אותם ואת פנחס מדוע בפנחס בחר ד' להיות משוח מלחמה ולא באלעזר ועיין בפירש"י, ונראה עפימ"ש

המפו' במה שאמר אלי' קנא קנאתי לד' אלקים צבאות וגו' כי האלשיך פי' הפסוק למה ד' תעמוד ברחוק דבהגלות אין שמו שלם דהיינו שיש פירוד בין י"ה לו"ה בענין השפעה וכעין זה כתב הגלאנטי בפ' כי ראתה גוים באו מקדשה "כי ראתה" סו"ת י"ק "באו מקדשה" סו"ת ו"ק וגוים ביניהם והבן, והנה בעבור ישראל ח"ו הם מרחקין השם כביכול וגם מסלקין שכינתו ואז ח"ו לא נקרא אלקי ישראל רק אלקי צבאות עליונים ונוח לו ית"ש יותר שיקרא אלקי ישראל והיינו קנא קנאתי שתי קנאות אחד לד' שמו ית' שאינו שלם ח"ו ועומד ברחוק ע"י עונותיהם ב' אלקי ישראל ר"ל מה שנקרא אלקי צבאות עכ"ד המעורשים ובזה פירש אא"ז ז"ל בישמח משה פ' פנחס בקנאו את קנאת"י דייקא מה שעשו לי לשמי שמפרידין שמי והשנית בתוכם מה שגרמו בתוכם ר"ל בין בני ישראל שגרמו לסלק שכינתו מבין ישראל ח"ו עכ"ד עיי"ש, והיוצא מזה אשר מדין ומואב שהחטאו את ישראל בבעל פעור ובבנות מואב גרמו רעות בשתים האחד מה שעשו הפירוד בהשם וגם ח"ו סלקו שכינתו ית"ש ופנחס בקנאו קנאת ד' צבאות השיב את חמת המלך מעל ישראל והחזיר עטרה ליושנה כאשר בתחלה והנה כי כן בדין הוא שיטול שכרו ולזה הבטיחו השי"ת והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם שיהא כהן לאל עליון שתשרה עליו שכינה מדה כנגד מדה מה שבמעשיו פעל גם כן ועשה כזאת להשרות שכינת עוזו בתוכינו ולכן אמר הנני נותן לו בריתי שלום הנני דייקא מה שגרם ג"כ שלא יהא פירוד ח"ו בשם ד' וזה מרומז שלום בוא"ו קטיעא ודרשי' בגמ' שלם משמע בשלימות ע"ש שלא יהא כהן בעל מום והבן, וז"ש המסורה לכן אמור אני ד' כהווייתו בלי שום פירוד ח"ו ויתבארו דקדוקים הנ"ל דלכן בנקמת המדינים דוקא פנחס הי' משוח מלחמה כיון שהוא התחיל במצוה לתקן מה שרצו המדינים לעוות להפריד בין הדביקים כנ"ל ע"כ שלח ד' את פנחס לנקום נקמות באויבי ד' כמו שהתחיל מאז, וזשה"כ נק"ם נקמ"ת בנ"י שתי נקמות האחד נקמת בנ"י מם שרצו לסלק ח"ו שכינתו מישראל ונקמה השנית לתת נקמת ד' במדין דגדול מה שרצו להחטיאם להפריד ח"ו עי"ז בהשם ולשתי נקמות האלה בדין הוא אשר פנחס יכניע את ערף המדינים וכן יאבדו כל אויביך השם כן יהי רצון בב"א:

נקום נקמת בנ"י מאת המדינים אחר תאסף אל עמיך וגו' לתת נקמת ה' במדין וקשה אמאי תלוי' פטירתו של משה בנקמת מדין וגם דמתחלה כתיב דנקמת בנ"י הוא ואח"כ כתיב נקמת ה' והנראה עפי"ד רש"י ז"ל דלכן כתיב נקמת ה' שהעומד כנגד ישראל כאלו עומד כנגד הקב"ה ויש לומר דבזה התאזרו כח לעשות חיל לילך במלחמה ולא פחדו לנפשם שלא יזיקו כיון שהלכו בשליחות של מצוה לקנא קנאת ה' צבאות ולא

הי' כוונתם כלל לנקום נקמת עצמם בזה הי' בטוחים שלא יפקד מהם איש דהא קי"ל שלוחי מצוה אינן ניזוקין דהנה אמרי' בפסחים דף ח' דמפני הסכנה אין בודקין בדיקת חמץ ופריך בגמ' והא"ר אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין ומשני שמא תאבד לו מחט ואתו לעיוני בתרה ופרש"י וכיון דמתכוין אף למחט לאו שליח מצוה היא וניזוק עיי"ש ולפי"ז גם כאן במלחמות מדין הי' להם לחשוש פן תהי' כוונתם גם לנקום נקמת עצמם ולאו שלוחי מצוה נינהו אך יש לומר עפימ"ש אא"ז זצ"ל בישמ"מ פ' שמות על המדרש עד שלא מת יוסף לא הוטל עליהם משא של מצרים דהנה אמרו חז"ל שבזכות יוסף שגידר עצמו מהעריות נגדרו כל האנשים ודעת לנבון ניקל שכל זמן שיוסף הי' קיים שהוא שורש מדת היסוד והי' התפשטות מדה זו בעולם הי' בנקל להזהר משא"כ אחר כך הי' צריך להתחזקות גדול והיינו עד שלא מת יוסף לא הוטל עליהם משא של מצרים עליהם דייקא כי הוא הנושא בעול את המשא משא"כ אח"כ הוטל עליהם משא מצרים להתחזק על יצרם מעצמם להנצל מערות מצרים עכ"ד ז"ל ועיי' מ"ש בזה בפ' דברים והנה איתא בסוטה דף י"ד שאמר לו הקב"ה למשה כשבקש לכנוס לארץ וכי לאכול מפרי' אתה צריך אלא לקיים מצות התלוים בה הריני מעלה עליך כאלו קיימת אותן ואתן לך שכרך עיי"ש הרי דמשה רבינו ע"ה הי' במדריגה זו דאפי' אם הי' איזה הנאת הגוף בהדי מצוה לא הי' מחשבתו וכוונתו כלל לצורך עצמו כי אם הכל כמו שהוא רק בלתי לה' לבדו ולפי"ז י"ל דכל זמן שמשה הי' קיים הי' אורו זורח על כל העולם גם כן במדה זו דבעמדו לפני ה' לעשות אחת ממצות הבוב"ה לא הי' כוונתם כלל בשביל הנאת עצמם כי אם הכל עולה למעלה לשם מצוה ולכן בכח זה לא יראו ולא ירך לבבם והלכו למדין לנקום נקמת ה' וזש"ה נקום נקמת בנ"י אחר תאסף על עמיך דייקא ור"ל מפני שהוא ג"כ נקמת בנ"י לכן צריך לנקום מהם קודם שתאסף משה אל עמיו והוא קיים אתנו דאז התפשטות מדתו יותר בעולם ובניקל הוא אשר לא תהי' הכוונה בשביל הנאת עצמו כי אם הכוונה לתת נקמת ה' במדין היינו למען המצוה לכבוד הבוב"ה ופי' הכתוב דהנקמה צריך להיות מקודם שיאסף משה על עמו צונו הבוב"ה לתועלתינו ולמעניו שלא יהי' ניזקין במלחמה לכן תהי' המלחמה בעוד שמרע"ה קיים אתנו והתפשטות אורו וקדושתו חופף עלינו להיותינו במידותיו של משה ועיי' מ"ש בפ' שלח עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש ונקרב את קרבן ה' וגו' לכפר על נפשותינו לפני ה' ופירש"י במס' שבת אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו והנה לפ"ז קשה רישא דקרא דמשמע שבאו להודות לה' משום שלא נפקד מהם איש במלחמה ולא דאתו לכפרה על הרהורי עבירה גם הלשון נשאו את ראש צ"ב: ונראה עפימ"ש א"ז

ז"ל ביש"מ פ' שמות לפרש המדרש עד שלא מת יוסף לא הוטל עליהם משא של מצרים דהנה כל מין גלוית ושעבוד לא הי' בחומרות לבד רק ברוחניות ג"כ ואדרבה כל התחלות היא ברוחניות ונשתלשל לגשמיות והנה אמרו רז"ל שבזכות יוסף שגידר עצמו מהעריות נגדרו כל האנשים, ודעת לנבון ניקל שכל זמן שיוסף הי' קיים שהוא שורש מדת היסוד והי' התפשטות מדה זו בעולם הי' בנקל להזהר משא"כ אחרי כך הי' צריך להתחזקות גדול והנה מצרים ערות הארץ שהיו שטופי זמה והי' צריך התחזקות גדול והיינו משא של מצרים, וזה שאמר המדרש עד שלא מת יוסף לא הוטל עליהם משא של מצרים עליהם דייקא כי הוא הנושא בעול את המשא אבל משמת יוסף הוטל עליהם משא של מצרים להתחזק על יצרם מעצמם להנצל מערות מצרים עכ"ד ז"ל, ויתבאר בזה דהנה כאשר נמסר לאלפי הצבא את בנ"י גם לזה נמסר להם כאשר ילכו אתם עמם במלחמה ישאו הם את עונם להשפיע עליהם ביראת שמים לחופף עליהם מרוח קדשם ושמרו את בנ"י להשמר מכל חטא ופשע והיינו שאמרו עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה שהוטל עליהם משא העם שלא יחטאו לאשמת העם ולכן ולא נפקד ממנו איש כי איש הירא מעבירה שבידו חוזר מעורכי המלחמה ובודאי שהוא משום שאם ילך במלחמה ועבירה בידו אף הוא בעונו יוכל להלכד במלחמה וע"כ אמרו כיון שלא נפקד מהם איש במלחמה הוא משום שהם נשאו משאם עליהם ועכ"ז באו להקריב קרבן לפני ד' על הרהורי עבירה אף אם מידי עבירה עצמו יצאנו:

נחנו נעבור חלוצים במסורה ג"פ נחנו כלנו בני איש אחד נחנו, נחנו נעבור חלוצים, נחנו פשענו ומרינו:

עוד יש להבין במ"ש לעיל האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה ולמה תניאון את לב וגו' כה עשו אבותיכם בשלחי אותם וגו' וקשה מפני מה בזה יסירו וימניעו את בנ"י לעבור את הארץ הלא גם אם בני גד ובני ראובן לא יעברו אין מעצור לד' הישועה ואין המלך נושע ברוב חיל ולא בכח יגבר איש וגם מה זה דומה לחטא המרגלים עוד נבאר בזה שדקדקו המפורשים בפ' שלח כלם אנשים ראשי בנ"י המה והקשו למה שלח משה ראשי בנ"י הלא הי' יותר טוב לשלוח מפשוטי העם הבקיאים יותר בעניני דרך ארץ וישוב העולם והם יכלו להבין את הארץ החזק היא או הרפה, ונלע"ד עפימ"ש אא"ז זלה"ה ביש"מ פ' תשא לפרש הגמ' אלמלא היו ישראל באגודה אחת אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם דהיינו משום דשם ישראל מורה על השליטה באומות ובשריהם למעלה כמו שנאמר כי שרית עם אלקים ואנשים רק דתשובת ישראל אינו רק כשהם באגודה אחת דאז הכללות הוי כישראל סבא משא"כ כשהם נפרדים והבן עכ"ד, והנה

פרש"י בפ' חקת עה"פ וישלח ישראל מלאכים וגו' וז"ל ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל עכ"ד, ובזה יש לומר דמשה רבינו ע"ה כשרצה לשלוח לרגל את הארץ בחר לו את ראשי בני ישראל כל נשיא בהם משום דכל ישראל כשהם באגודה אחת הם שולטים על האומות ובשריהם וכיון דהנשיאים הם ככל הדור א"כ כשישלח את הנשיאים הוי כאלו שלח את כלליות ישראל לכן שלח את הנשיאים בעדה ולא מן פשוטי עם כיון דעליהם הי' סבור משה רבע"ה שהם לא יפחדו מהאומות היושבים אז בארץ כיון דהם באגודה אחת כל הנשיאים ביחד אין כל אומה ולשון יכול לשלוט בהם, ויש לפרש בזה דברי התרגום יונתן כד חמי משה ענותנותי' דיהושע קרא משה להושע בז נון יהושע וצ"ב ולהנ"ל י"ל דמשה חשב ליהושע פן מכח ענותנותו יחשוב בלבו שהוא אינו ראוי להיות נשיא והוא אינו ככל הדור והוי כאלו המה נפרדים ואז אין להם הכח והממשלה כישראל סבא ועל כן הי' צריך משה להתפלל עליו שלא יהא נלכד בעצת מרגלים ע"י ענותנותו והנה זה הי' לבסוף מה שטעו המרגלים והוציאו דבה על הארץ והיו מתייראים שלא יכלו לכבוש את הארץ משום שהרגישו בנפשם כי אינם כדאים שיהיו נשיאים וכמ"ש בזוה"ק דהמרגלים אמרו אם יעברו לגו אזי יעברון יתהון מנשיאהון עיי"ש ולכן פחדו פחד שאינם ככל הדור ואין להם השליטה באומות ובשריהם:

ויתבאר בזה דמשה אמר לבני גד ולבני ראובן דאם לא יעברו לארץ כנען א"כ יהא נפרדים מתוך אחיהם ואז לא יהא להם הכח מאת ישראל סבא אביהם ועל כן אמר להם למה תניאון את לב בני ישראל משום דאם הם נפרדין באמת יש להם לפחוד כיון דרק כשהם באגודה אחת אין כל אומה יכול לשלוט בהם ואמר כה עשו אבותיכם בשלחי אותם מקדש ברנע ר"ל דזה הי' ג"כ חטא המרגלים כיון שחשבו שהם אינם ראוים להיותם נשיאים ואינם ככל הדור משו"ז יראו לנפשם שאין להם שליטה על האומות, ויתבאר המסורה כלנו בני איש אחד נחנו ר"ל כלנו בכללות בני איש אחד היינו ישראל סבא נחנו ויש לנו בכללות הכח והשליטה כמו ישראל סבא וע"כ אפי' נחנו פשענו ומרינו מ"מ נחנו נעבור חלוצים למלחמה ואין לנו מורא מכל אומה ולשון כיון דבכללות נחנו כמו ישראל אבינו אשר שמו מורה על השליטה באומות ובשריהם:

א"י על המסורה עפי"מ שנחלקו הקדמונים אם המתאוה ומתגבר על יצרו עדיף או האינו מתאוה כלל דלדעת הרמב"ם מי שאינו מתאוה כלל ואין לו שום נטי' לרע עדיף כי הוא השלם במדותיו וחסיד מתקרי כענין שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך שהפכו כלו לטוב ויש חולקים עליו כי אדרבה המתגבר עדיף שעושה לכבוד קונו משא"כ מי שטבעו

כך אם כן במה עובד אדוניו ואא"ז זללה"ה ביש"מ סו"פ ראה בא כמכריע דבהתחלת עבודה ודאי עיקר כהחולקים אבל ע"י מלחמתו בחזקה יבא לבחינה זו שיהא כולו לטוב כללו של דבר דבהתחלה קיי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם עכ"ד ז"ל נמצא דשלשה חילוקים יש מי שמתאוה ומתגבר על יצרו ויש מי שאינו מתאוה כלל והשלישי מי שאינו יוכל לעמוד על יצרו ח"ו, ויתבאר דברי המסורה נחנו פשענו ומרינו היינו אם אינו יכול לכבוש את יצרו ח"ו והולך אחר תאותו ושרירות לבו אבל העיקר אשר נחנו נעבור חלוצים היינו להתגבר על יצרו במלחמה ולכבוש אותי כעין כיבוש מלחמה וגדולה מזה כי ע"י מלחמתו בחזקה ה כנגד היצה"ר יבא למדת השלימות שיתהפך כולו לטוב ולעבוד את בוראו כאיש אחד ובלב אחד והיינו כלנו בני איש אחד נחנו שגם היצה"ר יכבוש אותו כ"כ עד שלא יהא בלבו שום נטי' לרע כי אם הכל כאיש אחד יהא בלבו בלי שום התגברות וכמו דאיתא בדוד המלך ע"ה ולבי חלל בקרבי שהרגו ליצה"ר:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת מסעי

אלה מסעי בנ"י אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם עפ"ד ואלה מסעיהם למוצאיהם ודקדקו המפורשים ביד משה ואהרן למה עוד הקשו המפו' דלמה כתיב על פי ד' וכי לא ידעינן דהכל הוא עפ"י ד' ומה רבותא בזה יותר והנ"ל עפימ"ש במד"ר פ' בא ויאמר ד' אל משה ואל אהרן וגו' החדש הזה לכם וגו' מלמד שהי' הקב"ה מבקש באיזה דבר לגאול את ישראל ולא מצא עד שמצא זכות של משה ואהרן עיי"ש עוד שם במדרש רמ"א לי ולכם הוא הגאולה שנאמר אשר פדית לך ממצרים גוי ואלקיו יקבעו את החדש לי ולכם וכו' עיי"ש ופרשו המפורשים דהגאולה היתה לא בשביל זכות כי אם למען קדושת שמו ית' עצמו המחולל ח"ו בגוים בשבת עם בנ"י קודש לד' בארץ לא להם ונמצא מדברי המדרש דבשביל שני דברים גאלנו השי"ת ממצרים האחד בזכותו של משה ואהרן ולדברי ר' מאיר בשביל השי"ת לבדו ולא בשביל שום זכות, ויתבאר דברי הכתוב אשר יצאו מארץ מצרים היינו משו"ז יצאו ממצרים הגם שלא הי' להם שום זכות עכ"ז גאל ד' את אבותינו ממצרים ביד משה ואהרן ע"י שמצא הקב"ה זכותו של משה ואהרן והנה משה רבינו שהי' עניו מאוד מכל האדם לא רצה להחזיק טיבותא לנפשי' לומר שע"י זכותו יצאנו ממצרים וע"כ כתיב ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם היינו מה שיצאו ממצרים לא בשביל זכותו כי אם כתב זאת לדור אחרון שיצאו ממצרים על פי ד' היינו למען קדושת שמו ית' ולא בשביל זכותו של משה ותלה הגדולה בהשם ית"ש: אלה מסעי בנ"י אשר יצאו

מארץ מצרים וגו' והקשו המפו' הא עד השתא ג"כ ידענו שיצאו ממצרים עוד הקשו דלמה שינה מתחלה הקדים מוצאיהם למסעיהם ואח"כ הקדים מסעיהם למוצאיהם, ונראה עפימ"ש המד"ר בפ' בשלח ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא אמר הקב"ה אם אני מוליכם דרך הישר עכשיו מחזיקין איש בשדהו ובכרמו ומבטלין ת"ת אבל אני אוליכם ארבעים שנה דרך המדבר ויאכלו המן וישתו מי באר ויתיישבו בדעתן שיכלו לעסוק בתורה עיי"ש ומשמע מזה דמשו"ה הוליכם הקב"ה במדבר כל המסעות האלו כדי שבזמנים הללו יוכלו בין כה וכה לעסוק ולהגות בתורת ד' והנה רש"י פי' לעיל בפ' יתרו עה"פ אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים כדאי הוצאה זו שתהיו משועבדים לי פירש דמשו"ה מחוייבים בנ"י לקבל התורה בשביל הטובה שעשה לנו הקב"ה שהוציאנו ממצרים ולמדנו מהנ"ל שני דברים דמשו"ה לא נחם אלקים דרך קרוב כדי שילמדו התורה בלי בטילה וגם משו"ה הי' משועבדים בנ"י לקבל את התורה בשביל הוצאה ממצרים, וזש"ה אלה מסעי בנ"י ר"ל אלו המסעות של בני ישראל שלא הוליכם הקב"ה בדרך קרובה ואמר הכתוב אשר יצאו ממצרים ר"ל בשביל שיצאו ממצרים וכדאי הוצאה שתהא משועבדים ללמוד תורה ולכן אם לא הוליכם הקב"ה באלו המסעות והי' מחזיקין בשדותיהם וכו' הי' מבטלין ת"ת ויכתוב משה את מוצאיהם מה שיצאו ממצרים למסעיהם ר"ל בשביל מסעיהם היינו דהמסעות היו שלימדו בין כה וכה התורה ואלה מסעיהם היינו מה שהיו משועבדים במסעיהם כדי ללמוד התורה הוא למוצאיהם בשביל מה שיצאו ממצרים וכדאי הוצאה שתהיו משועבדים להקב"ה ועי' מ"ש בפ' וארא:

ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ד' ואלה מסעיהם למוצאיהם ודקדקו המפו' דלמה שינה דמתחלה הקדים מוצאיהם למסעיהם ואח"כ הקדים מסעיהם למוצאיהם, עוד יש לדקדק באמרו על פי ד' דהלא כבר ידוע זאת ממה דכתיב בפ' בהעלתך על פי ד' יחנו ועל פי ד' יסעו ונ"ל עפי"מ שכתב בס' כתנות אור אלה מסעי בנ"י ביד משה ואהרן ומדקדק על אומרו ביד משה ואהרן ומפרש עפ"י המדרש ישראל נושע בד' תשועת עולמים לשעבר הייתם נושעים ע"י בו"ד לכך לא הי' גאולת עולמים אבל לעת"ל תהי' נושעים על ידי וזו נושע בד' יהי' תשועת עולמים וז"ש אלה מסעי בנ"י ר"ל מסעות הגליות לכך נרמז בר"ת אמב"י א"דום מ"די ב"בל י"ון הוא מכח אשר יצאו ביד משה ואהרן דייקא עכ"ד, ועפי"ז נ"ל לפרש הכתוב עפי"ד יחנו ועפי"ד יסעו עפ"י שכתב בס' יש"מ בפ' תצוה לפ' הכתוב תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ד' עפי"מ דעמדו הקדמונים הכי השני מקדשים שחרבו הם פועל ריק ח"ו והי' כלא הי' חלילה לומר כן,

אמנם הענין יובן עפ"י משל לאחד שהביא זרע אילן טוב ממרחק ונטעו וגם עשה פרי ואח"כ עקרו והביא זרע אילן אחר ונטעו וגם עשה פרי ועקרו וחזר והביא זרע אילן אחר דוגמתו מן המובחר ונטעו והכניסו לקיום והנה בעת עקירת השני אילנות הראשונות הרואה משתומם על מה עשה ככה לנטוע אילן טוב ולעקרו זה פעמים אמנם את הכל עשה בחכמה ובהשכל לאשר כי הארץ הלזו אינה מסוגלת לגדל אילן כזה בטבעה לזאת הקדים לנטוע נטע נאמן בארץ עדי תקבל איכות וטבע עפר הארץ ולכן עקרו שני פעמים ואח"כ נטע אילן השלישי אשר לזה הי' מגמתו ואחרית דבר טוב מראשיתו, והנמשל הוא כשראתה חכמתו ית' אשר אין בכח הארץ הגשומה הלזו לקבל ולסבול נוגה אור וקדושת ביהמ"ק השלישי שיבנה במהרה בימינו לולי הב' מקדשות הראשונות אשר על ידם ובכח קדושת העבודה אשר הי' שם כמה מאות שנים קנתה הארץ גם הוא כח רוחני וקדושה נפלאה עדי תוכל מעתה לסבול הבית שלישי מעשי ידי יוצר ובכן הוא שאמר הכתוב תביאמו ותטעמו בהר נחלתך וקראו הר ע"ש חרבנו כדכתיב הר ציון לבמות יער וש"ת א"כ מהו התועלת ממנו כיון שעתיד ליחרב לזה אמר שהתועלת הוא מכון לשבתך פעלת ד' דייקא הוא מקדש השלישי מעשי ידי יוצר ב"ה כי לולי הראשונות לא הי' כח בארץ לקבל בית השלישי והראשונות היו רק ההכנה להאחרון וכאמור עכ"ד ז"ל ועפי"ז יובן מאמר הכתוב עפ"י ד' יחנו ועפ"י ד' יסעו ר"ל כמו אשר חנו בנ"י הי' ברצון הבוב"ה כן כאשר יסעו היינו בעת הגלות כאמור (אלה מסעי) הוא ג"כ על פי ד' דגם זה הוא רצון הבוב"ה כיון שהוא הכנה למקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו:

וזש"ה ויכתוב משה את מוצעיהם למסעיהם על פי ד' ר"ל את מסעיהם הגליות על פי ד' כיון שהוא לצורך והכנה דרבה למקדש השלישי וא"כ גם זה הוא ברצון הית' ומשום זה הקדים הכתוב פעם אחד מוצאיהם למסעיהם ואח"כ מסעיהם למוצאיהם כאשר מצינו כיוצא בזה גבי אהרן ומשה שפעמים הקדים משה לאהרן הוא משה ואהרן ופעמים ההיפוך הוא אהרן ומשה ללמד ששקולין היו והביאו רש"י בפ' וארא ועי' בסוף הסדר כאן ועי' מזרחי ומטעם זה גם כאן שינה הכתוב להקדים פעם את מסעיהם למוצאיהם ופעם להקדים את מוצאיהם למסעיהם ללמד ששקולין הן שגם מסעות הגליות המה בערך אחד כאשר ישבו ישראל על אדמתם כי המסעות הם ירידה לצורך עלי' והכנה למקדש השלישי שהוא בנין עדי עד שיבנה ויתגלה שמו עלינו במהרה בימינו אמן:

אלה המצות והמשפטים אשר צוה ד' ביד משה אל בני ישראל בערבות מואב על ירדן ירחו, יש לחבר ולנעוץ סופו לתחלתו וידבר ה' אל משה וגו' שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותם לבית אבותם:

ונראה דהנה אמרו חכז"ל משה רבינו לא מת שנאמר ויהי ש"ם בהר ונאמר וימת ש"ס מה להלן בהר עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש ולכאורה יפלא מאי שייך בעוה"ב עומד ומשמש הלא כבר אמרו חכז"ל כיון שמת נעשה חפשי מהמצות ר"ל דלאחר פטירתו של אדם לא שייך לקיים שם המצות ומה עומד ומשמש איכא ואף דמשה לא מת אבל מ"מ אעפי"כ לא שייך בעוה"ב עומד ומשמש היינו לקיים המצות בפועל כמצותן אך י"ל עפי"ד אאזללה"ה ביש"מ פ' חקת ויקחו אליך וגו' דהנה בכל המצות יש תיקונים וכל התיקונים הם ע"י הכוונות ולפי"ז יעלה על הדעת שאותם אשר אינם יודעים לכוין אינם פועלים ח"ו בעשיית המצות אך מחסד השי"ת שאם אחד עושה מצוה כראוי עשה סולם לכל העושים המצוה ההוא וזה העושה בכוונה הראוי הוא העושה המצוה לפי שזכות הרבים תלוי בו וא"כ מפני שמשה זכה להתגלות הטעם של הפרה ונעשית בכוונתו והוא סולם לכל הפרות שיהי' ע"כ אמר הכתוב ויקחו אליך דהיינו על ידך הוא הלקיחה משום דלך אני מגלה טעמה והיינו שכל הפרות בטילות דמעצמם הם דבר בטל רק ושלך קיימת בכל הפרות עכ"ד ז"ל ולפי"ז י"ל דגם בכל המצות שאנו עושין אף כי אין אתנו יודע עד מה האיך לכוין בכל המצות אך אנו סומכין על מה שהאריכו לנו אבותינו מדור דור ועל כוונתיהם אשר היתה רצוי' לפני המקום ב"ה נעשה סולם לנו גם עתה, ויתבאר מה שאמרו במשה מה כאן עומד ומשמש אף שם עומד ומשמש ר"ל דשם בעוה"ב ג"כ עומד ומשמש כיון דאנחנו עושים על כוונה זו שקיבלה משה מסיני וא"כ הוא העושה המצוה וגם שם הוא עומד ומשמש דהא נחשב הוא כאלו גם עתה הוא עושה המצוה מפני שאנו עושים על כוונתו ועל כן הוא תמיד עומד ומשמש אף לעוה"ב ויתבאר אלה המצות והמשפטים אשר צוה ד' ביד משה אל בני ישראל היינו ביד משה ר"ל על ידו כיון שהוא ידע מקומה וערכה וכוונה של כל המצות ובזה אנו יכולים לעשות המצות כיון שאנו סומכין ע"ד הכוונה שעשה משה וקיבלה מסיני:

ובזה פירשתי הכתוב במלאכי והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, ויל"ד לב ל"ל דהול"ל והשיב אבות על בנים ובנים על אבותם ולהנ"ל י"ל דהנה אבותינו אשר השיגו כוונת התורה והמצוה והתיקון הראוי וכבר עשו סולם לבניהם ולבני בניהם ע"כ ישוב ד' את לב אבותם הייני הכוונה ואבינה אשר הוא בלב על בנים ולב בנים על אבותם שהם יסמכו בהכוונה על אבותם אשר ידעו והבינו מה שראוי להשיג ויתבאר ג"כ המדרש ריש פ' במדבר שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותם לבית אבותם ובמד"ר בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקנאו בהם אוה"ע מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל סתם הקב"ה את פיהם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין

בני שנאמר ויתילדו על משפחותם לבית אבותם ויבואר דהנה אוה"ע ידעו דעיקר בכל המצות ע"י הכוונות והתיקונים והנה כיון שהתורה ניתנה לכל איש וגם על כל דור ודור עד דור האחרון הזה וע"כ שאלו שלא כהוגן הא אם לא יוכלו לכוין כראוי האיך יכולו בנ"י לקיים המצות וא"כ למה נתן לנו הקב"ה את התורה אם אי אפשר בכל דור ודור לקיימה וע"כ אמרו הלשון מה ראה להתקרב להם דהכוונה והיחוד הוא נקרא בשם קורבה כמבואר במקום אחר וסתם הקב"ה פיהם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאים בני ר"ל דבאוה"ע הם לא ידעו דרכי וגם על מי לסמוך אין להם אבל בישראל סומכין על הכוונה אשר כה עשו אבותיהם ועשו סולם לבני בניהם לכל העושים המצוה, ויתבאר הפרשיות נעוץ סופו בתחלתו אלה המצות וגו' ביד משה כנ"ל דהמצות הם נעשים על ידו של משה כיון דהוא ידע הכוונה ועל כן הוא על ידו דהוא העושה המצוה, וז"ש בריש הסדר שאו את ראש וגו' למשפחותם לבית אבותם היינו ישראל שעלו למעלה וקבלו התורה משום זכות אבותם אשר השיגו הכוונה הראוי בכל המצות ואנחנו בדור האחרון יסמכו על לב אבותם שעשו סולם לכל העושים המצוה:
סליק ספר במדבר בעזה"י:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת דברים

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו' ויל"ד הלשון אל כל ישראל דייקא ויהי בארבעים שנה וגו' פרש"י מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה וכו' שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו וצריך ביאור:
ונראה עפימ"ש הרמ"א באו"ח סי' תר"ח דבדבר איסור אמרינן מוטב שיהי' שוגגין ולא יהי' מזידין ודוקא בדבר שאינו מפורש בתורה אבל אם מפורש בתורה מוחין בידו ואם יודע שאין דבריו נשמעין לא יאמר ברבים להוכיחן רק פעם אחת אבל לא ירבה בתוכחות וכו' עיי"ש היוצא מזה דבדבר המפורש בתורה אמרי' דצריך להוכיח ולא אמרי' מוטב שיהא שוגגין כנ"ל והנה משה שהוכיח את ישראל ופרט לאלה הדברים האמורים בפרשה כאן הן הן שהוכיחם על דברים המפורשין בתורה ומשו"ז אף אם חשש משה שלא ישמעו אליו עכ"ז הי' צריך להוכיחן כיון דעל דבר המפורש בתורה לא אמרינן מוטב שיהא שוגגין וע"כ לא הוכיחן אלא פעם אחת כיון שהי' צריך להוכיחו ברבים כמ"ש רש"י ז"ל אלו הוכיח מקצתו הי' אלו שבשוק אומרים וכו' וע"כ לא הוכיחן אלא פעם אחת:

וזש"ה אלה הדברים אשר דבר משה שהיו מפורשין בתורה והי' צריך לדבר אל כל ישראל דייקא והיינו ברבים ויהי בארבעים הוכיחן בעת שלא יהא מוכיחן וחוזר ומוכיחן כי אפשר שלא ישמעו לו:

במד"ר אלה הדברים וגו' זש"ה מוכיח אדם אחרי חן ימצא וצ"ב:

ונראה עפימ"ש ביש"מ פ' נשא לפרש הכתוב יאר ד' פניו אליך ויחנך, עפי"מ שדרשו חז"ל ברכת יברכך הכוונה שיהי' כשרים וצדיקים א"כ לפ"ז לכאורה הוי נהמא דכסופא כיון שיהי' צדיקים שלא בעמל ויגיעה, וידוע דבנהמא דכסופא מתבייש פנים נגד פנים ולכך אין להביט בו אך באהבה החנות נהמא דכסופא ליכא כמו בן המסיב אצל אביו ולכך אמר יאר ד' פניו אליך יביט בך בפנים מאירות כדאיתא במדרש וטעם לזה ויחנך היינו אהבה החנות וכו' עכ"ד היש"מ ז"ל והנה במזכה את הרבים דאמרינן שאין חטא בא על ידו וינצל עי"ז מהעבירות א"כ שוב הוי כל עבודתו שלא בעמל ויגיעה דהא אין חטא בא לידו וא"כ מה הרויח בשכרו דעי"ז הוי נהמא דכסופא וע"כ ג"כ כנ"ל דנתברך באהבת החנות ונהמא דכסופא ליכא ומשו"ה מוכיח אדם אחרי מי שמוכיח לרבים ואין חטא בא לידו וע"כ חן ימצא דעל ידי החן נהמא דכסופא ליכא:

א"י בדברי המד"ר הנ"ל זש"ה מוכיח אדם אחרי וגו' אר"י ב"ר סימון מהו אחרי אמר הקב"ה כביכול משה הוכיחני אחר ישראל והוכיח את ישראל אחרי, לישראל אמר אתם חטאתם חטאה גדולה להקב"ה אמר למה יחרה אפך בעמיך ונראה עפימ"ש בס' זרע קודש לפרש הכתוב ושב ה"א את שבותך דהנה בהתעוררותא דלתתא נעשה כן לעילא וכתיב ד' צלך כשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כן למעלה ואומר ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי היצה"ר ושב ה"א הוא כביכול שב ומתחרט ועי"ז ועי"ז ושב את שבותך כלומר שהוא כביכול ישוב בתשובה ע"י שבותך וזה שובה ישראל עד ה"א ר"ל שגם הוא ישוב ויתחרט עכ"ד עיי"ש ויתבאר דברי המדרש משה הוכיח כביכול להקב"ה אחר ישראל ובמה בזה שהוכיח לישראל אחר הקב"ה ופעל בהם מדת החרטה ועי"ז נתעורר כן למעלה מדת החרטה על אשר ברא את היצה"ר ולכן הוכיח כביכול לקב"ה למה ד' יחרה אפך בעמך כיון שהוא גרם להם כמאמר ואשר הרעותי אל כל ישראל וגו' ופירש"י אלו הוכיח מקצתן הי' אלו שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים וכו' לכך כנסם כולם וכו' ויש לפרש דכנסם כולם ע"ד מליצה טובה שלא יהא קטרוג ח"ו על ישראל בתוכחתו ותורת חסד על לשונו ומשו"ז משה ידבר אל כל ישראל גם יחד והוא עפימ"ש אאזצרלה"ה ביש"מ פ' חקת דהנה עינים הרואות כמה דברים שהן בעצמותן חריפין ומרים כמו מלח ותבלין ועם דברים אחרים הם טובים ולא יאכל תפל

בלי מלח וכו' וכ"כ נמצא בבני אדם שבעצמותן נראים לכאורה בלתי יפים אבל בכללות כלך יפה אף נאה זה יש לו מדה טובה זו וזה יש לו מדה טובה זו וכדומה וע"כ לעולם אל יוציא עצמו מן הכלל ע"ד בתוך עמי אנכי יושבת והקב"ה משגיח על כלל ישראל ולא בפרטן ובזה פירש אמוזלל"ה בייט"ל המסו' אפס קצהו תראה וכלו לא תראה דין ואידך וכלו מחמדים דהנה בלק אמר לבלעם אפס קצהו תראה שישים עינו על קצתם וכלו לא תראה שלא ישגיח על הכלל כלו כי הלא וכלו מחמדים שבכללן יש בהם כל מיני מחמדים אבל הקב"ה הפיר עצת בלעם ולא השגיח על פרטן כי אם על כללותן עיי"ש ולכן משו"ה הוכיח אותם משה אל כ"ל ישראל דייקא יחדיו כדי שלא יוכל מדה"ד לקטרג דהא בהלליות ישראל מה טוב ומה נעים הם ואלו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אלו כנסם כולם הי' להם להשיב שבהתכללות כל ישראל אין בהם עקש ונפתל ולכן כנסם כולם וזהו תקונם ומליצתם מפני חמת המסית ומקטרג ויתבאר בזה ג"כ המדרש הנ"ל הוכיח לישראל אחר הקב"ה "אתם" חטאתם אתם לשון רבים משמע וחוזר ויחל משה בזה את פני ד' אמר למה ד' יחרה אפך בעמך היינו הכלל כולו דהא בהתאסף יחד שבטי עם בכללות הם טובים והקב"ה משגיח על כללות ישראל ולא בפרטן:

ה"א הרבה אתכם וגו' עפימ"ש רש"י ז"נ בפ' בראשית בתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף מדהר"ח והקדים למדה"ד שנאמר ביום עשות ה"א וגו' ומבואר בשל"ה כי צדיקים הגדולים נדונים כפי המחשבה דכתיב וסביביו נשערה מאוד וגו' וזה בתחלה אותן ששורשן מראשית המחשבה עלה במחשבה לברוא במדה"ד אבל שאר הנבראים בששת ימי המעשה בכח הדיבור דכתיב בדבר ד' שמים נעשו הם מתנהגים בשיתוף מדה"ר למדה"ד ולכן משה שנקרא ראשית שנאצל ממחשבה עליונה נוהג עמו במדה"ד ע"כ נקרא א יש האל לקים דייקא וזש"ה ועתה ישראל וגו' ופירש"י והכל מחול לך ולא לי וע"ז אמר הטעם כי ואתם הדביקים בד' אלקיכם במדה"ר שהקדים למדה"ד ע"כ חיים כלכם היום עיי"ש באורך ובייט"ל ריש פ' ואתחנן ויתבאר דברי הכתוב ה"א הרבה אתכם היינו שאתם מתנהגים בהשתתפות מדה"ר למדה"ד וע"כ והנכם היום ככוכבי השמים כפירש"י קיימים לעד דהא בשביל שהקדים הקב"ה מדה"ר למדה"ד יתקיים העולם ובמדה"ד לבד ראה שאין העולם מתקיים ואומר יוסף עליכם אלף פעמים ופירש"י זה משלי היינו לפי מדתו של מרע"ה הברכה הוא במדה ובמנין כיון שמשה מתנהג במדה"ד והברכה הוא בקצבה אבל הקב"ה יברך אתכם כאשר דבר לכם ר"ל לא כפי המחשבה דהוא במדה"ד רק כאשר דבר וכמו שפי' המפורשים ברוך

שאמ"ר דייקא והי' העולם אח"כ וראה שאין העולם מתקיים ומתנהג העולם לפי הדיבור במדה"ר וע"כ הברכה הוא ג"כ בלתי גבול וקצבה דהא ברחמים אין שיעור לדבר:

א"י ה"א הרבה אתכם ופירש"י שהוא מלשון הגדיל הרים אתכם ובמדרש זש"ה אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך וצ"ב ונראה עפי"מ שהביא בס' דברי חיים פ' שלח בשם ספר צמח ד' לצבי שבחי' ענוה ויראה כמעט אי אפשר להיות ביחד כי משורש ענוה להיות בטל במציאות ואינו בגדר שיתירא כי מה הוא וגדר יראה יש עכ"פ במציאות ובזה מפרש הפסוק מה ה"א שואל ממך היינו שתהי' בבחי' מה כי אם ליראה היינו ליראה לא תהי' בבחי' מה עכ"ד הקדושים ובזה פירשתי בפ' שלח דברי רש"י ז"ל ויעש כן אהרן וגו' להגיד שבחו של אהרן שלא שינה היינו כיון שאהרן זכה להיות מדליק את הנרות על שהי' בבחי' מה וע"כ ראוי הוא שתשרה עליו שכינה כמשה"כ אשכון את דכא ושפל רוח וע"כ הי' מדליק את המנורה שהוא עדות לישראל שהשכינה שורה בישראל כמאמרם ז"ל במס' שבת והיינו שפירש"י שלא שינה אעפ"י שהי' בבחי' מה בתכלית השפלות מאוד מאוד ולכן העלה נרותי' עכ"ז הענוה לא מיעט את יראתו כמו"ש במד"ר אמר ר"ל מיראה שנתירא אהרן לפני הקב"ה זכה וכו' ולא שנה דבר מכל מה שאמרו לו ר"ל גם מבחי' יראה לא הניח ידו וזש"ה אשתחוה אל היכל קדשך ר"ל דמהיכל קדשו נלמד מדת הכנעה כיון שמשם השכינה חופף עלינו כל היום תמיד כמאה"כ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם והיינו רק ע"י הענוה ועל כן אשתחוה בקידה ובנמיכות רוח ביטול המציאות הפנימות ועכ"ז הכל רק ביראתך ר"ל הענוה אינו ממעט מאתנו גדר היראה ותביא המד' לזה הכתוב ה"א הרבה אתכם כפירש"י הרים והגדיל אותנו בבחי' התנשאות ראש למעלה והוא ע"ד ויגבה לבו בדרכי השם הכל למענו ית"ש להשתמש במדה זו ג"כ ובזה נבוא למדרגת יראת השם הנכבד והנורא:

יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם ופרש"י מהו שוב ויברך אתכם וגו' אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו וכו' אמר להם זו משלי אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם והקשו המפורשים א"כ למה צורך לברכת משה הא בכלל ברכת ד' הוא ג"כ ברכת משה דבכלל מאתים מנה: ונראה עפימ"ש בקדושת לוי קדושה חמישית כשהתעוררת לאהוב את העולמות ע"י מעשה הצדיקים אזי ממנו נולד שנאה להמעיקים והצרים את ישראל וכשהשפע בא מהתעוררת העליון זולת מעשה התחתונים לא יצא שום שנאה כי האהבה אינו עזה כ"כ וזה מה שאחז"ל גדולי מעשה צדיקים יותר ממעשה הקב"ה עיי"ש באורך, ובזה יש לפרש הכתוב ישמח צדיק כי חזה נקם וגו' ויאמר אדם אך פרי לצדיק, ויתבאר דישמח צדיק כי חזה נקם היינו כי יחזה אשר

נולד שנאה ונקמה להמעיקים והצרים לישראל ע"כ ישמח בו דהא מזה מוכח דהישועה בא בזכותו וע"י מעשה צדיקים וע"כ הוא לו לשמחה ע"י הנקמה שרואה לשונאי ישראל ואמר הכתוב ויאמר אדם אך פרי לצדיק היינו דהישועה הוא פרי צדיק ר"ל בשכר צדקתו ולא שהשפע בא מעצמו זולת מעשה התחתונים:

וזש"ה יוסף עליכם אלף פעמים ואמר משה זה משלי היינו כיון שאדם שהוא בעל גבול ותכלית ברכתו ג"כ הוא בגבול ותכלית ואעפי"כ צורך לברכתו ולא סגי בברכתו של הקב"ה שהוא בלי גבול ואין סוף כיון דברכת ד' בלי מעשה צדיקים לא יצא שנאה להמעיקים לישראל וע"כ הוסיף משה משלו לברך את ישראל דבזה האהבה עזה כ"כ עד שנולד ממנו שנאה לאויבי ישראל כן יאבדו כל אויביך ה':

איכה אשא לבדי ובמד"ר איכה ג' נתנבאו בלשון איכה משה אמר איכה אשא לבדי ישעי' אמר איכה היתה לזונה ירמי' אמר איכה ישבה בדד א"ר לוי משל למטרונה שהי' לה ג' שושבירן אחד ראה אותה בשלותה ואחד ראה אותה בפחזותה ואחד ראה אותה בניוולה וכו' וי"ל עפימ"ש ביש"מ פ' שמות בפרש"י משמת יעקב נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השיעבוד דהנה כל מין גלות ושיעבוד התחלת הוא ברוחניות ונשתלשל לגשמיות והנה בעת הרוחה וגאולה התפשטות הקדושה שולטות ובהיפוך בהיפוך כי לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים ואמלאה החריבה ולפ"ז שייך לצרות השיעבוד סתימת מעינות החכמה והנה כל זמן שיעקב הי' קיים שורש האילן הקדוש לא הי' יכול הסט"א להתפשט וכשמת יעקב נסתמו עיניהם ולבם מצרת השיעובד ר"ל דבר זה התחיל מצרות שיעבוד שנסתמו לבן ועיניהם של ישראל עכ"ד ז"ל, ובזה יש לפרש הכתוב בהפטורה על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי היינו אשר עבדיו מכים בעת שרואין ח"ו הגליות והצרתו בגשמיות א"כ מזה יש לידע כי עוד יותר הגליות ברוחניות ויוסיף מכאוב בגשמיות עוד יותר הגלות בהדעת והיינו על מה תכו בגשמיות עוד תוסיפו סרה יותר הכאת במה שעשו סרה שנתרבה ח"ו הסט"א כי התחלה הוא ברוחניות עד שנשתלשל לגשמיות ואמר הכתוב כל ראש לחלי וכל לבב דוי היינו שהגלות הוא מה שנסתמו מעיינות החכמה הלא מן הראש וכל לבב היינו הדעת והמדע אשר הלב הוא דוי מחסרון הבינה כי הלב מבין, ויתבאר דברי המדרש משה אמר איכה אשא לבדי היינו כמו שמצינו ביעקב שהי' שורש אילן דקדושה וממנו נפתחו שערי בינה והתפשטות הקדושה ע"כ אמר משה איכה אשא לבדי ר"ל מכח ענותנותו ביקש מהקב"ה שיהי' עמו עוד אנשים חכמים ונבונים שרי אלפים ושרי מאות שהם אתו עמו ישפיעו לעם שפעת קודש ומצדיקי הרבים יחד בודאי יזהירו יותר את הגדולים והקטנים להוריד להם

התפשטות הקדוש' ונמשל זה למטרונה בשלותה אבל לאח"כ בפחזותה כשהי' התחלת הגליות ולא הי' עוד הגליות כ"כ עד שנשתלשל לגשמיות אך צרת השיעבוד הי' בתחלה עוד ברוחניות שנסתם כל חזון ומעיינות החכמה ע"כ אמר ישעי' איכה היתה לזונה קרי' נאמנה ר"נ שהגלות הוא ברוחניות שנעשה מקרי' נאמנה וצדק ילין בה ועתה היתה הגלות שנהפכה לזונה שהי' ח"ו התפשטות הסט"א וירמי:

ראה אותה בניוולה שנשתלשל הגלות לגשמיות וגבר עול הגלות וע"כ אמר איכה ישבה בדד וגו' היתה למס עובד בין האומות שעבדו בהם בפרך עד ישוב ד' וירחם את יהודא וירושלים ומלאה הארץ דעה כמו שהי' מקודם וע"כ מסיים הכתוב ואשיבה שופטיך כבראשונה ויעוציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קרי' נאמנה ר"ל כמו משה רבינו ע"ה שאמר וביקש להיות עוד שופטים בישראל להורות לעם ד' דרך ישכון אור דבעת הגאולה והרוחה התפשטות הקדושה בעולם וע"כ יהי' עיר הצדק קרי' נאמנה תבנה ותכונן בב"א:

א"י עפימ"ש רש"י ז"ל וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ס' רבוא מהו והנכם היום הנכם משולים כיום קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים והקשה במזרחי הא מפורש בקרא לרוב ואם הפירוש כמ"ש רש"י והנכם היום היינו כיום קיים לעד א"כ למה אמר הכתוב תיבת לרוב דמשמע שהם עתה במספר רב ע"ש:

ונראה עפי"ד הגמ' קידושין מ' לפי שהעולם אחר רובו נידון ע"כ יראה אדם את עצמו ואת כל העולם כאלו חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף חוב ויתבאר בזה פי' הכתובי' והי' מספר בנ"י כחול הים וגו' והי' במקום וגו' והקשו בגמ' הסתירה דמתחלה כתיב והי' מספר ואח"כ כתיב אשר לא ימד ולא יספר, ונראה עפי"מ דאיתא בגמ' (תענית דף ט') פרנסה בשביל רבים ופריך מהא דאמרינן מן בזכות משה ומשני כיון דרבים צריכין לו כרבים דמי, וזש"ה והי' מספר בנ"י כחול הים היינו כיון שכל אחד מישראל יהא כח בידו להכריע את העולם לטוב וע"כ יחשב כאו"א כרבים כיון שרבים צריכין לו וע"כ אף אם בנ"י לא יהי' רק במספר עכ"ז יוחשבו כרבים אשר לא ימד ולא יספר כיון שרבים צריכין להם והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתה ר"ל אף אם העולם ח"ו חצי' חייב וא"כ ע"ז החצי' יאמר עליהם לא עמי הם עכ"ז יאמר להם אף לחייבים בני א' חי דכל העולם יהא נידון לטוב כיון שאחד לבדו אם עשה מצוה יכריע את כל העולם לכף זכות:

ויש לפרש בזה דברי המדרש איכה עה"פ כי ד' הוגה על רוב פשעי' יכול על מגן ת"ל על רוב פשעי' ותמהו מה הוסיף המדרש יותר על דברי הכתוב שכתב ג"כ על רוב פשעי' ועוד קשה מאי ס"ד לומר על מגן ומי חשוד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא ולהנ"ל יתבאר דהנה אם העולם אחר רובו נידון יוכל להיות אף אם מעט מעמי הארץ ייטיבו מעשיהם עכ"ז כיון שח"ו רוב העולם יסורו מאחרי ד' נידונו הכל אחרי רבים לרעות וא"כ בהשפטו יצא צדיק ח"ו לחוב וזה דברי המדרש יכיל על מגן כיון שכן יכול להיות דאף אם המועט יעבדו את ה' בכל לבבם ונפשם עכ"ז יהא נידונים אחר הרוב והיינו על מגן ואמר המדרש על רוב פשעי' ר"ל רוב פשעם וחטאתם של העולם לפי שהעולם אחר רובו נידון והמועט נגרר אחר וזש"ה ה"א הרבה אתכם כלומר כי כל אחד יוכל להכריע את העולם כלו לטוב וכרבים וע"כ והנכם היום ככוכבי השמים לרוב ר"ל במעשיכם תוכלו להכריע המשקל וע"כ נידונים ברוב כנ"ל ופרש"י ככוכבי השמים קיימים לעד ולעולם כיון שבמעשיכם תכריעו את העולם כלו להיותם עד לעולם ועד ועל כן הם ככוכבי השמים קיימים לעולם איכה אשא לבדי וכו' הבו לכם אנשים ואשימם בראשיכם, ויל"ד הא כתב רש"י לעיל עה"פ לא אוכל לבדי שאת אתכם אפשר שלא הי' יכול משה לדון את ישראל א שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים וכו' ואשמם בראשיכם פירש"י חתר יוד למד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראש דייניהם וכו' ע"ש וצ"ב והנ"ל עפימ"ש בישׂ"מ ריש פ' שמות לפרש דברי המדרש ואלה שמות בנ"י הבאים מצר והלא כבר באו אלא עד שלא מת יוסף לא הוטל עליהם משא של מצרים ופי' שם דהנה כל מין גלות ושיעבוד לא הי' בחומרות לבד רק ברוחניות ג"כ ואדרבה כל התחלות הוא ברוחניות ונשתלשל לגשמיות והנה אמרו רז"ל ל איזה גבור הכובש את יצרו ובפרט במצרים המקום גורם כיון שהי' ערות הארץ כנודע והי' צריך התחזקות גדול והיינו משא של מצרים, והנה ארז"ל שבזכות יוסף שגידר עצמו מהעריות נגדרו כל האנשים ודעת לנבון נקל שכל זמן שיוסף הי' קיים שהוא שרש מדת היסוד והי' התפשטות מדה זו בעולם הי' בנקל להזהר משא"כ אחרי כך הי' צריך להתחזקות גדול והיינו עד שלא מת יוסף לא הוטל עליהם משא של מצרים עליהם דייקא כי הוא הנושא בעיל את המשא משא"כ אח"כ הוטל עליהם משא מצרים להתחזק על יצרם מעצמם להנצל מערות מצרים עכ"ד הקדושים ע"ש:

ויש לפרש בזה דברי הגמ' עה"פ מה ה' א' שואל מעמך כי אם ליראה והקשה בגמ' אטו יראה מילתא זוטרתא ומשני אין לגבי משה מלתא זוטרתא וקשה להבין מהי דלגבי מ ש ה היראה מלתא זוטרתא הא לכו"ע היראה לאו מלתא זוטרתא, ולהנ"ל ל' י"ל הפי' אין לגבי משה ר"ל כל זמן שמשה הי' קיים ומדתו ביראת השם החופף עליו התפשט

בעולם ע"כ הוי גם לכל העולם מילתא זוטרתא כי בכחו וגבורתו הי' הנושא בעול לכל בני דורו להשפיע עליהם ביראת שמים וזש"ה לא אוכל לבדי שאת אתכם היינו כיון שמשה עניו מכל האדם והחזיק בעצמו כי לא יוכל הוא לבדו לשאת משא כל העם להשפיע עליהם ולהקל משאם ביראת השם וע"כ אמר איכה אשא לבדו ר"ל האיך אוכל לשום עלי משא כל העם שלא להטיל עליהם משא בזה להתחזקות מעצמם ליראה את השם הנכבד והנורא:

וזשפרש"י ואשמם בראשיכם חסר יו"ד לימד שאשמות ישראל תלוי בראשי דייניהם פי' דבראשי העם תליא מילתא כי בכחם משפיעים מפרישתם וקדושתם להאציל גם על בנ"י לכל בני דורם ולהקל מהם משאם כנ"ל והבן: ואת יהושע צויתי בעת ההוא לאמור עיניך הרואות את כל אשר עשה ה"א לשני המלכים האלה כן יעשה ד' לכל הממלכות וגו' ויל"ד מה שייך בזה לשון ציווי גם בעת ההוא שפת יתר הוא לכאורה:

ונראה דהנה במס' מגילה דף ג' איתא עבודה חמירה מת"ת ופריך ע"ז מהא דכתיב ויהי בהיות יהושע וגו' אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם ת"ת אמר לו על איזה מהן באת אמרו לו עתה באתי פי' על של עכשיו דהיינו בטול ת"ת ומשני לא קשי' הא דרבים והא דיחיד עיי"ש ועוד אגדה כפטיש יפוצץ סלע י"ל דאע"ג דעבודה חמורה מת"ת מ"מ כיון שיהושוע וכל ישראל היו צריכין בעת ההוא לכבוש המלחמה על כן לדבר הזה תורה גדולה מעבודה עפימ"ש א"ז זללה"ה בייט"ל פ' זו לפרש הכתוב אלה הדברים וגו' עפי"ד מוזללה"ה לפרש הא דאמרו חז"ל שם וילן יהושיע בלילה ההוא בתוך העמק שלן בעמקה של הלכה הענין דע"י עסק התורה בעיון לחדש חידושים להסיר הקושי' והספיקות בכח זה מזמר עריצים והקליפות החוחים הסובבים וכו' ויפקוד על צבא מרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה ולכן לן יהושע בעמקה של הלכה ובזה יתבאר אלה הדברים אשר דבר משה היינו דברי תורה ואח"כ אחרי הכותו את סיחון וגו' שכבש אותם בכח פלפולו וחידושים בדבר תורה עכ"ד ז"ל עיי"ש ולפי"ז יש לומר דמשו"ה הזהיר המלאך ליהושע על בטול ת"ת ולא על הקרבת התמיד משום דע"י העסק בעיון ת"ת בזה דייקא הי' יכול לכבוש המלחמה וכמו שכבש מרע"ה את סיחון ועוג ע"י עסק התורה כן יהושוע אך בזה הי' יכול לכבוש לכל הממלכות דייקא ע"י התורה, ויתבאר בזה דיש לומר דמשה רבינו ע"ה הזהיר כל זאת את יהושיע שלא יבטל העיון בת"ת כדי שיוכל לכבוש את המלכים והנה באה הנבואה אל יהושיע בזה הסגנון עתה באתי על של עתה באתי וזה הדבר אמר משה ליהושיע וצוה לו בעת ההוא על של העת ההוא היינו ביטול תורה אשר הוא מוזהר עליו בכל עת כמש"ה והגית בו יומם ולילה

ולכן כה אמר ואת יהושיע צויתי בעת ההוא על ביטול תורה ואמר עיניך הרואות את אשר עשה ה"א לסיחון ועוג שכבש אותם מרבע"ה ע"י אלה הדברים היינו דברי תורה כן יעשה ד' לכל הממלכות אשר אתה עובר שמה ר"ל גם אתה אך בזה תוכל לכבוש אותם רק ע"י עסק התורה לזמר עריצים שלמעלה ואח"כ ממילא יבוטלו מלכי אדמה שלמטה:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת ואתחנן

ואתחנן אל ד' וגו' איתא במדרש הובא בישמ"מ בשם ספר כתנות:
אור אמר לו הקב"ה למשה כתבתי עליך שחכם אתה שנאמר חכם לב יקח מצות ואתה רוצה ליכנס לארץ, והוא פלא:
ונראה דאיתא במס' סוטה דף י"ג חכם לב יקח מצות זה משה שכל ישראל נתעסקו בביזה והוא נתעסק בעצמות יוסף וכתב במהרש"א בח"א על מה שתאר אותו בשם חכם דלכאורה אינו ענין לכאן רק תאר צדיק דאיזה דבר חכמה יש בזה רק הוא צדקות, ומפרש דשפיר הוא דבר חכמה שחושב הפסד מצוה כנגד שכרה עכ"ד ובישמ פ' זו הקשה היתכן לומר כן דאם מחשב השכר ובשביל זה היא מחזיק במצוה א"כ הרי היא ע"מ לקבל פרס וא"כ האיך חשב משה השכר של המצוה כנגד ההפסד ובשביל זה החזיק במצוה דהרי זה ע"מ לק"פ ודבר זה אסור וקשה ג"כ על אמרם ז"ל במס' אבות פ"ב הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה וכו' דזה מורה ע"מ לק"פ ע"ש:
ונראה לענ"ד לתרץ עפי"מ דאיתא בסוף פ"ק דקידושין לפי שהעולם אחרי רובו נידון ע"כ יראה האדם את עצמו ואת כל העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם כולו לכף זכות עבר ח"ו עבירה אחת אוי לו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף חוב עכ"ד הגמ' ואא"ז זצצלה"ה בייט"ל פ' ראה הביא בזה דאע"ג דאינו רשאי לעשות ע"מ לק"פ עכ"ז בשביל שכר והעדר העונש של רבים להכריע את כל העולם לטובה בודאי ראוי ונכון לעשות ע"מ לקבל פרס למען לא יכריע את העולם לכף חוב כ"א לכף זכות כי השי"ת מקור הטוב רוצה להטיב וזה עצמו היא מצוה להציל נפשות מישראל לדרוש שלומם וטובתם כל הימים וכש"כ שלא להיות גורם להרע ח"ו לרבים ולכל העולם עכ"ד עיי"ש באריכות מה שמבאר בזה דברי הגמ' באו ונחשוב חשבונו של עולם וכו', ועד"ז יש לומר מה שאמרו חז"ל הוי מחשב הפסד מצוה נגד שכרה היינו לחשוב שכרה של כל העולם והפסדה ח"ו באותן זה דוקא הותר לחשוב הפסד מצוה ושכרה כיון שזה עצמו מצוה להטיב לזולתו אבל בשכר לעצמו להנאתו וטובתו דייקא ע"ז כבר אמרו דאין לעשות ע"מ לקבל פרס וגם במרבע"ה דחשב

הפסד מצוה נגד שכרה היתה ג"כ רק באופן זה דחשב עבור טובת הכלל כלו דבכגון זה מותר כנ"ל וז"ש חז"ל משה שקול כנגד כל ישראל כיון שכל כוונתו לא לטובת עצמו כ"א להכריע במעשיו לזכות את כל ישראל וע"כ הי' שקול דייקא שהכריע במשקל לטוב כל ישראל, והנה ידוע מה שאמרו במדרש הובא בפר"ד דרוש שמיני אלמלא הי' משה רבינו נכנס לא"י לא הי' נחרב ביהמ"ק פי' עפימ"ש כלה ה' חמתו ויצת אש בציון ואמרו חז"ל ששפך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים מה שהי' צריך לחול על שונאיהן של ישראל הקב"ה ברב חמלתו השאיר לנו שארית בארץ וחיים כלנו היום ואם משה רבינו הי' נכנס לא"י לא הי' שונאי ישראל ליגע במעשה איש א' קדוש כיון ששכינה מדברת מתוך גרונו של משה ומעשיו המה נצחיים, ונמצא מזה במה שמשה לא נכנס לא"י אף דלגבי משה לאו מלתא זוטרתא היא ורעה בעיניו מדוע לא יזכה לחזות בנועם ד' לבקר בהיכלו עכ"ז הרי נצמח מזה ישועה גדולה לכלל ישראל ודור האחרון להחיותם כהיום הזה וזה שאמר בעדרש אמר הקב"ה למשה כתבתי עליך שחכם אתה שנאמר חכם לב יקח מצות ודבר חכמה הו מה שחשב הפסד מצוה נגד שכרה והיינו הפסד ושכר של כל העולם דהא בעבור עצמו אסור ע"מ לקבל פרס ורק להשתדל עבור טובת כלל ישראל וא"כ למה אתה רוצה ליכנס לא"י הא זה יזיק ח"ו לכלל ישראל, וא"כ בחכמתו כיצד יעשה הכל רק לטובת בני ישראל: ואתחנן וגו' וברש"י אעפ"י שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים אלא מתנת חנם והקשו המפורשים מהיכא תיסק אדעתין שיתלו במעשיהם הטובים הלא לעולם אין לאדם שום חוב על הקב"ה:

ונראה עפימ"ש באלשיך גמול על עבדך אחיה ואשמרה וגו' גל עיני ואביטה נפלאות וגו' כי הנה ב' העולמות עוה"ז ועוה"ב יש בכל אחד חדא למעליותא שאין בחבירו דעוה"ז הוא עולם המעשה לעשות מצות ומע"ט וכמ"ש התקן עצמך בפרוזדור ולא כן בעוה"ב עבד חפשי מאדוניו ועוה"ב אית בי' מעליותא כי שם יזכו הצדיקים להשיג סודות ותעלומות חכמת תורתינו הקדושה משא"כ בעוה"ז החומר היא מיסך המבדיל ודוד המע"ה רצה לזכות ב' מעלות טובות כאחד יחדיו לזה ביקש גמול וגו' אחי' בעוה"ז ואשמרה וגו' היינו קיום המצות ועכ"ז גם מזה אל תנח ידי להשיג הסודות כמי בעוה"ב וזהו גל עיני ואביטה נפלאות היינו הדברים המכוסים בנסתרות עכ"ד והנה משה רבינו ע"ה רצה לכנוס לא"י כדי לקיים מצות התלוים בה כדאיתא בגמ' אע"ג דגם אחר פטירתו מעוה"ז יזכה לחזות בנועם ד' ולהשיג סודות ותעלומות החכמה וא"כ למה אוה למושב לו בעוה"ז מ"מ כיון דהוא הגבר אשר גם בעוה"ז זכה לשני המעלות לקיים המצות בפועל ממש בעשיי' וגם השיג ברוחו פי שנים עמקי סודות התורה ע"כ נפשו חכתה להיות

בחיים אתנו לקיים המצות גם במעשה, וז"ש אתה החלות להראות את עבדך את גדלך כמאחז"ל דבר גדול זה מעשה מרכבה היינו שזכה בעוה"ז שהראה לו הקב"ה סודות התורה ואת ידך החזקה היינו מה שמקיים המצות בפועל ממש שבא ע"י עשיי' בחזקת היד ולכן אעברה נא כדי לקיים המצות לזכות בשני המעלות כאחד יחדיו וזה שפירש"י אעפ"י שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים היינו שאין די להם במה שזכו להשיג הסודות ותעלומות התורה כי אם הם רוצים ג"כ לעשות מעשים טובים בפועל ממש, וזש"ה רב לך וגו' ופירש"י הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך ר"ל אע"ג דגם בעוה"ז השיג משה רבינו ע"ה סודות וחכמת התורה מ"מ אינו דומה לעוה"ב מה שצפון לצדיקים עין לא ראתה א' זולתך אשר אין במציאות להאיר על הארץ ונעלם מעין כל חי כי אם בעוה"ב ועל כן טוב לו בזה כדי שישיג מה שאין יכול לבא לזה כל זמן היותו בארץ:

ובמדרש ואתחנן למה כדי שיכנוס לארץ וצ"ב ונראה דהנה הקשה הרא"ם פ' חוקת למה לא התפלל משה כשנאמר לו עתה תראה ותי' דשם נגזר רק שלא יראה הכיבוש אבל יכול לכנוס אבל במי מריבה נגזר שלא יכנוס כלל ואא"ז זללה"ה ביש"מ הקשה לפי תירוצו וכי לאכול מפרי' הוא צריך כיון דהמצות התלויות בארץ עדיין לא נהגו קודם כיבוש ואם כן קשה מפני מה לא התפלל כשנאמר לו עתה תראה כדי לקיים מצות הנוהגים אחר כיבוש עיי"ש, ונראה לענ"ד לתרץ עפימ"ש השל"ה אמה שאמרה רחל הבה לי בנים לפי שחשבה שהשי"ת מונע ממנה פרי בטן מחמת שמתאוה לתפלתו של יעקב כאמרם ז"ל למה נעשה אמותיהן של ישראל עקרות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים וע"ז השיב יעקב שזה היא בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו אבל בחו"ל שניתן תחת שרי מעלה אין הקב"ה מייסר את הצדיק מפני שחושק לתפלתו כי חולי יפסיקהו עוברי דרכים הם שרים החיצונים וז"ש התחת אלקים אנכי פי' וכי אני בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו עכ"ד היוצא מזה דבחו"ל שהוא תחת שרי מעלה יש לירא מפני שרי החיצונים שלא יסטינו ויקטרגו לעכב מעבור את התפילות לעלות למעלה אבל בא"י הוא תחת ידי הקב"ה בעצמו ושם אין שטן ואין פגע רע, ובזה יתורץ שפיר קושי' הרא"ם הנ"ל דהנה מתחלה כשנגזר עליו שלא יראה הכיבוש לא התפלל תיכף כיון שסבור הי' משה שיכנוס לארץ ולכן בעת ההוא כשיהי' בארץ שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו בניקל יותר יוכל להתפלל כיון דשם אין שום מסטין ומפריע לעכב את התפלות אבל בחו"ל תכבד העבודה מחמת המסטינים אבל עכשיו כשנגזר שלא יכנוס כלל על כן הפציר מאוד בתפילה ובתחנון אעברה נא בלבד לא"י ואפי' אם לא יראה הכיבוש ושם בא"י יהי' לו בניקל להתפלל כנ"ל, וז"ש המדרש ואתחנן למה כיון שלא התפלל רק אעברה

נא ולא יקיים מצות התלוים בארץ וא"כ קשה וכי לאכול מפרי' הי' צריך כיון שהמצות לא נהגו עד אחר כיבוש ומשני כדי שיכנוס לארץ שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו ושם בניקל יתפלל לבטל הגזירה ועיין מ"ש בפ' ויגש:

וברש"י אעפ"י שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אינם מבקשים אלא מתנת חנם ודקדקו המפורשים דהול"ל שיש לצדיקים לבקש במעשיהם הטובים והלשון לתלות צ"ב:

ונראה עפי"ד הגמ' בסוטה (כ"א ע"א) עבירה מכבה מצוה ופרש"י שם שכר מנוה עיי"ש ר"ל דאעפ"י שעשה מצוה עכ"ז אם הטה את ארחו אח"כ ועבר ח"ו על מצות ד' אשר לא תעשינה יוכל ח"ו לכבות את האהבה היינו המצות אשר עשה וינוכה עי"ז שכרו המגיע לו בעד המצות ועפי"ז כתבו המפורשים הטעם דאין משלמין שכר מצוה בהאי עלמא משום דהן בקדושיו לא יאמין ומי יאמר אשר באמונתו יקום לעד ולא יסור ממנה לכן אין משלמין שכר מצוה כיון דאולי לאחר כן יחטא ויכבה את המצוה ולא יגיע לו שכר, וז"ש אעפ"י שיש לצדיקים לתלו"ת במעשיהם הטובים ואין זה אלא דרך תלוי' מספק (כלשון אשם תלוי) ור"ל שיש לצדיקים לבקש שכרם דרך ספק מה שהם יבטחו בעצמם שלא יחטאו עכ"ז אינם מבקשים אלא מתנת חנם כיון דאעפי"כ שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וזש"ה ואתחנן אל ד' בעת ההוא בשביל עת ההוא דייקא בעוד שמגיע להם שכר מצותיהם ועי' מ"ש בסוף הפרשה:

בעת ההוא ופרש"י לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג וכו' והקשה הרא"ם בפ' חוקת למה לא התפלל משה תיכף כשנאמר לו עתה תראה ולהלן ושא עיניך ימה וגו' וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה וקשה מה הי' לו בזה שראה את הארץ ממרחק ואפשר יש לומר עפימ"ש האלשי"ך כי לפעמים היצה"ר מטעה את האדם ומראה לו סימן טהרה על ענין עבירה עד שידמה בעיניו שהוא מצוה ואינו מבין על עצמו והבחינה לזה אחרי עשותה כולה או מקצתה הנה פקודי ד' ישרים משמחי לב ואם ירך לבבו ויתחרט זה מורה שהוא עבירה, וזש"ה בדוד המלך ע"ה ויכרת את כנף המעיל אשר לדוד בלט ויהי אחר כך ויך לב דוד וגו' ויאמר לאנשיו חלילה לי מה' אם אעשה הדבר הזה כי הי' מסתפק בדבר אם מותר לו להרוג את שאול יען כי גרשו מהסתפח בנחלת ד' וסברא הי' גם להיפך מי שלח ידו במשיח ד' ונקה ולא ידע דהע"ה אם הוא מעצת היצה"ר או להיפך ולזה עשה בעצמו נסיון להכרית כנף מעילו בכדי שיראה אח"כ איך יפול דבר אם לא יתחרט ידע כי הוא מצד היצ"ט ויהי בכרתו ויך לב דוד לכן אמר חלילה לו מה' עכ"ד האלשיך והנה ידוע כי כל מה שאירע לאבות הקדושים וכן למשה רבינו ע"ה הכל

הי' סיבה מאת ה' כי הי' צריך כן להיות נעשה וכן עלה ברצונו ית"ש וכן מה שמשה רבינו ע"ה לא בא לא"י מאת ד' היתה סיבה הזאת כדי שיבוא עמו אתו את דור המדבר לעוה"ב או כי משה הי' במדרגה גדולה מא"י ועוד טעמים אחרים כהנה וכמו סכחנו המעו' עיין בדבריהם והנה כי כן יש לומר דגם מרבע"ה לכן לא התפלל תיכף כשנגזר עליו דסבור אולי לא מחמת עונש ובסבת החטא נחרץ משפטו שלא יעבור בארץ רק כי כן ברצונו ית"ש לתועלת הדבר והחקר א' תמצא ועל כן לא הפציר בתפלה למענו ובטל רצונו מפני רצון אביו שבשמים וכמו דאיתא בגמ' סוטה וכי לאכול מפרי' הוא צריך אלא לקיים מצות התלוים בא"י וא"כ כי הוא זה מצותי' שלא יעבור בארץ גם בזה הי' חפץ מרבע"ה והנה לאחר שכבש ארץ סיחון ועוג נראה כי גם בעת ההוא הי' תשוקתו לעבור ולראות את הארץ הטובה ע"כ הי' נלמד לו מזה כי דבר מצוה הוא שיעבור בארץ דאם לא כן אחר שכבר עשה איזה התחלה במה שעבר ארץ סיחון ועוג הי' מתחרט על שעשה דבר נגד רצונו ית"ש ומזה הבין כי צריך לו להתחנן על נפשו ולהפציר בתפלה כדי לבטל מעליו מה שנגזר עליו ואמר לו הקב"ה שא עיניך ימה וגו' היינו שארץ סיחון ועוג אינו עוד התחלה מהגזירה שהי' עליו רק מעבר הירדן והלאה ואך בשם נגזר עליו וע"כ שם יראה בעיניו ימה וצפונה וגו' וזה יהי' לו התחלה כאלו עשה קצת והכניסה לאה"ק ואח"כ יראה בעיניו כי לא תעבור את הירדן הזה ר"ל כי אח"כ גם הוא לא ירצה לעבור את הירדן כיון שבזה הי' כאלו כבר עשה איזה פעולה ויתחרט בעצמו וזהו סימן כי טוב הוא לו שלא יעבור את הירדן וזהו רצונו ית"ש:

בעת ההוא לאמור יש לפרש מהו בעת ההוא גם לאמור ל"ל ונראה עפ"ד הגמ' במס' תענית דף כ"ה שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה כסבורין העם לומר שבחו של ציבור הוא אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אמר להם תנו לו ואל אשמע קולו עכל"ה וז"ש רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם היינו בזה עצמו יעשה רצון יראיו אשר ישמע את שועתם ולא יאמר להם אל אשמע קולם והנה מה שהקב"ה שומע עצם התפלה הוא בקשה על עת ההוא אבל המבוקש מה שהקב"ה נותן אח"כ כששמע התפלה הוא בקשה אלהבא לאחר כן ולא על עת ההוא וז"ש הכתוב ואתחנן אל ה' בעת ההוא דייקא לאמור שיהא יכול לאמור לבקש התפלה ושישמע קולו והבן:

בעת ההוא לאמור ודקדק ברש"י למה נאמר בעת ההוא וגם לאמור ל"ל ואפשר עפמ"ש אאזלל"ה בתפל"מ עה"פ ואני תפלתי לך ה' עת רצון דהנה מה"ש אין אומרים שירה רק בעת רצון לכך לא אמרו שירה בלילה של קי"ס וכן בחורבן ביהמ"ק כענין שנאמר

מה מקלסין למלך בשעת הזעם ונמצא שירתם תולה בעת רצון אבל אין עת רצון תולה בהם ובישראל ההיפך דעת רצון תולה בהם כאמרם במס' ברכות אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין וכן בצדיק א' שהוא כולל והיינו ואני דייקא תפלתי לך עת רצון ולא כמה"ש שהם תולים עיניהם לעת רצון עכ"ד ובזה יש לפרש הכתוב להלן בפ' ומי גוי גדול אשר לו א' קרובים אליו כה"א בכל קראינו אליו ופי' בת"א קרובים אליו קריב לי' לקבל צלותי' בכל קראינו אליו, בכל עידן דאנחנא מצלן קדמוה' ויל"ד מנ"ל לה"א להוסיף דהפירוש בכל קראינו הוא משמע בכל עידן ולהנ"ל י"ל כיון דבישראל עת רצון תולה בהם ולא כמה"ש דהם תולין בעת רצון וע"כ בזה ישראל הם קרובים להקב"ה כביכול יותר ממה"ש דבכל עת הוא להם עת רצון וע"כ פי' הת"א בכל קראינו אליו בכל עידן ר"ל בכל עת שהם מתפללין היא עת רצון ויתבאר משה"כ בעת ההוא לאמור ר"ל דמשה התפלל בעת ההוא לאמור היינו בעת ההוא יהי' עת רצון ויוכל לאמר היינו להתפלל לפני הקב"ה כמו דמצינו בציבור בשעה שהם מתפללים הוא עת רצון כן בעת ההוא יהי' עת רצון ויתבאר ג"כ דברי המדרש את גדלך זה המן וע"ד שפי' הפר"ד דמן המן מוכח דמשה רבינו הי' לו דין רבים דקאמר בגמ' דפרנסה בשביל רבים ופריך ממן שהי' בשביל משה רבינו ע"ה ומשני משום דרבים צריכין לו כרבים דמי ע"ש וה"נ התפלל משה בעת שיהי' עת רצון בעת תפלתו משום דבשעה שהציבור מתפללין הוא עת רצון וכן מוכח מן המן דמרע"ה כרבים דמי וע"כ התפלל שיהי' בשעת תפלתו עת רצון כמו בשעה שהציבור מתפללין:

אעברה נא ואראה הארץ הטובה וגו' וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה וקשה וקשה וכי לראות עין בלבד הי' רוצה משה בא"י ואפשר הכוונה עפימ"ש אאזלל"ה בישמ"פ תשא לפרש מה שיסדו אנשי כנה"ג ושבענו מטובך עפ"י המבואר כי מפי עליון לא תצא הרעות והכל לטובה ואפי' הפרעניות אינו לרע רק לטוב לזכותו ולהכניע ליצה"ר אלא שהאדם אינו מבין הדבר לאשורו ונראה בעיניו כאלו הוא לרע ח"ו והנה הגם כי בודאי הקב"ה עושה טובות בכל עת מ"מ הלא סומא אין לו שובע משום שאינו רואה ולכך אין לנו שביעה מהטובות וזה בקשתינו שבעינו מטובך דהיינו שיהי' לנו ניסים גלוים עכ"ד ובזה פי' ג"כ בייט"ל מאה"כ הראנו ה' חסדך ר"ל החסדים יהי נראים בחוש הראות ולא רק בזה אשר אנחנו מאמינים כי הוא לטוב ואך נראה ג"כ החסדים טובים עכ"ד וז"ש אעברה נא ואראה את הארץ הטובה היינו אף שבודאי הוא לטובה מה שנגזר עליו שלא יעבור לארץ כי ממנו לא תצא הרעות עכ"ז הטובה אינה נראות ובקשתו שיראה בעיניו הטובות כי מאוד הרע לו מה שכן עלתה לו שלא יכנס לארץ ותפלתו הי'

ע"ד שפי' הבעש"ט רצון יראיו יעשה וגו' דיש כמה דברים שאדם מתפלל מה שנראה בעיניו שהוא טוב לו וה' יודע שאינו כן ח"ו ואעפי"כ רצון יראיו יעשה ואם כי אח"כ נצמח מזה ח"ו רע אז את שועתם ישמע ויושיעם עכ"ד [הובא גם כן שם בישמ] וכזה התפלל משה שיראה הטוב בעיניו תיכף ואם אח"כ נצמח מזה לא טובה אז ג"כ יעזור השי"ת שיתהפך לטובה ולכן כתיב ואתחנן אל ה' בעת ההוא ר"ל אל הטובה אשר הוא בעת ההוא דייקא והשיב לו השי"ת עלה ראש הפסגה וגו' וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה והראה לו השי"ת תומ"י הטובה אשר יצמח מזה שלא יעבור את הירדן ובעיניך תראה כי יותר טובה הוא מה שלא תעבור את הירדן כאשר מבואר בספרים שמשה לא הי' צריך לכנוס בעת ההוא לא"י ועתה ישראל שמע אל החקים וגו' אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחי' ובאתם וירשתם את הארץ וגו' ויל"ד הלשון דכתיב מתחלה שמע אל החקים וממילא ידעינן שהם המצות אשר ציה ה' לעשות וא"כ למה כתיב אשר אנכי מלמד אתכם לעשות דהוא כשפת יתר לכאורה (ב) למען תחי' צ"ב (ג) ובאתם וירשתם וכי ילמדנו הכתיב לעשות על מנת לק"פ והא לאו משנת חסידים הוא כידוע:

ואפשר בא לרמז בזה מ"ש בספר נזיר השם בהקדמה במה שאמרו בגמ' ערובין דף י"ג פלוגתא דב"ש וב"ה הללו אמרו נוח לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אמרו נוח לאדם יותר שנברא משלא נברא נמנו וגמרו נוח שלא נברא יותר משנברא ופי' המהרש"א במס' מכות הלשון נמנו וגמרו פי' שמנו מנין המצות ורבו הלאוין שהם שס"ה שמגיע עליהם עונש על העשין שהם רק רמ"ח שמקבלים עליהן שכר וקרוב להפסד יותר משכר משו"ה גמרו דנוח שלא נברא עכ"ד:

אמנם לפי"מ דמבואר בקידושין דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה א"כ שוב נפיש ויותר השכר על ההפסד וכו' עיי"ש ובזה יתבאר ועתה ישראל שמע אל החקים שמע היינו לשון הבנה (מלשון כי שומע יוסף) ר"ל דבקיום החקים והמשפטים צריך להבין ולהשכיל במחשבה וברעותא דלבא ואח"כ אשר אנכי מלמד אתכם לעשות והיינו ביתר על המעשה צריך לקיים מצות ה' ג"כ במחשבה ואם בכפילא וקיים המ"ע במחשבה ובמעשה הם יותר על הל"ת ואמרי' טוב שנברא משלא נברא כיון דבאופן כזה השכר קרוב מההפסד ואמר הכתוב למען תחי' ר"ל כי היא חייכם בעוה"ז וניחא שפיר בהחיות ומה שנברא האדם כי בלא זה הל"ת מרובין מהמ"ע וקרוב להפסד מלשכר ורק אם שמוע תשמעו המ"ע גם במחשבה אזי המה העודפין על ל"ת ובאתם וירשתם וגו' תוכלו בטח לקבל שכר כי השכר קרוב הוא:

א"י ועתה ישראל עפימ"ש האלשיך עה"פ הנני נותן לו את בריתי שלום כי כתיב ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם ויל"ד דמאחר שאמר ונתתי משכני מה הוצרך לומר ולא תגעל וגו' אבל הענין כי הנפש גועלת ומבקשת בכ"ע לצאת לחזור לשורשה הוא השכינה ע"כ אעשה זאת לכם ונתתי משכני בתוככם בתוך לבבכם ועי"ז לא תגעל נפשי אתכם כי גם אני עמכם ובתוככם ובזה פי' אא"ז זצ"ל בייט"ל פ' תרומה [אות ז'] דברי הגמ' הגמ' איכא סבי בבבל תמה למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב כיון דחזי דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו דהנה תמה איכא סבי בבבל כלומר ששם בא"י נאמר עיני ה"א בה ושם חביון עוזו לכן הנשמה אינה ממהרת לצאת משא"כ בבבל וכיון דחזי דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא ששם שכינתו ית"ש כדכתיב ואהי' להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות ואמרו מנין לעשרה שמתפללים בביהכנ"ס ששכינה עמהם שנא' אלקים נצב בעדת א' וגו' אמר היינו דאהני להו להאריך ימיהם ושנותיהם עכ"ד ז"ל עיי"ש ויתבאר בזה ועתה ישראל שמע אל החוקים וגו' אשר אנכי מלמד אתכם לעשות היינו אם תשמעו אל החוקים וגם תלמדו מה לעשות בשקידה השכם והערב בבתי כנסיות ובתי מדרשות לשמור ולעשות למען תחי' בזה כיון שהנשמה משתוקק לחזור ולשוב למקורה ושורשה אשר נחצבת משם ועל כן זאת עשו וחיו שהנשמה לא תגעל אתכם לשכון בבתי כנסיות ומדרשות אשר שם משכן שכינתו ית"ש ובאתם וירשתם את הארץ היינו כמו בהיות ישבנו על האדמה אשר ה' נתן לנו אשר שם שכינתו מצוי' אצלינו והנשמה אינה גועלת הנפש לצאת מן הבשר חוצה כן ע"י במה שישמעו אל החוקים ותלמדו מה לעשות היינו שתהי' מצוין בבתי כנסיות ומדרשות לא יגעל נפשי אתכם כיון שהקב"ה ושכינתו אתנו ובתוכינו ועיי' מ"ש בפ' ויגש:

ולא תגרעו ממני לשמור את מצות ה"א ויל"ד האיך יתכן הלשון לשמור אם ח"ו יגרע א"כ לא ישמור וגם למאי הזהיר בבל תגרע ואין זה דומה לבל תוסיף דהא עכ"פ גם ארבע פרשיות מונח בתפילין והי' ס"ד דאם הניח חמש ג"כ לא יזיק אבל בל תגרע ל"ל ונראה עפימ"ש א"ז ז"ל ביש"מ פ' תצוה לפרש דברי הגמ' חגיגה י"ד] אחר קיצץ בנטיעות דהנה היראה והאהבה והדביקות הוא התכלית על התורה והמצוה כי הדביקות הוא השורש וכל המצות הם הענפים ומ"מ מחויבים לעשות כל המצות גם אחר שבא למדריגת הדביקות כי לא יצויר להאחז בהשורש רק מי שנאחז בהענפים בכל כחו והנה אלישע אחר שנכנס לפרדס והשיג ענין הדביקות האמיתי והיחודים פרק מעליו עול התורה והמצות והיינו קיצץ בנטיעות שאמר שאין לו שוב צורך בענפים כיון שהגיע לשורש עיי"ש באריכות, המורם מזה דגם אחר שהשיג הדבקות צריך לקיים גם עיקר המצות

וז"ש ועתה ישראל שמע אל החוקים והמשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות היינו גם אחר שהשיג תכלית ענין הדביקות מ"מ צריך ג"כ לעשות החוקים והמשפטים והיינו שאמר הכתוב אח"כ ולא תגרעו ממני לשמור ר"ל גם אחר שהשיג התכלית הדביקות והיחודים שזה עיקר מה שצריך לשמור שיבוא אליו מענין המצות עכ"ז לא תגרעו ממצות ה' לומר שאין צורך עוד בעיקר המצות כיון שבא לתכלית הנרצה כי אם יאחז דרכו בקודש לקיים מצות ה' בפועל ואז גם להלאה לא יפול ממדרגתו ויוסיף כח ואומץ להבין ולהשכיל בתורה ומצות תמיד בלי הרף ולא ימוש ממנו לנצח קרב אתה ושמע וגו' ואת תדבר אלינו וגו' וישמע ד' את קול דבריכם וגו' הטיבו כל אשר דברו מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותו וגו' למען ייטב להם ולבניהם לעולם ופרש"י ואת תדבר אלינו התשתם כחי כנקבה כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממנו והקשו המפו' והלא הקב"ה הודה לדבריהם ואמר הטיבו כל אשר דברו גם יש לדקדק דמשמעות הכתוב מי יתן וגו' נראה כאלו אמרו שיראו את ד' כל הימים ואינו מבואר בכתוב שדברו מזה מאומה כי אם שידבר משה אליהם את אשר ידבר ה' ולא יותר גם הלשון לעולם צ"ב:

ויש לומר עפימ"ש בספר עבודת ישראל פ' בחקותי שהעובד מאהבה צריך שיהי' לו יראה המגביל ומצמצם האהבה דאלולי היראה יוכל להתקרב אליו ית' מרוב אהבה עד כלות הנפש כענין שנאמר בקרבתם לפני ד' וימותו וז"ש חכמינו ז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות הייני שיהי' לך שלימות של מלכות שמים מאהבה ומיראה שאלמלא מוראו איש זה הקב"ה את רעהו זה העובד מאהבה חיים בלעו וז"ש והתהלכתי בתוככם יכול לא תראו ממני וח"ו יגיע עד כלות הנפש ת"ל והייתי לכם לא' שממני האימה והיראה המגביל עכ"ד והנה בגמ' עה"פ מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה וכו' ופריך אטו יראה מילתא זוטרתא היא ומשני אין לגבי משה מילתא זוטרתא ופירשו אין לגבי משה ר"ל כל זמן שהיו ישראל חונים לגבי משה ומלמדם תורה ומצות הי' משפיע מהודו לחופף עליהם ביראת השם וע"כ בעת ההוא גם לכל בנ"י הוי היראה מילתא זוטרת' עכ"ד ויתבאר בזה דהנה ישראל אמרו ועתה למה נמות וגו' אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' עוד ומתנו עפ"י דברי רש"י הנ"ל שאמר להם משה דבזה ששמעו מפי הגבורה הם קרובים אליו ית' מאהבה וגדולה אהבה כ"כ שיוכל להגיע עד כלות הנפש וע"כ אמרו ישראל שירצו לעבוד את ה' גם מיראה כי זולת היראה אך מאהבה בלבד ח"ו יוכל להגיע להם נזק שלא תשאר חיות בהגוף מרוב אהבה ותשוקה חבוקה ודבוקה בו עד כלות הנפש וזה שאמרו אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה"א היינו שאם גם להלאה

אך עבודה מאהבה יעבודו ומתנו שיוכל להגיע ההתקרבות אליו ית"ש עד כלות הנפש ולכן קרב את ושמע ואת תדבר אלינו היינו שמשה ידבר אליהם וכבר אמרו כי זכותו של משה רבינו ע"ה בזה אשר תורה בקשונו מפיו הי' מגין עלינו להשפיע יראת השם עלינו ובצירוף היראה אזי הגוף ישאר בחיים כיון דהיראה הוא המגביל ומצמצם, והנה משה רבינו ע"ה ברב ענותנותו לא החזיק טובה לנפשו אשר בכחו ישפיע היראה על ישראל וע"כ אמר משה אל ישראל שיפה הי' להם ללמוד מפי הגבורה להתקרב אליו מאהבה אבל הקב"ה הודה לדבריהם של ישראל אשר משה ידבר אליהם כדי להשפיע להם מדת היראה כדי לעבוד את השי"ת גם מיראה, וזש"ה מי יתן והי' לבבם זה ליראה אותי שיהי' להם גם מדת היראה בצירוף האהבה למען ייטב להם ולבניהם לעולם היינו שעי"ז ייטב להם לעולם ר"ל דהיראה מצמצם הנפש בגוף ותשאר בה לעולם ובזה הוא חיינו ואורך ימינו לעולם ועד:

ויצוינו ה' לעשות את כל החוקים האלה וגו' לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה ודקדקו המפורשי' כפל הלשון דהא במלת זאת דכל הימים גם כהיום הזה בכלל עוד בדברי הכתוב וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות וגו' ודקדק באוה"ח הלשון וצדקה ורמב"ן פי' שחוזר אל שכר המצוה כי הוא בתורת צדקה עיי"ש וצ"ב:

ונראה עפי"מ דאמרינן במשנה סוף מס' קידושין רשב"א אומר ראית מימך חי' ועוף שיש להם אומנות והם מתפרנסין שלא בצער ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי והנה מזה מבואר דבזמן שאדם עושה רצון קונו איננו צריך לזכות רק הוא בטבע הבריאה ומטובו לזון בריותיו כמו שהוא הק"ו מחי' ועוף עוד אמרינן שם במשנה מניח אני כל אומנות שבעולם ואינו מלמד את בני אלא תורה שאר כל אומנות כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינו כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו וכו' עיי"ש, ויתבאר דברי הכתוב ויצינו ה' לעשות את כל החוקים האלה וגו' לטוב לנו כל הימים וגו' היינו לרבות דהתורה נותנת לו אחרית ותקוה כל הימים דמשמע אפי' בימי זקנותו וגם לחיותינו כהיום הזה דגם היום בנערותו תנחה אותו לטוב לו ומשמרתו מכל רע וצדקה תהי' לנו וגו' כי נשמור לעשות כי הכל הוא בדרך צדקה וק"ו מחי' ועוף שמתפרנסין שלא בצער כי הוא בטבע הבריאה שזן ומפרנס לכל באי עולם בחסד ורחמים: ושמרת את המצוה וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם ופרש"י ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם, ויל"ד מנ"ל מזה דלעולם הבא ליטול שכרם דהא לא דבר הכתוב כלל מענין השכר של מצות, ונראה עפי"ד הגמ'

בסוטה דף כ"א עבירה מכבה מצוה ופרש"י שכר מצוה וזש"ה ושמרת את המצוה וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם היינו כל מה שאנכי מצוך לעשותם הוא רק בלתי על היום ובכל עת יש לדאוג פן מהמעשה של מצוה אשר כבר נעשה תכבה ח"ו ע"י העבירה ואם כן המצות הוא רק היום לעשותם ר"ל בעת ההוא והנה כתבו המפורשים הטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום דהן בקדושיו לא יאמין ופן לאחר כן יחטא ח"ו ויכבה את המצוה ולא יגיע לו שכר עכ"ד, ויתבאר מה שדרשו חז"ל מהכא היום לעשותם ומחר לקבל שכרם ר"ל דממילא נשמע כיון דעבירה מכבה מצוה ומה שיעשה האדם יש לדאוג שהוא רק על היום שלא יכבה אותו עבירה א"כ ממילא דלא יגיע שכר בעוה"ז פן יחטא ח"ו וע"כ דרשו מהכא דכתיב היום לעשותם דמחר לעולם הבא ליטול שכרם:

בהפטרה נחמו נחמו עמי עמי להבין ענין הנחמה כפולה גם הלשון יאמר אלקיכם צ"ב כי לקחה מיד ד' כפלים ככל חטאתי' הול"ל מיד א' דלשון ה' מורה על רחמים וגם מדוע לקחה כפלים:

ונראה עפימ"ש ביש"מ פ' פנחס במה שאמר אלי' קנא קנאתי לה' א' צבאות וגו' כ' האלשיך פ' הכתוב למה ד' תעמוד ברחוק דבהגלות אין שמו שלם דהיינו שיש פירוד בין י"ה לו"ה בענין השפעה וכעין זה כתב הגלאנטי בפ' כי ראתה גוים באו מקדשה "כי ראתה" ס"ת י"ה "באו מקדשה ס"ת ו"ה וגוים ביניהם, והנה בעבור ישראל ח"ו הם מרחקין השם כביכול וגם מסלקין שכינתו ואז ח"ו לא נקרא אלקי ישראל רק אלקי צבאות עליונים, ונוח לו ית"ש שיקרא אלקי ישראל והיינו קנא קנאתי ר"ל שתי קנאות א' לה' כביכול שאינו שלם ועומד ברחוק ע"י עונותיהם ב' א' צבאות ר"ל מה שנקרא אלקי צבאות עכ"ד, ומפי"ז פרשתי מה שאמר דוד המלך ע"ה למה יאמרו הגוים אי' נא א' וא' בשמים:

ר"ל הגוים אשר עשו הפירוד בין י"ה לו"ה כמ"ש הגלאנטי דגוים הם הרחיקו בין הדבקים בפסוק כי ראתה וגו' ויאמרו אי' נא וא' בשמים ר"ל שאין נקרא רק אלקי השמים היינו העליונים ולא נקרא אלקי ישראל ונוח לו ית"ש להיות נקרא אלקי ישראל:

וזש"ה נחמו נחמו עמי נחמה כפולה האחד שיהא שמו שלם בלי פירוד וגם יהא עם בנ"י סגולה מכל העמים להיות שמי ית' נקרא עלינו להיות נקרא אלקי ישראל ויאמר אלקיכם דייקא היינו אלקי ישראל ולא אלקי צבאות כי לקחה מיד ד' ית"ש שנעשה הפירוד עבור הגוים כפלים דייקא על שתי הרעות אשר נעשה וע"כ דברו על לב ירושלים וקראו אלי' כ"י מלא"ה צבא"ה בעת שירחם ד' על עמו שנעשה הכל בשלימות ובלי פירוד מה כתיב למעלה ושמרת וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותה וסמוך לי' והי' עקב תשמעון וגו'

אומרו היום צריך ביאור גם להבין סמיכות הפסוקים, ועוד יש לדקדק אם ישמעו החוקים ומשפטים למה צריכים עוד לברית אבות תלא אז הם כדאי בעצמותם ונ"ל עפי"מ שכתב בערבי נחל פ' בא לפרש הכתוב לכו נא הגברים ועבדו את ד' כי אותה אתם מבקשים ואח"כ אמר מרע"ה גם מקנינו ילך עמנו וגו' כי ממנו נקח לעבוד את ד' ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ד' עד בואינו שמה כי ידוע שהיצה"ר מתלבש במחשבות האדם ומיפה לו כל העבירות ומראה לו בטענות מזויפות שיש בזה כבוד הבוב"ה ואם רואה אדם אחר עושה כך ואפי' דבר קל ממנו אז מבין מיד שהיא עבירה רק כשהוא עצמו עושה הדבר הזה אז היצה"ר מסמא עיניו וזהו הנסיון לאדם כשאינו יודע איזהו סברת היצ"ט ואיזהו סברת היצה"ר אזי ישגיח על אחר ואזי בודאי שיעשה האחר כסברת היצה"ר תהי' המעשה בעיניו נבזה, ובזה ידע ביחוד כי האמת היא כסברא האחרת והנה האלשיך פי' שמואל א' כ"ד ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל וגו' ויהי אחרי כן ויך לב דוד אותו על אשר כרת הכנף אשר לשאול ויאמר לאנשיו חלילה לי מה' אם אעשה הדבר הזה וגו' כי היצ"ר מסית את האדם לעבירה ומזייף לו הדבר בטענות מזויפות לומר שהוא דבר מצוה כנ"ל והיצ"ט אומר שהוא דבר עבירה והאדם נידון ברוחו למי האמת ואינו יודע אכן אחר שעשה הדבר עפ"י אחת מהידיעות אז יבין הדבר לאמתו כי אם אחר גמר הדבר לא ירך לבבו על אשר עשה ידע כי דברי היצ"ט היו אבל אם אחר שעשה הדבר ילבש חרטה וירך לבבו על אשר עשה ודאי שזה הי' בעצת היצה"ר שאמרו בו יורד ומסית עולה ומקטרג וזה עצמו אירע בדוד המלך ע"ה שהי' מסתפק בדבר אם מותר להרוג את שאול יען כי גרשו מהסתפח בנחלת ד' וגם כי הבא להרגך הסכם להרגו וסברא הי' ג"כ להיפך מי שלח ידו במשיח ד' ונקה ולא ידע דוד המע"ה אם זהו מעצת יצה"ר או לאו ואם הי' גומר המעשה הי' יודע אח"כ האמת רק ירא לעשות כי איך יתקן את אשר כבר יעשה ולזה עשה לעצמו נסיון ומבחן להכרית ככף מעיליו בכדי שיראה אח"כ איך יפול דבר אם לא יתחרט וידע כי הוא דברי היצ"ט וכו' ויהי בכרתו ויך לב דוד אז הבין שסברא זו אמיתית לכן אמר חלילה לי מה' עכ"ד האלשיך, וזה הוא פי' הכתובים הנ"ל עפ"י האמור שיש ב' נסיונות נסיון אחד מאחרים שרואה מה שהם עושים ונסיון הב' גם מעצמו ע"ד האמור באלשיך כנ"ל אכן הנ"מ ביניהם כי עדיף הנסיון אשר מאחרים דאז אינו צריך לעשות אפי' התחלה מהעבירה משא"כ הנסיון מעצמו א"א עד בואו לקצת העבירה כנ"ל, ובזה יובן שאמר פרעה למשה לכו נא הגברים ר"ל אנשים צדיקים שהם בעלי שכל בחי' גברים ועבדו את ד' והשיב מרע"ה גם מקנינו ילך ר"ל גם אותם שהם בבחי' בהמות ילכו ג"כ כי ממנו נקח לעבוד את ד' ר"ל מהם נדע אנחנו איך להתנהג

בעבודת ד' לעשות נסיון ומבחן ממעשיהם וא"ת הלא תוכלו לעשות נסיון מעצמיכם כנ"ל וע"ז אמר ואנחנו ר"ל אם לא נהי' רק לבדינו לא נדע מה נעבוד את ד' ר"ל א"א לנו לידע איזה סברא הוא עבודת ד' עד בואינו שמה ר"ל עד שנבא לקצת עבירה לכן אנחנו צריכים לאותן האנשים לענין עבודת הש"י והבן עכ"ד:

ובזה נ"ל לפרש דברי הכתוב חדלו לכם מן האדם וגו' וכי במה נחשב ר"ל דהנביא מוכיח ומזהיר אותנו חדלו לכם מן העבירה ואל תגעו בה אף בקצהו מן האדם ר"ל אם יבא ספק בלבבך על דבר אם הוא מהיצה"ר ועצת חטאין היא או מהיצ"ט תנסו את דבריכם אם לעשות מן האדם כי במה נחשב הוא ר"ל דבר מה אל העבירה קלה ומה הוא נחשב ג"כ לעבירה וע"כ יותר טוב להיות נסיון ומובחן מן האדם תשקול ותפלס בדעתך אם הי' כשר הדבר בעינך גם אם אחר עשה כזאת, וז"ש ושמרת את החוקים אשר אנכי מצוך היו"ם לעשותם ר"ל היום בכל עת וזמן בלי שום גרעון שלא יהי' אף אתחלתא דעבירה כי אם עקב תשמעון (כפי' הרמב"ן עקב לשון סוף) ר"ל אם תשמעון רק לבסוף אחר שתנסה הדבר בעצמך שתעשה קצת מן העבירה אז ושמר ד' א' לך את הברית והחסד אשר נשבע לאבותיך ר"ל מצד עצמך אינך כדאי כי הי' לך למנוע אף מתחלת העבירה וישמור ד' לך החסד אך מזכות אבות, ועיין מ"ש בפ' חקת עה"פ על כן יאמרו המושלים:

א"י עפי"ד אא"ז זצ"ל בס' ישמ"מ פ' תרומה אף דקיי"ל תרי קלא לא משתמע מ"מ בהלל ומגילה אפי' עשרה קורין כאחד דכיון דחביב יהיבי דעתי' ושמעו (מגילה כ"א):

ונראה דמזה יש ללמוד על הכלל כולו דבדבר חשוב מאוד אין שים טירדא מבטלו והנה אם התורה הי' בעיניו כמו שנצטוינו בכל יום כאלו היום ניתנה וכל שעה חשוב כשעה ראשונה לא הי' שום טירדא מבטלו, ועפי"ז יובן ויומשך היטב הפסוק והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום וגו' למה שדרשו חז"ל היום בכל יום כאלו היום ניתנה ולכך על לבבך ואין שום דבר גורם להסירם מלבבך ולכך ודאי ושננתם וגו' בשבתך בביתך ובלכתך בדרך וגו' ואין שום דבר טירדא מבטל, ועפי"ז יש לפרש פירוש חדש בהפסוקי' נחלתי עדותיך לעולם ר"ל בלי ביטול רגע כי ששון לבי המה דאז אין שום טירדא מבטל דכיון דחביב יהיב דעתי' אבל נטיתי לבי לעשות חקיך דהיינו שכופה את יצרו אבל אינו חביב אז בעולם עקב היינו בסוף ר"ל דאחר שפנה מכל הטרדות בסוף הכל אז פונה אל התורה והיא פי' נפלא עכלה"ק:

וזה שאמר ושמרת את המצוה אשר אנכי מצוך היום היינו שתשמור מה שאני מצוה אותך שיהי' בעינך בבחי' היום כאלו היום ניתנה בחשיבות ובחביבות כי אם והי' עקב תשמעון בבחי' עקב אחר כל המעשה וצורכי גופך אז ושמר ה"א לך את הברית והחסד

אשר נשבע לאבותיך דייקא מצד זכות אבות ולא מצד זכות עצמך: ובזה יש לפרש הדרן עלך על כל הש"ס נעוץ סופו בתחלתו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב עפי"ד האלשיך תהלים ס"ז אלקים יחננו ויברכינו יאר פניו אתנו סלה, וז"ל כי לפעמים מדה"ר הוא מטיב ולפעמים גם מדה"ד מתהפכת לרחמים וההפרש כי בהיות ע"י מדת הרחמים לבד לא יתמיד כי אפשר תקטרג מדה"ד אבל בהיות שגם מדה"ד מסכמת תתמיד בעצם הטובה וזה שאמר כי מדת אלקים שהוא מדה"ד יחננו וגם יברכינו ועי"כ תתמיד הטובה כי יאר פניו אתנו סלה עכ"ד:

וז"ש בגמ' כל השונה הלכות בכל יום ר"ל בכל עת בלי שום טירדה ומניעה המבטל אותו וא"כ ברכתו תעלה על ראשו בזכות עצמו ולא מצד החסד וברית אבות כנ"ל אז מובטח לו שהוא בן עוה"ב אז הוא בטוח שתתמיד לו הטובה ואין שטן ומפריע כי ע"י שמגיע לו הטובה בדין ודאי לא תקטרג עליו מדת הדין, ובזה נעוץ הש"ס סופו בתחתלתו מאימתי קורין את שמע בערבית ר"ל דבר זה משם תלמדנו והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום ר"ל בבחי' היום כאלו היום נתנה בחביבות וחשיבות והבן:

א"י לפרש הסמיכות גם כפל הלשון והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ואח"כ אמר עוד הכתיב ושמרתם ועשיתם אותם, גם מה שאמר להלן ברוך תהי' מכל העמים וגו' צ"ב דהא העיקר לכל אחד לדרוש טובת עצמו ומאי נפק"מ אם הוא ברוך מכל העמים דייקא:

ונראה עפימ"ש הרב אלגזי על הא דאמרי' בגמ' לעתיד לבא יאמרו האוה"ע להקב"ה ישראל שקבלו את התורה ג"כ לא קיימוהו ומשיב הקב"ה אני מעיד עליהם שקיימוהו ויאמרו לו רבש"ע כלום אב מעיד על בנו ויאמר להם הקב"ה וכו' והקשה הרב הנ"ל כביכול מתחלה מאי קסבר למה יאמר הקב"ה דבר כזה כיון שיכולין להשיבו כלום יש אב וכו' ותירץ עפ"י המדרש ושמרתם את מצותי ועשיתם אותם א"ר חב"פ אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו אתם עשיתם עצמיכם ע"כ, ועתה כיון דע"י התורה מעלה הקב"ה עליהם כאלו עשו את עצמן והוי כאלו הולידו את עצמן שפיר מעיד עליהם הקב"ה עפ"י הד"ת עכ"ד האלגזי ועי' בב"י מאמרי השבתות מאמר ט' ועי' מ"ש ר"פ בשלח וזש"ה ושמרת את החקים וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם ופירש"י היום לעשותם ומחר לעיל לקבל שכרם והנה קשה כטענת אוה"ע מי מעיד בהם והאיך יקבלו משכרם לע"ל בלי שיתנו עדיהן ו ויצדקו ואמר הכתוב יהי' עקב תשמעון את המשפטים האלה בשביל זה אשר תשמעו אל מצות ה' ושמרתם ועשיתם אותם כדברי המדרש הנ"ל ועשיתם אותם אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו עשיתם עצמיכם וכיון דע"י התורה מעלה הקב"ה על ישראל כאלו עשו את עצמן והרי הוא כאלה הולידו את

עצמן ושפיר מעיד עליהם הקב"ה ושמר ה' את הברית והחסד ליתן להם שכרם כיון שעד ה' א' ואמר הכתוב ברוך תהי' מכל העמים היינו מה שיאמרו אוה"ע כלום מי מעיד בכם ואין אב מעיד על בנו אבל מכיון אם שמרתם את המצות והרי כאלו עשיתם עצמיכם וכביכול הקב"ה יוכל להעיד ואין טענת האוה"ע כלום:

והי' עקב תשמעון וגו' ושמר ה' את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך דקשה אם ישמרו את המשפטים האלה מה צריך לברית אבות הא כדאים מצד עצמם גם מ"ש ברוך תהי' מכל העמים צ"ב כנ"ל:

ונראה עפר"ש ביש"מ בהפטרה פ' לך עה"פ ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי, להבין אמרו ישראל עבדי ויעקב אשר בחרתיך עפימ"ש האלשיך עה"פ רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם מצד עצמם אך מה שרצה בכם לא מצד עצמכם אתם כדאי רק ויבחר בזרעם בכם מכל העמים כלומר מכח שמעריך אתכם נגד העמים וראה אשר בערכם אתם טובים מהם עכ"ד, וידוע דבני עלי מכונים בשם ישראל והמון עם בשם יעקב (בחי' עקב) ובבחי' יעקב הוי הבחירה מן העמים וז"ש ואתה ישראל עבדי מעצמיכם אך יעקב הוא אשר בחרתיך מכל העמים מפני שהם זרע אברהם אהבו כאמור עכ"ד ז"ל ועי' מ"ש בפ' ויחי וזש"ה והי' עקב תשמעון אם תשמעו את המשפטים רק בבחי' עקב ולא תהי' כדאי מצד עצמיכם עכ"ז ישמור ה' לך הבטחתו אשר נשבע לאבותיך דייקא היינו כנ"ל שבחר ה' אתכם מכל העמים בשביל שהם זרע אברהם אהבי ואמר הכתיב ברוך תהי' מכל העמים אעפ"י שאינם כדאי לעצמם אבל בהערכה נגד האומות ברוכים אתם לה' מכל העמים:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת עקב

והי' עקב תשמעון וגו' מה כתיב למעלה ושמרת את המצוה וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם עפי"מ שנחלקו הקדמונים איזה עדיף אם המתאוה ומתגבר על יצרו או אם האינו מתאוה כלל דלדעת הרמב"ם מי שאינו מתאוה כלל ואין לו שום נטי' אל הרע הוא עדיף כי השלם במידותיו וחסיד יתקרי וחלקו עלי' כי אדרבה המתגבר עדיף משא"כ מי שטבעו כך א"כ במה עובד אדוניו והנה בישמ"מ פ' ראה בא כמכריע דאו"א דא"ח דהתחלת האדם ודאי העיקר כהחולקים דאם נטבע כך מבטן צדיק מה פעל אבל אם ע"י מלחמתו בחזקה כבשו עד שבא לבחי' דהע"ה שהרגו להיצה"ר ומכש"כ לבחי' אברהם שהפכו לטוב מה מה טוב ועדיף מהלוחם כל ימיו כללו של דבר דבהתחלתו קי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם עכ"ד ז"ל ובזה פירשתי דברי הגמ' סוכה דף נ"ג יש

מהן אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנתינו ויש מהן אומרים אשרי זקנתינו שכפרה על ילדותינו אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ויש לומר ע"פ הנ"ל אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנתינו ר"ל בעודם בהתחלה של עבודתם בילדותם הי' בדעת שלימה בלי שום נטי' לרע מעקרם ויש מהן אומרים אשרי זקנתינו שכפרה על ילדותינו ר"ל אח"כ כשכבשו יצרם בחזקם כפרה על ילדותם דאח"כ איגלאי מילתא למפרע דגם בהתחלה כשהי' להם עוד נטי' לרע גם זה הוא לטוב דאל"כ צדיק מה פעל וכהכרעת היש"מ ואלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא היינו שפירשו דבריהם דפלוגתן אם טוב הוא (כט-29) לעבוד את ה' בלי נטי' לרע או הטוב אסר בבחרותו יתגבר על יצרו בחזקה שלא לחטוא אבל עכ"פ אלו ואלו לא חטאו כלל מעולם ויתבאר ושמרת את המצוה וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם ר"ל היום מיד בתחלת עבודה רק לעשותם בפועל כי בתחלת העבודה עוד יש נטי' לרע לשמור עצמו שלא יחטא אבל והי' עקב ר"ל בסוף תשמעון גם בשמיעה היינו בכוונת הלב דהוא שמיעה ג"כ יהי' בכל לבו שלא יהא נטי' לרע כלל כזה הכלל דבהתחלה צריך לכבוש היצה"ר עד לבסוף יהפכו כלו לטוב:

והי' עקב תשמעון וגו' ודקדקו הלשון עקב גם תשמעון ל"ל הא כתיב אח"כ ושמרתם ועשיתם ולמעלה בסוף הפרשה ושמרת וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם והי' עקב וקשה דפתח הכ' לעשותם ומסיים תשמעון דהו"ל היום לשמוע או עקב תעשון:

ונראה עפי"ד הטו"ז באו"ח סי' א' לפרש דברי הטור אני מעורר השחר ואין השחר מעורר אותי דקשה סיפא למה לי, וכתב דיש ב' מיני התעוררת תחלה מתעורר מלמטה ואח"כ בא עליו התעוררת העליון לסייע לו וע"ז שיבח דוד עצמו שהי' במעלה כ"כ שהתעוררת שלו מלמטה א"צ לסיוע התעוררת שלמעלה וע"כ אמר אני מעורר השחר ומעלה זאת אינו אלא לדוד וכיוצא בו עכ"ד, ובזה פירשתי מה שאמרו ישראל והקדימו נעשה לנשמע ר"ל שקבלו עליהם אשר התעוררת שלהם יבא עליהם מעצמם מלמטה תחלה ואח"כ יבא אליהם התעוררת העליון לסייע להם והיינו שאמרו נעשה מעצמינו תחלה ואח"כ ונשמע לשון הבנה הוא התעוררת העליון לסייע להם, ויתבאר הכתוב אשר אנכי מצוך היום לעשותם ר"ל היום באותו שעה מבלי להמתין עד שיבוא ההתעוררת למעלה ואמר הכתוב והי' עקב תשמעון ר"ל בעקב בסוף היינו אח"כ כשנתעורר מעצמו אז יבא אליכם התעוררת מלמעלה ותשמעון מה שמסייע לכם מלמעלה וכמו שהקדימו במעמד הר סיני נעשה לנשמע כן בכל עת תהיו דבקים בהשי"ת והיום לעשותם ואח"כ תשמעו:

א"י עפי"ד האוה"ח פ' ראה עה"פ שמור ושמעת את כל הדברים האלה וגו' ע"ד אומרם ז"ל מי שהוא בעל עבירה שערי תורה ננעלו בפניו כי שערי פתחי ההבנה בדבר תורה הם

סוד הקליפות המתהוים מעבירות האדם וז"ש שמור ושמעת פי' אם אתה רוצה שתעמוד על אמיתית התורה שמור המצות לבל תעבור עליהם ובזה ושמעת עכ"ל ובזה פירשתי בפ' תרומה במה שאמרו ישראל נעשה ונשמע דהוא לשון כפל וגם דקודם הי' להם לומר נשמע ואח"כ נעשה דמה יעשו אם לא שמעו מקודם מה לעשות וי"ל נעשה הוא שמירת המצות בפועל ונשמע הוא לשון הבנה בעסק יגיעת התורה וע"כ אמרו ישראל קידם ובזה שישמרו המצות לבלי יעברו עליהם ואז אח"כ ונשמע נוכל לעמוד להבין ולהשכיל אמיתות התורה, ויתבאר הכתוב אשר אנכי מצוך היום לעשותם והי' עקב תשמעון ר"ל אם מקודם תעשו ותשמרו עצמיכם לבלי לעבור את מצות ה' אז והי' עקב תשמעון ר"ל בסוף אח"ז שתשמרו עצמיכם מכל חטא בזה תשמעון לשון הבנה תוכלו לשמוע להבין ולהשכיל בדברי תורה: א"י גם ליישב קושי' המפורשים ושמר וגו' אשר בשבע לאבותיך דקשה אם יעשו כל המצות מה צריך לזכות אבות הא הם כדאי בזכות עצמם וי"ל דהנה בכל דבר הוא ית"ש המתחיל כמ"ש מי הקדימני ואשלם והמסיים והגומר ג"כ הוא ית"ש דאלמלא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו ועיין ביש"מ סו"פ חיי דזש"ה ולך ד' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דהא האדם רק קצת ממוצע בבחירתו ואין לו רק חלק דק וקלוש והיו רק כמסייע ולך ה' החסד דמשלם לו כאלו הי' מעשהו עכ"ד עיי"ש ויתבאר אשר אנכי מצוך היום לעשותם והי' עקב תשמעון ושמר וגו' את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך היינו כיון דכל מה שעושה האדם הוא רק חלק האמצעי אבל הראש והסוף הוא מאת ית"ש, וזש"ה היום לעשותם ר"ל היום בתחלת העשיי' וגם עבור והי' עקב תשמעון ר"ל מה שתעשו בעקב בסוף כיון דזה הכל מאתו ית"ש כנ"ל ואינו מגיע עבור זה השכר כי אם בחסד ולא בדין וע"כ ושמר וכו' אשר נשבע לאבותיך ר"ל אעפ"י דמהו שעושה האדם המתחיל והמסיים הוא בכח ד' ומה שמשלם כמעשהו הוא כי לך ה' החסד בזכות אבותינו:

והי' עקב תשמעון וגו' ושמר ה"א לך את הברית ואת החסד והקשו המפורשים וכי ילמדנו לעשות ע"מ לקבל פרס והא לא משנת חסידים כן גם הלשון עקב צ"ב ונראה עפימ"ש אאזל"ל בישמ"מ פ' זו (עה"פ כל המצוה) בפי' דברי המשנה שכר מצוה מצוה דר"ל השכר של מצוה היא עיקר המצוה כי עיקר הנ"ר של השי"ת היא מנתינת השכר כי בל"ז אם תצדק מה תתן לו וכן עונש העבירה ועיקר המצוה מה שיש כביכול נחת רוח להשי"ת בנתינת השכר עכ"ד עיי"ש ובזה יתבאר דברי הכ' לעיל סוף הפרשה ושמרת את המצוה וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם ופרש"י ולמחר לקבל שכרם ר"ל דתשמור המצוה שתהא כלי מוכן לקבל למחר שכרך הרבה מאוד כי הוא זה נח"ר לפני הבוב"ה

והיא עיקר המצוה בקבלת השכר ואמר הכתוב והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה היינו עקב וסוף מאת המשפטים אשר צוה ה' היא מה ושמר ה"א את הברית והחסד זהו גוף המצוה כי אך מזה יש נח"ר להבוב"ה ובזה המצוה נקראת אלא במי שנגמרה ע"י קבלת השכר:

א"י והי' עקב תשמעון וגו' דקשה הלשון עקב ולמעלה כתיב אשר אנכי מצוך היום לעשותם אומרו היום צ"ב ומה שפרש"י היום לעשותם ומחר לקבל שכרם והוא מאחז"ל במס' עירובין וע"ז ג"כ קשה דהא בהך פרשה כתיב שכר עוה"ז וא"כ הוא סתירה מיני' ובי' ונראה עפימ"ש אא"ז זצללה"ה בס' ייט"ל פ' ראה עה"פ לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום דהנה המובתן להכיר ערכו וכוונתו אם הוא זכה וצלולה או כוונתו לצורך עצמו הוא כי בהיות כוונתו זכה וצלולה יקום על מעמדו ולא יפול ממנו כי שפת אמת תכון לעד משא"כ אם כוונתו לעצמו להעשיר בעוה"ז או לשם שכר בעוה"ב או מיראת העונש אז איננו במעמד אחד כ"א פעם יצא כברק חצו ופעם יפול הנופל ממנו כמ"ש ועד ועד ארגיעה לשון שקר, וזש"ה לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום דייקא אבל למחר איננו במקומו כי אינו מתקיים איש כל הישר בעיניו די דייקא להנאת עצמו היינו אהבת שכר ויראת העונש וכדומה והמופת לזה כי לא באתם ע"ע אל המנוחה לנוח מאויב הפנימי היצה"ר ואל הנחלה וגו' להנחיל לבניכם אחריכם עכ"ד עיי"ש שכ' עוד העובד מאהבה זוכה ומוריש לבניו אחריו, והנה כתבו המפורשים הטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום דעבירה מכבה מצוה כמו שאמר הכתוב ורעה אחת יאבד טובה הרבה ע"כ אין משלמין השכר בהאי עלמא דלמא ח"ו יגרום החטא לכבות את האהבה היינו שכר מצותיו והנה לפי הנ"ל היינו דוקא באם:

עובד למענו בשביל שכר או עונש אזי יש לחוש שלא יפול ממעמדו הראשון ויחזור ח"ו לסורו לא טוב אשר יעשה על כן אינו מגיע לו שכר מצותיו בהאי עלמא דלמא יכבה אח"כ עבירה את מצותיו אבל במי אשר עובד את השי"ת באהבה ויראה כדת לעשות בכוונה זכה וצלולה אזי הנהו תכון לעד ויקום על מעמדו כאשר בתחלה וכמו אז כן יהי' גם להלאה א"כ מדוע יגרע מנת חלקו לתתו לו בעודו בחיים חיותו דהא מובטח עוז הוא לו אשר ישאר באהבתו לתשוקת ד' חבוקה ודבוקה בו בל ימעד רגלו ישרה לעולם ובודאי הוא בא בשכרו עוד בעוה"ז, ויתבאר דברי הכתוב אשר אנכי מצוך היום דייקא אבל למחר איננו וע"ז דרשו חז"ל היום לעשותם ומחר לקבל שכרם דהא אם אינו עושה אך בבחי' היום ולמחר איננו ע"כ לא מגיע שכר בעוה"ז דהא שייך הטעם דעבירה מכבה ח"ו את המצוה ואמר הכתוב והיה עקב תשמעון וגו' ר"ל אם תשמעו אל מצות ד' גם

בעקב היינו בסוף כי בהיות המצוה בכוונה ורעותא דלבא כדיאות בכוונה זכה וצלולה אזי מגיע שכר גם בעוה"ז כי בטוחים אנחנו שיקום על מעמדו ולא יפול ממנו ועל כן ואהבך והרבך וברך פרי בטנך היינו שכר עוה"ז:

א"י לפרש הסמיכות ושמרת וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם והי' עקב תשמעון גם דפתח קרא בלשון יחיד ושמרת אשר אנכי מצוך ואח"כ בלשון רבים תשמעון ושמרתם ועשיתם וסיים גם כן בלשון יחיד ושמר ה"א לך ואהבך וברכך והרבך, ונראה עפימ"ש אא"ז זצ"ל בייטב פנים לר"ה אות ל"ה לפרש משאה"כ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ופי' התרגום ארי גלי קדמי ופרש"י אם תפרשהו כתרגומו אין למען נופל על הלשון וצריך ליישב לפי פי' התרגום גם להבין אומרו כי ידעתיו הלא הידיעה אינו מזדקק לבחירה אבל הענין עפ"י אמרם ז"ל כל המזכה הרבים אין חטא בא על ידו ובזה פי' בקדושת לוי ז"ל אל תפרוש מן הצבור להתבודד ולהפרש מהם כ"א תראה לרדוף לזכותן ולהשיבן בתשובה שלימה כי ואל תאמין בעצמך שהרי יוחנן כה"ג שמש וכו' ולבסוף פירש אבל אם תזכה הרבים תהי' מובטח שלא תחטא, וזש"ה כי ידעתיו כלומר שגלוי לפני שלא יחטא ולא מכח ידיעת העתיד שאינו מזדקק לבחירה רק מחמת שיצוה את בניו ואת ביתו אחריו וכל המזכה רבים אין חטא בא לידו עכ"ד ז"ל, ויתבאר דברי הכתוב ושמרת את המצוה וגו' היינו אם אתה לבדך תשמור את המצוה ולא תרדוף אחר רבים לזכותן אז אשר אנכי מצוך היום לעשותן וכמו שדרשו חז"ל היום לעשותם ולא למחר לעשותם ר"ל בזה האופן אינו בטוח אשר גם למחר יעמוד בצדקתו ובאמונתו לעשות את דברי התורה הזאת אבל והי' עקב תשמעון וגו' אם תפעול בכחך ללמוד לאחרים לרבים לזכותן לשמור את דרך ה' אז הוא בטוח שלא יחטא (עיין בייט"ל ר"פ עקב שכ' כי יש אם למקרא וכאלו כ' עקב תשמעון לזולתכם) ולכן כתיב לשון עקב כמ"ש בשפתי חכמים עקב הוא לשון יען ומשמע דודאי הוא שישמעו אל המצות ומסיים הכתוב ואהבך לשון יחיד משום דקאי אכל אחד אם יזכה את הרבים בטוח הוא שאין חטא בא לידו גם יש לומר עקב כמ"ש הרמב"ן שהוא לשון סוף ר"ל גם אח"כ יקום על משמרתו מבלי לעבור את פי ד' וכנ"ל משום דהמזכה את הרבים אין חטא בא לידו: כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם וגו' וברש"י כל המצוה כפשוטו ומ"א אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה שנאמר את עצמות יוסף אשר העלו בנ"י ממצרים והלא משה לבדו נתעסק בהם אלא לפי שלא הספיק לגמרו וגמרו ישראל נקראת על שמם (עי' סוטה י"ג) ויש לדקדק לכאורה מנ"ל למידרש הך דרשה בפסוק זה ומה אסמכי' להך קרא גם קשה אומרו למען תחיון ורביתם

הא לאו משנת חסידים שיעבוד ע"מ לק"פ, ונראה עפימ"ש אא"ז זצ"ל ביש"מ פ' ואתחנן לתרץ דברי הגמ' הנ"ל דאין המצוה נקראת אלא על מי שגמרה ודריש לי' מעצמות יוסף דקשה מאד הא קיי"ל חישב לעשות ונאנס ולא עשאו מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו ומכש"כ היכא שכבר התחיל לעשות ולא הספיק לגמרי אמאי לא יתקרי המצוה ע"י ותירץ עפ"י דברי המהרש"א סוטה י"ד אם אינו מחויב בדבר רק שרוצה להביא עצמו לידי חיוב שרי עמל"פ וזה שאמר הקב"ה למשה למה אתה רוצה ליכנס לארץ הריני מעלה עליך כאלו קיימת מצות התלויות בארץ ואתן לך שכרך ואף שמשה חפץ במצותיו ולא בשכר מצותיו עכ"ז עוד שאינו מחויב בדבר מותר עמל"פ ועי' עוד שם במהרש"א דמשו"ז משה רבינו חכם יתקרי חכם לב יקח מצות ולא בשם צדיק או חסיד דהחכמה היא מה שחשב הפסד מצוה כנגד שכרה וצריך ליישב ג"כ אף דאין לעבוד ע"מ לק"פ והאיך יתכן לחשוב שכר מצוה עכ"ז בכה"ג דאינו מחויב בדבר מותר כנ"ל, ובזה יתבאר דברי המדרש כתבתי עליך שחכם אתה שנאמר חכם לב יקח מצות ואתה רוצה ליכנס לארץ ירצה כתבתי עליך שחכם פי' חשבת הפסד מצוה כנגד שכרה ואף שאין לעבוד עמל"פ מוכרח לומר דבכה"ג באינו מחויב עוד מותר וא"כ אמאי אתה רוצה ליכנס לארץ הא אני מעלה עליך כאלו קיימת ואתן לך שכרך ומדברך מוכח שמותר עמל"פ בכה"ג וזה הי' לו כדמות עונש למרע"ה על שלא קיים כמדרגתו באהבה גמורה רק שחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ולכך נמדד לו כמדתו כאלו הי' רוצה ליכנס לארץ עמל"פ ואף דלאדם מפשוטי עם מותר עמל"פ בכה"ג אבל לפי מדרגת משה רבינו ע"ה גם זה הי' לו לעשות רק בשביל קדושתו ואהבת שמו ובזה תבין מה דאמר בגמ' אין המצוה נקראת אלא על מי שגמרה שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים ואף שחשב לעשות המצוה וגם התחיל לעשותה רק שלא הספיק לגמרה וא"כ אין צריך דהלא נאנס ולפי הנ"ל א"ש שהתחלת המצוה הי' סיבה שלא גמרה כיון שלא הי' בשלימות הנרצה לפי מדרגת משה ולכן נמדד לו כן לבסוף ולכן אין זה בכלל נאנס ולא עשאו כנ"ל עכ"ד בקיצור:

וז"ש כל המצוה וגו' תשמרון לעשות (ע"ד ואביו שמר את הדבר) ר"ל שתביא עצמך לידי חיוב שתהא שומר ומצפה מתי יבא לידך המצוה ותקיימנה ובכה"ג מותר לעשות למען תחיון ורביתם וגו' היינו עמל"פ כיון שעוד אינך מחויב בדבר וזה כוונת רש"י בנועם אמריו כל המצוה כפשוטו ר"ל דלאיש פשוט מותר בכה"ג עמל"פ ומדרש אגדה בא ללמדינו אם התחלת במצוה גמור אותה ודבר זה נאמר במשה רבינו שלא הי' המצוה נקראת על שמו וזה הי' לו כדמות עונש לפי מדרגתו למאד נעלה דלאדם כמותו אף

באופן זה אין לעבוד ע"מ לק"פ ומ"א להורות נתן בזה שיש למעלה ממדרגה זו שלא יחשוב שום חשבון נגד אהבת ותשוקת הבוב"ה כנ"ל והבן:

ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניו ברזל ודרשו חז"ל במס' תענית דף ד' א"ת אבניו אלא בוניו אלו ת"ח שבה שמחדדין זה לזה כברזל וצ"ב מאי שייך דרשה זו לכאן:

ונראה עפימ"ש א"ז זצ"ל ביש"מ ריש פרשה זו לפרש הכתוב ד' רועי לא אחסר עפ"י הגמ' קידושין דפ"ב ראית מימיך חי' ועיף מתפרנסין שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי דהנה עיקר האדם הוא הנשמה ואם הוא עושה רצון קונו אינו חסר מרמ"ח אבריו ושס"ה גידיו והיינו ד' רועי בזמן אשר לא אחסר שאיננו חסר בעצמותו עכ"ד ז"ל, והנה אמרינן בקידושין דף ל' יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו ועוד שם בגמ' לעיל מיני' בראתי יצה"ר בראתי תבלין תורה ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו עיי"ש הרי מכל אלה דע"י עסק התורה נוכל להמלט מאויב והצר הצורר אותנו היצה"ר שלא יחסר כלום מעצמותינו ואז עי"ז אשר הטבנו מעשים ייטיב ד' אתנו לזון את ברואיו כאשר הוא בטבע הבריאה וכמו חי' ועוף שמתפרנסין שלא בצער, ובזה יתכן התכון הכתוב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם והיינו משום אשר לא תחסר כל בה אוירה דא"י היא מחכים אשר לא תחסר מרמ"ח אברים ובזה לא במסכנות תאכל בה לחם כמו שהוא בטבע לזון את ברואיו אם לא ירעו מעשיהם ואמר הכתוב ארץ אשר אבניה ברזל אלי ת"ח שמחדדין זל"ז בהלכה היינו בזה דייקא יוכל לשמור עצמו מעצת היצה"ר הבוער בלב איש הוא ע"י התורה ונעשית לו סם חיים תבלין לבטל היצה"ר: ועתה ישראל מה ד' א' שואל מעמך כי ליראה את ד' א' ללכת בכל דרכיו יש לדקדק הלשון ליראה את ד' א' הול"ל ליראה אותי דהא התחיל לדבר מה' עוד יש לדקדק אומרו ללכת בכל דרכיו הול"ל ללכת בדרכיו והנ"ל עפי"מ שאמרו בגמ' ר"ה ויעבור ה' על פניו ויקרא אר"י אלמלא מקרא כתיב אי אפשר לאומרו מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ והראה למשה סדר התפלה א"ל כ"ז שישראל חוטאין ויעשו כסדר הזה אני מוחל להם, והרבה מקדמונים דקדקו יעשו היינו יעשו ממש כמדותיו ית"ש מה הוא רחום וכי הוא מצות והלכת בדרכיו והרבה מקדמונים ס"ל יעשו היינו יקראו במו פיהם בעטיפת י"ג מדות של רחמים והקב"ה מוחל להם ובזה פי' בעל פנים יפות נוסח הפייט א' הורית לו לומר שלש עשרה להכריע להוראה דהכוונה כפשוטו אם יעשו היינו יקראו במו פיהם דא"א לומר יעשו ממש היינו להתנהג במדתו מה הוא רחום וכו' א"כ במדה הראשונה מה אית לך למימר מה הוא א' וכו' הא לא איש

א' וע"כ ממדת א' נשמע דהכוונה כפשוטה באמירה בעלמא סגי וז"ש א' הורית לנו לומר שלש עשרה ממדת א' יוצא הוראה לכל ישראל לומר שלש עשרה ובאמירה בעלמא הקב"ה מוחל עונותם עכ"ד ועוד איתא בספרים שדבר זה תלוי בפירוש דברי רש"י ז"ל פ' וישלח ויבא יעקב שלם וכו' ויבן שם מזבח ויקרא לו א' אלקי ישראל ופירש"י שם לא שהמזבח קרוי א' אלקי ישראל אלא ע"ש שהי' הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח ע"ש הנס וכו' ורבותינו פי' שהקב"ה קראו ליעקב א' עכ"ד רש"י ז"ל וא"כ לפי"ז נראה דגם אדם יכול להתעלה במעלה עליונה עד שהקב"ה יקרא אותו בשם א' ויש לומר לפי"ז דמה שאמרו בגמ' יעשו היינו יעשו ממש כמדותיו דהא גם למדת א' יכול האדם להעלות עצמו ועי' בבני יששכר מאמר ברית כרותה, ובזה כראה לפרש דברי הגמ' פסחים כ"ב שמעון העמסוני הי' דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ד' א' תירא פירש [כי מי ראוי לרבות לירא עם הקב"ה] עד שבא ר"ע ודרש את ד' א' תירא לרבות ת"ח ויש להבין הכי שמעון העמסוני שדרש כל אתין שבתורה לא יכול לודרש גם את זה והוא פלא, וע"כ לומר דנחלקו באיזה ענין ויש להבין במה נחלקו, ונ"ל דדוקא ר"ע לפי מדרגתו ואהני לי' שיטתי' למידרש את ד' א' תירא לרבות ת"ח עפי"מ שנמצא כתוב בשם הגאון מהר"ש מאיסטראפאליע לפרש הכתיב כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהי' קודש לד' דקאי על עשרה הרוגי מלכות שנהרגו על מכירת יוסף והיינו כל אשר יעבור תחת השבט ר"ל שעברו מן העולם היא תחת השבט היינו שבטי יה לכפר על חטאתם אך לפי"ז לא הי' צריכים להיות אך תשעה כי יוסף לא חטא וגם ראובן ובנימן לא הי' שם אכן ידוע דבשעת מעשה הצטרפו עמהם השכינה כביכול שלא יגלה מצפונם ולזה נהרג גם העשירי דהוא עשירי לכפר על ד' והיינו והעשירי [ר"ל למה נהרג העשירי] יהי' קדש לד' והבן והיינו דאמרו לו אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד ר"ל בשביל אחד היינו השכינה כביכול עכ"ד הקדושים ועפי"ז יש לפרש הגמ' הנ"ל ר"ש לא הי' רוצה לידרש את ד' א' לרבות ת"ח כי לא איש א' ואל מי תדמיוני ואשוה וגם כי אדם לא יוכל להעלות במדרגת א' וע"כ פירש עד שבא ר"ע שהוא נהרג למען שמו ית' בשביל השכינה והרי מזה שגם אדם יכול להעלות במעלות עליון עד שיהא נחשב כביכול תמורת שם ד' ושפיר יכול למידרש את ד"א לרבות ת"ח והבן, ובזה יבואר הכתוב כאן מה ה' א' שואל מעמך כי אם ליראה את ד' א' ר"ל את לרבות ת"ח ובמה איפוא זכינו לדמות פני יצור ליוצר ה' הא לא איש א' ואין דומה לו וע"כ אמר הכתוב ללכת בכל דרכיו [ר"ל לקיים והלכת בדרכיו] בכל מדותיו אף במדת א' ובזה אנו באין לידי מדה זו לרבות ת"ח מאת ה' אלקיך תירא והבן:

לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן ה' א' על פני כל הארץ וגו' ופירש"י והלא הוא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ממך ומוראכם על הרחוקים ממך וצ"ב: והנ"ל עפימ"ש ביש"מ פ' ראה בהפטורה לפרש הכתוב הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול עפימ"ש בעקידה דהירא מאלקים אין לו כי אם יראה מאחד ית"ש ואין לו יראת הברואים דהוא מושל על הכל ונמצא הירא בלתי ירא והבלתי ירא ירא, וכתב הטעם בזה דכל מה שיש בעולם יש באדם ויש בו כח מכל הברואים הכח הזה היא כמלך אצל הכח שיש בברואים וא"כ כשעובד את אלקים מכניע כל הכחים תחת הנשמה ועפ"ז מבואר הכתוב הן גור יגור פי' שיש לו כמה יראות היינו משום דאפס מאותו פי' שאין אלקים כל מזמותיו מ' גר אתך עליך יפול ר"ל הכוחות שיש בו חונים עליו עליך דייקא מכש"כ הברואים אשר חוץ ממנו עכ"ד בקיצור, ויש לפרש בזה הכתוב פ' שופטים שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם וגו' אל תיראו ואל תפחזו ואל תערצו מפניהם כי ה' א' ההולך עמכם וגו' ויל"ד באמרו ה' ההולך עמכם והלא הי' ד' לאמור משום שה' יצילם מכל אויביו ולהנ"ל יש לומר עפמ"ש הרמ"א באו"ח סי' א' שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני א' וכו' כשישים אל לבו ממה"מ עומד עליו ורואה במעשיו כדכתיב אה יסתר איש במסתרים וגו' מיד יגיע אליו היראה והכנעה ובושתו ממנו תמיד וכו' עכ"ד והיוצא מזה דבזה שמשים על לבו אשר ה' לנגדו תמיד יגיע אליו היראה והפחד מהדר גאון עזו וז"ש אל תראו ואל תחפזו ממלחמת אויביכם כי ה' הולך עמכם תמיד וכשמשים זאת על לבו יגיע אליו היראה מה' והירא בלתי ירא כי היא מושל על כל הברואים והכל נכנעים תחתיו ועל כן אל תראו ואל תחפזו וזש"ה פחדכם ופירש"י היינו הקרובים ממך ר"ל כח הבהמיות אשר חונה בך דכל מה שיש בעולם יש באדם ואין לך קרובים ממך יותר מכח הבהמיות אשר שוכן בתוך הגוף ומוראכם הרחוקים ממך היינו הבהמיות וחיות אשר חוץ ממני וזהו הרחוקים ממך כיון שאינם בתוך הגוף ממש יתן ה' על פני כל הארץ כי כאשר תכניע כח הבהמיות אשר בקרבך כן בזה כל שתה תחת רגליך ואתה כמלך על הכל ומושל בכל ונמצא דבזה אשר תכניע כח הבהמיות אשר בקרבך אזי ממילא גם הבהמיות הרחוקים ממך יכנעו לפניך כאמור:

בהפטרה הביטו אל אברהם אביכם וגו' כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותי' וגו' ויש לפרש עפ"י מ"ש אא"ז זצ"ל ביש"מ פ' שמות דאיתא במדרש שדעת האומות דישראל ח"ו בטלין ברוב לגבי' והנה ידוע דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואינו בטל ברוב משא"כ לאחר דניידו והנה אם ישראל יושבין במקומן אין חשש

ביטול דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אבל לאחר שגלו הם כניידו ויש חשש ביטול ברוב אבל באמת גם זה אינו חשש דהא מצינו אחד שקול נגד כמה וכמה כמו משה שקול נגד כל ישראל וכן בדור המדבר אחד הי' שקול כאלף איש, וזש"ה ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה דפרש"י מקביעתן ובאו לשם מקום הטומאה ואיך לא חשו דישתקעו בטומאה ח"ו ויבוטלו ברוב ולזה אמר ויהי כל נפש וגו' שבעים נפש וגו' והלא בפרטן אין אתה מוצא רק ששים ותשע ואיתא בפרד"א סי' ל"ט כשבאו יעקב ובניו לגבול מצרים היו שבעים חסר אחת מה עשה הקב"ה נכנס עמהם במנין ועלו למספר שבעים עיי"ש ומזה יובן כמה חשוב אחד מישראל אם כיבכול הקב"ה מחשב עצמו לאחד מהם וא"כ אין רוב נגדם ואמר עוד ויוסף הי' במצרים הוא לבדו ולא נטמא ביניהם עכ"ד ז"ל:

וזש"ה כי אחד קראתיו שהי' אברהם אבינו רק אחד בעולם ואברכהו וארבהו היינו שלא בטל ברוב האומות ואחד הי' אברהם ושקול נגד כולם וזהו ואברכהו שהי' בבחי' וארבהו אותו לבדו שהי' לו כדין רבים כן נחם ד' ציון נחם כל חרבותי' היינו בעת אשר ציון בעוה"ר חרב וישראל הם נדים וטלטולים ממקום למקום ועכ"ז ירחם ד' עליהם ולא יבוטלו ברוב האומות כי אחד מהם שקול כנגד כמה וכמה וע"כ אין להעריך את בנ"י נגד מספר האומות וישראל חשיבו כרבים מהם ואינם בטלים ובכל מקום שהם לבדם ישכנו ולא יבוטלו:

ראה ראה אנכי נותן לפניכם היום וגו' את הברכה אשר תשמעו תיבת היום לכאורה שפת יתר ב) אשר תשמעו הו"ל אם תשמעו כאמור להלן אם תשמעון, ג) אשר תשמעו פרש"י על מנת אשר תשמעו מאי בעי רש"י בזה, ד) הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא: ונראה עפ"י המבואר בקידושין (דף ל"ט) דאי איכא שכר מצוה בהאי עלמא הו"ל להגן מן החטא עיי"ש, והנה הטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא מבואר בספרים משום דמעלת עוה"ב אין ערוך אליו בעוה"ז ומי פתי יחליף עולם עומד נועם מתמיד לעדי עד בעולם עובר הכלה ונפסד עכ"ד, ולפ"ז נראה דאם האדם יבקש שכר מצוה בעוה"ז היינו שהמצוה יגן עליו מן החטא אז הדין עמו שיטול שכרו בעוה"ז כי בזה לא שייך הטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום שאין העוה"ז כדאי הוא לו כי אדרבה מטרת השכר הוא כדי להרבות שכרו לעוה"ב שיגן עליו המצוה מן החטא שלא יבא לידי עבירה וז"ש הכתוב מי יתן והיה לבבם זה ליראה אותי כל הימים למען ייטב להם וגו' דקשה לכאורה האיך הותר לעבוד ע"מ לקבל פרס ולפי הנ"ל יתכן שפיר דהכתוב ילמדנו לירא מפניו כל הימים שלא נבא לידי חטא שהמצות יגן עלינו ובאופן כזה נוכל לקבל שכר מצוה אף בהאי עלמא וגם מותר לעשות ע"מ לקבל פרס כי אין כוונתו לק"פ לצורך עצמינו

כי זה נקרא עובד א"ע רק כוונתינו בקבלת הפרס רק לעבוד בזה הבוב"ה כי השכר הוא שיגן עלינו מן החטא, וז"ש ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה ר"ל היום לקבל שכרם וקשה לכאורה הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ועז"א הכתוב את הברכה הוא אשר תשמעו אל מצות וכו' ר"ל דהשכר הוא כדי שתשמור עי"ז מצות ה"א ופרש"י על מנת אשר תשמעו דהברכה הוא שיגן עליכם מן החטא שתשמרו את מצות ה' כנ"ל:

א"י לפרש הלשון לפניכם עפ"י שמבואר בצל"ח על הגמ' (פסחים דף נ') אטו האידנא לאו אחד הוא אלא בעוה"ז על הטוב מברכין הטוב והמטיב וכו' בשם הצדיק מו"ה אפרים מגיד זצ"ל ותורף הדברים כי מפי עליון לא תצא הרעות והכל לטובה ואפי' הפרעניות אינו לרע רק לטוב ולזכותו ולהכניע להיצה"ר אלא שהאדם אינו מבין הדבר לאשורו ונראה בעיניו כאלו הוא לרע לו ח"ו וזהו שאומרי' על בשורות רעות דיין האמת שסובר שהוא מצד דין ולעוה"ב כולו הטוב והמטיב פי' שיראה למפרע שכולו הי' טוב והי' לו לברך על הכל הטוב ומטיב עיי"ש ועי' ביש"מ פ' תשא ובמ"ש לעיל פ' ואתחנן וז"ש ראה אנכי נותן לפניכם היום דייקא ברכה וקללה פי' היום בעוה"ז שייך שניהם ברכה וקללה ח"ו כיון שהאדם אינו מבין הדבר לאשורו ועל כן לפניכם דייקא יראה כן כאלו יש ח"ו לא טובה אבל למחר לעוה"ב תראו כי הכל הי' לטובה ומפי עליון לא תצא הרעות:

ובילקוט הברכה אם תשמעו והקללה אם לא תשמעו כיוצא בו אתה אומר הלא אם תטיב שאת ברכה ואם לא תטיב שאת קללה וכו' ונראה עפי"מ שנאמר משמי' דהגאון מוהר"א מווילנא ז"ל לפרש מה שאמרו חז"ל במשנה דע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון כפל הלשון דין וחשבון כי דין הוא על מה שחטא ונתינת חשבון הוא מפני שאין חפשי מבלי לקיים המצית בכל שעה ורגע א"כ באותו רגע שעבר עבירה מלבד העבירה שעשה הרי באותו שעה לא עשה מצוה וזה החשבון שלא קיים מצוה בעת שעשה עבירה, ובזה פרשתי בפ' בראשית משאה"כ הלא אם תטיב שאת ר"ל אם תטיב לעשות דייקא מצות ה' אז ירצה א' את מעשיך ואם לא תטיב לעשות מצוה אפי' אם לא תעבור עבירה עכ"ז לפתח וגו' כי האדם נברא לעשות טוב בארץ ואין די בזה שלא יעבור נגד רצונו יתברך כ"א לעבדו ולעשות רצונו והנה גם כאן קשה מה שנאמר והקללה אם לא תשמעו וגו' וסרתם מן הדרך דהוא כפל לשון דהא בזה דכתיב וסרתם מן הדרך הוי בכלל זה ג"כ הא דלא תשמעו אך להנ"ל יש לומר דישמיעני הכתוב דאם ישב בטל ולא תשמעו אל מצות ה"א דהיינו שלא יעשה מצות אפי' ישב ולא עבר עבירה עכ"ז עבירה הוא בידו דהאדם לא נברא אלא לעשות מצות, וז"ש במדרש כיוצא בו אומר הלא אם תטיב שאת ר"ל כמו

דמוכח בפרשה כאן דצריך ליתן חשבון על מה שלא עשה מצוה כיוצא בו כתיב ג"כ בפסוק הלא אם תטיב שאת וכאשר פרשתי ועיין מ"ש בפ' תצא עה"פ לא תלבש שעטנז: ראה אנכי נותן לפניכם וגו' את הברכה אשר תשמעו וגו' וקשה הלשון ראה דהול"ל שמע גם לפניכם צ"ב ולעיל כתיב לא יתייצב איש בפניכם וגו' וקשה ג"כ מהו בפניכם ובבעה"ט את הברכה אשר תשמעו סו"ת תור"ה, ונראה עפי"ד המשנה כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות, והנה ברמב"ן פ' בראשית על פסוק זה ספר תולדות אדם בשם רב שרירא גאון וז"ל שמסרו החכמים אחד לחבירו הכרת פנים וסדרי השרטוטין וכו' ואין מוסרין סתרי תורה ורזין אלא למי שרואין בו סימנים שראוי לכך עכ"ל ועיין בישׁ"מ פ' וישב עה"פ כי בן זקונים ומוכח מזה דעל הכרת פנים ניכר בו השרטוטין אם ראוי הוא לקבל להבין ולהשיג סתרי תורה וממילא מי שהוא ראוי לכך מעבירין ממנו עול מלכות וממי ירא ולא יפחד והיינו שאמר הכתוב לא יתייצב איש בפניכם היינו הכרת פנים שענתה בו וחכמתו אשר בקרבו יאר פניו ועל כן לא יתייצב איש בפניו דייקא בשביל התורה שעל עניו מעבירין ממנו עול מלכות ואמר ראה אנכי נותן לפניכם היינו שהוא דבר שנראה בפניו את השרטוטין וסתרי תורה שראוי לכך ואמר את הברכה אשר תשמעו סו"ת תורה ובזה ינצל מכל ומעבירין ממנו עול של אחרים: ראה אנכי נותן לפניכם היום וגו' ויל"ד תיבת לפניכם גם היום צ"ב את הברכה אשר תשמעו דהו"ל אם תשמעו כמו שנאמר אם לא תשמעו ויש לומר עפי"מ דקיי"ל בישראל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ובעכו"ם אין הקב"ה מצרף למעשה ובעבירה מחשבה אין מצטרף למעשה, וז"ש היום אפי' אם לא עשו עוד המצוה רק כשקבלו עליהם לעשות הרי כאלו עשו והיינו עוד היום מצטרף כאלו כבר עשו הרבה מצות ע"י הקבלה בלב ועל כן לפניכם ולא לפני עכו"ם כמו שדרשו חז"ל בפ' משפטים לפניהם ולא עכו"ם וה"נ אמרינן לפניכם מחשבה מצטרף למעשה ולא כן בעכו"ם ואמר אשר תשמעו כפרש"י ע"מ אשר תשמעו דע"מ הוא לשון תנאי קודם המעשה רק בקבלה בלב הוא כאלו עושה מעכשיו המצוה דבישראל מחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה וגם קודם שעשו המצות הרי כאלו כבר עשו כיון שקבלו עליהם המצות במחשבה טובה: א"י עפי"ד א"ז זללה"ה בישׁ"מ פ' בשלח עה"פ הנני ממטיר לכם וגו' ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו וגו' ופרש"י שלא ילקטו היום לצורך מחר ופי' שם דהנה יעקב ועשו חלקו עוה"ז ועוה"ב והנה מה שיעקב לקח מעוה"ז כדי שיוכל לעבוד השי"ת דאם אין קמח אין תורה וכן לעשות מצות ליתן צדקה ולגדל בניו לת"ת וע"כ לא ינוכה עי"ז שכרו לעוה"ב והנה דרשו חז"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, וזש"ה הנני ממטיר לכם

לחם ושמא תאמר פן יטלו שכרם בעוה"ז וינוכה חלקם לעוה"ב לזה הבטיח הקב"ה ולקטו דבר יום ביומו ולא שלמחר היום ומפרש הטעם למען אנסנו הילך בתורתי וכיון שצורך התירה הוא אין לנכות שכרו בעוה"ב אפי' אם יטול בעוה"ז עכ"ד זצ"ל, וזש"ה ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה ר"ל דהברכה הוא לצורך היום ולא שלמחר שלא ינוכה שכרם לעוה"ב אפי' אם יתברכו בעוה"ז ומפרש הטעם את הברכה אשר תשמעו ולא אמר אם תשמעו רק אשר תשמעו היינו דע"י הברכה בזה תשמעו ותקיימו התורה וא"כ דצורך התורה הוא ע"כ לא ינוכה שכרם למחר וכל הברכה יהי' אך לצורך היום ולא שלמחר:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת ראה

ראה אנכי וגו' וקשה למה כתיב אנכי גם אשר תשמעו דהול"ל אם תשמעו שהוא לשון תנאי וספק ובמדרש אמר הקב"ה לא לרעתכם נתתי לכם ברכה וקללה מנין ממה שקרינו בענין ראה אנכי ע"כ והוא תמוה דמה"ת דברכה יהי' לרעה (ועיין בישמח משה):

ונראה עפ"ד אאמו"ר הגאה"ק זללה"ה בהשמטות לפ' ויצא בדברי המדרש לית אנא מוביד סברי מן בריי עזרי מעם ד' דהנה יש שני מיני נסיונות נסיון העושר ונסיון העוני ואיתא בסה"ק אשר זה רק בהעשירות הבא מפאת המזל יוכל להטות את לבבו מדרך החיים וע"ז נאמר יש עושר שמור לבעליו לרעתו אמנם מי שזכה להון בגזירת האומר ועושה לא עפ"י מזל ומנהג העולם זה לא יטה לבו מדרך השם כי מאתו לא תצא הרעות ואין לך רעה גדולה מזו והנה יעקב הי' מיצר ודואג כשהלך לבית לבן ויתעשר שמא לא יעמוד בנסיונו חזר ואמר לית אנא מוביד סברי מן בריי כיון שעזרי מעם ד' ד דייקא ולא יזיק לי רוב הטובה כי מאת ד' תהי' זאת וממנו לא תצא הרעות עכ"ד הנעימים, ויתבאר דהנה אם יקבלו שכר על המצות בעוה"ז יש לדאוג פן לא יכול לעמוד בנסיון העושר וא"כ הפסדו מרובה משכרו ויותר טוב הי' לו אם לא יטול שכרו אבל כיון דשכרו בא אך מאת ד' ולא מסבת המזל ע"כ ברכת ד' תעשיר אותו ולא תוסיף אח"כ עכב ממנה רק טוב יסובבהו, וזש"ה ראה אנכי ד' דייקא הוא הנותן הברכה וע"כ אמר הכ' את הברכה אשר תשמעו ולא אמר אם דהוא לשון ספק פן לא תשמעו רק אשר תשמעו בודאי אעפ"י שיקבלו הברכות כיון שהוא מאת ד' לא יזיק להם לעבודת השי"ת ויתבאר המדרש לא לרעתכם נתתי לכם הברכה היינו כיון שגדול כ"כ נסיון העושר וא"כ הברכה ח"ו תהי' לרעה מנין ממה שכתוב בתורה ראה אנכי כיון שהוא הברכה מאת ד' ולא מצד המזל א"כ הוא רק לטובה:

שמור ושמעת וגו' למען ייטב כך ולבניך אחריך עד עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני ה"א ופרש"י שמור זו משנה דכל שאינו בכלל משנה (ל-80) אינו בכלל מעשה כי תעשה הטוב בעיני השמים והישר בעיני אדם: ונראה לפרש עפימ"ש הרמב"ם בפי' המשניות במס' פאה במשנה אלי דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב דהענין דהמצות נחלקין על שני חלקים החלק האחד במצות המיוחדות בינו לבין קונו כגון ציצית ותפילין וכדומה והחלק השני במצות התלויות בתועלת בני אדם כגון אזהרה על הגניבה והאונאה וכו' וכשיעשה האדם מצות המיוחדת בינו לבין קונו יגמלהו הקב"ה עליהם לעוה"ב וכשיעשה האדם מצות התלויות בתועלת בני אדם תחשב לו לצדקה לעוה"ב מצד שעשה המצוה וימצא טובה בעוה"ז בעבור שנהג הטוב בין בני אדם וע"כ תלמוד תורה כנגד כולם כי בת"ת יזכה לכל זה שהתלמוד מביאו לידי מעשה עכ"ד עיי"ש, ויתבאר בזה דברי הכתוב שמור ושמעת ופרש"י זו משנה דכל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה וא"כ כיון שת"ת מביאו לידי מעשה לכן הוא חשוב כהמצות שהם לתועלת בני אדם שהרי ע"י התורה יזכה למצות אשר המה לתועלת בני אדם ועל כן בשכר התורה יקבל האדם שכרם בעוה"ז וע"כ אמר הכא למען ייטב לך ולבניך אחריך היינו בעוה"ז הטובה שיתן הקב"ה בשכרם ויראה נחת בעוה"ז לו ולבניו אחריו וגם בעונם הבא שכר בלתי גבול ותכלית וע"ז אמר עד העולם ר"ל לעולם ועד היינו שכר עוה"ב שהוא בעולם הנצחי והחיים לעולם ומפרש הכתוב למה הוא בא בשכרו כולי האי חי' נחת בעוה"ז ורב טוב הצפון בעולם שכולו טוב ואמר כי תעשה הטוב וכמו שפרש"י בעיני השמים והישר בעיני אדם ולכן כיון שע"י התורה יקיים בזה מצות המיוחדת בינו לבין קונו וגם מצות התועלת לבני אדם לכן ימצא שכר בשני עולמית להטיב לו בעוה"ב וגם עד העולם:

עשר תעשר את כל תבואת זרעך וגו' ודרשו חז"ל עשר בשביל שתתעשר ובתיו"ט הביא הגירסא עשר בשביל שתתחסר (עיין בפנים יפות) ונראה דהנה מבואר בה' צדקה סי' רמ"ט דשיעור נתינת צדקה הוא אחד מעשרה מנכסיו והוא מדה בינונית ומצוה מן המובחר צריך ליתן חומש מנכסיו עיי"ש ויש ליתן טעם מדוע נשתנה מצוה זו דחכמים תקנו לה שני שיעורים ולהמהדרים אמרו רבנן בכפליא מן מדה בינונית מה שלא מצינו כן במקום אחר כגון בתרומה דג"כ תקנו שלשה שיעורים אחד מארבעים ואחד מחמשים ואחד מששים אבל אינו רחוק כ"כ מן שיעור אחד לאידך שיעורא כמו בצדקה ואפשר לומר לפי מה דאיתא בגמ' תענית דף ט' אשכחי' ר' יוחנן לינוקא דר"ל אמר לי' אימא לי פסוקיך וכו' א"ל עשר בשביל שתתעשר א"ל מנא לך א"ל זיל נסי א"ל ומי שרי לנסויי להקב"ה והא כתוב לא תנסו את ה"א א"ל הכי א"ר אושעיא חוץ מזו שנאמר הביאו

את כל המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת אמר ד' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די עכ"ד הגמ' עיי"ש ומשמע מדברי הגמ' דבמעשר שרי לנסויי להקב"ה ומקרא מוכח וא"כ משמע דבצדקה מותר לעשות ע"מ לק"פ דהא אפי' לנסות מותר במצות צדקה ומכש"כ אם רק הכוונה בשביל שכר, והנה י"ל דמשו"ה תקנו חכמים ליתן חומש היינו שיתן שתי פעמים מעשר כיון דהמעשר פעם הראשון הוא בשביל קבלת השכר אשר הכתוב בעצמו מלמדינו להועיל ועמד והתיר לנו לנסות בזה להקב"ה ובחנוני נא בזאת ולכן כדי לקיים מצוה מן המובחר ראו חכמים על ככה להוסיף משלו ליתן מעשר עוד הפעם שהוא לא יהי' רק בשביל מצותיו ולא משום קבלת השכר כי אם כדי לקיים בזה מצות הבוב"ה בלתי לד' לבדו וטובים השנים גם יחד פעם הראשון במצות מעשר יפתח ד' לנו את אוצרו הטוב במלא חפנים נחת ומלא טיבותא ובפעם השני הוא רק בשביל קיום מצותיו ית"ש:

וזש"ה עשר תעשר בכפליא והרמז לשני פעמים אשר צריך ליתן מעשר האחד בשביל שתתעשר כמאמר הגמ' ואחד כמ"ש התיו"ט בשביל שתתחסר היינו רק לקיים המצוה ואפי' אם יתחסר בזה עכ"ז רצונינו אך לקיים רצון הקב"ה אשר קדשנו במצותיו:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת שופטים

כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה"א בו, יתבאר בהקדם לפרש הא דאמר בגמ' שבת דף נ"ו כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וד' עמו אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו, ויל"ד הא בסנהדרין דרשינן מהא דכתיב וה' עמו מלמד שהלכה כמותו בכל מקום וא"כ האיך משמע תרתי מתיבה אחת, ונראה עפי"מ דכתיב לעיל בפ' ראה שמור ושמעת את כל הדברים האלה וגו' וכ' באוה"ח ע"ד אומרם ז"ל כל מי שהוא בעל עבירות שערי דעת התורה ננעלו בפניו ותמלא כי שערי פתחי ההבנה בדברי תורה הם סוד הקליפות המתהוים מעבירות האדם וזה שהעיר הכתוב במאמר הזה שמור ושמעת פי' אם אתה רוצה שתעמוד על אמיתות התורה שמור המצות לבל תעבור עליהם ובזה ושמעת את כל וגו' עכ"ל ויתבאר דבזה אשר ישמור עצמו מחטא יעמוד על אמיתות התורה והיינו שאמר בגמ' וה' עמו שלא בא חטא על ידו וא"כ ממילא משמע דהלכה כמותו בכל מקום דהא מי שאינו בעל עבירה ממילא שערי דעת התורה פתוחים לפניו וא"כ הא דדרשינן שאין חטא בא לידו עם מה שאמרו שהלכה כמותו אחד הוא ושפיר משמע שניהם מהא דכתיב וה' עמו והנה מצינו דאוירא דא"י מחכים וי"ל ג"כ כנ"ל דהא שם יש השראת

השכינה ארץ אשר ה"א דורש אותה תמיד ושם בניקל יותר לשמור עצמו מכל חטא כמאמר חז"ל הנ"ל אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו וע"כ אוירא דא"י מחכים היינו כי שם יעמוד יותר על אמיתות התורה וחכם יתקרי ע"י שנשמור שם מהחטא, וזש"ה כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' ר"ל כי יהי' בלבך איזה ספק בדיני התורה והוא מפני החטא שסותם שערי דעה וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ד' ועל ידי השראת השכינה אשר שם מקומו ותהא נשמר מן החטא אז תעמוד על האמת ותבין את כל הדברים לאמיתו של הלכה, (ועיין מ"ש בפ' תרומה)

ספר עצי חיים על התורה - פרשת כי תצא

כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה"א בידך ויל"ד מה שאמר הכתוב בידך ונראה עפימ"ש חז"ל במשנה ר"ה דף כ"ט והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' וכי ידיו של משה עושות מלחמה אלא כל זמן שהי' ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים הי' מתגברין עיי"ש ויש להבין דעכ"פ אכתי קשה וכי ידיו עושות מלחמה דהא די במה שמסתכלין כלפי מעלה אבל ידיו למה לו ויש לומר עפי"ד הבית יוסף סי' כ"ה שבתפילין שבראש אדם משעבד לבורא יתברך שמו הנשמה שבמוח ובתפילין בזרוע אדם משעבד גופו ומפני זה ציוו לשום אותם כנגד הלב שהלב הוא עיקר התאוות והמחשבות עיי"ש, ויתבאר בזה שהרים משה ידו שהוא כנגד הלב לשעבד התאוות והמחשבות שבלב לעבודתו ית"ש והיינו ע"י ידו וזהו שהי' מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים ע"י שהרים משה ידו ועי' מ"ש בפ' בשלח וזש"ה כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה"א בידך ר"ל ע"י ידיך בזה אשר ירימו ידם לה' לשעבד לבם לאביהם שבשמים בזה יתן ה' אויבך בידך לנצחם ולכבשם וכמש"ה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל:

ובזה יש לפרש משה"כ בפ' שופטים ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם וגו' ופירש"י אפי' אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם ויש להבין למה דייקא בזכות דק"ש ויתבאר דקי"ל להלכה בש"ע או"ח סי' ס' הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו והנה פסוק ראשון דק"ש הוא אחדות הבוב"ה וקבלת מלכותו עלינו במס"נ בכל לבבו וא"כ מי שקורא ק"ש כהלכתו לצאת בו הוא משעבד את לבו לאביו ששמים וע"כ בזכות ק"ש כדאי שיושיע אותנו וכמ"ש שם כשהי' מסתכלין כלפי מעלה וכו' הי' מתגברין:

א"י כי תצא למלחמה על אויבך וגו' דהו"ל כי תהי' מלחמה גם דהו"ל וימסרנו מאי ונתנו יתבאר עפימ"ש בישמח משה סו"פ חיי לפרש אמרם ז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו ר"ל כשהוא בגדר שלא הי' יכול לו אם לא הי' עוזרו השי"ת כי בענין שיכול לעמוד נגד היצה"ר בכחו לא עביד הקב"ה ניסא למגנא רק כשעושה אדם כל מה שביכלתו וכבר כלתה כחו אז השי"ת עוזרו עכ"ד והוא ע"ד יכול יושב בטל ת"ל וברכתיך בכל אשר תעשה היינו לאחר שאדם עושה מעט משלו מה שביכלתו אז הקב"ה נותן לו ברכה בפועל ידו וזש"ה כי תצא למלחמה על אויבך דפירש"י לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה היינו שאין ביכולה האדם לעמוד נגד יצה"ר ע"כ ה' לא יעזבנו בידו:

כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה"א בידך ושבית שביו יתבאר עפי"מ שנחלקו הקדמונים דלדעת הרמב"ם מי שאינו מתאווה כלל ואין לו שום נטי' אל הרע הוא עדיף כי הוא השלם במדותיו וחלקו עליו כי אדרבה המתגבר עדיף שעושה לכבוד קונו משא"כ מי שטבעו כך א"כ במה עובד אדוניו והישמח משה פ' ראה ובתפל"מ עה"פ שמר תם וראה ישר וכו' כתב דאו"א דא"ח דהתחלת האדם ודאי עיקר כהחולקים דאם נטבע כך מבטן צדיק מה פעל אבל כשע"י מלחמתו בחזקה כבשו כ"כ עד שבא לבחינת דוד המע"ה מכש"כ לבחינת אברהם ודאי מה טוב ועדיף מהלוחם כל ימיו כללו של דבר דבהתחלתו קיי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם, וזה כוונת הפסוק סוף דבר הכל נשמע ר"ל דהאדם יש לו שתי שמועות יצה"ט אומר לו עשה כך עבוד בוראך וכו' ויצה"ר אומר לו ההיפך והוא שומע לדעת שתיהן ובוחר האחת מהן אבל סוף דבר האדם ראוי להיות הכל נשמע את האלקים ירא ולא שמועה אחרת דרק זה הוא כולו האדם שהוא על תכלית המכיון בבריאה משא"כ זה המנצח ולוחם עדיין הוא רק מקצת אדם עכ"ד ז"ל, והנה נ"ל לפי"ז לחדש דאם כן הוא דבתחלה צריך האדם להיות כלוחם לכבוש את יצרו ורק אח"כ יגיע למדרגה היותר נעלה להפוך את לבבו כולו לטוב א"כ אף בהתחלת עבודתו מאז עוד לא השלים חקו וטבעו לטובה בלי שום נטי' לרע אעפי"כ שלם יחשב אף בעת ההוא כיון דכן הוא דרך עבודה בכך שלא להיות בכל השלימות בתחלה וא"כ זהו השלימות בסדר הנכון דמתחלה יצטרך ללחום לגרש את יצרו ואח"כ יגיע למדרגה שלא יהא לו שום נטי' לרע, וז"ש כי תצא למלחמה על אויבך ופירש"י לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר ר"ל אם תצא ללחום על יצרך ולכבוש אותו ולהכניעו ואח"כ ונתנו ה"א בידיך שיהא כולו בידיך בלי שום מחשבת פיגול אשר לא ירצה בלתי שום נטי' לרע ושבית שביו ר"ל גם מה שבתחלת סדר העבודה אשר היית עוד בקשרי המלחמה נגד

היצה"ר גם זה יחשב לשלימות גמור כיון שכן צריך להיות וזהו מצות עשה דהשלמה כנ"ל דבהתחלתו קיי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם והבן:

א"י עפי"מ דאיתא בגמ' קידושין דף ל"ט דאם שכר בהאי עלמא הו"ל להגן מן החטא, והנה איתא בח"א למהרש"א במס' סוטה דף כ"א דמצוה שאינה מחויב בה שכרו בעוה"ז וז"ש כי תצא למלחמה על אויביך ודרשו בספרי על אויביך עם אויביך ר"ל עם אויבך במה שתכוון בעת עשיית המצוה לקבל שכר בעוה"ז ואף דזה עצת היצה"ר עכ"ז בזה עצמו ונתנו ה"א בידיך כי שכר מצוה יגן עליך מן החטא וע"ז פירש"י במלחמת הרשות הכתוב מדבר ר"ל במצוה שאינו מחייב בה דמצוה שהוא מחויב בה שכרו בעוה"ב ולא חגיגה עליו שלא יבא לידי חטא ושבית שביו ר"ל בזה עצמו בעצת היצה"ר לעבוד ע"מ לק"פ תוכל לכבשו ולהכניע כי שכר מצוה יגן עליך מן החטא: א"י כי תצא למלחמה וגו' עפי"ד הגאון הקדוש מקאזניטץ זצ"ל בדברי הש"ס חולין צ"א שלחני כי עלה השחר אמר לי' מיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו כי הנה תכלית בריאת היצה"ר בעולם שיסיח האדם לחטוא והאדם ילחם כנגדו ולא ישמע לעצתו כי אז יתעלה האדם ויושלם וזאת תכליתו לבלתי שמוע אליו וכאשר ינוצח יאמר שירה כי פעל להשלים האדם ומיום בריאתו שמים לא נמצא איש כיעקב הולך תמים ולוחם עם היצה"ר ויוכל לו ואז הגיע זמן היצה"ר לומר שירה להשלים כוונת הבורא אשר בראו ואמר שלחני להודות לה' עכ"ד אמרי קדוש:

וזש"ה כי תצא למלחמה על אויבך מלחמת היצר ונתנו ה"א בידיך הלא תדע כי בזה שבית שביו של היצה"ר עצמו כי זה רצונו של היצר שתוכל לכבשו כדי שיושלם עבודתו אשר בראו הי"ת להטיב לאדם ללחום נגדו ולהתגבר עליו וע"כ פירש"י לא דברה תורה אלא כנגד היצה"ר ר"ל מה שנוגע להיצה"ר לעצמותו כי ברצונו הוא אשר האדם יתגבר נגדו:

א"י עפימ"ש באלשיך כי לפעמים היצה"ר מטעה את האדם ומראה לו סימני טהרה על ענין עבירה עד שידמה בעיניו שהוא מצוה ואינו מבין על עצמו והבחינה לזה אחרי עשותה כולה או מקצתה כי פקודי ה' ישרים משמחי לב ואם ירך לבבו ויתחרט זה מורה שהי' עבירה ודבר זה יש ללמוד ממה דכתיב בדוד ויכרת את כנף המעיל לשאול בלט ויהי אחר כך ויך לב דוד וגו' ויאמר לאנשיו חלילה לי וגו' עיי"ש, וזש"ה ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה' ר"ל אחר שעשית מקצת העבירה חזרת בך לפרוש מן האיסור ורק כדי באופן לעמוד על המבחן טעמת מן העבירה כנגוע בקציהו אז ודאי גם זהו לא יחשוב ה' לו עון וכאנוס כמאן דלא עביד וע"כ כי תעשה אח"כ הישר

בעיני ה' תבער הדם נקי מה שנתחייבת בעצמך שעשית שלא כראוי ונכון במקצתו ואמר כי תצא למלחמה על אויביך ר"ל עם אויביך היצה"ר בזה עצמו תוכל לידע אם הוא מצוה או עבירה כשתעשה קצת מהמעשה ואח"כ ונתנו ה"א בידך ושבית שביו היינו העבירות עצמן שעשית מתחלתו ובהם ראית והכרת אם הוא מצוה או עבירה כדי לחדול ממעשה הרע גם הוא יהי' בידך ולא יחשבו לעון כי גם הוא צורך גבוה כאמור:

א"י כי תצא וגו' גם ליישב דהול"ל ושבית אותו עפימ"ש בזרע קודש לפרש הכתוב ושב ה"א את שבותך דהנה באתערותא דלתתא נעשה כן לעילא וכתיב ה' צלך כשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כך למעלה שכביכול אומר ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי היצה"ר ושב הוא כביכול ומתחרט על זה וז"ש ושב ה"א את שבותך כלומר שהוא כביכול ישוב בתשובה ע"י שבותך עכ"ד וז"ש כי תצא למלחמה על אויבך ופירש"י לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר ונתנו ה"א בידיך כמ"ש חז"ל דלעתיד לבא הקב"ה שוחטו ליצה"ר וילמד סנגורי' על עמו ישראל אני הוא שגרמתי להם שבראתי היצה"ר כמו כן גם עתה נעשה ע"י התשובה וז"ש ושבית שביו ר"ל במה אשר תשוב עד ה"א תעורר כן המדה למעלה והיינו ושבית אתה את שביו כביכול את התשובה שלמעלה ממך ע"י שבותך: א"י כי תצא למלחמה על אויביך ופרש"י במלחמות הרשות הכתוב מדבר עוד ברש"י לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר עפימ"ש בספר אמרות טהורות תהלים ק"נ לפרש הכתוב ברצות ד' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו דהענין שהיצ"ט מייעץ את האדם רק למצות עבודת הבורא ית"ש והיצה"ר אינו מסית את האדם רק לתאוות הגופניות אכילה ושתי' וכדומה והדרך הממוצע שיעשה האדם כל עשיותיו לש"ש דהיינו שיאכל כדי שיהי' לו כח ללמוד ולעבודת ד' וכן כולם וזהו כוונת הכתוב ברצות ד' דרכי איש אפי' תאוות אכילה ושתי' עושה ג"כ לעבודת הבורא גם אויביו זה היצה"ר משלים עמו עכ"ד, וזש"ה כי תצא למלחמה על אויביך היינו עם אויבך ולשון על הוי כמו עם כמ"ש ויבואו האנשים על הנשים ובמלחמות הרשות הכתוב מדבר כמו תאוות אכילה ושתי' שהיצה"ר מסיתו להיתר ומן ההיתר יבואו אל האיסור ואם תצא למלחמה על זה והטבת את דרכיך להשלים היצ"ט עם אויבך היצה"ר ושבית שביו גם את שביו של היצה"ר מה שהוא מסית אותך משום שגם הוא ישלים עמך כי זהו דרך הממוצע באם עשייתי הכל לש"ש:

כי תבנה בית חדש וגו' כי יפול הנופל ממנו ואיתא בגמ' שבת דף ל"ב לעולם יבקש אדם רחמים שלא יהא חולה שאם חלה אומרים לו הביא זכות והפטר שנאמר כי יפול הנופל ממנו ראוי הי' ליפול מששת ימי בראשית וכו' אלא שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחוב ע"י

חייב ודקדקו המפורשים הלשון מששת ימי בראשית הא הי' די לומר שראוי הי' ליפול מקודם ואקדומי פרענותא כולו האי מנין גם מהיכן משמע דמגלגלין זכות ע"י זכאי דהא כאן מיירי מחוב ע"י חייב ולא מזכות ע"י זכאי ונראה עפימ"ש בספר בני ישששכר מאמרי השבתות מ"ד במה שאמרו חז"ל נמלך בנשמותיהן של צדיקים תחלה דהנה הי"ת רצה לברוא עולם הנסיון והבחירה שיהי' כל הפעולות והמעשים נעשים כפי התחתונים הכל ע"י התערותא דלתתא כי היסוד הוא שורש הכל והאיך הי' באפשרי הרי לא הי' אלא הוא ושמו בלבד ע"כ שיער בחכמתו ית"ש איך שיהי' לו תענוג מעבודת ישראל אחר הבריאה ובפרט מעבודת הצדיקים בכל דור ודור וזה הי' מספיק לאתערותא דלתתא כיון שהי' מוכנים לצאת אל הפועל לע"ז מה שכ"א ואחד מישראל עושה איזה מצוה כעת מניח תפילין ומתעטף בציצית זה הי' במ"ב בבחי' אתערותא דלתתא עכ"ד ז"ל ובזה פירשתי (בפ' ויחי) מה שאמרו חז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא כדי להפרע מרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות ויש להבין איך רשע אחד מאבד את העולם כולו ח"ו ועי' בברטנורא שם ויתבאר כיון דכל מעשים טובים של בני אדם הי' בראשית המחשבה וזה הי' ההתעררותא דלתתא וא"כ מי שעובר על מצותיו ית"ש מאבד את התערותא דלתתא אשר בזה נברא העולם והוי כאלו מאבד את העולם ויש ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם כיון שבזה שמניח תפילין ועושה צדקת ה' בכל עת זה הי' במ"ב לאתערותא דלתתא שבהן נברא העולם ויתבאר דברי הגמ' הנ"ל ראוי הי' זה ליפול מששת ימי בראשית ר"ל כיון שאין לזה זכות להפטר וא"כ הרי בכח מעשיו אשר יעשה שלא כדת נחסר על ידו ובגרמתו האתערותא דלתתא וע"כ עוד קודם בריאת העולם מעת ששת ימי המעשה ראוי זה שלא יברא דהא גם העולם כולו ח"ו מאבד ע"י שנחסר ממנו האתערותא דלתתא ומכאן אמרו חז"ל דמגלגלין זכות ע"י זכאי היינו כנ"ל שיש ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם דהא מכאן מוכח דכל העולם לא נברא רק ע"י זכות הזכאים ובכח מעשים טובים טובים שעשו ויעשו הצדיקים בכל דור ודור נברא העולם:

לא תלבש שעטנז וגו' גדילים תעשה לך ודרשו חז"ל סמוכין דעשה דציצית דוחה את ל"ת דשעטנז ומכאן הוכיחו חז"ל דבכל מקום אמרינן עשה דוחה ל"ת עיין ביבמות דף ה' כל הסוגיא, ונראה לומר דרך הרמז מדוע אך בשעטנז בחר לו הכתוב ללמוד ממנו על הכל דעשה דוחה ל"ת וגם הוא גופא צריך הבנה הא ל"ת חמור מעשה דאיכא עלי' עונש מלקות אבל לא כן בעבר על עשה וא"כ מצד הסברא נראה דל"ת חמור מעשה

ובמקום שאתה מוצא שניהם עשה ול"ת הי' צריך לקיים הל"ת מבלי לעבור עלי' וידחה את תעשה כיון דהל"ת חמירא וכבר דברו מזה הראשונים וע"ד אגדה נלע"ד כי מצינו קין הביא מפרי האדמה מנחה לד' משל פשתן והבל הביא מבכורות צאנו ומחלביהן ואיתא במדרש אמר הקב"ה אל יתערב קרבנו של קין בשל הבל לכך אסור ללבוש צמר ופשתים יחדיו והנה כתבתי לעיל בפ' בראשית במה שחטא קין שלא הביא מן הבקר או מן הצאן פי' ממין שיש בו רוח חיים עפימ"ש משמי' דהגאון מהר"א מווילנא ז"ל דע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון כי נתינת הדין הוא על מה שחטא וחשבון מפני שאין אדם חפשי מבלי לקיים המצות בכל שעה ורגע א"כ באותו שעה שעבר עבירה מלבד העבירה שעשה הרי באותו שעה לא עשה מצוה וזה החשבון שלא קיים המצוה בעת עשיית העבירה עכ"ד וכ"ל דלכך צריך להביא הקרבן ממין שיש בו רוח חיים דייקא לרמז בזה אשר הוא מתחרט מעיקרו על שתים רעות אשר עשה האחד מה שעבר העבירה בפועל ממש והשני מה שלא עשה מצוה בעת עשיית העבירה והוא בהעלם עין באין רואה פעולת העבירה וזהו קרבנו נמשל כבהמות נדמו שיש בה שניהם גוף הגשמי וכח החיוני ובגשמיות של הבהמה תסור עונו על מעשה העבירה בפועל וברוח חיים שבבהמה שהוא טמיר ונעלם בה תתכפר חטאתם מה שלא עשה מצוה שאינה נראה בגלוי כמעשה העבירה וזה שאמר הקב"ה לקין הלא אם תטיב שאת ר"ל אם תטיב לעשות מצות אז ירצה א' את מעשיך ואם לא תטיב אפי' אם לא תעבור שום עבירה עכ"ז לפתח וכו' כי האדם נברא לעשות טוב בארץ ואין די בזה אך שלא יעבור נגד רצונו ית"ש כ"א גם לעבדו ולעשות רצונו עיין מ"ש שם, ויש לפרש בזה דברי הכתוב דרשה (טעם איסור) צמר ופשתים והיינו שלא יתערב קרבנו של קין בשל הבל עי"ז ותעש (בפועל ממש) בחפץ כפי' כי אשת חיל הבינה אשר אין די במה שישב ולא יעבור עבירה כי אם יעשה בכפי' מצות חבילות חבילות כי זה כל האדם את מצותיו בפועל ישמור ועיין בייט"ל שעי' כעין זה וזהו הטעם דאמרינן שה דוחה ל"ת דאם יקיים הל"ת וידחה את העשה בזה יעבור על שני מצות עשה האחד מה שדחה מצוה אשר בא לידו ולא קיימה והשני מה שלא עשה מצוה בעת שקיים הל"ת כי בכל שעה ושעה אם לא יקיים מצוה הרי הוא כשב ועבר על מ"ע אבל אם יקיים המ"ע לא יעבור כ"א על ל"ת ומוטב יקיים שניהם ויעבור על ל"ת אחד, ולכן נתבאר שפיר מה שרמזה התורה להורות לנו בכל מקום דעשה דוחה ל"ת אצל שעטנז כיון דטעם שעטנז היא משום חטא קין כנ"ל ומשם מוכח דעשה דוחה ל"ת כאשר כתבתי:

א"י לא תלבש שעטנז וגו' גדלים תעשה לך וגו' דהנה י"ל הטעם דעשה דוחה ל"ת והא לכאורה ל"ת חמור ממ"ע דהא על ל"ת אם יעבור ח"ו מגיע לו עונש אבל לא כן במ"ע דאינו מגיע עונש כי אם בעידן ריתחא כמבואר במנחות ונראה עפמ"ש אאזללה"ה ביש"מ פ' תצוה לפרש דברי הגמ' (חגיגה י"ד) אחר קוצץ בנטיעות דהנה היראה והאהבה והדביקות הוא תכלית של התורה והמצות כי האהבה והדביקות הוא השורש וכל המצות הם הענפים ומ"מ מחויבים לעשות כל המצות גם אחר שבא למדריגת הדביקות כי לא יצויר להאחז בהשורש רק מי שנאחז בהענפים בכל כחו והנה אלישע אחר שנכנס לפרדס והשיג ענין הדביקות האמיתי פרק מעליו עול התורה והמצות באמרו שהגיע לתכלית המבוקש מהתורה והמצות והיינו קוצץ בנטיעות שאמרו שאין לו שום צורך בהענפים כיון שהגיע לשורש עיי"ש ולפ"ז י"ל דהנה ענין הל"ת הוא העבודה ומחשבה בלב אשר האדם יראה לנפשו לבלי יעבור על מצות ה' והיראה הוא כ"כ בדביקות האמיתי כפי השגתו כל או"א לפי כחו וענין המ"ע הם הענפים שישתדל בכל גופו לעשות רצונו ית"ש כדי שע"י הענפים יוכל להאחז בהשורש לבל ימוט ממנו עולם ועד ולא תהי' פרידה וע"כ עשה דוחה ל"ת דאע"ג דל"ת הוא חמור דהא תכלית המצות הם הדביקות מ"מ כיון שלא יוכל להאחוז בהשורש רק מי שנאחז בהענפים בכל כחו ע"כ נחוץ מאוד שיהא נאחז בהענפים בכל כחו וע"כ העשה דוחה ל"ת החמור ממנו וגדלה מעלתם בזה:

והנה קין הביא מפרי האדמה מנחה לה' ולא הביא מן המובחר כמו הבל שהביא מבכורות צאנו ומחלביהן וי"ל דקין הבין כיון דהעיקר המצות הם הדביקות והאהבה בלבו של אדם א"כ אין נפ"מ בעיקר המעשה האיך נעשה אם הוא מן המיטב ואפי' אם הוא רק מפרי האדמה רק שתהי' לה' לשם ה' וכמו אחר שהשיג דהעיקר הוא הדביקות ופרק ממנו עול המצות בפועל וז"ש קין אח"כ כשעשה תשובה גדול עוני מנשוא וגו' ומפניך אסתר ר"ל דהעון גדול דגם מפניך אסתר ר"ל הדביקות האמיתי ג"כ תעזב ממנו ע"י שקוצץ בנטיעות גם ענין הדביקות והיחוד שבזה יתקרי מפניך גם כן נסתר ממנו ויתבאר בזה לא תלבש שעטנז צמר ופשתים והטעם כנ"ל כדי שלא יתערב קרבנו של קין בשל הבל וחטא קין הי' שהי' סובר אחר שנאחז בהדביקות אין לו צורך שוב בהכניעות היינו המ"ע וע"כ אשמעונין הכא קרא דאינו כן וגדולה מזה דאפי' עשה דוחה ל"ת החמור ממ"ע משום שהעיקר ע"י כן יצמח להאחז בהשורש ע"י הענפים היינו המ"ע דמשו"ה עשה דוחה ל"ת שבתורה: זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' ופרש"י אם שקרת במדות ובמשקולת הוי דואג מגירוי האויב וכו' צריך להבין מה זה עונש מדה כנגד מדה, ולעיל

בפ' בשלח על ריב בנ"י ועל נסותם את ה' לאמור היש ד' בקרבנו אם אין פרש"י סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם וכו' ואתם אמרתם היש ד' בקרבנו חייכם שהכלב בא וכו':

ונראה עפי"מ שפרשתי דברי המדרש תנחומא פ' שלח א"ר חייא בשם ר' לוי כל הבלים שישראל עושין כל ימות השנה במאזנים לעלות הקב"ה מוחל להם במזל מאזנים בחדש תשרי ע"כ וצריך ביאור מדוע קרא לחדש תשרי על שם מזלו מאזנים ומה הוא הרמז על זה, ונראה לפי מה דאיתא בקידושין מ' לפי שהעולם אחרי רובו נידון ע"כ יראה אדם א"ע ואת כל העולם כולו חציו זכאי וחצי' חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע אותו ואת כל העולם לכף זכות ע"כ וא"כ לפי"ז כבר היעדו בנ"י באזהרה יתירה מבלי להכריע את המדה והמשקל לצד אחד לחייב לעצמו ולכל העולם ורק אדרבה יוסיף כח ואומץ לעשות חיל באחרי רבים להטות לטובה ולתחי' וז"ש המדרש כל הבלים שישראל עושין כל ימות השנה במאזנים לעלות יוכלו לעלות במאזנים באם יכריע את המשקולת בעשותו אפי' רק אחת מכל מצות ד' אשר תעשינה וזה שמרומז בהקרא חדש תשרי על שם מזלו מאזנים להורות נתן בלבינו אשר עי"ז יכפר עונינו אם יהא זהיר להכריע את המשקולת ומאזני צדק לטובה, וז"ש היש ד' בקרבנו אם אין ר"ל שראוי להם לראות את עצמו חציו זכאי וכו' ולהכריע את המחצה לטובה היינו לעשות ולהוסיף ולהרבות בכל עת מצות ומע"ט ולהיות תמיד אני ד' ביניכם ואם הם כמסופקים אם יש ד' בקרבנו כי הם כחצי' זכאי ולא ישתדלו להכריע לטוב להם ע"כ בא הכלב ונושך אותם כאשר ידוע כי זהו עיקר ישועת ישראל על הכלל כולו למחות את זכר עמלק מתחת שמים ואל ישלטו בנו שונאינו ובעוה"ר כאשר יכריע ח"ו את העולם בהעלמת מצות ד' וע"כ בא הכלב ונושך אתכם וזהו ע"י הכרעה ללא טוב, וז"ש כאן זכור את אשר עשה לך וגו' ופרש"י אם שקרת במדות ומשקולת ר"ל אם לא יזהר להכריע את המשקל לטוב הוי דואג מגירוי האויב ר"ל ממלחמת עמלק, השי"ת יעזור ויכריע אותנו לכף זכות לטוב לנו כל הימים:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת כי תבא

כי תבא אל הארץ וגו' ובספרי עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תכנס אל הארץ והקשה בפנים יפות הא לא נתחייבו בבכורים אלא לאחר ירושה וישיבה ול"ש לומר שבשכרה תכנסו לארץ שהרי כבר נכנסו גם יש לדקדק למה המביא קורא בפרשת בכורים ארמי אובד אבי ורש"י פי' מזכיר חסדי המקום וצ"ב וגם מה שייכות לזה סיפור יציאת מצרים, ונראה דהנה גאולת מצרים לא הי' בזכות כי היו אז ערום וערי' בלי מצות

ומעש"ט כי אם במה שקבלנו עלינו לקיים את דברי התורה הזאת לאחר מיכן בזכות זה גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים וכמו שאמר הכתוב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ומזה מוכח דבישראל מחשבה טובה הקב"ה מצטרף למעשה, ולפ"ז יש לומר דבשכר מצות בכורים הכניסו לארץ אע"ג דלא נתחייבו עוד בבכורים עד לאחר ירושה וישיבה מ"מ ע"י המחשבה טובה שקיימו וקבלו עליהם במצות בכורים הרי כאלו קיימו בפועל ממש וזה הי' להם לשכר לירש את הארץ, וז"ש ולקחת מראשית כל פרי האדמה ר"ל בראשית קודם ירושה וישיבה היינו במחשבה תקחו לכם לקח טוב לקבל עליכם כם בלב לקיים מצות ד' ולכן המביא בכורים נותן שבח והודאה על מנת חלקו לה' במה אשר חסדו גבר עלינו לנהוג בנו במדה זו אשר המחשבה טובה מצטרף למעשה וע"י כן זכינו לירש הארץ דהא רק בזה נוכל לבוא אל הארץ בשכר מצות בכורים ועל כן אומר ארמי אובד אבי ע"פ פירש"י דמזכיר חסדי המקום לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאלו עשה שבעכו"ם מחשבה רעה הקב"ה מצרף למעשה עכ"ד רש"י ז"ל והנה אמרו חז"ל בירושלמי כתיב כי לך ה' החסד וכתיב כמעשהו ותי' דהחסד שמשלם על מעשה ולא על המחשבה ועפי"ז פי' בנועם מגדים בפתיחה הללו את ד' כל גוים אף דאצל הגוים מחשבה רעה מצטרף למעשה ובישראל אינו מצטרף למעשה כי גבר עלינו חסדו החסד הידוע מבלי לצרף המחשבה ואמת ד' לעולם כי אצל כל העולם נוהג בדין דשורת הדין לצרף המחשבה ואינו בא בטרוניא עם בריותיו אפי' עם העכו"ם ולזה הללו עכ"ד, וז"ש ארמי אובד אבי אע"ג דרק חשב לעשות ולא עשה מ"מ מצטרף המחשבה למעשה ומזה מוכח דבדין יש לצרף המחשבה וכמו כן בבכורים מצטרף הקבלה מקודם שיהא נחשב למעשה וזה שפרש"י מזכיר חסדי ד' דאע"ג דבדין יחשב המחשבה רעה למעשה כמו דלטובה מצטרף שמחשבה מ"מ בישראל לרעה אינו מצטרף משום דנוהג בחסדו אל ישראל והזכיר ג"כ בפ' בכורים יציאת מצרים אשר גאלנו ד' משם ע"י המחשבה שקבלנו לקיים את התורה הניתנה לנו אח"כ בהר סיני:

והי' כי תבא אל הארץ וגו' ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו' והלכת אל המקום אשר יבחר ד' וגו' ויתבאר עפימ"ש באפיקי יהודא [הובא בייט"ל פ' חיי] לפרש מאמר דוד העע"ה שמח נפש עבדך עפי"ד רוח חן שאומר שהטביע השי"ת באדם כח המתאוה שישתוקק ליותר ממה שיש לו ולא יסתפק במה שהשיג למען ע"י כח המתאוה יבקש לעלות בדרכי התורה והמצות ומה שהשיג יחשב לו למיעוט מזעיר אולם לא כן בעניני עוה"ז גדר גדול גדרו ואמרו איזה עשיר השמח בחלקו כלומר מסתפק במעט שלפניו

ולא יתאוה יותר וזה מלאכה קשה להשתמש בשני הפכיים לזה ביקש דוד המע"ה שמח נפש עבדך אתה ד' שימה נא מדת השמחה והסתפקות בנפש עבדיך בעסקי הגוף כי אליך ד' הנוגע לעבודתך נפשי אשא בכח המתאוה בנשיאות ראש יותר ויותר ממה שבידו עכ"ד, וזש"ה והי' כי תבא אל הארץ ודרשו חכמינו ז"ל כל מקום שנאמר והי' הוא לשון שמחה היינו במה שתבא אל הארץ לעסוק בעניני עוה"ז תהי' בו שמחה במדת הסתפקות שלא יתאוה ליותר ולקחת מראשית כל פרי האדמה היינו מראשית של פרי האדמה והוא כינוי לעניני עוה"ז שהם עניני ארציות והכי נקרא שמו פרי האדמה כי מן האדמה כל עיקרי תענוגי עוה"ז מתהווים ממנו כמאמר הכתוב מלך לשדה נעבד ואמר הכתוב שתקח הראשית ממנו בעוד אשר תכסוף בהשתוקקת לעניני עוה"ז והלכת במדה זו אל המקום אשר יבחר ד' היינו שתקח זה המדה שיש באדם כח המתאוה ותוליכנה אל המקום מקומו של עולם לעבוד בו את השי"ת להשתוקק לעלות בכל פעם במדרגה היותר נעלה:

אשר ה"א נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה ולקחת מראשית כל פרי האדמה, יתבאר עפ"י האמור בחוהל"ב דמה שאדם עושה מצות ומע"ט ה"ה עושה בשל עצמו וכל מה שעוסק בענין גשמיות ה"ה כאלו עושה בשל אחרים דהוא אינו קנין עולמית עי' במשל סוף שער הבחנה ועפי"ז מפרש בסדש"ש ואיש את קדשיו היינו מעש"ט לו יהיו עכ"ד, ולפי"ז לכאורה יש להקשות ע"ד אגדה האיך מביא ביכורים וקורא הא לענין ביכורים אמרינן בגיטין דף מ"ז דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי וא"כ האיך יכול לומר את האדמה אשר נתת לי הא אדמה אינו שלו דכל עניני עוה"ז הרי כאלו היא של אחרים, ויש לומר עפי"ד הנועם מגדים סו"פ צו בהא דכתיב לך ד' הצדקה ודרשו חז"ל משלך יתנו לך אמנם מציינו בלאו דבל יראה דא"ר אלעזר שני דברים אינם ברשותו של אדם בור ברשות הרבים וחמץ בפסח ועשאן הכתוב כאלו הם ברשותו וה"ז ק"ו אם לעבור עליו אינו שלו כשלו כש"כ לקיים מצותיו דשלו היא דהא מדה טובה מרובה ממדת פורעניות עכ"ד, ולפ"ז י"ל דה"נ לענין ביכורים אע"ג דכל ענין גשמיות ה"ה כאלו עושה בשל אחרים מ"מ לענין לקיים מצות ביכורים עשאן הכתוב כאלו הם שלו וברשותו והא דאמרינן בעלמא קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי היינו מה שהוא באמת אינו שלו רק קנין פירות אבל מה שהוא שלו רק דאנן אמרינן בי' מה שיש לי אינו שלו הוא דומה לצדקה דאמרינן ג"כ הכי משל יתנו וע"כ כדי לקיים מצותיו ית"ש עשאן הכתוב כאלו הם שלו, וזש"ה כי תבא אל הארץ אשר ה"א נותן לך נחלה היינו שהוא נותן לך שתהא שלך ולא אמרינן מה שיש לו אינו שלו והוא כשל אחרים ואמר הכתוב ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו'

היינו דאם מביא ביכורים עשאן הכתוב כאלו הם שלו דהא א"א להביא ביכורים וקורא אם אינו שלו וע"כ כדי לקיים מצותיו הוא נותן לך את הנחלה שיהא שלך:
ושמחת בכל הטוב ובמדרש אין טוב אלא תורה לכך משה מזהיר לישראל עשר תעשר ועיין ביש"מ פ' זו ונראה לי עפימ"ש הרמב"ם בפי' המשניות מס' פאה פרק א' על המשנה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז ז והקרן קיימת לעוה"ב דהענין דהמצות נחלקין על שני חלקים החלק האחד במצות המיוחדת לנפשו בינו לבין קונו כגון ציצית ותפילין וכדומה והחלק השני במצות התלויות בתועלת בני אדם כגון אזהרה על הגניבה והאונאה וכו' וכשיעשה האדם מצות המיוחדת לנפשו יגמלהו הקב"ה עליהם לעוה"ב וכשיעשה האדם המצות התלויות בתועלת בני אדם תחשב לו לצדקה לעוה"ב מצד שעשה המצוה וימצא טיבה בעוה"ז בעבור שנהג הטוב בין בני אדם וע"כ תלמוד תורה כנגד כולם כיון שתלמוד תורה שקיל כנגד הכל כי בת"ת יזכה לכל זה שהתלמוד מביא לידי מעשה עיי"ש, ועפי"ז פירשתי דברי הכתוב בפ' שופטים צדק צדק תרדוף למען תחי' וירשת את הארץ אשר ה"א נותן לך וקשה כפל הלשון צדק צדק גם אומרו למען תחי' דמשמע בעוה"ז והא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ועפ"י הנ"ל יתבאר דהכתוב מרמז בזה דבמצות צדקה שייך שתי נתינות האחד מה שעשה המצוה ששייך בינו לבין קונו ונוסף עוד ע"ז מה שנוהג טובת עין לבני אדם וע"כ אמר צדק צדק שני פעמים ומסיים הכתוב למען תחי' היינו שמגיע שכר המצוה בעוה"ז ואח"כ וירשת את הארץ אשר ה"א נותן לך היינו שכר לעוה"ב עין לא ראתה א' זולתיך, וז"ש המדרש ושמחת בכל הטוב ר"ל שיגיע לך כל הטוב בעוה"ז ג"כ ומפרש המדרש אין טוב אלא תורה דזהו ע"י התורה שמביאה לידי מעשה גם במצות השייכים בתועלת בני אדם שמגיע עליהם שכר בעוה"ז ג"כ ולכן משה מזהיר את ישראל עשר תעשר ר"ל שתי פעמים ע"ד רמז שמגיע עליהם שכר שתי פעמים בעוה"ז ובעוה"ב כיון שמצות מעשר הוא ממצות התלויות נגד בני אדם וזש"ה שמעתי בקול ה"א ופרש"י הבאתיו לבית הבחירה עשיתי ככל אשר צויתני שמחתי ושימחתי אחרים בו השקיפה ממעון קדשך וגו' ויש לדקדק מה שייכות הברכה זו למצות הביכורים יותר משאר מצות וגם כפל הלשון וברך את עמך וגו' ואת האדמה וגו' ולהנ"ל יתבאר דהמביא וקורא פרשת הביכורים אומר דמה שהביאו לבית הבחירה בזה הוא מקיים מצות הבורא בינו לבין קונו ובמה ששימח אחרים ונהנו אחרים מטובו אשר הנחילו ה"א בזה קיים מצות התלויות בתועלת בני אדם וע"כ מגיע לו שכר בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב וע"כ אומר וברך את עמך את ישראל ר"ל לעוה"ב בברכה שאין

לה קצבה הבא משל הקב"ה בשכר המצוה אשר הוא ביניו לבין קונו וגם את האדמה אשר נתת לי זו שכר בעוה"ז עבור הטוב שנהג בין בני אדם:

השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו וגו' ודרשו חז"ל כל השקפה לרעה וגדולה צדקה שמהפכת מדה"ד לרחמים, ויש לדקדק א"כ מדוע כתיב לשון השקיפה דהוא מורה על מדה"ד עוד יש לדקדק כפל הלשון את עמך ואת האדמה למה לי דמה שייך שם ברכה על האדמה ביחוד אם לא הנאה המגיע ממנה להושיבם עלי' ונ"ל עפ"י הנודע ממה דכתיב כלה ד' חמתו ויצת אש בציון בעת שנתחייבו שונאיהן של ישראל וריחם הקב"ה על עמו ישראל ושפך חמתו על העצים ואבנים וחרבה עירנו ושמם בית מקדשינו בעוה"ר כדי שלא יזיק ח"ו לכלל ישראל והעיקר בקשתינו שישוב ד' וירחם על שמו הגדול ויתקדש שמו עלינו שיעזור השי"ת לנו ולא יאונה לבנ"י כל רע ח"ו וגם תבנה ותכונן עיר ציון משכן כבודו ית"ש, ובזה פי' האלשיך בתהלים י"ד ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה כי ציון במשפט ודין הוא שתפדה כי היא לא חטאה אך ושבי' בצדקה צריך פדיון בתורת צדקה, וזש"ה וברך את עמך ישראל שלא יזיק ח"ו לעמך ישראל וגם את האדמה אשר נתת לנו ר"ל שתברך את האדמה שיתן הקב"ה השראת שכינתו בתוכינו על האדמה כאשר הי' עם אבותינו שנתן משכנו בתוכינו במהרה בימינו כן גם עמך ישראל יהא מבורך מפי שמו הגדול בלי שום נזק ח"ו ולכן הוציא הכתוב בלשון השקפה דהוא מדה"ד כיון דבאמת האדמה אשר אנחנו מתפללים על פדותה הוא בדין כי היא לא חטאה מאומה:

השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה וגו' ויל"ד כפל הלשון ממעון קדשך השמים דהא הכל יודעין אשר השמים היא היא מעון קדשו וגם כפל הלשון את עמך וגם את ישראל וגם למה נאמר ואת האדמה דאם הברכה היא לאדם הכל בכלל זה גם את האדמה אשר היא לאדם: ונראה עפימ"ש אאזלל"ה ביש"מ פ' פנחס קנא קנאתי לד' א' צבאות עפימ"ש הגלאנטי בפ' כי ראתה גוים באו מקדשה כי ראתה סו"ת י"ק באו מקדשה סו"ת ו"ק וגוים ביניהם והנה בעבור ישראל ח"ו הם מרחקין השם וגם מסלקין שכינתו ואז ח"ו לא נקרא אלקי ישראל רק אלקי צבאות עליונים ונוח לו ית"ש יותר שיקרא אלקי ישראל והיינו קנא קנאתי ר"ל שתי קנאות א' לה' שאינו שלם ועומד ברחוק ע"י עונותיהם, ב' אלקי צבאות ר"ל למה שנקרא רק אלקי צבאות עכ"ד, ובזה פרשתי הכתוב למה יאמרו הגוים אי' נא אלקיהם ואלקינו בשמים היינו דהגוים אשר עשו ח"ו הפירוד יאמרו אי' נא א' שלא נקרא א' ישראל כי אם א' צבאות אמרו וא' בשמים היינו שהוא נקרא ח"ו בהגלות אלקי השמים של העליונים ונוח לו יותר שיהא

נקרא א' ישראל, וזש"ה השקיפה ממעון קדשך מן השמים וקאי אלעתיד אשר מעון קדשו היא השמים אלקי העליונים וברך את עמך את ישראל אשר ישראל יהי' עמו במה שנקרא אלקי ישראל וע"כ ואת האדמה אשר נתת לנו ע"י שיהא השראה בעוה"ז היינו על האדמה יהי' השראות שכינתו: והי' חייך וגו' יש לדרוש לטובה ולברכה עפימ"ש האלשיך כי לפעמים היצה"ר מטעה את האדם ומראה לו סימני טהרה על ענין עבירה עד שידמה בעיניו שהוא מצוה ואינו מבין על עצמו והבחינה לזה אחר עשותה כולה או מקצתה הנה פקודי ד' ישרים משמחי לב ואם ירך לבבו ויתחרט זה מורה שהי' עבירה ודבר זה יש ללמוד ממה דכתיב בדוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלט ויהי אחר כן ויך לב דוד וגו' ויאמר לאנשים חלילה לי וגו' עיי"ש ובערבי נחל פ' שלח מביא שיש עוד נסיון לידע הדבר לאשורו אם הוא מצוה או לא היינו שיחשוב בדעתו אם יראה אדם אחר עושה כך ואפי' דבר קל ממנו אז יבין מיד שהוא עבירה רק כשהוא עצמו עושה הדבר הנה אז היצה"ר מסמא עיניו והנה מובן מאליו כי אשרי תבחר ותקרב נסיון השני כי עדיף הנסיון מאחרים שרואה מה שהם עושים ובזה ישמור עצמו מכל דבר רע לגמרי משום דאז אינו צריך לעשות אפי' התחלה מעבירה משא"כ הנסיון מעצמו כמ"ש האלשיך א"א עד בואו לקצת העבירה וזה פי' הכתוב לכו נא הגברים וגו' עכ"ד ז"ל, ובזה פירשתי בפ' עקב דברי הכתוב חדלו לכם מן האדם וכו' כי במה נחשב הוא ר"ל דהנביא מוכיח ומזהיר את ישראל חדלו לכם מן העבירה ואל תגעו אף באפס קצהו מן האדם ר"ל מאדם אחר ואם יבא ספק בלבבך אם הוא מיצה"ר ועצת חטאין הוא או מיל"ט תנסו את דבריכם אם לעשות או לחדול מן האדם ולא הנסיון מעצמו ואמר הכתוב הטעם כי במה נחשב הוא כלומר דבר זה מן העבירה אפי' מקצתה נחשב ג"כ לעבירה וע"כ יותר טוב להיות הנסיון מאחר אם יעשה כזאת אם הי' כשר הדבר בעיניו, וז"ש והי' חייך תלואים לך מנגד כלומר צדקתך כי צדיק נקרא חי מנגד ממי שעומד לנגדך אם גם הוא יעשה זאת ופחדת לילה ויומם בזה תצאו ידי חובתכם בכל עת והיינו שאמר לילה ויומם והוא כנוי אשר בכל עת לא תעבירו מדעת קונם אפי' מקצת העבירה ולא תאמין בחייך היינו בעת אשר יעלה ספק בלבבם אם הוא עבירה או מצוה לא תאמין ליצה"ר כ"א חייכם תלואים לכם ממי שהוא לכם מנגד היינו מאדם אחר:

יתן ה' את אויביך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך ודקדקו המפורשים מ"ש הקמים עליך ולא כתב כן בקללות גם למה שבעה דוקא: ונראה עפ"י מה שאמרו חז"ל בקידושין דף כ"ט דהוה ההוא מזיק בי' רבנן ולן שם רב אחא בר יעקב אידמי לי' כתנינא דשבע רישא כל כריעה דכרע נתר חד רישא וא"כ

משמע מזה דלבטל ההוא מזיק הי' צריך לכרוע ולהתפלל שבע פעמים עד שיפולו לגמרי וכתב במהרש"א שם דז' הרישין הם הז' כחות הטומאה שהביא הנחש הקדמוני לעולם עיי"ש ועיין בעיין יעקב בסוכה דף נ"ב בהא דאמרינן שם שבע שמות יש ליצה"ר שהוא כנגד שבע כחות הטומאה הנ"ל עיי"ש והנה לעיל מיני' כתיב בפרשה ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך ופרש"י והוא מדברי הגמ' בב"מ שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם והיינו שכתיב יתן ד' את אויביך היינו היצה"ר וקראו הכתוב אריב שהוא אחד משמותיו כמ"ש חז"ל שם בסוכה שלמה קראו שונא וכו' ולפי שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום לפיכך כתיב בו הקמים עליך בז' כוחותיו והברכה הוא אשר היצה"ר יהא נגף לפניך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך כנ"ל דהיצה"ר הוא משבע כחות הטומאה אשר צריך לבטל אותו ע"י שבעה דרכים כמו התם בקידושין שבע נפל צדיק וקם עד דנתר ממנו כל הז' רישין וזה לעומת זה עשה א' בז' מדות דקדושה נוכל לבטל ולבער רוח הטומאה מעל הארץ:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת נצבים

אתם נצבים היום כלכם לפני ה"א וגו' ונראה עפימ"ש הרמ"א סי' א' שויתי ד' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים כו' כי אין דומה ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועותיו והוא לפני מלך וכו' כ"ש כשישים האדם אל לבו שהמלך מה"מ עומד עליו ורואה במעשיו מיד יגיע אליו היראה והכנעה בפחד השי"ת וכו' עיי"ש, וזש"ה ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' למען תשכילו את כל אשר תעשון וסמוך לי' אתם נצבים כלכם לפני ד' וגו' ר"ל בזה שתדעו נאמנה בכל עת אשר אתם נצבים לפני ד' ורואה במעשיכם ע"כ תשכילו בכל אשר תעשון כי אין דומה ישיבת האדם ותנועותיו כשהוא יושב לפני מלך גדול וק"ל: א"י עפימ"ש בספר תומר דבורה מי אל כמוך מורה על היות הקב"ה מלך נעלב סובל עלבון כי אין רגע שלא יהא אדם ניזון ומתקיים מכח עליון השופע עליו ועם היות שהאדם חוטא בכח ההוא הקב"ה אינו מונע ממנו כלל אלא סובל עלבונו להשפיע בו כח והוא מוציאו בחטא ובעון והקב"ה סובל כו' עכ"ד, ובזה פי' אא"ז זצלה"ה בס' ייטב לב פ' וירא ממרים הייתם עם ד' וגו' כלומר בכחו הגדול אתם ממרים כנגדו ית' אוי לאותו בושה והיא האמור א' עמך בכל אשר אתה עושה הן לטוב או לרע חלילה הכל בכח אלקי ושפעו ית' לזאת תראה להחזיר אותו הכח לבעלים לסגל בו מצות ומע"ט עכ"ד, וזה ירמוז בדברי רש"י ז"ל כאן הרבה הכעסתם לפני המקום והרי אתם קיימים לפניו ר"ל שאתם קיימים לפניו ית"ש אף בעת שתכעיסו

אותו ובאותו כח וקיום הנותן לכם תעשו להמרות נגד רצונו, וזש"ה אתם נצבים לפני ה"א כתרגומו אתון קיימין יומא דין ר"ל כל שאתם מתקיימין היא מכח אלקי השופע בכל עת ולכן כ"ש שצריך להחזיר אותו כח וחילו לאורייתא:

א"י אתם נצבים וגו' ראשיכם שבטיכם וגו' מחוטב עציך עד שואב מימיך וגו' עפימ"ש בשם הגאה"ק ר"ש זצ"ל על הפסוק מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם ואמר ע"ז הפירש מדוע לא בא בן ישי דהיינו מלך המשיח שהוא מגזע ישי גם תמול ביום א' דר"ה גם היום ביום ב' דר"ה על הלחם ר"ל יען כי הם מתפללים רק בגשמיות ולא על גלות השכינה עכ"ד ז"ל, ובזה פירשתי מ"ש הכתוב אם יהי' נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה"א ומשם יקחך עפימ"ש בנועם מגדים פ' זו בשם אביו ז"ל דגם העבירה שנדחת ואינה קרובה לפרגוד אם יש בה קצת כוונה לשמים ירצה וכמו שהמליץ הבעש"ט ודבר טוב על ישראל שכל מה שעושין סוף מעשה הוא לד' גם העושק והגזל הכל למען ד' שיחזיק בניו לתורה ויכבד השבת ויעשה צדקה הרי דהכל לשם שמים וזהו אם יהי' נדחך בקצה בסוף דבר יגיע ממנו השמים כוונה לשם ד' עכ"ד ז"ל, ונ"ל לבאר בזה סיפא דקרא משם יקבצך וגו' עפ"י הנ"ל בשם הר"ש ז"ל דלכן לא בא בן ישי עד היום כיון שהתפללו רק על הלחם ר"ל בגשמיות, ולפי"ז דגם בזה שאדם נתפס ח"ו בדבר איסור בגזל ואונאה עכ"ז יש להמליץ טוב בעדו דגם זהו רק למען כבוד שמו ית' ובסוף המעשה בא בזה רק למלאות רצונו ית"ש ומכש"כ ק"ו ב"ב של ק"ו אם אדם מבקש מאת השי"ת פרנסתו בהיתר ולא באיסור בודאי דאין זה מקרי אל הלחם ר"ל גשמיות לבד כיון דכל עיקר פרנסתו נחוצי' הוא רק למען יוכל תת בזה אותות אהבה לקיים מצותיו של הקב"ה, וזש"ה משם יקבצך ה"א ומשם יקחך ר"ל משום זה דגם נדחי בנ"י בקצה הוא הכוונה לשמים משם בזה עצמו יקבצך ה"א ר"ל כיון שכן גם מה שהתפלל על הלחם בגשמיות לא יקרא בגשמיות כיון שגם לכם לעצמיכם מקרי צורך גבוה ולא קשה לפי"ז קושי' הר"ש ז"ל והבן:

וזש"ה אתם נצבים היום כלכם לפני ה"א ר"ל בר"ה אתם נצבים רק לפני ה"א גם מה שאתם מתפללין לעצמיכם כולה לגבוה סלקא כיון דכ"ז צריכין אתם לשם ד' ראשיכם שבטיכם דכל עיקר כוונתם לשם ד' וגם מחוטב עציך עד שואב מימיך דעסקם וכל מגמתם בגשמיות לבד מהם קטני דעת שלא יבינו ולא ישכילו שיהא משאלותם רק למען שמו ית' עכ"ז גם הם נצבים לפני ה"א ר"ל בקשתם הם לפני ד' שיתגלה כבוד ש"ש במהרה כיון שבקצה היא לשמים ובזה יש לימוד זכות על ישראל ולהסיר מהם תלונות התיקוני זהר שא' צווחין ככלבין הב הב לנא מזונא ופרנסה ע"כ ולפי הנ"ל דגם זה בענין

גשמיות עוה"ז הכל הולך למקום גבוה כדי לעשות בזה נחת רוח להבוב"ה וע"כ מטעם זה הותר לנו להתפלל בענין גשמיות גם ביום הגדול והנורא כיון שבקצה היא לשמים והכל הולך אחר החתום וסוף כל דבר הדברים שישראל עושים ממילא נעשה בזה עשי' לרצונו ית' כנ"ל, ויש לפרש עפ"י הנ"ל מ"ש בגמ' כי חק לישראל הוא וגו' דמזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה עד יוה"כ מאי משמע דחק לישנא דמזונא היא כדכתיב ואכלו את לחם חקם עיי"ש במס' ביצה דף ט"ז וקשה ע"ז ג"כ מהא דתקו"ז דאין להתפלל בר"ה על עניני גשמי וא"כ מדוע נקבע לדון ולהורות על חק דמזונא בר"ה ולפי האמור דהכל בישראל שם חד היא וגם בזה מה שישראל מתפללים על הרוחתם במזוני גשמי עולה עד לשמים וגם זה הוא לעשות נ"ר לבוב"ה ועל כן ניחא שפיר דישראל נושע גם במזוני גשמי בר"ה כיון דהיא ג"כ צורך גבוה, וזש"ה כי חק לישראל היא ר"ל גם מה שלישראל היא חק ולישנא דמזונא היא משפט לאלקי יעקב ר"ל בזה הם מקיימין משפטים ודינים לד' ית"ש והבן:

א"י אתם נצבים היום כלכם וגו' כל איש ישראל דקשה מפתח פתח בלשון רבים ומסיים בלשון יחיד ונראה עפימ"ש ביש"מ פ' חקת ותו' הדברים עפי"מ שמצינו כמה דברים שהן בעצמותן חריפין ומרים כמו מלח ותבלין ועם דברים אחרים הם טובים ולא יאכל תפל מבלי מלח וכ"כ נמצא בבני אדם שבעצמותן נראים לכאורה בלתי יפים אבל בכללות כלך יפה אף נעים זה יש לו מדה טובה זו וזה מדה טובה אחרת לו וע"כ לעולם אל יוציא עצמו מן הכלל ע"ד האמור בתוך עמי אנכי יושבת והקב"ה משגיח על כלל ישראל ולא בפרטן עכ"ד ועיין מ"ש בפ' זאת הברכה, וזש"ה אתם נצבים היום (בר"ה הנקרא היום כידוע) כלכם דייקא לפני ד' ר"ל דהשי"ת גומל חסדים טובים לעמו ישראל לדונם כלכם יחד על כלל ישראל ולא בפרטן כל איש ישראל, ר"ל כל איש ואיש בפרט נידון בתוך הכלל כולו והכל נסקרין בסקירה אחת דייקא ולא כל איש ואיש בפני עצמו:

א"י אתם נצבים עפימ"ש א"ז זצ"ל בייט"ב פ' שופטים לפרש מאמרינו ואתה צדיק על כל הבא עלינו וגו' כי אמרו חז"ל אהא דכתיב אשר הרעותי א' הקב"ה כביכול אני גרמתי להם שבראתי יצה"ר אולם נגד זה אמרו בפ"ק דקידושין משל לאדם שהכה בנו מכה גדולה והניח רטי' על גבי מכתו וכו' כך אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין אם אתם עוסקים בתורה אינכם נמסרים בידו עוד שם אם פגע כך מנוול זה משכהו לבית המדרש וז"ש ואתה צדיק על כל הבא עלינו ואם כי אתה גרמת לנו לחטוא במה שברא יצה"ר עז"א כי אמת עשית הוא התורה הנקרא אמת בראת על כן ואנחנו הרשענו כי הי' בידינו להתיש כחו ע"י התורה עכ"ד עיי"ש באריכות ועפי"ז נ"ל הטעם במה שאמרו

דענין תק"ש בר"ה הוא כדי להזכיר מעמד הר סיני שנאמר ויה' קול השופר חזק מאוד ש וגו' וצ"ב מה ענין לר"ה דהא באמת הטעם דתק"ש להחריד הלבבות כמ"ש היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו וכמ"ש הרמב"ם בה' תשובה שהיא כלומר להכריז עירו ישנים משנתכם וכו' יזכרו וישובו אל ה' וכו' עיי"ש ולהנ"ל יש לומר דבא להזכיר מתן תורה כיון שבימים האלה ימי התשובה והחרטה ואולי יתברך בלבבו שלו' יהי' לי ואף אם בשרורות לבו ילך עכ"ז אין עליו כלום כיון שיש התנצלות לומר ואשר הרעותי כביכול הקב"ה גרם לו כל אלה שברא יצה"ר וע"כ בא השופר להזכיר את מעמד הר סיני ובזה היינו ע"י התורה יוכל לכבוש את היצה"ר וא"כ בא השופר להחריד את לבו לומר שאין לו תקנה למלט נפשו מיד שאול כי אם ע"י התשובה והחרטה והקבלה לשעבד נפשו לעבודתו ית"ש וז"ש אתם נצבים היום כולכם לפני ה"א למשפט על כל חטאתכם אשר עשיתם ושמא תאמר אני שבראתי יצה"ר וע"כ אמר לעברך בברית ה' א' היינו התורה שנקראת ברית כמו שנאמר ושמרתם את בריתי ועל כן אף אם יש בכם וגו' כי בשרורית לבי אלך בזה הטעם שאין יכול לכבוש את היצה"ר לא יאבה ה' סלוח וגו' לעשות את כל דברי התורה הזאת היינו כיון דע"י התורה יכול לכבוש את היצה"ר ואם אבן הוא ונימוח: אתם נצבים היום כלכם לפני ה"א וגו' יתבאר עפימ"ש בס' זרע קודש לפרש הכתוב ושב ה"א את שבותך דהנה באתערותא דלתתא נעשה כן לעילא וכתיב ה' צלך וכשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כן למעלה שכביכול אומר ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי היצה"ר ושב הוא כביכול מתחרט וז"ש ושב ה"א את שבותך כלומר שהוא כביכול ישוב ומתחרט ע"י שבותך עכ"ד ובזה יש לפרש מאה"ב בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' דהנה השופר הוא להחריד הלבבות ולעורר בתשובה כמשה"כ היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו והרמב"ם נתן הטעם לתק"ש כלומר עירו ישנים משינתכם זכרו בוראכם שפרו מעשיכם ואם כן ע"י תק"ש שנתעורר חרטה מקודם על בני אדם אח"כ נתעורר מדת החרטה למעלה כביכול וע"כ אמר הכתוב הריעו לפני המלך ה' ר"ל לפני מקודם הקב"ה הקב"ה ע"י שאנו מתחרטים ע"י השופר קודם נעשה כן החרטה אח"כ וז"ש אתם נצבים היום וכתבו המפורשים דתיבת היום רומז כאן על ר"ה שנקרא היום כמ"ש בזוהר על הפסוק ויהי היום ויבואו בני הא' וגו' ואמר אתם נצבים היום בר"ה ע"י השופר נתעורר השופר גדול שיתקע במהרה לחירותינו כיון שהשי"ת מתחרט על שברא היצה"ר ואז אין שטן ופגע רע כמרומז באותיות שופר וע"כ השטן בהיל ע"י התקיעות כיון שנתעורר החרטה על מה שנברא דהשטן הוא היצה"ר והיינו

שאמר בירושלמי דהשטן בהיל דאתי משיחא והיינו כנ"ל וי"ר שיחיש את גאולתינו ופדות נפשינו במהרה בימינו ויתבאר במקום אחר באריכות יותר:

אתם נצבים היום כלכם לפני ה"א יתבאר עפ"ד המדרש פ' אמור למשפטיך עמדו היום בכ"ה באלול נברא העולם וכו' אמר הקב"ה לאדם זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני היום הזה בדין ויצאת בדימוס כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום הזה ויוצאין לפני בדימוס אימתי בחדש השביעי וצ"ב וי"ל עפ"ד רש"י ז"ל בראשית ברא א' בתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ראה שאין העולם מתקיי' הקדים מדה"ר למדה"ד שנאמר ביום עשות ה"א וא"כ בר"ה בעת שנברא העולם תיכף בתחלת הבריאה כביכול ראה הקב"ה שאין העולם מתנהג במדה"ד וע"כ במדה זו כאשר אדה"ר בא למשפט התנהג עמו הקב"ה במדה"ר ומשו"ז יצא בדימוס וכן היא סימן לבניו אשר יעמדו במשפט ביום הזה בר"ה שיתעורר עליהם המדה כך הוא להתנהג עמם במשפט במדה"ר ויצאו בדימוס וזש"ה אתם נצבים עומדים היום בר"ה כדברי המדרש למשפטיך עמדו היום בר"ה לפני ה"א ר"ל להתנהג עמם במדה"ר כאשר הקדים בכאן מדה"ר למדה"ד:

כי את אשר ישנו פה וגו' ואת אשר איננו פה עמנו היום ופירש"י אף דורות העתידים להיות והקשה בגור ארי' אחר שלא היו בעולם איך אפשר לכרות ברית עמהם והלא אינם בעולם עיי"ש מה שתי' ואפשר לומר עפי"ד רש"י לעיל אתם נצבים היום מלמד שכינסם משה ביום מותו להכניסם בברית וכתב במזרחי דממלת היום קא מפיק לי' דומי' דבן מאה ועשרים שנה אנכי היום דדרז"ל מיתורא דהיום היום מלאו ימי ושנותי אף כאן נצבים היום שלא נשאר לכרות הברית רק היום מפני שהי' יום מותו עכ"ד ז"ל והנה קשה לפ"ז דהול"ל אני נצב היום ולא אתם נצבים כיון שקאי על יום מותו של מרע"ה ויתכן לומר עפימ"ש בספר פנים יפות לקמן עה"פ ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' עד"ש חז"ל בפ"ק דברכות לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר יעסוק בתורה ואי לאו יקרא ק"ש ואי לאו יזכיר לו יום המיתה וקשה דאם יום המיתה הוא הבחינה המעולה הול"ל מיד יזכיר לו יום המיתה אבל הענין הוא כי המעלה הטובה שבאדם הוא שידביק בתורת חיים כי בראתי יצה"ר בראתי תבלין זו תורה ואם ע"י עסק התורה ישבר כח יצרו הרע אזי בכל יום ויום נתוסף בו חכמה ודעת ביתר שאת אבל אם יתעצב ביום המיתה אינו תועלת אלא לפי שעה כי בכל פעם יתגבר עליו יצרו וז"ש מרע"ה הנה נתתי לפניך שני דרכים לבטל את היצה"ר האחד את החיים ואת הטוב היינו התורה עץ חיים ואין טוב אלא תורה ואת המות ואת הרע היינו שישבור את יצרו ע"י הזכרת יום המיתה ועז"א ובחרת בחיים עצה טובה קמ"ל שתכין לך הדרך להנצל מהיצה"ר

למען תחי' אתה וזרעך שיעמוד צדקתך לבני בנים כי ע"י הזכרת יום המיתה אזי מתגבר עליו יצרו בכל יום עכ"ד ועי' בקדושת יו"ט פ' תרומה וזש"ה אתם נצבים היום כטעם האמור דמילת היום מורה על יום המיתה והיינו שהזהירם אשר למען הנצל מיצה"ר תבחרו הדרך ישכון אור זו תורה ולא ע"י הזכרת יום המיתה ולכן כתיב אתם נצבים כיון שמדבר מהזכרת יום המיתה של כל איש וז"ש לעברך בברית ה"א ע"י התורה שהיא נקראת ברית כמ"ש ושמרתם את בריתי ע"י התורה תראו להנצל מיצה"ר כי את אשר ישנו פה וגו' ואת אשר איננו פה היינו דורות העתידים להיות ר"ל אם תכבשו היצה"ר ע"י התורה זכות זה יעמוד לכם גם לדורות עולם העתידים לבא כי באם יכבוש היצה"ר ע"י התורה ניתוסף בו כח וחכמה להעלות נר של תמיד גם לדורות הבאים ושבת ושבת עד ה"א ושמעת בקולו וגו' ומל ה"א את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה"א בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך וי"ל כיון דכבר נאמר ושבת עד ה"א ושמעת בקולו למה נאמר אח"כ ומל את לבבך וגם אם מה' היא צדיק מה פעל ומה רבותא היא לאדם הא אין זה משלו רק משל הקב"ה וגם הלשון למען חייך צ"ב:

ונראה עפימ"ש אאמוזלל"ה בייט"פ לשבת תשובה סי' ט"ז לפרש מאמר הנביא שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעוניך ובגמ' יומא גדולה תשובה שזדונות נעשה לו כשגגות האי עון מזיד היא וקרי לי' מכשול ופריך מהא דאר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשו כזכיות דכתיב ובשוב רשע מרשעתו עליהם חי יחי' ומשני כאן מאהבה כאן מיראה ויש להבין מדוע לא הוכיחם רק על תשובה מיראה אבל הענין עפימ"ש בסה"ק בשם הרמב"ם על מצות ואהבת את ה"א הכי זה מסור ביד האדם הא ענין אהבה תלוי בחפץ ורצון הלב ותי' כי נפש האדם מישראל חלק אלקי ממעל ובדין שיאהב וידבק החלק בכל והיינו דכתיב בנים אתם וגו' וטבע הבן לאהוב את אביו ומה שאינו כן הוא כענין דכתב עונותיכם מבדילים ביניכם לבין אלקיכם ולזה נצטוו להסיר המסך המבדיל ואז ממילא תבא אהבה בלבו של אדם עכ"ד, נמצא בעוד שהאדם חטא א"א לו לשוב מאהבה כיון שיש מסך המבדיל לזה הזהיר הנביא לשוב מיראה כמו שפרש"י עד ה"א על לא יעבוד סניגורי' קטגורי' שזה ביד האדם לירא מעונש ולברוח מדבר המזיק אלא דאכתי איך משכחת לה תשובה מאהבה אפי' אם עושה תחלה תשובה מיראה אכתי נשאר שוגג המבדיל ומסתיר פניו כדכתיב וחטאתיכם הסתירו פני מכם וצ"ל אם האדם עושה מה שבידו ושב מיראה שוב הקב"ה בעזרו לעורר לבבו לשוב מאהבה כי זה אינו ביד האדם בלי עזר אלקי והקב"ה מוותר נגדו, וז"ש שאלו תלמידיו את ר"א האיך נעשה תשובה ונחי' כלומר איך אפשר לנו לעשות תשובה מאהבה דכתיב עליהם חי יחי' שזה אינו ביד

האדם וא"ל כתיב יענך ד' ביום צרה שהקב"ה מוותר משלו עכ"ד ז"ל עיי"ש, וז"ש ושבת עד ה"א היינו תשובה מיראה עד שלא יעבוד של סנגורי' קטגורי' וזה ביד האדם בעצמו ואח"כ אם תעבד מה שבידך אזי הקב"ה ישלח עזרך מקודש ומל את לבבך לאהבה את ה"א שתוכל לשוב באמת מאהבה למען חייך כדי שמהעבירות יהא נעשה זכיות אשר עליהם נאמר חי יחי' ובדרך הזה מותר להתפלל הב לנו סליחה ומחילה וכפרה כיון דגם בזה אנו מכוונים לעשות רצון הקב"ה ולא למענינו משום שעוד אשר אנו מלוכלכים בעבירות אשר בידו הם מבדילים בין האדם לבין אלקינו וע"ז אנו מתפללים שיסלח לכל עדת בנ"י כדי שאח"כ נוכל להתפלל בלי מסך המבדיל אך למען כבוד שמו שיתגדל ויתקדש במהרה:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת וילך

וילך משה וידבר את הדברים האלה וגו' בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא וגו' ופרש"י אנכי היום ביום זה נולדתי וביום זה אמות, דבר אחר לצאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעינות החכמה, ונראה דדבר אחד היא מה שנסתמו ממנו מעינות החכמה עם מה שאמר ביום זה אמות עפי"מ שכתוב לעיל בסוף הפרשה לאהבה את ה"א ולשמוע בקולו ולדבקה בו כי היא חייך וגו', דהנה בשב שמעתתא בהקדמתו כתב לפרש הכ' בהאזינו כי לא דבר ריק היא מכם כי היא חייכם כי בהיות הנשמה למעלה אינו אלא בבחי' בור וריק שאינו נובע רק מתמלא מאחרים ומצד עצמו היא ריק וברדתה אל עולם השפל והשיגה מה שעלי' להשיג בגזירתו ית"ש אז היא בבחי' באר מעין המתגבר וכל דלית לי' מגרמי' כלום עני חשוב כמת כמ"ש בגור ארי' דמי באר קרוין מים חיים לפי שנובע מעצמו משא"כ מי ביר ולזה עני חשוב כמת ושונא מתנות יחי' ולזה אמר כי לא דבר ריק היא מכם פי' מעצמותיכם כבחי' בור שאינו מצר עצמו רק מתמלא מאחרים כי הוא חייכם עיקר הבריאה שיהא חיים בבחי' חיות מעצמיכם כבאר ומעין המתגבר וכובע מעצמו עכ"ד בקיצור עי"ש, וזש"ה לאהבה את ה"א ולשמוע בקולו כי היא חייך דייקא ר"ל אם תשמע בקול ה"א אזי היא בבחי' חיים וילך משה וידבר את הדברים האלה כנ"ל דעיקר החיות ומה שירדה הנשמה לעולם השפל הזה היא רק כדי שתהא בבחי' חיות והיינו שתשיג ידה מה שביכולתה להשיג ובלא זה מה היא לה עוה"ז ואמר כן גם על עצמו לא אוכל עוד לצאת ולבא בדברי תורה שנסתמו ממנו מעינות החכמה דעל זה נקרא מעין ע"ש שהאדם היא ע"י דברי תורה כמעין המתגבר נובע מצד עצמו וע"כ ביום זה אמות דזה נקרא בבחי' מיתה שאינו נובע

עוד ונפסק החיות וע"כ אמר להם את הדברים האלה למען תחי' אתה וזרעך וגו' לשמוע בקולו כי היא חייך והבן:

בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא ופירש"י היום מלאו ימי ושנותי לצאת ולבוא בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעינות החכמה יתבאר עפ"ד הזוה"ק פ' ויחי ויקרבו ימי ישראל למות וכי בכמה יומין מית בר נש והלא בשעתא חדא וברגעא חדא מיית ונפיק מעלמא אלא הכי תאנא כד קב"ה בעו לאתבא רוחא לי' כל אינון יומין דקאי בר נש בהאי עלמא אתפקדו קמי ואזלין בחושבנא וכו' זכאה חולקי' דההוא בר נש דיומוי' אתקריב גבי מלכא בלא כסופא ולא דחי יומא מיניה' לבר וכו' עי"ש ובזה פי' אזללה"ה ביש"מ בהפטורה פ' חי' ואברהם זקן בא בימים בכל הימים כי בכולן הי' מסגל מצות ומעש"ט עי"ש וי"ל בזה הסמיכות לעיל סוף הפרשה לאהבה אה ה"א וגו' כי הוא חייך וארך ימיך וגי' ר"ל הוא ארך הימים אשר יביא אתו עמו לעוה"ב אם יקיים לאהבה את ה"א בכל הימים וילך משה וידבר את הדברים האלה אשר כל הימים אשר אתם חיים על האדמה באו בחשבון לפני הקב"ה וע"כ אמר היום מלאו ימי ושנותי היינו שנתמלאו כל הימים במצות ולא אידחי מהם ולכן כאשר לא יוכל עוד לצאת ולבוא בדברי תורה אמר ה' אליו מה לעשות עוד פה וע"כ נאמר לו לא תעביר את הירדן וגו':

לא אוכל עוד לצאת ולבא וגו' ופירש"י לצאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעינות החכמת וי"ל אמאי נקרא משו"ז לצאת ולבא ונראה ע"פ המבואר בתוס' רפ"ק דברכות דזריחת השמש נקראה יציאה דכתיב השמש יצא על הארץ ושקיעתה נקרא ביאה דכתיב וזרח השמש ובא השמש ויש להבין טעם הדבר ופי' אאזללה"ה ביש"מ פ' בהעלתך ע"פ מאמרם ז"ל למה חמה יוצאת במזרח ושוקעת במערב כדי ליתן שלו' לקונה ע"כ שקיעת השמש נקרא ביאה לפי שמקרבת עצמה אל השכונה והיא עיקר חשקה והזריחה מפני שמרחקת עצמה על כן נקרא יציאה עי"ש ובזה נלע"ד לפרש מאמר הגמ' סנהדרין דף צ"ז ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח ובעוונותינו שרבו יצאו מה שיצאו ועדיין ב"ד לא בא עי"ש וידוע מה שפירשו בזה בשם האריז"ל ולהנ"ל יש לומר דהנה נשמת האדם כשבאה מעולם העליון לעוה"ז ונבראת באדם נקרא ג"כ ביאה ובזמן פטירתו נקרא יציאה וכמו שדרשו חז"ל עה"פ ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם ויש לומר דמשו"ה כשנבראים בעוה"ז נקרא ביאה משום דיפה שעה במעש"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב וא"כ עיקר חשק הנשמה להיותה בעוה"ז כדי שתוכל לעשות מעש"ט מה שאין ביכולתה להשיג חפצה ומטרתה כי אם בעוה"ז וע"כ

נקרא ביאה אבל בשעת פטירת האדם נקרא יציאה כי כשהאדם מת נעשה חפשי ממצות ומי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשבת וע"כ נקרא יציאה כיון שע"י פטירתו מתרחק עצמו מעבודת השי"ת והנה אם ח"ו גם בעוה"ז אינו עוסק בתורה ומצות כראוי לו באופן כזה איגלאי מלתא למפרע דגם כשנברא נקראה יציאה כיון דבעת ביאתו הוי כמו יציאה דהא הי' טוב לו שלא הי' נברא וז"ש בגמ' יצאו מה שיצאו היינו מה שיצאו כבר בעת שנבראו ובאו לעוה"ז ג"כ הי' יציאה כיון שלא עשו מצות ומעש"ט בעוה"ז וא"כ יציאות שתים להם וע"כ ב"ד לא בא עדיין משום שעדיין לא תקנו בעוה"ז מה שהי' לחלקם לתקן ויתבאר הכתוב לא אוכל עוד לצאת ולבא ופירש"י שנסתמו ממנו מעינות החכמה דהנה מרע"ה בא לעוה"ז כדי לתקן דרא ללמד לעם ה' תורה ומצות וכן עשה ותקן נפשו כראוי וא"כ כשנברא בעוה"ז הכי נקרא שמו ביאה אבל כשבא העת אשר נסתמו ממנו מסורות ומעינות החכמה ולא הי' יכול לעשות דבר לא הי' בחינתו כבתחלה וז"ש לא אוכל עוד לצאת ולבא היינו שנוטל ממנו הענין זה שיכול לקיים בנפשו ובבחירתו אשר ביאתו לעוה"ז יהא נקרא ביאה ולא יציאה כיון שבטל ממנו הבחירה בעת ההוא שכבר יפה עשה הכל בעתו ורצונו הי' לבא היינו לעשות רצונו ית"ש בעוה"ז:

ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה וגו' יתבאר עפימ"ש ביש"מ פ' מקץ דלכן נסתר מכל עין מתי יהי' גאולה העתידה ב"ב שורש הדברים כי אין ישראל נגאלים אלא בתשובה והנה בעתו הוא העת שהשי"ת יודע שישובו כולם והידיעה אינו מכריח ואם הי' נגלה לנביא כבר הי' התשובה בהכרח וההכרח לא ישובח ולא הי' התשובה ההוא גורם הגאולה רק הצדיקים דבלבא תליין יכולים לידע עיי"ש והיינו כמ"ש חז"ל (סנהדרין דף צ"ט) ללבי גליתי לאיברי לא גליתי דלבא לפומא לא גליא ועי' עוד שם סו"פ נצבים וא"כ מזה דלכן לא נגלה מתי יהי' הקץ הימין מפני שצריך מקודם לתשובה לתקן מעשיהם, וזש"ה הסתר אסתיר היינו שלא יגלה מתי יהי' הגאולה כמו שגלה לנו בגלות מצרים ובגלות בבל על כל הרעה אשר עשה היינו מפני הרעה שצריך מקודם לתשובה והכרח לא ישובח ואמר ולמדה את בנ"י שימה בפיהם ר"ל כיון דעתה אותן הצדיקים שאין תלוי' בלב אינם יודעים משום דלבא לפומא לא גליא ע"כ צריך ללמד את בנ"י אשר גם שימה בפיהם קץ הגאולה וזה יהי' במהרה לכשיבנה המקדש ועין בעין יראו בשוב ד' אז יהי' הכל נדבר בפיהם:

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בנ"י שימה בפיהם וגו' יתבאר ע"ד שאמרו חז"ל במס' פסחים דף נ' מאי ושמו אחד אמר רב נחמן בר יצחק לא כעוה"ז עוה"ב העוה"ז נכתב ביו"ד ק"א ונקרא באל"ף דל"ת אבל העוה"ב כולו אחד נכתב ביו"ד ק"א ונקרא

ביו"ד ק"א עיי"ש, ובזה פי' המפורשים משאה"כ ובא לציון גואל וגו' נאם ה' היינו כשיבא לציון גואל במהרה בימינו אז יאמרו (לב -82) ה' מפורש ככתיבתו כן נקרא בפה, והנה כתיב ואנכי הסתר אסתיר פני וגו' ועתה כתבי לכם את השירה וגי' דהנה ידוע דהתורה כולה שמותיו של הקב"ה וז"ל ספר עבודת הקודש פ' כ"א התורה כולה מבראשית עד לעיני כל ישראל בנוי על שמות הקב"ה ומדותיו סוד האצילות שהיא האלקית וכו' עכ"ד (ועיין ביש"מ בפתיחה) וז"ש ועתה כתבו לכם את השירה כיון דמדבר הכתוב בזה הענין על הסתרת פנים ר"ל היינו בזמן הזה שצריך להעלים שמו של הקב"ה מלהוציא בפה רק נכתב בכתב יושר עלי גליון ולפותא אין לגלות את השם ככתיבתו וע"כ אמר הכתוב ועתה היינו בזמן הזה כתבו לכם את השירה הזאת היינו שמותיו של הקב"ה מותרים הם לכתוב ולמדה את בנ"י כלו' תלמד את בנ"י שימה בפיהם שיפעלו במעשיהם לעורר הקץ והיינו כמו בעוה"ב אשר יקרא השם ככתיבתו כן יהי' שימה בפיהם שיהא מותר לקרות השם ככתיבתו גם בפיהם בפרשה והי' כי תמצאן אותו וגו' כי לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את יצרו וגו' ופרש"י כי לא תשכח מפי זרעו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי וקשה מה שייכות זה לכאן והנראה עפימ"ש אא"ז זלה"ה בייט"ל פ' שופטים לפרש מאמרינו ואתה צדיק על כל הבא עלינו וגו', כי אחז"ל אהא דכתיב ואשר הרעותי אמר הקב"ה אני גרמתי להם שבראתי היצה"ר אולם נגד זה איתא בקידושין (דף ל') משל לאדם שהכה בנו מכה גדולה והניח רטי' על גבי מכתו וכו' כך אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי תבלין זהו התורה אם אתם עוסקים בתורה אינכם נמסרים בידו וז"ש ואתה צדיק על כל הבא עלינו ואם כי אתה גרמת לנו לחטוא עז"א כי אמת עשית הוא התורה הנקראת אמת בראת ע"כ ואנחנו הרשענו כי הי' בידינו להתיש כוחו ע"י התורה עכ"ד ז"ל, ובזה פרשתי דברי הגמ' אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה והקשו המפורשים הלא מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאי ולא נמצא עליו חטא ולא עלתה דו ועוד הכי ביטול תורה ניקל היא ולהנ"ל יתבאר פשפש ולא מצא ר"ל שלא מצא שיתחייב על העונות כיון שהכל היא מפאת היצה"ר והקב"ה גרם לנו שברא היצה"ר וע"כ יתלה בביטול תורה כלומר דע"י התורה יוכל להתגבר על יצרו וא"כ תלוי בבחירתו שיוכל לכבוש ולהתיש כח היצר ע"י התורה ועי' מ"ש בפ' תולדות עה"ש ויתרוצצו, וזש"ה והי' כי תמצאן אותו צרות רבות וגו' היינו שיסורים באים עליו ופן אמר כי הכל הוא מצד היצר ואין עליו שום אשמה לכן וענתה השירה הזאת לפניו כי לא תשכח מפי זרעו ופירשו שאין תורה משתכחת לישראל וא"כ ע"י התורה הי' יכול להתיש כח היצה"ר ואמר הכ' כי ידעתי את יצרו אשר

הוא עושה ובמה איפוא נוכל לכבשו ולכן בראתי תבלין התורה אשר הבטחה לישראל היא כי לא תשכח מפי זרעו ובזה יוכלו לכבוש היצה"ר:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת האזינו

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ וגו' יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי ויתבאר עפ"מ דאמרי' בגמ' ע"ז (דף ב') אמר הקב"ה אני מעיד בישראל שקיימו את התורה אומרים לפניו (אוה"ע) רבש"ע כלום אב מעיד על בנו אמר להם הקב"ה שמים וארץ יעידו בהם שקיימו התורה אומרים לפניו רבש"ע שמים וארץ נוגעין בעדותן שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי וכו' והקשו המפורשים איך יתכן שהקב"ה יחזור בו מחמת קושי' (ועי' לקמן מה שהבאתי בשם האלגזי תי' על קושיתם כלום אב מעיד וכו') ועוד יש להבין פי' הדבר על מה תלה הקב"ה בריאת שמים וארץ אם יקבלו ישראל התורה ונראה עפמ"ש בבני יששכר מאמרי השבתות מאמר ד' על מה שאמרו רז"ל במעשה בראשית נמלך בשמותיהן של צדיקים תחלה, דהנה השי"ת רצה לברוא עולם הנסיון והבחירה שיהא כל הפעולות והמעשים נעשים כפי מעשם התחתונים הכל ע"י התעררותא דלתתא הנה הי' בהכרח שגם בראשית הבריאה יהי' ע"י התעררותא דלתתא כי היסוד הוא שרש הכל והאיך הי' באפשרי הרי לא הי' אלא היא ושמו בלבד ע"כ ישראל עלה במחשבה כביכול שיער בחכמתו ית"ש איך שיהי' לו תענוג מעבודת ישראל בכל זמן ועידן אחר הבריאה ובפרט מעבודת הצדיקים בכל דור ודור וזה הי' מספיק לאתעררותא דלתתא כיון שהיו מוכנים לצאת אל הפועל לפ"ז מה שכל אחד ואחד מישראל עושה איזה מצוה כעת מניח תפילין ומתעטף בציצית זה הי' במ"ב בבחי' אתעררותא דלתתא עכ"ד ז"ל, ולפי"ז יש לומר דלהכי תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אם יקבלו ישראל את התורה דהא הי' מוכרח בקבלת התורה מישראל לקיים את העולם כולו כיון דזה הי' בבחי' איתעררותא דלתתא ובלא שום איתעררותא דלתתא אין כאן מקום לתחלת בריאת חוקות שמים וארץ והבן הדבר ולפ"ז לא קשה מה שאמרו אוה"ע שמים וארץ נוגעין בעדותן ע"ד שאמרו בגמ' להלן יבא נמרוד ויעיד על אברהם ונבוכדנצר יעיד על חניניא מישאל ועזרי' וא"כ כיון שצדיק אחד הי' בעולם וקיים מצותיו ית"ש נוכל לומר שעל צדיק זה העולם עומד והיא לבדו מספיק להיות בבחי' איתעררותא דלתתא ומאן יכול לומר עד היכן הדברים מגיעים לבחי' איתעררותא דלתתא וא"כ לא קשה דשמים וארץ נוגעין בעדותן דהא שמים וארץ יכולים להעמיד על צדיקים שקיימו התורה מה שאוה"ע עצמן מעידים עליהם והם כדאי לעצמן לבחי'

איתעררותא דלתתא ואינם נוגעים בעדות ושפיר יכולים שמים וארץ להעיד על ישראל ועי' בבכור שור מעין זה, והנה ביערות דבש חלק א' פי' מה שאמרו כי יבא כגשם לנו והשיב אהי' כטל לישראל, ושורש דבריו כי הטל בא מחלק האויר הבא מלמעלה משא"כ הגשם שהוא מן לחות הארץ מלמטה העולה למעלה, וזהו הענין כי כ"י חשבו שבלי עובדא דלתתא בפתיחת תשובה לא יהי' שפעת א' מלמעלה כי כך חק ונימוס מלפניו יתב' ולכך בקשתם ויבא כגשם לנו כאשר נתעורר בתשובה מלמעלה ואמר הקב"ה אני אעשה אתכם להמציא לכם אפי' בלי עובדא דלתתא באיתעררותא דלעילא וזהו אהי' כטל לישראל הבא מלמעלה עכ"ד עיי"ש ויתבאר בזה מש"ה האזינו השמים ואדברה וגו' ומבואר דלקחן לעדות ועי' ברש"י שכתב דבעינן שיהא עדותן מכוונת ע"כ נתן ישעי' שמיעה לשמים והאזנה לארץ וקשה האיך יכולים שמים וארץ להעיד הא נוגעין בעדותן כדברי אוה"ע ובע"כ התי' כנ"ל דכיון שיש צדיקים שקיימו המצות זהו מספיק לבחי' איתעררותא דלתתא וע"ז העולם עומד ויכולים שפיר שמים וארץ להעיד בלי שום נגיעה כנ"ל וע"כ מסיים הכ' יערף כמטר לקחי והיינו בחי' איתעררותא דלתתא כמטר הבא מן לחות הארץ מלמטה תזל כטל אמרתי וטל הוא בא מאויר מלמעלה בלי איתעררותא דלתתא ור"ל מדבר משני הבחי' מהצדיקים שהם בבחי' איתעררותא דלתתא וגם מאותן שאינם מתעוררים מעצמן לעבודת השי"ת הם בבחי' הטל הבא מלמעלה והשם יתב' יעזור לנו לעבדו בלבב שלם:

הצור תמים פעלו וגו' שחת לו לא וגו' הלד' תגמלו זאת וגו', ונראה לפרש עפי"מ שהביא בספר אהבת ציון דרוש ב' מה שחקרו המתפלסים לאיזה צורך בקיום המצות ואזהרת העבירות אם היא צורך גבוה ובטעם מכוון או רק גזירת המלך בלי טעם כלל כדי לקבל שכר או להיפוך עיי"ש שכתב עפ"י המדרש וכי מהו איכפת להקב"ה בין שהוא שוחט מן העורף או שוחט מן הצואר הוי אומר לא ניתנו המצות אלא לצרף בהן הבריות באופן שכל הפגמים שאנו פוגמין בעונותינו וכל התיקונים שאנו מתקנין במעשינו הטובים אין שום פגם ולא שום תיקון שייך לגבי הא"ס הס מלהזכיר כזה כי הוא ית"ש השלם בכל מדותיו ואין צריך לזולתו עיי"ש, וזש"ה הצור תמים פעלו ר"ל הא"ס ב"ה הוא תמים בתכלית השלימות ואין צריך לזולתו וכל התיקונים והפגמין ח"ו לא שייכים כלל לעצמו כ"א שחת לו ר"ל כל הפגמין שאנו פוגמין ועונותינו הוא רק להפוגם לא ח"ו להקב"ה וע"ז אמר הלד' תגמלו זאת בדרך תימה ר"ל וכי יעלה על דעתיכם שהקב"ה אשר ברא העולם ויצא דבר שאינו מתוקן מתח"י וצריך לזולתו ואך רק שכל הפגמין והתיקונים שייכין רק לעצמינו:

עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך ובתרגום עם נבל ולא חכם עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו, ונראה עפימ"ש הרב האלגזי על הגמ' הנ"ל דיאמר הקב"ה אני מעיד על ישראל שקיימו את התורה ויאמרו אוה"ע כלום אב מעיד על בנו וקשה כביכול מתחלה מאי קסבר האיך יתכן שיאמר דבר שיכולין להשיבו כלום יש אב מעיד וכו' ותי' עפ"י המדרש ושמרתם את מצותי ועשיתם אותם אר"ח ב"פ אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו אתם עשיתם עצמיכם ע"כ מעתה כיון דע"י התורה מעלה הקב"ה עליהם כאלו עשו את עצמן והוי כאלו הולידו את עצמן שפיר מעיד עליהם הקב"ה עפ"י הד"ת עכ"ד האלגזי ועי' מ"ש בפ' עקב, וזש"ה אל אמונה לשלם לצדיקים ואין עול אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעוה"ז ואף כי כל דרכיו משפט ע"פ הד"ת ידין ומי מעיד בכם הא כיון דהוי כאלו עשו עצמן כנ"ל שפיר מעיד עליהן הקב"ה ואמר עם נבל ולא חכם עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו דאם ישמרו את התורה הוי כאלו עשו עצמיכם ואם ח"ו לא יקיימו את אורייתא אזי דוקא אתם בבחי' הוא אביך הוא עשך ויכוננך ואם ישמרו את התורה הרי כאלו עשו את עצמיכם ונאמן לשלם לכם שכר צדקתכם באמונה ומשפט ואין עול ח"ו:

שימו לבבכם לכל הדברים האלה וגו' כי היא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים וגו' ונראה עפ"י הידיעה כי הכל הולך אחר הכוונה ואחר כוונת הלב הן הן הדברים כי על מה שהפה מדבר ובשפתיו יביע אומר ולבו בל עמו ע"ז אמר הנביא יען בשפתיו כבדוני ולבם רחוק ממנו וכמו שאמרו בספרים הקדושים מצוה בלא כוונה כגוף בלי נשמה כי כוונת המצוה אף על פי פשוטו היא חיות המצוה ועשיית המצוה בפועל ממש היא הגוף ומובן מאליו מה בצע אם הגוף מונח בלי שום חסרון מבחוץ וכח חיוני ורוחו אין בקרבו כך בעשיית המצוה בלי כוונה היא כדבר שאין בו רוח חיים,) וזש"ה שימו לבבכם לכל הדברים ר"ל כל הדברים והמצות אשר תעשו היא רק העיקר שיהא לבם עמם בעת המצוה כי היא חייכם ר"ל החיות של המצוה בלבא תליא ובדבר הזאת תאריכו ימים כמ"ש ביש"מ פ' תצוה כי שכר נצחי לא יתכן כי אם על המעשה זכה בלי שום מחשבת פיגול ע"כ אמר ה בשום לב ושכל טוב למצותיו ית"ש תאריכו גם כן ימים תקבלו שכר נצחי והבן:

ספר עצי חיים על התורה - פרשת ברכה

וזאת הברכה אשר ברך משה וגו' ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד וגו' ופרש"י ויהי הקב"ה בישורון מלך תמיד עול מלכותו עליהם בהתאסף בכל התאסף ראשי חשבון

אסיפתם ראשי כמו כי תשא את ראש ראויין אלו שאברכם וצ"ב, ונראה עפימ"ש בישמח משה פ' חקת ותורף הדברים עפ"י שמצינו כמה דברים שהן בעצמותן חריפין ומרים כמו מלח ותבלין ועם דברים אחרים הם טובים ולא יאכל תפל מבלי מלח וכ"כ נמצא בבני אדם שבעצמותן נראים לכאורה בלתי יפים אבל בכללות כלך יפה אף נעים זה יש לו מדה טובה זו וזה יש לו מדה טובה אחרת וע"כ לעולם אל יוציא עצמו מן הכלל ע"ד האמור בתוך עמי אנכי יושבת והקב"ה משגיח על כלל ישראל ולא בפרטן עכ"ד עיין בייט"ל פ' בלק ועפ"י הנ"ל כתבתי הטעם פ' נשא על נשיאת כפים בעשרה דוקא כי אז יכול לחול הברכה על ראשם באין שטן ופגע רע כיון דכללות ישראל כולם יפים הם ועד"ז אחז"ל כל בי' עשרה שכינתא שריא אבל ביחיד מי יכול לומר זכיתי לבי טהרתי מחטאי ואין בו שום עיקש ונפתל:

וזש"ה וזאת הברכה אשר ברך משה איש אלקים את ב"י וגו' בישורון מלך תמיד מלכות הקב"ה על ישראל בהתאסף ראשי עם ר"ל בהתכללות ישראל כולם כאחד אין בהם שום עיקש וכלך יפה אף נאה ועל כן נקרא שם מלכות שמים עליהם ובהשראת שכינתו בהם כי כולם כאחד טובים וע"כ ראוין אלו שאברכם עי"ז יוכל הברכה לחול עליהם מצד הדין כי על כולם משגיח הקב"ה בעין יפה ורק לטובות שבהם והבן:

קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ד' פנים אל פנים ולכל היד החזקה ולכל המורא ולא הגדול אשר עשה לעיני כל ישראל לנעוץ סוף התורה לתחלתה בראשית ברא אלקים וגו' אפשר לומר עפימ"ש אא"ז זללה"ה בישמ"מ פ' תצוה לפרש דברי הגמ' (חגיגה י"ד) אחר קיצץ בנטיעות דהנה היראה ואהבה והדביקות היא התכלית של התורה והמצות כי האהבה והדביקות הוא השורש וכל המצות הם הענפים ומ"מ מחויבים לעשות כל המצות גם אחר שבא למדריגת הדביקות כי לא יצויר להאחז בהשורש רק מי שנאחז בענפים והנה אלישע אחר שנכנס לפרדס והשיג ענין הדביקות האמיתי והיחודים פרק מעליו עול המצות באמרו שהגיע לתכלית המבוקש מהמצות והיינו קוצץ בנטיעות שאמר שאין לו צורך בענפים כיון שהגיע לשורש עכ"ד ז"ל באריכות ועי' מ"ש בפ' בהעלתך, וזש"ה ולא קם נביא עוד בישראל משה אשר ידעו ד' פנים אל פנים הרי שהשיג משה רבינו הדביקות האמיתי עד שעלה אל הא' פה אל פה דבר בו ועכ"ז אמר הכתוב שעשה כל המצות כאשר בתחלה והיינו לכל היד החזקה שעשה משה כל המצות בידיו בחזקה ברוח גבורה ולכל המורא הגדול אחר שהי' לו המורא גדול מפחד ד' ומהדר גאונו יראת הרוממות והגיע לתכלית הבא מהמצות גם אח"כ עשה כל המצות ביד חזקה והיינו שכתב בראשית ברא א' ופרש"י בשביל התורה ובשביל ישראל שנקרא ראשית

דהנה גם קודם הבריאה נשמת ישראל ממקור קדוש יהלכון והשיגה וראה עיניהם התיקונים והיחודים ועכ"ז נברא האדם בעוה"ז לקיים התורה והמצות ומזה דהעיקר גם אחר כל המדריגת לקיים את דברי התורה ותרי"ג מצות התלויים בה ולא די במה שהשיג הדביקות והיחודים כ"א התורה בעצמה צריך לקיים תמיד להגות בה בל ימוש מפינו לעולם ועד:

א"י עפימ"ש בספר פנים יפות פ' עקב עה"פ הוא תהלתך והוא אשר עשה אתך את הגדולות ואת הנוראות אשר ראו עיניך דהנה מותר להתפאר במעלות היראה ושכן מצינו גבי יוסף שאמר את ה' אני ירא והטעם בזה שבזה התפארות הוא כבוד השי"ת שראוי לירא אותו הן מצד שכר ועונש הן מצד יראה שהוא רב ושליט וז"ש הוא תהלתך והוא א' שיכול אתה להתהלל בו והטעם אשר עשה את הגדולות והנוראות האלה אשר ראו עיניך דהיינו שמזה יבינו הכל בעיני השכל הגדולות והנוראות וגו' עכ"ד עיי"ש, וז"ש לכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל דהנה בכל המצוה הי' משה הצנע לכת עם ה' והסתיר משה מעשיו שאל יביטו בו בנ"י אבל במדת המורא עשה משה לעיני כל ישראל דייקא וע"כ אמר משה מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה וגילה מה שבלבו אשר היראה מילתא זוטרתא הוא לגבי משה כמ"ש חז"ל וכ"ז אף שבשאר מדות טובות שהי' לו למשה הי' הצנע לכת אבל במדת מורא עשה משה לעיני כל ישראל בפרסום לעין כל ואמר בראשית ברא א' את השמים וגו' היינו למה מותר להתפאר במדת היראה כדי לפרסם שראוי לירא אותו עבור הגדולות והנוראות אשר ברא שמים וארץ והוא תפארת לו כביכול שראוי לירא ממי שברא אלה השמים והארץ תבל ומלואה:

א"י לפרש הסמיכות עפימ"ש א"ז ז"ל ביש"מ פ' תשא לפרש מה שיסדו אנשי כנה"ג ושבענו מטובך ע"פ המבואר כי מפי עליון לא תצא הרעות והכל לטובה ואפי' הפרעניות אינו לרע רק לטוב אלא שהאדם אינו מבין הדבר לאשורו ונראה בעיניו כאלו אינו טוב והיינו ושבענו מטובך כי הלא סומא אינו שובע משום שאינו רואה ואנו מבקשים שיהא לנו נסים וטובות גלוים וע"כ יהי' לנו שביעה מהטובות, ובזה פי' ג"כ בייט"ל מאה"כ הראנו ה' חסדך ר"ל אשר החסדים יהי' נראים בחוש הראי' ולא רק בזה שאנו מאמינים שהוא לטוב ואז נראה ג"כ החסדים עכ"ד וזש"ה לכל האותות והמופתים אשר עשה משה היינו הטובות והחסדים שנעשו לישראל ע"י משה רבינו ע"ה ושמא תאמר הלא הכל הוא טובות אפי' מה שנראה לכאורה כאלו ח"ו אינו לטוב מ"מ הלא מקור הטוב רוצה להטיב וא"כ מה חטיבה שעשה משה ואמר הכתוב שנעשה טובות לישראל על ידיו לעיני כל ישראל שראו ישראל בעיניהם הטוב שעשה עמהם וז"ש בראשית ברא

א' ע"ד שאיתא בספר המקובלים ובע"ח כשעלה ברצונו לברוא העולם להטיב לברואיו וא"כ כל בריאת העולם הוא ע"ד להטיב לברואיו:

א"י לכל האותות והמופתים וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא א' וגו' יתבאר עפימ"ש אאזלח"ה בתפל"מ ל"א מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' נגד בני אדם דהנה מי הקדימנו ואשלם ומשורת הדין אינו מגיע שום שכר ומה שהשי"ת עושה טובות בעוה"ז להבוטחים בו הוא שיתקדש ש"ש ושלא יאמרו שוא עבוד א' ושלא יאמרו שקר נסכם ח"ו וזה הפירוש מה רב טובך וגו' פעלת ר"ל מה שפעלת טובות בעוה"ז להחוסים בך הוא נגד בני אדם שיתקדש ש"ש בעיניהם ולא יתחלל עכ"ד, ובזה יש לפרש הכתוב יפאר ענוים בישועה יעלזו חסידים בכבוד וגו' היינו מה שהקב"ה נותן ישועה לענוים היא כדי לפאר אותם כדי שיראו הכל כי להעובדים את ד' יעמוד לימינם ולישועתם יעלזו חסידים בכבוד היינו ג"כ כדי שיהא מכובדים בעיני בני אדם ויראו הכל כי לא נכזבה תוחלתם הבוטחים בו ית"ש, וזש"ה לכל האותות והמופתים אשר עשה משה ושלא תאמר מפני מה מגיע להם שכר בעוה"ז ואמר לעיני כל ישראל היינו כדי שיתקדש ש"ש בעיניהם ומשם יראו אשר טוב לגבר יחסה בו בראשית ברא א' ופרש"י בשביל תורה ובשביל ישראל שנקראו ראשית וא"כ ח"ו יאמרו הכל נברא בשביל ישראל שישמרו התורה ומדוע ח"ו אין עוזר להם וע"כ מגיע אלינו טובות בעוה"ז למען יתקדש ש"ש בעיני אדם:

תם ונשלם:

עצי חיים דרושים על פרשת בראשית

בראשית ברא אלקים וגו' פרש"י בשביל התורה שנקרא ראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית ויש להבין הא העולם כולו לכבודו ית"ש נברא ולמענו כולם נוצרו, ובמדרש ילמדנו רבינו הבונה בית חדש כיצד צריך לברך כך שנו רבותינו הבונה בית חדש מברך שהחיינו כדי שיעשה נחת רוח ליוצרו, להבין הסמיכות של המדרש לכאן גם מהו הספק דיש שאלה כיצד:

נראה דהנה במס' שבת דף כ"ד בהא דנדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט משום דכתיב לכם ולא לגבוה וכתבו התוס' ואעפ"י שיש בהו אכילת הדיוט לבעלים ולכהנים משום דעיקרן לצורך גבוה ובטל חלק ההדיוט לגבי חלק גבוה עיי"ש, ומבואר דאם יש הנאת הדיוט וגם יש חלק מזה לגבוה אינו נקרא כלל על שם חלק ההדיוט כי אם על חלק שהוא לשמים ולכאורה י"ל דמשם אין ראי' רק לחומרא דאסור להקריב נדונ"ד ביו"ט משום

דמנ"ל דאזלינן בתר אכילת הדיוט דהוי לכם דילמא אזלינן בתר חלק שהוא לגבוה אבל לקולא לא שמעינן מיני':
אבל מ"מ יש להביא ראי' דגם לקולא אזלינן בתר חלק גבוה מהא דאמרינן בגמ' מנחות דף ס"ד שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו ורבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו ופסק הרמב"ם פ"ב מה' שבת דפטור ע"ש וא"כ מבואר ברור דאע"ג דמחשבתו הי' על הדגים מ"מ כיון דעכ"פ העלה תינוק ועשה מצוה בזה הלכך לא אזלינן כלל בתר מעשה ההדיוט וזהו לקולא דהא לאו משום ספיקא פטר רבה אלא משום דאזלינן בתר מעשיו ע"ש:
גם מגמ' ב"מ דף ל' מבואר כן בהא דאמרינן שם באבידה שוטחה לצורכה אבל לא לכבודו ואיבעיא להו לצורכו ולצורכה מאי ולא איפשטא האי בעיא וכתב הרא"ש שם ואע"ג דבס"ת כשהוא גוללו קורא בו וכן כלי כסף וכלי נחשת משתמש בהן לצורכן הכא איכא למיחש אחר שיספיק לה השיטוח שיטחנו לצורכו ובקל תתקלקל ע"ש ומבואר דאי לאו הכי שיש לחוש שיתקלקל הי' מותר לשטוח לצורכה ולצורכו כמו בכלי כסף דמותר להשתמש בהן לצרכן והיינו כיון דלצורכו מצוה קעביד דהוי בזה כמשיב אבידה משו"ה לא איכפת לן מה שמגיע לו ג"כ הנאה ובטל צורך הדיוט לגבי המצוה ועי' בנתיבות המשפט חו"מ סי' צ"ז שכתב דבעיסקא שהוא פלגא מלוה ופלגא פקדון דבעד פקדון ודאי דמותר לתפוס רק בעד הפלגא מלוה אסור לתפוס אמנם כשתופס חפץ אחד ששוה בעד הכל אין בו איסור דעיקר התפיסה היא משום פלגא פקדון אף שאפשר לו לתפוס חפץ קטן בעד הפלגא פקדון ותופס במכוון חפץ גדול כדי שיהא בידו כנגד הפלגא מלוה וראי' לזה מגמ' ב"מ דף ל' בהא דשוטחה לצורכו ולצורכה וכו' ע"ש, ולפענ"ד משם אין ראי' דהתם בב"מ הא קעביד מצוה במה דשטחה לצורכה ולכן בטל חלק ההדיוט לגבי המצוה אבל כי תופס בעד הפלגא פקדון אע"ג דמותר לתפוס מ"מ אין כאן מצוה לתפוס והוא רק דבר הרשות וא"כ מנ"ל דג"כ בכה"ג אזלינן בתר צד ההיתר דילמא אזלינן בתר צד שאסור, וחילוק זה מבואר היטב בר"ן בע' האורג שמביא שם מהרשב"א שנראה שהתירו לנעול ביתו לשמור ביתו וצבי בתוכו אעפ"י שעי"כ ניצוד הצבי ממילא שהרי בירושלמי אמרינן ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוין להעלות נחילה של דגים עמו מותר וכתב ע"ז הר"ן דמהירושלמי אין ראי' דהתם הטעם מפני שהוא מלאכת מצוה וחובה וכו' אבל במלאכת הרשות ח"ו עכ"ל תרי כמו שכתבתי דדוקא במלאכת מצוה בטל מלאכת הרשות אבל אם שניהם מלאכת רשות אעפ"י שמלאכה אחת מותר גם שניהם ביחד אסור לעשות וה"נ פלגא דפקדון אינה מצוה וממילא שניהם ביחד עם הפלגא דמלוה אין

להתיר מלאכת האיסור בשביל שיש עמו מלאכת הרשות אך עכ"פ באם הוא מלאכת מצוה אז בטל חלק ההדיוט לגבי חלק שהוא צורך מצוה ויתבאר השתא דברי רש"י בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית היינו אעפ"י שנבראו הכל גם קניני עוה"ז תבל ומלואה ברצונו ית"ש מ"מ כיון שברא הקב"ה העולם גם בשביל התורה שהוא קודש לה' וגם בשביל ישראל שנקראו קודש וא"כ הכל בטל כיון שהוא צורכי הדיוט לגבי התורה ולגבי ישראל שהם קודש וע"כ נקרא כל בריאת העולם בשביל התורה ובשביל ישראל ולכן מביא המדרש הכא ילמדנו רבינו הבונה בית חדש כיצד צריך לברך היינו כיון שיש בו הנאת הגוף והיא צורך הדיוט אבל כיון שיש בו צורך מצוה אם מחשבתו כשהוא בונה לקיים מצות התלוים בה כגון מצות מזוזה ומעקה והכנסת אורחים וכדומה ועי' בזוה"ק פ' תזריע דף כ' ע"א וז"ל מאן דבני בנין כד שארי למיבני בעי לאדכרא בפומבי דהא לפולחנא דקב"ה הוא בני וכו' עיי"ש א"כ יש בה צורך גבוה וע"כ מיבעי' לי' להמדרש כיצד צריך לברך אם על הנאת הגוף יש לו לברך דהא יש בו גם הנאת הגוף או העיקר על המצות אשר עי"ז יוכל לקיים בה וזהו כמו האיבעי' בגמ' בב"מ בהא דאם מותר לשוטחה לצורך האבידה וגם לצורך עצמו היינו אם בטל חלק ההדיוט לגבי חלק המצוה ואמר המדרש מברך כדי שיעשה כח"ר ליוצרו דבטל חלק ההדיוט כמו דמשמע מהכתוב הכא בראשית ברא דהכל נברא בשביל התורה ובשביל ישראל שנקראו ראשית ה"נ הבונה בית חדש נקרא כל הנאה לשם המצות ומשו"ה צריך לברך על מה שיעשה בזה נחת רוח ליוצרו אל הנחש אמר כי עשית זאת וגו ופרש"י מכאן שאין מהפכין בזכותו של מסית הי' לו להשיב דברי הרב ודברי התלמוד דברי מי שומעין והוא מדברי הגמ' סנהדרין דף כ"ט ושם מבואר הלשון יותר מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני דאמר ר' שמלאי הרבה הי"ל לנחש לטעון ולא טען ומפני מה לא טען לו הקב"ה לפי שלא טען הוא מאי הו"ל למימר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ע"ש, ויש להבין דמשמע דאי הוי טען הנחש כן הי' טענה טובה רק משום דלא ידע לטעון אנן לא טעינן לי' וקשה אמאי לא מיפטר ממילא דהא כיון דלפי טענה זו הוא פטור והא אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואטו משום דלא ידע לטעון האמת יתחייב, עוד הקשה בש"ך חו"מ סי' ל"ב לדברי הפוסקים דאע"ג דאין שליח לדבר עבירה מ"מ חייב בדיני שמים א"כ מאי קאמר דהו"ל לנחש לטעון דברי הרב וכו' הא הטעם דאשלד"ע הוא ג"כ משום דדברי הרב וכו' ואפ"ה בידי שמים חייב א"כ לא מועיל בטענה דהא התם דיני שמים הוי ע"ש:

ונראה לענ"ד ליישב עפי"ד הסמ"ע סי' קפ"ב סק"ב דהא דדברי הרב וכו' היינו משום שיכול המשלח לומר סברתי שלא ישמע לי לעשות ולכן אין המשלח חייב ע"ש ולפ"ז י"ל דדוקא אם הוא עצמו טוען שהי' סבור שלא ישמע לו א"כ הסברא נותנת כן שאין המשלח חייב אבל אם הוא מעצמו לא עלה על דעתו לטעון הכי א"כ מוכח שלא הי' סבור שלא ישמע לו השליח דאל"כ הו"ל לטעון הכי ומדלא טען אנן לא מצינן למיטען לי' כיון שבאמת לא הי' סבור המשלח שלא ישמע לו השליח ובזה מסתבר מדוע בשליח לדבר עבירה דוקא בד"א פטור אבל בד"ש חייב ולהנ"ל י"ל משום דבר"א אין לחייבו דהא בכל עת יוכל לפטור עצמו בטענה זו גם אחר שנתחייב בב"ד שיאמר שהי' סבור שלא ישמע לו ואין אדם יודע מה שבלב חבירו והא תינח בד"א אבל בד"ש היודע מחשבות בני אדם ותוכן לבות ה' הוא היודע שהסיתו רק כדי שיעבור וע"כ אע"ג דפטור מדיני אדם מ"מ חייב בד"ש דהא לא שייך בד"ש שסבור שלא ישמע לו: ומיושב קושי' הש"ך שהקשה דמשם מוכח דגם בד"ש פטור דאל"כ לא הוי מועיל הטענה דדברי הרב וכו' ולהנ"ל אדרבא משם מוכח דבד"ש חייב דהא משום זה לא טענינן לי' אנן כיון דלא טען הוא א"כ לא הי' סבור שלא ישמע לו וא"כ מהאי טעמא דלא טענינן לי' משום הטעם אמרינן דבד"ש חייב ולא אמרינן דברי הרב וכו' כדי לפטור מד"ש כיון דקמי שמיא גליא שלא הי' סבור שלא שמע וא"כ מוכח מזה שחייב בדיני שמים, ומבואר היטב הלשון בגמ' ומפני מה לא טען לי' הקב"ה כיון שלא טען הוא ר"ל כיון שלא טען הוא ומוכח שלא הי' סבור שלא ישמע לו ולכן לא טען לי' הקב"ה:

עצי חיים דרושים על פרשת נח

נח צדיק תמים הי' בדורותיו פרש"י יש מרבותינו דורשים אותי לשבח בדורותיו הי' צדיק כש"כ אלו הי' בדור צדיקים הי' צדיק יותר ויש שדורשים אותו לגנאי בדורותיו לפי דורו הי' צדיק ואלו הי' בדורו של אברהם אבינו לא הי נחשב לכלום והקשו המפורשים הא אם יש לדרוש לשבח מנ"ל לדרוש לגנאי וי"ל דאלו אמוראי פליגי בהא דאמרינן בעירוכין דף י"א אמר אביי נקטינן משורר ששיער במיתה וקאמר תנאי הוא מעשה בר' יהושע בן חנניא שהלך לסייע בהגפת דלתות אצל ר' יוחנן בן גודגדא וכו' א"ל חזור לאחוריך דכ"ע אזהרה היא מ"ס מסייע גזרו בי' רבנן ומ"ס לא גזרו בי' רבנן וברמב"ם פ"ג מה' כלי המקדש לוים שעבדו עבודת הכהנים או שסייע לד במלאכה שאינה מלאכתו חייבין מיתה והקשה בכ"מ הא בגמ' מבואר דאפי' אביי לא מחייב מיתה למסייע ותי' בכ"מ דהרמב"ם פוסק כדברי הספרי דמשמע שם דמשורר ששיער אפי' לא הי' רק מסייע חייב

מיתה ועי' בזה באור החיים פ' קרח עיי"ש ומבואר דיש פלוגתא בין תלמודא דידן ובין הספרי דבגמ' ערכין הנ"ל מבואר דמסייע אין בו ממש ומשו"ה משורר שסייע לשיער פטור והספרי ס"ל דמסייע הוי כאלו עשה מעשה לבדו וחייב כאלו הוא עשה כולה:

והנה פרש"י את האלקים התהלך נח שהי' צריך סעד לתומכו ולפי"ז י"ל דלאביי דס"ל מסייע אין בו ממש א"כ עשה נח כלו בעבודתו לה' אעפ"י שהי' צריך סעד לתומכו כיון שאינו נקרא העבודה כאלו עשה אותה המסייע כיון דאין בו ממש וממילא דכח עשה הכל בשלימות ולא הוי כשנים שעשאוהו אבל אם אמרינן דמסייע יש בו ממש א"כ לא מיקרי שהוא עשה כולה דהא המסייע נמי מצטרף בהדי' להיות נקרא על שם שניהם, ויתבאר דברי הכתוב כח איש צדיק תמים שהי' תמים ושלם בעבודתו ית"ש ואמר הכתוב את האלקים התהלך נח כפרש"י שהי' צריך סעד לתומכו היינו דאעפ"י שהי' צריך סעד לסייעו לו אפ"ה תמים מיקרי בשלימותו כאלו הוא עשה לבדו בלתי עזר ומסייע, והנה לאביי ניחא דס"ל מסייע אין בו ממש אבל להספרי דמסייע יש בו ממש א"כ קשה אמאי הוא תמים דהא נקרא גם על שם המסייע, ולפ"ז י"ל דבזה פליגי היש דורשים לשבח וי"ד לגנאי היינו דיש דורשים לשבח ס"ל דמסייע אין בו ממש ומשו"ה ס"ל דבדורותיו משמע לשבח כיון דשפיר הוא צדיק תמים, והי"ד לגנאי ס"ל כהספרי דמסייע יש בו ממש וא"כ אמאי הוא תמיה ולכן ס"ל דהוא תמים לפי דורו ולא בדורו של אברהם אבינו ע"ה וא"כ הידל"ש והידל"ג פליגי אי מסייע יש בו ממש או אין בו ממש: א"י דפליגי הני רבותינו י"ד לשבח וי"ד לגנאי עפי"מ דאיתא בר"ה דף ד' האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני הרי זה צדיק גמור, וכתבו התוס' דהא דאמרינן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לק"פ היינו בתוהא על הראשונים אם לא תבא שאלתו ע"ש ומשמע דבאינו תוהא על הראשונים שרי עמלק"פ והוא צדיק גמור וי"ל דנפקא לי' מהכא דעמלק"פ הוא ג"כ צדיק גמור דהנה י"ל דנח הי' צריך סעד לתמכו היינו דמעצמו בלי קבלת שכר או מיראת העונש הי' קשה לו לנח לעבוד את ד' ולכבוש את יצרו וזהו הסעד ועזר לכבוש את יצרו בשביל שכר מצותיו או בשביל העדר העונש ואמר הכתוב שהי' צדיק תמים והפי' תמים ר"ל שהי' צדיק גמור ומבואר דגם בעובד ע"מ לקבל פרס הוא צדיק גמור כדברי התוס' דבאינו תוהא על הראשונות הוא צדיק תמים היינו צדיק גמור:

והנה בייטב פנים מאמר שוב אשוב אות כ"ח כ' דהא דפליגי אמוראי בר"ה דף כ"ח אי מצות צריכות כוונה פלוגתתן בזה אי שרי ע"מ לקבל פרס דמאן דס"ל מצות צריכות כוונה לשם מצוה והיינו שצריך שיכוון בלתי לשמו ית' ולא להנאת עצמו כי אם לצאת ידי חובת מצוה ס"ל דלא שרי עמלק"פ ולמ"ד מאצ"כ היינו שיוצא אפי' אם איני מכוין

כלל לשם מצוה וא"כ אפי' מכוין בשביל קבלת שכר נמי יצא דלא גרע מאלו נעשה בלי כוונה כלל עיי"ש, והנה במס' סנהדרין דף ק"ח ע"א ר"י ס"ל בדורותיו ולא בדורות אחרים ור"ל ס"ל כ"ש בדורות אחרים, ובנזיר כ"ג ע"א אמר רבה בר חנה אר"י מה דכתיב כי ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם משל לשני ב"א שצלו פסחיהם א' אכלו לשם מצוה וא' אכלו לשם אכילה גסה זה שאכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשם אכילה גסה ופושעים יכשלו בם, אמר לי' ר"ל האי רשע קרית לי' נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהו קעביד, ועיין באחרונים דפליגו ר"י ור"ל אי מצות צריכות כוונה או לא, וא"כ י"ל דר"י לשיטתי' דס"ל מצ"כ וא"כ אין רשאי לעשות ע"מ לקבל פרס ומש"ה דריש בדורותיו ולא בדורות אחרים, משא"כ ר"ל לשטתי' דס"ל גם כשאכל לשם אכילה גסה מצוה קעביד וא"כ שרי ע"מ לקבל פרס ומשו"ה דריש בדורותיו וכ"ש בדורות אחרים (ועיין באחרונים שכתבו ליישב מהא דר"ל פסחים ק"ט):

כי מלאה הארץ חמס מפניהם פרש"י לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל ויש להבין אמאי חמיר גזל יותר מעון עריות וע"ז דהא לעיל הביא רש"י ותשחת לשון ערוה ועכו"ם:

ונראה דעל כולם לא נחתם גזר דינם אולי ישיבו וכמו שפרש"י עה"פ עשה לך תבת וגו' אבל על הגזל הרי אמרינן בגמ' ע"ז דף ע"א ע"ב בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון וכתבו התוס' דדוקא בגוזל מישראל דבר מחילה הוא אבל בגוזל מעכו"ם לאו בר מחילה ע"ש וא"כ לא מהני להו תשובה על הגזל ואין לחכות וד אולי ישיבו ולכן נחתם הגז"ד על הגזל כיון דלית להו תקנה ר"ל:

ואתה קח לך מכל מאכל וגו' והי לך ולהם לאכלה לכאורה תיבת "ואתה" היא שפת יתר: גם מה שהקשה בספר תורת יוסף הובא ברב טוב על מה דכתיב והי' לך ולהם לאכלה משמע הוא קודם לבהמה לאכול ובגמ' גיטין דף ס"ב אמרינן מנין שלא יאכל אדם קודם שיתן לבהמה שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת עיי"ש מה שתירצו:

ונראה עפימ"ש אאזלל"ה בישמ"מ פ' חקת הטעם דאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו וגם מ"ש במג"א סי' קס"ז בשם ס"ח דבשתי' האדם קודם משום דגאוה נצמח ממילוי הכרס כמו שדרשו חז"ל ואותי השלכת וגו' לאחר שנתגאה זה ולכן רצונו ית"ש שקודם שיאכל ועדיין לבו נכנע יקח מוסר שיתן לבהמתו ויראה זחות דעתה ויבין וישכיל להשמר אחר אכלו ולכן בשתי' האדם קודם דהא כתבו הפוסקים דמותר לשתות קודם התפלה דבמים לא שייך גאוה עכ"ד ז"ל ע"ש, והנה ידוע מה שפרש"י בע"ז דף ד' איש צדיק תמים וגו' עניו ושפל רוח וא"כ י"ל דבנח ל"ל לגבי' שאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו כדי שילמוד מדת הענוה דהא כבר העיד עליו הכתוב שיש בו ענוה וגמירי

דטבא לא הוי בישא, וזה שאמר הכתוב "ו א ת ה" היינו אתה דייקא שיש בך מדת ענוה כמו שאמר הכתוב צדיק תמים משום שהוא עניו ושפל רוח לכן לך דייקא י"ל דמותר לאכול קודם שיתן לבהמה ועל כן והי' לך קודם ואחר כך ולהם לאכלה אבל אדם אחר שיש לחוש עליו שמא תזוח דעתו עליו אחר אכילה צריך ליתן קודם לבהמתו ואחר כך יאכל האדם:

(ועיין בשאלות ותשובות השיב משה סי' ה' ועיין מ"ש בפ' חיי על הפסוק ואמרה שתה)

עצי חיים דרושים על פרשת לך לך

לך לך. ופרש"י להנאתך ולטובתך ויש להבין הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא גם מדוע הפסיק הענין דלעיל כתוב ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבואו עד חרן ואח"כ כתיב לך לך וקשה למה כתיב לך לך וגו' הא כבר הלכו כדי ללכת לארץ כנען וברש"י לעיל וימת תרח בחרן הנון הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום ויל"ד למה כתיב זה הכא וגם עד עתה דיבר הכתוב מאברהם:

ונראה דהנה בבכור שור בב"ב דף ט' כתב הטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא כי היכי דעונשה ליכא בהאי עלמא על ביטול מ"ע אבל על ל"ת דמלקין עלי' ה"נ שכרה בעוה"ז איכא ע"ש ומבואר דאם הי' עונש על מ"ע בעוה"ז שכרה נמי יהי' בעוה"ז ובזה יש לפרש הכתוב מה טובי אהליך יעקב וגו' דהנה בברכות דף ו' א"ר יוחנן בשעה שהקב"ה בא לביהכנ"ס ולא מצא שם עשרה מיד כועס ע"ש וא"כ אם לא בא לביהכנ"ס יש כעס ויש עונש ח"ו כמו דאמרינן במנחות דף מ"א דבעידן ריתחא מענשין על מ"ע וממילא י"ל דאם הוא בא יש שכר כיון דהא דליכא שכר הוא משום דליכא עונש אם עובר וא"כ כיון דיש עונש ה"נ כש"כ כשמקיים יש שכר בעוה"ז, וזש"ה מה טובו אהליך יעקב וגו' ר"ל מה טובו אהלך שהוא הבתי כנסיות ובתי מדרשות הוא יותר טוב משאר מ"ע כיון שעל זה יש שכר גם בעוה"ז (ועיין מ"ש בפ' וישב ובפ' במדבר):

וזש"ה לך לך ופי' להנאתך ולטובתך ר"ל כיון דכתיב לעיל מזה וימת תרח בחרן ופרש"י עד אברם הי' חרון אף לעולם ומבואר שהי' עידן ריתחא עד אברם וא"כ לפי הנמ' מנחות הנ"ל דבזמן דאיכא רותחא מענשין אעשה וממילא כי היכי דמענשין אעשה יש שכר ג"כ אעשה ולכן אמר הכ' תיכף אח"כ לך לך להנאתך ולטובתך דכיון דיש עונש א"כ איכא נ"כ שכר ולכן על זה המצוה עתה יקבל שכר בעוה"ז והוא להנאתך ולטובתך בעוה"ז לך לך מארצך וגו' ובמד"ר ר' עזרי' פתח אהבת צדק ותשנא רשע וגו' קרי' באברהם א"ל הקב"ה אהבת לצדק בריותי ושנאת לחייבן על כן משחך א' שמן ששון מחבירך וצריך

להבין מאי בעי בזה המדרש הכא גם מה זה מדה כנגד מדה שמדמה אאע"ה לשמן וגם בלשון הכתוב צ"ב שכתב מחבירך דמשמע דמחביריו היא שמן ששון:
ונראה דהנה איתא במד"ר פ' ויקרא שדעת האומות דישראל בטלים לגבי' ברוב אבל באמת אינו כן דהא ישראל הם ניכרים ומובדלים לעצמם ואינם מתערבים עם האומות ולא בטלו ואפי' בגלותם שנתערבו בגוים מ"מ לא בטלו וכמו שנתבאר ביו"ד סי' צ"ח סעיף ד' דאם נפל חלב לתוך תבשיל ונתבטל טעמו מ"מ מאחר דאפשר להסירו משם ע"י שיתן מים צוננים וטבע החלב להקפיא ולצוף למעלה על המים הוי כאלו מכירו וצריך להסירו משם ע"ש וה"נ אעפ"י שנתערבו בגוים מ"מ הא אפשר להפרידם מהאומות הלכך לא בטלו בהם וי"ל בזה כוונת המדרש פ' תצוה פרי זית קרא ה' שמך למה ישראל נמשלו לזית מה שמן צף מלמעלה ואינו מתערב בשום משקה ככה ישראל אין מתערבין באומות ויש להבין מה ראי' מביא מהא דשמן אין מתערב במשקה דגם ישראל אין מתערבין באומות ולהנ"ל י"ל דה"פ מה שמן צף מלמעלה ומשו"ה אין מתערב עם משקה ר"ל דלא בטל בשום משקה כיון דיכול להסירו הוי כמכירו ולא מהני ביטול לשמן, ככה ישראל אע"ג דנתערבו עם האומות מ"מ כיון דאפשר להסירם ולפרוש אותם מהם לא בטלי:
ובזה יש לפרש הכתוב בפ' וירא חלילה לך וגו' להמית צדיק עם רשע והי' כצדיק כרשע וגו' ר"ל להמית צדיק עם רשע כגון ששם הרשעים רובא ויש עמהם ביניהם צדיק לא אמרינן שיתבטל המיעוט צדיקים בין הרוב הרשעים והי' כצדיק כרשע ר"ל כאלו לא ניכר הצדיק במעשיו ויהא נידן כרשע דהא אעפ"י שהצדיק עמם מ"מ הצדיק אינו כרשע והוא כניכר כיון שאפשר להפרידו ולא בטל ואמר הכתוב אח"כ השופט כל הארץ ר"ל אם יהא נשפט כל הארץ היינו שיהי' המשפט על כל הארץ ביחד הצדיק הצדיק עם הרשע א"כ לא יעשה משפט דהא בכה"ג לא מהני ביטול היכא דאפשר להכיר ולהסירו מן הרוב (ועיין מ"ש בפ' וירא):
ויתבאר בזה הכתוב הנ"ל אהבת צדק וגו' היינו לצדק בריותי ושנאת לחייבן ר"ל במה שהמליץ א"א בעד הצדיקים שלא יתבטלו בתוך רוב הרשעים בטענה זו כיון ש שיכול להפרישם מהם והם כניכרים ואינם מתערבים ועומדים לעצמן על כן משו"ז משאך א' שמן ששון מחבירך ר"ל כמו דשמן על כן אינו מתערב ולא בטל משום שצף למעלה ויכול להפרידו מכל שאר המשקין כן הוא א"א ואמר מחבירך ר"ל מופרש שלא יהא בטל ברוב האומות ויתבאר המדרש דמייתי הכא הדרוש והכתוב הזה דהנה בבכור שיר למס' ר"ה כתב לפרש דברי רש"י לך לך להנאתך ולטובתך דהא קשה הלא אחד הי' אברהם ואוה"ע

הם ברוב ועד עתה שהי' קבוע במקומו הי' אברהם נידון כמחצה על מחצה וכשצוהו להיות נודד א"כ הוא בטל ברובא דעלמא יזה ח"ו רע לו ורע לעולם לזה בישרו ואעשך לגוי גדול וכיון דרבים אתי מיני' כרבים דמי עיי"ש ולהכיל י"ל דאעפ"י שהי' אברהם נודד ממקומו מ"מ אברהם לעצמו אינו נידון ע"פ הרוב כיון דאפשר להפרידו מהם שלא יתערב והוא ניכר אינו בטל ולכן מייתי המדרש הכא אהבת צדק לצדק הבריות שכן המליץ אאע"ה שלא יהא הצדיקים נידונים ע"פ הרוב וקיבל על זה שכר שנקרא שמן ששון מחבירך ר"ל כמו שמן שאינו מתערב משום שצף למעלה כן א"א לא בטל והוא ניכר ואינו מהערב עם האומות ואינו בטל בהם:

ויתן לו מעשר מכל תיבת מכל צ"ב והוא שפת יתר לכאורה, אמנם י"ל עפ"ד אאזללה ה ביש"מ פ' זו דהנה אמרינן המציל מן הנהר ומן הגייס הרי אלו שלו ומ"מ טוב וישר לעשות לפנים משוה"ד להחזיר כדאיתא בב"מ דף כ"ד ובחו"מ מ סי' רנ"ט וכיון דא"א קיים כל המצות כאמרם ז"ל ואפי' דרבנן וא"כ הי' צריך ליתן מעשר גם ממה שלקח את הרכוש סדום ואע"ג שהחזיר אח"כ מ"מ כיון דמהדין הי' שלו וכבר נתחייב במעשר אין יכול לפטור עצמו בשביל שהחזיר רק לפנים משוה"ד והיינו שאמר א"א אם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם ר"ל גם המעשר שנתתי שהיא סיבה להתעשר כמו שדרשו עשר בשביל שתתעשר גם את זה אנכה לך ואחזור לך הכל עכ"ד ז"ל, והנה בישמ לא הביא ראי' מנ"ל הא דאם קיים לפנים משוה"ד ד ג"כ הוא מחויב ליתן ממנו מעשר הא מסברא כיון דאין לו ריוח ממה יתן המעשר ויהא לו הפסד מכיסו, ונראה לענ"ד די"ל דמבואר כן בתוס' גיטין דף כ"ה בהא דלוקח יין מן הכותים אומר שני לוגים שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני וכתבי התוס' לאו דוקא עשרה ותשעה דכשהסיר שני לוגים לתרומה פשו לה מאה נכי תרתי וי"מ דאין המעשר מתמעט משום תרומה גדולה כיון חטה אחת פוטרת את הכרי ע"ש ומבואר מזה דלתי' השני אע"ג דלקח לתרומה שני לוגים דמדרבנן צריך ליתן מדה בינוני אחד מחמישים מ"מ אין המעשר מתמעט בשביל זה כיון דמה"ת בחטה אחת פוטרת ולא אתי חיוב דרבנן להוציא מיד המעשר שיתמעט המעשר וא"כ לפ"ז י"ל דכש"כ מה שעושה לפנים משוה"ד בודאי דלא ינוכה בשביל זה להמעשר ואפי' לתי' הראשון דמתמעט המעשר בשביל התרומה מ"מ אין מזה ראי' להיפוך דהתם אע"ג דחטה אחת פוטרת מה"ת מ"מ גם מה"ת יוכל ליתן יותר וכל מה שנתן יותר חל עליו שם תרומה ועי' ברבינו יונה ברכות פ' תפלת השחר בהא דרב צלי של שבת בע"ש לענין תרומה דאע"ג שחטה אחת פוטרת כל כרי אפ"ה אם תרם הרבה הכל דייניגן לי' תרומה

וכן לענין תוספות שבת ע"ש והיינו מפני שהיכא שמוסיף על השיעור כל מה שמוסיף דיינינן לי' כאלו זהו השיעור ככל מה שהוסיף אבל במקום שאין צריך כלל ליתן מדינא כגון הכא שצריך ליתן רק לפנים משוה"ד ומדינא א"צ כלל ולא שייך בזה הוספה דהא לא נתחייב כלל בודאי י"ל דאפילו לתי' התוס' הראשון שאין רשאי לגרוע מהמעשר שחייב מדינא בשביל מה שעושה רק לפנים משוה"ד:

עוד יש להביא ראי' להיש"מ מהא דכתבו התוס' בביצה דף ל' במה שהקשו שם דמשמע דמה שעצי סוכה אסורין הוא מטעם מוקצה ולעיל קאמר מהא דמה חג לה' אף סוכה לד' וכו' ותי' ר"ת דמה שאמר מה חג לה' וכו' היינו לפי שיעור סוכה כגון ב' דפנות ושלישית אפי' טפח אבל אי עבדי דפנות שלימות יותר משיעור סוכה לא נפיק מקרא ועל היותר קאמר שאסור משום מוקצה ור"י פירש דמיירי בשנפלה ולא שייך בה מה חג לה' עיי"ש ומבואר דלר"ת היותר משיעור שאמרה תורה אינו בכלל המצוה ואפי' לחומרא וא"כ ה"נ מה שעשה משום לפנים משוה"ד לא מצי מיפטר עי"ז ממעשר דהוא לקולא ואפי' לר"י דחולק התם על הר"ת היינו נמי כנ"ל משום דעכ"פ הוא הוספה על שיעור המצוה וגם הא לא אמרה תורה דסיכה צריכה להיות דוקא ב' דפנות ושלישית טפח ולא יותר וא"כ מותר להוסיף והוא ג"כ בכלל המצוה אבל הכא לא הוי כלל בענין חיוב אלא לפנים משוה"ד והכל מודים בזה דלא מיפטר ממעשר:

ויתבאר דברי הכ' ויתן לו מעשר מכל היינו מכל גם מרכוש סדום שלקח ואח"כ החזיר אותו וא"כ הו"א דמזה לא נתן מעשר קמ"ל קרא דמהכל נתן לו מעשר כיון דלא הי' צריך להחזיר מדינא רק לפנים משוה"ד:

ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדרתם ועמדו המפרשי' הא א"א קיים כל המצות עד שלא נתנה תורה וא"כ מדוע לא קיים גם מצות מילה, גם לשון הקרא ואתה אינו מובן, וביותר יש להפליא למה כתב שתי פעמים אתה: ונראה דהנה במד"ר פ' וירא עה"פ המכסה אני וגו' א"ל א"א מי ימול אותי א"ל הקב"ה אתה בעצמך ופי' הנזה"ק דקיי"ל המוהל צריך להיות מהול לפי שהמילה בא לטהר ולקדש את האדם ואין טהרה בא ע"י ערל א"ל הקב"ה אתה בעצמך ועי' בייט"ל שם, ולענ"ד י"ל בדברי המדרש רבה אתה בעצמך עפ"מ דאמרינן בגמ' ע"ז דף כ"ז ע"א מנין למילה בנכרי שהוא פסולה דרש בר פפא משמי' דרב שנאמר ואתה את בריתי תשמור ור' יוחנן המול ימול פרש"י מי שהוא מהול ימול אחרים מ"ב איכא ביניהו אשה למ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המול ימול איכא דאשה כמאן דמהילא דמיא עיי"ש והכי קיי"ל דאשה כשרה למול ולפ"ז י"ל דאברהם אבינו אע"ג דלא הי' מהול עכ"ז הי'

מותר לו למול את עצמו כיון דלא הי' מצוה עד עתה על המילה הו"ל כמהול ורק אח"כ כשנצטוה א"א על מצות מילה לזרעו אחריו נתחדש זה ההלכה דאין למול אחרים אלא מי שהוא מהול והיינו שאמר במדרש אתה בעצמך ר"ל הוא בעצמו רשאי למול את עצמו כיון דעד עתה הי' א"א כמהול דמיא משו"ה מותר למול את עצמו:

והנה ביו"ד סי' רס"ד סעיף א' הכל כשרים למול אפי' אשה ואם יש ישראל גדול שיודע למול הוא קודם לכולם וכתב הרמ"א וי"א דאשה לא תמול וכן נוהגין להדר אחר איש ע"ש ומבואר דאע"ג דאשה כשרה למול מ"מ נוהגין להדר אחר איש, ולפ"ז י"ל דמשו"ה לא קיים א"א מצות מילה קודם שנצטווה כיון דכל עיקר מה שהי' מותר לו למול בעצמו אע"ג דרק המל ימול משים דכיון דלא נצטוה הו"ל כמהול וכמו אשה דכמאן דמהילא דמיא וכיון דגם באשה נוהגין להדר אחר איש לכן גם אברהם אבינו לא מל א"ע דאולי יצוה ה' גם לאחר למול את עצמו קודם שיצוה ד' לו וא"כ אי איכא אחר שכבר נימול אין לו למול א"ע כיון שהוא הי' עוד ערל וצריך לנהוג להדר אחר מי שהוא נימול והנה אח"כ שנצטוה א"א שימול היא את עצמו קודם ואח"כ כשיהא נימול ימול את ילידי ביתו א"כ לא הי' אפשר להדר אחר איש הנמול שימול אותו ולכן הי' מוכרח למול בעצמו, ויתבאר דברי הכתוב ואתה בעצמך את בריתי תשמור ואמר הכתיב הטעם כי אתה קודם ואח"כ וזרעך אחריך היינו שימול עצמו קודם ואח"כ זרעו אחריו במצות מילה והוא קודם להם ולכן צריך למול בעצמו ולא שייך כלל המל ימול כיון שהוא קודם למול וזרעו אח"כ במצות מילה:

א"י הטעם מדוע לא קיים א"א מצות מילה קודם שנצטווה עפי"מ דאמרינן בגיטין דף נ"ז ע"ב כי עליך הורגנו כל היום אמר ר' יהושע בן לוי זו מילה שניתנה בשמיני ופרש"י דזימנין דמיית והנה בח"ס יו"ד סי' רמ"ה כתב הא עינינו רואות שאפי' אחד מאלף אינו מת מחמת מילה ותי' דמצוה מגינה ומצלי אבל עפ"י דרך הטבע הי' המיעוט מתים ח"ו ע"ש, והנה בסוטה דף כ"א ע"א אם יש לה זכות תולה זכות דמאי אילימא זכות דתורה שהיתה עוסקת בתורה הא אינו מצווה ועושה היא ופרש"י וכיון דאינה מצווה אין שכרה גדול כמצווה ועושה ע"ש, ומבואר מזה דאינו מצווה ועושה אין השכר גדול כ"כ שיהא זכות דמצוה מגין ולפ"ז י"ל כיון דעפ"י הטבע מיעוט מתים ח"ו רק הזכות דמצוה מגין ומצלי וא"כ י"ל דהיינו דוקא אם מצווה ועושה ולכן הטעם שלא קיים א"א מצות מילה קודם שנצטווה דכל זמן שהי' אינו מצווה לא הי' רשאי לסכן עצמו ואין הולכין בפ"נ אחר הרוב והוא מוזהר עליו מאך את דמכם לנפשותיכם ועי' בפר"ד דרוש שני אך אחר שנצטווה אפי' מיעוט אינן מתים דגדול המצווה ועושה דבשכרה המצוה מגין ומצלי:

א"י מדוע לא קיים א"א מצות מילה קודם שנצטווה עפ"ד המד"ר פ' אמור פכ"ז ר' לוי אמר משל למלך שגזר ואמר כל אכסנאין שיש כאן לא יראו פני עד שיראו פני המטרונא תחלה כך אמר הקב"ה לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו שבת שאין ז' ימים בלא שבת ואין מילה בלא שבת עכ"ל הביאו הטו"ז יו"ד סי' רס"ה ועיין מ"ש לקמן פ' שמות ולפ"ז י"ל דמשוה לא קיים א"א מצות מילה קודם שנצטווה כיון דהי' מסופק אם יצא מכלל בן נח ועי' במזרחי פ' וישב עה"פ ויבא יוסף את דבתם וגו' שבזה נחלקו גם השבטים עם יוסף ועי' בפר"ד דרוש ראשון הביא שיטת דלא יצאו מכלל בן נח להקל אלא להחמיר והדברים בזה עתיקים ועיין במקנה בקידושין דף ל"ז האיך שמר א"א את השבת הא עבר על המצוה יום ולילה לא ישבותו ע"ש מה שתי' האיך שמר השבת מספק וא"כ כיון שלא הי' ברור אצלו אם יוכל לשמור את השבת לכן היה ירא לנפשו לקיים מצות מילה דאולי לא יהי' כראוי משום שלא שמר את השבת עד שנצטווה מפי הקב"ה ועל פי הדיבור שאני ו י ר א והשענו תחת העץ ובמדרש ילקוט אתה אמרת והשענו תחת העץ חייך שאני פורע לבניך בסכות תשבו שבעת ימים וצ"ב, ונראה עפ"מ דאמרינן בגמ' ע"ז דף ג' דיאמר הקב"ה לאוה"ע מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה מיד כל אחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא וכו' והא אמרת אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ומשני משום דישראל נמי זימנא דמשכא להו תקופת תמוז עד חגא והוי להו צערא עיי"ש, ומבואר מזה דישראל היו בבחי' זו דאפי' אם החמה בגבורתו כתקופת תמוז ויש להם צער אפ"ה אינם מבעטים במצות סוכה וי"ל דמורשה היא לנו מא"א ע"ה שישב פתח האוהל כחום היום כדי להכניס האורחים ואמרינן בגמ' שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה עד שלא הי' עוברים ושבים יכולים לצאת בחוץ ועכ"ז כדי לקיים המצוה ישב אאע"ה גם כחום היום לכן בשכר זאת גם בניו אחריו ישמרו דרך ה' ומקיימים מצות סוכה אפי' אם נמשך תקופת תמוז עד חגא ויתבאר המדרש אתה אמרת והשענו תחת העץ כדי לקיים מצות הכנסת אורחים גם כשה כשהשמש בגבורתו והו"ל צערא לכן בדין הוא שיטול שכרו ואני פורע לבניך בסכות תשבו שבעת ימים וכמאמר הגמ' הנ"ל שאפי' משכה תקופת תמוז יקיימו מצות סוכה כהלכתה: מהרו שלש סאים קמח סולת וגו' וקשה הלשון אם קמח אינו סולת ואם סולת אינו קמח ובגמ' ב"מ דף פ"ז כתיב קמח וכתיב סולת, מכאן שהאשה עיני' צרה באורחים, וקשה דאדרבא משום דאשה עיני' צרה באורחים היתה צריכה לומר קמח, ומה שפרש"י היא אמרה קמח והוא אמר סולת גם

על זה קשה היתכן אשר שרה אמנו לא עשתה רצון בעלה ולגרוע מאורחים ליתן לפניהם סולת כאשר אמר אברהם:

ונראה עפי"ד הגמ' שבת דף ק"מ מאן דאפשר לי' למיכל פת שעורים ואוכל פת חטים הרי זה עובר בבל תשחית ולא היא ב"ת דגופא עדיף ופי' בספר הקנה דהנה כל מה שגם ועב יותר בנאכלים הניצוצות שבו נתעבו יותר בעב טיט החומרות וקשה להעלותם וכל מה שהוא מאכל דק ביותר הניצוצות מעילים יותר והוא בניקל להוציאם ועפ"ז יתבאר מאן דאפשר לי' למיכל פת דשערי והיינו שהוא בקי בסודות ואומן ביותר באופן שיוכל להוציא ניצוצות קדושות מן פת שעורים אזי עובר בב"ת אם אוכל פת חטים כי זה מעותד לחבירו הקטן ממנו ומסיק הש"ס ולא היא ב"ת דגופא עדיף שמשחית גופן במה שמקלקלין הניצוצות הגרועים כידוע עכ"ד הובא בישמ בראשית עה"פ תדשא ע"ש ומבואר מזה דמאכלים דקים וקלים אפי' שבו אנשים קטנים בערך יוכלו להעלותם ולהוציא הניצוצות קדושות:

ובזה ביארתי הא דאמרינן בסוכה דף נ"א במשנה במוצאי יו"ט הראשון של רג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול וכו' לא הי' חצר שאינה מאירה מאור בית השואבה וכו' ובגמ' שם דף נ"ג תנא אשה היתה בוררת חטים לאור של בית השואבה ובירושלמי פריך האיך בוררת הא איכא מעילה דשמן ופתילה היא של הקדש וכו' ובתוס' שם תי' דבוררת לאו דוקא אלא היתה יכולה לברור מרוב אורה ע"ש, ולהנ"ל י"ל ע"ד רמז דבמשנה הכי קאמר במוצאי יו"ט הראשון אשר באו כולם למדריגה גדולה וכמ"ש התוס' שם דף נ' דלהכי נקרא שואבה ששואבים רוה"ק שהשכינה שורה מתוך שמחה ע"ש וע"כ אמרו חז"ל שהיו מתקנים תיקון גדול היינו גם מה שצריך לתיקון גדול כגון מאכלים גסים ועבים כמו פת שערי אבל מאכלים דקים כגון פת חטים הי' מניחים למי שהוא קטן מהם במדרגה לפי שהם הי' יכלו לברר הניצוצות קדושות גם ממה שהי' קשה לקטנים לבררם ולכן תנא אשה הי' בוררת חטים לאור של בית השואבה ר"ל אשה דייקא ולא איש היינו אשה שהיא במדרגה קטנה מן האיש היא היתה בוררת הניצוצות מחטים ולא מן השעורים אבל איש הי' בורר הניצוצות גם ממאכלים גסים ולא חש על בל תשחית דגופא לפי שהיו בטוחים בעצמם שיכולו לברר גם ממאכלים גסים ולכן היה (לד-31) מניחים פת חטים למי שקטן מהם היינו במדרגת אשה: ולפ"ז י"ל דאברהם צוה להביא לפניהם קמח כיון שראה שלשה אנשים נצבים ופרש"י בפרשת שלח כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות והיו בעיני אברהם בבחי' גדולים בערך וא"כ אין להביא להם סולת דיעברו על ב"ת אם יאכלו מאכלים דקים ומחויבים לאכול קמח ולא סולת אבל

שרה נתנה להם סולת שהיא חשבה עליהם שהם אנשים פשוטים ולא יוכלו להעלות הניצוצות ממאכלים גסים כי אם ממאכלים דקים ולכן נתנה סולת ואמרו בגמ' מכאן שהאשה עיני' צרה באורחים היינו שבעיני שרה לא היו גדולים בערך לפי שהיא חשדם שהם אנשים פשוטים ולא כאברהם אבינו שאמר קמח מפני שבעיני אברהם הי' נחשבים לאנשים גדולי ערך שיוכלו להעלות הניצוצות גם מקמח:

ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו' ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום וגו' חלילה לך וגו' להמית צדיק עם רשע וגו' השופט כל הארץ לא יעשה משפט ויש להבין הויכוח מאת הש"י כביכול לבין אברהם אבינו, גם יל"ד דמתחלה אמר א"א האף תספה צדיק עם רשע היינו דהצדיקים לבד ינצלו לא יהא נענשים עם הרשעים ואח"כ אמר ולא תשא למקום בעבור החמשים הצדיקים דמשמע דכל המקום אף הרשעים ינצלו בעבור הצדיקים:

ונראה דהנה בקידושין דף מ' ת"ר לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות עבר עבירה אחת וכו' ר' אלעזר בר"ש אומר לפי שהעולם אחר רובו נידון עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה וכו' ויש להבין במאי פליגו הת"ק וראב"ש וי"ל דהנה ביומא דף פ"ד פליגו אמוראי שמואל ס"ל לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב כגון תשעה עכו"ם וישראל אחד ונפלה מפולת על אחד מהם מפקחין עליו את הגל בשבת ור' יוחנן ס"ל דגם בפ"נ הולכין אחר הרוב ע"ש ולפ"ז י"ל דת"ק ס"ל דיראה אדם א"ע וכו' ולא ס"ל העולם אחר רובו נידון משום דס"ל אין הולכין בפ"נ אחר הרוב וא"כ אפי' ח"ו רוב רשעים אינו נידון הצדיק עם רוב הרשעים רק כל אדם לפי מעשיו של עצמו הוא נידון ואם רובו זכיות מכריע את עצמו לכף זכית אבל ראב"ש ס"ל כר"י דהולכין בפ"נ אחר הרוב ולכן ס"ל שהעולם כולו אחר רובו נידון: והנה י"ל דהא דס"ל לשמואל אין הולכין בפ"נ אחר הרוב אע"ג דקיי"ל בכל מקום דאזלינן בתר רובא י"ל דהיינו טעמא דשמואל אזיל בזה לשיטתי' דאין הולכין בממון אחר הרוב וכתבו התוס' בב"ק דף כ"ז ע"ב משום דאיכא מיעוט וחזקה היינו חזקת ממון לא אזלינן בתר רובא היכא דאיכא כנגדו חזקה עיי"ש וה"נ לא אזלינן בפ"נ בתר רוב משום דאיכא מיעוט וכל אחד הוא מוחזק לעצמו וי"ל בזה הכתוב כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם ר"ל אפי' אם הרשעים הרוב מ"מ לא יניח על הצדיקים שבט הרשע ח"ו ואמר הכתוב הטעם משום שלא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם היינו לענין ממון חיישינן

ג"כ למיעוט ואין הולכין בממון אחר הרוב משום שיש לזה חזקת ממון וה"נ לא אזלינן בפ"נ אחר הרוב והצדיקים הם מוחזקים בעצמם וגם אם מועטים המה ינצלו לעצמם:
והנה כתב הרמב"ם פ"ג מה' תשובה אדם שעונותיו מרובים על זכיותיו מיד הוא מת בחטאו שנאמר על רוב עונך וכן מדינה שעונותיהם מרובים מאוד הוא אובדת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו' ע"ש ומבואר מדברי הרמב"ם דמשו"ה נהפכה סדום ועמורה ואפי' אם הי' בהם טובים מפני שהי' עונותיהם מרובים מזכיות בכלל המדינה וא"כ לפי הנ"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב וגם אין הולכין בפ"נ אחר הרוב הי' מקום ללמד סנגוריא עליהם כיון דצדיקים בדין היא שלא יהא נידונים בתוך רוב הרשעים א"כ לא הי' כל מדינה אובדות כמו שמפקחין את הגל גם על תשעה עכו"ם בשביל ישראל אחד שיש ביניהם כן ה"נ אם יש צדיקים בתוך העיר לא יהא אובדות העיר בשביל מיעוט הצדיקים שבקרבה ויתבארו הכתובים ויאמר ד' זעקת סדום ועמורה כי רבה היינו כפי' הרמב"ם שהי' עונותיהם רוב נגד הזכיות ולפי שהעולם אחר רובו נידון כמו דאמרינן בכל מקום דאזלינן בתר רוב ולפיכך ארדה נא ואראה וגו' אבל אברהם המליץ בעדם ואמר האף תספה צדיק עם רשע ר"ל הא בפ"נ קיי"ל דלא אזלינן בתר רובא וא"כ האף תספה ולא תשא למקום וגו' ר"ל בכלל המקום וכמו בפ"נ דמפקחין את הגל גם על העכו"ם בשביל מיעוט ישראלים שיש בתוכה ואמר עוד חלילה לך להמית צדיק עם רשע היינו בשביל רוב רשעים כי השופט כל הארץ ר"ל אם ישפוט הקב"ה כל הארץ ביחד ר"ל כל העולם לפי רובו גם אם יהי' רוב רשעים א"כ לא יעשה משפט ר"ל במשפט ממון אינו כן דאין הולכין בממון אחר הרוב משום דבעל הממון יש לו חזקת ממון וא"כ ה"נ מה"ט י"ל דאין הולכין בפ"נ אחר הרוב משום שהוא מוחזק בעצמו:
א"י באופן אחר קצת עפ"מ דאמרינן בעירובין דף נ"ה ע"ב אמר רב הונא יושבי צריפין אין מודדין להם אלא מפתח בתיהם ופרש"י דירה של הוצין וערבה ואינו קבע הלכך אפי' יש הרבה במקום אחד אין חשובין עיר להיות כד' אמות וכל אחד מודד מפתח אהלו מתיב רב חסדא ויחנו על הירדן וגו' א"ל רבא דגלי מדבר קאמרת כיון דכתיב בהו עפ"י ד' יחנו ועפ"י ד' יסעו כמען דקביע להו דמי עייי"ש ולכאורה יש להבין אמאי הוי בזה קבוע, ונראה די"ל דה"ק בגמ' כיון דכתיב עפ"י ד' יחנו היינו שבחנייתן הי' בהם השראת השכינה וכיון דמלא כל הארץ כבודו ולכן אע"ג דמחנה בנ"י הי' תלתא פרסי כמבואר בגמ' שם מ"מ כיון שבתוך חנייתן הי' השראת שכינה א"כ כל בתיהם הוי כמו בית אחד בלי הפסק ולכן אע"ג דדירתן הי' דירת עראי ואינו כמו שאר עיירות דנחשב

כל עיר כד' אמות מ"מ השכינה הקדושה אשר שכן אתם בלי מסך המבדיל הלכך הי' כל בתיהם כמו בית אחד ולכן כל המחנה כמאן דקביע להו דמי:

וכה"ג יש לפרש ג"כ הגמ' בשבת דף ל"א דר"ש ס"ל סותר ע"מ לבנות במקומו חייב סותר ע"מ לבנות שלא במקומו פטור ופריך מכדי כל מלאכת שבת ממשכן גמרינן ובמשכן סותר ע"מ שלא במקומו דמי דהא פרקו במקום זה ונסעו למקום אחר ומשני שאני התם כיון דכתיב עפ"י ד' יחנו עפ"י ד' יסעו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי ואינו מובן מפני מה כיון דכתיב עפ"י ד' יחנו הוי בזה כבמקומו ועי' בערבי נחל פ' שלח, וי"ל עפי"ד התוס' חגיגה דף ב' ע"א בהא דאמרינן שם יראה ראה כדרך שבא לראות כך בא ליראות וכתבו התוס' ד"ה יראה פרש"י כדרך שבא הקב"ה לראותך כך אתה בא לראותו ולא יתכן לר"ת דהא לא שייך ביאה גבי שכינה שבכל מקום הוא ע"ש ולפ"ז י"ל דה"נ קאמר בגמ' כיון דכתיב עפ"י ד' יחנו היינו שהי' אתם השראת השכינה א"כ לא שייך לומר דהוי כסותר ע"מ לבנות שלא במקומו דהא לא שייך ביאה גבי שכינה וא"כ לא שייך ג"כ לומר דאיזה מקום הוי שלא במקומו ולכן אע"ג דנסעו ממקום זה למקום אחר אפ"ה בכל מקום הוי כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי (ועיין מ"ש בפ' בהעלתך):

והנה בבכור שור למס' ר"ה כתב לפרש דברי רש"י (ר"ע לך) לך לך להנאתך ולטובתך דהא קשה הלא אחד הי' אברהם ואוה"ע הרוב ועד עתה שהי' קבוע הי' העולם נידון כמחצה על מחצה וכשצוהו להיות נודד יהי' רע לו ורע לעולם לזה בישרו ואעשך לגוי גדול וכיון דרבים אתו מיני' כרבים דמי עכ"ד ע"ש ולמ"ש י"ל דאע"ג שהי' א"א נודד מ"מ כיון שבכל מקום שהלך הי' השכינה שרוי אתו עמו וכיון דאצל השכינה הקדושה לא שייך לומר שהלכה ממקום למקום משום דבכל המקומות שם השכינה והכל כמקום אחד הוא א"כ לא שייך ג"כ לומר שהי' אברהם אבינו נודד ממקום למקום לכן אע"ג שנסע א"א ממקום למקום הוי כקבוע במקומו דמי, וזש"ה ואעשך לגוי גדול היינו שיהא א"א לבדו נידון כגוי גדול וכמחצה מן העולם כולו ואמר הכתוב הטעם לזה והיה ברכה היינו שיהיה עמו השראת השכינה ובזה יהי' ברכה ע"ד משה"כ בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך וכיון דהשכינה עמו ה"ה כקבוע במקומו וכגוי גדול יחשב:

ולפ"ז י"ל דטענת א"א הי' כשהמליץ על אנשי סדום שאמר לו הקב"ה זעקת סדום ועמורה כי רבה היינו שעונותיהם מרובים על הזכיות וכולו אובדות וכדברי הרמב"ם ולכן ביקש א"א מאת ה' אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר ופרש"י עשרה צדיקים לכל כרך וכרך היינו לפ"מ דאמרו חז"ל כל בי' עשרה שכינתא שריא ולהנ"ל דכל מקום שיש השראת השכינה הוי כקבוע במקומו וכל קבוע כמחצה על מחצה ולכן עשרה הצדיקים דשכינה

שרוי ביניהם הם כמחצה וממילא ליכא רוב מאנשים החטאים בנפשותם ובדין הוא שינצלו כולם וז"ש האף תספה ולא תשא למקום והוא ע"ד דאמרינן בר"ה דף י"ז נושא עון מעביר ראשון ראשון שאם הי' מחצה על מחצה עוגות המדה נושא עון ופרש"י מגביה כף מאזנים של עון ויכריע הזכיות ע"ש וה"נ תשא למקום היינו שיהא מכריע הכף לזכות עבור העשרה צדיקים שהם כקבוע וכמחצה על מחצה, וז"ש השופט כל הארץ היינו כיון שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו בפעם אחד והוא כקבוע במקומו וא"כ חמשים הצדיקים אשר השכינה עמהם ג"כ הם כקבוע וכמחצה על מחצה, ובזה יתורץ קו' הלח"מ פ"ג מה' תשובה שהקשה כיון דסדום עונותם מרובים מזכיותי' למה הקב"ה מוחל להם בשביל החמשים צדיקים ותי' ע"ש, ולהנ"ל י"ל דטענת אברהם הי' דאם יש חמשים צדיקים לא אזלינן בתר רובא או משום האופן הא' הנ"ל דאין הולכין בפ"נ אחר הרוב או משום דהם כקבוע וכמחצה על מחצה והקב"ה כך הוא המדה דנושא עון היינו דמכריע הכף לזכות:

עצי חיים דרושים על פרשת חיי שרה

ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אותה הוכחת לעבדך ליצחק וגו' ובמג"א סי' קס"ז ס"ק י"ח מדקדק מהא דאמרי' בגיטין דף ס"ב אסור לאדם לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת והא מכאן מוכח להיפך ממה שאה"כ ואמרה שתה ואח"כ וגם גמליך אשקה גם יל"ד אמאי עשה אליעזר הסימן בזה שתתן להשקות אותו וגם הגמלים הא במה שתתן מים לו לבדו ג"כ הוי סימן:

וי"ל עפ"מ שנראה לע"ד הטעם שאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו עפ"מ דאיתא בקידושין דף פ"ב במשנה ראית מימך חי' ועוף מתפרנסין שלא בצער והלא כל אלו לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני אינו בדין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי ומבואר מזה דאם לא הורע מעשיו מתפרנס שלא בצער מק"ו מחי' ועוף ולכאורה קשה הא אפי' אם ח"ו הורע מעשיו ג"כ יש ק"ו מחי' ועוף מטעם דכל אלו לא נבראו אלא לשמשני אבל י"ל דהא דנבראו לשמשו היינו דוקא אם יטיב האדם את מעשיו וכמו דאיתא ביומא דף ל"ח ע"ב אמר ר' אלעזר אפי' בשביל צדיק אחד עולם נברא ע"ש והיינו שנברא העולם כדי לשמש את הצדיק אבל אם ח"ו הורע מעשיו לא נבראו הכל לשמשו וכמו שאמרו חז"ל זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית לא זכה אומרים לו יתוש קדמך היינו דכל הנבראים קודמין לו וחשובים יותר ממנו:

ובזה י"ל המדרש עה"פ ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו ואיתא במדרש המושל בכל אשר לו שהי' שליט ביצרו ויש להבין מנ"ל למידרש מהא דכתיב המושל בכל אשר לו שהי' שליט ביצרו ולהנ"ל י"ל שהי' מושל בכל אשר לו ר"ל על כל הנבראים כיון שכל אלו לא נבראו אלא לשמש האדם והאדם נברא לשמש את קונו והיינו אם יטיב מעשיו וע"כ אמר במדרש דמזה שהי' מושל בכל היינו שכל אלו נבראו לשמשו מוכח שהי', שליט ביצרו דאל"כ הם קודמין לו ואין הוא מושל עליהם:

ולפ"ז י"ל דמשו"ה אסור לאכול קודם שיתן לבהמתו ונפקא לי' בגמ' מדכתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת כיון דאם הורע ח"ו מעשיו, הם מתפרנסין שלא בצער והאדם ח"ו בצער לכן הבהמה מתפרנסין קודם להאדם ואח"כ האדם דזהו בכלל שהם מתפרנסין שלא בצער במה שהם קודמין ולהאדם ח"ו זהו הצער שנתפרנס אחר הבהמה והיינו לפי מאי דאמרי' בברכות דף ל"ה ע"ב דמוקי הכתוב דואספת דגנך באין עושין רצונו של מקום ולכן כתיב אח"ז ונתתי עשב בשדך לבהמתך קודם לאדם כיון דהם מתפרנסין שלא בצער:

והנה במג"א שם מביא בשם ס"ח לחלק דלשתות אדם קודם ע"ש ואינו מבואר הטעם מה חילוק יש בין אכילה לשתי' וי"ל דבשתי' לא שייך לומר דאם שותה הבהמה קודם הוא מתפרנס בזה שלא בצער עפ"מ שכתבו התוס' במס' ב"מ דף י' דלא שייך במים שבבור תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים משום דאינו חב לאחרים שיש הרבה מים בבור ע"ש וא"כ י"ל כיון שיש הרבה מים בבור א"כ בין אם שותה האדם קודם או הבהמה קודם מ"מ לא שייך בזה שנתפרנס בצער כיון דבלא"ה יש הרבה מים ואין חילוק מי שותה קודם ודוקא באכילה אשר כמה יגיעות יש עד שימצא לאכול וא"כ מי שאוכל קודם הרי הוא מתפרנס שלא בצער ובזה יש לישב מה שהקשה באור החיים פ' חקת בהא דכתיב והשקית את העדה ואת בעירם הא צריך להקדים מאכל לבהמתו ואח"כ הוא ע"ש ולמ"ש י"ל כיון דכתיב ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם דלכאורה קשה למה כתיב ויצאו מים רבים והא במאמר הקב"ה למשה לא כתיב רבים אלא והוצאת להם מים מן הסלע ולהנ"ל י"ל דהכתוב בא להודיעני למה שתה העדה קודם ואח"כ בעירם אמנם משום שהי' מים רבים א"כ אין נפ"מ מי שותה קודם ולכן השקה קודם העדה ואח"כ בעירם:

וא"כ מה שהבהמה קודם לאדם הוא משום שהאדם אם לא הטיב מעשיו מתפרנס ח"ו בצער אבל הבהמה שמתפרנס שלא בצער הוא קודמת כדי שלא תהי' בצער ולפ"ז י"ל דהיינו האדם לעצמו ובביתו כשהוא ניזון משל עצמו אין לו להיות צדיק בעיניו שהוא כדאי להתפרנס שלא בצער ומשו"ה ראוי לו להקדים הבהמה לתת לה מאכלה קודם

שיקח לעצמו אבל איש אחר הנותן לחבירו מאכל א"כ אדרבא יש לו לדונו לכף זכות שהוא ראוי להתפרנס שלא בצער ק"ו מחי' ועוף וא"כ יש לו להקדים האדם קודם להבהמה ועי' בכ"ס או"ח סי' ל"ב הביא מאביו הח"ס ז"ל ג"כ לחלק אם איש אחר נותן לחבירו אבל לא מטעם זה והבוחר יבחר ע"ש:

והנה אמרו חז"ל בשבת דף פ"ט דיצחק אבינו למד סנגוריא על ישראל פלגא עלי ופלגא עלך ע"ש וא"כ מדתו של יצחק היו ללמד זכות שצדיקים המה ולכן חשב אליעזר דגם זיווגו של יצחק אשר הוכן מאז להיות לו לעזר כן תהי' כמדתו ללמד זכות על כל אחד ולהיות צדיק בעיני' ובזה עשה סימן אם תאמר לו שתה ואח"כ גמליך אשקה היינו שתקדים את האדם תחלה ואח"כ לבהמה זהו הסימן אשר אותה הוכחת להיות זיווגו שלו כיון דגם הוא תלך בדרך טובים כמו יצחק אשר תחזיק לכל א' כצדיק וללמד עליו זכות וז"ש ובזה אדע כי עשית חסד עם אד' היינו כיון שמדתו של יצחק ללמד זכות אשר עמך כולם צדיקים וא"כ חסד הוא לו שגם אשתו כגופו בצדק תשפוט את כל כי צדיק הוא וזה מוכח ממה שתאמר להשקות את האדם קודם להבהמה וא"כ מיושב מה שאליעזר עשה הסימן דוקא אם תאמר לו שתשקה אותו וגם את הגמלים כיון דמזה מוכח שתחזיק אותו לצדיק וגם מיושב קושי' המג"א מדוע נתנה לאליעזר תחלה ואח"כ להבהמה הנה מלבד דבשתי' האדם קודם כמבואר בס"ח, ואמנם י"ל דהיינו דוקא אם יש מים רבים בבור כמשה"כ בפ' חקת ויצאו מים רבים אלא אפי' אם צריך טרחה ויגיעה עד שיהי' לו המים כמו ברבקה שהיתה צריכה טרחה לשאוב לכל גמליו עכ"ז י"ל דאדם אחר שנותן לחבירו אם מחזיק אותו לצדיק בזה האדם קודם לבהמה ואפי' באכילה:

התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך ויברכו את רבקה וגו' אחותינו את הי' לאלפי רבבה וגו' ובמדרש בזכות ששאלו את רבקה התלכי עם האיש הזה ואמרה אלך זכו ישראל להוציאם ממצרים וצ"ב גם יל"ד דמשמע דעיקר השאלה אם תלך הא עיקר השאלה הי' אם תרצה להנשא לאיש הזה ותאמר הן אבל ההליכה אין נפ"מ כ"כ וגם מדוע ברכו אותה בברכה זו שתהי' לאלפי רבבה: וי"ל עפמ"ש בבכור שור למס' ר"ה לפרש הכתוב בפ' לך וברש"י שם לך לך להנאתך ולטובתך ואעשך וגו' שם אתה זוכה לבנים דאמרי' בפ"ק דקידושין שכל העולם אחר רובו נידון ועל הרוב הרשעים בעולם רובא נינהו כמ"ש בפ' אמר להם הממונה ראה הקב"ה שהצדיקים מועטים ולכן כנוס לצדיקים שהם קבועים ויושבים במקומם וקי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואז הנאה להם והנאה לעולם כמ"ש בקידושין שם אשריו שהכריע עצמו וכל העולם לזכות והקב"ה מטה כלפי חסד במחצה על מחצה אבל פיזור לצדיקים ואינם קבועים הרי מוכרעים הם וכל העולם לכף

חובה מחמת רוב הרשעים והנה כאן כתיב לך לך וכפירש"י רש"י להנאתך ולטובתך וקשה מה זו טובה הלא אחד הי' אברהם שהוא צדיק ועד עתה כשהי' קבוע הי' העולם נידון כמע"מ וכשצוה ה' לנודד הרי הם מוכרעים לזה בישרו ואעשך לגוי גדול ע"פ מ"ש בגמ' דשרה כיון דרבים אתו מינה כרבים דמי וה"נ יצורפו כל דאתו מאברהם עד סוף כל העולם וכרבים דמי אבל העכו"ם רחמנא אפקרא לזרעם ואינם נחשבים עמהם וא"כ אברהם הוא הרוב עכ"ד ז"ל: ובזה יש לפרש הכתוב בפ' ויגש אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשמך שם ודקדקו המפורשים מה גדלה היראה כ"כ לרדת מצרימה ובפרט כי יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים ואם היתה היראה בשביל מה שראה בעינו כי עתידים בנ"י להשתעבד שם במצרים א"כ איך נותן טעם כי לגוי גדול אשימך שם הא אדרבא יותר יש לדאוג בשביל צרתם כי רבים המה וי"ל דיעקב כשהי' יושב קבוע במקומו לא הי' ירא מהמון רשעים רבים כי הי' קבוע וכמע"מ והקב"ה מטה כלפי חסד ומכריע אותו ואת כל העולם לכף זכות אבל כשהוא נודד ממקומו הי' ירא לנפשו פן יובטל גם הוא ברבים עמים ומזה הטעם הי' ירא ללכת למצרים ואמר לו הקב"ה אל תירא מרדה מצרימה ר"ל ע"י ההליכה שתבטל הקביעות כי לגוי גדול אשימך שם וכיון דרבים אתו מיני' כרבים דמי והוא הרוב בערך מן העמים:

וי"ר דמה ששאלו את רבקה התלכו עם האיש הזה היינו זה הי' השאלה אולי לא תאבה ללכת דייקא כיון שע"י ההליכה נתבטל ממנה הקביעות ופיזור לצדיקים אינה נאה להם ולעולם וכשהשיבה ואמרה אלך, מאת ה' מן השמים שימה בפיהם רכו אותה תהי לאלפי רבבה היינו שתהא רבים אתו ממנה וכרבים דמי ולא תיבטל ברוב, ויתבאר המדרש בזכות שאמרה רבקה שתלך זכו ישראל להוציאם ממצרים ר"ל כיון דמזה הי' ירא יעקב כשירד למצרים והוא נודד ממקומו שלא יבטל ברוב במצרים ואמנם הבטחתו הי' כיון דרבים אתו מיני' כרבים דמי ואמר המדרש שזכה לזה מהברכה שנתברכה רבקה אמו כשאמרה אלך שתהי' לאלפי רבבה וכרבים היא ולא התבטל ברבתי עם ולזה זכו ישראל ג"כ לדורות הבאים להוציאם ממצרים שלא יתבטלו שם ברוב:

עצי חיים דרושים על פרשת תולדות

ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי ואאזלל"ה בישמ"כ כתב דתיבת כיום לכאורה אך למותר וכתב לפרש באות א' ואות ב' לפי שהבכורה יש בו ירושה והיינו מה שאירש מאבא מכור לך דהוי דבר שלא בא לעולם ולא קנה [עי' בקצה"ח סי' רע"ח] ויש בו ג"כ ענין העבודה שהוא תיכף והנה יעקב לא נתן עינו בממון שיקח שני חלקים בירושה

לאחר פטירת אביו רק במה שנוגע לענין עבודתו ב"ה וב"ש רצה לקנות והיינו' דאמר מכרה כיום את בכורתך ר"ל דבר הנוהג עכשיו היום שהוא אינו דשלב"ל דאל"כ הוי כמו קני את וחמור די"א דלא קנה (עי' סי' ר"ט בחו"מ) עכ"ד ז"ל שם:

והנה לפ"ד הקדושים הלשון כיום בכף הדמיון צ"ב דהול"ל מכרה היום וי"ל עפ"ד הגמ' חגיגה דף י"ב יומם יצוה ה' חסדו כל העוסק בתורה בעוה"ז שדומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעוה"ב שהוא דומה ליום ומבואר מזה דעוה"ב מיקרי יום וכן משמע בפסחים דף ב' ע"ב ע"ש וז"ש מכרה כיום שהוא עוה"ב שנקרא יום את בכורתך ר"ל שימכור לו רק חלק העוה"ב מהבכורה:

ובזה יש לבאר להלן הכתובים מ"ש הכי קרא שמו יעקב ויעקבנו זה פעמים את בכורתי לקח והנה עתה לקח את ברכתי וגו' ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי וי"ל הלא הבכורה לקח ממנו מדעתו ומרצונו הטוב מכר לו וא"כ למה אמר ויעקבנו זה פעמים דקאי ג"כ על הבכורה גם למה התרעם על הבכורה רק אחר שלקח יעקב את הברכה ולא קודם לכן וגם מדוע רח אחר ימי חיי אביו ינקום מאתו על הברכות ולהנ"ל י"ל כי כאשר יעקב בא בחוכמתא ולקח את הברכה מעשו מזה שפט עשו בלבו כי נתאווה יעקב גם לעוה"ז כי הברכות הם מעניני עוה"ז על כן נתעורר אצלו להתרעם גם על הבכורה כי מזה חשב אשר גם ליטול פי שנים רצה יעקב ליקח בכלל מכירת הבכורה וא"כ לא קנה כלל הבכורה גם לענין העבודה דהוי קני את וחמור דלא קנה כלל ולכן אמר ויעקבנו זה פעמים היינו ממה שנטל הברכות שהם עוה"ז נתעורר כי גם הבכורה לקח ממנו שלא כדין אך עכ"ז לא הי' יודע עשו דבר ברור אם גם לענין פי שנים רוצה יעקב ליטול ממנו הבכורה או רק לענין העבודה ולכן אמר עשו בלבו כאשר יקרבו ימי אבל אביו אז יראה באר היטב אם יבא ליטול חלק הבכורה שלא ביושר כי הברכות הסכים יצחק עליהם אבל על הבכורה ליטול פי שנים לא מהני המכירה דהוי דשלב"ל גם י"ל דהברכות תלוין בזה למי הבכורה וכמו שפירש"י בשם התנחומא ומה חרד שמא עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ו י צ א ויפגע במקום פרש"י לשון תפלה ולמדנו שתקן תפלת ערבית ויש להבין מדוע אך כשיצא מבאר שבע תקן תפלת ערבית ולא מקודם:

וי"ל דהנה בתרגום יונתן פ' וישלח עה"פ כי ירא אנכי אותו פי' ארים מסתפי אנא מיני' דהוא עסק ביקרא דאבא ומבואר דכל עיקר מה שהי' ירא יעקב משום שע"י שפירש מאביו לא עסק בכיבוד אב, והנה בגמ' מגילה דף ט"ז ע"ב כל שנים שהי' יעקב אבינו בבית עבר לא נענש על כיבוד אביו והנה במנחות דף מ"א דשאל למלאך ענישתי אעשה א"ל בזמן דאיכא ריתחא ענשינן ע"ש ולפ"ז י"ל שלא הי' ירא יעקב משום שעבר על

כיבוד אב רק בעידן ריתחא וא"כ י"ל עפ"ד הרי"ף בע"י ברכות דף ג' דבלילה מדה"ד גוברות בעולם ובזמן שביהמ"ק הי' קיים היו האברים והפדרים שהי' נאכלים ע"ג מזבח כל הלילה ממתיקין כחות הדין ע"ש וא"כ י"ל דמשו"ה תקן יעקב אבינו תפלת ערבית רק לאחר שהלך מבית עבר היינו שיצא מבאר שבע כיון שמעת ההוא הי' ירא ממדה"ד שלא יהא עידן ריתחא ויהא נענש על ביטול מצות עשה דכיבוד אב ולכן תקן תפלת ערבית, ומבואר בברכות דף כ"ו ע"ב שהוא נגד איברים ופדרים שהם נאכלים כל הלילה וא"כ התפלת ערבית הוא ממתיק כחות הדין ולא הוי עידן ריתחא ויהא ניצל מעונש של מצות עשה דכיבוד אב:

ויפגע במקום פרש"י לשון תפלה וקשה כנ"ל, וישכב במקום ההוא פרש"י באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה, ויל"ד למה הזכיר הכתוב אשר בלילה ההוא שכב הול"ל עיקר הרבותא שבאותן השנים לא שכב אבל מה ששכב אין זה חידוש:

ונראה דהנה בברכות דף כ"ו תפלות אבות תקנו אברהם תקן שחרית וכו' יצחק תקן מנחה וכו' יעקב תקן ערבית שנאמר ויפגע במקום עיי"ש והנה קיי"ל תפלת ערבית רשות כרבא שם דף כ"ז ע"ב וקשה להבין מדוע נשתנה תפלת ערבית שהוא רשות יותר משאר התפלות שתקנו האבות וקבעום לחובה וי"ל דהנה במס' סוטה (דף כ"א) מבואר דזכות התורה מגינא ומצלי בין בעידנא דעסיק וכו' ובין בעידנא דלא עסיק בי' ע"ש והיינו אע"ג דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא מ"מ זכות דתורה יש שכר בעוה"ז ועי' בדרושי חוות יאיר ולפ"ז י"ל דיעקב אבינו כל זמן שהי' בבית שם ועבר לא הי' ירא לנפשו מחמס עשו כיון שהי' עוסק בתורה ומגינא ומצלי מן כל נזק אבל אח"כ כשהלך משם לבית לבן מורא עלה ראשו פן יבא עשו והכהו ומאין יבא עזרו אעפ"י שהי' לו לתלות במעשיו הטובים אפ"ה הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא לכן תקן תפלת ערבית ולא קבל על עצמו בחובה כי אם עשאו לתפלת רשות שלא יהא מחויב בה, ומבואר בח"א למס' סוטה שם דמצוה שאינו מחויב בה שכרו בעוה"ז וא"כ יש שכר לפעולתו עבור תפלת ערבית בעוה"ז, ובזה ינצל מכל רע גם בעוה"ז וכאשר מתחלה קבל עליו יעקב לתפלת רשות כן גם עתה הלכה שהוא רשות כמו שהיתה תחלת התקנה וגם כדי להציל מן המזיקים בלילה:

ובזה י"ל המשנה דף כ"ח ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים וצ"ב, וי"ל עפ"ד הגמ' לעיל על המשנה תפלת הערב אין לה קבע ומקשה בגמ' מאי אין לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כולי' לילה ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות ע"ש ומשמע דקבע פירשו בלשון המשנה חובה וזש"ה המשנה

העושה תפלתו קבע ר"ל חובה ולא רשות אינו תחנונים שיועיל לו לצורכו ליטול סכר עבורה בעוה"ז דכיון שהוא מחויב בה א"כ שכר מבה"ע ליכא אבל אם אין עושה אותה קבע רק שהוא רשות כמו תפלת ערבית אז תפלתו תחנונים להגן בעדו ויש שכר בעוה"ז: ויתבאר בזה מה שלא התפלל יעקב אבינו ע"ה תיכף כי מתחלה לא הי' ירא מעשו כי בטוח הי' בזכות התורה אבל אח"כ תקן תפלת ערבית שהוא רשות כדי להנצל מעשו, וזש"ה וישכב במקום ההוא כאן שכב אבל בבית שם ועבר לא שכב כי הי' ירא מעשו ואינו מניח לו לישן רק אחר שתקן הפלת ערבית שהוא רשות ובזה הי' בטוח שינצל מעשו ולכן הותר לו לשכב במקום ההוא: אכן יש אלקים במקום הזה ואנכי לא ידעתי וצ"ל, ונראה עפ"ד א"ז זללה"ה בישמ"מ פ' בשלח לפרש הכתוב להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא דהנה תיבת יש הוא משולל הבנה והענין דאוצרותיהם אמלא קאי על עוה"ז דאוכלים הפירות בעוה"ז והנה נודע כי הקב"ה שומר תורתו כדכתיב ושמרו את משמרתי וכתיב היום לעשותם ודרשו חכז"ל ומחר לקבל שכרם וא"כ הפירות הם אגר נטר דשכר מבה"ע ליכא אך מבואר בגמ' פ' איזהו נשך סוגי' דיין אין לו ב"מ דף ס"ג ע"א דבלא יצא השער אין פוסקין אבל ביש לו לא הוי רבית דכיון דיש לו נקנה לו תיכף וברשותו אייקר ולפ"ז ה"נ בשלמא אם לא הי' השכר בנמצא לא הי' נקנה תיכף והוי הפירות אגר נטר משא"כ כשהוא בנמצא תיכף ונקנה להעושה מצוה לא הוי אגר נטר וז"ש להנחיל אוהבי יש כלומר תיכף לכן ואוצרותיהם אמלא בעוה"ז ואינו אגר נטר עכ"ד ז"ל:

ובזה ובזה נראה לפרש הכתוב בפ' וישלח קטנתי מכל החסדים ומכל האמת פרש"י נתמעטו זכיותי ע"י החסדים והנה משאה"כ ומכל האמת צ"ב, וי"ל עפימ"ש עוד שם ביש"מ לפרש הכתוב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר דהנה ברש"י שם הקשו מה מהני יש לו הא לא משך ותי' כיון דאם חוזר קאי במי שפרע הוי ברשותו דלוקח והנה מן הדין אין מגיע שום שכר דמי הקדימני ואשלם רק שהבטיח הבוב"ה לתת שכר בחסדו ואין כאן שום קנין רק דיבורו ית"ש וידוע דכל דרכיו מדה כנגד מדה נמצא אם האדם מקיים מוצא שפתיו א"כ עי"ז לבד הוי ברשותו משא"כ אם אינו מקיים א"כ לא הוי ברשותו וממילא דהפירות הם אגר נטר ולכן כשמתהלל במתת שקר ואינו מקיים מוצא שפתיו גשם אין דהרי אין לו פירות בעוה"ז עכ"ד ז"ל, וזש"ה קטנתי מכל החסדים ומכל האמת ר"ל דיעקב אבינו ע"ה ירא לנפשו שמא נתמעט ממנו מדת אמת כשהי' אצל לבן הארמי ולכן נתמעטו זכיותיו כיון שכבר קבל שכר בעוה"ז דליכא למימר שהוא אך הפירות והקרן קיים דהא בהעדר ממנו מדת האמת לא נקנה לו השכר תיכף וא"כ

הוי הפירות בעוע"ז אגר נטר וא"כ מה שקבל שכר עד עתה הם מגוף הקרן ונתמעטו עי"ז הזכיות: ויתבאר משאה"כ אכן יש ה' במקום הזה היינו מדת טובו וחסדו שהוא נובע משם הוי' ב"ה שהבטיחו הקב"ה והנה אנכי עמך וגו' והיינו שאמר במקום הזה ר"ל בעוה"ז דשכר מבה"ע ליכא וא"כ הוא אגר נטר אך כיון שהשכר הוא י"ש בנמצא תיכף לא הוי אגר נטר ואנכי לא ידעתי דהא יעקב נטל עוה"ב אבל שכר מצוה בהאי עלמא הי' סובר כי הם אגר נטר אמנם כיון שהוא י"ש היינו בנמצא תיכף לכן הצדיקים אוכלים הפירות ג"כ בעוה"ז:

עצי חיים דרושים על פרשת וישלח

ויירא יעקב מאוד ויצר לו וגו' ודקדקו המפורש' כפל הלשון ובגמ' ברכות דף ד' ר' יעקב בר אידי רמי כתיב והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב ויירא יעקב, אמר שמא יגרום החטא והקשה הרא"ם מהא דאמרינן שם דף ז' אמר ר"י משום ר' יוסי כל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי אינו חוזר ע"ש:

עפ"ד הצל"ח שם שכתב דכ"ז שייך לר' חנינא בן גמליאל בקידושין דף ס"א דלא בעי תנאי כפול אבל לר"מ דס"ל שם דבעינן ת"כ מאי איריא דיבור שיצא מפי הקב"ה אפי' של הדיוט הדין כן א"ו דר"י כרחב"ג ס"ל ע"ש ולע"ד י"ל דר' יוסי כר"מ ס"ל וקמ"ל ר"י דגם אצל הקב"ה בעי ת"כ וכמו בין אדם לחבירו ומשו"ז אפי' על תנאי אינו חוזר משום דלא כפלי' לתנאה אבל לרחב"ג י"ל דעל תנאי חוזר ולפ"ז י"ל דמשו"ה ירא יעקב שמא יגרום החטא דהי' מספקא לי' אי קיי"ל כר"ח ב"ג דלא בעי ת"כ ולכן הי' ירא פן רק כמו על תנאי הי' ההבטחה ויגרום החטא שיהא חזרה וא"כ מיושב קושי' הרא"ם דאין הגמ' סותרת זא"ז אך דר"י בר אידי ס"ל דלא בעי ת"כ ור' יוסי ס"ל דבעי ת"כ:

ובזה יש ליישב קושי' הפנ"י בקידושין שם בהא דקאמר בגמ' דבעי ת"כ כר"מ מהא דכתיב אם תטיב שאת ואם לא תטיב וגו' וכן הא דכתיב אם בחקתי תלכו וגו' ואם בחקתי תמאסו הא מכלל לאו אתה שומע הן ולמה הכפיל הכ' ומשמע כר"מ דבעי ת"כ והקשה בפנ"י הא איצטריך לכפול דהא איתא בפ"ק דברכות כל דיבור שיצא מפי הקב"ה אפי' על תנאי אינו חוזר וא"כ אי לאו דכפלי' הי' מתקיים השכר אפי' אם לא נתקיים התנאי ולהנ"ל מיושב דהא כל עיקר מימרא דר"י דאפי' על תנאי אינו חוזר היינו הוא משום דלא הי' ת"כ א"כ אדרבא מזה משמע דר"י כר"מ דבעי תנאי כפול:

והנה י"ל דיעקב הי' סבור דלא בעי ת"כ עפ"ד המדרש בילקוט ויאבק איש עמו א"ל המלאך לא כן אמרת עשר עשרנו לך מיד לקח כל מקנהו ועשר מהן ע"ש וכתב בח"ס על

התורה לפרש דברי הילקוט דהמלאך טען דקיי"ל כר"מ דאם לא כפל לתנאי אז התנאי בטל ומעשה קיים והשתא נהי דיעקב תלה נדרו בתנאי שאמר ושבתי בשלום אל בית אבי אז עשר עשרנו לך ועדיין לא שב לבית ונראה אביו מ"מ כיון שלא כפל התנאי בטל והמעשה קיים ומחויב לשלם מיד עכ"ד ע"ש וא"כ לכאורה קשה למה יעקב לא עישר קודם שאמר לו המלאך ומוכח דיעקב הי' סבור דלא בעינן ת"כ ולכך לא הי' צריך לעשר עד שישוב לביתו וא"כ דא"צ ת"כ משו"ה הי' ירא שמא יש חזרה כיון שלא הי' ת"כ ויתבאר בזה כפל לשון הכתוב ויירא יעקב מאוד משום שמא יש חזרה דלא בעינן ת"כ וגם ויצר לו דאפי' אמרינן דבעינן ת"כ ואין חזרה א"כ קשה על עצמו למה לא עשר תיכף והיינו ויצר לו על שלא עשר וא"כ ממנ"פ על אחת מהם הי' ירא ויצר ליעקב:

קטנתי מכל החסדים ומכל האמת כי במקלי עברתי את הירדן הזה וגו' הצילני נא וגו' ויש להבין מאי מכל האמת (ועי' מ"ש לעיל פ' ויצא) וגם השייכות זל"ז הא דמכל האמת ואח"כ כי במקלי וגו':

ונראה עפ"ד הגמ' שבת דף י' רבא חזי' לרב המנונא דקא מאריך בצלותא אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה ע"ש ויל"ד למה נקרא תפלה חיי שעה והלא גם תפלה הוא מ"ע בתורה ואמאי נקרא חיי שעה וי"ל עפ"ד הגמ' שם דף י"א חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקים לק"ש ואין מפסיקין לתפלה א"ר יוחנן לא שנו אלא כגון רשב"י וחבריו שתורתן אומנתן אבל כגון אנו הואיל ומפסיקין תורתינו לאומנתינו כש"כ שנפסק לתפלה ע"ש וא"כ מבואר דמי שמפסיק מתורתו לאומנתו יש להפסיק מתורה כדי להתפלל אבל מי שאינו מפסיק מתורה לאומנתו אין להפסיק לתפלה וז"ש בגמ' כיון דמאריך בצלותא מזה מוכיח שמניח חיי עולם היינו שמפסיק מהתורה ועוסק בחיי שעה ר"ל אומנתו וא"כ חיי שעה אינו קאי על התפלה רק על אומנתו דזהו חיי שעה דמזה מוכח שמניח חיי עולם ועוסק בחיי שעה דאל"כ שאינו מפסיק מתורה לאומנתו הלא ג"כ אין להפסיק מתורה לתפלה וכגון רשב"י וחבריו דאין מפסיקין מתורה לתפלה והא דקאמר דמאריך בצלותא היינו שהאריך בתפלה תחלה שהפסיק אפי' מתורה לתפלה:

ויתבאר בזה קטנתי מכל החסדים ומכל האמת כי במקלי וגו' דהנה פרש"י כי במקלי לא הי' עמו לא כסף ולא זהב אלא מקלי לבדי וי"ל עפימ"ש בזוה"ק שם עה"פ וישובו המלאכים וגו' וכל כך למה בגין דקב"ה אתרעי תדיר בצלותהון דצדקיא ומתעטר בצלותהון וכו' ע"ש וי"ל דיעקב ראה והבן שצריך להתפלל לד' על כן אמר דמשו"ז צריך להתפלל משום שיש לו כסף וזהב היינו שעסק במשא ומתן והפסיק מתורתו לאומנתו

וז"ש קטנתי מכל החסדים ומכל האמת הוא התורה שנקרא אמת וע"י שהפסיק מהתורה לאומנתו רכש לו הכסף והזהב וע"כ צריך לתפלה הצילני נא:

הצילני נא מיד אחי מיד עשו וגו' וכתב בזוה"ק מכאן מאן דצלי צלותי' דבעי לפרשא מלוי כדקא יאות הצילני נא מיד אחי ואי תימא קריבין אוחרנין סתם אחין אקרין מיד עשו מ"ט בגין לפרשא מלוי כדקא יאות ע"ש ויש להבין האיך מוכח דבתפלה בעי לפרש מלוי הא לעיל מזה כתב בזוה"ק דף קס"ז ע"ב כיון דאמר באנו אל אחיך לא ידענא דאיהו עשו וכי אחין אחרנין הוי ליעקב אלא באנו לאחיך ואי תימא דהדר בתשובה ואזל באורח מתקנא לאו הכי אלא עשו הרשע כדמעיקרא ע"ש וא"כ ג"כ י"ל דמה שאמר יעקב מיד אחי מיד עשו היינו שהוא עשו הרשע כדמעיקרא וראוי שיהא ניצול ממנו אבל הא דבעי לפרש צלותי' מנ"ל:

ונראה עפ"מ שהקשה הרשב"א בקידושין הא דמהני בחמץ ביטול בלב ותרומה ניטלת במחשבה הלא דברים שבלב אינם דברים לענין מקח וממכר ותי' אאזלה"ה בייט"פ לר"ה אות ל' דזהו דוקא בין איש לרעהו שאינו יודע מחשבות כי אולי פיו ולבו אינם שוין אבל ביטול חמץ ותרומה במחשבה שהוא רק נגד הבורא ית"ש שהוא החוקר לב ובוחן כליות אצלו המחשבה נגלה וחשוב כמעשה ממש ע"ש, ולפ"ז י"ל דה"נ כשהמלאכים דברו אל יעקב א"כ הוא כמו בין איש לרעהו דאמרינן דברים שבלב אינם דברים משו"ה היו צריכין לפרש דבריהם ולכפול שהוא עשו כדמעיקרא ולא מהני מה שהי' בלבם שהוא עשו כדמעיקרא אבל כשהתפלל יעקב להקב"ה הצילני נא וגו' למה הי' צריך יעקב לכפול שהוא עשו הרשע הא בלא"ה החוקר לב הוא היודע מה שבלבו וא"כ מה הכפיל לומר שהוא עשו מוכח דבעי לפרש מלה כדקא יאות: ובני יעקב וגו' כי נבלה עשה בישראל וגו' ודקדק בייט"ל טפי הול"ל כי טמאו בת יעקב, ואתנו תשבו וגו' הרבו עלי מאוד מהר ומתן וגו' ויל"ד למה אמר ואתנו תשבו הא לא בקשו מהם שישבו שם ואפשר הם לא ירצו לשבת שמה וגם אם חרפה היא להם לתת אחותם מה בצע כי ירבו מאוד מהר ומתן, ויענו בני יעקב וגו' במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחותם כי חרפה היא לנו, ויל"ד אומרו במרמה מה חכמה יש בזה ופרש"י ידוע וגם כי הוא סותר מה שאמר הכתוב כי חרפה היא למה שנאמר קודם כי טמא וגו': והנ"ל עפ"ד הגמ' סנהדרין דף מ"ה דפליגו ר"י וחכמים דחכמים סברו בזיוני דאינש עדיפא לי' טפי מניחא דגופי' ומ"ס ניחא דגופי' עדיף מבזיוני ובודאי דהלכה כחכמים דגדול בעיני איש טפי שלא לבזות עצמו יותר מצערא דגופי', ויש להקשות ע"ז מהא דאמרינן בב"ב דף ט' ע"א א"ר הונא בודקין למזונות ואין בודקין לכסות האי קא מבזי והאי לא קא מבזי ורב יהודא אמר

בודקין לכסות ואין בודקין למזונות האי קמצערא לי' והאי לא קמצערא לי' תניא כוותי' דר"י אמר כסוני בודקין אחריו פרנסני אין בודקין אחריו ע"ש ומשמע מזה דצערא דאינש היא טפי מבזיוני דהא תניא כוותי' דר"י וכן הוא בשו"ע יו"ד סי' רנ"א סעיף י' ע"ש:

ולע"ד י"ל דהנה אמרינן בפסחים דף ד' ע"ב לענין משכיר בית שאינו בדוק לא מיבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדקו דניחא לי' לאינש לקיומי מצוה בגופי' אלא אפי' באתרא דיהבי אגרא ובדקו דניחא לי' לקיומי מצוה בממוני' והנה בגמ' אינו מבואר איזהו מקום ידוע דיהבי אגרא ובדקו או איכא מקום ידוע דלא יהבי אגרא ולענ"ד י"ל אפשר דהיינו עפי"מ שמבואר בירושלמי כתובות פ"ד הי"ד לענין ואת תהא יתבא בביתי וכו' אנשי הגליל חסו על כבודן ולא חסו על ממונן אנשי יהודא חסו על ממונן ולא חסו על כבודן ע"ש ולפ"ז י"ל דאנשי הגליל דחסו על כבודן יותר מעל ממונן ה"ה דחסו על כבודן יותר מעל גופן עפ"מ שמבואר בטו"ז יו"ד סי' ר"ג סק"ה וז"ל ונראה דזה החילוק בין צדקה למצוה דתליא בגופי' כי יצרו של אדם יותר מתגבר עליו בנתינת ממון מדבר התלוי בטורח גופי' עכ"ל ומבואר מדבריו דהפסד ממון אדם בהול עליו יותר מטירחא דגופי' וכן מבואר בתוס' ב"מ דף ס"ח ד"ה ונותן וז"ל כי אין אדם מניח מריוח גדול אלא מעט אעפ"י שבא לו בטורח יותר ע"ש וא"כ ה"נ כש"כ דחסו על כבודן יותר מעל גופן דהא ממון הוא יותר מטירחא דגופי' ואם על ממון לא חסו משום כבודן כש"כ דלא חסו על גופן משום כבודן ולפ"ז קשה מהא דתניא בודקין לכסות ואין בודקין למזונות דמשמע דצערא דגופא הוא טפי מבזיוני: אמנם י"ל דאנשי הגליל ואנשי יהודא תרווייהו ס"ל דצערא דגופא הוא טפי מבזיוני אמנם פליגו רק אי כבוד הוא טפי מממון וס"ל לאנשי גליל דה"ה טירחא דגופא הוא טפי מממון ולא ס"ל כהטו"ז אלא כמהרי"ק הובא בש"ך חו"מ סי' רמ"ג סק"ה דהא דאם אמר הילך מנה לפלוני אם המקבל עני אינו יכול לחזור וכתב הש"ך בשם המהרי"ק דאפ"ה היכא דאיכא טירחא דגופי' לא אמרי' דנעשה נדר עכ"ל והיינו משום דטירחא דגופי' הוא יותר מממון ולא סמכא דעת המקנה ע"ש ולפ"ז י"ל דאע"ג דס"ל לאנשי גליל דכבודו הוא יותר מממונו מ"מ שפיר י"ל דצערא דגופא הוא יותר מבזיוני דהא גם טירחא דגופי' הוא יותר מממון:

וא"כ י"ל דאנשי יהודא דחסו על ממונם יותר וכבודן היינו משום דס"ל כהטו"ז דממון עדיף מטירחא דגופא ולכן אי אפשר לומר דכבודו הוא יותר מממון דא"כ אמאי אמרי' דצערא דגופא הוא יותר מכבודו לענין אין בודקין למזונות וכאשר הקשיתי לעיל אאנשי גליל ומזה הוכיחו דממון הוא יותר מכבוד ולפ"ז י"ל דהא דאמרי' בפסחים באתרא דלא יהבי אגרא ובדקו היינו משום דטירחא דגופא ניחא להו יותר מממונן וס"ל כהטו"ז וא"כ

היינו הוא הוא אתרא של אנשי יהודא דממונן חביב עליהם יותר מכבודם וא"כ י"ל ג"כ דממון הוא יותר מטירחא דגופי' והא דאמרי' באתרא דיהבי אגרא ובדקי הוא אתרא של אנשי גליל דכבודם חסו עליו יותר מממון ולפ"ז י"ל דבסנהדרין ס"ל לחכמים דכבוד הוא יותר מצערא דגופא דס"ל כאנשי גליל ובב"ב אזלינן לאנשי יהודא ומשו"ה אמרי' דצערא דגוף יותר מכבוד:

והנה בפסחים דף י' לענין בדיקת חמץ מיבעיא לגמ' ככר בפי נחש צריך חבר להוציאו או אין צריך בגופי' אטרחי' רבנן בממוני' לא אטרחי רבנן או דלמא ל"ש ע"ש ומשמע ג"כ די"ל דממון הוא יותר מטירחא דגופא וי"ל דהגמ' מיבעי' לי' אי קי"ל כאנשי גליל דממון הוא יותר מכבוד וה"ה מגופי' או כאנשי יהודא וי"ל ג"כ דמשו"ז אמרינן בפסחים דף כ"ה ובכל מאדך יש לך אדם שממונו חביב עליו יותר מגופו ופרש"י לפי שפעמים שזה חביב ופעמים שזה חביב לכך הוצרכו שניהם ע"ש ומבואר מזה דלאו כל בני אדם שוים וי"ל דהיינו לפי שהמקומות אינם שוים וכנ"ל דיש חילוק בין אנשי גליל לאנשי יהודא, גם בגמ' ב"מ דף נ"ח ע"ב משמע דפליגו בזה אי ממונו עדיף או צערא דגופא עדיף דאמרי' שם א"ר יוחנן משום רשב"י גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת מא' וכו' ר' אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו ע"ש ומבואר דר"א ס"ל דצערא דגופא יותר מממונו וא"כ ר"י דס"ל משום ויראת מא' משמע דאי לא כתיב ויראת צערא דממון יותר:

והשתא נבא לבאר הכתובים הנ"ל דהנה שכם בן חמור שתים רעות עשה בדינה בת יעקב האחד כי הי' זאת לה לחרפה ובזיון וגם השני שהי' לה צערא דגופא וטובתן של רשעים רעה הוא אצל הצדיקים והיינו שאמר הכתוב כי נבלה עשה בישראל שחרפה הוא וגם כי לא יעשה כן לצערא וכמו שנאמר לעיל בהכתוב ויענה והנה שכם וחמור ודאי דלא הרגישו כי צער הי' לה בזה רק כי היא לה לחרפה זאת ידעו ושמעו כן מבני יעקב לזאת חשבו הם שישלמו להם דמי בושת ולכן אמרו דממון הוא טפי מבזיוני ואע"ג דזה תלוי במקומות שונות כנ"ל דאנשי גליל חסו על כבודם יותר מממונם ולכן אמר חמור ואתנו תשבו היינו דבמקומם ממון עדיף מבזיוני והיינו שהוסיף שכם לדבר הרבו עלי מאוד מהר ומתן דהממון אשר יתן הוא יותר מאשר הוא החרפה ויענו בני יעקב במרמה היינו בחכמה אשר טמא את דינה אחותם בזה אשר טמא יש ג"כ צערא דגופא וזהו יותר מממון כשיטת המהרי"ק הנ"ל אבל לא אמרו כן בדברים אליהם רק במרמה היינו במחשבות לבם ואמרו בפיהם רק כי חרפה הוא לנו כי הוא להם לבזיון ולכן אם לא תשמעו אלינו להמול נקח את בתנו והלכנו היינו כי הם לא מיושבי הארץ בשכם שחסו

על ממונם יותר מכבודם רק כי הם כהמקום אשר חביב עליהם כבודם יותר מממונם ולכן אך בזאת יאתו להם אם כה יעשו שלא יהא להם לחרפה ע"י שימולו את עצמם:

ו י ש ב וישב יעקב פירש"י ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף וצ"ב גם מה שפירש"י במוסגר וישב יעקב שראה את כל האלופים הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולם מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף וכו' ניצוץ א' יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם ויש להבין הא הכא הביא הכתוב מה שאירע ליוסף שנמכר לעבד וגם את עצמו לא הי' יכול להציל וא"כ אמאי הביא הדרש זה כאן אבל לעיל שמדבר שנולד יוסף הי' לו להביא הך דרשה גם האיך משמע מוישב תרתי:

ונראה עפ"מ דאמרי' בירושלמי מס' פאה פ"א אר"י אמר הקב"ה הוא אמר חשודים הם על אבר מן החי אני מוכיח עליהם שנאמר ושחטו שעיר עזים הוא אמר מזלזלים הם בבני השפחות לעבד נמכר יוסף וכו' ע"ש וכן הביא ברש"י מהמד"ר ומבואר דכל מה שאירע ליוסף הוא משום עונש ולכאורה קשה למה נענש יוסף הא מצינו בגמ' שבת דף פ"ט דל עשרים שנין דלא ענשת עלי' וא"כ למה נענש יוסף הא לא הי' עוד בן עשרים שנים כמבואר בכתוב יוסף בן שבע עשרה שנה אמנם יש לתרץ עפ"ד אאזללה"ה ביש"מ פ' ויקרא עה"פ ושחט דכל עיקר טעמו דקטן אינו נענש דמשום קטן אין בו דעת וא"כ בחכם ביותר הוי בר עונשין אף בקטנותו לפי חכמתו עכ"ד ע"ש ולפ"ז גם ביוסף דהי' בן זקונים ותרגומו ארי בר חכים הוא וכיון שהי' חכם ביותר נענש גם קודם עשרים שנה ועי' ברמ"א או"ח סי' שמ"ג וז"ל וקטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אע"פ שעבר קודם שנעשה בר עונשין עכ"ל וי"ל דהיינו נמי משום דאפשר על עבירה כזה הי' לו להחכים שלא לעשותו והוי כחכם ביותר:

והנה בנובי"ת יו"ד סי' קס"ד כתב דהא דאמרי' דל עשרים שנה דלא מענשת היינו בעוה"ז אין הקב"ה מענשו בחייו עד עשרים אבל בעוה"ב צריך לסבול כפי מעשיו ועי' בח"ס יו"ד סי' קנ"ה שכתב לחלק דדוקא על חטאים המחודשים לשעה כגון עונשי דור המדבר ע"ז נאמרו שיעורים הללו אבל עונשי התורה אין שום חילוק ע"ש ולפע"ד על שני מאורות הגדולים יש להקשות מהא דהביא בב"י יו"ד סי' רס"ה מ"ש באבודרהם דאצל ברית מילה אומרים כן יכנס לתורה ולחופה ולמעש"ט וסדרם על זה הסדר דאמרי' בקידושין דף כ"ט לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ ישא אשה והזכיר אח"כ מעש"ט אע"פ שהוא חייב במצות משהוא בן י"ג מ"מ אינו בר עונשין עד עשרים וכבר הי' בן י"ח לחופה עכ"ל וא"כ קשה מזה על הנוב"י והח"ס דמשמע מדבריהם דהוא בר עונשין עוד קודם

עשרים אבל על מ"ש לחלק דאם הוא בר חכים מענשין קודם עשרים על זה לא קשה כיון דרוב פעמים אין מענשין קודם עשרים משו"ה שפיר קאמר קודם לתורה ולחופה ואח"כ ולמעש"ט:

והנה בבכור שור בבא בתרא דף ט' כתב דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא כי היכי דעונשה ליכא אבל על לא תעשה דמלקין עלי' ה"נ שכרה בעוה"ז איכא ע"ש ובזה יש לפרש דברי הגמ' ברכות דף ח' א"ל לר"י א"כ סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב כיון דאמרי' לי' דקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו וי"ל עפ"מ דאמרי' במנחות דף מ"א דאמר ר' קטינא למלאך ענשיתי אעשה א"ל בזמן דאיכא ריתחא ענשינן ע"ש והנה בברכות דף ו' אמר ר' יוחנן בשעה שהקב"ה בא לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס וכו' ע"ש ולפ"ז י"ל כיון דממה שמאחרין לבוא לביהכנ"ס איכא כעס והוי עידן ריתחא ויש עונש אעשה וכיון דענשינן אעשה הא י"ל דשכרה בעוה"ז ג"כ דכיון דאיכא עונש ה"נ שכרה בעוה"ז איכא ולכן אמר ר' יוחנן לשיטתו דס"ל דאם לא מצא עשרה וכו' היינו דאהני להו כיון דע"ז דמקדקמי לבי כנישתא איכא שכר בעוה"ז דהא אם לא בא מיד כועס וא"כ כיון דמקדמי איכא שכר בעוה"ז ולכן אהני להו: ויתבאר וישב יעקב ופירש"י שהי' ירא מאלופי עשו וע"י זכותו של יוסף יהא ניצל מהם אמנם הי' צריך יעקב להחזיק אותו כגדול בחכמה שיהא בר עונשין ובזה יהא לו ג"כ שכר בעוה"ז אשר ניצוץ יוצא מיוסף ושורף אותם ועי' בגמ' חגיגה דף ט"ו אמר רב פפא ר"מ רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק ואיתא שם השתא קאמר קוב"ה מאיר בני כך אומר ומבואר דפסקינן למעלה כאשר יפסקו הבי"ד של מטה וא"כ עי"ז שרצה יעקב להציל את עצמו ע"י זכותו של יוסף נתעורר על יוסף שהוא בר חכים והוי כגדול לענין עונשין ג"כ וזה שפירש"י ביקש יעקב לישב בשלוה היינו מאלופי עשו ע"י זכות של יוסף וא"כ שהוא כגדול ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף מה שנענש יוסף אע"פ שהוא בשנותיו כקטן כיון דלפי חכמתו הוא כגדול א"י וישב יעקב וגו' עפ"ד הגמ' ברכות דף ל"ה ת"ר ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזאת מפיך יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וקוצר בשעת קצירה תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשה ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם וכתב במהרש"א דודאי יש צדיקים גמורים דמקוים בהם שמלאכתן נעשות ע"י אחרים אלא שאין לכל אדם לסמוך ע"ז שהוא צדיק גמור וז"ש בגמ' שם הרבה עשו כר"י ולא עלתה בידם דרוב עולם אינם צדיקים גמורים אבל לעתיד שנאמר ועמך כולם צדיקים יקוים בנו ועמדו זרים

ורעו צאנכם עכ"ד ולפ"ז י"ל דבזה נחלקו השבטים עם יוסף אחיהם דהשבטים הלכו לרעות את צאן אביהם ופירש"י הלכו לרעות את עצמם וא"כ מבואר שקיימו בעצמם הנהג בהן מנהג דרך ארץ ולא החזיקו עצמם לצדיקים גמורים וכדברי ר' ישמעאל אבל יוסף לא עסק בהלכות דרך ארץ וקיים לא ימוש ספר התורה וגו' דברים ככתבן והי' תמיד עם יעקב וכל מה שלמד בבית מדרשו של שם ועבר מסר לו:

והנה אמרו חז"ל שבת דף פ"ה אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ ופריך בגמ' אטו כולי עלמא יושבי רקיע נינהו אלא שהי' בקיאין בישובה של ארץ מלא קנה זו לזתים מלא קנה זו לגפנים ע"ש וי"ל וישב יעקב בארץ וגו' שהי' רוצה לישב בישובה של ארץ כאדם שחורש בשעת חרישה וקוצר בשעת קצירה אבל באמת צדיקים גמורים כיעקב מלאכתם נעשית ע"י אחרים כרשב"י וקפץ עליו רוגזו של יוסף שהכריע להלכה ולמעשה כי צדיקים כמו יעקב ויוסף מלאכתם נעשית ע"י אחרים ועמדו זרים ורעו צאנם:

וירא אדוניו כי ה' אתו וגו' ופירש"י שם שמים שגר בפיו וצ"ב ויה' ברכת ה' בכל אשר יש לו וגו' תיבת יש הוא לכאורה כשפת יתר דהול"ל בכל אשר לו:

ונראה דהנה ידוע מ"ש בזוה"ק פ' יתרו עה"פ לא תשא דמשו"ה כתיב מה יש לכי בבית שאין הקב"ה עושה נס ליתן ברכה אלא במה שיש כבר בעולם ואפי' הוא דבר מועט השי"ת נותן ברכה להרבות המיעוט משא"כ בדבר ריקן אין שייך בו נס לעשות ברי' חדשה והנה אין מבואר הטעם מדוע אין הברכת שורה בדבר ריקן ואפשר י"ל עפ"ד הרמ"ע שעל המן מברך המוציא לחם מן השמים והביא ע"ז בבני"י מאמר השבתות מאמר ג' בשם הרב המקובל מו"ה ישראל דוב ז"ל אשר לא ברכו על המן כל עיקר כיון שלא הי' בו דבר הצריך תיקון כי כל עיקר הברכה לברר ניצוצין ולהפרידם מן הפסולת ובמן לא הי' פסולת כיון שהי' לחם מן השמים לחם אבירים עכ"ד ז"ל ע"ש ולפ"ז י"ל דמשו"ה אין הנס שורה בדבר ריקן כיון שאם הכל בא ע"י נס לא יתכן בו לברך עליו דהא אם הכל בא מן השמים הרי הוא כמו המן דאין צריך לברך משום דאין דבר טמא יורד מן השמים אבל כיון שע"י הברכה ממשיך עליו מהנס ההוא גם בזמן הזה לפיכך רצה הקב"ה לזכות את ישראל שיברכו על הנס בזה דאין הברכה חל אלא על דבר שיש כבר בעולם וכיון שבתוספת הברכה מעורב בו דבר ממה שהי' מקודם וזהו צריך תיקון א"כ שייך לברך: ובזה יש לבאר דברי הגמ' שבת דף כ"ג אר"י יום ראשון מדליק מברך ג' מכאן ואילך המדליק מברך ב' מאי ממעט ממעט זמן ונמעט נס נס כל יומא איתא והקשה בפנים יפות פ' מקץ [עה"פ ויצבר יוסף] מה הוי ס"ד דביום הראשון הי' נס יותר משאר הימים מדמקשה ונמעט נס ולהנ"ל י"ל דביום הראשון שהי' השמן הנמצא שלא

בדרך נס כל עיקר השמן א"כ הי' צריך לברך שעשה נסים כדי להפריד מן הפסולת אבל ביום השני שהי' כל השמן בדרך נס א"כ הוא כמו המן שאין צריך לברך עליו וא"כ י"ל כיון דבעת שהי' הנס בימי מתתי' שלא הי' צריך לברך שעשה נסים ביום השני כן גם עתה הוי ס"ד שאין צריך לברך נס רק ביום הראשון אבל ביום השני לא צריך לברוכי על הנס ומשני נס כל יומא איתא ר"ל עפ"ד הטו"ז שכתב לתרץ קושי' הב"י דמשו"ה קבעו ימי חנוכה שמונה ימים אע"פ שהי' בו להדליק יום אחד ונמצא שביום הראשון לא הי' נס וכתב הטו"ז לתרץ עפ"ד הזוהר הנ"ל שגם ביום הראשון הי' נס שנשאר בהפך כדי שיחול עליו הברכה דברכה לא שרי' באתר רקני' ע"ש וא"כ לפ"ד הטו"ז גם ביום הראשון הי' נס והיינו שאמר בגמ' נס כל יומא איתא ר"ל גם ביום הראשון הי' נס כיון שהי' צריך שישאר מעט בכלי כדי שיחול עליו הברכה וממילא גם בעת ההוא הי' צריך לברך במנורה שעשה נסים אפי' בשאר הימים כיון שהי' בכל יום בהפך מעט שמן שלא הי' בדרך נס וממילא גם לדידן צריך לברך נס ומשו"ה לא נמעט נס מלברך בשאר ימים ימי חנוכה, ויתבאר השתא וירא אדוניו כי ה' אתו ופירש"י שם שמים שגור בפיו דהנה בזוהר שם אמר ר' יוסי מהו ברכה שמא קדושא בגין דמיני' משתכח ברכתא לכל עלמא וברכתא לא אשתכח על אתר רקניא הדא היא דכתיב לא תשא וגו' עכ"ל וא"כ מבואר דשם שמים לא נאמר על אתר רקניא וכמבואר שם בכתוב מה יש לכי בבית ולכן אמר הכתוב ויה' ברכת ה' ר"ל שם שמים דהוא ברכה לכל עלמא בכל אשר יש לו דייקא ועל זה צוה ה' את הברכה וכנ"ל דמה שצריך לברך ולהזכיר שם שמים כדי להפריד העיקר מן הפסולת אבל דהוא ברכה לא שרי' באתר רקניא רק בכל אשר יש לו:

הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה האלה ובגמ' סוטה דף יו"ד א"ר חמא בהכר בשר לאביו הכר נא הכתנת בנך הוא בהכר בשרו אות הכר נא למי החותמת והפתילים ויש להבין האיך דומין הדברים זל"ז וכי בשביל שאמר יהודא הכר כא הכתנת וגו' לכן אמרה תמר למי החותמת וגו':

ונראה עפ"מ דאמרי' ביבמות דף ק"כ דאיכא למ"ד סימנים דאו' ומבואר בגמ' שם דלהך מ"ד ס"ל דחיישינן לשאלה ואיכא למ"ד סימנים דרבנן ולהך מ"ד י"ל דלא חיישינן לשאלה ע"ש ועי' באה"ע סי' י"ז וכבר מלאים בזה שו"ת הראשונים והאחרונים והנה כתב בכובי"ת אה"ע סי' ס' דבתוך שבת אחד לא חיישינן שהשאיל לאחר את הכתנת והוי כמו כלים דלא מושלי אינשי דמבואר בגמ' שם דלא חיישינן לשאלה ע"ש:

ובזה י"ל דלכאורה קשה למה הביאו לאביהם רק הכתנת ולא הביאו שאר הבגדים דהא ודאי גם על שאר הבגדים הי' איזה סימן וכמ"ש התוס' ביבמות דף קטז ע"א ד"ה אותיות

לענין שט"ח דאם אינו יודע בו סימן יש לחוש שהוא של חבירו כי אי אפשר שלא יהא בו סימן ע"ש וגם קשה כפל הלשון ויכירה ויאמר כתנת וגו' דהול"ל ויכירה ויאמר חי' רעה וגו' ולמה חזר ואמר כתנת בני ולהנ"ל י"ל דהשבטים התחכמו דילמא יאמר יעקב שהשאיל יוסף את הבגדים לאחר ואותו האחר נהרג אבל יוסף הוא חי וקיים לכן הביאו את הכתנת שהוא כלים דלא מושלי אינשי ולא חיישינן לשאלה וזה שאמר יעקב כיון שכתנת בני היא ובודאי לא השאילו לאחר א"כ ודאי דחי' רעה אכלתהו ויתבאר דברי הגמ' הנ"ל בהכר בשר לאביו הכר נא הכתנת בנך ומזה מבואר דבכלים דלא מושלי אינשי לא חיישינן לשאלה לכן בהכר נא למי החותמת והפתילים בישרהו דהנה פירש"י החותמת היינו הטבעת ומבואר בגמ' יבמות שם דטבעת לא מושלי אינשי והפתילים י"ל דהיינו הציצית ומבואר בבאר היטב סי' י"ז ס"ק ע"א דציצות שעליו הוא עדיף מטבעת ולא חיישינן לשאלה ולכן חשבה תמר לקחת הערבון דייקא את הטבעת והציצית כדי שלא יאמר יהודה אפשר שאחרת השאילה הבגדים לתמר וממנה נטלה אותם ומנין ידעה תמר דכלים דלא מושלי לא חיישינן לשאלה י"ל דמיהודא עצמה למדה ממה שאמר הכר הכתנת דייקא משום דכתונת לא מושלי אינשי ועי' ברמב"ן על התורה שכתב דפתילך אי אפשר דהוא על שם פתילי הציצית דאיך מזלזל יהודא במצות ציצית לתת אותו לזונה ע"ש ולהנ"ל הא בכוונה לקחה תמר הציצית שהוא לא מושלי אינשי והזלזול למצוה אין קושי' על יהודא בזה יותר מן המעשה עצמה והכל סיבה מאת ה' מן השמים, ואפשר י"ל עפ"ד הגמ' מנחות דף מ"ד ע"א באדם שניצל מן העבירה ע"י מצות ציצית וי"ל דה"נ דקודם לזה נתן לה יהודא את הציצית ולא הי' מה שיציל אותו ועי' פרשה זו:

מ ק ץ ויהי מקץ וגו' ובמד"ר אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים וגו' וע"י שאמר לשר המשקים כ"א זכרתני והזכרתני נתוסף לו ב' שנים ותמהו המפורשים דהמדרש סותר עצמו מתחלה אמר דיוסף שם ה' מבטחו ואח"כ אמר ע"י מאמר לשר המשקים וכו' וגם מה חטא יוסף בזה וכי אינו רשאי לאדם להשתדל בדרך הטבע והלא אמרו יכול יהא יושב ובטל ת"ל וברכתיך בכל אשר תעשה:

בכל"י ונראה דהנה אמרינן בגמ' ברכות דף כ' מ"ש קמאי דאיתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרחיש לן ניסא וכו' קמאי דמסרו נפשייהו על קדושת השם אנן לא מסרינן נפשן על קדושת השם ע"ש ולע"ד י"ל דמשו"ה מתרחיש ניסא למאן דמסרי נפשי' על קדושת השם עפ"ד הגמ' סוטה דף יו"ד א"ר שמעין יוסף שקידש ש"ש בסתר ניתוסף לו אות אחת משמו של הקב"ה דכתיב עדות ביהוסף שמו יהודה שקידש ש"ש בפרהסיא זכה ונקרא כולו משמו של הקב"ה ע"ש וא"כ מבואר דמי שמקדש השם זוכה ונקרא

משמו של הוי' ב"ה וב"ש והנה כתב הראב"ע פ' וארא כי ההנהגה הבאה משם הוי' ב"ה הם נסים באתגליא שלא כדרך הטבע כי השם הזה הי' קודם ע"ש, ועי' בישמח משה פ' וישב דהיינו שכ' ויהי ד' את יוסף ויהי איש מצליח כלומר שהצלחתו הי באתגליא בלתי מכוסה בטבע על כן וירא אדוניו הצלחתו כי ד' דייקא אתו שמזה בא נסים נגלים ע"ש ויתבאר דברי הגמ' ראשונים דמסרו נפשי' אקדושת השם וא"כ הם זוכים שיהי' נקראים משמו של הקב"ה וכמו יוסף ויהודא שקידשו ש"ש היו נקראים משם הוי' ב"ה וא"כ ממילא גם התנהגותם הוא משם הוי' ב"ה וע"כ מתרחיש להו ניסא שהוא שלא כדרך הטבע כיון שהתנהגתם הוא משם הוי ב"ה שהוא מורה על נסים נגלים:

ולפ"ז י"ל דהא דמותר להשתדל בדרך האנושי היינו בדורות האחרונים דלא מתרחיש להו ניסא ומאין יבא עזרם לכן הותר להם לעשות פעולה בדרך הטבע אבל קמאי דמתרחיש להו ניסא יש לו לבטוח בד' ולא יבטח זרועו על פעולה חיצוני והנה ביוסף אשר נקרא משמו של הקב"ה וכמו שנאמר ויהי' ד' אתו וראוי שתעשה לו נס שלא ע"פ טבע לא הי' לו לומר לשר המשקים כ"א זכרתני וז"ש המדרש אשר שם ד' מבטחו זה יוסף היינו מה שנקרא משמו של הקב"ה ובזה ה' מבטחו דייקא היינו מה שנקרא משמו ית' וזה היא מבטחו שיעשה לו נס כיון דמשם הזה נעשה נסים גלוים וא"כ לא הי' לו לומר לשר המשקים כ"א זכרתני כיון שה' מבטחו ולכן מפני שאמר יוסף לשר המשקים וכו' ניתוסף לו שתי שנים אבל לאחר שאינו במדרגה כ"כ כיוסף מותר להשתדל בדרך אנושי רק ביוסף וכדומה יש לו לבטוח הכל בה' שיעשה לו נסים נגלים וטבח טבח והכן ובמדרש תנחומא פ' נשא אין והכן אלא שבת שנאמר ויה' ביום הששי והכינו וגו' א"ל הקב"ה אתה שמרת את השבת עד שלא נתנה חייך שבן בנך יהי' מקריב בשבת שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים ויל"ד הא האבות כולם שמרו התורה ובודאי גם שבטי יה שמרו את השבת וא"כ מדוע רק יוסף זכה לזה שבן בנו יהי' מקריב בשבת יותר משאר השבטים וגם למה בא הרמז אשר יוסף הכין ביום הששי מה לאכול בשבת יותר הול"ל ששמר את השבת עצמו דהא מטבח טבח והכן אינו מוכח רק שהכין בערב שבת אבל לא ששמר את השבת רק ממילא נשמע מזה שמירת שבת:

ונראה עפ"מ שכתבתי לעיל פ' וישב דה שבטים נחלקו עם יוסף בפלוגתא דר' ישמעאל ורשב"י בברכות דף ל"ה דהשבטים ס"ל כר"י ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ ולכן הלכו לרעות את צאן אביהם כפרש"י הלכו לרעות את עצמן היינו שעסקו גם במנהג דרך ארץ ויוסף ס"ל כרשב"י דסובר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך משמע דברים ככתבן ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים ועל כן הי' יוסף תמיד

עם אביו וכל מה שלמד בבית שם ועבר מסר לו ולא עסק כלל בהלכות הלוכות עוה"ז:
והנה איתא ברמ"א או"ח סי' ר"צ דבעלי בתים שאינם עוסקים בתורה כל ימי שבוע יעסקו יותר בשבת בתורה ותלמידי חכמים אשר יעסקו בתורה כל ימי השבוע ימשיכו בעונג אכילה ושתי' שהרי מתענגים בלימודים כל ימי השבוע ע"ש, ולפ"ז י"ל דהמדרש לא בא ללמד שיוסף שמר את השבת יותר מהשבטים דהא גם השבטים שמרו את השבת וקיימו כל התורה כמוהו אלא שהמדרש ילמדנו דיוסף הכין יותר לאכול ולשתות בערב שבת כדי לאכול בשבת יותר משאר השבטים כיון שהוא הי' עוסק רק בתורת כל השבוע אבל השבטים כיון דכל ימי השבוע הי' עוסקים גם במנהג דרך ארץ א"כ הי' להם לעסוק יותר בשבת בתורה:
והנה בגמ' ביצה דף כ' ע"ב דנדרים ונדבות קריבין ביו"ט ואפי' עולה והוי צורך הדיוט שלא יהא שולחנך מלא ושלחן רבך ריקם ועי' בתוס' לעיל שם דף י"ב ע"א ולפ"ז י"ל דבדין היא שיהא יוסף מקריב קרבנו ביום השבת דאל"כ מתבטל תענוגו בשבת אם שלחן רבו ריקם ושלחנו מלא, ויתבאר דברי המדרש אתה שמרת את השבת בזה שהכין טבח טבח על שבת יותר מהשבטים אעפ"י שגם הם שמרו את השבת בזה שעסקו יותר בתורה בשבת אבל לא במדה זו להכין יותר על שבת בטבח טבח לכן בדין שלא יהא שלחנך מלא ושלחן רבך ריקם היינו אשר בן בנך יהא מקריב ביום השבת שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים:

עצי חיים דרושים על פרשת ויגש

ויגש אליו יהודא וגו' כבר תמהו המפורשים בויכוח הזה דמתחלה אמר יהודא אשר ימצא אתו ומת וגם אנחנו נהי' לאדוני לעבדים ואח"כ חזר מזה יהודא ואמר דאשר הנמצא הגביע בידו ג"כ לא יומת רק שיהיו כולם לעבדים וכאשר אמר יוסף דרק אשר נמצא הגביע בידו יהי' עבד ויגש אליו יהודא לדבר קשות ולמה הא היו דברי יוסף לפי דבריו של עצמו לחסד גדול עוד יותר ממה שהוא בעצמו פסק עליו הדין:
ונראה עפ"מ דאיתא במשנה מכות דף ה' בעדים אם נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אמר ר' יוסי במה דברים אמורים בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר וכתב הרא"ש שם בשם הרמב"ן דמה שאנו פוסלין בנמצא אחד מהן קרוב או פסול היינו טעמא משום דנטפלו לפסולין הרי הם כמוהו ע"ש ובזה י"ל דמה שפרש"י לעיל עה"פ גם עתה כדבריכם כן הוא אף זו מן הדין שכלכם חייבים בדבר עשרה שנמצא

גניבה ביד אחד מהם כולם נתפשים ע"ש היינו נמי כיון שנטפלו עם הפסול נידונים כמו הגנב עצמו:

והנה מה שאמר יהודא דמי אשר ימצא אתו ומת והם יהי' לעבדים דלכאורה מה נשתנה מי אשר ימצא אתו לאותם אשר נטפלו עמו ומלשון רש"י משמע נמי כן שכתב כולם נתפסים מוכח מזה דכולם שוין לעונשין כיון שהיו כולם בעצה אחת אע"ג שלא נמצא רק אצל אחד כיון שבהכרח א"א שימצא הגניבה רק אצל אחד או בזה או אצל האחר וי"ל עפ"ד ר' יוסי דס"ל לחלק בין דיני נפשות לדיני ממונות ופרש"י בדיני נפשות דכתיב והצילו העדה ומהדרינן אזכותא ומשמע מזה דהיינו כיון דספק נפשות להקל לכן לא מחייבינן מיתה עפ"י העדים שנטפלו לפסול אבל מצד עיקר הדין ס"ל לר"י דנמצא אחד קרוב או פסול אין עדותן בטלה ולכן בדיני ממונות אוקמינן אדינא ולפ"ז י"ל בכה"ג דאם אמרינן דהנטפל להפסול הרי היא כהפסול בזה היא החומרא אז אמרינן דגם בד"נ לא נפסל הכשר בשביל מה שנטפל עם הפסול וע"כ מתחלה אמר יהודא דאפי' אם הדין נותן דמי אשר ימצא הגביע בידו יומת עכ"ז אין השאר הנטפלים עם הגנב נידונים כמו הגנב עצמו למיתה כ"א השאר ידונו כולם שיהא נידונים בעונש ללקות בממון שיהיו עבדים דהיינו כיון שאין להם לשלם גניבתם יהא נמכרים עבור גניבתם דהא גם בממון קיי"ל כרבנן ורבי שם דאם נמצא אחד מהן פסול עדותן בטלה אך עכ"פ אין לחייבם כולם גם למיתה כיון דהיא לחומרא לענין מיתה ולא מצטרף הכשר עם הפסול כדי לענוש במיתה גם הכשר והתם בד"נ דמצטרף היינו משום דאזלינן לקולא בד"נ לפסול העדות:

והנה כאשר אמר יוסף דאשר נמלא הגביע בידו יהי' לו עבד ואתם עלו לשלום מזה שפט יהודא דרק בעלילה בא עליהם וגם אשר נמצא בידו הגביע הוא פטור דאל"כ הי' כולם חייבים משום שנטפלו עם הגנב ומזה מוכח דגם הוא פטור ולכן ויגש אליו יהודא לדבר אתו קשות כי כמוך כפרעה ר"ל כמו פרעה כן גם אתה משום דאת נטפל לו והוא כיוצא בו וא"כ כמו שהוא כפרעה כן הדין שאם הם פטורים כן מוכח אשר נמצא בידו הגביע ג"כ פטור: ויגש אליו יהודא והקשה בישמח משה הא בטענת יהודא שאמר והי' כראותו כי אין הנער ומת אין זה דברים מספיקין לעבור על שורת הדין וכי בשביל אשתו ובניו יבוטלו כל המשפטים, עוד הקשה במה שאמרו השבטים אשר ימצא מעבדיך ומת הלא אל תהי מפליג לכל דבר כי יתכן אשר גם הגביע ימצא באחד מהשקין כמו שכל אחד מצא צרור כספו בשקו עוד שם הא מתחלה אמרו בעצמם אשר ימצא מעבדך וגו' ואח"כ כשאמר הוא יהי' לי עבד מיד ויגש אליו יהודא הא אדרבא לפי דברי עצמו הוא חייב עוד יותר:

ונראה לענ"ד עפ"ד הגמ' נדרים דף ס"ב דאחתי' לר' טרפון בשקא למשדי' בנהרא אמר ר"ט אוי לו לטרפון שזה הרגו שמע האי גברא שבקי' וערק אמר ר' אבוה כל ימי' של אותו צדיק הי' מצטער אמר אוי לי שנשתמשתי בכתרה של תורה ואמרינן שם דר"ט עשיר גדול הי' והוי לי' לפייסו בדמים ע"ש: ומבואר דהיכא דיש לפדות עצמו בממון אסור להשתמש עצמו בכתרה של תורה אבל היכא שא"א לפדות עצמו בממון יכול להציל עצמו בכתרה של תורה כי אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, ובזה י"ל מ"ש רש"י פ' ואתחנן צדיקים אעפ"י שיש להם לתלות במעשיהם הטובים אינם מבקשים אלא מתנת חנם דיש להבין דמשמע שהם בטוחים במעשיהם הטובים דאל"כ מאי רבותא שמבקשים מתנת חנם וא"כ יותר הי' להם לבקש בדין מאלו יבקשו מתנת חנם דהוא רק ספק אם יתמלא בקשתם, אמנם י"ל דמשו"ה צדיקים לא ירצו לתלות במעשיהם הטובים משום דכשם שאסור להציל עצמו בכתרה של תורה כך לא ירצו לבקש בתפלה משום מעשיהם הטובים דהוא ג"כ כמשתמש בכתרה של תורה דהמצות היא כמו התורה, ולפ"ז נראה דמשום פ"נ יש לבקש במעשיו הטובים דכמו דמותר להציל עצמו בכתרה של תורה משום פ"נ ה"נ כש"כ דמותר להתפלל ולתלות משום מעשיו הטובים:

ויש להביא ראי' לזה מהא דאמרי' בגמ' שבועות דף ט"ו ר' יהושע בן לוי אומר להני קראי (יושב בסתר וכו') וגאני ומקשה בגמ' היכי עביד הכי והא אמר ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה ומשני להגן שאני והקשו בתוס' מהא דאמרי' במס' שבת דף ס"ז לאשתא בת יומא נימא הכי וירא מלאך ה' אליו וגו' ותי' סכנתא שאני ע"ש ומבואר מכל זה דאסור לומר ד"ת כדי להתרפאות אבל היכי דאיכא סכנה מותר ה"נ י"ל דאסור להשתמש עצמו לתלות במעשים טובים אבל הירא דאיכא סכנה שרי:

ויתבאר בזה הכתובים דמשו"ה אמרו אליו אשר ימצא מעבדיך ומת כי חשבו שהשופט יאחז דרכו במאי דפסקו אנפשי' וא"כ כשימצא הגביע באחד מן השקים ויתחייב מיתה בטוחים היו במעשיהם הטובים שיתפללו אל ה' בחזקה והוא יענם אבל אם לא יתחייבו רק בממון אי אפשר לבקש בדין ולתלות במעשיהם הטובים משום דאסור להשתמש בכתרה של תורה היכא דיכול לפדות עצמו בממון וע"כ הי' נוח להם יותר במאי דפסקו אנפשי' עונש מיתה דבזה מותר לבטל הגזירה ולבקש בעד שכר מצותיו דאין לך דבר שעומד בפני פ"נ, והנה כשאמר לו יוסף ליהודא הוא יהי' לי עבד וכיון דעבדות הוא רק כמו עונש ממון ואולי יכול לפדות עצמו ובכה"ג הא אסור להשתמש בכתרה של תורה ע"כ הורע ליהודא זה יותר מאלו הי' נפסק עליו העונש מאי דפסקו אנפשי' ולכן התחכם ג"כ יהודא ויגש אליו ויאמר ואיתא במדרש אין הגשה אלא תפלה והיינו שהתפלל אל ה'

ואעפ"י שאין לתלות במעשיו הטובים בשביל העונש היכא שיכול לפדות בממון עכ"ז אמר יהודא ויהי כראותו כי אין הנער ומת וא"כ שייך בזה טענת פ"נ ובכה"ג שוב מותר להתפלל ולתלות במעשיו הטובים דאין לך דבר שעומד בפני פ"נ ובזה ויגש להתפלל בדין ובטוח הי' בשביל שכר מצותיו בטענה, זה שאמר והי' כראותו כי אין הנער וגו':

ועתה אל תעצבו וגו' וישלחנו א' לפניכם לשום לכם שארית בארץ וגו' להבין אומרו ועתה, גם ל"ל בארץ וי"ל עפ"מ דאמרינן בעירובין דף צ"ה המוציא תפילין מכניסין זוג זוג ר"ג אומר שנים שנים ומבואר בגמ' שם דפליגי אי שבת זמן תפילין הוא הוא ולכ"ע י"ל דמצות צריכות כוונה וכתבתי בזה בסוגיא ע"ד פלפול ע"ש והנה בהא דמצות צריכות כוונה ואם לא מכוין לשם מצוה אע"ג דמקיים המצוה ככל חקתו לאו מצות היא אלמא העיקר במעשה בני אדם המחשבה מה שמחשב בעת המעשה ויש להקשות על זה מהא דאמרינן בקידושין דף נ' ההוא גברא דזבין לנכסי אדעתא למיסק לא"י ובעידנא דזבין לא אמר ולא מידי אמר רבא הוי דברים שבלב ואינם דברים וקיי"ל הכי וא"כ למה אמרי' מצ"כ הא הכוונה הוי רק דברים שבלב ולא נפקא לן בזה מידי וכה"ג הקשה הרשב"א בחידושיו שם הא דמהני בחמץ ביטול בלב ותרומה ניטלת במחשבה הלא דברים שבלב אינם דברים:

ויש לתרץ עפ"ד אאזלל"ה בייט"פ לר"ה אות ל"ה שמתרץ קושי' הרשב"א הנ"ל דדוקא בדברים שבין איש לרעהו שאין מבין מחשבות חבירו כי אולי פיו ולבו אין שוין בזה אמרינן דברים שבלב אינן דברים אבל ביטול חמץ ותרומה במחשבה שהיא רק נגד הבוב"ה החוקר לב ובוחן כליות ואצלו המחשבה כולה כמעשה לכן העיקר בזה המחשבה ואחר כוונת הלב הן הן הדברים ע"ש וא"כ ה"נ משו"ז אמרינן מצ"כ דלגבי הבוב"ה העיקר הכוונה ולכן אמרינן דרק הכוונה וזהו הדברים שבלב הן הדברים:

ובזה יש לתרץ דברי האוה"ח בפ' ויחי עה"פ ויאמר אליהם יוסף אל תראו כי התחת א' אני ואתם חשבתם עלי רעה א' חשבה לטובה למען עשה כהיום הזה להחיות עם רב ומקודם יל"ד על הפסוק במה שאמר יוסף לאחיו לנחם אותם התחת א' אני ומשמע דאם הי' תחת א' הי' עושה בהם נקמה וקשה הא אין זה מדרך המוסר בשעת הניחום לומר כי עשו כזאת שראוים הם לנקום בם וגם הלשון למען עשה ל"ל ובאוה"ח פי' ואתם חשבתם עלי וגו' והרי זה דומה למתכוין להשקות את חבירו כוס מות והשקהו כוס יין שאינו מתחייב כלום והרי הם פטורים וזכאים גם בידי שמים עכ"ל ורבים תמהו בזה על האוה"ח הא מבואר בגמ' קידושין דף פ"א להיפוך דאיתא שם אשה הפרם וה' יסלח לה במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה שהפר לה

בעלה והיתה שותה יין ומטמאה למתים והי' ר' עקיבא בכי ומה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלתה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה ע"ש וא"כ מבואר שלא כדברי האוה"ח דבנתכוין להשקות חבירו כוס מות והשקהו כוס יין דעכ"פ בדיני שמים צריך כפרה וסליחה: ולהנ"ל י"ל דלא קשה דהתם בקידושין דמיירי בדברים שבינו לבין קונו א"כ בזה המחשבה כמעשה וצריך כפרה על המחשבה לא טובה וכמו תרומה דמהני ג"כ לצאת במחשבה דתרומה ניטלת במחשבה אבל ביוסף עם השבטים שהוא בין אדם לחבירו דדברים שבלב אינן דברים ושפיר קאמר באוה"ח דכיון דהשקהו כוס יין והי' המעשה לטובה לא איכפת לן על המחשבה משום דבין אדם לחבירו דברים שבלב אינן דברים:

ויתבאר הכתיב שאמר יוסף לאחיו התחת א' אני ר"ל דהשבטים אמרו ליוסף ועתה שא נא לפשע עבדי א' אביך היינו מה שנקרא פשע נגד הבוב"ה היודע מחשבות אדם אבל בין איש לרעהו אינו נקרא פשע ואמר להם יוסף אל תיראו כי התחת א' אני אשר המחשבה הוא העיקר הלא בדברים הנוגעים בין אדם לחבירו דברים שבלב אינן דברים ואין מגיע להם עונש ע"ז אפי' בידי שמים ועי' בישמ"מ באופן אחר קצת והיינו שאמר ואתם חשבתם עלי רעה ר"ל אעפ"י שמחשבה הי' לרעה מ"מ כיון דהמעשה אח"כ הי' לטובה אינו נחשב לרעה בין אדם לחבירו ואמר הכתוב למען עשה כהיום הזה היינו דהמעשה היא כהיום הזה לטובה משו"ה אינו נחשב לענין להתחייב עליה אפי' בידי"ש ויתבאר הכתוב כאן ועתה אל תעצבו היינו כמו שהוא עתה לא כמו שהי' בתחלה שהי' המחשבה לרעה וגם המעשה הי' כן אבל עתה שנעשה הענין שהמעשה היא לטובה כדי להחיות עם רב לכן אל תעצבו כי אין בידם עבירה ואמר הכתוב לשום לכם שארית בארץ היינו כמו בענין ארציות ר"ל בדבר שבין אדם לחבירו ולא כמו בעניני שמים לכן אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי למחיה שלחני א' ואין בידכם עבירה כיון שהוא ענין שבין אדם לחבירו דדברים שבלב אינן דברים ואזלינן בתר מעשה שהיא לטובה:

ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי וגו' ופרש"י רב לי עוד שמחה וחדוה ויש להבין מנ"ל דרב משמע מענין שמחה:

ונראה עפי"ד הרמ"א באו"ח סי' רכ"ה מי שנעשה בנו בר מצוה יברך בא"י אמ"ה שפטרני מענשו של זה וכתב במג"א סק"ה פי' דעד עכשיו נענש האב כשחטא הבן בשביל שלא חנכו ע"ש, ובזה יש לפרש הכתוב ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם וגו' ופרש"י סבור הייתי למות שתי מיתות בעוה"ז ולעוה"ב עכשיו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת וי"ל דהנה מצינו במדרש ריש פ' וישב סי' י"ב ויאמר לו הנני א"ר חמא הדברים

הללו הי' יעקב אבינו נזכר ומעיו מתחתכין יודע היית שאחיך שונאים אותך והיית אומר לי הנני עכ"ל וא"כ י"ל דיעקב אבינו הי' ירא לנפשו שהוא הי' הגורם שנאבד יוסף על ששלחו ממנו לאחיו והוא הביא אותו לסכנה וא"כ י"ל דכשנתבשר יעקב שיוסף חי וכי הוא מושל במצרים מ"מ הי' לבו עליו דוי אפשר לצד היותו בין האומות ונתון בתוך הקליפות ובפרט טומאת מצרים אפשר שאינו כו עומד בצדקו עוד וא"כ יעקב הי' הגורם על ששלחו למקום סכנה וא"כ מגיע העונש ליעקב אבל אחר ראותו כי עודך חי פירש צדיק כשקדם ולא נשתנה זיו הוד פניו ועי' באוה"ח א"כ אין מגיע לו עונש בשביל שהוא הי' הגורם לחטא דהא לא חטא יוסף וע"כ יש לו ליעקב ג"כ לברך ברכת שפטרני מענשו של זה דהא אין מגיע לו עונש, וזש"ה ויאמר ישראל אל יוסף ר"ל בשביל יוסף שלא חטא אמותה הפעם ולא שתי מיתות כיון שאין מגיע לו עונש על שלא חנכו או שהי' הוא הגורם דהא לא חטא יוסף אע"ג שהי' במצרים:

והנה במג"א שם סק"ד מביא שמצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כיום שנכנס לחופה ע"ש, ומבואר דיש שמחה על שנפטר מעונש שחטא הבן על שלא חנכו את בנו ולהנ"ל דגם יעקב הי' ירא מזה שיש לו עונש אם הי' חטא יוסף במצרים, וזשה"כ שאמר יעקב רב עוד יוסף בני וכפרש"י רב לי עוד שמחה וחדוה שיוסף בני חי היינו שהוא צדיק ולא חייב עונש על שחטא יוסף וזהו לו לשמחה וחדוה וא"כ צריך לעשות סעודה כיום חופתו וה"נ הי' ליעקב שמחה וחדוה על שראה שאין לו עונש בשביל חטא יוסף בסיבתו ולא הי' גורם יעקב ליוסף ולכן יש לו שמחה וחדוה:

עצי חיים דרושים על פרשת ויחי

סוף הפרשה וישם בארון במצרים ולמען תהי' חוברות סוף הסדר לתחלתו בראשית ברא א' נלע"ד עפ"מ דאמרי' בשבת דף נ"ג מעשה באדם אחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא הי' לו שכר מניקה ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין והניק את בנו וכו' אמר אביי כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי מעשה בראשית ע"כ ומבואר שאין טוב לאדם שנשתנו לו סדרי מעשה בראשית וכן מבואר בברכות דף ס' בהא דאם היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתו זכר וכו' אין מזכירין מעשה נסים ע"ש ומוכח ג"כ שאין להתפלל על נס ולפ"ז לכאורה קשה לשמחה מה זו עושה על הנסים שעשה ה' לנו במצרים ועל הים הא כמה נשתנו בזה סדרי בראשית וגרוע הוא לפ"ד הגמ' הנ"ל: וי"ל עפ"ד הרמב"ם במה שדרשו חז"ל וישב הים לאיתנו תנאי התנה הקב"ה עם הים שיקרע בפני ישראל דהשי"ת אחר בריאת העולם לא רצה שיהי' שינוי טבע לכך התנה עם הים בשעת בריאה שיקרע

הים ולא הוי שינוי טבע ובזה פי' בבש"א פ' תזריע הא דאיתא במדר' שבעה דברים קדמו לעולם ואחד מהם התורה דהתורה אמרה דברים שהן שלא כדרך הטבע והשי"ת לא רצה שיהי' שינוי טבע אחר הבריאה לכך תורה קדמה לעולם וא"כ הי' דרך הטבע בבריאה כך ועי' בישמ פ' תזריע כתב ג"כ לפרש בזה הגמ' פסחים דף נ"ד התורה קדמה לעולם וישראל קדמו לעולם דהיינו דחקי הטבע לא שלטה בהם עכ"ד ז"ל ולפ"ז י"ל דהא דאין טוב שיעשה לו נס היינו באדם פרטי ובודאי שלא הי' תנאי בשבילו בתחלת הבריאה שיעשה זה הנס וא"כ ע"י שינוי הטבע הוא כביכול נגד רצונו ית"ש דהא רצונו שלא יהי' שינוי טבע אבל הניסים שנעשה לכלל ישראל ובזה הרי נתקדש שמו ית' בעולם וי"ל שהי' התנאי כן קודם בריאת העולם שיעשה נס ללכל ישראל ואין כאן שינוי רצון ושינוי טבע דהא זה הי' קודם חקי הטבע:

ובזה יש לתרץ קושי' התב"ש על הרמ"א או"ח סי' תרפ"ב שכתב אם שכח לומר על הנסים יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' והתב"ש חולק עליו מהא דאמרי' בברכות שם אין מזכירין מעשה נסים ולהנ"ל י"ל דאע"פ שאין להתפלל שיעשה לו נס מ"מ נסים לכלל ישראל וגם ע"י התורה שהם קודמים לעולם וחקי הטבע לא שלטה בהם לא הוי כלל ע"ד נס כיון שהתנה הקב"ה ע"ז קודם הבריאה ולא הוי שינוי טבע וע"כ אנו מתפללים שיעשה לנו נסים ע"י התורה וגם עבור כלל ישראל שהוא קודם לעולם וקודם הטבע ולא הוי ע"ד נס שהוא שינוי הטבע:

והנה בזה יש לבאר ג"כ הכתוב בראשית ברא א' ופירש"י בשביל התורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית וצ"ב במה נקראו ראשית ולהנ"ל י"ל כיון דהתורה נכתב בה דברים שלא כדרך הטבע וגם כיון דכלל ישראל הקב"ה עושה עמהם נס שלא כדרך הטבע וכמבואר בבש"א ובישמ הנ"ל דלכך אמרי' התורה וישראל קדמו לעולם משום שנבראו על תנאי זה שיעשה עמהם נסים כנ"ל ולכן י"ל דהתורה וישראל משו"ה נקראו ג"כ ראשית היינו שהם ראשית וקודם לחוקי הטבע כדי שלא נקרא עי"ז שינוי טבע, ויתבאר פרש"י בראשית ברא אלקים בשביל שנקרא תורה ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית היינו שהם נבראו ראשית וקודם לעולם וסדר הטבע:

ויבואר השתא המשך הכתובים נעוץ סופו וישם בארון לתחלתו בראשית דהנה להלן בפ' בשלח עה"פ ויקח משה את עצמות יוסף וגו' הקשה רש"י למה לא השביע יוסף לבניו שינשאהו מיד כמו שהשביע יעקב ותי' בישמ שם משום שהי' נצרך ארונו לקריעת י"ס וכמו שאמר המדרש הים ראה וינס מה ראה ארונו של יוסף ראה ע"ש והנה כיון דהשי"ת לא רצה שיהי' שינוי טבע וע"כ אם נעשה נס היא גרוע וא"כ מה בצע ע"י הנס שנעשה

ע"י הארון של יוסף, אך להנ"ל דנס שנעשה לכלל ישראל דהתנאי הי' קודם הבריאה לא מיקרי שינוי טבע והיינו שאמר הכתוב בראשית בשביל תורה ובשביל ישראל שנקראים ראשית דתורה וישראל נקראים ראשית משום שהם קודם לחוקי הטבע וא"כ הנסים הוא עפ"י הטבע ומשו"ה נקרע הים בזכות ארונו של יוסף ולא מיקרי שינוי טבע, סליק ספר בראשית בעזה"י:

עצי חיים דרושים על פרשת שמות

ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו ובבעה"ט כתב ישראל הבאים ר"ת וסו"ת מילה, את יעקב איש סו"ת שבת לומר לך שבשביל שבת ומילה ששמרו במצרים נגאלו ויש להבין השייכות שבת ומילה ובמדרש הבה נתחכמה רצו לבטל שבת אבל מילה לא נזכר ולהנ"ל דבשביל שבת ומילה נגאלו אמאי לא רצו לבטל גם מילה ולמה שבת לבד דייקא:

ונראה דהנה הרמ"א ה' מילה סי' רס"ה כתב וז"ל עוד נהגו לעשות סעודה ומשתה בליל שבת לאחר שנולד זכר נכנסים אצל התינוק לטעום שם וכתב הטו"ז וז"ל וראיתי סמך לזה ממדרש רבה פ' אמור ר' לוי אמר משל למלך שגזר ואמר כל אכסנאין שיש כאן לא יראו פני עד שיראו פני המטרנותא תחלה כך אמר הקב"ה לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו שבת שאין ז' ימים בלא שבת ואין מילה בלא שבת ובדרישה הביא מה שנוהגים בשבת לבקר אצל התינוק הנולד שהוא אבל על תורתו ששכח כדאיתא בפ' המפלת עכ"ל הטו"ז ויל"ד בטעמו של הדרישה דא"כ למה נכנסים אצלו בשבת והלא תיכף כשנולד כששכח תורתו הי' צריכין לילך אצלו ועוד לשמחה זו מה זו עושה הא אדרבה יש צער על תורתו ששכח ואמאי נהגו לעשות סעודה ומשתה: וי"ל עפי"ד הגמ' מגילה ג' מבטלין תורה מפני מקרא מגלה ק"ו מעבודה ומה עבודה שהוא חמורה מבטלין ת"ת לא כש"כ ופריך ועבודה חמורה מת"ת והאמר רב שמואל גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין שנאמר עתה באתי וכו' ומשני ל"ק הא דרבים והא דיחיד פי' ת"ת דרבים שהי' שם יהושע וכל ישראל בזה חמורה ת"ת מקרבנות אבל ת"ת דיחיד קרבנות חמורה מת"ת ע"ש, ולפ"ז י"ל דשני הפירושים שהביא הטו"ז הנ"ל אחד היא דהא לפי המדרש דמילה היא כקרבן ומשו"ה צריך שיעבור עליו השבת שיהא כשר לקרבן ובשבת זו התינוק נעשה מוכשר ומוכן לקרבן וכיון דעדיפא קרבן מת"ת דיחיד ע"כ נכנסים אצלו לבקרו בשבת דייקא על תורתו ששכח ובזה ינחמו על תורתו כיון שתורתו עכ"פ לא עדיף מת"ת דיחיד וכיון דעבודה עדיף מת"ת א"כ אין לו להתינוק להתאבל על תורתו דהא ע"י השבת

מזומן הוא לעבודה שהוא עדיף מת"ת דיחיד, והיינו שנכנס להקרבה ע"י המילה ונעשה מוכשר עתה ע"י השבת ולכן נכנסים אצלו ועושים משתה ושמחה בשבת כיון שבשבת זו היא ניחום על התורה וא"ש דברי הדרישה דנכנסים אל התינוק לנחמו בשבת דייקא כיון דבשבת ראשונה שנעשה מזומן למילה יש בזה לנחמו על תורתו ששכח:

ויתבאר המדרש הבה נתחכמה רלו לבטל שבת וי"ל כיון דנגאלו ממצרים בזכות המילה כמאה"כ מתבוססת בדמיך ופרש"י בפ' בא עה"פ והי' לכם למשמרת דנתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה כדי שיגאלו ע"ש והנה כיון דמילה הוא רק אם שמרו מקודם השבת וכדברי המדרש שאין הקרבן ראוי רק אם יהי' מקודם השבת ואין מילה בלא שבת ולכן רצו מקודם לבטל שבת ובכן לא יהיו ראוים למצות מילה אשר ע"ז יגאלו ממצרים:

ובזה יש לבאר ג"כ המדרש הובא בתוס' פסחים דף קי"ז ע"ב וז"ל שיש במדרש לפי שבמצרים עבדו עבדו בהם בישראל בפרך ופרך בא"ת ב"ש וג"ל שהם מלאכות ארבעים חסר אחת וכשנגאלו ממצרים הזהירם על השבת לשבות מאותן כ"ט מלאכות עכ"ל וי"ל דהיינו נמי כדברי המדרש הנ"ל שרצו לבטל שבת בזה שעבדו בהם בפר"ך ר"ל באותן ל"ט מלאכות עבדו בהם בשבת כדי שלא יוכלו לקיים מצות מילה ולא יהא נגאלים אבל כיון דעבדו השם ששמרו את השבת בזכות זה נגאלו: ויתבאר היטב דברי הבעה"ע הנ"ל שבשביל שבת ומילה נגאלו ישראל ממצרים היינו דבשביל מילה כמאה"ב ביחזקאל מתבוססת בדמיך וגם בשביל שבת דאין מילה בלא שבת ולכן בשביל שתי המצות שבת ומילה נגאלו ממצרים וע"י מ"ש לעיל סוף פ' לך:

בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ופרש"י וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידין לקבל התורה על ההר הזה והקשו המפורשים היתכן שיאמר משה שאין להם זכות במה להגאל והלא אדרבה הי' לו ללמד זכות על ישראל וגם הא זכות זה שיקבלו התורה הוא רק לאחר שיצאו ממצרים אבל עכ"פ קודם הגאולה מה זכות הי' להם מקודם שיהא ראויים להגאל:

דהנה כתב בח"ס עה"ת פ' וארא במה שידוע שהקב"ה אמר לאאע"ה ועבדו ונראה וענו אותם ארבע מאות שנה ולא הי' אלא רד"ו שנה, והרבה טעמים נאמרו ע"ז, ותי' הח"ס כי הקדש חמץ ושחרור מפקיע מידי שיעבוד והקב"ה הקדיש את בני ישראל לעצמו ולכבודו ככתוב קדש ישראל לה' וא"כ ההקדש הוא מפקיע שיעבוד מצרים הגם בשהרהינו אצלו לא מהני ההקדש להפקיע מידי שיעבוד אבל בנ"י גורשו ממצרים ויצאו משמה עכ"ד הח"ס ז"ל, והנה מ"ש הח"ס משום שגורשו ממצרים לא הוי הרהינו לע"ד קשה להבין דהא משו"ז גורשו משום שנפטרו משיעבוד מצרים וא"כ כיון דהוי כהרהינו ואין הקדש

מפקיע מידי שיעבוד וממילא שוב י"ל דהוי תוך זמנו והאיך יצאו ממצרים קודם שנשלם הגזירה אבל י"ל דהא דאם הרהינו לא מהני ההקדש להפקיע משיעבוד י"ל דהיינו דוקא במטלטלין כגון גבי חמץ ס"ל לרבא כן בפסחים דף ל"א דאם הרהינו לא נאסר חמץ של ישראל שהרהינו אצל נכרי אבל עבד אפי' הרהינו אצל אחר מ"מ אם רבו ראשון הקדישו שפיר מהני ההקדש דבעבד י"ל דלא שייך הרהינו דמ"מ הוא ברשות עצמו ועי' מ"ש בקצה"ח סי' פ"ח סק"ט שמפלפל בכה"ג ובש"ש פ"ה דהיכא דליכא ספיקא דדינא לא אמרי' דהעבד וחזק ותפיס בעצמו רק היכא דליכא ספיקא אמרי' דהעבד תפס בעצמו ע"ש וא"כ לא שייך בעבדים הרהינו ושפיר הא דיצאו ממצרים קודם הזמן משום שהקדישם הקב"ה לעצמו ומפקיע מידי שיעבוד ועי' מ"ש להלן בפ' בא:

ובזה יש לפרש הכתוב להלן בפ' בא בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים ופרש"י בעבור זה שאקיים מצותיו עשה ד' לי רמז תשובה לבן הרשע לומר עשה ד' לי ולא לך שאלו היית שם לא היית נגאל ויש להבין מנ"ל למדרש כל הנ"ל וי"ל כיון דבשביל זה יצאנו ממצרים קודם הזמן משו שקדמנו במצותיו והקדש מפקיע מידי שיעבוד ולי פרש"י בעבור זה שאקיים מצותיו ואנו קדש לד' לכן יצאנו ממצרים וזה שפרש"י ג"כ עשה ד' לי ולא לך דכיון שהרשע אינו מקיים מצותיו ית"ש ואינו קודש לה' ע"כ אלו הי' שם לא הי' נגאל כיון שהוא קודם הזמן של ארבע מאות שנה ואין הקדשו הקדש שיפקיע אותו מידי שיעבוד:

ויתבאר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' וגו' דהנה מה שאמר משה וכי אוציא את בנ"י ופרש"י באיזה זכות י"ל דלא אמר משה דאין זכות ח"ו לישראל שיהא ראוים ליגאל אלא שאמר משה כיון דנגזר עליהם ארבע מאות שנה א"כ מה זכות ר"ל מה יפה כחם לפרוק מעליהם שט"ח שעליהם והאיך אפשר להוציאם בלי טענה קודם כלות זמן השיעבוד ואמר לו הקב"ה דבר גדול יש לי ע"ז בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' היינו שאני מקדש את עמי ישראל קודש לה' ע"י קבלת התורה בקדושת הגוף וכיון דקדשו קדשו ונפקא מידי שיעבוד ושפיר יוכלו לצאת ממצרים קודם הזמן$ למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם פרש"י שמא ישא אחת מכם כד"א כי אם הלחם אשר הוא אוכל ויש להבין מנ"ל לרש"י ז"ל להוציא את הכתוב מפשוטו שקרא לו לאכול לחם ממש וכמו דמשמע מגמ' סנהדרין (דף ק"ד ע"א) א"ר יוחנן בשכר קראן לו ויאכל לחם זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית ומשמע דלחם משמעו כפשוטו:

ונראה דהנה בגמ' קידושין דף כ"ט א"ר יהודא אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה ר' יוחנן אמר רחיים בצווארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו

וכתבו התוס' דר"י לבני בבל אמר שהם עניים ואינו יכול להניח אשתו וילך וילמוד תורה ולכן ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה ושמואל דאמר נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה לבני א"י שהם עשירים וטוב לו שישא אשה וילמוד תורה בטהרה ע"ש והנה משה כשברח מפני פרעה ולא הי' בידו מאומה א"כ הי' כמו שאר עניים והאיך הי' יכול לישא אשה וילך וילמוד תורה וכמו שאמר ר"י רחיים בצווארו ויעסוק בתורה וע"כ אמר יתרו קראן לו ויאכל לחם ר"ל שהוא יתן לו ארוחתו על שלחנו די מחסורו אשר יחסר לו ובכן ישא אשה קודם ואח"כ ילמוד תורה וזה שפרש"י קראן לו ויאכל לחם לחם ממש ובזה שמא ישא אחת מכם ר"ל כיון שהי' לו לחם לפניו תמיד ואז טוב לו יותר לישא אשה ואח"כ ללמוד תורה ולכן ישא אחת מכם, וזש"ה ויואל משה לשבת את האיש היינו כי ראה שיכול לישב עם יתרו והוא לשון עכבה כמאחז"ל בסוכות תשבו וגו' ופרש"י דהוא לשון עכבה וע"כ ויתן את צפורה בתו למשה ר"ל שנשא אשה מקודם:

עצי חיים דרושים על פרשת וארא

ויצום אל בנ"י ובירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה אמר רב שמואל ב"ר יצחק על מה ציום על פ' שילוח עבדים ואתיא כר' הילא דאמר לא נענשו ישראל אלא על פ' שילוח עבדים הה"ד מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי וגו' ובקרבן העדה שם הקשה למה נענשו שגלו מן הארץ רק על שילוח עבדים ומה שתי' לפי שהוא הי' מצוה ראשונה להם במצרים ובשבילה נגאלו ממצרים על זה גופא קשיא למה זה הי' מצוה ראשונה וגם אמאי בשבילה נגאלו ממצרים: ונראה דהנה בב"מ דף י' ע"א פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי יום מ"ט כי לי בנ"י עבדים ולא עבדים לעבדים והקשו התוס' א"כ יהא אסור להשכיר עצמו בפועל ותי' כיון דיכול לחזור בו אימת שירצה לאו עבדות היא כלל, ובזה פי' אא"ז זללה"ה בישמ"מ פ' משפטים הכתוב אשר תשים לפניהם עפ"ד הנחלת יעקב דלכאורה קשה על צדקתו ית"ש שמתנהג בדרך התורה האיך מכר אותנו לעבדים והא אמר ולא עבדים לעבדים אך התי' הוא כיון שבכל יום ויום זמן גאולה הוא א"כ לאו עבדות הוא כלל, וזש"ה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ר"ל דזה נוגע להם היינו לכללות ישראל דממשפטים אלו מוכח דכל יום זמן גאולה היא עכ"ד ז"ל:

ובזה נלע"ד ליישב מה שהקשו המפורשים מה שלא שלמו ישראל הגזירה של ועבדום יענו אותם ארבע מאות שנה שנגזר עליהם וי"ל דהיינו כיון שאסור למכור אותנו יותר משש שנים כדין עבד עברי ואפי' למכור א"ע יותר מג' שנים אסור כמבו' בחו"מ סי' של"ג ברמ"א ואפי' לדברי התוס' דמותר למכור עצמו על יותר היינו משום שיכול בכל

יום לחזור בו ולא מיקרי עבד אבל בלא"ה אסור ועי' בש"ך שם ס"ק י"ז ולכן אעפ"י שלא נשלם הזמן של ארבע מאות שנה מ"מ כיון שנתחדשה התורה וגזרה חכמתו ית"ש שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם א"כ אין למכור אותנו לעבדים עבד קבוע לזמן יותר משש שנים וא"כ בדין הוא שנצא קודם הזמן ועיין מ"ש בפ' תבא:

ולפ"ז י"ל דקודם שיצאנו ממצרים נצטוינו על פ' שילוח עבדים כדברי רב שמואל שדורש ויצום אל בנ"י על מה צום על פ' שילוח עבדים וא"כ כ כיון שישראל נצטוו על שילוח עבדים לכן גם הקב"ה שומר משמרתו של תורה ע"כ יצאנו ממצרים קודם הזמן כיון דכתיב בתורה שש שנים יעבוד וכבר עבר הזמן עבדות של עבד עברי ממילא גם אנחנו בנ"י בדין הוא שנצא מעבדות לחרות, וז"ש בירושלמי ואתיא כר' הילא דאמר לא נענשו ישראל אלא על פ' שילוח עבדים היינו דהא ידוע דבמדה שאדם מודד מודדין לו ר"ל כל זמן שישראל שמרו התורה וקיימו פ' שילוח עבדים א"כ בדין מה שיצאנו ממצרים קודם הזמן משום דגם עם בנ"י אין לשעבד עמם עבדות עולם אבל אם גם הם לא קיימו פ' שילוח עבדים לכן נענשו על פ' שילוח עבדים וגלו מן הארץ וכמו דכתבו המפורשים דהגליות הם משלימים הארבע מאות שנים וא"כ מיושב קושי' הקה"ע דנענשו שגלו מן הארץ על שלא קיימו שילוח עבדים דכיון דהם לא קיימו שילוח עבדים ע"כ לא נתקיים בהם ג"כ שילוח עבדים וגם כי לכן הי' מצוה ראשונה להם במצרים פ' שילוח עבדים דרק משו"ז שנתחדשה מצוה זו הי' בדין שיגאלו ממצרים שלא להיותם עוד עבדים לעבדים, כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה' וגו' כי טרם תראון מפני ה"א ופרש"י אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים, ויל"ד דא"כ אינו שייך הלשון להא כי טרם תראון דמשמע דזה נתינת טעם למאי דכתיב לעיל מיני' אפרוש את כפי ונראה דהנה מבואר בירושלמי סנהדרין פ"ב ה"א כד אתא הקב"ה למפרק את ישראל לא שלח שליח ומלאך אלא הוא בעצמו דכתיב ועברתי בארץ מצרים ע"ש וכן הוא בהגדה לפסח אני ולא מלאך וי"ל הטעם עפי"מ דאמרינן בשבת דף קכ"ז דר' יהושע כשרצה לילך למטרוניתא חלץ תפילין ואמר לתלמידיו שלא יכנסו דברי קדושה למקום טומאה ע"ש ולכן לא שלח הקב"ה למצרים מלאך משום שהמלאך שהוא קדוש לא יכנוס למקום טומאה במצרים שהוא מלאה גלולים אבל בהקב"ה דכתיב השוכן אתם בתוך טומאותם ומשו"ה הקב"ה גאלם בכבודו ובעצמו:

והנה ברמ"א או"ח סי' צ"ד כתב ומי שבא בדרך והוא סמוך למלון אם יכול להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקהו עוברי דרכים יסתלק שם ולא יתפלל במלון של עכו"ם שלא יבלבלהו בני הבית וכתב במג"א ס"ק י"ג משום דלא רצה ר"י לכנוס בתפילין לבית

העכו"ם ק"ו להתפלל עכ"ד ולפע"ד קשה על המג"א דהא מדברי רמ"א משמע דהטעם שלא יבלבלהו אבל בדברי ר"י הטעם כדי שלא יכנס דברי קדושה למקום טומאה וא"כ לא דמי להא דרמ"א וגם דמ"ש המג"א דק"ו הוא לע"ד ק"ו פריכא הוא די"ל דדוקא התם חפץ קדושה אין להכנס למקום טומאה אבל להתפלל מותר ודומה לזה כתב הגמ' בברכות דף כ"ב ע"א דברי תורה אין מקבלין טומאה:

א אבל מ"מ י"ל כדברי המג"א דאין להתפלל במקום גלולים עפ"מ דאמרינן בשבת דף י"ב אמר ר' יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי ופריך מהך דר' אלעזר ופקדך לשלום ומשני שאני חולה דשכינה עמו וא"כ י"ל דמשו"ה אין להתפלל במקום גלולים כיון דאין מה"ש יכולים לכנוס וממילא שאין המלאכים נזקקין לו:

ויתבאר דברי רש"י דמש"ה לא רצה להתפלל בתוך העיר לפי שהיתה מלאה גלולים ואין המלאכים שהם קדושים יכולין לכנוס בתוך העיר וא"כ לא הי' יכולים להזדקק לתפלתו וע"כ לא התפלל בתוך העיר אך בצאתו מן העיר אשר שם מה"ש יכולים להזדקק לתפלתו הי' לו מקום מוכשר להתפלל לה' וזש"ה כי טרם תיראון מפני ה"א כי בעת גאולת מצרים נאמר בהגדה ויוציאנו ה"א וגו' ובמורא גדול זה גלוי שכינה וא"כ בעת שהי' המורא במצרים מפני שהי' שם גילוי שכינה ואין המתפלל צריך שיזדקקו לו מה"ש אמנם עתה כי טרם תיראון מפני ה"א ר"ל שאין עוד הגילוי שכינה וצריך שיזדקקו לו מה"ש לכן אך בצאתו מן העיר אפרוש כפי אל ה' ולא בתוך העיר כיון שאין מה"ש נכנסין לשם:

עצי חיים דרושים על פרשת בא

בא אל פרעה וגו' ודקדקו המפורשים דהו"ל לך אל פרעה ונראה עפי"מ דאמרינן בסנהדרין דף צ"ז ע"ב אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעש"ט ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו ופרש"י דיו להקב"ה וכו' כלו' אם לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים אלא ודאי קץ לגלות עכ"ל ומבואר מזה דלרב הגאולה תלוי בתשובה דייקא ולשמואל אפי' אם לא יעשו תשובה ח"ו מ"מ שהקב"ה יגאלנו במהרה וכתב בישמ"מ פ"ז עה"פ כי חג וכו' דמזה יבואר דאם ח"ו אין השכינה עמנו א"א בלי תשובה אבל כשה שכינה עמנו אפשר גם בלי תשובה:

ובזה י"ל הכתוב לעיל פ' שמות מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י ממצרים ופרש"י מי אנכי מה אני חשוב וכי אוציא מה זכו ישראל וי"ל דמשה שאל כיון שלא נשלם הזמן של ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה א"כ הגאולה הוא או ע"י תשובה

ומע"ט או ע"י השראת השכינה על ישראל לכן אמר משה מי אנכי היינו לפי ענותנותו אמר שהוא אינו כדאי שתשרה שכינה על ידו על ישראל דהא כתיב כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות א"כ גם הגאולה שהי' במצרים הי' כמו הגאולה העתידה במהרה להיות ואי משום תשובה ומע"ט מה זכו ישראל ואוציאם ממצרי' והשיב לו הקב"ה כי אהי' עמך היינו שיהי' השראת השכינה עמו בצרה ובגלות וא"כ די אשר לו להקב"ה תהי' הגאולה וכמאה"כ אשר פדית גוי ואלקיו וזה לך האות וגו' תעבדון את האלקים על ההר הזה היינו שהרכין ה' את שכינתו עלינו במעמד הר סיני ונתן לנו הקב"ה את תורתו ע"י מרע"ה א"כ מזה האות שראוי משה שתשרה שכינה עליו ולהיות השכינה הקדושה בתוך בנ"י: ויתבאר הכתוב בא אל פרעה ולא כתיב לך אל פרעה היינו להנ"ל שמזה הטענה הי' משה סירב מלקבל עליו השליחות להוציא את בנ"י ממצרים שהי' ירא משה אפשר לא יהי' השכינה אתו עמו ולכן אמר לו הקב"ה בא אל פרעה היינו שהוא ילך אתו ולכן כתיב הלשון בא ולא כתיב לך משום שיהא משמע כי כביכול שילכו יחדיו ובשביל השכינה הקדושה ראוים אנחנו להגאל מהגלות וכימי צאתנו ממצרים יראנו נפלאות:

וידעתם כי אני ד' וצ"ב, ונראה דהנה בספרי הובא בפר"ד שאמר משה לפרעה אין אנו יוצאין מכאן עד שתאמר הרי אתם ברשותכם הרי אתם בני חורין והקשה בפר"ד דלאיזה תכלית הוצרך משה רבינו לכל זאת מאחר שאינו מעכב לישראל בהליכתם עוד הקשה בספר ישמח משה פ"ז דמאי מהני השחרור הא הי' באונס והכרח וכמאן דלא עביד:

וי"ל דהנה אמרינן בגיטין דף מ' ע"ב במשנה עבד שעשאו רבו אפותיקי לאחרים ושחררו שורת הדין אין העבד חייב כלום אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין ומפרש בגמ' מי שחררו אמר רב רבו ראשון שורת הדין אין העבד חייב כלום לרבו שני כדאמר רבא הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד אלא מפני תיקון העולם שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה כופין את רבו שני ועושה אותו בן חורין ע"ש ומבואר דאם רבו ראשון שחררו וה"ה אם הקדישו אין העבד משועבד לרבו שני עוד רק מפני תיקון העולם צריך רבו שני ג"כ לשחררו ואם לא ירצה כופין אותו ומהני הכפיי' כיון דשורת הדין אין צריך כלל לשחרורו רק מפני תיקון העולם שלא יאמר רבו שני עבדי עתה ולכן כה"ג מהני השחרור אפי' ע"י כפי':

ויתבאר דברי הספרי דהנה לעיל פ' שמות הבאתי מ"ש בח"ס פ' וארא הטעם שהקב"ה דלג על הקץ שנגזר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ולא הי' כי אם רד"ו שנים עפי"מ דקיי"ל הקדש חמץ ושחרור מפקיע מידי שיעבוד והקב"ה הקדיש את בנ"י לעצמו ולכבודו כדכתיב קודש ישראל לה' ועל כן ההקדש הזה הפקיע אותם מידי שיעבוד

מצרים ע"ש וי"ל דלכך הי' צריך משה שפרעה ישחרר את בני ישראל לעצמו ולכבודו כדכתיב קודש ישראל לד' ועל כן ההקדש הזה הפקיע אותם מידי שיעבוד מצרים ע"ש וי"ל דלכך הי' צריך משה שפרעה ישחרר את בנ"י אע"ג שבלאו השחרור ג"כ לא הי' מעכב אותם בהליכתם מ"מ כיון דיצאו קודם הזמן רק מפני שההקדש הפקיע מיד השיעבוד ואם כי בעלמא כה"ג מפני תיקון העולם צריך רבו שני לשחררו ה"נ משו"ז רצה משה אשר פרעה ישחרר אותם וא"כ מיושב קושי' הישי"מ מאי מהני השחרור הא הוי ע"י כפי' ולהנ"ל כיון דמשורת הדין לא הי' צריך כלל להשחרור רק מפני תיקון העולם ובזה הא מהני השחרור אפי' אם הוא ע"י כפי':

ובזה י"ל במה שפרש"י עה"פ אנכי ה"א אשר הוצאתיך מאר"מ כדאי הוא ההוצאה זו שתהיו משועבדים לי וצ"ב, וי"ל דכיון שיצאו ממצרים תוך זמנו משום שנקדשו ישראל והקדש מפקיע מידי שיעבוד ע"כ הם מחויבים לקבל עליהם עול מלכות שמים דאל"כ מוטל עליהם שטר העבדות וי"ל ג"כ בזה משאחז"ל כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ עפמ"ש המפרשים דשיעבוד שארי הגליות משלימין הגזירה של שיעבוד מצרים והיינו כנ"ל כיון שנתחלל מקדושתו וחל עליהם חוב הקדום לכן צריכין בגליות להשלים השיעבוד שנגזר עליהם ולכן כל המקבל עול מלכות שמים וא"כ הוא בקדושתו ומפקיע אותו מידי שיעבוד ועל כן מעבירין ממנו עול מלכות ועול ד"א דהא מעתה אין עליו חיוב להשלים השיעבוד:

והנה כבר כתבתי דמוכח מהספרי דפרעה הי' צריך לשחרר את ישראל מפני תיקון העולם שלא יאמר עבדי הם ומשמע דזה הי' טענת פרעה כי בנ"י משועבדים המה לי עד תשלום הזמן אבל זה אינו כנ"ל כיון דקודש ישראל לד' ונפקעו עי"ז מהשיעבוד ובדין הוא לכופו לשחררם ולכן נלקה בכל מדוה מצרים והמכות אשר שם ד' לפרעה מזה הי' הכפי', ויתבאר הכתוב ולמען תספר וגו' את אשר התעללתי במצרים וגו' היינו המכות שבהם כפה את פרעה לשחררם ושמא תאמר הלא פרעה הו"ל לטעון שהי' קודם הזמן ומשועבדים המה לו ע"כ אמר הכתוב וידעתם כי אני ד' היינו כיון שעי"ז שהוציאנו ממצרים יקבלו בנ"י התורה וקדושים המה לה' וע"כ משו"ז נפטרו מהשיעבוד וא"כ בדין הוא לכופו לשחררנו ושיפטרו מהגלות:

רק צאנכם ובקרכם יצג וגו' גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות וגו' ואנחנו לא נדע מה נעבד את ה' עד בואנו שמה וקשה מה הקפיד פרעה כ"כ על צאנם ובקרם וגם במה שאמר משה מה נעבוד ופרש"י כמה תכבד העבודה וקשה דא"כ הול"ל עד כמה נעבוד וגם הלשון גם אתה צ"ב דלמה אמר לו שיקח גם משל פרעה ונראה עפ"מ דאמרינן בע"ז

דף נ"ג ע"ב ואשיריהם תשרפון באש מכדי ירושה הוא להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו ומשני כיון דפלחו ישראל לעגל גלו אדעתי' דניחא להו בע"ז דאמר קרא אלה א' ישראל מלמד שאיוו לא' הרבה ע"ש והנה פרש"י בפ' פנחס החנכי הפלאי לפי שהיו האומות מבזין אותם אם בגופן הי' מושלים ק"ו בנשותיהן לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם, ולכאורה יש להקשות דלפ"ז איכא למימר הך ק"ו אם בגופם משלו ק"ו בבהמתם וכל קנינם של ישראל וא"כ על כל בהמתם יש חשש שמא כעבד לע"ז ע"י המצריים ונעבד אסור להקרבה לגבוה ואע"ג דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולא נאסר לגבוה אבל לפ"ד הגמ' הנ"ל דכיון דפלחו לעגל נאסרו למפרע א"כ ה"נ על כל בהמתו יש חשש נעבד למפרע:

והנה פרעה ידע דישראל עובדים לע"ז כמו שאמרו במדרש דשר של ים קטרג הללו עע"ז והללו עע"ז וי"ל דזהו שאמר פרעה דצאנכם ובקרכם יצג היינו כיון שנאסרו במה שנעבדו לע"ז ולא שייך אא"א דשא"ש דהא ע"י שאתם עע"ז גלו דעתיי' דניחא להו ולכן י"ל שהשיב לו משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות היינו גם מה שהוא ביד פרעה ובודאי דהוא שלו ונאסר משום נעבד לע"ז עכ"ז גם אתה משלך תתן ממנו לזבוח לה' ואי דהוי נעבד מ"מ אנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' ר"ל עפ"ד הירושלמי הובא בתוס' בע"ז דף מ"ה אמר ר"ע כל מקום שאתה מוצא הר גבוה דע שיש שם ע"ז ובתוס' שם מביא דבירושלמי פריך מבית הבחירה דנבנה על הר המורי' ומשני ע"פ נביא נבנה שם היינו אע"ג דהי' נעבד מ"מ עפ"י נביא שאני ועי' במפורשים על הירושלמי וזה שאמר משה ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ד' כיון שנאסרו ע"י שנעבדו לע"ז לא נדע מה נעבוד עד בואיבו שמה כי שם יצוה ה' את אשר לזבוח וא"כ לא שייך איסור נעבד עליהם וכמו שהותר לנו הר המורי' משום דע"פ נביא שאני כן אנחנו לא נדע להקריב רק מה שנדע ע"י נביא וזה יהי' בבואינו שמה וא"כ גם אתה תוכל ליתן בידינו זבחים ועולות ואז נדע את מה להקריב:

והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו' ובו ובמכילתא תנא בשורה רעה נתבשרו שעתידה תורה שתשתכח מישראל ויל"ד וכי כ"כ נשתכח שלא ידעו כלל מענין הפסח אשר עושין אותו בכל שנה ושנה וגם מדוע ישאלו על הפסח יותר משארי המצות:

ונראה עפ"ד הגמ' פסחים דף ע"ב ע"ב מעשה בר' טרפון שלא בא אמש לביהמ"ד מצאו ר"ג א"ל מפני מה לא באת אמש לביהמ"ד א"ל עבודה עבדתי א"ל וכי עבודה בזה"ז מנין א"ל ה"ה אומר עבודת מתנה אתן את כהונתכם וגו' עשו אכילת תרומה בגבולין

כעבודת ביהמ"ק ויל"ד ד הא ע"ג דמצוה לאכול תרומה מ"מ הא לא שייך לשון עבודה אצל אכילה דעבודה משמע שהוא קשה לעשות וכי קשה כ"כ לאכול ומה היא העבודה וכל אדם אשר יאכל חולין הכי יתכן לשון עבודה במה שהוא אוכל וי"ל עפ"ד רש"י במס' ביצה דף כ"ז גבי חלה שנטמאת שאסור לשורפה ביו"ט אע"ג דהבערה לצורך מותר ביו"ט מ"מ כיון דרחמנא אחשבה להבערתו דכתיב באש תשרף הלכך מלאכה הו ע"ש ומבואר דמה שצותה תוה"ק אע"ג שבעצמותה אינה מלאכה מ"מ מצית הבוב"ה עושהו מלאכה משום דאחשבי' למלאכה ועי' מ"ש אאמו"ר זללה"ה בקדושת יו"ט בפ' ויקהל ולפ"ז י"ל דמשו"ה אמר ר' טרפון עבודה עבדתי שאכל תרומה ואע"ג דאכילה אצל חולין ודאי לאו מלאכה הוא ומכש"כ דלא מיקרי עבודה מ"מ כשאוכל תרומה דמצוה הוא לאכול ואחשבי' למלאכה ומשו"ה מיקרי עבודה ועי' מ"ש עוד ע"ז בפ' קרח:

וא"כ י"ל דה"נ באכילת פסחים בלילה הזה דכתיב ושמרתם את העבודה הזאת דקשה ג"כ למה יקרא אכילת הפסח עבודה דמשמע דהוא מלאכה וטירחא גדולה ואמאי הא לכאורה דבר ניקל היא לעבדה ולשמרה לאכול בשר צלי, אמנם כיון דהוא מצוה לה' לכן אחשבי' למלאכה ומיקרי עבודה וזש"ה והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם היינו שישאלו הבנים למה קרא הכתוב לזה עבודה הא אכילה דבר ניקל הוא ולא מיקרי עבודה אבל זה נשתכחה מהם דאם הוא עושה מצוה בזה אחשבי' למלאכה ואע"ג דענין אכילת פסחים לא נשתכחה מהם אבל מ"מ הא דאחשבי' לא ידעו וכדברי המכילתא שעתידה תורה שתשתכחה מהם וע"ז אמר הכתוב ואמרתם זבח פסח הוא לה' ר"ל משום שהוא לד' ומצוה קעביד ע"כ הוא עבודה ואע"ג דאכילת חולין לאו מלאכה הוא מ"מ מה שציותה התורה אחשבי' למלאכה ומשו"ה קראו הכ' עבודה:

מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו' וי"ל הלשון לכם ל"ל גם הא דזבח פסח הוא לה' שפת יתר דהול"ל ואמרתם אשר פסח וגו':

ונראה דהנה בנובי"ק יו"ד סי' צ"ג קרא תגר על הנוהגין לומר קודם כל מצוה לשם יחוד מהא דאמרינן בריש זבחים לחלק בין גט אשה לקדשים דאשה סתמא לאו לגירושין עומדת ולכך צריך שיאמר בפירוש שעושה לשם גירושין וקדשים סתמן כשרים לפי שסתמן לשמן עומדים וא"כ מצות שלנו קדשים נינהו וסתמא לשמן עומדים עכ"ד, והנה בשער התפלה בתחלתו בשו"ת מאוד תמה עליו הרי כל הפוסקים ראשונים ואחרונים פסקו דהלכה שמצות צריכות כוונה והרי שם בזבחים אתנו ב"ד שלא יהא בלבו אחד מכל הדברים האלו ובמצות אם לא כוון לבו לא יצא ומזה נראה בעליל דלא מדמינן מצות לקדשים בזה ולא אמרינן בהם סתמן לשמן עומדים אלא ודאי החילוק כי בקדשים

כבר הי' בהם הדיבור והכונה לשמן בעת הפרשתם וע"כ בעת הקרבה מן הסתם לשם זו הועלה על המזבח ולא כן בעשיית המצוה שאין שמח עליהם מקודם וע"כ לא מהני בי' סתמא עכ"ד:

ולענ"ד נראה דבזה פליגי רש"י ותוס' בעירובין דף ל"ז ע"א דאמרינן שם בגמ' וסבר ר' יוסי אין ברירה והתנן ר"י אומר שתי נשים שלקJו את קינהן בעירוב איזהו שירצה כהן יקריב עולה ולאיזה שירצה יקריב חטאת וכתבו התוס' ד"ה לאיזו פי' בקונטרס אלמא אית לי' ברירה דאי ל"ל ברירה איכא למימר חטאת שהקריב לא שלה הי' אלא של חברתה וקרבן הנקרב בשינוי בעלים פסול ואין נראה להשר דהא מוכח בריש זבחים דסתמא לשמה קאי א"כ בלא ברירה אפשר לו להקריב בסתם ותירצו דהפירוש בגמ' הוא באופן אחר ע"ש והנה שיטת רש"י יש לישב דהכא ל"ל סתמא לשם בעלים עומדת דדוקא התם בזבחים אמרי' סתמא לשמן כיון דבעת הפרשתם הי' לשם עולה ע"כ בשעת הבאתן א"צ עוד לשמן כיון דלשמן מכבר הם עומדים וסתמא בכה"ג ג"כ הוא כלשמה וכדברי השעה"ת הנ"ל אבל הכא שנתנו קינהן בעירוב א"כ לא שייך לומר דסתמא הוא לשמן מקודם כיון דלשמן הוא על מי שהוא הבעלים נשחט או זו או זו וא"כ לא שייך לומר דבעת הפרשתן מאז הוא לשמן כיון דלא נודע כלל אם הבעלים הפרישו את זה לקרבנו דנימא שכבר היא לשמה ובשלמא התם דידעינן שהבעלים הפרישו אותו לשם עולה רק עתה כשהקריב לא אמר שהוא לשם עולה בזה ס"ל דא"צ לומר שנית דהא כבר אמר שהוא עולה אבל הכא אנו מסופקין אם הבעלים מעולם הפרישו את זה או לא דהא נתערבו הקינן זה בזה ורק דאמרינן ברירה ואיגלאי מילתא למפרע ושפיר קאמר רש"י דמוכח מזה דר"י אית לי' ברירה, והנה התוס' שהקשו על רש"י מוכח דס"ל דאפי' אם אין שמם עליהם מקודם נמי אמרי' דסתמה לשמה ומבואר דרש"י ותוס' פליגי בזה הסברא של השעה"ת והנוב"י וא"כ יש לילך לחומרא בדאו' ומכש"כ לכתחלה:

ויש ראי' להשעה"ת מגמ' ב"מ דף כ"ב דפריך שם לאביי דס"ל יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש מהא דתרם שלא ברשות ומצאו ואמר לו כלך אצל יפות אם נמצאו יפות תרומתו תרומה אמאי הא בעידנא דתרם לא הוי ידע ומשני רבא אליבא דאביי דשוי' שליח ע"ש, וקש' מאי מהני דשוי' שליח לתרום סתמא מ"מ הא לתרום מן היפות לא שוי' שליח ואכתי דמי לישל"מ כיון דבעידנא דתרם לא ידע שיתרום מן היפות אלא ודאי י"ל דאם שוי' שליח סתמא לתרום אמרינן דהשליח כי תרם מהיפות הוא על מינוי השליחות דמקודם וכיון דעשאו שליח לתרום סתמא א"כ גילה בדעתו שרוצה לתרום לכן כי תרם השליח א"צ לשאלו עוד מהיכן יתרום והוי כאלו נעשה מדעתו כיון שעשה מעשה

לשם תרומה והשליח שעושה שליחותו הוא על מינוי השליחות סתמא דמקודם וכמו התם בזבחים דאמרינן סתמא לשמה כיון דכבר הפריש ועשה מעשה לשם עולה לכן גם הזביחה הוא נגרר על סמך מעשיו דמקודם, אבל כי לא שוי' שליח כלל לתרום לא אמרינן היכא דבעה"ב לא גילה דעתי' אם ניחא לי' ביפות לא אמרינן בסתמא דניחא לי' למפרע כיון דמקודם לא הוי כלל שם הבעלים על מינוי השליחות ולא על התרומה והוי כמו מצות דצריכה כוונה משום שאין שמם עליהם כלל מקודם וזהו כדברי השעה"ת:

וי"ל עוד דהנה בחו"מ סי' ר"ז ס"ד כתב המחבר דמוכר סתם והי' בלבו שמפני כך וכך הוא מוכר ולא נעשה אינו חוזר שהרי לא פירש ודברים שבלב אינם דברים וכתב הרמ"א וי"א דבמתנה דברים שבלב הוויין דברים ע"ש ולפ"ז י"ל דה"נ בקדשים שכבר הפרישם א"כ הוא מחויב להקריב לשמה ולכן אע"ג שלא כיון לשמה בעת הקרבתם מ"מ דמיא למכירה דדברים שבלב לאו דברים אבל במצות שאין שמם עליהם מקודם ואפשר יוכל לפטור שלא לעשותם עתה הוי כמו מתנה דהכל תלוי אחר כוונת הלב ואם לא אמר בפירוש לשמה לא מהני ואפי' במצוה שא"א לפטור ממנה מ"מ אינו מחויב לעשות אותו בזה הציצית או באתרוג זה וכמ"ש התוס' כה"ג בזבחים שם דהא דסתם אשה לאו לגירושין עומדת ואפי' זינתה תחת בעלה מ"מ לא להתגרש בגט זה עומדת ע"ש ולכן הוא כמתנה דצריך לכוון לבו לכך, ואע"ג דבמתנה הי' בלבו שאם לא יעשה כך אין רוצה ליתן המתנה אבל במצוה הא לא הי' בלבו להיפך שלא יצא ידי המצוה אלא שלא כיון לבו לצאת מ"מ אם אמרינן דמצות צריכות כוונה ועי' ש"ע או"ח סי' ס' דכן הלכה א"כ בלא מכוון הוי כאלו נתכוון שלא לצאת דמה לי אם לא מכוון כלל או מכוון שלא לצאת וזהו החילוק אם מכוון שלא לצאת הוא רק למ"ד מצות אצ"כ ומ"מ כשמכוון שלא לצאת לא יצא כמבואר בר"ן ר"ה ובתוס' ברכות דף י"ב ע"ש:

ומ"ש בנוב"י שם וז"ל בנוסח לשם יחוד אשר חדשים מקרוב נתפשט וכו' ועל הדורות שלפני זמנינו שלא ידעו מנוסח זה ולא אמרוהו וכו' עכ"ל תמה אני מאוד הלא כבר מזמנים שלפנים כבר הביא בשל"ה ביש נוחלין באזהרת התפלה וז"ל שיאמר בפיו ובלבו שוין אני מניח תפילין לקיים מצות מצות בוראי וכן למשל כשמקיים מצות סוכה ולולב ע"ש הרי שלא רק מקרוב נתפשט לומר בפיו שמקיים המצות וכמבואר ביש נוחלין שם באורך ועי' בספר מאורי אור דף ל"ב חלק עוד למועד וז"ל ואתעורר שאומרים הנני מוכן ומזומן לקיים מצית עשה הוא עפ"י הזוהר שהבאתי בה' ברכות מידי דקדושה בעי הזמנה עכ"ל וא"כ נוסח הזה ממקור קדוש הזוהר כבר נובע:

ובספר אור לישרים מהגאון מו"ה זרח ז"ל דרוש א' כתב ג"כ דנתקן לומר לשם יחוד שזה תקנה שלא יחטפו הס"א המצות דקיי"ל מצות צריכות כוונה ואפי' למ"ד א"צ כוונה אם אומר בפיו דאינו רוצה לצאת אינו יוצא כמבואר בר"ה בר"ן וע"כ אומר אני עושה מצוה רק על מנת לשם יחוד קוב"ה אבל אם עוונות גברו לבלי יגרום יחוד אינו רוצה לצאת בו כלל וממילא אין להם מה לחטוף עכ"ד ועי' בתפלה למשה מא"ז זללה"ה תהלים מ"ה לפרש בזה הכתוב רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך כלומר שמעשי יגיעו לממה"מ ולא לזולת עכדה"ק ומבואר דצריך לומר בכל המצות לשם יחוד דמצות צריכות כוונה וגם כדי שלא יחטפו הס"א המצות:

ויש לפרשם בזה הכתוב בפ' אחרי ושמרתם את חקתי וגו' אני ד' ויל"ד הלשון ושמרתם דמה שמירה שייך במצות עשה, וגם למה נאמר בכתוב אני ד' ולהנ"ל כיון דבכל מצות צריך שמירה שלא יחטפו אותו הס"א לכן שייך בכל מצות עשה הלשון שמירה מן המזיקין ואמר הכתוב כיצד ישמור אותו אני ד' ר"ל אם אומר בפירוש דהוא נעשה רק בשביל ה' לבדו ולא לזולתו וזהו שמירתן מן המזיקין:

ויתבאר הכתוב מה העבודה הזאת לכם ר"ל הבן שואל האיך העבודה הוא לכם לכם שלא יחטפו הס"א דאם ח"ו גרמו עוונות צריך שמירה הרבה שתהא לכם משלכם ואמר הכ' ואמרתם זבח פסח הוא לה' היינו במה שתאמרו בפה שהוא עושה הזבח פסח רק לה' ואז אין להם מה לחטוף ואז עי"ז הוא לכם שלכם ונעשה רק לשם יחוד קוב"ה:

עצי חיים דרושים על פרשת בשלח

ויהי בשלח פרעה את העם וגו' פן ינחם העם וגו' ודקדקו המפורשים דמשמע שהי' צריך לעשות איזה סיבה שלא ישובו מצרימה וקש' הלא כל הסיבות מאת ה' ואם ברצונו ית"ש שלא יהא בדעתם לשוב מצרימה הלא הכח בידו ש שיתחזק לבם שלא יראו ולא יחפזו בראותם מלחמה ולמה הסובם א' עבור זה דרך המדבר י"ס:

ונראה עפי"ד הגמ' קידושין דף כ"ג הני כהני שלוחי דרחמנא דאי ס"ד שלוחי דידן מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואינהו צי עבדי ע"ש וטעמא בעי, וגם מהו הסברא דהשליח לא מצי עביד מה שהמשלח לא מצי עביד, וי"ל עפמ"ש באור החיים פ' שלח בענין המרגלים אע"ג שכשרים היו בשעה שנשלחו אך מחמת שכוונת המשלחים היתה רעה תפעול פועל הרע בשליח ויחזור להיות שלוחו של אדם כמותו ויולד בו תכונה רעה מה שלא היתה בו קודם כדרך שתלד בחי' קדושה בשלוחי מצוה לטובה אות ולזה הגם שהי' צדיקים בהתחלתם עשות ההליכה לרגל נולד בו תכונה מאת המשלח וא"כ דבר

שהמשלח אינו יכול לעשות גם השליח אינו יכול לעשות כתכונת המשלח, וע"כ מוכח בגמ' דכהנים שלוחי דרחמנא והם מקבלים איכת קדושה מצד משלחם וכנ"ל שנולד בחי' קדושה בשלוחו לפי ערך המקבל:

ובזה י"ל ג"כ במה שאמרו חז"ל קידושין דף ל"א גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה ונתקשו המפורשים הא הסברא נותנת יותר דאם הוא אינו מצווה ועושה מעצמו דהוא גדול ממי שהוא מצווה ועושה, אמנם להנ"ל י"ל דאם הוא מצווה ועושה נעשה הדבר עפ"י דיבורו של הקב"ה אשר ציונו לעשות וא"כ בזה אנחנו שלוחי דרחמנא ונולד בנו בחי' תכונה קדושה מאת המשלח הבוב"ה ולכן הוא גדול מאינו מצווה ועושה עפ"י עצמו ומאין יולד בו תכונה קדושה:

והנה קשה במה שאמר פרעה לבנ"י נבוכים הם בארץ וגו' הא פרעה כבר בעיניי ראה ובלבו הבין אשר ביד ה' הכח והממשלה והאיך עתה נסתמו עיניו ולבו ולא ידע ולא יבין את פעולות ה' אשר בודאי לא ברעה הוציאם להסגר בעדם את המדבר אך לפי הנ"ל י"ל דפרעה אמר בלבו כיון שהוא שלחם מביתו ומארצו וכמאה"כ ויהי בשלח פרעה את העם לכן כח תכונתו הרע אשר בקרבו יפעול בהם אשר לא יוכלו לצאת ולבוא אל הדרך ישכון אור אשר הכין ה' להם כיון שבכח שליחותו הלכו להם וע"כ נבוכים הם במדבר ונסגר להם הדרך ולכן כדי לבטל מזימתו הסיבם ד' דרך מדבר י"ס ובזה יבוטל כח שליחותו דהא הדרך אשר הלכו ע"י שליחותו כבר נפסק מהם ויציאה חדשה עפ"י ד' נסעו בכ"י, וזש"ה ויהי בשלח פרעה את העם היינו שיצאו ע"י שליחותו של פרעה לכן לא נחם א' דרך המדבר י"ס היינו הדרך אשר היו צריכין לילך בו כי זהו הדרך שיצאו מאת פרעה אינו מתוקן להם ופן ינחם העם וגו' יען כי נולד בזה תכונה מאת פרעה ולכן הסבם א' שתהא יציאה חדשה מאת ה' וזהו הדרך ישכון להם אור:

ויהפך לבב פרעה וגו' כי שלחנו את ישראל מעבדנו פרש"י נהפך ממה שהי' שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי וגו' ועכשיו נהפך לרדוף אחריהם בשביל ממונם שהשאילום והקשה בפר"ד דרוש חמישי דמשמע מדברי רש"י ז"ל שאלמלא הממון לא היו רודפים אחריהם, והפסוק אומר מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו דמשמע דמה שרדפו אחריהם משום שהיו רוצים לשעבדם ולא בשביל ממונם ע"ש:

ונראה דהנה בסנהדרין דף צ"א מבואר דמה שזכו ישראל בביזת מצרים הי' חלף עבודתם שנשתעבדו בהם וכמאמר גביהא בן פסיסא ע"ש, אמנם י"ל דפרעה והמצרים הי' להם טענה שאינו צריכין לשלם להם שכר עבודתם כיון ששעבדו בהם ברשות שהי' חייבים להשלים הגזירה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ומבואר ברמ"א חו"מ סי' שס"ג

סעיף יו"ד, האומר לחבירו דור בחצרי א"צ ליתן לו שכר וה"נ הוי כאלו אמר להם הקב"ה שיעבידו בישראל וא"כ לא הי' צריכין לשלם השכר שיעבוד לישראל, אמנם כתב בקצה"ח סי' רמ"ו סק"ב דרמ"א מיירי בגברא דלא עביד למיגר דזה לא נהנה וזה חסר וכיון דאמר דור בחצירי פטור אבל גברא דעביד למיגר וזה נהנה ודאי דחייב וא"כ כיון דבנו מסכנות לפרעה דזה הי' צורך להם מטעם המלך א"כ הוי כגברא דעביד למיגר וי"ל שוב אע"ג ששעבדו בהם ברשות מ"מ היה צריכין לשלם לבני ישראל במה ששעבדו עמהם וגם מגיע להם עונש מהקב"ה: והנה כתב המחבר חו"מ סי' שס"ג ס"ח דהא דאמרינן דכשהחצר אינו עומד לשכור אינו צריך להעלות לו שכר דוקא שלא גילה הדר בדעתו שהי' רצונו ליתן לו שכר אבל אם גילה בדעתו כן צריך ליתן לו שכר ולפ"ז י"ל דפרעה חשב שאינו חייב לשלם שכר עבודה לישראל כיון ששעבדו עמם ברשות ולא הי' סבר פרעה כסברת הקצה"ח דבגברא דעביד למיגר חייב ועי' בטו"ז סי' רמ"ו שהקשה דברי הרמ"א אהדדי דס"ל התם סעיף י"ז דאם אמר לחבירו אכול עמי צריך לשלם לו ולא מחלק הטו"ז כדברי הקצה"ח ומשמע דלא ס"ל הכי ע"ש ועיין ברי"ט אלגזי סו"פ פסול המוקדשין ועי' מ"ש בחידושי למס' גיטין דף י' אך פרעה הי' ירא כיון דאם גלה דעתו שרצונו ליתן לו שכר גם בגברא דלא עביד למיגר צריך ליתן לו שכר ולכן הי' ירא פרעה כיון שהשאילו המצריים כספם וזהבם לישראל ופרש"י וישאילום וינצלו את מצרים אף מה שלא הי' שואלים נתנו להם אתה אומר אחד טול שנים ע"ש, ולזה חשב פרעה פן בזה הוי כגילה דעתו שרצונם ליתן להם שכר ועי"ז יהי' מחויבים לשלם כל שכר עבודה ממון ואפשר גם בגופם יתחייבו ע"י כן משום ששעבדו בהם ולכן פרש"י שנהפכו המצריים לרדוף אחר ממונם שהשאילום כדי להראות אשר מה שהשאילום הי' רק בתורת שאלה ולא משום תשלום שכר עבודה ואמר הכתוב כי שלחנו את ישראל מעבדנו היינו נמי כפרש"י בשביל ממונם שהשאילום דבשביל זה יענשו בגופם ובממונם על מה שהשתעבדו בהם וכדי שלא יצטרכו לשלם שכר העבודה משום דהוי כגילה דעתו דרוצה לשלם דצריך לשלם שכר העבודה משום הכי רדפו אחר ממונם וגם בשביל העבודה שחשבו הם שהוא ברשות אשירה לה' הי גאה גאה וגו' זה אלי ואנוהו וגו' פרש"י כי גאה גאה על כל השירות וכל מה שאקלס בו עוד יש תוספות, זה א' פרש"י בכבודו נגלה עליהן והי' מראין אותו באצבע, וקשה להבין מהא דאמרינן בברכות דף ל"ג האי דנחית קמי' דר' חנינא אמר הא' הגדול וכו' העזוז והאדיר וכו' כי סיים אמר לי' סיימתינהו לכולא שבחי' דמרך משל למלך בו"ד שהי' לו אלף אלפים דינרי זהב והי' מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו ע"ש וא"כ קשה לפרש"י דכל מה שאקלס עוד

יש בו תוספות א"כ מה זה נתינת טעם דאשירה לה' הא אדרבה משו"ז אין לומר שבחים יותר דהוי כאלו המשל שמקלסין אותו בשל כסף גם מה שאמר הכא זה אלי צ"ב דאין זה מן השורה והקילוסין:

ונראה עפמ"ש אאזללה"ה ביש"מ פ' אמור דהקש' איך אנו משבחין ומפארין ומהללין בהרבה שבחות וקילוסין וכי מסיימהו וכו' ותי' עפ"י המד' פ' לך ואף שבחו של הקב"ה אומרים מקצתו בפניו וא"כ שיטת המדרש דלא כדעת ר' חנינא דאמר להאי דנחית סיימתינהו וכו' עכ"ד, ומבואר דמותר להלל ולקלס בהרבה שבחים משום דאומרים רק מקצת שבחו בפניו, ולפ"ז אם לא הי' השראת שכינה לא הי' מותר להלל ולקלס משום דלא הוי בפניו ושייך שוב לומר וכי סיימתינהו:

ובזה יש לפרש הכתוב בתהלים מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל וגו' הללוי' עפי"מ דאמרינן בסנהדרין דף צ"ג וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום ומבואר דלכוין בהלכה צריך להיות השכינה שרוי' עמו וכיון דהשכינה עמו מותר גם להלל ולשבח להקב"ה וליכא משום סיימתינהו משום דאומרים רק מקצת שבחו בפניו, וזש"ה מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל ר"ל דהמשפטים הגיד הקב"ה לישראל ונוכל לכוין כהלכה משום שהשכינה שוכן אתנו ולכן הללוי' ר"ל דמטעם זה ג"כ מותר להלל לה' וכמו שהודיע לנו לכוין כהלכה משום שהשכינה אתנו כן הללוי' ר"ל מותר להלל לד':

ויתבאר הכתוב אשירה לה' כי גאה גאה וכפרש"י על כל השירות והקילוסין עוד יש בו תוספות והלא קשה א"כ האיך נשיר לה' לשבחו ולספר הודו הא שייך לומר וכי סיימתינהו ועל כן אמרו כולם זה אלי בכבודו נגלה עליהם והי' מראין אותו באצבע הרי שהי' עליהם השראת השכינה ולכן מותר לשיר בשבחים וקילוסים, דכיון דהוי בפניו אומרים רק מקצת שבחו:

ויאמר כי יד על כס יה, ובמדרש ילק"ש ר' אלעזר אומר נשבע המקום בכסא כבוד שלו אם מניח אני נין ונכד לעמלק מפריס תחת כל השמים שלא יהי' אומרים גמל זה של עמלק, רחל זה של עמלק, ויש להבין דפתח בנין ונכד וסיים בגמל ורחל דמה ענין זה לזה:

ונראה עפ"ד הגמ' ב"ק (דף קי"ט ע"א) ממון של מסור רב הונא ורב יהודא חד אמר מותר לאבדו ביד לא יהא ממונו חמור מגופו וחד אמר אסור לאבדו ביד דילמא הוי לי' זרעא מעליא וכתיב יכון רשע וצדיק ילבש ע"ש ועי' במל"מ פ"ה מה' מלוה ולוה שהאריך בפרט זה דדילמא נפק זרעא מעליא ע"ש, ולפ"ז י"ל דה"נ בעמלק אע"ג שנצטוינו למחות את זכר עמלק מ"מ בהמתו וקנינו הי' אסור לאבד דילמא נפק מיני' זרעא מעליא אבל כיון שנשבע הקב"ה דגם נינו ונכדו אינו מניח בעולם א"כ ל"ל דנפק מיני' זרעא מעליא

דהא גם זרעו יש למחות ע"כ גם בהמתם וכל אשר להם מותר לאבד, וזה שאמר המדרש כיון שאינו מניח הקב"ה לעמלק גם נינו ונכדו א"כ לא נפיק מיני' זרעא מעליא ולכן יש למחות מתחת השמים גם את הגמל וגם הרחל של עמלק וכדי שלא יאמרו גמל זה של עמלק ר"ל דאם יהא נשאר ממונו של עמלק א"כ מזה יש לטעות דגם נינו ונכדו אין למחות דמשו"ה נשאר ממונו דילמא נפק מיני' זרעא מעליא לכן כדי שלא יאמרו גמל זה של עמלק שלא נמחה נצטוינו למחות מעמלק גם את הגמל ואת הרחל:

עצי חיים דרושים על פרשת יתרו

ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ד' לישראל אשר הציל מיד מצרים ויל"ד הלשון כל דהול"ל על הטובה, גם כפל הלשון ל"ל דהא זהו הטובה שעשה ה' לישראל מה שהצילו מיד מצרים ובגמ' סנהדרין דף צ"ד ויחד יתרו רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו ושמואל אמר שנעשה חדודין חדודין כל בשרו אמר רב היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפי, ותמהו כולם דהא רב מייתי סייעתא לשמואל בעל פלוגתי' ואין זה דרך הש"ס ועיין במהרש"א שמביא הגירסא רב פפא:

ונראה עפמ"ש בספר קדושת לוי בכללות הנסים ותורף דבריו כי מאתו ית' לא תצא הרעות רק הכל טובות וכל מכה היא טובה כפולה ומכופלת שעי"ז נתגדל ונתקדש שמו ית' בעולם וזהו תשוקת הצדיקים שע"י יהי' קידוש ש"ש בעולם וכדמצינו בר"ע שאמר מתי יבא לידי ואקיימנה אך העכו"ם ערלי לב ואטומים להבין התועלת הזה ועי' ביש"מ פ' בא, ולפ"ז י"ל דיתרו כשבא להתגייר כבר הבין התועלת שהי' להמצריים שנתקדש ש"ש על ידם וא"כ לא הי' לו מה להצטער עליהם כיון שבאמת טובה גדולה נעשה להם ואם כי המצריים לא היו מבינים הטובה שנעשה להם מ"מ כיון דגיורא לא תבזי ארמאה קמי' א"כ ודאי לא הי' יתרו חשב עליהם שהם אטומים כ"כ עד שאין מבינים התועלת עמהם ולכן רב לא ס"ל כשמואל שנעשה בשרו חדודין חדודין כיון שזה הוא בזיון למצרים כי לא יבינו זאת אשר טובה הוא להם וא"כ ודאי לא הי' יתרו חשב עליהם שאין מבינים הטובה וע"כ ס"ל לרב דהפירוש ויחד שהעביר חרב חדה על בשרו וע"כ מייתי רב סייעתא לדבריו שאין הפירוש כשמואל דהא גיורא לא תבזי ארמאה והיינו משום שארמאה הוא חשוד בעיני גיורא וה"נ ודאי לא חשב יתרו על המצריים שאין מבינין התועלת וא"כ ע"כ הפירוש של ויחד שהעביר חרב חדה על בשרו:

ויתבאר הכתוב ויחד יתרו על כל הטובה היינו שנעשה כל הטובה ושתים זו שמענו מזה האחד לישראל, וגם מה שנעשה להמצריים שנתקדש ש"ש על ידם, וזשה"כ בכפלים

האחד אשר עשה ה' לישראל, והשני אשר הצילו מיד מצרים, שנעשה טובה למצרים הקידוש שם שמים שנעשה על ידם:

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים וגו' אלה הדברים אשר תדבר אל בנ"י, ויל"ד כפל הלשון, גם שינוי הלשון דמתחלה כתוב בקולי ואח"כ בריתי, ועוד במה אנו סגולים יותר מן העמים, גם למה מסיים הכתוב אלה הדברים שלא מצינו כן במקום אחר: ונראה דהנה בברכת התורה אשר בחר בנו מכל העמים וכו' יש להקשות ממה שאמרו חז"ל במס' ע"ז דף ב' ה' מסני בא וזרח משעיר למו שהקב"ה החזיר התורה על כל העמים ולא קבלוה וישראל קבלוה א"כ ה' לא בחר בנו דייקא אלא שכל האומות לא רצו לקבלה וישראל קבלוה ומה שייך בזה לשון בחירה, ומצאתי בישועת יעקב או"ח סי' מ"ו עמד בזה ומתוך דבריו מבואר דעיקר הבחירה הוא על תורה שבע"פ דעל תורה שבכתב אמרו נעשה ונשמע אבל תורה שבע"פ מבואר בתנחומ' פ' בראשית שלא קבלו ברצון כ"א ע"י כפי' ועל האוה"ע לא כפה עליהם הר כגיגית כמאמר הגמ' שם דף ג' ושייך לומר אשר בחר בנו דהיינו תורה שבע"פ שלא רצה הקב"ה ליתן לאוה"ע ע"ש: והנה בפסחים דף ס"ח הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה, וי"ל עפ"י הנ"ל דעל תורה שבכתב לא נקבע יו"ט ושמחה כיון דבזה לא הי' הבחירה בינינו לאוה"ע רק על תורה שבע"פ וכמו דמברכינן אשר בחר בנו רק על תורה שבע"פ כן נקבע עיקר יו"ט רק על תורה שבע"פ: ויבואר בזה הכתוב בפ' אמור וספרתם לכם ממחרת השבת היינו שצריך לספור לכם כמאמר חז"ל בביצה דף כ"א לכם ולא לנכרים היינו משום שיש לקבוע יו"ט ביום מתן תורתינו שבע"פ והקב"ה בחר בנו דייקא שנתן לנו תורה שבע"פ אבל לא לנכרים:

וי"ל בזה בהא דאמרי' בגמ' מנחות דף ס"ה אשר הצדוקים שכפרו בתורה שבע"פ התאמצו לפרש ממחרת השבת מחרת שבת בראשית, וי"ל דלפי דעתם שבעטו בתורה שבע"פ א"כ אין להם לקבוע יו"ט בזמן מתן תורתינו כיון דעל התורה שבכתב לא הי' בחינה בינינו לאוה"ע וכיון דבתורה שבע"פ כפרו להם ח"ו ולכן לא רצו לפרש לקבוע יו"ט בזמן מתן תורתינו שבע"פ אבל לנו מאמינים בתורה שבע"פ צריך לעשות יו"ט בשישי בסיון ומתחילין לספור ממחרת הפסח שבעה שבועות ועושין יו"ט ליום מתן תורתינו שבע"פ:

ויתבאר הכתוב ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי דהנה בגמ' גיטין דף ס' ע"ב א"ר יוחנן לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבע"פ שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל, וזש"ה אם שמוע תשמעו בקולי

היינו תורה שבכתב ושמרתם את בריתי היינו תורה שבע"פ אשר ע"ז נכרת ברית עם ישראל ובזה והייתם לי סגולה מכל העמים כי לכל העמים לא רצה הקב"ה ליתן להם תורה שבע"פ כי אם לישראל, ואמר הכתוב אלה הדברים אשר תדבר אל בנ"י היינו אלה הדברים שהוא תורה שבע"פ וכנ"ל, כי על פי הדברים האלה הוא תורה שבע"פ תדבר אל בנ"י דייקא ולא לאוה"ע כי רק לישראל נתנה באהבה:

ויתיצבו בתחתית ההר, ובגמ' שבת (דף פ"ח) אמר ר' אבדימי בר חמא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, חמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא אמר רבא אעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו קימו מה שקבלו כבר עכ"ל הגמ':

והנה יש בכאן הרבה שאלות, א) הקשו התוס' למה כפה עליהם ההר הא גם מקודם רצו לקבל התורה ואמרו נעשה ונשמע, ב) הקשו עוד בתוס' שם מהא דאמרי' בע"ז דף ב' ע"ב דיאמרו אוה"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית דמשמע דאם הי' כופה עליהם לא הי' לתם תשובה והכא אמר דמודעה רבה לאורייתא, ג) הקש' הרשב"א בחידושיו למאי דאמרי' מודעה רבה א"כ דיש להם טענה למה נענשו עד שעה שקבלו בימי אחשורוש, ד) הקשה במל"מ פ"י מה' מכירה לשיטת מהר"מ דבתלוי' ויהיב באונס דמיתה אמרי' אגב אונסא גמר ומקני אע"ג דלא יהיב דמי א"כ אמאי אמרי' מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית מכאן מודעה רבה הא הוי אונס דמיתה כדאמרי' ואם לאו שם תהא קבורתכם ובאונס דמיתה הא ליכא טענת אונס ע"ש, ה) הקשה בח"ס או"ח סי' קפ"ה דמה מודעה שקבלו באונס הא אחז"ל יקריב אותו לרצונו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני וכתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות גירושין בטעם הדבר דאחר שמסירין המניעה עושה הטבע את שלו ה"נ טבע הישראל לשמוע למצות קונו וא"כ מה מודעה רבה למה לא נימא כיון שכפה עליהם ההר כגיגית וסר המניעה אחר כך קבלו התורה מרצונם וכדברי הרמב"ם, ו) קושית האוה"ע בע"ז שם ששאלו למה לא כפית עלינו ההר כגיגית ונראה ליישב הכל בדרך אחד עפי"מ דאמרינן בגמ' קידושין ל"א ובע"ז דף ג' גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, וכתבו התוס' בע"ז הטעם כי היצה"ר מתגבר יותר על המצווה להחטיאו [כך היא הגירסא בע"י] ומשמע דמי שאינו מצווה ועושה אין היצה"ר מתגבר כ"כ ולפ"ז י"ל דהא דישראל קבלו עליהם את התורה ואמרו נעשה ונשמע היינו קודם שהיו מצווים ועושי' דאז אין היצה"ר מתגבר כ"כ אבל אח"כ כשהיו מצווים לא רצו לקבל כיון דהיצה"ר מתגבר יותר והוא נסיון גדול ולכך לא רצו לקבל כי הי' יראים ולא האמינו בעצמם פן עי"ז שהם מצווים לא יוכלו לעמוד נגד יצה"ר אבל הקב"ה כפה

עליהם ההר כגיגית כדי להגדיל הנסיון ורצה הקב"ה לזכות את ישראל שיקבלו את התורה הזאת גם בכה"ג כשהם מצווים ועושים: והשתא מיושב הכל הנה מה ששאלו אוה"ע למה לא כפית עלינו ההר כגיגית זה אינו טענה כלל דהא אדרבה כיון שלא רצו לקבל התורה כשלא היו מצווים ואין היצה"ר מיגרי כ"כ וא"כ כש"כ אם הי' כפה עליהם הר כגיגית והו' מצווים על התורה והיצה"ר מתגבר יותר עליהם בודאי שלא הי' שומרים את התורה דהא בישראל שכפה עליהם ההר לא הי' כדי שיקבלו התורה דהא כבר קבלו התורה מרצונם אלא להגדיל הנסיון עליהם וא"כ אין על האוה"ע טענה כלל על מה שלא הגדיל הנסיון דהא הם לא רצו כלל לקבל התורה אפי' כשהיו אין מצווים ועושים:

ולפ"ז י"ל דהא דמהני כפי' בקרבן וכה"ג דוקא היכא דלא רצה לקיים המצוה וכופין אותו כדי להסיר ממנו המניעה הלכך מהני כפי' כיון דטבע הישראל לשמוע ברצון קונו ית"ש, אבל בקבלת התורה דישראל באמת רצו לקיים התורה אלא שרצו להיותם יותר בטוחים בעצמם שיוכלו לעמוד בנסיון ולכן לא רצו שיהיו מצווים ועושים אלא כאינו מצווה ועושה א"כ בזה לא שייך לומר דהכפי' הוא להסיר המניעה דהא אדרבה בזה שלא יקבלו ע"י הכפי' לא יהי' להם המניעה וא"כ י"ל דלא דמי לקרבן דכופין אותו וא"כ מיושב קושי' הח"ס דשפיר בקבלת התורה יש מודעה ולא דמי לקרבן כיון דגם קודם הכפי' רצו לקבל התורה וא"כ אין הכפי' כדי להסיר המניעה וכנ"ל דהא אדרבה ע"י הכפי' יש מניעה יותר:

וא"כ מבואר דזה שלא רצו אח"כ לקבל התורה הי' לשמה כדי שיוכלו יותר בניקל לקיים בלי מניעה וא"כ י"ל דאע"ג דבאונס מיתה ליכא טענת אונס מ"מ בכה"ג שהי' האונס והכפי' משו"ז שיראו בנ"י פן לא יוכלו לעמוד דנסיון וא"כ י"ל דהכא גם באונס מיתה אירא מודעה דהא י"ל דבעלמא אגב אונס דמיתה גמר ומקני גם בתלוי' ויהיב כיון דזהו הטבע דכל אשר לו יתן בעד נפשו אבל הכא דהטבע של ישראל לעשות רצון קונם וא"כ הי' הכפי' היפך הטבע של ישראל שרצונם להיות בטח שיוכלו לעמוד בנסיון כדי לקיים התורה וא"כ י"ל דבכה"ג דהכא גם בכפי' ע"י אונס דמיתה ג"כ יש מודעה רבה, וממילא מיושב קושי' המל"מ דהא דבאונס מותר ליכא מודעה היינו במתנה דעלמ' אבל אם האונס הוא כדי שיהא קשה עי"ז לעשות את המצות וזהו היפך טבעו של ישראל גם באונס מיתה איכא מודעה:

ומיושב ג"כ קושי' הרשב"א למה נענשו עד שקבלו בימי אחשורוש, ולהנ"ל י"ל דהא המודעה הוא רק שלא יהיו כמצווים ועושים אבל עכ"פ הא כבר מעצמם קבלו עליהם התורה והגם שהיו אינם מצווים ועושים מ"מ צריכים לקיים מחמת הקבלה שרצו

מעצמם לקבל התורה, ומיושב ג"כ שני קושי' התוס' שהקשו למה כפה עלינו הר כגיגית וגם דמשמע דאלו הי' כפה על אוה"ע לא הי' להם תשובה והא איכא מודעה, ולהנ"ל מיושב דהא טענת אוה"ע כלום כפית עלינו וכו' בלא"ה אינו טענה כלל כנ"ל דהא אם לא רצו אוה"ע לקבל עול תורה כשאינו מצווים כש"כ אם הי' מצווים דיצה"ר מגרי בודאי דלא היו שמעו להתורה ורק בישראל שכפה עליהם אע"ג דבלא"ה אמרו נעשה ונשמע הוא כדי להגדיל שכלם שיעשו התורה אפי' על ידי נסיון גדול גם כשהם מצווים ועושים: אנכי ה"א וגו' לא יהי' לך וגו' רבים תמהו מה דמצינו בתהילים ששינה דה"מ ע"ה מסדר המקרא דבתהלים כתיב קודם לא יהי' בך אל זר וגו' ואח"כ אנכי ה"א המעלך מארץ מצרים, ובתורה כתיב קודם אנכי ה"א וגו' ואח"כ לא יהי' לך וגו' (ועי' מ"ש אאמ"ור זללה"ה בקדושת יו"ט פ"ז): ונראה דהנה בשבת דף פ"ז תניא יום א' הוסיף משה מדעתו ומבואר דברצונו ית"ש הי' שנקבל את תורתו בשישי בסיון והוסיף משה יום אחד וניתנה התורה בז' בסיון, ולכאורה קשה איך הי' יכול משה לעכב מלקבל התורה אפ"י יום א' וגם הא אם ברצונו ית"ש וראוים הם ישראל ביום שלפניו לעשות את התורה הזאת א"כ אפי' לא קבלנו עלינו ג"כ מחויבים אנחנו לשמוע ולשמור את התורה וכמו שאחז"ל שם שכפה עלינו ההר כגיגית והיינו דאפי' בלי הקבלה ברצון ג"כ אנו מחויבים לקבל התורה המצווה עלינו וא"כ עוד בו' בסיון הי' צריכין לקבל התורה:

אמנם י"ל כיון דחכמים יכולין לעקור דבר מן התירה כמבואר בגמ' יבמות דף פ"ט ע"ב דב"ד מתנין לעקר דבר מן התורה א"כ הי' יכול משה לעקור דבר מן התורה שראה והבין בדעתו ועמד על זה שיותר נכון שיקבלו התורה בז' בסיון וכמבואר הטעם בגמ' שבת שם, ולפי"ז י"ל לפ"מ דאיתא ביבמות דף צ' דהא דב"ד יכול לעקור דבר מה"ת הוא רק בשוא"ת אבל בקום ועשה אין יכולין לעקור ע"ש, וא"כ ה"נ י"ל דמצות עשה דאם לא עשה מצוה הוא עובר בשוא"ת שפיר הי' יכול משה לעכב שלא יקבלו התורה עד יום השביעי כיון דמשה הוסיף יום אחד מדעתו והי' יכול לעקור דבר מן התורה בשוא"ת אבל במצות ל"ת דאם עוקר הוי עקירת דבר מה"ת בקו"ע ואין תקנתא דרבנן דוחה דאורייתא בקי"ע א"כ י"ל שלא הי' רשאין לעבור על מל"ת תיכף ביום השישי קודם קבלת התורת הי' בז' בסיון:

ובזה י"ל מה שהקשת במג"א סי' תצ"ד האיך אנו אומרים בשבועות יום מתן תורתינו הלא קיי"ל כר"י דאמר בז' בסיון נתנה תורה דהא קיי"ל דבעי לפרושי וא"ו עונות כמ"ש ביו"ד סי') קצ"ו ולדידן לעולם שבועות בו' בסיון ע"ש, ולהנ"ל י"ל דאע"ג דבז' בסיון נתנה התורה מ"מ כיון דל"ת הי' מחויבין ליזהר בהם עוד בששה בסיון דאין חכמים יכולים

לעקור ל"ת שהוא בקו"ע לכן עוד ביום השישי מיקרי זמן מתן תורתינו היינו הל"ת:
ויתבאר השתא מה ששינה הסדר בתהלים במה שהקדים לכתוב לא יהי' בך וגו' ואח"כ אנכי ולהנ"ל י"ל דבתורה דכתיב קודם שהוסיף משה יום א' מדעתו לכן כתיב כסדר הזה אנכי ה"א קודם שהוא המ"ע ואח"כ לא יהי' שהוא הל"ת אבל בתהלים שאמר דהמע"ה אחר שהוסיף משה יום א' מדעתו וא"כ רי' קבלת התורה כן שקיימו קודם הל"ת בו' בסיון ואח"כ המ"ע בז' בסיון היינו שקבלו וקיימו המ"ע בז' וע"כ כיון שקבלו קודם הל"ת ואח"כ המ"ע לכן כתיב בתהלים קודם הל"ת היינו לא יהי' בך וגו' ואח"כ המ"ע אנכי ה"א מ ש פ ט י ם ואלה המשפטים וגו' וברש"י למה נסמכה פרשת דינין לפ' מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח, והוא גופא טעמא בעי מה ענין סנהדרין אצל המזבח:
ונראה עפ"ד הגמ' גיטין דף פ"ח ע"ב לפניהם ולא לפני הדיוטות ופריך והא אנן הדיוטות אנן ומשני שליחותי' דבני א"י עבדינן ובתוס' שם הקשו והא עכשיו אין מומחין בא"י ומי יתן לנו רשות, ותי' דשליחותי' דקמאי עבדינן ע"ש, ויש להבין מה מהני דקעבדינן שליחותי' הא היושב על מדין צריך בעצמו להיות סמוך ומה מהני שהוא שלוחו הא עכ"פ השליח עצמו לא הוי סמוך כמו המשלח:
וי"ל עפ"ד האור החיים בפ' שלח בענין המרגלים שכשרים היו בשעה שנשתלחו אך מחמת שכוונת המשלחים היתה רעה תפעול הרע בשליח ויחזיר להיות שלוחו של אדם כמותו כדרך שתלד בחי' הקדושה בשלוחי מצוה ולזה הגם שהי' צדיקי' בהתחלתם נולד בהם תכונה רעה מכח המשלחים ששלחו חותם מכח מיעוט האמונה וע"כ יעצו להדיח עכ"ד, ומבואר מזה דענין השליחות משום שנולד כח ותכונת המשלח בהשליח והיינו שלוחו של אדם כמותו ממש, ויתבאר דברי הגמ' הנ"ל אנן שליחותי' קעבדינן וכיון דלהשליח נולד בחי' הקדושה מכח המשלח ולכן כיון שהם היו סמוכין כן גם אנחנו במידי דעבדינן שליחותי' נולד ונתלבש בנו כח הסמיכה בבחי' הקדושה של סמוכין לעד ולעולם:
ובזה י"ל בדברי הגמ' ב"ק דף צ"ב חמרא למרא וטיבותא לשקי' דכתיב וסמכת את ידך עליו וכתיב ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו פרש"י תלה החכמה והגדולה במשה כאלו הוא נתנה ליהושע והוא אינה אלא מפי הקב"ה ע"ש, וי"ל דמשו"ה תלה החכמה שניתנה ליהושע במשה משום דסמך משה אותו ונעשה בזה שלוחו של משה ונסנס ביהושע תכונת הקדושה ממשה וא"כ החכמה והגדולה של יהושע הרי הוא כאלו משה נתנה לו כיון דממנו הוא תכונתו:

וזש"ה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ר"ל כמו לפניו כיון שהמשפטים צריכין להיות ע"י סמוכים וא"כ לדורות הבאים אשר אין סמוכים מנין לנו רשות לדון ולהורות בדבר שצריך סמוכין כי אם מטעם דשליחותי' דקמאי קעבדינן ולכן אמר הכתוב ואלה המשפטים אשר תשים תהי' ג"כ לפניה' ר"ל לדורות הבאים לפניהם:

ויבואר דברי רש"י לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח עפמ"ש לעיל בפ' בשלח לבאר הגמ' קידושין דף כ"ג הני כהני שלוחי דרחמ' דאי ס"ד שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואינהו מצי עבדי ע"ש, ולפ"ד האוה"ח הנ"ל י"ל דמשו"ה היכא דלא מצי עביד אינו יכול לעשות שליח כיון שהמשלח מוליד תכונתו בהשליח וכח זה מעכב את השליח לעשות שליחותו אך הכהנים הם שלוחי דרחמנא ולכן הם מקריבים קדשי בנ"י לשם ה', וזה שפרש"י שתשים סנהדרין אצל המזבח היינו שהם בבחי' זו כמו המזבח ר"ל הכהנים הנגשים להקריב את קרבן ה' על המזבח דלאו שלוחי דידן נינהו אלא שלוחי דרחמנא ונולד בהם תכונה קדושה מצד המשלחים וכמ"ש לעיל בפ' בשלח ע"ש כן הסנהדרין השופטים את ישראל קדושתם נצח לעד כיון דאנן שליחותי' דקמאי עבדינן ונולד בנו תכונה זו מצד המשלחים:

וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו וגו' ובמדרש ילקוט צפני' בעת ההוא אחפש את ירושלם א"ר אחא אמר הקב"ה מוציא אני אותה לחירות כשם שכתבתי בתורה וכי יכה איש את עין עבדו וגו' ואני הכיתי שני עיניהם של בני שנאמר ויעצם את עיניהם אינו בדין שיצאו לחפשי ע"ש, ולכאורה יש להקשות הא מבואר בגמ' קידושין דף כ' דרק עבד כנעני יוצא בשן ועין אבל לא עבד עברי וא"כ איך נלמוד מעבד כנעני לישראל מה שאינו נוהג בעבד עברי:

ונראה דהנה איתא בברכות (דף ה') יסורין ממרקין עונותיו של אדם שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין שהוא אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהם לחירות יסורין שממרקין כל גופו של אדם לא כש"כ, והקשה בפנ"י שם מה ק"ו הוא זה הא איכא למיפרך עבד עברי ואמה יוכיח שאין יוצאין בהן ע"ש, ולענ"ד יש לתרץ דהנה יש להבין הטעם מדוע אינו יוצא בשן ועין הא איכא ק"ו כמ"ש התוס' בקידושין שם דלא גרע מע"כ שאינו יוצא בשש ויובל ואפ"ה יוצא בשו"ע ע"ש, וי"ל עפי"ד המדרש בראשית פ' ל"ו עה"פ וירא חם וגו' ויגד לשני אחיו בחוץ א"ר יעקב בר זבדי מ"ט עבד יוצא בשן ועין מהכא וירא ויגד ופרש"י ראה בעיניו והגיד בשיניו המחתך את הדיבור וכיון שלקה באחד מן האיברים שחטא נפטר מקללתו ויצא לחירות עכ"ל, וא"כ מבואר מזה דהא דכנען הוא עבד עבדים לאחיו משום שחטא בעיניו ובשיניו

וא"כ אחר שנלקה בזה ונקה מהעון בדין הוא שיצא לחירות כיון שכבר נפטר בזה על חטאו (והא דיוצא גם בשאר ראשי אברים כמבואר בקידושין דף כ"ד צ"ל דהמדרש חולק על הגמ' או י"ל דהוא מטעם קנס כמבואר בגמ' שם ועי' ביפ"ת ובנזה"ק), ולפ"ז שפיר דעבד עברי אינו יוצא בשו"ע דהא טעם זה לא שייך בע"ע לומר דכיון שלקה באחד מן האברים שחטא דהא ע"א לא חטא באברים הללו וגם עבודתו אינו מטעם הנ"ל דנימא כיון שלקה בהם יצא לחירות וא"כ מיושב קושי' הפנ"י דבגמ' הכי קאמר יסורין ממרקין עונותיו של אדם ק"ו מע"כ דיוצא בשו"ע והיינו דעבד כיון דחטא בשו"ע ונלקה באותו אבר שחטא יוצא העבד לחירות וה"נ דעונותיו של אדם שעשה בגופו יסורין ממרקין עונותיו דכיון דחטא בגופו ונלקה בגופו נפטר מעונותיו, וזהו הק"ו דיסורין ממרקין כל גופו של אדם ואלו עבד כנעני אפי' לא הפילו רק שינו לחוד או עינו ג"כ יוצא לחירות, ומבואר ג"כ המדרש אני שהכיתי את שני עיניהם אינו בדין שיצאו לחפשי כיון שמה שהגלינו בין האומות ג"כ הרי מפני חטאינו גלינו מארצינו וכיון דיסורים ממרקים כל גופו של אדם הוא ק"ו משן ועין דיוצא אפי' באחד מהן לחירות מכש"כ דהוי בשני עיניהם בדין הוא שנצא לחפשי והרי הוא כע"כ שהוא עבד מפני החטא ואח"כ כשנלקה באחד מאיבריו יצא לחירות ה"נ כיון שהגלות הוא משום החטא וכיון שנלקה בדין הוא שיצא לחפשי: ובזה יש לפרש הכתוב בפ' תבא והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות ואין קונה אלה דברי הברית וגו' ובמדרש שאלו את ר' שמעון בתוכחה נרמז רזא דפורקנא והשיב בהאי קרא והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות וגו' (ועיין מ"ש בזה שם):

וי"ל עפ"ד הגמ' הנ"ל שדרשו ומתורתך תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משו"ע עבד יוצא בהן לחירות יסורין לא כש"כ, והיינו שאמר הכתוב אחר דברי התוכחה שהוא יסורין ומתמרקין בזה עונותיו של אדם וא"כ בדין הוא שיצא לחירות לכן אמר הכתוב והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות ואין קונה אלה דברי הברית הזאת היינו דמשו"ה אין קונה כיון דע"י יסורין מתמרקין עונותיו ש"א ויוצא לחירות א"כ אין קונה אלה דברי הברית הזאת ר"ל דמאלה דברי הברית שהוא התורה תלמדנו דבר זה דע"י יסורין יוצא לחירות ק"ו משו"ע, ויתבאר המדרש בתוכחה רזא דפורקנא בהאי קרא והתמכרתם היינו כמו דאין קונה משום דעל ידי יסורין יוצא לחירות וא"כ מזה ג"כ דבדין הוא שיגאלו ישראל מהגלות וכמו שאיתא במדרש הנ"ל אני שהכיתי שני עיניהם דינו בדין שיצאו לחפשי:

עצי חיים דרושים על פרשת תרומה

ויקחו לי תרומה וגו' ובבעה"ט תרומה אותיות מ' תורה שהתורה נתנה במ' יום, ויש להבין מה ענין תורה לתרומה, גם לפרש דברי התדב"א בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע מיד אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה:

ונראה עפ"ד הגמ' שבת דף ל"א באחד שבא לפני שמאי ואמר גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחד וכו' אתא לקמי' דהלל גיירי א"ל כל מה דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך פירושא זיל גמור, וכתב בבש"א פ' שמות לפרש הגמ' דהנה כל אחד מישראל צריך לקיים כל התרי"ג מצות והנה כמה מצות שאין כל אחד מישראל יוכל לקיימן כולן כמו מצות הנוהגים בכהני' והתלוי' בארץ וכדומה וצריך להתגלגל עד שיקיים כולן, והנה הגר רצה להתגייר באופן שיקנה שלימות בפעם הזאת שהוא בעולם ולא יצטרך שוב להתגלגל ורגל הוא לשון פעם כמו שלש רגלים וזה אומרו גיירני ע"מ שתלמדני כשאני עומד על רגל א' ר"ל שיוכל לקיים כל התורה בפעם אחד ולא יצטרך לגלגל, והנה איתא בספרים דמי שמקשר עצמו עם כל אחד מישראל הרי נחשב כגוף אחד עם כל ישראל וכל מה שמקיים א' מישראל כאלו וכי' קיים הוא וזה שהשיב לו הלל מה דעלך סני לחברך לא תעביד וע"כ במצות שיעשה חבירך תצא ידי חובתך גם עתה עכ"ד:

ובספר סמא דחיי הוסיף לפרש ואידך זיל גמור ר"ל דיש עוד תקנה לקיים כל התרי"ג מצות ע"י לימוד התורה דכל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכן כל המצות יכול לקיים ע"י עסק התורה בהלכה של אותו מצוה ע"ש, ומבואר מזה דבשני אופנים הנ"ל נוכל לקיים כל המצות בפעם אחת ולא יצטרך לגלגל עוד בעולם הזה ע"י הצדקה וגם ע"י לימוד התורה: י"ל דברי הגמ' עירובין דף פ"ו דרש רבא בר מרי ישב עולם לפני א' חסד ואמת מן ינצרהו, אימת ישב עולם לפני אלקים בזמן שחסד ואמת מן ינצרהו, והקשה בפר"ד דרוש ח"י מה חידש רבא בפשטי' דקרא הא מקרא מלא כתיב ישב עולם "גו' ולא הוסיף כלום על הקרא ע"ש, ולהנ"ל י"ל דה"ק רבא אימת יושב לעולם לפני א' ולא יצטרך לגלגל שנית לעוה"ז כי אם יהי' לפני א' אימת בזמן שחסד זהו שמקשר עצמו עם כל א' מישראל ע"י החסד שעושה ואמת זהו התורה שנקרא אמת ואז לא יצטרך לגלגל שנית כדי לקיים כל התרי"ג מצות כי בזה טובים השנים דהוי כאלו קיים כל המצות בפעם אחת:

והנה כתב במהרש"א בח"א שבת דף פ"ח דמה שאמרו ישראל נעשה ונשמע קבלו עליהן כל העשין והלאוין דהיינו נעשה רומז על העשין ונשמע רומז על הלאוין וצריך לומר

האיך כל אחד מישראל יוכל לקיים כל העשין והלאוין כנ"ל וע"כ דהיינו ע"י מצות צדקה או ע"י לימוד התורה, והנה בזוה"ק פ"ז דף קס"ב ע"ב כתב וז"ל בבר נש אית ביי כמה שייפין עלאין ותתאין וכלהו אקרון גופא חדא ואקרי בר נש חד אוף הכי משכנא כולהו שייפין כגוונא דלעילא וכד איתחברו כלא כחדא פקודי אורייתא כולהו שייפין ואברין ברזא דלעילא וכד מתחברן כלהו כחד כדין כולהו סלקין לרזא חד, רזא דמשכנא דאיהו אברין ושייפין כלהו סלקין לרזא דאדם כגוונא דפקודי דאו' דהא פקודי דאו' כלהו ברזא דאדם מאן דגרע אפי' פקודא חדא דאו' כאלו גרע דיוקנא דמהמנותא ע"ש עוד בענין זה ומבואר מזה דמצות התורה ותבנית המשכן הוא חד ומי שלא מקיים ממצות התורה אפי' חדא כאלו ובזה גרע מציורא דהמשכן, ולזה י"ל דבבנין המשכן כתיב ויקחו לי תרומה דמרומז בזה מ"ש הבעה"ט תורה מ' היינו כיון דבזה יוכל לקיים כל המצות על ידי התורה וגם ע"י צדקה דהוא תרומה וכיון דפקודא דאורייתא הוא דמיון דהמשכן וזהו ענין תרומה ותורה אצל המשכן, ויתבאר התדב"א בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע דהוא קבלה לישראל על כל מנין תרי"ג מצות מיד אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה דמרומז על התורה והצדקה דעי"ז הוי כמקיי' כל המצות וגם את המשכן דמרומז על מנין המצות שצריך לעשותו:

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ובאבות דר"נ פי"א ר' טרפון אומר ג ד ו ל ה מ ל א כ ה שאף הקב"ה לא השרה שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וצ"ב:

וי"ל עפ"ד הזוה"ק פ"ז דף קכ"ח וז"ל דרוח מסאבא איהו אזדמן תדיר במגנא ובריקניא ואיזדבן בלא אגרא ורוח קודשא לאו הכי אלא באגר שלים ובאשתדלותא רב סגי ובאתדכאותא דגרמי' וכו' ועל דא כתיב ויקחו לי תרומה ע"ש ומבואר מדברי הזוהר דרוח קודשא אשתכח רק באגר שלים וגם בטירחא דגופא, ולכאורה הא מהכתוב ויקחו לי תרומה לא מוכח רק דרוח קודשא שריא באגר שלים אבל מנ"ל ג"כ דצריך לטרוח עצמו גם בגופו, והנה בגמ' פסחים דף י' לענין בדיקת חמץ מיבעי' לגמ' ככר בפי נחש צריך חבר להוציאו או אין צריך בגופי' אטרחי רבנן בממוני' לא אטרחי' רבנן או דלמא ל"ש ע"ש, ומשמע מזה דעכ"פ בתרווייהו בגופי' וגם בממוני' פשיטא להו דלא אטרחי', ואולי י"ל כיון דשם לא אפשר בתרווייהו דאם הוא עצמו בודק החמץ א"כ אין צריך הוצאות ואם בודק ע"י חבר בשכר א"כ לא הוי טירחא דגופי' אבל היכא דיש לקיים המצוה בגופי' ובממוני' מחייביה לקיים בשתיהם אבל עדיין קשה הא עכ"פ מוכח מגמ' הנ"ל דממון הוא קשה יותר מטירחא דגופי' וא"כ י"ל דאם קיים המצוה בממוני' אינו

מחויב לעשות עוד בגופי' דכבר קיים המצוה בדרבה מיני' ועיין מ"ש לעיל בפ' וישלח וא"כ מנ"ל דאם קיים המצוה בממוני' דצריך להשתדל גם בגופי' וי"ל דהזוהר מוכיח ממה דכתיב בכתוב אח"כ ועשו לי מקדש היינו שישתדלו גם במעשה וא"כ מוכח דצריך לעשות בשתיהן בממון ובגוף ובאופן זה שריא רוח קודשא, ויבואר השתא הא דתניא באדר"נ גדולה מלאכה וכו' שנאמר ועשו לי מקדש והיינו כדברי הזוהר דרוח קודשא שריא באגר שלים ובהשתדלות רב וכמו בשביל שעשו מלאכה במשכן שהשרה שכינתו שנאמר ועשו לי מקדש:

וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ובגמ' יומא דף ע"ב אמר רבא מכאן לת"ח שאין תוכו כברו אינו ת"ח היינו כמו הארון שהוא שומר להלואות צריך להיות תוכו כברו מצופה זהב טהור ה"נ ת"ח שהוא שומר לתורתו אשר בו צריך להיות תוכו כברו:

ויש להבין מהא דאמרינן בקידושין דף ל"ג איבעיא להו מהו לעמוד לעני ס"ת אמרינן ק"ו מפני לומדי' עומדים מפני' לא כש"כ ומשמע דס"ת הוא יותר קדושה מהת"ח, וכן משמע ממה דאמרינן שם כלום תורה עומדת מפני לומדי' ע"ש וא"כ מה ראי' מארון שהי' מצופה זהב מבית ומחוץ לת"ח שצריך להיות תוכו כברו הא י"ל דארון שהיו בו הלוחות דהיינו ס"ת יש בו קדושה יותר וצריך להיות הארון תוכו כברו משא"כ ת"ח אינו בו קדושה כ"כ כמו ס"ת, ונראה דרבא אזיל הכא לשיטתי' במכות דף כ"ב דאמר רבא כמה טפשאי דקיימו מפני ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא ע"ש, ומבואר דרבא ס"ל דת"ח הוא יותר מס"ת דאל"כ לא שייך ק"ו וע"כ ס"ל לרבא ג"כ הכא דיש ק"ו מארון דת"ח צריך להיות תוכו כברו דהא איהו לשיטתי' ס"ל דכבוד ת"ח הוא יותר מס"ת ועי' בר"ן קידושין שם שהקשה בהא דאמרינן מפני לומדיה לא כש"כ דהוא סותר למה דאמרינן במכות ועי' בשבות יעקב סי' י"א, ולהנ"ל י"ל דרבא לטעמי' ביומא דס"ל ת"ח שאינו תוכו כברו וא"כ באמת ס"ל דת"ח גדול מס"ת וי"ל דהיינו נמי טעמא דרבא לשיטתי' דס"ל במגילה דף כ"ו ס"ת שבלה גונזין אותו אצל ת"ח היינו משום דאזיל לשיטתי' דס"ל דת"ח עדיף מס"ת:

והנה בח"ס חלק שישי ס"י נשאל אם מותר לעשות מארון קודש ישן ארון למת מצוה כמו מטפחת שבלה שעושין אותו תכריכין למ"מ, והשיב דאע"ג דאדם מישראל אחר שכיפרה עליו מיתתו עמך כולם צדיקים והוי כס"ת דאמרי' במגילה דף כ"ט כנתינתה כן נטילתה ובמס' מ"ק דף כ"ה הא למה זה דומה לס"ת שנשרף מ"מ אין לנו אלא דברי חז"ל והזכירוהו הפוסקים להדיא דהיינו מטפחת שבלה ולא תיבותא וכתב טעם לחלק בין מטפחת לארון ע"ש, והנה מגמ' יומא הנ"ל מבואר דארון שהי' בו הלוחות הוא דומה

לת"ח וא"כ אין זה הורדה לקדושה קלה, אמנם י"ל עפ"ד המקנה בקידושין שם דהת"ח עצמן חייבין לקים מפני ס"ת כיון שהם לומדים את הס"ת הוי ק"ו ממה שחייב אדם לקום מפני רבו משום שמקבל ממנו תורה אבל שאר העם שאינם מבינים את התורה אלא עפ"י ת"ח שמלמד אותם א"כ עדיף יותר ת"ח דהא מן התורה עצמו אינם יכולים להבין ועפ"י הת"ח יכולין להבין ע"ש, ולפ"ז י"ל דמשו"ה נמי אין עושין מארון קודש למ"מ כיון דאם תאמר דהמת נחשב לת"ח א"כ הס"ת יותר חשוב לגבי' עצמו והוי לי' הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה, אך קשה לפ"ז א"כ מטפחות ספרים דאמרינן במגילה דף כ"ו דעושין אותו תכריכין למ"מ והא לגבי' ת"ח ס"ת עדיף וי"ל דמטפחות של ספרים לאו היינו מטפחות של ס"ת אלא שאר ספרים, אמנם ברש"י שם מבואר להדיא דגם במטפחות של ס"ת מיירי:

ת צ ו ה ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך וגו' ודקדק באוה"ח למה נאמר ואתה אחר שעמו הי' מדבר גם אליך צ"ב:

ונראה דהנה בב"ב דף כ"ה הרוצה שיחכים ידרים וסימניך מנורה בדרום ומבואר דמהמנורה יבא שפע חכמה, ויש להבין הטעם מדוע ע"י המנורה יבא חכמה, וי"ל עפ"מ דאמרי' בסנהדרין בדוד וה' עמו מלמד שהלכה כמותו ע"ש והנה בשבת דף כ"ב מחוץ לפרוכת העדות, מאי עדות, עדית הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל וא"כ ע"י המנורה שורה השכינה בישראל וממילא כיון דהשכינה הוא בישראל עי"ז יבא החכמה וכנ"ל בדוד כיון שהיתה השכינה עמו יחכם מאוד עד שהלכה כמותו בכל מקום וא"כ מבואר מהגמ' דע"י המנורה יבא שפע החכמה כיון דהשכינה שורה בישראל ממילא יתרבה עי"ז שפע החכמה:

ויתבאר הכתוב כי נר מצוה ותורה אור היינו ע"י נר של מצוה שהוא המנורה וכיון דע"י המנורה השכינה שורה בישראל לכן תורה אור ר"ל שהלכה כמותם ומכוונים להלכה לאור התורה:

ובזה י"ל במשנה משה קבל תורה מסיני ופירשו המפורשים דמשו"ה משה קבל תורה מפני שהי' בבחי' סיני היינו שהר סיני נמוך מכל ההרים ולכן נתן הקב"ה תורתו עה"ס כן מפני שהי' משה עניו מאוד מכל אדם ע"כ זכה שנתן הקב"ה התורה לעמו ישראל ע"י משרע"ה עכ"ד, ולהנ"ל י"ל להוסיף קצת על דבריהם עפ"מ דכתיב אשכון את דכא היינו דמי שהוא שפל בעיניו זוכה להשראת השכינה וגם ה"ס שרתה עליו השכינה מפני שהי' נמוך מכל ההרים ולכן כיון שהי' משה עניו מאוד וזכה להשראת השכינה ע"כ קבל התורה מסיני היינו שזכה לאור תורה דע"י השראת השכינה נתעצם בעצם

התורה: וזשה"כ ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך וגו' ר"ל ואתה שהוא עניו מאוד וזכה עי"ז להשראת השכינה ושינתן התורה על ידו ע"כ תצוה את בנ"י על המנורה שהוא עדות על השראת השכינה ומן המנורה השפעת החכמה ויקחו אליך היינו בבחי' שהוא אצל משה שהי' עניו מאוד ע"כ ראוי הוא למשה שיצוה על החכמה כיון שהמנורה הוא בבחי' משרע"ה:

ויקחו אליך שמן זית וגו' ודקדקו המפורשים אליך ל"ל, והנה כתב בפנים יפות הא דנקט זית לשון יחיד ולא כתיב שמן זתים עפ"י מ"ש בפסחים דף ל"ג אמר ר' יוחנן ענבים שנטמאו דורכין אותן פחות מכביצה ויינן כשר לנסכין אלמא קסבר משקין מיפקד פקידי לאימת קמטמאו לכי סחיט להו וליתא לשיעורין ע"ש וא"כ כל השמן וכן הזתים שהוציאו ממצרים הי' חשש שמא נטמאו ולא הי' תקנה אלא לדרוך אותם פחות פחות מכביצה וכיון דזית הוא חצי ביצה א"כ אם הי' שני זתים ביחד הוי כביצה והי' צריך לכתוש כל זית אחד כדי שלא יהא בו שיעור לטמא טפה ראשונה והיינו דכתיב שמן זית לשון יחיד שלא יכתוש שני זתים ביחד עכ"ד:

ולפענ"ד יש לפלפל בזה דהא עכ"פ יש חשש שמא נטמאו הזיתים בהיסט על ידי טומאת זיבה וכמ"ש רש"י שם וז"ל וטמא מת דוקא נקט שאינו מטמא בהיסט וכו' אבל זב שמטמא בהיסט אפי דורך גרגיר יחידי תנן התם דמטמא עכ"ל וא"כ לא מהני לדרוך פחות מכביצה דהא נטמא השמן קודם בעודן מופקדין בהזתים ואעפ"י שלא נגע הזב בהשמן עצמן ג"כ נטמא השמן בהיסט משום טומאת זיבה וגם מ"ש בפנ"י שם די"ל דטומאה הותרה בצבור ועי' באגרא דכלה פ"ז הא י"ל דלא מהני לטומאת זיבה למ"ש בפרי חדש או"ח סי' עת"ר בנס דחנוכה דלא חששו על השמנים שנטמאו בטומאת מת דטומאה הותרה בצבור אך משום טומאת זיבה דלא הותרה רק טומאת מת ולא טומאת זיבה עכ"ד ועי' ביומא דף ו': ולכאורה הי' נ"ל דשמן שבתוך הזתים אין נטמא מחמת זיבה וה"ז דומה לפנים קטנים דטהורים בזב ופרש"י בשבת דף פ"ד לפי שפיה צר אינו מטמא בהיסט דאפקי' רחמנא בלשון נגיעה ואת שאינו בא לכלל מגע אינו בא לכלל היסט, והתוס' שם הקשו על רש"י דא"כ כלי חרס המוקף צמיד פתיל לא יטמא בהיסט ותי' ר"ת דצמיד פתיל חשוב בא לכלל מגע לפי שעומד ליפתח ע"ש, וא"כ לפ"ז י"ל דזתים אינם עומדים להוציא מהם שמנים ואפי' הזתים שהם למאור במקדש כמו דאיתא בב"ק דף צ"ח הצורם אוזן פרתו של חבירו דפטור משום דכלהו שוורים לאו לגבי מזבח קיימו ע"ש וה"נ י"ל דהשמן כל זמן שהוא בהזית אפילו למ"ד מיפקד פקיד לא מיטמאו בהיסט כיון דכשהוא בהזית לאו בר מגע הוא ואינם עומדים ליסחט הלכך לא מיטמאו

בהיסט, אמנם י"ל עפ"מ דאמרי' בברכות דף ל"ו שמן זית מברכין עליו בפה"ע דלית לי' עלויא אחרינא ופרש"י השמן מיד בא לכלל דרך אכילתו ועיקר הפרי לכך נטעוהו הלכך פרי הוא עכ"ל, ומבואר מזה דעיקר הפרי דזתים לכך הם עומדים רק לכתישה דמשו"ה מברכין על שמן זתים בפה"ע וא"כ הם עומדים ליפתח והוי כאתי לכלל מגע ומיטמא בהיסט:

אבל י"ל דמשום היסט דזיבה הי' אפשר ליזהר ליקח רק מאותן זיתים שידעו דלא נטמאו בזיבה מישראל דעדיין לא גזרו על העכו"ם שיטמאו בזיבה, ועי' בשבת דף כ"א בתוס' ד"ה שהי' דגם בימי חשמונאים עוד לא גזרו על העכו"ם שיהא כזבים ע"ש רק משום טומאת מת כיון שכולם היו טמאי מתים ואי אפשר ליזהר, ולכן שפיר קאמר הפנ"י דעכ"פ משום טומאת מת הי' צריכין לכתוש רק זית כל אחד לבדו שלא יטמא מטומאת מת, והיינו שאמר הכ' ויקחו אליך היינו מאותן הנודעים ומיוחדים שהם אליך ולא נטמאו בזיבה וגם משום טומאת מת יקחו זית אחד אחד לכתוש לבדו:

מחוץ לפרוכת אשר על העדות ובשבת דף כ"ב ע"ב עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל, ויל"ד עדות זו למה דהא עדות לא שייך אלא בדבר המוכחש מאחר כמאמרם ז"ל לא איברי סהדי אלא לשקרי שצריך להביא ראי' שהוא כדבריו ומי מכחיש אותנו בזה, גם דהול"ל עדות הוא לישראל מהו לבאי עולם:

ונראה דהנה בגמ' ע"ז דף ג' לעתיד לבא יאמרו אוה"ע ישראל שקבלו התורה היכן קיימו' ויאמר להם הקב"ה אני מעיד בהם ויאמרו אוה"ע כלום אב מעיד על בנו ע"ש, והקשה בבכור שור כביכול מתחלה מאי קסבר וכי אפשר שיאמר הקב"ה דבר שיכולין להשיב עליו כלום אב מעיד על בנו ע"ש, ונראה לענ"ד די"ל דאין בטענת אוה"ע כלום עפ"ד הגמ' שבת דף נ"ו כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו אפשר חטא בא על ידו ושכינה עמו ע"ש הרי מזה דמי שהקב"ה עמו אין חטא בא לידו והיינו דאמרי' שיאמר הקב"ה אני מעיד בהם, וי"ל דאין זה ממש בתורת עדות שיוכלו אוה"ע להשיב דאין אב מעיד על בנו אלא דהכוונה כיון דהקב"ה עמנו ולא זז מאתנו כביכול כעדות אשר צריך לראות עין בעין יראה ומזה נדע בבירור שקיימנו את התורה דהא בזה אשר השכינה אתנו ממילא הוא שלא חטאנו וא"כ אין זה ענין עדות אלא הוכחה וגילוי מילתא בעלמא שקיימנו את התורה:

והנה מהמנורה בא שפע הקדושה אשר השכינה שורה בישראל והיינו שאמר עדות הוא לבאי עולם ר"ל לאוה"ע שטענו על ישראל שלא קיימו את התורה וכיון דע"י המנורה השכינה שורה בישראל וממילא דאין חטא בא לידינו לכן המנורה עדות הוא לבאי עולם

וא"כ מיושב מה שצריך לעדות הא אין מי שיכחיש הדבר ולהנ"ל העדות צריך לאוה"ע שיאמרו על ישראל מי מעיד בהם שקיימו התורה:

עצי חיים דרושים על פרשת כי תשא

ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור וגו' ובגמ' חולין דף קל"ט מרדכי מן התורה מנין דכתיב מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא, והוא פלאי מה ענין מרדכי להא דמר דרור, וגם אמאי קאמר מן התורה הא נפקא לי' רק מן התרגום ולא מן התורה:

ונראה דהנה הרמב"ן ז"ל כתב הסכימו המפורש כי המור הוא הנקרא מוסק והוא דם נצרר בבטן החי' הדומה לצבי הידועה בארץ הודו ואחרים אומרים איך יכנס בקטרת ובשמן הקדש דם חי' טמאה, ואינה קושי' כי הלחות ההוא הנאסף בה מרוב הדם ויזוב ממנה בחיים אין בה לא טומאה ולא מיאוס עכ"ל, ולע"ד אפשר לומר דלא קשה איך יכנס בקטרת דם חי' טמאה די"ל משום דמצותו בכך והרי זה דומה למ"ש בגמ' שבועות דף י"א ע"א דפריך בקטרת תפסל בלינה ומשני שאני קטרת הואיל וצורתה בכל השנה כולה, וכתבו התוס' שעיקר מצותו בכך לעשותה כולה בתחלת השנה ע"ש וה"נ י"ל כן דהכי כתבה התורה ליקח להקטרת המור שהוא מדם הנקרש בתוך החי' ההוא וגם הרי כל הקרבנות קריבין הדם והחלב על גבי המזבח ואעפ"י שאין מותר להדיוט לאכילה והיינו גם כן משום דמצותו בכך:

ואפשר י"ל דאין ראי' מהא דשבועות משום דאע"ג דנפסל בלינה מ"מ אעפי"כ הוא מן המין המותר דקודם שנפסל בלינה כשר הי' והרי זה דומה למאי דאמרינן בשבת דף ק"ח אין כותבין תפילין על עור בהמה טמאה אבל כותבין תפילין על עור נבילה וטריפה של בהמה טהורה ע"ש, ומוכרח לומר חילוק זה ממה דאמרינן בשבת דף כ"ח בעי ר' אלעזר עור בהמה טמאה מהו שיטמא טומאת אוהלים מאי קמיבעי' לי' אמר רב אדא ב"א תחש שהי' בימי משה קמיבעי' לי' טמא הי' או טהור הי' אמר רב יוסף תנינא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ע"ש, ולכאורה קשה מאי ראי' מהא דתנינא הא אפי' אם התחש טמא הי' מ"מ הא כיון דמבואר בקרא שהביאו התחש א"כ מצותו בכך אלא ודאי קיי"ל לחז"ל הכי דממין הטמא לא הוכשרו למלאכת שמים כלל אלא ממין הטהור ואפי' אם נאסר אח"כ כגון שנפסל בלינה או שנטרף בזה מהני הא דמצותו בכך ועי' ברבינו בחיי פ' תרומה וז"ל הזכיר שלשה מיני מתכות ושלשה מיני צמר ולא מצינו משי בנדבת המשכן לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור וכענין שאמרו בתחש וצבע תולעת השני

אינו מגוף התולעת אלא מתוך גרגרים שהתולעת בתוכם עכ"ל ועי' בח"ס או"ח סי' ל"ט ומבואר דזהו שהוא ממין טמא לא הוכשרו למלאכת שמים ולא אמרינן מצותו בכך ומוכרח לתי' הרמב"ן כנ"ל:

פליאה בעיני על הפנים יפות שהביא דברי הטור באו"ח סי' רט"ז שהרמ"ה הי' אוסר המוסק משום חשש דם והר' יונה כתב דפירשא בעלמא הוא, ונראה מכאן ראי' דמותר מדהי' בשמן המשחה וקטרת וקיי"ל ממשקה ישראל מן המותר לישראל עכ"ד, ולע"ד תימא בעיני איך נעלם ממנו דהרמב"ן בעצמו הרגיש בזה בשם אחרים אומרים ותי' כנ"ל: והנה בפע"ח שער הקרבנות פ"ה מור זה אברהם כמ"ש אלך לי אל הר המור וכתב בפנים יפות שהמור הוא כנגד מדת החסד לפי שהי' בחי' דין בהיותו דם נקרא מר וכיון שחזר בבחי' חסד נקרא דרור וכן הוא בלשון תרגום מירא דכיא שהו לשון טהרה עכ"ד, והנה בייט"ל סו"פ תרומה פירש מאמרם ז"ל חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי דהיינו כח היצה"ר שבאדם מכונה בשם ארור המן וכח היצ"ט שבאדם מכונה בשם ברוך מרדכי, וז"ש שכ"כ צריך לעשות תשובה לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי שמצד ארור המן יעשה ברוך מרדכי וכמו שאמרו בראתי יצה"ר בראתי תבלין ופירשו בו שמהפכו לטוב ונעשה תבלין שבעצמותו אינם ראוים לאכול ובהצטרף למאכל מתקנו ונעשה טוב עכ"ד, וי"ל דהיינו לשיטת הר' יונה הנ"ל שכתב דמוסק אעפ"י שמתחלה הי' דם לא חיישינן דבתר השתא אזלינן משום שהוא כחתיכת איסור שנפל לדבש ונמחה בתוכו כיון שדרך הדבש לחזור הדבר הנופל לתוכו לדבש כמו דבש דיינין לי' ומותר ע"ש, ולפ"ז י"ל דה"נ אם מהפך היצה"ר לטוב כמו היצ"ט דיינין לי' דבתר השתא אזלינן:

ויתבאר הגמ' מרדכי מה"ת מנין היינו כנ"ל שיתהפך ארור המן שהוא היצה"ר לברוך מרדכי שהוא היצ"ט ואמר בגמ' דכתיב מר דרור שהוא מוסק שמתחלה הי' דין בהיותו דם והוא מצד היצה"ר מסטרא דשמאלא ונתהפך לחסד נעשה דרור, והיינו שאמרו ומתרגמינן מירא דכיא שהוא לשון טהרה דהיינו שנטהר ממה שהי' קודם דין כיון שאח"כ נעשה דרור שהוא חסד:

יקומו כל העם ונצבו איש פתח אהלו והביטו אחרי משה וגו' ובגמ' קידושין דף ל"ג ע"ב ר' אמי ור' יצחק נפחא חד אמר לגנאי וחד אמר לשבח ע"ש, וברש"י וי"ל למה כתיב הא דוהביטו אחר מה שכתוב יקימו כל המם וגו' דמשמע שיש שייכות זל"ז, וגם אמאי יש דורשין לשבח ויש דורשין לגנאי:

ונראה עפ"מ דאמרינן במדרש רבה פ' בהעלתך אמר ר' אבא כהן כשהייתי רואה סיועא של בני אדם הייתי הולך בדרך אחרת שלא להטריח עליהם שלא יעמדו מלפני וכשאמרתי לפני ר' יוסי אמר לי צריך אתה לעבור לפניהן ויהי' רואין אותך ועומדין לפניך ואתה מביאין לידי יראת שמים שנאמר מפני שיבה תקום ויראת מאלקיך עכ"ד, ומבואר מדברי ר' יוסי דבשביל שעומדין לפני זקן בזה הוא בא לידי י"ש, ועי' בבני יששכר במאמר מעלות התורה שפירש כן מעצמו ולא הביא המדרש ע"ש, ובזה י"ל הא דאמרינן בברכות דף ל"ג ע"ב אטו יראה מילתא זוטרתא הוא ומשני אין לגבי משה מילתה זוטרתא, והקשו המפורשים וכי אם למשה היראה מילתא זוטרתא האיך נוכל לומר אשר לכל או"א הוא מילתא זוטרתא, ולהנ"ל י"ל דהכי קאמר לגבי משה היינו בעת שהיו עומדין אצל משה והיו צריכין לעמוד מפניו לקיים והדרת פני זקן והי' באין עי"ז לידי י"ש, לכן הי' בעת ההוא היראה גם לכל או"א שהי' לגבי משה מילתא זוטרתא, ובזה יש לפרש ג"כ הכתוב בפ' קרח רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' ר"ל כיון דהא דמותר לזקן לטרוח על הצבור הוא כדי להביאן עי"ז לידי י"ש אבל כיון דבתוכם ה' היינו שיש להם בלא"ה י"ש, וי"ל עפ"ד הרמ"א או"ח סי' א' שויתי ה' לנגדי תמיד וכו' ועי"ז יבא לאדם היראה והכנעה מה' ע"ש, ולכן הי' טענת קרח על משרע"ה רב לכם הרבה גדולה והתנשאות נטלו לעצמם ואם כדי להביאן לי"ש הא בתוכם ה' שיש להם י"ש, ולכן הלבישם קרח טלתים של כולה תכלת דתכלת מורה על יראת שמים כמ"ש הב"ח סי' כ"ד בענין התכלת ע"ש, ועיין במ"ש בפ' קרח: ויתבאר בזה והי' כצאת משה יקימו כל העם ונצבו היינו שקמו מפניו והוא לא מיחה להם כדי להביאם לידי י"ש וכנ"ל דלגבי משה הי' היראה מילתא זוטרתא כיון שקיימו מפני שיבה תקום ובאו לידי י"ש ועי"ז נתקיים בהם ויראת מא' והביטו אחרי משה, ויש דורשין לגנאי שלא הי' לו ליטול שררות לעצמו וכמו שחלקו עליו קרח ועדתו שאמרו לו רב לך, וי"ד לשבח דהא עי"ז הביאן לידי י"ש וכדברי ר"י שאמר שצריך לעבור לפניהם כדי להביאן לידי י"ש:

עצי חיים דרושים על פרשת ויקהל

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש וגו' וי"ל הלשון תעשה דמשמע שהוא ציווי לעשות מלאכה בששת ימים והא אינה אלא רשות: ונראה דהנה ברמב"ן עה"ת הקשה על רש"י בפ' יתרו שפי' זכור לשון פעול תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת, והקשה הרמב"ן על רש"י שזהו

כב"ש דאמרינן בביצה דף ט"ז אמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו הי' אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אמר זו לשבת מצא נאה הימנה מניח את השני' ואוכל את הראשונה אבל הלל מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שאמר ברוך ד' יום יום וא"כ הלכה כב"ה ע"ש, ותי' הר"א מזרחי שלא נחלקו הלל ושמאי אלא בענין המאכלות שהם דברים המצויים תמיד אבל החפצים הנאים וכלים חדשים לא מצינו שנחלקו הלל ושמאי והלכה כשמאי לענין חפצים, ושפיר פרש"י לענין חפצים שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת עכ"ד ע"ש ועי' בטו"ז סו"ס רמ"ב ובמג"א סי' ר"נ:

ולענ"ד י"ל דכדברי הרא"מ יש להוכיח מלשון הגמ' גופי' מהא דאמרי' אבל הלל מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לש"ש, וי"ל דמשמע דשמאי לא הי' עושה בזה לש"ש, וקשה דהא אדרבה אם הי' אוכל כל ימיו לכבוד שבת א"כ זה עצמו הוא לש"ש ולדברי הרא"ם י"ל דהכי קאמר כל מעשיו היינו בענין המעשים והחפצים והכלים שהם דברים שאינם מצוים תמיד וזה הי' עושה לש"ש לכבוד שבת אבל לא כן במאכלים הי' בטוח בה' כמו שפרש"י שם בביצה ואמר ברוך ד' יום יום, וז"ש לשם שמים עפ"מ שידוע דברי הזוה"ק בפ' יתרו שבת שמא דקוב"ה דאיהו שלים מכל סטרא עכ"ל, וזהו כל מעשיו לש"ש ר"ל לענין המעשים הי' עושה לשם שמים ר"ל לכבוד שבת דאיהו שם שמים שמא דקוב"ה וזשה"כ ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קודש ר"ל כדברי רש"י שתעשה מלאכה בכל הששת ימים כדי לקדש את יום השביעי לעת מצא חפץ נאה יזמינו לשבת והיינו תעשה מלאכה דייקא ר"ל לענין מלאכה דהיינו חפץ וכלים נאים אבל לא לענין מאכלים דא"צ להזמינו מחד בשבתא לשבתא דבמאכלים הלכה כהלל דאמר ברוך ה' יום יום:

קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' וקשה כפל הלשון גם דפתח קחו לשון רבים וסיים הכתוב נדיב לבו לשון יחיד:

ונראה עפ"מ דאמרינן בב"ב דף ח' אין עושין שררות על הצבור פחות משנים שנאמר והם יקחו את הזהב וגו' מאי שררותא לפי שממשכנין על הצדקה ע"ש ומבואר דגם בתרומת המשכן דכתיב והם יקחו היו כופין וממשכנין עלי' כמו לצדקה וא"כ י"ל דמשו"ה כתיב קחו מאתכם לשון רבים דכיון דממשכנין לתרומת המשכן א"כ הי' צריכין להיות שנים דאין עושין שררות על הצבור פחות משנים ואמר הכ' דהיינו דוקא אם כופין על המלאכה וממשכנין עלי' צריך להיות שנים אבל אם הביא בלא כפי' את אשר נדבה רוחו גם כל יחיד לעצמו יוכל להביא, והיינו שאמר הכ' כל נדיב לבו יביאה היינו אם היחיד לעצמו הביא מה שנדב לבו בלי כפי' בזה גם כל יחיד יכול להביא:

עצי חיים דרושים על פרשת פקודי

אלה פקודי המשכן משכן העדות וגו' משכן משכן ל"ל, ובמדרש אמר משה לפני הקב"ה עשינו את מלאכת המשכן והותרנו מה נעשה בנותר אמר לו לך ועשה בהם משכן לעדות ופי' היפ"ת שעשה בית ועד לתלמוד ע"ש:

וראיתי בספר בנין אריאל שהקשה כיון שהי' משה גזבר על מלאכת המשכן האיך הותר להוריד את המותר מן המשכן לקדושה קלה הא קיי"ל באו"ח סי' קנ"ג דלאחר שבא ליד גבאי אין מורידין את המותר לקדושה קלה, ותי' דמה שנותר לא הי' בצד הטבע אלא ע"י הברכה ניתותר כמו דאיתא במדרש שם איש אמונות ורב ברכות זה משה וזה אפשר דמותר להוריד לקדושה קלה שלא תהא הברכה על חנם עכ"ד ע"ש ודבריו צריכין ביאור מה שהקשה האיך הותר להוריד את המותר הא כך נאמר לו מפי הקב"ה ולא הוסיף משה כן מדעתו גם מנ"ל הא דמה שנותר ע"י הברכה מותר להוריד ועי' בח"ס פ' ויקהל: ונראה דהנה כתבו התוס' בתענית דף ח' בהא דאין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין דמה שמתרבה ע"י הברכה הוא כמו הפקר שאין לו בעלים ומשו"ה דבר החתום ומדוד לית להו רשות למישקל משום דרק אם סמוי מן העין שורה הברכה ולכן יש להם מזה שנתרבה על ידי הברכה רשות למישקל דלאו דבעלים נינהו אלא הפקר ע"ש, ולפ"ז י"ל דזה הי' שאלת משה רבע"ה מה נעשה בנותר היינו מה שנותר שנתרבה על ידי הברכה דלאו דבעלים הוא ופסול הוא למלאכת המשכן כיון דהמשכן הי' צריך להיות מנדבתן של ישראל ומה שנתרבה ע"י הברכה הא הוא הפקר ואין כאן בעלים להקדישן לשמים ולכן שאל משה מה נעשה בזה המותר שהוא הפקר:

והנה בגמ' קידושין דף נ"ט דרב גידל הוי מהפך בההוא ארעא לקנות אזל ר' אבא זבנה אזל רב גידל קבלי' לרב זירא וכו' לא מר נחית לה ולא מר נחית לה והוי קרי לי' ארעא דרבנן ופרש"י הפקר לתלמידים ומבואר דכיון דלא הי' לו להאי שדה בעלים דהוי הפקר ונתנוהו שיהא לתלמידים וא"כ ה"נ נאמר למשה אשר בהנותר כיון שהוא הפקר יהא נעשה ממנה משכן לעדות וכפי' היפ"ת שיהא בית ועד לתלמידים:

כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהי' לילה בו לעיני כל בני ישראל בכל מסעיהם, יש לפרש לנעוץ סוף הסדר לתחלתו ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה וגו' גם מש"כ בכל מסעיהם הא אדרבא כשנסעו בנ"י לא הי' חנה הענן על המשכן רק שהי' הענן שוכן במקום אשר יחנו ועי' ברש"י:

ונראה עפמ"ש אאזלל"ה בישמ"מ פ' שמות לפרש הכתוב ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה וגו' ויהי כל נפש וגו' שבעים נפש עפי"מ דאיתא במדרש (פ' ויקרא) שדעת

האומות דישראל בטלין ברוב לגבי', והנה ידוע דכל קבוע כמע"מ דמי ואינו בטל ברוב משא"כ לאחר דניידו, והנה אם ישראל יושבין על מקומן אין חשש בטול ברוב דכל קבוע כמע"מ אבל לאחר שגלו הוי ניידו, אבל באמת זה אינו חשש דהא מצינו דאחד שקול כנגד כמה וכמה וכמו דור המדבר שהי' שקול נגד אלף דור ויאיר בן מנשה נגד רובן של סנהדרין ומשה שקול נגד כל ישראל וא"כ אין ברי' יכול לידע משקל החשיבות של ישראל ומכש"כ נגד העכו"ם דהפחות של ישראל שקול נגד כולן, וראי' לזה עפמ"ש בפרקי דר"א שהשי"ת כביכול נכנס עמהם להשלים המספר שבעים איש שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה ומזה יובן כמה ספין א' מישראל אם כביכול הוא מחשיב עצמו לא' מהן, והנה ידוע דמצרים הי' ערות הארץ מקום טומאה, וז"ש בנ"י הבאים מצרימה שפירשו מקביעתן ובאו לשם ואיך לא חשו שיבוטלו ברוב ח"ו לזה אמר שבעים נפש והלא לפרטן אי אתה מוצא רק ששים ותשע אלא שכביכול השלים המנין ומזה יובן כמה חשוב אחד מישראל וא"כ אין רוב נגדם עכ"ר עיי"ש:

ובזה יש לפרש הכתובים לעיל פ' ויגש אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם אנכי ארד עמך מצרימה, ויל"ד הלשון דמשמע שיעקב הי' ירא שלא יהי' שם לגוי גדול וזה תימא, וגם מה שאמר הכתוב אנכי ארד עמך מה ענינו לזה, ולהנ"ל יובן דיעקב אבינו חשש פן ח"ו ישתקעו במצרים ע"י בטול ברוב כיון שנייד ממקומו והבטיח לו השי"ת אל תירא מרדת מצרימה ר"ל ע"י שנייד ממקומו וירד למצרים כי לגוי גדול אשימך שם היינו שיהי' כגוי גדול אשר לא יבוטל ברוב המצרים אם כי המה הרבים במספר וראי' לזה כי אנכי ארד עמך מצרימה להשלים המנין שבעים דמזה ראי' החשיבות של אחד מישראל נגד העכו"ם:

ויש לפרש בזה הכתובים פ' דברים ה"א הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב ה"א יוסף עליכם אלף פעמים וגו' ויל"ד אם הם ככוכבי השמים לרוב למה ברכם עוד באלף פעמים, גם מה שהקשה רש"י וכי ככוכבי השמים היו באותה שעה והלא לא היו אלא ס' ריבוא, ולהנ"ל י"ל ה"א הרבה אתכם ר"ל הוא המרבה אותנו במה שמחשב עצמו כביכול לא' מאתנו וע"כ והנכם היום ר"ל בכל עת גם היום בגלותינו ובכל מקום שהם ניידו ג"כ נחשבים לרוב נגדם אם כי אנחנו המעט מכל עם עכ"ז מחמת החשיבות אנו נחשבים לרוב נגדם ואמר הכתוב יוסף עליכם ככם אלף פעמים היינו כמו שמצינו בדור המדבר שנחשבים לאלף פעמים מדורות אחרים ומכש"כ כמה חשוב אחד מישראל מהם ומכל המונם:

ויבואר בזה ג"כ הכתוב והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתה יאמר להם בני אל חי, ויל"ד הלשון במקום והיכן הוא המקום גם דמי יאמר להם, וי"ל דיאמרו אוה"ע כאשר נהי' בגלות ואין אנו יושבין במקומינו וניידו מקביעתן אז יאמרו בגוים לא עמו אנחנו ח"ו כי יבוטלו ח"ו ברוב לגבי האומות וע"כ יאמר לנו בני אל חי ר"ל כי אנחנו בנים של מקום כי הש"י מחשיב עצמו כביכול לחד מינן וא"כ החשיבות של ישראל גדול כ"כ ולכן בכל מקום מושבותם אפי' שלא במקום הקביעות אינם בטלים לעולם בכל מקום שהם:

ויתבאר הסמיכות נעוץ סופה לתחלתה כי ענן ה' יומם היינו השראת השכינה על ישראל בכל מסעיהם גם כי יסעו ממקום למקום והוי ניידו וא"כ כיון שהקב"ה עמנו ומחשיב אותנו כ"כ לכן בדין שלא יבוטלו בין האומות הרבים, וראי' לזה מהא דכתיב לעיל ריש הסדר ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה ולא חשש יעקב שמא יבוטלו והי' כל נפש וגו' שבעים נפש משום שהקב"ה השלים עמהם המנין:

סליק ספר שמות בעזה"י אם עולה קרבנו וגו' ובראב"ד על הת"כ כתב דתיבת עולה קרא יתירא הוא דהא כתיב למטה וסמך ידו על ראש העולה ומצי למיכתב הכא אם קרבנו מן הבקר ועי' באוה"ח:

ונראה דהנה בסוכה דף ל' מאי דכתיב כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה משל למלך בו"ד שהי' עובר על המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים אמרו לו והלא כל המכס שלך אמר להם ממנו ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמם מן המכס אף הקב"ה אמר אני ה' שונא גזל בעולה ממני ילמדו בניי ויבריחו עצמן מן הגזל וכתב במהרש"א דלכך נקט בקרא עולה מפני שכולה כליל והכל שלו אבל חטאת ואשם ודאי גזילה גמורה היא כיון דנאכלין ולא הוי דומה למשל כלל רק בעולה הו"א דגזל מותר להקריב שכולה קריבה לגבוה ומתחלה עולם ומלואה שלו הוא והוי ממש דומה למשל עכ"ד, ומבואר דחטאת הגזולה כיון דנאכלין פשיטא דפסול רק עולה איצטרך קרא לאשמעינן דגם זה פסול בגזילה:

והנה בב"ק דף ס"ו ילפינן דקרבן הגזול פסול משום דכתיב אם עולה קרבנו ולא הגזול וא"כ מי מיישב קושי' הראב"ד דמשו"ה כתוב עולה קרבנו דאיצטרך לאשמעינן קרא דגם בעולה קרבנו דייקא ולא הגזול כדי שלא נאמר דעולה שכולה כליל לגבוה והכל של הקב"ה א"כ לא שייך בו משום גזל ואתא קרא לאשמעינן דעולה ג"כ פסול משום גזל כדי שילמדו ויבריחו עצמן מן הגזל, (ועי' בחידושי ח"ס למס' גיטין דף נ"ד ועי' בסמוך):

אם עולה קרבנו וגו' ובראב"ד כתב דבתו"כ מדקדק תיבת עולה דהוא מיותר, גם לבאר דברי הרמב"ם פ"ה מה' איסורי מזבח שכתב הגונב או הגוזל והקריב הקרבן פסול וכו'

ואם נתייאשו הבעלים הקרבן כשר ואפי' הי' חטאת שהכהנים אוכלין את בשרה, וכתב הראב"ד וז"ל ואפי' הי' חטאת, א"א אין כאן אפי' עכ"ל, פי' דיותר היה ראוי להכשיר חטאת שאין ממנה למזבח אלא חלב ודם ומאי אפי' (ועי' בהמפורשים שם):

ונראה לענ"ד דהנה במג"א סי' א' סק"ח הקשה למה כתב הטור והמחבר לומר עולה קודם לחטאת הלא קיי"ל בפ"י דזבחים דחטאת קודם לעולה ובשערי תשובה שם הביא לתרץ משום דחטאת מלבד הכפרה בדם איכא נמי אכילת בשר שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ואין היה"ר שאומר בחטאת רק במקום זריקת הדם אבל לא במקום אכילת בשר ואין היה"ר במקום כל הקרבן של חטאת משא"כ היה"ר של העולה שהוא כולה כליל הוא במקום כל הקרבן ע"כ היה"ר של העולה קודם להיה"ר של החטאת ומבואר דלענין אכילת הכהנים לא מהני אם עוסק בתורת חטאת:

ולפ"ז לכאורה י"ל דדוקא בעולה שהוא כולה כליל אם הקריב הגזול לאחר יאוש כשר כיון דהעוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וא"כ אפי' נימא דגוף הקרבן אינו כשר מ"מ לא גרע מאלו עוסק ע"י הקרבה זו בסדר ובתורת עולה אבל בחטאת הגזולה שנאכל לכהנים דלא מהני אם עוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת כמ"ש בשע"ת הוי' ס"ד דחטאת הגזולה אפי' נתייאשו הבעלים לא מתני כיון דעכ"פ בתחלה בגזילה הוא ולכן כתב הרמב"ם דאפי' חטאת שהכהנים אוכלים את בשרה וא"כ לא מהני העסק בתורת חטאת כאלו הכהנים אכלו החטאת מ"מ אם נתייאשו הבעלים החטאת כשר וכש"כ עולה דכשר דהא אפי' רק העוסק בתורת עולה הוי ג"כ כאלו הקריב עולה:

והנה אם לא נתייאשו הבעלים דהקרבן פסול הי' לכאורה אפשר לומר להיפך דדוקא בחטאת פסול כשהוא גזול משום דלא מהני העוסק בתורת חטאת וכנ"ל אבל בעולה דמהני העוסק בתורת עולה הי' אפשר לומר דאפי' גזול נמי כשר ואפי' לא נתייאשו כיון דאפי' העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה א"כ גזול הוי עכ"פ כעוסק בתורת עולה אבל באמת זה אינו דאפי' עולה גזולה פסולה ואני ה' שונא גזל בעולה, וזשה"כ אם עולה קרבנו דאמרינן בב"ק דף ס"ו קרבנו ולא הגזול וקמ"ל קרא יתירא אם עולה דגם בעולה אמרינן קרבנו ולא הגזול:

זאת תורת העולה הוא העולה וגו' וקשה כפל הלשון ובגמ' ברכות דף ט"ז ע"ב אמר ר"א מה דכתיב כן אברכך בחיי זו ק"ש בשמך אשא כפי זו תפלה ואם עושה כן עליו הכתוב אומר כמו חלב ודשן תשבע נפשי ולא עוד אלא שנוחל ב' עולמים עולם הזה ועולם הבא שנאמר ושפתי רננות יהלל פי וצ"ב:

ונראה דהנה בטו"ז או"ח סי' רמ"ח וז"ל איתא באגדה שמצאו תלמידיו של רט"ק שהיה בונה בשבת ואמר עונג יש לי ונ"ל דהיינו שמרוב דבקותו בהקב"ה זלגו עיניו דמעות שכן מצינו בזו"ח י' בוכה מאוד באמרו שיר השירים באשר ידע היכן הדברים מגיעים וכ"ה מצוי במתפללים בכוונה עכ"ל ונלע"ד דר"ע הלך בזה כמדתו דאמרי' בברכות א ע"ב אמר להם כל ימי הייתי מצטער על הפסוק הזה בכל נפשך ואפי' הוא נוטל את נפשך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ע"ש, ומבואר דכל זמן שלא הי' מקיים בכל נפשך הי' לו צער וכשבא לידו לקיים הי' לו מזה עונג וה"נ בזה שבכה ר"ט בשבת מחמת רוב דביקות בהשי"ת הי' לו מזה עונג ואלו לא הי' כ"כ דבוק הי' לו יותר צער וא"כ מה שבכה זהו לו לעונג ושמחה:

ובזה יש ליישב מה שהביא בישוע"י פ"ז שהקשו הקדמונים כיון שהמקריב קרבנו צריך שיהא רוחו נשברה על החטא דאם לא התחרט כראוי אין הקרבן רצוי' והמצוה צריך לעשותה בשמחה ואיך יהי' שני הפכים בנושא אחד ע"ש, ולהנ"ל י"ל כיון דבזה אשר רוחו נשברה יש לו עונג דהא על ידי החטא נתרחק מהשי"ת וכאשר יקריב ממנו קרבן לה' יקריב את עצמו להיותו קרוב לה' כביכול וא"כ ע"י אשר רוחו נשברה זהו לו לשמחה ועונג וא"כ אינו שני הפכיים וכמו דבנה ר"ע בשיר השירים וכמ"ש הטו"ז בהמתפללים בכוונה דזהו הי' להם לעונג ה"נ בקרבן זהו השמחה אשר רוחו נשברה:

ויתבאר דברי הגמ' כן אברכך בחיי זו ק"ש דהנה בק"ש דהיא קבלת עול מלכות שמים ומקבל על עצמו לעבוד את ה' בכל נפשו ואפי' אם נוטל את נפשו ועכ"ז אין לנו בזה שום צער ואדרבה עונג הוא וכמו ר"ע שהי' מצטער מתי יבא לידו לקיים ולכן אברכך דעל הנאה שיש לו לאדם צריך לברך לה' וכן בשמך אשא כפי זו תפלה וכדברי הטו"ז דהבוכים בשעת התפלה הוא לעונג ומשיב נפש ועליו הכתוב אומר כמו חלב ודשן תשבע נפשי אלו הקרבנות ר"ל כמו הקרבנות דאע"ג שהמביא קרבן צריך שתהא רוחו נשברה מ"מ יוכל לקיים המצוה בשמחה כיון דזה עצמו היא השמחה במה שרוחו נשברה ואמר הכתוב אח"כ שנוחל עי"ז שתי עולמות שנאמר ושפתי רננות יהלל פי דרנה הוא שם משותף לבכי ולשמחה ועיין בייט"פ לר"ה אות י"ח והיינו שנוחל שתי עולמות דאע"ג דרנה היינו קול בכי' וא"כ הוא צער מ"מ הוא זה לשמחה ועונג וא"כ נוחל גם עוה"ז דהיא לו לשמחה על שזכה בזה לעבוד את הקב"ה ולדבקה בו ית"ש:

וזשהה"כ זאת תורת העולה היא העולה היינו דעיקר העולה במה ששמחה לו על שזכה לקיים מצות העולה ולהיות רוחו נשברה וא"כ רק ע"י שניהם מקיים המצוה ע"י העולה וגם מה ששמח לקיים מצותו כיון דמצוה צריך לעשותו בשמחה, וכן גם במצות העולה

מגיע לו השמחה מזה שיש בו רוח נשברה, וזה פי' הכתוב זאת תורת העולה ללמוד ממנה שיהא לו רוח נשברה וזאת מביא לו ג"כ השמחה שהיא העולה ר"ל מצות הקרבת העולה:

עצי חיים דרושים על פרשת שמיני

ואכלתי חטאת היום, ויל"ד הלא פירש"י לעיל שהי' שתי דרשות מפני מה נשרף זה ומפני מה לא נאכל וא"כ למה אמר רק ואכלתי חטאת ועל מה שנשרף לא השיב, גם מה שדקדק באוה"ח איך נתעלם ממנו לחלק בין קדשי דורות לקדשי שעה ואם הי' לו איזה חילוק למה קבלו מאהרן:

ונראה עפ"ד התוס' בחולין דף ה' ובגיטין דף ז' בהא דאמרינן בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לא כש"כ היינו דוקא במידי דאכילה דגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור ולהכי לא פריך גבי ר' ישמעאל שקרא והטה ע"ש, ולפ"ז י"ל דמשו"ה לא עלה על דעת מרע"ה לחלק בין קדשי דורות לקדשי שעה כיון דלא על מרע"ה הי' מוטל לאכול הקרבן וא"כ אין שום תקלה הי' נעשה לעצמו על ידו במידי דאכילה ועל כן אפשר בכה"ג שתהא נתעלם ממנו הלכה אבל באהרן אם הי' נתעלמה ממנו ההלכה א"כ הי' הוא בעצמו אוכל קרשים בפסול ואין הקב"ה מביא תקנה לצדיקים דגנאי להם לאכול בעצמם דבר איסור ואע"ג דהתוס' שם כתבו ג"כ לחלק מהא דפסחים דף ק"ו ר' ירמי' איקלע לבי' רב אסי ואשתלי וטעם קודם הבדלה משום דאכילת היתר הוא אלא שאוכל בשעה האסורה ע"ש, י"ל דהכא בהא דנפסל הקרבן משום שהיו אוננין א"כ הקרבן נפסל לאכול לעולם ולא הוי אכילת היתר כלל ושייך לומר דזה הוא כאכילת איסור דאין הקב"ה מביא תקלה על ידם ועי' מ"ש לקמן סוף הפרשה:

וזשה"כ ואכלתי חטאת היום היינו דאהרן אמר למשה דמשו"ה רק לאהרן עלה על דעתו לדרוש חילוק זה ולא למשה משום דאהרן הי' צריך לאכול הקרבן וכיון דהוא פסול לאכול ובמידי דאכילה רגלי חסידיו ישמור שלא יארע תקלה על ידם ומשו"ה לא אכל החטאת ועלה על דעתו של אהרן דוקא החילוק ולא למשה:

זאת החי' אשר תאכלו, ובמדרש רשב"י פתח עמד וימודד ארץ מדד הקב"ה את אוה"ע ולא מצא אומה שהי' ראוי לקבל את התורה אלא ישראל עכ"ד, והוא פלאי מה שייכות יש לזה עם הפסוק זאת החי' וגו' ועי' בישמ"מ: ונראה עפ"ד הגמ' תענית (דף ז') א"ר חכב"א למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף ד"ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה א"ר

אושעיא למה נמשלו ד"ת לשלשה משקין הללו במים וביין ובחלב מה שלש משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה ע"ש עוד בגמ' ומבואר מזה דדברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה, ולפ"ז י"ל דמשו"ה אמר המדרש דאין ראויים לקבל התורה אלא ישראל משום דרוחם נמוכה ואין מגביהין עצמם אבל לא כן בעכו"ם אשר גם לבם ורמות רוחא יש בהם כמו דאיתא בגמ' חולין דף פ"ט לא מרובכם מכל העמים וגו' אמר הקב"ה חושקני בכם דאפי' בשעה שאני נותן לכם גדולה אתם ממעטים עצמיכם לפני, נתתי גדולה לנמרוד המריד את העולם כולו, נתתי גדולה לפרעה אמר מי הי' נתתי גדולה לנ"נ אמר אעלה על במתי עב, נתתי גדולה לאברהם אמר ואנכי עפר ואפר, נתתי גדולה לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש ע"ש, וע"כ רק ישראל ראוים לקבל התורה משום שיש בהם מדת ענוה אבל לא כן לכל גוי משו"ז משפטים בל ידעום:

והנה כמו שמצינו דישראל קבלו התורה משום שיש בהם סימני טהרה היינו מדת ענוה כמו כן מצינו בבהמה שהוא כשרה לאכול רק אם יש בה סימני ענוה וכמו דאיתא בדרכי משה יו"ד סי' ל"ה שיש להעביר ידו על גבי בהמה בעודה חיי' אם תשפיל לארץ תחת ידו ודאי כשרה ואם לאו טריפה שנאמר ושפל רוח להחיות ע"ש והיינו שאמר להחיות ר"ל עפ"מ דאיתא בגמ' בריש אלו טריפות דילפינן שם דטריפה אסורה מדכתיב זאת החי' אשר תאכלו חי' אכול שאינה חי' לא תאכל, ויתבאר דברי המדרש זאת החי' אשר תאכלו ודרשינן מהכא דטריפה לא תאכל והסימן לזה אם הוא כשרה ממה שיש בה סימני ענוה שהיא שוחה ונכפפת אז היא כשרה, וע"כ הביא המדרש הכא דגם באדם מי שיש בו ענוה ויש בו סימני טהרה זהו שראוי לקבל התורה וע"כ לא מצא אומה שיהי' ראוים לקבל התורה אלא ישראל מפני שהם ענוים: כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים וגו' ובגמ' ב"מ דף ס"א ע"ב א"ל רב חנינא לרבינא מ"ש הכא דכתיב המעלה א"ל לכדתנא דבי ר' ישמעאל אמר הקב"ה אלמלא העלית את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרצים די א"ל ומי נפיש אגרייהו טפי מריבית וציצית וממשקלות א"ל אע"ג דלא נפיש אגרייהו טפי מאוסי למיכלינהו ויש להבין הא בשביל שהוא מאוס לאכול בשביל זה אין סברה יותר שהעלם ממצרים דהא פרש"י סו"פ קדושים שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר ע"ש, וגם מה שייכות זל"ז דבשביל שאין מטמאין בשרצים יצאו ממצרים:

ונראה עפ"מ שכתבו התוס' בחולין דף ה' בהא דהשתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם דהיינו דוקא במידי דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה ע"י שגנאי

לצדיק שאוכל דבר איסור אבל בשאר דברים שאינו מידי דאכילה לא אמרינן כן ועי' ביש"מ פ' משפטים ועי' מ"ש לעיל עה"פ ואכלתי חטאת, ולפ"ז י"ל דמשום שלא יטמאו ישראל בשרצים וגם בשאר מאכלות אסורות דאיירי בזו הפרשה כדכתיב להבדיל בין הטמא ובין הטהור ופרש"י בין נשחט חציו לנשחט רובו משו"ה העלנו ממצרים דהא במידי דאכילה הקב"ה שומר את ישראל ועמך כולם צדיקים שלא יבא תקלה על ידם, וזה שהקשה לי' ומי נפיש אגרייהו טפי מריבית וכו' פי' אמאי לא אמרינן דאין הקב"ה מביא תקלה גם בשאר דברים כמו ריבית ואפי' לא הוי מידי דאכילה וא"כ גם כדי שלא יהי' תקלה בשאר איסורין הי' צריך להעלותן ממצרים, ומשני טפי מאוסי למיכלינהו פי' שהוא גנאי כדברי התוס' דדוקא באכילת איסור יש גנאי לצדיק שאוכל דבר איסור אבל בשאר דברים ליכא גנאי ומשו"ה רק כדי שלא יאכלו מאכלות אסורות הקב"ה שומרינו ומצילנו והעלנו ממצרים:

ת ז ר י ע אשה כי תזריע ובמד"ר הה"ד תן חלק לשבעה וגם לשמונה תן חלק לשבעה אלו ז' ימי נדה וגם לשמונה אלו שמנה ימי מילה, א' הקב"ה אם שמרת ז' ימי נדה אני נותן לך בן ואתה תמול את בנך לשמונה ימים, ודקדקו המפורשים מאי שאטיי' להמדרש הזה הכא וגם הדיוק נותן לך בן וגם מה לי אם האב ימול אותו או שלוחו שהוא כמותו ימולו: ונראה דהנה בנחלת יעקב הביא בשם היע"ת פ' שמות דיש חלוקי דיעות אי מזרע אב נברא זכר ומזרע האם נברא נקבה או להיפוך ע"ש:

ולענ"ד יש להוכיח ענין זה מגמ' נדה דף ל"א ת"ר שלשה שותפים יש באדם הקב"ה ואביו ואמו אביו מזריע לובן שממנו מוח שבראשו וגידין וכו' אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר וכו' ומבואר דמזרע שניהם נברא האדם ואין חילוק בין הזכר ובין הנקיבה, אולם שם הביא בגמ' הא דר' צדוק אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו תלה הזכרים בנקיבות ואת הנקיבות בזכרים ע"ש וא"כ משמע דהזכר בא מהאם והנקיבה מהאב: וי"ל דבזה פליגי אביי ורבא ביבמות דף ס"ב ע"ב בהא דאמרינן דבני בנים הרי הם כבנים סבר אביי למימר ברא לברא וברתא לברתא וכ"ש ברא לברתא אבל ברתא לברא לא א"ל רבא לשבת יצרה בעי והא איכא ע"ש וי"ל דבהא פליגי דאביי סבר דברתא לברא לא אמרינן דבני בנים הרי הם כבנים כיון דברתא הוא מכח האם א"כ הבן אין לו בנים והוי כאלו הי' לו בנים ומתו דס"ל לר' יוחנן לעיל שם ע"א דלא קיים פ"ו והא דברא לברתא מהני כמ"ש התוס' משום דבא מכח מי שפטרתו ע"ש ורבא ס"ל דהנקיבה בא מכח האב או מכח שניהם ולכן ס"ל לרבא דברתא לברא ג"כ קיים מצות פ"ו וידוע דהלכה כרבא לגבי אביי:

ובגמ' ב"ב דף קמ"א בהא דאמרי' במשנה האומר אם תלד אשתי זכר יטול מנה ילדה זכר יטול מנה, נקבה מאתים ילדה נקבה נוטלת מאתים, ומקשה בגמ' למימרא דבת עדיפא לי' מבן והאמר ר"י משום ר"ש בן יוחאי כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה שנאמר והעברתם את נחלתו לבתו, ומשני לענין ירושה בן עדיף לי' לענין הרוחה בתו עדיפא ע"ש, ולכאורה קשה מאי פריך הא י"ל דדוקא אם אין לו בן כלל יש עליו עברה אבל אם יש לו בן ובת שפיר דבת עדיפא לי' וכמו דאמרינן נמי התם דרב חסדא אמר לדידי בנתן עדיפן לי מבני וכתבו התוס' התם דרב חסדא הי' לו גם בנים ע"ש, וי"ל דהא דאם אין לו בן הוא עברה משום דבן הוא מכח האב ובת הוא מהאם וא"כ אם אין לו בן הוא כאלו אין לו בנים כלל וא"כ י"ל דאפ" יש לו בת מ"מ ל"ל דבת עדיפא לי' כיון דהבת אינה באה מכוחו כלל ומשו"ה מקשה בגמ' למימרא דבת עדיפא לי' כיון דבאה מכח האם ולא מהאב א"כ אין סברא כלל לומר דבת עדיפא לי' וא"כ משמע מגמ' הנ"ל דהבן בא מכח האב, והנה בנחלת יעקב שם הביא מ"ש בש"ך פ' שמות הוכחה גדולה דמזרע אב נברא זכר ומזרע אם נברא נקבה דאל"כ אין הבן יורש את אביו ע"ש והיינו דמשו"ה הבן יורש את אביו ולא הבת משום דהבן בא מכח אביו ולא הבת, ולפ"ז י"ל נמי הטעם בהא דאמרינן בקידושין דף כ"ט דהחיוב על אביו למול את בנו ואין אמו מחויבת למולו מהא דכתיב כאשר צוה אותו א' אותו ולא אותה היינו נמי הטעם משום דהבן בא מכוחו ולא מכוחה: אמנם בגמ' נדה שם אר"י אמר רב אמי אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר, ולכאורה משמע מזה דזכר בא מהנקבה אבל י"ל דאם היא מזרעת תחלת כח המנגד מתגבר עליו ומשו"ה נולד זכר שהוא בא מכח האב וכבר כתבו כן המפורשים ע"ש, ויתבאר המדרש על הכתוב הכא אשה כי תזריע וילדה זכר דלכאורה משמע מהכא דמכח האם נולד זכר אבל להנ"ל דמהכא אין ראי' ושפיר י"ל דמכח האב נולד זכר ולכן כדי שלא תטעה דמכח האם נולד הזכר משו"ה הביא המדרש הכא זה הדרש אם שמרת ז' ימי נדה אני נותן "לך" בן היינו לך דייקא דמכח האב נולד הזכר ומשו"ה אתה המול את בנך וכו' היינו אתה דייקא ולא האם וכמשה"כ אותו ולא אותה דהחיוב למול את הבן על האב ולא על האם ומשום דהזכר בא מכח האב ובנו הוא של האב:

עצי חיים דרושים על פרשת מצורע

זאת תהי' תורת המצורע וגו' ובמד"ר מעשה ברוכל אחד שהי' מחזיר בעיירות שהי' סמוכים לציפורי והוי מכריז מאן בעי למיזבן סם חיים אודק עלי' ר' ינאי וכו' הוציא לו

ספר תהלים הראה לו פסוק מי האיש החפץ חיים מה כתיב בתרי' נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב א"ר ינאי כל ימי הייתי קורא פסוק זה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל זה והודיעו לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהי' תורת המצורע תורת המוציא שם רע, והוא תמוה מה חידוש הרוכל, וגם מה ענינו לכאן: ונראה עפי"מ דאמרינן בב"ב דף מ"ז א"ר הונא תלוי' וזבין פי' מי שתלוי אותו או עשו לו יסורין עד שמכר וקיבל הדמים זביני' זביני וקאמר בגמ' מהכא דתניא יקריב אותו מלמד שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני ודחי שאני התם דניחא לי' דתהוי לי' כפרה, והקשה בתוס' אי מהכא גמר אפי' תלוי ויהיב נמי מתנה הוי ותי' ר"י דהכא הוי כמו מכר דהא יש לו כפרה תחת הקרבן וקונה הכפרה ע"ש, ובזה יש לומר במה דאמרי' במשנה אבות פ"ב והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה דלכאורה יפלא הא זה הוא עמלק"פ ומבואר לעיל פ"א אל תהי' כעבדים המשמשין את הרב עמלק"פ, וי"ל דהנה לכאורה קשה כיון דאנו נזהרין על כל התורה בעונש אם ח"ו יעבור על התורה והרי אנו מוכרחין לקיים את התורה וא"כ י"ל דהוי כל קיום התורה כמו אונס וכמאן דלא עביד והוא כמו תלוי' ויהיב דלא הוי מתנה אבל כיון דניחא לכל איש ישראל לעשות את המצוה ומקבל שכר עליהן הוי כתלוי' וזבין וכמו התם דניחא לי' דתהוי כפרה, וז"ש במשנה והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה וכו' היינו אע"ג דיש הפסד אם לא יקיים המצוה וא"כ הוא כתלוי' ויהיב דהוי אונס וכמאן דלא עביד אבל מ"מ כיון דיש לו שכר אם עושה המצוה וקונה השכר מה שמגיע לו בעד המצוה ע"כ לא הוי כתלוי' ויהיב אלא כתלוי' וזבין:

ויתבאר הכתוב מי האיש החפץ חיים היינו שרוצה החיים בעד המצות וא"כ ניחא לי' בהמצות וכזביני דמי ואע"ג דאם יעבור ח"ו מגיע עונש מ"מ כיון דחפץ בחיים הוי כמכר וגמר אומר הכתוב נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב והרוכל הזה אמר פי' הקרא מאן בעי למיזבן סמא דחיי היינו שאע"ג שמגיע עונש באם יעבור ועכ"ז אינו כתלוי' ויהיב אלא כמכר ולכן אמר הרוכל בזה הלשון מאן בעי למיזבן היינו שהוא כזביני ולא כמתנה ולא הוי כאונס דלא מהני ואח"כ מסיים המדרש לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע היינו כיון דמהכא מהכתוב מוכח דמצורע בא על החטא וכמו דכתיב ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם וא"כ הוי קיום המצות כאונס וכתלוי ויהיב והביא המדרש הפסוק מהרוכל דהכל הוא כמכר וכתלוי' וזבין דהוי זביני:

א"י עפ"מ דאיתא בזוה"ק פ' בראשית דף כ"ג דקטרגו המלאכים בשעת בריאת האדם עתיד הוא למחטי קמך והקב"ה השיב להם הא אקדים לי' תשובה לאתקנא במה דחב

ע"ש, וי"ל עפ"ד הגמ' עירובין דף י"ג ת"ר שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא משלא נברא נמנו וגמרו נוח לאדם שלא נברא משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרו לה ימשמש במעשיו ופי' במהרש"א מכות דף כ"ג הלשון נמנו וגמרו היינו שמנו שיש רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת וא"כ כיון שהל"ת הם מרובין מהט"ע וקרוב יותר לחטוא ח"ו וא"כ הוא רחוק לשכר וקרוב להפסד ע"כ גמרו נוח לאדם שלא נברא יותר משנברא ע"ש: אמנם הלא מעתה יש להבין מ"ט דאידך שאמרו נוח שנברא, וגם למ"ד דנוח שלא נברא ג"כ קשה הלא מקור הטוב רוצה להטיב וכי בראנו ח"ו שלא לטובתינו [וידוע מ"ש בנזיר השם בהקדמה] וגם יש להבין הלשון ועכשיו שנברא וכו' דמאי שאטיי' לזה, אך י"ל לפ"ד הגמ' יומא דף פ"ו דתשובה מאהבה זדונות נעשית כזכיות א"כ אפי' עבר ח"ו על ל"ת ואח"כ שב עליהם נעשית לו גם הזדונות כזכיות א"כ לפ"ז ל"ל דהל"ת היינו העבירות הם מרובין מהמ"ע היינו המצות והוי יותר קרוב להפסד מלשכר דהא גם על הל"ת אם ישוב עליהם ג"כ מגיע עליהם שכר וא"כ לא הוי יותר קרוב להפסד מלשכר דהא יוכל לעשות גם מהל"ת כאלו הוי מ"ע ולכן שוב י"ל דאע"ג דהל"ת הם מרובין מהמ"ע מ"מ נוח לו שנברא ע"י שיעשה תשובה מאהבה, והיינו שאמר בגמ' ועכשיו שנברא כיון דמקור הטוב רוצה להטיב א"כ למה נברא הא יותר טוב שלא נברא, לכן אמר בגמ' דיפשפש במעשיו היינו שיעשה תשובה מאהבה ועי"ז הל"ת יהא נחשבים לזכיות לקבל שכר עליהם כמו על המ"ע וא"כ שוב טוב שנברא עי"ז שיפשפש במעשיו או ימשמש במעשיו, ויתבאר דברי הזוה"ק הנ"ל די"ל ששאלו המלאכים עתיד למחטי קמך היינו שהל"ת הם מרובין וא"כ טוב שלא נברא, ובזה קטרגו על בריאת האדם דהא הוא ח"ו סלא לטובתו והשיב להם השי"ת הא אקדים להם תשובה מאהבה דעבירות נעשית זכיות וא"כ גם על הל"ת יגיע עליהם שכר וא"כ יותר טוב שנברא ותמים פעלו: ומעתה י"ל בהכתוב מי האיש החפץ חיים היינו שיהא נוח לו מה שנברא ויש לו חפץ בהחיים ולכאורה הא הל"ת הם מרובין מהמ"ע א"כ הוא יותר קרוב להפסד וגם אוהב ימים לראות טוב כדברי הגמ' מכות שם דשס"ה ל"ת הם נגד ימות החמה והא מי הוא זה אשר יאהב הימים היינו הימים דרומז על הל"ת שמגיע עליהם ח"ו הפסד באם לא ישמור לעשותם ואמר הכתוב נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב היינו שיעשה מהרע טוב ר"ל שיעשה תשובה ומהרע עצמו יעשה טוב דהעבירות נעשית כזכיות ובזה טוב לו שנברא ויש לו חפץ בחיים ומגיע לו שכר גם על הל"ת:

ויתבאר המדרש דהרוכל מכריז מאן בעי למיזבן סם חיים היינו מי שהוא רוצה בחיים והא טוב שלא נברא והביא הרוכל הכתוב מי האיש החפץ חיים וגו' סור מרע ועשה טוב שיעשה מהרע טוב ר"ל ע"י שעושה תשובה מאהבה וזדונות נעשית לו כזכיות ואמר המדרש לפיכך כתיב זאת ההי' תורת המצורע ביום טהרתו שמטהר עצמו מפשעיו ולא ישאר אפי' שוגג והיינו ע"י השובה מאהבה שזדונות נעשית לו כזכיות והוא טהור ממש:

עצי חיים דרושים על פרשת אחרי

וכל אדם לא יהי' באוה"מ וגו' ובגמ' גיטין דף נ"ד בהא דעד אחד נאמן באיסורין כהן גדול ביוהכ"פ יוכיח דכי אמר פיגול הוא מהימן ומנא ידעינן והכתיב וכל אדם לא יהי' באה"מ אלא לאו משום דמהימן והקשה באור זרוע הגדול ח"ב סי' רכ"ג ולמה יהא נאמן ואפי' אם ע"א בעלמא נאמן מ"מ הא י"ל אין אדם משים עצמו רשע, גם בפרי מגדים יו"ד סו"ס ה' הקשה כן וכבר קדמו באו"ז עוד הקשה בראב"ן הובא בט"ג שם האיך אמרינן כה"ג ביוהכ"פ יוכיח הא הפר בא משל כהן וא"כ י"ל דמשו"ה נאמן דהבעלים נאמנים על שלהן וגם שמפסיד הפר שלו ותי' דעיקר הקושי' מהשעיר דבא משל צבור ע"ש ויש להבין דא"כ הו"ל לפרש:

ונלענ"ד עפימ"ש אאזלל"ה ביש"מ פ' צו בענין הפיגול דיש להפליא איך תצא זאת מלפני הכהנים שלוחי דרחמנא לשחוט את הזבח ע"מ לאכלו ביום השלישי דאטו ברשיעי עסקינן ואין בודקין מן המזבח ולמעלה, ותי' דהנה ענין הקרבן דעי"ז ישים החוטא אל לבו איך ראוי להאדם להשתעבד ולהכנע להממה"מ הקב"ה, והנה אם אינו עושה זה החשבון אזי הקרבן אינו כלום וזה הי' הסיבה מאת ה' החוקר לב ובוחן כליות דבאם הבעלים לא זכו בתשובה כראוי אז בע"כ של הכהן נזרקה במחשבתו בעת הקרבה לאכול ביום השלישי כדי שיופסל הקרבן, וזשה"כ ואם האכל יאכל ביום השלישי ופרש"י במחשב לאכלו ביום השלישי ושלא תיקשו איך יצויר מחשבת פגול בכהנים ע"ז אמר הכתוב המקריב אותו לא יחשב לו ר"ל הבעלים לא עשו החשבון השתעבדות הפחות לנכבד לכך פיגול יהי' כי מאת ה' היתה זאת במחשבת הכהנים למען למזבח לא יעלה עכ"ד ז"ל ע"ש באורך:

ובזה יש לפרש הפיוט ליו"כ אחר כל מעשה עבודת היום ויו"ט הי' עושה בצאתו בשלום מן הקודש אשרי העם שככה לו אשרי העם שה"א, ויל"ד דהול"ל קודם אשרי העם וכו' ואח"כ ויו"ט הי' עושה וכו' כיון דעד כאן מדבר בעבודת היום ואח"כ ידבר מענין עצמותו של הכה"ג וא"כ הך אשרי העם וכו' שייכים יותר למעשה הקרבנות שבאו בשביל ישראל

וקדושת היום, ולהנ"ל י"ל דהפירוש ויו"ט הי' עושה בצאתו בשלום מן הקודש ר"ל שיצא בשלום בלי מחשבת פגול שלא לפסול הקרבנות דחובת היום, והנה אם לא עשו תשובה ח"ו בע"כ הכהן לא הי' עושה מעשה הקרבנות כראוי רק על ידי מחשבת פיגול וא"כ כיון דהכהן יצא בשלום מן הקודש ודאי דעשו תשובה ונתקבלה וע"כ אמר אח"כ אשרי העם שככה לו אשר יצא הכהן בשלום והיינו אשרי להם שעשו תשובה כראוי וענין אחד הוא:

ולפ"ז י"ל דכה"ג ביוהכ"פ בפר החטאת אשר לו דבא לכפר רק בעדו ובעד ביתו ולא הי' כפרת אשמת ישראל תלוי בפר החטאת א"כ י"ל להנ"ל דלא יצויר בזה מחשבת פגול כיון דהכה"ג ודאי תיקן עצמו כראוי בעת הקריב את קרבנו לכפר עליו לפני ה' ונרצה לו וא"כ היתכן שיעלה במחשבתו דבר אשר לא לרצון יהי' אבל בשעיר החטאת אשר כפר בו בעד כל קהל ישראל בזה הי' מקום לחוש אפשר ח"ו לא הי' כדאים כראוי א"כ ע"כ של הכהן יעלה במחשבתו פגול למען לא יקרב הקרבן מאת העם, ומיושב קושי' הראב"ן דמוכיח בגמ' שפיר דע"א נאמן מכ"ג ביוה"כ ואין להקשות הא הפר בא משל כהן ובעלים בלאו"ה נאמנים על שלהן, ולהנ"ל הא על הפר לא שייך בי' ענין פיגול כיון דכ"ג כשבח לכפר על עצמו לא יתכן בו שום ציור מחשבת פגול ועל כרחך עיקר הוכחת הגמ' רק משעיר דבא לכפר בעד קהל ישראל דבזה אם לא עשו תשובה כראוי מוכרח הכהן לאונסו לפגל וא"כ שפיר מוכח מזה דע"א נאמן דאל"כ האיך הכ"ג נאמן, ומיושב קושי' האו"ז שהקשה למה נאמן הכ"ג הא אין אדם משים עצמו רשע ולהנ"ל י"ל כיון דסבה מאת ה' היתה זאת ולאונסו שאני ואם כן בכה"ג לא שייך א"א משים עצמו רשע דהא ההכרח לא יגונה ולא עשה הכ"ג מרצון עצמו ובזדונו רק בהכרח ולא הוי רשע: ושמרתם את חקותי וגו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ד' ויל"ד אשר יעשה אותם האדם לכאורה שפת יתר וחי בהם צ"ב, אני ד' פרש"י נאמן לשלם שכר וקשה ג"כ מאי בעי בזה הכא:

ונראה עפמ"ש בספר נזיר השם בהקדמה במה שאמרו בגמ' עירובין (דף י"ג) פלוגתא דב"ש וב"ה אי נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא נמנו וגמרו כוח שלא נברא יותר וושנברא, ופירש המהרש"א במס' מכות דף כ"ג נמנו וגמרו פירוש שמנו המ"ע ורבו על הלאוין שהם שס"ה שמגיע עליהם עונש על העשין שהם רק רמ"ח שמקבלין עליהן שכר וקרוב להפסד יותר משכר משו"ה גמרו דנוח שלא נברא אמנם לפ"מ דמבואר בקידושין דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצטרף א"כ יש בקיום עשה שני פעמים רמ"ח פ"א על המעשה ופ"א על המחשבה משא"כ בל"ת לא

נחשב רק המעשה א"כ שוב יותר השכר על ההפסד ועי' מ"ש לעיל פ' מצורע לפרש בדרך אחר ע"ש: ויתבאר הכתוב ושמרתם את חקתי היינו שתשמרו את המצות לעשותם גם במחשבה ועל דבר הנעשה במחשבה שייך הלשון ושמרתם וכמו שאמרו השמר הוא ל"ת אשר יעשה אותם האדם ר"ל דהמצות אשר יעשה האדם במעשה תשמרו ג"כ במחשבה וחי בהם כי עי"ז יחי' האדם וטוב לו שנברא האדם להיות בעוה"ז והוא קרוב לשכר ואמר הכתוב אני ד' כפרש"י נאמן לשלם שכר היינו שיגיע לו השכר כי הוא קרוב לשכר דהא מקיים המ"ע במעשה וגם במחשבה: א"י עפ"ד הרמב"ם ה' תשובה ומה הוא התשובה שיעזוב החוטא חטאו ויסרנו ממחשבתו וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא, והקשה הלח"מ האיך יעיד עליו היודע תעלומות הלא הבחירה חפשית, ותו' בבני יששכר במאמרי השבתות מאמר ט' עפ"מ דאמרי' בגמ' ע"ז לעתיד לבא יאמרו האוה"ע להקב"ה ישראל שקבלו התורה ג"כ לא קיימוה והשיב להם הקב"ה אני מעיד בהם ויאמרו אוה"ע כלום אב מעיד על בנו, והקשה הרב אלגזי כביכול מתחלה מאי קסבר למה יאמר הקב"ה דבר כזה כיון שיכולין להשיבו כלום יש אב, ותי' ע"פ המדרש בחקתי ושמרתם את מצותי ועשיתם אותם אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו אתם עשיתם עצמיכם, ומעתה כיון דעל ידי התורה הוא כאלו עשו עצמיכם והולידו את עצמם שפיר מעיד עליהם הקב"ה ע"פ ד"ת, ובזה כתב בב"י לתרץ קושי' הלח"מ הנ"ל על הרמב"ם שכתב ויעיד עליו יודע תעלומות ר"ל שתהא התשובה כ"כ כאלו עשה את עצמו וכברי' חדשה כדי שיוכל להעיד עליו הקב"ה כיון דהוי כאלו עשה האדם את עצמו עכ"ד ע"ש:

ויתבאר הכתוב ושמרתם את חקתי וגו' אשר יעשה אותם האדם ר"ל כדברי המדרש הנ"ל אם תשמרו את התורה אז אני מעלה עליכם כאלו עשיתם עצמיכם והיינו אשר יעשה אותם האדם דבזה נעשה האדם ע"י עצמו, אני ה' נאמן לשלם שכר דבזה דהוי כאלו עשה את עצמו ולא שייך טענת אוה"ע כלום אב מעיד על בנו וא"כ הקב"ה כביכול יכול להעיד עלינו וא"כ נאמן לשלם השכר כיון דעל ידי זה שנשמור את התורה וכאלו עשינו עצמינו בטל טענת אוה"ע כלום אב מעיד על בנו ומשכורתנו שלימה מעם ה' אלקי ישראל המעיד בנו:

קדושים:

דבר אל כל עדת בנ"י וגו' קדושים תהיו כי קדוש אני ד' ופרש"י מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל וצריך טעם, גם מה שהקשו המפורשים היוכל אדם להתקדש כקדושתו והידמה יציר ליוצרו ית"ש:

ונראה עפ"ד הגמ' זבחים דף מ"א ע"ב תנא דבי ר"י מפני מה נאמר פרוכת הקדש בפר כהן משיח ולא נאמר בפר העלם דבר של ציבור משל למלך בו"ד שסרחה עליו מדינה אם מיעוטן סרחו פמליא שלו קיימת אם רובן סרחו אין פמליא שלו קיימת עכ"ל הגמ', ומבואר מזה דאם רובן של ישראל בקדושתן אזי כביכול לכבודו ית"ש גם בעוה"ז קדוש יאמר לו ולזה י"ל דמשו"ה אמר הכתוב דבר אל כל עדת בנ"י קדושים תהיו ונאמר להם פרשה זו בהקהל שיהיו כולם קדושים ובזה כי קדוש אני ד' להורות דאחר רובו הדבר נידון וע"כ הזהיר הכתוב דאם כל עדת ישראל יהי קדושים ורובן ככולן ובזה יהי' קדוש אני ה' בעוה"ז:

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה"א פרש"י סמך שבת למורא אב לומר אעפ"י שהזהרתיך על מורא או"א אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו אני ה"א אתה ואביך חייבים בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי, והוא מדברי הגמ' יבמות דף ה' ע"ב, והקשו בתוס' שם וז"ל וא"ת מנ"ל דקאי טפי אשבתות מכיבוד או"א ע"ש מה שתי', גם מה שהקש' הגמ' בב"מ דף ל"ב ע"א ל"ל קרא דאין עשה דמורא דוחה שבת הא שבת עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה:

ונראה ע"ד דרוש קצת עפימ"ש בטוב גיטין בגיטין (דף כ"ח ע"ב) שהקשה בהא דכהנים המקריבים חטאת העוף הבא על הספק והא עוברים שמקריבים חולין בעזרה והבעלים מותרים להביא על הספק כמבואר בתוס' שם, ותי' משום דאמרי' בפ"ק דב"מ דכל היכי דבע"כ מותיב בה אמרי' דיש שליח לד"ע א"כ י"ל בכהנים אף אי שלוחי דידן מ"מ מותרים להקריב הקרבן דאפי' אם הוא חולין בעזרה מ"מ שליחתו עושים, ובזה יש שליח לד"ע כיון דהו"ל כחצר דבע"כ מיתיב בה ע"ש, ויש להביא ראי' לדברי הט"ג מהא דאמרינן בגיטין דף נ"ה בהא דחטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שהוא מכפרת ואמר עולא מה טעם שלא יהא כהנים עצבים ופרש"י שאכלו חולין שנשחטו בעזרה, והקשה בט"ג שם אמאי לא פי' שהקריבו חולין בעזרה ולהנ"ל י"ל דעל הקרבה לחוד לא היו הכהנים עצבין כיון שהיו אנוסים במצות דרחמנא והוי כחצר דבע"כ מיתיב בה ובכה"ג יש שליח לד"ע ולא עבדי כהנים איסורא אבל במה שאכלו חולין בעזרה הא לא הוי שלוחי דבעה"ב על אכילת הקרבן כיון דנהנה באכילה ואמרינן בפרק האיש מקדש דאפי' למ"ד יש שליח לד"ע באומר לשלוחו צא בעול את הערוה ואכול את החלב שהוא חייב ושולחיו פטור שלא מצינו בכל התורה כולה זה נהנה וזה נתחייב וא"כ כהנים עבדי איסורא אם יאכלו חולין שנשחטו בעזרה ושייך לומר שלא יהא כהנים

עצבים ומבואר כדברי הט"ג דבמה שהקריבו הכהנים חולין בעזרה כיון שעשו מצוה הוי כאנוסים ואמרינן יש שליח לד"ע וחייב המשלח והשליח פטור:
ולפ"ז הי' נראה דאם אביו צוה לבנו שיחלל שבת או לעבור איזה איסור דאביו חייב ובנו פטור דיש שליח לד"ע כיון דבנו עובר בע"כ וא"כ שפיר מיושב דמשו"ה איצטרך קרא דאין עשה דמורא דוחה שבת אע"ג דשבת בלא"ה עשה ול"ת מ"מ כיון דבנו אינו עובר כלל כיון דאביו שלחו והעבירה הוא על אביו כנ"ל דבכה"ג יש שליח לד"ע וא"כ על בנו אין כאן עשה ול"ת והוי ס"ד דישמע לאביו קמ"ל קרא דלא ישמע לו:
וי"ל הטעם עפ"מ דקיי"ל ביו"ד סי' ר"מ סעיף י"ח דאם אביו רשע אינו מחייב לכבדו וממילא דאם יש שליח לד"ע ואביו עובר הרי הוא רשע ואינו מחויב לכבדו (ועי' בישו"ע) וא"כ ממנ"פ אין הבן רשאי לעבור דאם יש שליח לד"ע ואביו עושה העבירה א"כ הוא רשע ואינו מחויב לכבדו לשמוע בקול דברו ולא הוי בע"כ ושוב אמרינן אין שלד"ע ואין עשה דמורא דוחה שבת כיון דשבת הוא עשה ול"ת וכקושי' הגמ' באמת, וזש"ה אני ה"א ודרשו חז"ל כולכם חייבים בכבודי ר"ל דמשו"ה עשה דמורא לא דחי שבת כיון דאם ידחה שבת יהא אביו עובר על העבירה שעשה בנו והא גם אביו חייב לעשות את השבת והרי אביו רשע וממילא דפטור ממצות כיבוד, ומיושב קושי' התוס' שהקשו מנ"ל דקאי טפי אשבתות מכיבוד או"א ולהנ"ל הא ממילא משמע כיון דאין עשה דכיבוד דוחה עשה ול"ת והא דאיצטריך לאשמעינן דאין עשה דמורא דוחה שבת היינו לאפוקי ממ"ד דעשה דוחה ל"ת ועשה:

עצי חיים דרושים על פרשת אמור

אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם דקשה אמר ואמרת למה, וברש"י אמר ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים, ודקדקו דהול"ל שיזהירו גדולים את הקטנים והלשון משמע שהגדולים בעצמן מוזהרים:
וי"ל עפ"ד הגמ' קידושין דף ל"ט שכר מצות בהאי עלמא ליכא וכו' ר' יעקב מעשה חזי ומקשה ודילמא מהרהר בע"ז הוי ומשני אי ס"ד שכר מצוה בהאי עלמא איכא אמאי לא אגין מצות עלי' כי היכי דלא ליתי לידי הרהור ע"ש, ומבואר משם דאי שכר מצוה בהאי עלמא הי' מגין המצוה שלא ליתי לידי עבירה, ועי' באוה"ח פ' שלח וביש"מ שם, והנה בגמ' חגיגה דף ג' דרשו חז"ל במאי דכתיב הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד והנשים באות לשמוע טף למה באו כדי ליתן שכר למביאיהן ע"ש ומוכח מזה דעל מה שמחנכין ומביאין בנים הקטנים למצוה ע"ז יש שכר לפעולתן

בעוה"ז, וי"ל דזה הי' טענת פרעה למשה (פ' בא) יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם וגו:

היינו דפרעה אמר כיון שאין זכות לישראל לגאל ממצרים קודם הזמן וכמשה"כ וכי אוציא את בנ"י ממצרים ופרש"י מה זכו ישראל וכו' אך במה שמחנכין בנים הקטנים למצוה עי"ז יש שכר וע"כ התחכם פרעה שלא ישלח הטף כדי שלא יהא בידם זכות ושכר שיגאלו קודם הזמן:

והנה להנ"ל דבמה שמחנכין הטף יש שכר בעוה"ז וממילא מגין ג"כ להנצל מהחטא כנ"ל, ויתבאר הכתוב אמר אל הכהנים בני אהרן ר"ל עי"ז אשר יזהירו את הקטנים לחנכם לשמור עצמם מכל טומאה בזה ואמרת אליהם היינו משום זה שמחנכים בניהם הקטנים בשכר זאת, גם הם יוכלו להזהר במצוה כיון דעל ידי זה שמחנכין את הטף יש שכר בעוה"ז ומגינה ומצלי שלא יבא לידי חטא:

נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה אני ה' וקשה למה הזהירו הכהנים ביחוד לבלתי אכול נבילה וטריפה, ורש"י פי' לפי דרכו ע"ש, גם למה כתיב הכא אני ד':

ונראה עפ"ד הגמ' מנחות דף מ"ה במאי דכתיב וכל נבילה וטריפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים ומקשה בגמ' כהנים הוא דלא אכלו הא ישראל אכלו וכו' רבינא אמר כהנים איצטריך לי' ס"ד אמינא הואיל ואישתרי מליקה לגבייי' תשתרי נמי נבילה וטריפה קמ"ל, והקשה בדורש לציון ד"ה הא אכילת קדשים הוא מצות עשה משו"ה דוחה ל"ת אבל האיך ס"ד לומר דאישתרי נבילה וטריפה משום דאישתרי מליקה ועי' בקדושת יו"ט, וי"ל עפ"ד החינוך פ' משפטים הטעם באיסור נבילה וטריפה כי הטריפות והנבילות מולידים הפסד אל הגוף האוכלים ואם שאין נודע לנו ולא לחכמי הרפואה נזקן אבל הרופא הנאמן שהזהירנו בהם חכם יותר ממך ומהם עכ"ל ע"ש, ולפ"ז י"ל דבכהנים דהתורה הותרה להם מליקה ודאי משום דלכהנים אינו מזיק להם הנבילות דהא דרכי' דרכי נועם ולא אמרה תורה שלח לתקלה וא"כ משו"ה הוי ס"ד דכל נבילות וטריפות כיון דאין מזיק להם לכן אישתרי להו, וזהו שאמרו כיון דאישתרי מליקה לגבייי' וא"כ אין מזיק להם הנבילות לישתרי נמי נבילה קמ"ל, וי"ל הטעם עפימ"ש בייט"ל סו"פ שמיני דאנו שומרים מצות ה' לא בשביל הנאתינו כי אם הכוונה לקיים מצות ה' וגם בנו"ט הטעם כדי לקיים רצון הש"י ולא משום שהוא נזק לגוף ע"ש, וא"כ גם בכהנים אע"ג דאישתרי מליקה לגבייהו אעפי"כ לא אישתרי נו"ט דרק במקום מצוה התורה התירה ושומר מצוה לא ידע דבר רע אבל בעלמא נו"ט איסורו במקומו עומד: ויתבאר הכתוב נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה ר"ל דגם הכהנים דאישתרי מליקה לגבייהו והוי ס"ד

דלא שייך בהו משום הפסד לגוף ע"כ כתיב דגם הכהנים לא יאכלו נו"ט ואמר הכ' הטעם משום שלא לטמאה בה כי עיקר טעם המצות כדי לקיים מצות ד' ובזה אנו מקדשים עצמינו ולהיפך ע"י הל"ת אנו שומרין עצמינו שלא לטמאה בהם ולכן אמר הכתוב אני ד' כי כל כוונתינו בשביל כי אני ה' המקדש עמו ישראל ע"י תורתו ולא בשביל איזה טעם אשר הוא להנאת הגוף כי אם בשביל הכוונה אשר קדשנו במצותיו: וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' תמימות תהיינה ובמדרש אימת הן תמימות בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וצ"ב:

ונראה עפ"ד הגמ' שבת דף פ"ט אמר הקב"ה לאברהם בניך חטאו וכו' אמר יצחק כמה שנותיו של אדם שבעים שנה דל עשרים דלא ענשת עלי' דל כ"ה דלילה דל תרתי סרי ופלגא דצלוי' ומיכל וכו' פשו להו תרתי סרי ופלגא אם אתה סובל את כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך ע"ש, ובזה יש לפרש הגמ' עירובין דף י"ג ת"ר שני שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרי' נוח לו לאדם שלא נברא משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא משלא נברא נמנו וגמרו נוח לאדם שלא נברא משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, וקשה הלשון נמנו וגמרו, וגם מ"ט דאידך שאמר נוח שנברא, וגם למ"ד נוח שלא נברא א"כ למה נברא הלא מקור הטוב רוצה להטיב, וגם יש להבין מ"ש ועכשיו שנברא וכו' דמאי שאטיי' הכא ועי' מ"ש לעיל פ' מצורע ופ' אחרי, אמנם עפ"י הגמ' שבת הנ"ל י"ל דכיון דכל עיקר המליצה לישראל בזה במה שנעשה החשבון ע"י יצחק אבינו אשר שנותיו מועטים המה ורק תרתי סרי שנה וכל שאר השנים הולכים בעניני עוה"ז אשר לא יחטאו בהנה וא"כ כיון דרוב שנותיהם בהבל כלו ואעפ"י שלא חטאו אבל מ"מ מה צורך בהם, וגם אם לא נברא האדם הא ג"כ לא חטאו וע"כ אמרו נמנו וגמרו היינו שמנו שנותיהן של האדם אשר יעברו על האדם כל ימי היותו בארץ ולכן נמנו וגמרו דטוב שלא נברא האדם (ועי' במהרש"א מכות שכתב ע"ד אחר דנמנו הל"ת ע"ש:

והנה בש"ע או"ח סי' רל"א מבואר שכל כוונתו יהי' לשם שמים וכן בכל מה שיהנה בעוה"ז לא יכוין להנאתו אלא לעבוד את הבוב"ת כדכתיב בכל דרכיך דעהו וכו' ע"ש, ולפ"ז י"ל דגם בפלגא דלילה וגם בעסקי בעוה"ז כיון דכוונתו בהם לש"ש ג"כ מצוה קעביד והם נחשבין בכלל עשייתו כאלו עשה מצוה ואם אתה עושה כן י"ל דשוב טוב שנברא ואע"ג דרוב שנותיו של אדם הם בעניני עוה"ז אבל כיון דיש גם בעניני עוה"ז כוונה לש"ש נחשב כאלו גם בזה עשה בהם מצוה, וז"ש חז"ל ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ר"ל במעשיו של עניני האדם אשר עושה צורך בהם לעניני עוה"ז יפשפש בהם

שימלא כוונה לשם שמים כיון שנברא ויהא טוב לו שנברא לכן יפשפש בהם כוונה לה' ועי"ז טוב שנברא משלא נברא:

ויתבאר הכתוב תמימות תהיינה היינו השבע שבועות תהיינה תמימות דידוע מ"ש באלשיך ובזוה"ק דהשבע שבועות מרומז על השבעים שנה שנות האדם ואמר הכתיב דלא יהא צריך למעט החשבון של השנים בשביל שלא חטאו אלא תמימות תהיינה שיהא נחשב לכל השנים, היינו אשר בכל השנים יהא עושה מצות ובשביל הכוונה שעושה הכל לש"ש ואמר במדרש אימת הם תמימות בזמן שישראל עושין רצונו של מקום היינו שלא די במה שלא חטאו בשביל שעסקו בעניני עוה"ז אלא דגם בעניני העוה"ז אם כוונתו לש"ש הרי כאלו עשה בהם מצות ולזה הם תמימות:

ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ובמד"ר וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ביום הכפורים הקב"ה מוחל עונותיהם ומיו"כ עד החג כל ישראל עוסקין במצות זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו וביו"ט הראשון של חג כל ישראל עומדין לפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן לשמו של הקב"ה ואומר להם מה דאזל אזל מן הכא חושבנא לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון, והוא פלאי:

ונראה דהנה באו"ח סי' תרמ"ט כתב המחבר והעושים שני ימים טובים פסולי ראשון נוטלין בשני אבל ברוכי לא מברכינן וכתב הטו"ז משום דאנן בקיאין בקביעי דירחי ואין אנו עושים יו"ט שני אלא בשביל מנהג אבותינו ויש סברא להיפך דכל דתיקן רבנן כעין דאו' תיקן והו"ל כמו יו"ט ראשון ע"כ נוטלין ולא מברכין על פסולי יו"ט ראשון, ומבואר דיש פלוגתא אם שאול וכדומה פסול ביו"ט שני דשיטת הרא"ש כיון דביו"ט הראשון שאול פסול לכן גם ביו"ט שני פסול משום מנהג אבותינו בידינו, ושיטת הרמב"ם כיון דעכ"פ בכל ז' שאול כשר לכן גם ביו"ט שני כשר ולא אמרינן בכה"ג כל מה דתיקן רבנן כעין דאורייתא תקנו, (ועי' בב"י) וי"ל דטעם הרמב"ם משום דבכל ז' הא בלא"ה צריך ליטול הלולב מדרבנן וע"כ לא תקנו ביו"ט ב' שיהא כיו"ט ראשון דלמה לנו לתקן וע"כ לא תיקנו כלל וממילא יו"ט שני הוא ככל שאר ימי החג והרי זה דומה למ"ש התוס' בברכות דף ט"ו וז"ל דברכת תרומה שהיא מדרבנן יש לדמותם לק"ש שתקנו שצריך שישמיע לאזנו אבל ברכת המזון שהוא מדאו' למה יש לנו לתקן שלא יצא אם לא השמיע לאזנו ע"ש, ומבואר דלא תיקנו רבנן שיהא כעין דאו' אלא בדבר שכל עיקרו מדרבנן וכיוצא בו מצינו ג"כ בתוס' מנחות דף נ"ב ד"ה גזרו שכ' משמע הכא דאיכא מעילה מדרבנן ותימה דבתמורה דף ל"ב בהא דמועלין בה שתי מעילות ופריך ואי דרבנן מי איכא מעילה מדרבנן ותי' בתוס' דהתם כיון דאיכא מעילה דאו' לא שייך לתקן מעילה

אחר דרבנן ע"ש, ומבואר דבדבר שאסור כבר מדאו' לא גזרו רבנן בזה עוד איסור דרבנן וה"נ י"ל כן כיון דבלא"ה ביו"ט ב' צריך ליטול הלולב כמו כל שבעה ולכן לא תקנו חכמים עוד שיהא כיום טוב ראשון כיון דבלא"ה נוטלין הלולב ומה לנו לתקן עוד וי"ל עוד כיון דבמדרש הנ"ל תלה ענין נטילת לולב ביום הראשון של חג בזה שכל ישראל (מא-41) עוסקין זה בסוכתו וזה בלולבו וא"כ ביו"ט השני של החג אע"ג דמספיקא הי' עושין ב' ימים יו"ט מ"מ הא ביו"ט ראשון לא הי' עוסקין עוד בסוכתו ובלולבו דהא כבר הוא יו"ט וא"כ ביו"ט ב' שהוא ספק ראשון עכ"פ לא שייך לומר כדברי המדרש שהוא הראשון לחשבון עונות וע"כ הכא לא תיקנו חכמים ביו"ט ב' אשר משום מנהג אבותינו בידינו שיהא כיו"ט הראשון, וז"ש המדרש מן הכא חושבנא וא"כ לכך נקרא יום הראשון משום שהוא אחר הימים אשר עושין כל אחד סוכתו ולולבו ולכן אמר המדרש לפיכך משה מזהיר את ישראל ולקחתם לכם ביום הראשון דייקא אבל ספק ראשון ספק שני לא תיקנו חז"ל בזה שיהא יו"ט השני כיו"ט הראשון כיון שיו"ט ביום השני של חג אינו ראשון לחשבון עונות ע"כ לא הוי לענין לולב כיום הראשון היינו כראשון לחשבון עונות:

עצי חיים דרושים על פרשת בהר

בהר סני וגו' והקשה רש"י מה ענין שמיטה אצל הר סני, ונראה ע"פ המדרש אין ישראל ניזונין אלא בזכות האמונה וכתבו המפורשים הטעם שעל זה מגיע שכר בעוה"ז דהוי שכרו ע"י עצמו ועובר על בל תלין משא"כ בשאר מצות ששמענו עפ"י משה הוי ע"י שליח ואינו עובר על בל תלין והיינו דכתיב טובים השנים (ששמענו) מן האחד, ובזה פי' אאזללה"ה בייט"ל פ' ראה הגמ' כל המענג את השבת נותנים לו כל משאלות לבו, דהנה שבת עיקר האמונה כי ששת ימים עשה ה' וגו' ולכך על שבת מגיע שכר עוה"ז וכמו שכתבו דורשי רשומות שב"ת ר"ת ביומו תתן שכרו והיינו בתבעו דוקא דבלא תבעו אינו עובר עליו, וז"ש כל המענג את השבת נותנים לו "משאלות לבו" דייקא היינו אם שואל ותבעו נותנים לו שכר בעוה"ז עכ"ד:

ובזה יש לפרש הכתוב וכי תאמרו מה נאכל וגו' וצויתי את ברכתי לכם וגו' והקשו המפו' איך ס"ד לשאול מה נאכל דהוא ח"ו העדר האמונה וי"ל דהנה שמיטת הארץ כבר כתבי המפורשים דהוא ג"כ להשריש האמונה אשר להקב"ה הארץ ומלואה, וזה שפרש"י ושבתה הארץ שבת לד' כשם שנאמר במעשה בראשית ר"ל דשבת בראשית מורה על חידוש העולם כן שבת הארץ רומז לבריאת העולם ועיין בכלי יקר, ולפ"ז גם על שבת הארץ מגיע שכר עוה"ז כיון שהוא מורה על האמונה אשר שמענו מפי כבודו ית"ש

בעצמו ולא ע"י שליח, ויתבאר הכ' וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית ר"ל כיון דרק בתבעו עובר עליו אבל אם לא תבעו אינו עובר לכן אמר הכתוב וכי תאמרו מה נאכל היינו שיתבע שכרו המגיע לו ואמר הכתוב דאז וצויתי את ברכתי לכם כיון דבתבעו מגיע שכרו תיכף בעוה"ז:

ויתבאר ליישב קושי' רש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני כיון שענין האמונה מפי הגבורה שמענו על הר סיני וא"כ גם ענין שמיטה דהוא ג"כ מורה על האמונה הרי הוא בכלל האמונה אשר נצטוו ישראל על הר סיני יותר מכל המצות שנצטוו ישראל ע"י שליח ביד משה אל כל ישראל ע"כ יתכן לומר אצל מצות שמיטה בהר סיני:

שש שנים תזרע שדך וגו' ואספת את תבואתה וגו' והקשו המפורשים דמשמע הלשון שהוא צווי ליזרע ולאסוף התבואה והא אינו אלא רשות, והיתה שבת הארץ לכם לאכלה צ"ב:

ונראה עפ"מ דאמרינן בברכות דף ל"ה ת"ר ואספת דגניך וכו' רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה קוצר בשעת קצירה תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובזמן שאין ישראל עושין רש"מ מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנאמר ואספת דגניך והקשה במהרש"א האיך מיתוקם האי קרא ואספת באין עושיו רש"מ הא מפורש בי' והי' אם שמוע וגו' לאהבה את ה"א וגו' ועלה קאי ונתתי מטר ארצכם בעתו ואספת דגנך ובהיפוך באין עושין רש"מ השמרו לכם פן וגו' ותי' דודאי איירי הך קרא בעושין רש"מ אבל אין עושין כ"כ דאינן צדיקים גמורים דאע"ג דכתיב והי' אם שמוע וגו' לאהבה את ה"א מ"מ מדכתיב בהך פרשה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתיב נמי ובכל מאודכם כדכתיב בפ' שמע ובכל מאדך משמע לי' דאיירי הכא באינן צדיקים גמורים בממון וע"כ עונשין נמי בדבר שבממון שאין מלאכתן נעשית ע"י אחרים עכ"ד ע"ש:

ובזה יש לפרש לעיל בפ' אמור הכתוב וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן ובמדרש הה"ד מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש וצ"ב, וי"ל דכיון דכתיב וקצרתם שיהא מלאכתם נעשית ע"י עצמן וכמו הלשון ואספת דאמרי' בברייתא דמשמע מזה דמלאכתן נעשית ע"י עצמן וא"כ להמהרש"א הא דוקצרתם היינו אם בממונם אין עושין רש"מ בזה מלאכתן נעשית ע"י עצמן ולכן מסיים הכתוב והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן ר"ל שתעבדו את ה"א גם בממונם ואז יתקיים גם זה שיהא מלאכתן נעשית ע"י אחרים ובמדרש מביא לזה הכתוב מה יתרון לאדם בכל עמלו ר"ל מה שהאדם צריך לעמול בעצמו ליתרון הוא דהא אם הי' עושה רש"מ גם בממונו הי'

עמדו זרים ורעו צאנו דמלאכתו הי' נעשית ע"י אחרים: ויתבאר הכתוב שש שנים תזרע שדך ואספת את תבואתה ר"ל כיון דקודם שבא שנת השמיטה הרי עוד לא קיים ובכל מאדך וא"כ אין נחשבים לצדיקים גמורים שיהא מלאכתן נעשית ע"י אחרים, וע"כ תזרע את שדך ואספת דגניך ע"י עצמו בדרך עונש אך אם ישבתו בשנה השביעית וא"כ קיימו וקבלו עליהם לעבוד את ה' גם בכל מאדך בעבור זה ישלם ה' להם פעלם ומשכורתם שלימה והיתה שבת הארץ לכם לאכלה שיטלו שכרם גם בדבר שבממון ומלאכתן יהא נעשית ע"י אחרים ואע"ג שיהי' שבת לארץ מ"מ יהי' לכם לאכלה בלי שום מלאכה ע"י עצמן ועמדו זרים ורעו צאנכם דהא הם עושין רש"מ:

עצי חיים דרושים על פרשת בחקותי

אם בחקתי תלכו וגו' ונתנה הארץ יבולה וגו' וישבתם לבטח בארצכם: י"ל עפימ"ש המפורשים דאיתא במדרש דיעקב ועשו חלקו בשני העולמות יעקב נטל עוה"ב ועשו הנ"ל נטל עוה"ז וא"כ איך מצאנו ידינו ורגלינו לעשות חיל ולאכול חלב הארץ הלא יאמרו גזל הוא בידינו ותירצו דאלמלא קבלו ישראל התורה מוט התמוטטה הארץ כמו שאמרו חז"ל בשבת דף פ"ח תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אם יקבלו ישראל התורה מוטב ואם לאו אחזיר אתכם להיות תהו ובהו וא"כ הו"ל כדין המציל מזוטו של ים ומשלולותו של נהר דהרי אלו שלו עכ"ד:

ובזה יש לפרש הכתוב בראשית ברא א' ופרש"י א"ר יצחק לא הי' צריך התורה להתחיל אלא מן החדש הזה לכם שהוא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אוה"ע לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה עמים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה וכו' ולהנ"ל י"ל בדברי הכתוב כח מעשיו הגיד לעמו היינו שהגיד לישראל ונתן לנו את התורה שהיא כח מעשיו וכמו שאיתא במדרש שנטל הקב"ה כלי אומנתו היינו התוה"ק ובזה ברא א' את השמים והארץ ועבור זה נתן להם נחלת גוים גם מה שהוא מחלקו של עשו היינו עוה"ז כי גם זה שייך ליעקב ולבניו אחריו כדין המציל מן הנהר ומזוטו של ים:

ויתבאר דברי רש"י מה טעם פתח בבראשית וכמו שפרש"י בראשית בשביל תורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אוה"ע לסטים אתם היינו שהעוה"ז הוא מחלקו של עשו וא"כ מה שנוטלים עוה"ז גזילה הוא הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה ר"ל שהתנה הקב"ה

שיהא חוזר לתהו ובהו ואלמלא ישראל שקבלו התורה בלא"ה לא הי' לאוה"ע מאומה וא"כ הו"ל כדין המציל מן הים וא"כ גם העוה"ז שייך לישראל:
ויש לפרש בזה המדרש מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים ממתן תורה כתוב הכא כה תברכו את בנ"י וכתיב התם כה תאמר לבית יעקב וגו' וי"ל דברכת כהנים הוא ברכות גם מטוב עוה"ז ואמר המדרש מהיכן זכו לזה דהא עוה"ז הוא מחלקו של עשו ואמר המדרש ממתן תורה ואלמלא ברית התורה חקת שו"א הי' חוזר לתהו ובהו וע"כ זכו ישראל שקבלו התורה גם בעוה"ז כדין המציל מנהר דהרי הוא שלו:
וזש"ה אם בחקתי תלכו ופרש"י שתהא עמלים בתורה ואז ונתנה הארץ יבולה עי"ז יהא לנו גם מטוב עוה"ז כיון שע"י שקבלו התורה נתקיימה העולם ולכן וישבתם לבטח בארצכם שלא יאמרו אוה"ע לסטים אתם שכבשתם ארץ עממים כיון שאלמלא קבלו ישראל התורה הי' חוזר לתהו ובהו וקנאם ישראל כדין המציל מן הנהר ועי' מ"ס בפ' במדבר:
סליק ספר ויקרא בעזה"י:

עצי חיים דרושים על פרשת במדבר

במדרש ילקוט ריש הסדר בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקנאו בהם האוה"ע אמרו מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל סתם הקב"ה פיהם ואמר להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כדרך שמביאין בני שנאמר ויתילדו על משפחותם לבית אבותם ותמהו על אמרם מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל הלא הם לא רצו לקבל כמו שנאמר וזרח משעיר למו וגו' וגם מה ענין יחוס לזה ועי' בישמ"מ בזה:
ונראה דהנה בגמ' שבת דף פ"ח ויתיצבו תחתית ההר א"ר אבדימא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם והקשה התוס' שם הא כבר הקדימו נעשה לנשמע ע"ש, ונלע"ד לתרץ קושי' התוס' עפ"ד הבכור שור בב"ב דף ט' שכתב הטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום דכי היכי דעונשה ליכא בהאי עלמא דהא אין עונשין על ביטול מ"ע ה"נ ליכא שכר בהאי עלמא אבל על ל"ת דמלקין עלי' ה"נ שכרה בעוה"ז איכא ע"ש, ולפ"ז מבואר דאם הי' עונש על מ"ע בעוה"ז שכרה נמי הי' בעוה"ז וא"כ י"ל דרצה הקב"ה לזכות את ישראל שיקבלו שכר גם בעוה"ז עכ"פ על קבלת התורה בכללה לפיכך כפה עליהם ההר כגיגית ואמר להם ואם לאו שם תהא קבורתכם היינו שאם לא יקבלו התורה יהא נענשים וכיון שיש עונש אם לא יקבלו ממילא יש להם שכר בעוה"ז עכ"פ על קבלת התורה,

ומיושב קושי' התוס' דאעפ"י שאמרו ישראל נעשה ונשמע וקבלו התורה ברצון מ"מ כפה עליהם ההר לטובתם כדי שיהא נזהרים על קבלת התורה מחמת עונש ומשום זה יגיע להם שכר בעוה"ז ובזה יש לפרש ולבאר המדרש פ' נשא כה הברכו את בנ"י מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים ממתן תורה דכתיב כה תאמר וגו' וי"ל דהנה בברכת כהנים הם הברכות על ישראל מעניני עוה"ז וכבר ידוע מ"ש המפורשים בשם המדרש דיעקב ועשו חלקו עצמם עם שתי העולמות עוה"ז נטל עשו ועוה"ב נטל יעקב וא"כ איפוא זכו ישראל לברכת כהנים ואי משום שכר המצות הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא לזה אמר המדרש ממתן תורה דכתיב כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבנ"י ופרש"י כה תאמר לשון רכה ותגיד דברים קשין כגידים היינו ממה שנאמר להם דברים קשין כגידין ר"ל העונש אם לא יקבלו התורה מזה יוצמח לנו אמירה לשון רכה היינו השכר דהא אם יש עונש ממילא עי"ז מגיע גם שכר עוה"ז וכמו על ל"ת כיון דיש עלי' עונש ה"נ שכרה בעוה"ז ולזה זכו ישראל לברכת כהנים ממתן תורה:

ויש ליישב בזה קושי' האוה"ע בגמ' ע"ז (דף ב') דיאמרו אוה"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית וכו' ולהנ"ל י"ל כיון דכלם אמרו נעשה ונשמע וכל עיקר הכפי' הי' כדי שיקבלו התורה גם מאזהרת העונש מכיון דישראל שהם בני יעקב אבינו שנוטל חלקו בעוה"ב ולכן אחר שכפה עליהם ההר וכו' ואם לאו שם תהא קבורתכם ע"כ מגיע להם שכר על קבלת התורה גם בעוה"ז אבל בני עשו שנטלו בלא"ה חלקם בעוה"ז א"כ מה להם לכופם שיקבלו התורה אם לא קבלו מלכותו עליהם ברצון:

ויתבאר המדרש נתקנאו בהם אוה"ע מה ראה להתקרב להתקרב להם יותר מן הכל היינו כטענת אוה"ע למה דוקא על ישראל כפה עליהם ההר כגיגית ואע"ג שאוה"ע לא רצו לקבל התורה מ"מ ע"י הכפי' לישראל מגיע להם שכר בעוה"ז וא"כ על השכר עוה"ז נתקנאו אוה"ע ואמר להם הקב"ה הביאו לי ספר יוחסין שלכם כדרך שמביאין בני היינו שישראל הם בני יעקב אשר נטל חלקו לעוה"ב ומאין יבא עזרינו גם בעוה"ז ולכן הי' ההכרח ליתן לנו את התורה ע"י כפי' ובזה מגיע לנו שכר עוה"ז:

עצי חיים דרושים על פרשת נשא

ואם לא שטית טומאה תחת אשך הנקי ממי המרים המאררים ואת כי שטית וגו' ובגמ' קידושין דף ס"ב בשלמא לר' חנינא בן גמליאל דלא בעי תנאי כפול היינו דכתיב אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אשך הנקי אלא לר"מ חנקי מיבעי לי' אמר ר' תנחום הנקי כתיב ועיין פרש"י ובערוך ערך הנקי כתיב וז"ל פי' הנקי רוחך מגופך

וישאר הגוף נקי בלא נפש וכיון שיש לדרשו לרעה הרי בפסוק עצמו כתיב קללה ואינה קללה הבאה מחמת ברכה עכ"ל:

וי"ל הכוונה עפ"ד הזוה"ק משפטים דף ק"א ע"ב וז"ל דבעלה הראשון שביק בה רוח ואם אח"כ נסבא האי איתתא מה איתעביד מההיא רוח דשבק בה בעלה קדמאה דהא גבר אחרא אתי עלה לאתקיימא רוח ברוח לא אפשר דהא האי דאתי עלה השתא רוח אעיל בה וכן ההוא קדמאה דאסתלק רוח אעיל בה וכו' עוד שם ק"ב ע"א ולזמנין דדחי קדמאה להההוא תניינא ואתעביד לי' מקטרגא עד דאפיק לי' מעלמא ועל דא תנינן דמתרין ולהלאה לא יסב בר נש להאי איתתא דהא מה"מ אתתקף בה ובני עלמא לא ידעין דהא רוחא כיון דאתתקף וקא נצח להההוא רוחא אחרא תנינא וכו' עכ"ל הזוה"ק ומבואר מזה דרוח של בעל הראשון מקטרג על בעל השני וא"כ כש"כ כשבא בועל השני באיסור ודאי דרוח הראשון מקטרג על רוח השני וכמבואר הלשון שם לאתקיימא רוח ברוח לא אפשר והיינו שפי' בערוך הנקי רוחך מגופך היינו רוח השני שבא בגבולו של בעל הראשון, ובזה יובן היטב המשנה בסוטה דף כ"ז ע"ב כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו ולהנ"ל י"ל דהיינו דרוח הראשון מקטרג על מי שבא בגבולו ולכן בודקין אותו וכמו שכתב בזוה"ק דמהאי טעמא לא יסב בר נש להאי איתתא, ובזה יובן ג"כ הגמ' סוטה דף כ"ד ע"ב מבלעדי אשך מי שקדמה שכבת בעל לבועל ולא שקדמה שכבת בועל לבעל דהיינו ארוסה ע"ש וי"ל ג"כ הטעם דאם קדמה שכבת בועל א"כ אדרבה קדמה רוח הבועל ואין מי שיקטרג עליו:

ובזה יש ליישב קושי' התוס' לר"מ הא בעינן הן קודם ללאו והכא הוי לאו קודם להן דהא אם לא שכב כתיב ברישא, עוד הקשו לפרש"י אם לא שכב הנקי ואם שכב חנקי ואת כי שטית א"כ הו"ל מעשה קודם לתנאי ואנן אמרינן במתני' דבעינן תנאי קודם למעשה, ולהנ"ל דהפי' הנקי רוחך מגופך ואינו בדרך תנאי רק דהרוח מהבעל דמקטרג על הבועל ולא יוכל להתקיים רוח ברוח וא"כ אינו בדרך עונש אם יעשה או לא יעשה וא"כ לא שייך בזה דיני תנאים רק דהוא עפ"י טבע דהרוח הראשון מקטרג ודוחה השני וממילא אם לא שכב הנקי:

כה תברכו את בנ"י וגו' במדרש מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים רבנן אמרי ממתן תורה דכתיב כה תאמר וגו':

ונראה עפ"ד הגמ' סיפ"ק דסוטה התורה תחלתה וסופה גמילות חסדים בתחלה גמילות חסדים שנאמר ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם סופה גמילות חסדים דכתיב וכו' ע"ש, והנה בירושלמי פ"ט דסוטה הי"ד על המשנה שם ר' יהושע אומר מיום שחרב

ביהמ"ק אין בו יום שאין בו קללה ובגמ' ירושלמי שם מי מבטל ר' אבין אומר ברכת כהנים מבטלה ע"ש ר"ל כיון דברכת כהנים הוא ברכה והאיך שייך קללה וברכה אלא ודאי דברכה"נ הוא מבטל הקללה וי"ל דזכו לזה ממתן תורה כיון דתורה הוא תחלה ג"ח וסופה ג"ח ולכן התורה שהוא מלא חסדים מבטל הקללה, וזשה"מ מהיכן זכו ישראל לברכה"נ היינו לבטל הקללה ממתן תורה שהוא כולו חסדים ובזה הקללה נתבטל, ועי' מ"ש לעיל פ' בחקתי ובפ' במדבר:

עצי חיים דרושים על פרשת בהעלותך

בהעלותך את הנרות וגו' ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותי' ופרש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה והוא תמוה איך ס"ד אשר אהרן ישנה, גם הלשון בהעלותך צ"ב:

ונראה עפ"ד חז"ל פסחים דף נ' ע"ב כתיב מעל השמים חסדך וכתיב עד השמים חסדך כאן בעושין לשמה וכאן בעושין שלא לשמה וא"כ מזה אשר העושים לשמה הרי מעשיו עולה עד למעלה מעל השמים, והנה ידוע אשר הנרות והמנורה הם רומזים על התורה והמצות כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור והיינו שאמר הכתוב בהעלותך את הנרות כיון שצריך להעלות אותם ר"ל לעסוק בתורה ובמצות שיהא עולים למעלה מעל השמים:

והנה אמרי' בפסחים שם ועוד בכמה מקומות אר"מ א"ר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וא"כ משמע דמשו"ה מותר לעסוק שלא לשמה משום דאח"כ מזה יבא לשמה אבל העיקר המצוה נקראת רק על מי שעוסק לשמה וגם בתחלה צריך לעסוק לשמה: ובזה יש לבאר בפ' חיי בפירש"י שני חיי שרה כולן שוין לטובה והקשו הא כבר נאמר בת ק' כבת כ' לחטא, גם דברי המד"ר שם, זש"ה יודע ד' ימי תמימים וגו' כשם שהן תמימים כך שנותיהם תמימים, ולהנ"ל י"ל דהנה אם בתחלה הי' שלא לשמה ואח"כ מתוך שלא לשמה בא לשמה א"כ אין שוין לטובה ואע"ג דלא חטא בזה דהא מותר לעסוק אפי' שלא לשמה מ"מ לא הי' המעשים שוין לטובה ולכן פרש"י מיתורא דקרא כיון דכבר הוכיח דבת ק' כבת כ' לחטא דכולן שוין לטובה לשמה, וז"ש המדרש כשם שהם תמימים דהא אפי' אם עושה שלא לשמה בסוף יבא לעשות לשמה אבל התמימים ר"ל הבני עלי' גם שנותיהם תמימים היינו כל שנותיהם אפי' בהתחלה הם עוסקים לשמה וכמו שכתוב בתורה אצל שרה אע"ה דכל שנותי' היו שוין לטובה:

וזשה"כ ויעש כן אהרן וגו' העלה נרותי' ר"ל דהמצות אשר נקראים נרות העלה למעלה ע"י שעשה הכל לשמה ופירש"י ויעש כן אהרן שלא שינה היינו שלא הי' צריך לשנות מכאשר התחיל בתחלה רק גם בראשית העבודה ג"כ הי' לשמה וכאשר הי' בסוף לשמה כן גם בתחלה כולן שוין לטובה:

על פי ה' יחנו וע"פ ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ד' ביד משה, וקשה למה נכתב את משמרת ד' שמרו דהא כבר כתב על פי ד' יחנו: ונראה עפ"ד הגמ' שבת דף ל"א סותר על מנת לבנות שלא במקומו פטור ופריך הא במשכן סותר ע"מ לבנות שלא במקומו דמי, ומשני בגמ' שאני התם כיון דכתיב עפ"י ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי ובגמ' עירובין דף נ"ה ע"ב דגלי מדבר קאמרת כיון דכתיב ע"פ ה' יחנו יע"פ ה' יסעו כמאן דקביע להו דמי ע"ש, ויש להבין אמאי הוי בזה כבמקומו או כמאן דקביע להו דמי ועי' בערבי נחל פ' שלח, והנה כתבתי לעיל פ' וירא דבגמ' ה"ק כיון דכתיב ע"פ ד' יחנו היינו שהי' בהם השראת שכינה וכיון דמלא כל הארץ כבודו לכן לא שייך לומר דהוי שלא במקומו או שאינו קבוע מקומם כיון דהשכינה אתם בתוך מחנותם ובכל מקום היא מקומו ית"ש וכקבוע להו דמי ע"ש:

ובזה יש לתרץ מה שהביא בישמ"מ פ' שמות הא דאיתא במד"ר פ' ויקרא שדעת האומות דישראל בטלין ברוב לגבי' דהנה ידוע דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אבל לאחר שגלו מן הארץ וניידו לא הוי קבוע כמו דקיי"ל נכבשינהו דניידו והנה אם ישראל יושבין במקומן אין חשש ביטול ברוב דכל קבוע כמע"מ דמי אבל לאחר שגלו הוי ניידו ע"ש מה שתי' בזה, ולהנ"ל מיושב דלא שייך לומר דישראל ח"ו בטלין ברוב משום דניידו עפ"ד חז"ל דכל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם וכיון דמלא כל הארץ כבודו הוי קבוע כבודו ית"ש עמנו וא"כ גם ישראל הם קבוע במקומם ואינם בטלים ברוב בכל מקום שהם, וזשה"כ ע"פ ד' יחנו וע"פ ד' יסעו היינו שהשראת השכינה אתנו ולכן את משמרת ה' שמרו היינו שישראל אינם בטלים ברוב לגבי' שלא ישמרו משמרת ה' כיון דבכל מקום אפי' בעת נסיעתם אנו קבועים וקיימים לעד ולעולם:

בחדש הראשון וגו' פרש"י פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בזו מפני שהיא גנותן של ישראל שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד ובקידושין דף ל"ז ע"ב הקשו התוס' ולמה לא הקריבו הפסח במדבר ותי' דס"ל כל מקום שנאמר ביאה אינו אלא לאחר ירושה וישיבה, עוד הקשו כיון שמן הדין לא הי' להם לעשות מה גנות הי' להם וי"ל דהיינו גנותם שנשתהו מ' שנים מפני עון מרגלים, עור תי' דמשו"ה לא עשו פסח לפי

שהי' רובם ערלים והיינו גנותם ומשו"ה לא מלו כיון שלא נשבה להם רוח צפונית ע"ש, והנה המפורשים הקשו על התוס' דהא לתי' הראשון קשה דא"כ למ"ד דלא ס"ל ביאה לאחר ירוי"ש משמע ואמאי לא עשו במדבר הקרבן פסח, וגם לתי' השני קשה הא התוס' בעצמם כ' ביבמות דף ע"ב דל"ל דלא עשו קרבן פסח משום מילת זכרים כיון דאנוסים היו ועי' במקנה, עוד הקשה בפנים יפות כאן מהא דאיתא בספרי פ"ז ר"ש אומר שבט לוי עשו פסח במדבר והקשה הא גם הם לא נימולו כדאיתא בספר יהושע וא"כ מה נשתנו שבט לוי מכל ישראל: ונלענ"ד דהנה במועד קטן דף ט"ו ע"ב מיבעי' לן מנודה מהו שישלח קרבנותיו אמר רב יוסף ת"ש כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר מנודין היו ושלחו קרבנותיהן והקשה בתוס' מנלן ששלחו קרבנותיהן ותי' שמא יש להוכיח כן מהפסוק ע"ש ולא פירשו מהיכן ובטורי אבן חגיגה דף י' כתב דרב יוסף פשט לה אליבא דר' ישמעאל בפ"ק דחולין דס"ל דנאסר להם בשר תאוה והי' צריכין להקדיש ולהקריב חלב ודם למזבח ונפקא לן התם מקרא וכיון שכן ש"מ דשלחו קרבנותיהן אע"ג דמנודין היו אבל ר"ע דפליג התם דבשר תאוה לא נאסר להם כלל אפשר לומר לדידי' דמנודה אינו שולח קרבנותיו עכ"ד ע"ש, ולפ"ז י"ל דלמ"ד ביאה אינו לאחר ירוי"ש ס"ל מנודה אינו משלח קרבנותיו ומשו"ה הטעם דלא הקריבו במדבר הפסח משום דמנודין היו אבל לר' ישמעאל דס"ל מנודה משלח קרבנותיו הטעם דלא הקריבו בו הפסח משום דס"ל לר' ישמעאל דביאה לאחר ירוי"ש משמע והיינו כתי' התוס' הראשון:

ומיושב דברי הספרי דשבט לוי עשו פסח והיינו דס"ל דביאה אינו משמע לאחר ירוי"ש והא דלא הקריבו ישראל הפסח משום דמנודין היו ולא היו רשאין להקריב קרבנותיהן וס"ל כר"ע דבשר תאוה לא נאסר להם אבל שבט לוי שלא עבדו ע"ז ולא הי' מנודין הם הקריבו שפיר הפסח וכמבואר בחגיגה שם ששבט לוי הקריבו גם העולת תמיד וזהו גנותן של ישראל שלא הקריבו בפסח אע"ג דמנודין היו ואינו רשאין להקריב קרבנותיהן מ"מ זהו גנותן שהי' מנודין והא דשבט לוי עשו הפסח אע"ג שלא הי' נימולין היינו כדברי התוס' ביבמות משום דאנוסין הי' ואינו מעכב:

ויעשו בנ"י את הפסח במועדו ובפסחים דף ו' תניא שואלין ודורשין בה' פסח קודם לפסח שלשים יום שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני שנאמר ויעשו בנ"י את הפסח במועדו וכתיב ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם, והנה בטו"ז או"ח סי' תכ"ט כתב דלפ"ד הר"ן דאין חיוב לדרוש לי' יום קידם הפסח אלא דנפ"מ לענין שני תלמידים אחד שואל כענין ואחד שלא כענין דנזקקין לשואל כענין תחלה וכתב הטו"ז דיש נפ"מ לענין ממון עפ"מ דאיתא בב"מ דף צ"ז אמרו לי' רבנן לרבא שאיל לן מר

ללמוד לנו תורה ואם נשאל ממנה בהמה ומתה נפטור דהוי שאילה בבעלים איקפד רבא לאפקועי ממון קבעיתי אדרבא אתון שאלתין לי דמצי לאשתמוטי ממסכתא למסכתא ולא היא איהו שאיל להו ביומי דכלה כשדורשין לפני הרגל בה' הרגל ואינהו שאילי לי' בשאר יומי ע"ש:

ולענ"ד יש להקשות על הטו"ז מהא שכתבו התוס' בע"ז דף ה' ע"ב דהא דתנן שואלין בה' פסח קודם לפסח ל' יום עיקר התקנה על הקרבן נתקנה כדאמר טעמא שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני ע"ש ומבואר דבזה"ז דליכא לקרבן הא דשואלין בה' פסח ל' יום קודם הוא רק מדרבנן והנה כתב הש"ך ביו"ד סי' קי"ט ס"ק כ"ז הטעם דהמוכר לחבירו בשר טריפה מדרבנן דאין צריך המוכר לשלם ללוקח משום דחכמים לא גזרו כדי להוציא ממון דלענין ממון אוקמי' אדין תורה ע"ש והוכפל דבריו בסוף סי' רמ"ב וא"כ קשה על הטו"ז דכתב דיש נפ"מ לענין ממון הא כיון דמדרבנן היא א"כ אין נפ"מ לענין ממון דתק"ח לא מהני לענין ממון:

והנה על הגמ' גופא דאיתא שם דביומי דכלה דהרב שאול לתלמידים לא קשה הא לא מהני תק"ח לענין ממון די"ל לפ"מ דמשמע שם הלשון ביומי דהלה היינו ביו"ט עצמו וי"ל דהיינו מדאו' דבגמ' מגילה שם ילילף לה מוידבר משה את מועדי ה' וגו' שיהי' דורשין ה' חג בחג אבל הא דל' יום קודם לחג לפ"ד התוס' שהוא דרבנן איך מהני לענין ממון:

וי"ל דהטו"ז ס"ל לפ"ד הגמ' סוכה דף ט' במשנה שם סוכה ישנה ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין ופרש"י דאפי' לב"ש תוך שלשים לחג כיון ששואלין בה' חג קודם לחג שלשים יום סתם העושה לשם חג הוא עושה ומבואר מזה דהא דשואלין ודורשין קודם דאו' היא דהא מהני לענין סוכה שיהא כלשמה שהוא מדאו' ואפי' לב"ה דמכשירין סוכה ישנה לא משום דלא בעי סוכה לשמה אלא כיון דכל העושה סוכה וחדש בה דבר ואפי' סוכה ישנה ג"כ היא כלשמה ע"ש בתוס' ומבואר די"ל דהיא דאו' ופליג רש"י בזה על התוס' דע"ז וא"כ שפיר כתב הטו"ז דנפ"מ לענין ממון:

אמנם לפ"ז יש בפשיטות נפ"מ בהא דדורשין קודם לפסח ל' יום דהא כתבו התוס' בסוכה שם בשם הירושלמי הא דסוכה ב"ה מכשירין וצריך לחדש בה דבר, מצה ישינה פלוגתא דב"ש וב"ה א"ר דברי הכל הוא מכיון שלא עשאה לשם פסח דבר ברי הוא שלא דקדק בה ע"ש וא"כ לפ"ד הירושלמי דמצה ישינה פסולה אפי' לב"ה ולפ"מ שכתב רש"י ז"ל דלב"ש דתוך ל' כיון דדורשין בה' חג לא הוי סוכה ישינה ממילא דה"נ לב"ה לענין מצה דתוך ל' לא הוי מצה ישינה וא"כ נפ"מ הא דדורשין וכו' לענין אם עשה מצה תוך ל' דלא הוי מצה ישינה ובפשיטות לענין סוכה ישינה א"א לומר דנ"מ דהא הלשון בברייתא

דפ"ק דפסחים מיירי לענין מילי דפסחא אבל לה להירושלמי יש נפ"מ גם לענין מצה ישינה דהוא מילי דפסחא ועי' מנחת חינוך מצוה יו"ד ש ל ח שלח לך אנשים וגו' כל נשיא בהם והקשו המפו' למה בחר משה לשלוח לתור את הארץ את הנשיאים מישראל הלא לראות את הארץ מה הוא החזק הוא או רפה יותר ראוי לשלוח בקיאים בישוב העולם ועוסקים בהליכות עוה"ז ודרך ארץ, גם לפ' הת"י וכד חמי משה ענותנותי' קרא משה להושע בן נון יהושע וצ"ב:

ונראה דהנה בגמ' ברכות דף כ' א"ל רב פפא לאביי מ"ש ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרחיש לן ניסא וכו' א"צ קמאי קמסרו נפשי' אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשן אקדושת השם ע"ש, ויש להבין במה שאמר אביי אנן לא מסרינן נפשן היתכן שיאמר אביי כן הא בהנך עבירות דמחויב למסור נפשו בודאי כל איש הירא דבר ד' מקבל עליו למסור נפשו ורוחו לה' ואם מיירי בעבירות שאינו מחויב למסור עצמו א"כ אינו רשאי למסור נפשו, ועי' בש"ך יו"ד סי' קנ"ז סק"א בשם הרמב"ם דכל מי שדינו לעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר ה"ז מתחייב בנפשו ע"ש, אמנם י"ל עפ"י דברי הב"י הביאו הש"ך שם סק"ב דאם הוא אדם גדול וחסיד ויר"ש רשאי לקדש השם ולמסור עצמו אפי' על מצוה קלה ע"ש, ולפ"ז י"ל דאביי ה"ק קמאי דמסרו נפשי' אקדושת השם ר"ל שהיו גדולים וחסידים ואנשי מעשה שהי' רשאים למסור נפשם אפי' על מצוה קלה אנן לא מסרינן נפשן אקדושת השם היינו שאינם מחזיקים עצמם במדה זו שהם גדולים וחסידים שרשאים למסור עצמן:

והנה להלן בפ' כתוב ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים הרי שיהושע וכלב נכנסו בסכנת נפשות שלא להוציא דבה על הארץ, ולכאורה קשה כיון שאין זה מהג' דברים שמחויבים למסור נפשו עליו איך ומדוע לא פרשו עצמם מפני סכנת נפשם שלא יתחייבו בנפשותם, ולכאורה י"ל עפ"ד המהרי"ק שורש קס"ז דמותר לאשת איש לזנות ברצון כדי להציל רבים מישראל וראי' מדאמרי' במגילה דף ט"ו באסתר שאמרה ובכן אבא אל המלך שלא כדת דעד עכשיו באונס ועכשיו ברצון ע"ש, ולפ"ז י"ל דכמו בגילוי עריות דאמרינן דיהרג ואל יעבור ומ"מ מפני סכנת רבים יעבור כדי שלא תזיק לרבים ה"נ אע"ג דאין רשאי למסור נפשו בכל שאר עבירות אבל רשאי למסור נפשו כדי להציל בזה כלל ישראל שלא יחטאו כל ישראל ע"י הדיבה וה"נ י"ל דמשו"ה הי' רשאים יהושע וכלב למסור נפשם על קדושת השם, אמנם בנובי"ת השיג על המהרי"ק שאינו ראי' מאסתר ושם הי' בהוראת מרדכי וב"ד ואולי ברוח הקודש ע"ש וא"כ ה"נ א"א לומר שהי' ברוה"ק

להציל את ישראל שהרי לא הצילו את ישראל שלא לילך אחר עצת המרגלים ואיך הכניסו עצמם בסכנת נפשות:

ולכאורה הי' עוד אפשר לומר עפי"ד הסמ"ע סי' תכ"ו סק"ב דבירושלמי מסיק דצריך להכניס עצמו בספק סכנה בשביל הצלת חבירו ע"ש וא"כ ה"נ י"ל כיון דיהושע וכלב לא היו בסכנת ודאי כ"א ספק סכנה ולכן הי' צריכין להכניס עצמן בספק סכנה כדי להציל את ישראל אולם בפ"ת שם הביא בשם אגודת אזוב דתלמודא דידן פליג על הירושלמי ומשו"ה לא הביא הרי"ף והרמב"ם הך דירושלמי ע"ש וא"כ קשה שוב האיך הכניסו עצמן בסכנ"פ: אמנם י"ל דהנה לעיל הבאתי מדוע משה בחר לו לשליחות הנשיאים בעדה ולא פשוטי עם, ולמ"ש י"ל דלכך רצה משה לשלוח רק אנשים (מב-42) חשובים דמסרי נפשי' ומתרחש להו ניסא דהא אם ישלח פחותי ערך פן יראו עם גדול ורם בני ענקים יפחדו מפניהם ויסוגו אחור באמרם מי יוכל לעמוד מפניהם לכן בחר משה לשלוח הראשי עם שהם ראוים למסירת נפש דגדול וחסיד ראוי לקדש השם אפי' על מצוה קלה וא"כ הנשיאים שבעדה לא יפחדו ולא יחפזו מפניהם כי הם בטוחים דמתרחיש להו ניסא, ולפ"ז י"ל דה"נ יהושע וכלב נכנסו בספק סכנה ולא יראו לנפשותם שירגמו אותם אבן כי הם היו גדולים ואנשי שם ומותר להם לקדש השם על כל המצות וגם דמתרחיש להם בעבור זה נס ויתבאר הת"י כד חמי משה ענותנותי' וא"כ יש לחוש שמא יאמר יהושע שאינו ראוי למסור נפשו כיון שאינו גדול ויר"ש וגם דלא מתרחיש לי' ניסא א"כ פן מורא יעלה על ראשו מעצת מרגלים כדי שלא ירגמו אותו באבנים, על כן התפלל עליו שינצל מעצת מרגלים וכדאי הוא למסור עצמו וגם דמתרחיש לי' ניסא:

א"י שלח לך גם לבאר הלשון לך ופרש"י לדעתך, ונראה עפ"מ דאמרינן בגמ' פסחים (דף ח') תנא אין מחייבין אותו להכניס ידו לחורין ולסדקין לבדוק החמץ מפני הסכנת עקרב ופריך והאמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין אמר רב אשי שמא תאבד לו מחט ואתי לעיוני בתרה ופרש"י וכיון דמתכוין אף למחט לאו שלוחי מצוה הוא וניזוק ע"ש, וי"ל בזה מה שאמרו המרגלים וזה פרי' אפס כי עז העם הזה היינו אע"ג דאין להם לירא מה שעז העם הזה וחזק הוא כיון דעבדי מצוה שהולכין לארץ ישראל ושלוחי מצוה אינן ניזוקין מ"מ וזה פרי' היינו שא"י נשתבחה בפירותי' יותר מכל הארצות ואם כן יש לחוש פן יכוונו אף לפירותי' ולאו שלוחי מצוה נינהו ע"כ יש לירא כי עז העם הזה:

ויש לבאר בזה ג"כ המדרש הובא בפר"ד דרוש ח' מפני מה לא נכנס משה לא"י כדי שיבוא עמו לעתיד לבא דור המדבר שנאמר כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא ראשי עם וי"ל דהנה אמרינן בסוטה דף י"ד ע"א שאמר הקב"ה למשה בשעה שבקש לכנוס לא"י

וכי לאכול מפרי' אתה צריך אלא לקיים מצות התלויים בה הרינו מעלה עליך כאלו קיימת אותן ואתן לך שכרך בעבורן הרי דמשה הי' כל כוונתו לכנוס לארץ ישראל רק לקיים מצות התלוים בה ולא לאכול מפרי' ולכן בזכותו מדה כנגד מדה הי' יכול להגן על דור המדבר שקלקלו בזה שהי' יראים לכנוס לא"י משום שהרגישו בנפשם שרוצים לכנוס לארץ ישראל כדי לאכול מפרי' ולא שלוחי מצוה נינהו:

ויתבאר דברי הכתוב שלח לך ופרש"י לדעתך היינו כמו שהי' דעת משה רבינו ע"ה שיהי' רוצה ליכנס רק כדי לקיים מצות התלויים בה ולא לאכול מפרי' כן תשלח אנשים כמוך שיתכוונו ליכנס לא"י אך כדי לקיים מצות התלויים בה ואז ילכו בטח לדרכם כיון דשלוחי מצוה אין ניזוקין אבל אם יהי' מתאוים גם להנות מטובה ולאכול מפרי' כמו דכתיב להלן ויראום מפרי הארץ דייקא שזהו העיקר בשליחותם א"כ יש להם ליראה מפני העם היושב בה:

ויתבאר דלכך שלח משה אנשים חשובים כל נשיא בהם משום דאנשים פשוטים יש לחוש פן כוונתם אינו בשביל קיום המצות וא"כ יש לחוש משום סכנה אע"ג דשלוחי מצוה נינהו לכן בחר משה כל נשיא בהם אשר להם ראוי שיהי' כוונתם אך בלתי לד' לבדו ובאותו שעה כשרים היו כפרש"י א"י עפ"ד הגמ' חולין דף ז' ההוא איתתא דהוי קא מהדרא למישקל עפרא מתותי כרעא דר' חנינא א"ל שקלי לא מסתייעא מילתא אין עוד מלבדו כתיב ואפי' כשפים ופריך והאר"י למה נקרא שמו כשפים שמכחישין פמליא של מעלה ומשני שאני ר"ח דנפיש זכותי' ע"ש ומבואר דמי שנפיש זכותי' אין ליראי מכשפים ויש לפרש בזה הכתוב בפ' בשלח בחר לנו אנשים ופרש"י גבורים ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן דבר אחר בחר לנו אנשים שיודעין לבטל כשפים לפי שבני עמלק מכשפין היו עכ"ל, וי"ל דשני הפירושים עולים בקנה אחד ור"ל כיון דבני עמלק היו מכשפין שמכחישין פמליא של מעלה וא"כ איפוא יוכלו לעמוד נגדם דהא רק כש כשישראל מסתכלין כלפי מעלה הם מתגברין כמבואר במשנה בר"ה דף כ"ט וא"כ כיון שמכחישין פמליא של מעלה יצאו למלחמה ולכן אמר הכתוב בחר לנו אנשים גבורים ויראי חטא דנפיש זכותי' ואין להם ליראי מכשפים כנ"ל דהיכא דנפיש זכותי' שאני:

וי"ל דזה הי' טענת המרגלים כמאה"כ עמלק יושב בארץ הנגב היינו כנ"ל דבכי עמלק מכשפים הם ומכחישין פמליא של מעלה ואמרו המרגלים ג"כ כי חזק הוא ממנו ופרש"י כביכול כלפי מעלה אמרו ויש להבין היתכן שיאמרו כן, ולהנ"ל י"ל שאמרו המרגלים כיון שהם מכשפים וע"כ הוא חזק ממנו כביכול ח"ו היינו שמכחישין פמליא של מעלה

אבל יהושע וכלב אמרו אם חפץ בנו ה' כיון שחפץ ד' בכלל ישראל ועמך כולם צדיקים א"כ אין לירא מפחד כשפים דהוי כנפיש זכותי':

ויתבאר הת"י כד חמי משה ענותנותי' דיהושע והי' ירא משה פן יטעה בטענת המרגלים דלפי ענותנותי' הוי כלא נפיש זכותי' ויפחד ג"כ מעמלק שמכשפים הם דזה הי' טענת המרגלים וע"כ התפלל עליו השם יצילו מעצת המרגלים:

ק ר ח ויקח קרח וברש"י הלבישן טליתות שכולן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה תכלת חייבת בציצית או פטורה אמר להם חייבת התחילו לשחק חוט אחד של תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטר עצמה, ויש להבין מה ענין טענה זו לחלוק בזה על משרע"ה ובקרא מבואר שאמרו למשה רב לכם כי כל העדה כולם קדושים, גם להבין סברתם הא כתיב בתורה דעל הכנף צריך להיות פתיל תכלת וא"כ בטלית שכולה תכלת כיון שאינו על הכנף ולא נעשה כמצותו בדין הוא שלא תפטר:

ונראה עפ"ד הגמ' ב"מ דף קט"ו ת"ר אלמנה בין שהיא עני' ובין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה דברי ר' יהודא ר"ש אומר עשירה ממשכנין אותה עני' אין ממשכנין אותה ואמרי' בגמ' דפלוגתי' בזה דר"י לא דריש טעמא דקרא ור"ש דרש טעמא דקרא ועי' בחו"מ סי' צ"ז דאין ממשכנין אלמנה בין עני' ובין עשירה ומבואר דקיי"ל דלא דריש טעמא דקרא:

הנה במחצה"ש סי' ח' סק"ז כתב בשם הב"ח סי' כ"ד בענין התכלת דתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד והביא בשם הזוהר פ' שלח שע"י זכרון כה"כ ששם מקום הדין יהי' יראת ה' על פניו ועי"ז יתן אל לבו אימת הדין ע"ש, ומבואר דטעם של תכלת הוא כדי שיתן אל לבו אימת הדין, ולפ"ז הי' אפשר לומר לכאורה דטלית שכולה תכלת פטורה דמה חוט אחד של תכלת מעורר את האדם זכרון כה"כ ויתן אל לבו אימת הדין כש"כ אם הוא כולה תכלת בודאי דעי"ז יזכיר את כה"כ אבל כיון דקיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא א"כ אין לך אלא מה שמפורש בתורה דהתכלת צריכין להיות נוטען על הקרן דייקא וא"כ טלית שכולה תכלת ג"כ חייבת בפתיל תכלת:

ובזה באו לחלוק על משה כי כל העדה כולם קדושים וגו' ומדוע תתנשאו וגו' היינו כי שאלו בפיהם מדוע הטעם שהם נשיאים על עדת ה' ואע"ג שבחר ה' בהם אבל מ"מ כיון שקרח ועדתו הי' סבורין דדרשינן טעמא דקרא א"כ י"ל דבאופן זה לא בחר בהם ה' ח"ו וכמו דלפי דבריהם טלית שכולה תכלת פטורה דדרשינן טעמא דקרא ה"נ אפשר לומר דרק קודם שקבלו התורה צוה ה' שיהי' משה רעיא מהימנא אבל לא אחר ששמעו על ה"ס אנכי ולא יהי' ובתוכם ה' למה ישתררו על עם ה' אלה וזה שאמרו כי כל העדה כולם

קדושים ומדוע הטעם דתתנשאו על קהל ד' והשיב להם משה בקר ויודע ה' את אשר לו ר"ל כמו דאמרי' בגמ' שם דהיכא דמפורש הטעם כגון הא דלא ירבה לו נשים ולא יסיר לבבו גם ר"י ס"ל דדרשינן טעמא דקרא אבל היכא דאינו מפורש הטעם ל"ד ע"ד ע"ש והיינו שאמר משה בקר ויודע ד' את אשר לו היינו שרק ה' יודע את אשר לו ואיני מפורש הטעם בקרא ולכן לא דרשינן ט"ד עבודת מתנה אתן את כהונתכם וגו' ויל"ד מה עבודה שייך אצל מתנת כהונה ובגמ' פסחים דף ע"ב ט"ב מעשה בר' טרפון שלא בא אמש לביהמ"ד מצאו ר"ג א"ל מפני מה לא באת אמש לביהמ"ד א"ל עבודה עבדתי א"ל וכי עבודה בזה"ז מנין א"ל היה אומר עבודת מתנה אתן את כהונתכם וגו' עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת ביהמ"ק ויל"ד האיך שייך לשון עבודה אצל אכילה דעבודה משמע שיש איזה יגיעה בעת העשי' וכי קשה כ"כ לאכול ומה העבודה היא ועי' מ"ש לעיל פ' בא עה"פ מה העבודה:

ונראה עפ"ד הנועם אלימלך פ"ז וקוי ה' יחליפו כח כי ברוב בני אדם כל יגיעם הוא בשעת התפלה לכוונת הלב ולהרחיק הפניות אבל בשעת אכילה לא יהי' עמל ויגיעה אבל הצדיקים כבר אחז"ל שמת אכילת שעת מלחמה ובשעת תפלה אין צריכין יגיעה כי מחשבתם זכה וברורה רק בשעת אכילה יתנו כח ויגיעה לבל יאכלו לתאוה כלל וזהו יחליפו כח שמחליפים נתינת כחם מרוב בני אדם ע"ש, ובזה יש לפרש הכתוב בפ' בא והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ובהגדה לפסח מבואר דזהו שאלת רשע וי"ל עפי"מ דאמרינן בגמ' נזיר דף כ"ג בשני בני אדם שצלו פסחיהם אחד שאכל לשם אכילה גסה וקאמר התם בגמ' שהוא רשע ע"ש ומבואר דהרשע אינו אוכל לשם אכילת מצות ולכן שאלת הרשע מה העבודה הזאת לכם היינו שיאמרו למה באכילת פסח יש עבודה ועמל ויגיעה ובשלמא בעת התפלה יש יגיעה אבל באכילה מה העבודה הזאת והם לא ידעו כי להצדיקים העיקר יגיעה ועבודה הוא בשעת אכילה ואמרתם זבח פסח הוא לה' היינו דכל האכילה שהוא לא לשם תאוה כלל רק לשם ה' לזה צריך עבודה רבה:

וז"ש בגמ' עבודה עבדתי וכו' עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת ביהמ"ק היינו דעבודת בית המקדש הוא מעשה הקרבנות דצריך שיהא לשמה ואם לא יחשב פגול הוא לא ירצה וה"נ עשו אכילת תרומה שיהא לשמה ולכן אמר בגמ' שם עבודה עבדתי היינו כיון שצריך שיהא אכילה לשמה א"כ עבודה ויגיעה הוא, וזשה"כ עבודת מתנה אתן את כהונתכם היינו דמתנת כהונה שהוא אוכל צריך שתהא לשמה ולכן היא העבודה דאכילה שתהא לשם ה' היא בכח ויגיעה רבה:

סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וגו' ובגמ' שבועות דף ל"ט גבי היוצא לישבע ואם אמר הריני נשבע העומדים שם אומרים זה לזה סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ע"ש, יל"ד למה אומרים למי שרוצה לישבע זה הכתוב הנאמר על קרא ועדתו ומזה משמע דיש קצת שייכות ודמיון זה לזה:

ונראה דהנה בב"מ דף ע"ה ע"ב אר"י אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול ר"ל אמר גורם קללה לעצמו שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק ופרש"י כשתובעו וזה כופר הכל מקללין אותו ואומרין שהוא דובר על צדיק עתק, ולכאורה משמע דהלכה כר"ל דהא בגמ' שם איתא דרב אשי שלח לרבינא לישדר לי מר עשרה זוזי ושלח לי' ניתי מר סהדי ונכתב כתבא כדי שלא לגרום קללה לעצמו ע"ש ומשמע מדלא אמר גם שלא יעבור על לפ"ע דלא ס"ל כרב אלא כר"ל, ולפי זה לכאורה תיקשי דבחו"מ סי' ע' העתק לתרווייהו דעובר על לפ"ע וגם גורם קללה ומנ"ל הא, גם אמאי חשדינן לי' שלא הלוה ונאמן הלוה יותר מן המלוה:

ונלענ"ד די"ל דר"ל לא בא לחלוק על רב אלא דר"ל בא להוסיף ולפרש דכיון דאמר רב דעובר על לפ"ע א"כ מי פתי יעבור על מצוה הבאה בעבירה ללות בלי עדים שיעשה בזה עבירה דלפ"ע ויפסיד ממונו וא"כ כשתובעו ויכפור הלה יאמרו הכל שודאי הוא דובר על צדיק עתק דמי הוא זה שילוה לחבירו במקום איסורא ולכן אמר כיש לקיש דרק גורם קללה אבל ודאי שלא יעבור על לפ"ע במקום דאית לי' גם פסידא ולכן העתיק בשו"ע תרווייהו דע"י שהוא עובר על לפ"ע בזה יגרום קללה ח"ו וגם רבינא לא אמר כרב מה"ט והנה בגמ' שבועות שם ע"ב פריך בגמ' בשלמא ההוא דקא משתבע קאי באיסורא אלא ההוא דקא משבע לי' אמאי ומשני כדר"ש בן טרפון שבועת ה' תהי' בין שניהם מלמד שחלה שבועה על שניהם ע"ש, ולכאורה קשה אמאי חל השבועה על המשביע ומאי הו"ל למיעבד ולהנ"ל י"ל כיון דעובר על לפ"ע דהלוה או הפקיד גבי' שלא בעדים וא"כ עובר על לפ"ע וממילא י"ל כנ"ל דודאי לא עבר על לפ"ע אלא ש שהוא דובר על צדיק עתק ולכן חל השבועה גם על המשביע והיינו כיון דלפעמים השבועה הוא כה"ג שיש לחשוד אותו שתובע בחנם לא חלקו חכמים, והנה בדעת קרח הי' חטאם מפני שדברו על משה ואהרן שלקחו גדולה לעצמם ונענשו על זה שדברו על צדיק עתק ואמר עליהם משה זה הכתוב סורו נא מעל וגו' ולכן קאמר בגמ' דאם הולך לישבע דאם אינו נשבע על שקר וגם המשביע מצד הסברא שלא עבר על לפ"ע ויפסידולכן אומרים זל"ז סורו נא וגו' כמו שאמר משרע"ה על עדת קרח:

עצי חיים דרושים על פרשת חקת

קח את המטה וגו' ודברתם אל הסלע וגו' לכן לא תביאו את הקהל וגו' להבין מדוע שינה ממה שאמר לו הקב"ה ודברתם אל הסלע והוא לא עשה כן אלא הכה על הסלע, וגם למה בפעם הראשון בפ' בשלח צוה לו הקב"ה והכית בצור וכאן נאמר לו ודברתם וגו' גם למה מפני החטא של מי מריבה נגזר עליו שלא יבא לא"י ומהו מדה כנגד מדה:

ונראה עפ"מ דאמרי' בגיטין דף כ"ט תנן המביא גט בא"י וחלה הרי זה משלחו ביד אחר ורמינהו אמר לשנים תנו גט לאשתי או לשלשה כתבו גט ותנו לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו אינהו הן אבל שליח לא אמר רבא משום דמילי נינהו ומילי לא מימסרא לשליח פרש"י התם היינו טעמא דלא משוי שליח שלא מסר להם אלא דברים ואין בדברים כח להיות חוזרים ונמסרים לאחר אבל גט דאית בי' ממשא חוזר ונמסר ע"ש ומבואר דאם המשלח לא מסר להשליח אלא דברים בעלמא ולא מסר לו מידי דאית בי' ממשא לעשות בו איזה דבר הוי כאלו לא משוי שליח כלל:

(ועי' במהרי"ט ח"א סי' קכ"ז דמטעם זה אין אדם יכול לעשות שליח שיקדש איזה דבר להקדש, ועי' בנובי"ת יו"ד סי' קמ"ז ובח"ס יו"ד סי' שכ"א): ובזה י"ל הכתוב בפ' שמות מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא וגו' כי אהי' עמך וזה לך האות וגו, תעבדון את הא' על ההר הזה וכבר נתקשו המפורשים במה שאמר משה מי אנכי הא גם אם משה בענותנותו חשב עצמו לכלום מ"מ הא הולך היא בשליחותו של מקום, וגם מה זה האות כי הקב"ה שולחו ממה שיעבדון את הא' אח"כ הא אות משמע שיכול לראות עין בעין ולא מה שיהי' בזמן אחר, וגם למה על ההר הזה דייקא:

ולהנ"ל י"ל דמשה אמר כיון דמילי לא מימסרא לשליח וכיון דהקב"ה אמר לו שידבר אל פרעה הוי כאלו לא משוי כלל לשליח וא"כ הוי כאלו משה ילך מעצמו אל פרעה ולכן אמר מי אנכי היינו כי הוא מעצמו אינו ראוי שידבר לפני המלך [והאמנם דדיבורו של הקב"ה הוא כמעשה כדכתיב בדבר ה' שמים נעשו מ"מ י"ל דהיינו עצומו של הדיבור אבל שליח האומר דיבורו של הקב"ה שוב הרי הוא כדיבור], ועי' בח"ס יו"ד סי' שכ"א וז"ל ומה דשליח צבור מוציא רבים ידי חובתו בדיבור פיו ידום דאינו מטעם שליחות אלא מטעם שומע כעונה ובעלמא מילי לא מימסרא לשליח:

והנה י"ל דמשה לא הוי כמו שליח דעלמא כיון דשכינה היתה מדברת מתוך גרונו של משה והרי הוא כמו עצם המדבר הראשון כיון דהן הן הדברים שנמסרו לו ממש אבל י"ל דהיינו רק משעת מתן תורה דכתיב והא' יעננו בקול היינו מתוך גרונו של משה אבל קודם מתן תורה הי' דיבורו של משה כמו שאר האנשים והיינו דאיתא במדרש

פ' מטות כל הנביאים נתנבאו בכם מוסיף עליהם משה שהתנבא בזה הדבר היינו כיון דהנביאים לא מצינו שהי' השכינה מדברת מתוך גרונם וא"כ לא הי' דיבורם עצם הדיבור של הקב"ה ולכן נתנבאו בבחי' כה בכף הדמיון אבל משה שהי' דיבורו כביכול עצם המדבר הראשון ולכן משה שפיר קאמר זה הדבר כיון שזה עצמו דיבורו כביכול ולכן השיב לו הקב"ה על מה שאמר משה מי אנכי כנ"ל כי היא מילי ולא מימסרא לשליח כי אהי' עמך ר"ל כיון שגם הקב"ה ילך עמו והשכינה יהי' מדברת מתוך גרונו ולא הוי כלל ענין שליחות רק מהקב"ה בעצמו כביכול יהא הדיבור וזה לך האות וגו' תעברון את הא' על ההר הזה היינו כמו שיהי' בעת אשר יקבלו התורה על ההר הזה דמשם ידבר בפיו אבל הא' הוא יעננו בקול:

ה"נ דמשה ידבר לפרעה והא' יהי' עמו וכמו שנאמר בא אל פרעה שמשה הלך בשליחות לפרעה עם הקב"ה בעצמו כביכול ולפ"ז י"ל דה"ג כשדבר הקב"ה למשה שידבר אל הסלע ונתן מימיו חשב משה בדעתו אשר לא יתכן כי בדיבור פיו לחוד יעשה הנס דהא מילי לא מימסרא לשליח רק בודאי יניח ה' לו שיעשה איזה מעשה שיכה בצור ובזה יהי' איזה מעשה ופעולה שיש בו ממשא והכח בפעם הראשון לכן נאמר לו והכית בצור שיעשה איזה מעשה ופעולה שיחול עליו ענין השליחות אבל באמת כיון דמשה לא הוי כמו שליח דעלמא דשכינה הי' מדברת מתוך גרונו א"כ לא הי' צריך להעשות שליח רק ע"י מעשה וגם בדיבורו לבד ג"כ הי' ראוי שיעשה הנס על ידו והא שנאמר לו בפעם הראשון והכית היינו משום שהי' הענין קודם מתן תורה ואז עדיין לא נאמר בו והא' יעננו בקול אך משה מחמת רב ענותנותו לא החזיק טובה לנפשי אשר השכינה בכל פעם מדברת מתוך גרונו וכמו שמצינו דמשה לא ידע כי קרן אור פניו ולכן חשב ג"כ מכח ענותנותו דאין די במה שידבר אל הסלע דא"כ הוי רק מילי רק שיכה את הצור:

והנה בגמ' גיטין דף כ"ו ענותניתו של ר' זכרי' החריבה את ביתינו וכו' והגלותינו מארצינו וכתבו המפורשים דענותנותו היינו שלא עמד על דעתו ולא הי' חזק בלבו לדון אותו המלשין ועיין בגרש ירחים שם ובח"ס על אס' גיטין ומבואר מזה דע"י העבוה כה"ג במקום שהי' צורך ללבוש במדת גאות לבוש זה הי' הגרם ח"ו מה שחרב ביהמ"ק וזהו כדברי המדרש הובא בפר"ד דרוש ח' אלמלא הי' משה נכנס לא"י לא הי' נחרב הביהמ"ק והיינו כנ"ל כיון דמשה חטא במי מריבה שהכה הצור ולא דבר אל הסלע וזה הי' מכח ענותנותו שלא האמין בעצמו אשר השכינה מדברת מתוך גרונו ולכן נגזר עליו שלא יכנס לא"י וא"כ מחמת ענותנותו נחרב ביהמ"ק דהא אלמלא ענותנותו הי' מדבר אל הסלע ולא הכה בצור ולא הי' נחרב הביהמ"ק וזשה"כ יען לא האמנתם בי וגו' וא"כ הי' עניו

מאוד במה שהי' צריך לקיים ויגבה לבו בדרכי ה' ולכן לא תביאו וזהו מדה כנגד מדה דאם הי' בא משה לא"י לא הי' נחרב הביהמ"ק וזהו מכח ענותנותו וגם ע"י ענותנותו של ר' זכרי' נחרב ביתינו ובמהרה בימינו לעתיד לבא כי יעזור ה' ויגאלנו שנית אז יבנה ביתו בקרוב נכון יהי' הר ה' בראש בית ההרים:

עצי חיים דרושים על פרשת בלק

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא, ויל"ד דמשמע דהאי כי רב הוא נתינת טעם הוא על מה שפחדו מפני בנ"י והא משמע מהכתוב הקודם דמשו"ה יראו מפני שראו את אשר עשה לאמורי ומה לי אם הם רב או מעט, גם למה כשאמר בלעם לינו פה הלילה הלכו להם זקני מדין:

ונראה עפ"מ דאיתא בחולין דף ז' ההוא איתתא דהו' קא מהדרא למישקל עפרא מתותי כרעא דר' חנינא א"ל שקלי לא מסתייע מילתא אין עוד מלבדו כתיב פי' ואפי' כשפים ופריך והא אר"י למה נקרא שמו כשפים שמכחישין פמליא של מעלה ומשני שאני ר"ח דנפיש זכותי' ע"ש, ולפ"ז י"ל דבלק הי' יודע אשר מכח הנשפע מאת ה' לא יוכל להרע לעם ה' זו אלה אשר הוציאם ה' באהבתו ובחמלתו עלינו אמנם אך זאת חשב בלק כאשר קוסם גדול הי' וכן הביאו אתם זקני מואב ומדין הקסמים בידם אל בלעם וכיון דכשפים מכחישין פמליא של מעלה בזה חשבו אולי יוכלו להלחם בהם, והנה כאשר אמר בלעם לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי וא"כ מזה אשר כחו של בלעם הוא רק מכח של מעלה וכאשר ישים ה' בפיו ישמור לדבר ולכן הלכו להם וקני מדין כי ידעו ויבינו זאת אשר לא ברעה הוציאם ממצרים ורק ע"י כשפים רצו לערוך מלחמה נגדם כי חזק הוא ממנו, וזשה"כ ויגר מואב מפני העם כי רב הוא ר"ל דאפי' בכשפים פחדו ג"כ פן רב ונפיש זכיותיהם וא"כ גם בכשפים לא יכלו לעשות עמהם רע וכדברי הגמ' הנ"ל שאני ר"ח דנפיש זכותי' ועי' מ"ש לעיל בפ' שלח:

אם לקרא לך באו האנשים פרש"י אם הקריאה שלך וסבור אתה ליטול עלי' שכר קום לך אתם והוא מהמדרש והדברים צ"ב הא גם בעבור שכר לא הי' רשאי להרע ח"ו לישראל:

ונראה דהנה קי"ל בקידושין דף מ"ב דאין שליח לדבר עבירה והמשלח פטור והשליח חייב ונראה הטעם משום דאע"ג דבכל מקום שלוחו של אדם כמותו מ"מ לדבר עבירה כיון דהמשלח אינו עושה העבירה בעצמו ובגופו הוי כאלו נעשה המלאכה ממילא כיון דלא טרח בה אלא השליח ומשו"ה השליח חייב דהא איהו דקטרת בדבר העבירה, וראי' לזה מהא דאיתא בזוה"ק פ' תרומה דף קכ"ח וז"ל ורוח קודשא לאו הכי אלא באגר שלים

ובאשתדלותא רב סגי ובאית דכאיתא דגרמי וכו' ועל דא כתיב ויקחו לי תרומה ע"ש ומבואר מדברי הזוה"ק דמצוה צריך לעשות בטירחא דגופא, ולפ"ז י"ל דלהיפוך בעבירה נמי העיקר רק אם עשה העבירה בטירחא דגופא וא"כ ע"י שליח הרי לא טרח בעבירה רק השליח ומשו"ה המשלח פטור והשליח חייב, ובזה י"ל נמי הטעם דמצוה בו יותר מבשלוחו כמבואר בקידושין דף מ"א משום דאם לא טרח בהמצוה רק השליח א"כ לא טרח המשלח בגופו לעשות המצוה לכן מצוה בו יותר שיבוא המצוה בטירחא דגופא:

ולפ"ז י"ל לפמ"ש בישמ"ס סו"פ עקב בהפטרה דעושה מצוה ע"י שליח בשכר לא אמרי' בזה מצוה בו יותר מבשלוחו דבשכר הוי ממש כעושה בעצמו דמה שמבזבז ממונו ליתן לשליח הוי כמו טירחא בגופא כמו דמשמע בפסחים דף ד' ע"ב בגמ' שם, וברש"י ד"ה אלא באתרא עכ"ד ז"ל ועי' בטו"ז יו"ד סי' ר"ג סק"ה דיצרו של אדם מתגבר עליו יותר בנתינת ממון מדבר התלוי בטירחא דגופא עכ"ל ועי' מ"ש בענין זה הרבה בפ' וישלח וא"כ י"ל דכמו דבשליח בשכר לא אמרי' מצוה בו יותר מובשליח משום דטירחא דממונא עדיף מטירחא דגופא ה"נ לענין אשלד"ע דהטעם משום דלא טרח בהעבירה בגופי' אבל אם שלח בשכר הוי כעושה בעצמו העבירה דהא דנתן ממונו זהו יותר מאלו טרח בגופא לעשות העבירה, ובזה י"ל דאמר בלק לבלעם אל נא תמנע מהלך אלי כי כבד אכבדך וגו' ר"ל כי אמר בלק פן ירא בלעם לעשות רע מיראת עונש אשר יתנקם מהם שומר ישראל לכן אמר לו שאל יפחד כי הוא המשלח ושלוחו של אדם כמותו ואע"ג דאשלד"ע והשליח חייב מ"מ בשליח בשכר הוי כאלו עושה המשלח בעצמו ולא השליח ועי' בטו"ז או"ח סי' רמ"ז פק"ג לענין עכו"ם המוליך כתב בחנם דאם הוא לתשלומין על איזה טובה שעשה לו הישראל הוי כאלו קבל מעות מישראל ע"ש וה"נ אל תמנע מהלך אלי משום יראת העונש כי כבד אכבדך וזהו כבא בשכרו ובכה"ג י"ל דישלד"ע והשיב לו בלעם אפי' אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב וא"כ ודאי דהוי שליח בשכר מ"מ לא אוכל לעשות מאומה גדולה או קטנה:

וזשה"כ להלן פ' מטות ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב ופרש"י בלעם הלך שם ליטול שכר וכו' דהנה קודם שבא ליטול השכר לא הי' ראוי לצרור ולהכות את המדינים כיון דאשלד"ע אבל עכשיו שבא ליטול שכר וכיון שנתנו לו השכר אמרי' דישלד"מ ובאוה"ע על שרוצים לעשות רעה אפילו במחשבה מצטרף למעשה כמבואר בתוס' בקידושין דף ל"ט משם הירושלמי ומשו"ה נתחייבו בעונש וגם בלעם נתחייב בעונש דהא גם הוא הלך מרצונו ומדעת עצמו כפרש"י אח"כ אמר בלעם שמא אפתנו ויתרצה וא"כ הלך גם מדעת עצמו ולא משום שליחות:

ויתבאר הכתוב אם לקרא לך אם הקריאה שלך וסבור אתה ליטול שכר אם כן בכה"ג ישלד"ע דבשליח כשכר אפי' לד"ע הוי כאלו עושה המשלח ולא השליח לכן קום לך אתם דבכה"ג מותר לו לילך אתם ואין מגיע לו העונש כי אם להמשלם אותו ועי' במל"מ פ"ב מה' רוצח דגם בדיני שמים לא אמרינן דישלד"ע רק בשוכר אבל בדיבורא לא מחייב, ובזה מיושב שם הא דאמרינן בסנהדרין דף כ"ט דאין טוענין למסית וילפינן לה מנחש הקדמוני דאין טוען לו השי"ת ע"ש והיינו כנ"ל דאין לומר משום דבשכר לא שייך דברי הרב וכו' דהא עושה משום השכר דהא אפי' בשוגג שלא ידע השליח שהוא עבירה וג"כ לא שייך דברי הרב וכו' ואפ"ה אמרי' אשלד"ע לכמה שיטות, ויש מקום להאריך בכל זה ואכ"מ אבל בזה ניחא דמשום דלא טרח בהעבירה לא הוי כעושה העבירה ורק בשכר דהוא יותר מטירחא דגופא:

כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב:

וי"ל עפ"ד המדרש עה"פ בפ' לך ויאמר אברם ה' א' מה תתן לי וגו' אמר לפניו רבש"ע אם עתיד אני להעמיד בנים ולהכעיסך מוטב לי ואנכי הולך ערירי ולפ"ד המדרש יש להבין סיפא דקרא ויוצא אותו החוצה וגו' ויאמר לו כה יהי' זרעך וא"כ לא השיב לו הקב"ה על מה שאמר א"א פן יוליד בנים שאינם מהוגנים ונראה עפ"ד הגמ' ברכות דף י' א"ל האי צדוקי לברורי כתיב רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני א"ל שטי' שפיל לסיפא דקרא דכתיב כי רבים בני שוממה וגו' אלא מאי רני עקרה דלא ילדה בנים לגיהנם כותייכו וכתב אאזללה"ה בישמ"ם פ' תולדות ביאור הדברים עפמ"ש באבני שוהם פ' ויקהל בשם אבן שואב דלכך הי' אמותינו עקרות מפני שאחיהן רשעים היו ורוב בנים הולכין אחרי אחי האם ואך זה כשהלידה הוא ע"פ הטבע בכח הגוף אבל כאן שהי' אמותינו עקרות ובכח הגוף לא הי' להם לידה כלל רק ע"פ נס שוב אין הולכין אחר אחי האם ע"ש והנה כל כנס"י נבנה ע"י העקרות והיינו רני עקרה וגו' שלא ילדה בנים לגיהנם כוותייכו דייקא ולכך יש לרנן על עקרותה עכ"ד הישמ"ם ז"ל:

ויתבאר המדרש הנ"ל שאמר אברהם דאם עתיד להוליד בנים שאינם מהוגנים מוטב לו שלא יהא לו בנים והיינו שאברהם הי' ירא לנפשו כיון שרוב בנים הולכין אחרי אחי אמם א"כ למה לו בנים כאלה ומוטב שלא יהי' לו בנים ולכן אמר לו הקב"ה ויוצא אותו החוצה ואמרינן בגמ' שבת דף קנ"ו שאמר הקב"ה לא"א צא מאצטגנינות שלך שאין ראוי להוליד בן אין מזל לישראל ע"ש וכיון דע"פ הטבע והמזל אי אפשר לו להוליד בנים רק ע"פ הנס ואין הולכין אחר אחי האם וא"כ בטח יהא לו בנים מהוגנים כאשר ראוי לו לאאע"ה:

וזשה"כ כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו ופרש"י אני מסתכל בראשיתו ובתחלת שרשיהם ע"י אבות ואמהות וכיון שלא הי' להם בתחלת שרשיהן בכח הלידה להוליד בנים כי אם הכל הי' ע"פ נס ולכן הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב ר"ל לא יתחשבו עם בני משפחתם בכח הטבע שילכו אחרי אחי אמם כיון שכל שורש ישראל לא בא ע"פ הטבע כי אם ע"פ נס והן עם לבדד המה ואין להם שום יחוס עם משפחתם בכח הטבע:
לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה"א עמו וגו' וי"ל עפ"ד הגמ' קידושין דף מ' אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה והקשה שם בתוס' מהא דאמרינן בשבת דף ל"א כשמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, ונלע"ד לתרץ דהנה כתבו לתרץ דהנה כתבו התוס' בבכורות דף כ"ג דהא דקי"ל דהמבטל איסור בשוגג מותר במזיד אסור אבל כסבור שמותר לבטל חשוב שוגג וכתב במשנה למלך פט"ו מהמ"א דממה שכתב רבינו פ"ה מה' תרומות דאם שגג וסבור שמותר לתרום מן הטמא על הטהור הרי הוא כמזיד נראה שדין זה סותר למ"ש התוס' עכ"ל ובח"ס סי' פ"ח ביו"ד מיישב דברי הרמב"ם שאין סותר להתוס' דיש לחלק התם נהי ששגג בדין וסבור שמותר לתרום מטמא על הטהור מ"מ הזיד בגזל ועינו רעה במתנות כהונה למיהב מה דלא חזו לי' עכ"ל, ומבואר מזה דהא דאומר מותר חשוב שוגג היינו אם לא הפסיד בזה לאחרים אבל אם הפסיד לאחרים אם טועה בדין מיקרי מזיד:
והנה בגמ' ב"מ דף ל"ג ע"ב מאי דכתיב הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשית להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזדונות נעשית להם כשגגות ע"ש ולפ"ז י"ל דמשו"ה אין תחלת דינו של אדם על שאר עבירות דהא אם לא למד והוא מן עמי הארץ אין מגיע לו עונש על שאר עבירות דהא הכל נחשב לו לשוגג א"כ למה לשאלו על שאר עבירות אך דאם לא למד א"כ מגיע לו עונש על זה עצמו מדוע לא למד וע"כ תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה ואם למד אח"כ דינו על שאר עבירות:
ומיושב קושי' התוס' דעל שאר עבירות חוץ מנשאת ונתת באמונה תחלת דינו רק על דברי תורה כנ"ל דאם לא למד והוא ע"ה הכל הוא כשוגג לפניו והיינו משום דהוי כאומר מותר אבל לענין נו"נ באמונה אפי' אם לא למד והוא כאומר מותר מ"מ אעפי"כ נחשב לו כמזיד וכמו בתורם מן הטמא על הטהור וכסבור שמותר דאפ"ה חשוב כמזיד משום דעינו רעה במתנות כהונה וה"נ אם לא כו"נ באמונה אפי' אם אומר מותר הוא כמזיד וע"כ הוא קודם אפי' לדברי תורה דהא לענין נו"נ אין נפ"מ אם למד או לא:

וזשה"כ לא הביט און ביעקב היינו ביעקב ר"ל עמי הארץ אין בהם חטא מזיד שהוא און וכנ"ל ולבית יעקב חטאתם דזדונות נעשית להם כשגגות וגם לא ראה עמל בישראל ופרש"י עמל לשון עבירה וי"ל דהיינו כמו שדרשו חז"ל בסנהדרין דף צ"ט ע"ב כי אדם לעמל יולד אינו יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא ע"ש וה"נ ר"ל עמל עבירה שהיא בא מחמת מלאכה שנוגע בין אדם לחבירו במקום שמפסיד לאחרים דבזה הכל הם בבחי' ישראל שהוא ת"ח ואומר מותר מזיד הוא ואמר הכתוב דלא ראה עמל בישראל ומ"ט משום שה"א עמו ואמרי' בגמ' שבת דף נ"ו ע"א בדוד וה' עמו אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו ע"ש והיינו משו"ה לא ראה עמל שהוא עבירה משום שה"א עמו ואי אפשר שחטא בא לידם:

עצי חיים דרושים על פרשת פינחס

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגו' והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לא' ופירש"י לפי שהי' השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפטם א"א עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן ויל"ד מה בכך שהוא בן פוטי אם המעשה הוא טוב הרי שפיר עשה שהרגו לזמרי [ב] וכי הם לא ידעו שהוא ג"כ בן אלעזר בן אהרן הכהן [ג]מה מהני שיחסו הכתוב אחר אהרן אבל מ"מ הוא נ"כ בן פוטי וכי אם הוא בן אלעזר אינו בן פוטי [ד] דמשמע דנטל שכרו להיות כהן לעולם תחת אשר קנא קנאת ה' מה זה מדה כנגד מדה [ה]בגמ' זבחים דף ק"א לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי וצריך טעם מדוע ורש"י פי' לפי דרכו ע"ש: ונראה לע"ד דהנה בקידושין דף ס"ח אמרי' דולד שפחה ונכרית אע"פ שאביו מישראל הולד כמותה ויש להולד דין נכרי לכל דבר ועי' ביבמות דף ק' ע"ב ולפ"ז בפינחס שהית' אמו מבנות פוטיאל הי' מקום לקטרג עליו דהולך אחר אמו ויש לו דין נכרי ומכש"כ דאינו כהן אך כיון דאלעזר נשאה לאשה קודם מתן תורה ואז היתה מותרת להנשא לו ע"כ כשר הי' פינחס לכהונה וכמבואר בגמ' סנהדרין דף פ"ב שהלך זמרי וכו' והביאה אצל משה אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך ופירש"י שם, משה קודם מתן תורה נשאה וכשניתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל מצות והוא עמהם ע"ש הרי דקודם מתן תורה הי' מותרין לישא נשים נכריות משום דכולן דין בני נח נינהו וא"כ אין על פינחס (מג-43) שום טענת פגם כיון דאביו נשא את אמו ברשות עוד קודם מתן תורה, והנה בסנהדרין דף ע"ד אמרי' דב"נ אינו מצווה על קידוש השם ואם אומרין לו עבור ואל תהרג אינו מחויב למסור עצמו דשבע מצות נצטוו ב"נ ואם

איתא תמני' הוויין ע"ש והנה פינחס כשהרג לזמרי עשה זאת במסה"נ שנתקבצו עליו כל שבט שמעון להרגו כמבואר במדרשי חז"ל וגם שפרחה נשמתו מפחדם וא"כ נכנס בעצמו במסהנ"פ והנה כיון שהי' לו דין ישראל שפיר עשה פינחס שסיכן עצמו ומסר נפשו על קדוה"ש ואפשר הוא בכלל אביזרייהו דג"ע וגם הציל בזה את כלל ישראל אבל אם הי' ב"נ דאינו מצווה על קדוה"ש א"כ כשמוסר עצמו במקום שאינו מחויב הרי הוא מתחייב בנפשו ועי' ביו"ד סי' קנ"ז דבכל שאר מצות שבתורה חוץ מע"ז וג"ע וש"ד דאין רשאי להחמיר על עצמו רק בחסיד ופרוש מותר למסור עצמו וממילא בב"נ דאינו מחויב למסור עצמו בודאי דאין רשאי להחמיר על עצמו וכמשה"כ אך את דמכם לנפשותיכם מיד כל חי' אדרשנו ובב"נ ג"כ דיבר שם הכתוב ועי' בפר"ד דרוש א' וב' ולפ"ז בפינחס אם הי' אמרי' כיון דנולד מבנות פוטיאל והרי הוא כנכרי א"כ לא הי' רשאי למסור נפשו אבל כיון דאמרי' דקודם מתן תורה כולן הי' כב"נ וכשנתנה תורה כולן נכנסו לכלל מצות והרי הוא ישראל גמור ממילא דהי' רשאי למסור עצמו ושפיר עשה פינחס שנכנס במס"נ לקנא קנאת ה' וכהלכה עשה:

והנה ידוע מה שהאריכו המפורשים אם בנ"י קודם מתן תורה דין ב"נ להם או דין ישראל ועי' בהרא"ם פ' וישב שכתב שבזה נחלקו השבטים עם יוסף אחיהם ועי' בפר"ד דרוש ראשון ובמ"ש לעיל פ' לך, והנה בגמ' עירובין דף י"ג איתא אע"פ שאלו אוסרים ואלו מתירים וכו' או"א דא"ח:

וכתב שם הריטב"א בזה קבלה מרבותי איש מפי איש בשעה שאמר הקב"ה התורה למשה תורה שבע"פ הי' אומר על כל דבר שנחלקו פנים להתיר ופנים לאיסור והראה לו טעמים על כל דבר לכאן ולכאן ושאל משה האיך יעשו והשיב לו השי"ת כפי שיכריעו חכמי הדור עכ"ד ועי' בישמ"ס סי"פ דברים ומבואר דעוד בימים הראשונים בימי משה הי' ג"כ לפעמים ספק על הלכה האיך יעשו:

ולפ"ז י"ל דמשו"ה לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי כיון דהי' להם ספק זה שמא קודם מתן תורה הי' להם כבר דין ישראל וכיון דאמו נכרית ה"ה כנכרי ופסול לכהונה אך לאחר שהרג את זמרי ועשה זאת במסנ"פ והקב"ה החזיק לו טובה על זה כפירש"י וא"כ שהוא כנכרי הא אין רשאי למסור נפשו ומה מצוה עשה בזה ועי"ז נתקיים ההלכה שהוא אינו כנכרי ומותר למסור נפשו וממילא דהוא כהן לא' עליון דאין עליו שום טענת פגם ומזה נכשר לכהונה ונתכהן פינחס לאחר שהרג לזמרי ועי' בקדושת יו"ט: ויתבאר דברי רש"י ז"ל שהי' השבטים מבזין אותו הראיתם פן פוטי זה דהא לשיטתי' שהי' מחזיקים בדברי זמרי שאמר למשה בת יתרו מי התיר לך והיינו כי הם הי' אומרים אשר קודם

מתן תורת הי' אסור להם לישא אשה נכרית כיון שהי' להם דין ישראל וא"כ פינחס הי' נקרא בן פוטי ולא בן אלעזר משום דהנושא אשה פסולה הולד כמותה וע"כ שאלו מדוע הרג נשיא מישראל כיון שיש לו דין כנכרי ואין רשאי למסור נפשו וה"ה מתחייב בנפשו דאינו מצווה על קדה"ש ובא הכתוב ויחסו אחר אהרן משום דאינו כן דמשה קודם מתן תורה הי' מותר לו לישא את בת יתרו וכן אלעזר הי' מותר לו לישא מבנות פוטיאל דהא קודם מ"ת הי' להם דין ב"נ וע"כ בא הכתוב ויחסו אחר אלעזר בן אהרן הכהן ואינו הוא בן פוטי וזשה"כ תחת אשר קנא לא' ועשה זאת במס"נ ובזה נתברר ההלכה שפנחס הוא בן אלעזר ולא בן פוטי זה ולכן והיתה לו ברית כהונת עולם דכיון דיש לו דין ישראל שייך לו ג"כ הכהונה לו ולזרעו אחריו ככל אחיו הכהנים:

א"י למה יחסו הכתוב אחר אהרן, גם אמאי הי' שכרו להיות כהן לעולם, גם לפרש המדרש הנני נותן לו את בריתי שלום בדין הוא שיטול שכרו: ונראה עפ"ד המהרש"א קידושין דף ל"ט במאי דקאמר ר' יעקב שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והקשה מכל היעודים שבתורה דא"א לפרש רק בעוה"ז שאם תשמעו יבואו עליכם כל הברכות בעוה"ז וכן בהיפך ותי' דר"י מודה דזכות הרבים ומעשיהם הטובים מביאים להם הברכות והטובות שנזכרו בתורה גם בעוה"ז וכן בהיפך בחטא הרבים אבל ר"י לא אמר אלא ביחיד שמרובה בזכיות אין שכרו רק בעוה"ב וכן בהיפך עכ"ד ע"ש ובזה יש לפרש המדרש ויעש אהרן את העגל הזה אמר מיטב יתלה הסרחון בי ולא בהם אמר לו הקב"ה הואיל וכך עשית לא תזיז מן הפלטין שלי לעולם וי"ל דמשו"ה תלה אהרן הסרחון בעצמו ולא בהם דהא אם הסרחון בו הוי רק חטא היחיד ואין מגיע העונש בעוה"ז אבל אם הוא חטא הרבים ח"ו יענשו גם במוה"ז ע"כ תלה הסרחון בו כדי שלא יהא חטא הרבים וע"כ אמר לו הקב"ה הואיל וכן עשית כדי שלא יהא חטא הרבים לכן לא תזוז מן הפלטין שלי לעולם להקריב קרבנותיהן של ישראל ולכפר בעדם והוא מדה כנגד מדה כמו שרצה לכפר בעד הרבים כן בקרבנותיו יכפר בעד כל קהל ישראל וכן הוא המדה בקרבנות לעורר רחמים בעוה"ז:

ויתבאר הכתוב השיב את חמתי מעל בנ"י ולא כליתי את בנ"י בקנאתי ומשמע דאם לא הי' פינחס מכפר על בנ"י א"כ הי' חטא הרבים ויש עונש בעוה"ז ח"ו אבל כיון שכפר על בנ"י ע"כ ולא כליתי וגו' ובזה עבד עובדא דאהרן שלא יהא חטא הרבים ולכן בא הכתוב ויחסו אחר אהרן דהא הלך בדרכי אבות של אהרן וע"כ היתה שכרו אתו מאת הקב"ה להיות כהן כדי לכפר על בנ"י ע"י כהונתו ועל ידו תהא סליחתינו כמו באהרן

ואמר המדרש בדין הוא שיטול שכרו שזיכה את הרבים לכפר בעדם וא"כ זכות הרבים תלה בו לכן מגיע לו שכר בעוה"ז כמו הרבים:

עוד י"ל על המדרש בדין הוא שיטול שכרו דהנה ביש"מ פ"ז הביא הטעם דאין משלמין שכר בעוה"ז משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ולכן בפנחס כשבאו עליו להרגו פרחה נשמתו וא"כ אצלו הי' הסוף ולכן בדין הוא שיטול שכרו כלומר תיכף ומיד עכ"ד ולפענ"ד בדרך אחר קצת עפ"ד חז"ל אין ישראל ניזונין אלא בזכות האמונה וי"ל הטעם עפ"ד הזוה"ק במדבר דף קכ"א ורזא דמלתא דאית חובין דלא מתכפרין עד דאתפטר ב"נ מהאי עלמא הה"ד אם יכופר כו' עד תמותון והאי יהיב גרמי' למיתא ומסר נפשי' כו' כמאן דאתפטר מהאי עלמא עכ"ד, ובזה כתב בייט"פ ליג"מ אות ט"ו דאם מקבל עליו למסור נפשו יחשב לו כאלו מת ונפטר מהעולם ע"ש ולכן י"ל דה"נ אם מקבל עליו למסור נפשו ולהנ"ל דהוי כאלו אתפטר מהאי עלמא וא"כ אצלו הוי הסוף ולא שייך גבי' דאין משלמין לו השכר דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ולכן על זה המצוה כשמקבל על עצמו באמת למסור נפשו מגיע אליו השכר בעוה"ז והיינו דאין ישראל ניזונין אלא בזכות האמונה ר"ל דעל האמונה הא כל אחד מישראל מחויב למסור עצמו וע"כ ניזונין ע"ז בעוה"ז וזשה"כ בקנאו את קנאתי בתוכם הרי שמסר נפשו לה' וכנ"ל לכן הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר במדרש בדין הוא שיטול שכרו היינו כיון שמסר נפשו ה"ה כאלו כבר איתפטר מעלמא ולא שייך שכירות אין משתלמת אלא לבסוף וא"כ בדין הוא שיטול שכרו בהאי עלמא:

עצי חיים דרושים על פרשת מטות

איש כי ידור נדר לה' וגו' לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה והקשו כפל הלשון, גם למה כתיב לה' ונראה עפ"מ דאמרינן במו"ק דף ה' ע"א ושמרתם את משמרתי אמר רב אשי עשו משמרת למשמרתי והכי אמרינן ביבמות דף כ"א רמז לשניות מן התורה א"ר כהנא ושמרתם את משמרתי, ויש להקשות הא כל מילי דרבנן אסמכיה אלאו דלא תסור כמבואר בברכות דף י"ט ע"ב לאו דלא תסור דאורייתא הוא וכן מבואר בשבת דף כ"ג ע"א והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור ע"ש וא"כ כל מה שהוא דרבנן נמי דאו' הוא ולפ"ז קשה מה הועילו חכמים בתקנתן שעשו משמרת למשמרת לבלי לעבור על דברי התורה הא תקנת חכמים ג"כ תורה הוא וצריך גדר וסייג לתקנת חכמים ואם כן אין לדבר סוף:

וי"ל עפ"מ דאמרינן בקידושין דף ל"ט שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וכו' ר' יעקב מעשה חזי ומקשה ודילמא מהרהר בעבירה הוי ומשני אי ס"ד שכר מצוה בהאי עלמא איכא אמאי לא אגין עלי' כי היכי דלא ליתי לידי עבירה ומבואר דאי שכר מצוה בהאי עלמ' הי' מגין המצוה שלא ליתי לידי עבירה ועי' מ"ש לעיל ריש פ' אמור, והנה כתב המהרש"א במס' סוטה דף כ"א דמצוה שאינו מחויב בה שכרו בעוה"ז ע"ש ונמצא לפ"ז דמצוה שאינו מחויב מגין שלא ליתי לידי עבירה דכיון דעל זה יש שכר לפעולתו בעוה"ז ממילא מגין עליו שלא ליתי לידי עבירה וא"כ י"ל דמה שאמרו חז"ל עשו משמרת למשמרתי היינו כיון דעל מה שהוסיף סייג לדברי תורה שכרו בעוה"ז ומגין נמי ומציל מן החטא כנ"ל ולכן עי"ז הוא משמרת למשמרתי היינו שמגין ומציל המשמרת שהוא דרבנן שלא לעבור על משמרתו של תורה והיא השכר בעוה"ז שתהא משמרת למשמרתו של תורה:
ובזה יש לפרש הגמ' נדרים דף ח' אר"ג אמר רב מנין שנשבעין לקיים המצוה שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך ופריך והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא ומשני הא קמ"ל דשרי לי' לאינש לזרוזי נפשי' ע"ש, ויש להבין כיון דכבר מושבע ועומד מה"ס א"כ אמאי ע"י השבועה יותר מזרז נפשי' גם לשון הכתוב צ"ב דהול"ל נשבעתי לשמור וגו' ותיבת ואקיימה ל"ל ולהנ"ל י"ל דבמה שנשבע ומזרז נפשי' יותר לקיים המצוה וא"כ אינו מחויב כ"כ לזרז נפשי' לקיום המצוה ומגיע לו שכר ע"ז בה"ע ואמר הכתוב ע"י שנשבעתי מובטח לו בשכר זאת אשר ואקיימה משפטי צדקך: ויתבאר הכתוב איש כי ידור נדר לה' וגו' היינו שישבע או ידור לקיים מצות ה' לא יחל דברו וע"י שהוסיף לזרז נפשי' מגיע לו שכר בה"ע אשר ככל היוצא מפיו יעשה והוא השכר שיעזור לו השי"ת דלא ליתי לידי עבירה אלא שיעשה כמו שהוציא בפיו לעשות:
עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו וגו' ובמדרש על שה"ש שערך כעדר העזים עדרים שהלכו למלחמת מדין שעלו מן הרחצה שלא הקדים אחד מהן תפילין של ראש לתפילין של יד כחוט השני שפתותיך שאמרו למשה עבדיך נשאו את ראש וגו' ע"ש וצ"ב: ונראה עפ"מ דאמרינן במנחות דף ל"ו ע"א כשהוא מניח תפילין מניח של יד ואח"כ של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והי' לטוטפות בין עיניך, ונלע"ד אפשר יש ליתן טעם לזה עפמ"ש בב"י או"ח סי' כ"ה שבתפילין שבראש אדם משעבד לבורא ית"ש הנשמה שבמוח ובתפלה בזרוע אדם משעבד גופו, והנה איתא בגמ' בכמה מקומות לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ולפ"ז י"ל דמשו"ה צריך להניח קודם תפילין של יד לשעבד גופו לעבודת הבורא ב"ה דהא גם בעבודה שלא לשמה הרי גופו משועבד לעבודת הש"י רק

שהוא אינה זכה וברורה במחשבות לבו ואח"כ יניח של ראש לשעבד בזה גם הנשמה שבמוח היינו שיעשה גם בכל כוונתו ומחשבתו לשמה והיינו שמתוך שלא לשמה בא לשמה ולכן צריך להניח קודם של יד דמשמע גם שלא לשמה ואח"כ של ראש שהוא מורה על העבודה של לשמה:

ויש לבאר בזה המשנה ר"ה כ"ט והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' וכי ידיו של משה עושות מלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים הי' מתגברין ע"ש, ויש להבין דעכ"פ קשה למה כתב כאשר ירים משה ידו וכו' דמשמע דידיו עושות מלחמה ולהנ"ל י"ל דהמשנה מתמה וכי ידיו עושות מלחמה ר"ל וכי בשביל לחוד היינו במה שמשעבדין גופו לחוד ר"ל היינו עבודה אפי' שלא לשמה בזה לבד ג"כ הי' מנצחין המלחמה והא העיקר ותכלית העבודה הוא שיהא הכל לשמו ית' אלא כל זמן שהי' מסתכלין כלפי מעלה היינו גם לשעבד ידיו הנשמה שהיא למעלה במוח שבראש ומשעבדין גם את לבם לאביהם שבשמים וכאשר ירים את ידו למעלה לשעבד את הגוף לעשות הכל לשמה בזה הי' מתגברין:

וזה שאמרו חז"ל ג"כ במנחות דף ל"ו סח בין תפלה לתפלה היינו בין תפילין של יד לתפילין של ראש עבירה בידו וחוזר עלי' מעורכי מלחמה, וקשה אמאי נקטו עבירה זו דוקא שחוזר עלי' מהמלחמה יותר משאר עבירות ולהנ"ל י"ל דהכי קאמר בגמ' סח בין תפלה לתפלה היינו שהסיח דעתו בין תפילין של יד לשל ראש דהא כן הוא סדר העבודה דמתוך שלא לשמה בא לשמה אבל הסיח דעתו שיעשה לשמה אח"כ לכן חוזר מעוררי המלחמה דהא דוקא אם אח"כ משעבדין את לבם ומסתכלין כלפי מעלה אזי מתגברין וזה שהסיח דעתו מלשעבד הנשמה שבמוח לא ילך בין הלוחמים וחוזר מעורכי המלחמה: ויתבאר הכתוב עבדיך נשאו ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ר"ל שנשאו ראש כלפי מעלה לשעבד לבם וכוונתם לאביהם שבשמים אשר בידינו ר"ל ע"י ידינו וכמו דמצינו שהרים משה את ידו ובזה אנשי המלחמה היו מתגברין ועל זה אמר המדרש שערך כעדר העזים שעלו מן הרחצה עדרים שהלכו למלחמת מדין שלא הקדימו תפילין של ראש לשל יד היינו משום שעל זה הטעם הקדימו תפילין של יד לשל ראש כדי שיזכו לעשות הכל לשמו ית' ומתוך שלא לשמה באו לשמה ומזה כי עבודתם הי' לשמה ומסתכלין כלפי מעלה ולכן היו מתגברין כחוט השני שפתותיך במה שאמרו עבדיך נשאו ראש היינו שהרימו ראש כלפי מעלה לשעבד הכוונה והנשמה שבמוח וזהו על מה שהקדימו של יד לשל ראש:

סליק ספר במדבר בעזה"י:

עצי חיים דרושים על פרשת דברים

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו' ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש וגו' ויל"ד הלשון אלה הדברים דלשון אלה משמע פוסל את הראשונים כמו שפרש"י במקום אחר, גם אל כל ישראל ל"ל, ורש"י פי' אלו הוכיח מקצתן וכו' ויהי בארבעים שנה וגו' פרש"י שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ע"ש, וקשה ממה דאמרינן בב"מ דף ל"א ע"ב ואימא הוכח חדא זימנא תוכיח תרי זימנא א"ל הוכח אפי' ק' פעמים משמע ומבואר שצריך להוכיח אפי' מאה פעמים:

ונראה דהנה במס' ביצה דף ל' בגמ' והאידנא דקא חזינא דקא עבדי ולא אמרי' להו הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין והנ"מ בדרבנן אבל בדאו' לא, ולא היא ל"ש בדאו' ול"ש בדרבנן לא אמרינן להן ולא מידי וכתב הר"ן שם והך סוגיא מוחלפא בסוגיא דשבת דף קמ"ח דהתם אסיקנא דדוקא בדרבנן אבל בדאו' מחינן בהו וכהסוגיין נקטינן מיהו איכא מאן דאמר דדוקא מידי דלא כתיב בהדיא אבל במידי דכתיב בהדיא בדאו' מחינן בהו ע"ש, והנה בגמ' שלפנינו גם בגמ' שבת הגירסא הוא כמו בגמ' ביצה דאפי' במידי דאו' לא מחינן וצ"ל דגירסא אחרת הי' להר"ן במס' שבת דבדאו' מחינן וכן הוא בתשב"ץ ח"ב סי' מ"ז וז"ל ובענין מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין אם אומרין כן בד"ת או לא ידע שיש בזה חלוף סוגיא דבפ' שואל אמרינן דדוקא בדרבנן אבל בדאו' מחינן בהו ובפ' המביא אסיקנא דאפי' בדאו' לא מחינן ע"ש, ומבואר ג"כ דלהתשב"ץ הוי לי' בשבת חלוף גירסא מגירסא שלפנינו וכמו להר"ן הנ"ל:

ולע"ד נראה דלהר"ן והתשב"ץ דגרסי בשבת דבדאו' מחינן בהו ולא אמרינן מוטב שיהא שוגגין י"ל דתליא בפלוגתא דהטו"ז והנקודת הכסף ביו"ד סי' של"ד דכתב הרמ"א שם סעיף א' ומנדין למי שחייב נידוי ואפי' יש לחוש שעי"כ יצא לתרבות רעה אין לחוש בכך ובטו"ז שם סק"א כתב שאין לעשות מעשה כזה ומביא ראי' מגמ' קידושין דף כ' דתנא דבי ר' ישמעאל הואיל והלך זה ונעשה כומר לע"ז אימא לידחי אבן אחר הנופל וכו' א"כ ק"ו בזה שעדיין לא התחיל בע"ז פשיטא שאנו נזהרים שלא לעשות מעשה להביאו לידי כך ובנקה"כ חילק שיש לדחות דכיון דדין ב"ד הוא שמנדין אותו אין לחוש דאל"כ בטלה דין ישראל ע"ש, ומבואר מזה דהטו"ז ס"ל דאם ע"י מעשה הב"ד למחות בעוברי עבירה יש לחוש עי"כ למכשול יותר, בזה הב"ד נזהרים שלא לעשות, והנקה"כ ס"ל דב"ד יש להם לעשות מה שמוטל עליהם ואינם אחראים לקלקול יותר כיון שעושים החיוב שמוטל על הב"ד, ולפ"ז י"ל ג"כ במצוה דהוכח תוכיח שהוא מ"ע מדאו' ולכן אע"ג דאם ימחו יבואו לידי מכשול שיעברו במזיד וא"כ ע"י התוכחה יש לחוש לקלקול

יותר מ"מ להנקה"כ מחויבים למחות, ולהטו"ז אין למחות ואנו נזהרים על זה ומבואר דהטו"ז והנקה"כ פליגי בזה אי קי"ל כהגמ' ביצה או כדברי הגמ' במס' שבת: וכ"ז במ"ע מדאו' אבל בדרבנן הרי דלכ"ע אמרי' מוטב שיהיו שוגגין אע"ג דגם במידי שהוא דרבנן ג"כ יש מצות עשה דהוכח מ"מ בזה שפיר אמרינן מוטב שיהא שוגגין וי"ל דהיינו עפ"ד הנתיבות חו"מ חו"מ סי' רל"ד דבאיסורי תורה אם אוכל בשוגג צריך כפרה ותשובה אבל באיסורי דרבנן א"צ שום כפרה וכאלו לא עבר דמי, תדע דהא אמרי' בעירובין בדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא עכ"ד ע"ש, ולפ"ז י"ל דמשו"ה בדרבנן אמרי' מיטב שיהא שוגגין דהא אם הוא שוגג הוי כאלו לא עבר כלל וממילא ליכא ע"ז מצוה דתוכחה אבל בדאו' דגם שוגג איכא עבירה ואיכא מצוה דתוכחה לכן לא משגיחין שיבואו העובר לידי מכשול יותר כיון דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו דהא המוכיח יעבור על מצוה דתוכחה אם לא יוכיחנו:

והנה ברמ"א או"ח סי' תר"ח כתב דבמפורש בתורה לא יאמר ברבים להוכיחן רק פעם אחת ולא ירבה בתוכחות וכתב בלבושי שרד שם דחילוק זה בין יחיד לרבים מיירי בדבר המפורש בתורה ויודע שעושה במזיד וצריך להוכיח ליחיד עד הכאה או קללה וקמ"ל דלרבים א"צ רק פעם אחת ע"ש, ויתבאר הכתוב אלה הדברים דייקא שהם זדונות וגם שהם מפורשים בתורה אשר דבר משה אל כל ישראל היינו שהוכיחם ברבים בתוך כל ישראל ולא הי' התוכחה ביחיד רק לרבים וא"כ לא הי' לו להוכיחן רק פעם אחת ולא יותר ולכן ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש היינו שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה שלא יהא מוכיחן וחוזר ומוכיחן דהא לרבים אין להוכיחו רק פעם אחת ולא ירבה בתוכחות:

אלה הדברים וגו' ובמד"ר זש"ה מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון א"ר יהודא מהו אחרי אמר הקב"ה כביכול משה הוכיחני אחר ישראל והוכיח לישראל אחרי לישראל אמר אתם חטאתם וגו' להקב"ה אמר למה ה' יחרה אפך בעמך ע"ש:

ונראה עפמ"ש הפני יהושע בשבת דף נ"ה לפרש הכתוב וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט לאמור קום קח את אשתך וגו' פן תספה בעון העיר והקשה במדרש הלא מלאכי רחמים הי' א"כ מפני מה אמר ויאיצו ותי' בפנ"י שם דבאמת לוט לא הי' ראוי להענישו בעון העיר אלא רק ע"י שלא מיחה בהם, והנה במנחות דף מ"א בהא דאשכחי' מלאך לרב קטינא דלא מענש הקב"ה אעשה אלא בעידן ריתחא וא"כ לוט דעבר על מצות דהוכח תוכיח אין מגיע לו עונש רק בעידן ריתחא וההוא שעתא לא הי' עידן ריתחא אבל לאחר שעלה השחר שהוא קרוב לנץ החמה שהוא עידן ריתחא כמו דאמרי' בברכות דף

ז' תנא משמי' דר"מ בשעה שהחמה זורחת ומלכי מזרח ומערב משתחוים לחמה מיד הקב"ה כועס ומכש"כ בסדום דאשכחן שהיו עובדים לחמה כדאיתא במדרש לכך מיהרו המלאכים ויאיצו בו ויאמרו לו פן תספה בעון העיר על שלא מחית בהם כשיגיע עידן ריתחא בצאת השמש והיינו דכתיב השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה עכ"ד עיי"ש: וי"ר בזה הכתוב הנאמר באברהם והוא יושב פתח האוהל כחם היום וי"ל ע"פ הנ"ל כחם היום היינו בשעת שהשמש תצא על הארץ והוא עידן ריתחא לכן ישב א"א על הפתח כדי לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו ודרשו חז"ל גדול מתנת עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים עי' רש"י לעיל פ' וירא עה"פ וישקיפו וע"כ ישב כחם היום היינו כשהשמש זורחת על הארץ כדי שלא תהי' עידן ריתחא דע"י הצדקה תתהפכה הרוגז לרחמים:

ויתבאר המדרש מוכיח אדם אחרי חן ימצא, משה הוכיחנו אחר ישראל, להקב"ה אמר למה ה' יחרה אפך בעמך היינו כיון דעל מצוה דתוכחה אין עונשין רק בעידן ריתחא וכיון דמשה הוכיח להקב"ה קודם למה ה' יחרה אפך כדי שלא יהי' עידן ריתחא וא"כ גם אם לא הי' משה מוכיח אח"כ לישראל ג"כ לא הי' נענש, וזש"ה מוכיח אדם היינו שהוא מוכיח את האדם אחרי שקודם מוכיח להקב"ה שלא יהא עידן ריתחא ואח"כ את האדם זה משה שהוכיח קודם להקב"ה שאמר למה ה' יחרה אפך ובעבור זה נאמר עליו חן ימצא שבדין הוא שיטול שכרו כיון דאע"ג שלא הי' נענש על שלא הוכיח לישראל ועל כל זה עשה כמצותו והוכיח לישראל:

עצי חיים דרושים על פרשת ואתחנן

רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, ויל"ד הלשון בדבר ל"ל דהול"ל אל תוסף דבר אלי בזה, ובגמ' סוטה י"ג ע"ב א"ר לוי ברב בישר ברב בשרוהו ברב בישר רב לכם בני לוי, ברב בשרוהו כב לך אל תוסף דבר אלי ופרש"י ברב בישר את בני מחלוקותו רב לכם בני לוי והקב"ה מדקדק עם צדיקיו ונענש באותו מדה עכ"ל וי"ל דמהו אותו מדה במה שנענש שנאמר למשה רב לך בשביל שאמר לבני מחלוקותו רב לכם דהא הלשון שנאמר למשה רב לך אינו עונש גדול כ"כ רק עיקר העונש הי' למשה במה שלא הלך לא"י וכי בשביל שנאמר רב לך הי' העיכוב שלא נתמלא בקשתו של משה: ונראה דהנה המשנה למלך פ"ז מה' נדרים הקשה על הירושלמי דס"ל אם אמר קונם הנייתי על בני עירי אינו נשאל לזקן שיש שם מהא דאמרי' בב"ב דף ע"ד דרבה בב"ח שמע בת קול שאומרת אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מיפר לי ולא רצה רבה לומר מיפר לך משום דילמא על שבועה דמבול קאמר, ולפי דברי הירושלמי לא הי' יכול רבה להפר

שהי' נוגע בדבר דהשבועה הי' על הגלות וכל ישראל נוגעים בדבר, עוד הקשה במ"ל מהא דאמרינן בברכות דף ל"ב ויחל משה מלמד שהתיר לו נדרו וקשה האיך הותר נדרו הא משה הי' נוגע כדאמרי' ובגמ' שם א"ל לך רד כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל וכו' ותי' ביש"מ פ' תשא עה"פ ויחל וגו' דמשה דין בעל הי' לו כדכתיב משה איש הא' ונקרא בעלה דמטרוניתא כדאיתא בזוהר וא"כ מסולק קושי' המ"ל דדוקא חכם אינו יכול להתיר כשהוא נוגע אבל בעל הוא מתיר בדברים שבינו לבינה עכ"ד וכן הוא בתורת חיים בב"ב שם אהא דרבה דלאו מתורת התרת חכם נגעו בו אלא מתורת הפרת בעל לאשתו דהקב"ה לגבי צדיק הוא כאשה לגבי בעלה ע"ש וכן הוא בילקוט שמעוני פ' ברכה משה איש הא' תלמוד שנדר רבו מתיר לו נדרו אבל הקב"ה לא עשה כן אלא כביכול נדר במעשה העגל שנאמר הרף ממנו וגו' ובא משה והתיר לו שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדבריך ע"ש:

ובזה י"ל בהא שכתב הבעה"ט ע"ז רב לך אתה יש לך רב אבל אני אין לי רב שיתיר שבועתי ולכן לא תביאו ע"ש ולהנ"ל י"ל דעל מה שנשבע הקב"ה דלכן לא תביאו את הקהל הזה ופרש"י שם שהוא שבועה שלא יכנס משה לא"י הנה לא יכול משה להתיר השבועה מטעם דחכם יכול להתיר השבועה כיון דמשה הי' נוגע דהא השבועה הי' בשביל משה ואין לך נוגע גדול מזה רק משו"ז הי' עכ"פ יכול להפר בבחי' בעל שיכול להפר אפי' במה שהוא נוגע לעצמו בזה הי' יכול משה להפר וא"כ מ"ש הבעה"ט שאין לו מי שיתיר השבועה י"ל דזה הי' העונש למרע"ה במה שאמר לבני מחלוקותו רב לכם בני לוי דמשמע שאמר להם משה בזה שיש להם הרבה כבוד ושררות, ונוטלים גדולה לעצמם יותר מדאי, ולכן באותו מדה גם הוא נענש שנאמר למשה רב לך היינו שלא יטול גדולה לעצמו עד שיהא נקרא כבעל דמטרנותא ואיש א' כדי שיכול להפר אפי' במה שנוגע לעצמו:

והנה בנדרים דף ע"ז ע"ב א"ר יוחנן חכם שאמר בלשון בעל ובעל שאמר בלשון חכם לא אמר כלום דתניא זה הדבר אשר צוה ד' החכם מתיר ואין הבעל מתיר, בעל מיפר ואין חכם מיפר ועי' בח"ס על מס' נדרים דבברייתא מבואר דמשו"ז גם בענין ההיתר חלוקים הבעל מהחכם כגון לענין דהבעל מיפר רק בענוי נפש ובדברים שבינו לבינה ע"ש, ויתבאר הכתוב אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה היינו כיון דמהלשון זה הדבר מוכח דחכם שהפר לא מהני וממילא דלא מהני כשהוא נוגע ולכן אמר ג"כ הקב"ה למשה אל תוסף דבר בדבר הזה היינו לשנות ממה שאמר הכתוב זה הדבר שאין החכם יכול

להפר וא"כ גם משה איני יכול להפר כשהוא נוגע והוא נענש שלא נקרא בעל לענין זה וא"כ אינו יכול להתיר השבועה דחכם אינו מתיר מה שהוא נוגע לעצמו:
והודעתם לבניך ולבני בניך ובגמ' קידושין דף ל' תניא ולמדתם אותם את בניכם אין לי אלא בניכם בני בניכם מנין ת"ל והודעתם לבניך ולבני בניך א"כ מה ת"ל בניכם ולא בנותיכם ויש להקשות ל"ל קרא לבני בניכם הא אמרינן ביבמות דף ע' לענין תרומה זרע זרעה לא צריך קרא בני בנים הרי הן כבנים וא"כ אמאי איצטריך קרא הא בני בנים ה"ה כבנים:
וי"ל עפ"מ דאמרי' במדרש רבה פ' ויגש פ' צ"ד ויקחו את מקניהם בניו ובני בניו א"ר יהודא בר' אלעאי בנות בנים הרי הן כבנים ובני בנות אינם כבנים ע"ש ומבואר דבן הבת אינם כבנים והנה ביבמות דף ס"ב ע"ב א"ל רבה לרבא מנא הא מילתא דאמרו רבנן בני בנים ה"ה כבנים וכו' ופרש"י אבני בתו קאי דבן בנו פשיטא לן ומשמע דאיבעי לי' לרבה על בן הבת אבל במדרש הנ"ל פשיטא לי' דבן הבת אינו כבנים ולפ"ז י"ל דהא דאיצטרך קרא לבני בניכם היינו לבן הבת אבל לבן הבן פשיטא לן בלא קרא דה"ה כבנים בכל מקום ובזה יש להביא ראי' לדברי הש"ך סי' רמ"ה סק"א מביא בשם המהרש"ל דמספקא לי' אי בן בתו קודם לבן חבירו דאפשר דאין קודם לחבירו אלא היכא דמתחייב באביו אבל גבי בת דל"ל הכי לא עכ"ל המהרש"ל, ולי נראה דקודם לבן חבירו עכ"ד הש"ך ולא הביא הש"ך ראי' לדבריו מנ"ל דלא כמהרש"ל ולמ"ש הרי מבואר דוהודעת לבניך קאי על בן הבת דהא לא איצטריך כלל קרא דהא בני בנים ה"ה כבנים: אבל יש להקשות לפ"ז על התוס' בב"ב דף קט"ו שכתבו ואמאי דכתיב ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה אין ראי' מדאיצטריך לכתוב בת בנה דבני בנים לא הוי כבנים דאיכא למימר דאי לא כתיב בת בנה הוי אסרינן עד סוף כל הדורות משום דבני בנים ה"ה כבנים עכ"ל וא"כ לפ"ד התוס' קשה מנ"ל דולבני בניך אתי לרבוי בן הבת דילמא אתי למעוטי דאינו מחויב ללמד עד סוף כל הדורות דבני בנים ה"ה כבנים כמו התם דבת בתה אתי למעוטי עד סוף כל הדורות, והנה קושי' התוס' יש ליישב באופן אחר עפ"ד המדרש הנ"ל דבן הבת לא הוי כבנים א"כ י"ל דגם בת הבן אינה בכלל בנים לכן איצטרך קרא דבת בנה דה"ה כבנים:
ע ק ב ואכלת ושבעת וברכת וגו' ובגמ' ברכות דף כ' ע"ב אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתיב בתורתך אשר לא ישא פנים וגו' והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת וגו' והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה ויל"ד בגמ' טובא

טעם הלשון והם מדקדקים דהול"ל והם מברכים עד כזית ועד כביצה גם הלשון עד שתי פעמים ל"ל דהו"ל מדקדקים בכזית ובכביצה, ויותר תמוה אם כבר אמר עד כזית דהוא חצי ביצה מכש"כ דמברכין על ביצה דבכלל מאתים מנה וא"כ למה אמר עוד עד כביצה ורש"י נדחק בזה ע"ש עוד הקשו מאי מעליותא שהם מברכים ברכה לבטלה אם אינם מחויבים לברך רק בשביעה א"כ אין לברך קודם בכזית ועי' בח"ס סי' מ"ט:

ונראה עפ"מ וו שכתב בשו"ע או"ח סי' ר"י השותה פחות מרביעית בין מיין ובין משאר משקים אינו מברך לאחריו ויש מסתפקין בברכה אחרונה אם מברכין עד כזית לכן טוב ליזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית, או רביעית שהוא ביצה ומחצה ובמג"א סק"ה ואם שתה כזית ואין לו רביעית לא ישתה עד כביצה משום די"א דעל כביצה מברך ברכה אחרונה ועי' במחה"ש שפי' דמי ששתה כזית לא ישתה כביצה דא"כ יתחדש לו ספק אחר שמא בכזית לא הי' צריך לברך וע"י שישתה כביצה יצטרך ובאמת א"א לברך דשמא בעינן רביעית לכן לא יוסיף לשתות על כזית ששתה עד כביצה אא"כ ישתה רביעית שאז יצא מכל הספיקות ע"ש ולפ"ז י"ל דבגמ' הכי קאמר שהם מדקדקים על עצמן שלא לשתות עד כזית עד כביצה היינו במשקין כיון שיש ספק אם מברך ברכה אחרונה על א וגם יש ספק אם מברך על כביצה לכן אין שותין רק עד כזית ר"ל פחות מכזית וגם אם כבר שתה כזית ואין לו רביעית לא שותין כביצה כדי שלא יתחדש להם להם עוד ספק ולכן מדקדקים שלא לשתות רק עד כזית ועד כביצה וא"כ מיושב כל הקושיות כמובן ועל כן יש נשיאת פנים לישראל שמקיימין ליזהר שלא לשתית אלא פחות מכזית כדברי המחבר הנ"ל דהא מצד הלכה מותר לשתות בכזית או בכביצה ולא יברך דספק ברכות להקל ואינו מחויב למנוע עצמו שלא לשתות בספק שיעור רק שהוא טוב ליזהר לכתחלה וע"כ שהם מחמירין על עצמן יותר מהחיוב לכן יש לישראל ג"כ יותר ממה שמגיע להם והיינו דמשו"ז יש נשיאת פנים לישראל:

ר א ה את הברכה אשר תשמעו וגו' ופירש"י ע"מ אשר תשמעו והקשו המפורשים מאי בעי רש"י בזה ועי' בישמ"ו ונראה עפ"ד הגמ' כריתות דף כ"ד ע"ב דאשם ודאי שטעה יקבר, ואשם תלוי שטעה ישרף וכתבו התוס' וז"ל משום דאשם ודאי שטעה חולין גמורים הוי שהרי הפרישו על הודאי וכי איגלאי מילתא שטעה חולין הוי אבל אשם תלוי לא הפרישו אלא על הספק גמר בלבו ומקדישו ולכן בשריפה ע"ש ולפ"ז נלע"ד די"ל ה"ה בתנאים משו"ה צריך דיני תנאים כיון דאם התנה שהוא מוכר על התנאי ולא כפל לתנאי א"כ גילה ע"פ דיבורו שיש ספק בלבו אם יתקיים המעשה וא"כ כל עיקר מכירתו לא הי' אלא על ספק ע"כ אמרי' דאם לא התנה כדיני תנאים גמר ומכרו אע"פ

שלא יתקיים התנאי והרי היא כמו אשם תלוי שהפרישו על הספק שהוא קדוש אע"פ שנודע לו אח"כ שלא חטא אבל אם לא הי' בלבו שום ספק שלא יתקיים הענין וכמו דאמרי' בקידושין דף מ"ט בההוא גברא דזבין לנכסי' אדעתא למיסק לא"י ולא התנה שום תנאי י"ל דכה"ג א"צ כלל לדיני תנאים וה"ה כמקח טעות וכמו באשם ודאי שטעה דאינו קדוש כלל ואינו בשריפה ובזה מיושב קושי' התוס' שהקשו שם דאמר רבא התם הוי דברים שבלב ואינן דברים והקשו דמשמע דאם פירש דבריו שהוא מוכרם לפי שהוא רוצה ללכת לא"י הי' המכר בטל ואמאי הא לא (מד-44) כפלי' לתנאי שאם לא ילך לא יתקיים המקח ע"ש ולהנ"ל י"ל כיון דהי' בלבו ודאי שילך לא"י ולבסוף איתגלי שטעה במה שחשב שיעלה ולא עלה, ולכן המקח בטל שהרי מכרו רק על הודאי ולא הי' בלבו שום ספק כלל, אי לאו דדברים שבלב ל"ה דברים:

הכא מבואר בהכתוב התנאי בכפילא את הברכה אשר תשמעו וגו' ואח"כ אם לא תשמעו והיינו משום דצריך לכפול התנאי וכמו דאמרינן בגמ' קידושין דף ס"א דמשו"ה הוצרך הכ' לומר בפ' בחקתי אם בחקתי תלכו וגו, ואם את בחקתי תמאסו, ולכאורה קשה דבהלשון הקרא כתיב אשר תשמעו דלשון אשר לכאורה משמע דהוא ודאי ועל אופן זה הוא הברכה א"כ למה צריך לכפול התנאי והלא אם הוא בדרך ודאי ואין הלשון מורה על שום ספק הא בכה"ג להנ"ל א"צ לכפול התנאי לקיים המקח כיון שהוא כמו מקח טעות ולכן פרש"י אשר תשמעו ע"מ אשר תשמעו ר"ל דהלשון אשר אינו משמע שהיא ודאי רק כמו ע"מ שהיא לשין ספק וא"כ צריך לכפול התנאי:

והנה שבעת ימים החג וגו' ובספרי תניא ר"ש אומה פסח וחג שאינם עונת מלאכה אמרה תורה עשה זה שבעה וזה שמונה ימים עצרת שהוא עונת מלאכה אינה אלא יום אחד, מלמד שהתורה חסה על ממונן של ישראל, ויש להקשות ע"ז מהא דאמרינן בחולין דף מ"ט ע"ב אמר רבא חלב טמא סותם התורה חסה על ממונם של ישראל וא"ל רב פפא איסורא דאו' ואת אמרת התורה חסה על ממונן של ישראל ומשמע מזה דבאיסור תורה לא אמרי' התורה חסה על ממונן של ישראל וקשה מדברי הספרי הנ"ל דאקרא קאי והתורה אמרה בעצרת שלא יהא רק יום אחד משום שהתורה חסה, והנה הטור סי' תק"ל פוסק דמלאכה בחוה"מ הוא מדרבנן ואע"ג דילפינן לה מקראי אסמכתות בעלמא נינהו אבל עיקרן אינו אלא מדרבנן ע"ש, ואם כן מיושב כיון דמלאכה בחוה"מ היא מדרבנן שפיר שייך התורה חסה והא דספרי מוכרח לומר דג"כ אסמכתא הוא כיון דגם בפסח ובחג מלאכה דחוה"מ היא רק מדרבנן:

והנה בנובי"ת יו"ד ק"ס הקשה שם הגאון מו"ה ישעי' ז"ל בדברי רש"י שפרש"י התורה חסה בתו"כ נפקא לי' מוצוה הכהן ופנו את הבית בטרם יבא לראות את הנגע ואמאי לא הביא דרשה זו הגמ' במנחות דף ע"ו דילפינן שם דתורה חסה מוהשקית את העדה ואת בעירם ותי' בנוב"י שמשם אין ראי' דלמה לא יחוס ומה הפסד יש בזה אבל במים שיצאו מן הסלע שהי' נס גם לצורך בעירם בזה נראה איך הקב"ה חס על ממונם לעשות אפי' נס יוצא מן הטבע להציל ממון שלהם ע"ש, אבל עדיין קשה אמאי לא הביא הגמ' במנחות מהא דספרי דאמרה התורה שלא לעשות העצרת משום שחסה התורה על ממונן של ישראל ולהנ"ל י"ל כיון דבאיסור דאו' הא לא אמרי' התורה חסה וע"כ הא דספרי אסמכתא הוא ומשו"ה מייתי הגמ' מהא דוהשקית דמשם י"ל דהוא דאו':

ופסילי א' תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה"א וברש"י אמר ר' ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות וכו' ולע"ד אפשר עוד לומר עפ"ד התוס' חולין דף פ"ט שהקשו בהא דאמרינן בגמ' שם שופר של ע"ז אם תקע בו לא יצא מהא דאמרי' בר"ה דף כ"ח שופר של ע"ז לא יתקע בו ואם תקע יצא ותי' ר"ת דבחולין מיירי קודם ביטול והתם בר"ה מיירי לאחר ביטול ולאחר ביטול נמי לכתחלה לא יתקע דמאיס לענין מצוה לפי שהי' עלי' שם עכו"ם ע"ש וי"ל דמהכא משמע הכי לר"ת דאפי' לאחר ביטול הוא מאוס לענין מצוה משום דשם ע"ז הי' עלי' והיינו דכתיב ופסילי א' תגדעון היינו שיבטל את הע"ז ואבדתם את שמם שלא יהי' שם ע"ז בכל מקום ולכן אמר הכתוב לא תעשון כן לה"א היינו שלא תעשה כן לבטל את הע"ז בשביל לה"א ר"ל שתעשה אחר הביטול של הע"ז ממנו לה"א למצוה כיון דאע"ג שביטלו אפ"ה היא מאוס למצוה מפני שהי' שם ע"ז עלי' וצריך לאבד את שמם שלא יהא מעולם שם ע"ז בדבר שהוא למצוה:

עצי חיים דרושים על פרשת שופטים

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' ושפטו את העם משפט צדק, ויל"ד למה הוצרך לכתוב ושפטו את העם וגו' הא כבר הוזהרו ע"ז לעיל בכמה קראי בצדק תשפוט את עמיתך לא תהדר פני גדול, ובגמ' מכות דף ז' בכל שעריך יכול בארץ אין בחו"ל לא ת"ל והי' אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם וקשה וכי ס"ד אשר בחו"ל לא יהא כלל שופטים ומשפטים:

ונראה עפ"ד הכסף משנה פ"כ מה' עדות בהא שכתב הרמב"ם שם נהרג זה שהעיד עליו ואח"כ הוזמו אינן נהרגין מן הדין שנאמר כאשר זמם לעשות ועדיין לא עשה וכתב

בכ"מ הטעם מאחר שא' נצב בעדת אל אלו לא הי' חייב מיתה לא הי' מניח הקב"ה שתאבד נפש אחת מישראל ומאחר שהניח הקב"ה לב"ד שיסכים הב"ד שיהרג זה ונהרג חייב מיתה הי' הלכך אין לעדים משפט מות עיי"ש, ומבואר מזה דמאחר שיש השכינה במושב הב"ד אין מניחם הקב"ה שיארע תקלה על ידם ובודאי שפטו בצדק:

ויתבאר בזה די"ל דהגמ' הוי ס"ד דשופטים ושוטרים היא רק בארץ היינו כיון ששם היא השראת שכינה כדכתיב עיני ה"א בה ולכן הוי ס"ד דרק בארץ יש למנות השופטים כיון ששם יש השראת השכינה ואינו מניח הקב"ה שיארע תקלה על ידם ומלמדים שיכוונו להלכה וע"כ קאמר בגמ' יכול בארץ אין אבל בחו"ל לא אמנם כיון דבכל מקום אפי' בחו"ל א' נצב בעדת אל וכל מקום שיש בי"ד שם יש השראת השכינה ואמרו חכז"ל מנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם וגם בבתי כנסיות ובתי מדרשות ולכן יש חקת משפט גם לדורותיכם היינו בחו"ל דבמקום המשפט אפי' בחו"ל יש השראת השכינה, ויבואר הכתוב שופטים ושוטרים תתן לך ופרש"י שוטרים הרודין את העם וכו' עד שיקבל עליו את דין השופט וא"כ אחר שקיבל עליו את הדין ונעשה כפי הפס"ד בטח ושפטו את העם משפט צדק דכיון דיש במקום הב"ד השראת השכינה ואינו מניח הקב"ה שיהא נעשה הדין רק אם היא משפט צדק וכדברי הכ"מ הנ"ל דהקב"ה אינו מניח להבי"ד לעשות מעשה רק במשפט צדק:

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע וגי' ויל"ד הלשון בזדון ל"ל דהיל"ל א אשר יעשה לבלתי וגו' דאטו בכל מקום כתיב דרק בזדון חייב דזה ממילא נשמע דבשוגג פטור:

ואפשר י"ל עפ"ד הנתיבות חו"מ סי' רל"ד הביאותיו לעיל פ' דברים דבאיסורי תורה אם אוכל בשוגג צריך כפרה ותשובה אבל באיסורי דרבנן א"צ שום כפרה וכאלו לא עבר דמי תדע דהא אמרי' בעירובין בדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא עכ"ד ע"ש, ולפ"ז י"ל דהנה בכל מקום העובר במזיד דחייב עונש וכן אם עבר בשוגג אע"ג דאינו חייב בדיני אדם מ"מ צריך כפרה על שבא איסור לידו ולכן בכל מקום לא אמר הכ' דרק אם יעשה בזדון חייב דהא גם בשוגג צריך כפרה ועבירה הוא בידו אבל באיסור דרבנן דבשוגג א"צ כפרה א"כ ליכא עליו שום צד חיוב רק בזדון ולא בשוגג כלל ולכן הכא דאזהר הכתוב לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וגו' וא"כ כ מיירי הכא בכל מילי דרבנן דאסמכי' אלאו דלא תסור כמבואר בגמ' ברכות דף י"ט וע"כ אמר הכתוב דרק אשר יעשה בזדון יש עליו החיוב אבל בשוגג דרבנן א"צ כפרה:

עצי חיים דרושים על פרשת כי תצא

לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך וגו' ודרשו חז"ל ביבמות דף ד' ע"א מהכא דעשה דציצית דוחה ל"ת, וי"ל"ד מדוע גילה הכתוב דעדל"ת בכל התורה כולה בשעטנז דייקא, והנה לעיל בפ' בראשית בהא דקין הביא מפרי האדמה מנחה לה' והבל הביא מבכורות צאנו ומחלביהן ואיתא במדרש אל יתערב של קין בשל הבל לכן אסור ללבוש צמר ופשתים יחדיו ר"ל דפרי האדמה שהביא קין הי' מן פשתן והבל שהביא מבכורות צאן שהוא צמר: ונראה עפ"ד הגמ' יומא דף פ"ו גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה שנאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר וגו' ושובו אלי נאום ה' ע"ש ר"ל שנתגרשה מבעלה הראשון ונשאת לאיש אחר דאסור לבעלה הראשון לשוב לקחתה וה"ג אם חטא האדם ואח"כ אם ישוב לה' הרי הוא כאלו אשה שנשאת לאיש אחר שנתגרשה ושבה אל אשה הראשון דהרי הוא בל"ת דלא ישוב בעלה הראשון לשוב לקחתה אמנם הא דמהני תשובה משום דעשה דתשובה גדולה ודוחה ל"ת דלא ישוב וגו' והנה קין עשה תשובה כמבואר במדרש שאמר קין עשיתי תשובה ונתפשרתי, וי"ל דזה שאמר קין גדול עוני מנשוא הן גרשתי אותי היום וגו' ומפניך אסתר ר"ל דקין התנצל עצמו כיון דגדולה תשובה ודוחה ל"ת ולכן ביקש שיקובל תשובתו והיינו שאמר גדול עוני מנשוא ר"ל דאל"כ יהי' הל"ת דמחזיר גרושתו שהוא עונו גדול מנשוא היא התשובה ובאמת מ"ע דתשובה גדולה מל"ת דמחזיר גרושתו וביאר הכתוב טענת קין ומהו הל"ת הן גרשתי אותי וגו' ר"ל דע"י החטא הוי כאשה שנתגרשה מבעלה והיתה לאיש אחר והיינו ומפניך אסתר ר"ל שאסור לו לשוב אליו והוא ע"ד לשון חז"ל בגיטין דף ע"ו במשנה הרי זה גיטך כל זמן שאעבור מפניך שלשים יום וכו' ומפרש בגמ' אמר רב הונא מאי מפניך תשמיש ע"ש והיינו שאמר הכתוב ומפניך אסתר שאי אפשר לו לשוב משום שאין המ"ע דתשובה גדול כ"כ שיהא דוחה הל"ת דמחזיר גרושתו וא"כ גדול עוני מנשוא ר"ל מהתשובה אבל באמת כבר כתבו המפרשים דהטעם שלא הועיל התשובה לקין משום שלא הי' תשובה שלימה ורק מיראה וכמו שאמר קין כל מוצאי יהרגני: ויתבאר בזה לא תלבש שעטנז צמר ופשתים והטעם כנ"ל כדי שלא יתערב קרבנו של קין בשל הבל והנה טענת קין הי' שעשה תשובה רק דלא אהני לי' משום דאין עשה דוחה ל"ת ולכן התשובה ג"כ לא מהני וע"כ אסמכי' הכתוב גדילים תעשה לך לרבות ולדרוש שאינו כן דבעלמא אמרי' דעשה דוחה ל"ת ובעלמא מהני התשובה שלימה לפניו ית"ש ולכן לא יתערב קרבנו של קין בשל הבל:

זכור את אשר עשה לך עמלק ובגמ' מגילה דף אי' זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה הא מה אני מקיים זכור בפה, ויל"ד מנ"ל דזכור בפה ואי משום שנאמר אח"כ לא תשכח הרי מצינו כמה מצות שהוא בעשה ול"ת כמו שבת דאמרינן בגמ' שהוא בעשה ול"ת, ועוד כהנה וגם האיך שייך אזהרה על דבר שאינו תלוי ברשותו ובכוחו וכעין זה הקשה באבן עזרא על הא דלא תחמוד:

וי"ל עפ"ד הגמ' עירובין דף נ"ד ע"א תלמיד א' הי' לו לר' אליעזר שהי' שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו עוד שם שיננא פתח פומיך וכו' תני כי היכי דתתקיים ביך ומבואר מזה דאם שונה בלחש במהרה שוכח ואם פתח פיו מתקיים בידו וי"ל דה"נ דהזהירנו התורה שלא נשכח מלמחות את זכר עמלק וא"כ בע"כ הוא שלא יזכור בפה רק בלב ממילא הוא שוכח אבל אם גם בפה זכור יזכור בזה היא מתקיים בידו שלא ישכח וא"כ מיושב מה שהקשיתי האיך הוזהרנו שלא נשכח הא היא דבר שבא לאונסו ולהנ"ל י"ל דלכן צונו ית"ש דנזכור בפה דאם יזכור בפה יתקיים בידו שלא ישכח וגם לא קשה מנ"ל דזכור משמע בפה וי"ל דממילא משמע כיון דהוזהרנו שלא נשכח שהוא דבר שאינו ביד האדם וע"כ כוונת הכתוב שצריך לזכור בפה כדי שלא נשכח מלב:

עצי חיים דרושים על פרשת כי תבא

וירשתה וישבתה בה ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו' יתבאר עפ"ד הגמ' גיטין דף מ"ח א"ר יוסף אי לאו דא"ר יוחנן קנין פירות כקנין הגוף דמי לא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון דא"ר אסי א"ר יוחנן האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זל"ז ביובל, והקשו בתוס' שם ואנו דקי"ל כר"ל דלאו כקנין הגוף וקיי"ל דבדאו' אין ברירה האיך משכחת דמייתי ביכורים ותי' התוס' בתי' השני דדוקא ר"י אית לי' דמחזירין זל"ז ביובל אבל שאר אמוראים סברי אע"ג דלקוחות הן אין מחזירין זל"ז ביובל דמכר הוא דאמר רחמנא דליהדר ירושה ומתנה לא ע"ש ומבואר דהא דיורשין מביאין ביכורים אע"ג דאין ברירה משום דיורשין אין מחזירין זל"ז ביובל והיינו שאמר הכתוב וירשתה וישבתה בה ר"ל דבירושה אין מחזירין זל"ל אלא וישבת בה לעולם דדוקא מכר הוא דאמר רחמנ' דליהדר ולכן אמר הכתוב ולקחת מראשית וגו' ר"ל דשפיר משכחת דמייתי ביכורים כיון דאין מחזירין בירושה זל"ז א"כ הוא קנין הגוף ולא קנין פירות:

עוד י"ל דהנה לכאורה קשה אמאי לא אמר רג יוסף האיך משכחת דיבנה אדם בית או יטע כרם אלא חד בר חד עד יהושע בן נון לפי דברי הירושלמי גיטין פ"ד ה"ט הקונה שדה ביובל א"ר אילא קנה קרקע א"ל ר' אבא בר ממל א"כ יחפור בה בורות שיחין

ומערות א"ל התורה אמרה ושב לאחוזתו בעינייהו ע"ש ומבואר דהקונה שדה בשעת היובל נוהג אין לחפור בה שיחין ומערות משום דל"ל אלא קנין פירות ולא קנין הגוף, והנה מחמת קושי' זו הי' נלענ"ד ליישב דברי הרמב"ם וה"ה שהקשה עליו במ"ל פי"א מה' שמיטה דמשמע מהרמב"ם וה"ה פכ"ג מה' מכירה דקונה בזמן היובל דעושה בשדה כל חפצו אעפ"י שידוע שיחזור הקרקע לבעלים ביובל ותמה עליו במ"ל שם מהירושלמי ולהנ"ל י"ל דהרמב"ם הוכיח מהא דר' יוסף שאמר לא משכחת דמייתי ביכורים ולא אמר לא משכחת דיבנה בית או יחפור בה שיחין ומערות ומבואר דר' יוסף ס"ל דגם הקונה בשעת היובל מותר לחפור שיחין ומערות גם י"ל דהרמב"ם וה"ה ס"ל דלא כהירושלמי מהא דאמר רב חסדא שם מחלוקת דר"י ור"ל ביובל שני אבל ביובל ראשון ד"ה מביא וקורא ופרש"י ביובל שני שמנו ישראל שכבר הורגלו לחזור קרקעות בההוא קאמר ר"ל מביא ואינו קורא דסמכא דעתי' דהמוכר דודאי הדרא לי' וזה בטוח שיחזירנה עכ"ל והנה להירושלמי דבזמן היובל אין הלוקח יכול לחפור בה וכו' א"כ קשה הא גם ביובל ראשון סמכא דעתי' דהמוכר שיחזירנה דהא גם קודם היובל אין להלוקח רשות שיעשה בהשדה כאדם העושה בשלו וא"כ יש להמוכר בגופה של השדה גם קודם היובל כח למחות להלוקח שלא יחפור בה וא"כ גם ביובל ראשון אמאי ס"ל לר"ח דמביא וקורא למ"ד ק"פ לאו כקה"ג הא כיון דהמוכר מוחה ללוקח שלא יחפור בה והלוקח שומע לו מחמת היובל א"כ גם ביובל ראשון סמכא דעתי' דהמוכר כמו ביובל שני ומזה י"ל דר"ח פליג על הירושלמי ולכן מחלק ר"ח בין יובל ראשון ליובל שני ואם כן מבואר דבזמן היובל ג"כ מותר ללוקח לבנות בית, ויתבאר הכתוב וירשתה וישבת היינו דיורשין אע"ג דלקוחות הן מ"מ מותר לישב בה ע"ד שאמר הכתוב ובתים טובים תבנה וישבת ומשמע דזה מיקרי ישיבה אם בונה בית לישב בה וקאמר הכתוב דאע"ג דיורשין כלקוחות הן מ"מ מותרים היורשים לבנות בתים לישב בהם:

השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל וגו' ויל"ד כפל הלשון עמך וגם ישראל וברש"י לעיל פ' וירא עה"פ וישקיפו על פני סדום וגו' כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך שגדול כח מתנת עניים שמהפכת מדת הרוגז לרחמים, ויל"ד למה כתיב לשון השקיפה דמשמע לרעה אלא שנתהפך לטובה ולא כתיב בלשון שהיא לטובה:

ונראה עפ"מ שאמרו חז"ל בר"ה דף ט"ז שלשה ספרים נפתחים בר"ה של צדיקים גמורים של רשעים גמורים ושל בינונים, צדיקים נכתבים לאלתר לחיים וכו' בינונים תלוים ועומדים מר"ה עד יוה"כ זכו נכתבים לחיים, לא זכו וכו' ויש להקשות ממה דאמרי' שם

דף י"ז בהא דבית שמאי אומרים ג' כתות הן ליום הדין (לעתיד לבא) של צדיקים גמורים וכו' וב"ה אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד וא"כ קשה דמ"ש דס"ל לב"ה דבינונים ליום הדין רב חסד מטה כלפי חסד ובמשפט של ראש השנה אמאי אמרינן דבינונים תלוים ועומדים וי"ל עפ"ד העיון יעקב דמאי דאמרי' זכו נכתבים לחיים היינו אם זכו לעשות חסד עם חבירו לכן הקב"ה עושה עמו חסד ומטה כלפי חסד כי כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים עכ"ד, ולפ"ז י"ל דהא דס"ל לב"ה רב חסד מטה כלפי חסד היינו כלפי חסד מה שהבינונים עושים חסד ולפיכך הקב"ה מטה כלפי חסד להכריע במחצה על מחצה כיון שהם עושים חסד הקב"ה מרחם עליהם ומודדין לו כמדתם החסד וא"כ אין כאן שום סתירה דהא דס"ל לב"ה דמטה כלפי חסד היינו נמי שהבינונים עושים חסד והא דאמרינן זכו נכתבים לחיים מיירי נמי כדברי הע"י דזכו היינו שעושין אחד:

ובזה י"ל דהא דגדולה מתנת עניים שמהפכת מדת הרוגז לרחמים היינו נמי בכה"ג בבינונים וכפרש"י שם שהי' מחצה עונות ומחצה זכיות ולפי מדה"ד מגיע להם ח"ו עונש בשביל העונות אבל ע"י החסד שהם מרחמין על הבריות הקב"ה מטה כלפי חסד שעושין ומכריע הכף לזכותו כאלו עשו רוב זכיות ונידונין לחיים כמו הצדיקים ונתהפך מדה"ד לרחמים, ויתבאר הכתוב השקיפה וגו' דהשקפה זו היא לטובה שנתהפכת ע"י הצדקה המדה"ד לרחמים היינו במחצה על מחצה שיש מקום למדה"ד אבל ע"י החסד הם נידודין כאלו עשו רוב זכיות וע"ז אמר הכתוב וברך את עמך היינו הבינונים שהם קרוים עם ר"ל פשוטי עם יברכם ה' אשר עמו החסד ומטה כלפי חסד שיהא נקראים את ישראל דמשמע הלשון ישראל לשון חשיבות שיש להם רוב זכיות ונכתבים הבינונים עם הצדיקים גמורים לטובה ולכן אמר הכתוב לשון השקיפה שהוא לרעה כיון דזה עיקר הברכה בבינונים שיתהפך מדה"ד מעליהם לרחמים: והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות ואין קונה אלה דברי הברית וגו' ובמדרש (הובא בישועת יעקב עה"ת) למה לעבדים לפי שאין קונה את התורה כמו אתם שקבלו התורה בסיני, עוד שם הביא המדרש שאלו את ר' שמעון בתוכחת נרמז רזא דפרקא והשיב בהאי קרא והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות וגו': ונראה עפ"ד הגמ' ב"מ דף י' ע"א פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי יום מ"ט כי לי בנ"י עבדים ולא עבדים לעבדים והקשו התוס' א"כ יהי' אסור להשכיר עצמו בפועל ותי' כיון דיכול לחזור בו אימת שירצה לאו עבדות היא כלל והנה מוזללה"ה בישמ"מ פ' משפטים פי' בזה הכתוב אשר תשים לפניהם עפ"ד הנחלת יעקב דלכאורה קשה על צדקתו ית"ש שמתנהג בדרך התורה האיך מכר אותנו לעבדים והא אמר ולא עבדים לעבדים, אך התירוץ הוא כיון שבכל יום ויום זמן גאולה הוא א"כ לאו עבדות

הוא כלל, וזש"ה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ר"ל דזה נוגע להם דהיינו לכללות ישראל דממשפטים אלו מוכח דכל יום זמן גאולה עכ"ד ע"ש:

והנה בקידושין דף כ"ב ע"ב א"ר יוחנן ב"ז אוזן ששמעה על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בנ"י עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע, ויש לבאר בזה הכתוב בפ' שמות וכי אוציא את בנ"י ממצרים בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה והדקדוקים ידועים וי"ל דמשרע"ה שאל מה זכו ישראל שיעשה להם נס ר"ל כיון שנגזר עליהם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וכיון שלא נשלם הזמן מה זכו ישראל שיגאלו קודם הזמן והשיב לו הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה היינו אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בנ"י עבדים ולא עבדים לעבדים וא"כ אין למכור אותם לעבדים ואמנם שנמכרנו לעבדים ודאי דגאולתינו אין תלוי בזמן ומוכח דבכל יום זמן גאולה ואין לעכב אותם משום שלא נשלם הזמן ועי' מ"ש בפ' וארא: וזשה"כ והתמכרתם אותם לעבדים וגו' ואין קונה אלה דברי הברית וגו' ר"ל כיון שאסור למכור אותנו לעבדים משו"ה אין קונה אלה דברי הברית ר"ל משום שאמרה תורה ולא עבדים לעבדים משו"ה אין קונה, ויתבאר המדרש והתמכרתם לעבדים לפי שאין קינה את התורה כמו אתם שקבלו התורה בסיני ר"ל מה שאתם נמכרתם לעבדים לפי שהם לא קבלו התורה על הר סיני אבל באמת אוזן ששמעה על הר סיני וכו' אסור לקנות אותנו לעבדים, ויבואר המדרש ג"כ ששאלו את ר' שמעון בתוכחה נרמז רזא דפורקנא והשיב בהאי קרא מדכתיב ואיו קונה כיון דישראל הם עבדי ה' ולא עבדים לעבדים ומזה מוכח דכל יום ויום זמן גאולה הוא וזהו רזא דפורקנא, ועי' מה שכתבתי בזה בפ' משפטים:

עצי חיים דרושים על פרשת נצבים

למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלוח לו וגו' ופרש"י לפי שאוסיף פרענות על מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאצרפם עם המזיד ואפרע ממנו הכל ויש להבין איך נתוסף על החטא שוגג עד שיהא נחשב כמזיד ומה ענין זה לזה וגם למה לא יאבה ה' סלוח לו: וי"ל עפ"ד הרמב"ם פ"ב מה' תשובה, מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השי"ת ומשנה שמו כלומר אני אחר ואינו אותו השם שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה עכ"ל והוא מדברי הגמ' ר"ה ט"ז אמר ר' יצחק ארבעה דברים מקרעין גז"ד של אדם ואלו הן צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה ע"ש, והנה בב"ק דף ס"ז גנב והקדיש הקדישן הקדש משום דאיכא יאוש ושינוי השם וכתבו התוס' אע"ג דהוי שינוי החוזר לברייתו ע"י שאלה לא תשוב חוזר

דלא שכיחא ע"ש ומבואר דשינוי השם השכיח להיות חוזר לא חשוב שינוי וא"כ י"ל דה"נ לענין תשובה כיון דמדרכי התשובה היא ע"י שינוי השם ושינוי מעשה וא"כ היכא דשכיח להיות חוזר לא חשיב שינוי רק היכא דלא שכיח להיות חוזר חשוב שינוי מעשה ושינוי השם: ובזה י"ל בהא דאמרי' ביומא פ"ז האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה ל"ל תרי זימני כדרב הונא אמר רב כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא נעשית לו כהיתר ויל"ד הלשון אין מספיקין בידו דמשמע מזה דאין מועיל בידו התשובה או אין מניחין אותו והא כיון שנעשה לו כהיתר א"כ הוא חושב שלא עשה איסור ובעצמו אינו רוצה להשיב ולהנ"ל י"ל דאם עבר ושנה דנעשה לו כהיתר אבל מ"מ יודע הוא שאסור אך כיון דעבר ושנה א"כ שכיח הוא להיות חוזר ולא חשיב שינוי מעשה ומשו"ה אין מספיקין בידו לעשות תשובה היינו שהתשובה אין מספיק כיון שחסר ממנו דרכי התשובה ר"ל דלא הוי שינוי מעשה כיון דהוי שינוי החוזר ואע"ג דאין לך דבר שעומד בפני התשובה מ"מ לא מספיק כיון דלא הוי תשובה כראוי דהא חסר שינוי מעשה שאינו חוזר:

ויתבאר הכתוב והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה ר"ל כי יתברך שלא יגיע לו עונש על חטאיו ואף שיחטא מ"מ ישוב ויתכפר על עונו ואמר הכתוב כי אפי' ישוב על חטאיו כדי שיהי' לו שלום היינו שלא יגיע לו עונש ותשובה מיראה נעשה לו כשגגות עכ"ז לא מהני לו התשובה כיון דלא הוי שינוי מעשה שאינו חוזר דהא אדרבה הוא עצמו מתברך בלבו אשר בשרירות לבו ילך ולכן אמר הכתוב למען ספות הרוה את הצמאה כפרש"י שיתוסף לו על השגגות המזיד שיצרפם הכל כאחד כי בזה שיאמר אחטא ואשוב לא מהני התשובה למפרע על העונות שכבר שב עליהם ונעשה עליהם כשגגות דהא איגלאי מילתא למפרע דהתשובה שכבר עשה לא הוי ע"י תשובה של שינוי מעשה שאינו שכיח להיות חוזר וא"כ ניתוסף לו על מה שכבר נחשב עליהם כשוגג להיות שוב כמזיד ולכן לא יאבה ה' סלוח לו על העבירות שכבר נחשבו כשגגות משום דלא הוי מדרכי התשובה ע"י שינוי מעשה שאינו חוזר, אמנם התשובה המעולה כמ"ש הרמב"ם שם ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא שנאמר ולא נאמר עוד א' למעשה ידינו היינו שלא יהא שכיח להיות חוזר ובזה לא נאמר עוד א' למעשה ידינו היינו כי יהי' שינוי מעשה וכאלו לא הי' מעשה ידינו כיון שהי' שינוי המעשה שאינו חוזר וזה הוא דרכי התשובה ע"י שינוי מעשה ושינוי השם שאינו חוזר:

עצי חיים דרושים על פרשת וילך

בן מאה ועשרים שנים היום לא אוכל עוד לצאת ולבא וגו' ופרש"י היום מלאו ימי ושנותי לצאת ולבא בדברי תורה י"ל עפ"ד הפנים יפות דאמרי' בפ"ק דברכות איכא סבי בבבל למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב אבל כיון שאמר לו השי"ת לא תעבור את הירדן הזה ע"כ אמר היום מלאו ימי ושנותי עכ"ד ויש להוסיף על דבריו דהנה בגמ' שם אמרי' כיון דחזו דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו ע"ש, וי"ל בזה דהיינו שאמר הכתוב אורך ימים בימינה דע"י התורה יש אורך ימים ואפי' בחו"ל משום דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא, ולפ"ז י"ל דה"נ אלו הי' משה יכול עוד ללמוד תורה הי' מאריך ימים אע"ג שלא הכניס לא"י אבל כיון שלא הי' יכול עוד לצאת ולבוא בדברי תורה ונסתרו ממנו מעיינות החכמה משו"ה מלאו ימיו, וזש"ה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום שמלאו היום ימיו ואמר עוד דמשו"ה מלאו ימיו משום שלא אוכל עוד לצאת ולבא בדברי תונה: ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי וגו' ובגמ' גיטין דף נ"ט במשנה אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי וכו' ובגמ' מנה"מ אמר רב מתנה דאמר קרא ויתנה אל הכהנים בני לוי אטו אנן לא ידעינן דכהנים בני לוי אלא כהן ברישא והדר לוי וכו' א"ל אביי לרב יוסף מפני דרכי שלום דאו' הוא וכו' אלא אמר אביי שאם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו אינו רשאי כי היכי דלא אתו לאנצויי ויל"ד מנ"ל דאי לאו משום שלום הי' מותר לחלוק כבוד לרבו בדבר דילפינן מקרא דכהן קודם ללוי ואין לומר משום דכבוד רבו גדול מכתר כהונה דא"כ באמת אמאי נדחה מפני דרכי שלום ואפשר י"ל עפ"ד התוס' ב"מ דף ל' דעשה דמצורע דחי לאו ועשה דשלוח הקן אי לאו יתורא דשלח תשלח משום דעשה דמצורע חמיר דגדול כח השלום ע"ש, ולפ"ז י"ל דלכאורה הי' ראוי להקדים לת"ח יותר מכהן ע"ה ואע"ג דכהן ראוי להקדימו כדמוכח מקרא מ"מ לפ"מ דאמרי' בשבועות דף ל' ר"י הוי ידע לי' סהדותא למר זוטרא אתו לקמי' דאמימר אותבינהו לכולהו א"ל ר"א והאמר עולא מחלוקת בב"ד אבל בעדים דברי הכל בעמידה א"ל האי עשה והאי עשה עשה דכבוד התורה עדיף ע"ש, ומבואר מזה דעשה דכבוד התורה עדיף משאר עשה וא"כ הי' ראוי להקדים לת"ח דהיא עשה דכבוד התורה ועדיף מעשה דכבוד דכהן אבל כי היכי דלא ליתי לאנצויי י"ל עשה דכבוד דכהן עדיף מכבוד התורה משום דהאי עשה יש בו משום דרכי שלום ועדיף דהא גדול כח השלום דדחי אפי' לל"ת ועשה וכ"ש דדחי עשה גרידא אפי' הוא עשה דעדיף משאר עשה מ"מ הא לא עדיף מעשה ול"ת דאמרינן עשה דוחה ל"ת ועשה משום דגדול כח השלום והיינו שאמר אביי שאינו רשאי לחלוק כבוד לרבו

אע"ג דהוא עשה דכבוד התורה אבל מ"מ משום דרכי שלום האי עשה עדיף ועי' בטו"א מגילה דף כ"ח, ויש לפרש בזה ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום היינו אע"ג דלכל אחד ואחד נתן ה' את תורתו לכלם בשוה אבל מ"מ כהן קורא ראשון מפני דרכי שלום והיינו ה' עוז לעמו יתן ואין עוז אלא תורה והוא ע"ד השלום וכל נתיבותי' שלום: ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בנ"י שימה בפיהם וגו' יתבאר ע"ד שאמרו חז"ל במס' פסחים דף נ' מאי ושמו אחד אמר רב נחמן ב"י לא כעוה"ז העוה"ב עוה"ז נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דלי"ת אבל העוה"ב כולו אחד נכתב ביו"ד ה"א ונקרא ביו"ד ה"א ע"ש, ויש לפרש בזה משאה"כ ובא לציון גואל וגו' נאם ה' היינו כשיבא לציון גואל במהרה אז נאם ה' יאמרו במו פיהם את שם ה' מפורש וככתיבתו כן יהא נקרא בפה, והנה כתוב לעיל בפ' ואנכי הסתיר אסתיר פני וגו' וא"כ מדבר הכתוב על שעת הסתר פנים ר"ל היינו בזמן הזה שצריך להעלים שמו של הקב"ה שלא להוציא בפה וע"כ אמר הכתוב ועתה היינו בזמן הזה דכתיב ואנכי הסתר אסתיר כתבו לכם את השירה הזאת היינו התורה הקדושה שכתוב בה שמותיו של הקב"ה מותרים המה רק לכתוב ומלבא לפומא לא גליא את השם ככתיבתו ולמדה את בנ"י תלמד את בנ"י שימה בפיהם שיפעלו ע"י התורה אשר ילמדו לעורר הקץ וכמו שאמרו חז"ל במד"ר ויקרא פ' צו דבזכות התורה יגאלו ישראל ואז יהי' שימה בפיהם ר"ל שיהא מותר לקרות את השם בפיהם וככתיבתם יהא נקרא בפה:

עצי חיים דרושים על פרשת האזינו

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, ויל"ד הלשון ואדברה, גם אמרי פי הוא כשפת יתר דהול"ל האזינו השמים ותשמע הארץ יערף כמטר וגו' גם מה שהקשה אא"ז זללה"ה ביש"מ לפ"מ דאמרי' בגמ' ע"ז דף ג' דאמרו אוה"ע לפני הקב"ה ישראל שקיבלו היכן קיימו' אמר הקב"ה אני מעיד בם שקיימו התורה אמרו לפניו רבש"ע כלום יש אב מעיד על בנו דכתיב בני בכורי ישראל אמר להם יבואו שמים וארץ ויעידו בישראל שקבלו התורה כולה וקיימוה אמרו לפניו רבש"ע שמים וארץ נוגעין בעדותן דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי אמר להם יבואו מכם ויעידו לישראל, יבא נמרוד ויעיד באברהם, יבא לבן ויעיד ביעקב וכו' ע"ש בגמ' והקשה ביש"מ דקושי' זו דשמים וארץ נוגעין בעדותן קשה ג"כ הכא האיך לקחן משה לעדות הא נוגעין הם ולא שייך בזה יבא מכם וכו' רק בהויכוח עם האומות אבל לא במה שבינו ית"ש לבין ישראל דלא יתערב זר בתוכינו:

ונראה דהנה בבכור שור שם הביא קושי' בשם הגאון מהר"י ז"ל (הובא בישׁ"מ) איך יתכן שהקב"ה יחזור מחמת קושי' בשלמא ברישא דאמר אני מעיד בכם הדין עמו דודאי הוא הדיין ב"ה וב"ש אלא שלא רצה לדחותם אבל במה ששמים וארץ יעידו האמת היא ששמים וארץ נוגעין הן ומתחלה מאי קאמר להם השי"ת ע"ש, ונלע"ד די"ל ע"ד המבואר בחו"מ סו"ס ל"ה תקנת הקדמונים דבמקום שאין אנשים רגילים להיות שמה כגון בביהכנ"ס של נשים או בשאר דברים אקראי שאשה רגילה ולא אנשים בזה נשים נאמנות ולכן יש מי שכתב דאפי' אשה יחידה או קרוב או קטן נאמנים בענין הכאה ובזיון ת"ח או שאר קטטות ומסירות לפי שאין דרך להזמין עדים כשרים לזה ע"ש, ולפ"ז י"ל דה"נ שמים וארץ אעפ"י שהן נוגעין בעדותן מ"מ כיון סאין מציאות להזמין עדים אחרים א"כ בכה"ג אפי' נוגעין בעדותן ג"כ כשרים לזה העדות וכה"ג משמע בגמ' יבמות דף קכ"ב בהא דמשיאין ע"פ בת קול ופריך בגמ' ודילמא צרה הוי ומשני בשעת הסכנה כותבין ונותנין אעפ"י שאין מכירין ופרש"י שאם לא תאמין לזה לא תמצא אחר בכה"ג לא חיישינן ונאמנות ע"ש ואעפ"י שהוא רק תקנת חכמים ולא מדינא כמ"ש הרמ"א שם מ"מ כיון דהא דאם לא בריתי יומם ולילה וגו' מבואר בתנחומא פ' נח דקאי על תורה שבע"פ וא"כ עיקר נגיעתן משום תורה שבע"פ וא"כ בכה"ג מהני ג"כ עדות שהוא מדרבנן ודומה לזה מצינו בפסחים דף ד' ע"ב דנשים ועבדים נאמנים על בדיקת חמץ דרבנן דהימנוה רבנן בדרבנן ע"ש, אמנם הא דלא השיב להם הקב"ה דבדרבנן כה"ג נאמן גם נוגע בעדות משום דאוה"ע הם לעצמם לא יחושו לתקנת חכמים ולא יקבלו התשובה דמדרבנן מהימני רק אם יהי' עדות כשר דמהני גם לאוה"ע ולא רק לישראל שקבלו עליהם תורה שבע"פ:

והנה מבואר בסנהדרין דף נ"ז ע"ב בן נח נהרג בדיין אחד ובע"א מפי איש ולא מפי אשה ואפי' קרוב ע"ש ומבואר דלאוה"ע מהני עדות מפי קרוב וא"כ מה שטענו אוה"ע כלום יש אב מעיד על בנו אין זו טענה לגבי אוה"ע, אמנם אוה"ע אומרים כיון דעדות זו היא לישראל שקיימו התורה ולכן בדיניהם פסקינן להם דקרוב לא מהני ולכן השיב להם הקב"ה שמים וארץ יעידו וא"כ אין להשיב דנוגעין הם כיון דלישראל הא מהני מדרבנן העדות ואע"ג דלגבי אוה"ע לא מהני דרבנן אבל ממ"נ אין להם שום טענה דאם בדיניהם פסקינן א"כ לא שייך לומר כלום אב מעיד על בנו ואם בדינינו פסקינן א"כ שוב נאמנים אע"ג שהם נוגעין מ"מ היכא שאי אפשר להזמין עדים הא מדרבנן מהני נוגע, ומיושב קושי' הג' מהר"י ז"ל דהקב"ה לא חזר מחמת קושי' האוה"ע אלא שהביא ראי' דלא שייך הא דאין אב מעיד על בנו:

ולפ"ז מתורץ קושי' היש"מ דלקח משה לעדות שמים וארץ אע"ג שהם נוגעין כיון דהיכא שאי אפשר להזמין עדים אחרים וכמו שפרש"י אני בשר ודם לפיכך העיד בהם שמים וארץ שהם קיימים לעולם ע"ש א"כ בכה"ג גם נוגעין כשרים לעדות וזהו מכח תורה שבע"פ אבל מדאו' לעולם נוגע פסול לעדות: וזשה"כ האזינו השמים ואדברה וי"ל דהיינו ע"פ מ"ש אא"ז זללה"ה בייטב לב האזינו השמים ואדברה למה שאדברה בע"פ שיסכימו ממעל לתקנותינו ותשמע הארץ אמרי פי מה שיאמר בפה ע"ש, לפי דברי הנ"ל י"ל כיון דמדינא נוגעין לא מהני אך שתקנו חז"ל דהיכא שאין אפשר להזמין עדים אחרים גם פסולי עדות כשרים להעיד וא"כ גם שמים וארץ כשרים להעיד ולכן קאמר האזינו השמים ואדברה היינו מה שהם כשרים להעיד היא ואדברה משים התורה שבע"פ:

האזינו השמים ואדברה ובמדרש ילקוט משה שהי' קרוב לשמים ורחוק מן הארץ אמר האזינו השמים ותשמע הארץ, ישעי' שהי' בארץ ורחוק מן השמים התחיל לומר שמעו שמים והאזינו הארץ, וי"ל הלא גם משה כשדבר לישראל הי' בארץ כמו ישעי':

ואפשר י"ל עפ"ד הגמ' בחגיגה דף ה' ע"ב דהא דאמר רב פפא אין עציבות לפני הקב"ה דכתיב עוז וחדוה במקומו הא בבתי בראי והא בבתי גואי ע"ש, ועי' ביש"מ פ' יתרו על אמרם ז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם כי הבע"ת מה לו לשמחה והוא באימה ופחד ואין לו מקום בבתי בראי אך הקב"ה חותר חתירה להכניסם בבתי גואי כי שם המשל ופחד עמו אבל הצדיקים גמורים עובדים את ה' בשמחה בבחי' בתי בראי עכ"ד ע"ש, ועפ"ז נלע"ד לפרש הגמ' בר"ה דף ל"ב א"ר אבוהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין אומרים לפניך ישראל שירה בר"ה ויוהכ"פ אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה ע"ש, וי"ל ע"פ הנ"ל כיון דספרי חיים וכו פתוחים לפניו וישראל הם באימה ויראה מפחד ה' ומהדר גאונו ובעל תשובה הקב"ה חותר חתירה בבתי גואי והמה בבתי גואי ע"כ אין להם שם לשיר את שיר ה' דהא בבתי גואי המשל ופחד עמו:

והנה בישמ"ש כתב דמשה הי' בבחי' בתי גואי כי משה נאמן בית רואה באספקלריא המאירה ומקבל ונותן התורה ולכן הי' היראה מילתא זוטרת' לגבי משה ע"ש, ויתבאר המדרש משה שהי' קרוב לשמים היינו שעלה לקבל התורה וא"כ הי' בבחי' בתי גואי לכן אמר האזינו השמים שהמה קרובים אליו אבל הארץ היא רחוקה ממנו כיון שהארץ היא גם בבתי' בראי אבל שאר הנביאים שלא היו מתנבאי' באספקלריא המאירה כמשרע"ה והי' בבחי' בתי בראי וא"כ היו קרובים לארץ ורחוק מן השמים וע"כ אמרו שמעו שמים והאזינו ארץ:

יערף כמטר לקחי וגו' ובגמ' תענית דף ז' ע"א אמר רב יהודא גדול יום הגשמים כיום שנתנה בו תורה שנאמר יערף כמטר לקחי אין לקח אלא תורה שנאמר כי לקח טוב וגו' רבא אמר גדול יותר מיום שנתנה בו תורה שנאמר יערף כמטר לקחי מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול ע"ש, ומאוד צריך להתבונן בדבר האיך שייך לומר דיום הגשמים יהי' גדול או יותר גדול מיום שנתנה תורה ועי' במהרש"א שנדחק שם בזה וגם במאי פליגי ר"י ורבא ולע"ד י"ל עפ"ד הגמ' קידושין דף מ' ע"ב דפליגי ר"ט ור"ע דר' טרפון אמר מעשה גדול ור"ע אמר תלמוד גדול נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה ע"ש ומבואר דר"ט ס"ל אעפ"י שהתלמוד מביא לידי מעשה מ"מ מעשה גדול ור"ע ס"ל כיון שאי אפשר לבא לידי מעשה אא"כ ילמוד משו"ה תלמוד גדול ממעשה, והנה בגמ' עירובין דף מ"א ע"ב ת"ר ג' דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו אלו הן עכו"ם ורוח רעה ודקדוקי עניות ע"ש, ומבואר דעניות מעביר ח"ו על דעת קונו והוא ע"ד משה"כ משלי כ"ח ועל פת לחם יפשע גברא ולפ"ז י"ל דכמו דתלמוד גדול ממעשה משום דתלמוד מביא לידי מעשה ה"נ י"ל דהעדר העניות הוא גדול ממעשה כיון דמהעדר העניות יכול לבא לידי מעשה והיינו לר"ע אבל לר"ט דס"ל דמעשה גדול ה"נ כש"כ דמעשה גדול מהעדר העניות, וא"כ י"ל דרב יהודא ורבא פליגי בזה דר"י ס"ל כר"ט וע"כ ס"ל דיום הגשמים אינו גדול יותר מיום שנתנה בו תורה היינו כיון דיום הגשמים מביא ברכה לעולם ומעביר העניות כדי שלא יעבור על דעת קונו אבל מ"מ אינו גדול יותר מיום שנתנה בו תורה דהא עכ"פ לא עדיף מתלמוד שמביא ג"כ האדם לידי מעשה ואפ"ה ס"ל לר"ט דמעשה גדול מתלמוד אבל רבא ס"ל כר"ע דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה וא"כ ה"נ יום הגשמים שמביא ג"כ לידי מעשה גדול מיום שנתנה בו תורה וא"כ ר"י ורבא פליגי בהא שכבר נחלקו בו ר"ע ור"ט, גם י"ל דר"י ס"ל דר"ע מודה בהא כיון דהעדר העניות אינו מביא לידי מעשה רק דהעניות מעביר מידי מעשה אבל מ"מ ג"כ אינו מביא ולכן ס"ל לר"י דגם ר"ע מודה בהא שאינו גדול מיום שנתנה בו תורה רק שהוא כיום הזה ואינו גדול ממנו יערף כמטר וגו' יל"ד כפל הלשון באלו הפסוקי' ונראה דהנה הכתוב המשיל התורה למטר וגם לטל, וי"ל דהיינו עפ"ד הגמ' פסחים דף נ' רבא רמי כתיב כי גדול עד שמים חסדך וכתיב כי גדול מעל שמים חסדך הא כיצד כאן בעושין לשמה וכאן בעושין שלא לשמה, והנה ידוע כי המטר בא מן לחות הארץ מלמטה והטל בא מחלק האויר הבא מלמעלה, ועי' ביע"ד ח"א שפי' בזה מה שאמרו כי יבא כגשם לנו והשיב אהי' כטל לישראל ע"ש, ולפ"ז יתבאר דמשו"ה המשיל הכתיב התורה למטר וגם לטל דהיינו כיון שיש שני בחי' בלימוד התורה דאם היא לשמה דכתיב בה מעל

שמים חסדך הוא נמשל לטל הבא מלמעלה ואם הוא ח"ו שלא לשמה שאינו עולה עד למעלה הוא נמשל למטר שהוא בא מן הארץ מלמטה, ויתבאר בזה דברי הגמ' תענית דף ז' כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות שנ' יערף כמטר לקחי ואין עריפה אלא הריגה שנאמר וערפו שם את העגלה ולכאורה צ"ב דמנ"ל דהכתוב יערוף כמטר מיירי בעוסק בתורה שלא לשמה ולהנ"ל י"ל כיון דהמשיל הכתוב התורה למטר שהוא בא מלמטה ולכן מוכח דמיירי מתורה שלא לשמה שהיא ג"כ אינו עולה למעלה מעל שמים, וזשה"כ האזינו השמים וגו' ותשמע הארץ וגו' ר"ל כיון דבא הכתוב לדבר מבחי' לשמה שהוא נטל משמים ממעל ומשלא לשמה שהוא כמטר מן הארץ, ולכן אמר הכתוב האזינו השמים דהוא בחי' לשמה ותשמע הארץ דהיא בחי' שלא לשמה וא"כ אין כאן כפל לשון רק דהכתוב דבר משני בחי' הלימוד:

הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגו' ונראה עפ"ד הגמ סנהדרין דף צ"א א"ל אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאת וכו' ונשמה אומרת גוף חטא א"ל אמשול לך משל חיגר וסומא וכו' אף הקב"ה מביא את הנשמה בגוף ודן אותם כאחד שנאמר יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו יקרא אל השמים מעל זה הנשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף עכ"ד הגמ' ולפ"ז י"ל דה"נ כשבא משה להתרות את ישראל והזהירם לתורה ולתעודה א"כ לכאורה יש להם להשיב שיכולו לפטור את עצמם מן הדין שהגוף יאמר שהוא לא חטא רק הנשמה והנשמה תאמר כי היא לא חטאה רק הגוף ועל כן דיבר משה לשניהם כאחד ולכן קרא אותם יחד ואמר האזינו השמים זה הנשמה כנאמר יקרא אל השמים ותשמע הארץ זה הגוף כנ"ל, וז"ש הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט ר"ל כי בקום למשפט גבר לפני הקב"ה יהי' תמים פעלו הגוף והנשמה יחדיו ובכן יהי' כל דבריו משפט ולא יכלו לפטור עצמן ולכן א' אמונה ואין עול ופרש"י א' אמונה לשלם לצדיקים ואין עול להפרע מן הרשעים כיון דהקב"ה דן אותם כשהם תמים ר"ל כשהנשמה הוא בגוף ובזה כל דבריו משפט וצדיק וישר הוא:

עצי חיים דרושים על פרשת וזאת הברכה

וזאת הברכה אשר ברך משה וגו' ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וגו' ויש להבין למה הקדים הכתוב אשר האומות לא רצו לקבל התורה כי אם ישראל ונראה עפמ"ש המפורשים דאיתא במדרש דיעקב ועשו שחלקו בעצמן עוה"ז נטל עשו ועוה"ב נטל יעקב וא"כ איך מצינו ידינו ורגלינו לעשות חיל ולאכול את חלב הארץ ויאמר האומר

כי הוא גזל בידינו שהוא כולו לעשו ותי' עפ"ד הגמ' שבת דף פ"ח שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו ע"ש וא"כ אלמלי קבלו ישראל את התורה מוט התמוטטה הארץ ונמצא דהעולם הי' אבד ובאו ישראל וקבלו התורה וקיימו הארץ ומלואה והו"ל כדין המציל מזוטו של ים ומשלולותי' של נהר דקיי"ל בב"מ דף כ"ד ע"א דהרי אלו שלו ולכן בני עשו שלא רצו לקבל התורה הפסידו עוה"ז וזכו בו ישראל שקבלו התורה עכ"ד:

ובזה יש לפרש הכתוב כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים היינו שהגיד לעמו ישראל התורה הקדושה שהוא מעשיו של הקב"ה וכמו שאמר במדרש שנטל הקב"ה כלי אומנתו התוה"ק ובזה ברא א' את הארץ ע"ש ועבור זה נתן להם נחלת גוים היינו גם מה שהיא מחלקו של עשו כי עבור שקבלו התורה שייך לנו גם עוה"ז כדין המציל מן הנהר ומזוטו של ים, ויתבאר ג"כ הכתוב בפ' תולדות והי' כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך ופרש"י כשיעברו ישראל על התורה ויהי' לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל וכו' ע"ש וי"ל כנ"ל דאם יעברו ח"ז ישראל התורה וא"כ יש להם פתחון פה דישראל שקבלו היכן קיימוהו ומה להם בקבלת התורה וא"כ שוב שייך לעשו מה שהוא לחלקו ויצטער על הברכות שהם ברכות של עוה"ז וזשה"כ וזאת הברכה אשר ברך משה את בנ"י ברכת עוה"ז וקשה הלא זה מחלקו של עשו וע"כ הקדים משה קודם שברכם ה' מסני בא וזרח משעיר למו והופיע מהר פארן היינו שבני עשו וישמעאל לא אבו לקבל התורה ונמצא הי' עוה"ז אבד ח"ו ורק מפני שבנ' קבלו התורה קיימו העולם כולו וע"כ שייך לבנ"י גם ברכות עוה"ז כדין המציל מזוטו של ים ואם כי עוה"ז הוא מחלקו של עשו כבר אבדו זכותם והכל הוא של ישראל:

יחי ראובן ואל ימות וגו' וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קיל יהודה וגו' ופרש"י יחי ראובן בעוה"ז וקשה להבין הא בשעה שאמר משה יחי ראובן כבר נפטר ראובן מעוה"ז וגם מה דסמך הכתוב יהודה לראובן ובגמ' ב"ק דף צ"ב א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מאי דכתיב יחי ראובן וזאת ליהודה כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון עמד משה ובקש רחמים אמר רבש"ע מי גרם לראובן שיודה יהודה מיד שמע ה' קול יהודה ופרש"י דבתנחומא איתא מכיון שהודה יהודה ואמר צדקה ממנו עמד ראובן ואמר אני בלבלתי יצועי אבי והקשה בתוס' שם הא איתא במדרש וישב ראובן אל הבור מלמד ששב משקו ותעניתו שבלבל יצועי אביו וזה הי' קודם מעשה דתמר:

וי"ל דהנה ביומא דף פ"ו אמרינן דתשובה מאהבה זדונות נעשית לו כזכיות ותשובה מיראה נעשית לו כשגגות והנה אא"ז זללה"ה ביש"מ פ' האזינו ובתפל"מ ס"ב כתב דהא דתשובה מיראה אינו נעשים כזכיות דוקא ביחיד העושה תשובה אבל רבים העושים תשובה אל כביר לא ימאס ואפילו עושין תשובה מיראה ג"כ נעשית להם כזכיות ע"ש, והנה בש"ך יו"ד סי' קמ"א כתב בהא דאיתא שם דברבים ליכא חשדא דה"ה שנים מיקרי רבים ועי' באלי' רבה סי' כמ"ד ועי' בגיטין דף מ"ו בתוס' ד"ה רב נחמן דלענין נדר על דעת רבים דשנים מיקרי רבים ע"ש:

ולפ"ז י"ל דאע"ג דראובן עשה תשובה מ"מ הא כיון דביחיד קשה מאוד תשובה מאהבה וכמ"ש ביש"מ שם וכל אחד לפי השגתו ומה לגבי ראובן האיך נקרא תשובה מאהבה שהוא עד אין חקר לנו לפי השגתו, והנה כשיהודה עשה תשובה והתודה צדקה ממני ועמד ראובן ג"כ והודה וכיון דשנים מיקרי רבים א"כ יהודה וראובן שניהם כאחד נתקבל תשובתם כתשובת רבים ובכן נעשה להם ע"י התשובה הכל כזכיות דהא ברבים העושים תשובה נעשה להם, מעבירות זכיות וא"כ מה שנתקבל תשובת ראובן שלא יהא אפי' כשגגות גרם לו יהודה ומיושב קושי' התוס' דאע"ג דראובן עשה מקודם תשובה מ"מ עתה שהי' ברבים נתקבל תשובתו כ"ב עד שנעשית לו כזכיות:

וזשה"כ יחי ראובן ר"ל יחי שיהא התשובה כ"כ עד שנעשית כזכיות וכמ"ש בגמ' יומא שם דהא דתשובה נעשית כזכיות מוכח מהקרא ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם חי יחי' ואמר הכתוב וזאת שהיא כזכיות גרם לו יהודה ולזה סמך הקרא יהודה וראובן כיון ששניהם יחד התודו והם כרבים ונתקבל תשובתם עד שנעשית להם כזכיות לעיני כל ישראל פרש"י שנשאו לבו לשבר הלוחות לעיניהם שנאמר ואשברם לעיניכם והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר אשר שברת יישר כחך ששברת והוא מדברי הגמ' שבת דף פ"ז ויש להבין מהא דאיתא בירושלמי תענית פ"ד ה"ה בשעה שעלה משה למרום וקבל את הלוחות וישראל עשו את העגל ביקש הקב"ה לקחתן מידו וגברה ידו של משה וחטפן ממנו לאח"כ אמר הקב"ה יהא שלמא על ידא דגברה מינאי ע"ש וא"כ משמע להיפך אשר הקב"ה רצה שלא ליתן לישראל הלוחות אחר המעשה דעגל ואדרבא משה גבר ידו לחטוף הלוחות וא"כ מאיזה טעם נשתנה אח"כ דעתו של משה לשבור הלוחות:

ולענ"ד י"ל דהנה באבות דר"נ פ"ב מבואר ר' יוסי הגלילי אומר משל למה הדבר דומה למלך בו"ד שאמר לשלוחו צא וקדש לי נערה יפה וחסידה וכו' לאחר שקדשה הלך ומצאה שזינתה אמר השליח אם אני נותן לה כתובה מעכשיו נמצא מחייבת מיתה וכפטרוהו מאדוני לעולם כך הי' משה דן ק"ו מעצמו האיך אני נותן להם הלוחות

ומחייבני אותם מיתה שכך כתוב בהם זיבח לא' יחרם וגו' אשברם וחזרן למוטב ע"ש, וי"ל דמשה עשה כן מעצמו עפ"מ דאמרינן ביבמות דף צ' ע"ב אליו תשמעון אפי' אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה כגון אלי' בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו, ומבואר בתוס' שם דאפי' שלא על פי הדיבור שרי לרבנן לעשות תקנה לעבור על דברי תורה משום צורך שעה ע"ש וכיון דהי' צורך שעה שלא יתחייבו מיתה כלל ישראל ר"ל משו"ה שבר הלוחות כדי שלא יהא נידונין כאשת איש שזינתה ועי' בפרש"י בפ' תשא עה"פ פסל לך וא"כ י"ל דאעפ"י ששבר משה הלוחות מ"מ לא נפטרו ישראל שלא לקיים התורה רק לפי שעה אבל אין פטורין לעולם כיון דנביא אין רשאי לבטל דברי תורה רק לפי שעה וכן מבואר ברמב"ם פ"ט מה' יסודי התורה ה"ג עייש"ה:

ולפ"ז י"ל דמשו"ה כשרצה הקב"ה לקחת הלוחות ממשה הי' ג"כ מטעם זה כדי שלא יתחייבו מיתה כיון שעשו את העגל ועברו ברית זובח לא' וגו' אבל משה גבר ידו וחטפן דא"כ אשר הקב"ה בעצמו יקחם מישראל א"כ יהי' לעולם דהוי חזרה ל עיקר נתינת הלוחות אבל אם רק משה ישברם מעצמו הא אין הנביא רשאי לשנות מדברי תורה רק לפי שעה ולכן לקחם משה ושברם אח"כ מעצמו שלא ע"פ הדיבור והוי רק לפי שעה ולא לדורות אבל מ"מ יהא פטורים ממיתה כיון דעכ"פ לפי שעה הי' יכול משה לבטל דברי תורה והסכים הקב"ה לדעתו כדי שיקיימו ישראל התורה לעולם:

תושלב"ע: